

BIBLIOTECA HOSPITAL REAL
GRANADA
Sala: A
Fante: 7
Numero: 397

~~3-A-62~~

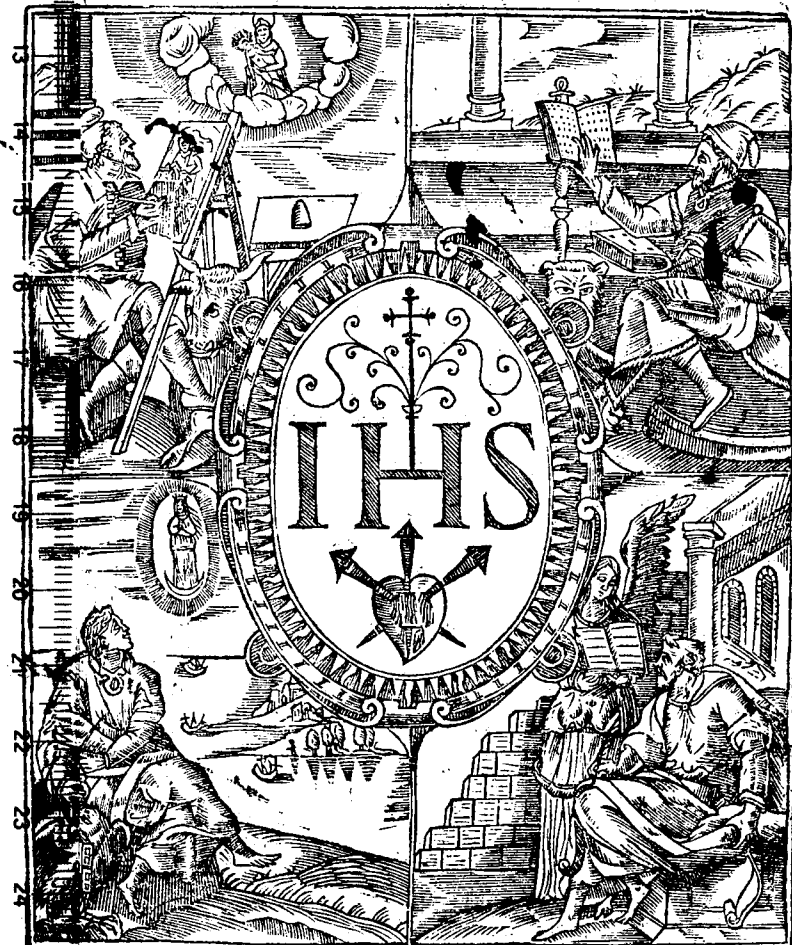
~~2-6-750~~

Biblioteca de la Compañía de Jesús de Granada R-6053 (1)

ALFONSI
SALMERONIS
TOLETANI,
E SOCIETATE IESV
THEOLOGI,

COMMENTARII IN EVANGELICAM HISTORIAM, & IN ACTA APOSTOLORUM, IN DUODECIM TOMOS DISTRIBUTI.

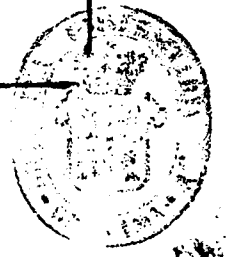
TOMVS QVINTVS,
DE SERMONE DOMINI NOSTRI
Iesu Christi in Monte.

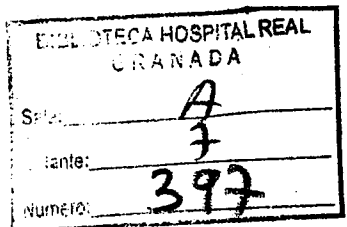
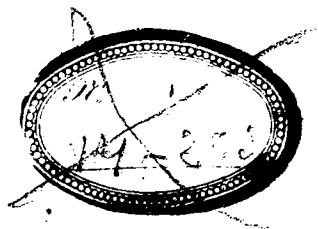
Anno

1599.

CVM PRIVILEGIO.
Madridi, Apud Ludouicum Sanchez.

Del Colegio de la Universidad de San Jeronimo R-6053

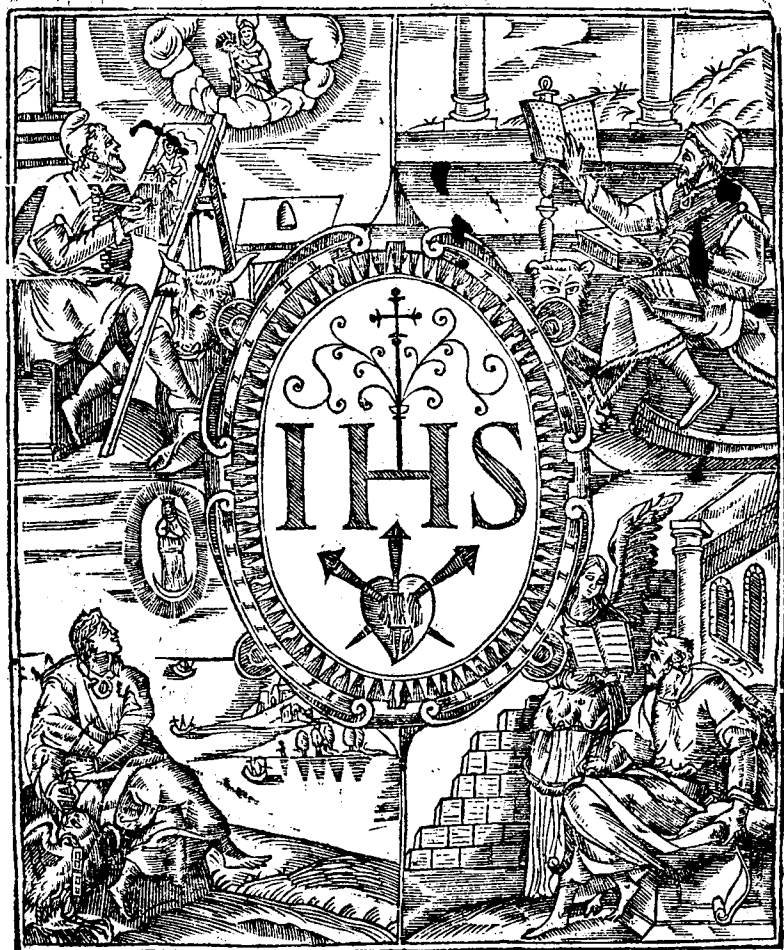
ALFONSI
SALMERONIS
TOLETANI,
E SOCIETATE IESV
THEOLOGI,

COMMENTARII IN EVANGELICAM HI-
storiam, & in Acta Apostolorum, in duodecim tomos distributi.

TOMVS QVINTVS,
DE SERMONE DOMINI NOSTRI
Iesu Christi in Monte.

Anno

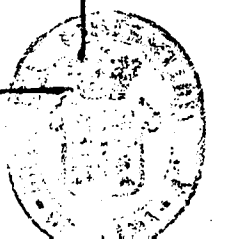
1599:

CVM PRIVILEGIO.
Madriti, Apud Ludouicum Sanchez.

~~3-a-6-2~~
~~2-6-750~~

Pravica
ce pagina

L 15801342

EL REY.

PO R quanto por parte de vos Christoual Lopez, de la Compañia de Iesus, nos fue hecha relación, que desseando profeguir la impresión de las obras que auia dexado escritas el P. Alonso Salmerón de la mesma Compañia, presentauades ante nos el quinto tomo, que trataua De Sermone Dñi nostri Iesu Christi in Monte: y nos suplicastes os mandassemos dar licencia para le imprimir y priuilegio por diez años, o como la nuestra merced fuesse. Lo qual visto por los del nuestro Consejo, y como por su mandado se hizieron las diligencias que la premativa por nos vltimamente hecha sobre la impresión de los libros dispone, fue acordado, que deniamos de nã dar dar esta nuestra cedula para vos en la dicha razon, y nos tuuimos lo por bien. Por la qual os damos licencia y facultad, para que por tiempo de diez años primeros siguientes, que corran y se cuenten desde el dia de la fecha desta nuestra cedula, vos, o la persona que vuestro poder ouiere, y no otra alguna, podais imprimir y vender el dicho libro, que de suso se haze mencion por su original, que en el nuestro Consejo se vio, q̄ va rubricado y firmado al fin de Pedro çapata del Marmol, nuestro escriuano de camara, de los que en el nuestro Consejo residen: y con que antes que se venda, lo traygã ante ellos con su original, para que se vea si la dicha impresión està conforme à el, o traygan fee en publica forma, como por corrector por nos nombrado por nuestro mandado se vio y corrigio la dicha impresión por su original. Y mandamos al impressor que assi imprimiere el dicho libro, no imprima el principio y primer pliego, ni entregue mas de vn solo libro con su original al autor, o persona a cuya costa lo imprimiere; ni a otra persona alguna para efeto de la dicha correccion y tassa, hasta que antes y primero el dicho libro este corregido y tassado por los del nuestro Consejo. Y estando hecho, y no de otra manera, podais imprimir el dicho principio y primer pliego, y seguidamete se poga esta nuestra cedula, y la aprouacion que del dicho libro se hizo por nuestro mandado, y la tassa y erratas, so pena de caer en las penas contenidas en las leyes y premativas destes Reynos, que sobre ello disponen. Y mãdamos, que durante el termino de los dichos diez años, persona alguna, sin vuestra licencia, no pueda imprimir, ni vender el dicho libro, so pena que el que lo imprimiere y vendiere, aya perdido y pierda todos y qualquier libros, moldes, y aparejos, que del dicho libro tuuiere: y mas incurra en pena de cinquenta mil marauedis. La qual dicha pena sea la tercia parte para la nuestra camara: y la otra tercia parte para el juez que lo sentenciare: y la otra tercia parte para la persona que lo denunciare. Y mandamos à los del nuestro Consejo, Presidente y Oydores de las nuestras Audiencias, Alcaldes, Alguaziles de la nuestra casa y Corte, y Chancillerias, y a todos los Corregidores, Asistente, Governadores, Alcaldes mayores y ordinarios, y otros juezes y justicias qualesquier de todas las ciudades, villas, y lugares destes nuestros Reynos y Señorios, assi a los que agora son, como a los que seran de aqui adelante, que vos guarden esta nuestra cedula: y contra su tenor y forma no vayan ni passen por alguna manera, so pena de la nuestra merced, y de diez mil marauedis para la nuestra camara. Dada en Valencia a doze dias del mes de Abril, de mil y quinientos y nouenta y nueue años.

YO EL REY.

Por mandado del Rey nuestro señor.

Don Luis de Salazar.

TASSA.

YO Pedro çapata del Marmol, escriuano de camara del Rey N.S. de los que residen en su Consejo, doy fê, que auiendo se presentado ante los Señores del dicho Consejo por Christoual Lopez de la Compañia de Iesus, el quinto tomo de las obras que dexò escritas el Maestro Alonso Salmerón de la mesma Compañia, intitulado De Sermone Domini nostri Iesu Christi in Monte, que con licencia de los dichos Señores auia impresso, le tassaron a tres marauedis cada pliego, que conforme a su tassa en papel monta doze Reales y ventiquatro marauedis: y a este precio, y no mas, mandaron que se veda, y que esta tassa se ponga al principio de cada libro de los que assi fueren impressos. Y para que dello conste, de pedimiento del dicho Christoual Lopez, di la presente, que es fecha en la villa de Madrid a ventisiete dias de Setiembre, de 1599. años.

Pedro çapata del Marmol.

*Consejo de libros con fe allego nuevo por com. de fe
 ofo con go. de serou. de ser. de ser.
 M. de medrano*

Licencia del Visitador.

Stephanus de Ojeda, Visitator Societatis Iesu, in prouintia Toletana, potestate ad Sid mihi facta à reuerendo admodum patre Claudio Aquaiua, Præposito nostro Generali, facultatem concedo, vt quintus tomus *De Sermone Domini nostri Iesu Christi in Monte*, quem composuit pater Alfonso Salmeron, vauis de primis patribus Societatis Iesu, typis mandetur; quia iam discussus est & approbatus à viris doctis & grauibus nostræ Societatis. In cuius rei fidem has literas dedi meo nomine subscriptas, & mei officij sigillo munitas. Madriti, nona die mensis Februarij, anno millesimo quingentesimo nonagesimo nono.

Stephanus de Ojeda.

Aprouacion.

EVOLVI diligenter, & accuratè perlegi, iussu supremi Senatus Regij, librum quintum commentariorum in sacrosancta Iesu Christi Evangelia, qui Sermonem Domini in Monte ad Discipulos & ad turbas habitum latè exponit, compositum à reuerendo & sapientissimo patre Alfonso Salmerone Societatis Iesu, vno ex primis decem Patribus eiusdem Societatis. In quo libro nihil reperi, quod catholica Fidei, aut sancta Romana Ecclesia decretis, aut bonis moribus repugnaret: imò verò ita piè, ita doctè, ita dilucidè omnia tractat, vt propter eximiam vtilitatem, quam legentibus hic liber allaturus est, meritò in lucem proditurus esse videatur. Videas autorem vbiq; boni Christi odorem spirare, & magnam animi pietatem cum summa doctrina laude coniungere: itaque dignus est liber, qui prelo mandetur. Dat. Madriti, in nostro conuentu B. Mariae de Mercede, Redemptionis captiuorum, quinto Kalendas Aprilis, ann. Domini. 1599.

F. Ioannes Temporal, Magister & Commend.

Erratas.

Page 20. col. 1. lin. 19. spectatoq; lege expectatoq; 46. 1. 2. congregiuntur hæretici
congregitur Hæreticus 43. 1. 46. Addnetur adducentur 44. 2. 29. paupe-pau- 47. 2.
7. λάρυγγος δάκρυον y lin. 18. celeberrum cerebrum 58. 2. 34. vobis nobis 77. 1. 44. ex exur-
gat exurgat 83. 1. 24. tēpo-tempore 117. 1. 14. quidam quidem 257. 2. pen. Hebræa es
Hebræa 278. 2. 36. soliti soluti 287. 2. 4. præditio-perditio- 316. 1. 33. gemium geniū
333. 1. 1. sui suis 421. 1. 50. alioqui aliqui & lin. 51. ergo ego 442. 2. 21. conserandas
conferendas 443. 2. 46. imò dicis immodicis 459. 1. 46. timea tineæ 461. 1. 27. sepe se
470. 2. 2. cogor conor 498. 2. 45. nec Pre nec Pe 499. 1. 6. ad si ad si 518. 2. 12. latraris
latrare 535. 2. 31. habet habent 536. 2. 2. Habitate Habitare

**Iuan Vazquez
del Marmol.**

P R A E F A T I O ad Lectorem.

Hesio.

MOMVS ille decantatus apud Gentes Deus, vt antiquus & celebris poeta tradidit Hesiodus, ex parentibus Somno & Nocte progenitus, cum dijs ipsis immortalibus in cælo obrectaret, mordendique finem nullum imponeret, iratus Iupiter, eum de cælo deturbauit in terram: vbi Inuidiam in matrimonium duxisse scribitur: breuiq; tempore filijs & nepotibus totum terrarum orbem repleuit: qui vbiq; & linguis dicacibus, & factis contumeliosis, & satyricis scriptis, ingenium parum suorum referentes, omnia omnium hominum facta & exercitia arrodabant, vellicabant, atque profcindebant: quare cum pacem communem perturbarent, cum ex verbis ad iurgia & rixas, & interdum ad manus bello conferendas necessario veniendum esset, neque vlla Reipublicæ forma, aut hominum consociatio vel coalescere, vel constare posset, propter insolentiam, & ad iniurias inferendas libidinem atque pronitatem: tandem necessarium fuit leges condere in antidotum, quæ bonos, si qui sunt, tuerentur, improbos verò, quorum infinitus est numerus, suppliciorum metu, & cruciatuum magnitudine, ab iniurijs ac delictis auocarent ac perterrefacerent. Ex quo enim leges vim obrinuerunt, artes omnes, quæ animo, vel manu, vel vtrisque exercentur, coli, & in pretio haberi cœptæ sunt, tum cætus hominum in oppida, ciuitates, & Respublicas, & in regna florentissima conuenire potuerunt, robur suum ac vim legibus obtinentibus, & vbiq; dominantibus.

Cicer. pro Milone. sub initium.

Quòd si obijcias scitam illam sententiam Ciceronis: *Silent leges inter arma*: verum est; sed non omnes: si enim cunctas de-

Momus cuiusdam mordacissimi infelix exitus.

Legum necessitas humanarum ostenditur.

Si, vt ille dixit, Silent leges inter arma, quam rationem dant illis necessitate?

PRÆFATIO

medio tollas, vbi erit disciplina militaris, quæ tota legibus seuerissimis, obedientiamq; exigentibus constat? Penes Feciales olim apud Romanos ius erat indicendi bellum, vel pacis conditiones admittendi, milites lege & Sacramento obstrangebantur: præmia legibus viris fortibus proponebantur; pœnis ignavi plectebantur: victores victis leges imponebant: atque adeo legum imperitum late patet, vt pirata, seu latrones sine legibus viuere minimè queant. Sed cum legibus constitutis, possent quidem homines à peccatis publicam pacem perturbantibus, ex parte aliqua arceri (non tamen ab his, quæ secretò fiunt, quæ interdum non sunt ipsis manifestis delictis deformitate, & grauitate inferiora) vel à mala voluntate, improbisque nocendi cupiditatibus reuocari: opus fuit, illos, dum in tenebris versarentur, religionem aliquã & deorum cultum excogitare, à quibus leges ortæ atque profectæ, populo proponerentur, vt illorum metu, quorum oculis vniuersa hominum scelera atque flagitia aperta & nuda sunt, quosq; vindices futuros omnium malefactorum, etiam post mortem intelligerent, seditiosorum hominum atque improborum studia, noxiæque cupiditates comprimerentur. Sæper enim persuasissimum etiam Gentibus fuit, Deos nostris peccatis offendi, illorumq; seueros vindices futuros: ex quo sapiens quidam eorum dixit:

*neque
Per nostrum patimur scelus
Iracunda Iouem ponere fulmina;
& alter:*

*Si quoties peccant homines, sua fulmina mittat
Iuppiter, exiguo tempore inermis erit.*

Quoniam verò in religione tradenda, lumine diuino destituti, crassissimè hallucinabantur homines, & quisque sibi proprios ac peculiare Deos colendos confingebat; rectumque finem, in quo summa felicitas duntaxat sita esset, agnoscere non poterant; hinc factum est, vt omnes eorum leges, & instituendæ vitæ præcepta, in quamplurimis peccasse deprehendantur. quanquam viri eloquentia, sapientiaq; conspicui, legem tanquam inuentum Deorum celebrauerint, atque magnis laudum præconijs extulerint: Pindarus enim, testimonio Platonis sapientissimus, *Lex, inquit, omnium mortalium atque immortalium Rex existit;* Demosthenes verò eloque-

Legū necessitatē in militia exemplū apud Romanos.

Leges vnde profectæ.

Legum defectus humana rum causa. De lege naturali Philosophi quam honorifice & fecerant, & loquantur.

tissimus:

AD LECTOREM.

Cic. 1.2. De legi.

tissimus: Καὶ τὸ ἐστὶν νόμος ὑμῶν ἄλλο καὶ τὸ ἀπὸ θεοῦ ἀδύνατον ἐπινοῦναι ἀνθρώπων; Cicero verò sic loquitur: *Hanc igitur video sapientissimorum fuisse sententiam: Legem neque hominum ingenijs excogitatam, neque scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod vniuersum mundum regeret imperandi prohibendiq; sapientia: ac paullo post: Erat enim ratio profecta a rerum natura, & ad rectè faciendum impellens, & à delicto auocans: quæ non cum denique incipit lex esse, cum scriptu est, sed tum, cum orta est: orta autem simul est cum mente diuina: quam obrem lex vera atque Princeps, apta ad iubendum, & ad vetandum, ratio est re-cta summi Iouis. Hæc illi, de lege naturali, & homini à principio indita loquentes: quæ cum paulatim peccatorum magnitudine atque immanitate obscurari cœpisset, & vix pro lege agnosceretur, Deus, pro sua incomparabili bonitate, Iudæis quidem de lege per Mosen data prospexit: Gentibus verò per varios atque diuersos, eosq; sapientissimos legum latores, quos tanto lumine illustrare dignatus est, vt ipsum ius naturæ, & quid ratio in singulis hominum controuersijs, ad vitam cum pace & concordia traducendam præscriberet, acutè, perspicaciterq; & agnoscerent, & coniectarent, sancteq; ac fortiter statuerent, leges iustas, & populo accommodas sanciendo. Verum cum lex illa Moyfi imperfecta esset in nonnullis, & aliquando perficiendam se fore vaticinijs suis significaret; leges verò hominum prudentia excogitæ, tantum ad humana hæc & externa respicerent; magisque cauerent, ne iniuriæ, aliaq; delicta in proximum fierent; quàm ad virtutem impellerent, vel germanum Dei cultum, vel sui ipsius veram ac salutarem cognitionem porrigerent, præsentiaq; tantum spectarent: singulari Dei munificencia factum est, vt Iesus tandem veniret, qui leges sanctissimas, iustissimas, & ad perficiendos in vtroque homine cultores suos in primis aptas, quarumque lumine officia tum Deo, tum proximo, ac sibi ipsis debita, agnoscerent penitus & persentiscerent; viresq; ad illa præstanda accipere promererentur, suo tempore, & loco, magnaq; cum sapientia, atque hominum vtilitate tulit, atque constituit: mirabilique & prorsus inaudita ratione per homines contemptos, pauperes, imperitos, ac Galilæos (paucos scilicet Apostolos) eas promulgari viua voce toti mundo voluit: nam etsi leges à legendo dicantur, vt quidam volunt; quod æreis tabulis in-*

Legis natura
lis efficacia.

Mosaicæ legis Iudæis, humanarūq; alijs gentibus tradendarum causa. Earūdem legum defectus.

Cur necessaria fuerit lex Euangelica.

Qui nam fuerint eius legis præcones. Leges vnde dicantur.

sculptæ,

Horatius lib. 1. ode 3.

Ouid. lib. 2. trist. in initio.

Clemens Stromat. lib. 1.

PRÆFATIO

sculptæ, legendæ proponerentur populo: vnde ille dixit:

Nec verba minantia fixo

Aere legebantur.

Qua ratione Moyſes Decalogū tabulis lapideis incifum accepit, quod ad æternitatem legis indicandam fiebat: Ieſus tamen diuinus legislator leges ſuas, vtpote præſtantioreſ, meliori ære, & ſolidiori marmore inſcribi, ibiq; eas legi voluit: de quo per Propheſiam ſcriptum erat: *Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam: & ero eis in Deū, & ipſi erunt mihi in populum.* Cū ergo priuſ leges humanæ extrā legerentur, poſteā verò cordi, & memoriæ commendarentur: Chriſtus tamen contraria ratione, priuſ leges prædicando ſuas, cordibus hominum inſculpi decreuit, deinde verò afflatu ſuo diuino atque cœleſti excitauit Apoſtoloſ, qui legem ſuam ſcripto poſteris commendarent: externa etenim officia noſtra ab internis proficiſci debent, vt accepta ſint & grata inſpectori, ſcrutatoriq; cordium Deo, qui primū respicit ad Abel, deinde ad munera eiꝯ: ab externis verò ad interna progredi, plerunq; infirmorum atque imperfectorum eſſe ſolet. Pulchrè ergo Chriſtus Dominuſ, cuiꝯ erat in ſenſu hominum illabi, inq; mentibus eorū quod vellet, ſcribere, legem ſuam in ſermone, quem in monte habere ad turbarum multitudinē conſtituit, vt cæteris omnibus celſiorem, vniuerſiſq; hominum generibus magis accommodatum, inſtituit atque decreuit. In hoc igitur quinto libro explicanda veniunt tria B. Matthæi Euangeliftæ capita, magnis certè diuinæ ſapientiæ myſterijs prægnantia, vtilitateq; reſerta: cum illis autem coniungenda ſunt, quæ Lucas cap. 6. ſui Euangelij proponit: quæ eadē proſuſ ſunt, ni fallor, vt ſuo loco oſtendemus. Conſultò autem in huiꝯ libri ſententijs explicandis, quoniam omnes leges ſunt Euangelicæ Chriſti ore pronuntiatæ, non tam ſimplici earum elucidatione, vt plerique faciunt, contenti fuimus, ſed longiori & fuſiori oratione profundiuſ proſecuti ſumus, eaq; illis explicandis adhibuimus, quæ ad tantam legum maieltatem detegendam atque illuſtrandam conferre viderentur: hoc neceſſariò duximus præmittendum, ne quiſ noſtram operam, quaſi proſuſam diligentiam, calumniari, & ſiniſtrè interpretari valeat. Quatuor porrò ſunt, quæ valde ſunt con-

Ouid. lib. I
Metam. 07.

Exo. 31. &
infra 34.

Hier. 31.
Heb. 8.

Gen. 4.

Cur ſcripta
priuſ in hu-
manis cordi-
bus, quàm in
tabulis lex
fuerit Euan-
gelica.

Propoſitū au-
toris in hoc
libro.

nexa

AD LECTOREM.

nexa atq; inter ſe coniuncta: nempe finis, ſiue felicitas ipſa: lex, ſiue via, qua ad illam rectè tenditur: tercio loco virtutum habitus, quibus animuſ noſter in bonum inſectitur: poſtremo actiones ipſæ, quæ à virtutibus ad meritū felicitatis propoſitæ proficiſcuntur. Hæc autem ita ſunt mutuò colligata, & veluti conglutinata: Felicitatiſ ſiquidem ſiue beatitudiniſ eſt, mouere atque excitare animuſ ad deſideriuſ ſui: Legis eſt, præſcribere viam, qua beatitudo obtineri poſſit; vnde via appellatur à Dauide, cū ait: *Beati immaculati in via: qui ambulauit in lege Domini; & ruruſ; Viam mandatorum tuorum cucurri.* Virtutiſ verò officiuſ eſt, corroborare homineſ, & inclinare ad viam ingrediendam: nam ægrè, & difficilè imò nullatenus gratia Dei, & diuinis virtutibus deſtituti, in viam diuinæ legiſ propendere, aut in ea progredi, vel perſeuerare poſſemus. Poſtremo virtutum actibus, meritum nobiſ æternæ vitæ comparamus: quam obrè Chriſtuſ dominuſ in principio huiꝯ ſermoniſ legem Euangelicam pronuntiatuſ, mentionem facit beatitudiniſ, ac quibus virtutum meritis ad eam quiſque peruenire valeat. Sed iam depoſita omni alia curarum ſecularium ſarcina, montem iſtum expediti, cum turbis conſcendamus, vt tantæ, tamq; ſalutaris doctrinæ Domini noſtri participes in Chriſto efficiamur.

Hæc quatuor: Finiſ, Lex, Virtuſ, & Virtutum actus, quam inter ſe conſuncta, atque connexa.

Pſal. 118.

Ibidem.

INDEX

INDEX TRACTATVVM QVI IN HOC VOLVINE CONTINENTVR.

- T**RACTATVS Primus, De præstantia & excellētia legis
Euangelicæ, ad omnes alias leges compositæ, pagina 1.
Tract. II. in illa verba Matth. 5. *Videns Iesus turbas, ascendit in mō-
tem: & cūm sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius.* 9.
Tract. III. in illa verba Matth. 5. *Videns Iesus turbas, ascendit in montem:
& cūm sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius, & c.* 16.
Tract. IIII. in illa verba Matth. 5. *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum
est regnum cœlorum.* 23.
Tract. V. in eadem verba: *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnū
cœlorum* 33.
Tract. VI. in illa verba: *Quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* 42.
Tract. VII. in illa verba Matth. 5. *Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabū-
tur.* 46.
Tract. VIII. in illa eadem verba: *Beati qui lugent.* 55.
Tract. IX. in illa eadem verba: *Beati qui lugent.* 62.
Tract. X. in illa verba: *Quoniam ipsi consolabuntur.* 68.
Tract. XI. in illa verba: *Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram.* 74.
Tract. XII. in illa verba: *Quoniam ipsi possidebunt terram.* 83.
Tract. XIII. in illa verba: *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniā ipsi
saturabuntur.* 88.
Tract. XIIIII. in illa verba: *Quoniam ipsi saturabuntur.* 96.
Tract. XV. in illa verba: *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam con-
sequuntur.* 102.
Tract. XVI. in illa eadem verba: *Beati misericordes: quoniam ipsi misericor-
diam consequuntur.* 110.
Tract. XVII. in illa eadem verba: *Quoniam ipsi misericordiā cōsequētur.* 117.
Tract. XVIII. in illa verba: *Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum vide-
bunt.* 122.
Tract. XIX. in illa verba: *Quoniam ipsi Deum videbunt.* 130.
Tract. XX. in eadem verba: *Quoniam ipsi Deum videbunt.* 137.
Tract. XXI. in illa verba: *Beati pacifici: quoniam filij Dei vocabuntur.* 144.
Tract. XXII. in illa verba: *Beati pacifici: quoniam filij Dei vocabūtur.* 150.
Tract. XXIII. in illa verba: *Quoniam filij Dei vocabuntur.* 159.
Tract. XXIII. in illa verba: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iusti-
tiam: quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* 168.
Tract. XXV. in illa verba octauæ beatitudinis: *Quoniam ipsorum est
regnum cœlorum.* 176.
Tract. XXVI. in illa verba: *Beati estis, quum maledixerint vobis homines,
& persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos, & c.* 186.

TRACTATVVM.

- Tract. XXVII. in illa verba: *Vos estis sal terræ. Quod si sal euānerit, in
quo salietur? ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, & conculcetur ab
hominibus, pag. 191.*
Tract. XXVIII. in illa verba: *Vos estis lux mundi. Non potest ciuitas absco-
di supra montem posita.* 202.
Tract. XXIX. in illa verba: *Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub
modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt.* 209.
Tract. XXX. in illa verba: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videāt
opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est.* 215.
Tract. XXXI. in illa verba: *Nolite putare quoniam veni soluere legem, aut
Prophetas. Non veni soluere legem, sed adimplere.* 221.
Tract. XXXII. in illa verba: *Amen quippè dico vobis, donec transeat cœ-
lum, & terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia
fiant. Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homi-
nes, minimus vocabitur in regno cœlorum: qui autem fecerit & docuerit, hic ma-
gnus vocabitur in regno cœlorum.* 229.
Tract. XXXIII. in illa verba: *Dico autē vobis, quia nisi abundauerit iustitia
vestra plusquam Scribarum & Phariseorū, nō intrabitis in regnū cœlorū.* 236.
Tract. XXXIIII. in illa verba: *Audistis quia dictum est antiquis, Non
occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio.* 245.
Tract. XXXV. in illa verba: *Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur
fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, & c.* 235.
Tract. XXXVI. in illa verba: *Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi
recondatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te: & c.* 264.
Tract. XXXVII. in illa verba: *Esto consentiens aduersario tuo cito, dum es in
via cum eo, ne forte tradat te aduersarius Iudici, & c.* 270.
Tract. XXXVIII. in illa verba: *Audistis quia dictum est antiquis, Non mœ-
chaberis. Ego autem dico vobis, & c.* 277.
Tract. XXXIX. in illa verba: *Dictum est autem, Quicumque dimiserit
uxorem suam, det ei libellum repudij. Ego autem dico vobis, & c.* 287.
Tract. XL. in illa verba: *Iterum audistis quia dictum est antiquis, Non periu-
rabis: reddes autem Domino iuramenta tua, & c.* 305.
Tract. XLI. in illa verba: *Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, &
dentem pro dente. Ego autem dico vobis, & c.* 320.
Tract. XLII. in illa verba: *Audistis quia dictum est, Diliges proximū tuum,
& odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, & c.* 330.
Tract. XLIII. in illa verba: *Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester
cœlestis perfectus est, & c.* 341.
Tract. XLIIII. in illa verba: *Attendite ne iustitiam vestram faciatis corā
hominibus, ut videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis, & c.* 353.
Tract. XLV. in illa verba: *Et cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amāt
in Synagogis & in angulis platearum stantes orare, & c.* 360.
Tract. XLVI. in illa verba: *Sic ergo vos orabitis, Pater noster, & c.* 367.
Tract. XLVII. in illa verba: *Sanctificetur nomen tuum.* 378.
Tract. XLVIII. in illa verba: *Adueniat regnum tuum.* 387.

Tract. XLIX. in illa verba: *Fiat voluntas tua, sicut in caelo, & in terra.*

pag. 396.

Tract. L. in illa verba: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* 404.

Tract. LI. in illa verba: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* 413.

Tract. LII. in illa verba: *Et ne nos inducas in tentationem.* 424.

Tract. LIII. in illa verba: *Sed libera nos a malo. Amen. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester caelestis, &c.* 431.

Tract. LIIII. in illa verba: *Quum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocrite tristes: exterminant enim facies suas, ut pareant hominibus ieiunantes, &c.* 438.

Tract. LV. in illa eadem verba: *Quum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocrite tristes: exterminant enim facies suas, &c.* 446.

Tract. LVI. in illa verba: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi erugo & tinea demolitur, & ubi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in caelo, &c.* 456.

Tract. LVII. in illa verba: *Lucerna corporis tui est oculus. Si igitur oculus tuus fuerit simplex: totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est, tenebrae sunt, ipse tenebrae quanta erunt?* 462.

Tract. LVIII. in illa verba: *Nemo potest duobus dominis seruire: aut enim unum odio habebit, & alterum diligit: aut unum sustinebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo seruire & mammonae. Ideo dico vobis ne solliciti sitis animae vestrae quid manducetis, &c.* 467.

Tract. LIX. in illa verba: *Nolite iudicare, & non iudicabimini, nolite condemnare, & non condemnabimini. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, &c.* Matth. 7. 483.

Tract. LX. in illa verba: *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos: ne forte conculcent eas pedibus suis, & canes conuersi dirumpant vos.* 492.

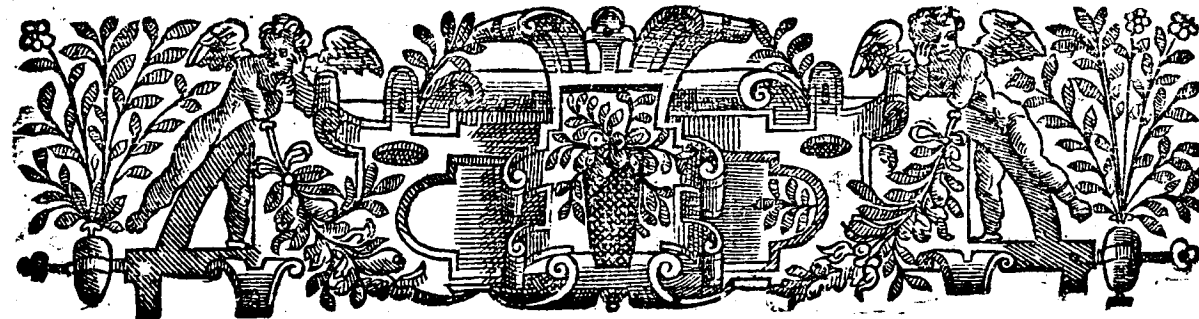
Tract. LXI. in illa verba: *Petite, & dabitur vobis: quaerite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quaerit, inuenit: & pulsanti aperietur, &c.* 502.

Tract. LXII. in illa verba: *Omnia ergo quaecumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis. Haec est enim lex & Propheta? Intrate per angustam portam: quia lata porta, &c.* 507.

Tract. LXIII. in illa verba: *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos.* 515.

Tract. LXIIII. in illa verba: *Nunquid colligunt de spinis vvas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonos facit: mala autem arbor malos fructus facit. Non potest autem arbor bona malos fructus facere, &c.* 525.

Tract. LXV. in illa verba: *Omnis ergo qui audit verba mea, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui edificauit domum suam super petram: & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam: & non cecidit, fundata enim erat super petram, &c.* 532.

LIBRI QVINTI

TRACTATVS PRIMVS.

DE Præstantia & excellentia legis Euangelicæ, ad omnes alias leges compositæ.

Lex Euangelica ubi olim prænuntiata, atq; præfigurata.

EXPLICATV-
ris nobis legē E-
uangelicā, à Chri-
sto in mōte pro-
mulgatā, eius di-
gnitatē ac nobili-
tatē, qua cæteris
legibus antecellit, præmittere, ope-
ræpretium esse visum est: in de autē
exordium dicendi sumemus, Mes-
siam nouam legem mūdo laturum,
cū verbis, tum factis conspicuis
fuisse prædictum, atque adumbratū:
nam Prophetæ id suis oraculis con-
signarunt: quorum vnus dixit: *Con-
stitue, Domine, Legislatorem super eos:*
& iterum: *Etenim benedictionem dabit
Legislator: & alter: Dominus enim iu-
dex noster, Dominus legiser noster, Do-
minus Rex noster: & alibi; Legem eius
insula expectabunt;* omnium tamen a-
pertissimè Ieremias, de Veteri Te-
stamento abolendo, ac Nouo in lo-
cum eius subrogādo philosophatus
est: sed ante omnes alios prior tem-
pore Moyses testatus est, Deum su-
scitaturum Prophetā de medio fra-
trum suorum, & positurū verba sua
in ore eius: quæ si quis nollet audi-
re, in eum se comminatur futurum
vltorem: quin etiam per tabulas le-

Psal. 9.
Psal. 83.
Esai. 33.
Esa. 42.
Ierem. 31.
Heb. 8.
Deuter. 18.
Exo. 32.
Infra 34.

gis digito Dei scriptas, priores quidē
confringendo ad radicem mō-
tis, posteriores verò de integro im-
petrando, non obscurè indicare vo-
luit sapientissimus Moyses, priorem
legem ab ipso latam, per aliam po-
steriorem fore abolendam, atq; ab-
rogandam. Meritò ergo aliquis ex
Euangelistis Domini recensere de-
buit, legem illam à Christo fuisse
traditam: quo cōstaret, Deum dicta
sua, præsertim in re tanti momenti,
ex qua salus mundi pendebat, imple-
uisse, & fidem suam liberasse. Et si
verò quiuis Euangelista, enarrando
Christi vitam, signa, doctrinā, mor-
tem atque resurrectionem, non nisi
legem nouam describat: debuit tam-
en vnus totam, atque integram le-
gis latæ rationem fusiori, & magis
peculiari sermone persequi: quem
admodum ex parte præstitit Lucas,
sed plenius & vberius B. Matthæus,
cuius partes erant, Messiam in lege
promissum Iudæis, ad quos præci-
pue scribebat, enarrare, tribus capi-
tibus sui Euangelij, nempe 5. 6. & 7.
planè absoluit, atq; complexus est:
nam ubi Matthæus prioribus qua-
tuor capitibus legislatorem, & po-
pulum, cui legē daret, partim signis,

Cur scripto
tradi debue-
rit lex Euan-
gelica.

Id omnium
Euangelista-
rum luculen-
tissime cur
præstitit
Matthæus, E-
uangelij quo-
que eius par-
tes.

partim verbis, ac interioribus impullibus ad Iesum cōgregatum descripsisset; meritò statim lex ipsa lōgo illo sermone lata recensetur: ab octauo verò capite ferè in finem vsque Euangelij, confirmatio traditæ legis per innumera signa atque miracula, perq; frequentes hominum ad ipsam amplectendam concursus enarratur. Porrò à 24. ad 26. cap. exclusiue, legis executio quantum ad præmia custodientibus data; & quantum ad pœnas transgressoribus inflictas, commemoratur: in postremis verò capitibus idem Matthæus mortem legislatoris, eiusq; à morte ad vitam immortalem reditum, atq; missionem Apostolorum per totum orbem ad disseminandum Euangelium, comprehendit. Atque ita habes Matthæi nouam, & perspicuam in partes commodas Euangelicam ipsius historiam distribuentem partitionem.

Lex Euangelica omnib⁹ alijs legibus quanto dignior & excellentior.

Quanto autem interuallo excellent legislator dominus Iesus cæteros omnes, qui leges humano lumine ad populorum sibi subditorum vtilitatem conditas constituerunt; tanto propemodum lex Euangelica reliquis legibus anteire, & præcellere dignoscitur. Nam cum leges ferre, ad ipsum Deum tantummodò spectet, qui solus est Dominus omnium hominum; vel ad eum, qui est eius vicarius, siue interpres; quem admodum quoque folius hominis, qui libero arbitrio est præditus, legem suscipere existit: nam potest facere quod iubetur, vel non facere: & ommittere quod prohibetur, vel non ommittere: cætera enim omnia potius aguntur, quam agant; ac proinde legis capacia minimè sunt: quanquam Scriptura metaphoricè rebus inanimis, vel sensu tantum præditis, legem, siue præceptum Deum tradidisse perhibeatur, iuxta illud: *Præceptum posuit, & non prateribit*: ac rursus: *Legem ponebat aquis, ne transirent fines suos*: hinc legislatores omnes, quo magis persuaderent populis, legum vti suarum onus susciperent, à dijs immortalibus se ad ferendas leges

Psal. 148. Prouerb. 8.

destinatos confinxerunt: nam facile intelligebant aliàs iugum earum detrectaturos, cum humanam sapientiam, autoritatemq; haud satis esse ad tantam sarcinam humeris hominum imponendâ diiudicarent. Hinc Osyris à Mercurio edoctus, Ægyptijs leges tulit; Zoroastres Bactrianis ac Persis, ab Oromasi ipforum Deo, vt fertur, eruditus; Charinundas Carthaginensibus (siue vt alij volunt, Charondas Siculis, & Italis) à Saturno; Solon Atheniensibus, à Minerva; Lycurgus Lacedæmonijs, ab Apolline; Zamolxis Scythis, à Vesta; Minos Cretensis, à Ioue; Numa Pompilius à nymphea Egeria: verum ante omnes Moyses à Deo vero, & vnico missus est, magnus Dei seruus & propheta; qui leges Iudæis daret: ex quibus multa legislatores cæteros sibi mutuatos, quibus leges suas illustrarent, fuisse testatur Eusebius Cæsariensis lib. 1. histor. Eccl. cap. 1. cuius verba primo libro produximus: at postremus omnium Iesus Christus, non cōficta suæ missionis legatione, vt alij, inter quos maximè spurcus Mahometus venit cōnumerandus; qui, vt legibus, quas Arabibus promulgauit, autoritatem conciliaret, se ab Angelo Gabriele edoctum, impudenter mentitus est; non item vsurpata sibi diuinitate, & per rapinam vendicata; nam cum in forma Dei esset (teste Paulo) non rapinam arbitratus est, esse se æquale Deo; sed illa apertissimis Scripturarum testimonijs confirmata, indubitatis atq; inuictis miraculis, & certissimis operum signis comprobata, demonstrataq; ac nonnullis etiã firmisimè persuasa; postremus, in quâ, Iesus Christus, Dei filius, ad legem sanctissimam ferendam accessit: in quo tanta diuinitatis maiestas, & potestas splenduit, vt cæteros omnes fabulosos confictosq; apud Gentiles deos, tanquam iniustos nominis tanti, & numinis possessores, ipse solus spoliauerit, ac de mūdo proscripterit: hinc Paulus in Christo dixit inhabitare omnē plenitudinē diuinitatis corporaliter. Nullus quippè

Gentium legislatores à quibus nam dijs leges suas accepisse credantur

Euseb. Cæsariensis lib. 1. histor. Eccl. cap. 1.

Qualis legislator Christus.

Philipp. 2.

Coloss. 2. & supra 1.

homo

Quæ nã dijs sua cuiq; diuinitas attributa.

Dan. 2.

Dictum Apostoli de Christo: In quo inhabitat omnīs plenitudo diuinitatis corporaliter, expenditur.

Prima ratio.

Theodor. lib. 1. brog. De curandis Græcanicis affectionib⁹, tomo 2.

homo corpore, & animo constans, totam sibi diuinitatis plenitudinem arrogare ausus est; quãquam partem aliquam eius sibi quisque vel iniuste vsurparet: nam Minerua præfese fingebatur scientiæ, Mars bello, Apollo musicæ, Neptunus mari, Vesta telluri, Inferis Proserpina, Iuppiter fulminibus atque pluuijs, Mercurius eloquentiæ, atque negotiationibus, Æsculapius morbis curandis, Ceres segetibus, Bacchus vitibus, Diana venationibus, & reliqui dii reliquis diuinitatis partibus, quibus beneficos se erga homines declarabant. Vnus Iesus Christus inuentus, qui vt lux splendidissima mundi omnes tenebras expulit, oraculis omnibus deorum silentium imposuit, omnes deorum cateruas de gradu deiecit, atque instar lapidis illius Danielis percussit in pedibus auream statuam, omnemq; idolorum cultum ipse verus Dei filius, & substantia, & æternitate Deo Patri per omnia equalis, cōminuit atq; cōfregit. Quãquam illud verbū Apostoli Corporaliter, referri possit ad vmbas Veteris Testamenti, in quibus inerat maiestas quidem & diuinitas, sed velut in vmbra; apud nos verò corpore, siue re ipsa in Christi humanitate; qui verò participatione sunt dii, vt Angeli, & sancti, & Prophætæ, & iudices, qui interdum dii dicuntur; hi plenitudinē diuinitatis sibi non arrogant. Ex hoc ergo principio multæ dignitates erui possunt, quibus lex Euangelica cæteras antecellit: inter quas primum locum obtinere videtur, quòd hæc sola omnem veritatem & iustitiam ad salutem necessariam continet: quod ex eo liquidum fiet, si leges quasdam, vel Platonis, vel Aristotelis, vel Imperatorum ad rectè instituendas Respublicas, cōscriptas examinauerimus. Ex Lycurgi legibus, vt testatur Theodoritus, licebat pueros adamare; & maritis ex alienis vxoribus, & vxoribus ex alienis maritis filios sibi cōparare. Zaradas Perse leges tulit, in quibus promiscua matrum, sororum,

filiarum connubia concessit: & mortuorum corpora canibus ac volucris obiectari præcepit. Masagetæ miseros homines arbitrabantur, qui alio mortis genere, quam violenta nece occumberent: ideo legem de mactandis senibus, comedendisq; tulerunt. Hyrcani & Caspij, canes alunt hominum cadaueribus. Scythæ, vna cum mortuis hominibus viuos infodiunt, quos olim viuentes dilexerant. Plato in decimo libro legum suarum in hunc modum scribit: *Huius gratia, inquit, oportet disciplinam constituere, vt tam pueri, quam puella choreas celebrent, spectentq; atque spectentur; cumq; ratione, & ætate, qua habeat opportunas & probabiles causas: & hos, & illas nudari permittimus*. Hæc ille. Sed certe nudorum corporum aspectus, tam mares, quam fœminas incitare solet ad enormes lasciuæ appetitiones: non meminerat Plato verbi, quod Candaulæ Regis vxor, viro iubente, vt corpus nudum ostenderet, respondisse fertur: *Mulierem cū tunica simul & pudicitiam exuere*. Eruudit ergo Plato homines ad impudicitiam. Idem Plato in libris De Republica ait, horum omnium virorum communes esse vxores, nulli verò propriam sub eodem tecto incolere; filios item omnibus omnes communes esse, ita vt neque pater sciat quem ex se filium progenuerit; nec item filius, ex quo natus sit patre: & subdit: *Filij autem ita cōmuniti, vt & communes domos habeant, & communi mensa vtantur, nihil earum rerum proprium sibi ac suum aliquo possidente: simul continuo vitæ abunt: promiscue verò ita cōferti, tam in gymnasijs, tam verò & alijs in officijs, & necessitate inditi à natura appetitus alter ad alterius agatur commixtionem*. Sic ille: quæ diligenter sunt consideranda, contra eos, qui nouis interpretamentis & allegorijs mentem Platonis aliò detorquent, obliuiscunt Aristotelicæ sententiæ: *Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica veritas*. Scribit in eisdem Plato libris: *Mulieri congruere, vt à vigesimo ætatis*

Quorundam legislatorū iniquæ leges, & impietæ

Platonis in primis lex quædam impudica, & ob scœna notatur.

Alterâ eiusdem æque infamis acturpis de cōmunitate vxorum, vsuque Sodomie.

Tertia de cōlugibus ob scœna simul, & impia.

anno ciuitati incipiat filios parere; viro autem cum primum transierit summum illum apicem procurrentis augmenti, ab eo atatis articulo ciuitati filios procreare, ad vsque quartum supra quinquagesimam annum: vbi autem viri ac mulieres gignendi tempus excefferint; liberos eos sineius conuersari, vt velint: hoc solum pramonentes, ne quem amplius conceptum factum in lucem edant: si quis autem institutum hoc ita violauerit, vt factum ad partum perducatur: ita eum denique exponat, vt omni alimonia careat. At certè hæc leges Platonis, non tam risu & cachinnis, quàm lacrymis ac flammis dignæ sunt: quis enim vnquam, vel Phalaris, tam crudelia instituta tulit, vt parètes phar macis abortitijs infantes perdant; vel editos, fame, vel gelu interire sinant, vel ferarum dentibus dilacerandos exponant? Iam verò deteriora sunt, minusq; toleranda, quæ de impuris & obicænis puerorum amatoribus tradit: ait namque, eos, qui masculam venerem consecantur, beatissimos hic esse; at vbi ex hac vita excefferint, nihilominus beatos futuros asseruit. Etsi autem dialogo octauo de legibus, infamiæ pœna constituta, masculam venerem à Republica excludat; tamen de eodem dogmate videtur suspectus. Nam in Symposio, & dialogo De legibus tertio, puerorum amores commendat, vt suos amores Philosophiæ pallio tegeret. Nec valet ratio Platonis, quòd Armodij, Aristogitonisq; amor Hyparchum tyrannum spoliauerit regno: quod enim aliquando à casu vtile est, non est vt vtile propter se fumendum. Deinde, etsi amari possit incorrupta illa animi puerilis pulchritudo, & futurarum virtutum indoles, vt ipse contendit: plus tamen corporis decor, qui sensibus percipitur, mouet, quàm animi species, quæ sub aspectum non cadit, quicquid dicant defensores Platonis, Bessarion in Apologia, & Ficinus Marsilius in Symposium eiusdem Platonis. In quem faceret Lucianus: *Si amorum, inquit, pulchritudinem diligunt; cur*

deformes pueros, simos, & exoletos, istos tamen moribus, & prudentes non diligunt? Cur senes, qui canos virtutis testes habuere, non amarunt, aut amandos docuerunt? In legibus verò statuit, vt innocēs & innoxius sit, qui proprium seruum occiderit: qui verò ira succensus, alienum seruum tollat, tanti mulctandus, quanti seruus ille vānerit. Porrò qui liberum hominem præ iracundia enecat, benicio exulare iubet; Qui verò per infidias perimat, triennio: & qui, dum exulat, idem parricidium admittit, eum perpetuò censet exilio puniendum. Eisdem pœnas statuit & patribus qui filios, & filijs qui patres, & maritis qui vxores, & vxoribus quæ maritos occiderint. Alibi Platon vult fœminas æquè ac viros exerceri in equitandi arte, & gymnastica facultate: cum tamen natura diuersa distinxerit officia ac munia virorum ac mulierum. Quid? quòd libro 5. de Republ. concedit ei, qui se strenuè in militia gessisset, vt quæcunque osculari voluerit, marem, vel fœminam, liceat; quo acrior sit ad victoriam consequendam? Ita ille sanxit. O egregiam tanti Philosophi sententiam. Vides ergo, quàm sint ridicula, quàm impia, & à ratione prorsus aliena instituta Platonis? Sed quàm meliores leges tulerit Aristoteles eius discipulus, Philosophorumq; omnium, excepto Platone, facillè Princeps; audi. In Politicis, ne noceat ciuitati numerosa soboles, mulierum voluntarios abortus concedit; & diuortia fieri permittit: sed & militibus nefarios concedit concubitus: vt asserit Bessarion Cardinalis lib. 4. Defensionum Platoniarum. Vnde lib. 2. Politico cap. 8. de Republ. Cretensi loquens: *Multa, inquit, & legislator sapienter, & studiose constituit de mulierum diuortijs: siquidem ne superfluum parerent multitudinem, prospexit, alio introducto vsu.* Sic ille. Vbi B. Thomas interpretatur concessisse masculam venerem. Quid dicam de ciuilibus legibus Imperatorum? quæ etsi multa conuictum pacificum, vel ad vitâ

Quarta lex Platonis iniquissima.

Quinta lex parum naturæ consentanea.

Sexta etiam impudica.

Aristotelis lex ipsius etiam crudelis, & obscœna.

Bessarion.

D. Thom. le Dio. 15. in lib. 2. Polit. c. 8. lit. E. tom. 5.

honestè

Notatur etiam idem Platonis spurcissimi doctrina de puerorum amoribus Sodomitici.

Dilutur hæc ratio Platonis: Licet sit puerorum amores, quòd interdum tyrannos illi de medio sustulere.

Luclani in Platonem schoma.

Leges Imperatorum quædam parum cum iustitia, & pietate Christiana coniunctæ.

Nicephor. Callist. De legibus quid illius Mahometi impurissimi sentiendum.

Secunda ratio, lex Euangelica cur excellat legibus vniuersis.

honestè traducendam conducibilia amplectantur: pleraq; tamen sunt, quæ nisi lege Euangelica, vel canonica corrigas, vel ad illam accommodes, iniustè facere cogaris: nam vide quot regulas ad decipiendum ex illis edant: *Frangenti (inquiunt) fidem, fides fraugatur eidem: Fallere fallètem, non est fraus: Dolosus doloso in nullo tenetur: Culpa cum culpa compensari potest: Licet contrahètibus se inuicem decipere: Res tanti valet, quanti vendi potest: Licet sibi consulere cum damno alterius: Communis error habetur pro lege: Summum ius summa iniustitia:* hæc & his similia permulta traduntur, quæ quantum absint, non dicam à charitate, sed à vero iure & æquitate, nullus est qui non intelligat: nisi ad aliquem bonum sensum (vt non ui nonnullos facere) verbis tamen parum conuenientem, illa velit interpretari. Valentinianus Imperator amore captus Iustinæ, præter Seueram, quam prius habebat, eam in vxorem accepit: legemque promulgauit, vt quicumque vellet, duas legitimas vxores ei habere liceret: vt tradit Nicephorus libro 11. cap. 33. vbi vides, non tam pro ratione, quàm pro libidine leges aliquando statuisse Principes. At de legibus quidem Mahometi nemo ignorat, illas à belua potius, quàm ab homine rationis compote; aut si maui ab homine ebrio, aut dementi, editas fuisse: cum impiæ sint, & spurcæ, & ad omnia scelera ac flagitia, tâquam calcaria quædam existant.

Præterea excellit lex Euangelica reliquas leges, quòd hæc sola tradat veri Dei cognitionem, verumq; eius cultum, veram felicitatem, siue beatitudinem; quam ignoratam fuisse à reliquis omnibus, exploratum est. Nam mundi sapientes vel constituebant eam in illis rebus, in quibus sita non est; vel eam hoc tempore haberi posse; cum tamen præterquam in alia vita (cum in sola Dei visione, & fruiione consistat) comparari nequeat: ac vt ignorato termino quòd sit proficiendum, ignoratur & via qua illuc pergatur, iuxta

illud B. Thomæ Apostoli: *Domine, ne scimus, quò vadis: & quomodo possimus viam scire?* ad eum modum, cum sapientes ignorarent veram felicitatem, nullas leges condere potuerunt ad illam consequendam accommodatas. Ad hæc, cum ignorarent naturæ humanæ corruptionem ex peccato primi parètis profectam in omnes homines; multa, quæ vitiosa sunt, & vituperatione digna, naturæ tribuebant: ignorabantq; perfectas virtutes, quibus carnis concupiscentia esset coercenda; & vnde foret auxilium ad tantam rem cõficiendam implorandum. Atq; ita vt maximè scirent quibus iustitiæ præceptis vita humana inter ciues concors & pacifica constare posset; non tamen lumè naturæ porrigere poterat ea charitatis officia, quæ sola lex Euangelica declarauit. Non est etiam exiguum vitium, quòd leges humanæ ita scriptæ sunt; vt propter suam obscuritatem magnis & luculentis commentarijs indigeant. Sunt etiam numero propemodum infinitæ, vt vix valeant legi, nedum intelligi; cum tamen lex Euangelica sua luce sapientiam præstet paruulis; & legum breuitate & perfectione omnia, quæ necessaria sunt ad salutem, luculentissimè, & apertissimè tradat. Item, vt leges omnes scripto traditæ (etiã si comprehendas illam Moyfi, nullam tamen virtutem, opemue populis, quibus tradebantur, porrigebat, vnde de transgressiones multiplicabatur; ita rarissimus erat legis obseruator & custos: at vnica Christi lex hoc præstat, vt, cum in cordibus digito Dei scribatur, & charitas Dei diffundatur in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis; obseruatores omnes legem hanc accipientes efficiat; ac proinde præmio æterno dignos constituat. Est & illud dignum admiratione. Græcorum etenim & Romanorum legumlatores nec finitimis persuasere, vt ad leges suas & præcepta vitam instituerent: nam Minos Ioue genitus, frequentando eius antrum, vt poëtæ fabulantur; leges Cretèsis

Ioan. 1. 4.

Tertia ratio Rom. 5.

Quarta ratio

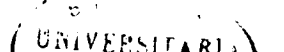
Psal. 18.

Quinta ratio

Rom. 7.

2. Cor. 3. & Ierem. 31. & Heb. 8. Rom. 5.

Sexta ratio.

tantum tulit, & hoc ad breue tempus: nam Creta, postquam Romæ celsit, eius legibus cœpit gubernari; & Charondas, qui primus Italis, & Siculis ciuitatibus leges dedit, Celtis, vel Iberis non persuasit. Mirum autem est, Galilæos piscatores, publicanos, & futores, non Romanos solum & Græcos, verumetiam cunctas barbaras nationes ad amorem legis Euangelicæ traduxisse: non vi, vel armis, sed verborum tantum suasionem & hortatu; perferendo iniurias, flagra, vincula, totoq; orbe reluctante, necnon Cæsaribus in eos sciantibus, ac mortem tum Apostolis ipsis, tum eorum successoribus inferentibus: & tamen isti nunquam efficere quiuerunt, quin leges à Crucifixo datas mundus subierit, & persecutione ipsa Christi cultores auerentur, vt qui oleo vellent ignem extinguere, ac velut rubus ille, quæ vidit Moyfes, ignis ardore non est absumptus. Quem admodum autem sua autoritate legem Moyfi perperam ac præposterè intellectam à Phariseis & Scribis, Dominus interpretatus est, corripitq; deprauatos illorum sensus: ita lege Euangelicæ corrigendæ veniunt omnes aliæ leges hominum arbitrio & prudentia latæ, si contingat illas à recto rationis tramite deflectere.

Quanto autem interuallo lex Euangelicæ illam Moyfi superet, vel illam naturæ homini ab initio suæ creationis inditam, haud est difficile definire. Nam etsi istæ omnes leges profectæ à Deo sint, illa tamen naturæ lex homini, vt homo est, & humanas vires, & sapientiam nõ excedit, est lata: & licet ad multa illo iure debita iustaq; videnda assurgat: tamè ob peccati originalis caliginem cuncta non apprehendit; neq; illa, quæ assequitur, ex suis viribus, nisi à Deo iuuetur, perficere valet: felicitatem quoq; ad quam creatus est, vix potest coniectare. Vnde tot sapientissimorum hominum de vltimo fine hominis statuendo conflictus. Porro lex Moyfi maius lumen

porrexit, atque maioribus signis, & argumentis prouidentia Dei ad hominem ostendit, ita vt verum finem, & viam quæ ad illum ducit, minimè ignorarent eius legis sectatores: & quoniã quæ illa lege præscribebantur, suis viribus homines præstare non poterat; promissus est Messias, qui illos à captiuitate dæmonis & peccati, & naturæ imbecillitate liberaret, potentesq; ad præstandam legem efficeret: quæ omnia copiosiori lumine demonstrat, & vires ad omnia illa præstanda suppediat lex Euangelicæ, Sacramentisq; efficaciter homines sanctificat, & ad vitæ æternæ ingressum, quem Iesus ipse primus aperiendo ianuam cælestis regni effecit, magna virtute præparat, atque disponit. Et quoniã hæc fufius suo loco sunt pertractanda, satis fit illa hîc insinuasse. Lex ergo naturæ, quæ solitaria post peccatum in homine remansit, potest comparari nocti; illa Moyfi, auroræ, in qua lux veluti adumbrata in laterna exhibebatur; Euangelicæ verò meridiei, in qua est copia, & lucis, & caloris: quemadmodum in aurora est aliqua quidem pars lucis, at nullum calorem habet. Lex Naturæ, dū hominem peccato obnoxium non liberat, bellum cum Deo admittebat: illa Moyfi inducias habebat: Euangelicæ summam pacem. Lex Naturæ hominem per hunc mundum ducebat: illa Moyfi, in Terram promissionis perduxit: Euangelicæ, in Terram viuentium. Lex Naturæ efficit seruum & subiectum Deo: illa Moyfi admittit ad familiaritatem, promittitq; libertatem: Euangelicæ verò facit filium, ac donat spiritus libertatem. Lex Naturæ, synteresis, vel conscientia stimulo à malo reuocat: illa Moyfi præceptis, illorumq; metu instigat ad bonum: Euangelicæ, amoris suauitate ac dulcedine inclinatur ad omne obsequium. Lex Naturæ ignorauit Christum: lex Moyfi nouit velatum: Euangelicæ nudum & manifestum in Cruce cognouit. Lex Naturæ expressa est: & declarata ab hominibus: Mosaica ab

Æadem rursus leges inter se multipliciter comparantur.

Rom. 8. & 1. Ioann. 4.

Act. 7. & Gal. 3. Exo. 19. & 20.

Angelis

Exo. 16. Ioan. 6. & Matth. 26. Esa. 1. & 4. libi.

Psal. 18.

Psal. 118.

Ibidem.

Lex Domini immaculata, conuertens animas, testimonium Domini fidele, & sapientiam præstans paruulis, cur lex dicitur Euangelicæ?

Matth. 24.

Luc. 18.

Angelis lata: Euangelicæ ab vnigenito Filio Dei. Naturalis lex in aliam moniam habebat fructus terræ: illa Moyfi habuit manna de cælo: Euangelicæ sanctissimum Christi corpus & sanguinem. Naturæ lex nihil promittebat: illa Moyfi, bona terræ: at Christi lex cælestia pollicetur & præstat: vt merito de ista scriptum sit: *Lex Domini immaculata, conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis.* Et qui in lege Moyfi versabantur, ad legem Euangelicæ aspirabant; tanquam ad eam, ex qua remedium peccati, & à captiuitate redemptio, & aditus ad cælestem vitam pendebat: hinc illæ Davidis voces: *Legem pone mihi, Domine, viam iustificationum tuarum; & exquiram eam semper. Viam iustificationum tuarum instrue me; & exercebor in mirabilibus tuis.* Dicitur hæc lex immaculata à Propheta, quod nil contineat reprehensibile, nullum etiam vel minimum vitium, ne otiosum quidem verbū admittat in eius professore: conuertens verò animas, eo quod non tantum externam pacem cum hominibus, sed cum Deo in primis conciliet; animumq; ad cælestia & diuinā non tantum erigat, sed etiam sua virtute inclinatur, & cor ad Deum diligendum, digneq; colendum conuertat. Dicitur testimonium Domini fidele, non solum quod omnibus Euangelicæ testimonium amplectentibus, gratiam & spiritum impertiat; sed quod etiam obseruantibus legem, æterna præmia fideliter reddat. Dicitur postremo sapientiam præstare paruulis: quia nisi à paruulis, & humilibus in oculis suis, hæc lex vel intelligi, vel impleri & conseruari minimè possit. Vnde Dominus dixit: *Quicumq; non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud.* Omnes autem magnos coram se & superbos, fructu veræ cognitionis & obseruationis destituit. Magna profectò est Christi lex siue prophetia etiam ex alio capite, vel potius eodem, diuersa tamen ratione, sicut & ipse Christus magnus est propheta in Moyse adumbratus,

cui Dominus dixit Deuterono. 18. *Bene omnia sunt locuti. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui: & ponam verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quæ præcepero illi.* Non ab re inquit Spiritus sanctus, *Similem tui*: vt enim Moyfes tanquam Propheta, verba Dei iocutus est; & legem Veterem in mote tulit, & illam admirandis signorum operibus confirmauit: ita Dominus Iesus Propheta magnus est, qui surrexit in nobis, & per quem Deus visitauit plebem suam: legemque nouam in monte tulit, miraculisque illustrauit, & stabiliiuit. Est autem insignis & summus Propheta Iesus, tum quia vnice manum habuit, id est, verbum; & singulariter habuit vnctionem, id est, Spiritum sanctum, qui locutus est per Prophetas. De hac manu dicitur Ezechiel. 1. *Facta est super eum sibi manus Domini. Et vidi, &c.* Et 4. Regum 3. de Helisæo; *Quum caneret psaltes, facta est super eum manus Domini.* Idem autem est dicere: *Factum est verbum Domini super Ezechielem;* ac dicere: *Facta est manus Domini super Ezechielem*: est enim sermo de illa manu potenti, de qua Dauid: *Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis,* id est, Filium tuum, verbum tuum, liberatorem à peccatis, quibus nisi ille opem ferat, immergimur: & alio in loco, *Fiat manus tua super virum dextera tua;* nempe super Christum hominem, virum dexterae nuncupatum; quod per eum Deus cuncta ad nostram felicitatem spectantia operari dignatus est: propter eum namq; de sinistra translatus sumus ad dexteram, vt Ephraim à Iacob, vt semper piternam possideamus hæreditatem. In hunc ergo filium dexterae facerates precatur manum fieri diuinam, scilicet Verbum per vnionem hypostaticam coniungi; sicut ab æterno fuerat prædestinatum. Illa enim manu, qua Deus cuncta produxit, illa ipsa humanitati coniuncta amicitiam nobiscum fecit, & ouem errantem assumpsit, & per illam Deus

Deut. 18. Expenditur illud ad Moysem dictum de Messia: Prophetam suscitabo eis, &c. similem tui.

Luc. 7.

Supra 1.

Quam magnus sit Propheta Iesus.

Esa. 61. &

Luc. 4.

Ezech. 1.

4. Reg. 3.

Cur manus Domini Messias, & vnde huncupetur.

Psal. 143.

Psal. 79.

Gen. 48.

Quid illud Propheta: Fiat manus tua super virum dextera tua.

Luc. 15.

omnia

Pfal. 132.
Vnguentum
in capite qđ
descendit in
barbam bar
bam Aaron,
&c. quodnā
sit.

Pfal. 44.

Ioan. 3.

Supra 1.

Ibidem.

Act. 10.
Messias cur
plenus fuerit
Spiritu san-
cto.

Luc. 1.

*Infra 4. &
Esa. 61.*

Luc. 4.

Infra 10.

Matth. 12.

Heb. 9.

Secunda ra-
tio, Iesus cur
magnus Pro-
pheta.

omnia gratiarum munera homini-
bus largiri disposuit. Habuit ergo
Christus totam Dei manum, imò e-
tiam manus Dei fuit. Habuit præ-
terea Iesus propheta vnctione Dei:
nam de illo prædixit Deus per pro-
phetam; *Sicut vnguentum in capite,
quod descendit in barbam, barbam Aa-
ron,* id est, in Prophetas omnes & Sa-
cerdotes, ac per hos descendit in o-
ram vestimenti eius, nimirum ad om-
nes, qui corporis eius sunt mem-
bra: & in alio loco clariùs: *Propterea
vnxit te Deus, Deus tuus oleo latitie
pra participibus tuis.* Ipse igitur vt ca-
put plenitudinem vnctionis Spiritus
sancti accepit, iuxta illud: *Non e-
nim ad mensuram dat Deus Spiritum,* vt
alijs scilicet dedit, *sed in plenitudine;*
& idè in forma integri animalis co-
lumbæ, vt de eius plenitudine om-
nes accipiamus: & Petrus Actor.
10. *Quem vnxit Deus Spiritu sancto &
virtute:* nam accepit Spiritum san-
ctum ad virtutem non solum sancti-
ficandi & prophetandi, siue docen-
di, sed etiam ad opera virtutis & po-
tentia, quæ per signa se proferebat:
vnde per Spiritum sanctum conce-
ptus prædicauit, in desertum ingre-
sus est, exultauit in eo, fecit signa,
obtulit se ipsum ad mortem pro no-
bis, à mortuis excitatus est, eoq; mu-
nere perpetuo ditauit Ecclesiam suam,
& nobilitauit. Fuit præterea Iesu p-
phetia vnica & singularis, hoc est,
doctrina siue sapientia perducens ad
apprehendenda de Deo tam subli-
mia, & creditu, & factu difficilia,
quæ de tuo Apostoli neque inuenire
potuissent; nec si inuenissent, tan-
tum & tale iugum humeris homi-
num imponere ausi fuissent. Attulit
hæc quoque prophetia salutarem ac
veram sui ipsius cognitionem: nam
etsi Gentiles iactarent illam diui-
nam sententiam: *Nosce te ipsum,* sola
tamen Christi doctrina, hoc homi-
ni conferre potuit: nec enim ratio
humana villo modo ad creationis ho-
minis, casusq; sui cognitionem; ne-
que ad finem, propter quem homo
conditus est, & in quo situs sit ille fi-
nis, & quo tempore comparandus,

assurgere valebat, nisi subleuata fide
Christi, atque auxilio. Fuit etiam tē-
poribus & personis, ac promissis do-
ctrina hæc suauissimè accommoda-
ta. Temporibus quidem, quia Iesus
Christus heri, & hodie, ipse & in se-
cula: implicitus in lege naturæ, ex-
plicatior in illa Moyse, sed apertus
& clarus in Euangelio, notissimus
atque clarissimus in gloria. Perso-
nis verò non æqualiter omnibus no-
tus etiam in eodem tempore, sed va-
riè & diuersè. Nam alia exigit à par-
uulis, alia à magnis, & semper boues
arabant, & asinæ pascebantur iuxta
illos, vt magnus explicuit Grego-
rius, semper fuerunt Moyse & Aa-
ron, & populus; & in Euangelio, di-
scipuli & turba. Promissis etiam ac-
commodata inuenitur, & cum tem-
pore, vt aurora procedens: quia à
principio sub inuolucris terræ vita
æterna promissa est; post apertè per
Christum, & Apostolos annuntiata,
postremò exhibita in cœlesti glo-
ria. Gradus autem fuerunt: à Gen-
tili per Iudæum, ad Christianum. Gen-
tilis à dæmonibus temporalia expe-
ctabat: Iudæus verò ab ipso vero
Deo, vt testatur Augustinus, etiam
superna virtute temporalia accepit:
at Christianus (qui proximus est glo-
riæ in cognitione, promissionibus,
& iustitia) etiam spiritualia & æterna
ab eodem Deo consequitur.

Confirmata est insuper hæc talis
& tanta doctrina, multifariam. Pri-
mò quidem fidelitate ac veraci exi-
tu multorum euētuum futurorum,
quæ nisi à vero & immortali Deo
præuideri, aut prædici non potue-
runt. Prædixit enim legislator suam
mortem, genus mortis, tempus, re-
surrectionem à mortuis, ascensio-
nem, prædicationem Euangelij per
vniuersum orbem, ruinam Ierusa-
lem, futuras hæreses, Ecclesiæ sta-
tus perpetuitatem & æternitatem,
& denique omnia ferè videmus im-
pleta, præter pauca, quæ supersunt,
nempè iudicium, generalemque om-
nium resurrectionem. Verum præ-
teritorum completio, futurorum est
veritas. Deinde addidit tot & tanta

Doctrinam
Euāgelicam
& tēporibus,
& personis,
& promissis
maxime con-
uenire.

Hebr. 13.

*Greg. lib. 1
Moral. cap.
16. & ali-
bi, tom. 1.*

*B. August.
in Psal. 72.
ante med. to-
mo 8.*

Quib⁹ argu-
mētis à Chri-
sto confirma-
ta lex Euang-
gelica.

Secundum
argum.

signa,

signa, cum tamen falsa rara esse so-
leant; quæ nec negari nisi impuden-
tissimè, nec tribui artibus magicis
villo modo possunt; cum ad reuocā-
dum homines à delictis, & ad Deum
conuertendos, & ad confirmandam
doctrinam, & dæmoni, ac peccato
bellum indicendum sint edita. Ter-
tiò, vita sanctissima sua, & suorum
Apostolorum diuina planè & cœle-
sti legē stabiluit, atq; firmavit suam.
Omnia siquidem, quæ mundus hic,
vel pretiosa, vel honorifica, vel blā-
da habet, magno animo contempse-
runt: quid enim in illis reprehende-
re valeat vel Momus ipse, quos irre-
prehensos ac inculpato, siue, vt Græ-
cè dicitur, ἀμόωβς. Dei gratia consti-
tuit? in quos cum inquireret Pli-
nius Iunior iussu Traiani, nihil aliud
inuenit, nisi quod ab omni flagitio
ac scelere abstinerent: quanquam an-
telucanos quosdam hymnos Chri-
sto canerent Deo. Cum autem veri
Christi cultores omnibus terrenis
fermè destituantur; si in futuro ni-
hil singulare haberent repositum a-
pud Deum immortalem, vanissima
esset & infelicissima omnis eorum
spes & doctrina. Postremò compro-
batur Christi lex efficacia, singula-
riq; virtute, quæ tam breui tempo-
ris spatio tot, ac tales homines sub

spe inuisibilium bonorum subijcere
potuit Christo crucifixo per tales
ministros, vniuerso reclamante mū-
do, atq; Satana capitalissimo Dei ho-
ste sese opponente, ac sæuiente per
crudeles, immanesque cruciatus, ac
neces in Christiani nominis profes-
sores: vt diximus. Verum non est sa-
pientia, non est prudētia, non est cō-
silium contra Dominum: verè ergo
dictum est: *Testimonia tua credibilia
facta sunt nimis: item, Fidelia omnia
mandata eius; confirmata in seculū secu-
li; facta in veritate & equitate.* Possu-
musq; dicere Deo, Domine, si error
est aliquis in fide, à te decepti su-
mus; qui argumentis inuicis & ne-
cessarijs confirmasti fidem nostram,
doctrinam tuam, ac legem. In hanc
ergo Euangelicam & sanctissimam
legem toto pectore incumbamus; ad
eius præcepta & monita nos accom-
modemus; in Christum eius autorē
& cōditorem intueamur; ad fructus
æternæ, & gloriosæ vitæ, qui per i-
psam comparantur, frequenter re-
spiciamus: nam ita efficiemur filij
Dei, quibus iure competat hæredi-
tas tanta, præstante Domino nostro
Iesu Christo, cui cum Patre, & Spi-
ritu sancto æternus reddatur honos,
gloria, & imperium in sempiternis
seculis, Amen.

Prou. 21.

*Pfal. 92.
Pfal. 110.*

*Richar. de
S. Victo. li-
bro 1. de
Trinit.*

Quant no-
bis faciendā
lex Euang-
lica.

Rom. 8.

Pli-
nis Iunior
ris honorifi-
cum de Chri-
stianis testi-
monium.

Tertium ar-
gum.

TRACTATVS II.

IN illa verba Matth. 5. *Videns Iesus turbas, ascendit in
montē: Et cum sedisset, accesserunt ad eū discipuli eius.*

NTE QVAM Euan-
gelista Dominum legem
feretem describat, quæ-
dam præmittit veluti pro-
loquia, nempè turbas cōgregatas; &
locum; habitumq; Christi atq; for-
mam legē ferentis. Sed ante omnia
hoc loco examinandum est, an hic
fermo à Matthæo relatus, vnus &

idem sit cum eo, quem Lucas cap. 6.
describit; an verò diuersus: quippe
ex huius quæstionis discussione il-
lud lucidum & compertum elicie-
mus, an quæ Lucas præmittit huic
sermoni tanquam præuia, cum his,
quæ Matthæus refert, coniūgenda;
an verò sint diuersa, & diuerso tem-
pore acciderint. Nonnulli igitur ex

Græcis,

Hunc sermo- nem Domini: in monte à Matthæo de scriptum, et se alium ac diuersum ab eo quem Lu- cas cap. 6. de scribit, unde quidam pro- bare conen- tur.

Luc. 6.

August. lib. 2. de cōsen. Euangel. c. 19. tom. 4.

Vnum & eū- dem esse ser- monem, mul- tis ostēditur. Ambro. lib. 6. in Lucā; cap. 14. to- mo 5. August. lo- co prædicto.

Græcis, quos secutus est Osiander, distinctos hos sermones esse tradit, his potissimum rationibus nixi. Primum id colligit à distinctione loci: nam ille Lucæ habitus est in loco campestri, hic verò Matthæi in mōte; unde & nomē sermonis in mōte accepit. Deinde verò, quia hic Matthæi ad discipulos est habitus tantum, ille verò Lucæ ad turbam discipulorum & multitudinē copiosam. Tum quia Luc. 6. Dominus stabat; at hic sedere dicitur. Item, ibi in secunda persona exorditur: *Beati pauperes: quia vestrum est regnū Dei. Beati qui nunc esuritis: & reliqua;* hic verò in tertia persona ait: *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites: & quæ sequuntur.* Postremò, quia sermo Lucæ breuior ac concisior, hic verò Matthæi prolixior atque plenior: siquidem ibi tantum quatuor beatitudines constituit, hic verò octo, aut nouem: multorum item meminit Matthæus, quorum nulla est mentio apud Lucam. Nō ergo sine ratione asserivideretur, distinctos fuisse sermones: ut etiam B. Augustinus dixerit, vno & eodem die, tametsi diuersi extitisset, hos habitos fuisse sermones; priorem quidem ad discipulos in monte, ut Matthæus inquit, posteriorem verò in loco campestri ad turbas.

His tamen rationibus non obstantibus, verisimilior ac probabilior videtur sententia, tam Ambrosij, tum Augustini, qui hos duos sermones in vnum cogunt, eodem & tempore, & loco habitos. Cuius rei euidētia argumenta sunt, quod vtriusque idem sit principium, & finis; & quæcunq; in medio habet Lucas, eadem habeat & Matthæus; quamuis latius, ac plura complectens: vterq; enim inchoat à beatitudinibus; vterq; desinit concludendo suum sermonem in homine, qui ædificauit domum super petram; vterq; etiam post sermonem consummatum, seruū Centurionis sanatum narrat. Quod verò eodem die sint hi duo sermones habiti, ut differendo magis, quam asserendo Augustinus insinuat. e. vi-

detur; ex eo satis probatur, quod post sermonem à Matthæo descriptum subiungatur: *Et factum est, quum consummasset Iesus verba hæc, admirabatur turba super doctrina eius;* ex quibus fit perspicuum, illum sermonem fuisse habitum turbis presentibus: quem admodum & quod Lucas refert, ad turbam copiosam & multitudinem locutum Dominum, nequaquam excludit Apostolos, ad quos potissimum est directus sermo: ait namq;: *Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos, dicebat: Beati pauperes: quia vestrum est regnum Dei.* Porro quod Matthæus dicit, Dominum in monte habuisse sermonem, & Lucas in loco campestri; dissoluendum est. Nam quod Matthæus breuitati studens in recensendis Christi factis, verba verò eius prolixius referens, inquit: *Videns Iesus turbas, ascendit in montem; latius exponit Lucas, indicans ad quid ascenderit, quid in monte egerit, dicens: Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei: quæ verò Matthæus adiungit: Et cum sedisset, inquit, accesserunt ad eum discipuli eius, latius explicat Lucas, exponens quādo, & qua ratione accesserint ad Christum discipuli, dum ait: Et quā dies factus esset, vocauit discipulos suos: quod & Marcus sic expressit: *Et ascendens in montem, vocauit ad se quos voluit ipse: & venerunt ad eum.* Postea hi duo Euangelistæ describunt electionem duodecim Apostolorum, quā Matthæus omisit, ut & descensum de monte cum suis discipulis in locum campestem tacuit, quem solus Lucas expressit. Cum autē Matthæus subiungit: *Et aperiens os suum, docebat eos dicens: id Lucas post descriptum eius descensum de monte, sic protulit: Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos, dicebat.* Atque ita nihil erit contradictionis aut de loco, in quo sequens sermo sit habitus, aut de corporis positione, in qua sermonem Dominus habuit, videlicet an stando, an sedendo; & an ad solos discipulos, an etiā ad discipulos cum turbis cōcionem habuerit.*

Vnde constat non vno & eodem die illum habitum fuisse sermonem.

Solutur hæc obiectio: Si vnus & idem ille sermo fuit, quo modo in monte, & in loco campestri habitus fuit?

Marc. 9.

Ad illud quoq; respōdetur: Sistas, ut ait Lucas, quomodo sedens, ut Matthæus, Dominus sermonem habuit.

Matthæus

Matthæus enim montem conscendisse Dominum scribit, ut Lucas: & sedisse, cum accederent ad eum discipuli eius: nō asserit autem ipsum, aut in monte, aut sedendo habuisse hunc sermonem, sed tantum dicit, *Aperiens os suum, docebat eos:* quod vbi, & quo corporis habitu fecerit, omnino videtur explicuisse Lucas, nempe quod stans in loco campestri. Et quidē ex Matthæo ipso colligere possumus, non habitum esse sermonem à Domino, cum federet in monte: nam cum inquit: *Videns Iesus turbas ascendit in montem;* significat, eum declinasse turbas: cumq; subdit: *Et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius;* insinuat utiq; turbas non accessisse ad Dominum sedentem in mōte: & tamē in fine significat etiam turbas audisse hunc sermonem. Non ergo in monte, quod non accesserunt turbæ, sermo habitus est, sed in loco campestri, in quem ad turbas Dominus accessit. Quod si dicas; Quomodo ergo Matthæus scribit, Dominum ascendisse in montem, & sedisse in eo, si non voluit significare, in eo esse habitum sermonem à Domino sedente in monte? respondeo: Matthæus instituens in principio prædicationis Christi summam ponere Euangelicæ perfectionis, nō potuit electionem Apostolorum in monte factam præponere, quod necdum suam vocationem commemorasset; montis tamen, & accessus discipulorum ad Christum fecit mentionem: ut significaret, legem Euangelicam, quæ hoc continetur sermone, è mōte profectam, unde & vetus profecta fuit lex; atque hunc sermonem potissimum dictum esse discipulis & Apostolis, quibus quædam eius partes sunt propriæ: quod ipsum etiam volens significare Lucas, *Et ipse, inquit, eleuatis oculis in discipulos suos dicebat.* Vel dici aliter potest secundum Augustinum, in aliqua excelsiore montis parte primò cum solis discipulis Dominum fuisse, quādo ex eis illos duodecim elegit; deinde cum illis descendisse, non de monte penitus, sed de ipsa montis

Et hoc etiam soluitur argumentum: Christus in monte ascendit, & accesserunt ad eum discipuli eius: in monte igitur, & non in loco campestri concionatus est.

Exo. 19. & 20. & seq.

Altera solutio Augustini.

summitate in campestem locum, id est, in aliquam æqualitatem, seu planitiem latere in mōtis positam, quæ ampla erat, & multas capere poterat turbas; atque ibi stetit, quoad turbæ congregarentur: ac postea cum sedisset, accessisse propinquius discipulos suos ad eum; atque ita ijs, cæterisq; presentibus vnū habuisse sermonem, quem Matthæus & Lucas narrauerunt. Iuxta priorem conciliandi modum, illa verba Matthæi: *Et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius,* collocanda essent ante illa, quæ in Marco, Lucaq; de electione habentur Apostolorum: secundum verò posteriorem modum illud foret collocandum post electionem, & descensum de monte, ante illud Lucæ: *Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos, &c.*

Quod verò Matthæus plures beatitudines describat, quàm Lucas, nihil veritati officit: quia in illis paucis Lucæ, illæ multæ Matthæi continentur: ut suo loco dicemus. Et quod plura Matthæus referat à Domino dicta, quæ Lucas alijs in locis sparsim commemorat, mirum esse non debet: fieri enim potest, ut quædam nunc dicta, Lucas postea referat per recapitulationem, & Matthæus nunc quædam inseruerit per præoccupationem: videtur enim Matthæus summam Euangelicæ doctrinæ, sparsim licet à Domino, diuersisq; traditam temporibus, semel simul complecti voluisse; sicut & alibi, dum Christi refert sermones, ea coniungit, quæ apud Lucam in diuersis reperiuntur locis, quæ verisimile est, à Domino bis esse dicta. Ex his ergo liquet, vnum & eundem sermonem esse, qui apud Matthæum habetur, & qui apud Lucam. Quare quæ præmittuntur in Luca, sunt proponenda hoc loco, & explicanda, nempe illa: *Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, & turba discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis ab omni Iudæa & Ierusalem: & maritima, & Tyri, & Sydonis, qui venerunt ut audirent eum, & sanarentur à languoribus suis. Et qui vexabantur à spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba*

Quomodo vtraque solutio possit consistere.

Hæc etiam ratio diluitur: Cū Matthæus octo, quatuor Lucas cōmementent beatitudines, hoc arguit sermones fuisse diuersos.

In Matthæo quid obseruandum.

quarebat

quarebat eā tangere: quia virtus de illo exhibat, & sanabat omnes. Vt igitur ad textus expositionem accedamus; ait Matthæus: *Videns autem Iesus turbas, ascendit in montem.* Omnis lex consideranda est ex triplici capite. Primo quidē, vt ab ipso autore, siue legislatore proficiscitur; quem superiorē esse oportet illis, quibus lex traditur; vt quanto sit superior, tanto sit lex dignior, atque præstantior. Deinde ab his, quibus datur; nam lex alia datur pueris, alia viris. Tertio ab ijs, quæ cōtinet; quæ quāto sunt digniora, & maiora, tanto lex est excellentior habenda & nobilior. Cū ergo dicitur: *Videns Iesus turbas,* legislator Christus exprimitur: nā ad legem ferendam opus est adesse potestatem & autoritatē in eius latore & promulgatore: nam si quicquā mihi mandatur ab eo, qui autoritatem super me non habet, tametsi quod præcepit, æquum sit, & cum ratione coniunctum, non tamē esset lex, vel mandatum verum, ob defectum potestatis censendum: quod si duo idē præcipiant, quorum vnus autoritatē in me habet, alter verò ea est destitutus: respectu eius, qui præditus est potestate, lex erit, non autem respectu alterius. Quod si duo qui possēt imperare, vnum & idem mandarēt; non vna esset lex omninō, sed duæ; nec vnum mādatum, sed duplex, ob vires diuersas mandātium, vel leges condentiū: vt si idem mandent pueri pater familias & pædagogus, vel idē præcipiat Sacerdoti Papa & Episcopus: nam etsi idem dicatur in similibus sententijs, non est tamen mandantis autoritas eadem & potestas. Si ergo vnum & idem dicat lex Moyfi, & lex Christi; (quanquam non omninō in omnibus veritatem habeat) mirum esse non debet; nec statim vna lex erit, ob ipsos varios legislatores, & varium legum vigorem: & tamē si eadem omninō præcepisset Christus, quæ Moyfes, tamen lex Moyfi diceretur abrogari per legem Christi; sicut verē sublata est. Et idē si quis modo seruaret præceptum Moyfi non furandi, vt

præceptum à Moyse, peccaret; sicut si faceret cōtentum in lege Moyfi, & non contentum in lege Christi, nec iste facere legem Moyfi diceretur, quoniam in illa & hoc continetur; vt adueniēte Christo ipse Christus, & non amplius Moyfes audiat. *Prophetam, inquit, suscitabo eis de medio fratrum suorum similē tui: & ponam verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quæ praecepero illi. Qui autem verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam.* Et ita in ipsis Scripturis hæ duæ leges, vt distinctæ ponuntur. Nā *Olim Deus loquens Patribus in Prophetis; nouissimē diebus istis locutus est nobis in Filio;* iterum, *Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus, &c. quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem?* ac rursus, *Amplioris enim gloria iste præ Moyse dignus est habitus; quanto ampliorem honore habet domus qui fabricauit illam; & iterum, Irritam quis faciens legem Moyfi, sine vlla miseratione, duobus vel tribus retribus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui Filium Dei cōculcauerit: & quæ sequuntur.* Quæ omnia vt melius apprehendantur, aduerte, omnem legē à Deo proficisci, & Naturæ, & Moyfi, & Christi, & Ciuilem, & Canonicam: nec tamen ab eo omnes dignitatem accipiūt: nam aliōquin omnis lex in hoc æqualis esset alteri; sed à proximo legis ministro: sic Veteris legis ministri sunt Moses & Angeli: legis Naturæ minister extitit lumē quoddam interius ingenitum, quod bonum malumq; nobis ostēdit, quodque cōmune est omnium, & naturæ fines minimē excedit, nec omnia docet. Nobilior minister legis Moyfes, ex quo gloriabatur ille populus: *Non fecit, inquit, taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis; & alibi, Nec est alia natio tam grādis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis supplicationibus nostris;* Salomō quoque, *Plurima super sensum hominum ostensa sunt tibi;* item Paulus, *Quid ergo amplius Iudæo est? aut quæ utilitas circūcisionis? Multū*

Deuter. 18

Quibus verbis Apostolus legem Euangelicā à Moysa distinguit. Heb. 1. Hebr. 2. Heb. 3.

Heb. 10. Deut. 19.

Cum à Deo omnes leges orientur, cur nō etiam ab eo suam autoritatem accipiant.

Ioan. 1. & Act. 7. & Gal. 3.

Psal. 147.

Deutero. 4.

Ecclesiastici 3.

Rom. 3.

per

Ex tribus omnis lex cōsiderari debet.

In legislatore potestate necessariō requirit.

Legislator Moses Christo legislatore cedit.

Exod. 20. et alibi.

Rom. 2. Quanto maior Moyse legislator Christus.

Heb. 3.

Ioan. 1.

Infra 8. Præstantia legis Euangelicæ.

Cur prior videtur turbas Iesus; & quo modo.

1. Ioan. 4.

Act. 2. Turbas Dñi audisse sermonem, ostēditur multiplici ratione.

Matth. 4.

per omnem modum. Primum quidē, quia credita sunt illis eloquia Dei; rursus, *Si autem tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nostri voluntatem eius, & probas vtiliora instructus per legem.* At præstantior Moyse Christus est: nam ille seruius est, hic filius. Ille de domo, hic fabricator domus. Ille per Angelos legem accepit, hic à Deo immediate: hinc Ioannes, *Deum nemo vidit vnquam* (id est, non vidit Moyfes) *vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit: & rursus, Ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo.* Idē lex nostra summæ est veritatis: non ratione humana, quæ sæpè falli solet, innixa; non per hominem, nec ab homine, nec per Angelos, sed à Deo per Iesum Christum filium Dei, & Deum ipsum. Et de hoc dicitur: *Videns Iesus turbas.* Ac prior quidem videtur turbas, quā videatur ab eis: quia prior diligit, & visu suæ prouidentia nos ad se trahit. Videt autē, vt pastor oves errantes & famelicas, vt cibo verbi Dei eas pascat, & ab errore peccati, ad rectam viam legis adducat; & vt prospiciat illis de pastoribus, qui vitæ sanctitate & doctrina eas pascant: quales fuerunt Apostoli ibi creati; & vt eleuet eas supra turbas, tradendo doctrinam altam & veram. Et videt Iesus, ab errore illas saluas faciēs, donec misso Spiritu sancto in die Pētecostes, eas ab omni ira Dei, & malo seruet.

Vidit autem turbas congregatas & confertas ad se confluere (sic em̄ olim collectum populū Moyfes habebat ante oculos) quas hūc audisse sermonem, non est dubitandum: nā in primis dicitur, illis visis ascendisse in montem ad docēdum; deinde cap. 7. scribitur ante descensum ab hoc monte: *Et cum consummasset Iesus verba hæc, admirabantur turba super doctrinam eius;* & Lucas cap. 7. *Quum autem impleisset omnia verba sua in aures plebis, intrauit Capharnaum.* Tertio, lex dari non debet paucis, sed multitudini; idē omnes Iudæos voluit adesse Moyfes, quo tempore lex ferbatur. Quarto, non satis perfectē

Dominus legem docuerat, quia hætenus non tradiderat præcepta vitæ; sed pœnitentiam, & regnum cœlorum prædicauerat. Conueniebat etiam hoc statui Noui Testamenti, in quo sunt omnes familiares & docibiles Dei, vt tradit Ioānes: idēq; eleuati à turba sunt; cū in lege Moyfi pauci admodum à Deo per Angelū sint edocti; & in plano erant, quia nondum erecti in gratiam, ad obediendum legi.

Hic & illud annotandum venit, non esse illicitum, turbas atque frequentiam populi affectare ad docēdum, tum ob Dei gloriam, tum ob earum salutem, tum denique ob se ipsum in ordine ad Deum dilectum. Nō licet autem propter se, ita vt sistat in se; nam qui sic optaret conferre auditorium, expositus esset iactantia, siue vano studio sibi placendi, periculo adulationis, nouitatibus, erroribus, auaritiæ prostituendi verbū Dei, audaciæ, impatientiæ, & multis alijs infirmitatibus, ac vitijs, quibus humana imbecillitas est obnoxia. Proinde seridō orandum est pro prædicatore, siue doctore; ne, dum seipsum quærit, parū fructuose proponat verbum Dei, fiatq; cymbalū tinniens, aut candela accensa, quæ dum alijs lucē exhibet, seipsam sensim absumat.

Rursus considerandum est, Christum absolutum legislatorem, Deū & hominem, & Saluatorem omnium extitisse. Lex namq; dari non debet paucis, sed multitudini: idē omnes Iudæos voluit adesse Moyfes, quo tempore lex ferbatur: vt dictū est: verum illa lex Israëlitis data, nostra verò vniuerso orbi: hinc Iudæi grauitate peccabāt, qui se solos sub Dei prouidentia existimabant: quos reprehendens Paulus ait: *An Iudæorum Deus tantum? nōne & Gentium? Imō & Gentium:* ex quo idē inquit, in Christo Iesu non esse masculinum & fœminam, Gentilem & Iudæum, circumcissionem & præputium, Barbarū & Scytham, seruum & liberum: sed omnia in omnibus Christum, siue, vt alibi dicit, nouā creaturam. Christus

Ioan. 6.

Cōcionatori quatenus bonum auditorium affectū dum tantum modo.

Legem Christi toti mundo cōmunissimam fuisse tradendam.

Exod. 19. & 20.

Rom. 3. Coloss. 3.

Quam anguste atque diminue olim senserint Iudæi de diuina prouidentia.

Gal. 6.

1. Tim. 4.

Esa. 49.

Quid turbæ
audiētes Do
mini sermo-
nem signifi-
cent.

Cūr tardius
data lex fue-
rit euangeli-
ca.

Rom. 1.

Act. 17.

Luc. 6.

Prima ratio
cūr tot vndi-
que turbæ ad
Christum au-
diendum cō-
currerent.

etenim, teste Apostolo, est Saluator omnium hominum, maximè fidelit̄ de quo Esaias, *Dedi te in lucem Gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terra:* legem proinde generalem tulit vniuersis omniū hominum cœtibus accommodatam.

Per turbas ergo non solum intel- ligas diuersas nationes, sed etiā qua- litatem auditorum, qui commoti ac perturbati significatur ex peccato, & ignorantia sui ipsorum, qua tene- bantur: Sola quippè ignorantia sui ipsius, indocilem, ac minimè capace- hōmīem reddit doctrinæ Euange- licæ, & legis fidei. Egrotus enim quādiu infirmitatem suam ignorat, ineptum se ad curationem recipien- dam constituit, nec medicum accer- sit, imò illum spernit: verum agnito morbo, quo laborat, querit medicū, eiusq; opem implorat. Proinde ma- gna ratione lex Euangelica ante id tempus non est data, quoniam mun- dus ab initio in suis philosophis vi- sus est sibi sæpè, ob innatā φιλανθία, ex qua cæcitas, superbia & arrogan- tia oriuntur, & vt Paulus ait, dicētes se esse sapientes, stulti facti sunt, tra- ditiq; in reprobum sensum. Verum qui minus erāt insipiētes inter eos, fateri cœperunt ignorantiam suam, vt Socrates, qui dicebat: *Hoc vnum scio, me nihil scire.* vnde & arā Ignoto Deo in vrbe scientiarum Principe constituerūt; & ipsa professione do- ciles Dei facti sunt: vnde audierūt: *Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego an- nuntio vobis.* Et infra, *Et tempora qui- dem huius ignorantia despiciens Deus, nunc annuntiat hominibus, vt omnes v- biq; pœnitentiam agant.* Turbæ igitur significant mūdum agitatū & tur- batum agnitione propriæ miserię & ignorationis; & desiderio medici im- pulsū: & hoc facit Iesum ascēdere in montem, & legem tradere. Porrò hæc turba, vt testatur Lucas, ex mul- tis partibus confluerat, nempe ex Ierusalem, totius regni metropoli, & ab omni Iudæa, id est, sorte, siue tri- bu Iudæ, & à maritima Tyri & Sidō- nis, id est, ex alijs tribubus sinitimis, ac vicinis illis ciuitatibus Gētīlium,

ex quibus nōnullos Christi cōcioni adfuisse, haud est improbable. Erat enim Christi doctrina & legislatio eius generis, vt omnes raperet in ad- mirationem sui. Quo autem studio, & quamobrem ad eum venirent, ex- plicuit Lucas, cum ait: *Qui venerant vt audirent eum, & sanarentur à lāgu- ribus suis. Et qui vexabantur à spiritibus immundis, curabantur.* Princeps ergo eorum studium fuit, audire Domini prædicationem, quæ & ex loquētis autoritate, & eorū quæ dicebat, ma- gnitudine, vehemēter corda homi- nū concutiebat, atq; inflābat, hu- iusq; rei gratia, longum iter confi- cere homines non recusabant (etsi non omnes philosophiæ huius the- sauri explicarentur) quod nostram fœcordiam vehementer, & tepidita- tem reprehendit, qui tam frigide ad diuina audienda accedimus; ad spe- ctacula verò, vbi fabulæ recitantur, aut circumforanei quidam noua ali- qua pollicentur, omnes certatim ma- gna alacritate concurrimus. Acce- debant præterea studio consequen- dæ sanitatis à morbis, & à spiritibus immundis, quibus vexabantur: quip- pè & illa spirituū immundorum ve- xatio ad corpus pertinebat, tametsi illa vexatio animi etiam affectioni- bus officeret, vt febres, cæteri que grauiore morbi, qui rationis vsū impediunt: tunc autem spiritus im- mundi animum vexant ac torquent, cum ad vitium trahunt: etsi id genus vexationis, suo vitio, à paucis intel- ligatur. Christus autem huiuscemo- di beneficia libenter impertiebat, quo se proderet Saluatorem, ac vt scribit Euthymius, à cura corporū, ad illam animarum. Nam ita semper ab illa transit ad istam, & rursus ab hac transit ad istam, vt variam præ- stet vtilitatem. Et corpora quidem in radice montis, animas verò in mō- te sanabat.

Et omnis turba quarebat eum tange- re: quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Quod ait, omne turbā quæ- sisse eum tangere; denotat, vel eam turbam, quæ morbo aliquo corpo- ris afficiebatur, vel omnes, qui nullo

Quam nam-
pia illa, tum
sancta turbā
rum curiosi-
tas, impiam,
& profanam
damnare cu-
riofitatem vi-
deatur.

Secunda rā-
tio.

Euthym. in
Matth. c. 4
in fine.

Omnis turba
quæ nā que-
reret Christū
tangere, &
quare.

morbo

De Christo
solo, non ex
villo Sancto-
rum, virtutē
exire posse sa-
nantem.

Act. 3.

Luc. 8.

Theophyl.

Sanctorum
omnis virtus
à Christo.
Ioan. 3.
Supra i.

Christi diui-
nitatis eijus-
modi virtutē
fuisse tantū-
modo.

morbo laborabant, optasse illum tã- gere; ob reuerentiam scilicet & fi- dem; minimè dubitantes ex illo cō- tactu cœleste aliquod munus se ad- epturos. Ita enim fieri cernimus, v- bi de aliquo est opinio sanctitatis cō- cepta; quærūt enim illum tangere, arbitrati ex illo contactu lucri ali- quid se facturos: vnde & apud non- nullas Italiæ ciuitates mos est, vt Sacerdotem in templo sacris indu- tum vestibibus, certatim quisque tan- gere contēdat; præsertim verò per- acta re diuina. Atque hic modus di- cendi obseruandus est, nam soli Sal- uatori Christo competit: etenim re- liqui omnes & Apostoli, & Marty- res, & quicumq; miracula aliqua & signa ediderunt curationis, non sua, sed Dei virtute id præstiterunt: vt dici nō possit, virtutem de illis ex- isse. Idcirco Petrus respondit ad po- pulū claudi sanati admiratione stu- pefactum: *Viri, inquit, Israelita, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute, aut potestate fe- cerimus hunc ambulare?* Proprium er- go Christi est, vt ab eo virtus exeat: & vt operetur, non aliena, sed pro- pria virtute: quò verbo Dominus est vsus, cum inquit: *Tetigit me aliquis? nam & ego noui virtutem de me exisse.* In quæ verba sic scribit Theophy- lactus: *Propheta & alij sancti, non ha- bebant virtutem à se egredientem. Non enim fuerant fontes virtutum: at Domi- nus habuit virtutem à se egredientem, quandoquidem ipse fons virtutum.* Et ita *Propheta ac Sancti virtutem suam su- perne acceperunt.* Hæc ille. Porrò hoc non dicimus in contemptum Diuo- rum, sed pro veritate in gloriam vni- geniti Filij Dei. Non enim potest homo accipere quicquam, nisi fue- rit ei datum de cœlo: ita omnes san- cti de plenitudine Christi accipiūt: nam vt idem & vnus animus diuer- sis corporis organis, varias exercet functiones, quippè manibus appre- hendit, oculis cernit, lingua loquitur, pedibus ingreditur; ita vnus at- que idem Christus per varios & di- uersos sanctos, quasi per membra sua præstare ac dilata, varias sanita-

tes, variaque miraculorum munera operari dignatur; vt non tam ipsi sancti, quam Christus per eos ope- retur. Cùm autem hæc virtus, quæ à Christo egrediebatur, & omnes mor- bos propulsabat, vis esset spiritua- lis & infinita, per metaphoram dicitur egredi, siue exire, quatenus ad eius contactum omnes morbi fuga- bantur. Nec enim propriè loquen- do, virtus diuina corporea existit, vt fluxum habeat, vel egressum: nisi quòd Spiritus sanctus propter no- stram ruditatem ac tarditatem, eam vt corpoream & fluxum habentem repræsentabat, vt eam quoquomo- do apprehenderemus. Quòd verò Petrus à Paludē in quartum sententiarum scribens ex- cogitauit, quòd quemadmodū nul- la est corporis ægritudo, vel morb⁹, contra quem non fit aliqua vis crea- ta, vel in herbis, vel in radicibus, vel in plantis (quanquàm eiusmodi vir- tus interdū possit esse ignota, nos- que ipsos latens) ita, inquit, corpus Christi omnibus fuit affectum vir- tutibus, omnesq; gratias opitulandi habebat ad sanandum, quas omnes creaturæ corporeæ habēt ad huius- modi morborum expulsionem: mi- hi neque verisimile fit, neque ad- modum probabile: nam inde conse- queretur, quòd natura, & nequaquā miraculo Christus sanaret. Sūt præ- terea virtutes quædam naturales in- ter se contrariæ, atque ad cōtrarios effectus producendos accommodę. Essent ergo huiusmodi virtutes op- positæ, atque inter se pugnantēs, in vno eodemq; subiecto simul: quod certè à ratione videtur alienum. Præterea nōnullæ sunt infirmitates, ad quas curandas naturæ virtus se minimè extendit: veluti innata est cæcitas, atque mortui reuocatio ad vitam, quos ad morbos mēdendos siue vitia, nulla est prorsus vis ac po- testas in natura: corpus ergo Christi ad similia præstanda virtutē natura- li esset destitutum. Quamobrem per- spicacis certiusq; loquuntur, qui hæc omnia opera diuinitati assisētī,

Diuina Chri-
sti virtus quo
modo eius ex-
iret & corpo-
re.

Petri à Palu-
de eam Chri-
sti virtutem
corporis eius
qualitati natu-
rali perfectissi-
mæ tribuentis con-
futatur opi-
nio.

Christi diui-
nitatis eijus-
modi virtutē
fuisse tantū-
modo.

Tom. 5.

B 2 & per

& per corporis Christi membra operanti tribuunt; quod certè, vt veritati magis consonum & cohærens, intrepidè recipiendū esse existimo. Non em̄ sanctos Patres hæc vis corpori Christi indita latuisset, vel quo quomodo incognita fuisset; & satis erat sanctissimo illi Christi corpori ad illud omnifariam illustrandum ac decorandum, quod virtutem diuinitatis delitescens haberet ad omnium sanitates & miracula efficienda vim continentem, quoties, quando, & vbi vellet. Nos igitur, si sapiamus, ad Christum cum turba magna fide coniluamus, vt illum audiamus, & per auditum sanitatem animi consequamur; tūm vt fide illum cōtin-

gentes, morborum nostrorum spiritualium medicinā accipiamus. Ita enim nobis continget, vt si ex fide dixerimus: *Si tetigero tantūm fimbriam vestimenti eius*, optatam salutem cōparemus. Est autem fimbria vestimenti eius, sacrosanctum Eucharistiæ mysterium, quam qui non tantūm dentibus premit, sed fide in primis ac venerabundus suscipit, diuinam profectò virtutem vitium expellentem; & diuinæ gratiæ cōmunicationem donantem in se experietur, ope ac meritis Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre & Spiritu sancto semper viuunt & regnant in secula seculorum, Amen.

Matth. 9.
Fimbria vestimenti Christi quæ mystice.

Turbam ad Christum audiendum, salutisq; corporum ab eo beneficia recipienda quid nos doceat ille concursus.

TRACTATUS III.

IN illa verba Matth. 5. *Videns Iesus turbas, ascendit in montem: & cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius, & aperiens os suum docebat eos dicens.*

IN AM tēpus est, vt ad aliorum verborum expositionem accedamus. Ait itaq; Matthæus, *Ascendit in montem*. Explicandū in primis, quis fuerit hic mons; & cur in eo legem ferre decreuerit; & in qua mōtis parte sermonem hunc tam longum habuerit. Cū autem Dominus esset in Galilæa, non longè à Capharnaum, in quam, sermone completo, se recepit: consequitur, non fuisse mōtem Oliueti, vt aliqui putabāt, quos propterea reprehendit B. Hieronymus in hoc cap. 5. Matthæi, aut aliquē aliū montem Iudææ: & cōmuni omnium Doctorum cōsensu, maximè B. Hieronymi in loco prædicto, traditur fuisse mons Thabor: de quo Egesippus lib. 4. de excidio Ierosolymitano, scribit, quod eius altitudo est triginta stadiorum, vertex autem ipse campestris viginti tribus stadiis, ia-

et: distat per iactum lapidis à mari Galilææ, miramq; rotunditatem habet, qui nomen dedit ciuitati sitæ in tribu Zabulon Leuitis data. 1. Paralipom. 6. de quo psal. 88. ait Dauid: *Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt*: distat verò ab Ierusalem per quadraginta leucas. In hoc eodem monte Dominus pauit quinq; milia hominum quinq; panibus; proinde Mensa dicitur: Fugitq; Dominus in eum, cū turbæ vellent eum Regem creare, Ioan. 6. In eodem mōte creditur peractum mysterium orationis & transfigurationis. Atq; hætenus de primo articulo. Ad secundum verò: legem in mōte dare cōstituit, quia olim populus Israël, in monte existente Moyse, legem acceperat. Deinde vt impleret vaticinium Esaiæ: qui ait, *Super montem excelsum ascende, tu qui euangelizas Sion, & in alio loco, Et erit in nouissimis die-*

Mons Thabor quis ille.
1. Paral. 6.
Psal. 88.
Matth. 5.
Ioan. 6.

In quē montem Christus ascenderit.

B. Hieronymus. tomo. 9. in princ.

Egesippus.

In monte legem Euangelicā Christus cur dederit.
Esa. 40.
Esa. 2.

*bus preparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles, & fluent ad eū omnes Gentes. Et ibūt populi multi, & dicent, Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domū Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius: quia de Sion exiit lex, & verbum Domini de Ierusalem: quæ omnia in huius montis ascēsu, & lege à Domino lata completa esse videntur. Ac de industria quidē ab Spiritu sancto videtur suppressū nomen montis, vt typus & figura esset mōtis Sion, vnde proditura erat lex, iuxta Prophetam: nam vmbra & figura non solum ad Domini mortē, verum etiam ad diem Pentecostes durabant. Adhæc, montem conscēdit, vt legem ferret: nam omnia ferè insignia Christi gesta in monte peracta sunt: veluti Incarnatio in Nazareth, quæ super mōtem sita erat: Præsentatio in templo in monte Sion posito: Ieiunium, tentationesq; dæmonis in montibus factæ: Orabat in monte Dominus: Saturauit turbam in monte: Trāsfiguratus fuit in monte: Solennem introitum in die Palmarum per montem Oliueti transeundo confecit: Sedente verò eo super montem Oliueti, sermonem propheticum & longum de excidio Ierusalem, ac signis aduentus sui ad iudicium habuit Matthæ. 24. Mysterium Eucharistiæ atq; lotionis pedum, cū admirabili illo sermone cœnam consecuto, in ædibus in monte Sion sitis celebratum est. Ac vt olim in monte immolare iustus est Abraham Isaac filium suū; ita crucifixus Dominus est in monte Caluariæ; à quo non longè distat sepulchrū: Apparuit discipulis suscitatus in monte Galilææ: Ex monte Oliuarum ascendit in montem cœli Empyrei: indeq; rursus ad eundem montem rediturus creditur ad iudicium: construxitq; Ecclesiam super montem positam, de qua Dauid propheta: *Magnus Dominus & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius*: Et vt olim dictum fuit Loth: *In monte saluum te fac, ne & tu simul pereas*: ita non nisi in mōte Ec-*

clesiæ, siue in Christo existenti patet salus. Ipse Dominus etiam montis nomine eleuati supra verticem montium, ab Esaiâ, Michæaq; designatur: de hoc quoq; Psalmista: *Mōs Dei, mons pinguis: mons coagulatus, mōs pinguis: vt quid suspicamini montes coagulatos? Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo*: etenim Dominus habitabit in finem humanitatē Christi, in qua diuinitas perpetuò habitauit, montem Dei, & montem pinguem, pretiosissimis videlicet donis ornatam vocare videtur. Sanctissima item Deipara montis simbolo apud Daniele describitur; de qua præcificus est lapis (scilicet Christus) sine manibus, qui percussit statuam, & factus est mons magnus, & impleuit vniuersam terrā, Daniel. 2. Apostoli præterea montes dicuntur, iuxta illud: *Fundamenta eius in montibus sanctis*: sunt enim Apostoli montes sancti, siue Deo dicati, qui locum fundamentorum in Ecclesia Dei sustinent. Quod ergo Dominus ad sua peragenda mysteria montes elegerit; ita vt de eo meritò dicat Sponsa: *Vox dilecti mei, Ecce iste venit saluus in montibus, transiliens colles*: non sine causa factū est. Voluit enim in primis significare, sua omnia sublimia esse & eminentia, longeq; superare captum nostrum & intelligentiam. Deinde, vt ostendat, ad omniū exemplum esse facta, & tradita: *Discite, inquit, à me, quia mitis sum & humilis corde*. Voluit insuper se ostendere per uigilem speculatore domus Israël. Est etiam Iesus omnium oculorum obiectum & satietas: voluit docere terrenorum temporaliumq; rerum contemptum; mentis pariter eleuationem, in qua tantū est oratio, cibus & quies, & doctrina, & crux, & gloria. Designat etiam hic mons cœlum Empyreum, vnde daturus legē Spiritus in die Pentecostes, mente accesserunt ad eum discipuli eius: quibus ipse aperuit sensum vt intelligerēt Scripturas; aperuit & ora, quatenus varijs linguis resonarent magalia Dei. Peculiari etiam ratione

Eum mōtem cur tacuerit Euangelista.

Quænam in monte Christi peracta mysteria.
Luc. 1.
Infra 4.
Supra 2.
Infra 4.
Infra 6.
Infra 9.
Ibidem.
Infra 19. et seq.
Matth. 24. & seq.

Matth. 26.
Ioan. 13.
Ioan. 13.
14. 25. 16.
& 17.
Gen. 22.
Matth. 27.
Ioan. 19.
Matth. vlt.
Act. 1.

Matth. 25.

Psal. 47.

Gen. 19.

Esa. 2. & Mich. 4.

Psal. 67.

Mons Dei, mōs pinguis, mons coagulatus, & c. qui mysticè.

Dan. 2.
Mōtis etiam qui nomine designentur.

Psal. 86.
Cur sua Christus mysteria in montibus operari voluerit.

Cant. 2.

Matth. 11.

Ezech. 33.

Orationis fructus.

Luc. vlt. Act. 2.

Exo. 19. & 20. & seq.

Euāgelicam in mōte tradi debuisse doctrinā multis de causis

Isa. 52. Rom. 10.

Ioan. 7. Ioan. 3. Ibidem.

Exo. 20. & seq.

Aff. 1. Quid quod olim Dominus descendens in montem, legē veterem, Christus verò nūc ascendens in montem, legem affert nouam.

Exo. 19. Infra 20. Ibidem.

doctrina Christi in monte tradenda erat, vt olim lex Moyfi in monte Sina, necnon longus sermo in tēplo habitus die Martis sancti, à 21. cap. Matth. ad 23. in monte quoq; Oliueti eadem die à 24. cap. Matth. ad 26. exclusiuè. Præterea in mōte Siō sermo in Cœna Domini nūcupatus, est habitus. Etsi ergo omnibus Christi actionibus, maximè tamē eius doctrinæ quadrat mons: vt pulchrè dictum sit à Propheta: *Quam pulchri sunt per montes pedes euangelizantis pacē, euangelizantis bona.* Tum quia sublimis est in se ac recondita plusquam omnis humana doctrina, imò etiam plusquam prophetarū; & maiora iustitiæ præcepta complectitur: nunquam enim sic locutus est homo: & qui de cœlo venit, super omnes est: & quod vidit, & audiuit, hoc testatur: tum etiā quia hæc doctrina mētem ad diuina erigit, & cū sit ignita, in deos trāsformat eius cultores: tū quia cōmunis est, & ab omnibus audienda, vtpote omnibus necessaria ad salutem: quē admodum olim decē præcepta tantū in monte data sunt à Deo; cū reliqua omnia, vt positiua, per Moysen pronuntiauerit: tum de nique, quoniam Doctor & auditor huius disciplinæ in mōte Ecclesiæ, extra quā minimè intelligitur, neq; capitur; & in monte debet esse virtutis, vt in montem cœli ascendere dignus sit: quemadmodum ex mōte Oliueti Christus ascendit.

In lege autem Moyfi ferēda, Deus legitur descendisse ad montē, quasi daturus temporalia: sed turba eò nō ascendit, cācellisq; arcebātur mōtē tangere: & si bestia tetigisset montē, lapidanda erat: p̄inde turba terrore p̄strata est, non valens audire verbū Dei: hic autē Deus māfuetus, primò descendit factus homo, vt nos amore humiliaret suo: deinde verò ascendit in montē, quasi largiturus spiritualia nobis, amoreq; sancto nos eleuaturus. Et cū in cacumen montis ascenderit, mōtēq; deitatis ipse per vnionē hypostaticam possideat; accōmodauit se tamen nobis, stādo in loco campestris virtutum, vt eius virtutes

imitemur, deitatemq; eius per gratiā participemus. Porrò ascendit Christus in mōtē suo marte tanquā dñs, Moyses autē nō nisi vocatus à Dño vt seruus, quoniā de Ægyptijs peccati aquis assumptus erat à matre, & liberatus à lege Pharaonis, id est, diaboli, secundū quā viuere non debebat: de aquis ergo, quia (vt Christi verbo vtar) de deorsum venit, assumptus est; ac proinde salutē, qua ipse egebat, alijs p̄stare non potuit: Christus verò de sursum venit, & immerfit se in aquas Iordanis, quas puras reddidit ad baptismū. Ascēdit Moyses in mōtē Sina in Arabia, qui generat in seruitutem, & ad inimicitias. Sina etenim interpretatur rubus, vel inimicitia, Arabia verò, captiuitas: nam lex illa irā & maledictionem operatur, nec tollit inimicitia peccati, sed augeat: Iesus verò mōtē Thabor cōscēdit, ex quo legē tulit: interpretatur autē Thabor, electio siue puritas, Syriace autē cōtritio vel cōfractio: quia in illo mōte Christus discipulos elegit duodecim, legē purissimā ac irreprehensam tulit, quæ perfectā cordis cōtritionem, & carnis cōfractiōne siue mortificationem operatur.

Prior autē ipse Christus ascendit, quē postea secuta est turba quærēs eū tangere. Nā qui alios docere instituit, prius vt ipse doctus sit oportet. Concionē etiam tā lōgā debuit præcedere segregatio à turbis, vt oratio, & nouæ legis promulgatio, ac veteris interpretatio à Deo profecta videretur. Et hæc de secundo.

Ad tertiū, vt dictū est, & vt Lucas cōcilietur cū Matthæo, primū Dñs cacumen mōtis ad orandū ascendit; deinde ad planā partē in monte sitā descendit, quæ dicitur locus campestris Luc. 6. secundū Augustinū: vt etiā solitudo cāpestris Deuter. 1. & 29. via Horeb per montē Seir ad Ca des Barnæ. Ibi ergo Christus primo stetit spectās cōgregationē turbarū tardam & pigrā gressibus corporis, tardiorē verò animo atq; mente ad intelligendū. Deinde sedens docuit primò discipulos, p̄pius existētes, ne à turba cōprimerentur: vnde subdit:

Supra 1. Aliter Christus legē daturus, aliter Moyses, montem conscendit.

Exo. 2.

Ioan. 8. Matth. 3. Gal. 4. Sina, Arabia, Thabor quid sonent. Rom. 4. Gal. 3.

Luc. 6.

Quare prior Christus turba montem ascenderit.

Qua parte montis Christus ad turbas prædicauerit. August. lib. 2. de cōsen. Euangel. c. 19.

Idem cur sederit ad docendū, & quænam sint illius sēssionis mysteria.

Et cum sederet. In primis hæc sēssio significabat longū futurū sermonē: nō enim p̄pter pauca verba dicēda sederet Dñs. Dein significare voluit dignitatē & autoritatē magisterij & doctoratus sui: vt docet Augustin⁹. Sedit enim vt Rex, Magister, & Iudex: idēd Moyses stabat vt minister: Christus vt Dñs recumbit. Præterea designat pacē animi & delectationē, quā in p̄dicatione, hoc est, in piscatione & venatione animorū habebat; vnde suū cibū esse aiebat, loqui ad Samaritanos. Ad hæc, cōdescensionē designat, vt capi posset, vt inquit Bernard. & ad eū accedere possent turbæ, quæ stantē nec Angeli capiunt ipsi; Moyses verò stans introiuit in nebulā, ac terrens tanquā p̄dagogus velut ad pueros minimè capaces loquebatur. Designatur itē doctrina Christi matura, grauis, duratura: quia ius naturæ, quod vt plurimū explicabat, lex est immutabilis & perpetua, nihil in hoc sermone, quod sit iuris positiui, q̄ videlicet antequā statueretur hoc loco, esset indifferens: sed omnia quæ hic statuuntur, per se bona sunt, ac p̄inde nullo tēpore mutāda: q̄ Euāgelicæ legis indicat perfectionē: cui egregiē cōpetit Prophetæ dictū, *Fidelia omnia mādata eius, cōfirmata in seculū seculi.* Quin etiā possidebat Dñs quæ dicebat: quādo verò deambulabat in porticu Salomonis, significabat de ferēdā fore synagogā, quātū ad obstinatos; atq; ad Gētes migrādū: vel, vt indicaret circuitus verborū, quos magna gratia & prudētia faciebat, vt hæc vel illā animā tāgeret: sic serpens diabolus circuit quærēs quē deuoret. Interdū etiā stās clamabat, quia cū eleuatione mentis verbū Dei euāgelizabat, paratus etiā opē ferre obicem nō ponentibus, cōtra fortem armatū, qui verbū Dei audiētibus insidiatur. Et dū ad discipulos sermonē habet Dñs, sedet; dū ad turbas, stat, vel ambulat: quoniam ad iā dociles Dei oportet sermonē doctrinæ esse tranquilliorē, sedatiorem, ac cōpositiorē; ad turbas verò peccatorū, cōcitatiorē, ardentiorēq; qualis sermo

Ioan. 4.

Bernar.

Exod. 20.

Ioan. 10.

Psal. 110.

1. Pet. 5.

Ioan. 7.

Luc. 11.

exhortationis, correctionisque esse solet. Postremò, hac sua sēssione indicauit Dñs, doctorē, atque auditorē huius legis debere sedere animo quieto & pacato: namq; anima quiescendo fit sapiens, & Maria sedēs secus pedes Dñi, audiebat verbum illius. Qui ergo sedendo verbum Dei audit, profectò ei præstare videtur qui stat: quippè magis quæ dicta sūt apprehendet, & vberiorē fructum eliciet: vnde & in discipulos sedentes descendit Spiritus sanctus.

Accesserunt ad eū discipuli eius. Propius accesserūt, ne turba eos cōprimeret, & quo melius audirent, qui melius impleturi erāt, cū p̄fectione cōsiliorū Euāgelicorum, & docturi turbā, & quia plura, & priora directa sunt ad eos in hoc sermone. Accesserūt igitur, quasi audissent Spiritum dicētē: *Accedite ad eū, & illuminamini: & facies vestrae nō cōfundētur.* Nota, discipulos Chri nō esse, sicut aliorum magistrorū sunt: quilibet em̄ potest suapte volūtate & arbitrio quēlibet sibi eligere in magistrū, illiq; herere absq; spōsione vliā, vel pacto, aut nota suscepta: & vbi libuerit, discedere: ad Christū autē nemo sua sponte accedit, sed vocatus, ac quodāmodo tractus: *Nemo, inquit, potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eū:* & quicūq; trahitur, dat nomē, vngitur, signatur caractere quodā spiritali & inuisibili in baptismo per fidē & charitatē: *Signati, inquit Paulus, estis Spiritu promissionis sancto: & p̄mittit, & paciscitur nūquā ab ea discedere: nā aliās efficerētur apostatæ, d̄ quibus Apostolus de luxuriosis viduis loquens, ad Timot. scribit: *Iam enim quādā cōuersa sunt retro post Satanā: & Ioā. 6. Ex hoc multi discipulorum eius abierūt retro: & iā nō cū illo ambulābāt.* Accessisse etiam legitur turba Luc. 6. quia querebat eū tāgere: quæ tamē in legislatione Moyfi, neq; mōtē tangere ausa est: nec ad Deū quē formidabat accedere. Et discipuli in accessu ad audiēdum cognoscūtur, turba verò ob signa: nec quiscūquā accedere potest ad eū, nisi tract⁹ à Patre: neq; post datū nomē, liberū*

Quo modo sedere debet doctor legis Euāgelicæ.

Luc. 10.

Aff. 2.

Cur ad Iesū accesserint discipuli eius.

Psal. 33.

Propria discipulorū Christi nota.

Ioan. 6.

Ephes. 1.

1. Tim. 5.

Ioan. 6.

Luc. 6.

Exo. 19.

est discedere sine crimine apostasię, vt in alijs scholis est integrum.

Et aperiens os suū, docebat eos. Quasi verò possit esse sermo doctrinę sine apertione oris. Dicendum est, huiusmodi sermonem non esse perissologiam, id est, vitiosam locutionem, vt cum Poëta ait: *Et sic ore locuta est*; neque rursus periphrasin, hoc est, decoram, artificiosamq; locutionem: verum maxima Sacramenta eiusmodi verbo Euangelistam insinuare voluisse. Ergo in primis longus sermo futurus designatur; dein de plenius gratię & venustatis sermo: quemadmodum faciendum hominem describens Poëta, dixit:

Paullumq; oculos tellure moratus Sustulit ad proceres, spectatoq; resoluti Ora sono.

Significatur tertio ea voce profundorum mysteriorum detectio, iuxta illud: *Aperiam in parabolis os meum: loquar propositiones ab initio*, siue, vt Gręca litera habet, loquar ænigmata abscondita. Ita Philippus Diaconus, prædicaturus Christū Eunuchō, arcanaq; in verbis Esaię comprehensa detecturus, dicitur aperuisse os suum Acto. 8. Rursus Petrus Act. 10. euangelizaturus Cornelio mysteria regni Dei, traditur aperuisse os suū: imò Iob cap. 3. disputaturus de Dei prouidentia, atq; maledicturus originali peccato, quo homo in die cōceptionis, & nocte natiuitatis suę in uoluitur, post silentium septem dierum, narratur os suum aperuisse: & Daniel cap. 10. *Aperies os meum locutus sum.*

Quarto, etsi semper cum loqueretur, os aperiret, hęc tamen maximè, quando cœpit exordium legislationis & prædicationis: non enim antea vlla præcepta tradiderat, vt hęc facit: post apertam ergo manum, per quã cœpit vita & miraculis docere, inquit os aperire, & docere verbo: vt expēdunt post Chrysostrum, Theophylactus, & Euthymius: quomodo etiam prius aperuit manus laudando pedes discipulorū; ac postea sedens docuit verbo humilitatem, dum inquit: *Si ergo laui pedes vestros,*

Dominus, & Magister: & vos debetis alter alterius lauare pedes.

Quinto, indicatur hac phrasi, doctrinam hęc externam esse respectu eius, quam in die Pentecostes tradidit: nam ibi sensum aperuit, intimaque doctrinam digito Spiritus sui in corde credentiū scripsit: vt vel hinc, quanti faciat Christus talem doctrinam, quam ore suo docuit, vitę exemplo cōstituit, Spiritu suo scripsit in corde, & morte sua confirmauit, postremò per Apostolos suos signis ac scriptis posteritati voluit commendari, manifestum appareat.

Sexto, designatur in apertione oris districtio gladij è vagina sua ad vulnera salutaria infligenda. Sic enim prædixerat Esaias, armis linguę videlicet munitum proditurū Messiam: *Dominus*, inquit, *ab utero vocauit me, de ventre matris meę recordatus est nominis mei.* (Fuit enim Iesu nomen de cœlo allatum, antequam in lucem ederetur) *Et posuit os meum quasi gladium acutum*, quo scilicet ad necem vsq; confodiatur dæmon, & vetus homo noster putrescat, nouus verò verbo Dei condiatur, fiatq; pretiosa esca Dei.

Septimo, fertur aperuisse os suū, quia prius per se sine ore in mundi creatione vniuersas erudierat creaturas, atq; per illas omnem hominē peculiariter instruxerat: quare dictū est à Iob: *Nimirum interroga iumenta, & docebunt te; & volatilia cœli, & indicabunt tibi; & à Paulo, Inuisibilia enim ipsius, à creatura mūdi, per ea quę facta sunt, intellecta, conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus & diuinitas.*

Octauo, aperuerat olim ora Philosophorum, & per eos ad fidem Euangelicam Gentes quodammodò præparauerat: vt constanter docet Clemens libro 7. Stromatum. Veritas enim, à quocunq; dicatur, vt Ambrosius noster ait, à Spiritu sancto est: vnde & Sapientia increata de se ipsa testatur, dicens: *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Per me Principes imperant, & potentes decernunt iustitiam.*

Nondò, instruxerat Deus per An-

Qualis hæc præ illa quã die Pentecostes tradidit, sit Christi doctrina.

Ierem. 31. & Hebr. 8.

Christi doctrina quam efficac, quãq; salutaris.

Act. 4. Matth. 10. Luc. 2.

Quomodo olim Dei Filius non aperiens os suum, fuerit locutus.

Iob. 12. Rom. 1.

Philosophi vt fuerint os Christi.

Clem. Alexand. tomo 2.

Ambros. in c. 12. prioris ad Corinth. tom. 5.

Prouerb. 8.

His verbis Euangelista: & aperiens os suū, &c. quę significauerit mysteria. *Virg. 1. Aeneid. & alibi.*

Quid lib. 13. Meta.

Vbi Scripturarum eadē phrasis vsurpetur, aperiendos suū ad loquendum *Psal. 77. Matth. 13.*

Act. 8. Infra 10.

Iob 3.

Nunc maxime Christum legislatorem aperire os suum ad docendum debuisse.

B. Chrysof. homil. 11 in Matth. tomo 2. in præcip.

Theophyl. Euthym.

Ioann. 13.

Idē Christus quomodo locutus per Angelos.

Exo. 20.

Act. 7.

Quo etiã modo per Prophetas.

Luc. 1.

Amos 3.

Mat. 7.

Sap. 10.

Num. 2. &

2. Pet. 2.

Ioan. 1.

Esa. 40.

Baruch 3.

Heb. 1.

Esa. 52.

Dei Filium per se ipsum tãdem nobis loqui debuisset.

Matth. 3. & seq.

Cant. 17.

gelos hominem, tũm in multis alijs ad vitam hanc præsentem, & futuram pertinentibus, tũm verò maximè in lege Moyfi ferenda: Angelus enim in persona Dei dicebat, *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis.* Hinc Stephanus concionatus est, Legem ordinatam per Angelos in manu mediatoris.

Decimò locutus erat Dominus per os Moyfi, atq; Prophetarum, sicut dixit Zacharias: *Sicut locutus est per os Sanctorum, qui à seculo sunt Prophetarũ eius:* vnde frequens est apud eos vox: *Os Domini locutum est;* Et, *Hac dicit Dominus exercituum; Quia nõ faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suū ad seruos suos Prophetas.* Per omnes ergo Prophetas loquebatur Dominus, imò & aperuerat os mutorum, & linguas infantium fecerat disertas; & per asinam Balaã loqui dignatus fuerat: porrò inter Prophetas nouissimè locutus est per Ioannem Baptistam, qui propterea vox clamantis in deserto appellatur.

Sed hisce omnibus modis proximè præparabat Deus mundum ad audiendam vocem Filij sui, qui post omnes alios carnem indutus ad nos venit, nosq; alloquio suo dignatus est: quod expendens Paulus dixit: *Multifariam, multisq; modis olim Deus loquens patribus in Prophetis: nouissime diebus istis locutus est nobis in Filio,* de quo Propheta ait: *Quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum.* Proinde opus est ob canalem puriorem, mundiorum legem nobis esse oblatam; digniorem item & excellentiorem, eo quod non nisi sanctificatis, atque in filiorum adoptione receptis loquitur lex Euangelica: quę etiam dulcior est, ac cæteris suauior: nam Angeli, Moyfes, Prophetę, imò etiam ipse Ioannes Baptista, comminatur, ac perterrefaciunt: Christus autem blandè loquitur, & mirificè consolatur; & amantis est, referre apertionem oris eius, quem gratè ac beneuolè aspexit: nam id tandem optare fecerat sponsam suam, quę dicebat: *Osculetur me osculo oris sui,* quasi di-

cat; Ante extimui ignem illum, quo lex dabatur, & longè à me volui esse Deū; & mediatore vt volui: nunc autem video quã nihil profecerim: veniat ipse, & ore ad os loquatur mihi, me complectatur, osculeturq;: ca pacè me suę doctrinę efficiat, mecum sit, mecumq; labore, qui est sapientia Patris.

Ait autem, *Os suum:* nam Meus, Tuus, Suus, pronomina hæc, apud Iureconsultos significat dominium & possessionem: & ita significatur Christus, dominus oris sui, quia os suum, & animam, & doctrinam possidebat, quam minimè tradebat, vt pueri de moribus loquētes quę nõ intelligūt, nec vt comædi & histriones, qui alienam personam sustinentes, non quę loquūtur in corde suo, sed quę didicere ab alijs velut psittaci, & picæ referunt. Christus autem habebat fontē sapientię, vnde haurire poterat quod doceret: cæteri homines, nisi inde acceperint, neq; rectè poterunt aperire os suum, neque ea, quę ad salutem spectant, docere. Quamobrem cum nemo possit accipere quicquam, nisi ei fuerit datum desuper; rogare debet probus Doctor & minister verbi, precibusq; pulsare diuinam Christi clementiam, vt dignetur dare os & sapientiam, cui non possint resistere cuncti aduersarij nostri. Vnde Apostoli, qui ad hoc munus Euangelicum destinatos se esse cognoscebant, dicebant: *Nos verò orationi & ministerio verbi instantes erimus:* nec enim munere suo se rectè fungi posse putabant, nisi prius orationi incumberent. Hoc non ignorans Dauid, dicebat: *Domine, labia mea aperies: & os meum annuntiabit laudē tuã:* & Paulus, tuba cœli, rogat, vt detur sibi sermo in apertione oris; & alibi orat, vt aperiat sibi ostium sermonis: solet namque interdum Deus, aut propter peccata ministri verbi Dei, aut propter qui auditorus est populum, subtrahere verbum suum: id quod Paulus videtur docere sibi contigisse in Asia, & Bithynia Act. 16. & prophetę Ezechieli dicitur

Quid illud: Osculetur me osculo oris sui.

Exo. 19. & Infra 20.

Quam propriū Christi sit aperire os suum ad docendum.

Ioan. 3. Euangelicis concionator cur Deum orret, os suū vt aperire possit.

Luc. 21.

Act. 6.

Psal. 50. Ephes. 6.

Coloss. 4.

Act. 16.

Ezech. 3.

Verbum Dei quando vtiliter audiamus

Matth. 13. & alibi. Act. 16.

Christus quare docebat prius quam inebat. Euthym. Act. 2.

Ioan. 14.

Sermo Christi quam efficac.

Psal. 93.

Luc. 6. Quare Christus eleuatis prius oculis indisciplulis, docebat eos.

cap. 3. Et linguam tuam adhaerere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quasi vir obiurgans: quia domus exasperata est. Ac quemadmodum Dei est, aperire linguam Sacerdotis, vt fructuose predicet; ita nos, vt cum fructu audiamus, opus est eum nobis aperire aures: nam etiam ipse est, qui excitat nos ad audiendum, cum ait: Qui habet aures audiendi audiat: non est tamen salutaris auditus citra Dei auxilium: ex quo Act. 16. dicitur Deus aperuisse aures Lydiae purpurariae, vt intenderet his, quae dicebantur a Paulo.

Docebat eos. Initio quidem non praecipiens, vt notat Euthymius: quia inuidiosum est praecipere; & quia veterem legem declaraturus erat: & proprie noua lex lata est in die Pentecostes; & vt libenter Phidias, nobilis statuarius, praeterito imperfecto utebatur, dicens: Phydias faciebat: ita hic ait Euangelista, docebat: quia coepit docere & tradere doctrinam, quae in die Pentecostes perfecta fuit: hinc Dominus dicebat: Paracletus autem, Spiritus sanctus: quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quaecumque dixerit vobis. Verba autem Christi ex fornace ardentis proferta charitatis, per Spiritum sanctum formata, corda inflammabant, & Spiritum Christi quasi eius vehiculum in animos auditorum introducebat. Ideo, Beatus homo, quem tu erudieris, Domine; & de lege tua docueris eum, ne pe per te ipsum, & absque vlllo medio doctore.

Docebat autem eos, scilicet Apostolos, de quibus ait Lucas: Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos, dicebat: tum vt modestiam & gratiam legislatoris nostri insinuaret. Solent enim oratores, vt se serio agere significent, paullulum oculos deprimere, & deinde in auditorum vultus conuertere; sensimque se illis insinuare: tum ne Gentes, quae forte ibi aderant, etiam Iudaeis docere Dominus videretur, & ne infirmi sibi haec dicta putantes offenderentur, tanquam nimium ab ipsis exigeret:

tum denique voluit attentionem Apostolorum sibi conciliare, innuendo ad eos potissimum spectare: sermonem. Et Paulus mysteria fidei illis potissimum vult consignari, qui idonei sint docere alios. Difficile est reperire terram, quae idoneum semen adferat: nam semen quidem iacitur, verum ex quatuor terrae partibus tres remanent infecunde: quin etiam in terram bonam, vbi semen bonum erat seminat, inimicus homo ausus est superfeminare zizania: magna ergo opus est attentione & vigilantia, vt quis caelestium horum dogmatum fiat capax, atque participes. Nos igitur discamus verba Iesu dulcissima audire, vt dicamus cum Dauide: Bonum mihi lex oris tui, super millia auri & argenti: ne vocem dei Domini amaram audire timeamus: & ne cum turba deficiamus, retrocedamus. Rogemus etiam Dominum, vt pro sua bonitate dignetur cor nostrum lumine spiritus sui illustrare, atque os nostrum aperire non solum ad preces fundendas, sed etiam ad consolandum instruendumque proximum, illumque ad viae Dei ingrediendam, adhortandum: neque tantum vt aperiat, sed vt claudat etiam ad iniurias & conuitia: quemadmodum agnus ille innocentissimus coram tondente se obmutuit, & non aperuit os suum; & cum malediceretur, non remaledicebat. Si quis autem putat se religiosum esse, non refranens linguam suam, sed seducens cor suum, huius vana est religio, inquit Apostolus Iacobus: Itē precemur Dominum, vt manus nostras ad officia legis praestanda velit aperire: nec enim satis est ad iustitiam corde credere, nisi & manibus bonorum operum confessio fiat ad salutem: & tanto perfectiorem legis Evangelicae intelligentiam assequemur, quanto acrius iustitiae, charitatisque operibus inuigilauerimus: id quod fiet gratia ac meritis Iesu Christi Domini nostri, qui cum Patre ac Spiritu sancto vivit & regnat per omne aenum.

2. Tim. 2. Bonorum paucitas conditorum quanta. Matth. 13. Ibidem.

Psal. 118. Cur nobis Christus audiendus. Diuina oris nostri aptio quam nobis necessaria.

Esa. 53. 1. Pet. 2.

Iacob. 1. Manus nostras quando Dominus aperiat.

Rom. 10.

TRACTATUS III.

IN illa verba Matth. 5. Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum caelorum.

Dubia hoc loco resoluenda.

Hac beatitudine, quae primo loco ab Euangelista proposita est, explicanda, non inutile existimatum fore, quaedam praemittere, quae & beatitudini huic, & sequentibus lucem videantur adferre. Ac priore quidem loco declaranda est mens sive scopus Domini in hoc sermone: deinde, cur a beatitudine initium dicendum sumat, aperiendum est; vbi, & quid ipsa beatitudo sit, & quis earum in hoc sermone numerus, explicandum. Tertio, ostendemus qui sint pauperes spiritu, & quam obrem dicuntur beati, curque ab eis sumptum est dicendi initium. Quarto, qua ratione spiritu diuites beati nequaquam praedicentur a Domino. Quinto, dissoluenda sunt, quae mundus & philosophi, & Iudei, atque Heretici opponunt contra hanc primam Domini beatitudinem. Postremo loco, quid est regnum caelorum; & cur pauperum spiritu esse dicatur, elucidabimus.

Domini hic sermo quo tradat.

Quod ad primum attinet, Dominus aperiens de integro os suum, veram Euangelij legem tradere intendit, & in primis volens homines auocare ab iis quae mundus magni facit, & consecrari solet, docet, veram iustitiam non in externis sita esse ceremonijs, sed in sincero Dei cultu, & secura in illi fiducia, & in vera proximi dilectione, quae ad inimicos vsque se extendat, & promptum hominum reddat ad in seruiendum & subueniendum quibusuis proximis: deinde verò per octo libros subsequentes de habitibus virtutum, postremo in 10. libro, de beatitudine in speculatione sita late disputauit: quam rationem etiam tenuisse Moyses videtur: nam Exo. 19. antequam legem proponat, primum in medio Iudaeis ponit: Si ergo, inquit, audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de

stra plusquam scribarum & pharisaorum, non intrabitis in regnum caelorum; & paullo infra: Si enim diligeris eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & publicani hoc faciunt? Et si saluaueritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? nonne & ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester caelestis perfectus est. Tempus quippe & doctrina sua, & gratia, quam offerebat, aliam vitam sanctioris, moresque perfectiores exigebant. In fine etiam, ad quem ducit lex Euangelica, voluit suos differre ab alijs: namque cum latiori eos atque gloriosiori premio asserit potituros: vt vel eo fine ad seruanda exacte legem amplius accendantur: atque hic est scopus Domini legis, vt paucis multa complectamur.

Ad secundum a premio dando, sive a fine beatitudinis Dominus sumit initium: tum quia finis primus est in intentione, cuius gratia agens operatur; quia vero vltimum locum obtinet in executione, cum perfecte possidetur: ideo de fine perfectiore quam tum ad primum vberius tractat Matthaeus cap. 25. intermedijs vero capitibus de praecipis, quorum obseruatione consequendus sit finis; ac de miraculis, quibus lex confirmata est, agit. Quemadmodum enim Aristot. lib. 1. Ethic. (vt externa cum nostris profanatis ad maiorem lucem inferenda proponamus) de beatitudine practica differit, deinde verò per octo libros subsequentes de habitibus virtutum, postremo in 10. libro, de beatitudine in speculatione sita late disputauit: quam rationem etiam tenuisse Moyses videtur: nam Exo. 19. antequam legem proponat, primum in medio Iudaeis ponit: Si ergo, inquit, audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de

Matth. 5. Ibidem. Christiani ab infidelibus & ethnicis in duobus differunt.

Cur Dominus a beatitudine suum sermonem inchoauerit.

Aristot. 10. mo 2. Haec Christi de beatitudine ratio differendi, quam sit Aristotelice conformis.

Exo. 19.

1. Pet. 2.

Theophyl. Psal. 1.

Psal. vlt.

Qua proprii Christi legislatoris & beatitudinis sermo.

Esa. 40.

Beatitudo quid nomine.

Cicer.

Boet. 3. de Consol. M. Tull.

Beati qui dicendi.

*cunctis populis: mea est enim omnis terra. Et vos eritis mihi in regnum Sacerdotale, & gens sancta: quanquam illud primum non vocauerit beatitudinem; re vera enim beatitudo non erat, cuius Iudaei, utpote pueri, minimè erant capaces: Dauid etià, teste Theophylacto, à beatitudine incepit practica, dum ait: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, &c.* finit verò in speculatiua, cū inquit: *Gloria hac est omnibus sanctis eius; & Omnis spiritus laudet Dominum: etsi hoc non ex lege, sed ex Spiritu Christi pronūtiauerit. Ad eum modum Dominus Iesus, primò quidem finem proponit, deinde virtutes & officia, quibus ad illum assequendum aptamur, postremò de possessione regni bonis danda, & reprobis ab ea excludendis philosophatur; solus ergo Christus dicere potuit hoc verbum, *Beati*, non vllus alius legislator terrenus, aut Moytes, aut Propheta aliquis nisi in Spiritu Christi participato; sed ille tantum, qui solus est beatus & potens Deus, & qui potest beatitudinè effundere in alios; qui verè & pulchrè euangelizat super montem, ut praxidixit Esaias: nam incipit ab annūtiatione beatitudinis: *Beati*, inquit, *pauperes spiritu.***

Beatitudo, quantum ad vocem, nihil est aliud, quam plenitudo, siue opulencia vel abundantia. Speusippus, referente Cicerone, *Beatitudo*, inquit, *est bonum omnibus bonis accumulatum; potestas ad bene viuendum se ipsa sufficiens; perfectio secundum virtutem, vel sufficiens vita commoditas.* Vnde Boetius noster accepit: *Beatitudo, est status omnium bonorum aggregatione perfectus.* Cicero lib. 5. Tusculanarum quaestionum. *Videamus, inquit, qui dicendi sint beati. Equidem hos existimo, qui sint in bonis, nullo adiuncto malo: nec vlla alia huic verbo, cum beatū dicimus, subiecta notio est, nisi, secretis malis omnibus, cumalata bonorum complexio.* Hæc ille: vbi beatus dicitur, cui bene est, vel bene auctus, ut quidam volunt, Græcè *Μακάριος*, id est, non tantum beatus & felix, sed immortalis quadam & insigni beatitudine donatus,

εὐμαρτυρίᾳ τῶν ἁγίων ὑποκείμενος: Id est, qui minimè corruptioni sit obnoxius: *ἀβίος* dicitur, quasi totus vita, *ἀθάνατος*, quasi sine morte. Beatitudo ergo, cūm Dei sit propria, & diuinū quiddam; illorum est qui dii, aut propriè, aut aliqua ratione diuinæ naturæ sunt participes. Ideò propriè cōuenit creaturæ, quæ intellectu viget, quoniam secundum hanc partē ad imaginem & similitudinem Dei condita est. Beatitudo igitur in spiritu tantum, & nō in ea parte, quam communem habemus cum belluis, sita est: aliàs nec Deus, nec Angeli beati essent: nec rursus secundū potentiam, aut habitum, sed secundum operationem & actum, ad quem ordinatur habitus & potentia, beatitudo constituenda est. Est ergo beatitudo, siue felicitas, operatio hominis optima, profecta ab optima forma, id est, intellectu; & terminata circa nobilissimum obiectum, nempe Deum, qui est omne bonum: hinc Christus dixit: *Hac est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verū, & quē misisti Iesum Christū.* Vita dicitur, ob actionem nobilissimam intellectus: qui enim dormit, aut genio & sensibus vacat, nequaquā viuit ut homo, sed ut bestia: *Æterna*, quia non patitur interruptionem. Subdit: *Vt cognoscant te solum verum Deum: ergo consistit in Dei cognitione.* Porro Deus cognoscitur vel lumine naturæ, quod imperfectum est & obscurum, nempe per ea quæ facta sunt, ad Creatoris notitiam assurgēdo. Cū itaq; hæc notitia obscura sit, & per speculum, in quo radijs reflexis rem percipimus; vnde rei in speculo centies visæ non ita recordamur, ut rei semel visæ in se ipsa: idēdō diminuta est, nec perpetua, indignaq; , cui tribuatur beatitudo. Alio modo cognoscitur Deus, nimirum per fidem; cognitione item per speculum, & in ænigmate: quæ & ipsa imperfecta existit, interrupta frequenter, ac cū difficultatibus multis, communisq; iustis cum peccatoribus: quamobrè nec in hac beatitudo potest consistere: quæ viam habet, nō terminum

Beatitudo quorum propria.

Beatitudo in intellectu, an in sensu sita sit.

Quid re beatitudo, & in quo consistat.

Ioan. 17.

Beatitudo cur vita dicitur, & æterna.

Cognitio Dei triplex.

1. Cor. 13.

patriæ,

Exod. 33. Ouid. li. 3. Metamor.

Eccl. 11.

Fidei beatitudo qualis.

Ioan. 20. Luc. 7.

Matth. 16.

1. Ioan. 3.

Beatitudo soli Deo naturalis est, Angelis, hominibusq; gratuita.

Philosop.

1. Tim. 6.

Ioan. 1. Denique quatenus videre nullus hominum possit, ut inquit Apostolus.

1. Cor. 2.

Esa. 64.

Psal. 35.

Quomodo, & à quibus obtineri beatitudo possit.

Heb. 11.

2. Cor. 4. Rom. 8.

patriæ, docet summum bonū Deū, sed non præstat, promittit tamen tempore suo præstandū: quia ut Dominus ait: *Non videbit me homo, & viuēt; & Solonis illa fuit sententia:*

Scilicet vltima semper

Expectanda dies homini est, diciq; beatus ante obitū nemo, supremāq; funera debet. & Salomon Eccl. 11. *Ante mortem, inquit, ne laudes hominem quenquam.*

Est tamē hæc minimè perfecta, sed semiplena beatitudo quædam, muniens viam ad illam, quam futuram speramus in patria. de hac scriptum est: *Beati qui non viderunt, & crediderunt; rursus: Beata quæ credidisti: quoniam perficientur ea, quæ dicta sunt tibi à Domino; item: Beatus es Simon Bariona: quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cælis est.* Quare beatitudo vera & perfecta illa est, quæ per lumen gloriæ, continget in patria: de qua beatitudine ait Dilectus: *Scimus, quoniam cū apparuit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.*

De hac autem in primis illud statuere oportet, quòd ut Deo naturalis est, & propria, ita nobis nullis viribus naturæ, sed tantū gratiæ Dei dono contingit. Vnde vel Aristotele. li. 10. Ethico dixit: *Credibile est felicitatem esse Dei donum: at apertius Paulus noster, qui ait, Deū lucem habitare inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest, nepe proprijs, & naturalibus facultatibus, nisi Dei munere adiuuetur: & alio loco Apostolus: Quòd oculus nō vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ præparauit Deus ijs qui diligunt illū.* Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum suum. Dauid etià: *In lumine tuo videbimus lumen.* Hæc beatitudo igitur speratur in terris, minimè possidetur: sperari autem nequit ab eo qui illam ignorat, velut ab infideli. Proinde fide illā capimus, quæ est sperandarum substantia rerū, & argumentum non apparentium. Sperantur enim non quæ videntur temporalia; sed quæ non videntur, æterna. Cumque hæc ardua, & sublimia bona sub ratione beatitudinis inalu-

dantur, & supra omnia naturę nostrę merita, ac vires constituentur, non simpliciter nobis promittuntur, sed si quædam etiam, cum lumine tamē Dei, auxilioque gratiæ; virtutum officia præstiterimus, quę superant id omne; quod ipsa naturalis ratio dicit, atq; omnes transcendunt naturę facultates. Quamobrè Dominus septem, octo ve sententias, iudicio mundi, sensuique nostri improbabiles, extraneas, ac penitus paradoxas primo loco constituit, & beatos vocat pauperes, mites, lugentes, esuriētes, ac sitientes, misericordes, mundos corde, pacificos, & denique persecutionem patientes (quos tamen mūdus miseros appellare solet & infelices) quibus omnibus, ut agōni, & merito reddendam promittit beatitudinem: non quòd agon, & patientię meritum, siue laboris, tanto sint ex se præmio digna; verū quia ita ex magnificentia sua voluit nobiscum pacisci, ac super dignitatem, & meritum remunerare opera nostra.

Beati ergo hoc loco dicuntur, qui ius, & meritum habent ad vitā æternam comparandam. Atque hi in duplici sunt differentia: nam alij quidē imperfecti sunt, qui per gratiam, & bona opera ius habent ad gloriam: alij verò sunt perfecti, de quibus in præsentia est sermo, qui per gustum quendam æterna quæ sperantur bona, delibant: ut de quibusdam testatur Apostolus ad Hebr. 6. *Qui gustauerunt bonum Dei verbum, virtutesq; seculi venturi.* Actus ergo beatitudinum, quia laboriosi sunt, tantum ad viam spectant: sed quia actus sunt non communium virtutum, quibus operamur more communi, & humano, sed heroicarum virtutū, seu donorū Spiritus sancti, quibus modo quodam diuino operamur, faciuntq; huiusmodi actus habētes glorię propinquos, ac quodammodo beatos. Quidam tamen docēt beatitudines istas habitus esse, ad quos dona Spiritus sancti disponunt.

Quæ ut apertius intelligas, aduerte, Aristotelē libro septimo Ethico: cum sermonē habet de continentia,

Beatitudinis ut meritum respondeat.

Quos vocet hęc Dominus beatos.

B. Bonauē. Triplex gradus virtutis secundū Philosophum, & ad quem illorum Domini beatitudines referantur.

triplicem constituere gradum virtutis. Et primum quidem tribuit continentiae ipsi, quae proprie virtus non est, sed dispositio, atque inchoatio quaedam virtutis. Est enim continentia, qua victoriam de motibus, ac perturbationibus sensus adipiscimur, sed cum labore, & tristitia. Secundum gradum tribuit temperantiae, quae virtus est, & cum laetitia, & alacritate deprimat motus sensus. Tertium gradum assignat heroicæ virtuti, quae apex est temperantiae, quae præter morem, & exercitium naturæ, diuino quodam modo agere, & carni imperare facit. Ad hunc igitur nobilissimum operandi modum reuocandæ sunt quæ hoc loco appellantur beatitudines. Atque hæc tamen quid tamen voce, tamen re beatitudo sit, qui etiam dicantur beati, in præsentia nobis explicatum est. Et sanè cum Scripturæ sacræ pronuntiant aliquem beatum ex vnica virtute, vel duabus, intellige, quantum est ex parte illius virtutis, modò aliunde non sit defectus.

Quod attinet ad numerum beatitudinum, non satis inter Patres constat, an septem, siue octo sint enumerandæ. August. lib. 1. de ser. Dñi in Monte. c. 3. & B. Bernard. in ser. quodam, atque B. Thomas in prima secunda, septem beatitudines esse tradunt, respondentes septem donis Spiritus sancti: quarum tribus prioribus homo rectè disponitur quantum ad externam, & quantum ad vim concupiscentem; ac irascetem, quarta & quinta in ijs quæ ad proximum spectant, tamen in debitis, tamen in gratuitis decoratur; sexta verò & septima in ordine ad Deum tam intellectu, quam affectu præparatur. Hic verò: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam*, haud facit octauam, eo quod non habet distinctum præmium, verum confirmat priores beatitudines septem, quibus homo sufficiens redditur ad bene patiendum propter iustitiam, autore Augustino. Aliàs (inquiunt isti) his verbis: *Beati eritis, cum maledixerint vobis homines*, nona constitueretur beatitudo. Verba Aug. loco citato hæc sunt. *Octaua*, inquit; *senten-*

*tia tanquam ad caput redit, quia consummatum, perfectumque ostendit, & probat. Itaque in prima, & in secunda nominatum est regnum celorum. Septem sunt ergo quæ perficiuntur: nam octaua quæ clarificat, & quod perfectum est demonstrat, ut per hos gradus perficiantur & ceteri, tanquam à capite rursus exordies. Videtur ergo mihi septiformis operatio Spiritus sancti, de qua Esaias loquitur, his gradibus, sententijsque congruere. Hæc ille, iuxta quæ paupertati timor, mititati pietas, luctui scientia, respondent, fortitudo esurientibus iustitiam; consilium misericordibus; intellectus mundis corde, pacificis sapientia. Et paulò superius: *Sunt autem omnes istæ octo sententiae. Iam enim cetera compellens loquitur ad illos, qui aderant, dicens: Beati eritis, cum vobis maledicent, & reliqua.**

Alij porrò alia ratione septem statuunt. Etenim primis tribus exiit homo vetus, qui in triplici vitam agit concupiscentia; quatuor verò vltimis induitur nouus, in ordine ad Deum, & ad proximum. Hinc Bernardus loco prædicto ait: *Attende quemadmodum in tribus quidem prioribus sibi ipsi reconciliatur anima, in duobus quæ sequuntur, proximo, in sexto Deo. In septimo etiam alios reconciliat, tanquam receptus in gratiam Domini, & felici familiaritate donatus. Nam paupertate, & mansuetudine, fletu, renouatur in anima similitudo quadam, & imago æternitatis omnia tempora complectens, dum paupertate, futura meretur; mansuetudine sibi præsentia vendicat, luctu penitentia præterita quoque recuperat: sicut scriptum est: *Recogitabo tibi omnes annos meos: in amaritudine anima mea. Porro, iustitia & misericordia perfecte proximo cohæremus, dum quicquid nolumus nobis fieri, alijs non faciamus, per iustitiam: & quacunquæ volumus ut nobis faciat homines, & nos faciamus illis per misericordiam. Iam reconciliati nobis, reconciliati etiã proximo, fiducialiter per munditiã cordis reconciliamur Deo. Beati verò qui de sua reconciliatione non ingrati, & pro fratribus suis pie solliciti, eos quoque quantum proualent, & sibi & Deo reconciliare laborant. Hæc illi.**

Cap. 4. initio.

Esa. 11.

Cap. 3.

Septem beatitudines Bernardus quæ ratione constituat.

Esa. 38.

Tob. 4. Matth. 7.

Vnam virtutem habentes vel alteram quomodo beati secundum Scripturam.

Septem, an octo sint Beatitudines.

Aug. to. 4. circa finem Bern. serm. 1. in solennitate omnium sancto. ad calcem. S. Thom. in 1. 2. quaest. 69. arti. 3. to. 1. p. 1. Augustinus, & Thomas vnde septem tantum beatitudines constituant.

Quid illud Aug. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam.

Octo esse tantum beatitudines, non plures, neque pauciores.

Herony. to.

9. in princ.

Idem to. 2.

Ambros. li.

6. in Lucã,

cap. 13.

Hilar. can.

4. non procul à prin.

Grego. Nyss.

sen. in 8.

Beatitudinem, initio.

Gen. 17.

Leuit. 12.

Luc. 2.

Præpositæ Psalmis. 7. & 11. octauæ mysterium.

B. Aug. loco dicto.

Quam perfectam beatitudinem patienti propter iustitiam.

Iaco. 1.

Beatitudo illa: Beati estis cum maledixerint vobis homines, & c. an ab alijs sit distincta.

Quancumque autem, pie & doctè hæc meditata videantur, mihi tamen illa sententia semper placuit, quæ octo constituit beatitudines: quemadmodum B. Hierony. in hunc locum docet, & dialogo in Luciferianos, & B. Ambros. in cap. Luc. 6. vbi ait: *Quatuor tantum beatitudines sanctus Lucas Dominicus posuit, octo verò sanctus Matthæus: sed in istis octo illæ quatuor sunt, & in quatuor istis illæ octo.* B. Hilarius perfectam beatitudinem vocat eam, quæ octauo ponitur loco. Eandem sententiam sequitur Gregorius Nyssen. tractatu de beatitudinibus: vbi de octaua loquens: *Quid est, inquit, apud Prophetam octaua mysterium, quæ duobus Psalmis (nempe septimo & vndecimo) præponitur: quid item purificatio, sanctioque circumcisions, quæ utraque ut octauo die obseruaretur, lege cautum erat? Forsitan aliquid cognatum habet hic numerus cum octaua beatitudine, quæ tanquam vertex beatitudinum, in summo gradu boni ascensus posita est. Nam & illic Propheta resurrectionis diem, per octauam inuolucrum & enigma designat, & purificationis coinquinati hominis, reditum ad naturalem puritatem ostendit: & circumcisio mortuarum pellium, quas post inobedientiam vita nudati indueramus, indicat abiectiorem. Hæc ille. Augustinus etiam non longe disidet ab hac sententia, dum octauam vocat. Et quancumque per eam probatio fiat ceterarum beatitudinum; non propter eam tamen non erit distincta beatitudo ab illis: tantoque ceteris præstantior, quanto persecutionem pro Christo pati est præstantius, quam operari propter Christum. Patientia siquidem, ut frater Domini dixit, opus perfectum habet. Quod verò sequitur: *Beati estis, quæ maledixerint vobis homines*, nequaquam constituit nonam, aut nouam beatitudinem, sed declaratio est, & expressio prioris sententiæ, explicans, Apostolos ac perfectos quosque ad sustinendas pro Christo persecutiones potissimum obligari: & sustinere persecutionem propter iustitiam, nihil est aliud, quam pati propter Christum: & quæ crucis sunt & patientiæ, repetebat sæpe & repli-*

cabat ob nostram imbecillatè Dñs.

Obijciunt quidam, præter has octo beatitudines, plures alias inueniri in Scripturis: dicitur enim: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum: Beatus vir qui sperat in eo: Beatus vir qui timet Dñm: Beati quorum remissa sunt iniquitates: Beatus populus qui scit iubilationem: Beati qui non viderunt & crediderunt: Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud: Beatus vir qui corripitur à Dño: & quæ sequuntur: Respondemus, omnes has & huiusmodi alias, si quæ sunt (sunt autem plurimæ) ad octo iustas esse referendas: quæ in merito, vel premio cum illis conueniunt, cum ad beatitudinem, vel actiuam, vel contemplatiuam spectent. Omnis enim actus virtutis, si ex gratia Dei proficiscatur, vim habet æternæ beatitudinis comparandæ: ac tot actibus tribuitur beatitudo, & absolutè frater Dñi dixit de audiente verbum Dei, & faciente illud: *Qui autem perpexerit in lege perfecta libertatis, & permiserit in ea, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in factis suderit.**

Ad tertium, beati prædicantur primo loco pauperes spiritu: nec sanè vult Dñs hoc loco, & in sequentibus, ut quidam arbitrantur, ponere impedimeta ad Christianam religionem, ut in nuat Dei potètiã rãtã, quæ impedimeta ipsa efficere possit adiumenta: ut pauper spiritu intelligatur, natura pusillanimis; & lugentes, natura tristes, mites tepidi, misericordes, natura teneri, persecutionem patientes viles animo, quinesciãt iniurias referre acceptas. At profecto hæc interpretatio dura est, nec potest omnibus beatitudinibus accommodari. Deinde, si vitiũ morale est, laudari minimè debet: si naturæ vitiũ, multo minus: quãdoquidè de illis, quæ à natura infunt, nec laude, nec vituperatione homines digni inueniuntur. Ad hæc, non sũt beati illi, qui eiusmodi defectibus subiacet, sed Deo beati, qui bona tantã ex defectibus nostris & vitijs nouit elicere. Postremò, violètu est, vocè pauperũ, siue medicorũ, ad pusillanimes natura & abiectos referri, quare omnino deserendus est hic sensus.

Si octo sunt tantum beatitudines, quid alias ab istis plures Scriptura commemorat?

Psal. 1.

Psal. 33.

Psal. 111.

Psal. 31.

Psal. 88.

Ioan. 20.

Luc. 11.

Iob. 5.

Iaco. 7.

Qui sint pauperes spiritu.

Prima quorũdam opinio min⁹ idonea:

Paupertas quid. Vt igitur melius, qui sint pauperes spiritu, exponamus, præmittendum nobis, quid paupertas, & quid spiritus. Paupertas, carentia siue priuatio bonorum est. Bona verò triplicis ordinis inueniuntur: Fortunæ, Naturæ, & Gratia. Bona fortunæ sunt, affluentia auri & argenti, pecoris, domorù, possessionù, & similiù, quibuscù coniungere licet honorem, famam, dignitatē, magistratù, quæ fortunæ subiecta sunt: Naturæ verò bona sunt, quæ ex ventre matris proueniunt, comitanturq; personam, uti bona temperatura, pulchritudo, corporis firmitas, robur, facultates naturales, viuaces sensus, ingeniù, mēs, deniq; sortiri animù probù: Gratia bona sūt, quæ prædictis adiunguntur Dei benignitate. Hæc autem, vel gratù hominē faciunt apud Deum, ut iustificationis beneficiù, charitas, dona Spiritus sancti, aut absq; charitate esse possunt, ut fides, prophetia, sciētia, virtus signorum, gratia sermonis, donù linguarù, quæ et si bonum nõ efficiant habēt, gratis à Deo donantur tamē. Et si verò quæ gratia sūt, veriora sint bona, & ob id eorù carentia, verior sit & durior paupertas, hæc autē, quæ naturæ sunt bona, optabiliora existāt quæ fortunæ: vulgi tamē sēsū & opinionione bona fortunæ cæteris prætambiliora habētur, quoniā illa primùm nouit, & magis propter corruptù iudiciù amat: ideo paupertas hoc loco carentiā siue priuationē externorù fortunæ bonorù videtur significare.

Verbù Spirit⁹ dupliciter potest intelligi: vel in primis ut significet materiam, ratione cuius quis sit pauper: ut cū dicitur, Ille est pauper bonis, scientia, & virtute: & tunc vel spiritus accipitur in bonā partem, vel in malam. Si in bonā, sensus erit absurdus & impius, quia illi sint beati, qui destituti sunt bonis spiritus, & pauperes inueniuntur in spiritualibus, quos potius manet damnatio, & infelicitas, quàm regnum cælorum. Si verò spiritus in malam accipitur partem, videlicet pro animositate, & proprio voluntatis impetu, sicut Esai. 2. accipitur, cū ait: *Quiescite er-*

*go ab homine, cuius spiritus in naribus eius est, quia excelsus reputatus est ipse: & capit. vltim. Ad quem respiciam nisi ad pauper culum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos? vbi contritum spiritu vocat humilem, & minimè inflatum, & ita uicè uicè apud Græcos dicuntur, qui grandiora spirant, & magis ardua suis viribus aggrediuntur: nunc ad modum pauperes spiritu essent humiles, spiritu secularis prosperitatis inflante, & regna terræ appetente, atque superbix vento carentes, proprijque spiritus contemptores: nam tales se propria culpa carere putant diuitijs spiritualibus, nec dicūt: Diues sum, & locupletatus, & null⁹ egeo: isti que opus habent charitate non minuente Dei gratiam, nec sibi illā vsurpante aut tribuēte. Isti ergo cū sint humiles, & pauperes se agnoscant, ab his, qui diuites sūt spiritu, id est, à beatis, nunc subsidiù orationis petunt, interdum panem doctrinæ mendicant, aliquando cōsolationis aquam postulant, nunc denique hospitij charitatis, qua Christus domini recipiatur, petunt. Hic sensus verus est, & cōsonus rationi, & quia superbia est omnis peccati initiū in Angelo & Adā, & Christus se in exemplum humilitatis proponens dicebat: *Discite à me: quia mitis sū & humilis corde: pauper spiritu esset humilis corde, voluntate, non coactus, ut ijdē sint pauperes spiritu, qui & humiles spiritu, de quib⁹ Psal. 33. Et humiles spiritu saluabit. Nec tantum hic sensus est verus in se, & alijs Scripturis consentiens, sed etiam à Patribus assertus. Origenes siquidem homil. 26. in Genesim, & incertus Autor in Matth. hom. 9. Oper. imperf. Theophyl. etiam & Euthym. eum hoc loco tradūt, quos secutus est Aug. lib. 1. de serm. Dñi in monte, vbi ait: *Quia propter rectē hic intelliguntur pauperes spiritu, humiles & timētes Deum, id est non habentes inflatum spiritum.* Et lib. de sancta Virginit. *Pauperes, inquit, spiritu sine vlla controuersia humiles intelligendos esse: verba Theophylacti sunt hæc: Primum modestiā, & humilita-***

Infra. 66.

Apocaly.

Ille sensus, v delictet Pauperes spiritu, id est, humiles, expenditur.

Esai. 14. Gen. 3. Matth. 11.

Psal. 33.

Orig. to. 2.

Theophyl. Euthym. B. Aug. ca. 1. in fine.

Idem lib. de sancta virginita. Theophyl. 1.

tem,

tem animi ceu fundamentū tacit: nã quoniam propter superbiam Adā cecidit, per humilitatē erigit nos Christus.

Quamquam autē hic sensus verus sit, atq; probabilis, propter eorù potissimū Patrū autoritatem asserētū illum; si tamē verum amamus, minus videretur intētus ab Spiritu sancto, nec tam germanus, ut alter, quē producemus: quod his rationibus liquidū fit. Prima sit, quoniā testibus Hierony. in. c. 5. Michæe, & Aug. lib. 2. Quæstionum ad Simplicianum. q. 1. vox Spiritus absolutē in Scripturis posita, in malam partem nunquā capitur, sed in bonam: hinc illę sententiæ: *Spiritus vbi vult, spirat: Spiritus adiuuat infirmitatem nostram: Spiritus loquitur mysteria: Spirit⁹ est, qui viuificat:* at cum adiuncto in deteriorem partem solet accipi: ex quo dicitur, Spiritus malus, spiritus erroris, spiritus nequam, spiritus vertiginis, spiritus fornicationis, spiritus infirmitatis, ac similia.

Secunda ratio, quia si hic esset sensus, contineretur in secunda beatitudine: qui enim alij sunt mites ac mansueti, nisi qui spiritum proprium tenentem ad ardua, ac animositate, iracundiamq; quærentem vindictam, virtute mititatis compescuerunt?

Tertia, Paupertati spiritus, id est, carentiæ bonorum omnium temporalium magis respondet regnū cælorum in præmiū, quemadmodum humilitati exaltatio, iuxta illam Domini regulam: *Omnis qui se humiliat, exaltabitur.* Quarta sit, quia pauperibus apud Lucam opponit diuites, cū ait: *Va vobis diuitibus, qui habetis hinc cōsolationem vestram.* Quinta, ac postrema ratio: Huic sensui repugnāt multi veteres & prælati Patres, quos paullo post producemus.

Superest igitur, ut vocem spiritus tanquā causā interpretemur, in hūc sensū: Beati pauperes, qui Spiritu impellente sancto, paupertatē amplexi sunt; aut qui propter doctrinam Dñi spiritualē disseminandā, diuitias omnes & gloriā, quæ illas consequitur, contempserunt, atq; paupertatis statū amplexati sunt. Sic enim alijs in-

Improbatur multiplici ratione.

Hieron. to. 6.

Aug. 19. 4.

Ioan. 3.

Rom. 8.

1. Cor. 14.

Ioan. 6.

1. Reg. 16.

1. Tim. 4.

1. Reg. 16.

Esa. 19.

Ose. 5.

Luc. 13.

Secunda ratio.

Tertia.

Luc. 14. &

Infra. 18.

Quarta ratio & quinta.

Alter sensus: Qui sint pauperes spiritu, proprius huius loci.

terpretanda est illa vox Spiritus, ut cū Paulus inquit: *Si spiritu ducimini, nõ estis sub legē: Quicunq; spiritu Dei aguntur; ij sunt filij Dei: Si spiritu facta carnis mortificaueritis, viuētis: Signati estis spiritu promissionis sancto.* Et in Euangelio: *In spiritu, & veritate oportet adorare.* Et: *Puer confortabatur spiritu.* Rursus Paulus in Actis: *Eccē ego alligatus spiritu, vado in Ierusalem.* Idem autem est siue per spiritum intelligas Spiritus sancti impulsus, siue spiritualē Domini doctrinam, quemadmodum Basil. & Hieron. interpretantur, siue pro spiritu nostro, & mente nostra à Spiritu facto inspirata, & ad spiritualia spectante accipias, ut Bernard. exponit. Nec nõ ratio ipsa id porrigit: quia enim diuitiæ, vel paupertas res ex se adiaphoræ, & medię sunt, potestq; quis eis uti, vel abuti, propter eā non fat est esse pauperes; id est, ex se carere bonis vnde viuant, nisi id fiat per Spiritus sancti impulsus, & suasionem. Hinc dixit; *Beati pauperes spiritu.*

Non negamus tamen, paupertatē ipsam, speciem esse humilitatis: nam quis nõ videat, magnā esse humilitatem, & animi submissionem, se ad eū statum propter Deū deprimere? Sed negamus tantum, hic esse sermonem de humilitate, quæ paupertatē excludat. Vnde Hilar. Hierony. Bernard. atq; Theophyl. ita de humilitate interpretantur illa verba, ut paupertatē, quæ in illa inuenitur, includat. Imò sūt, qui velint, verbū illud, *Spiritu*, extendēdū esse ad reliquas beatitudines ut beati sint mites spiritu, beati qui iugēt spiritu; qui misericordes sunt spiritu: & sic de reliquis. Hūc sēsū tradit primus Basil. in regu. breuiori. infra adducēdus, deinde Ambros. in Luc. scribēs. Primā beatitudinē hanc vterq; Euāgelista posuit. Ordine enim prima est, & parēs quædā, generatioq; virtutū, quia qui cōtēpserit secularia, ipse merebitur sempiterna: nec potest quisquā meritū regni cælestis adipisci, qui mūdi cupiditate possessus, emergēdi nõ habet facultatem. Ad hæc B. Hiero. in præsentem locum: *Ne quis autem putaret pau-*

Gal. 5.

Rom. 8. Ibidem.

Ephes. 14.

Ioan. 4.

Luc. 2.

Act. 20.

B. Basil. in regu. breuiorib. in-

terrog. 205

tom. 2.

Hiero. li. 1. in Matth.

tom. 9. in in-

tio.

Bernar. ser. 1. in festo omnium san-

cto ante me-

dium. Diuitiæ qua-

lia sint bona. Prior ille sen-

sus ex parte probatur.

Hilar. can. 5. in Mat-

thæum.

Hieron. vbi supra.

Bernar. ibi.

Theophyl.

Basil. vbi supra produ-

ctus fuit. Ambros. li. 5. in Lucā,

cap. 14. in in-

tio, to. 50

Hiero. ibid.

B. Bernar. loco pradi-
cto.

Psal. 53.

Philosophi di-
uitias cur re-
liquerint suas

Duplex vo-
luntaria spi-
ritus pauper-
tas.

Prima ratio
ad probandū
de volūtaria
paupertate a-
ctuali poti⁹,
hic esse ser-
monem.

Secunda ra-
tio.

Psal. 61.

peritatem, qua nonnunquam necessitate portatur, à Domino predicari, adiūxit, spiritu, ut humilitatem intelligeres, non penuriam. Beati pauperes spiritu, qui propter Spiritum sanctū voluntate sunt pauperes. B. Bernard. ser. quodam sic ait, expendens cur nō dixerit; Beati pauperes voluntate, sed spiritu, respondet: Diligenter attende, quōd non simpliciter pauperes nominat, propter plebeios pauperes necessitate miserabili, non laudabili voluntate. Spero equidem profuturam eis apud diuina bonitatis misericordiam, hanc ipsam afflictionis suae misericordiam, scio tamen Dominum hoc in loco non de huiusmodi fuisse locutum, sed de his qui possunt dicere cum Propheta; Voluntarie sacrificabo tibi. Attamen nec voluntaria quidē paupertas omnis laudē habet apud Deum. Nam & Philosophi omnia sua reliquisse leguntur, ut expediti mundialibus curis studio vanitatis possent vacare liberius, & nolebant censu abūdere terreno, ut abundarēt magis in sensu suo. Hos discernit quod dictum est, spiritu, id est, spirituali voluntate Beati verō pauperes spiritu, spirituali scilicet intentione, desiderio spirituali propter solum beneplacitū Dei, & animarū salutem. Hæc ille. Rursum cum dupliciter constitui possit paupertas spiritus, & alia quidem in voluntate, & animi præparatione, per quam quis potius omnia relinquere, quàm Deum offendere paratus est, quanquam interim actu nihil relinquat: alia verō sit paupertas, quæ præter affectum voluntatis coniunctam habet actu bonorum abdicationem, & effectum voluntariæ paupertatis: et licet Domini verba vtramque speciem paupertatis amplectantur: magis tamen ad secundum intellectum accedunt hæc verba, & pleniorē sensum habent. In primis, quia si beati sunt pauperes, qui affectu tantum omnibus renuntiant, vbi erit eorū beatitudo, qui vtrōq; modo sunt pauperes? aut ergo isti à beatitudine excluduntur, aut sermo Christi est mācus, qui eis beatitudinem nō constituit, quibus magis debebat. Deinde cum Christus hic supra legē doceat, & in lege inueniatur præcepta paupertas voluntaria: vnde scriptū est: Rapinas

nolite concupiscere: diuitia si affluant, nolite cor apponere. Paulus etiam de sanctis Patribus: Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, nō acceptis repromissionibus; sed à longe eas aspicientes, & salutātes, & consistentes quia peregrini, & hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere. Si ergo Dñs aliquid supra legem docuit, paupertatē igitur, quæ re, & actu fit, hæc prima intituit sentētia. Præterea ad Apostolos potissimum hic sermo dirigitur, qui non tantum affectu, sed etiā re ipsa omnia reliquerūt, iuxta illud: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Ad hæc, præmium pauperum est regnum cœlorum, quod magis quadrat derelictioni pfectę omnium, quàm soli affectui relinquēdi: ex quo illis dixit: Vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me, &c. Et, Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, &c. propter nomē meum, centuplū accipiet, & vitā aternam possidebit. Amplius Luc. 6. simpliciter dicitur: Beati pauperes: quoniam vestrū est regnū Dei. Vbi paupertati simpliciter promittitur regnum. Ac subdit: Veruntamen vobis diuitibus, qui habetis hic consolationem vestram. At tales nō sunt diuites affectu, sed actu, possunt enim tales habere consolationē; ergo maxime pauperes actu in hac sentētia beati prædicatur. Et si nolimus excludere eos, qui animi affectu paupertatē colunt Euangelicā, quemadmodum nec excludūt Basiliius, & Bernardus eos, qui necessitate impellente in paupertatem inciderunt, eamq; propter Deū patienti animo suscipiunt, diuitijs eā præferentes spe regni cœlorū. Postremò, quia Christus cœpit facere, & docere: at ille non tantum affectione pauper fuit, sed etiā actu, non habens vbi caput suum reclinet. At scripturarum optimus commentarius, est vita Christi, & sanctorū. Quia verò hæc paupertas, quæ actualis dicitur, sine villo voto, & cū voto cōfirmata obseruari potest, cogimur, ratione duce, hūc locū interpretari de perfectiori, ac nobiliori, quæ includit votū. Nec enim cū ratione coniunctū videtur, Christum

Heb. 11.

Tertia ratio.

Matth. 19.
Quarta ratio

Ibidem.

Quinta ratio
Luc. 6.

Sexta.
Act. 1.
Luc. 6.

Scripturarū optimus interpretes, est vita Christi, & sanctorum.

inferio-

Caietan. in cap. 5. Matthai.

Opus factū ex voto, quā sine illo esse perfectius.

August. li. de Virginitate. cap. 8.

Deo quatenus grata virginitas.

B. Anselm. lib. de similitud. capi. 84. tom. vi.

Luc. 14. Perfecta renūtiatio quæ nam illa.

August. lib. 17. de ciuit. Dei, cap. 4. à med. to. 5. Matth. 19.

Apostoli paupertatis votum emisere, teste Augustino.

An paupertas Euangelica mendicitatem includat, nec ne. Pauper vnde dicatur.

Varro. Cicero Paradoxa vlt. circa finem

inferiorem, ac infirmiore paupertatem suo sermone consecrasset: tamen Caietanus, parum fauens institutis Monasticis, aliter definiert. Opus namque ex voto factum præstantius est, & maioris meriti, quàm sine illo. Est etiam holocaustum: nā opus ex voto procedens, à Religionis virtute proficiscitur. Vnde Augustinus: Virginitas, inquit, non quia virginitas, sed quia Deo dicata, grata est. Qui etiam ex voto operatur, actum, & potentiam, hoc est fructum cum arbore Deo offert: quod maius est, quàm solum fructum offerre, teste B. Anselmo. Præterea, Domin⁹ alio loco dixit; Nisi quis renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus: non est autem perfecta, & solida renuntiatio, quæ solo animo fit, nequaquam autem re ipsa, & quæ ius sibi ad repetendum illa, quibus semel renuntiauit, seruat, vel saltem si non ad illa, ius ad alia habenda: nec omnibus censetur renuntiare, qui his tantum, quæ tunc habet, & non ijs, quæ habere potest, in futurum nuntium mittat. Quapropter Augustinus lib. de ciuita. Dei, affirmat Apostolos votum paupertatis emisisse, his verbis: Dixert enim potentes illi: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te: hoc votum potentissimi vouerant. Sed vnde hoc eis, nisi ab illo, de quo hic continuo dictum est: Dans votum vouenti? Sic Augustinus. Ergo cū Scriptura sancta iuxta dicta, & vitā Sanctorum exposita, paupertatē cū voto firmatam comprobet, ne manca sit Christi doctrina relinquēs potiora, & nobiliora irremunerata, necesse est hoc verbo Domini intelligere illam esse institutam, & consecratam: quanquam non ignorem nō esse opus, vbiq; omnia dici. An verò hæc paupertas mendicitatem includat, dubium est: nā aliud est pauper, aliud mendicus. Pauper, secundum Varronem, à parua pecunia, vel secundum alios, à paruo lare dicitur. Hinc Cicero in Paradoxis; M. Manilius patrum nostrorum memoria, &c. pauper tandem fuit: habuit enim adiculas in Carinis, & fundum in Labicano. Sic il-

le. Mendicus verò, quod metem fefellerit fortuna; vel à medendo, quod precetur, ut vitæ suæ medeantur cibo; vel quod manu indicet necessitatem. Dicendum est, si vim vocabulorum obseruemus, ut obseruādam esse & ratio cogit, & Patres tradūt, necessariò de paupertate includente etiam mendacitatem, hunc locum intelligendum esse, Græcè etenim profertur *μωδίοι οἱ πτωχοὶ τῶ πνεύματος*: constat autem, ut *πνυς* pauperē, ita *πτωχός* propriè mendicum significare (vnde Italicè vocamus mendicum, *pitocho*) Quod diligenter annotatum est à Tertulliano lib. aduersus Marcionem, & ab Autore, cui in Matth. opus imperfectū tribuitur, vbi habet: Et quare non manifestè dixit: Beati humiles spiritu? Ego hunc potui tantummodò rationis inuenire colorem; ut non solum humiles ostendat, sed etiam indigētes humiles, qui sic sunt humiles, ut semper adiutorium Dei sint mendicantes. Vnde in Græco non dicit; Beati pauperes; sed beati egeni, vel beati mendici. Nam pauper est, qui angustiam quidem habet, non autem tantam, ut mendicare cogatur. Secundum quam differentiam & Propheta dicit: Beatus qui intelligit super egenum, & pauperem. Idem etiam considerauit B. Basiliius in Regulis Breuiorib. & Gregorius Nyssenus in tractatu de sermo. Domini in monte. Verbum autem Græcū *πτωχός*, descendit à voce *πτωξ*, id est, formidolosus, siue à verbo *πλάσσω*, id est, formido, eo quod qui extremæ sunt indigentię, in arctissimaq; paupertate constituti, ut mendicare cogantur, formidant & cōtremiscunt. Vel *παρά τὴν πῶσιν καίχων*, eo quod casu quodā & ruina premi videantur. Verba beati Basilij prædicto in loco sunt ista: Hi sunt mendici spiritu, qui non aliam vllam ob causam ad mendicitatem deueniunt, quam ob doctrinā Domini, qui dixit; Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Si verò quis oblatam sibi etiam quomodocunque mendicitatem susceperit, & eam ad Dei voluntatem moderatus sit, ut Lazarus, neque hic à beatitudine illa excluditur. Hæc ille. Vbi sunt ergo qui profitentur

Médecus cur sic dictus.

Tertul. lib. 4. aduersus Marcio. Autor oper. imperfe. in Matth. ho. 9. tomo. 2. operum D. Chrysofo. Pauper quis.

Psal. 40.

B. Basil. vbi supra pronudus est. Greg. Nyss.

Qui sint mendici spiritu. Matth. 19.

Luc. 16.

Græco-

Vox Mezchi
ne Hæbreis
quid, & vnde
descendat

Contra Caietanum.

2 Cor. 8.
Matth. 26.
Supra. 21.
Luc. 19.
Supra. 8.

2 Cor. 8.

Psal. 39.

Luc. 22.

Theophy.

Act. 1.

Paupertatis,
& mendicitatis
Euangelicæ
professorum.

B Thom.
B. Bonauent.

Græcorum codicum veritatem, & tamen vituperant mendicitatem? Euangelium Syriacum pro mendicis, vel pauperibus legit mezhine: quæ vox Hebræa est, & descendit à verbo מֵזַח, id est, Sacan, quod interpretatur depauperatus est: & hominem necessarijs indigentem ad vitã, etiã in lingua vulgari nostra, meschino, significat. Nec tam hoc loco beatus dicitur status mendicorum, vt putat Caietanus, quantum actus: etenim beatitudo non statibus, sed actibus debetur. Parum enim esset honestũ aliquem statũ profiteri, & factis statui illi conuenientibus minimè respondere. Deinde cõfirmatur hoc, quia Christus actu mendicauit propter nos: quippe mendicauit locum, vbi pascha cum discipulis celebrauit suis: mendicauit asellum, quo in urbem Sanctam inuectus est: mendicauit à Zachæo hospitium, item quæ à mulieribus victum, quæ ei de facultatibus suis ministrabant: quas quidem Christum Dominũ ad hoc ipsum induxisse verisimile est. Et vt traditur ab Apostolo, *Propter nos egenus factus est, cum esset diues; vt illius inopia, vos diuites essetis.* Vbi Græcè est, *Propter nos mendicauit*, siue, *ἐπιμαρτυροῦσα*, & ipse ait per Prophetam; *Ego autem mendicus sum, & pauper: Dominus sollicitus est mei.* Decebat quoque, vt in re tanta, id est, in mendicitate, hoc est, in domanda ac coercenda gloria, & honoris appetitione, Christi nobis exemplar esset. Item quando misit Apostolos sine sacculo, & pera, teste Theophylacto, eos mendicare instituit: at Dominus prius cepit facere, quàm docere. Paulus etiã pro Sanctis qui erant in Ierusalem, per Ecclesias Gentilium mendicabat. Postremò B. Benedictus, Bernardus, Franciscus, Dominicus, mendicitatem suis exemplo Christi indixerunt. Romani quoque Pontifices mendicandi officium exemplo item Christi comprobant & confirmant. B. Thomas, atque B. Bonauentura peculiaribus aduersus sui temporis hereticos mendicitatem ruetur tractatibus: quemadmodum & nostri

seculi Doctores contra Lutherum Mendicantium saccos aboleri cupiẽtem egregiè disputarunt.

Ex quibus concludimus, pauperes eos esse censendos, qui Spiritus sancti impulsu, vel voluntate spirituali, actu, & re ipsa paupertatẽ amplectuntur, siue cum votis, siue sine illis, siue actu mendicent, siue non, sed viuant, vel ex oblati eleemosynis, vel ex communibus Religionis redditibus. Deinde pauperes spiritu intelligi possunt, qui animo promptiores sunt omnia relinquere, quã Deum offendere: qua ratione pauperes spiritu esse debent omnes Christiani. Ab hac beatitudinis ratione excluduntur inuiti pauperes seculares, qui libenter raperent, & furarentur, vt diuites fierent. Quorum laborem etsi Deus consideret, vt tradat eos in manus suas: si pauper æquo animo acceptaret ingruentem inopiam, vt latro crucem patienter tolerauit, haud omnino esset ab hac alienus beatitudine: quemadmodum Basilus ac Bernardus superius allati docuerunt. Deinde excluduntur inuiti Religiosi, vel nomine tantum in statu paupertatis, vel mendicitatis manentes, ac nolentes in aliquo egere, vel superfluo: quorum cellæ omnium rerum suppellex sunt refertæ. Proiecti etiam à parentibus in Religionem tanquã catuli, quos matres non valent enutrire: tales quippe non aliter prope Iesum sunt quã iumenta in Natiuitate prope præsepe, in quo Christus erat reclinatus. Tertio loco non comprehenduntur habentes statum paupertatis gratia diuitiarum, vt ascendant ad dignitates, & Episcopatus, instar vulpis, quæ se mortuam fingit, vt prædam capiat. Tales sunt hodie hypocritæ & simulatores, qui animo, & voluntate affectant diuitias: qui non intrant per ostium, sed ascendunt aliud, vt furentur, & spoliunt monasterium, & vt commodius suos ditare possint consanguineos. Quartò, ad hanc beatitudinem non perueniunt, qui suasionẽ tantum humana, vel propria ratione duntaxat & voluntate,

Epilogus de
vera spiritus
paupertate
dictorum.]

Pauperes beati
qui minimè.

Psal. 9.

Luc. 23.

Alterum genus
pauperũ
minimè beatorum.

Luc. 2.
Tertium.

Ioan. 10.

Quartum.

vel

Hierony. in
ca. 15. Matth.
thai in fin.
tomo. 9. in
principio.
Philosophi
diuitias quina-
m, & cur
abiecerint
suas,
Matth. 6.

vel aliorum mundana imitatione temporalia bona à se abijciunt: hi enim vel perseuerare non solent, nisi mutantur in alios viros, vel Euangelicam non seruant paupertatem. Socrates propter sapientiam, vt testatur Hieronymus, diuitijs renuntiavit. Diogenes Cynic⁹ gloriolę captã dæ gratia, omnia dimisit, imò, vt admirationi esset, dolium, & catinum abiecit. Crates ille Thebanus cum in mare proijceret opes; Abite, inquit, mala voluptates: demergo vos, ne demergar à vobis. Verum isti omnes receperunt mercedem suam: quia non propter Spiritum sanctum, aut amo-

re Christi diuitijs suis nuntium miserunt. Soli ergo illi sunt beati, & vere spiritu pauperes, qui Christum sibi ante oculos proponentes, eiusq; imitãdi amore inuitati, quo liberius diuinis valeat intendere, vel diuini verbi ministerio vacare, diuitijs, & voluptatibus huius seculi libenter renuntiarunt, vitamq; in diuinis cõtemplationibus atq; sanctarum meditationibus Scripturarum magno cù suo, & aliorum fructu exegerunt, auxilio, & gratia Domini nostri Iesu Christi, cui cum Patre, & Spiritu sancto honor & imperium est in sempiternum, Amen.

Pauperes spiritu tantum
qui beati.

TRACTATVS V.

In eadem verba: *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cœlorum.*

Cur Christus à
paupertate
ininitium sum-
pserit.

Ntequàm ad hoc tantum præmium explicandũ accedat oratio nostra, non erit ab rerationem inquirere, cur Domin⁹ à paupertate exordium assumpserit legislationis. Deinde cur beatos non pronuntiauerit diuites spiritu: & quæ sint illa, quæ in hac beatitudinem objici possent. In primis igitur rectè à paupertate principium sumpsit, quia diuitiæ vt primum impedimentum salutis, ac Domini sequelæ obstaculum, occurrunt. Vnde adolescens ille vocatus à Domino ad bonorum suorum abdicationem gratia perfectionis, abijct tristis, quia diues erat valde. Vt enim omnium malorum radix est cupiditas, ita virtutum basis est voluntaria paupertas. Et vt in diuitijs, & honoribus vulgus sitam esse felicitatem existimat; ideo coteniebat, vt illo reiecto, quod maximè diligunt homines, contrarium eius primo loco induceret, & inde inciperet beatitudo diuino iudicio, vbi ærumna æstima-

tur humana, vt docet Ambrosius noster. Gentiles enim maximè diuitias coluerunt, paupertatem verò abhoruerunt: vnde Paupertatis templum extra urbem statuerunt, quasi quid noxium, & pestiferum esset: vt tradit Alexander ab Alexandro lib. Genialium dierum. Deinde quia homo in paradiso terrestri, honore & diuitijs refertus, illis abusus est: dæmon etiam in cœlo, de quo scriptum est: *Omnis lapis pretiosus operimentũ tuum*, illis spiritualibus diuitijs in superbiã erectus est, indeq; ad inferos derubatus. Quare pulchrum antidotum attulit Dominus, paupertatisq; humilitate, tum se, tum suos muniri decreuit. Ad hæc, Iudæi non nisi ad bona temporalia aspirabant, illaq; in præmium obseruatæ diuinæ legis promittebantur: vnde vel ad nomẽ paupertatis & mendicitatis perhorrescebant. Christus verò legem nouã inducens, & qui cum Deus sit, id, quod dicit, efficere potest, beatos vocat pauperes spiritu. Præterea, diuitiarũ

Alexan. ab
Alexan. li.
2. Genialium
dierum, c. 4.

Ezech. 28.

Paupertatem
quã auerfa
rẽtur Iudæi,
& quare.

impedi-

Quorū sit impedimentum paupertas vitiōrum. *Eccle. 10.*

Prima ratio & secūda, pauperes spiritu cur beati dicantur. *B. Basil. 10 mo. 2. Act. 4. Gen. 4.*

Tertia ratio.

Quinq; modis contingit diuitijs abuti. *Ephes. 5. Eccle. 31. 1. Tim. 6.*

Luc. 16.

Quarta ratio

Matth. 13. Philip. 3. Hab. 2.

impedimentum, cum externum sit, & in opinione hominum situm tantum, facilius poterat remoueri, & gradum facere ad altiora. Denique paupertas fomentum & materia vitiōrum amputat: nam cum pecuniā obediunt omnia, nullum non iracundiā, impudiciā, ac avaritiā scelus faciliē quis, si valeat opibus, comple re potest.

Magna autem ratione beati predicantur pauperes spiritu; nam tales paradisi terrestri felicitatē, & in cœlo futuram beatitudinem, quod ad communionem rerum attinet, degustant; vt docet Basilus in monasticis suis institutis. Deinde imitantur Christum atque Apostolos, ac primitiuam Ecclesiam Ierosolymitanā, quibus omnia communia erant: & vbi non est rerum communio, difficilis est recta diuitijs; vt in Cain docet Scriptura. Tertio, paupertas peccatorum adimit occasiones, in quas faciliē ægra natura nostra per peccatum originale inciderat: vnde quo quis pluribus eget, eo facilius inficitur. Faciliē quippe est diuitijs abuti, vel eas supra Deum amando, ex quo avaritia vocatur idolorum seruitus ab Apostolo; vel in eis confidendo, Quis est hic (scilicet qui nō sperauit in pecuniā thesauris?) & laudabimus eum, vel propter eas superbiendo. *Diuitibus huius seculi*, inquit Apostolus, *præcipe, non sublimis sapere, neque sperare in incerto diuitiarum*; vel pauperem fratrem despiciēdo, velut ille diues Euāgelicus, qui Lazarum contemnebat mendicum; vel denique ob diuitias augendas & cumulandas venalem habendo animum: à quibus omnibus peccandi incitamentis atq; ansis liber est pauper spiritu. Quarto, à multis laboribus & molestijs corpus, animumq; excruciantibus, subleuat paupertas spiritualis. Nemo enim ignorat, quātus labor sit in comparandis diuitijs, atque augendis; quantus in illis seruandis, ac distrahendis: vt meritō à Christo dicta sint diuitiæ, spinæ; à Paulo stercora; à Propheta densum lutum, ob sui vilitatem & infectio-

nem, qua nos contaminant. Quinto, qui paupertatem amplectuntur, occasionem habent ferendæ crucis; ob aspera quædā illi coniuncta, quæ cupiditatibus carnis & superbiæ vitæ repugnant, & proinde maiorem occasionem accumulandi, & confectandi eum habent, qui propter nos egenus factus est, cum bene vti diuitijs sciret & posset; & perinde se gessit nobiscum atque bonus medicus, qui cibum infirmi degustat, vt eum prouocet & exhortetur ad edendum. Sexto, paupertas spiritus viam munit ad exercitium & professionē omnium virtutum; & in primis fidei: nam cogitatio victus, spinæ sunt fidei. Si etenim Deus pascit auiculas, & vestit lilia campī: quidni hominem, propter quem sunt auēs & lilia, & omnes creaturæ sub cœlo? Spei virtus in penuria roboratur: *Iacta*, inquit Propheta, *super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet*. Amorem nostrum excitat, quia beneficijs peculiaribus, quibus Dei prouidentia nobis consuevit adesse, ad amandū inuitat. Humilitas locum habet, dū cristæ diuitiarum præscinduntur. Patientia nostra probatur, cum ea, quæ necessaria sunt, desunt: liberalitatē ad alios habere cogimur, dum Dei benignitatem in nobis experimus: misericordia afficimur erga proximos esurientes, dum esuriē nostrā sentimus: & denique vniuersis virtutibus locū damus. Septimò & vltimò, paupertas expeditiorem viam ad omnia bona opera facit, vt, ad sapientiam addiscendam, ad prædicationis ministerium, ad luctā eum dæmone non habente vnde nos deiciat; & ad spirituales eleemosynas, imò etiam ad corporales de alienis impertiendas, & ad cursum ad æternam gloriam facilius absoluendum: nam temporalium onere expediti, dicere possumus: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te*. Cōtemne ergo diuitias, nō vt sunt creaturæ Dei bonæ, sed vt adferunt impedimentum ad salutem; homini præsertim infirmo, ac nescienti vti illis, vt debet. Proinde paupertas, in qua na-

Quinta ratio

2. Cor. 8.

Sexta ratio: & quæ admodum paupertas spiritus omnes virtutes auget, atque perficiat *Matth. 6.*

Psal. 54. 1. Pet. 5.

Ratio septima atque postrema.

Matth. 19.

Diuitiæ nobis quatenus contemnedæ.

turaliter

Iob. 1.

Ierem. 39. & 4. Re. 35

Prima ratio, Christus quare non dixerit, Beati diuites spiritu. *Luc. 6.*

Infra. 11.

Secunda ratio.

Matth. 4. Infra. 19. 1. Tim. 6.

Ad hoc respondetur obiectum: Non tantum diuitiæ, sed & paupertas mergunt homines in interitum, & perditionem.

turaliter nascimur, & de qua dicitur: *Nudus egressus sum de vtero matris meæ*: rursum in morte recuperat ius suū, & ad paradysum nos reducit: quare qui pauperes sunt, in Ecclesia Dei remanent, dum diuites in suis diuitijs confidentes, transferuntur ad regnum diaboli: quemadmodum Nabuchodonosor pauperes dimisit in terra promissionis, diuites verò ac nobiles, transtulit in regnum Babel: vt dicitur *Iere. 39*. Ob has ergo causas meritō pauperes spiritu, beati pronuntiantur.

Non dixit autem Christus beati diuites spiritu, imò illis vix interminatus est: *Va*, inquit, *vobis diuitibus, qui habetis hic consolationem vestram*: tum quia in nobis situm non est, ita fieri diuites, vt possumus esse pauperes spiritu: diuitiæ siquidem humanæ angustæ sunt valde, & dū ab vno habentur, possideri à pluribus nequaquam possunt: pauperes autem omnes à natura sumus, neque aliud nobis deest, nisi vt etiā spiritu paupertatem amplectamur, vt ita reddamur beati: spiritum autem ille libenter & promptè nobis impendit, qui hoc dixit. Deinde, quia spiritus ille diuinus nequaquam inspirat ad diuitias congregandas, quibus plerique submerguntur, sed mundi spiritus, siue Satanas, qui ait: *Hac omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me*: at impossibile est, diuitem intrare in regnum cœlorum: & *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa & inutilia, & nociua, qua mergunt homines in interitum & perditionem*. Et diuitiarū, siue possideantur, siue desiderentur, vt tallium, nullum est præmium; sed paupertatis & abiectiois potius.

Quod si obijcias; multos demergi paupertate: respondeo, verum esse de coacta & minimè voluntaria paupertate: secus de spontanea & spiritali, quæ non nisi per Spiritum sanctū habetur. Quod si multi à voluntaria paupertate promissa exciderint; haud propterea paupertas spiritalis per se mala est: quid enim mali esse potest cum præsentia Spiritus

sancti? ¶ Secundo dices, Cur nō dixit, Beati diuites, qui bene vtuntur diuitijs? Imò, maximè beatos eos in dicauit esse, cum inquit: *Beati misericordes: &, Beati mundo corde*: diuites enim vt diuites sunt, nihil habēt fortis in beatitudine; sed vt misericordes sunt, communicantes bona cum pauperibus: & vt mundi corde, qui illis non afficiuntur, nec ad illas cor apponunt: & hi ad pauperes spiritu spectant. Deinde, quia maior erat occasio meriti pauperibus accipientibus, quàm diuitibus largientibus. Et si enim ex se melius sit dare, quàm accipere; vt Deus ostendit, qui semper dat, & nihil vnquā recipit: tamē, vt Augustinus lib. de Ecclesi. dogmatibus cap. 71. (si tamē eius est is liber) testatur, *Bonum est, facultates cum dispensatione pauperibus erogare. Melius est, pro intentione sequendi Dominum, in simul donare, & absolutum sollicitudine cum Christo egere*. Hæc ille. Præstatissimus ergo vsus diuitiarum, in earū abdicatione, despotione quæ confitit: vnde Christus dominus maluit amplecti statum pauperū, qui ex oblati vel emendicatis viuunt, quàm diuitum, qui bona temporalia dispensant.

Ad secundum, in hanc sententiā inauditam vereque mundo paradoxam, & quam nos nisi sciremus esse à Christo pronuntiatam, diceremus esse stultam; atque à stultissimo profectam, vel quam cum avaris & Pharisæis derideremus, multi multa opponunt, quæ operæpretium esse existimauit dissoluere, quamque futilia sint, eneruiaque, ostendere: has verò obiectiones in quatuor cuneos distinguemus. Primus erit Mundi, siue vulgi. Secundus Philosophorū. Tertius Iudeorū. Hæreticorū postremus. Primo igitur loco obijcit Mūdus diuites quos beatos vocat: *Quorum filij*, vt ipse Dauid explicat *sicut nouella plantationes in iuuentute sua: filia eorum composita: circumornata vt similitudo templi. Promptuarum eorum plena: eructantia ex hoc in illud*: & infra: *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Præterea bona dicuntur, à beando,*

Cur non etiā à Domino dictum sit: Beati diuites boni spiritu.

Psal. 61.

Act. 20.

Augu. 10. 3. circa finem

Vsus diuitiarum præstantissimus quis

Aduersariorum argumenta probantiū diuites esse beatos, proponuntur, ac diluuntur.

Primum arg. Mūdi ab Scripturis.

Psal. 143.

teste

Eccle. 10.

Christi, & mudi de diuitijs vnde contra vna doctrina: lumen quadruplex; & primum prudentia; carnis quodna sit.

Rom. 8.

Luc. 11.

Luc. 11.

Quale illud lument, quid efficiat: de co quid fenerit Dominus.

Matth. 8.

teste Iurifconsulto, & pecunia ab eodem dicitur fideiussor omnium; & Salomō ait: Pecunia obediūt omnia. Hac acie armatus Mundus procedit contra paupertatem spiritus. Verūm vt omnia hæc dissoluamus, ratio discordie, Christi inter & Mundi dicta, consideranda est non aliunde proficisci, quam ex diuerso iudicio, & fesu. Vbi aduerte, quadruplex lumen constituit. Primum quidem prudentia carnis, quod iuxta Pauli doctrinam mors est, simileque ligno putrido noctu tantum luceti, proceditque ex corruptione nature, consonumque triplici mundi concupiscencie, facit insuper res fidei quasi procul, & paruas videri: quemadmodum Sol ob distantiam summam existimatur esse latitudinis vnus rotæ currus: cum contra ratio doceat, & scientia Astrologia ostendat: nam maior est multis partibus tota terra. Hoc lumen etiam læso organo, falsum iudicium efficit, vt mel dulce, febricitati amarum videtur; & somnians pauper se in diuitias incidisse, decipitur, quoniam solo imaginandi iudicio ducitur. Reddit etiam hoc lumen interdum ineptum medium, vt species ad sensum, non vt in se est, perueniant: veluti dum species remi in aqua quasi fracta defertur ad oculos, & Sol per nubem visus, subniger, vel rubeus iudicatur; cum tamen sit lucidus. Ad hunc modum hoc lumen prudentia carnis, quod tenue, & modicum est; dum res diuinas eminus spectat, paruas ducit atque contemnit, instarque pueri auiculam præponit multis aureis: inficit etiam carnem, quæ contraria sibi & noxia appetit: & quæ dulcia sūt, ceu amara respuit. Per medium etiam turbatum & ineptum respicit, id est, per rationem perturbationibus atque concupiscentijs affecta. Sed hoc lumen, quo mundus regitur, præsentem Sole iustitiae Christo, non aliter lucem suam amisit, ac lignum aliquod putridum, lucidum tamē, Sole apparēte. Vocauit autem Christus hoc lumen tenebras, cum dixit: Si lumen quod in te est, tenebrae sunt, ipsa tenebrae quanta erunt?

Secundum lumen Naturæ, est illud, de quo intelligi potest? Signasū est super nos lumen vultus tui, Domine: atque hoc lumine Philosophi multa de Deo cognouerunt, & inter cætera, quod in externis fortunæ bonis beatitudo minimè consistit: docet enim Aristoteles lib. 7. Politico, triplicia esse bonorum genera: nempe Fortunæ, Corporis & Animi: & illa quidem fortunæ ad corpus tuendum pertinent; Corporis verò bona ad animum; Animi verò bona ad se, & propter se referuntur. Si itaque in bonis fortunæ consisteret beatitudo, homo esset propter diuitias: cum tamen diuitiæ propter ignobiliorē partem hominis, nempe corpus, sint appetendæ. Alioqui magis perfecta ad minus perfecta essent referenda, quod nihil esset aliud, quam pervertere ordinē & sapientiam Dei: cum homini, vt nobiliori, omnia subiecerit Deus sub pedibus eius, & vel Philosophus. 2. Physico. agnouerit, hominem finem esse omnium. Dein de indignum est, in bonis externis perituris, in manu item fortunæ positus, supremum hominis bonum, id est, beatitudinē, consistere. Ad hæc, iniquum videtur, impios, qui ditiores sunt, & augēdis opibus student, beatiores esse, quam iustos, qui paucis sunt contenti, & qui dicunt, Habentes alimenta, & quibus regamur, his contenti sumus. Præterea absurdum est, felicitatem comparari posse per nefas: sicut frequenter fit: nam diuitiæ, mammona iniquitatis idcirco dicuntur, ac vt prouerbiū habet: Diues; aut iniquus, aut haeres iniqui. Falsum item est, vt felicitate quis malè vti possit: multi siquidem fortunas suas & pecunias in vsus vitiosos, Deumque ad iram prouocantes expendunt. Nec rursus dignum, vt felicitas semel adepta, amitti possit, vel occultè à furibus, vel per vim à raptoribus adimi. Postremò impium est dicere, quod beatitudo in his consistat bonis, quæ nec implent, nec satiant animum hominis, quemadmodum nec granum milij, stomachū elephantis impleret, nec figuram circuli, con-

Secundum lumen, Naturæ scilicet, explicatur. Psalm. 4.

Philosoph.

Bona Fortunæ homines non efficiunt beatos, multis ostēditur.

Psalm. 8. Aristot.

1. Tim. 7.

Luc. 16.

Diuitias cur Dominus vocet mammona iniquitatis.

Matth. 6.

cauam

Animum hominis inextinguibile quid sit dicere terrenis bonis expleri.

Iuena. Satyra. 24. Hora. li. 1. epist.

Ouid. li. 1. Fasto.

Fidei lumen

Luc. 1. Iacob. 3. Rom. 8. Ibidem. Quamnam Fidei lumen nos doceat. Diuina mysteria. Esa. 7. & Matth. 11.

Nec secundum hoc Fidei lumen, vltimum hominis bonum esse diuitias probatur.

Psalm. 44.

Psalm. 36.

cauam corpus triangulare adæquaret, imò vt carnes salis sitim minimè extinguit, sed adaugent, ita bona fortunæ desiderium hominis non explent. Quod vel ipsis Poëtis notum fuit, quorum vnus dixit:

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit;

Alius: Semper auatus eget, certum voto pete finem;

Et alter: Creuerūt & opes, & opū furiosa cupido: Et cū possideant plurima, plura petūt. Quære vt absument, absumpta requirere certant:

Atque ipse vitijs sunt alimenta vices. Sic, quibus intumuit suffusa venter ab vnda.

Quo plus sūt pota, plus sitiuntur aqua. Lumen ergo rationis satis ostendit, falsum esse vulgi dictum.

Tertium lumen est Fidei, quod dicitur à Zacharia scientia salutis, à Iacobo fratre Domini, sapientia defursum; à Paulo, prudentia spiritus, quæ tradit esse vita & pax, quia ad pacē ducit. Porro hoc lumine multa supra naturā apprehenduntur: nam attingit ad Dei supremā potentiā, & Deū multa supra ordinē naturæ posse facere videt: vt, Virginem parere, in Christo duas naturas: in simplici diuina natura plures hypostasas. Neque hoc lumen contra lumen naturæ est, sed supra illud: quemadmodum potestas Principis, quæ latior est & amplior, haud est contra potestatem iudicis sui, seu magistratus, quæ strictior est & angustior, verum supra eā. Lumen Fidei ergo ostendit homini aegritudinem suā, qua diuitijs in perniciem suam vti consuevit, & nihil aliud esse diuitias in manu filij prodigi, quam gladium in manu furiosi: docet in illis felicitatem minimè esse sitam: docet, non esse hinc ciuitatem permanentem, sed futuram inquirendam: docet, veras diuitias in homine interiore positas esse, iuxta illud: Omnis gloria filia Regis abintus:

docet, multos per abusum diuitiarum summam infelicitatem incurrisse, iuxta illas Dauidicas voces: Noli amulari

in malignatibus; neque zelaueris facies iniquitatem. Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas. Vnde impium super exaltatum, & eleuatum sicut cedros Libani. Et transiui, & ecce non erat: & quæsiui eum, & non est inuentus locus eius. Dormierunt somnum suum: & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum: & preualuit in vanitate sua: & similia multa in Scripturis sacris contra diuites, siue illi tenaces sint, siue epulones, pronuntiata.

Quartum lumen est, glorie: de quo: In lumine tuo videbimus lumen, quo Angeli & beati iudicant & discernunt: hoc autem lumen maius est illo Naturæ & Fidei; nec est contra, sed supra illud: quo lumine anima Christi induta, à principio conceptionis suæ intelligere cœpit & iudicare. Secundum autem hoc altissimum, & nobilissimum lumen dixit Christus: Beati pauperes spiritu; & Va vobis diuitibus, qui habetis hic consolationem vestram: infelicitatem verò diuitum explicuit in historia diuitis Epulonis, Luc. 16. & in parabola diuitis dicitis, Anima mea, habes multa bona reposita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare, Luc. 12. & in verbis illis ferid & grauer inculcatis, Impossibile est, diuitem intrare in regnum cælorum.

Quod ergo vulgus ex sententia Iurifconsultorum protulit de bonis, quæ à beando dicuntur: Pecunia, fideiussor est omnium: hanc habet responsionem: legem esse hominum; & hominibus loqui, non dijs, aut filijs Dei: indignum quippe in illis bonis ponere felicitatem, cum pecunia instrumentum & fomētum sit ad omnia peccata: inde enim alea, furta, vsura, rapina, sacrilegia, simonia, lupanaria, cædes, prodiones, veneficia, vrbium euersiones. Pecunia Iudam adigit ad suspendiū; Giezi asperit lepra; Ananiam & Saphiram ad interitum perduxit, Simonem magum ad emendum & vendendum Dei dona sollicitauit: vt rectè

Ibidem.

Psalm. 75.

Psalm. 51.

Lumen glorie idē multo magis ostendere. Psalm. 35.

Luc. 6.

Infra 16. & seq.

Supra. 12. Matth. 16.

Ad illud quod obijciatur pro diuitijs: quod bona à beando dicuntur; & pecunia est fideiussor omnium.

Pecuniarum incommoda. Matth. 26. Infra 27. 4. Reg. 5. Act. 5. Infra 8.

1. Tim. 6. dixerit Paulus: *Qui volūt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa & inutilia & nocua, qua mergūt homines in in teritū & perditionem.* ergo cū de populo dicitur: *Beatū dixerunt populum cui hac sunt:* vide quid subiūgat: *Beatus,* inquit Dauid, *populus, cuius Dominus Deus eius:* quasi dicat; *Non qui opibus atque diuitijs circumfluit vndique, sed qui Deum habet, diues est:* & Esaias: *Popule meus, qui te beatū dicit, ipsi te decipiunt, & viam gressuū tuorum dissipāt.* Scimus, pecuniam fideiussorem pro omnibus, & necessariam ad vitā: verū qui se ad eum redigit statū, in quo paucis egeat, magna ex parte ab hac necessitate liberatur: & licet pecuniā obediāt omnia, quæ necessaria sunt ad victū & vestitū, & cōmoditatē humanam: facilius tamē & pcliuius est, pecuniā obedire omnia vitia, quā vnā, aut alterā virtutem.

Secundo loco acies Philosophorum instructa opponit, quōd et si in his bonis non consistat felicitas, sine illis tamen cōstare nequaquā potest: vt enim ait Aristoteles: *Præclaras res agere non potest, cui desunt facultates.* Respondemus, de felicitate ciuili & humana illum loqui, præsertim actiua (si tamen vnquam aliquatals, vel in aliquo inuēta est; de qua non aliter tractauit, quā de linea illa inextensa, quam vocant, de qua agit Geometra, de que puncto, cuius pars nulla est, que licet in materia existant, actu tamen non reperiuntur) itaque hæc felicitas humana sine pecunijs consistere non posset, imō si ne multis pecunijs: nam felicitas talis comites habet liberalitatē & magnificentiam; at ista non tantum pecunijs, sed etiam multis opus habēt. Sed quoniam Dominus Iesus declarauit, aliam esse meliorem felicitatē, & in alia vita: ad eam magis conducit paupertas, quā diuitiā. Vt ergo liberalitas, & magnificentia humano modo se habēt erga diuitias, siue paruas, siue magnas; quemadmodum magnanimitas & philotimia ad honores magnos, siue paruos; & circa potestatem iustitia: ita proculdu-

biō paupertas spiritus, quæ hoc loco beata prædicatur, heroico more se habet ad diuitias, honorem, potestatem, & gratiam, quæ illas consequuntur, contemnenda: nam Spiritus sanctus, per quem assumitur paupertas, summa quadam ratione illuminat intellectum, atque gratia sua vngit voluntatem, & corroborat, vt qui eam amplectitur, lætus sit, & gaudeat terrena inopia propter Christum, in quem reijcit curā sui: est quæ gustus quidam patriæ, perfectis tantum conueniens. Vt ergo Philosophi quidam, natura duce, ab se abiecerunt diuitias propter sapientiam comparandam, vt quæ expeditius philosophari possent, profectō multo magis propter beatitudinem cœlestem adipiscendam id licebit. Quāobrem ratio ipsa, docēs pecunias esse propter aliud maius bonum, & satiare non posse animum; & exemplū Philosophorū illas reijcientiū & aspernantū, ad Christi paupertatē acceptādā nos præparāt atque disponūt

Deinde obijcere possunt Philosophi, non esse tentandum Dominū Deum per abiectionem diuitiarum. At profectō non tentatur Deus, cū, Spiritu sancto suadente, paupertatē amplectimur: siquidem promittit ille se ad futurum, qui dicit: *Non te deseram, neque derelinquam:* & *Non vidi iustum derelictum, nec semen eius querens panem.* Tentatur potius Dominus à diuitibus nō credētibus verbo Dei, & vel ad minimū defectū trepidantibus timore, vbi non est timor.

Postremō obiectat Philosophus, interesse Reipublicæ, homines esse locupletes & opulentos, qui in casibus calamitatum irruentium, vt belli, famis & pestis, incendij, ac inundationis illi subuenire queāt. Quasi verò periculū sit, ne omnes pauperes spiritu fiāt; aut quasi Spiritus sanctus ex se omnes trahat ad paupertatem; aut quasi, si omnes essent pauperes spiritu, essent bella, & calamitates; quæ mala propter amorem pecuniæ Deus immittit sæpenumero. Illi igitur qui huic mundo moriuntur, non habent hīc vllam ciuitatem

Paupertas spiritus quā planum atque expeditū sit iter ad æternam felicitatem.

Psal. 54. 1. Per. 5.

Philosophis responderetur quoque dicē tibus: Videtur tentari Deus per diuitiarum cōtemptum.

Heb. 13. Psal. 36.

Psal. 13.

Eorundē obiectio illa diluitur: Vtilis sunt atque adeo necessaria Reipublicis opes atque diuitiæ.

1. Tim. 6. Psal. 143. Beatus quive rē populū teste Prophetā.

Esai. 3.

Eccles. 10.

Secundū argum. pro beatitudine diuitiarū, ex Philosophorum doctrina. Arist.

Quænam secundū Philosophum, si ne pecunijs nō possit consistere felicitas.

permanentem: neque quorundā paupertas obest aliorū diuitijs, imō prodest, ad hoc vt ipsi plura possideāt: nec per eam pauperes spectāt ad lucrum, cū omnia reliquerint simplici victu contenti: & vā ciuitati carēti pauperibus, propter quos illi Christus benefacere consuevit.

Tertio loco Iudæus accedit: & ex lege primū opponit Patres Veteris Testamenti, qui diuites erant: dicitur enim de Abraham Patriarcha: *Erat autem diues valde in possessione auri & argenti;* idem testatur de Isaac, & sancto Iob diuina Scriptura. Deinde obijcit textum Deuter. 15. *Omnino, inquit, indigens & mendicus non erit inter vos, vt benedicat tibi Dominus Deus tuus in Terra, quam traditurus est tibi in possessionē.* Tertio producit Salomonem: ait enim ille Prou. cap. 30. *Mendicitatē & diuitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo necessaria.* Quarto, Eccl. 27. *Propter inopiam multi deliquerunt,* & Eccles. 7. *Vtilior est sapientia cum diuitijs, & magis prodest videntibus Solem. Sicut enim protegit sapientia, sic protegit pecunia.* Respondemus, teste ipso Salomone: *Omnia tempus habent. Tempus acquirēdi, & tēpus perdēdi, &c.* Quia ergo statutus legis, quasi ætas puerilis, alios mores postulabat ab ætate virili, multa tunc concessit illi Deus, multa licētia; in multis blanditus est; promissiones etiā tēporales erāt: nec dū illis apparuerat Christus pauper pauperū, & nuditatis magister, qui mendicauit ipse, & statū paupertatis suo exēplo sacrauit; tollēti etiā tunicā, palliū adhuc dari præcepit: cū olim esset lex dupli restituēdi. Spectabat etiā ad promissā Dei, vt nullus esset tunc mendicus ob opulentiam atque affluentiam honorū tēporalium, si legē seruarēt: à qua cū deficerent, multi erāt medici, vt Lazarus, & cæcus natus, & cæcus medicus fecus viā, claudusque; ad portā speciosam tēpli. Cū verò ætas perfecta & matura venit, euacuata sunt quæ erāt pueri. Vt enim oli sterilitas ignominiosa erat, & dabatur probro, in Euangelio autē sacra & gloriosa facta est virginitas;

Heb. 11. & Infra. 13.

1. Tim. 6.

Tertium argum. Iudæorum nimirū, contra Euangelij paupertatem.

Gen. 13. Infra. 26. Iob. 1. & Infra vlt. Deut. 15.

Prou. 30. Eccles. 27.

Eccles. 7. Primi ratio, Iudæi olim cur diuites, nō pauperes esse debuerint.

Eccle. 3.

Matth. 5. Exod. 22.

Secundā ratio

Luc. 16. Ioan. 9. Luc. 18. Act. 3. 1. Cor. 13. Exo. 23. & Deut. 7.

tas; ad eū modū paupertas olim horrida, & parū honorifica, exēplo Christi & Apostolorū effecta est sacrosācta, ac singulari prouidentia statushic cōmendatus à Christo. *Quando, inquit, nisi vos sine sacco & pera & calceamētis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixerūt: Nihil.* Imō illo ipso legis tēpore ad paupertatē Euangelicā voluit eos disponere. Helias quidē Propheta medicauit à vidua, & à coruis pascitur: Helisæus item in Suna à muliere illa Sunamitide, de Abraham quoque, cui promissio Terræ facta est, concionatur Stephanus Act. 7. *Et nō dedit illi hereditatē in ea, nec passum pedis: sed repromisit dare illi eam in possessionē, & semini eius post ipsum, quū non haberet filiū.* disponebat etiā Iudæos ad Euangelium Deus: quia parua terrā suis dedit, fecitque; illā desiderari per quadringētos annos, permittebatque; illos ea à vicinis hostibus spoliari, & templū dirui ac pollui: vt aliquando Iesus aperiret os suum, ac diceret: *Beati pauperes spiritu.* In cuius beatitudinis promissione primū locū sibi vēdicāt Iudæi, vt testatur August. & habetur Act. 2. & 4. Patres ergo non sibi, sed alijs diuites erāt, qui proptē sua cōmunicabant, & ad accipiendū cogebāt: cumque; futurā ciuitatem inquirerent, temporalia omnia contemnebant.

Quod dicitur: *Omnino indigens, & mendicus nō erit inter vos:* promissio est opulētæ vitæ, nō præceptū. Illud verò: *Mendicitatē ne dederis mihi:* siue spiritu intellige: quia sine spiritu mendicitas, causa est multorū peccatorū: & propter inopiā multi deliquerūt. Vel oratio illa Sapientis ex parte imperfectorū fundit, vt sequētia ibidē ostēdunt. Necdū etiā rudi illi populo via perfectionis erat aperienda, quæ Christo Dño seruata erat: & Sapiēs nō absolutē dicit, vtiliorem esse sapientiā cū diuitijs, sed addit, *Et magis prodest videntibus Solē;* quo indicat, diuitias aliquid cōferre ad vitæ præsentis felicitatē: & adiūxit: *Sicut protegit sapientia, sic & pecunia.* Atque; ita lex, sicut ratio, disponebat ad Euangelicam paupertatem.

Luc. 22. Quinam suo exēplo Prophetæ viā veluti parauerint ad Euangelicam paupertatem.

3. Reg. 17. 4. Reg. 4. & seq.

Act. 7. Gen. 15. Iudæos etiā Deus quomodo ad Euangelium præparauerit. Exod. 16.

B. August. Act. 2. Infra. 4.

Ille locus: Omnino indigens & mendicus non erit inter vos: & similes, producti pro Iudæis, quomodo accipiendi sint.

Quartum ar gumētum & vltim. hæreticorum contra mendicantem.

Postremo loco congregiuntur Hæretici contra mendicantem; optimū esse sentiens, faccos mendicantium deleri. Sed videamus quibus rationibus id euincant. Aiunt in primis, otiosum hominū genus esse, ad alios quæ grauandos natum, dum se ipsos spoliant. At hoc certè falsum est, & alios potius graui farcina bonorum temporalium exonerant, dum habent seruos Dei, quibus cum bona communicent sua: & si rem perspicacius atque sine affectu expendamus, magis debent pauperibus diuites, quàm pauperes diuitibus. Obijciunt, eiusmodi mendicos priuare se pulcherrimam virtutem liberalitatis, atque misericordiæ, eo quòd non habeant, quod possint tribuere. Sed hoc planè falsum videtur: nam Christus cū Apostolis paupertatē profitebatur, & tamen oculos habebat, & aliquādo aliquid distribui egenis præcipiebat. Boni etiam Religiosi, qui ex emendicatis viuunt, solent ex his quæ habent, liberaliter etiā alijs mendicantibus erogare: quòd si ex bonis temporalibus non contingat illos tam liberales esse, satis tamen cōpensatur, per hoc quòd ex bonis spiritualibus, in quibus sunt locupletes, alios ad bonorum suorum communionem admittant. Rursus obiectant; honestos quosdam esse, & palios fures, mendicantes qui in labore hominum non sunt; & tamen volunt ventrem suum ex alieno pane implere: & præstaret cum Paulo, laborare manibus proprijs, quā medicare, iuxta illud: Si quis non vult operari, nec manducet. Adijciunt, esse petaces & importunos; neque tam mendicantes, quàm manducantes. Dicendum est, quòd hominum vitia non sunt in ipsam legem, aut in statum bonum reijcienda: quemadmodum nec proditio Iudæ, in Apostolatū, nec vitia Christianorum, in Christianismum. Neque verò hinc nos defendimus procaces, petulantesque; mendicantes, qui ad voluptatem, delicias, & saturitatem mendicantem conuertunt: sed eos duntaxat, qui ad exercitium humilitatis &

Quam illud leue etiā qd obiectant: Spōtanci mē dici non possunt alijs benefacere.

Ioan. 13.

Ad illud corundē: Eiusmodi homines sunt palios fures, otiosi, petaces, comedones.

Psal. 72. Ephes. 5. 2. Thess. 3.

patientia, exemplo Christi, pro sustentatione vitæ mendicant. Nec valet quod obijciunt ex Paulo, qui manibus proprijs laborabat: quasi non sit laborare, in actionibus spiritualibus versari; ita vt bonus Religiosus vix respirare queat. Sūt enim itatæ diuinæ horæ, diu noctuque; est prædicatio, contemplatio, preces particulares, iuge sacrificium, lectio priuata, labor in audiendis criminū confessionibus, atque similia multa. Est autem regula vitæ in omnibus, Christus, qui non laborasse legitur, sed mendicasse: Apostoli item non leguntur labori manuum vacasse: neque omnes artem nouerunt, vt Paulus; & si nouissent, non poterāt simul cum prædicatione, quæ totum hominem requirebat, propter meditationes, preces, & vigilijs, quas habet coniunctas, labori quoque manuum intendere. Imò Paulus ipse mendicabat non solum pro sanctis qui erāt in Ierusalem, sed etiam pro se inter Gentes: vt habetur. 2. Cor. 11. ad obstruēda ora pseudapostolorum: & ne incremento nascentis Ecclesiæ officeret, idē sine sumptu ponebat Euangelium. Quod enim ex mendicatione habetur, haud cēsetur inter sumptus Euangelij, quia hoc quasi debitum capitur, dicente Domino: Dignus est operarius mercede sua. Hinc dixit: Alias Ecclesias expoliasti, accipiens stipendia ad ministerium vestrum; & statim: Et quum essem, inquit, apud vos, & egerem, nulli onerosus fui: nam quod mihi deerat, suppleuerunt fratres qui venerunt à Macedonia: & in omnibus sine onere me vobis seruauit & seruabo; & ad Timotheum pro Onesiphori domo misericordiam à Deo implorat, quòd ipsum refocillarit, multamque Ephesi ministratiōnem exhibuerit: qui tamen laborabat manibus, vt habes Act. 20. 1. Thess. 2. & 2. Thess. 3. Paulus etiā nō pretulit labores manuum mendicanti, sed quod non exigeret, quod sibi iure diuino debebatur, quasi stipendium prædicationis, vt superaret æmulos Euangelij; qua in causa etiam relinqui posset mendicatio. Nec Paulus inquit:

1. Cor. 4.

quinā, quāq; assidui Religiosorum labores, & exercitia.

Act. 18.

Cur Paulus mendicauerit.

2. Cor. 11. 1. Cor. 9.

Luc. 10. 2. Cor. 11.

2. Tim. 1.

Act. 20. 1. Thess. 2. & 2. The. 3

Expenditur dictum Apostoli; Si quis non vult operari, nec manducet.

Luc. 10. Ioan. 11.

1. Cor. 12.

1. Tim. 4. Corporalis exercitatio eur ad modicum vtilis.

1. Cor. 9.

Obijciētibus respondetur: Non omnes Religiosi prædicant, nec omnes altario deseruiūt Rom. 15.

Quam & illud leue Lutherianorum: Nū sunt Religiosi pauperes spiritu, quoniam reditus habent amplissimos.

Tres modi excluduntur religiosæ ac monasticæ paupertatis.

Qui non laborat manibus, non manducet: sed simpliciter, Qui non laborat, qui vacat omnino ab omni opere: quod illis non quadrat, qui nunquam minus otiosi sunt, quàm cum otiosi videntur, quia sedet sicut Maria secus pedes Domini, vt valeant vitæ fratris quatruiduani mortui precibus obtinere: etsi Martha id minime intelligat, & propterea submurmuret: ac vt Paulus ait: Vnus quidem sic, alius verò sic; & in alio loco, Corporalis exercitatio ad modicum vtilis est; quia ad corporis tantum sustentationem valet: & Dominus vult, vt qui altari seruit, de altario participet: & qui Euangelio ministrant, de illo viuāt. At obijciunt quidam: Nō omnes prædicant: non omnes altario ministrāt. Sed certè Christus, simul & laborabat, & prædicabat, nihil Apostolis faciētibus; cū tamē omnes mādūcarent. Nec Ierolymis omnes, verū pauci prædicabāt, tamē Apostolus vocat Gētes, debitores elemosynæ illis dādæ: & satis omnes ministrāt altari, dū iugibus diuinis laudibus & obsecrationibus vacant, quibus populo sunt adiumento. Obijciūt postremò hæretici, Religionem esse locupletes, & pingua monasteria: quomodo ergo dici pauperes possūt, qui tot bonis abūdāt? Verum ignorāt miseri, paupertatem monasticā in abdicatione administrationis rerū minimè consistere: nā vel Rex, vel Princeps, bona ditionis suæ per se nō administrat: & tamen nō est dicendus pauper; Religiosi etiā officiales rerum administrationi præfecti à suis superioribus, ea ratio ne à paupertate nō cadūt Euangelicæ. Rursus nō consistit monastica paupertas in cōmuni possessione bonorum: potest quippe esse Religio sine cōmunibus bonis, vt multæ sunt: & cōmunis possessio rerū potest inueniri absque paupertate: quēadmodum accidit in multis fratribus, cōmuni eorū parente mortuo, & re indiuisa permanente: nā illi in cōmuni possident, nec tamē pauperes sunt. Tertio nō consistit hæc paupertas in ipsa indigētia rerū, quæ ad vitā necessariā

sunt. Nā per multi inueniuntur, qui etsi actu egeat, pauperes tamen nō sunt Euangelici: multi rursus sunt vere pauperes Euangelici, qui nō egēt, vt constat de Christo oculos habente, & Apostolis ad prædicandū missis, quibus dixit: Quando misi vos sine sacculo & pera & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? & de primitiua Ecclesia. scribit Luc. Neque enim quisquam egēs erat inter illos. Cōsistit ergo religiosa ac monastica paupertas vel in abdicatione proprietatis & dominij, & iuris, vel possessionis, vel vsus fructus, vel vsus simplicis: cū penes fratres vel Religiosos sit vsus rei cōmunis. Hæc autē paupertatē comitatur interdū indigētia, interdū nulla indigētia, nonnunquā etiā comitatur illā habere aliquid in cōmuni; quod tamē perfectionē nō tollit Euangelicā: vnde Lucas de primitiuis pauperibus illis scribit, quòd erāt illis omnia cōmunia, & nullus aliquid suū esse dicebat; sed diuidebatur singulis, prout cuique opus erat. Vbi prudēs lector aduerte, nō derogasse perfectioni legis Euangelicæ, quòd erāt illis omnia cōmunia: quēadmodum & modò in cœnobijs habere in cōmuni, perfectioni nō derogat. Deinde aduerte, illos nihil suū proprium dixisse, quòd in abdicatione huiusmodi proprietatis cōsisteret substantia suæ paupertatis: quæ abdicatione proprietatis, sine promissione voto nūcupata nequit consistere: nā illa efficit, ne quisquā suū esse dicat, quod dedit. Postremò aduerte, rectā diuisionē, prout cuiusque; necessitas postulat, haberi cōmodè nō posse, nisi vbi omnia sūt cōmunia. Et hæsten° euacuata sūt argumēta omnia, quæ Mūdus, & Philosophi, Iudæi quoque; atque hæretici opponūt cōtra primā hæc Dñi sententiā: quæ quo magis oppugnata est, eo magis ei⁹ veritas, & germanus sensus splēdit, & veritas de mēdacio triūphauit; ad Christi Filij Dei gloriā, & nostrā salutē, ope & subsidio eiusdē Dñi nostri Iesu Christi, cui cū Patre & Spiritu sancto reddatur omnis laus, gloria & imperium in secula seculorum, Amē.

Luc. 22.

Act. 4.

Vbi tantū fita sit paupertas Euangelica.

Act. 4.

Rerum in cōmuni possessio Euangelicæ paupertati minimè repugnat.

Eiusmodi paupertas nec cessariō est cum voto cōiuncta.

Omnino rerum diuisio pro cuiusque necessitate, earum cōmunitatē pōnit.

TRACTATVS VI.

IN illa verba: Quoniam ipsorum est regnum caelorum.

Vemadmodum meritum huius beatitudinis, id est, paupertas spiritus, inauditum & paradoxum prorsus fuit, ita praemium illi adscriptum, nouum atque inauditum videtur. Regnum etenim, quod diuitum esse solet apud eos, qui per diuitias regnant, potentiam, honorem, & fauorem habent, pauperibus accommodatur: cum enim homines dicere soleant, Beati diuites, quoniam ipsorum est regnum terrarum; Christus contra asserit, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Hinc Gregorius Nyssenus, admiratur tanti praemij magnitudinem sub paupertate spiritus delitescerem, in tractatu de Beatitudinibus, dixit: Si quis avarus incidit in tabulas, thesaurum alicubi absconditum indicantes; is autem locus, qui thesaurum continet, multum sudorem & laborem aspirantibus ad eas opes ostendat; nunquid ad labores oblauescet, & in lucro quarendo segnis erit? nullumque praestudio laborem sumere atque defatigationem subire, diuitijs dulcius & iocundius existimabit? Non ita se res habet, non ita est. Sed omnes quidem ad hoc aduocabit amicos: ex omnibus item partibus, ex quibus poterit, auxilijs sibi contra eis, multitudine operarum opes illas absconditas, suas facturum sit. Hic est ille thesaurus, fratres, quem scriptum indicat: abscondita autem praescuritate diuitia sunt. Haec ille, alludens fortasse ad verbum Domini inuitantis iuuenem ad paupertatis perfectionem, cum dixit: Si vis perfectus esse, vende omnia quae habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in caelo, & veni, sequere me. Est autem regere, rem populi agere: Rex vero, sicut Graece, dicitur quasi

est, stabilimentum populi: qui enim communem pacem & abundantiam, per iustitiam fouent ac promouent, regnum ipsum stabiliunt. Est autem regnum, populus subditus, eodem capite, & eisdem legibus in suam utilitatem rectus, tamen si locum proprium non habeat, quemadmodum Reges Vandalorum aut Gotthorum, qui regna Occidentis inuaserunt, vllum habebant: improprie tamen pro loco, vel terra a subditis possessa atque habitata accipi consuevit: vnde dicimus, regnum Galliae, regnum Hispaniae, & similia, quod in illis prouintijs habitent illius regni subiecti. Dixi autem, improprie; quia animae & sensus expertia, proprie non dicuntur regi; at soli homines, qui intellectu vigent. Dixi, in propriam populi utilitatem; quia aliam si in regendo proprijs tantum commodis consuleret quisquam, nequaquam Rex, sed tyrannus appellaretur. Regnum autem nihil est aliud, quam possessio Regis, pendens censum & honorem Regi suo. Regnum vero caelorum in Scripturis, vox est non tam aequiuoca, quam analogae: nam etsi multa significet, ea tamen omnia ad vnam rationem significationis referuntur. Primum ergo Christum significat, de quo: Regnum Dei intra vos est; & Penitentiam agite; appropinquauit enim regnum caelorum: quod simile perhibetur esse thesauro, margaritae, grano sinapis, & fermento. Est enim Christus prima possessio Dei, recta & gubernata per Deum in omnibus, ita ut operationes eius non tantum sint humanae, sed etiam diuinae: reddidit Deo censum gloriae, & obedientiae, & honoris: vnde dicebat: Ego honorifico Patrem

Regni definitio explicatur.

Regni caelorum variae acceptiones.

Christus cur regnum caelorum nominetur.

Ioann. 8.

meum;

Paupertatis spiritus praemium quantum sit regnum caelorum, Gregorio Nysseno.

Matth. 19.

Regere quid sit: nomen Regis vnde descendat: quid regnum.

Orig. to. 2.

Matth. 18. 1. Cor. 1. Ibidem. Ioan. 14.

B. Hilarius canon. 12. ante med. Secunda acceptio. Ephes. 5. 1. Cor. 6. Apoc. 5. & Supra. 1. Matt. 25. Supra. 13. Supra. 3. Ibidem. Infra 20. Act. 20.

Ecclesia militans regnum caelorum dicitur. Apoc. 21. Coloss. 3.

Psal. 44.

Luc. 22. Supra. 19.

meum: & iterum: Ego quae placita sunt ei, facio semper. Est etiam regnum caelorum, quia quatenus Deus est, caelum est: quatenus item homo est, & animam ab initio sanctificatam, diuinitatiq; coniunctam habet, caelum est. Vnde Origenes tract. 7. in Mattheum initio: Si regnum caelorum assimilatum est cuidam homini Regi; videamus in primis quid sit hoc ipsum regnum caelorum, quod assimilatum est homini Regi, nisi Filius Dei. Ipse est enim regnum caelorum. Et sicut ipse est sapientia, ipse est iustitia, ipse veritas, ita ipse est regnum. Regnum autem non alicuius eorum qui sunt deorsum, nec quorundam eorum qui sursum habentur, sed omnium qui sunt sursum, qui appellati sunt caeli. Haecenus ille. Idem docet B. Hilarius in capit. 12. Matthaei super illud: Peruenit in vos regnum Dei. Secundum, regnum caelorum significat Ecclesiam militatem, quae Christo sponso haerens, vna caro est cum illo, & vnus spiritus, & idcirco ait: Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes: & simile dicitur decem virginibus, & agro, in quo triticum cum zizania, & areae, in qua triticum cum palea, & fagenae missae in mare, malos & bonos pisces congreganti, & vineae, in quam mittuntur operarij. Possidetur enim ipsa Ecclesia a Deo per Christum, quam ipse acquisiuit sanguine suo, & finit se regi spiritu suo, & reddit Deo censum honoris. Dicitur porro caelorum regnum: quia ut sponsa de caelo venit, & sapientiam caelestem habet, per quam sapit quae sursum sunt: habet & mores caelestes, & politiam in caelo: & quia data est Christo in sponsam: ideo ipse est Rex Iudeorum. Quia vero B. Virgo inter omnes superemae sponsae locum tenet, ideo vocatur Regina, de qua: Assitit Regi na a dextris eius: & sequitur: Adnuesur Regi, virgines post eam: & quoniam ceteri pastores, & sacerdotes vocati sunt a Domino in partem sollicitudinis: idcirco Reges spirituales dicuntur, & illis dixit Christus: Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum: item, Et tu esto super quinque ciuitates: & ob id Christi-

stus dicitur Rex Regum, & Dominus dominantium. Tertio dicitur Scriptura regnum Dei, vel caelorum; quia regnum Christi, Ecclesiaeque continet, de illo loquitur, ad illud hortatur, precepta illud consequendi tradit, terret, ne illud amittamus. Vt enim dicitur ius Ciuile, vel ius Canonum, & libri Regum, ob id quod eius modi iura, vel facta Regum continent: ita regnum Dei est Scriptura. Quamquam in illo loco: Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius, non necessario accipiat pro Sacra Scriptura, ut Origenes & alij quidam tradunt: quoniam Scriptura nondum est ab eis ablata; Christus tamen, sensusque Scripturae ablati est illis. Vnde Theophylactus & Euthymius docent, regnum Dei eo in loco accipiendum pro custodia peculiari, qua illi tanquam filij Deo chari erant. Scriptura ergo vocatur regnum caelorum, quia Dei est possessio, & a Deo regitur, & honoris censum docet Deo persoluum; & caelestia proponit. Quarto fides significat, quia ingressus quidam regni est: ut quidam Patres interpretantur, sicut enim medicina sana, & sanus cibus dici solent, eo quod efficiant sanitatem: ita fides regnum caelorum, quod ut via in illud introducat, & pars eius sit. Est etiam regnum Dei, teste Apostolo, iustitia, pax, & gaudium in Spiritu sancto, quia per haec dona regnat Christus in nobis, & nos in illo, efficiamurque eius regnum, sicut ipse est nostrum regnum, & Patris regnum. Patris quidem, quia possidetur a Patre: nostrum vero, quia possidetur a nobis; & nos illius regnum, quoniam possidemur ab eo. Quinto, regnum caelorum appellatur felicitas & beatitudo aeterna, quam expectamus futuram in caelis: quemadmodum Regnum Hispaniae, vel Galliae, significat regnum illis prouintijs terminatum, & Ecclesia primum fidelis, deinde locum ubi congregatur & apparent, qui Ecclesiae sunt membra, significat. De hoc regno ait Christus: Non omnis qui dicit mihi, Domine,

Scriptura (haec est tertia acceptio) cur regnum Dei, vel caelorum dicatur.

Matth. 21. Illud de Iudaeis: Auferetur a vobis regnum Dei, &c. quomodo accipiendum.

Orig. tra. 19. in Matthaeum a medio.

Theophylactus. Euthym. c. 50. in Matthaeum.

Quartus significatus regni caelorum.

Rom. 14. Vt regnet Christus in nobis.

Quintus significatus.

Matth. 7.

Domine,

1. Cor. 15.
Rom. 2.

Regni cœlo-
rum, beatus
dinis nempe
cœlestis, des-
criptio.

Matth. 6.

Gloria cœle-
stis nomine
regni car ve-
niat.

Quomodo
pauperū spi-
ritu sit Chri-
stus.

Matth. 25.
Ibidem.

Vt sit eorum
dē Ecclesia.

Az. 2. &
Infra. 4.

Matth. 19.

Domine, intrabit in regnum cœlorū. Et in cœlis, videlicet incorruptis bonis & æternis, situm est hoc regnum: vnde dicitur: *Neque corruptio incorrupte lam possidebit. Et, is quidem qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem quarunt, vitam æternam.* Continet autem hoc regnum Deum Regem, & beatos, quos in consortium regni asciscit: quorū beatorum utilitatem, & honorem, & delicias ineffabiles quærit, non vitam, & cum mensura & paruitate, vt hic, sed vt finem, ac citra mensuram. Et omnia possidet beatus, quia omnia communia Deus sibi faciet: & in regno hoc continentur veræ diuitiæ, quas nec erugo, neque tinea demolitur, nec fures effodiunt, nec furantur: verus honor à sapientibus exhibitus, verus fauor à Deo impensus, vera potestas cum immortalitate coniuncta; vera amicitia, & vera voluptas, & denique omnia bona, secretis malis omnibus, possidebuntur: quæ hic per regnum significantur, quia nos in hoc mundo nihil maius, nihil magnificentius comprehendimus: possidet etiam omnia in locis suis, quia vbiq; dominatur beatus, non vt Reges temporales, qui vt pro libidine sua regnent, omnia trāsmutant.

Et si igitur quinq; his modis interpretati sumus regnū cœlorum, & omnes possint presenti loco adaptari: maximè tamen postremus. In primis enim pauperū spiritu est Christus, quia frater pauperum, qui illum imitantur, quia pater est pauperū, quorum curam gerit, ne quid desit. Ad hæc, ipse petit per os pauperis mendicantis, & ait: *Esurini, & dedistis mihi manducare. Et, Quamdiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Deinde pauperum spiritu est Ecclesia, quia præcipua mēbra eius, & Euāgelij melior pars: paupertatē coluerunt, & à pauperibus nata est Ecclesia, id est, ab Apostolis & apostolicis viris, & recentior Ecclesia Ierosolymitana, quæ in paupertate vixit: qui etiam iudicabunt Ecclesiam, iuxta illud: *Vos qui & secuti estis me in regne*

ratione, quam fuderit Filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim Tribus Israël. Tertio, pauperum est Scriptura, quod ibi eorum promissio contineatur, & cum à secularibus curis vacent, plus intelligunt, & magis degustant, idcirco Scripturarum auctores, vt Prophetæ & Apostoli, paupertatis cultores fuere, earum etiam illustres & excellentes expositores, vt Irenæus, Basilius, Augustinus, ac Hieronymus, eadem paupertatis virtutem pulcherrimam adamarunt. Quarto, pauperum est fides, quia magis illam exercent bonis temporalibus indigentes, quam illis abundantes. *Iacta*, inquit Propheta, *super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet.* Ipsorum etiam est iustitia, pax & gaudium in Spiritu sancto: siquidem alij, vt opibus inhient, iniuste agunt, interna, externaque pace priuantur, & gaudio, quod in fletu terminari solet, implentur. Secus, qui ad cœlestes toto pectore aspirant diuitias, illisque comparandis atque cumulandis infudant. Postremo, vita æterna, significata per regnum, pauperum est, non vna tantum, sed pluribus rationibus. Primo quidem electione, qua ratione Episcopus electus ius habet ad Episcopatū suum: ita pauperes, de quibus Iacobus ait; *Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se?* Secundo, iure & merito emptionis: vt qui pendit pretium domus, necdum tamen illam possidet: vt Bernardus epistol. 208. ad Regem Siciliae Rogerium scribit: *Suscipe, inquit, illos tanquam aduenas & peregrinos, veruntamen ciues sanctorum & domesticos Dei. Paxum dixi, ciues, Reges sunt: ipsorum est enim regnum cœlorum iure & merito paupertatis.* Tertio, spe, de qua: *Spe salui facti sumus, quomodo pueri diuites in spe dicuntur, quia hæredes, licet nondum actu possideant: vt qui bona habent deposita in mensa argentarij tuta, diuites censentur: multo magis illi, qui spem suam in Deo habent, qui neminem fallere norunt,*

Ad eisdē per-
tinere Scrip-
turam.

Quod ad il-
los spectet ec-
cliam Fides.
Psal. 54.
1. Pet. 5.

Rom. 14.

Prou. 14.

Prima ratio,
pauperes quo-
quē spiritum
cur vitam me-
reantur æter-
nam.

Iacob. 2.

Secunda ra-
tio.

B. Bernard.
Ephes. 2.

Tertia ratio.
Rom. 8.

Quarta ra-
tio, & quinta
Ephes. 1. &
alibi.

Rom. 6.
Regnum cœ-
lorum id est
gloria cœle-
stis, aliter im-
perfectorum
est, aliter per-
fectorum.

2. Cor. 12.
Luc. 17.
Rom. 14.

Regnum Dei
cur sit iusti-
tia, & pax, &
gaudium in
Spiritu sancto.
Matth. 13.

Quatuor ge-
nera hominū
regnum cœ-
leste posside-
tiū, teste Ber-
nardo.

Matth. 11.
Infra. 19.
1. Cor. 9.
Raptores.
Mercatores.
Luc. 6.

vt plerunq; homines faciunt. Quarto, arrha Spiritus sancti, de qua habetur Ephes. 1. quæ si seruetur, securos reddit de obtinendo regno. Quinto, gustu quodam & possessione inchoata, accipiente primitias regni: vt qui in mensa fedens diceret, Propina mihi de meo vino, id est, de eo, quod sapit, & placet: ita gloria cœlestis, potus est electorū & perfectorū. Spectat ergo regnum cœlorū ad imperfectos, estq; in illis vt fructus in folijs, id est, gratia Dei, quæ semen est gloriæ: *Gratia enim Dei, vita æterna:* quantum ad gustum verò, spectat ad perfectos, estq; in illis, vt fructus in floribus: in eisq; peculiari ratione regnat Deus, quia præciderūt laqueos, quibus dæmon regnat, id est, bona seculi huius. Illis insuper ad profugandū cacodæmonē, & regnū cœlorum propagandum plerunq; vtitur Deus, id est, ad prædicandū: quia tales sine commodi proprii respectu, animas tantum quærūt & amant, iuxta illud: *Non quæro quæ vestra sunt, sed vos:* habent etiam regnum Dei intra se, & in corde suo, quod nō est esca & potus, sed iustitia, pax & gaudium in Spiritu sancto. Iustitia quidē, nam propter terrena multæ committuntur iniustitiæ, pax verò, eo quod bona temporalia suas habent spinas, & lites: at gaudium, non humanum, sed in spiritu sancto. Merito ergo Dñs despicientibus terrena, illaq; calcantibus, qui quodammodo supra mundum sunt, datur regnum cœlorū. Ambimus ergo, si sapimus, hoc regnū, atq; ad illud expugnandū vim faciamus: nam multis modis illud nobis Deus communicare velle significauit. Vnde Bernard. li. sententiarum, initio: *Quatuor, inquit, sunt genera hominum regnum cœlorum possidentium. Alij violenter rapiunt, alij mercantur, alij furantur, alij ad illud compelluntur. Rapiunt qui dereliquerunt omnia, & sequuntur Christum: de quibus dicitur: Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cœlorū. Sunt alij inferioris gradus, à quibus metuntur carnalia, dum eis spiritua lia seminantur: & his loquitur in Euāgelio Dominus: Facite vobis amicos de*

malona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Tales dicuntur mercatores, quia dāt in presenti pauperibus temporalia quæ possidēt, vt in futuro recipiant ab eis æterna, quæ non nisi per eos habere merentur. Necessè est enim, omnes, qui in futuro iudicio examinandi sunt, vel esse iudicis amicos, vel apud iudicē intercessores habere amicos. Habent ergo primum beatitudinis locum qui intercedunt; habent hi, pro quibus intercedunt, secundum. Sunt alij qui nonnulla bona occultè faciūt, pro quibus merentur regnum cœlorum: sed tamen furari illud dicuntur, quia laudem humanam vitantes, solo diuino testimonio contenti sunt. Horum figuram tenuit mulier illa in Euāgelio, quæ fluxum sanguinis patiens cogitauit intra se dicens: *Si tetigero simbriā vestimenti eius, salua ero; quod dicto accessit occultè, & tetigit, & salua facta est. Alij sunt qui compelluntur: verbi gratia, vt pauperes necessarij, quos scilicet hic ignis paupertatis Deo dispensante purgat, ne in futuro ignis iudicij puniat: de quibus scriptum est: Compelle in vrare, vt impleatur domus mea. Compelluntur multi varijs necessitatibus & oppressionibus afflictī, qui mira Dei prouidentia, dum temporalem pœnam, si non libenter, tamen patienter sustinent, vitam consequuntur æternam. Hæc ille peregre giē, & eleganter.*

Si itaque volumus regnare in cœlis, regnemus prius in terra corporis nostri, sensibus & cupiditatibus adhibeamus frænum, linguam coercemus, atque nos ab Spiritu sancto regi permittamus, operando tamen simul illi in omnibus. Et quia regnum non est omnino pacificum, vigilare oportet, & arma ad congressum, cum opus est, assumere: nam ita fiet, vt regnum cœlorum fiat nostrum, & terrenum conuertatur in cœleste, & imum ac humile supernum efficiatur, adiuuante Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre & Spiritu sancto sit gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

(?)

Fures regni
cœlorum.

Luc. 8.

Ad regnum
cœlorū qui
compelluntur

Luc. 14.

Quomodo
regnum cœ-
lorum conse-
quemur.

TRACTATUS VII.

IN illa verba Matth. 5. Beati qui lugent : quoniam ipsi consolabuntur.

Quatuor circa hanc beatitudinē diligenter nobis explicanda sunt. Primū quidē de ordine ad præcedēte, & subsequētē beatitudinē: Secundu, quid luctus & quotuplex sit, & qui lugētes, qui hoc loco beati dicuntur: Tertiu, quid sit in se cōsolatio: Quartū, cur lugētib⁹ illa pmittatur.

Beatitudinē luctus, beatitudinē mitiū ordine priorē esse, tripliciter.

Chryso. ho. 15. in Mat. thea. to. 2. Theophyla. Euthym. Leontius. Secundū argumentum. Aug. lib. 1. sermonis Domini in monte. c. 3. tom. 4. prope finem.

Tertium argumentum. 1. Ioan. 2.

Ad primū igitur explicandū, animaduertere oportet, codices omnes Græcos post paupertatē spiritus, cōfessim subijcere beatitudinē luctus, non mititatis, vt habet textus Latinus: atq; illā lectionē Græcorū codicū sequitur Chryf. in vtroq; opere, tā perfectō, quā imperfecto, quod illi tribuitur super Matthæum. Huic Theophy. Euthy. Leontiusq; subscribunt. Et Euāgeliū Syriacū priori loco ponit lugentes, posteriori mites. Ratio etiā illā lectionē videtur confirmare. Cū enim ex sentētia Augusti. dictum sit, per has tres priores beatitudines hominē bene disponi, quantū ad se, per duas sequentes ad proximū, & per alias duas, quæ prædictas consequuntur, ad Deū: quæ admōdū postrema persecutiones patiētū propter iustitiā, & ad Deū, & ad proximum rectē afficitur. Cū ergo per tres priores homo præparetur rite ad se ipsum, nepe circa bona externa, & circa vim concupiscentem, ac irascentem, coërceatq; triplicē illam concupiscentiam, oculorum, carnis, & superbiæ vitæ, constat verō priorem esse concupiscentē, cui data est in præsidium, & fauorē irascendi. vis: idē. potius præcedit luctus, quo cōprimitur concupiscentia carnis, quā iracūdia, & superbia vitæ coërcētur. Præterea fauet huic literæ ordo seruatus à Ioanne, qui ait: Omne quod est

in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorū, & superbia vitæ. Vbi vides, concupiscentiā carnis superbiā vitæ præcedere. Facile est autē, dum catalogus variarum rerū describitur, à librarijs inuerti numeros, & quod tertio loco dicendū erat, præponi in secundo.

Librariorum familiaris lapsus qui nā.

Quancūq; ne quid dissimulē, Gregor. Nyllie. in tract. de Beatitudinib. lectionē Vulgatę editionis sequitur, reddita etiam ratione ordinis: vnde Græcum codicem habuit similē illi, quem interpres noster habuit. At rectē post paupertatem, siue medicitatem ponitur lenitas, siue mititas: quoniam qui mendicant, solent esse contemptui, derisioniq; expositi, vt rectē dixerit Poëta quidam: Nil habet infelix paupertas durius in se, Quam quod ridiculos homines facit.

Greg. Nyss.

Prima ratio præponentiū beatitudinē mitium, beatitudinē lugētium.

Iuuen. saty. 3.

Ad vincendam autem hanc honoris, gloriæq; appetitionem, atque ad cōtemptum, & derisionem hominū forti animo ferendam, indigent medici infigni quadam atq; heroica lenitate animi, & mititate: quare post paupertatem recto ordine ponitur mititas, quam subsequitur luctus spiritus, quoniā pauperes spiritu ac mansueti ob defectus in paupertate admissos, ac mititate, materiam luctus habent. Adde, quod in Scripturis illa duo, paupertas, & humilitas, coniunguntur: vt: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde: & in libro Iudith: Humilium, & mansuetorū semper tibi placuit deprecatio. Qui enim animo est humilis, non facildē irascitur, nec cōtēptui se haberi dignatur: & qui spōte pauper est, cū honores & diuitias cōtēnat, ob iacturā, vel honoris, vel bonorū, nō ita ad iracūdiā puocatur. Nā quid prodest externas

Secunda ratio.

Matth. 11.

Iudith. 9.

asper-

Quid lugentes, vulgi iudicio. Crhysof. eadem homil. 15.

Octo opiniones Philosophorum de summo bono per Christū confutata.

Luc. 6.

Luc. 6.

Luctus quid.

Cic. lib. 4. Tuscul. quæst.

asperrari diuitias, si non etiā seipsū quisq; contemnat? Et quancūq; siue luctum, siue mansuetudinem præponat, parum referat; nos tamē hoc loco ordinē à Chrysofomo propositū seruandū putam⁹. Hęc de primo.

Ad secundum, vt Chrysof. pōderat: Progreditur, inquit, Dñs ad aliud mandatum, quod videtur contra totius mundi pugnare sententiā. Cū enim omnes putent gaudentibus, & omnibus delictijs, & voluptatibus affluentibus inuidendum: eos verò qui in luctu sunt, & mære-re, miseros, hos beatos vocat. Vt interim plures Philosophorū sententiæ hoc loco Dñs iugulare videatur. Quidā enim in diuitijs felicitatē constituebant, vt Aristippus, in quos Dñs ait: Beati pauperes spiritu: &c. Vt vobis diuitibus, &c. Alij verò in fanitate, lætitiā, & indolentia, in quos ait Dñs: Beati qui lugent. Alij rursus in honore, & vindicta de hostibus sūpta, in quos Dñs ait: Beati mites. Rursus alij in plenitudine rerū omniū, & voluptate se cōtenda, in quos Dñs ait: Beati qui nūc esuritis: quia saturabimini. Rursus alij, vt Stoici, in animo impatibili, nullis que affectibus obnoxio, in quos Dñs ait: Beati misericordes. Alij itē in gloria bellica, & subiectione terrarum, sed contra hos Dñs ait: Beati pacifici, quoniam Filij Dei vocabuntur. Ad hæc alij felicitatem putabant sitā in sciētia humana, in prudentia, & virtutibus moralibus: cōtra verò Christus ait: Beati mundo corde: quoniam ipsi Deū videbunt. Postremò alij in fama, & amplitudine nominis felicitatem collocabant: sed Christus ait: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: &c. Beati eritis, cū maledixerint vobis homines, &c. Et, Vt vobis, cū benedixerint vobis omnes homines. Vt ita noua, inaudita, & vt verē paradoxa, & abscondita à constitutione mundi eructare videatur Dñs Iesus in primordio huius suæ legislationis.

In primis ergo luct⁹ nihil est aliud, quàm dolor de amisso bono amato, vel de presenti malo odio habito, lacrymis externis expressis. Vnde Cicero in Tuscul. quæst. dixit: Luctus, agritudo ex eius qui charus fuerit, interi-

tu acerbo. Est etiā lugere, in luctu esse, quōd Græcis dicitur, πένθος, Hebræis לָגַח quo sēsu Liuius dixit Patres cōfcriptos censuisse post cladē Cānēse, ne fœminæ vltra triginta dies in luctu essent. Lacrymę autē (quę Græcè δάκρυον dicitur, & δ in λ mutata, fit lacryma, & δάκρυον à δάκνω id est mordeo, quod lacrymę animū mordeat; vel vt alij dicunt, à lacerando, quod per lacrymas laceretur homo) sicut nec rissus, nō est vllus animi affectus, sed externa quædā actio, qua vel lætitiā in risu, vel tristitiā in fletu exprimim⁹.

Liuius.

Lacryma cur sic dicta.

Quid sit.

Est autē lacryma, humor ex calefactione teneri cerebri distillās per oculos. Porro in magna calefactione cū celebrū exiccatur, lacrymę nō solēt fluere, vt in iracūdiā virorū: nec, cū antē est deficcatus cerebrū, vt in longomœrore, vel senectute; vel cū suapte natura est siccum, vt in melancholicis. Fluunt autem lacrymę, vel cū cerebrū est humectatū, vt in ebrijs, vel cū molle ac tenerū est, vt in pueris, & fœminis, & egrotis: existunt sæpe lacrymę a vento valido, ex fumo, ex cœparū esu, ex aduersa valetudine, ex nimio risu, quādo incalescit cerebrum: educūtur etiā ab affectibus, vt ab amore fruēdi re chara; ab ira, quæ non valet vlcisci se; ab inuidia, vt in mulierculis; à pudore, vt in pueris; à cōmiseratione sui ipsius, vel alteri⁹ indigni malo (nostro iudicio) quod ei accidit. Datę sunt autem à Deo nature autore lacrymę homini; tūm ad testificandū nostrū dolorē, vt dolor propterea diminuat; tūm vt alios ad nostri miseratiōnem, opemq; ferēdā adducamus, tūm ad testandū alienis malis nos affici, ex quo mutua amoris cōciliatio oritur: vnde Paulus aiebat: Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Et hæctenus de lacrymis.

Vnde fluant lacrymę.

Lacrymę cur homini tributa.

Rom. 12.

Triplex luctus, & prior quidem naturalis quinam sit.

Est autē triplex luctus: quidā naturalis, alter deliberatus & ex electione, malus tamē; quidā verò deliberatus est, bonus tamen & beatus. Naturalis autē luctus est, dolor de priuatione boni nobis conuenientis, siue oriatur ex dolore sensus externi, vel ex aliqua re, quę quidē rationi mole-

stiam

Luctus quid Grego. Nyseno.

Quatenus in differens, quod etiam bonus existat.

Aug. quodam loco.

Luc. 15. Act. 9.

Luctus deliberatus, ferè malus, unde nascatur: quorum maximè proprius.

Matt. 8. & Infra. 22. Sap. 5.

Luctus ille quid ostendat: quam sit homini perniciosus.

Prav. 17. 2. Cor. 6. Esther. 3.

stiam attulit. Gregor. verò Nysse. in lib. de beatitudine. sic definit: Luctus, est tristis animi habitus & affectus, qui existit propter priuationem rei alicuius quæ placeat, & accepta sit: qui luctus in his qui cum latitia vitam transigunt, consistit locum non habet. Sic ille. Hic autè, neque bonus est: neque malus, quod attinet ad mores: nam per naturalia nec merito, nec demerito digni existimus; acceptatus tamè à ratione, potest esse bonus, & in eo ratio meriti inueniri; vt dicitur cõuertimur ad Dñm, dolor quidam naturalis de amissione bonorum olim amatorum nos inuadere cõsuevit. Sed cõstanter ferendus est: nam propter illud Dñs consolari solet peccatores à peccatis redeuntes, & illis delicias facere, secundum Augustinum: qua ratione filius iunior à regione lóginqua rediēs, magnis lætitiæ signis exceptus est: Eunuchus quoque à Philippo baptizatus, ibat gaudens per viam, vt ait Lucas, nam delectatio, vita est anime, quæadmodum tristitia mors quædam eius est.

Secundus luctus, est deliberatus, sed malus, & vitiosus plerumque; & hic ex amore proprio, quasi ignis ex materia fœtida perficitur; propter iacturam videlicet, vel tenuitatem bonorum temporalium, vel sanitatis, vel dignitatis, vel aliorum bonorum, vel propter vindictam impotentiam, & similia. Hic luctus inuenitur in dånatis: de quibus Dñs: *Ibi erit fletus & stridor dentium*; Sap. 5. De reprobis gehennæ addictis dicitur: *Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperata salutis, gemetes pro angustia spiritus: Dicentes intra se, penitentiam agentes, & pro angustia spiritus gemetes.* Hic autè luctus signum est animi immoderato amore fruuentis creaturis: nocetque corpori, quia teste Salomone: *Spiritus tristis exsiccata ossa*; deinde nocet cordi, vt tinea vestis, vermis ligno, & iuxta Apostolum: *Tristitia huius seculi, mortem tuam corporis. tuam animam operatur.* Vnde Aman miserè excruciabatur, quia à Mardochæo honorè non acciperet. Nocet præterea animo; quoniam illud tristitia affectum omnis peruersa cogitatio tætiatioque; ingreditur; nõ secus ac in do-

mu habitatore carere, omnes qui volunt ingrediuntur; ac quæadmodum adolam calore feruoreque; destitutam muscæ accedunt, id est, immundi, molestique demones. Adhuc, aperit animum fallis ac temerarijs iudicijs; tum de Deo, tum de factis & moribus aliorum, & omnia quæcunq; videt, in sinistra parte interpretatur: vrgetque; ad quæ redas externas cõsolationes, interne cum de sunt: difficile quippe est, hominem viuere vtraque; delectatione destitutum. Præterea, vt delectatio ad bona opera vrget, sic tristitia frangit brachia bonorum operum, vel si cõtingat illa præstare, malo cõdimento inficiuntur tristitiæ. Vnde Aaron inuitatus à Moyse ad edendum de hostia: *Quomodo potui, inquit, comedere eam, aut placere Domino in ceremonijs mente lugubri?* Scriptum est enim: *Seruite Domino in latitia, & Deus magis probat cor donantis hilare, quam ipsum donum: idè testatur sibi placere pròptum obsequium sine tristitia, in quamcunq; tandem rem vocauerit Dñs.* Hinc illud dictum Prophetæ: *Paratum cor meum Deo, paratum cor meum,* nempe ad prospera & aduersa, ad fauores & flagella. Est autè huiusmodi cor ita paratum simile seruo domini diligenti, qui vultus alacritate inuitat dominum, vt illi aliquid præcipiat, & simile cera liquefactæ, quæ figuram pro arbitrio obfignantis accipit; nec non virgæ viridi, quæ facile flectitur in quam velis partem. Postremò, ille luctus fletui damnatorum hominum est: persimilis. Nam vt illi lugent propter se ipsos, sic & isti cum Esau lugent iacturam primogenituræ pro ruffa decoctione lentis venditæ.

Vanus est autem luctus Christianorum immoderatus, quem declarant in obitu charorum: de quo Apostolus. 2. Thessal. 4. *Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, vt non contristemini, sicut & ceteri qui spem non habent.* Deinde Hieronymus huiusmodi luctum ad Paulam de obitu Blefillæ filie insectatur. his verbis: *Nequeo satis Scripturam laudare mysteria, & diuinum sensum*

Dæmones quos, quomodo ingreditur.

Leuit. 10. Psal. 99.

Psal. 107.

Quid illud Propheta, Paratum cor meum Deo, paratum cor meum.

Luctus ille in modico de temporalium iactura bonorum cui similibus.

Gen. 27. Contra nimium luctum mortis propinquorum, vel amicorum.

2. Thess. 4. Hierony. epist. 25. circa medium tom. 1. ante dimidium.

Deut. vlt. Iosu. vlt. Iudæorum super Moysen, nõ autem Iosue morte mysterium. Rom. 5.

August. tom. 1. in principio. Virgil. 4. Aeneid. in fine.

Mortuos vel in cælo, vel in purgatorio, vel in inferno existentes non esse lugendos.

Nõ eos etiã, immatura, vel violenta morte qui pereunt, esse lacrymis persequendos.

in verbis licet simplicibus admirari; quid sibi velit, quod Moyses plangitur; & Iesus Naue, vir sanctus, sepultus refertur, & tamen fletus esse non scribitur. Nepe illud, quod in Moyse, id est, in lege veteri, sub peccato Adam, omnes tenebantur elogio, & ad inferos descendentes, consequenter lacryma prosequerantur, secundum Apostolum, qui ait: *Et regnavit mors ab Adã vsque ad Moysen, etiam super eos qui nõ peccauerunt.* In Iesu verò, id est, in Euangelio, per quæ paradysus est apertus, mortem gaudia prosequuntur. Ad hæc Augustinus lib. 1. Confess. cap. 13. *Coagebar Aenea nescio cuius errores, oblitus errorum meorum, & plorare Didonem mortuam, quia se occidit ob amorem; cum interea me ipsum in his à te morierem, Deus meus, vita mea, siccis oculis ferrem miserum. Quid enim miserius misero nõ miserate se ipsum; & fletu Didonis mortem, quæ fiebat amando Aeneam, non fletu autem mortem suam, quæ fiebat non amando te?* Hæc illi sancti Patres & docti. Ad hæc, vel mortuus, quem luget, in inferno detinetur, vel in purgatorio moratur, vel ad cælestem gloriam peruenit: quorum nullus dignus est planctu. Nam si in gehennæ carcere cruciatur: profecto fletu, aut dolore dignus non est, quia præcisus omnino à Christo, tamen si pater sit, aut mater, vel vxor, vel vir, vel charissimus frater, aut filius, aut alius quicumque; amore coniunctissimus tibi; neque ullis lacrymis tuis inde eum reuocare potes. Si verò fruitur cælesti gloria, non est fletu dignus vel commiseratione; sed quia regnat & triumphat, gaudio & congratulatione prosequendus: si verò ad tempus purgante igni expietur: aliter iuandus est, quam lacrymis, tristitiæ immoderatae, atque desperationis testibus: & gaude, quia est in via, statumque; salutis: quod si infans sine baptismo discersit in limbum, ex parte lætandum: quia etsi nõ videt Deum, nec visurus est vnquam, haud tamen carètia illius affligitur, nec vlla pœna vexatur. Neque verò flendus est, quasi immaturè ablatu: quia est velle sapere plusquam Deus; vel quasi magis amarent defunctos

quam ille, qui pro illis mortuus est; & licet dicatur: *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius*: iudicio potius nostro, quam diuino dicitur raptus. Deus liquidè propter rapit de hac vita hominem; ne vel ex bono malus, vel ex malo deterior fiat. Nec quia mortem violentam pertulit aliquis, propterea est illacrymadus: quando quidem etiam illa mors à Deo est, de quo dicitur: *Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas, à Deo sunt*; & Iob, cuius filij, procurante dæmone, extincti erant, & domus corruerat, magna animi æqualitate, & constantia dixit: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Dño placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.* Si verò luctum amplecteris, quia mortuus tibi deest, qui te alat & sustentet: videris non verè diligere defunctos, quoniam propter te tantum diligebas: nam si verè & ex animo amares, etiam tuæ vitæ illius gloriam, bonumque; præferres: & licet tibi homo ille charus, vtilisque; desit, non tamen deest dominus Deus: & simpliciter maius bonum est quod absit à nobis, quàm quod adsit.

Quarto loco succurrunt sententiæ quædam pulchre, acutæ, & elegantes Senecæ in libro De remedijs fortuitorum, ad Gallionem; quas ille extra Fidem positus, ad reprimendam immoderatam tristitiam in euentis fortuitis composuit; quarum bonam partem hoc loco subnectam, ait enim: *Pecuniam perdidisti: fortassis te illa perdidisset. Perdidisti pecuniam: & illa quidè quæ multos. Eris nunc in via expeditior, domitior. Perdidisti pecuniam? nempe quæ vt tu haberes, alius antè perdiderat. Pecuniam perdidisti. O te felicem, si cum illa auaritiã perdidisti: sed si manet illa apud te, es tamen vtrunq; felicior, quod tanto malo materia subducta est. Morieris, Gertium ius est, quod acceperis, reddere. Morieris, Peregrinatio est vita. Multa cum deambulaueris, domum redeundum est. Morieris, Putabam te aliquid noui dicere. Ad hoc veni, hoc ago, huc me singuli dies adducunt. Nascenti mihi natura partinus hunc posuit terminum. Quid habeo quod indignè? In hac verba iurauit.*

Sap. 4.

Ecclesiastici 11. Iob 1. & seq.

Ibidem.

Ad illud quod obijcitur: Deest mihi is, vnde mea vita pendebat.

Diuini Senecæ salutaria aliquot remedia futurorum euentuum.

Remedium contra mortem inexcitabilem.

Morieris, Nec primus, nec ultimus. Multi me antecesserunt, omnes sequetur. Morieris, Hic est humani officij finis. Quis senex ex autorari molestè tulit? Quo trās sit orbis, ego transibo. Quid ergo? nescio me esse animal rationale & mortale? Ad hanc conditionem cūcta gignuntur. Quod cæpit & desinit. Morieris, Nihil graue est, quod semel est. ¶ Malè de te opinantur homines. Sed mali. Mouerer, si de me M. Cato, si Lælius sapiens, si alter Cato, si duo Scipiones, ista loquerentur. Nunc malis displicere, laudari est. Non potest vllam auctoritatem habere sententia, vbi, qui damnandus est, malè de te loquitur. Malè de te loquitur, Mouerer, si iudicio hoc facerent, nunc morbo faciunt, Non de me loquantur, sed de se. Malè de te loquantur, Bene nesciunt loqui, qui faciunt, non quod mereor, sed quod solent. Quibusdam enim canibus sic innatum est, vt non pro feritate, sed pro consuetudine latent. ¶ Dolor inanimet. Si exiguus est: feramus. Leuis enim est patientia. Si grauis est: feramus. Non leuis est gloria. Dolor clamorem exprimit, dum secreta non exprimat. Nō potest homo par dolori esse, nec rationi dolor. Dura res est dolor. Imò tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerunt: simus ex paucis. Imbecilles natura sumus. Naturam infamare nolite, illa nos fortes genuit. ¶ Nō sum potens. Gaudere quia impotens non eris. Iniuriam accipere potero. Gaude, quia facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illam iudicas? arca est. Quis avario, quis plenis oculis inuidet? Et iste quem dominum pecunia estimas, pecunia loculus est. Multum habet. Vtrum avarus, an prodigus est? Si avarus; nō habet. Si prodigus, non habebit. Iste, quem beatū credis. sepe dolet, sepe suspirat. Multi illū comitantur. Mel musca sequuntur, cadauera lapi, frumenta formica. Pradam sequitur ista turba, nō hominem. ¶ Aegrotō. Venit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantum, aut in pralio vir fortis apparet. Exhibetur etiā in lectulo virtus. Cū morbo mihi res est, Aut vincetur, aut vincet. ¶ Exulabis: Erras, cum omnia fecerim, patriam meam transire nō possum. Omnium vna est. Extra hanc nemo proficisci potest. Exulabis; Non patria mihi interdicitur, sed

locus. In quamcūq; terram venio, in meā venio. Nulla terra exilium est, sed altera patria est. Nō eris in patria. Patria est, vbiunque bene est. Illud autē, per quod bene est, in homine, nō in loco est. In ipsius potestate est, quid sit illa fortuna. ¶ Peregre morieris; Vnde cūque ad inferos vna via est. Peregre morieris; Ego quod debeo, soluere paratus sum. Videat fenerator, vbi me appellet. Peregre morieris; Nulla terra est aliena mortuo. Peregre morieris; Non est grauior foris, quam domi somnus. Peregre morieris; Hoc est, in patriam sine viatico peruenire. ¶ Sed iuuenis morieris. Optimum est, antequam optes, mori. Hoc vnum est, quod aequè tam ad iuuenem, quam ad senem pertinet. Nō citamur ex censu, nec exigitur numerus annorum. Et adolescentes & impuberes, eadem fati necessitas ducit. Optimum est mori, cū iuuat viuere. Iuuenis morieris. Quicumque ad extremum fati sui venit, senex moritur. Non enim refert, qua sit hominis aetas, sed qua sit meta. Iuuenis morieris: Fortasse alicui malo subducit me fortuna, si nulli alij, certè vel senectuti. ¶ Insepultas iacebis. Quid aliud respondeam, quam illud Maronis:

Facilis iactura sepulchri
Si nihil sentio, non pertinet ad me iactura
corporis insepulti. Si sentio, omnis sepultura
tormentum est.

Cælo tegitur, qui nō habet vnam. Quid interest ignis me an fera cōsumat, an tempus omnium sepultura? Non sepelieris: Quid inter (aliās, in re) tutissima trepidas? Ultra pœnarum omnium terminum iste locus est. Vita multa debemus morti nihil. Non defunctorum causa, sed viuorum inuenta est sepultura: vt corpora & visu & odore fœda amouerentur: alios terra obruit, alios flamma consumpsit, alios lapis ossa redditurus inclusit. Non defunctis, sed nostris oculis parcimus. ¶ Paupertas mihi grauis est: Imò tu grauior paupertati. Non in paupertate vitium est, sed in paupere. Illa expedita est, hilaris, tuta. Pauper sum. Nescis te opinione, non re laborare. Pauper es, quia videris. Pauper sum. Nihil deest auibus. Pecora in diem viuunt, feris ad alimenta solitudo sua sufficit. Accepit ille grandem pecuniam: Absque dubio superbiam accepit. ¶ Oculos per-

In illud: Peregre moriar.

Remed. contra immaturam mortem.

In id; Insepultus iacebo.

Virgil.

Remedium paupertatis.

didi:

Remed. oculorum iacturae.

Iacturae liberorum remedium.

Remed. contra odium, & malevolentiam.

Bona vxoris amissa prima consolatio.

didit. Habet & nox suas voluptates. Quā multis cupiditatibus via incisa est; quā multis rebus carebis, quas ne videres, vel eruendi erant. Non intelligis partem innocentia esse cecitatem. Huic oculi adulterium monstrant, huic incestum, huic domum quam concupiscat, huic urbem & mala omnia. Certè irritamenta sunt vitiorum, ducēsq; scelerum. ¶ Amisisti liberos. Stultus es, qui desleas mortem mortalium. Quid istud aut nouum, aut mirum est? Quā rara est sine isto casu domus. Quid si infelicem voces arborem, a qua, stante ipsa, cadunt pomae? Er hic tuus fructus est. Nemo extra ictū vulneris postus est. Ducuntur ex plebeia domo immatura funera, ducuntur & ex regia. Non est idem ordo sati, qui & aetatis. Non quomodo quisque venit, emittitur. Quid inde est quod indigneris? Quid contra expectationem tuā euenit? Perire perituri. Sed ego illos superstitēs optabam. Verum hoc nemo tibi promiserat. Perierunt liberi mei. Habebant illi cuius essent magis quam tui, apud te precarid morabantur. Educandos tibi fortuna mandauerat, recepit illos, non abstulit. Naufragium feci. Cogita nō quid perdidisti, sed quod euaseris. Nudus exij, sed existi. Omnia perdidisti. Sed perire potuisti vna cum omnibus. ¶ In latrones incidi. Sed alius in accusatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena est insidijs via. ¶ Inimicos graues habeo. Quomodo aduersus feras munimenta conquiris, quomodo aduersus serpentes, sic aduersus inimicos auxilia circūspice, quibus illos aut arceas, aut compescas, aut, quod optimum est, places. Inimicos habeo. Illud est peius quod amicos non habeo. ¶ Amicum perdidisti. Iam enim te habuisse certum est. Amicum perdidisti. Alium quare, & ibi eum queras, vbi inuenire possis. Quare inter liberales artes, inter honesta & recta officia, quare in laboribus. Ad mensam ista res non queritur, quare aliquem frugi. Perdidisti amicum. Fortem animum habet, si vnum, erubescet, si vnicum: quid tu in tanta tempestate ad vnam anchoram stabas? ¶ Vxorē bonam amisisti. Verum inueneras bonam, an feceras? Si inueneras, habere adhuc te, posse, ex hoc intelligas licet, quod habuisti. Si feceras: bene spera. Res

perijt, saluus est artifex. Amisi vxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quā multa diu custoditam perdidere. Decus? Quā multa inter probatas matronalis ordinis esse cœperunt, postea inter exempla naturarum: (aliās mutatarum, aut fortè notatarum.) Delebat te fides eius? Quā multas ex optimis coniugibus pessimas videmus, ex diligentissimis solutissimas. Omnium quidem imperitorum animus, maxime tamen muliebris in lubrico est. Si bonam vxorem habuisti, non potes affirmare in illo eam permansuram fuisse proposito. Nihil tam mobile, quam seminarum voluntas, nihil tam vagum. Mors effecit, vt affirmare sine periculo possis. Bonam vxorem amisisti. Inuenies, si nihil quæris, nisi bonam, dummodo ne imagines, proauosq; respexeris, nec patrimonium, cui iam ipsa nobilitas cecidit. Ista diu cum forma non repugnabunt. Facilius reges animum nulla vanitate tumentem. Non multum abest à contemptu viri, qua se nimis suspicit. Duc bene institutam, nec maternis inquinatam vitijs. Non cuius auriculis vtrinque bina patrimonia dependent. Non quam margarita suffocet, cui minus sit in dote, quam in veste; quā in patente sella circumlatam per urbem populus ab omni parte æquè, vt maritus inspexerit, cuius sarcinis domus non sit angusta. Hanc facile ad tuos mores rediges, quam nondum corruperunt publici corruptores. Vxorē bonam amisisti. Nō erubescis flere, & intolerabilem vocare iacturam. Hoc vnum deest, vtrum illam lugeas, an non. Cū maritum te cogitaueris, cogita & virum. Amisi vxorem bonam. Soror bona non potest recuperari, nec mater. Vxor, aduentitium bonū est. Non est inter illa quæ semel vnicuiq; contingunt. Amisi vxorem bonam. Multos tibi numerare possum, quibus bonam vxorem lugentibus successit melior. ¶ Mors, exilium, luctus, dolor, non sunt supplicia, sed tributa viuendi. Neminem illa sum fata transmittunt. Felix est, nō qui alijs videtur, sed qui sibi. Videas autem quā domi sit ista felicitas rara. Vicina est miseria, habet enim aliquid, trahitq; ex ea. Hactenus ille: quæ tā longè produxi, vt nostri cōsiderent, quod peruenierint externi Philosophi; & cō-

Secunda consolatio.

Vxor qualis ducenda.

Tertia consolatio.

Quarta & quinta.

Mors; exiliū luctus, dolor, ait Seneca, non sunt supplicia, sed tormenta viuendi.

fundantur Christiani, quibus tanta lux Euangelij affulit, qui tam delecto & conseruato, ac muliebri animo ictus aduersæ fortunæ suscipiunt, in vocesq; querulas, & eiulatu plenas, præ doloris impatientia, erumpunt.

Tertius est luctus Christianus, & beatus: de quo dicendum est. Nam, vt temperantia humano more moderatur vires concupiscentiæ, & vitæ in delectationibus & voluptatibus positæ: ita virtutes Christianæ, diuinæ atq; heroicæ, sensum virtutis concupiscentis reprimunt, & contraria vitæ voluptuosæ ppter Christum assumunt. Consistit autem luctus hic in consideratione Adæ primi, & secundi, quorum vterque ad luctum amplectendum nos adhortatur. Rectè enim dicitur à Salomone: *Qui addit scientiam, addit & dolorem*: idè cum stulti irrideant, sapientes tamen magis habent quod lugent. Scientia itaque fidei ostendit peccatum Adæ, nec non bona amissa, & mala propter illud immissa. Vident enim in primis proprium peccatum, vt solum, verum, & magnum malum, dignumque lacrymis & planctu. Hinc Ieremiæ 6. dicitur: *Filia populi mei, accingere cilicia, & cõspere cinere: luctum vnguenti fac tibi planctum amarum, quia repete veniet vastator super vos*: & cap. 9. *Docete filias vestras lamentum*. Quare Petrus agnito peccato suo, fleuit amarè; peccatrix lacrymis cœpit rigare pedes Iesu, & capillis tergere; Ezechias, *Recogitabo*, inquit, *tibi omnes annos meos in amaritudine anima mea*; Dauid: *Lauabo per singulas noctes* (id est, peccata) *luctum meum: lacrymis meis stratum meum rigabo*. Iustitia etiam Dei hic suo iure exigit, vt vitiosa lætitia in peccato habita, amaro luctu compensetur. Quantum, Ioannes Euangelista inquit, *glorificauit se, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum*. Auulsi etiam ab ita sibi vnitis obiectis, ac coniunctio cum ita remotis, nonnulla causâ luctus existit: & impossibile est, hominem nouam vitam inchoare, quin cum

pœniteat veteris, vt ait Augustinus: vt enim luxatum membrum suo loco sine magno dolore non restituitur; vel infixæ spina sine sensu molestiæ non adimitur: ita peccatum sine amaro contritionis sensu non remittitur. Porro vt tradunt Patres, tristitiæ affectum non ob aliam causam inseruit natura homini, quam vt peccatum deleteret & extingueret. Audi verba Chrysostomi homil. 7. ad populum Antiochenum, initio: *Tristitiam nobis Deus non ob aliud indidit, nisi propter solum peccatum, & hoc per ipsam rerum experientiam manifestauit. In pecuniarum enim multa, & morte, & aegritudine, & alijs nobis ingruentibus molestijs, dolentes & merentes, non tantum nullam consolationem capimus, verum & molestias augemus. In peccatis verò si doleamus & contristemur, peccati magnitudinem minuimus: & quod erat magnum, reddimus paruû: sape & funditus ipsum totum delemus*. Hæc ille doctè & eleganter. Cum em̄ mœrore & lacrymis nostris corpus parentis, aut vxoris, aut filij suscitare non valeamus, valent tamen ad animum nostrum à peccati morte reuocandum. Gregorius Nyssenus beatum & vtilem hunc luctum tradit his verbis: *Quemadmodum enim in corporis morbis, quibus aliqua pars corporis ex violenta quadam lesione tabida facta fuerit, indolentiæ argumento est, mortuam esse, tabidam ac languidam illam partem: sed si arte quadam medica, vitalis denuò sensus corpori restitutus sit, tam is qui laborat, quam qui curationem administrant, dolente iam parte gaudent, quippè certissimo argumento vtentes, ad sanitatem conuertisse se morbum, eo quod membrum sentire iam cœperit ea, qua faciunt dolorem: ita nonnulli, postquam amisso sensu doloris, vt inquit Apostolus, trahiderint se vitæ peccatrici; quum, quod ad vitam cum virtute degendam attinet, reuera mortui quidam tabefactiq; sint, nullum eorum qua faciunt, sensum habent*. Hæc ille. Sunt præterea peccata antiqua, quæ etsi condonata sint, sunt tamè, vbi occurrunt, perpetuis lacrymis prosequenda. Vnde Dauid dicebat:

B. August. lib. 50. homil. 50. tom. 10. Tristitiam homini Deus cur dederit.

B. Chrysost. tomo 5. in princ.

Luctus peccatorum, quo modo vtilis & beatus Gregor. Nysseno

Ephes. 4.

Peccata etiã dimissa quorum ex eplo sanctorum lugenda

Delicta

Tertius luctus vere bonus, & sanctus.

Eccl. 1. Prima eius causa præcipua, ex parte Adæ primi.

Ierem. 6.

Infra 9. Matth. 26.

Luc. 7.

Esa. 38.

Psal. 6.

Alter.

Apocal. 18.

Tertia.

Psal. 24. Psal. 78.

Ecclesiastici 5.

Matth. 26.

1. Tim. 1.

B. Ambros. tom. 4.

1. Cor. 15.

Venialia quoque delicta esse lacrymis digna.

Matth. 6.

1. Ioan. 1.

Psal. 118.

Leuia nobis peccata quid conferant.

Quarta causa Christiani luctus, nempe salutaris.

Rom. 7.

Delicta iuuentutis mea, & ignorantias meas ne memineris; & iterum, Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, cito anticipent nos misericordia tua; Salomò etiam: De propitiatu peccatorum noli esse sine metu. Petrus crimè negationis, quod Deus iã ignouerat, cõtinuis per totam vitã lacrymis est psecutus: Apostolus Paulus vocat se blasphemum, & persecutorem, & contumeliosum ob antiqua peccata, quæ ante cognitum Christum admiserat. Vnde Ambros. in Lucani lib. 1. c. 6. Paulus, inquit, non habebat quod lugeret, ex quo in Christum credidit, & tamen priora deslebat, dicens: Quia non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei.

Ad hæc, præter peccata antiqua, habemus etiam recentia, & venialia antiqua sic dicta, quæ ppetuò luget sancti homines, & pro quibus dicunt: *Dimitte nobis debita nostra*; ac propter quæ nos peccatores profiteamur, iuxta illud: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Si confitemur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate*: rursus de istis ait Dauid: *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei: quia non custodierunt legem tuam*. Et si autè delicta hæc leuiora, pro fragilitate nostra, impossibile sit euadere: diuina tamen prouidentia pro sua erga filios charitate, maiora emolumenta atq; comoda ex illis nos elicere constituit, quam sit detrimetum quod inferunt: multis quippè modis illorum expiationem instituit: materiãq; promouendi humilitatem, ac cæterarum virtutum merita in illorum luctu, atque quotidiana precatione, quam pro illis effundimus, statuit atque decreuit.

Accedit quartò, fletus causa ex innata atq; intrinseca ad peccandum pronitate ex reliquijs, malisq; habitibus ac propensionibus, quæ sollicitant ad relabendum: ita vt iustus cogatur cù Paulo ingemiscere: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius*: tanta se offert seges, atque occasio peccatorum: tunc ex parte

animæ: tunc ex parte corporis; tunc ex creaturis sese offerentibus in tentione animæ hominum, & in musculis pedibus insipientium; tunc ex proximis nostris vana suggerentibus, vel ad iram instigantibus: tunc deniq; ex cacodæmonibus acriter tentantibus, salutique nostræ malignè insidiantibus.

Accedit quintò ratio fletus ex peccatis proximorum nostrorum: quos si ex charitate, vt par est, diligimus, non possumus, nec debemus, tunc ob Deum summè dilectum maxima iniuria affectum: tunc ob damnum fratribus nostris illatum, non etiã grauiter deslere: ita vt non minus cogamur pro illorum, quam pro nostris lugere peccatis: hinc illa vox Dauidis: *Vidi prauaricantes & tabescebã: quia eloquia tua non custodierunt*: hinc Paulus: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vrro? & in alio loco, Ne iterum quum venero, humiliet me Deus apud vos: & lugeã multos ex ijs qui ante peccauerunt, & non egerunt penitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia quæ gesserunt*. Ideò Christus videns Ciuitatem, fleuit super illam, eo quod non cognouerit tempus visitationis suæ, & ingratis se præstiterit tanto aduentus Messie beneficio. Vnde elicimus, Prælatorum esse, siue perfectorum, qui in hac secula beati à Dño prædicantur sententia, inferiorum ac imperfectorum scelera atq; flagitia, iugibus & viuus prosequi lacrymis ac eiulatibus: ex quo de Ambrosio Paulinò testatur: *Quotiescunq; illi aliquis ob percipiendam penitentiam lapsus suos cõfessus esset, ita flebat, vt & illum flere cõpelleret: videbatur etiam sibi cū iacente iacere*. Hæc de illo. Habet ergo qui sensu rationis viget, & oculos suos in Ecclesiam cõtemplandã cõuertunt, permulta quæ lugere valeant, dū considerant hæreses, schismata, eorum qui foris sunt, errores & cæcitatè paganorum, obstinatione & perfidiam Iudæorum, prælatorum abusus, & negligentiam, Sacerdotum solutã vitã, religiosorum apostasias, principum bella & seditiones, populorum factiones, diuitem tenacitatè, sceminarum pompam & impudicitiam, &

Sap. 14.

Quinta causa.

Psal. 118.

1. Cor. 11.

1. Cor. 12.

Luc. 19.

Maxime lugere qui debent, & quæ.

Paulinus in vita S. Ambrosii tom. 1 in princ. operum eiusdem.

Osc. 4. Quanta mudi nequitia, cuiusque digna lacrymis & planctu.

Ierem. 9.

Sexta & vltima caussa Christiani luctus.

Iob. 30.

Rom. 12.

Quam lacrymabilis hic mundus.

Mala huius vitæ quatenus lugenda.

Iosu. 15. Iudic. 1.

deniq; homicidia, adulteria, furta, vsuras, & plusquã sexcentas scelerũ formas ingemiscendas, ac deplorãdas, ita vt dicere possimus cũ Propheta; *Nõ est veritas, & non est misericordia, & nõ est scientia Dei in terra. Maledictũ, & mendaciũ, & homicidiũ, & furtum, & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinẽ tetigit.* Quibus quidẽ malis omnibus deplorandis opus esset altero Ieremia qui diceret; *Quis dabit capiti meo aquã, & oculis meis fontem lacrymarũ; & plorabo die ac nocte interfectos filia populi mei?* Adijcitur his postrema ratio, & caussa lugedi, ex cõsideratione scilicet innumera-bilium malorũ, quibus vndiq; cruciantur, & vexantur Christiani, tum inter Paganos, & Turcas, tum inter nos ipsos, qui mutuis insidijs, cædibus, & calamitatibus conficimur; tũ ex diuersis doloribus, febribus, mēbrorum trũcationibus, atq; morborum cõsultationibus varijs, quibus vndiq; obruimur (proh dolor) & affligimur, vt vel à stupidis, sensuq; ca- rentibus lacrymas excutere valeãt. Vnde Iob: *Flebã, inquit, quondã super eo, qui afflictus erat, & cõpatiebatur anima mea pauperi;* & Paulus præcipit flere cũ flentibus, & gaudere cum gau- detibus. Vt vita hæc mortalis magis Heraclito cõmunes calamitates de- flente indigeat, quã Democrito: me- ritò vt hic mundus vallis lacrymarũ dicatur, cui non magis quadrat læti- tia, quã musica in luctu, vel fructus æstatis intempestiuẽ in hyeme quæ- siti. Quanquã autem multas sæpe ca- lamitates, & aduersa immittat in nos Deus, ex magna misericordia id præ- stat, vt puniat peccata nostra, & ad respiscẽtiam inuitet. Atq; ea ratio- ne mala hæc minimẽ digna sunt fle- tu: quatenus tamen offendũt proxi- mum, & grauitè vexant, merentur cõmiserationem, & luctũ ex ratione illa, qua sumus inuicem membra in Christo. Atque hæc ratio fletus ex parte Adæ primi desumpta, irriguũ est illud inferius, de quo Iosu. 15. & Iudic. 1. Secunda consideratio, quæ ad luctum excitat Christianũ, secũ- dus Adam, siue Christus est: qui si

oculis fidei conspiciatur, quẽadmo- dũ à natiuitate sua initium lugedi sumpsit, ac fletum pro peccatis no- stris continuauit vsq; ad mortẽ Cru- cis, in qua cum clamore valido, & la- crymis exauditus est pro sua reuerẽtia, lacrymas profectò excutiet, & ad luctum seuocatum intelliget. Cũ autem & per Ioannem Baptistam, & per seipsum, & per Apostolos ad pœ- nitentiã vocauerit, & ad dignos pœ- nitentiæ fructus faciẽdos; sanẽ quisq; cognosceret sibi esse lugendũ. Si etiã non ignoremus, Christũ pro pecca- tis nostris cruci suffixũ, flagellatũ, cõsputum, spinis coronatũ, sangui- ne cruentatũ, mortiq; additũ, quid aliud ratiocinabimur, quã nobis ef- se perpetuò dolendum, atq; tristã- dum? Vnde ipse dixit; *Veniẽt dies, cũ auferetur ab eis Sponsus; & tũc ieiuna- bunt in illis diebus.* Hi ergo hoc loco beati prædicantur, non quidem sim- pliciter lugentes, cũ multi malẽ, aut imperfecto modò luctum amplectã- tur; sed tãtũm hac generali sententiã illud in genere designare voluit, id quod omnes, vt miserũ horrent, viã parare ad æternæ vitæ felicitatem, si modò quis eo benẽ vtatur, & nihil aliò qui desit, quòd aut Dei gratiam, aut vitam æternam impediãt. Sicut cũ in genere dicit; *Væ vobis diuiti- bus: Væ vobis qui ridetis: Væ qui saturati estis,* nõ in vniuersũ diuites omnes, aut ridentes, aut saturatos cõdẽnat, sed in vniuersum ex circumstantijs, vel alijs locis eruendum, quomodo illæ generales sententiæ sint acci- piendæ. Lugentes ergo hoc loco di- cuntur, qui pauperes sunt spiritu, & mites, & qui esuriunt, & sitiũt iusti- tiam. Incolatus etiã nostri in hoc mundo prolongatio ad fundẽdas la- crymas plurimũ nos valet excitare, si gemens Dauid dicebat; *Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est: & alibi; Sitiuit anima mea ad Deũ fortem viuũ: quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Fuerunt mihi lacryma mea panes die ac nocte; dũ dicitur mihi quoti die vbi est Deus tuus?* Et Apost. *Cupio dissolui, & esse cũ Christo.* Quòd si nos viuã fide apprehederemus, patriam

Prima ratio lugendi, ex parte secũdũ Adæ Christi. Heb. 5.

Matth. 3. Infra 4. Infra 10. Secunda ratio.

Mat. 2. Beati qui lu- gentes dicã- tur tantum- modo.

Luc. 6.

Tertia ratio.

Psal. 119.

Psal. 41.

Philip. 1.

nostram

Quã de fide rabilis nobis patria cœlestis & amabilis esse deberet.

Psal. 136.

Flumina Baby- lonis quæ sint iuxta p- phetam.

Ecclesiastes 1.

Quid est qd Iudæi ad flu- mina Babylo- nis sedebant.

nostrã esse in cœlis, & illic nobis re- posita bona omnia nostra, diuitias, voluptates, honores, amicitias, & de- niq; omnia quæ expeti solẽt, ac pos- sunt, sanẽ propter moram quãcũq; gemeremus, ad illã felicissimã patriã suspiraremus, & cũ Dauide dicere- mus; *Super flumina Babylonis illic sedi- mus, & fleuimus, dum recordaremur tui, Siõ.* Flumina Babylonis, delectatio- nes sunt & voluptates seculi huius instar aquarum fluẽtes, & stabilitatẽ non habentes: sed quia Babylonis sunt, per illas confundimur, ad pec- catũq; trahimur, & subinde ad æter- nã confusionem. Decurrunt autem omnia flumina in mare, id est, in ama- ritudinẽ, siue cruciatum cõscientiæ: quia nisi hãc pœnitentiã pro illis as- sumamus, ad cruciatus meritò addu- cẽdi sumus æternos. Ait autẽ, *Sedi- mus.* Nõ, tracti ab illis, nec spõte illas sequentes, sed Dei gratia sedato ani- mo illas fluere cõsiderantes, ac cõpa- rãtes illarũ voluptates & delectatio- nes ad æternas illas delicias, & gau- dia. A quibus cũ lógissimo interual- lo distet, & caduca sint, & fluxa, atq; impura, sitimq; potius excitãtia, quã sedãtia, huius seculi & carnis gaudia

quæ captamus, magno animo illa cõ- tẽnamus. ¶ *Dũ recordaremur tui, Siõ.* Mirũ est, Iudæos in captiuitate posi- tos, tãto affectu aspirasse ad terrenã illã, & iam dirutã Siõ, vt vel eius re- cordatio excuteret illis lacrymas: & nos Chfi cultores post tantũ lumẽ, ad cœlestẽ illã Ierusalẽ, quæ est ma- ter nostra, vbi Chrs est in dextera Dei sedes; vbi multorum Angelorũ frequentia, vbi sempiterna gloria, & voluptatis torrẽs exũdat, nullo desi- derio, affectũue tangi. Miseri, terq; infelices Christiani, tãtoq; nomine indigni, qui vel cogitatione illuc ali- quãdo se trãsferre nesciũt; vel p tã- tis bonis sibi repositis, neq; gemũt, neq; suspirant. Sũt enim hi gemitus pretiosi, atq; de cœlo profecti, irri- guũq; illud superius, qd Axa gemẽs à parẽte impetrauit: cũ tamẽ Aposto- lus exhortetur: *Qua sursum sunt qua- rite, vbi Christus est in dextera Dei se- des: Qua sursum sunt sapite, nõ qua su- per terrã.* Dicamus ergo cũ Dauide: *Latatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Dñi ibimus,* Præstante Dño nostro Iesu Christo, qui cũ Patre & Spiritu sancto sēper viuit, & regnat in secula seculorum, Amen.

Expenditur illud; Dũ re- cordaremur tui Siõ. Gal. 5.

Coloss. 3.

Psal. 35.

Iosu. 15 & Iudic. 1. Irriguum su- perius Iosue quid mysti- cẽ.

Coloss. 3.

Psal. 121.

TRACTATUS VIII. IN illa eadem verba: Beati qui lugent.

De luctu ex- terno differi- tur.

Matth. 9.

Quid vita Christiana.

L Atenus de luctu interno dictum sit: quẽ comitari solet externus: hic autem cõsistit in assumẽdis illis, quæ cõtraria sunt vitæ iocundæ ac voluptuosæ. Quæ vt meliũs intelli- gantur, in memoriã reuocandum est quod Christus Pharisæis respondit, obijcientibus cur discipuli eius fre- quenter nõ ieiunarent: dixit enim: *Nũquid possunt filij Spõsi lugere, quãdiu cum illis est Spõsus? Venient autem dies quum auferatur ab eis Sponsus: & tunc ieiunabunt.* Ex quibus habes, vitam Christianam nihil aliud esse, quã statũ viduæ lugentis mortuum spon-

sum: qd his verbis Chrysost. homil. 15, in Matth. cõfirmatur: *Si enim illi, qui vel filios mortuos lugẽt, vel cõiuges, vel alium quẽpiam proximorum, toto illo doloris sui tempore, non pecuniarum te- nentur amore, nõ corporam, non gloriã concupiscunt, non consumuntur inuidia, non iniurijs permouentur, non alijs vitijs obsidentur, vt pote solis luctibus incipãti: multo magis qui ppria peccata lugẽt, sicut ea lugere dignum est, celsiorem phi- losophiam mentis ostẽdũt.* Sic ille. Qui ergo luctuosos dies agunt; patrẽ vel filiũ, vxorem vel virum, fratrem vel sororem deplorantes; solent omnia quæ carni debentur, abijcere, vidẽ-

B. Chrysof. tom. 11. in princip.

Quales Chri- stiani sint lu- gentes. Chry- sostomo.

licet

licet cibum, vestem, habitationem fomnum, recreationem & iocos, potremò propagationi sobolis præ trititia minimè vacant: prioribus illis quinque indiuiduo, sexto verò specieci succurrere soliti sumus. Vt ergo Fides sine operibus mortua est; & Spes sine rectè factis arrogans; & Caritas sine veris fructibus diligit tantum verbo & lingua: ita profectò luctus internus sine externo nõ sufficit.

Ad primum igitur, solent lugentes vix capere cibum, illumq; non nisi coacti ac quomodocunq; paratum; reiiciunt splendorem omnem atque delicias, vt ille lugens, qui dicebat: *Cum ibi languentes monachi aqua tantum frigida vtantur, & coctum aliquid accepisse luxuria sit*: modicum ergo tales accipere consueuerunt, & quantum sat sit ad vitam sustinendam, & semel in die: ad hunc modum qui luctum Christianum amplectitur, habet delectum cibi quatum ad substantiam, vt non nisi contemptis & vilibus, carnisque petulantiam & lasciuia reprimetibus vtatur: Quod ad quantitatem verò attinet continuam, cauent ne grauentur corda eorum in crapula & ebrietate: Quatum ad discretam, abijciunt multitudinem epularum: circa qualitate, fugiunt splendorem, pretij magnitudinem, & omnia quæ in delicijs sunt. Placet autem Domino hic non ster delectus ciborum: nam vel homo innocens debet recognoscere omnia se ab illo accepisse, & cultu illud protestari: vnde vel in statu innocentia, vt se dominum ostenderet, certæ arboris fructum illi interdixit. Secundò, hac ratione cõpensandum est peccatum: iustitia siquidem diuina exigit, vt per ieiunium & ciborum delectum ei satisficiamus, qui ferculis & poculis nos ingurgitauimus, & sic fiat quod Aristoteles vocat Contrapassum. Vnde ieiunio Niniuitarum se placatum ostendit Deus. Tertio, seruit præseruationi à peccatis: hinc Paulus castigat corpus suum, vt in seruitutem redigat, ne fortè cum alijs prædica-

uerit, ipse reprobus efficiatur; idem quòq; *Omnis autem, inquit, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant; nos autem incorruptam.* Quartò, hic delectus gignit imitationem Christi, qui suo exèplo & verbo docuit luctum, & præcepit ieiunium: ac vt spõsa mortua in delicijs, Christum spõsum adigit in Crucè, & in luctu, vt sic eam à morte perpetua excitaret: ita illa seruare tẽpora luctus debet, quoad illi mortuo ac lugenti hinc conformata, postea viuenti, ridetiq; occurrat cõglorificanda. Ideò Moy ses nequaquam indixit hanc vitam luctuosam atq; acerbam: quia nõdum apparuerat luctus, & mors spõsi. Deinde verò quo perfectiores sũt viri, eo magis luctui, mœroriq; student: Christus verò sponsus excusauit Apostolos nõ ieiunantes, quia nõdum erant spirituales, ac musto Spiritus sancti pleni, necdum ante oculos eorum Christus erat Cruci suffixus.

Sed obijciunt hæretici, omnia propter hominem creata esse: Item, *Omnis creatura Dei bona est, quæ cum gratiarum actione percipitur.* Nos verò non negamus, creaturas esse perse bonas: sed si ob corpus mala valetudine affectum, medico iubente, abstines: quid ni propter animum & conscientiam Deo præcipiente, & Ecclesia dies ieiunij, & ciborum qualitatem præscribente? Deinde opponunt verbum Domini: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem;* & illud: *Comedite quæ apponuntur vobis;* item, *Omnia munda mundis;* coinquinatis autem & infidelibus, nihil est mūdum, sed inquinatæ sunt eorum mens & conscientia. Respõdemus, in Scripturis sacris tãtum prohiberi delectum ciborum, quasi natura mali essent cibi, & à malo Deo conditi, vt peruerse sentiebãt Manichæi: contra quos Apostolus scribit 1. Tim. 4. Interdicitur etiam ciborum discrimẽ, quasi illotis manibus sumpti inquinare animam valeant, vt Pharisæi turpiter errabant: in quos Dominus inuehitur Matth. 15. vbi dicitur, quod egreditur de ore, con-

Ibidem.

Quarta ratio Luc. 19. Matth. 9.

Cur lugubrẽ Iudæis vitã non mandauerit Moyses Ibidem.

Act. 2.

Hæreticorũ contra Ecclesie sive ciborum delectũ, quæ fiunt, argumenta soluuntur.

Gen. 1. 1. Tim. 4.

Secundum argum. Matth. 15.

Tit. 1.

Tribus de causis a Deo olim prohibitus ciborum delectus.

1. Tim. 4.

Gen. 3.

Ioan. 19.

Gal. 4.

Quam laudabilis ciborũ delectus.

Tertium argum.

Luc. 5. B. Epiphanius in compendiaris doctrina, prope finem. Matth. 27. Gen. 2.

Deut. 6. & Matth. 22. & alibi.

Quibus vtantur vestimentis lugentes.

taminare hominem: quia inobediẽtia inde proficiscitur: vnde vel pomum ab Adam per inobedientiam sumptum, ipsum, atq; aded totam eius posteritatem contaminauit. Tertio, prohibetur ciborum delectus quasi ex vi legis Mosaicæ obligans, seruantesq; iustificans; cum tamen vsque ad mortem Christi tantum, in qua dixit: *Consummatum est,* vmbra legis, & præcepta Moy si se extenderent, nec amplius vim iustificandi haberent; cum sint infima & egena elementa reddita. In hunc delectũ agit Paulus pluries, sed maxime 1. Corinth. 8. Colossens. 2. & ad Roman. 14. Præter hos autem ciborum delectus, abstinere à quibusdam, vel propter valetudinem tuendam, vel ob scandalum vitandum proximi, vel propter sanitatem animi comparandam, vel gratiam Dei in nobis seruandam, augendamque, vel propter obedientiam Ecclesiæ præstandam; sanctissimum est, iustissimum est, imò prorsus Evangelicum, & Christi, & Apostolorũ exemplis confirmatum.

Obijciunt præterea, ieiunium nullibi esse præceptum à Domino: cum tamen Epiphanius in illis verbis: *Cũ ablatas fuerit ab illis Sponsus, tunc ieiunabunt;* præceptum viderit. Moris siquidem erat in Ecclesia tunc non nisi post nonam horam, in qua Christus expirauit, soluere ieiunium. Et illud, *ieiunabunt,* more Hebræo perinde est ac si diceret, tunc cogentur ieiunare: quemadmodum illud: *Erũt duo in carne vna;* id est, esse adstringentur in carne vna; id etiam: *Diliges Dominum Deum tuum,* nimirum dilige. Existente etiam causa ieiunij, id est, morte Sponsi, erit & ieiunium. Sed de præcepto hoc latius alibi est disputandum, & cap. 6. Matth. fusius differetur.

Agendum secundo loco de indumentis: qui etenim lugent, minimè splendidam, vel pretiosam, vel delicatam vestem assumunt, sed pullam, vilem & despectam, quæ indicet vitæ tædium, & mœrorem spiritus: nã vsus vestium introductus est, tum

vt tueantur hominem à verecundia, quam dignitas humana naturaliter expetit: si enim haberes vulnus in facie, non deberes detegere; tum vt ab iniurijs frigoris, æstus, pluuia, ventorumque defendat. Et quod ad primum attinet; indignum profectò videtur, quod corpus tantæ & tam pulchræ creaturæ re viliori tegatur: nã etsi vestis tota ex auro esset, gemisque contexta, ipso humano corpore vilior esset. Ideò ab initio nudi homines erant, eo quod nulli pudori, aut temporis iniuriæ subiacebant; eruntque electi omnes in gloria. Verum ex peccato nata est hæc infelicitas: vt feri ac belluini ferantur homines nudi; & meritò, ob innatam scilicet verecundiam, quam qui non sentit, deterior est omni bestia. Ideò natura duce Adam con fugit ad folia ficus, & Deus pelliceas contulit vestes. Quamobrem stulti inter Philosophos planè Cynici, qui nudi incedebant, & opera nuptiarum palam exercebant, vt canes: quos reprehendit diuus Augustinus lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 20. licet haberent rationem apparetem ad spernendum verecundiam: quod nihil naturale videretur esse inuerecundum: excusari tamen nequaquam possunt, quod ab ipsa natura tacite loquente, etiam ipsos culpante, confutabantur: quæ quidem prædicatio naturæ in omnibus vim obtinuit. Etenim vt primum vsus rationis aperitur in pueris; reprehensionem verecundiæ sentiunt, & pudenda tegunt, & iniuria fit humanæ dignitati, si non tegantur. Quare illud crimẽ seuerissimè puniuit Deus in Cham; & filios regentes patrem Noë, benedixit. Eundem Cynicorum errorem secuti sunt Adamitæ, Petro Piccardo duce, in Bohemia, qui nudi incedebant: & nuper in Holandia nostro seculo quidam homines dementati in eudem errore delapsi sunt. Qui ergo nudus audet incedere, testatur vel naturam integram esse, vt in innocentia; vel beatam & gloriosam, vt in cælo & in patria. Est etiam naturalẽ pudorẽ negare,

Eadem Christianos indumenta sumere debere lugentes. Gen. 2.

Infra 3. Ibidem. Contra Cynicos, obsecrum genus hominum. D. August. tom. 5.

Homini à natura indita argumentum verecundiæ.

Gen. 5.

Cynicorum imitatorum die qui.

ac in-

taminare

Cic. lib. 2. de Offic. Christianorum in vestibus abusus damna bilis. 4. Reg. 1. Matth. 3. Luc. 2.

Matth. 11.

Luc. 16. Apud Lacedaemonas qui bus tantum vestes pretio sas ferre lice ret. Clem. Alex. c. 10. post med. to mo 1. Homer. sa. pissime.

1. Tim. 2.

Vestium inter Christianos qualis de beat esse distincio.

August.

Quadruplex hominum genus hodie in Ecclesia in vestitu peccantium.

ac insensibilitatem (vt sic dixerim) vel stupiditatem profiteri: idem in ludis Romae lege cautum erat, ne quis in scenam sine subligaculo prodiret, & risum praeberet filijs Cham. Deinde peccatur in vestibus pomposis, lasciuis, pretiosis, curiosis, siue peregrinis, multiplicibus discoloribusq;: ex quo Helias, & Ioannes Christi praecursores facto ipso statum luctus expresserunt, & Christum pannis inuolutum, & reclinatam in praesepe, id est, in carne passibili, & veste egenti praecurrerunt. Vnde de altero dicitur: Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam? Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestimentis, in domibus Regum sunt. Diues autem, qui induebatur purpura & bysso, praecursor est Antichristi. Lacedaemoniorum ciuitas, vt testatur Clemens lib. 2. Paedagogi, solis meretricibus pretiosas vestes, & aurum mundum gestare permisit. Homerus superbos, & ambitiosis indutos vestibus, vocat *καυκιστας*, hoc est, trahentes vestes. Qui ergo vestium splendorem sectantur, ultra superbiam, & malum exemplum ac damnum quod inferunt fratribus, statum luctus negare videntur. Paulus enim ait: Similiter & mulieres in habitu ornato: cum verecundia & sobrietate ornantes se, non in tortis criminibus, aut auro, aut margaritis, aut veste pretiosa. Et quamquam aliqua distinctio sit seruanda inter Regem & subditos, inter Patritios & plebeios, inter senes & iuuenes: omnes tamen suo modo dare operam debent, vt agnoscant statum luctus, illumq; testentur. Vnde Augustinus dicebat: Fateor, de pretiosa veste erubescere: quia cum mihi dono datur, vendo eam; vt, quia vestis non potest esse communis, commune sit pretium. Vtinam multos imitatores haberet Augustinus. Nam hodie omnes suo more, quod attinet ad cultum, fugiunt statum luctus. Siquidem Ecclesiastici, declinarunt ad pretiosa atque splendida; Religiosi, seruato colore, ad mollia; Seculares, ad noua & peregrina: hinc enim introducunt defor-

mes illae brachae ostendentes deformia, quae natura texit: foeminae vero, non solum ad aureas, acq; pictas & elaboratas, verum etiam ad molliem & lasciuam excitates vestes, quibus etiam bina patrimonia ex auriculis pendent, deuenerunt: eorum vt peccata in excessu vestium redunt in viros, qui talia permittunt in vxoribus suis, verbisq; non insectantur tanta flagitia; ac in patres spirituales, atque Sacerdotes, qui foeminas tales sine scrupulo vilo absolunt. Vt plane deplorandi sint magna ex parte Christiani, qui maiori cum licentia, & aliorum scandalo, indumentis vtuntur, quam Ethnici vel Gentiles: non solum statum luctus & merois negantes, verum etiam Deum ad iram & indignationem prouocantes: de quibus Esaias sic loquitur: Pro eo quod eleuata sunt filia Sion, & ambulauerunt extento collo & nutibus oculorum, ibant & plaudebant, & ambulabant, & pedibus suis composito gradu incedebant, &c. tandem longo vestium catalogo enumerato, subdit: Et erit pro suauis odore faetor, & pro zona funiculus, & pro crispanti crine caluitium, & pro fascia pectorali ciliacium. Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent, & fortes tui in praelio. Quod si haec reprehensa sunt in pueris ludaeis; quid de vobis dicet Spiritus sanctus, quorum oculis propositus est Christus crucifixus ad imitandum? Quisque ergo sibi consulat, neque facile se a mundi consuetudine abduci patiatur; cogitans illud Paulinum dictum: Nolite conformari huic saeculo: mundus enim nescit statum viduitatis & luctus. Cogita etiam, quod breui tegendus sis terra, & vermium esca futurus; sapienterque dictum a Paulo: Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Tertio loco dicendum de habitatione: ait namq; Sapiens: Initium vita hominis, aqua & panis, & vestimentum, & domus, protegens turpitudinem. Protegit enim domus a pluuia, ventis, frigore, calore, animalibus atque hostibus. Verum in hoc grauissimè

Qualem illi mereatur Domini vocem audire.

Esai. 3.

Remedium illorum abusu sum.

Rom. 12.

1. Tim. 6.

Domus quilibet conueniat Christianis lugentibus. Ecclesiastici 29.

peccatur

Eorum sumptuosa aedificia notantur

Heb. 13.

Esai. 5.

Matth. 3.

Infra 4.

Infra 26.

Luc. 19.

Supra 9.

Infra 23.

Christiani multum hic, & magna construunt palatia, quid agere videantur.

Deuter. 20.

Heb. 11.

Gen. 12.

Somnus tria praestat.

peccatur a multis, qui vastas & spatiosas ac speciosas domos instruunt, quasi hic essent perpetuam mansionem habituri, & in aeternum victuri: cum tamen ita cibo, potui & genio indulgeant, quasi cras essent morituri: ignorant hic esse tempus tabernaculorum & locum deserti & luctus: quod est, ignorare fidei fundamenta. Non enim habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus: Apostolus inquit. Vnde ait Esaias propheta, qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis, vsque ad terminum loci, nunquid habitabitis vos soli in medio terra? Ideo puer Ioanes desertum ingreditur, sicut & Christus post baptismum, qui alienis domibus semper est vsus, in Bethania in die Coenae, in domo Zachaei, ac dixit ipse de se: Vulpes foueas habet, & volucres caeli nidos: Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet: imo nec post mortem sepulcrum proprium habuit. Nec iam homo contentus est vno palatio; sed vbi construxit in ciuitate, aliud condit in villa ad delicias: nutrit superbiam hoc immoderatum fabricandi studium, fraudat pauperes eleemosynis, stultitiamq; plenum esse videtur: non secus ac si quis Romam iturus, domum vellet extruere in via pro vna aut altera nocte, in qua esset diuersandum. Multis Hebraeis fuit in causa, ne redirent in natale solum, & sanctam Ierusalem, aedificasse domos in Babel, & plantasse vineas: vt liber Deuter. cap. 20. narrat: vbi ineptus ad bellum reijcitur, qui aedificauit domum nouam, & non dedicauit eam, hoc est, necdum coepit eam inhabitare. De Abraham & sanctis patribus testatur Paulus: Fide, qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire quem accepturus erat in hereditatem, & exiit, nesciens quid iret. Fide, demoratus est in Terra re promissionis, tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac, & Iacob coheredibus re promissionis eiusdem. Expectabant enim fundamenta habentem Ciuitatem: cuius artifex & conditor, Deus. Quarto loco, de quiete siue somno agendum videtur. Est autem somnus

a natura animanti datus ad restaurandum spiritus vitales, qui per vigilia consumuntur: vt enim ait quidam: Quod cauet alterna requie, durable non est: Haec reparat viues, fessaq; membra lenat. Seruit etiam homini ad vitandum vitium, ad quod pliuiores quam ad bonum sumus: quanquam hodie vniuersa peccata, atq; flagitia nocturno ferè tempore admittantur. Confert & ad memoriam mortis, atque praeparationem ad illam: quia somnus, imago est mortis. Solet ergo vidua, quae in luctu & merores versatur, male dormire, & interrupto somno, ac durioribus lectis vti, tantumq; somni capere, quantum extorquet necessitas: noctis quippe magnam partem occupat desiderium sponsi ablatis. Contra primum finem somni faciunt, qui nimium dormiunt: ex quo insania, & phrenesis oriuntur. Deinde peccant qui nimis somno indulget: vnde molles & effeminati ac delicatuli fiunt ad ferendam crucem. Notalis erat Dauid, qui aiebat: Lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Media nocte surgebam ad consistendum tibi. In matutinis meditabor in te. Paulus & Syllas media nocte soluunt Deo laudes: Christiani quoq; primitiui, Plinio teste ad Traianum, in nullo erant vitio; nisi quod antelucanos quosdam hymnos Christo, quasi Deo, canerent. Item peccant, qui lasciuiam in mollibus stratis & pretiosis exercet: vnde defraudatur pauperes, & tales ostendunt se immemores duri tori, quem Christus in Cruce habuit, & futuri lecti post mortem: de quo Propheta: Subter te sternetur tinca, & operimentum tuum erunt vermes. In quos propheta Amos, Vae vobis, inquit, qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris. Postremo, delinquit qui noctem mutat in diem, & diem in noctem: quare impeditur sanitas, & res domesticae negliguntur, ac studium philosophiae, cui aptum est tempus matutinum: naque hos tres fines matutino tempore surgendi, constituit Aristoteles in economicis.

Ouid. epist. 3.

Christianorum abusus circa somnum duo in primis notantur.

Psal. 6. Psal. 118. Psal. 62. Act. 16.

Tertius abusus.

Esai. 14.

Amos 6.

Quartus abusus.

Philosoph. lib. 2. c. 6. tom. 3.

Osten-

Tria noctem in die, & die in nocte veritentium, exponunt inco moda.

Virgil. lib. 1. Georg. Seneca lib. 22. epistol. 123. initio.

Psal. 103. Gen. 1.

Quintus abusus, & vltim⁹ circa somnū.

Iob 24.

Horat. lib. 1. episto. 2. ante mediū

Quibus nam oblectamentis animi alioqui necesse farijs sponte soleant carere lugentes.

Licita eiusmodi esse honesta, & moderata tantū modō.

Gen. 26. Marc. 6.

Cassianus collat. 24. c. 21.

Ostendunt se isti planè Deo cōtrarios, qui ad vesperascēte die surgūt, & illucescente dormiunt: quibus illud contingit, quod Seneca ait ex Poēta de ijs qui dicūtur Antipodes: Nosq; vbi primus equis oriēs afflauit anhelis, Illis sera rubens ostendit lumina Titan. Videntur etiam vitam agere belluinam, qui noctem bestijs destinam, ad suas transferunt actiones. Hinc Psaltes: Posuisti tenebras, & facta est nox: in ipsa pertransibunt omnes bestia sylua. Ortus est Sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. Exhibet homo ad opus suum: & ad operationē suam vsque ad vesperum. Imitantur etiam diabolū, qui tenebras amat, lucem fugit, & noctu potissimū operatur. Contra secundum finem somni agunt, qui adulteria, furta, proditiones, vt filij noctis & tenebrarū, noctu machinantur. Oculis, inquit Iob, adulteri obseruat caliginem; Ethnicus quoque quidam dixit: Ut iugulent homines, surgunt de nocte latrones.

Et hactenus de somno fit dictum. Quinto loco statuendum de oblectationibus animi quas recreationes vocant, illas esse necessarias, siue cōsistant in verbis, vnde ioci, facetiæ, colloquia dulcia; siue in factis, vnde ludi, spectacula, horti, choreæ, cursus in stadio, cōuiuia, deambulationes cum amicis, lusus alearum, ac similia multa. Solēt autem qui luctui vacant, subtrahere se ab illis propter mœrorem. Sunt autem quæ eiusmodi sunt, licita, si moderatè, & recto ordine fiant: vt scilicet animus intentus, paullulū remittatur à studijs serijs, & grauioribus negotijs, atque Rebecca; & Christus Marc. 6. eduxit Apostolos in montem, dicens: Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum. Ioannes etiam Euangelista, quod auiculam manu cōtrectaret, derisus est ab homine, qui eius spectandi gratia, tanquā magni & dilecti Christi Apostoli, longè ad eum venerat. Sed Apostolus rem minimè ignorās, præ-

cepit illi, vt arcum, quem habebat in manibus, tenderet: cum objiceret ille, diu tensum, fractum iri; Ita, inquit, frangitur homo, si semper serijs & grauius studijs intendat. Vnde egregie poēta quidam dixit:

Neque semper arcum Tendit Apollo. Et alter:

Otia, corpus alunt: animus quoque pascitur illis.

Immodicus cōtra carpit vtrūq; labor. Porro illicitæ redduntur huiusmodi quietes & remissiones; si immoderatè fiant, atque in re parum pudica & honesta. Et quia natura omnes ad has iocūdas animi oblectationes tēdimus: idcirco Philosophi, & leges ciuiles, circa eas præcepta quædam indixerunt. Quæ autem à Christiano captantur, sobriæ esse debent & strictiores, quàm vel Philosophi, vel leges ciuiles permittant.

Nam in primis Aristoteles: Parum, inquit, delectationis sufficit ad vitam, quemadmodum parum salis ad condimentum cibi: quid dixisset, si Christum, eiusq; luctum nouisset? Deinde nō parum ad rem facit, quod Sara illa Tobie iunioris vxor, apud Tobiam cap. 3. dixit: Nunquam cum ludentibus misceui me, neque cum his, qui in leuitate ambulāt, participem me præbui. Mirum est enim, puellam in Veteri Testamento, tanto spiritu fuisse præditā. Paulus quoque ad Ephes. 5. prohibet non solum turpem sermonem, sed stultiloquium: & quam Philosophi posuere virtutem ἰντροπικῆς, quā interpret Scurrilitatem vertit, cū sit vrbalitas quædam, vel facetia; non vult eam inter Sanctos ne nominari quidem. Vbi vides, virtutem, quæ à Philosophis posita est ad moderandos iocos & facetias, eam à Spiritu sancto per Apostolos à Christianis ablegari: & B. Hieronymus in eum locum de scurrilitate loquens, ait: Verum & hac à sanctis viris penitus propellenda: quibus magis conuenit flere atque lugere: vt in Hebraico quoque Euangelio legimus, Dominum ad discipulos loquentem: Et nūquā, inquit, leti sitis, nisi cū fratrē vestrū videritis in charitate.

Horat. lib. 2. carm. 0. de 10. Ouid. lib. 1. de Ponto.

Dictæ animi relaxationes, & quietes Christiano homini quales captadæ.

Philosophus lib. 4. Ethico. c. 11. & 12. & alibi tom. 3.

Tob. 3.

Eurpαιικῆ Ariotteli virtutem, Apostolo vitium sonat. Ephes. 5.

D. Hierony. in cap. 5. ad Ephes. tom. 9.

Quando lætandum tantūmodo iuxta: Domini præscriptum

Hæc

Luc. 6.

Tertull.

B. Ambrosio. 1. initio.

Silentium quoque Christianis seruandū

Thren. 3.

Ibidem.

Debent à iocis illictiam, & lusu abstinere.

1. Cor. 13.

Esa. 65. Sap. 5.

Philosophus cap. 6.

Cic. li. 1. de offic. procul à medio.

Ludo, & ioco pueris quo modo vtendum, iuxta Ciceronem.

Hæc ille. Dominus etiam inquit: *Va vobis qui ridetis: quia flebitis.* Et nos materiam ridendi requirimus, vt hic ad tēpus ridentes, illic perpetuò lugemus. Ad hæc, Tertull. lib. de spectaculis, omnia Christianis spectaculastatuit esse interdicta, ob eam, vt arbitror, rationem, quod ad honorem deorum falsorum esset instituta: quibus qui adessent, protestabantur, se illos colere. Ambrosius lib. 1. de officijs cap. 23. *Non solum profusos, sed omnes etiam iocos declinandos arbitror,* inquit. Quartò, omnis regula sanctè instituta, silentium sanctificauit: quod ignorantes quantum valeat, facillè soluunt, & soluentes, facillè resoluuntur, & euanescent: *Bonum est, Propheta inquit, præsolari cum silentio salutare Dei; & infra: Sedit solitarius, & tacebit: quia lenauit se super se.* Habent ergo qui silentium custodiunt, expectationem salutis in præmijs, & eleuationem mentis supra humanos sensus, & cogitatus. Quintò, non est tempus ludendi, quibus Christus est mortuus: & quia puerorum est ludere; nos autem viri sumus: vt Paulus docet 1. Cor. 13. Qui verò magno affectu sectantur ludos, ex illorum se esse numero clarè testantur, de quibus Propheta: *Puer centum annorum morietur.* Salomon Sap. 15. in cultores idolorum agens, sic inquit: *Sed & astimauerunt lusum esse vitam nostram, & conuersationem vitam compositam ad lucrum, & oportere vndeunque etiam ex malo acquirere.* Aristoteles libr. 10. Ethic. sententiam eorum reprobatur, qui felicitatem in ludopositam assererent. Cicero lib. Officiorum pulchrè ait: *Neque enim ita generati à natura sumus, vt ad ludum & iocum facti esse videamur, sed ad seueritatem potius, & ad quadam studia grauiora, atque maiora. Ludo autem & ioco vti illis quidem licet, sed sicut somno & quietibus ceteris, tum, cum grauius serijsque rebus satisfecerimus. Ipsumque genus iocandi non profusum, nec immodestum, sed ingenuum, & facetum esse debet. Vt enim pueris non omnem licentiam ludendi damus, sed eam, quæ ab honesta-*

tis actionibus non sit aliena: sic in ipso ioco aliquid probi ingenij lumen eluceat. Vides quid externus Philosophus concedat pueris? quid exegisset à Christianis, si Christum nouisset? Fugiendæ ergo sunt recreationes, quæ sine peccato, aut periculo peccandi non capiuntur: vt in choreis, fæminarum spectaculis, ex quibus vix pudicus quisquam reuertitur. Fugiendæ popinæ ganeæque, in quibus periculum est ebrietatis, & crapulæ, profundendæque pecuniæ, atque detectionis secretorum. Fugiendi ludi tesserarum, & taxillorum, qui cum auaritia insatiabili, & scandalo & fraudibus per noctem totam protrahuntur. Quamquam multi dicant, se non satis posse delectationem captare ex ludo, nisi vbi immodica pecuniæ quantitas, in qua proximum maximè lædimus, aut ab eo lædimur, vincenda, vel perdenda exponatur. Fugienda conuenticuladicacium, falsorumque hominum, qui aliorum vitia detegunt, proximos infamant: qui turpissimis cantionibus, narratiunculisve ad omnem impudicitiam excitantibus intendunt. Sint ergo ioci nostri momentanei, sint moderati atque honesti, sint quasi per vim extorti, & magis oblati quàm quæsit. Contendamus igitur, vt omnes pueriles iocos, & oblectamenta secularia respicientes, ad æternas illas solidasque delectationes affectandas aspiremus: de quibus scriptum est: *Delectationes in dextera tuasque in sinem: Intra in gaudium domini tui: Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum; vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo: Sicut lætantium omnium habitatio est in te.* Vbi enim hæc gaudia animum fubeunt nostrum, forde-re nobis omnia, quæ haberi possint in terris, debent, proque illis comparandis ingemiscendum ac flendum, vt digni illis aliquando inueniamur: quod fiet gratia, & misericordia Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre, & Spiritu sancto viuunt, & regnant per omne æuum.

Dissolutiones quam Christianis fugiendæ.

Ioci Christianorum quales erunt.

Psal. 15. Matth. 25.

Luc. 22.

Psal. 86. Cœlestium præ terrenis præstati gaudio.

TRACTATUS IX. IN illa eadem verba: *Beati qui lugent.*

De luctu Christianorum circa tempus nuptiarum seruando, agitur.

Plutarchus in vita M. Antonij.

Duplex status hominum in Republica Christiana, virginalis, & coniugalis.

Coniuges luctum septem in rebus debent ostendere.

Postremo loco agendum est de luctu, qui modum ac moderationem indicat in his, que conseruatur. Speciem: quemadmodum indixit in prioribus spectatibus ad vitam indiuidui. Constat autem ex veterum, ethnicorum etiam, disciplina, vidua obseruare debere tempora luctus, quibus abstinentum erat a nouis nuptijs: turpe enim existimabatur inter Romanos, intra decem mensium spatium a morte viri, noua inire coniugia, & generationi prolis vacare. Vnde ut Octauia soror Augusti, matrimonio copularetur M. Antonio, ad conciliandam pacem inter eos dissidentes, necessaria fuit Senatus auctoritas, qua in lege de viduali toro intra illud tempus seruando, dispensaret. Quamobrem Dominus noster magna sapientia prospectum nobis esse volens, rem ita temperauit, vt essent propter necessitatem duo in Christiana Repub. status: quorum alter primus & precipuus, & qui perfecte luctum obseruat, eorum est, qui virginitatem, & castitatem profitentur, per quam omni facultate nubendi se ipsum quis priuat & spoliat; alter vero inferior paullo, eorum scilicet, qui nuptijs propter conseruationem mundi vacant; ita tamen, vt interim aliquo luctu non careant. Porro per luctum in hoc secundo statu intelligimus in primis prohibitas nuptias cum pluribus simul, praeter vnam: deinde interdictum esse coniugium cum propinquis & affinibus. Tertio, non licere quauis ratione repudiare semel acceptam coniugem, ita vt sit locus, quadiu illa viuet, secundis nuptijs. Quarto, Christiani coniuges habent sua tempora, quibus ab operibus carnis

abstineant, nempe orationis & ieiunij tempore: vt ait Paulus. 1. Cor. 7. Tempore etiam absentiae, vel inualitudinis alterius coniugis: denique tempore menstruo, vt traditur Leuit. 18. ne contingat prolem infectam atque corruptam concipi, & in lucem edi. Quinto, sunt onera matrimonij in instruenda & toleranda vxore, in alenda familia, in educandis & bene instituendis liberis. Sexto, pars est luctus, non habere pro fine voluptatem, nec illam intendere, sed prolem; memores septem Sarrum virorum, qui cum ob libidinem, ad vxorem cognoscendam accederent, ab Asmodeo suffocati sunt: vt legitur in libro Tobiae. Tobias autem alio animo accedens ad coniugium, in precatione sua cap. 8. dicebat: *Et nunc, Domine, tu scis quia non luxuria causa accipio sororem meam coniugem, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in secula seculorum.* Septimo, est & luctus aliquis tribulatio carnis, quam habent coniugati, sed maxime ob insolubilem nexum, vt ita qui habent vxores, tanquam non habentes sint, vt nemo propter vxorem Deum offendet, vt fecit Adā propter Heuā non contristandam. Est ergo matrimonium sanctum, & vt Paulus ait, honorabile connubium, & torus immaculatus in omnibus.

Nec obstat quod in contrarium obijciunt heretici. In primis verbum Christi: *Beati qui lugent; & sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum caelorum.* Nam, vt diximus, suum luctum habet matrimonium: & si eunuchi beati predicentur, non despiciuntur vxorati propterea, quia *In domo Patris mei mansiones multae sunt.* Nec rursus, quod Christus sine coniuge

1. Cor. 7.

Leui. 18.

Finis matrimonij, proles.

Tob. 6.

Infra. 8. Iunioris Tobiae pudicitia.

1. Cor. 7.

Gen. 3.

Heb. 13. Hereticorum contra statum coniugij primum argumentum diluitur.

Matth. 19.

Ioan. 14. Secundum argumentum.

vixit,

Esai. 7. Luc. 1. Matth. 1.

Tertium argumentum.

Gen. 2.

Infra. 9. Ioan. 2.

Matth. 19.

1. Cor. 7. & seq.

1. Tim. 4.

Gen. 2.

Nec coitum coniugij nec absorptionem rationis, neque vero delectationem esse peccata.

Tit. 1. Clē. Alex. tom. 2.

vixit; & Maria coelebs & virgo mansit; & Apostoli, si quas vxores habuerunt, consilio Christi illas dimiserunt. Sed non est omnium, Christum imitari in omnibus; & ipse meliorem partem elegit, quia non poterat simul vtrorumque esse exemplum, coniugum scilicet, & virginum; sicut nec diuitum & pauperum. Sanctissima vero Deipara, cum sanctitate matrimonij, habuit gloriam virginitatis. Discipulos vero soluit a coniugio, quia ad opus Euangelij propagandi illis opus habuit: & ratio praescribit, bonum minus & inferius cedere debere superiori.

Nec obstat, quod aiunt; peccatum esse opus generationis: quia in eo actu cognoscitur nescio quid turpe, & indecorum, natura distante: vnde & latebras quaerit, & qui male agit, odit lucem. Verum enim vero Deus olim instituit matrimonium in paradiso, & illud sanxit, sanctificauitque: tempore Noe repetiuit & inculcauit legem coniugij: sua praesentia primo signo in Cana Galilaeae edito honorauit: ipse de matre desponsata nasci voluit, & Matth. 19. legem coniugij ad primaeuam formam restituit, & per Paulum, tum. 1. Cor. 7. tum. 1. Timoth. 4. confirmauit, stabiliiuitque. Ille autem pudor, & turpitudine, seu indecentia, vt illi dicunt, ab initio non erat, sed a peccato venit. Nec concluditur, quod ipsa turpitudine sit peccatum; nam alia sunt manifeste turpia & indecentia, vt nuditas, & alui solutio, quae secretum sit, quae potius sunt poena, quam culpa: & Christus Dominus non abstulit pudorem rei huius, vt pudor ipse frenum esset coitus: nec absorptio, vel priuatio rationis, quae in illo actu ex necessitate contingit, peccatum per se est. Fidei enim cui Christus omnia mundauit, illa turpitudine, & absorptio non est peccatum: nam, vt Apostolus docet: *Omnia mundauit*: vt egregie exponit Clem. li. 3. Seroma. in fine. Ad haec, voluptas aut delectatio, quae naturaliter consequitur opus generationis, quae omni animati ingenita est a Deo, nec propter se expetitur, peccatum vllum non est: quae

admodum, & delectatio quae consequitur edere & bibere, aut sonum capiente, non censetur illicita. Non solum ergo nuptiae non sunt peccatum, sed ille, qui esset solutus & liber a voto, nec vellet se continere, crimine non effugeret, si vxorem non quaereret: nam de similibus ait Paulus: *Quod si non se continet, nubat: melius est enim nubere, quam vri*, hoc est, quae vincit a libidine: vt interpretatur Ambrosius. Et haec de primo statu.

Ad secundum veniamus, nempe coelibatum, siue virginitatem, quae maxime Ecclesiam decorat & illustrat. Heretici, alia extrema ratione ducti, illam, tanquam rem sterilem & reprobam, condemnarunt: tum quod naturae repugnare videatur, quae se ipsam propagat & diffundit; coelibatus vero, sterilis & infructuosa res est. Sed quis, queso, fructus est, spinas & tribulos gignere, hoc est, peccatores? Coelibatus etiam suam habet excellentiam & spiritualē progeniem, caelo potius, quam terra dignam. Quamobrem si Philosophus de beatitudine humana disputans, negabat esse plenam felicitatem homini solitario sine vxore, liberis, amicis, splendida mensa, & veste pretiosa: mirum esse non debet, quia non nouerat Christum sponsum, quemque exigit luctum a nobis. Ille etenim politicum describebat hominem, quem metiebatur iuxta naturam suam, animal esse natura sociabile & gregale. Rursus coelibatum eleuant, tum quod videatur esse in legem Dei: *Non erit infans in terra tua*. Enimvero illa lex Moyse est, nihil autem spectat ad nos, qui sub Euangelio, & Christo viuimus: Tum quod videatur esse in antiquum Dei praecceptum: *homine enim condito, legem tulit: Crescite & multiplicamini, & replete terram.* Sed illud ab initio vim praeccepti obtinuit: vbi vero terra impleta est, aliud Deus ipse nobis indicauit, qui lugentes & eunuchos propter regnum caelorum factos, beatos praedicauit: & ita ille ipse qui praecceptum dedit, mutauit, alioquin Christus ipse, & Praecursor eius, & Apostoli, blasphemii fuissent, &

1. Cor. 7. B. Ambrosii tom. 4.

Eorundem Hereticorum contra virginalē statum & coelibem prima ratio confutatur.

Arist. li. 9. Ethico. ca. 9. tom. 3.

Secunda ratio ex triplici loco Scripturae.

Exo. 23. & Deut. 7.

Gen. 1.

Matth. 19.

1. Cor. 7.

B. Hierony. lib. x. in lo uini. circa princ. & a. libi. tom. 2. sub initiu. Præstantio rem esse con iugio virgini tat. seu cœ libatum. Mat. 4.

Matth. 22.

Ioan. 2. Matth. 19.

Ibidem.

Secundū ar gumentum.

1. Cor. 7.

Hereticorū in contrariū obiectiones diluuntur.

iniurij in legem Dei. Nam & ipsi ab stinuerunt à nuptijs, & alij suo ex-emplo & verbo abstinendum esse docuerunt, ac persuaserunt. Tum denique, quòd esset in verbum Apo stoli: *Bonum est homini mulierem non tangere: propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquaque suum virum habeat.* Sed si verba Apostoli diligenter exami nes, inuenies, ibi sermonem esse de coniugatis, vt rectè B. Hieronymus docuit esse exponendum: non est ergo cœlibatus, vel infructuosus, vel in vllam legem diuinam, siue Apo stolicam.

Quòd verò quidam matrimonium virginitati, vel præferre, vel æquare aui sunt; absurdissimus est error. Es set enim trigessimus fructū præfer re centesimo, & terram cœlo: nam cœlibes à cœlo, quasi cœlites dican tur, vt cœlestis vitæ imitatores, in qua nec nubunt, nec nubuntur, vt dicit Dominus. Proinde in carne ex tra carnem viuere, Angelicum est, non humanum. Nec à perfectiori statu, id est, coniugio, Christus ab duxisset Apostolos, nec Ioannem à nuptijs auocasset, nec proponeret relinquentibus vxores præmia, nec ipse Dominus, aut eius B. Mater sta tum perfectiorem fuissent amplexa ti, nec Christus eunuchos se caltran tes ob regnum cœlorum, prædicaf set beatos: cum etiã matrimonium minus luctus Christiani habeat, quã virginitas, minorem luctum præpo suisset maiori, & minus bonum, reli cto maiori, suafisset Paulus, qui ait: *Consilium autem do, tanquam misericor diam consecutus à Deo, vt sim fidelis: sed quam misericordiam, nisi liberationis ab vxore & vsu matrimonij? Qui sine vxore est, inquit, sollicitus est qua Domini sunt, quomodo placeat Deo: Qui autem cum vxore est, sollicitus est qua sunt mundi, quomodo placeat vxori: & diuisus est.*

Sed arguit hæreticus: Matrimo nium habet multas lugendi occasio nes, tribulationesque, quibus caret cœlibatus. Respondeo, quoniã con tra Domini consilium, & ob carnem

eiusque concupiscentiam, sæpe & imprudenter nuptiæ ineuntur: pro pterea tribulationes illæ, & mole stie meritum potius minuunt, quàm augent.

Secundò argumentatur hæretici, cœlibatum fructu carere, quem ta men matrimonium habet. Respon deo, ipsum fructum carnem & spi nam esse & tribulum: vt docet Augu stinus lib. de sancta virginitate, cap. 10. Omne enim, quod ex carne nascitur, caro est, inimica Deo. Et quid magnum, ex matrimonio oriri fru ctum, cum de stupro nascatur virgo? Melius ergo est bonum indiuidui, quod assidue Deo seruit, quàm in certum carnis, quod nescimus, Dei ne, an dæmonis sit futurum. Et cer tè quale à natura proficiscitur, dæ monis est. Et si ergo matrimonium ad prolem tendat: non tamen ad eò æstimatur à Deo, cū plures sint qui id faciant, cœlibatum autem paucif imi sectentur.

Tertiò, *Matrimonium* (inquiunt) est magnū Sacramentū, vt Apostolus tradit: ergo nobilius virginitate, qua sacra men ti ratione caret. At si hoc aliquid vi rium haberet, præstaret matrimoniū martyrio, quod nequaquã est sacra mentum. Dico ergo, quòd etsi matri monium in eo quod sacramentum est, & gratiam præstat, sit nobilius, & excellentius, quàm cœlibatus, nō tamen inde licet colligere, quòd ex suo genere præstantius sit opus, quã cœlibatus Deo dicatus, quia hic sim pliciter præstat matrimonio. Dico etiam, quod non ob id quòd aliquid magnū est sacramētū, hoc est, signū rei sacre, propterea præstat maiorem sanctitatem; sed id, quod illo signa tum est, præstantius est, nempe vnio Christi cum Ecclesia, siue cum ani ma. Ideò cum Apostolus dixisset: *Sacramentum hoc magnum est; conti nuò subiunxit vbi sita esset magni tudo, dicens: Ego autem dico in Christo & in Ecclesia.*

Quartò arguunt: *Periret mundus, si omnes cœlibes essent.* O singularem sollicitudinem charitatis pro mudo. I tu, & nube, & permitte nos cœli-

Secunda ob iectio.

Aug. to. 6. Ioan. 3. Rom. 8. Coniugij fru ctus, & cœli batus confer tur.

Tertia obie ctio.

Ephes. 5.

Matrimonij quatenus san ctum.

Ephes. 5.

Quarta obie ctio.

bes:

Matth. 19. 1. Cor. 7.

Matth. 19.

B. August. tom. 1.

Hieron. li. 1. aduersus Iovin. inter med. circiter, & sinē, tom. 2. Matth. 20. & 22.

Ambros. to. 2.

Lutheri, & Buceri mira impudicitia.

Quinta obie ctio.

Sap. 8.

1. Cor. 7.

Omnes posse, si velint, cœlibes esse, atque conti nentes.

bes: nam hoc est plus sapere velle, quàm Christum, qui omnibus in communi, quanquam non præceperit, consulit tamen, & proposuit ca stitatem; & Paulus ait: *Volo autem om nes vos homines esse sicut me ipsum.* Christus ergo volentibus amplecti hunc statum, illum consulit: *Qui potest, inquit, capere, capiat, et si sciret, non omnes debere capere; sua sit tamen propter eos, qui capturi erant & seruaturi non solum sine vl la mundi fœditate & ruina, sed cum maiori eius decore atque splendore.* Est etiam sententia Augustini lib. de bono viduitatis, cap. 23. *Si om nes, inquit, virginitatem amplecteren tur, citò repletur cœlum.* Hierony mus quoque in Iouinianum huic ar gumento satisfaciens, ait: *Par pari re feram: Si omnes vidua fuerint, vel in ma trimonio continentes, quomodo stirps mort alium propagabitur. Hac ratione ni hil omnino erit, ne aliud esse desistat. Ver bi gratia, si cuncti philosophi sint, agrico la non erunt.* Et infra: *Noli metuere, ne omnes virgines fiant. Difficilis res est vir ginitas: & ideo rara, quia difficilis. Mul ti vocati, pauci electi.* Hæc ille. Res pondet etiam egregiè Ambrosius libr. 3. de virginibus huic argumen to. Quare inexpiabile prorsus est, quòd astrictus vinculis continen tiæ Lutherus, Abbatissam in vxorem duxit, ne periret mundus; & Bucerus sacrilegus tres iuencas nouit. Vereque mundi, & carnis causam agunt carnales, & munda ni.

Quinto argumentantur: *Continentia non est omnium, neque hoc donum omnibus datur.* Respondeo, cœ libatum, & continentiam donum Dei esse, iuxta illud Salomonis: *Non possum esse continens, nisi Deus det:* & illud Pauli: *Consilium autem do, tan quam misericordiam consecutus à Deo, vt sim fidelis.* Dicere ergo, multos, qui habent hoc donum, non posse continere, falsum est & blasphemum. Præterea, multi sunt qui poterant continere, & tamen Dei donum hoc spreuerunt, & propter eà lapsi sunt, & meritò illis ad cul-

pam imputatur. Nam Christus, inuitans iuuenem ad paupertatem, quam ille noluit amplecti, ostendit illi, multos non capere consilia, qui tamen possent, si vellet: Con tinentes igitur possunt, si volunt, continere, & non continere, si vo lunt cedere carni. Nec bonus Deus finit tentari supra vires: illi verò, qui non continent, continere poterant, si voluissent, quia & illis hoc dedisset Deus; qui tum perse, tum per Apostolos omnibus liberis, & solutis consuluit. Non tamen om nes capiunt, qui capere possent; si vellet: quia Dominus, vel non dat omnibus ex se non rogatus, vel non omnibus, qui prece humili, & fre quenti non petunt, vult enim à qui busdam rogari. Non est tamen pec catum, consilium non amplecti: Nam vt ait Paulus: *Si nupserit vir go, non peccauit.* Sed sunt qui acci piunt, & voto promittunt cœliba tum, quorum multi occultè non seruant, quorum plenus est munda nus: qui damnationem habent, quia primam fidem irritam fecerunt. Alij verò palam docent, & laudant cœlibatum, vt hæretici quam plu rimi; sed de cœno potius, quàm de cœlo sapientes, aiunt se teme re promississe, nec Deum eiusmodi vota acceptasse: & Augustinum Benedictum, & Franciscum, ho mines fuisse, & se continere nequa quam potuisse. At stringunt ad præ ceptum Pauli sequendum, qui ait: *Quod si non se continent, nubant, melius est enim habere, quàm vri.* Quos vt virgæmus, dicimus: Vnde nos sti te non posse continere? experi entia, respondes. Tu ergo vel aliquando continuisti, vel nunquam. Si aliquando continuisti: habebas ergo donum continendi, atque id tua culpa perdidisti: quoniam si ne pœnitentia sunt dona, & vocatio Dei. Quòd si perdidisti: vales luctu, & pœnitentia per Dei gratiam illud recuperare. Si verò nunquam continuisti: ergo diu rina fuit tua hypocrisis, & simu latio, & occultè aliorum virorum

Matth. 19.

1. Cor. 10.

Non recipi tes continen tiæ consiliū non peccate.

1. Cor. 7.

In eos qui uo tū continen tiæ perfregere runt.

1. Tim. 5.

1. Cor. 1. Omnino Lu therosquã Deo vouere continentia, posse, ac de bere seruare.

Rom. 11.

commiscebaris vxoribus. Quis ergo sanæ mentis, persuadere sibi queat, cœlibatum simulantes, adulteros tamen & fornicarios, omnique impudicitia contaminatos, Spiritum sanctum nunc docuisse quæ ad salutem æternam spectant, cum scriptum sit: *Spiritus sanctus disciplina effugiet fictum*, impurisque potius detexisse iustificationis, Sacramentorumq; mysteria, plusquam alijs castis, & simpliciter in via Dei incedentibus, vota que emissa per sanctæ integreque seruantibus? Hi verò cum à promissionibus Deo factis, ad nefarias & impuras nuptias conuolauerint, uolunt tamè dici Apostolici, cum contraria his, quæ Apostoli gesserunt, prorsus faciant? uocantque nos Cybelis gallos, quòd ipsi tanto tempore fuerunt, & tunc diaboli miraculo euaserunt in passeres, delicias puellarum, sed non solitarios in tecto, sed ex his, qui cadunt in terram. Falsò ergo dicunt hi perfidi Apostatae, se nequaquam teneri cœlibatus lege: nam Ecclesia instituens legem eorum, qui sacris initiandi sunt, & probans regulas Religionum, tacitè confirmat cœlibatum omnium non fictè accedentium. Qui autem fictus accedit, in pœnam peccati & simulationis, decernit, ut in cœlibatu permaneat: quemadmodum de fictè baptizato statuit habedum esse baptizatum, & de ficto animo ducente uxorem, decernit cum uxore permanere debere. Atque hæcenus dictum sit de ijs, in quibus externè luctus Christianus consistit, atque in illis intelligi uolo reliqua, si qua sunt alia, adiacentia, ut illud certè nullius est ponderis, quòd leges ciuiles, aut cœlibatum damnauerint; aut præmia coniugatis, & plures proles habentibus proposuerint: unde ius trium, vel quinque, vel duodecim liberorum, & similia alia multa. Sed quid poterant altius cogitare homines huius mundi, & Spiritu Dei destituti, quàm illa, quæ ad fructum carnis spectant, & ad Reipublicæ defensionem, & ornamentum faciunt? Hinc Ambrosius

in libr. de Viduis rectè ait: *Vnde & illi, qui deorum suorum adulteria & probra venerantur, cœlibatus, & viduitatis statuere pœnas, ut amuli criminum, multarent studia virtutum. Specie quidem qua fecunditatem quærent, sed studio, quo propositum castitatis abolerent.* Hæc ille.

Hæc ergo secunda sententia iudicio mundi verè paradoxa, primò iugulat malorum beatitudinem voluptariam, quam Epicurus, siue Sardanapalus, aut Heliogabalus aliquis, in oblectamentis carnis, & sensus sitam, & collocatam putabant. Nam tales miseri sunt, qui se belluas putant, ac ut tales se tractant; destituunturque virtute, & vera voluptate, Deoque ipso, gaudio ineffabili: qui enim sensu, eiusque delectatione sola capiuntur, famem validam in regione illa voluptatis carnis cum filio prodigo sentiunt. Secundò, excludit humanam felicitatem, quam nouit Aristoteles, quæ etsi vitam voluptuosam reprehendit, non tamen talem luctum agnoscit, cum ignoret primum, & secundum Adamum. Tertio, vincit legis beatitudinem, quæ lætitiâ ob rerum abundantiam, & uxorem, & liberos, & prospera cuncta promittebat: unde illorum luctus ex temporalium amissione bonorum proueniebat; ut euilatus Esau, & gemitus ob onera Ægypti, quibus premebantur, & fletus, ob amissam Ierusalem, in Babel, & denique quia inueniebant eos mala; rarò autem ob purè spiritualia lugebant: unde vel in festis solennibus, ut afficerentur ad Dominum, volebat eos coram se epulari & gaudere: hinc illa vox Dauidis: *In voce exultationis, & confessionis sonus epulantis*, alias enim Deo non seruiret, cum idololatræ coram suis dijs, epularentur, & sacrificijs vescerentur. Quartò, reijcit beatitudinem Lutheranam, quæ planctum omnino tollit, & continentiam, & ieiunia, & peccatorum dolorem, & obedientiam maiorum; & votorum vincula, & omnia, quæ carnem, coercere possint ac

Prima per Christum hoc loco luctum beatificantè, Epicureorū damnata felicitas.

Luc. 15.

Secunda Aristotelica.

Tertia legalis, siue Moisaica.

Gen. 27.
Exo. 2.
Psal. 136.

Psal. 41.

Quarta Lutherana felicitas.

Sap. 1.

Lutherani quam uerè sibi nominant tribuant Apostolicorū.

Illos tamen fictè, ut dicunt, haud tamè inualide continentiam nouisse.

Eisdem cœlibatum humanis legibus prohibitum asserentes, aperte mentiri.

B. Ambros. lib. 1. de Viduis, part. 1. som. 1.

Quàm beatæ lacrymæ pœnitentiū, atque lugentium.
Ioan. 9.
Matth. 26.
Psal. 142.
Luc. 7.
3. Reg. 2. & alibi.
Exod. 14.
Gen. 1.
Psal. 4.
Luc. 15.

Mira lacrymarum vis.

Tob. 3.
Glos. Inter lin.

S. Maximus Episcopus in quodam sermone.

Quenam sacrificia lacrymarum aquis pinguefiant.
3. Reg. 18.
B. Gregor. hom. 20. in Ezechielē circa finem

reprimerè, abnegant. Beatæ uerò Christianæ hoc loco prædicantur lacrymæ; quæ oculum hominis interioris purificant; ut natatorium Sioe, in quo cæcus visum recepit, & Petrus grauitatè criminis sui uidit: irrigant animam & fecundant, ut ille dixit: *Anima mea, sicut terra sine aqua tibi*: refrigerant ab æstu concupiscentiæ carnis; ut lacrymæ Peccatrici: animam à peccatis permundant, ut mare æneum intrantes in tabernaculum: Pharaonē & Ægyptios submergunt, ut mare Rubrum. Suntque lacrymæ prima Spiritus sancti actio super aquas: quia nouo modo flentes consolatur. *Flabit*, inquit, *spiritus tuus, & fluent aqua*. Angelos lætificat lacrymæ: nam *Gaudium est in celo super uno peccatore pœnitentiam agente*. Deum vincunt: nam ut fletus pueri patris flecit animum, ut in sententiam filij descendat; ad hunc modum oratio luctui coniuncta, omnia dona à Deo impetrat. Vnde Tobias in gemuit, & cœpit orare cū lacrymis: in quæ uerba scribit Glossa: *Oratio Deum lenit, lacryma cogit: hæc ungit, illa pungit*. B. Maximus: *Lacryma, inquit, veniam non postulat; & tamè merentur: causam non dicunt, & tamen misericordiam consequuntur. Quia sermo interdum non totum profert negotiū: lacryma uerò totum prodit affectum*. Præterea, paupertatis, uirginitatis, & obedientiæ sacrificia, aquæ lacrymarum impinguant: quòd Helias dum sacrificium suum circumquaue impleuit aqua, adubrare uisus est. Nā, ut in Ezechielē Gregorius scribit: *Holocaustum siccum, est bonū opus, quod orationis lacryma non infundunt. Holocaustum uerò pingue est, quādo hoc quod*

benè agitur, etiam per lacrymas irrigatur. Rursus lacrymæ mentē eleuant, & ad diuina contemplanda oculos cordis præparant; quemadmodum aquæ diluuij eleuauerunt arcam in sublime; & flenti Ioanni reuelationes fiunt, Apocal. 5. Demum lacrymæ tanti fiunt apud Deum, ut manu Domini mereantur abstergi: unde scriptū est: *Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorū*. Idèd hæretici, qui luctum fugiunt, & Catholici, qui peccata tempestiuè non lugent, sed risui atque genio vacant, non habent quid Deus ab illorū oculis abstergat, sed tales ad æternos gehennæ fletus se ipsos addicunt: de quibus illud, *Ibi erit fletus & stridor dentium*. Postquàm ergo tanta se offert in hoc mundo fletus, lacrymarumque sylua & seges nobis (nam cœlum ipsum, à quo absumus, terra quam pedibus calcamus, & in quam mortui conuertimur, præterita peccata admittit, futurorum periculum, dæmonū insidiæ, præsentis Dei iniuriæ, tot animarum, & fratrum nostrorum strages, tot corporum miseræ & calamitates, ad perpetuum luctum nos excitant atque permouent) postquàm tanta est, inquam, plorandi occasio, & materies, non comittamus, ne per negligentiam & socordiam à re tam utili, tamque pretiosa salutarique abstineamus: cum non ignoremus, certissimam esse Dei promissionem, tantum consolationis præmium nostris lacrymis pollicentis, nostras lacrymas uidentis & exaudientis per Christum Dominum nostrum, cui cum Patre & Spiritu sancto omnis laus sit, gloria, & imperiū per infinita secula, Amen.

Gen. 7.
Apoc. 5.

Infra. 7. & 21.

Matth. 8. & Infra. 22.
Ad luctum Christianum exhortatio.

TRACTATUS X.

IN illa verba: Quoniam ipsi consolabuntur.

Qualis lugē-
rium conso-
latio.
Tob. 3.

Vemadmodū gratus esse solet cibus post ieiunium; post morbum sanitas iocūda est, post noctem obscuram aurora lucida, amœna esse solet: ita post lacrymationē & fletū gratissima ac iocūdissima diuinę cōsolationis infusio contingit. Dicendū ergo, quid sit in genere cōsolatio; & quæ sit Christiana cōsolatio, quæ luctui debetur. Tertio, quam ob causam lugentes cōsolationem accipiant.

Cōsolatio non
mine tenus
quid.

Ad primū igitur, cōsolatio, quod ad nomen attinet, Græcè dicitur *παράκλησις*, à verbo *παράκαλι*, quod est euocare, siue exhortari, nam propriè verbis viuus fit, & idcirco præsentia amici, vel illius qui nobis charus est; sed extenditur ad eam, quæ scriptis, vel etiam donis sine muneribus fit, quibus interdum lenitur & mitigatur doloris acerbitas. Atque ita cōsolatio Christiana est quoddam colloquū Dei in nobis ex præsentia Spiritus sancti: de quo Sponsa: *Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est.* Non differt autem cōsolatio à gaudio vel lætitia, nisi quia ista non ponunt dolorem vel tristitiam præcedentem, quemadmodum cōsolatio illam ponit, præsentiaque; & verbis eam mitigari. Et quanquā cōsolari, actiua, & passiua sit significationis, id est, dandi & accipiendi cōsolationem: hæc tamen passiua dicitur *Consolabuntur*: vnde alij claritatis gratia dixerunt, Cōsolationem accipient. Quantum ad rem verò cōsolatio nihil est aliud, quam acquiescētia quædam, vt sic loquar, quæ oritur ex conuenienti visione potentia cum obiecto; vt oculi cū luce, auris cum melodia, linguę cum melle: idèò delectatio nature omni-

Cantic. 5.
Cōsolatio,
gaudium, vel
lætitia, quare
nus diuersa.

Quid re sit
cōsolatio.

bus amabilis existit; sicut tristitia in horrore habetur. Vnde autor naturæ Deus, eam perficere volens, non nisi per accidens præcipit tristitiam, quia Deo vnit, & salutem spiritus operatur: quemadmodum medicus amarum pharmacum non nisi ad recuperandam salutem porrigit: gaudium autem per se præcipit, quoniā perfectio est omnium operationū, causaque aggrediendi operis, & perstandi in bono, vel malum sustinendi. Vnde scriptum est: *Gaudete in Domino semper: iterum dico, gaudete; itē, Gaudete, perfecti estote, exhortamini, &c. &c., Consolamini, consolamini, popule meus.*

Cur Imperet
nobis tristitiam
Dominus.
2. Cor. 7.

Philipp. 4.
2. Cor. 13.
Esai. 40.

Cōsolatio
quotuplex
fit.

Diuiditur autem cōsolatio sic; vt alia quidem increata sit & essentialis, alia verò creata & participata. Rursus creata, alia quidem est naturalis, alia verò Euangelica, & supra naturā: cum etenim cōsolatio quies sit ex vnione formæ cū obiecto conuenienti: propterea Deus summum est gaudium ex vnito Patre cum Filio tanquam obiecto in Spiritu sancto, qui est nexus & vnio vtriusque, ac infinitum gaudium & cōsolatio: ipseque gaudium in omnes effudit ex vnione commensurata sui ipsius: cū creaturis; non tantum per essentiā, sed & per operationem. Quò autem esse, & operatio altior est & nobilior, eo excellentius & præstantius est gaudium: vnde planta maius naturale gaudiū suo modo habet, quā quæ esse tantum habent; plus etiam brutum, quā planta; & consequenter homo plusquā brutum, & Angelus plusquā homo, si sensus sit de gaudio naturali quantum ad intensionem: quanquā quod attinet ad extensionem, maius gaudium fit in homine quā in Angelo. Gaudium

Vnde maior,
vel minor cō-
solatio natu-
ralis, atque
etiam super-
naturalis.

Quales sensuum delectationes inter-norum, exter-norumque.

Denuò comparantur in-
uicem.

Iuuenalis
Saty. 11. in
fine.

Mentis delectationes
quantæ illæ
sunt, secundū
Philosophū.

Philosophus
li. 10. Ethic.
capit. 7. &
seq. & alibi,
tom. 3.

autem, quod supernaturale dicitur, secundum altius esse diuinū, & operatione diuinā accipitur. Hinc est, quod quidam homines maiore Angelis cōsolationem accipiunt. Denique in omni facultate cognoscen-te inuenitur delectatio, vt in internis sensibus & externis, atque adè in mente ipsa: & quò altior virtus, eo est & purior, & generosior, atque diuturnior cōsolatio. Infima omnium illa est, quæ ex tactu percipitur: honestior, quæ spectat ad gustum; sed & illa pecuina est; leuis in odoratu, qui leuissimus sensus est in homine; nec tam suauis est odor gratus, quàm fœtidus molestus: auditus, qui ad aërem pertinet, aliquid pulchrius habet; oculi, qui ad igneam naturam accedunt, aliquid habent celsius, quia plures rerum demonstrat differentias. Celsiores porrò sunt inferioris animi voluptates; purissimæ quæ in mente, atque celsissimæ: durabiliores voluptates animi quàm sensuum, qui citò defatigantur, & multum habent molestia; & inter illas sensuum diuturnior est & acrior illa aspiciendi vis. Durabiliores & stabiliores phantasia, quàm voluptates sensuum: idèò cibi, potus, veneris, & spectaculorum citò satietas irripit; & quo rariùs vsurpantur, eo sunt gratiores: vt rectè quidam Poëta dixerit:

*Quia sunt talis quoque gaudia vitæ
Magna, voluptates comedat rarior vsus.*
Non ita est de delectationibus possidendæ vel acquirendæ pecuniæ, potentia, honoris, gloriæ, nobilitatis, famæ, gratiæ popularis, quæ in phantasia, & falsa opinione consistunt. Defæcatissimæ & stabilissimæ voluptates sunt, quæ mente captantur, quibus non defatigatur, imò reficitur homo; quare Aristoteles felicitatem constituit in cōtemplatione. Has autem nemo nouit, nisi qui accipit, & propter quas multi magni viri se ipsos omnibus sensibus & carnis voluptatibus spoliarunt: sed populus, qui ad illas non assurgit deceptus, ad viles voluptates in venando, vel piscando, vel ludendo, vel commu-

nicando positas declinauit. Hoc autem loco non erit ab re admonere, artificialia omnia, quæ in auro, argento, vel elegantibus picturis, domibus instructis, pulchris vestibus, sita sūt: si ter, aut quater spectentur, statim satiare oculos. Naturalia verò, vt prata, montes, valles, maria, fluij, hor-ti, nunquam sic videndo hæc satiāt, vt priora: quia opera naturæ nobis, qui sumus naturæ opus, magis placent; magisque congruunt quàm opera artis. Deinde perfectio rei & integritas, maior est in quocunquē, vel minimo, opere naturæ, quàm sit in artis maximo. Ad hæc, ipsi arti operatur nature magis, quàm sua ipsius probantur, illaque intendit & affectat imitari; & si posset artifex opera sua facere naturalia; magis vellet quàm artificialia: & qui magis ad naturam accesserunt artifices, maiori sunt in admiratione. Et hæc, quid nomine & re, & quotuplex cōsolatio sit, est dictum à nobis.

Expeditamus secundum. Cōsolatio supernaturalis dicta, siue Euangelica, quam luctus meretur, duplex est. Altera quidem præsens, quæ nihil aliud est, quàm plena quies facultatum superioris hominis directè; inferiorum verò ex redundantiā in Deo, in se ipso, vel in suis creaturis cognito, & vnito potentis. Vnitur autem fide, spe, & charitate, quæ virtutes gaudium secum adferre solent: nam de fide ait Petrus: *In quem nunc quoque non videntes creditis: credentes autem exultabitis lætitia inenarrabili & glorificata.* De spe dicitur à Domino: *Gaudete & exultate: quoniā merces vestra copiosa est in cælis;* & à Paulo: *Spe gaudentes: in tribulatione patientes.* De charitate ait idem Apostolus, *Fruitus autem spiritus, est charitas, gaudium, pax.* Altera verò cōsolatio futura est in cælesti regno per vnionem cum Deo, quam habemus cum ipso per visionem, comprehensionem ac fruitionem: vt verbis sacræ Theologiæ vtamur. Cū ergo triplex sit cōsolatio; & altera quidem corporea & naturalis, altera verò spiritualis & præsens; tertia verò

Opera naturæ, quàm artis, cur magis oblectent, & efficiant.

Secunda ratio, ac tertia.

Christianā cōsolatio duplex, quā illa.

1. Pet. 1.

Matth. 5.

Rom. 12.

Gal. 5.

Cōsolatio cælestis beatifica in tribus consistit.

futura

autem,

Spiritualē consolationē, non corpoream & naturalem lugentibus à Christo promitti.

Qualis corporea consolatio. Deut. 32.

Questioni quorundam impij respondetur; Cur Deus simplicē nobis fornicationem prohibuit?

2. Cor. 11.

1. Cor. 6.

Simplicis fornicationis à Deo prohibita quatuor causa.

futura & cœlestis: textus quidem præfens non intelligitur de corporea & naturali, quia illa communis est nobis cum belluis; nec spectat ad Nouum Testamentum, in quo spiritualia promittuntur tantum; etsi olim data fuerit pro inuitamento alliciente ad obseruantiam legis: vt ordine quodam primò esset corporea, deinde verò spiritualis in Nouo Testamento: sicut vtraque in gloria dabitur. Ad hæc, consolatio corporea, venenum est spiritualis delectationis; sicut spiritualis venenum est carnalis, quæ similis est vino myrrhato, non puro, quod inducit ad obliuionem Dei; *Incrassatus est*, inquit Moyses, *dilectus, & recalcitrauit: incrassatus, impingnatus, dilatatus; dereliquit Deum factorem suum, & recessit à Deo salutari suo.* Quare quod nonnulli temerè quærunt, cur Deus nobis simplicem interdixerit fornicationem: cum fœmina, ac vir, id quod positum est in eorum voluntate, mutuo concedant: vt propterea videri possit Deus nostris delectationibus inuidere: respondendum est, pio satis esse, nosse voluntatem Dei, quæ non potest esse non iusta, & summa cum ratione, sapientiaque coniuncta. Stultum etiam esset à ciue quærere: Cur non permittis vxorē tuā, vel filias tuas prostitui? multo magis à ratione alienum est, à Deo id quærere: cum nos illius simus filia, siue sponsa. *Respondi enim vobis*, Paulus inquit, *vni viro, virginem castam exhibere Christo.* Non sumus etiam nostri, sed empti sumus pretio magno: tollentes ergo membra Christi, faciemus membra meretricis? Absit. Vt ergo pater non permittit filias suas prostitui; sed vel illas seruat virgines, vel viro legitimo nuptui tradit: ita Deus Pater magna ratione filias iure creationis, & redēptionis suas, non nisi in coniugium, vel in monasterium abire permittit. Quærere item, cur Dominus in re sua aliquid prohibuerit, non est aliud, quàm quærere, cur in re aliquod retinuerit signum dominij. Opus ergo magnæ Dei prouidentia fuit, scorta-

tionem vetare, tum ob viros, tum ob mulieres, tum ob prolem, tum denique ob Rēpublicam. Ob viros quidem; qui spoliari solent à scortis & concubinis, quæ nescientes quando cum viris permanendum sit sibi, expilant interim & furantur: quam obrem instituit, matrimonio legitimo fœminam, tanquam adiutorium simile sibi, cum viro coniungere. Ob mulieres verò; ne præter expectationem à viris deserantur post conceptum, & in gestando ventre, ac in pariendo, & nutrienda prole, viri solatio careant. Ob prolem; quia semper periret, si licita esset simplex fornicatio; & extra matrimonium, vel per abortum ederetur, vel exponeretur, vel malè educaretur. Postremò, ob Rēpublicam; quia sic magis paci consulitur, vbi quisque suā vxorem, & quæque suum virum habet. Deinde non intelligitur de futura & cœlesti consolatione, tamen si dicatur de futuro *Consolabuntur*: si quidem in præfenti etiam infunditur consolatio à Deo, & interdum etiam non flenti. Quia verò multi Christiani cōsolatione præfenti destituantur, dicendum est, de spirituali præfenti pariter & futura cœlesti consolatione respectu fletus, esse sermonem: licet gratis detur illius gustus, non tamen abundanter & affluenter: sicut qui vinū venale exponit, gratis quidem ad gustandū præbet; volenti tamē in copia, pretiū prius pendendum. Quod si Christianorum non pauci huiuscemodi spirituales non sentiunt delectationes ac gustus, sibi ipsis imputent, qui quod debent, nempe viuere secundum rationem atque spiritum, non faciunt. Paulus tamen & Petrus Apostolorum Principes, in Christianis illis primitiuis, huiusmodi gustus confitetur. *Sicut modò geniti infantes*; ait Petrus, *rationabile, & sine dolo lac concupiscite: vt in eo crescatis in salutem. Si tamē gustastis quoniam dulcis est Dominus; & Paulus de quibusdam qui exciderunt*, ait, *gustasse illos bonum Dei verbum, & donum cœlestē, virtutesque seculi venturi. Est autē con-*

Gen. 2. Matt. 19.

1. Cor. 7. Lugentium consolatio - nem non futuram illā & cœlestē, sed spiritualem præfenti intelligi.

Eiusmodi cōsolationes spiritus inter nas multi Christiani cur minimè percipiunt.

1. Pet. 2. Psal. 33. & Psalm. 24.

Heb. 6.

solatio

Vnde nā cōsolatio illa spiritualiscō surgat.

2. Cor. 1.

Luc. 2.

Esa. 5.

Infra 6.

Act. 9.

Secūda ratio

Tertia ratio & quarta.

Quinta.

Sexta.

Luc. 19.

Septima.

Psal. 91.

solatio hæc, quæ in præfenti habetur, maxima, tum ex Deo trino & vno; vnde Pater, dicitur Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis; Filius, consolatio Israël vocatur à B. Luca: & in Esaia ipse ait, *Ego ipse consolabor vos*; & iterum, *Spiritus Domini misit me, vt consolarer omnes lugentes*: vt non minùs Deus Pater & Christus obiectum luctus existant, quàm gaudij, & consolationis; cum propter eos sit & lugendum & gaudendum. Spiritus sanctus, nominatur Paracletus ac Cōsolator: hinc Act. 9. dicitur: *Ecclesia quidem edificabatur ambulans in timore Domini, & consolatione Spiritus sancti.*

Deinde colligitur magnitudo cōsolationis ex facultatibus amplissimis, curiosissimis, ac insatiabilibus, nempe memoria, intellectu & voluntate, & ad maiorem captandam delectationem varia, diuersaque commiscens, nec alia in re vlla perfectè impleri, aut quietem consequi, quàm in Deo valentibus. Tertio, pefanda est consolatio ex vnione tam fixa, vt propter eam retinendam omnia contemnantur: & cum hęc incipiat, cōsummat in gloria. Quarto, ex vinculis perfectissimis Fidei, Spei, & Charitatis, quæ diuinæ & Theologicæ prorsus virtutes sunt. Quinto, ex effectu magnitudo consolationis colligenda est, qua fit, vt tribulationes ipsæ sapiant, & omnes carnis & seculi voluptates desipiāt; cuius micæ ac reliquæ apparent in Virginibus, Eremitis, præclaris Cōfessoribus, & Martyribus, qui horréda supplicia pertulere, sola muniti consolatione diuina. Sexto, apparet etiam ex pretio quo emptæ est, videlicet ex luctu Christi continuo, & acerbissima Cruce: ideò dum ingreditur in Ierusalem, cantantibus prælæticia omnibus, solus ipse fleuit. Septimò, conspicitur magnitudo eius ex hoc, quòd illam ostendit in creaturis, per quas non consolatur: *Quia delectasti me*, inquit Dauid, *in factura tua: & in operibus manuum tuarū exultabo.* Creaturæ enim quod habent, non agnoscunt, bonum, ideò

totum earum gaudium, quod posset habere Sol de luce, cœlum de influxu, aqua de sua claritate, rosa de suauitate, planta de maturitate fructuū & bonitate; animalia de diuersis & varijs virtutibus ac proprietatibus, nostrum meritò est, & ad nostrū solatiū spectat. Deinde ostendit hanc consolationem per omnes Scripturas: de quibus ab Apostolo dicitur: *Quacunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt; vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Est enim Scriptura sacra nihil aliud, quàm epistola consolatoria quædam, à Deo per Prophetas & Apostolos ad nos transmissa. Atque hæc quidem omnia, magnā esse consolationem Christianam ex parte ostendunt; sed exactiùs & meliùs docet experientia: quemadmodum de mellis sapore & dulcedine plus cognoscitur, vel tantillum eius gustando, quàm multis horis de illo disputando. Talis est, tamque delicata diuina consolatio, vt verè illam agnoscere possit, nisi qui accipit, nemo. Hæc de secūdo dicta sunt capite: ad tertium veniamus.

Lugentes ergo meritò consolationem accipiunt. Primò quidem, quia Deus natura beatus est & felix, Deusque proinde consolationis totius, id est, perfectæ; quia nimirū in cor ipsum illabitur, in quod alia intrare non possunt; & ideò Deus effudit de suo gaudio, quo plenus existit, & propter ipsum Angeli & beati ob naturam & gratiam nos consolantur. Vnde Zacharias ait: *Et respondit Dominus Angelo qui loquebatur in me verba bona, verba consolatoria; Dominus etiam conuocat vicinas, & amicas, dicens: Congratulamini mihi.* Omnia denique nobis solatium exhibent; si dæmon ob naturam dissimulata malitia interdum cōsolationem exhibet: vt ait Gulielmus Parisiensis. Deinde ratione misericordie Dei: quia enim propter eum à sensibus & delectatibus auellimur, quod sine tristitia, & magno mœrore non fit; vt misericors est, cū magno gaudio succurrit. Hinc prodigi-

Spiritualis, & diuina consolatio quomodò ex Scripturis colligitur. Rom. 15.

Eandem cognoscēdi ratio perfectissima.

Prima ratio, cur lugentes cōsolationē accipient à beatitudine Diuina.

Zacha. 13.

Luc. 15.

Guliel. Pa. Secunda, à Dei misericordia.

gum

Luc. 15. gum reuertentem, cum gaudio & lætitia excepit: vnde Dauid: *In conuertendo Dominus, inquit, captiuitatē Sion, facti sumus sicut consolati: & rectè ait, Sicut consolati: quia plena consolatio in patria erit. Quare Apostoli semper erant læti cum Christo, id est, vt plurimum: nam in eius morte contristati fuerunt. Atque hoc Deus sapienter facit: ne nouerca, id est, mūdus hic, contra patrem verum murmurās, nos decipiat, obijciēdo quod non largiatur vel hœdum, vt cum amicis epulemur. Tertio, æquitas diuina exigit, vt Deus ipse pro sua bonitate dolorem, quem pœnitens sustinet, auulsioni ab ita vnitis & dilectis, ob ita remota & à se aliena obiecta, propter amorem ipsius libenter amplectatur; illumque in gaudiū lætitiāque conuertat: ille enim lugendi actus, quia de malo turpi est, bonus est atque laudabilis; ergo de illo astu honesta erit, sanctaque cōsolatio; vt simul sit animus beatus ac dolens: hinc illud acutè dictum Augustini; *Pœnitens doleat, & de dolore gaudeat; & Paulus, Gloria, inquit, honor, & pax omni operati bonum; & Salomon, Gaudium est iusto, facere iudiciū.* Et si enim tristitia naturalis nec bona per se sit, nec mala: sed tamen vt ex culpa immoderata si qua sit, mala est; ita illam propter Deum si acceptes, bona & utilis erit. Atque hac ratione aquæ Maræ misso ligno aloes, vt tradunt Hebræi, id est Crucis memoria, in dulcorem vertuntur, Exo. 15. & aqua frigida ad imperium Domini, in dulce & lætificans vinum mutatur, Ioann. 2. Quarto, Dei sapientia non patitur vas viuū, quod se aqua delectationis terrenæ sponte euacuauit, diuinæ consolationis balsamo vacuum permanere: nam vtrumque liquorem, id est, cōsolationem corpoream & spiritualem capere non valet: secus erit in cœlo; cum sapientia diuina vacuum non admittat, & oleum Spiritus sancti infundat in vasa vacua, & non edentes de mensa mūdi huius, edūt de micis quæ cadunt de mensa cœlesti; & deficiente Ægypti farina,*

pluit Dominus de cœlo manna dulcē & delicatum. Quinto, homo animal est capacissimū cōsolationis, vt ad delectationes solas captandas videatur natum. Nam etsi solus inter cuncta animantia, vt magis delectari valeat & consolari, colores misceat, odores, sapes, vocum harmonias, & quas Philosophi vocant primas qualitates: nunquam tamen consolatione vlla hīc satiari potest; multo minus in tāta luctus occasione. Hoc autem delectationum capiendarum studium frustra Deus naturæ ingenerasset nostræ, nisi aliquando foret implendum. Sexto, homo recedens à peccato, consequenter à non esse, quod per accidens tendebat; per se autem ad bona sensibilia recedit; quæ quia desinunt in nihilum, minimè satiant: *Nihil, inquit Dauid, inueniunt omnes viri diuitiarum in manibus suis.* Ergo accedens ad Deum, per tale à peccato recessū, ex cōsequenti per se tendit ad esse, & ad veras, solidasque consolationes, secundum illud: *Renuit consolari anima mea: memor fui Dei, & delectatus sum.* Atque ita nihil est aliud, à peccato conuerti ad Deum, quàm vanas consolationes creaturarū, cū solidis illis Creatoris gaudijs permutare. Atque ita flentibus datur illud centuplum, de quo Christus in Euangelio: *Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum; centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* In quæ verba Bernardus serm. De verbis Petri ad Dominū: *Ecce nos reliquim⁹ omnia, sic ait: An non centuplum habet omnium, qui impletur Spiritu sancto, qui Christum habet in pectore? Nisi quod longe plusquam centuplū est visitatio Paraclēti Spiritus, & presentia Christi.* Quam magna, inquit, multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te; perfecisti eis qui sperāt in te, &c. Hoc ergo centuplū, adoptio filiorū est; libertas, & primitia spiritus, delicia charitatis, gloria cōscientiæ, regnum Dei, quod intra nos est; non vique esca, vel potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Gaudiū sanè

Quinta rat. ab hominis natura.

Sexta ratio.

Psal. 75.

Psal. 76.

Quid. à peccato ad Deū conuerti.

Matth. 19.

B. Bernardus in fine ser. Centuplum qui accipiāt in hoc seculo.

Psal. 30.

2. Cor. 1. Luc. 17.

Rom. 14.

Supra 9. non modo in spe gloria, sed etiam in tribulationibus, &c. Hæc gratia deuotionis & vñctio docens de omnibus, quam expertus nouit; inexpertus ignorat: quoniam nemo scit nisi qui accipit. Hæc ille. Septimò, indignum est etiā diuina bonitate, vt tantum delectationis, & voluptatis in peccato & delicijs huius mundi collocauerit, quātum in virtute ac spiritualibus. Vnde Isaac, id est, gaudium spirituale & rationale, ab Abraham nō iugatur, sed aries inuentus inter vepres, videlicet gaudium mundanum, & sensibile, quod non nisi ex spinis, id est, diuitijs, animi pungentibus elicitur. Cū ergo lætitia iusti in corde sit; delectatio verò impij in sensu; qui minor & inferior est corde; tristitia verò iusti in externis & corpus affligentibus consistat rebus; illa autem impij in corde: hinc est, quod iustus plus lætatur, cum etiā in sensu patitur, quā impius, cum extra delectatur. Mirū porrò est; cum omnes sitiamus delectationem ac voluptatem, & mundus non aliam proponat, quàm falsam & inanem; caro verò scedantem atque inquinantem; dæmon autem fallacem & transfiguratam; verā ac solidam Christus, corque nostrū purificantem, Deoq; cœlesti vnione coniungentem: omnes tamē ad falsas, fucatasque & immundas confugimus. Cuius rei aliā reddere rationē non possumus, quàm nos ex peccato ita debilitatos esse, vt aquæ furtiue videantur nobis dulciores, & panis absconditus suauior. Ad hæc, quia sophista & cauillator dæmon, tanquam fraudulentus mercator, parum delectationis patenter & extra ponit, vt escam, sub qua delitescat hamus, vt illa deglutita, ad æternam famem, & sitim perducamur. At Christus contrā, nunc patentem tribulationem, & in ea absconditū regnum consolationis constituit: vnde dixit: *Simile est regnum cœlorū thesauro abscondito in agro.* Quid enim magis absconditum, quàm sub paupertate latere diuitias, sub luctu consolationem, sub dedecore gloriā? Citat Gellius lib. 16. cap. 1. pulchram

1. Ioann. 2. Apocal. 2.

Septima ratio.

Gen. 21. Infra 22. Arietis inter vepres herētis, pro Isaac immolatio: quid mysticè.

Vnde fiat, Christianos terrenæ consolationes at que carnales, quàm cœlestes, ac spirituales vt magis afficiant.

Prou. 9. Altera ratio.

Matth. 13.

Aul. Gell.

Musonij sententiam Græcam, quæ sic habet: *Αυτὶ πιάγγο καλὸν μὲν τὸ πόνος, ἔμὲν πόνος δὲ χεῖραι τὸ δὲ καλὸν μὲν, ἂν τὶ ποιήσῃ αἰσχρὸν μὲν δὲ ἡδονὴ τὸ μὲν ἡδὴ δὲ χεῖραι, τὸ δὲ εὐχρὸν μὲν.* Hoc est: *Si quid feceris honestum cum labore: labor abiit, honestum manet. Si quid verò turpe feceris cum voluptate: voluptas quidem abiit, turpitudine verò manet.* Quamobrem opera honesta, etsi laboriosa, amplectenda nobis sunt, quia tēpore suo metemus: *Et qui seminant in lacrymis, in exultatione metunt:* vt inquit Dauid. Octauò & vltimò, hæc omnia pre sentis vitæ gaudia, arrha quedā sunt future in vita æterna consolationis: nam cum luctus opponatur consolationi, non potest stare luctus cum omnimoda & plena cōsolatione vig huius; partim ob impedimenta carnis, partim quia cum parua cognitionis simus, impleri nequaquā possumus; sed quo plus gustat, eo magis sitit animus, & sentit sibi aliquid superesse, imò infinitum quid, quo vetatur frui. At in alio seculo innarrabiles prorsus consolationes habebit, tum in Deo summo gaudij obiecto, summèq; viso ac coniuncto, qui ad sua gaudia nos admittens dicet: *Intra in gaudium Domini sui.* Et consolabuntur, ait, nempe simul anima & corpus, quod hīc vix cōceditur, nisi interdum ex redundantia portionis superioris in inferiorem, dicente Dauid: *Cor meum & caro mea exultauerūt in Deum viuum.* Illic autē summæ corporis delicia felicitatem animi nō impediūt; neq; cōtrā hæc illas, sed simul cōiuncta omni ex parte perfectā, & omnibus numeris absolutissimam reddet beatitudinem. Consolabuntur etiam, non soli, verum cum alijs beatis, & intelligentijs illis separatis, quarum consortiū iocundissimam planè efficiet felicitatem: communicatisq; inuicē gaudijs ineffabilis ac incomprehensa reddetur omnino consolatio: quam non solum in Deo, in Christo, in Virgine, Angelis, beatisq; hauriēt, sed etiam ex omnibus creaturis propter eos renouatis; imò in damnatis ipsis, quia *Lætabitur iustus, cum*

Musonij cuiusdam sapiētis aurē dictum.

Psal. 125.

Octaua ratio, atq; postrema, cur lugentes cōsolabuntur.

Matth. 25. Nunc lugentes, quomodo in cœlo animo, & corpore consolabuntur.

Psal. 83.

Ij dē ex beatorum societate quantū consolabuntur.

Apoca. 21. & alibi. Psal. 57.

Esa. vlt. viderit vindictam; & alibi, Et egredientur, inquit Esaias, & videbunt cadauera mortuorum qui prauaricati sunt in me: Vermis eorum non moritur; & ignis eorum non extinguetur, & erunt vsque ad satietatem visionis omni carni. Ibi rursus consolabuntur in peccatis & flagitijs quæ admiserunt; non quidē quatenus in Deum sunt, sed earatione, qua illa per Dei misericordiā euaserunt, & materiam præbent diuinę beneficentię atque clementię illustrandę. Consolabuntur in omnibus laboribus, afflictionibus, ærumnis, & tormentis propter iustitiam & Christi nomen perpessus ac toleratis: non quidem quatenus corpori noxia, & molesta extiterūt; sed propter immensum glorię pondus illis comparatum. Atque ita immensa in Adam veteri erat desolatio, sed multo maior in secundo erit consolatio. Non erit tunc tempus luctus, sed tempus ridendi: non dabitur cibus, potusque parcē, & cum mensura, *Sed vt edatis, inquit, & bibatis super mensam meam, in regno meo;* ac rursus, *Inebriabuntur ab vbertate domus tue: & torrente voluptatis tue potabis eos.* Tunc, depositis fordidis, & luctuosis vestibus, ablatoque omni nuditatis pudore, vestes splēdidas incorruptionis accipiemus: cum mortale hoc induet immortalitatem: & corruptibile hoc induet incorruptionē. Tunc erit habitatio ac mansio firma: *Scimus enim, Paulus inquit, quoniā si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quodd adificationem ex Deo habemus, domum non manu factam, sed*

aternam in cælis: & Esaias, Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiducia, & in requie opulenta. Tunc erit somnus profundus in Deo, & quietus: de quo, *In pace in id ipsū dormiā & requiescā: & iterum, Dormietis, & non erit qui exterreat.* Tunc erit tempus iocunditatis & solatij, in illa pura & sincera cum Angelis & Sanctis conuersatione; de qua dictum est: *Sicut latantium omnium habitatio est in te.* Tunc deniq;, nuptiæ Agni, & vxor siue Sponsa eius præparata erit ad summas delicias cum Sponso vsurpandas. Quis ergo ad tantum ac tale consolationis præmium ambiendum & affectandum non excitetur? Quæ poterit esse legitima excusatio, vbi tales ac tantæ pro legis obseruatione promittuntur delicia? Quid potest iustæ causæ obtendi, si tantorum bonorum non tangeremur sensu? Quæ laboriosa certamina, aut horrenda supplicia impedire nos poterunt à tantæ felicitatis consecutione, vt non gloriosum ducamus pro nomine Iesu contumeliam & flagella pati? cum scriptum sit: *Id enim quod in presenti est momentaneum & leue tribulationis nostra, supra modū in sublimitate aternum gloria pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis que videntur, sed que non videntur, que enim vidētur, temporalia sunt: que autem non videntur, aterna sunt.* Faxit Christus, vt pro sua incomparabili bonitate, tantorum gaudiorum participes nos efficiat; cui cum Patre & Spiritu sancto reddatur omnis laus & gloria in sempiternum, Amen.

Esa. 32.
Psal. 4.
Leuis. 26.
Psal. 36.
Apoc. 21.
Nihil pro tali, ac tanta beatitudine cælesti non faciendū nobis, ac tolerandum.
2. Cor. 4.

TRACTATUS XI.

IN illa verba: *Beati mites: quoniā ipsi possidebūt terram.*

Quam grata & amabilis mansuetudinis virtus: ea de vtilis quibus, & necessaria.

NULLA profectò inter alias virtutes ita exornat & decorat animum apud Deū, atque cōmendabile coram hominibus reddit, ac mansuetudo; per quam Christus Dominus

peccata tolerans nostra, & ad pœnitentiam expectans, amabilem se exhibuit nobis; Patres verò Veteris Testamenti, & Sancti, qui ad Nouū pertinent, propter animi lenitatem promissiones de possessione terræ

acceperunt.

acceperunt. Hæc autem virtus summe conducibilis est, tum Doctori, vt patienter ferat tardiora ingenia, *Seruū enim Domini,* ait Apostolus, *nō oportet litigare: sed mansuetum esse ad omnes: tū etiā auditori in primis necessaria: vt meritò frater Dñi dixerit, In mansuetudine suscipite insitū verbum, quod potest saluare animas vestras.* Hæc igitur tertium locum obtinet: de qua explicandum quid sit, & voce, & re, ac quotuplex; deinde, quare beati dicantur mites; postremò, quæ sit hæc possessio terræ, quam mansuetis Dominus pollicetur.

In primis igitur, quod ad nomen attinet, Mites dicuntur dulces, placabiles, teneri, faciles, lenes, maturi; ceu fructus qui dicuntur mites, vt ille dixit, *Sunt nobis mitia poma.* Mansueti verò, id est, manu assueti: quòd omnia quæ sunt natura fera, manuum præmulsionem mitescāt: vnde Poeta:

Ille manū patiēs, mēsaq; assuetus herili: cuius oppositū est, immanis, ferus, asper, intractabilis ac inflexibilis: Gracè verò mites, dicuntur Παισις παρὰ τῆς πάτρας ἁδίας ποτιῦν, nimirū quòd facile efficiant omnia. Re verò, Mansuetudo apud Speusippum citatum à Cicerone, est constantia animæ ad uersus iræ impetum immobilis, moderata temperies animi. Clemēs Alexandrinus lib. 4. Stromatum: *Mites autem sunt, inquit, qui insidam quæ est in anima pugnam sedauerunt, iræ & cupiditatis, & eorum, quæ sub eas cadunt. Mites autem laudat eos qui tales sunt sponte, & ex animi instituto, non autem eos qui ex necessitate.* Hæc ille. Augustinus verò in sermone Domini in Monte: *Mites sunt, qui cedunt improbitatibus, & non resistunt malo, sed vincunt in bono malo.* Idem lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 7. *Mitescere, ait, est non contradicere diuina Scriptura, siue intellecta, si aliqua vitia nostra percutit: siue nō intellecta, quasi nos melius sapere, meliusq; percipere possimus.* Ita Augustinus. Rectè ergo post deuictum affectum ad bona temporalia per primam beatitudinē; & post superatos animæ concupiscētis mo-

2. Tim. 2.
Iaco. 1.
Mititas, seu Mansuetudo quid nominē.
Virgilius Eclo. 1.
Idē lib. 7. Aeneid.
Quid re Mansuetudo, Speusippo. M. Tull.
Clem. Alexandr. paul. l. 4. Stromatum.
B. Augusti. lib. 1. de sermone Dom. in monte. c. 11. to. 4. Rom. 12. Idē tom. 3. sub initii.
Tertium inter Beatitudines locum Mansuetudo cur teneat.

tus per luctum, perturbationes animæ irascentis per mititatem compefcuntur. Sunt autem mites in triplici differentia. Nam quidam sunt natura sua tales, vt faciliē alijs cedant, & difficulter vel nunquam irascantur, alij verò, qui motus iræ compefcunt. Ided ait Theophylactus: *Mites sunt non qui prorsus non irascuntur: tales enim insipientes sunt & insensati; sed qui ira vim habent, continēt autem; & quando oportet, irascuntur.* Sic ille, & rectè. Nā vt docet Gregorius Nyfenus hoc loco, *Non penitus vacuitatem affectuum & impatibilitatem humana natura præscribit (non enim equi legislatoris est ea inbere, quæ natura non capit, nec admittit. Nam id perinde est, ac si quis aquatilia traducat ad aëream vitam, aut contrā ad aquam deducat ea, quæ in aëre viuunt: sed conuenit ad proprias & naturales vires, aptam & accomodatam esse legem) Idcirco vt moderati pariter & lenes simus, non vt affectuum prorsus expertes, & à perturbationibus omnino vacui simus, beatificatio nos hortatur: nam hoc quidem excedit naturam: illud verò virtute conficitur.* Hactenus Gregorius. Tertio autē fieri potest non humano modo per mansuetudinis virtutem humana prudētia dirigente, sed heroico & excellēti modo, atq; hoc (ob Dei legem, Christi imitationē, & cordis ferenitatē seruandā) per mititatis beatitudinem, quæ motiones virtutis irascentis, id est, spēs, & desperationē; timorem, & audaciā, coërcet atq; moderatur; sed præsertim irā, id est, vindictæ appetitū, & vitæ superbiā. Et quanquam mansuetudo, clemētia, epikheia, misericordia & pietas, in materia conueniāt, & in moderanda parte vindictæ appetēte cōsistant; habēt tamen distinctas rationes formales, quib⁹ inter se distinguantur. Nam clementia, propriè exterioris punitionis est moderatrix; Mititas prorsus minuit rationem iræ & concitationis internæ; Pietas remouet mala proximi ex reuerentia quam habet ad aliquem superiorem, vt, parentem, Deum; Misericordia verò, sensus est alienæ miserię, & remouet mala

Mites triplicis generis sunt.
Theophyl.
Grego. Nyf. sen.
Munus boni legislatoris quod.
Mansuetudo, Clementia, Epikheia, Misericordia & Pietas quomodo distinguantur.

proximi ex hoc quod in eis aliquis contristatur, qui existimatur ad nos pertinere; Epikēia, est virtus diminuens pœnas secundum mentem legislatoris, licet non secundum verba legis. Et quantum omnes istæ virtutes idem esse videantur, & in auferendo malo proximi conueniunt; distinctæ tamen sunt: vt idem pilus capitis qui in radice est vnus, duplex est tamen; vel etiam triplex, ob duos vel tres terminos in quos definit. Quod verò hæc virtus mansuetudinis superbiam, & vindictæ appetitum cõpescat, ex eo elicitur, quod hæc duo coniuncta sunt vitia; quæ admodum humilitas non est sine mansuetudine: vnde Dominus illas coniungens: *Discite, inquit, à me, quia mitis sum & humilis corde*; & Apostolus: *Cum modestia corripietes*, &c. ac Iudith *Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio*. Vt igitur non nihil de superbia, & iracundia dicamus; expede, superbiam, motum esse vel appetitum tendentem ad magna atque excelsa, homini à principio à Deo ingenitum, vt se excellentibus bonis dignum duceret; sed per peccatum defecit ad vana, vilia ac contemptibilia. Est autem Magnanimitas, virtus ad magnos impellens honores, à qua per defectum pusilli animi vitium discedit; sicut oppositum vitium per excessum est superbia; quæ aliud non est, quam tumor animi ex opinione boni, vel amor excellentiæ peruersus & immoderatus: oriturque ex amore proprio, quo veluti conspiciillis quibusdam parua sua bona perspecta, magna apparent: qualia sunt, scientia, ingenium, nobilitas, pulchritudo, & cætera huiusmodi. Per superbiam ergo quisque nulli subesse, & liber esse ab omni vinculo præcepti, cæterisque dominari vellet. Est autem grande peccatum, vt Regis vel Reginæ nomē obtineat: vnde dictum est: *Ipse est Rex super omnes filios superbia*. Verbū autem Superbire, non est aliud, quam super alios & super se ipsum ire, & verbū Græcum, *ὕψιστος*, eminentiam super alios, & ostentationē designat;

estque primum peccatum in cœlo, & in terra natum: idè vt Regina coronam defert: hinc Esa. 28. *Va corona superbia: Comitatum magnum virtorum quasi Rex, multorumque criminum secum adfert, vt, inuidiæ, contemptus, odij, rapinæ, iracundiæ: vnde dicitur: Qui tenebit illam (scilicet superbiam) adimplebitur maledictis: facit magnas expensas in veste splendida, domo instructa, mēsa lauta, & feruorum multitudine, quibus sustinendis vix satis sint regna, vel imperia: atque vt Rex tuetur castrum, & domos vicinas, etsi paruas, ita superbia alia peccata minora atque leuiora. Sola superbia apertè se Deo opponit, illique erecto collo resistit: atque ea, quæ Dei sunt, id est, tempora, loca, personas, res, actiones, principium & finem operum, & gloriam quasi per vim vsurpare contendit, dominiumque Dei sibi adscribere audet. Quippe, *Initium superbiae hominis, apostatare à Deo*. Per mititatem ergo animus disponitur, vt subditus sit Deo, & his, qui sub Deo sunt loco eius, & præter hoc, omnibus hominibus propter Deum. Qui ergo præceptis, & voluntati Dei non acquiescit, vel superiori nõ obedit, quæ aut natura dicitur, aut Christus, aut lex humana constituit, aut ipse sibi propria voluntate per professionem vitæ Monasticæ in aliqua Religione probata elegit, mitis nõ est, aut humilis, sed ferus, superbus, contumax & acerbus. Est etiam mititas circa eos, quibus non subdimur: cum circa ea, quæ sunt intellectus, vbi non periclitatur fides, cedimus. *Honor est enim homini, qui separat se à contentionibus: & seruum Domini non oportet litigare; sed mansuetum esse ad omnes; patientem, docilem*. Beatus Gregorius in homilia super Euangelium Matthæi cap. 22. *Melius, inquit, puto, salua fide, alieno intellectui cedere, quam contentionibus deseruire*. Hæc ille. Vbi verò periclitatur fides, non est villo modo cedendum; sed acriter instandum, & verbum Pauli seruandum: *In modestia corripientem eos qui resistunt veritati*.*

Esa. 14. & Apoc. 12. Esa. 28. Quorum caput virtorum superbia: eius proprietates. Eccli. 10.

Ibidem. Mansuetudinis virtus. Illa quibus desit.

In non subditos quomodo nos mites geramus. Prou. 20. 2. Tim. 2. B. Gregor. homi. in Euangel. 38. in princ.

2. Tim. 2.

Mitis

Mansuetudinem superbiam & vindictam in motibus reprimendis versari.

Matth. 11. 2. Tim. 2. Iudith. 9.

Quid superbia.

Magnanimitas quid.

Radix superbiæ, ea peccatum quam graue.

Iob. 41. Superbire, quid.

Mitis, & mansueti hominis indicia.

1. Cor. 4.

Ibidem.

Superbi contra hominis insignia.

Humili quam fugienda.

1. Pet. 5. Tob. 4.

Irare passio, quid sit: unde nascatur.

Mitis etiam, quantum ad animi motus, cognoscit se nihil ex se ipso habere, sed omnia esse Dei dona; & gloriam Dei querit, illique gratias agit. Neque curat hominum iudicia; quia, vt Paulus ait: *Mibi pro minimo est, vt à vobis iudicer, aut ab humano die: quia sententia lata ab alieno iudice, nulla est. Nulla agnoscit ex se merita, sed tanquam dona Dei, si quæ sunt; nec vt per illa erigatur, sed potius vt humilietur: & vt granum solidum frumenti descendit in aquam, vanum vero tendit sursum; ita plenus Dei donis deprimitur: vanus vero in seipso exaltatur. Superbia, circa linguam os iactandum habet, in laudes proprias se effundit, nec humiliatur nisi fictè, quò plus ascendat; quemadmodum retrocedit qui vult transilire fossam; vitur sono graui, verbis tragicis, conuitijs, iniurijsque in proximum; adhibet pertinaciam, clamorem, contentionem; conatur maiorum suorum præcepta, & obedientiam soluere, à quibus omnibus mansuetus humilitate indutus longè abesse debet; veluti fugere habet oculos sublimēs, collum erectum, superbum incessum: cumque mundus totus superbia plenus existat; vix agnoscitur, quia infirmitas est sub aspectum nõ cadēs, vt phrenesis; & quia mons est oppositus Soli iustitiæ, ne lumen ingrediatur, & quia ex omnibus rebus etiã præclaris innascitur, & publicè fit. At qui verè mansuetus est; id est, manui gratiæ Dei assuetus, humiliatur sub potenti manu Dei, seruaturque præceptum Tobie capit. 4. *Superbiam, inquit, nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas*. Expende verbum Dominari: quia tamen si ex exurgat motus superbiæ; continendus tamen est, ne ultra pergat. Et hæcenus de superbia sit dictum.*

Addendum aliquid & de Ira: quæ & passio naturalis, & virtus & vitium esse potest: & vt est passio, significat concitationem animi ob iniuriam, vel contemptum, tendentem ad vindictam. Efficitur autem quasi ex materia, euaporatione fellis, ex quo sa-

quis & spiritus ebulliant circa cor, & inde ascendunt in cerebrum (vt cum vinum epotum ebrietatis est causa: ascendunt enim eius vapores sursum) vnde ardent oculi, vultus color mutatur, verba impediuntur. Hæc autem passio, quia naturalis & à Deo data, & communis omnibus animantibus ad se conseruandum in statu suo; & ad resistendum contrarijs; neque bona, neque mala est; neque mansuetudo illam tollit, sed tantummodò moderatur.

Secundò est ira per zelum, seu nemesis, qua proprijs, alienisve peccatis, quatenus Dei honorem obscurant, indignamur, irascimurque: de qua Christus dixit: *Zelus domus tue comedit me*; & indignatus est propter pueros, quos abigebant à se Apostoli: de Saul quoque dicitur: *Et insiliuit Spiritus Domini in Saul, quum audisset verba hæc, & iratus est furor eius nimis*. Hac sancta ira præditi Phinees, & Helias, Deo placuerunt; Iudæi etiã audientes blasphemias Dei, vestes de more scindebant. Quod si modò esset quarta pars zeli Iudaici in Christianis, nullas vestes gestarem integras: tanta est licentia & impunitas Deo ac Sanctis eius maledicendi ac blasphemadi. Quod si blasphemii, vt olim, lapidibus essent necandi; profectò euertenda forent ædificia ciuitatis, vt lapides sufficerent ad eorum cædem & internecionem, ac ita fieret, vt sartores ditescerent & architecti. Sed quia caremus zelo Dei; hinc est, quod tam horrendis blasphemijs, quas vilissimi atque impudentissimi homines in Deum, & Christum, in sanctissimam Deiparam, & diuos omnes iactare non desinunt, quasi stupidi & insensati non tangimur. Hanc iram, quæ per zelum est, non tollit, sed potius auget mansuetudo hæc.

Tertiò, inuenitur quædam ira vitiosa, quæ Iracundia, vel Irascibilitas, ab Aristotele verò 4. Ethic. dicitur *ὀργή*: estque vnum è peccatis capitalibus septem; per quam cõtristamus Spiritum sanctum, & perturbamus eius quod factum est in pace

Animati cur necessaria: nimia, quomodo corrigenda.

Ira bona atque laudabilis quæ.

Ioan. 2. Psalm. 68. Matth. 19. 1. Reg. 11.

Num. 25. 3. Reg. 19.

Iudæi olim Christianis hac in parte quanto meliores.

Leuit. 24.

Vnde nunc tanta Christianorum in diuos maledictia.

Mala ira ac vitiosa quænam: eius effectus.

Philos. cap. 5. tom. 3. Ephes. 4.

D. Greg. li. 5. Mora. 6. 30. & 31. tom. 1. Psalm. 72. B. Aug. in hunc Psalm. tom. 8. Deut. 32. Rom. 12. Proue. 18. Infra 22. Cur nemo, iuxta Sapientem, debeat esse amicus homini iracundo.

Iracundorū ac furentium mores.

Eccle. 27.

habitu, incedimus; violamusq; templum Dei; tollimus similitudinē Dei, in pace & tranquillitate, vt ait Gregorius, positam. Proinde in ciuitate tua cœlesti, De², imaginē ipsorum ad nihilum rediges: quia, vt Augustinus ait, *Ipsi in ciuitate sua terrestri imaginem tuā deleuerunt.* Tollitq; hoc vitium Dei dominiū, id est, vindictam, quam inferre proprium Dei est, secundum illud: *Mihi vindictam, & ego retribuam.* Fitq; per iracūdiam homo alijs intractabilis: vnde Salomon Prouerb. 18. *Spiritum ad irascendum facilem quis poterit sustinere? & alio loco, Noli esse amicus homini iracūdo.* Et meritō: nam igne excandescētix, vinculum amicitix, imō etiā cōsanguinitatis soluitur: nam inuenti sunt, qui hac perturbatione agitati, filios, vel parentes, vel vxorem occiderūt: efficiturq; homo per hoc vitium, vt lignum ignitum vrens, vel spinosum pungens vndiq;, quod nemo illæsus valet apprehendere. Nocet autem in primis ipsi irascēti, nō solum in vita & fortunæ bonis, verum etiam in bonis animi: non enim solum rationis lumine, sed etiā Dei gratia, & iure ad gloriā spoliatur. Hęc iram mansuetus premit, siue contingat illi in Deum, siue in se ipsum, siue in proximum iræ motum exurge re. Homo etenim adeo imprudēs & impudens redditur, vt in Deū ipsum iram & rabiem euomat, quod putetur omnium rerum esse causa, neq; prohibuerit, e.g. vel pluuiā, vel morbum, vel iactum tesseræ, vel aliud simile quippiā, quod sibi nocuit: neq; contentus motu animi irati in Deū ferri, distringit gladium linguæ per verba maledica & blasphema in diuinum numen: vnde stare audet superbia vermiculi, & cum omnipotēti congregari: quod multo indignius est, quàm si formica machinaretur in hominem, deq; eo vltionē sumere se posse existimaret. At mitis, acquiescit in iudicijs Dei iustis, & sapientia plenis, & ex peculiari amore factis: cōsiderat dictum illud Eccle. 27. *Qui in altum mittit lapidē, super caput eius cadet.* Qui etiam emittit spu-

tum venenati verbi in cœlum, recidet in caput eius. Si quid etiā aduersi accidit; ait cū Iob: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Dñi benedictū.* Deinde irascitur homo in se ipsū, quando nō potest sumere vindictā, vt vult; qua ratione pueri ac fœminæ in se ipsas indignantur; damnati etiam sœuiunt contra se ipsos, deq; se ipsismet pœnas sumunt, & desperant præ rabie, vt Iudas, qui præ indignatione ad suspendium, ac præcipitium cucurrit. Mitis autem, omnia æquo animo tolerat, neq; quicquid contra se machinatur: cū nō ignoret, se non esse sui iuris, sed alterius.

Tertiō irascitur homo in proximum ob iniuriam, siue verā, siue existimatione sua: est autem triplex iniuria: aut illata, aut mox inferenda, aut præsens quæ inferitur. Primò ergo mitis, iniuriam illatam excitantē ad iram, siue ad vlciscēdi desiderium, nō protinus per se, aut per suos vindicat, quia nouit esse scriptum: *Mea est vltio, & ego retribuam eis in tempore, vt labatur pes eorum: & Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Nouit etiā, minimè decere, vt quis sit in propria causa iudex; neque cōgruere, vt quis propria autoritate se iudicem constituat: esset nanque simul actor & iudex: sibi etiā plus noceret odio, quàm alter illi nocisset iniuria. Quia verò in offenso ius est accusandi offendētē coram Deo, aut coram Republica, siquidē vnus quisque Dei est, & Reipub. membrum: si offendens petat veniā, lege tenemur non accusare eū corā Deo, sed iuri cedere, quia se humiliando iam satisfecit: quod si nō petit veniam; haud cogimur semper accusare, sed orare vt resipiscat: *Orate, inquit, pro persequentibus, & calumniantibus vos: ne in alia vita à Deo acerbè puniatur; quā punitionē in finē vsq; in peccato persistenti, optare possumus amore iustitiæ, non odio proximi.* Vnde iusti & beati lætantur, cū vident vindictam; & Paulus de Alexandro ærario ait: *Alexander ærarius*

Mitis quomodo aduersus insurgentes iracūdiæ motus se cōparet. Iob 1. Vt contingat, quæpiā in se ipsum irasci. Matt. 27.

Vt verò in proximum irascatur. Triplex iniuria. Mitis cur nō statim illatā vlciscatur in iniuriam.

Deut. 32. Matth. 5.

Offensus offendētē apud Deū, aut Magistratū quando deferre non debeat.

Ibidem.

Psalm. 57. 2. Tim. 4.

multa

Eius licita quatenus ac casurio. Rom. 13. 1. Pet. 2.

Id iuris cur alijs potius Christianis, quàm religiosis concessū, & quatenus.

B. Aug. quodam loco. Leo Papa, serm. 4. in Quadragesima, sub finem.

1. Cor. 6. Prima ratio, cur Apostolus forensia Corinthijs veret iudicia.

Ath. 25.

B. Athanasius tom. 4.

multa mala mihi ostendit: reddet illi Dominus secundum opera eius: quem, & tu deuota. Quoniam verò peccans in alium, se etiam subijcit vindictæ politicæ, iuxta illud Apostoli: *Si male feceris, time, non enim sine causa gladium portat: Petrus quoque inquit: Siue ducibus, tanquam ab eomissis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum: licitum est, eum, qui iniuriam intulit, accusare, non autem vt se vlciscatur, sed vt putridum membrum de sano corpore præcidatur: vel vt frater in criminibus non sordescat, sed pœna admonitus resipiscat: hoc tamen non ita decet religiosos, ob statum religionis, in quo consiliorum viam profitentur. Omni autem Christiano consilium est non accusare, & animo paratus esse debet omne damnum tolerare: nisi vbi malus acciperet ansam, vt Respublica læderetur, aut seminādo hereses, & schismata; & in vniuersum quando contra commune bonum conspirarent: tunc enim præceptum est accusare. Idē Augustinus hortatur ad accusandos, & detegendos Pelagianos, & Leo Papa ad deferendos Manichæos. Quantum ad actum autem licet accusare, vt sibi resarciatur damnum, nō pergendo ad vindictam offensæ. Religiosis autem non decet per se ipsos litigare, sed possunt per Oeconomos, & procuratores.*

Et si verò Paulus 1. Corint. 6. scribat: *Audet aliquis vestrum habens negotium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud sanctos? & infra: Iam quidem omnino delictū est in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudē patimini? sed vos iniuriam facitis, & fraudatis: & hoc fratribus. An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt?* Haud tamen simpliciter prohibet his verbis iudicia, sed in primis illa damnat, quæ coram infideli iudice fiunt: dicatus enim Deo, litigare apud infideles non debet, si fieri possit, nisi in causa Euangelij, vt Paulus, qui dixit: *Ad Casarem appello: & Athanasius, qui contra Arriū disputauit coram Probo Prefecto Gen-*

tili. Deinde dānat iudicia apud eos ob libidinem eorum, qui inferebāt iniurias, & defectum eorum, qui illas molestè accipiebant, ob quam nostram duritiam permittit iudicia: hinc subdit: *Et si in vobis iudicabitur mundus, indigni estis qui de minimis iudicetis?* Licet illi, qui est iniuria affectus, potius suadeat fraudem pati, quàm litigare, & inferenti iniuriam, comminetur regni priuationem. Vnde iudicia forensia non sunt ex Christi lege, quando quidem ea non instituit, vt in lege Moylis illa mandata sunt. Nam si aurea pax Dei, & proximi à Christo præcepta, vt pax est, floreret; profectō nec iudicibus, nec tribunalibus; nec carceribus; nec supplicij opus esset. Rursus iudicia contra legem Christi minimè sunt, quoniam ea non damnat, sed potius ob duritiam, & imbecillitatem nostram finit; non tamen vt peccata ex se ipsis: posita enim imbecillitate hominum, & regno sensus, qui vix tam horrendis cohibetur supplicijs, & pœnis, opus est illis, tū vt bonum commne illæsum seruetur, tū ob charitatem, ne videlicet frater marcescat in flagitio, vel peior euadat. Quæuis autem lex suo fini necessaria præcepit, quæ verò illum finem tollunt, prohibet; quæ conducunt ad finem, suadet; quæ verò non conducunt, permittit: ita lex Christi charitatem præcipit, iniuriam inferre prohibet; iniuria affecto suadet illam pati, non petito iudicio; imperfecto verò permittit petere. Prohibet quoque iudicia agitare apud infideles iudices: ne nomen Domini, & doctrina blasphemetur: & quia per peritos legis Christianæ est iudicandum: & quia strictius est vinculum Christianorum, quàm domesticorum, quorum causas non licebat Romanis, sine licentia Prætoris, ad magistratum perducere. Et hactenus de iniuria illata.

Si verò iniuria sit ventura in causis preparata iam, bonum est, & consulum sine damno hostis, eam fugere: vt Christus sæpe subtraxit se: & Paulus in sporta se demitti passus

Secūda ratio

Quare forensia Christi iudicia minimè instituerit. Deut. 17. & seq. & alibi.

Cur tamē illa permittat.

Lex quæcunque quæ præcipiat, vetet, suadeat, quæ permittat.

Christianorum causæ apud infideles cur minimè (iuxta Apostolum) iudicandæ. Rom. 2.

Mitis, & humilis quomodo circa iniuriam inferendam segerat. Ath. 9. & 2. Cor. 11.

est

Matth. 10.

est per muros in Damaso: & Apostolis dictum est: *Cum persequeretur vos in ista ciuitate, fugite in aliam: & ita fuga, sicut morbi praeseruatio, licita est. Quod si sine damno fieri non potest, defensio est potius, quam aggressio: etsi peccetur ab eo, cum ob timorem, vel ferocitatem praeprope re laedit illaturum iniuriam: iam enim non tam se tueretur, quam in alterum machinaretur.*

Eidem ut praesens iniuria toleranda: quibus licita defensio sui ipsius, & quare nus.

Rom. 12.

Porro si iniuria sit praesens, non solum perfectis, ut Christo, Apostolis, & martyribus, sed vniuersis qui Christo nomen dederunt, non licet resistere, nec quouis modo se defendere, si Fidei confessio, vel Christi gloria, vel aliud spirituale, & commune bonum id exposcere videretur. Quando autem talis abest causa, licita est omnibus, etiam perfectissimis, sui ipsius defensio; quauis consilium sit non resistere, si resistendo periculum vitae aggressoris, vel aliud malum vitaretur, vel aliquod bonum consequeretur: *Non vos, inquit Paulus, defendentes, charissimi, sed date locum ira.* Publicis autem magistratibus, & ministris iustitiae, praecipuum est iniuriam propulsare, & suorum vitam & facultates tueri. Quod si quis obijciat, legem naturae, & similiter humanam, etiam priuato defensionem dicere, & propterea non se defendentes peccare in legem naturae: respondemus, legem naturae, & humanam bonum hominis pro fine habere, at diuinam legem bonum diuinum: & ut dictum est, in qualibet lege praecipuntur actus necessarij ad finem; suadentur, qui conducibiles existunt; prohibentur abducentes a fine, permittuntur qui nec omnino abducunt, nec omnino conducunt. Quia ergo natura Dei gratiae non repugnat, nec fines vtriusque legis inter se sunt contrarij, sed ordinem inter se habent: leges proinde non sunt contrariae, sed inuicem ordinatae, ita ut si naturalis ad diuinam referatur, oculis eius videret, quod suis cernere non posset. Ut ergo lex naturae, humanaque dicat, praecipitque priuatam defen-

Non defendens se ipsum, studio perfectionis Euan-gelicæ, legem naturalem existat iniurius.

Lex Naturae, & lex Gratiae quod non sibi inuicem aduersentur.

sionem, quando, contra bonum animae esset eam deserere; ita si esset e re communis boni, eam negligere praeciperet ei nequaquam se defendere: ergo ob commune bonum, & Dei, Christi que gloriam, eternamque salutem negligi potest. Et quoties euidenter apparet ex defensione oriri maius malum, nempe spirituale, praecipuum est non se defendere: consilium verò est, quando maius malum impeditur, siue quoties ex omissione maius bonum elicitur. Hinc Petrus dixit: *Hac est enim gratia, si propter Dei conscientiam* (scilicet qua scitis Deum dedisse Filium ad mortem) *sustinet quis tristitias, patiens iniustè.* Si enim bonum est, Christum consecrari in ieiunio, & paupertate, cur non in perferendis iniurijs ab improbis, & dyscolis, quod est durius? Quare Paulus inquit: *Non vos metipso defendentes, charissimi, sed date locum ira.* Dei scilicet vindicaturi (ut exponit Oecumenius) si non praueuiatis eum. Quando autem ommissio defensionis, vel aggressionis officeret fidei: vel ipsis aduersarijs, non foret omittenda: ut cum Paulus appellauit ad Caesarem, & iubenti se percutere, magno animo respondit: *Percutiet te Deus, paries dealbate.*

Omissio defensionis sui ipsius quando praecipuum sit, quando consilij.

1. Pet. 2.

Rom. 12.

Oecumen. c. 18 in epist. ad Roma. paulum ad med.

Eadem sui ipsius defensio quando non citra scelus omittitur.

Act. 25. Supra. 23.

Prima ratio cur beati mites.

Iam verò explicandum est, cur huiusmodi mites, siue mansueti, beati dicantur, non enim rationibus suis id carere putandum est. Sunt ergo primum beati supra mundi sensum & iudicium, qui mansuetos, pusillanimes, & despicabiles censet: contra verò, vindictae appetentes, feros, & intractabiles, pro magnanimitate habet. Supra legem etiam carnis sunt, quae dicat propriam defensionem, & iniuriae propulsationem. Supra legem itè Mosis, in qua bellicosi, & qui terram promissam armis & gladio sunt consecuti, laudantur celebranturque: quia Deus in nonnullis carnis licentijs, atque ad fomitem spectantibus illis se attemperabat; dicebat enim: *Oculum pro oculo, dentem pro dente, &c.* Commendat pariter David, Saulem, & Ionatham,

Exod. 21.

2. Reg. 1.

à belli-

Luc. 22.

Matth. 26.

à bellica fortitudine: *Aquilis, inquit, velociores, leonibus fortiores.* Sed, ut Christus dixit, *Sufficit vsque nunc, & Conuerte gladium tuum in locum suum,* id est, hactenus bellica gloria floruit, vsusque gladij habitus in pretio est; nunc alia ratione, id est, patientia, & mansuetudine pugnam dum atque vincendum. Sunt etiam beati mites, quia supra mansuetudinem, quam suadet ratio naturalis, iram iustam comprimunt propter Deum, & de contumelia tolerata propter nomen Iesu, gaudere solent. Et cum hi mites comprimuntur, reddunt dulcem succum, & gustatui sua uem; ut cum fructus maturi comprimuntur: & si percutiuntur in vna maxilla, praebent alteram: si angariantur mille passus, vadunt cum angariante & alia duo: si maledicuntur, benedicunt: si blasphemantur, obsecrant: si lapidibus caeduntur, ut Stephanus, ad Deum pro eis preces fundunt. Deinde beati sunt, qui talem iracundiae belluam tam gloriose vincunt; maximè cum ira velox sit, & ratione se tegat, & honorem minimè contemnendum esse sit per sua: maximè cum ad contumelias inferendas magis apti simus, quam ad ferendas: *Magis autem, inquit B. Gregorius Nyssenus, id aliquis cernere possit in ea perturbatione, qua per iracundiam contingit, quam beata res habenda lenitas sit. Postea quam enim, vel verbum, vel factum, vel suspicio molestior, minusque iocunda eum morbum commouerit, & sanguis circa cor efferbuerit, & animus concitatus fuerit in ultionem: quemadmodum fabula per medicamento rum quandam potionem, in brutorum animalium species naturam transmutari fingunt: ita virum repente videre licet a primum, aut canem, aut pantheram, aut aliamquampiam similitum ferarum, ab ira factum esse. Oculi sanguine suffusi sunt: capillus erectus surgit, & inhorrescit: vox aspera ac verbis incitata: lingua perturbatione torpens, & non subserviens moribus intestinis: labia constricta, & non articulatae verba exprimentia, neque cohibentia in ore praeperturbatione innatum humorè, sed indecorè spumam simul*

Act. 5.

Matth. 5.

1. Cor. 4.

Act. 7. Secunda ratio.

Greg. Nyss. in hac verba, prope finem.

Lenitas quam beata secundum Gregorium.

Elegans hominis iracundiae descriptio

cum voce expuètia, tales manus, tales pedes, talis corporis dispositio tota: vno quoque membro, pro ut animi motus fuerit, ita disposito, pariterque affecto. Si igitur hic quidem talis fuerit, is autem, qui beatitudinem ante oculos habeat, rationibus morbum mitiget ac leniat, constanti, sed datoque vultu, ac submissa, placidaque voce tanquam medicus quidam ex phrenetide turpiter segerentem arte curans: an non etiam ipse, comparatione illius cum hoc facta, dices, quod miserabilis quidem & abominandus ille efferatus, beatus vero iudicandus hic lenis sit, qui non imitatus sit vitium proximi, nec decorum habitum oris peruerterit? Hec ille verè, & eleganter. Tertio, liberat ab affectibus, fructibusque iracundiae: nam ex illa furor, clamor, infania, contentio, rixae, odia, caedes, & ceterorum criminum satellitium: de quo Salomon: *Vir iracundus prouocat rixas, & Qui ad indignandum facilis est, erit ad peccandum procliuor: & virtutes omnes contaminat.* Hinc frater Domini dixit: *Ira viri iniustitiam Dei non operatur: & quidam sapiens externus: Nisi iratus fuisset, inquit, verberassem te.* Ideò demus operam, ne ira, quae furor breuis est, ut ille inquit, diuturnitate temporis fiat odium: ac meminerimus verbi Apostolici: *Sit autem omnis homo velox ad audiendum: tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram: & Paulus suadebat: Sol, inquit, non occidat super iracundiam vestram, volens ultra Solis occasum vindictae appetitum non retineri.* Inter symbola Pythagorae refertur signum: *Olla vestigium in cinere confundendum esse: quod ad iram citò praecedendam spectabat, ut docet Clemens in lib. Stromatum.* Athenodorus apud Plutarchum legitur Octauiano Augusto id dedisse consilij: *Ne quid iratus, aut diceret, aut faceret, priusquam quatuor & viginti literas secum percurrisset: existimans, vel exiguam morulam temporis irae inardescenti non nihil demere posse.* Laetantius lib. institutionum diuinarum scribit: *Cicero in iisdem illis officialibus libris: At verò si quis voluerit, inquit, animi sui complicatam notionem euoluere, iam se ipse doceat, eum*

Iracundia quomodo mitiganda, ac lenienda.

Tertia ratio, cur beati mites.

Prou. 29.

Iaco. 1.

Hor. lib. 1. epistolarum.

Iacob. 1.

Ephes. 4.

Quid illud Pythagoricum: Olla vestigium in cinere confundendum esse: quod ad iram citò praecedendam spectabat, ut docet Clemens in lib. Stromatum.

Clem. li. 5. Strom. remota à principio, to. 2.

Plutar. in Augusto.

Laetan. lib. 6. cap. 18. circa med.

Cic. li. 1. de offic. non procul à princ.

virum

In boni viri definitione Ciceronis quid notet Lactantius.

Mira Cæsaris clemētia. M. Tull. in oratio pro M. Marcello.

Quibus rationibus Mæcenās Imperij depositio nē, teste Dione, Augusto distulacrit.

Ostentus Augustus quid dicere de suis oblectatoribus soleret.

Suet. in Augusto, cap. 51.

Quarta ratio beatitudinis mitium.

Matth. 5.

Esa. 42. &

Matt. 12.

Zacha. 9.

& Matth.

21.

Ierem. 11.

virum bonum esse, qui pro fit quibus proficit, noceat nemini, nisi lacepsitus iniuria. O quam simplicem, veramque sententiam duorum verborum adiectione corrupti? Quid enim opus fuerat adiungere, Nisi lacepsitus iniuria? ut vitium bono viro quasi caudam turpissimam apponeret, patientiaque, qua omnium virtutum maxima est, faceret expertem? & infra: Denique M. Tullius contra suum praeceptum, de quo paulo ante dixi, obliuionem iniuriarum in magnis laudibus posuit. Spero, inquit, Cæsar, qui obliuisci nihil soles, nisi iniurias. In Dione Cæsario lib. 52. Augustalis historiæ ita Mæcenās alloquitur Augustum Cæsarem, persuadens ne Imperium deponat: Nā quod conuictum tibi quisque fecerit, aut obire fuerit, neque deferente aliquo audire, neque vlcisci debes: turpe enim fuerit id te credere inuentum, qui te neminem ladentem, omnibus beneficientem ignominia affecerit: idque mali soli credunt Principes, quos ad fidem dictis habendam conscientia mouet. Deinde iniquum est ea agrè ferre velle, qua si dura sunt, praestat non admisisse; sin falsa, distimulare, cum multi hac vindicantes pluribus, ac grauioribus de se sermonibus occasionem praberent. Hic igitur est meus sensus de oblectationibus, ac conuenit te omni altiore esse iniuria, & neque ipsam id in animum tuum inducere, neque alijs eam opinionem subijcere, exterre qui in te contumeliosus esse ausit, ut iam idem de te quod de dijs immortalibus iudicetur esse te venerandum. Sic ille sanè scitè, & prudenter. Hinc Augustus quoties audiebat sibi à quibusdam oblectatum, solitus erat dicere, teste Tranquillo: Cuique liberæ linguas esse oportere.

Quartò, beatitudo hæc facit filiū Noui Testamenti, hoc est imitatorē Patris misericordiarum, & Dei totius consolationi; imitatorē Christi, de quo: Non contendet, neq; clamabit; neq; audiet aliquis in plateis vocem eius; Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus; & Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimā. Facit Spiritus facti imitatorē: Ne scitis, inquit Christus, cuius Spiritus estis. Vnde mansuetudo inter fructus Spiritus collocatur, & peccā-

tes vult Apostolus instrui à nobis in spiritu lenitatis. Facit & imitatorē Apostolorū, quorū illa est vox: Propter te mortificamur tota die: estimati sumus sicut oves occisionis. Deniq; factōrū Patrū facit discipulū: mitis enim fuit Abrahā, qui iurgia orta inter pastores gregū suorū, & pastores Loth, mox sedauit. Mitissimus fuit Moses super omnes homines qui erant super terrā, ut ipse sese testatur: vnde tantę multitudinis tā querulę, tāq; intractabilis, & indomitę, qualis Israëliticus populus fuit, mores, & ingenia æquo animo tulit, ne frangeretur. Mitissimi atq; lenissimi animi Dauid fuit, tū cū Absalone filio contumaci, tū cū Saule, à quo toties cum esset ad mortē quæsitus, bis ei vitam donauit; ut ipse tanquā donum Dei agnoscebat tantam mititatē, propter eam se exaudiri à Dño postulauerit: Memento, inquit, Domine, Dauid, & omnis mansuetudinis eius. Quintò, mansuetudo doctrinę, etiā Euangelicę, capacem, & habilem hominē reddit: Tūm quòd sedatę perturbationes quietem præstant ad discendū necessariam: vnde Dauid: Diriget mansuetos in iudicio; docebit mites vias suas: & alio loco: Audiant mansueti, & latentur: & filius eius: Esto, inquit, mansuetus ad audiendum verbum Dei, ut intelligas: tūm etiā quia mansuetudo non resistit diuinis præceptis, sed instar terrę finit se coli, sine murmuratione. Exaudiuntur etiā mites à Deo, secundū illud: Humilium, & mansuetorū tibi semper placuit deprecatio. Et meritò: quia ipsi alios se offendentes exaudiunt: & in qua mēsurā metimur alijs, remittitur nobis Deus. Sufferentiam, inquit Iacobus, Iob audistis, & sine Domini vidistis: quoniam misericors Dñs est, & misericors. Hinc factum est, ut Moses pro populo orans sit exauditus.

Postremò, cū immites, ac superbi ab omnibus odio habeantur, mansueti, & chari, & amabiles sunt, & in pretio habentur ab omnibus, ut meritò Salomon dixerit: Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super hominum gloriam diligere.

Nec tātum mites grati sunt homi-

Luc. 9.
Gal. 5.
Infra. 6.
Psal. 43.
Rom. 8.
Mittium exēpla sanctorū.
Gen. 13.
Num. 12.

2. Reg. 16.
17.
1. Regum. 2.
18. cap. vsque ad 28.

Psal. 131.
Quinta ratio

Psal. 24.

Psal. 33.
Ecc. 5.
Mittium cur preces à Deo exaudiuntur.
Iudith. 9.

Matth. 7.

Iacob. 5.
Psal. 85.
Exo. 32.

Sexta ratio, ac postrema.

Ecc. 3.

nibus,

Exo. 33.

1. Reg. 13.

Ecc. 1.

Esa. 11.

nibus, sed etiam Deo summe placet. Exēplo sunt Moyses, qui ore ad os, tanquam amicus ad amicum, cū Deo loquebatur: & Dauid, qui inuentus est iuxta cor Dei. Erant enim Dei in lenitate, animi similes. Sapiens quoque ait: Beneplacitum est illi fides, & mansuetudo, & adimplebit thesauros illius. Cūq; omnia diuino iudicio permittant mansueti, solet Dominus eorū causam agere. Vt meritò de Messia scriptum sit: Arguet iniquitate pro mansuetis terra. Quo fit, ut cū Maria locuta esset ad Aaron contra mitissi-

Act. 1.

Homo quando renascatur in Christo, vel Christus in homine.

Possidere vnde dicatur.

Quid est quod Dauid Psal.

mum Moysen, qui nullam meditabatur vindictam, textus dicat: Quod cū audisset Dominus, iratus est valde. Erat enim Moyses vir mitissimus, &c. Et infra: Et ecce Maria apparuit cū dēs lepra quasi nix. Tanto ergo iudicio admoniti caueamus, ne mitibus iniurij simus: quinimo demus operā, ut similes illis per omnia efficiamur: ad quod pròptū auxiliū suppeditabit nobis exoratus mitissimus omnium agnō Iesus Christus, cui cū Patre, & Spiritu sancto detur omnis laus, gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

Num. 12.

36. iustos, & mansuetos terram heredituros saepe prænantiat.

Mites quam terram possident, secū dum Chryso stomū, to. 2. Theophyl.

Deut. 5.
Luc. 23.

Matth. 5.

TRACTATUS XII.

IN illa verba: Quoniam ipsi possidebunt terram.

Dominus Iesus, ut perfectus ac consummatus Doctor, ac magister à Patre de cælo in terram demissus est, quia à primo die, quo ingressus est mundum, cœpit facere, & docere, & octo istas beatitudines exemplo suo sacrauit, quas suo tēpo verbo eradocaturus. Nec homo Christo renascitur, vel Christus in homine, nisi affectū imitandi cōcipiat paupertatem spiritus, & luctū, ac mansuetudinē eius, reliquasq; virtutes. Quē ergo dixerimus, qui nam sint mites, reliquū est, ut de præmio possidendi terrā aliquid Christianè philosophando edifseramus. Possidere à pos, id est, potēte, verbo obsoleto, & sedeo, id est, potenter sedeo, siue in posse, seu in potestate mea habeo, tāquā rei dñs: Græcè autē legitur κληρονομήσομαι, quod est, hæreditare, siue hæreditate possidere, ut mites intelligātur filij Dei, qui ad hanc beatitudinē perueniunt. Quā idcirco pretiosā, & gloriosam esse oportet, & quam tantum Patrē decet donare filijs suis charissimis. Est autem maius hæreditare, quam possidere: quia multi sūt, qui nō hæreditario iure possidēt tāquā filij. Aduerte autem in Psal. 36. quin-

quies dici iustos, siue benedictos Dñm, siue mansuetos, siue timentes, siue sustinentes Dñm, terrā hæredituros, ut intelligas, Christum in his, quæ in præfati pollicetur, à notis, & familiaribus Scripturę locutionibus nō recedere, ut in eo quoq; se indicet filiū Dauidis. Iam verò dubium exilit, qua de terra hīc sit sermo. Et Chryf. quidē (quē sequitur Theoph. in Matt. ho. 15.) de terra intelligibili accipi nō posse cōtēdit, nec in Scripturis vspiā reperiri intelligibilem terrā. Quid nā hoc ergo est, inquit, quod dicitur? Sensibile hic præmiū statuit, sicut & prius: Honora, inquit, patrē tuū, & matrē tuā, sic enim eris longæuus super terrā: & rursus Dñs ipse latroni, Hodie mecū eris in Paradiso Neq; enim de futuris solūmodo bonis, verū etiā de presentibus cohortatur, propter tardiores scilicet auditores, & antequam futura veniant, presentia requirētes. Propterea igitur in processu Euangelij dicit: Esto consentiēs aduersario tuo cito. Deinde istiusmodi philosophia ponēs præmiū, ait: Ne tradat te aduersarius iudici, & index tradat te ministro. Quia ergo mitis quisq; propria putatur amittere, cōtrariū pollicetur. dicēs quod ipse sit qui tutissime cū capossideat nō audax scilicet, ac proteruus. Sic ille.

At

Altera sententia Hieronymi, probabilius quadruplici ratione Tom. 9. in princ. Gen. 3. Psal. 26.

Matth. 6.

Psal. 26.

Psal. 41.

Psal. 114.

Psal. 36.

Ibidem.

Aurea Augustini regulae duae pro diffidentium intelligentia Scripturarum. Tom. 1. sub initium.

B. Chrysof.

Matth. 6.

Infra. 19.

At Hieronymus oppositum sententiam scribit: Beati mites. Non terra iuda, nec, terra istius mundi, non terra maledicta spiritalis, & tribulus asseret, quae crudelissimus quisque, & bellator magis possidet, sed terra quam Psalmista desiderat, dicens: Credo videre bona Domini in terra viventium: & paulo post: Nemo enim terram istam per mansuetudinem, sed per superbiam possidet. Haec ille. Videtur autem potior sententia Hieronymi: Tum quia Novum Testamentum nihil temporale promittit nisi tantquam additamentum: tum quia in his beatitudinibus, omnia quae promittuntur, spiritualia sunt, ut prima, & ultima beatitudo docent: tum quia mites, ut Christus, & Apostoli, nihil bonorum temporalium possederunt: tum denique, quia Scriptura agnoscit terram intelligibilem in illa promissionis terra praefiguratam: de qua: Credo videre bona Domini in terra viventium: & in alio loco: Portio mea in terra viventium: & Placebo Domino in regione vivorum, & quae in Psalmo tricesimo sexto quinquies dixit hereditandam, ut notauimus.

Verum ad conciliandas istas Patrum sententias, proferenda sunt in medium B. Augustini quaedam regulae: qui li. 12. c. 3. ait: Ita cum alius dixerit, Haec sensit quod ego, & alius, imo illud quod ego, religiosus me arbitror dicere: Cur non verum, potius, si verum; verum est? Et si quid tertium, & si quid quartum, & si quid omnino aliud verum quispiam in his verbis videt, cur non illa omnia vidisse credatur, per quem unus Deus sacras literas vera, & diuersi uisus multorum sensibus temperauit? Idem confirmat Chrysostomus loco iam dicto, his verbis: Mansueti autem hereditabunt terram: a familiaribus iam illi populo, notis que verbis sermonem texuit, ut non in omnibus iniustate loqueretur. Haec verum dicit, non tantum ad praesens usque; tempus sua promissa perducens, sed cum futuris etiam ista promittens. Nam cum & spiritualia pollicetur, haec certe nobis quae sunt in praesenti vita, non eripit. Et rursus cum praesentia repromittit, non tamen magnitudo promissionum solummodo usque, ad ista pertingit. Querite, inquit, primum regnum Dei, & haec omnia adiacentur vobis. Et rursus, Quicumque dimiserit domum aut fratres, & ceterum accipiet in saeculo isto, & in futuro habebit vitam aeternam. Haec ille.

Altera regula traditur ab eodem Augustino. li. 1. de Doctr. Christi. c. 36. ubi habet: Quisquis igitur Scripturas diuinas, vel quolibet earum partem intellexisse sibi videtur, ita ut eo intellectu non aedificet istam geminam charitatem Dei, & proximi, non deum intellexit. Quisquis vero tale sententiam duxerit, ut huic aedificanda charitati sit utilis, nec tamen hoc dixerit, quod ille quem legit eo loco sensisse probatur, non principio se fallitur, nec omnino meretur. Sic ille.

His duabus regulis instructus, cum nomen Terrae plura in Scripturis significet, & variis sensibus charitatem aedificantes elici possint, non ita unum debemus amplecti, ut alios respuamus quamquam, ut quod sentio liberè dicam, sensus ille Hieronymi mihi solidior ceteris, praestabiliorque videatur.

Praeter terram igitur istam quam pedibus calcamus, triplex alia terra occurrit: altera quidem animae, siue cordis, de qua in Parabola seminantis: Quod autem (cecidit) in terram bonam; hi sunt qui in corde bono, & optimo audientes verbum retinent, & fructum adferunt in patientia: & David: Anima mea sicut terra sine aqua tibi. Est etiam corpus nostrum terra, ut dicitur Gen. 3. Pulvis es, & in puluere reuerteris: quia in eo terra dominatur: Quid superbit, inquit, terra, & cinis? Denique caelestis terra, terra viventium dicitur, ut probauimus. Et quoniam illustrior sensus, & amplior est, qui plura, salua veritate, complectitur, propterea omnibus hic locus est interpretandus.

Primo igitur intelligitur de terra ista, & temporalibus bonis eius, secundum Auctorem Operis imperfecti in Matth. quia mites his contenti sunt quae habent, nec murmurant in Deum, vel in alios plura possidentes. Deinde possident, quasi non possideant, nec a diuitijs possideantur. Tertio distribuunt bona sua, ut ita possideant in eternum, quae breui tempore alias erant duratura. Quarto, qui nihil habent, sed pauperes sunt Euangelici, iure charitatis in alios, quos ut fratres aequè ac se ipsos diligunt, omnia possident. Adde, quod cum Christo subiiciendum sit orbis terrae futurus, ut docet Apostolus ad Heb. 2. mites autem heredes sint Dei, coheredes autem Christi, simul cum eo hereditario, & proprio iure possidebunt

Altera Augustini regula. Tom. 3.

Triplicem terram, praeter hanc elementarem, Scripturae commemorant. Luc. 8.

Psal. 142. Gen. 3.

Eccle. 10.

Praedicti sensus omnes praesenti loco sua uiter accommodantur. Primus de sensibili terra. Homil. 9. p. 2. to. 2. operum D. Chrysostomi.

Heb. 2. Rom. 8. Psal. 48.

fidebunt

Terrena bona qui bene possideant. 1. Cor. 7.

Horatius libro 1. epist. ep. 1.

Immites & superbi quidam quomodo a Deo tractati.

Prou. 16. Ecclesiastici 10.

1. Reg. 16. Num. 20. Iosue 1. & seq.

Alter sensus de terra cordis.

Ephes. 3.

Luc. 21. Ecclesiastici 10.

Prou. 16. Mansuetudo animae duo praestat officia.

fidebunt totam terram, cum dominabuntur iusti omnibus iniquis in matutino. Hunc sensum non ignorauit sanctus quidam vir, qui quodam loco scripsit: Humilibus, inquit, datur caelum, & mitibus terra. Quid superest immitibus & crudelibus nisi infernalis miseria? Sic ille ferè. Illi enim bona terrena magnificè possident, qui ita possident, ut non possideant; & ut non turbentur, si ea amiserint: qui enim turbantur, non possident ea, sed possidentur ab eis. Non dominantur eis, sed seruiunt potius. Secus ille qui dicebat:

Et mihi res, non me rebus submistere conor.

Melius est, inquit Salomon, humiliari cum mitibus, quam diuidere spolia cum superbis; & alio loco: Sedes ducum superborum destruxit Deus (id est, Chanaanos) & sedere fecit mites pro eis, id est, superbis: quemadmodum pro Saule superbo mitem Dauidem constituit. Ideo in huius rei signum Moses terra promissa priuatus est ob impatientiam, & murmurantes omnes; praeter Iosue & Caleb, qui soli murmurationis expertes Terram sunt ingressi: ut ait Scriptura.

Secundus sensus est, ut terra accipiat pro corde, quod instar terrae hominem sustinet, ac alimenta praebet, & in eo moratur iustus, imò Christus, sicut ait Paulus, habitare Christum per fidem in cordibus nostris: possidet illam terram mansuetus, dicente Domino: In patientia uestra possidebitis animas uestras; & Ecclesiastici 10. Fili, in mansuetudine serua animam tuam; & Salomon; Melior est patiens, viro forti: & qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. Est enim mansuetudo in animae castro tantquam antemurale, dura & lapidea uerba leuiter excipiens, ictusque eorum frustrans, hominemque illa sum feruens. Ac quemadmodum vasa vitrea in feno vel palea, ne frangantur, solent inuolui: ad eum modum anima, quae vitri instar fragilis est, molli mansuetudine, quam insignis Dei gratia praestat (quia nemo supra se ipsum potest) conseruatur: immi-

tis autem & impatiens, animae suae possessionem amittit, spirituales cibum gratiae perdit, & extra vadit, quia ira, est ire foras; quemadmodum qui placatur, ad se redire dicitur. Et cum omnia velimus possidere, solum animum possidere nequaquam contedimus, quo uno amisso, linguae & manuum, ac corporis, & bonorum omnium iacturam facimus.

Tertio, de corporis terra exponit hunc locum hom. 9. Auctor operis imperfecti. ubi ait: Alij dicunt, quia corpus nostrum terra est, & quandiu quidem subiacet morti, terra est mortuorum: cum autem fuerit transformatum, & conforme factum corpori gloriae Christi, erit terra uiuorum, & hereditabunt eam aeternam, aeternam, & spiritualem & sanctam, spirituales & sancti. Item Bernardus serm. 1. de festo omnium Sanctorum: Haec ergo terram (inquit) corpus nostrum intelligo. Quod si possidere uult anima, si regnare desiderat super membra sua, necesse est, ut sit ipsa mitis, & superiori suo subiecta, quoniam tunc inueniet inferius suum, qualem se exhibuerit superiori. Armatur enim creatura ad uiscendam sui iniuriam Creatoris. Et ideo non uerit anima, quae rebellè sibi inuenit carnem suam, se quoque minus quam oporteat, superioribus potestatibus esse subiectam. Mansuescat ipsa, & humilietur sub potestati manu Dei altissimi; subiecta sit Deo, & his pariter, quibus uice eius habet obediendi praetatis: & continuo corpus suum inueniet obediens & subiectum. Veritas enim est quae loquitur: Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram. Haec ille. David proinde hanc possessionem a Domino postulabat, cum diceret: Da imperium tuum puero tuo; id est, dominium in potentias animae, in sensus externos, in membra, & in dolores corporis, & in mortem ipsam. Nec tantum possidebit hic corpus suum, sed hac ipsa possessione comparat sibi meritum possidendi corpus suum suscitatum in gloria. Quare Ambrosius in Lucam lib. 5. cap. 25. Post resurrectionem, inquit, tuam terram incipies possidere. Ille enim, cui dicitur: Terras, & in terram ibis, non possidet terram suam: non enim potest esse possessor,

Tertius sensus de terra corporis. Philipp. 3.

B. Bernardus circa medium sermonis.

Sap. 5. Rom. 13. Anima nostra corpus nostrum quod inuenit sibi obediens & subiectum. 2. Pet. 5.

Psal. 85. Quid illud: Da imperium tuum, puero tuo.

B. Ambrosius tom. 5. Gen. 3.

B. Irenaus.

Hieronym.
tom 9. in
Chromati.
Matth. 5.

Quartus sen
sus, de terra
viuentium.
Psal. 105.

Psal. 142.

Psal. 41.
Rom. 8.

Homil. 9.

Prima ratio,
gloria cele-
stis cur terra
nominetur.

Secunda ra-
tio.

Num. 21.
Ioan. 3.
Exo. 14.
1. Cor. 10.
Exo. 16.
1. Cor. 10.

qui non capit fructum. Sic sanctus ille Doctor. Adde Irenæum, qui lib. 5. cap. 9. Si enim, inquit, oportet verum dicere; non possidet, sed possidetur caro, sicut Dominus ait: Beati mites, quoniam ipsi hereditate possidebunt terram. Eadem sequuntur sententiam Hieronymus, & Chromatius, vterque in caput 5. Matthæi scribentes. Hic autem corpus multa patitur inuitu, & mortem, velit nolit, vel gladio, vel serpentis morsu, vel febre, vel alia ratione subibit. Postremo intelligitur de terra viuentium: de qua scriptum est: Pro nihilo habuerunt terram desiderabilem; Finis enim vltimus, qui cum felicitate consentit, omnium desideriorum est finis & obiectum; & alio loco: Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: est enim terra hæc plena iniustitia, vt illa iustitia, & pace, vt pote in qua ex hoc mundo Aistrea, iuxta Poetarum commenta se receperit; rursus, Portio mea in terra viuentium: hæc namque terra nostra, que vanitati subiecta est, vt ait Autor operis imperfecti in Matthæum mortuorum est, & nequaquam desiderabilis, minimè satiat; multa etiam terribilia, & pericula continet.

Dicitur autem æterna illa beatitudo, terra, in primis ratione cæli Emphyrei, quia est admodum corporibus gloriosis commoda supra terrestribus paradisi delicias. Cum enim locus conformis esse debeat rei locatæ, corpora autem beatorum clara sint & subtilia, atque omnis expertia corruptionis: ita etiam simile erit cælum emphyreum, & eas dotes fortietur, quæ seruandis corporibus beatis sint accommodæ.

Secundo, dicitur terra; quia significata fuit per terram promissionis: nam antiquæ res vocabula erant earum rerum, quæ sunt in Nouo Testamento: vt, serpens æneus, vocabulum erat serpentis Cruci suffixi; Mare & nubes, baptismi; Manna, Eucharistiæ; Regnum Davidis, regni Christi. Quemadmodum enim qui diceret: Dabo tibi aurum, non vocem, sed rem significatam per vocem intellexeret; & Rex qui in tabula, in qua

descriptus esset totus orbis, diceret filio suo, Hanc prouintiam tibi donabo, puer ille eam partem chartæ, quæ prouintiam illam contineret, sibi dandam iri perciperet; vir tamè qui ratione vigeret, terram in illa charta figuratam intelligeret: ad hunc modum sancti illi patres Veteris Testamenti, qui columnæ erant, vt Patriarchæ & Prophetæ, dum sibi promitti Terram audiebant, non hanc, quæ pedibus teritur, sed illam cælestem & æternam intelligebant: de quibus Paulus: iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus; sed à longè eas aspicientes & salutantes, & cõfidentes quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hoc dicunt, significant se patriam inquirere. Proinde Abraham, vt Stephanus ponderat, terram non possedit, nec passum pedis: vt opus fuerit pecunia sibi locum ad sepulturam comparare, vt ad æternam terram aspiraret, eamque expectaret. Simili ratione mitissimus Moyses, nõ est permixtus intrare in terram promissam; quod ille neglexit, sollicitus de successore, Num. 27. idem etiam Israëlitis permittebat ab hostibus terram diripi, & ad alienos conuerti: quo insinualet, maiora se bona illis promississe, quam illa terrena. Quare David, qui Rex erat, & Dominus terræ promissæ, dicebat: Portio mea in terra viuentium. Tertio, æterna illa felicitas terra dicitur, vt scribunt Irenæus lib. 3. c. 32. & lib. 5. cap. 9. & Ferrullianus lib. De carnis resurrectione, ob Christum incarnatum in cælo videndum & fruendum, vt locus naturalis sistens beatos, illosque stabiliter pascens; non aliter quam terra hæc sustinet, ac pascit corpora nostra. Hac est, inquit, vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Ad hunc modum de terra corporis Christi possidenda exponit hunc locum B. Hilarius: Mitibus, inquit, terræ hereditatem pollicetur: id est, eius corporis, quod ipse Dominus assumpsit habitaculum. Et quia per mansuetudinem mentis nostræ habitauerit Christus in nobis; nos quoque gloria glorificati eius corporis vestie-

Qualis illa Patriarchis, & Prophetis à Deo olim facta terræ cælestis sub huius nomine terræ promissio.

Heb. 11. Quid est quod Patriarchæ nullam terræ istius possessionem acceperunt, & eorum filij frequentes passi sunt hostium direptiones.

Act. 7. Gen. 23. & seq.

Num. 27.

Psal. 41.

Tertia ratio.

Irenæus. Tertullus.

Ioann. 17.

Num. 14. & seq.

Terra fluens lacte, & melle, ficus quoque, vna, malogranata, ciuitates munitæ, atque homines tandè proceræ staturæ, quibus comparati locustæ videbantur: simili ratione Angeli & beati, qui tanquam exploratores ad nos aliquando diuertunt; aut libros canonicos scripserunt, in quibus nobis tradiderunt sicum dulcissimæ visionis Dei, vnam fructuosissimæ Humanitatis, malogranata beatarum illarum mentium, & sanctorum cateruas & myriadas, ciuitates munitas ob tutissimam securitatem, & tranquillissimam pacem. Qui posuit, inquit David, fines tuos pacem. Quoniam confortauit seras portarum tuarum. Homines proceræ staturæ sunt sancti omnes, habitatores illius regionis, quorum comparatione vix sumus locustæ aut formicæ: nam qui minor est in regno cælorum, maior est Ioanne Baptista, Domino teste. Quarto, dicitur terra ciuitas illa cælestis. Nam, vt scribit Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromatum in fine, Pythagorici cælum vocant *εὐρυχωρὰ*, id est, terram ex aduerso sitam vel oppositam. Cuius rei causa arbitror Dominum dixisse: Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram. His ergo de causis merito factum est, vt nomine terræ exprimat cælestis illa beatitudo.

Matth. 11. Quarta ratio, æternæ beatitudinis terræ nominatæ.

Clem. Alexand. tomo 2.

Prima ratio cur mites possidebunt terram.

B. August. lib. de salutarib. documentis. c. 10. tom. 4.

Luc. 16. Secunda ac tertia.

mur. Sic ille in Matthæum, canone 4. Neque terra, corporum nostrorum in aliam terram tendere potest. Ibi enim Christus quantum ad diuinitatem visus terra est fluens melle; sicut quantum ad humanitatem terra est fluens lacte. Et quemadmodum exploratores missi in terram promissam, attulerunt inde ficum, vnam, malogranata; retulerunt ciuitates esse munitas, & homines proceræ staturæ, quibus comparati locustæ videbantur: simili ratione Angeli & beati, qui tanquam exploratores ad nos aliquando diuertunt; aut libros canonicos scripserunt, in quibus nobis tradiderunt sicum dulcissimæ visionis Dei, vnam fructuosissimæ Humanitatis, malogranata beatarum illarum mentium, & sanctorum cateruas & myriadas, ciuitates munitas ob tutissimam securitatem, & tranquillissimam pacem. Qui posuit, inquit David, fines tuos pacem. Quoniam confortauit seras portarum tuarum. Homines proceræ staturæ sunt sancti omnes, habitatores illius regionis, quorum comparatione vix sumus locustæ aut formicæ: nam qui minor est in regno cælorum, maior est Ioanne Baptista, Domino teste. Quarto, dicitur terra ciuitas illa cælestis. Nam, vt scribit Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromatum in fine, Pythagorici cælum vocant *εὐρυχωρὰ*, id est, terram ex aduerso sitam vel oppositam. Cuius rei causa arbitror Dominum dixisse: Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram. His ergo de causis merito factum est, vt nomine terræ exprimat cælestis illa beatitudo.

Mites autem merito possidebunt terram viuentium; quia in præsentia pacificè possidentur à Deo, cui non resistunt, tanquam animalia domestica facta, & domino suo obedientia: & vt Augustinus ait: Nullius Deus erit possessio, nisi eius, quem prius ipse possederit. Deinde, quia possederunt se ipsos, & cor suum, & qui fidelis est in modico; fidelis erit & in maximo. Ad hæc, merito

possidebunt terram, quia similes sunt Christo, qui dixit: Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam quam dedisti mihi: Et quia Ecclesia mansuetudine Christi, Apostolorum & Martyrum parta est & propagata. Similes etiam sunt Deo patri, & sanctæ Ecclesiæ matri, quæ piè & mansuetè suscipit errantes in gremium, & lacte doctrinæ alit, fouetque; à qua iracundi per hæreses, infeliciter egrediuntur; & tanquam filij dæmonis in Ecclesiam malignantium se recipiunt. Interim ergo diuiores fumus, neque conceditur tanti boni possessio per gloriam, satagamus à Deo possideri, & eum possidere, ductum eius sequentes, monitis eius acquiescentes, præceptaque implentes: possideamus Christum vt nostrum: corda nostra voluntaria tanquam possessores ac domini reprimamus, & in manibus Domini reponamus: corpus nostrum continentia & abstinentia, veluti aureis catenis duabus vinciamus, eiusque effrænes motus & belluinos frangamus: vt hoc merito comparemus æternæ terræ viuentium hereditatem: de qua Augustinus in hunc modum pulchrè philosophatur: Tunc verò, inquit, possidebit terram, quando inhauseris ei, qui fecit cælum & terram. Hoc est enim esse mitem, non resistere Deo tuo; vt in eo quod benefacis, ipse sibi placeat, non tu tibi: in eo quod mala iuste pateris, ipse tibi non displiceat, sed in tibi. Neque enim parum est quia placebis ei displicens tibi: displicebis autem ei placens tibi. Hæc ille Christianè, & acutè, vt solet. Hæc terra ambienda est à peregrinis & aduenis, quales omnes sumus, donec euadamus ciues Sanctorum, ab exultantibus ob peccatum, vt possint patriam repetere; à nauigantibus post tempestates maris, vt illam amplectantur, exosculenturque. Diligamus igitur mansuetudinem, qua Stephanus munitus, redditus est inuictus: quia non poterant resistere sapientiæ & spiritui, qui loquebatur; per quam apparuit vultus eius,

Ioann. 17.

Quo modo nos terræ cælestis possessionem assequimur.

August. in festo omnium Sanctorum homil. 14. c. 2. tom. 10. Gen. 1. Quid esse mitem, Augusti no.

Ephes. 2. Quale protomartyr Stephanus nobis mansuetudinis exemplum reliquit.

Act. 7.

Ioan. 1.
Luc. 23.

Rom. 12.
Act. 9.

vt Angeli: quia mititas res prorsus est Angelica, per quam videt cœlos apertos ad ingressum mansuetorum: per quam videt Iesum stantem, id est, mansuetudinem Christi, qui agnus est, paratam nobis ad opem ferendam: per quam orauit pro inimicis, & vincens in bono malum, obtinuit Saulum: per quam denique obdormiuit in Domino; quia vindictæ appetens inquietus, & intractabilis est, & sibi, & alijs.

Qui verò animo miti ac facili alijs condonat illatas iniurias; ille est, qui inenarrabili dono pacis possidet cor suum, & ad possidendum æternam pacem & quietem, meritum sibi heroicum & illustre comparat, opitulante Dño nostro Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto semper viuit & regnat in secula seculorum, Amen.

Mitis, & clemens verè quis.

TRACTATVS XIII.

IN illa verba: *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur.*

AD H V I V S beatitudinis faciliorem intellectum, in hunc modum differemus. Primò dicam de ordine, quo quartum locum sibi hæc beatitudo vendicat; deinde, quid sit iustitia, & quotuplex, explicandum; tertio, quid sit fames, & sitis; & quomodo excitetur hæc fames; postremò, cur tales beati dicantur: & qua ratione isti saturantur.

Quartà hæc beatitudo cur locū fortiatur.

D. Bern. De conversione ad clericos, c. 22. in fine.
B. Ambros. lib. 5. c. De beatitudin. ante med. tom. 5.

Ad primum igitur, dicendum: Cùm hæcenus per tres priores beatitudines homo ad seipsum bene sit compositus; duabus subsequentiibus quomodo rectè se habeat ad proximum, instituitur; tam in his, quæ illi debita sunt, iustitiæque rationem habent, quam in his, quæ gratuita sunt, & prorsus indebita. Deinde moderatis siue extinctis affectibus triplicis concupiscentiæ, tanquam morbis quibusdam, incipit esuries ac sitis iustitiæ, anima à cõsolatione irritata, vt amplius querat, vt ait Bernardus; quemadmodum etiam Ambrosius inquit: *Aeger cum in graui morbo est, non esurit, quia*

ægritudinis dolor excludit famem. Ad hæc, exclusa falsa voluptatis beatitudine, actiuam ponit felicitatem in his, quæ proximum respiciunt. Ac rectè post mititatem sequitur esuries iustitiæ: ne animus tepidus fiat; & post luctum, quia inanes & exhausti lugendo sitiunt; & videntes peccata in se, & proximis, quæ lugeant, desiderant iustitiam, fructus dignos pœnitentiæ facere cupientes. Facit ergo hæc quarta beatitudo perfectum & quadratum hominem. Et hæc de primo.

Luc. 3.

Ad secundum: exponendum quid iustitia & voce, & re ipsa, atque quotuplex. Iustitia igitur ab illa voce Ius deriuatur: est autem ius quasi iussum: quod sit id, quod Deus, vel naturalis ratio, vel res publica iubet, vel præscribit: atque ita iustitia illa est, qua ius illud impletur. Quantum ad rem verò; Iuris peritus ita illam definit: *Iustitia, est constans & perpetua voluntas, ius suum cuique tribuens;* Cicero verò libro 5. De finibus, *Iustitia, inquit, est animi affectio suum cuique tribuens, atque hanc quam dico societatem coniunctio-*

Iustitia quid sit nominè, quid re.

Cicero procul à med.

Huius præstantia virtutis, & excellentia: eius finis.

Psal. 121.

Quotuplex illa, quid humana iustitia: eius partes.

De hac non esse hoc loco sermonem.

Secunda ratio: & vnde Pelagiana erupit infamia.

Tertia & quarta rationes.

nis humana munificè & æquè tuens. Estque res ad eò excellens, vt Deus & Christus absolutè dicatur Iustus, & vir iustus in Scripturis sit ille, qui est omni virtute præditus, & iustitia sit omnis virtus. Habet autem iustitia hæc pacem & abundantiam temporalem pro fine, iuxta illud: *Fiat pax in virtute tua; & abundantia in turribus tuis.* Est autem duplex, alia diuina, alia humana. Humana quidem, qua lumine humano, humanisque viribus, & videmus debita cuique, & reddimus: quæ rursus distribuitur in vniuersalem siue legalem, quæ cum virtute conuertitur; & in particularem, quæ bipertita est; nam alia quidem commutatiua dicitur, quæ iustum Arithmeticum respicit, & seruat; altera verò distributiua, quæ iustum Geometricum: & præter has omnes est alia iustitia metaphorica ad seipsum, cui quod agnoscit esse debitum, reddit. De hac autem iustitia humana, quam in tot species distinximus, non est in præsentis sermo, quia hæc debita Deo, cui maximè sumus debitores, non agnoscit, vt constat in Iudæo, & Pagano, & Mahometi cultore: quia lumen naturæ per peccatum obscuratum est, ita vt quod debet, vix agnoscat: quanquam verò esset integrum, fide destitutum, mysterium Trinitatis, incarnationis, mortis Christi, & vitæ æternæ, pro quibus tantopere Deo obstringimur, non caperet. Ad hæc, quæ sibi debet, vix agnoscit; nam se ipsum sanum existimat, & vt sanum tractat; cùm tamen peccati ægritudine, eius que reliquijs miserè afflctetur ac conficiatur: atque ex hac ignoratione orti sunt Pelagiani peccatum originale negantes; & naturam ad præstandum legem Dei, atque tentationes vincendas, vitamque æternam comparandam, sanam per se ipsam ac robustam affirmantes. Item, non perfectè cognoscuntur naturæ lumine, quæ, & quanta sint debita, quæ cum proximo habemus, pro cuius salute etiam homo paratus esse debet occumbere.

Deinde, vt maxime daremus, ratione nobis indita omnia hæc debita posse cognosci; non tamen reddere possent, propterea quod viribus reddendi sit destitutus: quemadmodum vtroque pede claudus, & prope ciuitatem existens, videt quidem, quò sit illi eundum, at viribus ad ingrediendum destituitur; debitor etiam videt creditorem exigentem, neque ignorat cui sit debitum exoluendum; sed non habens vnde satisfaciat, non reddit. Atque hæc est illa iustitia Mosayca; quia per legem cognitio peccati, non autem eius abolitio: quia si ex lege esset iustitia, Christus gratis mortuus esset, & Paulus, quod impossibile erat legi, nempe iustificare, Christo tribuit. Iudæus namque minimè ignorabat, Deum esse super omnia diligendum; neque esse concupiscendum: vires tamen ad hæc præstanda, ex vi legis minimè habebat. Vnde Paulus: *Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.* Ob id Propheta dixit: *Non est iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum;* & Gentilis quidam, exprimens hunc statum, dicebat:

Mens aliud suadet; video meliora, probòq;
Deteriora sequor.

Alia verò est iustitia diuina, quæ habet pro fine pacem æternam, & abundantiam, siue saturitatem diuinam & spiritualem: quæ duplex inuenitur, alia quidem increata & per essentiam, qua Pater, Filius, & Spiritus sanctus se ipsos infinite agnoscunt, infinito honore, amoreque prosequuntur: erga creaturas autem etiam si propriè nullum debiti ius habeant, illud tamen qualecunque est, ex misericordia, vel gratia diligenter obseruant: de hac iustitia inquit Propheta: *Iustitia tua sicut montes Dei; iustus Dominus, & iustitias dilexit; &, iustus es Domine, & rectum*

Mosayca qualis iustitia. Matth. 5. Rom. 3. Gal. 2. Rom. 8.

Legis infirmitas. Rom. 7. Exo. 20. Deutero. 5.

Psal. 13.

Ouid. lib. 7. Metam.

Diuina iustitia quæ nam illa, quid etiã increata iustitia.

Psal. 35. Psal. 10. Psal. 118.

Ierem. 23. D.m. 9. 1. Cor. 1.
indiciū tuū; & Christus iustitia nostra appellatur à Ieremia, & iustitia sempiterna à Daniele capite 9. à Paulo verò, Qui factus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio.

Diuina iustitia que creata: que item inchoata, que verò perfecta iustitia.

Iustitiæ illius creatæ efficiens, finis, mediator, exēplar, seu forma.

Iob. 14.

Ioan. 15.

Ad creatam illam, increatam quoque ac Diuinam iustitiam necessitudo requiri.

Iren. c. 6. 1. Cor. 11.

Altera verò diuina iustitia creata est, & participata, per quam lumine diuino illustratus animus, distinctè agnoscit debita omnia; ac viribus diuinis suffultus illa reddit cuique: quæ duplex est, alia inchoata in viatoribus; altera verò perfecta & consummata in beatis: per hanc priorem animus sanatur à peccato, & iustificatur in filium Dei, redditurque potens ad præstanda debita legis, & ad præmium æternæ vitæ consequendum. Huius iustitiæ efficiens & finis, Deus est, qui solus propter se solum iustificat, & solus mundum facere potest ex immundo conceptum semine; mediator verò, siue redemptor per modum meriti, Christus est, propter cuius sanguinem & obedientiam iusti efficiuntur, & habemur à Deo. Humanitas enim Christi sustentat, atque infundit humorem à terra deitatis tanquam vitis in omnes palmites: & in Spiritu Christi, omnes spiritus humani & Angelici sustentantur; vt in corpore Christi, vt sine omnia corpora. Subiectum verò huius iustitiæ diuinæ ad nos deriuatæ, spiritus noster præcipuè existit; exemplar porro, seu forma formans (non informans tanquam pars, vt reliquæ formæ creatæ) Deus ipse est, vel Spiritus sanctus, vel Trinitas tota, nos per dona creata Fidei, Spei, & Charitatis inhabitans: qui Spiritus caput hominis est: (vt in homine Spiritus, caput est corporis) teste Irenæo libro 5. quemadmodum huius Spiritus caput est Christus, & Christi Pater. Vt enim sine Deo se nobis attemperante & accommodante, creatum gloriæ lumen ad videndum Deum minimè sufficit; ita nec ad iustitiam coram Deo satis sunt dona infusa, qui per illa, & in illis ipse se nobis communicaret, & nobilissimo quodam ac

diuino modo nostra efficeretur iustitia. Quemadmodum autè omnia creata medijs substantijs & qualitibus naturalibus Deum participant, per quas, & nequaquam per Deum inter se creaturæ distinguuntur; & mali à bonis discernuntur: ad eum modum sancti viatores & beati diuinam participant iustitiam, medijs tamè diuinis dotibus & qualitibus, pro quarum maiori, vel minori quantitate, magis aut minus iusti, & beati sunt, & dicuntur. Atque in hunc modum explicandum esse hunc locum docet Gregorius Nyssenus libro De beatitudinibus, his verbis: *Ceterum si etiam aliquem audacem attingere sermonem oportet; forsitan per virtutis & iustitiæ mentionem seipsum audientium appetitui proponere mihi Dominus videtur: qui factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, quin etiam panis de cælo descendens, & aqua viuens, quam sitire sese Dauid in quodam psalmo confitetur, hunc beatum affectum anima Deo offerens his verbis: Sitiuit anima mea ad Deum illum validum, viuentem: quando veniam & apparebo in conspectu Dei? Qui Dauid mihi videtur, virtute Spiritus has magnificas Domini doctrinas iam antè edoctus, etiam expletionem eiusmodi appetitus sibi prædixisse. Ego enim, inquit, in iustitia apparebo in conspectu tuo, satior videndo gloriam tuam. Hæc ille. Hanc etiam doctrinam tradit Augustinus epistola ad Consentium: Ita cum in se ipsa sit iustitia, cum ei coherendo iuste viuimus: & tanto magis minusue iusti sumus, quanto magis illi, minusue coheremus. Vnde scriptum est de vnigenito Filio Dei, Cum sit vtique Patris sapientia, atque iustitia, & semper in se ipso sit, quod factus sit nobis à Deo sapientia, & iustitia, & redemptio. Idem docet Bernardus ad Innocentium Papam: Iustum me dixerim, sed illius iustitia. Quenam ipsa? Finis legis Christus, ad iustitiā omni creati. Deniq; qui factus est nobis, inquit, iustitia à Deo Patre. Quæ ergo mihi iustitia facta est, mea nõ est? Si mea tradita culpa, cur nõ & mea indulta iustitia?*

Iusti omnes, tã cœlestes, quàm terrestres, quomodo suã ex Diuina illa, & increata iustitiam deriuent.

Gregor. Nyss.

Ioan. 6.

Psal. 41.

Psal. 16.

August. epistol. 35. sub fin. tom. 2.

1. Cor. 1.

Bernard. epistol. 190. longè à meo.

Rom. 10. 1. Cor. 1.

Similia

Dionys. Arcopag. lib. De diu. nomin. cap. 4. par. 1.

1. Cor. 6. Rom. 5.

Iob. 34.

Fructus fidei diuinæ, & infusa.

Gal. 3. Nostris spiritus cum Deo aliud coniunctionis beneficium.

1. Cor. 15.

Tit. 2.

1. Thess. 5.

Iustificatio nis fundamētum sunt Fides, Spes, & Charitas. *August. lib. De natu. &*

Similia propemodum tradit Dionysius Arcopagita, qui in libro De diuinis nominibus ait, Deum eius quod informe est, formam esse, scilicet exemplarem, & formantem, non informantem: quia inhærere, & esse partem totius, formæ imperfectæ, & creatæ tantum conuenit. Conuersione autem ad Diuinam illam, siue essentialē iustitiam iusti simus: conuersio autem fit similitudine quadam, quæ spiritum humanum cum Deo connectit, & coniungit: ita vt dicat Paulus, *Qui adheret Domino, vnus spiritus est; & iterum, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Iob quoque; *si direxerit, inquit, ad eum cor suum, spiritum illius, & flatum ad se trahet.*

Rursus per fidem, non tantum in remissionem peccati, & iustitiam, ac renouationem spiritus inducimur, sed vt etiam accipiamus Spiritum sanctum, de quo Paulus; *Vt pollicitationem, inquit, Spiritus accipiamus per fidem.* Facit etiam illa coniunctio, & colligatio, vt diuino modo planè cognoscamus, diligamus, operemur: & modo nostro, id est, Fide, Spe, amore, atque operibus progrediamur, vt imago viua se suo exemplari conformans: quæ iniuriam faceret exemplari pulchro, si illud, vt scædum ac deforme repræsenteret. Quare pulchrè Apostolus ait: *Igitur, sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis.* Iustitia itaque diuina participata illa est, qua Deo, nobis, & proximo quod suum est, reddimus: qua sobriè, & iustè, & piè viuimus in hoc seculo: qua spiritus, anima, & corpus in diem Domini integra seruantur: qua similes efficiuntur Lazaro, Martha, ac Maria. Hoc autem donum creatum iustitiæ, in Fide, Spe, & Charitate positum est. Imò, vt docet beatus Augustinus libro De natura & gratia, *Per Spiritum sanctum diffunditur charitas in cordibus nostris, quæ vnica iusti sunt, quicunque iusti sunt.*

Et infra: *Charitas inchoata, inchoata iustitia est: Charitas magna, magna iustitia est: Charitas perfecta, perfecta iustitia est.* Sic ille. Præterea charitas, est vinculum perfectionis, ad optio faciens Deum in nobis manere, & nos in Deo. Est finis legis: Nam *Diliges, inquit, Dominum Deum tuum, &c. & Proximum tuum sicut te ipsum.* Vbi vides præcipi dilectionem Deo, & proximo, & sibi reddi. Et sicut qui diligit proximum, legem impleuit; ita qui diligit Deum, & qui diligit seipsum, vt debet, legem impleuit. Et si quis vellet intelligere quid illud, quod in luce lampadis vrit, in qua est & lux, & calor, & Charitas, deberet illa à se inuicem separare: & cum videat per se neque rarum, neque lucidum vrere, eliciet calorem esse illum qui vrit. Ad hunc modum cum simul à Domino infundantur Fides, Spes, & Charitas in iustificatione, si quis vellet scire, quid sit illud, quod per se iustum facit, separet illa à se inuicem, & videbit quod nec Fides, nec Spes iustitiam efficiunt: quia sine illis iusti sunt Angeli, & beati; ac fidem dæmones, & peccatores possunt habere, & sine amore quis aliquid esset; cum tamen Paulus Fidem dicat sine Charitate, nihil prodesse: & rursus; *Si habuero omnem Fidem, ita vt montes transferam, Charitatem autem non habuerò, nihil sum.* Pro ratione autem creatæ, & inhærentis iustitiæ, quæ participatio quædam est diuinæ illius, & per essentialē iustitiæ, & vi eius valens, ac fructum ferens, essentialē ipsam, atque diuinam iustitiam participamus. Atq; hætenus quid iustitia sit, & quotuplex, dictum sit.

Quod ad tertium attinet, perpende in primis, Lucam simpliciter dixisse; *Beati qui nunc esuritis, non addens, iustitiam.* Nec addi quidem posse videtur, quia ex opposito subiungit: *Va qui saturati estis: quia esurietis:* quod de satietate corporea accipiendum videtur, non de spiritali, de qua Matthæus: *Sed*

gra. c. 63. tom. 7. Cap. 70. Coloss. 3. Effectus Charitatis.

1. Ioann. 4. Rom. 10. Deut. 6. & Luc. 10. Rom. 13.

Charitatem per se solā iustificare, non fidē, nec spē propriē, exēplo monstratur.

Iacob 2: Quibus constet sine spei & fide iustitia, ac sine charitate fides.

1. Cor. 13. Ibidem:

Quid est quod Lucas tantum dixit; Beati qui esurunt, & sitiunt, omissis Matthei verbo, Iustitiam? *Luc. 6.*

facile

facile est respondere, quod ut in prima beatitudine Lucas non apposuit verbum Spiritu, quia loquebatur Dominus cum discipulis suis, ut exinde constet, quales pauperes beatos predicaret, qui nimirum Apostolis voluntariam paupertatem profitentibus per similes essent: ita in hac beatitudine non adiunxit accufatium Iustitiam, eo quod id factis intelligi posset ex his, ad quos orationem haberet. Et certe esuries, & sitis, cum sint res naturales, ut tales sunt, primum, vel meritum non habent.

Deinde aduerte, cum esuries proprie aliud non sit, quam appetitus calidi & sicci; sitis autem, appetitus humidus, & frigidus, ad restaurationem eius quod in animali quotidie vi caloris deperditur, non est hic sermo de cibi anxia appetitione: nam talis naturalis est, & communis cum belluis, Deusque propria bonitate non tantum coruos, rapax animalium genus, sed vel hostes etiam suos Turcas affluenter pascit. Et quoniam illa, quae ad vitam tuendam spectant, non tantumquam primum principale, sed velut additamentum quoddam quaerenti Dei regnum, & iustitiam eius, adijcere consuevit: & quia stultum est vexari pro voluptate gulae, quae ad horam vix duos gutturi digitos recreat, atque afficit, & per quam stomachus velut cloaca, & sentina quaedam impletur, & coqui vermium, qui cadauera inuadunt, efficiuntur cum iactura valetudinis & ingenij, quod ciborum multitudine submergitur, ac sepelitur, nec non cum dispendio virtutis praestantissimae temperantiae: hinc est, ut iustitia non proprie edatur, nec bibatur.

Esuries ac sitis, testibus Hieronymo, ac Chrysostomo, metaphoricè nihil aliud significat, quam voluntarium & deliberatum, vehementerque, atque intensum desiderium iustitiae, id est, charitatis, & doni ipsius increati, id est, Spiritus sancti, & Christi: qui eatenus à

nobis participantur, quantum magis, vel minus habemus de dono inhaerentis iustitiae: de qua esurie & siti dicitur à Domino: *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat*: & ab Esaiâ, *Omnes sitientes venite ad aquas*: & à Dauide; *Sitiuit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea? Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum*; nec non à beata Virgine; *Esurientes impleuit bonis; & diuites dimisit inanes*. Ut videas, familiarem esse Prophetis hanc loquendi rationem. Indicatur etiam qualitas indigetiae, quod videlicet iusti non aliter iustitiam desiderant, quam tanquam cibum, & potum, quo indigent ad vitae conseruationem esurientes & sitientes. Atque hac ratione iustitia, ut cibus est, & potus animam pascens, reficiens, & in vita spirituali conseruans. De quo cibo Dominus dixit; *Meus cibus est, ut faciam voluntatem eius qui misit me, ut perficiam opus eius*. Sunt ergo beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam; id est, qui eo animi ardore iustitiam conseruantur, quo cibum, & potum persequuntur, eamque veluti ad vitae conseruationem necessariam requirunt, atque in ea oblectantur, ut homo in cibo, & potu. Adhuc non dixit: *Qui esuriunt scire, vel facere iustitiam, sed absolute; ut vtramque & sciendi, & faciendi iustitiam complectatur*. Rursus non dixit, *Beati qui amant, vel sectantur, vel faciunt iustitiam, ut alio loco per Prophetam dixit, Beati qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore*: Quia non nobis sufficit velle iustitiam, nisi & iustitiae quandiu viuimus, patiamur & famem, non tantum in nobis, sed etiam in proximis nostris. Sunt autem quatuor salutis, & iustitiae desideria. Et primum quidem ad peccatorem spectat, qui cum in peccato quietus indormiat, singulari Christi gratia à Deo excitatur, quatenus per fidem agnoscat malum quod incurrit, & quod nisi resipiscat, habiturus est, & simul intelligat bonum quod amisit, atque ineffabilia cœ-

Ioan. 7.

Esai. 55. Psal. 62. Psal. 41.

Luc. 1.

Alterum per esuriam illam ac sitim iustitiae mysterium à Christo significatum.

IOAN. 4.

Beati qui nati esurientes, ac sitientes iustitiam.

Esurientes porius, & sitientes, quam amantes, sectantes, vel facientes iustitiam, cur beati. Psal. 105.

Primum de quatuor salutis, seu iustitiae desiderijs, peccatori conueniens, cur fides.

lestis

Esuries & sitis proprie quid sit.

Psal. 146.

Christi hanc phrasim esuriendi, ac sitiendi iustitiam, tantum esse metaphoricam, multis ostenditur. Matth. 6.

Gulam quae mala conseruantur.

Hieron. lib. 1. in Matt. tom. 1. Chrysof. homil. 15. in Matth. tom. 2. Esuries & sitis mysticè quid.

Prima ratio.

Rom. 4.

Ecclesiastici 1.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Quarta ratio

Rom. 11. Si quando Doctores solam fidem aiant iustificare, quo id sensu dicant.

Qualis illa forma loquendi.

lestis gloriae praemia, quae sibi comparabit, si peccatum deserat. Prima ergo dispositio ad iustificationem adipiscendam, fides est, quae necessaria est, ut cum Deo, quicum agimus, atque cum mediatore Christo Deo, & homine, & mortem pro nostra iustificatione passo agere possimus: & ut Sacramentum, vel regenerans, vel remittens peccata, nec non caelestis gloriae beatitudinem, quae praemium est iustitiae, apprehendere valeamus. Sine fide enim, id est, oculis diuinis, haec à nobis ne cogitari quidem valent. Haec ergo fides ostendit Deum scelerum vindicem: unde timor Dei concipitur, quo peccatum expellitur. Ostendit & criminum hostem, quibus offenditur Deus: unde poenitentia, peccati que detestatio. Indicat quoque bonum non solum in se ipso, sed etiam nobis: unde amor, & fiducia ingeneratur. Postremo cum Sacramentum suscipiendum, & legem obseruandam proponat, votum Sacramenti, & diuinae legis perficiendae concipi facit. Haec est quae iustificat, quia prima est dispositio, & nos ut oleastrum inserit in oliuam bonam, & ceterae dispositiones, quae illam conseruantur, eius virtute valent. Et cum dicitur à quibusdam antiquis, quod sola fides iustificat: intellige sine praesidijs legis, vel Sacramentis, ceremonijsque Moysaey, non tamen sine his, quae eam conseruantur, videlicet timore, poenitentia, & voto melioris vitae. Quae admodum cum dicimus, Solus Caesar vincit, haud excludimus eius exercitus, aut duces, sed tantum alienos exercitus. Ac ut medicina efficit sanitatem, & labor, siue industria facit hominem diuitem. Sumus autem diuites per diuitias: nam longe aliud est fieri, aliud esse. Ad eum modum per fidem quidem, quae primaria est dispositio, & ceteras adducit, eiusque vi valent, & semper necessaria fuit etiam in Angelo iustificando, efficiuntur iusti, siue ad iustitiam accipiendam praeparantur, &

illam fide; quasi manu apprehendimus: fumus autem iusti per iustitiam, hoc est, per charitatem, ut explicuimus; & per consequens dii, & in filiorum dignitatem assumpti. Ante fidem enim diuinum nihil operari possumus, licet humana gloria digna operemur, iuxta illud; *Si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum*. Beatus itaque esuriens, & sitiens iustitiam hanc diuinam, quoniam à vilitate, & rusticana vita ascendit ad gloriam filiorum Dei: quam qui oblatam respueret, similis profecto esset rustico in vita ex obscurissimis parentibus nato, qui dignitatem, & deus filij Regis oblatum repudiaret.

Secundum desiderium spectat ad iustum, per quod in semel acquisita iustitia progressus facere, eamque augere contendit, iuxta illud: *Ne verearis usque ad mortem iustificari: & Qui iustus est, iustificetur adhuc*. Planta etenim ubi primum nata est, sui augmentum facere solet: nam alioqui omnis arbor exciditur, & in ignem mittitur: & Dominus ficui infructuosae maledixit: & Rachel dicebat; *Da mihi liberos, alioquin moriar*. Et puer, qui semper esse puer vellet, nec ad aetatem virilem peruenire, in qua est hominis perfectio, & maturitas, stultus videretur. Quare neque tempori benefaciendi, neque vocationi, neque quantitati operum vllus est terminus, aut finis imponendus. Nam sunt, qui huic siti modum praescribant in tempore, ut Augustinus, qui in libro Confessionum, de se olim loquens: *Da mihi castitatem, & continentiam: sed noli modo, timebam enim ne me cito exaudires, & cito sanares à morbo concupiscentiae, quam malebam expleri, quam extinguere*. Haec ille. Iudith illa prudentissima acerbè reprehendit certum numerum dierum diuinæ misericordiae. Deinde alij sibi rationem praescribunt in vocatione: nam certum vitae genus carni consonum, & plausible eligentes, obthurant ostium, ne vo-

Aliter charitas, aliter fides nostrae sunt causa iustitiae.

Rom. 4.

Respuentes iustitiam Dei, quales illi sint.

Secundum desiderium iustitiae desiderium, iustitiam nimirum primum.

Ecclesiastici 18. Apocal. ult. Matth. 3. Infra 21.

Gen. 30.

Esurie & siti iustitiae modum qui praescribitur in tempore. August. lib. 8. Confess. c. 7. tom. 1. sub initium.

Iudith 8.

Qui verò in vocatione.

centur

centur ad altiora, id est, ad religionem, ad castitatem, & paupertatem dicentes: Satis mihi est, si vel postremum, ac infimum in paradiso sortiar locum. Hinc infelices matrimoniorum, Sacerdotiorum, & Religionum electiones. Et Gregorius epistola ad Mauritium Imperatorem scribens, ait: *Sunt plerique, qui nisi omnia reliquerint, saluari apud Deum nullatenus possint.* Tertio sunt, qui in gradu iustitiæ, & sanctitatis legem Deo ponant: ut qui tantum volunt orando vacare, tot eleemosynas erogare; tantum temporis ieiunijs, vel delectui ciborum impendere. Sed profectio nostrum non est, qui nostri non sumus, Deo, qui multis rationibus dominus noster est, legem præscribere sanctitatis: sed ut ipse est qui fecit nos, & non ipsi nos, ita eius est, iustiores nos, sanctioresque pro sua voluntate facere; nostrum verò est illi per omnia obsequi, eiusque sequi ductum. Quarto, sunt qui iustitiam amplecti desiderant, verum desiderijs neque fortibus, neque efficacibus, de quibus Salomon: *Vult, & non vult piger.* Verum quæ efficacia sunt ad iustitiam assequendam desideria, omnia adiumenta & præsidia, quæ norunt esse opportuna, alacri animo suscipiunt: qualia sunt, auditus verbi Dei, deprecatio, lectio sacra, & denique Sacramenta, per quæ iustitia Dei ad nos deriuatur, vel perficitur. Non ergo villo modo ex dictis, terminos diuinæ iustitiæ præfigamus; sed cum Apostolo quæ retro sunt obliuiscetes, ad anteriora nos conuertamus, maiores progressus faciendo per studium bonorum operum, per legis præceptorum obseruantiam, per pugnam continuam in mundum, carnem, & dæmonem. Vnde Hieronymus exponens hunc locum, ait: *Non nobis sufficit velle iustitiam, nisi iustitia patiamur famem; ut sub hoc exemplo nunquam nos satis iustos, sed semper esurire iustitia opera intelligamus.* Hæc ille. Beati ergo, qui esurunt, & sitiunt iustitiam, quoniã ipsi per am-

pliozem iustitiam saturabuntur. Tertium desiderium ad eos pertinet iustos & sanctos, qui huius vitæ iustitia non contenti, ad illam supremam & cœlestem iustitiam adipsendam toto pectore incubunt. Est enim iustitia hæc nostra non sine macula & ruga, cum sit ruga fomitis ac mortis, velimus nolimus, sustinenda: cum etiam sit labes & impuritas venialium delictorum, propter quæ venialia, ait Bernardus, vniuersam iustitiam nostram similem esse panno menstruatæ; insuper & periculum grauiorum & lethalium criminum. Non contingit etiam in hac vita exacta illa, atque perfecta, quæ ex toto corde Dei præcipitur dilectio: vnde Augustinus libro De spiritu & litera, cap. vltimo ait: *Sed idem nobis hoc etiam nunc præceptum est, ut admoneremur quid fide exposcere, quò spem præmittere, & obliuiscendo, quæ retro sunt, in quæ anteriora nos extendere debeamus. Ac per hoc, quantum mihi videtur, in ea, quæ perficienda est iustitia, multum in hac vita ille profecit, qui, quàm longè sit à perfectione iustitiæ, proficiendo cognouit.* Hactenus ille. Cum ergo illa, quæ expectatur in præmium iustitiæ, ab omnibus vitijs, atque defectibus sit libera; cum nihil coinquinatum possit in illam intrare ciuitatem, & absolutissimam dilectionis Dei, & proximi obseruantiam præstemus: rationis est, ut omnes iusti ad illam possidendam aspirent: qui quotidie dicunt, *Adueniat regnum tuum:* & Paulus, *Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim: sequor autem, si quo modo comprehendam, in quo & comprehensus sum à Christo Iesu:* & alibi, *Cupio dissolui, & esse cum Christo;* alio etiam loco vbi commemorasset iustitias suas, quas in hac vita fecerat, expectans illam in præmium, dicebat: *Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruaui. In reliquo, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex: non solum autem mihi, sed & ijs, qui diligunt aduentum eius.* Dauid etiam Rex aiebat,

Tertium iustitiæ desiderium, diuinæ illius scilicet, & cœlestis.

B. Bernard. sermo. 1. in festo omnium Sanctorum, à medio, & alibi.

August. tomo 3. post medium.

In ea quæ perficienda est iustitia, ut ait Augustinus multum qui in hac vita proficiat.

Apoc. 21.

Matth. 6. Philipp. 3. Tali iustitiæ desiderio flagrauerit qui maxime Sanctorum.

Suprà 1.

2. Tim. 4.

Gregor. lib. 2. Registr. c. 100. tom. 2.

Qui tertio esuriunt & sitiunt iustitiæ in gradu determinant.

Psal. 99.

Quartum genus hominum tepide ac frigide esurientium, ac sitiendum iustitiæ Dei.

Prou. 13.

Philipp. 3. Sine modo vti nos esuriamus, ac sitiemus iustitiæ.

B. Hierony. tomo 9. in princ.

Psal. 41.

Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum. Beati ergo qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quam possident cœlestis Ierusalem ciues: quoniam illa tandè implebuntur.

Quartum iustitiæ desiderium pastribus Ecclesiæ conueniens, maxime ac viris perfectis.

Quartum desiderium iustitiæ, ad perfectos etiam, & maxime prælatos ac pastores Ecclesiæ spectat: qui non solum contèti iustitia sua, illa quoque; esuriunt ac sitiunt in proximo, imò & in Ecclesia, & toto mundo, ut omnia renouentur, & iustitiâ colant: hoc autem non tantum votis & precibus à Deo contèdunt, sed etiã vitæ exèplo, verbis & factis; præceptis & pœnis propositis, si superiores sint, qui leges statuere possint, obtinere nituntur, neque dicunt cum Caim, *Nūquid custos fratris mei sum ego?* quia intelligunt illud: *Vnicuique; madauit Deus de proximo suo:* Et cum lege teneamur diligere fratres sicut nos ipsos; eadè lege tenemur, pro eorum salute & iustitia sollicitari atque laborare. Hinc illæ Pauli voces: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis: item, Adimpleo, quæ desunt passionum Christi, in carne mea, pro corpore eius quod est Ecclesia:* atque alibi Galatas exhortans, inquit, *Alter alterius onera portate; & sic adimplebitis legem Christi.* Ut enim Deus & Angeli in nobis esuriunt iustitiam, ita perfecti quoque; & maxime pastores esurire illam debent in inferioribus; illorum est sacrificare, doctrina & vita pascere, cum in hoc solū sint à reliquis curis secularibus semoti: de quibus Dauid: *Sacerdotes tui induantur iustitia; & sancti tui exultent.* Horum ergo est, sitiire iustitiam primam in proximo peccatore; in eo verò, qui iustus est, iustitiam secundam, porro in eo, qui proximus est morti, cœlestè illam & gloriosam iustitiam: & in quavis illarum Deum ipsum, siue Christum, & Spiritum sanctum. Quoniam defectus amoris Christi, & zeli honoris eius, vitium etiã amoris proprii, ac stupor quidam nos, quo minus ista cogitemus, aut faciamus, auocant, & ad falsam quãdam & Pharisæicam iustitiam inclinant, quæ indignationem aliorum criminum habet. Cū vera iustitia, teste

Gen. 4. Ecclesiasti. c. 17. 1. Ioann. 4.

Gal. 4. Coloss. 1.

Gal. 6. Pastores Ecclesiarum triplicem esurire, & sitiire iustitiã debent quibus suis. Psal. 131.

Vnde nam esurienti talis ac sitis defectus in illis fit.

Matth. 5.

Gregorio, cōmiserationem aliorum habeat: imò exultant, cum ceteris peccatoribus se audet cōparare. *Non sumus, inquit, sicut ceteri hominum, raptores, adulteri, iniusti, & velut hic Publicanus: similes existenti in celsissima turri, vnde spectet homines pusillos, velut formicas, non autem sursum aspicienti, ut consideret, quantum ad cœlū vsque sibi viæ superstit: sic enim cristas deponeret is, & pennas gloriosi pavonis instar colligeret.* Vnde Bernardus in sermone quodam: *Alij, inquit, tam vehementer contra aliorum delicta zelantur, ut videri possent esurire, & sitiire iustitiam: si esset apud eos de suis quoque peccatis idem iudicium: sed nunc pondus & pondus utrumque abominatio est apud Deum.* Secundò, error est eorum, qui sitiunt pro alijs iustitiam, siue amicis, siue consanguineis: illaque in eis grauiter insectantur, cum ipsi interim ab illis ipsis vitijs, aut grauioribus nequaquã abstineant. Sed isti non sunt conchæ, sed potius canales nil sibi transeuntis aquæ retinentes, sicci & aridi manēt, & ore se damnant suo: de quibus Dñs: *Hypocrita, inquit, eijce primum trabem de oculo tuo: & tunc perspicies ut educas festucam de oculo fratris tui.*

Distinguitur porro esuries à sitis: nam esuries difficilius expletur, facilius sitis: & in Euangelio quidam ut insipientes, edunt & bibunt, ut paruuli lac, id est, Christi humanitatem alentem & delectantem: qui verò p̄grediuntur, & proficientes sunt, edunt panem verbi Dei, & veritatē Verbi incarnati, & opera digna Verbo efficiunt: bibunt verò perfecti, quia cum facilitate ardua & heroica opera aggrediuntur, & pati pro veritate, & virtute, tanquam calicis potiunculam assumere se existimant: ex quo Christus suam, & aliorum mortem calicem vocabat. Ut enim viride lignum igni appositum, non tam citò absumitur; secus si sicci sit: ita qui mundi amore, seculiq; cupiditatibus desiccati sunt, amore Dei facilè incenduntur. Vnde Bernard. serm. 2. de Annūtiatione Dominica:

Gregor. homil. 34. in Euangelia, in princ. tom. 2.

Luc. 18. In Phariseos alienæ præ suæ iustitiæ contemptores. Bern. serm. 4. de adu. Domini.

Prou. 20. In alios item alienæ duntaxat, non suæ iniustitiæ ac cusatores, ac vindices.

Luc. 6.

Aliud esurires, aliud sitis iustitiæ. 1. Cor. 3. et Heb. 5.

Matth. 20. & inf. 26.

Bernard. in fine sermonis.

Verumtamen, inquit, donec sapit tibi veritas, non sine difficultate ad interiora trahitur. Vbi vero cæperis in ea oblectariam non cibus, sed potus est, & sine difficultate intrat in animam, quod videlicet spiritualis cibus intelligentia, potu sapientia digeratur, ne ipsius interioris hominis artibus, id est, affectibus siccitate laborantibus, oneri magis sit quam utilitati. Hæc ille. Potest etiam distingui esuries à siti: vt illa sit imperfectorum, hæc perfectorum, & qui promptè, & cum delectatione operantur. Esuries etiam, quæ est calidi, & sicci, respicit verbum, quatenus fide firmat intellectum, & ad opera laboriosa & ardua, tanquam ad panem solidum, maximè verò ad iniuriarum patientiam propter Christum inuitat: sitis verò, quoniam frigidi & humidi appetitio est, ad verbum respicit, quatenus per spem vt aquæ potus refrigerat; & vt vinum per amorem lætificat, & inebriat, & maiorem sitim ingenerat, & ad facilia dulciaque opera inducit.

Esuriei, & sitis discrimen alterum.

Quam necesse sitia Christiānis omnibus esuries, ac sitis iustitiæ.

Tanta ergo beatitudine excitati esuriamus, atque sitiamus iustitiam:

TRACTATVS XIII. IN illa verba: Quoniam ipsi saturabuntur.

Cur beatifurientes, & sitientes iustitiam. Prima ratio.

Matth. 19.

DICENDVM primo loco, cur beati dicantur esurientes, & sitientes iustitiam: & quomodo tam pretiosa fames sit excitanda. Ac vt à primo exordiamur; beatum efficit hominē hic appetitus iustitiæ, quia in primis vincit cæteras omnes cupiditates, vt cibi, gloriæ, diuitiarum, fanitatis, vitæ ipsius & cõseruationis speciei, quæ ob vehementem voluptatem, ardens & intensa esse solet: nam multi ab vxoris congressu se abstinerunt propter iustitiam; & vt ait Dominus, Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cælorum. Atq; hic quidem naturalem appetitū Dei

nolle siquidem primam iustitiā, non est aliud, quàm nolle egredi de Babel, siue respuere oblatā Regis filij dignitatem: rursus nolle progredi in parta semel iustitia, quid aliud est, nisi post egressum de Babel, pergere in Terram promissam non velle? Præterea cœlestem illam coronam iustitiæ non affectare, quid aliud significat, quàm egressum de Babylo ne, & in terram promissam proficiscentem, in illam ingredi nolle? Postremò aliorum fratrum nostrorum iustitiam, in illaque progressus non desiderare, quid aliud erit, quàm bonos itineris habere comites nolle? & socios sanctitatis habere non velle, Deumq; & Christum, & Angelos eius non imitari? Cùm ergo tantus esuriendæ, ac sitiendæ iustitiæ campus pateat, indignum est, & à Christiano viro prorsus alienum, stuporis, & insensibilitatis, vt sic dicam, affectu tangi, neque respicere in autorem iustitiæ fidei, & consummatorem vitæ Iesum, cui est cū Patre & Spiritu sancto honor, gloria, & æternitas in secula seculorum.

Heb. 12.

Duplex appetitus iustitiæ, Diuinus, voluntariusq; ac naturalis, siue rationalis.

Diuini illius præ altero appetitus excellentia.

Psal. 80.

implebo

2. Cor. 6.

Psal. 103.

Secunda ratio.

Apocaly. 3. Luc. 1. Matth. 9.

B. Aug.

Dan. 5.

Luc. 18. Apocaly. 3. Superbi quæ similes vtri.

Humiles contra quales vtres.

Gen. 41.

implebo illud, & Paulus: Os nostrum patet ad vos, d Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Habent autem cor dilatatum, qui, vt Deus, omnium prouidentiam habent, & quoad possunt, eorum salutem promouent; & qui in omnibus Dei iudicijs requiescunt: de quo quidam illud Dauidis sic exponunt: Extendens cælum sicut pellem: qui regis aquis superiora eius. Cælum, vocat mentem, quæ instar pellis multitudine, & magnitudine donorum dilatatur, vt aqua Spiritus operiatur. Secundò, beatus est esuriens iustitiam: quia à se expellit plenitudinem superbæ, qua sibi quisque complacet, seque ipso contentus est, & dicit, quia diues sum, & locupletatus, & nullius egeo: cùm tamen scriptum sit: Diuites dimisit inanes: & Non veni vocare iustos, id est, tales se ipsos ducentes ac profitentes, sed modestos, & se peccatores agnoscentes. Sunt enim instar vtris inflati, & non solidè tumentis, secundum Augustinum, qui punctura, aut saltu in altum, & motu ponderis probatur: ita est de falsa iustitia, de qua dictum est Regi Balthasar: Appensus es in statera, & inuentus es minus habens. Talis erat Phariseus ille, plenus in oculis suis, sed in oculis Dei vacuus, cui dici illud poterat Apocalypsis: Non enim inueni opera tua plena coram Deo meo. Vt ergo vter punctus, rumpitur, & in altum facile salit, & leuiter quo velis mouetur; ita superbus si tantillum tangatur, præ impatientia frangitur, & in altum erigitur per arrogantiam, deque statione virtutis leui de causa mouetur. Quemadmodum autem quo vas plenus est, eo minus locum exhibet vento, & vbi omnino plenum est, nullum: ita qui repleti Spiritu sancto dicuntur, nullum ventum vanitatis admittunt: qui verò semiplenus est, periculo expositus existit inanis gloriæ. Proinde oremus Dominum, vt impleat omnia nostra, ne septem annos abundantia, qua nos somniamus veluti diuites, & plenos, se-

quantur septem famis anni interminati, quibus anima perpetuus erit cibus dæmonum.

Est etiam beatus esuriens, quia expellit multitudinem humorum, præsertim negligentiæ, & tepiditatis, quæ mater est, & fones omnium vitiorum, ob quem nos Deus euomit de ore suo: ac vt fera pessima deuorauit Ioseph, ita teporis pessimum vitium, omne virtutum augmentum deuorat: Sunt autem tepidi animi signa, detrahare vocationi, in quam quis vocatus est; cùm iustus se ipsum, non autem statum accusare solet: loqui libenter de Christi Cruce, & martyrum tormentis; & nihil velle pati. Ore inuocare Spiritum sanctum, imò hymnis diuinisque officijs; & obicem illi ponere: Frequenter confiteri, neque vnquam de quibus corrigitur, emendari: Assidue communionem Eucharistiæ suscipere, & cor coniunctum cum Deo nunquam habere: Dei verbum frequenter audire, factis autem quod audit, nequaquam exprimere: Peccata leuiora, ex quibus gradus fit ad maiora, & grauiora, non magnifacere, cùm scriptum sit: Qui minima negligit, paulatim desuet. Parem se alijs in sanctitate facere, aut etiam præferre: Ad aliorum, vel minimos defectus, habere oculos lynceos; ad proprios autem, vel grauissimos, lippos, cæcosque. Aliorum laudibus intus torqueri, ad proprias verò exultare: Isti; totius mundi iudices fiunt; & censores, præterquam sui ipsorum: cùm vera virtutum esuries in eo sita sit, vt se nihil esse existimet coram Deo: vt se ipsum in principio sermonis accuset; & aliorum defectus, neque detegat, neque aspiciat. Beatus est ergo esuriens, quia purgato palato animæ à prauis peccati humoribus, esurit, & sitit, id est, delectatur iustitia, quia gaudium est iusto; facere iustitiam: Contra verò anima saturata bonis huius mundi atque peccatis, calcabit fauum, dicetque cum Israëlitis de diuino illo cibo: Nauseat anima nostra super cibo isto.

Esurientes quoq; ac sitientes iustitiam, quæ felices.

Gen. 37.

Tepidi animi plurima signa proferrunt.

1. Cor. 7.

Eccles. 19.

Vera ac perfecta esuriet virtutū indicium.

Prou. 18.

Tertiaratio, esurientes, ac sitientes iustitiam, cur beati.

Luc. 15.

Psal. 33.

Prover. 13.

Rom. 6.

Quarta ratio

Ioan. 14.

Error Philosophorum, le gisque defectus in constituenda perfecta iustitia

Philip. 3.

Rom. 3.

Quinta ratio beatitudinis esuriētū iustitiam.

leuissimo. Tertio, satisfacit quoque hic appetitus iustitiæ fami, & siti, quam quis in statu peccati habebat: nam in Ægypto erat fames, & in regione longinqua, in qua secessit prodigus, facta est fames valida: & cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabant: & nemo illi dabit: Diuites e-guerunt, Vates inquit, & esuriant: &, Venter impiorum insaturobilis, quia auaro tam deest quod habet, quàm quod non habet. Itaque huic esurie respondet in iusto esuries iustitiæ, iuxta illud Apostoli: Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati, ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ, in sanctificationem. Quarto, hæc esuries traducit secularium hominum sapientiam, qui iusti simplicitatem irident, & ardens comparandarum virtutum studium: quare Dominus promittit spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere: quia non videt eum, nec scit eum. Excedit præterea philosophorum in constituendo medio virtutum sapientiam: quia in his, quæ carni sunt contraria, medium infimum, & carni proximum inuenerunt: proinde non attigerunt ad virtutem virginitatis, vel paupertatis, vel humilitatis, vel eius mititatis, qua quis ab omni sui defensione se abstinere: quocirca in his, quæ ferè sunt carni consona ac conformia, versabantur. Excedit etiam legis iustitiam: nam apud Iudæos erat fames gloriæ, & temporalium bonorum, ac abundantiarum filiorum, nequaquam autem spiritualium. Vnde Paulus eiusmodi iustitiã a se abijcit, dum ait: Vt & inueniar in illo non habens meam iustitiam qua ex lege est. Nota verò, ad æterna, & spiritualia bona in se, & in alijs comparanda, & agenda contendit: hinc illa erat externa iustitia, hæc interna. Illa erat lex factorum, hæc fidei. Illa literæ, hæc Spiritus. Quintò, hic iugis appetitus iustitiæ, commensuratus est non solum ipsi iustitiæ Christi, quæ infinita est, quæ nunquam exhauritur,

quo magis deriuatur, nec tatum ipsi danti Deo, qui infinitus est, & infinita magnificentia, ac beneficentia præditus existit, sed etiam proportionem habet ad ipsos habentes, id est, ad nos, qui non tantum corpore & etate, sed etiam artibus, disciplinis, virtutibusque indies crescimus & proficimus, neque sumus apti, vt omnia simul comprehendamus. Postremo affligit, patiç; facit propter iustitiam hic appetitus, fletumç; efficit in peccatoribus iustitiam quærentibus, vt constat de Dauide, peccatrice, & Petro: augmentum etiam iustitię, sine dolore aliquo, & sui victoria, & labore in extirpandis vitijs, atque comparandis virtutibus, non contingit. Porro, desiderium iustitię, alijs luctum, & lacrymas interdum excutit: hinc Paulus dicebat: Timeo, ne iterũ, quum venero, humili me & Deus apud vos: & lugeam multos ex ijs, qui ante peccauerunt, & non egerunt penitentiam super immunditiã, & fornicatione, & impudicitia quam gesserunt. Denique extrema pati, tum pro se, tum pro alijs facit, secundum illud: Pro iustitia agonizare pro anima tua, & vsq; ad mortem certa pro iustitia. Et hæcenus de causis, propter quas esurientes dicuntur beati. Iam dicendum est de his, quæ tam pretiosam famem ac sitim excitare queunt: sunt autem non pauca. Et in primis quidem inedia terrenorum, & temporalium bonorum esuriam hanc efficit: ait namque Esaias: Domine, in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Quare Eusebius lib. 8. de demonstratione Euangelica, Deum asserit distulisse Christi aduentum, & prius mundum vexasse diluuiò, ignibus, bellis vt syluam agrestem: vt pacem daret suo tẽpori, & satiaretur mundus sub Augusto: nato enim Christo dicitur: Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis. Hinc filius prodigus fame afflictus, ad mèsam patris redijt: & sicut qui mane parçẽ prandet, de fiderio cœnæ tenetur: ita abstinentia terrenorum, gignitur fames iustitię. Deinde generatur hæc fames inchoa-

Sexta ac postrema ratio ab effectis talis esuriet.

Luc. 7. Matth. 26.

2. Cor. 12.

Eccl. 4.

Vnde primũ excitetur esuriet, ac sitis iustitiæ.

Esa. 26.

Euseb. c. 1.

Luc. 2.

Psal. 71.

Luc. 15.

Altera efficiens causa esuriet, sitisç; iustitiæ.

tionem,

1. Pet. 2. Eccl. 24.

Tertia.

Psal. 76.

Quarta.

Act. 7.

Prover. 6.

B. Aug. con-cione 2. ante medium, tom. 8. Exo. 16. & seq.

1. Cor. 15.

Gen. 22.

Psal. 131.

Iob. 1.

Tob. 12.

Matth. 8.

Act. 7.

Luc. 7.

Gen. 39.

Dan. 13.

Quinta.

tionem, multi etenim propterea non gustant, quia non incipiunt gustare, nam insurgeret fames, vt in cibo corporali. Ideò Petrus hortatur: Sicut modò geniti infantes, rationale, & sine dolo lac concupiscite, rursus. Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient. Tertio, vt corporis exercitio fames cibi redire solet, ita exercitio virtutũ esuries spiritus. Ideò exerce te ipsum ad pietatẽ, & insurge amor iustitię, & charitatis, fidei, paciẽtię perseverantiã. Propterea pulchrè dicitur à Dauide: Memor fui Dei, & delectatus sum, & exercitatus sum: & deficit spiritus meus, scilicet præ fame ei: & subdit: Et meditatus sum nocte cum corde meo: & exercitabar, & scopebam spiritum meum, id est, purgabam à repletionem carnis, & mundi, vt esurirem Deum. Quarto, excitare debet esuriam spiritus, tantum gloriæ præmium, quantum propositum est esurientibus. Hinc Stephanus vidit cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris virtutis Dei: quem admodum salsum condimentum excitat famẽ corporis. Formica in æstate congregat quod edat in hyeme: cuius exemplo nobis hęc operandum est quod post hanc vitam edamus: vt docet Augustin. in Psal. 36. Mâna etiam sex diebus colligitur, non in die Sabbati, quia hęc præparandum, & colligendum, quo fruamur in cœlesti gloria. Impij dicunt: Manducemus, & bibamus; cras enim moriemur: Nos verò dicamus, Esuriamus & sitiamus: cras enim comedemus, & bibemus, & saturabimur: non videre bona quæ hactenus fecimus, neq; quãtum comedimus, sed longum iter, quod facturi sumus, & gratiã dandẽ copiã, & cibũ iustitię, qui adhuc non est à nobis esus: pariter considerare quantum distemus in charitate à Christo, in obedientia ab Abraham, in mansuetudine à Dauide, in patientia à Iobe, in misericordia à Tobia, in fide à Centurione, in remissione iniuriarum ab Stephano, in dolore & pudore de peccatis à peccatrice, in pudicitia à Iosepho, & Susanna. Quintò, excitatur fames spiri-

tus, cõsiderando esuriam malorum, & peccatorum, qui tantopere pro si liquis porcorum affliguntur, ac pro rebus caducis & momẽtaneis tot labores subeunt, tantisç; periculis se exponunt: considerãdo insuper dæmonis insatiabilem appetitum, qui circuit tanquam Leo rugiens quærens quem deuoret, vt nos perdat. Sextò, consideratione iustorum, quorum desiderium est omne bonum, & qui viri desideriorum sunt, vt Daniel: de quibus Salomon: Iustorum semita, quasi lux splendens, procedit, & crescit vsq; ad perfectam diem. Iuuat quoq; videre beatos, qui edentes esuriunt, atq; pro nostra iustitia perficiẽda iuges preces offerunt: & inter hos maxime expedit videre Christũ, qui cũ puer esset, proficiebat sapiẽtiã, & etate, & gratia apud Deũ, & homines; & cũ grandior esset, sitiebat nostram sitim, & esuriebat nostram esuriam. Si quis, inquit, sitit, veniat ad me, & bibat: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiam vos: & de baptismo, quo erat in Cruce baptizandus propter nostram iustitiam, aiebat: Baptisma habeo baptizari, & quomodo coarctor, vsque dum perficiatur. Idem in Cruce salutis nostrę desiderio incensus clamauit: Sitio, & in ea saturatus est opprobrijs, vt saturaret nos iustitia, atq; vt doceret, omnẽ iustitiã pro Xpi honore, & fratrum salute nobis esse implendam.

Septimò, excitatur contemplatio ne pulchritudinis iustitiæ, quæ iustã animam reddit, nec non Christi spõsam, & beatã. Est enim iustitię splendor maximus, non Hesperus, non Lucifer, non Sol tam clarus ac iustitia, teste Aristotele lib. 5. Ethicor. Plato etiam dixit: Si iustitia conspicere posset, viros sapientibus excitaret amores sui. Atque hoc quident de humana: quid dixisset, si diuinam iustitiam cognouisset? Estç; necessaria iudicibus: Diligite, inquit, iustitiã, qui iudicatis terram. Est Regum ornamentũ, quia misericordia, & iustitia cõfirmat thronũ Regis: Commendat viros Dei: vnde Paulus ait: Tu natẽ bono Dei, sectarẽ iustitiã. Dum viuimus,

1. Pet. 5.

Sexta.

Dan. 9.

Prover. 4.

Luc. 2.

Esurierit, & sitierit iustitiam quomodo Christus.

Ioan. 7.

Matth. 112

Luc. 12.

Ioan. 19.

Septima esuriet, ac sitis iustitię causa.

Philosoph.

c. 1. in fine,

tom. 3.

Socrates in

Phadro Pla-

tonis.

Sap. 1.

Prover. 25.

1. Tim. 6.

& 2. Ti. 2.

Tom. 5.

I 2 exercen-

Eccle. 14. exercenda est: *Ante obitum tuum, inquit, operare iustitiam:* In morte seruanda, quia virum iniustum mala capiunt in interitu: & ille dicebat: *Moriatur anima mea morte iustorum:* In iudicio sine iustitia, comparere non debemus, quia iustis tantum datur corona iustitiæ, & seminanti ad iustitiam merces fidelis, & Iacob dicebat: *Respondebit mihi cras iustitia mea:* nam hodie, tempus est operandi, & cras, recipiendi premium. Denique iustitia, hominem Deo similem reddit, restituitque ad statum, innocentiam, in quo homo rectus non tantum corpore, sed & animo conditus à Deo est: Custodit à culpa, unde dicitur lorica iustitiæ à Paulo: restringit concupiscentiam boni transeuntis, & temporalis, ob id zona vocatur, & cingulum lumborum iustitiæ, Esa. 11. Demum inter latrones, sine adiumento iustitiæ, vita constare non potest: vt rectè propterea dixerit Cicero libr. 2. de officijs: *Tanta est vis iustitia, vt ne illi quidem, qui maleficio, & scelere pascuntur, sine vlla iustitia particulare vivere possint.* Qui ergo luminibus intellectus hæc præconia, & alia innumera quæ volentes suppressimus, ornamenta iustitiæ consideraret, profectò eius consequendæ, atque perficiendæ amore excitaretur.

Postremò, de premio differendum est: *Quoniam ipsi,* inquit, *saturabuntur.* Desiderium enim si compleatur, delectat animam, vt dicitur Prouerbior. 13. Verba hæc satiandi, & saturandi, ab aduerbio satis deriuantur: & quanquam prius ad animum, secundum ad corpus spectare doceant Grammatici; interdum confunduntur tamen, etiam apud bonos autores, vt hoc loco, id est, saturabuntur: & in alio loco: *Anima saturata calcabit fauum.* Saturantur ergo iusti in primis bonis terrenis, quoniam Deus abunde largitur, ad satietatemque affectus nostri ad gloriam cœlestem tendentis, atque contemnentis quæ mundi sunt. Qui enim cœlestium tenentur amore, fastidiunt terre-

na: unde scriptum est: *Non vidi iustum derelictum, nec semen eius querens panem.* Secus erat de orationibus Patrum Veteris Testamenti, quæ pactum habebant temporalium bonorum: vt Augustinus docet in prædictum locum Psalmi. Pauca etiam, quæ Deus donat, amore condit, ita vt satient iustum. Et meritò: quia qui pascit Christum, promissionem habet, vt pascatur à Deo. *Primum querite,* inquit, *regnum Dei, & iustitiam eius; & hæc omnia adicientur vobis: & Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas.* Iusteque hoc facit Dominus, vt iniusti confundantur, qui nullum non admittunt peccatum, vt saturentur, etsi in medijs aquis positi, vt Tantalus, perpetuò sitiant. Deinde saturantur hæc cœlestibus, ac spiritualibus, videlicet bonis operibus, de quibus: *Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me Patris: & fructu gratiæ, de qua: Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.* Saturantur etiam esurientes ac sitientes iustitiam, quoniam in eiusmodi esurie sancta ac siti posita est nostra perfectio: vt his elegantibus verbis docet Bernardus epistola ad Abbatem Garinum Alpensem: *Porro, inquit, vera virtus finem nescit, tempore non clauditur. Vnde est illud: Caritas nunquam excidit: & itè: Patientia pauperum non peribit in finem: & Timor Domini sanctus permanet in seculum seculi. Nunquam iustus arbitrat se comprehensisse, nunquam dicit Satis est, sed semper esurit, sititque iustitiam, ita vt si semper viueret, semper, quantum in se est, iustior esse contendere, semper de bono in melius proficere totis viribus conaretur. Non enim ad annum, vel ad tempus instar mercenarij, sed in æternum diuino se mancipat famulatu. Audi denique vocem iusti: In æternum non obliuiscar iustificaciones tuas: quia in ipsis viuificasti me: & rursum, Inclinaui cor meum ad faciendas iustificaciones tuas in æternum. Non igitur ad tempus. Proinde iustitia eius manet non aliquanto tempore, sed in seculum seculi. Sempiterna itaque iusti esuries,*

Psal. 36.

B. Aug.

Matt. 6.

Psal. 36.

Secunda saturitas iustorum.

Ioan. 4.

Ibidem.

B. Bernar. epist. 253. prope initium.

1. Cor. 13.

Vera virtutis conditiones, ex Bernardo.

Psal. 9.

Psal. 18.

Psal. 113.

Ibidem.

Psal. 111.

sempit-

Sap. 4.

Tertia saturitas esurientium & sitientium iustitiam.

Psal. 118.

Luc. 11.

Psal. 102. Mala quorundam esuries, ac sitis iustitiæ.

Prouer. 21.

Matt. 24.

Quorum esuriam bonam, ac sitim iustitiæ, tamen Deus saturare voluerit.

1. Reg. 7.

Gen. 22.

Rom. 1.

Signum saturitatis iustorum euidentis in hac vita.

Psal. 144.

Act. 2.

Sempiternam meretur refectionem. Et licet in breui consummetur pro tempore, iudicatur tamen explese tempora multa pro virtutis perpetuitate. Et infra: Itaque indefessum proficiendi studium, & iugis conatus ad perfectionem, perfectio reputatur. Quod si studere perfectio ni, esse perfectum est: profectò nolle proficere, deficere est. Vbi ergo sunt qui dicere solent, Sufficit nobis, nolumus esse meliores quam patres nostri? Hactenus ille, iustitia etiam, quæ omnem amplectitur virtutem, omnis sapor est: idè David dicebat: Iustitia Domini recta, latificantes corda. Christus item, cum in virtute, & iustitia inhærente appetatur, omnes voluptates spiritus, & delectationes in se eminentissimè habet. Hæc autem diuina dona non capit, qui non desiderat: nec desiderat, qui non nouit; nec rursus illa conseruat. Proinde dicebat Dominus: Sedete in ciuitate, quoad usque induamini virtute ex alto: Deus enim est, qui replet in bonis desiderium nostrum. Idè magnum Dei donum; magna sunt desideria, si in illis nequaquam quiescamus. Nam desideria, inquit Sapiens, occidunt pigrum: noluerunt enim quicquam manus eius operari, & in desiderijs homo semper est otiosus; & væ est prægnantibus, & nolentibus parturire, aut parere. Quædam etiam desideria peculiaria, ac sancta Dei sunt, vt Davidis ædificandi Templi, & Abraham immolandi filij, & Pauli eundi Romam, & plures impediti, tamen non impleantur, quia Deus impedit, & in alijs, quæ magis ad Dei gloriam spectabant, occupauit; haud sunt tamen sine magno merito apud Deum: & desiderium martyrij, quo anxie sollicitati sunt beati viri, Franciscus, & Dominicus, premium suum apud Deum habent repositum. Ex hac autem plenitudine donorum spiritus nostri interna, eructant Sancti extra, secundum illud: Memoriam abundantia suauitatis tua eructabunt: & iustitia tua exultabunt: Cum enim recordantur internæ iustitiæ, quasi eructant foris ad alios: vt Apostoli, qui

in die Pentecostes plehi erant, & in precatione laudant Dominum: *Eructabunt,* inquit *David, labia mea hymnum, quum docueris me iustificaciones tuas.* Postremò, saturabuntur in gloria cœlestibus bonis, quia ibi perfecta, & omnibus numeris absoluta iustitia erit: nihil ibi erit inquinatum, aut fordidum, & idè Propheta ait: *Satiabor, cum apparuerit gloria tua: & Dominus: Ego,* inquit, *dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum, vt edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo: ibi enim verba Esaie locum habent: Ecce serui mei comedent, & vos esurietis: ecce, serui mei bibent, & vos sitietis: ecce, serui mei letabuntur, & vos confundemini: ecce, serui mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus ululabitis.* Erit enim felicitas completa, non in anima solum, sed in corpore suscitato, & dotibus gloriosis conspicuo. Ibi erit plenitudo, quia nihil deerit, vel potestatis, vel honoris, vel scientiæ, vel amoris, vel perpetuitatis: erit perfecta eructatio, à satietate profecta, unde & misericordias Domini in æternum cantabunt: erit & satietas cum fame sitique coniuncta, ne fortè plenitudo nauream, & tedium pariat: unde de Angelis asserit Petrus: *In quem desiderant Angeli prospicere: & Salomon: Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient.*

Cum verò dicitur: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum:* intelligede siti temporalium bonorum cruciante; non autem de siti æternorum delectante: cuius sitis causa est, in primis æternorum infinitas bonorum, quæ quidem & satiat, & simul sitim excitat. Deinde, vt pulchrè docet Nicolaus de Cusa, non est conuersio cibi in alitum, sed potius aliti hominis isti Deum cibum. Cibus enim noster inferior est corpore, quod illo pascitur: at Deus longè est superior anima nostra pascenda; quare esse in gloria, nihil est aliud, quam deificari, vt sic dicam, siue transformari in

Psal. 118.

Quarta saturitas iustorum. Apoc. 21.

Psal. 16.

Luc. 22.

Esa. 65.

Beatorum quanta saturitas.

Psal. 88.

2. Pet. 1.

Eccle. 24.

Ioan. 4.

Illud: Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, de temporalium sitis bonorum tantummodò esse accipiendum, multis ostenditur.

Nicolaus de Cusa.

Cœlestis e-
potusque, &
terrestis dif-
crimina:

Deum. Ad hæc, ubi semper est con-
ueniens obiecti proportio eodem
modo se habentis; & potentia sta-
bilis, & fixa; ibi nulla potest esse in-
edendo nausea, aut fastidium: secus
modò, ubi vel potentia relaxatur,
vel obiectum mutatur, ut in musi-
ca, cibo, ac venereis voluptatibus
contingit: quare hinc non potest es-
se satietas nisi cum fastidio. Item, il-
lius iustitiæ diuinæ, quæ cibus est
beatorum, nulla sunt prorsus excre-
menta, quæ rejicere oporteat, ut in
cibo isto nostro contingit: unde ma-
gnum sit oportet augmentum, quod
beato edenti accedet. Hinc Grego-
rius Nyssenus in hanc beatitudinem
dicit: *Quemadmodum enim insensibi-
li cibo, si nihil eorum, quæ nutrimenti
causa sumuntur, pro excremento eijce-
retur, sed totum ad adiectionem corpo-
reaproceritatis assumeretur, quotidia-
no nutrimento per sese adaugente ma-
gnitudinem, in multam proceritatem cor-
pora excreverent, & attollerentur: iti-
dem illa iustitia, & omnis vnà cum ea
virtus, quoniam secundum eum qui men-
te percipitur, cibi modum comesta non
egeritur, altiores semper per se parti-
cipantes efficit, sui semper adiectione ma-*

Greg. Nyss.
in sine hui-
tractatus.

gnitudinem augens. Sic ille perpul-
chrè. Saturabuntur ergo beati, non
solum in Deo, & Christi humanita-
te, & in Angelis & Beatis, sed etiam
in omni creatura renouata iam at-
que perfecta. Nam ibi fluminis im-
petus lætificat ciuitatem Dei, & tor-
rente voluptatis suæ, id est, Deo ip-
so, & non ex aliquo vasculo dono-
rum creatorum Deus beatos sitien-
tes potat. Estque illa gloria nobis
hinc, tanquam ientaculum matuti-
næ lucis, in cœlo verò, ubi in lumi-
ne Dei videbimus lumen, prandium
meridianum; cæterum in iudicio,
ubi ad animam accedet corpus, at-
que illi vinculis indissolubilibus
coniungetur, erit cœna illa magna
Euangelica, ad quam Dominus vo-
cauit multos: inter quos nos quo-
que vocatos esse non ignoramus.
Sed ut vocationem nostram vitio non
frustremur, tum in nobis situm est,
tum præsertim in diuina gratia: cui
ne delimus, omnibus votis à nobis
precandus est, & inuocandus ille sa-
lutis nostræ sitientissimus Iesus
Christus Dominus noster, cui par
sit cum Patre, & Spiritu sancto glo-
ria in secula seculorum, Amen.

Psal. 45.

Psal. 35.

Qualis huius
vitæ præ cœ-
lesti satoritas
iustorum.
Ibidem.

Luc. 14.

Heb. 12.

TRACTATUS XV.

IN illa verba: *Beati misericordes: quoniam ipsi misericor-
diam consequentur.*

Deus cur iu-
stus appelle-
tur, & miseri-
cors, ac mise-
rator:

QUOD V M extrema duo homi-
num peccata inueniantur,
per quæ stulti gradiun-
tur, nempe superbia, &
pusillus ac deiectus animus: contra
illa Deus Optimus Maximus duo e-
gregia epitheta sibi attribui voluit:
dicitur enim Iustus, & Misericors,
secundum illud Prophetæ: *Exor-
tum est in tenebris lumen rectis, mise-
ricors, & miserator, & iustus.* Iustus

Psal. 111.

quidem in superbos, misericors ve-
rò affectu, at miserator effectu er-
ga pusillanimes. Cum autem Deus
nos velit sibi similes reddi, cum prio-
ri beatitudine nostram desideraf-
set iustitiam, præsentem nos ad mi-
sericordiam hortatur, dicendo:
*Beati misericordes: quoniam ipsi mise-
ricordiam consequentur.* Qua de bea-
titudine dicturis nobis primùm
considerandus est ordo, siue con-

tinua-

Quæ ratio
ordinis huius
beatitudinis
cum præce-
denti.

Gen. 28.
Psal. 83.

Psal. 24.

Psal. 100.

Tob. 4.
Matth. 7.
Iustitiam se-
quitur miseri-
cordia du-
pliciter.

B. Bernar.
serm. 1. in
festo omnium
Sanctorum
à medio.
Matth. 6.
Infra. 18.

tinuationis series; deinde, quid no-
mine & re misericordia; & quibus
impertienda; explicandum; tertio,
quo iure aut obligatione ad eam cõ-
municandam obstringamur. Postre-
mò, quod sit eius præmium hoc lo-
cò à Domino propositum.

Ad id igitur, quod primo loco est
propositum, respondeo, quòd ut in
scala Iacob varij erant gradus; & iu-
stus ascensiones in corde suo dispo-
nit; ita magna sapientia isti gradus
beatitudinum constituti sunt à Do-
mino: Misericordia ergo rectè post
iustitiam sequitur, quia eius comes
indiuidua esse solet. Iustitia enim si-
ne misericordia, seueritas; misericor-
dia sine iustitia, remissio est. Ideò
vtramque virtutem Deus infinito mo-
do possidet, de quo est illud: *Vniuer-
sa via Domini, misericordia, & veritas:
vtramque erga nos magna suauitate
exercet, ita ut vtriusque laudes cele-
brare debeamus, secundum illud: Mi-
sericordiam, & iudicium cantabo tibi;
Domine: & nos proximo impendere
debemus vtramque. Et esurie quidè
iustitiæ illi bona desideranda sunt; si-
cut misericordia eius mœrendum ma-
lis: ut his beatitudinibus duabus to-
ta lex Naturæ absoluat, quæ ha-
bet: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne fe-
ceris: & quod tibi vis fieri, alteri facito.*
Præcedit autem iustitia misericor-
diam: quia prius debitum reddend-
um, postea indebitum donandum,
ut sit recta diuisio; ne faciamus ex
rapina eleemosynam, vel holocaustum:
nam ingratus erit Spiritui sancto
quicquid ei obtuleris, neglecto
eo ad quod teneris. Ad hæc, rectè
esuriam iustitiæ sequitur misericor-
dia: nam deficiens nostra iustitia, &
tanquam pannus menstruatus ob ve-
nialia delicta, quibus est coniuncta,
secundum Bernardum, eget Dei mi-
sericordiam donare decreuit, nisi
vntenti misericordia sua, quæ modica
& exigua est, erga proximum. Hinc
illud: *Dimitte nobis debita nostra, sicut
& nos dimittimus debitoribus nostris: &
conferuis dimitti à nobis centum de-
narios pro decem mille talentis, quæ**

ipse remittit, magna ratione decre-
uit. Tu ergo debes ignoscere iusti-
tiæ proximi deficienti, ut & ille tuæ
imperfecte ignoscat, atque vtrumque;
pro charitatis merito, sua magna re-
muneret Deus misericordia.

Ad secundum dicendum, miseri-
cordiæ nomen, alienæ miseriæ com-
miserationem denotare, eamque ad
molle cor suum, tanquam oleum trãf-
fert: hinc appellata, quòd miserum
cor faciat aliena miseria. Quod ad
rem verò attinet, dicendum de ea, &
quatenus passio est, & quatenus vir-
tus. Misericordia igitur, secundum
Damascenum lib. 2. species tristitiæ
est, siue tristitia in alienis malis. Ci-
cero 3. Tusculana ait: *Quemadmodum
misericordia agritudo est ex alterius re-
b' aduersis, sic inuidia agritudo est ex
alterius rebus secundis.* Sic ille. Est e-
nim species quædam tristitiæ, qua do-
lemus de eo malo, quod accidere
videtur immerenti: quod quidè ma-
lum aut corrumpit corpus, ut mors,
morbus, fames, sitis, tormenta, pla-
gæ, spoliatio, deformitas, & mem-
brorum truncatio: aut mentem fœ-
dat, nam miseramur tardos ingenio,
rudes, stultos & improbos. Immerè-
tes autem malorum, opinione nostra
illi sunt; aut boni viri, innocentes, &
simplices, ut sunt infantes, & mente
capti, aut impares etiã malis, ut pue-
ri, fœminæ, senes, ægroti, delicati, &
qui magnis laboribus premuntur, ma-
gna etiam fortuna deturbati, ut hæ-
redes, & ad magistratum designati,
si immatura morte præueniantur: pe-
ricula item, quia malis proxima, mi-
sericordiam excitant, ut bellum, na-
uigatio, via latronibus exposita. Ad
hæc, similitudo *sumptuaria* atque cõ-
miserationem efficit, ut erga similes
ætate, moribus, ingenio, dignitate,
genere: quippe inter familia facilis
est transitus. Hinc rogatus Philoso-
phus quidam, cur diuites plus elar-
giantur cæcis, & surdis, quàm Philo-
sophis egentibus, acutè respondit:
*Quia diuites, inquit, homines se cacos
& surdos potius futuros putant, quàm Phi-
losophos: ex quo fit, ut diuites, qui se
exemptos à communi forte putant,*

Quid nomi-
ne, & re Mi-
sericordia.

Damascen.
cap. 14.
M. Tull. 15.
gè ante me-
dium.

Duplex ma-
lum hominis
dignum cõ-
miseratione.

Qui ferè do-
lori succum-
bant.

Similitudo
causa commi-
serationis in
quibus.

Diuites cæ-
cis & surdis
quàm Philo-
sophis, ut eo-
rum vnus di-
xit, cur ma-
gis largiatur

duri

Heb. 2.

Que res quos faciat ad misericordiam promptiores Dido apud Virgiliū 1. Aeneid. a medio.

Cōtra Stoicos, misericordiam, egritudinem animi esse, ac vitium, opinātes.

Senē. li. 2. de Clemen. cap. 6.

duri sint & immercordes. Iesus verò, vt Paul⁹ ait, debuit per omnia fratribus similari; vt misericors fieret: & fidelis Pontifex ad Deum, vt repropitiaret delicta populi. Efficiunt autem misericordes & sympathicos homines, cordis mollities ac teneritudo, vt in pueris & fœminis, quæ interdum pendētes debitas pœnas, etiam latrones ac parricidas miserantur. Experientia malorum etiā idem facit: vnde quædam Regina dixit.

Non ignara mali, miseris succurrere disco. Generosi ac simplices facillè tanguntur misericordia, vt Principes, iuvenes, imprudentes, inexerti quæ facillè miserantur de paruis malis: qui verò prudentes sunt & edocti, de magnis malis, vt de iactura animarum dolent, vt Sancti; de paruis autem, id est, corporum & fortunæ malis, non curant, nisi quatenus spectant ad animos.

Apparet ergo magna Stoicorum stultitia, qui hunc affectum, vt egritudinem quandam hono & honesto viro indignam, suis quibusdam cauillatiūculis tollere de medio volebant: cum nihil magis naturæ hominis conueniat, quam malis aliorum mœrere, afflictosque miserari, vel tollenda esset naturæ congruētia, similitudo morum, & amor, qui facit sibi communem dolorem amici: frustra essent oculi dati ad spectandas alienas calamitates: frustra lacrymæ, quas sæpe aliena excutiunt mala, cum ad propria non emittantur. Quid erit virtus iustitiæ, sublata misericordia, nisi feritas & immanitas? & quid homo est exuta humanitate, nisi fera? At Seneca Photini Stoici discipulus, ait: *Misericordia, vitium est animorum nimis miseriæ fauētium, quæ si quis à sapiente exigit, prope est vt lamentationem exigat. & in alienis funeribus gemitus.* Hæc ille; & paullo antè dixerat: *Ergo non miserebitur sapiens, sed succurret.* Sed poterit aliquando succurrere, at non semper: & alij nō poterunt: & quidam sunt, quibus opus est interno calcari ad progrediendū

in opus: nec potiore opē afflictio potes asserre, quam si dolenti condoleas. Deus dicitur misericors, & miserator, & habere viscera misericordiæ: Christus, misericordia motus est ad viduam filio orbatam, illacrymatusque in suscitatione Lazari, & beatos prædicat, misericordes. Vnde vel Cicero, qui Stoicos in terra Tusculana secutus est; & in sapientem cadere egritudinem misericordiæ, aut inuidentiæ negauit, tamen in oratione pro Q. Ligario tanquam Peripateticus, in laudem Cælaris dixit: *Nulla de tuis virtutibus plurimis nec gratior, nec admirabilior misericordia est: quod Augustinus lib. 9. de ciuit. Dei cap. 5. diligenter notauit.* Et hætenus de misericordia vt affect⁹ est. De virtute verò, siue beatitudine misericordiæ in paullo ante allegato loco ita tradit Augustinus: *Quid est autem misericordia, nisi aliena miseria quædam in nostro corde cōpassio, qua vtique si posimus, subuenire compellimur? Seruit autem motus iste rationi, quando ita præbetur misericordia, vt iustitia conseruetur; siue cum indigent tribuitur, siue quum ignoscitur penitenti.* Hætenus ille. At Gregorius Nyssen⁹ tractatu de beatitudinibus: *Misericordia, inquit, vt eam aliquis definitione comprehensam interpretari, & explicare possit, voluntari tristitia est, qua conflat ob incommoda aliena. Quod si non plene quid per eam intelligatur, expressimus; forsitan alia ratione magis dilucide ac planius explicari possit: Misericordia est erga eos qui ob res aliquas tristes, ac molestas, sese discruciant, cum dilectione cōiuncta affectio.* Sic ille. Duo ergo sūt, quæ cōtinet misericordia: alterum est, internus commiserationis in corde sensus; alterū, externa mali propulsatio, si fieri queat, & vtrūque debet esse ratione moderatum. Comparsio quidem, ne vel tristitia absorbeat, vel ne in impatientiam, desperationem & furiam inducat, vt multis accidit; externa autem subuēctio iuxta sapientiam Christianam, & vires, attenperata esse debet, ne nihil sit. De iusto enim dicitur: *Nota die miseretur & commodat;* & in alio

Psalm. 110. Luc. 1. Luc. 7. Ioann. 11.

Quanta virtus misericordiam, Cicero

Misericordia quid Augustino; vt seruiat rationi.

Aug. 10. 5.

Misericordia quid Augustino; vt seruiat rationi.

Quid Gregorio Nysseno misericordia.

In misericordia sunt duo.

Psalm. 111.

loco,

Psalm. 36. Ioan. 3.

Cuius nō sit fides viuua, sed mortua.

Iaco. 2.

Que moderata sit oportet subuēctio misericordum.

Expenditur à Dño nō dicitur: Beati miseratores, aut elemosinæ datores; sed misericordes.

Clemēs Alex. paullo longius à principio, tomo. 2.

loco, *Iocundus homo qui miseretur & commodat; & Dilectus discipulus: Qui habuerit substantiam huius mudi, & viderit fratrem suū necesse habere, & clauerit viscera sua ab eo: quomodo charitas Dei manet in eo?* Frater Domini quoque; Iacobus Iustus ostendit similiter fidem non habere viuam, qui cum potest, proximo indigenti non succurrit: ait enim, *Si autem frater aut soror nudi sint, & indigeant victu quotidiano: dicat autem aliquis ex vobis, illis, Ite in pace, calefacimini & saturamini: nō dederitis autē eis quæ necessaria sunt corpori: quid proderit? Sic & fides, si non habeat opera, mortua est in semetipsa.* Hæc ille. Vel ne rursus nimium & prodigè effundat; imò quamprimū ab Spiritu sancto est, & non à proprietate vel imprudentia nostra, per se est rationi mensurata: vtrumque autē hominis naturæ competit, & in eo affectus misericordiæ calcar, & stimulus inuiatoribus: quæadmodum etiā ira tempore suo, & cum ratione moderata. Propulsatio autem mali tantum Deo, & Angelis, & beatis, qui affectibus destituuntur, conuenire potest: vbi verò adiutrices manus porrigere non datur, non minus habendi sunt misericordes, qui afflictos miserantur. Propterea Domin⁹ nō dixit, Beati miseratores, aut elemosinarum largitores, sed misericordes: quod omnibus cōpetere potest: est enim misericors qui tantum indolefcit fraterna charitate alienis calamitatibus, si non possit re ipsa subuenire. Ideò Clemens Alexandrinus lib. 4. Stromatum ait: *Misericordes esse vult (nempe Dominus) nō solum qui faciunt misericordiam, sed etiam qui misereri volunt, etsi nō possint, quibus adest vt sponte & libera voluntate operentur. Nonnunquam enim volumus, vel dando pecuniam, vel corpoream dando operam, facere misericordiam, vt potè egenti opem ferre, vel agrotanti inferuire, vel ei adesse qui est in aliqua calamitate, nec possumus, vel propter paupertatem, vel morbum, vel senectutem (nā eā quoque morbus est naturalis) exequi institutum, eā quæ cupimus, & ad quæ interno animi motu ferimur, non potentes*

efficere. Gregorius item Nyssenus in hanc beatitudinem scribens: *Ac nemo, inquit, in solis materijs illam virtutem spectet. Sic enim non cuiusque hominis esset eiusmodi rei successus, præterquam eius, qui opes aliquas haberet ad benefaciendum: quinimò mihi æquius & verius esse videtur, huiusmodi virtutē ex studio atque voluntate estimare. Nā qui bonum voluntate duntaxat in animo sibi proposuit ac destinauit, sed inopia, quominus id, quod honestum est, sequatur, prohibitus est, animi destinatione nihilo inferior est eo, qui per opera voluntatē suā ostendit.* Hæc illi. Et hætenus de primo.

Ad secundum veniamus: Quibus impertienda sit misericordia, nō explicauit Dominus; sed rationi hoc relictum est. Est enim misericordia impendenda omnibus ex charitate à nobis diligendis; egentibus tamē, & in miseria aliqua constitutis. Quare si qui diligendi sint, qui egestate, aut miseria aliqua non opprimantur, illis misericordiæ affectum non debemus: quemadmodū neque Deum, neque Christum commiseramur, in quos mala cadere nō possunt vlla, quod ad se attinet; improprie autem, & per accidens in membris suis, vel filijs; vel in honore & nomine, quod interdū peccatis hominum obscuratur ac polluitur, malum dicuntur pati, vt illos iure miserari, eisque subuenire debeamus. Vnde Christus Samaritanus ille, qui eū qui incidit in latrones, commiseratus est; & plagis eius adhibuit oleū & vinum, rependi sibi misericordiā, nō quidem in se, quia eius capax nō est; sed in suis qui egent, constituit, cum dixit: *Vade, & tu fac similiter.* Hic autem affectus, quo desideramus illustrari nomen Dei, non tantum ad misericordiam, sed etiam ad zelum spectat: quo maximè pro gloria Dei vrebatur Helias. Simili ratione neque Angelis, neque beatis, quibus dilectionem debemus maximè, commiserationis affectus est impendendus; quia longè sunt ab omni miseria, omnique perfruuntur felicitate: quod si interdum pro his, qui in gloriam

Greg. Nyss.

Animo tantum, non re, præ inopia, commiserantes, re ipsa subuenientibus non esse inferiores.

Misericordia quibus impendenda.

Deū, & Christum quatenus miseramur.

Luc. 10.

3. Reg. 19. Angeli, atque beati nostræ cōmiserationis cur minime sint capaces.

sunt

funt assumpti, ignorantibus ubi nam sint, preces ad Deum fundimus: tamē eiusmodi precationis fructus in bonum precantis cedit. Tertio, demonibus, damnatisque misericordiam minimē debemus, quia charitatis affectu non sunt diligēdi, cum hostes sint Dei, atque ab eo proscripsi: unde Abraham, vel Lazarus medicus sensu miserationis ad diuitem Epulonem nequaquam tanguntur; reliqui verò omnes, præter iam dictos, siue uiuant, siue vita sint defuncti, nostra ope sunt subleuandi, & in primis qui in purgatorio igne expiatur animi, quoniam dilectionem illis debemus, & in via adhuc sunt, quatenus non peruenierunt ad terminum; & misericordiam habent, quatenus pœnas luunt criminum suorum, atque subuentionis nostræ sunt capaces. Siquidē sancta & salubris est cogitatio, pro defunctis exorare, ut à peccatis soluantur. Tenemur autē lege ad succurrendum, vel ex iustitia, propter legata bona in testamento, ut sibi suffragia impendantur, vel propter accepta beneficia; postremò ex charitate siue misericordia, quæ omnium calamitates & miseras subleuare contendit. Deinde omnibus uiuētibus, qui in egestate sunt, & diligendi à nobis; benignitas est adhibenda. Quia verò inter omnes, nullus est propinquior quàm quisque sibi, idē virtus misericordiæ, quæ ordine carere non potest, iuxta illud: *Ordinavit in me charitatem*, sibi debet primò misericordiam, quæ ex charitate oritur: *Qui enim*, inquit Salomon, *sibi nequam est, cui alij bonus erit?* & alio loco, *Miserere*, inquit, *animæ tuæ placens Deo*; & Augustinus lib. 1. Confessionum cap. 13. *Quid enim miserius misero non miserante se ipsum?* Idem in lib. Enchiridion ad Laurentium: *Qui vult eleemosynam ordinatè dare, à se ipso debet incipere*; & quia homo, tum in anima, tum in corpore miseras patitur; ab eleemosyna spiritus inchoandum est. Nam anima præstantior est omnibus corporibus, & miseriæ, quibus affliguntur animæ, longè peiores sunt illis corporis; &

dnctrina, cōsiliū, precatio, quibus animæ subuenimus, præstantiora sūt bona, quàm cuncta subsidia temporalia. Eleemosyna etiam externa de his est quæ habemus; at commiseratio interna de his quæ sumus. Deo autem primò respicit ad animā, dein de ad opera, siue ad munera eius: vtraque autem eleemosyna, nō à manu, vel corporis temperatura, sed ex cordis visceribus, ut fructuosa sit nobis, & pretiosa in conspectu Dei, proficisci debet. Cū autem inter mala spiritus nullum sit perniciosius quàm peccatum; de quo Proverb. 14. *Miseros facit populos peccatum*: idē à misericordia peccatum abstergēte in spiritu nostro inchoanda est misericordia. Est enim culpa animæ mors, de qua: *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur*: efficit sceleratam ex absentia luminis gratiæ: deturpat imaginem siue similitudinē Dei: quam si quis cerneret; in lacrymas erumperet præ dolore: inducit seruitutem hostis crudelissimi, id est, cæcodæmonis; quia à quo quis superatus est, eius seruus est: seruire facit rei vilissimæ, id est, concupiscentiæ carnis, siue sensui, obscœna quæque & turpia imperanti. Consequitur præterea peccatum, ignorantia bonorum & vtilium; obliuio cūctorum Dei beneficiorum, atque iudiciorum eius, atque ad eò propriæ humanitatis & rationis, à qua in belluā degenerauit: peruersa scientia ac præpostera eorum quæ ignorare esset præstabilius: propria infirmitas: qua anima tentationibus, non minus quàm puluis vento, nequit resistere: ac ut cinis non potest boni quicquam producere: vallatio hostium fortiorum atque astutiorum, qui malignè circumeunt, nocte & die vigilantes ut quærant quem deuorent; & ne semel deuoratos amittant: denique maxima distantia in regione longinqua à domo paterna, & sponso Christo, & Sanctorum opitulatione. Ita ut pudere nos debeat tantæ perditionis nostræ, si oculos haberemus ad cernendū tantam mala.

Eleemosyna, siue interna, siue externa, Deo ut placeat, quo ex fonte procedat.

Prou. 14.

Exec. 18.

Quanta ex peccato perniciēs.

Ioan. 8. & 2. Pet. 2.

1. Pet. 3.

Facimus

Dæmones, ac damnati cur minimè misericordiam?

Luc. 18.

Animi plorū qui purgantur, sunt digni misericordia tripli-ter.

2. Mac. 12.

Quo ordine misericordia uiuētibus exhibenda.

Cant. 2.

Eccli. 14. Infra 30.

B. August. tom. 1.

Animæ prius cur beneficiendū, quàm corpori.

Iacob. 14. Secundus modus.

Psal. 129.

Psal. 6.

Psal. 50.

Tertius.

Ioan. 13.

Quartus.

Quintus & vltimus.

Qualis corpori nostro misericordia debeatur.

Psal. 118.

Facimus autem misericordiā animis nostris. Primò quidem, agnoscedo eius miseras, vulnera & calamitates; quia *Homo natus de muliere, breui uiuēs tempore, repletur multis miserijs*; & multi qui multa sciunt, hæc tamē tam salutaria & vtilia ignorāt. Deinde oratione vera de profundo cordis emissa succurrim⁹ animæ; ita ut dicamus cū Propheta: *De profundis clamaui ad te, Domine*: imploratur diuina misericordia ad peccati remissionē; ait enim: *Miserere mei, Domine, quoniam cōturbata sunt ossa mea*: impetrans cor nouum, iuxta illud: *Cor mundum crea in me, Deus*: docemur facere Dei voluntatē: obtinemus exitum ac prouentū in tentatione. Itē opitulamur animæ, verbo Dei, siue lecto, siue audito, adhibēdo illud ut speculum, quod sceleratē animæ nostræ repræsentat, ut auferri queat. Vos, inquit, mundi estis propter sermonē quem locutus sum vobis: in eo intelligimus vitia nostra pūgi, virtutes, quæ desunt, commendari; Christū & Sanctos nobis imitandos proponi. Ad hæc, succurrendum est animæ consilio salutari à sapientibus & prudentibus animarum medicis quæsito, ut facimus, dum corpus egrotat, vel cū corporis membra distracta & luxata sunt; nam his propulsandis malis peritiorum consilio medicorum serid egemus. Postremò vsu fidei Sacramentorum, confessionis peccatorum, & communionis Eucharistiæ maximè nostri miseremur: namque in illis omnis nostra miseria absorbetur, & omnis fructus misericordiæ Christi in illis contentus nobis communicatur, atque omnis nostra reformatio ac renouatio in illorum fidei frequentia cōsistit. Porro, quod ad corpus nostrum attinet; illius misereri debemus; verū, ut Propheta ait, secundum iudicium diligentium nomen tuum, id est, sicut infirmi & ægroti, ab his, quæ obesse possunt, in perpetuum coercendo, etsi nunc sapiant; & vrgēdo ut vtilibus, nempe ieiunijs, deprecationibus, & vigilijs ac similibus vescatur; licet

carni modò hæc desipiant: illud quæ secundum Dei legem fouēdo, itaq; moderando, ut rationi pareat, iuxta illud: *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo*: sic enim bonū eius obamicas consolationes spiritualiū cōstabit. Hinc illud: *Cor meū & caro mea exultauerunt in Deum viuum*. Abstinēdum etiam est à carnalibus desiderijs, ob expectatam misericordiā in gloria in vtroque homine: si modò salutis recuperandæ gratia præceptis medici obsequimur. Sicut ergo super omnia Deus est diligendus; ita proximè post Deum, magis nos, quàm proximos amare charitatis lege tenemur. Quid enim prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animē verò suę detrimentum patiat? Hinc scriptum est: *Diliges proximum tuū sicut te ipsum*; quo inlinuatur nos ipsos priori loco diligendos; & Salomon, *Miserere*, inquit, *animæ tuæ placens Deo*; Paulus etiam, *Si quis suorum, & maximè domesticorum, curā non habet; fidem negauit, & est infideli deterior*. Cumque hoc sit maximè naturæ conueniens; Deus naturæ autor, contra illud non præciperet. Quamobrem cū Moses aiebat: *Aur dimitte eis hanc noxam: aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti*; & Paulus, *Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis*: nemo cogitet amorem fratrum in Mose & Paulo præualuisse amoris, quo se ipsos diligebant: nam ardēs amor Dei erat, non proximi, qui præpolarat. Et hoc ex eorum verbis cōprobatur. Nam Moyses orabat: *Ne quæso, inquit, dicant Aegyptij: Callidè eduxit eos ut interficeret in montibus, & deleteret à terra: quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui*; & infra, *Certus sum quia nequē mors, neque vita, neque Angeli, & c. neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro*.

Inter proximos igitur ordo charitatis, siue misericordiæ seruandus est: & primo quidem loco domesticici fidei censendi sunt; secundo loco Pagani, qui veritatem ignotam impugnare videntur; tertio Iudæi, qui

1. Cor. 9. Psalm. 83.

1. Pet. 2. Prima (ut dicitur) charitas incipit à se ipso.

Matth. 16.

Leuit. 19. & alibi.

Eccli. 30. 1. Tim. 5.

Si prius nos, quàm proximum diligere debemus, cur Moses, & Paulus, quæ se, Iudæos uere maluerunt.

Exod. 32. Rom. 9.

Rom. 8.

In proximo: dilectio ne quis ordo seruandus.

in ve-

in veritatem in umbris & figuris cognitam agere censentur; postremo loco sunt hæretici, qui veritatem a-pertam insectantur, tum quod supremum superbiæ gradum ac contumaciæ, qua se omnibus toti-que Ecclesiæ in cognitione veritatis ac dogmatum anteponunt, consecratur. Vnde Paulus hæreticum hominem, ait, post vnam & secundam correptionem esse deuitandum; *Sciens, inquit, quia subuersus est qui eiusmodi est, & delinquit, quum sit proprio iudicio cõdemnatus.* Augustinus etiam asserit; præstare, esse Catholicum cõ omnibus obscenissimis & turpissimis flagitijs, quàm hæreticum cum vniuersis virtutibus ad mores, atque intellectum spectantibus. Proximus miserias patitur, tum in spiritu, tum in corpore; verum ad illas subleuandas quæ sunt spiritus, promptior esse solet Deus; qui corporalibus sepe opẽ denegat. Anima proximi magnis quatuor subiacet defectibus, nempe peccato, ignorantia, mœrori, morum difficultati. Ad primum subleuandum, vtamur misericordia, cauẽdo illud, quod stulti facere solent, qui, viso peccato proximi, illud spargunt in vulgus, amplificat, & si quicquam contra se actum sit, indignantur, vltionem meditantur: nec videt se ad clementiam magis debere esse propensos; atque ad regenda aliorum vitia magis quàm ad illa prædicanda. Quocirca Christianus nomini suo respondere volens, peccatum si dubium est, illud non affirmet, verum æqui bonique consulat, ac interpretetur: si certum est; excuset animum fratris: nempe illum aut per ignorantiam, aut per surreptionem, imprudentiam, aetatem, pronitatem ad malum corporis temperamentum, sollicitatem ad malum sollicitantẽ, demonis suggestionem, impulsione quæ deliquisse: producatque exemplamagnorum virorum, qui in vitia & flagitia inciderunt interdum. Has enim omnes causas & rationes commiseradi delinquentes Scriptura proponit. Deinde oratione petat (vt Dilecti verbis vtar) pro fratre suo pec-

cante, non ad mortem: & dabitur ei vita: & alio in loco: *Orate pro inimico vt saluemini.* Ex quo Ambrosius Monicæ matri B. Augustini fertur dixisse, *Fieri non potest, vt filius istarum lacrymarum pereat.* Præterea, dimissionem & venia agendum est, si contra nos à proximo quicquam peccatum est. *Dimittite, inquit, & dimittimini: & iterum, Dimitte nobis debita nostra; sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Pulchrè Augustinus profectò in libro Enchiridion ait: *Multa sunt genera elemosynarum, quæ cum facimus, adiuuamur, vt dimittatur nobis nostra peccata. Sed ea nihil est maius, quæ cum ex corde dimittimus quod in nos quisque peccauit.* Hæc ille. Ad hæc, subueniendum correptione, Samaritani illius Euangelici instar, infundendo plagis faucij proximi oleum orationis ac dimissionis iniuriæ, cõ vino correptionis; de qua Dominus: *Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripue eum inter te & ipsum solum.* Ex huius certè correptionis fraternæ omissione totus mundus in maligno positus esse videtur. Nam si is, qui summi Pontificis locum sustinet, suos qui sibi assistunt Cardinales & Episcopos corrigeret; si Episcopus suos Clericos; si Curatus suæ parocciæ cõ cubinarios, vsurarios, atque publicos aleatores; si Generales Præpositi suos religiosos; si Reges suos officiales & ministros aulæ inseruientes; si denique paterfamilias suos domesticos ac familiares, & Christianus quisque amicum suum delinquentem: profectò vix decima pars eorum quæ quotidie admittuntur criminum peccaretur. Sed quoniam nos officio nostro defamamus; durissimam correctionem per Turcam nostris ceruicibus impendentem, per mutua Principum Christianorum bella, per hæreticos qui Ecclesiam grauissimè insectant, adhibere voluit: & cõ bella percussa extra viam, vel ad viam redeat, vel eandem viam festinatus persequatur: nos tamen toties percussus, belluis deteriores, & minus intelligentes, neque peccati viam deferimus, neque per virtutis stadium,

Iaco. 5.
B. Aug. lib. 3. Confe. c. 12 in fine, tom. 1.
Luc. 6. Matth. 6.
Idem Aug. in Enchir. cap. 72. & 73. tom. 3.
Alter modus subueniendi proximorum peccatis.
Luc. 10. Matth. 18.
1. Ioann. 5. Vndemodus totus, vt Dilectus dixit, in maligno positus sit.
Christiani per defectum fraternæ correctionis, quam alia experiri cogantur.

Tit. 3.

B. August.

Animi quatuor defectus proximorum sanandi.

Primus peccata.

1. Ioan. 5.

Secundus proximi defectus ignorantia, qui curabitur.

Eccle. 5.

Daniel. 12.

Pro. 27. Qui id omnium cõmodissimè præstabit.

1. Cor. 7. Act. 20.

Dan. 4.

Tob. 4. Iuniorum, non cõsiliu feruum, quando cõ Roboam sequamur.

3. Reg. 12.

Tertius proximi defectus, tristitia, vt sanetur.

1. Thess. 4. 2. Cor. 1.

1. Thess. 5.

Luc. 22. Hoc genere virtutis qui claruerint.

vel curriculum festinamus. Deinde, quantum ad incertiam in speculatione positam, iuuandus doctrina proximus est ab eo qui valet. *Si est tibi* (inquit Sapiens) *intellectus, responde proximo;* & apud Daniele dicitur est: *Qui ad institiam erudiunt multos* (scilicet fulgebunt) *quasi stella in perpetuas aternitates.* Quomodo ad practicam ignorantiam verò, iuuandus est salubri consilio proximus: quod et si præbere ad omnes pertineat, nam, vt dicitur Prouerb. 27. *Bonis amici cõsilijs anima dulcoratur:* propriè tamen ad spirituales & magistros spectat: ex quibus vnus Paulus dicebat; *Consiliu autem do, tanquam misericordiam consecutus à Deo vt sim fidelis;* & alibi, *Non enim subterfugi, quominus annuntiare omne consiliu Dei vobis.* Ex his erat Daniel, qui cap. 4. ait Regi Nabuchodonosori, *Quamobrem, Rex, cõsiliu meum placeat tibi, & peccata tua elemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum:* Tobias cap. 4. consilij capiendi gratia, ad sapientiores nos mittit. Nos verò consiliu cum iunioribus, id est, cum scilicet, carne, & mundo, ignorantibus, quæ admodum fecit Roboam, capimus: vnde & regnum Dei, vt ille temporale, amittimus. Vel ad iuniores consiliendos confugiunt, qui ad Christi, & Apostolorum, & Martyrum exempla non aspicientes, ad eos pastores & Sacerdotes, qui flagitijs & malorum vitæ exemplo contaminati sunt, & qui nunc degunt, oculos mentis cõijciunt. Tertio loco circa mœstitiam, consolationis misericordiam velut medicinam adhibere cõuenit, quatenus per illam detur locus Spiritui sancto vero Paracletu atque consolatori. Vnde Paulus, *Itaque consolamini, inquit, inuicem in verbis istis;* & alibi, *Sine consolamur pro vestra consolatione;* & alio loco, *Consolamini pusillanimes.* Maximè autè consolandi sunt & corroborandi quibus mors imminet: qui enim hoc officium præstât, imitantur Angelum, qui Dominum in passione solatus est; & B. Sebastianum, qui secretò ardentissimis verbis eos, qui producendi ad supplicium,

erant, consolabatur: quemadmodum Cyprianus scriptis epistolis, vehementissima oratione quamplurimos, ad mortem libenter amplectendam pro Christo, atque ad martyrij gloriosam coronam est cohortatus. Quartò circa duritiem morum, difficultatẽ proximo ferendus est. Charitatis etenim lex est illa ab Apost. tradita: *Alter alterius onera portate,* quæ Christus peccatorum nostrorum onera ferendo plenè absoluit: quemadmodum lex amoris proprii, siue mundi huius, onera propria in alienos humeros libenter reijcit. Vt enim in muri constructione inuicem se saxa lapidesque sustentant ac continet, & quæ propinquiora fundamento sunt; sustinendis alijs fulciendisque deferuiunt: ita profectò qui in Ecclesia maiores sunt, maiori quæ charitate pollent, debent aliorum infirmitates, vt ait Paulus, sustinere: & vt Saul; teste Scriptura, ab humero & sursum eminebat super omnem populum: ad eum modum qui regedis alijs præficiuntur, par est, & singulari patientia reliquos, sapientiaque præcellere. Atque in eo maximè charitas indicatur, si cum patientia sit cõiuncta: *Nam doctrina viri,* ait Salomõ, *per patientiam noscitur.* Incumbamus ergo, quantum possumus, in misericordiam opera proximorum animis impendenda, vt hinc exponit Hieronymus: est quæ peccator errans doctrina pascendus: infirmus, aqua consolationis potandus: desperans de diuina misericordia, quasi veste fouendus: corde benigno ceu peregrinus, hospitio accipiendus; correptione fraterna sanandus: impotens benefacere, velut in carcere positus, visitandus, atque precationis ope & præsidio subleuandus: vt ita misericordiam apud Deum promereamur, concessu ac munere Domini nostri Iesu Christi, cui cum Patre & Spiritu sancto sit omnis gloria, honor, & imperium in sempiternum.

Amen.

(?)

Quartus defectus, morum rusticitas, qua ratione sanabilis. Gal. 6.

Rom. 15. 1. Reg. 9. Præpositi, & Rectores quales esse debeant.

Prouer. 19.

B. Hieronymus. tom. 9. in principio. Matth. 25. Peccatori quæ præstanda misericordiam, & pietatis opera.

TRACTATUS XVI.

In illa eadem verba: *Beati misericordes. quoniam ipsi misericordiam consequentur.*

Qua magna Dei misericordia. Psal. 144. Rom. 9.

Que magna, que parua Dei misericordia. Psalm. 50.

1. Pet. 1.

Marc. 8. Matth. 5.

Vulgò qui magis, quicòtra minus misericordes apud Deum.

AB operibus misericordie plurimum solent Scripturæ Deum celebrare, ita ut dicat Regius Propheeta: *Miserationes eius super omnia opera eius*: hominesque, in quos suam effudit benignitatem, vasa misericordie vocare Paulus consueverit. Sed etiam Dei commiseratio, tum ratione eius qui dat, tum ratione voluntatis dandi, infinita fit in se ipsa: ex parte tamen effectus vna est maior altera. Maxima ergo Dei misericordia, ad magnam peccati miseriam subleuandam refertur: quã Dauid petebat, dicens: *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam*; & Apostolorum Princeps Petrus per magnam misericordiam ait nos regeneratos in spe viuam. Minor verò misericordia dicitur, ex eo quòd paruum miseriam tollat, vt, famem, sitim, nuditatem & similia: de qua Dominus volens pascere tot hominum millia, dixit: *Miserere super turbam*. Quia ergo Deus a nobis exigit, vt simus misericordes, quemadmodum ipse misericors est, vtrâque misericordia à nobis fouendus atque amplectendus proximus est. Cum ergo dictum sit hactenus de misericordia spirituali, pauca sunt iam de subleuando iuuando que corpore addenda. Nam vulgus eos solet misericordes appellare, qui prompti sint ad succurrendum necessitatibus corporum: quippe temporales miseriam magis spectantur ac magnipenduntur: contra verò apud Deum magis sunt misericordes, qui spiritualibus animi calamitatibus ac morbis opitulatur: nam pluri De-

facit spiritus quam corporis necessitates. Et si verò abiectum & despicabile sit corpus humanum; quòd omnium dolorum ac miseriarum videatur esse receptaculum; tamè propter animæ rationalis excellentiam, cui coniunctum est, nobilissimum efficitur, & nobilissima proinde redditur misericordia, quæ propter Deum illi impenditur. Sed interim eget alimento, alijsque ad vitam tuendam necessarijs, quæ in cibo, potuque, in veste, domo, incolumitate, & libertate consistunt, atque in subsidio ad ineuitabiles defectus. De primis duobus illud est: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: Si sitit, potum da illi*: & apud Ecclesiasten cap. 11. *Mitte, inquit Sapiens, panem tuum super transeuntes aquas: quia post tempora multa inuenies illum*: per aquas transeuntes designans mortales, qui tanquam aqua quædam in mortem currunt, secundum illud: *Omnes morimur, & quasi aqua dilabimur*: post multum verò tempus inuenitur panis donatus: quia *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem: in die mala liberabit eum Dominus*: nam hæc dies mala, siue de die tribulationis præsentis intelligatur, siue de postrema die iudicij, misericordiam certè & beneficentiã diuinam expers non erit, iuxta illud Domini verbum: *Quicumque potum dederit vni ex minimis istis calicem aqua frigida, tantum in nomine discipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem suam*. Quoniam verò multi sunt, qui lenonibus, parasitis, & meretricibus bona sua libenter distribuunt; pauperes autem ne aspectu quidem suo di-

Corpus nostrum tam vile, & contemptum aliòquid, cur misericordiam mereatur.

Prou. 25. Rom. 12.

Quid illud Sapiens: *Mitte panem tuum super transeuntes aquas: quia post tempora multa inuenies illum*.

2. Reg. 14.

Psal. 40.

Matth. 10. Pauperes, nõ diuites, aut cõsanguinei ad prandium, aut cenam cur velit Christus inuitari.

gnantur,

Luc. 14.

gnantur, proinde Dominus Luc. 14. ait: *Cum facis prandium, aut cenam, nõli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos, neque diuites: ne forte te & ipse reuincant, & fiat tibi retributio. Sed quum facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos & cecos. Et beatus eris, quia non habet retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum*. Cogita apud te quid faceres, si res in manu tua deficerent ac perirent, in manu verò aliena conseruarentur; profectò si fa-peres, omnia in manibus illius talis reponeres: in hunc ferè modum cum omnia temporalia bona in manibus nostris marcescant ac corrumpantur, vt domus, vestis, metalla, cum similibus; solæ manus pauperum, quæ Christi sunt, illa in corrupta atque intacta fideliter seruant, tuenturque, magnaque retributione remunerantur in cælis. Vnde scitum est & elegantius mercatoris cuiusdam responsum; qui cum multa millia aureorum haberet in bonis, quærereturque ex Rege de summa pecuniarum: respondit, se præter mille aureos non habere: cumque Rex putaret sibi verba dari, admirareturque responsum; adiecit mercator ille: *Mille, inquit, aureos in pauperum vsus propter Deum erogauit; atque eos tantum meos esse existimo, qui extra omnem aleam fortuna sunt positi: reliqua bona & voluntati tuæ, & direptioni furum, & fortuna casibus exposita, pro meis non agnosco*. Neque tantum ex abundanti est dandum, sed etiam ex his, quæ aliquo modo nobis sunt necessaria. Vnde Propheeta ait, *Frange esurienti panem tuum*: id est, de vno & eodem pane aliquid esurienti porrige. Quare Iob cap. 31. *Si comedi, inquit, buccellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea*. Cum autem pecuniã porrigimus loco elemosynæ, quia pecuniæ obediunt omnia; quæcunque victui ac vestitui necessaria dedisse censendi sumus: intelligo autem inter alias species elemosynæ, collocandam esse pecuniæ mutationem, siue vlla tamè vsura & additameto, nam aliàs furtum esset, non elemosyna; imò ethni-

Optimi bonorum temporalium curas, ac fidelissimi qui

Christianus quidam mercator de summa pecuniarum suarum quam haberet, ex Rege quæsit, quid responderit.

Etiam esse de necessarijs largiendum.

Esa. 58. Iob. 31.

Eccli. 10. Muruadum esse sine cenore.

ci scenus, ob grauitatem delicti, homicidio cõparabant: vnde apud Hebræos vsura, morsus dicitur; Græcè verò partus, siue *ἰσχυρ*: quia pecunia pecuniam parit, quæ danti, vitæ; accipienti, mortem parit. Quamquam si verum fateri volumus, qui mutatur ad vsuram, necat animam suam: qui verò necessitate compulsus ad vsuram accipit, & benè vtitur malitia alterius, & vitam suam tuetur, & prorogat.

De tertio opere misericordie, videlicet de vestienda nuditate proximi egentis, rectè dictum est à Propheeta: *Quum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris*; & à Iob: *Si despexi praterirentem, eo quòd non habuerit indumentum, & absque operimento pauperem: si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefactus est*; atque à Ioanne Baptista: *Qui habet duas tunicas, det non habenti*. Grande laudis præconium consecutus est B. Martinus: qui petenti pauperi nudo elemosynam in porta Ambianensi, cum adhuc miles esset, & vitam profiteretur longè à misericordia aliena, nec dum sacris initiatus, sed tantum esset catechumenus, dimidiatam vestem donauit: vnde illa Christi vox de eo: *Martinus, adhuc catechumenus, hac me veste contexit*. Celebratur & in Actis Apostolicis discipula quædam nomine Tabitha, quæ tunicas & vestes faciebat, quas viduis tribuebat: quã suscitauit Petrus. Nam qui Christum in pauperibus nudum vestierit, profectò immortalitatis vestes promerbitur, & resurrectionem.

Quartum misericordie opus ad hospitalitatem spectat: quæ cæteris videtur maior, quando quidè plura bona simul confert: nam hospiti confertur cibus, potus, lectus, custodia, siue tutela. Sunt autem peregrini non tantum libenter excipiendi, sed cõpellendi etiã, vt Abraham fecit cum tribus viris qui illi apparuerat in Meridie: protegendi quoque ab iniuria; vt Angelos domi suæ exceptos factus custodiuit Loth, Gen. 19. Discipuli etiam proficiscentes in Emmaus, vt

Cic. lib. 3. de Offic. ex Catonis responso. Vtura Hebræis quid dicitur: illam Græci cur *ἰσχυρ* appelauerint.

Nudos esse ex misericordia vestiendos.

Esa. 58.

Iob. 31.

Luc. 3.

Mira in pauperem nudum Martini adhuc catechumeni beneficentia.

Act. 9.

Ibidem.

Matth. 25.

Parte quoque misericordie esse hospitalitatem.

Gen. 18.

Infra 19. Luc. 24.

Rom. 12. Fructus hospitalitatis. Iosu. 2. & Iaco. 2.

3. Reg. 17. & seq.

Luc. 10. Matth. 25. Ibidem. Opus etiam esse misericordiae, mortuos sepelire

Quid quod Aegyptij paruas domos, magna autem habebant sepulchra. Sepulturae qui mortuorum olim laude conspicui.

Tob. 12. 2. Reg. 2. Ioan. 19. Mat. 16. & Luc. 24.

Matth. 26. Cur quibusdam sepultura negetur.

Iere. 22.

4. Reg. 9.

ad se diuerteret, Dominum coegerunt; Paulus Romanos hortatur, vt sint hospitalitatem sectantes. Nam hospitalitas a malo temporalis feruat, vt constat in Raab excipiente exploratores: multiplicat etiam bona, vt patet in vidua Sarephana, quae Heliã hospicio suscepit, cuius farina de hydrya, & oleũ de lecytho nõ deficit: & qđ omnia superat, qui pauperẽ ppter Christũ recipit, Christũ ipsũ suscipit. Qui recipit vos, inquit ille, me recipit; &, Hospes erã, & collegistis me: nam quãdiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis. Nec homini tantũ viuenti hospitium est exhibendum, verũ etiam mortuo sepultura, quae hospitalitatis nomine in Nouo Testamento est intelligenda: quae quinta est species beneficentiae. Debetur autem mortuo sepulchrum, quia homo sacrum est animal, ac propter spem atque inclinationẽ ad resurrectionẽ, & ad colendam mortis memoriam: idẽ corpora condiebantur, & in Aegypto magna erãt sepulchra, & paruẽ domo: quo vitã breuem, & futuram mansionem productiorem delinearent. Excellerũt in hoc genere beneficentiae, Tobias quidem in Veteri Testamento, & viri Iabes Galaad, qui sepelierunt corpus Saulis, quibus Dauid inquit: *Benedicti vos a Domino, qui fecistis misericordiam hãc cum domino vestro Saul, & sepelivistis eum*: in Nouo verò Testamento Ioseph ab Arimathia & Nicodemus insignẽ laudẽ sunt consecuti; & foemina illa sancta, quae emerũt aromata, vt veniẽtes vngeret Iesum, inter quas Maria Magdalene paulo ante mortem pretioso Dominũ vnguento perunxit; & Dominus factũ illius mulieris laudavit, dicens: *Bonũ opus operata est. Mittẽs enim hac vnguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit*. Ad puniendam autem magna delicta, meritò priuatur quis sepultura: vt de quodam scriptũ est a Ieremia: *Sepultura asini sepelietur, putrefactus & proiectus extra portas Ierusalem: & de Iezabele traditur; Iezabel quoq; comedent canes in agro Iezabel, nec erit qui sepeliat eam*: Ecclesia etiã

contumacibus, ac in excommunicatione defunctis, sepulturam sacro in loco denegat.

Sextũ benignitatis officium in visendis infirmis, & quantũ possumus subleuãdis cõsistit. Vnde Salomõ; *Nõ te pigeat, inquit, visitare infirmũ: ex his enim in dilectione firmaberis*. Gregoriũ Nazianz. in oratione de subleuãdis pauperibus, eos, qui ægrotãtibz assistũt, & propter Deũ seruiũt, tradit, singulari Dei munere infirmitatibus etiã cõtagiosis non infici. Duo autẽ infirmis beneficia potissimũ nostra visitatione præstamus: alterũ, subleuãdo, si possumus, ab ægritudine, eorũ inopiẽ quacunq; ratione succurrendo: quod ad medicos præsertim spectat ac diuites: alterũ verò, quod præstãtius est, cõmonefaciẽdo de his, quae ad animã salutẽ pertinet; atq; suggerẽdo vt patiẽti inuicẽtoq; animo, & cũ fructu flagellum Domini ferant, inuitando, si res feret, ad crebrã Sacramentorum, Pœnitentiã videlicet, atq; Eucharistiã susceptionẽ, & ad muniendum, & præparandũ pectus cõtra mortis ingruẽtis insultus, contraq; extremos mortis agones & luctas. Hoc autẽ ad Sacerdotes siue spirituales amicos spectat: qui debent illi assistere moriẽti, & curã eius animã habere: vt hac ratione infirmus, si non pro Domino, saltem in Domino moriatur.

Postremũ pietatis seu misericordiae opus, in redimendis captiuis positum est: quod præstantissimum est opus, quoniam & animam a periculo abiurandae Fidei; & corpus a vilissima seruitute liberamus: qua vna ex re insignem pietatem declarant suã, qui vel illos cõmiserantur: vnde Paulus Heb. 10. *Nam & vincit compassiõstis; & cap. 13. Mementote vincitorũ, tanquã simul vincit*; ita qui eos vel verbis viuus, vel epistolis consolatorijs adhortantur, sicut de beatis Cypriano & Sebastiano superius diximus: vel qui in illis dũ vincitũ sunt, & carcerẽ premuntur, necessaria subministrant: qua in re maximẽ commendantur in Nouo Testamento B. Anastasia, & B. Praxedes, quae ampla sua

Ad misericordiam pariter infirmos visitandi officium pertinere. Eccli. 7. Greg. Naz.

Aegroti dupliciter iuuandi sunt, & a quibus potissimum.

Apoc. 14.

Deo beneficentiae genere, quod in captiuorũ redemptione consistit, nunc agitur.

Heb. 10. Infra 13.

Quam pium illud sit, quo duplex, in eo qui magna cum laude in vtroque Testamento verfati sint.

Ambro. lib. 2 de Offic. cap. 22. in fine, tom. 1. in princip.

B. Gregor. cap. 1. init. tom. 2. sub initium.

Matth. 26.

Leuit. 19. In eos, qui miseris illudunt, & insultant. Tob. 4. & infra deinceps.

Tob. 2.

Esai. 53.

Matth. 27.

patrimonia in pauperum victorum vsus distraxerunt: vel qui omnino eruũt pretio numerato, atque liberant eos: ad quam rem eleemosyna quae colligitur, pretiosa est apud Deũ: imò si illa desit, possunt ac debent calices, & vasa aurea & argentea pro redimendis captiuis distrahi: vt egregiẽ docuit B. Ambrosius in lib. Officiorum. Imò eo vsque sollicitos nos esse vult Dominus Deus in subleuãdis captiuis, vt inuentus sit B. Paulinus Nolanus Episcopus, qui cum, erogatis in vsus pauperum omnibus bonis suis, nihil prætereã haberet, pro filio viduae redimẽdo se ipsum vendidit: vt Gregorius li. 3. Dialogorum testatur: imitatus, vt arbitror, singularem Christi charitatẽ, qui se pro nobis a dominio demonis, & peccato redimendis, ab Iuda proditore vedit permisit. Existũt prætereã defectus quidam corporis naturales, vt imbecillitas, deformitas, corporis foeditas, quorundã destitutio sensuum, amentia, hebetudo (quae cum ob organa incommoda efficiatur, inter defectus corporeos annumeratur) & similia multa, quae si non subsidio, commiseratione saltem nobis excipienda sunt; & tanquam debilioribus membris honor præstandus. Quare Dominus Leuit. 19. ait: *Non male dicas surdo, nec coram caeco ponas offendiculum, sed timebũ Dominum Deum tuum, quia ego sum Dominus*. Sed quidam ludum capiãt ab his, imò illudunt, & insultant; quem admodũ amici tres ipsum Iob irridebãt, atq; illi insultabant; quod ob demerita sua tantum flagellum sustineret; & vxor Tobiae, & parentes, & cognati eius virum suum hyrudinis stercore caecatum illudebãt; de Christo verò longẽ antẽ prædixerat Propheta Esaias: *Verẽ lægures nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit: & nos putauimus eũ quasi leprosum, & percussũ a Deo, & humiliatũ*, scilicet ob peccata sua: idem autem subdit: *Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras: attritus est propter scelera nostra*. Sustinuit etiam in Cruce Dominus moribundus irrisiones, maledi-

cta, cõtumelias ac impropria, quasi peccatorum omnium maximus, & impotens, & superbus, quiq; seruare se ipsum minimẽ posset. Verũ de his omnibus illustrẽ ille triumphũ egit.

Iam de iure, siue obligatione, quo ad misericordiam præstandam obstringimur, aliquid agendũ est. Deo enim multis stimulis nos sollicitat, vt memores simus legis diuinæ præstandae: hinc dixit: *Qua præcepit tibi Deus, illa cogita semper: & iterũ, Deus time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo: & Dominus Iesus in Euangelio: Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: sicut & ego Patris mei præcepta seruaui, & maneo in eius dilectione: & infra, Vos amici mei estis, si feceritis quae ego præcipio vobis*. Cum ergo misericordia, tũ animi, tũ corporis interdum sub præceptum cadat, interdum verò consilium sit, non erit inutile, hæc diligentiori oratione persequi, & elucidare. Et primũ quidẽ de spiritali dicendum est. Ac doctrinam quidem debent patres necessariò filijs suis tradere, per quam de Fidei articulis, & mandatis Domini, atque Sacramentis, præcãdique ratione erudiant illos: vt verẽ sint parentes Christiani, neque tantũ parentes. Nam si tanto studio pueri instituũt in equitãdi arte, & in aulica ac politiori lingua addiscenda, in saltando, atq; in lyra, citharave pulsanda, sine quibus inciuilis ac rusticus quis existimatur: quanto ergo est æquius, vt in agnitione Creatoris tradẽda, hisq; quae ad filiorum salutẽ sempiternã spectant, parentes inuigilet? Cui muneri si deesse inueniantur, non tam parentes, quã parricidẽ cẽsendi sũt. Debent & in hac tradenda doctrinã laborare Episcopi, nam *Oportet Episcopum, Paulo teste, doctorẽ esse*, siue vt Gregẽ dicitur, *didactũ*, id est, appositum ad docendum; & rursus, *amplectentem eum, qui secundũ doctrinã est, fidelem sermonem, qui potens sit exhortari doctrinã sanã, & eos qui cõtradiciunt, arguere*. Nam dormientibus hominibus, hoc est, pastõribz, venit inimicus homo, & superseminauit

Quo iure miseris misericordia debetur.

Eccli. 3. Eccl. vi. Ioann. 15.

Ibidem.

Patres filijs quam debeat disciplinam, institutio nemque;

Eandem doctrinam suis oibus esse præstandam: 1. Tim. 3. Tit. 1.

Zizania: quæ
superfemina
ta in agro Do
minico.

zizania, hoc est, hærefes, superstitio
nes, & perniciosos in moribus erro
res, qui ob viscum tenacissimum hu
ius blandæ ac suavis doctrinæ sen
sus per hæreticos nostro seculo dif
feminatæ vix auelli queunt: & infi
nitæ pereunt animæ, ignorantie sa
lutaris, Catholicæq; doctrinæ. Hinc
Dominus comminatur, ob pereun
tes defectu doctrinæ animas, quod
negligentiæ pastorum se imputatu
rum, & sanguinem earum de manu
speculatoris requisitum declarat,
apud Ezechielem.

Ezech. 33.
Proximorū,
præsertim fi
liorum, cor
reptio neces
saria.

1. Reg. 2.
Infra. 4.

Circa correptionem verò, nemi
ni dubium est, illam esse præceptam.
Nam ob id Heli summus Sacerdos,
qui filios suos remissè & blâdè cor
rexit, grauius punitus est: multa e
tiam peccata publicè admittuntur,
quibus prohibendis ac radicibus ex
tirpandis, si disciplina Principum &
Rectorū inuigilaret, vt par est, atq;
incumberet, non designarētur qui
dem; nedum fierent. Sed hoc eorū,
qui prohibere poterant & debebāt,
nec prohibent, negligentia adscri
bendum est: si quid tamē subditi cō
tra eos machinentur, tanquā in cri
men læsæ maiestatis, grauissimè in
eos animaduertitur.

Iniuriæ pro
ximo condo
nandæ, lege
Diuina.

Matth. 6.

Orandū pro
omnibus.

Porro remissio peccatorum, qui
bus iniuria affecti sumus, iuxta legis
Euangelicæ præscriptum, proximo
debet impendi. *Si non dimiseritis*, Do
minus inquit, *hominibus, nec Pater ves
ter dimittet vobis peccata vestra*. Pre
ces quoque nō minùs pro alijs, quā
pro nobis ipsis, fundendæ sunt apud
Deum, neminem excludēdo ab eis:
ob id cōmunes instituit preces, qui
bus communem omnium causam a
geremus apud Deum, neque tantūm
propriam: vt precatio Dominica de
monstrat. Ad hæc, quæ corpori im
penditur eleemosyna; & præcepta
est, & interdum consulta. Præcepta
quidem, non tantūm à Deo, & à Na
tura, sed ab hominibus etiā. Ait nāq;
Dominus in Deuteronomio: *Nō de
erūt pauperes in Terra habitationis tuæ:
idcirco ego precipio tibi, vt aperiās ma
num fratri tuo egeno & pauperi, qui tecū
versatur in terra: & Eccles. c. 4. Fili. e-*

Eleemosyna
corporalistrī
plici iure de
bita, Diuino
nempe, natu
rali, & huma
no.

Deut. 15.

Eclli. 4.

*leemosynam pauperis ne defraudes, & o
culos tuos ne transfertas à paupere: de
betur enim Deo qui dedit proximo ius ex
igendi & habendi; Tobias item cap. 4.
Quomodo potueris, inquit, ita esto mis
ericors. Si multum tibi fuerit, abundanter
tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exi
guum libenter impertire stude. Id etiam
docet arcta & exacta Christi Domi
ni iudicis in die extremo faciēda dif
fusiō. Naturæ quoq; instin^{ct} atq;
ratio ipsa ad elargiendam eleemo
synam vrget & stimulat homines, dum
ait: *Quod tibi vis fieri, alteri facito; &
Diliges proximum tuum sicut te ipsum.*
Corpora etiā superiora virtutē suā
cum inferioribus communicāt, quo
doceant diuites egentibus submini
strare. Continetur autē hoc ius sub
ueniendi proximo, in quarto præ
cepto de honore parentū: vt enim ait
Apostolus: *Pietas ad omnia valet, pro
missionem habens vitæ quæ nunc est, & fu
tura.* Hinc est, quod omnes gentes,
omnibus qui egent, eleemosynā fa
ciunt, vel ob legem scriptā in cor
de, vel propter legem scripto tradi
tam: vt Iudæi, qui quouis anno deci
mas, & septimo quoque pro paupe
ribus omnes fructus sponte nascent
es dimittebant; Gentiles quoque
eamdem præstabant, vt Iulianus Apo
stata ex odio in Christianos conce
pto, scribens ad Arfacium ex Home
ro probat: vt libro. 6. refert Historia
Tripartita cap. 29. Ecclesiastica de
creta præterea, illam arctè mandant,
ita vt Ambrosij verbis vrgeant: *Si nō
pauperis, occidisti.* At multa, qua puni
tur immisericors, lege ciuili non est
decreta: non enim punit non facien
tem eleemosynā, quia vt putāt, plus
conturbaret pacem Reipublicæ, cui
fat est, si iustitia, quæ est ad alterum,
diligenter seruetur: non autem bo
nitas & misericordia, nisi quatenus
iustitiæ seruit. Est tamen in lege Ca
nonica sancita misericordia atq; af
signata: vt, ministris cultus dare de
cimas, & Episcopo præbere eleemo
synā. At decimæ, propriè haud sunt
eleemosynæ, quia debita est iure di
uino Christi verbi & cultus diuini
ministris sustentatio. Deus etenim*

Tob. 4.

Quo modò
iure Naturæ
eleemosyna
debeat.

Matth. 7.
Leuit. 19.

Exod. 20.
1. Tim. 4.
Vnde cōstet
humano iure
debitam.

Leuit. 25.

Hist. Trip.

Ambros. in
cap. pasce,
86. dist.
Cur impunis
misericordia
legibus hu
manis.

Quibus legi
bus nō sit im
punitus. Deci
mas Diuino
iure debet.

statuit

1. Cor. 9.

Vt velit esse
Episcopū A
postolus hos
pitalem.
1. Tim. 3.
& Tit. 1.

B. Hierony.

Greg. Rom.
tom. 2.
Episcopi cu
iusdā in hos
pitalis pœ
na. Gregorij
Magni illius
mira chari
tas.

Pauperū rap
tores bonorū
diuina lege
non esse im
punitos.

Prover. 11.

Prover. 11.

statuit his qui euangelizant & alta
rio ministrant, de Euāgelio & alta
ri viuere: possuntque à recusantibus
coram iudice exigi: quare inter ele
emosynas decimæ annuerandæ nō
sunt. Pastor autem, & Episcopus qui
animabus præest, arctiori iure ad sub
ueniendum egenis ex his quæ sibi
superfunt, obligatur: & Paulus præ
cipit, vt Episcopus sit hospitalis;
non solum autem ea ratione qua
Christianus quisque hospitalitatem
colere debet, sed peculiari quadam,
vt exponit Hieronymus, ratione.
Ita vt domus Episcopi omnibus pe
regrinis, & pauperibus excipiendis
pateat, quoniam ipse pater paupe
rum esse censetur. Archidiaconus
autem Florentinus ad Anconitanæ
Ecclesiæ Episcopatum assumptus,
Episcopatu abiicitur à Gregorio li.
12. Epistolarum epistola 6. quod ten
ax esset ita, vt in domum eius ami
cus nunquam ad charitatem intra
ret. Gregorius item Magnus, qui om
niumpauperum necessitatibus de e
leemosyna prospexerat, cum qui
dam ad muros vrbs præ fame mor
tuus nuntiaretur, multam sibi absti
nentiæ per octo dies à sacre Eucha
ristiæ perceptione indixit: cum ta
men illius hominis mors non suo
vitio, sed ministrorum accidisset.
Diuina etiam lex pœnas statuit gra
uissimas aduersus tenaces, & auarè
retinentes quæ pauperum sunt. Sæ
pe etenim bona retenta, diuino iu
dicio corrumpuntur ac pereunt, vt
frumenta, vinum, & oleum pecunia
furto surripitur, mensarij, quorum
fidei pecunia est commissa, deco
quunt, vestes à tinea xeduntur, ac
vt aquæ putei non agitata marces
cunt, facileque putrefiunt; quo ve
rò plus agitantur, & extrahuntur, eo
purius, & abundantius fluunt: ita
hîc etiam accidit. Nam, vt ait Salo
mon: *Alij diuidunt propria, & ditiores
fiunt: alij rapiunt non sua, & semper in
egestate sunt.* Ad hæc, crudelis, siue
tenacis hominis oratio minimè ex
auditur. Hinc Sapiens: *Qui obtu
rat aurem suam ad clamorem pauperis,
& ipse clamabit, & non exaudietur.*

Quo fit, vt diuiti Epuloni petenti
ab Abraham dimitti ad se Lazarum,
qui intingeret aqua digitum, & re
frigeraret linguam eius, non sit con
cessum. Priuat simul æterna illa glo
ria, quia *In quamensura mensi fueritis,
remetietur vobis*, Dominus inquit.
Denique flagellantur hîc grauius
plerunque, qui minimè misericor
des sunt: dicitur enim per Ezechie
lem: *Ecce hæc fuit iniquitas Sodoma so
roris tuæ, superbia, saturitas panis, & a
bundantia, & otium ipsius, & filiarum
eius, & manum egeno & pauperi non
porrigebant.*

Vt ergo hæc tam seuera Dei iudi
cia, & acerba flagella euadere valea
mus, hæc quæ sequuntur, diligen
ter expendenda sunt. Vt enim cog
atur quis eleemosynam dare, opus
est superfluo, & egente. Egere au
tem contingit tripliciter. Primò qui
dem, pro statu seu conditione, id
est, pro se, pro domesticis, & amicis,
non progrediendo in infinitum.
Deinde absolutè dicitur egere, quan
do sibi, vel suis mors, aut magnum
damnum imminet, vt nō habens pro
toto anno necessariam annonam ad
victum. Tertio, extremè quis egere
dicitur, quando confestim mors im
minet, quæ victu humanitus fugari
potest.

Triplex etiam ex opposito con
sideratur superfluū. Et primum qui
dem illud dicitur, quod non est ne
cessarium ad statum, siue conditio
nem. Deinde superfluum est, quo si
ne non incurritur absoluta neces
sitas, etsi statui sit necessaria. Postre
mò, superfluum id appellatur, sine
quo extrema euitatur calamitas, li
cèt sit absolutè necessarium. Quibus
constitutis, quatuor eliciuntur regu
læ, quarum prima sit: Cùm adest pri
mum superfluum, iubemur dare pri
mò egenti, etsi nō determinatè illi,
vel isti, vel alijs, modò occurrat, e
tiam laicus præcise ad opem illi fe
rendam obstringitur. Laicus enim
non adstringitur querere pauperes;
secus clericus: vt docet B. Thomas,
& Episcopus Abulensis. Et ratio na
turalis est: quia natura quod est su
per-

Luc. 16.

Matth. 7.

Que causa
Sodomorum
excidij, teste
Propheta.
Ezech. 16.

Triplex indi
gentia, suble
uanda.

Triplex quo
q; superfluū.

Prima regu
la de super
fluo dando.

D. Thom.
Abulen.

super-

persuuum, id totum à se omnino abijcit.

Secunda regula.

Secunda regula de superfluo altero, illo scilicet, quo sine absoluta non incurritur necessitas: minimè obstringitur quis vilo præcepto, primo modo egenti tribuere, sed bene secundo ac tertio indigentibus. Cuius rei signum est; cum cernit quis miserum morti proximum, vel alios pigros, & impotentes ad largiendū; & quia datur eleemosyna ad releuandam inopiam, semper est præuenienda extrema necessitas, in qua non iuuaret.

Tertia regula.

Tertia regula est de superfluo, quo incurritur absoluta, non tamen extrema calamitas, haud cogimur iure dare primo, vel secundo modo egenti, sed tantummodo extremam paupertatem patienti: qui erat tertius modus egendi.

Quarta de necessario largiendo.

Quarta ac postrema regula de necessario illo, quo mihi sublato, extreme cogor egere, nemini dare obstringor quacunque causa, nisi aut Ecclesie Dei, aut Reipublice utiliori. Omnes autem ei, qui extreme egeat, lege dare tenentur, vt filius familias, inuito etiam patre, vxor, seruus, & monachus, inuitis viro, domino, & Abbate, siquidem in necessitate eiusmodi omnia sunt communia, si tamen aliud nihil habeant: extra quam tamen necessitatem extremam dare haud compelluntur, tamen si possint parua concedere, & vxor de bonis paraphernalibus, vel vltra debita gratis, & filius de peculio, & feruus etiam de eodem peculio, si id ex pacto domini habet, possunt maiora conferre. Et si verò ad omnes largiendi eleemosynas ius spectet, peculiari tamen ratione obligantur religiosi, quia viuunt de eleemosynis, & sunt meri dispensatores. Ad id pariter obstringuntur clerici, qui etsi domini sint bonorum suorum, cum onere tamen, & cum in altiori sint statu ob exemplum dandum, & quo melius persuadeant populis Christi & sanctorum imitationem, largiùs misericordiam effundere debent. Quamobrè

Clerici, & religiosi, dandi eleemosynas cur a gloriori iure quam laici tenentur.

pro captiuis redimendis, & pro edificio Ecclesie perficiendo, proque alendis in summa calamitate pauperibus, aurea vasa, & argentea conflatata, ac vestes Ecclesie pretiosè possunt, & quandoque debent vendi. Vnde Achatius, Episcopus Amide in Asia, vasa Ecclesie vendidit, vt Persas, qui hostes erant, redimeret: vt docet historia Tripartita lib. 11. cap. 16. & Cyrillus Episcopus Ierusalem, vt fami ingruenti succurreret, idem fecit: vt tradit eadem historia lib. 5. capit. 37. Ambrosius verò lib. 1. Officiorum, cap. vlt. docet, distrahenda huiusmodi vasa esse pro redimendis captiuis. Princeps insuper peculiari lege ad elargiendas tenetur eleemosynas, quia à populo lautè ex debito sustentatur: tum quia boni pastoris est necessitatibus omnium suarum prospicere. Vnde quædam fame vexata dixit Ezechie Regi: *Salua me, domine mi Rex. Qui ait, Non te saluet Dominus: vnde te possum saluare? de area, vel de torculari?* Date ergo, & dabitur vobis. Nam Deus qui poterat ditare omnes æqualiter, hanc inæqualitatem fecit, vt essent diuites, & pauperes, vt illorum dando, & istorum accipiendo, magis coalesceret, & glisceret charitas. Neque par est, vt tantè penuriæ tempore, tibi necessaria anxie cõputes, neque respicias ad omnia incommoda quæ possunt accidere, quia esset negare Dei prouidentiam: & quod habes, considera posse te ex casu amittere. Antequam ergo largiendi transeat occasio, si non vis cum Sodoma & Iudæa puniri, largas eleemosynas facito, nam ad cælum Christus non nisi ex Monte Oliueti ascendit, nec in Sancta Sanctorum patet aditus, nisi per duo ostiola oliuarum, id est, duplicem misericordiam, cordis & operis, siue spiritualem, & temporalem. Nam beatos fore misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequuntur, pronuntiauit Christus, qui cum Patre, & Spiritu sancto simul semper viuunt, & regnat in secula seculorum, Amen.

A chatij cuiusdam Episcopi in hoc genere beneficentia singularis.

Histo. Tripart.

Ambrosius, tom. 1.

Principes largiri eleemosynas debent duplici ratione.

4. Reg. 6.

Luc. 6. Cur diuites Dominus, & pauperes fecit.

Ezech. 16. Act. 1.

3. Reg. 5.

Quid in Salomonis templo per duo tantum ostiola Oliuarum in oraculum significat introitus.

TRACTATUS XVII.

IN illa verba: Quoniam ipsi misericordiam consequuntur.

Arist. 2. Cur præmiū nullum, teste Aristotele, virtuti propositum.

Philosophus tertio problemate illud serio interrogat, cur virtuti nullum sit propositū præmiū, quæ admodum in cursu, vel in palæstra proponi solet. Respondet autem, id circò hoc esse factum, quòd virtus sibi ipsi amplissimum ac perfectissimum præmiū existat. Vnde Poëta quidam dixit:

Ipsa quidam virtus sibi met pulcherrima merces:

Et alius:

Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaq; late

Fortuna secunda nitet.

Sed humana natura peccato vulnerata, in tantam cæcitatem deuenit, & imbecillitatem, vt nomen virtutis vix agnoscat, ad honesta amplectenda, & amanda vix, & magna cum difficultate propendeat; implere autem quæ veræ virtutis sunt, sine gratia Dei sit impossibile. Ob quam causam Deus Opt. Max. virtutis sectatoribus magna præmiaproposuit. Ego Deus, inquit ad Abraham, protector tuus sum, & merces tua magna nimis: & Dauid: *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem.* Christus ergo heroicis virtutibus istis, siue beatitudinibus, quas hîc enumerat, amplissima proponit præmia. Et vt amor, ob excellentiam suam, non plenè remuneratur neque rependitur nisi amore: ita misericordia nostra, ob sui præstantiam, non pensatur, nisi Dei misericordia. Misericordes ergo si in misericordia quam præstant, misericordiam Dei promerentur, oportet illos miseros esse confiteri: quod ex parte aliqua

Sil. lib. 13.

Claud. in Consulatu.

Mali Theodosij.

Vnde nobis tanta virtutis ignoratio, quæ patimur, vel eius agnitæ præstantiæ infirmitas, & impotentia.

Gen. 15.

Psal. 118.

Nostræ misericordiam præmiū adæquatam cur sola Dei misericordia.

verum est, quia possunt amittere quæ habent. Vt meritò Apostolus dixerit: *Si quis se existimat stare, videat ne cadat.* Non est etiam plena illa misericordia, eo quòd suscipere potest augmentum. Est autem ipsum opus misericordie quædam Dei misericordia, quæ à Deo fit nobis, & per nos in proximum, & causa misericordie amplioris. Vnde Paulus benedictionem, & gratiam Dei, eleemosynam vocat 2. Cor. 9. & Gregorius Nazianzenus ait: *Dedisse Deo, accepisse est.* Opus igitur ipsum misericordie quod exercemus, misericordia Dei est, tum ob id, ex quo datur, tum ob eum, cui datur, tum ob finem propter quem datur, tum ob studiū facientis, tum denique ob imitationem. Sunt igitur hæc diligenter expendenda, & oratione illustranda, quo rectius percipi possint.

Prima igitur cõsideratio illa quæ dantur, respicit ex quo fonte profisciscantur: non enim de nostro quicquam, sed de his, quæ Domini sunt, donamus: *Tua sūt, Domine* (inquit Dauid) *omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi:* & iterum: *Domini est terra, & plenitudo eius: alibi: Tui sūt cæli, & tua est terra.* Nam etsi Dominus nobis donet quæ sua sunt, non tamen ipse rei donatæ dominiū perdit, vt facit homo cum donat, & cum onere quod ipsa res retinet, donat. Est enim Dominus, & Pater: Dominus quidem, dum peccato subiacemus: vnde ait Paulus: *Non estis vestri;* pater verò iustorum, & filiorum qui nondum emancipati sunt, sed adhuc sub peculiari patris cura gubernantur; ne sibi ipsis relictis, in longinquam regionem cum filio iuniori

Misericordes quatenus miseri.

1. Cor. 10.

2. Cor. 9.

Opus misericordie esse quandam Dei misericordiam propter quinque.

Gregor. Nazian. orat.

27. de pauperum amorem, post medium.

Prima ratio ex parte ipsius Dei dantis.

1. Par. 19.

Psal. 23.

Psal. 88.

Dona vt sua Deus: nobis largiatur. Idem qui Dominus, & Pater noster sit.

Malac. 1.

1. Cor. 6.

Luc. 15.
1. Pet. 4.

proficiscantur, & dissipent omnia bona sua. Quare Petrus adhortatur fideles, dicens: *Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes: sicut boni dispensatores multiformis gratia Dei. Si quis loquitur, quasi sermones Dei. Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus.* Id est: si quis eleemosynas egenti porrigit, nō putet se ex proprijs, sed ex Dei oculis porrigere. Magna est Dei misericordia seruo bona sua cōmunicantis, ita vt egentibus distribuatur quasi propria, & remuneretur quasi de proprio dedisset. Ad hæc, in casu necessitatis extremæ, bona non tam habentis sunt, quam proximi indigentis. Vt rectè dixerit B. Basilius: *Quæ dicit tua? panis famelicus est; vestis, quam tu recondis, nudi; calcæus discalceati.* Et nota quod ab initio omnia erant communia; propter negligentiam tamen hominū in eorum, quæ in communi possidentur, cultura (vt alias causas nunc omittam) ratam habuit Deus diuisionem bonorum: sic tamē, vt in summa inopia, bona egentis pauperis sint: cui cum redduntur, benignitatem esse Deus ducit. Deinde considerandus ille qui recipit misericordiam. Fit enim corpori, & animæ, & ipsi Christo in illis. Est autem humanum corpus, si rectè expendas, nobilissimū. Nam & à summo artifice, infinitaque sapientia prædita, nempe à Deo formatum est: ab vtero matris in finem vsque vitæ custodia Angelica munitum, & protectum. Est etiam mundi huius, qui sub aspectum cadit finis, eiusdemque quasi quidam usufructuarius: eius enim oculis omnes colores; eius auribus, omnes soni, ac melodiæ; eius naribus odores, herbæ, aromata; eius linguæ omnes cibi, condimenta, saporis, omnia denique esculenta, ac poculenta; eius tactui omnia mollia, suauia, & delicata, tributum pendunt. Ad hæc, auxiliari inuenitur corpus animæ in omnibus actionibus humanis, & Spiritui sancto in omnibus diuinis, quæq; ex Dei gratia procedunt: in passionibus verò, & tormētis pro Christi fi-

Quid illud principis Apostolorum: Vnusquisq; sicut accepit gratiā, in alterutrum illā administrantes, &c.

B. Bas. ho. 6. in dicescentes auros, prope finem.

Secunda ratio, cur misericordiz opus, misericordia Dei fit, ex parte recipientis.

Gen. 2. & Job. 10.

Humani corporis excellentia.

Illud quale fit organum animi, & Spiritus sancti.

de testificanda, diues, ac locupletissimum redditur: templū est Spiritus sancti, omnium Sacramentorum Ecclesiæ quæ sensibilia sunt, capax: vt docet Tertull. lib. de resurrectione carnis: participat micæ quæ cadunt de mensa animæ Spiritu sancto confortatæ, ac sanata: postremò resurrectionem expectat: terraq; custos carnis eius proxima inuenitur: nam etsi animalia humana corpora deuorent, illa tamen in terrā redeunt per mortē. Est ergo vnde quaq; hominis corpus pretiosum, & perfectū, & cuius magnam rationē haberi à nobis voluit Deus, ita vt dicat Spiritus sanctus: *Carnem tuam ne despexeris: & Iob: Si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefactus est, scilicet pauper; Apostolus quoque ad Philemonem: Viscera sanctorum requieuerunt per te, frater.* Deinde fit misericordia ipsi animæ, quæ excellentior, & præstantior est longè quàm corpus, quæ eius, & mundi est domina, ad imaginem, & similitudinem Dei condita, immortalitate, ac libero arbitrio prædita, particeps diuinæ gratiæ, atque æternæ gloriæ, cuius micæ dotes sunt corporis gloriosi: quanquàm nos minus eam, quemadmodum, nec Deum, nec Angelos, ob eorum summam nobilitatem, & excellentiam, intelligamus: & per misericordiam iuuatur ad ea bona consequenda, ad quæ à Deo est creata; & impeditur ad illicita prolabi, id est, ad blasphemiam, ad desperationem, ad homicidium, ad furtum, ac reliqua omnia siue iniusta, siue turpia. Nos ergo diligenter studeamus cibandæ, ac potandæ animæ, vestiendæ quoq; virtutum habitu, atq; à peccatis redimendæ: nam illa maiori esurie, nuditate, & captiuitate opprimitur. Tertio, impeditur misericordia hæc in anima, & corpore, proximi ipsi Xpo, qui dixit: *Quādiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis: & Samaritanus ille, qui misericordiam vulnerato impendit, id est Christus: Vade, inquit, & tu fac similiter, petens in suis sanari, & cibari, quem admodum ipsi Adæ descendenti ab*

1. Cor. 5.

Tertull.

Eius cura nō negligenda.

Esa. 58.
Iob. 31.

Philem.

Qualis misericordia impenditur animæ, eius dignitas atq; præstantia.

Quæ animæ, & corpori proximi fit, Christo misericordiā exhiberi.

Matth. 25.

Luc. 10.

Vix vllam qui nullā habeant rationem proximi.

Tertia ratio, ab ipsius misericordiz fine.

1. Pet. 4.

Matth. 6.

Eccl. 29.

Eleemosyna cur semen ab Apostolo nominetur.

2. Cor. 9.

Prou. 6.

Quarta ratio cur inquam, nostra, sit Dei misericordia, ab hominis studio & efficiētia.

Ierusalem in Iericho, & incidenti in latrones fecerat, etsi nos ei vt coniunctiori, & maximè de nobis merito, ob quem solum respicere omnes alios deberemus conditionem naturalem, & sanguinem, locum, amicitiam, societate, merces, & studia anteponamus: infidelis autem, qui non dum est Christi, nisi in spe, & potentia, remotior est à ratione proximi, remotissimus Apostata, & hæretic: & si nulla superfit spes, nulla ratione proximus erit, quales sunt damnati.

Tertia consideratio finem respicit, propter quem impartienda est misericordia: ille autem est Dei gloria: de qua loquitur Petrus, cum ait: *Si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus, vt in omnibus honorificetur Deus per Iesum Christum: ac Dominus: Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, id est, quod Dei intuitu facere cœpisti, non obnubiletur sinistra vlla, aut impura intentione: propter quod Salomon dixit: Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hac pro te exorabit ab omni malo.* Ita enim occultè atque absconditè, quantum fieri potest, danda est eleemosyna, vt per solam intentionem soli Deo nota esse videatur. Vnde Paulus illam semini cōparauit: *Qui parcat, inquit, seminat, parcat & metet.* Nam vt semen, vt germinet, abscondi in terra debet: ita eleemosyna, vt meriti fructum apud Deum obtinere valeat, abscondi per nos hominum oculis debet. Et vt Deus vniuersa propter semetipsum operatur, magna profectò dignitas est, si nos honori eius, & gloriæ illustrandæ seruiamus, omnem speciem ambitionis, aut auaritiæ, aut hæresis, aut luxuriæ ab omnibus bonis operibus nostris, & præcipuè misericordia ablegantes. Quarto, Deo cooperatur misericors, qui Angelos, imò vniuersum mundum occupat in corporibus nostris alendis, & animabus consolandis. Nam cum per se solus, sine luce illuminare possit, & sine igne calefacere, & sine doctore docere,

& sine nobis pauperes alere, & consolari: voluit tamen per nos vt, Dei adiutores, alios instrui, inopiaq; subleuari. Nec propterea quicquā nobis arrogare debemus, cum tota laus palmitis fructum ferentis à vite pendat, & virtus oleastri in oliuam bonam inserti, fructumque producentis, oliuæ sit adscribenda. Et quantum illi, qui totum Deo adscribunt, & nihil sibi tribui volēt, humiliores & modestiores videantur: tamen qui se adiutores, & ministros Dei agnoscunt, & ex virtute sibi communicata operantur, præclariùs de Deo sentire videntur, qui id de Deo sentiunt, quod ipse voluit nos sentire. Vera ergo Dei præconia, veræque laudes nequaquam ex sensu, & arbitrio nostro pendēt: vt scilicet illud magis Deum exaltet, quod magis ad nos deiiciendos facere videatur, nā nam ea de causa Arriani, Manichæi, Pelagiani, & nouissimi Lutherani sua dogmata constabilerent. Verum nō considerant isti, artem laudandi Deū solum in Ecclesia esse sitam, vt pulchrè annotauit August. in illa verba: *Laus eius in Ecclesia sanctorum.* Omnis ergo hæresis, quæ profitetur suo modo Dei laudes canere, & gloriā Dei illustrare, fallitur, quia ab schola Ecclesiæ Catholicæ discedit, in qua solummodò vera ars laudandi Deū ad discitur. Postremò habet misericordia Dei imitationem, quia Deo similem reddit: hinc Dñs dixit: *Estote ergo misericordes, sicut & Pater vester cœlestis misericors est:* imitatur etiam superiora corpora, & Angelos ipsos, omnesq; creaturas, quæ quidem sollicitæ sunt in virtute sua cum alijs communicanda.

Deinde misericordia ex proprijs fructibus donantis consideranda est. Nam per illam damna temporalia euitantur, cum bona temporalia retenta, quemadmodum manna in diem sequentem asseruatum, marcescant, ac putrefiant. Deus item miris artibus suis bonis spoliatur avaros, sæpe per famem, bellum, pestē, sæpe quoq; per sicum, & si non hîc, saltem in morte diuitiæ nos deserunt: vt illi dictum

Ioan. 15.

Rom. 11.

1. Cor. 3.

Deo gloriosorem esse, quàm secus, nostram cum Deo cooperatione, contra Pelagianos.

B. Aug.

Quinta ratio, ab imitatione.

Matth. 5.

Exod. 16.

Diutina immiser cordiū poena.

Luc. 12. fuit à Domino: *Stulte, hac nocte reptent animam tuam à te: qua autem parasti, cuius erunt?* Confert quoque eleemosyna ad augmentum bonorum fortunæ. Ut enim putei quo plus exhauriuntur, eo plus aquæ emittunt: ita etiam misericordibus, & sua largientibus sæpe contingit. Hinc legimus Iob omnia bona sua, quia excellenti præditus erat benignitate, ac patientia, in duplum fuisse restituta, Tobia etiam misericordis domus tandem aucta, & locupletata fuit. Videtur quoque Sarephanæ oleum, & farinam multiplicavit Propheta: quem admodum, & panes, ac pisces, Christi, & Apostolorum manibus aucti sunt: Paulus item ait: *Augebit incrementa frugum iustitia vestra.* Sed quia diuitiæ non semper profunt habenti, haud possunt esse præmium ex pacto, sed hoc quandoque ob fidem posterorū fit: ut tradit Grego. Nazianz. in oratio. de misericor. pauperib. exhibeda. Ad hæc, remissio peccati admiffi, fructus est eleemosynæ: *Peccata, inquit Daniel: Tua eleemosynis redime: rursus Salomō: Misericordia, & virtute redimitur iniquitas.* Præsertim culpe veniā impetrat: sicut enim aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatū: A futuro peccato cauere facit, dicitur enim Eccl. 3. *Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis, & Deus prospector est eius qui reddit gratiam.* Peccatum etiā alienum tollit, ut cum pro amico mortuo, vel viuento eleemosynam elargimur. Ad hæc, operatur misericordia iustitiæ incrementum, tum per viam meriti, tum per modum impetrationis, siue propriæ, siue pauperis, cui fit. Ideo si sapimus, ad hæc promerenda bona spiritualia, siue impetranda, impartienda misericordia est, nēpe, ut perueniamus, vel ad mansuetudinē, vel ad castitatē, vel ad spiritum deprecationis obtinendum: & hoc est quod ait Salomō: *Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo: & apud Tobiam dicitur cap. 4. Fiducia magna erit coram summo Deo, eleemosyna omnibus facientibus eam: quod ita intelli-*

gendum arbitror, ut eleemosyna magnam fiduciam præstet apud Deum, quæcunque dona ad salutem, siue etiam ad perfectionem spectantia impetrando. Præstat præterea exultationis, & lætitiæ materiam eleemosyna. Hinc illud: *Gaudium iusto est facere iudicium, hoc est, eleemosynam: quæ iudicium, id est, iustitia propter eam dicitur, quod Deo debita sit, qui illam in paupere suscipit esuriēte. Ad eleemosynam sub promissa consolatione, hortatur Dominus his verbis per Esaiam: Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam. Quum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanitas tua citius orientur, & anteibit faciem tuam iustitia tua, & gloria Domini colliget te.* Postremò, summa in cœlesti regno misericordia, præsentis eleemosynæ fructus est, & præmium: quare Dominus diciturus est in die iudicij: *Venite, benedicti Patris mei, & c. possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: & reliqua, & Salomō: Omnis misericordia faciet locum unicuique, secundum meritum operum suorum; Paulus item: Qui parce seminat, parce & metet, & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.* Misericordiā ergo cōsequetur, quia liberabūtur à miserijs huius vitæ, & cōsequetur Xpm, qui est nostra magna misericordia, & perueniēt ad regnū illud omnibus bonis affluētē cum mulatū: quæ erit electis quasi cibus, potus, vestis, domus, sanitas, libertas, & reliqua omnia, quæ nos Christo libeter elargiti sumus. Quod ergo dicitur: *Misericordiā cōsequetur, etsi videatur æqualis retributio operibus misericordiæ præstari, reuera tamen non est æqualis, sed multo maior: non enim humana, & diuina misericordia pares esse possūt? Cōdonasti proximo leuē aliquē offensā? cōdonabit Deus tibi omnia delicta. Remissisti temporariā vindictā fratri? tibi remittet Deus eternā. Subleuasti panem, vel pecunia fratris tui inopiā? tibi reddet Deus cœlestium opum thesauros.*

Fiducia magna coram summo Deo quomodo erit eleemosyna omnibus facientibus eam, ut Tobias dixit. Septimus fructus.

Prov. 21.

Esai. 58.

O status, & vltimus omnium, vel maximus misericordiæ fructus.

Matth. 25.

Eccl. 16.

2. Cor. 9.

Misericordes multo maiorem, quædē, à Deo misericordiā consequentur.

Rom. 1. Cur beati misericordes, prima ratio.

Misericordia, & pietatis vestigia in brutis animalibus.

Secunda ratio.

Tertia.

Deut. 15.

Supra 14.

Christi lex sola misericordiam spiritalem agnoscit, & præcipit. Eius effectus. **2. Cor. 11.**

Iob. 31.

Dicuntur autem propterea beati misericordes, quia existunt non solum supra, sed etiam contra doctrinam impiorum, & mundi dilectorū, qui sine affectione & misericordia sunt: ut ait Paulus ad Roman. 1. Istis enim qui se ipsos tantum diligunt, stultum videtur propter alios miserum fieri & plangere: cum tamē vel à quibusdā animantibus erudiri possint, quæ ad ea quæ sunt eiusdem speciei, miro affectu ad succurrendum ducuntur; inter quas ciconiæ commendantur, quæ mutuam vicem rependunt parentibus. Oua etiam ab auibus exclusa, sed exposita, ab diuersæ speciei fouentur animantibus. Quis nesciat, leones generosos parcere prostratis; errantesque ad viam reducere, atque in eos, à quibus sunt beneficio affecti, grati animi significationem edidisse? lupæ verò paruulos à matribus catulos derelictos ac expositos, & nutriunt, & defendunt.

Est & hæc beatitudo supra humanam doctrinam Philosophorum. Nam etsi illi multa de liberalitate & magnificentia tradant, non tamen perueniunt eò, ut omnibus se propter Christum in proximis alendis expoliarent. Est supra etiam doctrinam legis Moyfi; quæ tametsi illos ad eleemosynas temporales dandas instituerit, ut constat ex Deuteronomij cap. 15. & ad tertiam decimam per triennium erogandam compelleret Iudæos, ut habetur Deutero. 14. & ad mutuandum fratri egenti sine vsurâ præciperet; pollicereturque tantam bonorum abundantiam, quæ omnem absorberet mendicitatem: de spirituali misericordia tamē tradidit nihil, quæ propriè ad Nouū Testamentum spectabat, quæ Christiani cor tanquam hospitalem domum efficit, ad omnes alienas miserias in suo corde excipiendas. Ut diceret Paulus: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Efficit sacrificium viuū ac rationale: de quo gloriatur Iob sanctissimus: Ab infantia, inquit, me creuit mecum miseratio, & de vtero matris meæ egressa est mecum: & Apосто-*

lus, *Beneficentia & communionis nolite obliuisci; talibus enim hostijs promeretur Deus.*

Est itē misericordia interna gratum Deo, proprijsque manibus acceptum martyrium: estque sine vllis plagis externis, & valde securum, cuius martyrij mala propria, siue aliena, vel corporis, vel spiritus, sunt carnifices, ex quibus, tãquã ex spinis, vvas colligit, & velut ex terra sterili frumētum optimum. Ad hæc thus est, quod in prunis afflictionum proximi odorem suauissimū emittit. Est vnguentum, quo Christus in membris illis quæ vnctione indigēt, qualia sunt pedes, id est, minimi & paupertate afflicti, perfunditur. Est vsura quædam cum Deo: nam sceneratur Domino, qui miseretur pauperis: efficiturque; Dñs seruus eius, à quo mutuum accipit: dicit enim idē Salomō, *Qui accipit mutuum, seruus est scenerantis.* Moris est, ut ad doctoratus & magisterij gradum aspirantes, diligenter prius de idonea & sufficienti doctrina examinentur, quibus propterea de more assignantur capita, siue theses, ad quas diem ad conditam respondeant, quo eruditionis suæ specimen aliquod edant: quod si illi certò prænoscerent per multos menses, antequam ad disputationem descenderent, se in illis fore examinandos, profectò id esset sibi gratissimum, ac iocundissimum, & operam diligentē nauarēt, ne quicquam posset in sua disputatione desiderari. Vide singularem & incomprehensam Filij Dei bonitatem, & charitatem. Nam cum vellet nos ad æternorum bonorum possessionem promouere; ne minus instructi ac parati accederemus ad tribunal diuinæ iustitiæ, admonitos nos esse voluit operum misericordiæ, quo eorū rationem strictam à nobis esse exigendam intelligeremus. Ait namque: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: Sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: & quæ sequuntur. Et ne quisquã caussaretur,*

Heb. vlt.

Martyrio, thuri, vnguento, & vsuræ eleemosyna comparatur. **Matth. 7.**

Prov. 19.

Prov. 22. Christus Dominus opera nobis misericordiæ commedat, de quibus reddendā aliquādo nobis esse rationem nos admonēs, quid agere videatur.

Matth. 25.

Ibidem. Iaco. 2. Quale iudicium immisericordibus fiet in nouissimo Luca 16.

sibi Christum no occurrisse, in que hac conferret beneficia, subiungendo explicauit, *Quandiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Solum enim iudicium inueniet sine misericordia, qui non fecit in proximum misericordiam. Ideo tenax ille diues Epulo a misericordia Abrahæ & Lazari excluditur in Euangelio. Postquam igitur tanta est seges calamitatum, & sylua miseria-

rum, tum corporis, tum animæ in hoc mundo, & nos ipsi tata quotidie mala experimur, absurdum valde fuerit, & naturæ nostræ dissentiens, si tardiores simus ad opera benignitatis præstanda; cum ad illa, & verbo, & exemplo maximè sit nos Christus cohortatus: cui cum Patre, & Spiritu sancto est sempiternus honos, gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

TRACTATUS XVIII.

IN illa verba: *Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt.*

VT Beatitudo hæc maiori orationis luce illustretur, quatuor sunt in ea distinctè explicanda, atque tradenda. Primum est, cur sextum locum hæc beatitudo obtineat; deinde qui sint isti mundo corde, siue, vt Augustinus composita voce, mundi cordes dixit: tertio loco, cur tales beati dicantur: postremo, quale ac quantum præmium sit videre Deum.

Postquam per tres priores beatitudines benè circa seipsum homo est institutus, & circa proximum per duas posteriores, iustitiam, & misericordiam: iam per sextam & septimam, nempe per cordis munditiam & pacificationem, rectè in his, quæ spectant ad Deum, instruitur atque edocetur: & ita sextum occupat locum cordis munditia. Vt enim sexto die impuritas peccati & immunditia in cor hominis est ingressa; & Christus sexta mundi ætate ad nos venit: sexta item die, atque hora sexta in Crucem conscendit, atque ex eius latere fluxit sanguis & aqua ad redimendum ac abluendum cornu strum ab omni sorde, & dæmonis captiuitate: ita sexto loco rectè constituta est à Domino cordis mund-

ditia. Aptè etiam post misericordiã hæc beatitudo ponitur, teste Chrysostomo: quia non satis est proximi misereri, & in peccato carnis inquinatum manere, vt quidam decepti existimant: ex quibus videntur Pharisæi fuisse, quibus Dominus, vt quidam exponunt, ironice dixit, *Verumtamen quod superest date elemosynam, & ecce, omnia munda sunt vobis;* alludens ad illorum sensum, quo faciendi elemosynam existimabant, nulla carnis vitia officere posse: quod perniciosum & hæreticum est dogma. Addit etiam Ambrosius, non satis esse proximum miserari, nisi talis misericordia propter Deum impendatur. Ambrosij verba sunt hæc: *Qui misericordiam defert, misericordiã amittit, nisi mundo corde misereatur.* Hactenus de ordine.

Ad secundum, obserua, verbum Græcum *Kathods*, innocentem & simplicem significare, & illum proprie, qui in sanguine vel morte alterius manus non tinxerit. Omne autem peccatum sanguine fundit, siue proximi, quem non tantum manu, sed etiam malo exemplo necare potest; vel sui ipsius; quia mortem sibi conficit: *Anima enim que peccauerit, ipsa*

Secunda ratio. B. Chrysof. homil. 15. in Mattha. tom. 2.

Luc. 11.

Ambro. lib. 6. in Lucã, in caput de Beatitud. tom. 4.

Karads Græcè quid.

Ezech. 18.

B. August. lib. 1. ferm. Domini in monte, cap. 2. tom 4. Cur sexto beatitudinũ loco numeretur cordismunditia.

Gen. 3. Matth. 27.

Ioan. 19.

Heb. 10. Mũdus quid Latine: vnde sũt metaphora.

Gen. 1.

Quid sit cor: eius officia.

M. Tull. Cordis in propriæ acceptio nes tres.

Jerem. 17. 1. Cor. 2.

moriatur; vel denique cum ipsi sibi manus infert, cum sui iuris non sit, sed Dei, & Christi, qui se redemit: & qui eius sanguinem cõculcat, & pollutum ducit, homicidium perpetrat. Vox verò Latina *Mundus*, purum significat, & fordis expertem, metaphora ducta, siue à grano frumenti, quando est palea exutum, siue à pomo, cum est cortice spoliatum, siue ab auro, quando est ab omni scoria purificatum ac defæcatum: hinc mundus muliebris complectitur omnia quæ fœminarum defectus tollit, & ipsas exornant. Atq; vniuersitas ista creaturarum *Mundus* dicitur, ob eius pulchritudinem & elegantiam: nam Deus eum in se mundum, & valde bonum fecit, etsi nos vitij nostris ac flagitij illum polluamus ac contaminemus. Cor verò, membrum est hominis internum, atq; adeo vnum ex visceribus, nã interna omnia membra, viscera dicuntur; igneum, & in summo sphericæ figuræ; infra verò pyramidis similitudinè gerit; sedes animæ, principiumq; vitæ, fons arteriarum & venarum ac sensuum, & ob id maximè dilectum atque pretiosum. Quo fit, vt filiolos, quos summo amore diligimus, cor nostrum, corculumve vocemus: metaphoricè autem spiritum, mentemve significat. Vnde Cicero prima Tusculana: *Cor nostrum*, inquit, *animus noster videtur.* Intelligimus autè nomine siue cordis, siue spiritus, seu mentis, tum intellectum, quo sublimia & spiritualia ratione apprehendimus & iudicamus; & intellecta retinemus: vt non modò sit facultas intelligendi, sed etiam intellecta retinendi. Significat etiam voluntatem, qua bona per intellectum repræsentata diligimus, & experimus: atq; ita sunt tres illæ facultates internæ atque intime. Hinc illud: *Prauum est cor hominis, & inscrutabile;* & rursus, *Quis enim hominũ scit qua sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est?* His autem tribus facultatibus, quasi igneis, ad Deum cõtèplandum & amandum, per hæc inferiora fursum tẽdimus; rursus à Deo ad inferna hæc speculãda descẽdi-

mus: atque ita figuram sphericã absoluimus. Sũt rursus sedes omnium actionum nostrarum vitalium, siue mortiferarum: vt propterea dictum sit: *Omni custodia serua cor tuũ, id est, metem:* nam aliud sensibile cor satis per se à natura est munitum, & custoditum. Ac subdit: *Quia ex ipso vita procedit,* hoc est, vitæ, & gratia Dei vitam adferetes actiones, quibus vitæ æterna debetur. De corde, inquit Dominus, *exeunt cogitationes mala, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, &c.* In hunc ergo modum cor, intellectum designat: hinc illæ voces, *Obscuratũ est,* inquit Apostolus, *insipies cor eorũ;* ac Petrus, *Fide purificans corda eorum,* scilicet intellectum; idem Paulus, *Vt Deus, &c. det vobis Spiritũ sapientia & reuelationis, in agnitionem eius, illuminatos oculos cordis vestri.* Deinde significat Memoriam, siue intellectum retinentem. Hinc David: *Lex Dei eius in corde ipsius,* nempe in memoria: & Prouerb. 4. *Suscipiat verba mea cor tuũ: custodi præcepta mea, & riuus:* & Dominus, *Ponite vos in cordibus vestris sermones istos.* Marci quoq; 8. *Adhuc, inquit, cacatum habetis cor vestrũ? &c. nec recordamini, quãdo quinque panes fregi in quinq; millia? vbi cor pro memoria apertè accipit. Tertio, accipitur pro voluntate: vt ibi: Quã bonus Israel Deus his qui recto sunt corde? Latamini in Domino, & exultate in illi; & gloriamini omnes recti corde: & Non turbetur cor vestrũ, neq; formidet: rursus, Iterum videbo vos; & gaudebit cor vestrum; item cum ait, Diliges Dominũ Deum tuum ex toto corde tuo.*

Dominus igitur hoc loco non prædicat beatos eos, qui cor carneũ mundum habent; quippè ad hoc cõfulendi essent nobis medici, qui phar maca cor ipsum purgantia, lætificãtia, corroborãtia exhiberent: at Christus, medicus de cælo missus; cor hominis spirituale purgat ac munit, & ad gaudium vocat. Et hæc de vocibus sint satis.

Circa re verò; Mundi corde sunt, secundum Hieronymum, quos nullius arguit cõscientia peccati. Et Basilus in regulis breuioribus sic ait:

Prou. 4. Explicatur id: Omni custodia serua cor tuũ, quia ex ipso vita procedit.

Matth. 15. Cor vbi intellectum significet.

Rom. 1. Act. 15.

Ephes. 1.

Vbi Memoriam.

Psal. 36.

Prou. 4.

Luc. 9.

Mar. 8.

Vbi Voluntatem denotet.

Psal. 72.

Psal. 31.

Ioan. 14.

Infra 16.

Deut. 6.

Mundo corde qui minime beati.

Mũdũ corde qui nã apud Patres.

Hierony. 10.

mõ 9.

Basil. inter rogat. 280.

tom. 2.

B. Chrysof.

Autor oper. imperfe. in Matth. 20. mo 2. operu D. Chrysof. stomi.

Mudi corde non peccantes, quo sensu a Patribus dicantur.

Psal. 13. & Rom. 3. Iaco. 3.

1. Ioan. 3.

Duplex immunditia.

Psal. 13.

Vtraq; tabula male scripta, & tabula rase comparatur.

Ecclesiastici 3.

Psal. 1. Ad cordismunditiam fides est multipliciter necessaria.

Mundo corde sunt, qui se ipsos non reprehendunt, quod Dei mandatum aut spreuerint, aut plene executi non sint, aut neglexerint; Chrysof. verò homil. 15. in Matth. Mundos hic appellat, aut vniuersalem virtutem tenentes, & nullius sibi mali conscios, aut continentia cõspiciuos. Et in homil. 9. Autor imperf. oper. Mundo corde sunt, inquit, qui non solum non faciunt malum, nec cogitant; sed adhuc etiam qui omne bonum & faciunt semper, & cogitant. Hæc illi Patres sancti: qui dum asserunt mundos corde esse eos, quos nullius peccati conscientia arguit, aut qui nullum delictum fecerint, aut designauerint: id rectè intelligendum est: nulli enim propriè sunt tales, cum scriptum sit: Non est iustus quisquam: omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum: & In multis offendimus omnes: sed eos duxat, qui de peccatis suis pœnitentiã egerunt, atque satisfactione Deum placauerunt: adde, vt conscientia eos non reprehendat amplius.

Verum vt fusiori sermone per partes appareat hæc cordis mūditiã, in primis dicendum est, intellectus officia esse, apprehendere, consulere, iudicare, ac imperare. Duplex est ergo eius immunditiã: altera est, cognitio noxiarum & vanarum scientiarum eorum, quæ ad carnem & mūdum, & curiositatem spectant: ad hæc, notitia falsorum atq; perniciosorum dogmatum, qualia sunt: Non est Deus: Nō habet prouidentiam: Anima immortalis non est: deniq; omnis hæresis miro modo inficit intellectum: Altera immunditiã est, rerum humanæ vitæ conducibilium, & maxime eorum, quæ ad salutem pertinent, ignorantio. Et vt prior immūditiã est tanquam tabula malè scripta, ita posterior est tanquam tabula rasa, in qua nihil est depictum: tabula autè bene scripta est, quando adest fides, & diuini luminis scientia, per quam ab inutilibus & noxijs scientijs abstineamus, & quæ præcepit nobis Dominus, cogitamus semper, & in lege eius meditamur, die, ac nocte. Vt autem hæc munditiã cordis nobis cõ-

tingat, opus est in primis fide purificante: vt dixit Petrus Act. 15. nam vt lux aëre à tenebris, ita fides animū à falsis, & vanis cogitationibus discernit: quoniam instruit, tum de fine vltimo, cum sit substantia rerum sperandarum, & argumētū non apparentium; tum de his quæ ad finem consequendum faciunt: Intellectum, inquit, tibi dabo, & instruam te in via hac qua gradieris. Deinde per eã probare legitime possumus, an ex Deo sint spiritus, an ex diabolo in Angelum lucis transfigurato; an ex bono Dei ministro fidem rectam habete, an verò ex falso ministro. sanctitatē vitæ & modestiæ ad decipiendū præferente. Quo fit, vt Tertullianus lib. De præscriptionibus hæreticorum, eos increpet, qui ab externis virtutibus vitæq; apparente exemplo veram dogmatum fidem statuebant. Ex fide, inquit, probamus personas, an ex personis fidem? Docet postremò hæc fides quid sit Deus: & quid homo: & quid mediator Dei, & hominū: quid possit homo adiutus viribus naturæ, & quid homo no viribus gratiæ.

Quantū ad consilium, quod opus est intellectus, dirigit nos fides, vt non sequamur consilia iuniorū cum Roboam, neq; abeamus in consilio impiorum; sed Deum, & legem eius consulamus, iuxta illud: Cõsiliū meū, iustificationes tuæ. Circa iudiciū verò, docet ne sit præceps, sed maturè omnia consideret: Monet, ne secūdā faciem & externa, sed iustū iudiciū iudicemus: nam & stultus, vt ait Sapiens, respicit per fenestras, id est, iudicium format secundum ea, quæ extrinsecus apparent, & sensus iudicat: Instituitur præterea iudiciū nostrū, vt præclare & magnificè de Deo sentiamus, & præstantissima quæq; illi tribuamus; de proximis verò, non nisi secundum Dei legem sentiamus, dubia in meliorem partē interpretado; defectibus, si quos habet, ignoscendo, eosq; perferendo. Quod ad imperium attinet; fide imbuimur, vt non nisi honesta, iusta, & quæ expediunt, imperemus; atq; ad illa re præstanda primi simus: ne au-

Act. 15. Heb. 11.

Psal. 31.

1. Ioan. 4. 2. Cor. 11.

Tertull.

Personæ ex fide probandæ sunt, non cõtrã, ait Tertullianus. 1. Tim. 2.

Intellectus opera, Consilium nempè, & iudicium, vt dirigit Fides.

3. Reg. 12. Psal. 118. Ioan. 7. Ecclesiastici 21.

Stultus iuxta Sapietem, qui respicit per fenestrã.

Quomodo circa Imperium, Fides quoque nos doceat.

diamus

Matth. 23.

Vt verò ab eadem circa memoriã doceamur.

Philipp. 3.

Psal. 44.

Homini quæ sæpe ac sæpius animo recordanda.

Psal. 70.

Psal. 102.

Esa. 38.

Luc. 3.

Ecclesiastici 7.

Voluntas quo modo se ad finem habeat, & ea quæ sũt ad finem.

Voluntatis quatuor actus pro consecutione finis.

Eiusdem alij quatuor actus ad finem actus, & perfecte consequendum.

diamus illud verbum: Alligant onera grauiã & importabilia, & imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea mouere. Circa intellectum verò, quatenus facultas est retinendi, si iniuriarum obliuiscatur, & cū Paulo possit dicere: Qua quidem retro sunt obliuiscẽs, ad ea verò qua sunt priora, extendens me ipsum, ad destinatum persequor: ac obseruat illud Prophetæ dictum: Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam: & obliuiscere populum tuum, & domū patris tui. Et concupiscet Rex decorem tuum. Debet etiam intellectui frequens Dei recordatio occurrere, iuxta illud: Memor fui Dei, & delectatus sum: debet & legis diuinæ meminisse, vt illam obseruet, vt illi, de quibus David, Et memores sunt mandatorum Dei ad faciendum ea. Admissa peccata recogitare debet, vt illa dignis pœnitentiæ fructibus defleat, sancti Regis Ezechiæ exemplo, qui dicebat: Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine anima mea. Ergo vt à futuris delictis abstineat, illud seruat: In omnibus operibus tuis memorare nouissima tuã, & in aeternum non peccabis.

De voluntate verò statuendum est, plures esse eius actus. Nam vt primū apprehenditur per intellectum finis, statim sequitur illius voluntas, quam cõsequitur delectatio quædam in eo, ac imperfecta fructio; deinde consequitur eius assequendi intentio: & sic quidem se habet voluntas erga finem. Erga ea verò, quæ media vocantur à Philosophis, quibus finis comparatur, sic se habet voluntas, vt vtatur ratione ad consultandum: deinde est ipsum consilium de his quæ ad finem: tertio est consensus, seu iudicium vni parti adhærens: quarto est electio præferens alterum eorum quæ conclusa sunt: & sic perfecte vult quis id, quod est ad finem. Præterea perfecte se habet voluntas ad finem re ipsa consequendum, cum in primis imperium adhibet, seu præceptum, quo ea, quæ conclusa sunt, mandare executioni iubet. Secundo est vultus, quo voluntas facultates execu-

tioni deseruientes ad actiones suas congruas mouet, vt manus ad operandum, pedes ad deambulandum, & sic de reliquis. Tertio, executio ipsa, qua id quod est ad finem præstamus, & per consequens ipsum finem consequimur. Quarto, est perfecta ipsius finis acquiriti fructio.

His positis, purgatur in primis voluntas per opera nostra in Deū tendendo, vt illi soli placeamus, cuius creaturæ sumus. Hinc Paulus, Omnia, inquit, in gloriam Dei facite. Ideò immundus est vt coruus, qui Deū non propter se, sed propter aliud querit; nempè vt ditetur, vel vt delicietur, vel vt auram & gloriam populi aucupetur, quales erant Pharisei, qui omnia sua faciebant, vt glorificarentur ab hominibus. Deinde voluntas purgatur, cauendo à duplici corde, quo Christum, & mundum in opere nostro coniungere volumus: quia nemo potest duobus dominis seruire, nemoq; simul potest sorbere, & flare, nec sedere in duabus sellis: & canis qui duos lepores insequitur, neutram apprehendit. Et vt cor vana intendens, vanum dicitur, & longè esse à Deo, iuxta illud: Cor eorum vanum est; rursus, Cor autem eorum longè est à me: ita istud plures fines affectans, dicitur cor diuisum: de quo Prophetes: Diuisum est cor eorum, nunc interibunt; sicut illud non retinens quæ illi commendata sunt, cor est dissolutum: vnde Iosue: 5. Dissolutum est cor eorum; & Ecclesiastici 2. Va dissolutis corde. Purganda est præterea voluntas à lethali crimine, quod est summa immunditiã, animæq; impuritas: nam est vti fruedis, & frui vtendis. Cor enim nostrum cum terrenis per desiderium admiscetur, polluitur atque inquinatur; cum diuinis verò & cœlestibus per amorem coniungitur, mundum ac purum redditur: quemadmodum aurum ferro, vel plumbo coniunctum, vilescit, atque descendit; cum verò vnitur adamanti, aut lapidi pretioso, ascendit ac perficitur. Absurdum etiam prorsus quæ-

Voluntas quot modis purgetur, ac mundetur. 1. Cor. 10.

Alterã purgatio. Matth. 6.

Psal. 5. Esa. 29. & Matth. 15. Cor diuisum, & cor dissolutum, quæ nam illa. Osee 10. Iosue 5.

Ecclesiastici 2.

Tertia purgatio voluntatis.

Anima, seu voluntas Dei per peccatum deserens, quid faciat infelix

Psal. 44.

Lethalis macula peccati quæ turpis.

Apocal. 1.

Anima unde se quoq; com maculet.

Verè mundi, & puri à peccato qui.

Psal. 118. Ecclesi. 1. 21.

Philip. 4. 2. Cor. 7.

Psal. 145. Psal. 98.

Psal. 26.

Psal. 54. Philip. ult.

Matth. 10.

Peccati quoque macula venialis cur fugienda.

indignum est, cum anima seu voluntas à Deo in sponsam ascita sit, atque exaltata, cuius sponsalia, ornamentaque in Baptismo accepit, si dum ad sponsum duceretur legitimum, acquiesceret operi nefario, atque cum fædo, atque ignobili Æthiope, Christo cõtempo, qui speciosus est forma præ filiis hominum, iniret connubium. Est autem peccati macula illa maxima, quoniam reddit animam Deo odiosam & inuisam; opusque fuit lixiuio sanguinis & lacrymarum Christi ad illam abluendam. Dilixit nos, inquit Dilectus, Et lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Maculam etiam incurrit anima, quædo aut proximum non diligit sicut se ipsam; aut se ipsam non diligit propter Deum, aut nequaquã Deum propter se ipsam, aut super omnia: quod plenè minime obseruamus, nisi cum nihil supra eum, nihil contra, nihil æquè ac eum diligimus. Immoderatis quoque affectibus, nisi reprimatur, sordidatur cor nostrum. Illi ergo immunes sunt ab omni labe, qui dicunt cum Propheta: Iniquus odio habui, & legem tuam dilexi: quorum desiderium est omne bonum: qui tanquam à facie colubri fugiunt peccata: qui gaudent in Domino semper: qui tristantur secundum Deum ad pœnitentiam: qui de se ipsis ac viribus suis diffidentes, nec in principibus aut filiis hominum, in quibus non est salus, confidentes dicunt, Quoniam tu es, Domine, spes mea: & Dominus illuminatio mea, & salus mea: quem timebo? qui iactant cogitatum suum in Dominum: qui omnia possunt & audent in eo, qui illos confortat: qui timent eum, qui solus potest mittere in gehennam: qui zelo gloriæ Dei & salutis animarum irascuntur, & non peccant. Est etiam præter peccatum mortiferum venialis delicti macula, quod pro viribus enitendum est, vt caueamus: nam ad exitiale disponit, ducitque, & in illo dæmon semen ponit, & ad ostium pulsatur: quod purgante igne expiri debet, nisi

antè sit remissum. Etsi autem magna commoda temporalia, & spirituale aliorum consequerem salutem, nullo modo est admittendum. Et vt nos non mortifera vulnera tantum, sed leuiora etiam, quæ faciè dedecorare aliquo modo possunt, tanta diligentia euitamus; ita nos non tantum illa delicta quæ mortem inferunt, sed etiam quæ charitatis feruorem extinguunt, aut obnubilant, diligenter cauere debemus. Ac vt oculus, tum humore interno, tum puluere externo, tum denique vulnere, icuque alterius inficitur ac corrumpitur: simili ratione spiritus siue cor nostrum inquinatur prauis cupiditatibus & tentationibus, quibus nisi obuiam eatur, castitas periclitatur, animus vnum cum his quæ diligit, efficitur, iuxta id dictum Prophetæ: Facti sunt abominabiles sicut ea qua dilexerunt. Maculatur etiam extrâ puluere, vt cum putat carnis peccata ineuitabilia esse, aut simplicem fornicationem non esse peccatum. Accedunt vulnera dæmonis extrâ tela iacentis ignita, & mortem præsentaneam adferentia, nisi scuto fidei illa excipiamus: debetque spiritus noster immixtus carni supernatare, vt oleum in lampade aquæ supernatat, quo ita lampas accensa seruetur: quod si tam sedulo à labe, vel minima, in veste pulchra, vel à fæditate in facie cauere soles; fuge & peccatum maculans atque deturpans Dei imaginem. Existit quoque quædam criminum maculæ, quæ nostrum fugiunt aspectum; quales sunt peccata occulta, pro quibus remittendis deprecandus est Deus, qui solus illa nouit. Nam Imperfectum meum, ait Dauid, viderunt oculi tui; & cum eodem Propheta dicendum: Ab occultis meis munda me; & ab alienis parce seruo tuo. Siquidem multi sunt suo iudicio puri & incontaminati, qui tamen iudicio Dei minimè sunt: omnis culpæ expertes: quod pulchrè in Iacob adumbratum est, quæ ad Laban dixit, Quod autem furti me arguis, apud

Alia ratio ab exemplo.

Cor nostrum vt prauæ iniquitatis cupiditates, quæque eis resistendum.

Osea 9.

Cordis aliæ sordes puluerulæ abstergendæ.

Ephes. 6.

Quas præterea sordes anima cõtrahat imprudens ac neficia: illaque quomodo purgandæ.

Psal. 138.

Psal. 18.

Gen. 31.

Fomitis labe quomodo debilis.

Qui loci Scripturarum impossibile cor dis munditiæ astruere videantur.

Prou. 20.

Psal. 142.

Iob 9.

1. Ioann. 1.

Matth. 6.

Tres gradus munditiæ assignantur. Primus.

Ezech. 16.

Infra 24.

1. Cor. 6.

Psal. 50.

quemcumque inneneris deos tuos, necetur; coram fratribus nostris scrutare, quis quid tuorum apud me inneneris, auferi. Hæc dicens, ignorabat quod Rachel furata esset idola. Et postremo alia macula fomitis, siue concupiscentia carnis: quæ etsi omnino extingui, aut penitus aboleri non possit, dum viuimus, possunt tamen eius motus magno merito nostro coërceri, atque in illis reprimendis ac moderandis animus virtutum incrementum capere, vt virtuti feruiant, qui ad inquinandam animam tendebant.

Possent autem contra hanc beatitudinem obijci quædam. Et primum quidem, verbum Salomonis: Quis potest (inquit) dicere, Mundum est cor meum, purus sum à peccato? Et Psaltes, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: Iob etiam, Si lotus fuero, inquit, quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissima manus mea: Tamen sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea; item Dilectus discipulus, Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est; Dominus quoque instituit, vt filij eius quotidie dicant: Dimitte nobis debita nostra.

Ad horum locorum faciliorem dissolutionem, statuendum est, triplicem posse constitui cordis munditiæ gradum. Primus est, per quem ex immundo & peccatore, homo efficitur mundus & iustus: quæ munditia contingit in iustificatione, de qua Ezechielis cap. 16. traditur: In quo mundabo cor tuum, ait Dominus Deus: quem facias omnia hæc opera mulieris merceniciæ & procacis? & cap. 24. Immunditia, inquit, tua execrabilis: quia mundare te volui, & non es mundata à sordibus tuis; & Apostolus, Et hæc aliquando quidem fuistis (scilicet peccatores): sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri. Idcirco Dauid orabat, Cor mundum crea in me Deus; & Spiritum rectum innoua in visceribus meis. Sciebat enim hoc Dei munere tantum cog-

tingere: vnde alius quidam vates cecinit, Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus iniquitamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum.

Quoniam ita dicatur nobis Deus dare cor nouum propter gratiam, vt nos propter assensum liberi arbitrij dicamur illud cor sanctum efficere. Vnde idem Propheta capite 18. hortatur, Facite vobis cor nouum & spiritum nouum: & quare moriemini, domus Israel? Et Esaias, Lauamini, mundi estote: Rursus Iacobus capite 4. Purificate corda, duplices animo. Hæc autem munditia omne peccatum lethale reuera tollit, & radicatum extirpat, neque tantum per imputationem Dei, vt fingunt hæretici: nam si Filius liberauerit, qui totum hominem sanum fecit in Sabato, nempe Christus, verè liberi eritis, neque tantum imputatione: quia alioqui lux esset cum tenebris, & Christus simul cum Belial; at Dilectus discipulus, Omnis, ait, qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut & ille sanctus est: & rursus, Filioli mei, nemo vos seducat. Qui facis iustitiam, iustus est, sicut & ille iustus est. Vt ergo Deus vel Christus non est per vilam imputationem, sed reuera iustus, ita Deus quos pro iustis habet, verè iusti sunt: & quibus peccatum non imputat, re ipsa peccato carent, iuxta illud Prophetæ: Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus.

Ad hæc, si Christus maior est quàm Adam, & plus potest saluare, quàm ille perdere: si ille re ipsa sub captiuitatem dæmonis genus humanum redegit, & peccatum verè in mundum introduxit: debuit Christus veram libertatem, verèque iustitiã introducere, ita vt qui mundus est, nõ egeat nisi vt pedes lauet; sed sit mundus totus: nihil ergo, quod peccati ratione habeat, in iusto remanet. Præstat hæc quoque munditia

Ezech. 36.

Homo vt sibi cor nouum efficiat.

Supra 18.

Esa. 1.

Iaco. 4.

Contra imputationem hæreticorum iustificam.

Ioan. 8.

Supra 7.

Supra 5.

1. Ioann. 3.

Ibidem.

Deus quomodo iustus, & ij quos ille iustificat.

Psal. 31.

Rom. 2.

Secunda ratio pro vera, non imputatione peccatoris iustitia.

Gen. 3.

Rom. 5.

Ioan. 13.

Tertia ratio, & cur iustus non perseueras dænetur.

1. Cor. 1.
Iob. 22.

Alter gradus
cordis mun-
ditiz.
Psal. 50.
Ecclesiasti-
ci 18.

Ephes. 4.

Tertius & vl-
timus pprius
beatorum.
Ephes. 5.
Apoc. 21.
Matth. 13.

Illius dicti:
Quis potest
dicere, Mun-
dum est cor
meum, & pu-
rus sum a pec-
cato: primus
sensus Chry-
sostomi.
Homil. 38.
in cap. 21.
Matth. 10-
mo 2.

Alter sensus
Augustini
multis in
locis.
Tertius alio-
rum.

facultatem permanendi sine pecca-
to, quare merito punitur non per-
seuerans, quia perseuerare cum Dei
gratia poterat; & promittit Apo-
stolus confirmationem vsque in fi-
nem sine crimine, & saluatur in-
nocens in munditia manuum sua-
rum.

Secundus gradus munditiæ, est
profectus siue augmentum iustitiæ:
de qua Psaltes, *Amplius laua me ab ini-
quitate mea: & Sapiens, Non verearis
vsque ad mortem iustificari:* semper em
sunt peccata venialia, dum viuimus,
declinanda, & in illis quotidie exui-
tur vetus homo. Vnde Paulus bap-
tizatos iam & mundatos adhortatur
dicēs, *Renouamini spiritu mentis vestrae:
& induite nouum hominem, qui secundū
Deum creatus est in iustitia & sanctita-
te veritatis.*

Tertius gradus munditiæ erit in
gloria, quia ibi erit perfecta iustitia
sine macula & ruga; & ciuitas eius erit
aurum mundum, teste Ioanne, &
purum granum sine palea reconde-
tur in horreum. Ibi nulla criminis
labes, vel minima, nullus motus fo-
mitis indecens, nullus defectus co-
gnitionis & amoris, vt hinc sunt.

¶ Ideo obiectiones in contrarium
diluendæ sunt. Ad primā igitur ex
Salomone respondetur ex Chryso-
stomo: *Nemo potest, inquit, dicere, Mū-
dum est cor meum, ex se scilicet & ia-
ctanter: vnde Hebraicè dicitur, Ne-
mo potest dicere, Mundaui cor meū: Se-
ptuaginta verò interpretes dicunt:
Cum sederit Rex in solio maiestatis suæ,
nemo potest dicere, &c.* quia sedente il-
lo pro tribunali, cum aliam iustitiā,
quam ab eo concessam non habea-
mus; nō possumus eam illi obiecare
quasi nostram, aut à viribus nostris
profectam.

Augustinus verò existimat hoc ef-
se ob venialia, sine quibus vita San-
ctorum non traducitur. Vel tertio
sensus est: *Quis potest dicere,* id est,
pauci sunt & rari, atque illi non ex
se, sed ex gratia Dei hoc possunt di-
cere: & aliud est quod sint iusti &
mundi pleriq; aliud verò, quod ipsi
de se ipsis sciant: & munditiæ præ-

senti non repugnat huius rei igno-
ratio, vel ex venialibus delictis cō-
tracta macula.

Ad secundam verò sententiā Da-
uidis, de peccatore ad huc viuente in
peccato intelligitur teste Augusti-
no: qui nō iustificatur, nisi ex seruo
filius efficiatur; & peccato mortuus,
viuat Deo. Est & alius sensus: *Non
iustificabitur in conspectu tuo omnis vi-
uens:* quoniam dum viuimus, ad as-
secutionē æternæ coronæ non pos-
sumus peruenire, vel secundum ex-
actissimā Dei iustitiam, quæ vel de-
licta etiam leuissima non admittit,
non iustificabitur: vt Augustinus
respondet lib. 2. De peccato. mer. &
remissione cap. 19. Ad eundē quo-
que sensum exponenda est sententiā
ex Iobe producta: nam & iustitiam
Dei seueram & exactam, semoto o-
mni pacto misericordiæ inito, con-
siderat: nam talis iustitia defectum
fomitis etiam minimè vitiosum, vel
leue aliquod peccatum non admit-
teret. Ad quartum Ioannis locum
dicendum est, sermonem esse vel de
peccato originali, quod in Adā cō-
traximus, quod qui negaret se incur-
risse, esset mēdax; vel de leuibus ac
quotidianis peccatis loquitur, quæ
neque iustitiam, neque perfectio-
nem eius tollunt: quemadmodum
& illa sententiā: *Omnes iustitia nostræ
quasi pannus menstruatus,* si de iustis
& filijs Dei sit sermo, exponenda
est de leuibus ac venialibus delictis:
ob quam causam pronuntiandum
nobis quotidie est, *Dimitte nobis de-
bita nostra.*

De tertio verò quod proposue-
ramus: Tales mundo corde beati
prædicantur: quia hanc interio-
rem iustitiam non videns mundus
hic, qui in maligno positus est, iri-
det simplices, & traducit, fugit-
que: cor suum, quod intus conde-
mnat, & peccati coarguit. Excellit-
q; hæc Euāgelica mūdities omnem
externam Philosophiam, quæ inter-
na, vel non videt, vel nō curat, qua-
si vitia illis nō possint inesse: ac vel-
ut in scena ad homines, eorum que
gloriam captādam, vel amicitia val-

Ad illud re-
spondetur ex
Psalmo: Non
iustificabitur
in conspectu
tuo omnis vi-
uens, duplici
ter.

B. August.
tom. 7. cir-
ca medium.
Id Iobis: Si
lotus fuero
quasi aquis
nituis, &c. ta-
mē sordibus
intinges me,
& reliq. quo-
modo acci-
piendum.
Quo sensu di-
catur: Si dix-
erim quoniam
peccatum nō
habemus ipsi
nos seduci-
mus, &c.

Esa. 64.

Matth. 6.

Mundi corde
cur beati.

1. Ioann. 5.

Qualis Phi-
lotothorum,
qualisq; Iu-
dæorum in le-
ge munditia.
Heb. 9.

Leuit. 14.
3. Reg. 7. &
2. Paral. 4.
Mare æneū,
& luterus, &
probatica pi-
scina cui v-
sul deserui-
rent.
Ioan. 5.
Ioann. 2.
Matth. 15.

Secunda ra-
tio, cur beati
mundo cor-
de.

Tit. 1.

Matth. 23.

Tertia ratio
beatitudinis
mundicor-
dium, ab ef-
fectis.

Esa. 6.
Dan. 9.

Ephes. 5.
Anima no-
stra vnde fiat
templum san-
ctum Dei.

1. Cor. 3.

de est conuersa. Excedit & Mosaicā
munditiam, cum lex illa externam
tantum præciperet iustitiā, & exter-
nam immunditiam ex vi legis prohi-
beret. Ideo Paulus dixit; *Si enim san-
guis hircorum, & taurorum, & cinis vi-
tula aspersus inquinatos sanctificat ad
emundationē carnis, &c.* Et paulò su-
pra, *Solummodò in cibis, & in potibus, &
in varijs baptismatibus, & iustitijs car-
nis vsque ad tēpus correctionis impositis.*
Vides igitur quod ad carnem emū-
dandam spectabat lex: & Sacerdotes
à lepra corporis mundabāt: vnde in
tēplo ad Sacerdotis ministeriū erat
mare æneum, & luterus, in quibus
corpus lauabant Sacerdotes, & pro-
batica piscina non lōgè erat à tēplo,
in qua Sacerdotes victimas ablue-
bant, ac Deo immolabant: vt quidā
tradunt. Curabant quoque in men-
sa frequēter manus lauare: vnde hy-
drix sex positæ erant ad purificatio-
nem Iudæorum in nuptijs celebratis
in Canā Galilææ; & Apostoli accu-
sati sunt à Phariseis; quod non laua-
rent manus, cum panem mādūcarēt.
Deinde merito beati dicuntur mun-
do corde, quoniam vt sapienter me-
dici fonti, ac radici ipsius morbi re-
mediū adhibent; ita Deus peccatorū
omnium causæ, nempè ipsi cordi,
ex quo omnia bona, vel mala nostra
proficiscuntur. Nam omnia munda
mundis fiūt. Hinc Dominus acerbè
reprehēdit Phariseos, quod spiritu
neglecto, carnis munditiæ incumbe-
rent: *Phariseæ, inquit, cæce, mūdā prius
quod intus est calicis, & paropsidis, vt fiat
& id quod de foris est, mundum.* Quasi
dicat; Externa munditia pendet ab
interna. Item beatitudo hæc similè
efficit Patri, Filio, ac Spiritui sancto,
quibus iugiter canitur, *Sanctus, san-
ctus, sanctus:* quia alienus est ab omni
impuritate Deus: & Christus dicitur
Sanctus sanctorum: & Angeli, Spiri-
tus sunt sancti, & mundi, eum dæmo-
nes, spiritus immundi dicātur. Red-
dit etiam similem Ecclesiæ trium-
phanti, quæ non habet maculā, neq;
rugam. Insuper, quoniam anima mū-
da redditur apta ad sacrificium; & ad
esum; sit templum sanctum Dei, ci-

uitas Ierusalem noua, descendēs de
cælo, Christi imitatrix videlicet: fit
sindon munda Ioseph, in qua inuol-
uitur Christus: efficitur sponsa mū-
da, & casta corpore, & animo: euadit
granum purum, & aurum sine scoria
mundum, ac pro illa purganda Dñs
instituit multa. Purificatur enim aër
vento, domus scopis, panni lanei, li-
neive, aqua calida, triticum ventila-
bro, speculū defricatione, igne me-
talla, ferrum lima: ad eum modum
vento Spiritus sancti Australi per-
mundantur ac purgantur vana desi-
deria cordis. Ita enim Iob ait: *Abstulisti
quasi ventus desiderium meū.* Benè,
meum inquit, scilicet ex me natū, &
carnis commoda quærens. Scopis
quotidianæ discussionis consciētā
nostram purgemus, exēplo Prophe-
tæ qui dicebat: *Scopebam spiritū meū.*
Aqua contritionis calida cū cinere
memoriæ mortis præteritas dilua-
mus culpas, dicamusq; cum Prophe-
ta: *Lauabo per singulas noctes lectū meū,
lacrymis meis stratum meum rigabo.* Vē-
tilabro confessionis & absolutionis
per Sacerdotes exhibet peccata re-
mitti nostra postulemus: quā pote-
statem remittendi Christus inuffla-
uit in Apostolos, dicens: *Quorum re-
miseritis peccata, remittuntur eis.* Spe-
culum cordis defricatione, seu de-
terfione asperioris vitæ, vel satisfac-
tionis, in qua includitur precatio,
ieiunium, & elemosyna, peccatorū
reliquias, maculasq; inustas abster-
gamus. Igne charitatis, quem venit
Iesus mittere in terrā, omnes faces,
defectusq; comburamus. Lima cor-
rectionis, quam nomine Dei prædi-
cator adhibet ad veterem hominem
destruendum, quasi ferri rubiginem
peccata nostra percelli, obiurgariq;
æqui boniq; consulamus. Sic enim
Prophetæ Dominus, *Quasi tuba, in-
quit, exalta vocem tuam, & annūtia po-
pulo meo scelera eorum; & domui Iacob
peccata eorum:* & Apostolus, *Increpa il-
los dure.* Atque ita erimus mundi; vt
aër extenuatus, vt domus scopis mū-
data, vt vestimenta candida, vt gra-
num purum, vt argentum purgatum
septuplum, vt speculū sine macula.

Apoc. 21.

Ioan. 19.

Quemadmo-
dum deside-
ria cordis no-
stri purgen-
tur.

Iob 30.

Examen con-
scientiæ.

Psal. 76.

Mortis medi-
tatio.

Psal. 6.

Vsus confes-
sionis Sacra-
mentalitis.

Ioan. 20. &
Matth. 18.

Vitæ melio-
ris institutio:

Luc. 12.

Amor corre-
ctionis pro-
priæ.

Esa. 58.

Tit. 1.

Psal. 11.

Ad cordis munditiam exhortatio. Num. 19.

Ibidem.

Prov. 4.

Aliam quam Philosophi, & Pharisei, & Mundas, cordis munditiam Christus a suis cultoribus requirit, & petit.

Demus igitur operam, ut mundi efficiamur, quando tanta suppetit eorum copia, quae mundos nos possunt reddere. Etenim omnia creata sunt, ut mundando cordi deseruiant, etiam si nos nostro vitio omnibus inquinamur. Tangens mortuum, immundus erat in lege. Vas sine opereculo, immundum ducebatur: ita & qui peccato inuoluitur, & qui non omnino custodiam seruat cor suum. Simus igitur mundo corde. Philosophi praedicabant sapientes corde, & alta speculantes: Christus mundos corde, quod rustici, & vetulae consequi possunt. Iudaeus etiam, ac Phariseus beatificabat eum, qui mundus esset corpore, quo posset ingredi templum, sive Tabernaculum quasi Sanctus munditiae externa suffultus: Christus internam petit, qua corda nostra perornata idonea ad visionem Dei reddantur. Mundus suis oculis, ut gratam commedat corporis munditiam, ve-

stiumque nitorem, & elegantiam, ut tales digni sint qui verentur cum Regibus, & cernant illorum faciem: Dominus vero eos celebrat, qui cor purificare student, quo Regem Regum Deum spectare in aeternum valeant: immundos vero reprobat: *Non habitabit, inquit, iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.* Accedamus igitur ad tot tantaque remedia, quae vim habent sanctificandi: & ubi vita functi fuerimus, locus est adhuc purificationi per ignem purgantem, per suffragia viuentium, precesque per sacrificium altaris, per thesaurum Ecclesiae indulgentiae apertum atque communicatum: ut ita mundi effecti, ad videndum Deum aditum nobis & viam muniamus, gratia ac meritis Domini nostri Iesu Christi, cui par cum Patre, & Spiritu sancto est gloria & imperium in secula seculorum, Amen.

Psal. 5.

TRACTATUS XIX.

IN illa verba: Quoniam ipsi Deum videbunt.

De visionem omnis virtutis premium, cur Christus tot rationibus praemiorum expresserit. B. Chryso. tom. 2. in princ.

In eos, qui summum hominis bonum in terrenis bonis collocant. B. August. tom. 5.

Quemadmodum cordis munditia omnis est virtus, iue beatitudo octies repetita; ita omnis beatitudo quae in praemium proponitur, proprie est Dei visio. Ut enim docet Chrysostomus homil. 15. in Matthaeum, omnia ista octo praemia nihil aliud nisi visionem Dei designant: quam quia humanus intellectus propter eius excellentiam non capit, oportuit illam per diuersa nobis nota describi; obseruata tamen congruentia ad merita, quibus praemia apte respondeant. Quod ad beatitudinem igitur spectat in genere, cauendi sunt duo errores, ut acute vidit Augustinus lib. 19. de ciuitate Dei, cap. 4. Alter est de loco, nempe beatitudinem esse si-

tam in bonis huius vitae, quae cor hominis fatiare minimè possunt, imò omnia creata tanquam carnes falsa sitim irritant potius quam extinguant. Et quomodo creaturae beatitudine carentes quaequam beare poterunt, & praestare illud, quo ipsae ex se carerent? Nisi quis forte desipiat, putetque; vmbri, aut pictis cibarijs hominem posse satiari, aut decorari luto, aut ditari terra. Posterior error est cauendus in tempore. Siquidem putarunt Philosophi, non esse aliam quam istam vitam, neque aliam futuram beatitudinem, quam quae hinc haberi possit. Vnde ibidem ait Augustinus: *Quoniam non videntes nolunt credere, hic sibi conantur falsissimam fabricare: inter quos praecipui sunt Stoici, qui felicitatem in virtute collocabant.*

In alios qui felicitatem hominis in vita tantum praesenti, non futura constituent.

Verum

Prima ratio & secunda.

Tertia ratio, & quarta.

Quinta & vltima ratio.

Triplex Dei visio secundum Augustinum. Idem somo 3.

Corporalis, quae omnino excluditur ab eodem.

Verum in contrarium multa militat: quoniam beatus viuuit, ut vult; iustus autem nunquam quiescit, neque viuuit, ut vult; nec suum viuere in sua situm est potestate. Homo etiam quia breuissimam viuuit vitam, & multis miserijs refertam, breuissimam, atque illam quidem multis defectibus atque calamitatibus obnoxiam possideret beatitudinem. Ad haec, cum homo perpetuo operari nequeat, sed interdum cesset & ferietur, non contingeret illi stabilis, & incorrupta felicitas. Amplius, tempus generationis atque educationis, donec ad perfectam cognitionem perueniat & felicitatem, maius esset tempore durationis ipsius beatitudinis: quod naturae ipsi aduersatur, quae cito perficit breui tempore duratura. Quod si haec esset vltimus finis, peius esset homini quam brutis animantibus, prospectum, quae haec quietem quandam & felicitatem assequuntur, quam tamen natura homini denegauit. Denique Stoici assererebant, tot esse mala, quae vitam hanc nostram comitantur, ut sapiens posset se iuste interimere, quo se de tantis malis eriperet: de quibus pulchre Augustinus, *O vitam beatam, inquit, qua ut finiatur, mortis querit auxilium!*

Circa visionem Dei vero in primis notandum est, triplicem visionem constitui ab Augustino lib. 12. super Genesim ad literam (in quo latissime hic sanctus Pater de visione Dei edisserit) nempe corporalem: spiritalem siue imaginariam & intellectualem, siue, ut ipse ait, tertij caeli. Prima ergo visio corporis non fit, extra nos emittendo radios substantiales ac subtiles: natura enim concava oculorum organa distinxit, sicut aliorum sensuum, ut illa tanquam receptacula esse ostenderet, & sensationem intus recipiendo effici demonstraret. Resolueretur etiam homo, si extra emitteret spiritus, caelum tam longe distans spectando; priusque propinquiora quam remotiora cerneret, & aere moto directe non cerneret: sed res omnes natura sua virtutem habent transmittendi species, & sui ipsarum similitudines; quem-

admodum Deus & Angeli emittunt virtutem suam ad inferiora: quare columna opposita mille speculis, in omnibus cernitur eius similitudo; & mille hominum oculis conspecta, resplendet in pupilla eius species, quae animum tangit in oculo: ille autem rem percipit qualis est. Cum autem Deus nec lucidus sit, nec coloratus, ut sunt corpora omnia: propterea oculo externi sensus videri nequit: quanquam Augustinus lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 29. in dubium reuocauerit, an oculus corporeus hominis beatitudinem animae & corporis consecuti, Deum cernere possit. Sed iam certe hoc minimè in dubium est reuocandum. Praeter hanc vero est & alia visio interiorum sensuum, quae ab eo quod imaginationis facultate efficiatur, imaginaria dicitur, quae etiam animantia reguntur & ducuntur: quam necessario Deus animanti ingenerauit: nec enim canis ad panem edendum accederet, neque ad quaerendum dominum, & illo inuento, ei blandiendum; nisi eorum simulacra, & species in imaginatione seruaret: neque rursus ab apro, aut leone sibi caueret, nisi per quandam sibi a natura inditam intentionem, cognosceret illos secum gerere inimicitias, & viribus praevalere. Hac autem visione, per quam Deus multas veritates reuelauit Prophetis, Deus ipse ab homine videri nequit, quia sic finita specie Deus apprehenderetur, & animantia Deum caperent: & idolum, siue similitudo, esset quod videretur, non Deus ipse; quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest: rursus, *Non videbit me homo, & viuuet.* Ultra has duas visiones communes homini cum brutis animantibus, tertia, homini tantum propria, constituitur, quae intellectualis est, siue mentis, quae Deus per se ipsum ab homine cernitur: atque hanc Augustinus dicit esse visionem, de qua Paulus raptus in tertium caelum audiuit arcana verba, quae non licet homini loqui. Haec autem visio, quae intellectualis fit, triplex rursus existit. Prima quidem naturalis, quae Deus

Cur Deus oculo videri corporeo non possit.

Idem August. tom. 5.

Altera visio Dei, imaginaria.

Imaginandi visio a natura cur animantibus tributa.

Imaginatione Deum videri non possit.

1 Tim. 6. Ioan. 1. Exo. 33.

Tertia Dei visio intellectualis. August. supra citatus ab autore. 2. Cor. 12.

videri

Hæc triplex, Naturæ pit ma quæ re-ijcitur. Arist. lib. 3. de anima, text. 37. & 38. tom 1. 1. Tim. 6. Ibidem. Begardorū, ac Begutna- rum hæresis.

Altera Fidei inchoata & imperfecta. 1. Cor. 13. Iaco. 2.

Luc. 1. Matth. 16.

Ioan. 20. Tertia Dei visio intelle-ctualis perfe-cta, & consu- mata.

Dei beatissi- mam visionē quā impie, quā fœdē Cherintus at- que Mahome- tus in volu- pte colloca- verint. Ioan. 4.

videri in se ipso non potest: natura- le quippe est, intelligentem phan- tasmata speculari; at phatasmate nul- lo Deus apprehēdi valet: propterea namque in Scripturis inuisibilis di- citur, & lucem habitare inaccessam, ac Deum neminem vidisse vnquam. Estq; inter errores Begardorum & Beguinarum quintus in ordine dam- natus à Clemente V. in concilio Viennensi; qui sic habet: *Qualibet intel- lectualis natura, in se ipsa naturaliter est beata: & anima non indiget lumine gloria ipsam eleuante ad Deum viden- dum; & eo beatè fruendum.* Secunda vi- sio mentis, per fidem efficitur: quæ simpliciter beatum non efficit, quia obscura est & imperfecta, siue per speculum & in ænigmate; interpola- ta est, & cum peccato stat, nedum cum multis miserijs & afflictionib; imò & dæmones credunt, & cōtre- miscunt: est tamen via ad beatitudi- nem comparandam: vnde dictū est virgini, *Beata qua credisti;* & Petro, *Beatus es Simon Bar-iona: quia caro, & sanguis nō reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cælis est:* & Thomæ, *Beati qui non viderunt, & crediderunt.* Tertia ve- rò est visio mentis, quæ Deus in glo- ria per essentiam videtur: qua de hîc est sermo: hanc autem quidam, vt vi- lem & exiguam, minimè agnouerūt, vt Cherintus atque Mahometus, eo- rumq; sectatores, qui non nisi carnis delectationes & voluptates magni- pendentēs, cum viderent in hac bea- titudine cibum & potum, & venerea non admiserunt; eam negarunt, & in voluptate sensus illā constituerunt. Sed profectò pessime isti philoso- phati sunt, non cogitantes Deum corpore sensuq; carere; sed totum esse spiritum & mentem, qui tamen suapte natura in se ipso est beatus: Angeli quoq; cælorum incolæ, spi- ritus sunt, atque corporū expertes, & gratia Dei & participatione beati. Et quæ porro beatitudo esset ho- minis, si in voluptate sensus consi- steret? quippe illam cum brutis ha- beret animantibus communem, & alienam ac dissimilem à beatitudine Dei & Angelorum: immundæ præ-

tereà sunt & impuræ voluptates sen- suum, maximè verò gustus, & ta- ctus illæ: nam vt quidam eleganter dixit, Vt deterius est inquinare cu- biculum, quàm mudare; ita peius est edere, & cibos in corpus ingerere, quàm egerere. Existunt quoq; de- lectationes cum miro tædio fasti- dioque coniunctæ, ita vt quo rariùs percipiuntur, eo gratiores sint: vt re- cte à quodam sit dictum:

Sunt talis quoque tedia vita Magna, voluptates cōmēdat rarior vsus. Quare qui in ijs felicitatem statuūt, raram volunt esse, & nō perpetuam beatitudinem. Discat ergo carnales homines cogitare spiritualia, & se ipsis digna, ne cum belluis veniant connumerandi: postquā philosophi res in cognitione & intellectu po- sitas speculantes ac degustantes, om- nibus sensuum se delectationibus spoliauerunt, ita vt quidam sapiens scripserit, se non posse simul vacare philosophiæ & vxori; & Democri- tus, illustris philosophus, se ob sa- pientiam melius contemplandā, ex- oculauerit. Sunt & alij, qui opposi- tam sententiam secuti, ad eō beatitu- dinem exaltarunt & magnificarunt, vt dixerint, Deū minimè videri pos- se vel à beatis, vel ab Angelis; sed splendorem & similitudinem quan- dam, vt hæretici quidam dicti Ar- naldistæ, & Petrus Abailardus, in quē pugnavit B. Bernardus, & Almaricus quidam: Armeni quoq; & Græ- ci (in quos Armacanus, Turrecrema- ta & Guido agūt) notati sunt, quod dixerint videri energiam quandam, hoc est, entitatem re ipsa à Deo dis- tinctam, theorias siue theophanias, id est, lumina quædam Deum demō- strantia, nō Deum ipsum. Verūm in hos sunt multa. Primò, quia Scriptu- ra visionem Dei in se ipso promit- tit: *Cum apparuerit, inquit, similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est:* itē, *Videmus nunc per speculū in ænigmate; tūc autē facie ad faciē. Nūc cognosco ex parte; tūc autē cognosca sicut & cogni- tus sum:* & Propheta, *Ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus deorum in Sion.* Deinde, magnitudo visionis

Quanta vo- luptatum in comoda.

Iuuenalis Saty. 11. in fine.

Quanto mi- nus belluina Philosopho- rū de summo Bono, quā Cherinthi, & Mahometi se- tentia.

M. Tullius in quadam epist. ex fam. mil.

Aduersus Deum negā- tes per essen- tiam à quo- quam posse videri.

D. Bernat. episto. 190. ad Innocen- tium Papā. Armacanus, Cardi. Tur- recrem. in quodam tra- ctatu. Guido in ca- talogo hare- sum. Primum ar- gum. 1. Ioann. 3. 1. Cor. 13. Psal. 83. Secundum argum.

Dei,

Psal. 35.

Ioan. 17.

Clem. 5.

Scot. lib. 5. dist. 14. q. 2.

Duran. lib. 2. q. 28. q. 1. ad 1. Tertium ar- gumentū pro lumine glo- riæ beatorum statuendo.

Coloss. 1.

Apoc. 21.

Quartum ar- gumentum.

Lumen glo- riæ quā ef- ficax.

Vndemaius, minus ve lu- men gloriæ in beatis.

Dei, leuigatur per lumen gloriæ, quo Deus est videndus, de quo Psal. 35. dicitur: *Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lucem:* & Dominus: *Et ego clarita- tem quam tu dedisti mihi, dedi eis.* Id est, vt nunc dono lumen gratiæ de- mo, ita donaturus sum lumen glo- riæ: Clemens V. Pontifex Maxi- mus dictus, eos damnat qui illud lumen tollunt: quemadmodum Scotus & Durandus illud auferre vi- dentur. Ratio etiam illud porrigit, suadetque. Nam vt Sol sine eius lu- ce à nobis cerni nequit, ita nec Deus sine luce nobis communi- ca- ta: quod Scripturæ explicare vi- dentur: ait enim Paulus ad Colos- sen. 1. *Qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum, in lumine,* nempe ad participandum partem sortis san- ctorum, quæ erit in lumine gloriæ, quemadmodum hîc est in lumine fidei, & gratiæ: Ioannes etiam A- pocalyp. 21. inquit: *Et ciuitas non eget Sole, neque Luna, vt luceant in ea. Nam claritas Dei illuminabit eam, & lu- cerna eius est Agnus.*

Præterea, sicut opus est virtu- tem aliquam oculum confirman- tem habere, vt Solis aciem quis possit cernere, ita & lumine glo- riæ mentem eleuante, & ad cernen- dum iuuante opus est, quo valeat Deum videre atque eius essentiam, quæ modo ineffabili ita menti ele- uata vnitur, vt & obiecti, & spe- ciei locum teneat. Nam per ipsam essentiam, vt formam, intuemur essentiam Dei, atque ita efficiuntur quodam modo dij, quia eadem ra- tione videmus Deum, qua Deus se ipsum. Quod si lumen gloriæ à na- tura nobis esset inditum, natura quoque Dei essemus: quemadmo- dum etiam calor aquæ aduentitius, si naturalis existeret, natura ignis es- set. Sed is qui Deus natura non est, vt homo, vel Angelus, potest ta- men participare Dei visionem: quæ- admodum id quod natura ignis non est. Vt aqua, caloris ignis potest ef- fici particeps. Quauis verò beatus per eandem speciem, qua Deus, &

alij omnes, essentiam videat diui- nam, non tamen ita efficaciter vnus sicut alius: nempe oculus animæ cum debilis sit, pro ratione maio- ris luminis gloriæ, vel minoris, ma- ior, vel minor est vnio essentiæ, vt formæ cum oculo mentis. Cum au- tem in Deo sit summa, & perfecta vnio, ideò se totum capit, & com- prehendit, in nobis verò, cum pro- varietate luminis gloriæ vnatur, quæ longè distat ab illa quæ in Deo est vnione, quare nec totum Deum comprehendit, & maior, & minor est visio; & visionis beatitudo diuer- sa, ita vt Paulus dicat, quod sicut stella à stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum: quod etsi de differentia gloriæ corporum dictum sit ad literam ab Apostolo, illa tamen claritatis corporum dis- tinctio sequitur distinctionem cla- ritatis, quauisque beatus magis, aut minus lumen gloriæ participans, Deum videt: & vt alibi dixit Domi- nus: *In domo Patris mei mansiones mul- ta sunt:* quemadmodum pro varia dispositione gustus eundem cibum vnus alio magis gustat. Haud tamen omnia quæ Deus videt, beati ipsum videntes cognoscunt: non enim pos- sibilis, vel ratione factorum, quæ possunt esse infinite, neque ea, quæ ex mera Dei voluntate pendent, vt electio, vocatio, iustificatio: talia enim & similia non vult Deus natura liter, sed liberè, ideò etiam videatur Dei essentia, non videbitur tamen quid pro suo beneplacito velit Deus facere. Quoniam verò lumen glo- riæ, quod finitum, & creatum est, haud potest in infinitum eleuare in- tellectum, vt infinitum Deum ca- pere valeat, nisi illa infinita distantia ab intellectu humano ad Deum tol- latur: propterea Cardinalis Ioannes Dominici, vir suo seculo doctissi- mus, huius fuit sententiæ, vt præter lumen gloriæ, quo ex parte a surgit humanus intellectus, opus sit Deum descendere ad nos, mirabili modo se nobis vnio, vt proportio sit ali- qua inter intellectum videntem, & Deum qui cernitur: quemadmodum

1. Cor. 15. Id Apostoli- cum: Stella à stella differt in claritate, duplicem ca- pit intel- lectum.

Ioan. 14.

Beati ante iu- dicio quæ non vident in Deo.

Card. 107. Dominici.

Ad Dei visio- nem secun- dū aliquos, quid præter lum. gloriæ requiratur.

Simile.

ad hoc, vt paruus puer manu con-
tingat gigantis dexteram, opus ef-
set primū quidem erigere puerum,
siue eleuare supra faxum, vel men-
sam: ex quo loco si nequaquam eum
attingeret, oporteret, vt gigas ma-
num dmitteret, vt ita posset esse
contactus inter manum pueri, &
gigantis: quanquā hanc dispari-
tatem, siue distantiam Deum inter,
& beati intellectum, alij alia ratio-
ne tollant, aiunt enim: Etsi lumen
gloriæ sit finitum, & nequeat ele-
uare quantum ad esse ad Deum in-
finitum; potest tamen intellectum
ita corroborare, & erigere, vt pro-
portio aliqua sit intelligendi, & vi-
dendi: quemadmodum etiam lum-
en gratiæ, cum finitum existat, &
hominem in infinitum exaltare non
valeat, habet tamen proportionem
ad hoc, vt hominem reddat gra-
tum Deo, & eius opera premio di-
gna efficiat infinito. Quemadmo-
dum in vnione Christi hypostati-
ca inueniuntur naturæ duæ distin-
ctæ, humana, & diuina: ita in vnio-
ne hac per lumen gloriæ hominis
cum Deo, distincta remanent per-
sonæ, tum hominis beati, tum Dei.
Ad hæc, cum lumine gloriæ ad vi-
dendum Deum subleuamur, simi-
les ipsi Deo efficiamur; proinde si-
miles ipsi facti, possumus eum vi-
dere: nam vt oculus solus in homi-
ne cernit lucem, & ærem lumine
illustratum propter similitudinem
quandam quam cum illis habet, qua
cætera membra destituuntur, non
videntque propterea: ita nos, cum
apparuerit, similes ei efficiemur, &
videbimus eum sicuti est. Sicut e-
nim speculum visum à me, effici-
tur alter ego; si pulcher quidem,
pulcher appareo; si deformis, de-
formis; ita nos, similes ei redditi
imprimenti nobis in speculo sui si-
militudinem, postea eum videbi-
mus, qui speculum sumus non tan-
tū intelligibile, sed & intelli-
gens. Amplius, vt ignis videns fer-
rum, ipsum efficit molle, clarum,
leue, & igneum, exuta duritie, o-
pacitate, grauitate, terrestri que na-

Lumen glo-
riæ, secundum
alios, per se
ipsum ad Dei
visionem suf-
ficere.

Quale lumē
gloriæ.

Secunda ra-
tio.

1. Ioan. 3.

Simile.

Tertia ratio
ab exemplis.

tura; quemadmodum etiam Sol vi-
dens Stellas, eas reddit caloris, &
virtutis suæ participes, & terra ani-
malibus naturæ suæ proprietates,
nempe siccitatem, frigiditatem, &
pondus imprimit: ad eum modum
nos Deo coniuncti, & ab eo visi, de-
riamur nobis proprietates, & at-
tributa Dei, ac similitudines, vt dij
per gratiam consummatum facti,
diuinè eum videre possumus: actus
enim secundus, qui est videre Deū,
ponit primum, qui est esse Deum.
Non est ergo Deum videre, vt a-
micum videre, vt docet B. Augu-
stinus libr. 8. de Ciuitat. Dei, capit.
8. quem cum vides diuitem, inco-
lumem, honoribus cumulatam, &
magnum, tu non propterea effice-
ris ex paupere diues, aut ex infirmo
sanus, aut ex paruo magnus, sicut
ipse est: sed est simile, ac si videres
lucem, quæ cum aspicitur, oculo
suas communicat virtutes, & perfe-
ctiones, veluti claritatem, lætitiā,
amœnitatem, & calorem. Hoc do-
cet Irenæus libr. 4. capit. 37. his ver-
bis: *Quemadmodum enim videntes lu-
men intra lumen sunt, & claritatem
eius percipiunt: sic & qui vident Deum,
intra Deum sunt, percipientes eius cla-
ritatem. Viuificat autem eos claritas:
percipiunt ergo vitam qui vident Deum:
& propter hoc incapibilis, visibilem se,
& comprehensibilem, & capacem homini-
bus præstat, vt viuificet percipientes,
& videntes se.* Hæc ille. Nos ergo
à Deo per lumen gloriæ visi, similes-
que proinde ei facti, cuncta desi-
derabilia quæ in ipso sunt, ab eo
ad nos deriuamus. Primum qui-
dem sapientiam, ad quam maximè
propensi sumus, & de qua tenta-
tus est Adam protoplastes, & quia
conditi sumus ad omnia simul in
Deo videnda sine vlllo discursu:
hinc est illa tot disciplinas attingendi,
totque autorum libros legendi
inexplebilis sitis, & cupiditas,
vt quod simul obtinere non
possumus, saltem temporis tractu,
& successione, vt tradit Episcopus
Abulensis, videamus. In cælo
autem, Deo viso, omnia simul vi-

B. August.
tom. 5.
Visio amici,
& visio Dei
secundū Au-
gustinū, quā
diuersè.

B. Irenæus,
ante mediū

Beati Deum
videntes, om-
nia videbūt,
& scient.

Gen. 3.

Alfon. To-
sta. q. 43.
inc. 5. Mat-
thai.

debun-

D. Gregor.
lib. 4. dialo-
go. 5. 33. in
fine 10. 2.

Ioan. 17.
1. Cor. 13.

Ibidem.

Intellectu so-
lo Deus vide-
tur, inq; Dei
visione ratio-
nalis creatu-
ræ beatitudo
consistit.

Quanta Dei
visione de-
lectatio con-
sequatur.

Euge. III.

Clem. V.

Beati quā-
erūt diuites,
& potentes
ex visione di-
uina.

debuntur: nam, vt Gregorius Ro-
manus ait: *Quid est quod non videant,
qui videntem omnia vident?* quia per
vnam speciem, hoc est, per essen-
tiam, Dei essentiam videbunt: at-
que hæc est essentialis illa beatitu-
do, siue vita æterna, in qua videbi-
mus Deum, & quem misit Iesum
Christum. Videbimus autem facie
ad faciem, & sicuti est, & cognos-
cemus, sicut & cogniti sumus. Est
enim in homine intellectus facul-
tas altior, & prima, qua apprehen-
dimus vltimum finem, id est, Deum:
adeo vt visio Dei respondeat ho-
minis charitati, siue voluntati finem
vltimum affectanti: & Dei ipsa vi-
sio, quæ actus est intellectus, obie-
ctum est voluntatis illa visione
fruētis. Etenim facultas non per-
ficitur principaliter ab actu, sed ab
obieto perficiente ipsum actum.
Intellectus ergo summum bonum
esse, & in quo situm sit, iudicat: at-
que in hoc summum bonum actus
voluntatis tendit per spem, & amo-
rem: Accedit postea intellectus, &
ad visionem Dei pertingit: at vo-
luntas, quæ per se in Deum tende-
bat, non per proprium vllum a-
ctum apprehendit, sed per visio-
nem, quæ actus est facultatis intel-
lectus: quemadmodum ratio dicitur
esse edendum, etsi per proprium a-
ctum non sit edere. Vbi ergo est vi-
sio Dei obtenta, accedit actus frui-
tionis, & delectationis de Deo vi-
so, comprehensioque: atque in eo
consummatur, & perficitur beati-
tudo. Vnde Eugenius III. in bul-
la definitionis Concilij Florenti-
ni, definit, beatitudinem in visio-
ne Dei existere, quemadmodum, &
Clemens V. in Concilio Viennen-
si explicuit contra Begardos, & Be-
guinas.

Deinde præter sapientiam, trahit
ad se beatus omnes opes, & posses-
siones Dei. Nam si ver. gra. totā Eu-
ropam, aut totam Asiam, vel potius
vniuersum terrarum orbem quis pos-
sideret, proculdubio is ditissimus ef-
set atque locupletissimus: quid er-
go erit Deum, omnium creaturarum

quæ in terra sunt, ac omnium cælo-
rum atque Angelorum autorem, ac
conditorem possidere? Tradunt
Philosophi, species esse sicut nume-
ros, in hunc sensum: vt quemadmo-
dum numerus maior continet mi-
norem, & vnus excedit, vel ex-
ceditur ab altero, ita species se in-
uicem superant, superantur ve: &
quicquid potest creatura inferior,
potest & superior, & eo amplius
quid præterea: quomodo aurum ea
præstat, quæ cætera metalla possunt
præstare, & præterea illis omnibus
nobilius est, & excellentius: ad
eum sanè modum Deus eminent-
ter est omnia, atque in eo supremo
modo diuitiæ, opes, & possessiones
continentur, ita vt qui Deum per lu-
men gloriæ inuenerit, pretiosam il-
lam margaritam inueniat, quæ vni-
uersis mundi possessionibus, ac mil-
le, imò infinitis alijs mundis sit præ-
stantior, pro qua vna comparanda
omnia bona hæc essent nobis di-
strahenda. Deus itaque possessio no-
stra est, quia ab illo sustentamur, a-
limur, vestimur, gloriam atque de-
lectationem percipimus. Nos quo-
que possessio eius sumus, quoniam
ipse, vt agricola nos colit, secundat,
& ornat. Ad hæc, veras omnes, &
perpetuas delicias nobis per hanc
visionem deriuamus, adeo vt glo-
ria per omnia sensuum obiecta re-
presentetur, nempe per nuptias, cœ-
nam, prandium, ebrietatem, co-
ronam, brauium, thesaurum, de-
narium, regnum, & denique per
ea omnia quæ quouis modo allice-
re, & inuitare hominem possint ad
Deum. Adde, quod summos, quiq;
nunquam marcescent, ac corrumpentur
honores, ab eo qui mentiri
non nouit, assequemur: nam om-
nes erunt nobiles, Reges, & reg-
nabunt cum eo, & filij Dei vocabun-
tur: & impij cogentur, vel inuiti
eos summis laudibus celebrare: ita
vt dicant: *Ecce quomodo computati
sunt inter filios Dei, & inter sanctos
sors illorum est.* Postremò, trahent
ad se incorruptionem, & æternita-
tem, qua seculis sine carentibus, &

Quomodo se-
cundū Philo-
sophos spe-
cies sint si-
cut numeri.

Ecquæ nam
pretiosa illa
Euangelica
margarita.
Matth. 13.

Beati quā-
etiam deli-
cious, & hono-
ribus fruē-
tur.

Matth. 22.
& Apoc. 21

Luc. 14.
Matth. 22.

Psal. 35.
2. Tim. 4.
& alibi.

1. Cor. 9. &
Philip. 3.

Matth. 13.
Infra. 20.

Luc. 22. &
alibi.

Heb. 6.
Sap. 5.

Beati quam perfecti immortalitate possidebunt. Sap. 7.

Elegans diuina illius aeternae visionis Bernardi descriptio.

Iacob. 1.

Iob. 14.

Deus cur sit aeternus.

1. Ioan. 3.

Matth. 20.

Quarta felicitas aeterna.

sempiternis omnia bona haec, cum abiectione omnium malorum possideant: & ut beatitudo nihil est aliud, quam status omnium bonorum aggregatione perfectus; ita beatus quisque dicere poterit: Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius. Ut autem haec tanta visio aliquo modo illustretur, & dulcius nobis sapiat, adiungam verba Bernardi, quae ille de eius eternitate in sermone. 3. super Cantica initio scribit: Studiosis mentibus, inquit, Verbum sponsus frequenter apparet, & non sub vna specie. Quid ita? Profecto quoniam nondum videsur sicuti est. Nempe illa visio stat, quia forma stat quae tunc videtur. Est enim, nec vllam capit ex eo quod est, fuit, vel erit mutationem. Tolle nempe fuit, & erit, vnde iam transmutatio, aut vicissitudinis obumbratio? At quicquid veniens ex eo quod fuit, non cessat tendere in id quod erit, transitum sane habet per est, sed omnino non est. Nam quomodo est quod nunquam in eodem statu permanet? Solum proinde verè est, quod nec à fuit praeciditur, nec ab erit expungitur: sed solum atque inexpugnabile remanet ei est, & manet quod est. Nec fuit sanè tollit illi esse ab aeterno, nec erit esse in aeternum; ac per hoc sibi vendicat verum esse, id est, increabile, interminabile, inuariabile. Cum igitur ipse qui sic est, imò qui non sic, aut sic est, videtur sicuti est; sic, ut dixi illa visio, quia nulla eam interpolat vicissitudo. Et tunc ille de Euangelio vnus omnibus qui sic vident, denarius redditur in vna specie quae offertur. Nam & quod apparet, ut inuariabile in se est, ita inuariabiliter intuentibus praesto est: & quibus apparet, nil videre desiderabilius volunt, nil possunt delectabilius. Quando ergo illa, vel fastidiet auuiditas, vel se subtrahet suauitas, vel fraudabit veritas, vel deficiet aeternitas? Quod si in aeternum extenditur videndi copia pariter, & voluntas, quomodo non plena felicitas? Nil quippe, aut deest iam semper videntibus, aut superest semper volentibus. At talis visio non est vitae praesentis, sed in nouissimis reseruat, his duntaxat qui dicere possunt:

Scimus quia cum apparuerit, similes erimus, quia videbimus eum sicuti est. Et nunc quidem apparet quibus vult, sed sicuti vult, non sicuti est. Non sapiens, non sanctus, non propheta videre illum sicuti est potest, aut potuit in corpore hoc mortali; poterit autem in immortalis qui dignus habebitur. Itaque videtur & hic, sed sicut videtur ipsi, & non sicuti est. Nam neque hoc luminare magnum (Solem loquor istum quem quotidie vides) vidisti tamen aliquando sicuti est, sed tantum sicut illuminat, verbi causa, aërem, montem, parietem. Quod nec ipsum quidem aliquatenus posses, si non aliqua ex parte ipsum lumen corporis tui, pro sui ingenta serenitate, & perspicuitate, caelesti lumini simile esset. Non denique alterum membrum corporis capax est luminis, ob multam vtiue dissimilitudinem. Sed nec ipse oculus cum turbatus fuerit, lumini propinquabit, nimirum ob amissam similitudinem. Qui ergo turbatus nullatenus serenum Solem videt propter dissimilitudinem; serenus aliquatenus videt propter nonnullam similitudinem: profectò si purus puritate vigeret, videret omnino inoffensa facie eum sicuti est, propter omnimodam similitudinem. Ita, & solem iustitiae illum qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, videre in hoc mundo sicut illuminat, illuminatus potest, tanquam iam in aliquo similis: sicuti est, omnino non potest, tanquam nondum perfectè similis. Propterea dicit: Accedite ad eum, & illuminamini: & facies vestrae non confundentur. Ita sanè: sed si quantum satis est, illuminamur, ut reuelata facie speculantes gloriam Dei, in eandem imaginem transformemur de claritate in claritatem tanquam à Domini Spiritu. Ergo accedendum ad eum, non irruendum, ne irreuerens scrutator maiestatis opprimatur à gloria. Nec locis sanè accedendum, sed claritatibus; ipsisque non corporeis, sed spiritualibus, tanquam à Domini Spiritu. A Domini planè, & non à nostro, quauis in nostro. Qui itaque clarior, & propinquior: esse autem clarissimum, peruenisse est. Porro iam praesentibus non aliud est videre sicuti est, quam

1. Ioan. 3.

Gen. 1. Imperfecta Dei visio via torum praeter illa beatorum, apto admodum exemplo corporei Solis ostenditur.

Sap. 5.

Ioan. 1.

Psal. 33.

2. Cor. 3.

Ad Deum quomodo accedendum, ut illuminemur

Prou. 25.

esse

esse sicuti est, & aliqua dissimilitudine non confundi. Sed id tunc, ut dixi. Haec ille: quae planè aurea sunt, & elegantissima verba, & ad eius, de qua agitur, visionis Dei rationem explicandam aptissima.

Illam ergo non tam rationibus speculemur, quam affectibus, desiderijs, suspirijs, & gemitibus innarrabilibus ambiamus, flagitemusque: absurdum quippe fuerit tantum ad pollicitationem boni, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit,

nec in cor hominis ascendit, non voluntate inardescere, & gressibus ad illam possidendam spiritualibus non tendere: sed in primis mundemus cor nostrum ab omnibus immoderatis creaturarum huius seculi amoribus, & à prauis cupiditatibus, quo puris mentis oculis tantum Deum, ac Dominum nostrum Iesum Christum cernere valeamus: cui cum Patre & Spiritu sancto par atque aequalis est per omnia honor, & virtus in secula seculorum, Amen.

Beatissimam illam Dei visionem quomodo assequemur. Rom. 8. Esa. 64. 1. Cor. 2.

TRACTATUS XX.

IN illa eadem verba: Quoniam ipsi Deum videbunt.

Quae ratio huius posterioris de Dei visione tractationis extiterit. Thren. 4.

2. Tim. 2. Matth. 24.

QUONIAM cibarium copia & varietas solet interdum stomachum opprimere, & cruditatem efficeret, corpusque inhabile ad functiones suas reddere: ad eum modum magni conceptus & speculationes mentem obruant, ac tedium parere solent: cum tamen panis frangendus sit paruulis, & minister verbi rectè secare debeat verbum veritatis, ut docet Apostolus: & fidelis seruus, & prudens, pro captu auditorum tritici mensuram habeat distribuere: propterea cum superiori tractatu multa, & varia dicta sint de Dei visione; ne multitudine rerum lectorem obrueremus, praesenti tractationi seruauius quaedam illis illustrandis explanandisque merito adiungenda. Volumus autem pauca verba haec Domini in praemium munditiae cordis proposita, diligentius excutere, & ponderare, quo delitescerent in eis thesauros ad ditandas mentes, atque lo cupletandos spiritus nostros, diuina ope adiuti detegamus.

Ait ergo: Quoniam ipsi Deum videbunt. Aduerbiium, quoniam, o-

stendit, Dei visionem tanquam mercedem, & praemium puritati cordis esse propositum. Nam, teste Augustino, fides (qua corda nostra purificantur) est credere quod non vides, cuius fidei merces est videre quod credis. Et quadrat mirificè visio Dei cordis munditiae, quippe ob eam causam à Deo mundi creati sumus, ut eum videamus, in quo videndo atque intelligendo nunquam defatigatur homo, imò quo magis senescit corpus ac corrumpitur, eo iuuenescit intellectus amplius: vnde licet homo audiat, & multis alijs sensibus multa percipiat de Deo, haud quiescere tamen valet, donec videat. Est enim sensus visus ceterorum sigillum sensuum, & stabilimentum, quicquid enim alijs sensibus haurimus, non quiescimus, donec aspectu nostro cernamus. Deinde munditia cordis, hominem mortuum mundo reddit: hinc est, ut qui dixit: Non videbit me homo, & viuet, ab eo qui mundo mortuus est, & sibi soli viuit, se videri sinat: & ut Moyse petenti videre faciem Dei, dictum est, ut staret supra petram, ita nobis super

B. Aug.

Act. 15.

Secunda ratio, mudi cor de cur Deum videbant. Exo. 33.

2. Cor. 5.

Exod. 33.

1. Cor. 10.
Ioan. 19.
Tertia ratio.

Canti. 2.

Cur Dei Filius homo factus.

Esa. 40.
Luc. 3.
1. Cor. 13.

Quarta ratio ad effectus cordis munditie.

Leuit. 11.
& Infra. 19.

Corde immundus tantum errare, quorum presertim hereticorum exemplum demonstrent.
Gal. 3.

Christum qui petra est, ex qua exiit sanguis & aqua ad emundationem, & sanctificationem nostram, stantibus Dei visio minimè denegabitur. Tum quia cum Deus maximè diligit, infinitamque erga suos habeat charitatem, nihil magis quam videri desiderat: idè toties sui visionem promittit: & quid magis spòsus ab sponsa charissima desiderat, quàm mutuo spectari, & spectare? hinc illud in Canticis: *Ostende mihi faciem tuam: sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tua dulcis, & facies tua decora.* Idcirco enim Dei Filius visio nem sui in alios effundere esuriens ac sitiens, ita se per incarnationem contempserat, vt se hominem factum omnibus spectandum proposuerit, iuxta illud: *Videbit omnis caro salutare Dei:* atque hanc visionem, quæ per fidem est, & per speculum in æmulate, in pignus certissimum suæ illius facie ad faciem exhibendæ visionis nobis esse statuit. Ad hæc, munditia cordis maximè similem Deo effigere solet: ipse enim dixit: *Sancti estote, quia ego sanctus sum:* hinc est, vt in corde mundo, ceu in terso speculo, resplendeat Dei facies. Quamobrem Deus mundos corde hic illuminat, illi namque Deum vident in creaturis, vt laudent; in Scripturis, ne errent; in beneficijs, vt gratias agant; in flagellis, vt ipsi subiciantur; in superioribus, vt obediant; in proximis egentibus, vt diligant, & subueniant; in Sacramentis, & potissimum in Eucharistia, vt ipsum atque eius gratiam reuerenter accipiant, visuri aliquando ipsum in se ipso facie ad faciem. Idcirco error solum inuadit immundos, vt Iudæos, Paganos, & carni, & genio deditos hæreticos, qui cum spiritu cœperint, carne consummantur. Hinc Apelles exarsit in Philumenem, Simon Magus in Helenem, Marcus in vxorem Diaconi cuiusdam, & Nicolaus Diaconus in propriam vxorem, Lutherus in Catharinam Abbatissam, atque Bernardinus Ochinus in Senensem puellam, fororis suæ seruam: vt testatum re-

linquere se fidem Dei violasse, veritatemque dogmatum fidei ab eis, tanquam ab immundis, non esse petendam.

In secundo illo verbo, *Ipsi*, significantur integri in anima, & corpore homines: sed anima prior ante resurrectionem videbit, post iudicium verò homini in corpore, & anima contingeret visio: quemadmodum ab initio conceptionis Christus mundissimus corde, & caput omnis nostræ gratiæ atque gloriæ, Deum vidit, verum illa beatitudo in corpus minimè est diffusa: secus vbi à mortuis resurrexit: ita nunc beatis animabus tantum Dei visio conceditur. Atque hoc quidem contra Porphyrium ponderamus, dicentem, solam animam beandam; & Pythagoram atque Platonem, ponentes transmigrationem animarum in varia corpora, ita vt sine corpore non sit beata: vt refert B. Augustinus libr. 22. de Ciuitat. Dei cap. 27. idè hinc innuitur certa spes resurrectionis futuræ, quam illi oculis humanis, & rationis discursu videre non potuerunt. Sed si Deus potuit ex nihilo hominem condere, quid ni possit ex aliquo, nempe ex pulueribus, cineribusque hominem restituere, & reficere? quia enim pars se habet ad totum, vt materia ad formam, idè anima perfectior erit corpori suo, tum non aggrauanti copulata, vt modò facit, & perfectius operabitur: quia dum appetit reuniri, quodammodò diuisa est: quare post resurrectionem per se beatitudo extensior erit, quia gaudebit animus de bono corporis, & quoniam totus homo beatus erit: non quòd habiturus sit maius lumengloriæ, quàm anima separata, & beata. Quamquam autem virtus seiuncta à materia absolute fortior sit, nam magis est sibi vnita: secus tamen est, si ex natura competat vniri cum materia, & propterea anima vnita est perfectior quàm separata, ac proinde Deo in perfectione similior, licet non in simplicitate. Et si autem simplicitas in Deo dicat perfectio-

Non solum animos, sed & corpore nos fore beatos.

Porphyrij, Pythagoræ, Platonisque consuetudo.

B. Ang. 10. 5.

Anima beata suo corpori vnita curbetior erit, & perfectior se ipsa separata.

Eadem anima corpori cõiuncta qua ratione. Deo erit similior, quàm seiuncta.

nem,

Animas ante iudicium Deum videre, primum Scripturis ostenditur.
Luc. 23.
Ioan. 17.
Psalm. 67.
& Ephe. 4.
2. Cor. 5.

Philip. 1.

Aff. 7.

Luc. 23.

Psalm. 10.

Apoc. 2.

Prou. 13.

nem, non tamen absolute: quoniam elementum simplicius est mixto, nõ tamen propterea perfectius.

Quòd verò animæ separatæ, munita & purgatæ, ante diem iudicij Deum videant, contra antiquos quosdam aliter sentientes, & contra nouellos hæreticos, nõ est difficile demonstrare, siue ex Scripturis sacris, siue ex Patrum concordia sententia, siue etiam ex rationibus, quæ illis duobus innituntur.

Quantum ad Scripturas igitur; illud porrigit verbum Domini ad latronem: *Amen dico tibi, Hodie mecum eris in paradiso;* & apud Ioannem, *Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum:* at quomodò secum erunt, si se illis videndum non proponant? aut quomodò ille esse poterat in Paradiso, non viso Christo? aut quomodò ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, quàm nondum beatus? Paulus etiã docet, quòd dum in hoc corpore sumus, peregrinamur a Domino (per fidem enim ambulamus, & non per speciem) Audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præsentem esse ad Dominum. Vbi vides, inter peregrinationem à corpore, & præsentiam Domini, nihil esse medium, tradi ab Apostolo: qui quidem alio loco ait, *Mihi enim viuere Christus est, & mori lucrum;* & infra, *Desiderium, inquit, habens dissolui, & esse cum Christo, multo magis melius.* Stephanus quoque morti proximus, videns cælos apertos, & Iesum stantem à dextris virtutis Dei, quid statim post mortem adipiscantur Martyres, indicauit; & cum dixit, *Domine Iesu, suscipe spiritum meum.* Nam vt Christus dicens, *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum,* à Patre susceptus est: ita & Stephanus à Christo, & in eius gloriam receptus est. Idem docet Ioannes Apocal. 2. vbi habet: *Esto fidelis vsque ad mortem; & dabo tibi coronam vitæ.* Vbi tempus laboris vsque ad mortem protèditur, tempus coronæ, à morte: quàm si diu expectarent, non essent sine aliquo labore excrucianti. Nam spes, quæ

differtur, vt ait Salomon, affligit animum. Quod sententia Ecclesiastici confirmatur: *In die, inquit, bonorum ne immemor sis malorum; & in die malorum ne immemor sis bonorum: quoniam facile est coram Deo in die obitus retribuere vnicuique secundum vias suas.* Certis igitur Deum non expectare diem iudicij, sed in die obitus retribuere? Deinde idem colligitur ex eo quod cum Angelis est actum: scriptum est enim: *Erunt (homines nempe) sicut Angeli Dei in cælo:* at quia Angeli, vt Dominus testatur ipse, semper vident faciem Patris qui in cælis est, nec expectauit diem iudicij Dominus, vt remuneraret eorum merita; ergo probati homines & purgati vt Angeli, tanto tempore non defraudabuntur Dei visione. Tertio, idem elicitur ex cacodæmonum ac reproborum hominum damnatione. Nam vt illi ante diem iudicij torquentur in inferno; vnde diues Epulo in flammis gehennæ cruciatur: ita electorum animæ cælesti fruuntur beatitudine: cum Deus non sit minus iustus in remunerandis iustis, quàm in puniendis peccatoribus: quòd si illos iam igni adiudicauit; & visionis suæ præmio dignos suos iam affect. Quarto, idem euincitur à ratione iustitiæ: de qua Dominus in Leuitico: *Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane: & omnes in vinea laborantes vsque ad vesperam, nempe mortis, denarium accepisse scribuntur.* Sanctis quoque animabus & propter Christum interfectis, data sunt stolæ singulæ albæ: & dictum est illis, vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleatur numerus fratrum: vt liber tradit Apocalypsis: contra iustitiã & æquitatem, quæ maximè in Deo splendet, esse videretur, si benemeritis, visionis diuinæ mercedem post vesperam mortis dandam, in diem iudicij pro rogaret. Idem quinto docent preces atque supplicationes Ecclesiæ, quæ canit: *Gaudent in cælis anima Sanctorum, qui Christi vestigia sunt secuti; & quia pro eius amore sanguinem suum fuderunt; idè cum Christo exultant sine*

Ecclesi. 11.

Secundum argumentum ex Scripturis.

Matth. 22.
Supra 18.

Tertium argumentum à damnatis.

Luc. 16.

Quartum argumentum à Diuina iustitia.

Leuit. 19.
Matth. 20.

Apoc. 6.

Quintum argumentum ab Ecclesiæ auctoritate.

sine.

fine. Et in oratione B. Gregorij dicitur: *Deus, qui anima famuli tui Gregorij aeternae beatitudinis premia contulisti: & reliqua.* Orat in super Ecclesia, vt defuncti requie aeterna donetur, & vt signifer sanctus Michael repraesentet eos in lucem sanctam, qua olim Abrahæ promisit Deus, & semini eius. Quod si in diem vsque iudicij esset hæc requies producenda, & nulli prorsus concedenda, vanæ essent Ecclesiae preces, quæ pro illis nil impetrarent: vanum & Eucharistiae sacrificium quod pro illis offertur: vanus denique omnis Deo per Ecclesiam cultus exhibitus, quæ Deum in Apostolis, & Martyribus, imò & in omnibus Sanctis, vt solenis & anniuersarius dies eorum festatur, tanquam in beatis, & his qui ad metam aeternæ vitæ peruenerunt, Deum in uocat atque colit; & dies mortis eorum, tanquam natalitios celebrat; at quomodo natalitij erunt, si nodum nati sunt in lucem aeternæ gloriæ possidendam? Sexto, idem facile posset Patrum testimonio confirmari: sed hæc, vt breuitati consulamus, in aliū locum eorum sententias reijciemus. Idem pariter definitum à plerisque est Pontificibus, ac in Concilio Florentino ab Eugenio Quarto; statim scilicet Sanctos mercedem vitæ aeternæ ante diem iudicij recipere. Idem postremò ratio persuadet. Nihil enim obstat, quominus animæ ante diem extremum possit beari: nõ culpæ pœna, quia possunt animæ hinc discedere immunes ab omni culpæ & pœnæ debito, vt testis est Lazarus ab Angelo in sinum Abrahæ portatus: nec pretium sanguinis Christi quasi nodum solutum aliquid impedit, quia iam solutum est: nec corpus nodum resuscitatum, nam corpus etiam post iudicium non videt Deum; & anima habet totum ferè esse hominis, & per se est: aliàs separari non posset: nec ex parte voluntatis Dei, quoniam pronus est ad miserendum: nec vult esse solus; & soli Christi animæ gloria fuit concessa etiam in corpore mortali: ergo poterit soli animæ gloria cõcedi. Hæc

de præfenti articulo hoc loci sint satis.

Accedamus ad reliquas propositiones sententiæ particulas explicandas. *Deum.* Qui etsi inuisibilis existat ob sui excellentiam, vt Sol, sibi tamen naturam visibilis est; sicut nobis & Angelis per gratiam: nam de Angelis dicitur, quod semper vident faciem Patris: & de nobis, *Deum videbunt:* illud autem; *Non videbit me homo, & viuere:* ad hoc tempus respicit, dum mortale corpus gestamus, in quo Deus videri facie ad faciem non potest: quippe hoc solius animæ Christi priuilegium est, quæ ab initio conceptionis gloriosa Deum vidit. Illud etiã; *Deum nemo vidit vnquam;* ad præterita ante se tempora respexit Ioannes qui hoc dixit; negans, aut Mosi, aut Prophetis concessum, quod soli Christo fuit elargitum. Vnde subdit; *Vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.*

Quod postremò Paulus ait: *Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest:* ad hoc dicendum est, non tantum actum, sed etiam facultatem videndi Paulum negare; & illam tantum potestatem negat, quæ ex viribus naturæ confurgere potest, siue in Angelo, siue in homine. In vtroque tamè Dei visio contingit ex diuina gratia, atque ex viribus diuinis comunicatis; non autem ex proprijs & naturalibus. Possunt ergo Sancti Deum videre; qui etsi infinitus sit & incomprehensus (quemadmodum & totum cælum oculis nostris simul comprehendere nequit, per partes tamen cerni, ac comprehendere à nobis valet) attamè Dei infinitas ac incomprehensibilitas, vt ita dicam, ad beatitudinem facit, vt nunquam à mentibus beatorum exhaustiatur, nec vlla sit vnquam eius comprehendendi meta. Deus etiã lux est, vt inquit Ioannes: & vt lux per se ipsam videtur immediatè ab oculo, secus autem colores, qui certam distantiam exigunt, vt cerni queant: huc ad modum Deus ipse, tanquam obiectum, per se ipsum vt forma à beato

Deus qua ratione inuisibilis: qua alia visibilis existat. *Matth. 18.*

Ioann. 1.

1. Tim. 6. Illud Apostoli de Deo, Qui solus habet immortalitatem, &c. quomodo verum sit.

Deus quomodo luci etiam similis. *Ioann. 1.*

lumine

Nisi iustorum animi iam purgati, statim in cælum migrarent, quid inde.

Sextum arg. à Patribus, & Concilijs.

Idem multiplici ratione probatur.

Luc. 16.

lumine gloriæ suffulto videtur, & in eo reliqua omnia, quorum quædam tanquam in speculo naturali representantur, vt rerum omnium essentia; quædam verò quæ ad beneplacitum & voluntatem eius spectant, tanquam in speculo voluntario: nam quid est quod non videant, vt supra diximus, qui vidententem omnia vident? Interpretatur autem Deus, videns, scilicet nos, & hæc, & in patria; vnde nobis pudor & verecundia; siue currens, scilicet ad opem nobis ferendam; siue vt alij volunt, incendens, propter singularem eius ad nos dilectionem: atque ita delectatio summa erit in beato, qui videbit se videtem; & accurret ad se currentem; atque inflammatus charitate, coniungetur ad se inflammantem.

Videbunt. De futuro loquitur, quia hæc non contingit beatitudo. Notauit hoc loco Gregorius Nyssenus, *Videre, in vsu Scripturae idem significare, quod habere: quemadmodum illud: Vi deas bona Ierusalem, idè quod, inuenias, significante verbo.* Et, *Tollatur impius, ne videat gloriam Domini, per non videre, non participem esse, Propheta significante.* Ergo qui Deum vidit, quicquid in bonis annumeratur, per hoc quod vidit, adeptus est. Sic ille. Et innuitur videnti perpetuitas: quoniam cum materia sit incorruptibilis, nempe corporis gloriæ dotibus præditum, & forma animæ immortalis, tales Deus elargietur qualitates colligantes materiam cum forma, vt nulla vnquam per æterna secula mors consequi possit: sicut modò cum cælis ipsum Deum fecisse nonnulli tradunt. Et quia natura tantum sumus apti creaturas cognoscere (quanquam non sine difficultate, ait siquidem Salomon, *Cuncta res difficiles: non potest eas homo explicare sermone*) Deum tamen videre minimè sumus idonei, quia nulla inter nos & illum proportio: viso tamen Deo, delectabilius creaturas cunctas videbimus, quia Verbum coniectum nobis tanquam artem & ideam creaturarum omnium possidebimus. Vt enim pictor artis pingendi regulas callens, rectum iudicium fert de

imagine, an exactè referat prototypum atque ideam; ita de creaturis rectè iudicare poterunt; quoniam Verbum, per quod facta sunt omnia, tanquam earum artem & ideam nouerunt. Videbunt ergo ipsum Trinum, vnum, infinitum, omnipotentem; æternum, homini vnitum, intra cuncta, extra cuncta, super cuncta, & subter cuncta existentem. Sed vt Solis Meridiani ac feruentis lucem in se ferre non possumus; manumque vmbra facere oculis consueuimus; ne acies oculorum tantæ lucis excellentia infringatur, debilitetur: ita, vt nos saltem posteriora videntis nos cernere valeamus, vmbra nobis facit multiplicem. Primò quidem per creaturas ipsas, per quas, tanquam per gradus quosdam, ad Dei contemplationem assurgimus; de qua vmbra loquitur Apostolus, cum ait; *Inuisibilia enim ipsius, à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur; sempiterna quoque eius virtus & diuinitas.* Verum nulla creatura clariùs Deum representat, quam animus rationalis, de quo Bernardus lib. de interiori domo, cap. 13. sic scribit: *Præcipuum & principale speculum, inquit, ad videntem Deum, est animus rationalis inueniens se ipsum. Si enim inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur; ubi quaeso, quam in eius imagine cognitionis eius vestigia expressius impressa reperiuntur? Tergat ergo speculum suum: mundet spiritum suum quisquis scit videre Deum suum. Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt. Hoc speculum verus penitens non cessat quotidie inspicere, tergere, tenere & custodire. Inspicere, si aliquid in eo reperiat, quod Deo displiceat. Tergere, nõ solum peccata actionum; verum etiam cogitationum, vt nihil in eo remaneat quod Deum offendant. Tenere, ne deorsum corruens, terra per amorem inhæreat, & ne inanum cogitationum puluere sordescat. Custodire, vt ille, cuius tabernaculum est cum hominibus, cuius deliciae sunt esse cum filijs hominum, qui ad ostium stat & pulsat, quacunque hora intrare voluerit, receptaculum mundum inueniat. Deus enim qui munditia amator est, cor pollutum*

Ioann. 1. Qualè Deum beati videat.

Exod. 33. Ad Dei visionem lucis illius inaccessibile qualè vmbra nobis res faciat vniuersæ. *Rom. 1.*

Dei speculum quam clarum ac lucidum sit animus rationalis, teste Bernardo.

Illud interim speculum, vt idem admonet, quomodo purgandum à nobis actergendum.

Apoc. 21.

Prou. 8.
Apoc. 3.

habitarè

B. Gregor. li. 4. Dialo. capi. 33. in fine, tom. 2. Deus tripliciter denominatur.

Cur dictum de futuro: Mundi corde Deum videbunt. Quid etiã Hebraeis denominatur.

Greg. Nyss. Psal. 127. Esai. 26. iuxta LXX

Corpora beatorum vnde futura sint incorruptibilia.

Eccle. 1.

Beati cur in Deo, licet in finito, creaturas melius atque perfectius videbunt quam in ipsis.

Sacra Scri-
pturę huma-
num intelle-
ctum quomo-
dō obubrent
ad Dei vili-
nem.

2. Pet. 1.

Per vmbra-
m Christi Hu-
manitatis
Deū quomo-
dō videre pos-
simus.

Cant. 2.

Psal. 16.

Matth. 11.

Thren. 4.

Dicti Iere-
mię: Spiritus
oris nostri
Christus Do-
minus, captus
est in pecca-
tis nostris,
&c. quinam
literals sen-
sus, qui my-
sticus.

4. Reg. vlt.
& alibi.

D. Ambros.
tom. 4.

Thren. 4.

Psal. 16.

1. Cor. 13.

Act. 9.

Ibidem.

1. Cor. 13.

Psal. 118.

habitare non potest. Hęc ille pulchrę.
Deinde vmbra Scripturę sacre nobis
facit, ad quam neq; sensus, neque ra-
tio attingit; per quā multa de Deo,
& eius prouidentia edocemur. Cui,
inquit Apostolorum Princeps, bene
facitis attendentes, tanquam lucerna ar-
denti in caliginoso loco, donec dies illu-
cescat, & Lucifer oriatur in cordibus no-
stris. Oritur autem Lucifer in cordi-
bus per lumē glorię, quo æterna no-
bis claritas & dies fit ad eum perpe-
tuō intuendum. Ac vt priores vmb-
ras lumine intellectus inspicimus;
ita Scripturarum vmbra fidei lumi-
ne. Tertiam fecit Deus vmbra ex
sanctissima Christi humanitate, quę
perfectē corpus deitatis refert, & de
qua Sponsa ait: Sub vmbra illius quem
desideraueram, sedi: & fructus eius dul-
cis gutturi meo: vmbra, ad se inuitas,
& eos, qui se illi supponunt, prote-
gens: vnde Dauid; Sub vmbra alarum
tuarum protege me: vmbra pascēs atq;
fœcundans: Venite, inquit, ad me om-
nes qui laboratis, & onerati estis: & ego
resiciā vos. De hac vmbra legimus
apud Ieremiā: Spiritus oris nostri Chri-
stus Dominus captus est in peccatis no-
stris: cui diximus, In vmbra tua viu-
emus in Gentibus. Quod etfi de Iofia
Rege, super quo editę sunt lamen-
tationes, vel de Sedecia capto & ex-
oculato, atque in Chaldæam tradu-
cto, ab alijs exponatur; pulchrę tamē
de Christo Iesu in illis Regibus ad-
umbrato intelligitur. Vnde Ambro-
sius sermone 3. in Psal. 118. Si quis,
inquit, non ad terrena oculos mentis in-
tendat; sed ad spiritalia erigat, vt pos-
sit dicere Sanctus, Ante faciem nostram
Christus Dominus; dignus erit qui dicat:
In vmbra eius viuemus. Christus enim
vita est; & idē qui in vmbra Christi vi-
uit, in vmbra vitę est. Meritoq; alibi di-
cit Sanctus Dominus; In vmbra alarū tua-
rum protege me. Omnes ergo, etiam San-
cti, in vmbra sunt, quandiu sunt in corpo-
re, non perfectē vident, sed ex parte co-
gnoscunt. Ipse Paulus ait: Ex parte enim
cognoscimus. Ipse vas electionis, cui Chri-
stus oculos reddidit; & sua illuminauit
gratia, non facie ad faciem, sed per specu-
lum videbat. Et Dauid reuelari oculos

oculos suos petit, vt remoueretur vmbra,
qua integrum oculorum impediēbat obtu-
rum. Regionem autem hanc mortuorum
esse quis dubitet, cum Sanctus ipse dicat:
Placebo Domino in regione viuorum?
Quia perfectē hic placere nemo potest,
vbi etiam si fieri possit vt sua peccata nō
habeat, in ipsa tamen mortuorum regio-
ne viuendo, purificatione indiget, quę a
contagione eum regionis huius absoluat.
In vmbra igitur hic viuimus, & idē in
vmbra custodimus verba Dei. Et vt exem-
plo vtamur; Vtique antē eramus sub vmb-
ra legis, quando custodiebamus homi-
nes Sabbata quę sunt vmbra futurorum:
sicut hodie Iudai, qui verum Sabbatum
non vident, qui exemplari & vmbra ser-
uiunt. Nos quoque secundum Euangeliū
nunc viuentes, vmbra sequimur verbo-
rum Dei. Nathanaël sub arbore ficis vide-
tur; Dauid in vmbra alarum Domini Ie-
su sperare se dicit; Zachæus in arborem
Sycomori ascendit, vt Christum videret.
Nobis quoque expandit manus suas Ie-
sus, vt totum mundum obumbraret. Quo-
modo non sumus in vmbra, qui Crucis ei-
us protegimur velamento? Quomodo non
sumus in vmbra, quos crucifixus a mali-
gnitate seculi, & corporis ardore defen-
dit? An nescimus quoniam verbum Dei ve-
niens in hunc mundum, non sicut Verbū
aduenit, quale in principio erat, quale
erat apud Deum; sed se metipsum exina-
nuuit, formam serui accipiens. Venit in
nube leui, & cum eset virtus Altissimi,
obumbravit Marię, vt trāsfiguraret cor-
pus humilitatis nostrę cōforme fieri cor-
pori glorię suę. Bernardus quoq; ho-
milia. 3. de Ascensione Domini ait:
In vmbra, inquit (scilicet Propheta
Ieremias) tua viuimus inter Gentes,
non inter Angelos, vbi purissimum lumē
purissimis oculis intuebitur. Vnde & vir-
tus Altissimi obumbravit Virgini, ne ni-
mio splendore perstricta, diuinitatis ful-
gor etiam singularis aquila tolerare non
posset. Et sermo. 20. in Cantica; Nam
quod subiungit (vates nēpe Ieremias)
sub vmbra eius viuemus inter Gentes: mi-
hi videtur ex persona insipientiū addidisse,
vt quiescat saltem in vmbra, qui Solis
ferre ardorē minus validos se sentiūt: &
carnis dulcedine nutriātur, dū ne edum-

Psal. 114.
Quęnam re-
gio mortuo-
rum.

Heb. 8.
Nos, quādiu
viatores su-
mus, viuere
in vmbra.
Psal. 16.
Luc. 19.
Ioann. 1.

Philip. 1.
Psal. 19.
Luc. 1.
Philip. 3.
Thren. 4.

Quare Spiri-
tus sanctus
Virgini obū-
brauerit, te-
ste Bernardo

valent

1. Cor. 2.
Vmbra Chri-
sti quę sit.

2. Cor. 3.

Infra 5.

Mundi cor-
de qui beati,
qui verō mi-
serabiles omni-
no sunt, qui mentem sordidatam habēt:
quoniam faciem aduersarij intuebūtur.
Itemq;: Si ipsa diuina effigies imprimi-
tur vitę cum virtute cōiuncta: perspicuū
est quod vitę vitiosa, forma ac facies ad-
uersarij existit. Hęc ille. Ex quibus cō-
stat quem sint visuri qui immundo
sunt corde.

Magnitudo
Dei visionis
ex quinque
colligitur.

Gen. 12.
Infra 15.
& seq.

2. Cor. 4.

valēt ea percipere quę sunt Spiritus Dei.
Vmbra siquidē Christi, carnē reor esse ip-
sius, de qua obūbratū est & Marię, vt eius
obiectū feruor, splendorq; spiritus illi tē-
peraretur. In carnis ergo deuotione inte-
rim consoletur, qui viuificantem Spiritū
necdum habet, eo duntaxat modo quo ha-
bent illi qui aiunt: Spiritus ante faciem
nostram Christus Dominus; & item: Esti
cognouimus Christum secundum carnē,
sed nunc iam non nouimus. Adiungam
verba Gregorij Nysseni, quę ille in
expositione huius beatitudinis ad-
didit: Nam si beati sunt, inquit, qui pu-
ro corde pręditi sunt: miserabiles omni-
no sunt, qui mentem sordidatam habēt:
quoniam faciem aduersarij intuebūtur.
Itemq;: Si ipsa diuina effigies imprimi-
tur vitę cum virtute cōiuncta: perspicuū
est quod vitę vitiosa, forma ac facies ad-
uersarij existit. Hęc ille. Ex quibus cō-
stat quem sint visuri qui immundo
sunt corde.

Huius autem visionis Dei magni-
tudinem ex quibusdam coniectare
possumus: tūm ex obiecto, Deo nē-
petrino & vno, totius felicitatis fon-
te: tūm deinde ex magna prepara-
tione, quę ad eam comparandam re-
quiritur. Solet enim Deus quę do-
natus est, antē promittere, vt pro-
missione excitet nos ad donum vti-
lius recipiendum: quemadmodum
terrā promisit Abrahę per quadrin-
gentos annos, antequam filij eius eā
posiderent; aduentum Messię ab
initio, gloriosam verō Dei visionē
per multa annorum millia Patres in
Limbo expectarunt: tūm ex pretio,
quo à Christo sapientissimo merca-
tore totum suum sanguinem pro ea
dante redempta est: tūm ex eius spe,
qua tanta tormenta à sapientissimis
simul ac sanctissimis viris tolerata
sunt. Non contemplātibz nobis (inquit

Apostolorum) quę videntur, nimirū pas-
siones seu afflictiones pręsentes, vt
exponit Tertullianus; sed quę nō vi-
dentur, id est, mercedes, & pręmia
beatis in cœlo reposita: cumque tot
laboribus & cruciatibus ad eā bea-
tam Dei visionem perueniatur; ad-
huc tamē dicitur gratia, misericor-
dia, & donum: tūm denique ex desi-
derio indito à natura, & superaddi-
to ex gratia: quo fit, vt Sancti cupiāt
dissolui, & esse cum Christo, & de
vitę huius prolixitate querulas vō-
ces emittant, atque cum Dauide di-
cant: Quemadmodum desiderat ceruus
ad fontes aquarum: ita desiderat anima
mea ad te, Deus. Sitiuit anima mea
ad Deum fontem viuum: quando ve-
niam & apparebo ante faciem Dei? Vbi
ergo hęc tanta diuinę visionis glo-
ria nobis continget, tunc quies erit
omnium desideriorum, meta omniū
laborum, fatietas illa, & ebrietas spi-
ritus, de qua idem Plaltes; Satiabor,
inquit, cum apparuerit gloria tua; itē,
Inebriabuntur ab vbertate domus tuę; &
torrente voluptatis tuę potabis eos. Ibi
licebit dicere cum Iacob, Vidi Deum
facie ad faciem, & salua facta est anima
mea. Ibi quisq; experietur quod ait
Regius Propheta, Gustate, & videte
quoniam suavis est Dominus: beatus vir
qui sperauit in eo. Ibi cum Petro, non
somniauisti, sed vigilantes, & scien-
tes quod loquimur, dicemus, Bonum
est nos hęc esse. Deus ergo pro sua in-
comparabili bonitate & charitate
oculos cordis nostri modō aperiat;
vt vitam tanto pręmio dignam vi-
uere queamus: & pręmiū tantę cor-
dis munditię promissum consequi
valeamus, pręstāte Domino nostro
Iesu Christo, cui cum Patre & Spi-
ritu sancto, honor & imperium in
sempiternum. Amen.

Tertul. lib.
de resurre.
carnis, 2.
medio.

Vnde cōstet
Dei visionē
nō solis bea-
torum meri-
tis responde-
re.
Philip. 1.

Psal. 41.
Beati inquis
crumpent vō-
ces.

Psal. 16.

Psal. 35.

Gen. 32.

Psal. 33.

Luc. 9.
Marc. 9.

TRA-

TRACTATVS XXI.

IN illa verba: *Beati pacifici: quoniam filij Dei vocabuntur.*

Hoc loco quæ sint explicanda.

PRO More à nobis hæc nus obseruato, in hac se- prima beatitudine inter-pretanda quatuor expli- canda sunt. Primum, ordo siue con- tinuatio: secundum quid pax sit, & nomine, ac definitione: atque item quotuplex sit; & qui eius gradus ex- istant; quantaq; sit eius dignitas atq; vtilitas: tertium, qui sunt propriè pa- cifici: quartum, quantum præmium est appellatio filiorum Dei; & cur il- la pacificis in præmium reddatur.

Præfens bea- titudo quem ordinem ha- beat ad præ- cedentes.

Vt primum expediatur, non se- mel dictum est à nobis in superio- ribus, per priores sex beatitudines, hominè, & ad Deum, & ad se, & ad proximum rectè disponi atque in sti- tuti: per hanc septimam verò ad con- ferenda atque effundenda in alios dona, quæ non alia lege à Deo no- bis tribuuntur, persanctè instruimur. Sol etenim sibi lucem non retinet, nec ignis calorè, nec aër, nec aqua, nec terra virtutes suas. Vnde Ethni- cus quidam rectè dixit:

*Sic vos non vobis mellificatis apes:
Vellera fertis oves:
Nidificatis aucs.
Fertis aratra boues:*

Virgil.

Apostolos cur lucè mû- di, & fil ter- re Christi ap- pellauerit. *Matth. 5.
1. Pet. 4.*

1. Cor. 12.

Ad idem Scriptura sepe nos adhor- tatur: quippe Christus Apostolis ob- eam causam salis, & lucis nomen in- didit, vt intelligerent se ad alios sa- liendos, & illuminandos destinari; & Petrus in sua Canonica rectè tra- dit: *Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam ministrans: sicut boni dispensatores multiformis gra- tia Dei;* Paulus item, *Vnicuique autem datur manifestatio spiritus, ad vtilitatè, nõ quidem ipsius cui manifestatio datur,*

sed Ecclesia: quemadmodum imber quo irrigatur ager, sic descendit per canale, vt canalis sibi nunquã fructificet, ager autem irrigatus multos fructus adferat. Atq; in hoc magna Dei iustitia, bonitasque apparet; vt quemadmodum membra in corpore mutuo sibi seruiunt & opitulantur, idem intelligamus in corpore Christi mystico, quod est Ecclesia, obseruandum. Deinde congruit hic septimus locus paci, quia post labo- res sex beatitudinum, quasi dierum præcedentium, præ amoris magni- tudine, perueniendum est ad Sabba- tum pacis, & gloria: & quemadmo- dum per bellum ad optatam pacem peruenitur; ita per bellum indictum fortunæ bonis, & virtuti in nobis irascenti ac concupiscenti, tepori quoque spiritus ac miserijs, tũ pro- prijs, tũ alienis, & denique cordis nostri immunditijs, ad hanc pretio- sam pacem comparandã accedimus. Tertio, annotauit Ambrosius, post mūditiã cordis sermonem esse de pace: quia non est pax impijs, dicit Dominus; sed soli mūdi corde, tũ in præfenti, tũ in futura vita pacè, & exultationem obtinebunt. Verba Ambrosij sunt: *Cum interiora tua vacua feceris ab omni labe peccati, à te pacem incipis, vt sic alijs pacem feras.* Et hæc de primo.

Vnicuiq; de tur manifestatio spiri- tui, ad cuius vti- litatem.

Ephes. 1. & Coloss. 1. Secunda ratio, cur scilicet beatitudi- ni pacis septimus lo- custribuatur

Tertiaratio.

B. Ambros. lib. 6. in Lu- cam, cap. 6.

Quid pax no- mine sit: vn- de Latinis, Græcis, He- bræis deriue- tur.

Secundo loco statuendum est, pa- cem circa vocis etymologiam, & ef- fectus eius & signa, ac eius opposi- tum, nihil aliud esse, quàm vnionem quandam firmam, & coniunctionem: nam Pax Latinis, à pactione, id est, concordia voluntatum dicitur: vt e- nim habetur in lege. 1. ff. de pactis;

Pactio

Pactio, est duorum, pluriumve in idè pla- citum, seu consensus. Græcis *ἁρμονία* à ver- bo *ἁρμό*, quod est nectō, vnio, cōpli- co, deriuatur. Hebræis *שָׁלוֹם* à di- ctione *Salē*, id est, perfectio, siue in- tegritas, descēdit. Nulla quippe res sine pace perfecta esse potest, aut in- tegra.

Pacem esse vnionem ani- morū, & cor- porum, often- ditur ab effe- ctis.

*Ephes. 2.
Infra 4.
Psalm. 84.*

1. Cor. 14. Idem signis demōstratur

Luc. 15.

*2. Reg. 30.
Supra 3.*

Psalm. 27.

Quid bellū: vnio quæ so- la pacem ef- ficiat.

Psal. 118.

Leuit. 26.

Pax quæ nõ bona.

1. Thess. 5.

Deinde effectus pacis, vt Scri- ptura tradit, ad vnionem spectat: di- citur enim: *Ipse est pax nostra, qui fe- cit vtraque vnū;* ac rursus, *Solliciti ser- uare vnitatem spiritus in vinculo pacis;* Dauid ipse etiam, *Quoniam loquetur, inquit, pacem in plebem suam, & in eos qui conuertuntur ad cor:* nam qui ad cor redeunt, Deo occurrunt, atque inuicem sibi vnionem; etenim Deus noster, non est Deus dissensionis, sed pacis. Signa etiam externa in- dicant, quod pax sit coniunctio. Nam qui pacem faciunt, mutuo sibi dant dexteram, osculo & amplexu se prosequuntur, vt pater filium iu- niorem è longinqua regione redeū- tem excepit. Item colloquuntur in- uicem, & mutuis vnionem verbis. Insuper eadem mensantur, in si- gnum vnionis cordium: ideò si- gna sine internis, ad pacem conciliandam non satis sunt, vt osculum Ioab ad Amasam, & Abner, quos se- cretò necauit: & osculum Iude, quo Christum prodidit: de quibus Pro- pheta: *Qui loquuntur pacem cum pro- ximo suo, mala autem in cordibus eo- rum.*

Oppositum etiam pacis constat esse bellum; quod non tantum cor- da & voluntates, sed corpora etiam à se inuicem separat ac disiungit. Est ergo pax omnibus his rationi- bus vnio quædam & coniunctio. Sed non quæuis coniunctio pacem efficit, verum illa, quæ firma est & fixa, motumque contrarium, & turbationem omnino remouet, iux- ta illud: *Pax multa diligentibus le- gem tuam, & non est illis scandalum;* & Propheta, *Dormietis, & non erit qui exterreat: auferam malas bestias: & gla- dius non transibit terminos vestros;* & fal- sam pacem reprehendens Dominus, per Apostolum ait; *Quum dixerint,*

Pax & securitas: tunc repentinus eis su- perueniet interitus, paci scilicet repu- gnans. Hinc est, vt cum Principes vnionem ad tempus, nõ pacem, sed facere dicantur inducias: quæ vox à veniendo, & introeundo dicitur, quæ vtrinque liceat liberè introire, & ve- nire: Hæc autem belli vacatio ad tẽ- pus, Græcè dicitur *ἐπιχειρία*, ab absti- nendis manibus. Est ergo iam pax vnio, atque illa quidem firma & sta- bilis.

Induciæ vn- de dicantur:

Tertio addendum est; non qua- uis fixa vnione pacem constare, sed illa tantum, quæ ordinata est, tũ ad Deum, tũ ad se ipsum, tũ ad proximũ, & ad alias creaturas. Hinc est, vt cõcordia & quies in peccatis & flagitijs pax minimè sit appellan- da: hinc illæ voces Prophetiæ: *Non est pax impijs, dicit Dominus. Nõ est pax osibus meis à facie peccatorum meorum. Sed & in magno viuentes inscitia bello, rot & tam magna mala pacem appel- lant.* Peccator enim se ipsum plusquam Deum; & inferiora plusquam se ipsum perniciosè & inordinatè diligit. Talis fuit pax Heuæ cum A- dam, vbi Heuæ voluit præesse, & vir illi subesse; cui propterea dictum est: *Quia audisti vocem vxoris tuæ: cum cõtra, mulier viro subdi debeat.*

Pax quæ sit ordinata tan- tummodò.

*Esai. 48. & Infra. 57.
Psalm. 37.
Sap. 14.*

Inordinata pax.

Gen. 34

Tom. 5. Pax quid Au- gustino, quid, Tullio:

Quibus in re- bus pax inue- niatur. Quid ordo.

Tom. 5.

N

Pax

Pax civilis, eadem ordinata imperādi, atque parendi inter ciues cōfensio. Pax cōlestis Ierusalem, concordissima est atq; ordinatissima beatorum societas fruendi Deo: & se in uicem in Deo. Ordo verò, est pariū, dispariumq; rerum sua cuique loca tribuēs, dispositio. Atque ita habes quid nomine, & re sit pax.

Iam ad partitionē eius descendēdum est. Est enim pax alia quidem increata & per essentiam, quæ soli Deo competit: de qua scriptum est: *Ipsē est pax nostra: & Dominus: Pax vobis, Ego sum: & Angeli, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus, id est, Ego Deus sum gloria Angelorū, & pax hominum, & Propheta, Ecce ego declinabo super eam quasi fluium pacis; & Baruch, Ut scias, inquit, simul vbi sit longiturnitas vitæ, & vltus, vbi sit lumen oculorum, & pax.* Dionysius magnus Theologus cap. 11. de diui. nomi. Deū vocat pacem his verbis. *Age itaque, diuinam, complectentēq; omnia pacem, pacificis efferamus laudibus: Hæc est enim quæ cuncta connectit, concordiamq; omnium atque consensum gignit & efficit, cuius rei gratia ipsam quoq; desiderant omnia, vt quæ diuisibile ipsorū multitudinem, ad totam cōuertit vnitatem, intestinumq; mundanæ machinæ bellum (quo fœdere mirabili congruat) efficit.* Hæc ille. Fauetq; huic consideratio ni ratio: tūm quia Deus in se est vnitatis prima & summa: neq; multitudo personarum in illa diuidit essentiā, sed in Trinitate vna est & simplicissima essentia, & Deus vnus: de qua pace Gregorius Nazianz. orat. 17. de pace ad Amphilochiū, *Pax, inquit, chara tam suauitate, quā nomine, quā nunc populo dedi, & cōuerso accepi; tametsi ignorem, vtrū vox hac apud omnes germana sit & spiritu digna. Verū nequaquam reprobāda sunt pacta publica, præcipuē Deo teste inita, ne maior nobis accedat damnatio. Pax chara meditatio mea, ac ornamentū, quā & Dei esse audimus, ac Deū eius esse Deū, Deū ipsum ita, vt in pace Dei, & Deus sit pacis, ac ipse est pax nostra, & nihil adeo veneramur.* Sic ille. Est quoq; firma & stabilis illa pax, quoniā funiculus triplex dif-

ficiliterūpitur, cū infinita fortitudine & vnione sit colligata. Est etiā in ea ordo, nō quidē propriē, quia ille est pariū & dispariū distributio: personæ autē per omnia tā in substantia, quā in potestate, bonitate, & duratione pares & æquales sunt. Est tamē in illis ordo originis: nā Pater à nullo est; Filius à solo Patre est; Spiritus sanctus ab vtroq; procedit: & Pater nō dat partē suæ perfectionis Filio, sed quicquid ipse est, & quicquid potest, trāsfundit in Filium: & rursus Pater & Filius omnia trāsfundunt in Spiritū sanctū, quem ambo spirāt. Propterea æqualis est amor, beatitudo, gloria, similitudo, quies, & pax illa, quæ verē exuperat omnē sensū. Præterea Deus non in se ipso tantū pax est, sed etiā respectu creaturarū: quia est summa vnitas omnia cōiungens & vniēs, fixēq; cōseruās: & plus, & minus iuxta capacitatem eas inter se ordinās: capacitatis autem cuiusq; iuxta ideā, quā liberē cuiq; rei Deus assignauit, constituēda est: vnde cœlos firmavit, eorumq; ordinem statuit: idem & in elementis fecit, vt Boëtius dicat: *Tu numeris elementa regas.* Ipse enim Deus est ordo ordinum, vnitas vnitatū, stabilitas stabilitatū omniū creatorū. Mirum enim est, qd sphaeræ illæ cœlestes tot motib⁹ cōtrarijs, etiā illo trepidationis agitata, nō se se inuicē conficiant, ac destruat. Ad hæc, elementa cōtrarijs inuicē qualitibus prædita, & perpetuò inter se pugnātia, nō se cōsumperint hæten⁹; animalia verò, quorū quædā bellū sibi inuicē perpetuū ac irreconciliabile indixerūt, adhuc nō perierint tamen; porro homines tot odiorū seminarijs & seditionib⁹ inter se, atq; ambitiosa dominandi libidine, quomodò ad internecionē nō perduxerint speciē humanā: sed vnionis vinculo & amore firmitatis, ac loci, ordinisq; cuiq; distributi omnia Deus pro sua bonitate conseruat, ac tuetur. Nā igni ob agilitatem supremū locū statuit, cū sit calidus & siccus. Aër verò, calidus & humidus, illi est cognat⁹ in calore, differt

Eccles. 4.

Qualis ordo sit tantū in Deo.

Philip. 4. Quarta rat.

Boët. lib. 3. Metro 9.

Deū esse pacē vniuersi.

Pax fit quæ inter elementa, & ordo.

Pax quotuplex.

Ephes. 2. Luc. 2.

Esaï. 66. Baruch. 3.

B. Dionys.

Deus cur sit pax.

Greg. Naz.

Pacta publica cur minime reprobāda. Pacis cōmendatio. 2. Cor. 13. 1. Thess. 5. & 2 Th. 3. Ephes. 2. Secunda ratio, ac tertia, cur Deus sit pax.

verò in humiditate: Aër item contiguus est aquæ in humiditate, differt verò à frigiditate. Terra, sicca, & frigida, per frigiditatem quidē dat dextrā aquæ; & per siccitatem igni: & ita inuicē coniunguntur, & quasi chorea elementorū constituitur. Porro elementa, solidā inter se oppositionem habētia, hoc est, binis qualitib⁹ cōtrarijs cōstantia, vno medio colligantur elemēto, quæ verò solidā nō habent repugnantia, media vna qualitate in vno elemēto coniunguntur. Nā, verbi gratia, ignis, qui calidus est & siccus, aquæ, frigida & humida, connectitur medio aëris elemento, quod humidū est & calidū. Terra, frigida, & sicca, vnitur aëri calido, & humidū per mediā aquā frigidam, & humidā: & ob similitudinē quidē fit conuenientia, ob dissimilitudinē diuersitas actionū. Hæc autē quatuor qualitates, per quatuor anni tempora inualescunt & corroborantur, propter Solem cursu suo quatuor cœli quartas peragentem. ¶ Deus igitur pax est omnium creaturarū, cœlos, elementa, animantia & homines inter se colligans atque concilians. Cæterum præter increatā illā, infinitamq; Dei pacē, inuenitur in creaturis alia quædā creata & participata pax: atq; hæc quidē existit duplex, altera naturalis, diuina altera. Naturalis igitur in omnibus creatis constituitur, quæ medijs suis formis, perfectionibusq; pacē appetūt ac possident: nā similitudo, quæ est à forma & actu, vnit & firmat; nam materia est propè nihil: & per formā, vti per lumen cognoscitur quælibet res. Ea etiā quæ semper in motu sunt, vt Aqua, Aër & omnia corruptioni obnoxia quæ pereūt, medijs formis pacē habēt. Etenim vt magnus ait Dionysius cap. 11. de diui. nom. Pax est, cuiq; naturam suā seruare, quod motu ipso fit. Proinde Manichæis corruptibilia hæc esse à malo deo obijcientibus, egregiē respondet Augustinus lib. de vera religione cap. 22. illud negās. Sicut enim carminis decor cōsistit in hoc, quod pronūtiata vna syllaba, quæ cōfestim perit, suc-

Elementorū symbolica qualitates.

Creata pax quæ sit naturalis.

Diony. Are.

B. Aug. 10. 1 Manichæi res fluxas atque mutabiles malo tribuentes principio, quales Augustino.

cedant aliæ: & nolens sequētes proferre, est tamen contentus vna syllaba carminis: ad eū modum faciunt, qui creaturas motui subiectas, & in motu vitā & formam habentes, eas tamen fluere nolunt, ne pereāt, aut diabolo adscribunt. Participatur autem Deus vt pax naturalis, multifariam secundum variam rerum naturam: sicut variē participatur lux, quæ per varias vitreas fenestras ingreditur; & aqua, quæ, pro loci varietate, diuersas induit qualitates: quippe in fonte ipso subtilis est & clara; ac per salebrosa fluens loca fit crassior, densiorq; . Vnitas verò cuiusuis rei à forma est ipsi materiæ coniuncta; similiter & firmitas & ordo: minus tamen est in hoc orbe inferiori concordia & pacis, quā in corporib⁹ sublimioribus. Altera est pax supra naturam, ex participatione superna summi Dei profecta: & quia illa participatio in iustitia Christiana, quæ non est aliud quā Fides, Spes, & Charitas, cōsistit: idē eiusmodi pax effectus est iustitiæ. Quod Scripturæ apertè porrigunt. *Gratia, inquit Paulus, vobis, & pax: & rursus, Iustificati ex fide, pacem habeamus ad Deum: & alibi, Fructum pacatissimum exercitatis per eā (scilicet disciplinam) reddet iustitia; at fructus iustitia in pace seminatur: & Psaltes, Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis: Esaias etiā, Et erit, inquit, opus iustitia pax, & cultus iustitia silentium, & securitas vsque in sempiternum; id est, quies, siue pax: idem Propheta alio loco ait, Vtinam attendisses mandata mea: facta fuisset sicut flumen pax tua, & iustitia tua sicut gurgites maris. Vt ergo secundū sententiam Salomonis, à mari proficiuntur flumina; ita à iustitia pax: vt prædicti loci apertè ostendunt, & confirmat sententia B. Augustini in Psalmum 84. super illud: *Iustitia & pax osculata sunt. Dna amica sunt, inquit, tu forte vnā vis, & alterā non facis. Nemo est enim qui non vult pacem; sed non omnes volunt operari iustitiā. Interroga omnes homines, Vultis pacem? Vno ore tibi respondet totum genus humanum; Opto, cupio, volo, amo. Ama & iustitia,**

Naturalis pax est rerū inæqualis.

Pax diuina, & supernaturalis quæ nā illa.

Rom. 1. & Apoc. 1. Rom. 5. Heb. 12.

Psalms. 71. Esai. 32.

Esai. 48.

Eccles. 1.

Aug. 10. 8. Iustitia, & pax sunt inseparabiles, Augustino.

riam, quia dua amica sūt iustitia, & pax. Iustitia, & pax, ipsa se osculantur. Si amicum pacis non amaueris; non te amabit ipsa pax, nec veniet ad te. Sic ille.

Dicendum & de gradibus pacis, vt naturam eius altius contēplemur: atque illi quidem duplices existunt. Nam quidam ad eius perfectionem in se ipsa; quidam verò ad eum, in quo pax sita est, referēdi sunt. Quātum ad perfectionem eius; in primis tres constituuntur gradus. Primus quidem est viæ nostræ, tanquā nobis magis notæ: in qua, post inscitia & ignorantia plagam ante legem, & præuaricationis sub lege, & belli sub gratia nos instruente, & præstāte vt peccata vitare possimus, nunc agimus, & ex hac hostes vincimus, sed pugnando cum eis, siue sint interni, siue externi. Hinc Christus dixit: *In mundo presuram habebitis; in me autem pacem.* Voco autem hostes internos, prudentiam carnis ex peccato in intellectu nostro relicta, temeritatem, arrogantiam atque diffidētia in virtute irascente relicta, amorem sui ipsius immoderatum, qui in voluntate remansit, fomitem in carne ad bona mundi, & sensus tendente dimissum. Externos hostes voco dæmonem; qui & apertè, vt leo rugiens, & occultè vt serpens, & in Angelum lucis transfiguratus nobiscū congregatur. Voco etiam proximū, cum quo est continuus conuictus & plurima iurgiorum occasio: ita vt quidam sanctus Pater dixerit: *Domine, libera me à proximo meo:* innuens magnum periculum sibi ab eo imminere. Ad hæc numero inter hostes nostros obiecta creaturarum, vt aurum, argētum, vestes splendidas, & possessiones, & similia, quæ, teste Salomone, factæ sunt in tentationē, & in muscipulam pedibus insipientium: atque in hac quidem pugna interdum vulnera accipimus, licet nō semper mortifera: hinc Paulus: *Ego ipse mēte seruo legi Dei: carne autē legi peccati.* Nihil ergo nūc dānationis est ijs qui sunt in Christo Iesu: qui nō secundū carnē ambulāt: & iterū; *Nō ergo regnet peccatū in vestro mortali*

li corpore, vt obediatis concupiscētis eius. Secundus gradus pacis fuit in via Adæ protoplastis, qui hostē quidē internū nō pugnātē habebat, hoc est, concupiscenciam ligatam atq; ratio ni obsequentem, cum perfectione intellectus & voluntatis: habebat & externum hostē, id est, cacodæmonem fraudibus & mendacijs pugnātē; vxorē verò blāditijs pomi ac delictijs certantē: cui cedēs pacē perdidit. Tertius gradus pacis nō est viæ, sed patriæ, siue gloriæ, in qua nullus est vel internus, vel externus hostis; sed vt ait David: *In pace in id ipsū dormiā & requiescam:* & alibi, *Qui posuit fines tuos pacē.* Et hæc potissimū est pax, præter illā primā increatā Dei, quæ exuperat omnē sensum, sicut & pax Christiana nostra deriuata, hominis sensū & rationē excedit: nam ratio minimè cōprehendit quomodo in summo bello, quo vndiq; Christian⁹ inuadiē, pacē cordis cū Deo, & proximo, & secum seruare possit; quēadmodum Christus, & Stephanus, dū pro hostibus actu persequētibus & mortē intentantibus preces fuderunt: videbanturq; illud dicere cū Dauide: *Cū his qui oderūt pacē, erā pacificus: cū loquebar illis (scilicet quæ concordia atq; consolationis eorū erant) impugnabant me gratis.* Quod ad subiectū rursus attinet, multiplex cōstituitur pacis gradus. Est enim recōciliatio & pax in spiritu tantū, vt nostra, quæ cū rebellione carnis cōsistit: & huic non repugnāt vel tribulationes, vel præcepta Dei, & Ecclesiæ, vel vota, vel fomes carnis, vel peccatū veniale, nihil deniq; illi contradicit, nisi lethale crimē, à quo diligēter cauendum est, si volumus pacē Dei, & cōscientiæ custodire. Secundus gradus est in spiritu, & corpore simul, nō quidē rebellāte, sed rebellare valēte; vt in Adā. Tertius existit in spiritu, & corpore nulla ratione insurgere, vel rebellare valēte: atq; hic gradus pacis in cœlesti gloria in præmium accipiēdus expectatur: quia ibi summa erit concordia, & omnia maximè pacata erunt, vt ab illa exulet omnis non di-

Secūdus gradus pacis, scilicet licet, nature integræ, & in corruptæ. Eccli. 17.

Gen. 3.

Tertius gradus statui beatōrū conueniens. Psalm 4. Psal. 147.

Philip. 4.

Luc. 23. Act. 7.

Psal. 119.

Gradus pacis quantum ad eius possessores, tres alij.

Gradus pacis quantum ad naturā eius & perfectionem triplex.

Primus naturæ corruptæ.

Ioann. 16. Quibus cum hostibus internis nobis bellandū sit.

1. Pet. 5.

2. Cor. 11.

Qui verò nostri sint hostes externi.

Sap. 14.

Rom. 7. Infra 8.

Rom. 6.

co belli, sed cuiuscunque vel minimi dissidij occasio. Et hæc de gradibus pacis dicta sufficiant.

Iam de dignitate eius aliquid nobis philosophandum est: vt eam tanto magis diligamus, quanto maioribus laudum præconijs ornatam atq; illustratam intellexerimus. Est igitur prima eius dignitas, quod perfectam vnionem tantum extremorum, id est, Dei, & hominis efficiat, stabilemque & ordinatam, tum cū Deo, tum cū proximo eius vicario, & secum reddat: ad quam mirificè natura ipsa homines impellit. Eadem est enim omnibus nascēdi sors, species vultus grata, vox suavis, risus & lacrymæ, memoria, odium solitudinis, & amor sodalitatatis, ardor artium & scientiarum, variæ animi dotes in quouis, studium de alijs benemerendi, nomen ipsum Hominis, quod secundum Quintilianū ἀνθρώπου ὄνομα, id est, a concordia deriuatum est: nomen ipsum belli, quod, vt autor est Feitus Pompeius, a belluis est deriuatum. Deinde ad laudē spectat pacis, quod omnia Dei pacta & benedictiones, olim, & nunc, de pace sunt: & omnis salutatio, quam Christus instituit, & qua in epistolis suis Apostoli vsi sunt, pacem cōtinet: vnde per Malachiam ait Dominus: *Pactum meum fuit cum eo vita, & pacis.* & Esa. *Fœdus pacis mea non mouebitur:* & alibi, *Sedebit populus meus in palchris iudicane pacis, & in tabernaculis fiducia, & in requie opulenta.* Euangelium à Paulo dicitur pacis: Christus, Princeps pacis: Apostoli, ministri reconciliationis; & Deus, dicitur Deus pacis: & acceptantes Euangelium, quales sunt omnes fideles, dicuntur filij pacis: & pedes nostri sunt dirigendi, vt ambulemus, in viam pacis: nam qui in delictis agit, viā belli cū Deo ingreditur, non pacis. Tertio, pacis magnitudinem indicat pretiū quo empta est. *Pacificans,* inquit Apostolus, *per sanguinem Crucis eius, siue qua in terris, siue qua in cœlis sunt:* atque Esaias: *Disciplina pacis nostræ super eū, & linore eius sanati sumus.* Ideo

Quarta pacis dignitas & excellētia.

Homo, & Bellum vnde dicitur nominetur. Quintilia. Festus Pompeius. Secunda ratio.

Mala. 2. Esa. 54. Supra 32.

Ephes. vlt.

2. Cor. 5.

Tertia ratio pacis excellentia. Coloss. 1.

Esa. 53.

Dominus in itate mortē omnia in se bellare voluit; Gētiles, Iudæos, masculos, fœminas, Sacerdotes, laicos, literatos & idiotas, paruos & magnos: vt omnibus pacem cōpararet. Quarto prædictis accedit, & Christus, siue nascens, siue docēs, siue moriens, siue resurgens, siue per se, siue per Apostolos, pacem docet; eamq; vt pretiosam hæreditatem nobis tāquā filijs in testamento legauit. *Pacem, inquit, relinquo vobis: pacem meam relinquo vobis. Non quomodo mundus dat, ego do vobis.* Bis legat pacem, quia seruanda est cum Deo, & cum proximo: & quia in spiritu & carne retinēda est, atque pro ea tuenda, vt solida hæreditate, non secus quā Naboth pro vinea, vsque ad mortē certare debemus contra Achab, id est, dæmonē, qui paci insidiatur nostræ: nam pax ista conscientia, arrha quædā est pacis in vita æterna futura: vt sic impleatur Esaiæ illud: *Erit Sabbatum ex Sabbato.* Quinto, spectat ad dignitatem pacis, quod locus Dei factus est in pace, secundum illud: *Et factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion.* Quippe templum Dei à Salomone pacem habente in Ierusalē est constructum: nec bene in nobis templum Domino ædificamus, nisi pacem habeamus ad Deum. Debemus ergo esse Ierusalē, quæ vox Hebræis dualis est numeri, & interpretatur visio binæ pacis; nam internā & externā habere debemus, in anima, & corpore: & per præsentem pacem ad æternam futuram aspirare: & interim per eam hic regnare. Etenim vt ait Paulus; *Non est regnum Dei escæ & potus; sed iustitia & pax & gaudium in Spiritu sancto.* Sexto, magna est pacis gloria, ad quam possidēdā bellum ipsum suscipitur: vt Aristoteles lib. 10. Ethic. dixerit: *Belligerimus, vt in pace degamus:* & August. lib. 19. de ciuit. Dei, cap. 12. initio. *Sicut nemo est, inquit, qui gaudere nolit, ita nemo est, qui pacem habere nolit. Quandoquidē & ipsi qui bella volunt, nihil aliud quam vincere volunt: ad gloriosā erō pacem bellando cupiunt peruenire. Nā quid est aliud victoria, nisi subiectio repugnan-*

Quarta ratio

Ioann. 14.

3. Reg. 21.

Esa. vii. Quintaratio Psalm. 75.

Quid sonet Ierusalē.

Rom. 14.

Sexta ratio.

Arist. ca. 7. tom. 3.

Aug. 10. 5.

Victoria quid Augustino. Superbia ut peruerse imitetur Deum.

Septima ratio ab effectibus pacis.

Simile.

Eccles. 38.

Aff. 2. Cicero pro Milone. Secundus effectus.

Cant. 6.

Iob. 17. Esai. 50. Concordia quam potes.

tium: Quod cum factum fuerit, pax erit. Ac subdit in eodem loco: Sic enim superbia peruerse imitatur Deum. Odit namque cum socijs aequalitatem sub illo: sed imponere vult socijs dominationem suam pro illo. Odit ergo iustam pacem Dei, & amat iniquam pacem suam. Non amare tamen qualemunque pacem nullo modo potest. Nullum quippe vitium ita contra naturam est, ut natura deleat etiam extrema vestigia. Hec ille acute, & eleganter. Septimo & postremo ab effectibus pax commendatur. Reddit enim primis sapientem animam, quae quiescendo fit prudens: & Salomō, id est, Pacificus, fuit sapientissimus, & Christus sub pacifico mundo voluit praedicari Euangelium. Vt enim in aqua turbata non resplendet facies cernentis; ita nec diuina Sapientia in corde perturbato: Scribe, inquit Salomon, sapientiam in tempore vacuitatis. Et Spiritus sanctus, qui & Spiritus veritatis dicitur, non nisi in concordibus, & vnitis descendit Apostolos: & Siliter leges inter arma, Cicero dixit. Deinde pax parit fructum fortitudinis in anima, quae omnia potest in Deo, cui est vnita: quoadmodum populus diuisus debilis est, contra, exercitus sibi coniunctus, fortis, secundum illud: Terribilis ut castrorum acies ordinata. Sed nulla maior vnio, quam hominis cum Deo, de qua Iob; Libera me, & pone me iuxta te: & cuiusuis manus pugnet contra me. Et Proph. Quis est aduersarius meus? Quid possit concordia, ostendit Sertorius in cauda equina; Scyllurus, in virgis multis colligatis; Cyrus Imperator in Euphrate, quem vnitum superare non

valuit; sed vbi illum in trecentos alios secuit, & separauit, facile Babylonem obtinuit. Ad haec pax omnium rerum abundantiam parit, ut sub Salomone, & Romanis ante bella ciuilia constat. Nam Concordia res paruae crescunt, discordia maxima dilabuntur: & Dauid, Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Et vt aliena tempore concordiae efficiuntur nostra; ita in discordia nec nostra ipsorum possidemus, & priuamur amicis, qui sunt iocundissima possessio. Artifices sectantur otium: agricolae feriantur a colenda terra: mercatores non valent negotiari: milites pro libidine dominantur. Denique bellum nihil est aliud, vt dixit Augustus Caesar, quam aureo hamo piscari: nam magis constant expedit bellum, quam id quod bello parat. In pace etiam interna cum Deo anima affluit internis opibus intellectus, & voluntatis. Pax in super gaudium generat, quoadmodum bellum tristitiam. Propterea Paulus post pacem, gaudium adiungit, cum ait, Iustitia, pax, & gaudium in Spiritu sancto: & gaudium est de ipsa pace, iuxta illud, Delectabuntur in multitudine pacis. Postremo, cum sapientem animam, potentem, & opibus abundantem, atque gaudentem pax efficiat: merito constituit illam Reginam, & regnare facit, quoadmodum Salomon regnauit. Nam vt daemon in dissidentibus & discordibus, pacemque Christi oblatam refutantibus regnum obtinet; ita in pacis & concordiae studiosis Christus, ac pacificus, ac concordiae cultor vicissim regnat, cui cum Patre, & Spiritu sancto honor & imperium in perpetuum. Amen.

Tertius pacis effectus.

Psal. 121.

Bellare, esse aureo hamo piscari, ait Augustus Caesar. Quartus effectus.

Rom. 14.

Psal. 36. Quintus & vltimus.

Daemon in quibus regnat

TRACTATVS XXII.

In illa eadem verba: Beati pacifici: quoniam filij Dei vocabuntur.

QVOD Tertio loco propositum fuit, elucidandum est, nepe, Qui sunt ij, qui pacifici, siue Graece εἰρηνο

ποιοὶ dicuntur? In Scriptura enim interdum pacificus dicitur, siue εἰρηνοποιός, qui corde est pacato, & cum omnibus pacem seruare contedit. Ita enim

dicitur

Pacifici qui dicantur filij Dei.

Psal. 36. Psal. 119. Pacifici qui qui minime leati.

Hierony li. 1. in Matt. tom. 9.

Aug. lib. 1. de sermone Domini in Monte, ca. 8. to 4. circa finem. Regnum Dei quod bene sit ordinatum.

Qui sit inferioribus ad imperandum ineptus. Aut. oper. imperf. in Matth. ho. 9. tom. 2. operum D. Chrysost.

Illusores pacis, non amatores qui sunt B. Basil. in regulis breuio. Interrogat. 215. tom. 2. 2. Cor. 5.

Rom. 5.

Ioan. 14.

In tribus verbis pacifici cognoscuntur.

dicitur Psal. 36. Quoniam sunt reliquiae homini pacifico: & alibi: Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus. Hoc loco non praedicantur beati εἰρηνοποιοὶ, id est, qui in se ipsis pacem habent, sed εἰρηνοποιοὶ, id est, pacis conciliatores, Sunt enim qui pacem conciliant, quam in alijs praestare non valent, nisi prius in se ipsis pacem composuerint. Vnde Hieronymus in hunc locum scribit: Pacifici sunt, qui primum in corde suo, deinde inter fratres dissidentes pacem faciunt. Quid enim prodest alios per te pacari, cum in tuo animo sint bella vitiorum? Augustinus: Pacifici, inquit, in semetipsis sunt, qui omnes animi sui motus componentes, & subicientes rationi, id est, spiritui, & menti, carnalesque concupiscentias habentes edomatas, sicut regnum Dei. In quo ita ordinata sunt omnia, vt id quod est in homine praecipuum, & excellens, hoc imperet ceteris non reluctantibus, quae sunt nobis, bestiarumque communia. Atque id ipsum quod excellit in homine, id est, mens & ratio, subiiciatur potiori, quod est ipsa veritas vnigenitus Filius Dei. Neque enim imperare inferioribus potest, nisi superiori se ipse subiiciat. Autor etiam Operis imperfecti in Marthaeum: Pacifici non solum dicuntur qui inimicos in pace reconciliant, sed etiam illi, qui memores sunt malorum, & ipsi diligunt pacem. Multi enim sunt, qui aliorum quidem inimicos libenter in pace reconciliant, & ipsi inimicis suis nunquam ex corde reconciliantur. Isti tales illusores sunt pacis, non amatores. Sed inter omnes nemo apertius, & germanius exponit atque Basilus, qui in regulis breuioribus proponens quis sit hic pacificus beatus a Domino praedicatus, respondet: Qui Domino cooperante iuxta Apostolum, qui dixit; Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. Et rursum: Iustificati ex fide, pacem habeamus ad Deum. Nam pax, quae aliter se habet, negata est a Domino, vbi ait: Pacem meam do vobis: non quomodo mundus, ego do vobis. Sic Basilus. Sunt ergo pacifici, vt vno verbo multa complectar, qui etsi ab alio offensi sunt, omnem poenitentiam operam offen-

forem sibi reconciliandi, siue qui fratres inter se dissentientes ad concordiam redigere conantur; vel etiam qui peccatores a Deo alienos illi reconciliare student, annuntiantes Euangelium pacis, & videntes ministerio reconciliationis. His praemissis, aduertendum est, in omni creatura, Deum omnipotentem, vt testatur Areopagita Dionysius, vestigium, etsi tenue, Trinitatis impressisse: nam quaelibet res creata habet essentiam, virtutem, & actionem. Essentiam quidem profundior, & magis intrinsecam, quae a nullo est intra hominem; quemadmodum Pater neque visus est, nec ab alio esse habet: virtutem eminentiorem, & magis conspicabilem, quae ab essentia, vt Filius a Patre, producitur: postremo, actionem, seu operationem vtrumque necentem, & ab vtroque procedentem; quemadmodum Spiritus sanctus a Patre, Filioque procedit. Quo fit, vt homo, quo fit perfecte in se ipso pacificus, opus habeat, vt tam quantum ad essentiam, quam circa vires, & actiones, diuinus quodammodo fiat, & quod ad essentiam spectat, quae actus primus eius dicitur, id est, esse, necessarium est per gratiam, vel charitatem hominem cum Deo vnitem, reddi consortem diuinae naturae: nam alias radice non plene pacificata, neque quietem suam adeptam, per hoc quod est in loco suo naturali, hoc est, in Deo, qui locus, & cum quo fit vnus spiritus, habere pacem nequit; sicut nec piscis extra aquam, nec avis extra nidum, nec palme extra vitem, aut planta extra terram habere vitam, aut quietem potest. Coniungimur ergo Deo non quidem vnione illa hypostatica, quae solius Christi est, cui ita datus est Deus, vt vere sit Deus; sed inferiori vnionis dono, nempe per pretiosam gemmam gratiae suae, qua filij Dei, & nominamur, & sumus; adoptiuam tamen, & non naturalem. De hac mansione hominis in Deo loquitur Christus apud Ioannem, cum ait: Manete in me; & ego in vobis. Sicut palme non potest ferre fructum

2. Cor. 5.

Dionys. Areop. lib. de diu. nomin. ca. 5. a medio.

Quaelibet res Trinitatis habet in se impressa vestigia, & quae nam illa.

Quid ei, qui perfecte in se ipso velit esse pacificus, sit necessarium

2. Pet. 24.

1. Cor. 6.

Qualis vnio sit nostra cum Deo.

1. Ioan. 3.

Ioan. 15.

fructum

Facultatum in anima quo duplex sit differentia.

Cognoscendi ratio triplex

Secunda ratio.

Simplicius Philosop. Arist. li. 1 Physico. to. 2. Eccles. 1.

Tertia ratio, & vltima cognoscendi.

Rom. 5.

fructum à semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos, nisi in me manseritis. Deinde circa facultates considerandum est, quasdam esse quæ cognitioni, quasdam verò, quæ appetitioni deserviunt, & tam hæ, quàm illæ, sunt in duplici differentia: nam quædam ratione præditæ sunt, quædam verò ratione carètes. Prioris generis sunt, intellectus, & voluntas; posterioris verò, sensus, & appetitus sentiens. Intellectus igitur hominis pacem assequi non potest, nisi per fidem illustretur. Triplex enim cognoscendi modus, & gradus inuenitur: alter quidem cum obscuritate, ac instabilitate: & in hoc gradu sita est opinio, quæ obscura est, & ob formidinè alterius illi tenaciter adherere nõ possumus: nam alius aliter sentiet, & acutè tuas opinandi rationes dissoluet. Alius gradus cognoscendi claritate simul, & stabilitate constat: quod præstat, vel scientia per demonstrationem comparata, vel simplex conceptus circa prima principia. Talis etiam quietem nõ parit, quia vix, & paucissimi sunt, qui talem scientiam possideant: & veritatè paucarum, & inutilium, vt in Geometricis, vel Arithmetiis, siue Mathematicis, circa quas disciplinas contingit aliquas demonstrationes fieri, sed appetitus sciendi minimè propterea impletur, quin potius fames sciendi excitatur. Nam, vt quidam pulchrè dixit: *Maxima pars eorum quæ scimus, minima pars eorum est quæ ignoramus:* & notissima naturæ nobis sunt ignota. Sapiens quoque proinde eleganter dixit: *Dedi cor meum vt scirem prudentiam atque doctrinam, erroresque, & stultitiam: & agnoui quòd in his quoque esset labor, & afflictio spiritus: eo quòd in multa sapientia multa sit indignatio: & qui addit scientiam, addit & dolorem.* Tertius gradus est cum obscuritate quadam, sed cum stabilitate atque firmitate (nam quartum membrum claritatis cum instabilitate dari non potest) se cognoscendi, quod ad fidem attinet, in qua sola hæc quietè, & pacè habere possumus. Hinc Paulus ait: *Iustificati ergo ex fide, pacem ha-*

beamus ad Deum: & Propheta: *Disce vbi sit lumen oculorum* (hoc est fides) & *pax.* Etsi enim per fidem res nondum clarè videamus, videmus tamè res esse credibiles, & omni acceptione dignas, ob Deum proponentem, & promittentem, imò etiam iureiurando, quo nos stabilit, confirmantem. Hinc Paulus ad Heb. 6. expendit promissionem Dei, & iuramentum: *Vt per duas, inquit, res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus.* Et Augustinus ad Consentium: *Habet fides oculos suos, quibus quodammodò videt verum esse quod nondum videt, & quibus certissimè videt nondum se videre quod credit.* Sic ille. Fides igitur tendens in Deum, summam sapientiam, & primam veritatem, maximè intellectu pacificat: nam cum Christo, qui in nobis habitat, fortissimè coniungit. Stabilis etiam, quia, vt Ioannes ait, *Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra:* dæmonique resistit, ac repugnat, iuxta illud beati Petri: *Cui resistite fortes in fide:* & in alio loco: *In omnibus assumentes scutum fidei, cuius armis pugnando contra proprium intellectum, ad pacem peruenimus.* Ordinatur etiam fides, quia captiuat intellectum in obsequium Christi, & Dei per se in Scripturis loquentis, vel per Ecclesiam in Concilijs generalibus, Pontificibus Romanis, & antiquis Patribus: clauditque aures Satanae, per se, & suos ministros nouellos loquenti. Maioremque vim vniendi habet fides quàm scientia: nam mirabili modo cum Deo, & Christo, beatissimè ac viatoribus credentibus coniungit: magis etiam constabit, quoniam altiori fundamento, nõpe Deo ipsi, & non rationi, credens nititur: pluresque mortui sunt pro articulis Fidei asserendis, pro demonstrationibus verò, etiã Mathematicis, nullus. Plus etiam ordinatur fidei virtus, quia credendo sine rationibus, & claritate, magis Deum honorat: quemadmodum qui sine pignore mutuum dat, aut commodat, mutuũ siue commodatum accipienti magis fidit. Et hætenus de intellectu.

Baruch. 3.

Lumen oculorum fides.

Heb. 6.

Aug. epist. 85. inuisio, tom. 2.

Fidei effectus varij, ac multiplices.

1. Ioan. 5.

1. Pet. 5.

Ephes. 6.

2. Cor. 10.

Fides Deo cur magis vniat, & ordinet intellectum nostrum.

Cogni-

Scripturæ, & Sacramenta, aliæque Christianæ religionis symbola quæ pacificè intel lectum.

Rom. 1.

Eccles. 1.

Cur Deus Opt. Max. & quibus se corporeis rebus assimilaret, teste Dionysio

Psal. 77. Ibidem.

Gen. 6.

2. Reg. 22.

Luc. 1.

Qui nã Deo in Scripturis amantiũ affectus tribuatur, & quare.

Quid est quod animus noster nisi in Deo quietem habere non potest.

Cognitio autè sensitua per Scripturas, & sensibiles creaturas res Fidei significantes pacificatur: talia sunt Sacramenta, & sacramentalia, Christi parabolæ, picturæ Ecclesiasticæ, & denique mundi huius creaturæ, per quas inuisibilia Dei conspiciuntur, idè hæc eatenus cognoscenda sunt, quatenus fidei seruiunt, cætera verò, vt superflua refecanda sunt atque circuncidenda, quia non fatiatur oculus visu, nec auris auditu. Et vt in gloria Deus, & Christus homo, pro toto homine satiãdo apparebunt, ac manifesti fient: ita Scripturæ sacræ modo idem præstant. Querit Dionysius epist. 9. ad Titum, cur Deus voluerit Leoni, agno, Aquilæ, Serpenti, Petræ, vel igni assimilari? Inter alia respondet, id ea de causa factum: quia si Deus symbola tantum intellectu apprehensibilia exhiberet, tantum intellectus pacem, & quietem obtineret: per signa autem sensibilia totus homo pacem adipiscitur. Hinc Deus dicitur bibès, & ebrius, & crapula distentus, pœnitens, dolore tactus intrinsecus, irascens, fumum è naribus emittens, habens viscera misericordiæ, oblitus, recordatus. Proponit etiam quædam amoris incitamenta, vt oscula, amplexus, tactus, oculos, nares, manus, brachia, ventrem, & vbera, & alia similia: tum vt diuina melius capiamus, quæ naturaliter per sensibilia magis intelligimus; tum vt dulcius nobis sapiant, meliusque retineantur, ne ex mète effluant; tum vt profanis hominibus diuina mysteria abscondantur; tum denique, vt totus homo pascatur, pacemque internã, & externam assequatur.

Porrò appetitus ratione præditus, id est, voluntas, quatenus generosus est, & ad ardua tendit, hæc quiescere, etiam si maximè omnia possideat, minimè potest: nam omnia, quæ infra Deum sunt, pauca & vilia sunt, nec tantum stomachum, qualem habet humanus animus, implere valèt. Ad hæc, res istæ cordi hominis non illabuntur, sed earum imagines, & similitudines tantum: nec enim pa-

nis, vel vini similitudine, verum pane ipso, & vino pascimur. Hinc Salomon: *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, & omnia vanitas, & pater Salomonis: Quid enim mihi est in celo? & a te quiã volui super terram? Defecit caro mea, & cor meum: Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.* Vbi vides, impossibile esse, sine Deo, animum hominis impleri, aut pacem inuenire. Nam, vt pulchrè ait Augustinus li. 1. Confessionum: *Fecisti nos, Domine ad te, & inquietum est cor nostrum, donec reuertatur ad te.* Vna est, & singularis spei virtus, quæ ex parte modò pacem conciliat; de qua: *Gloriamur in spe gloria filiorum Dei: & iterum, Cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo (cuius gratia estis saluati) & conresuscitauit, & consedere fecit in cælestibus in Christo Iesu.* Hæc autem spes, quæ arrha est eterne gloriæ, arctissimo nos vinculo cum Christo vnit, & vt anchora fortissimè confirmat: ita enim vocat illam Paulus ad Heb. 6. *Ordinat in super hominè, & voluntatem: quia facit expectari æterna, contemptis temporarijs, plusque in Deo, quàm in se ipso, vel in alio homine confidentes reddidit.* Quia igitur voluntas spei dono prædita in ardua tendit, non possumus habere spem, nisi prius fide apprehendamus, tum vires Dei infinitas in se, tum nobis communicandas ad dæmones superandos, & nos per illas vincendos: & ad expugnandum regnum cælorum, vimque illi inferendam: atque hoc non scientia, aut opinione, sed fide. Vnde Abraham confortatus est in fide, & in spe contra spem credidit, vt Paulus testatur. Nec satis est solũ credere vires Dei in se, vt Lutheranus credit: neque rursus vires nostras solas, vt Pelagius asserbat, quia tunc falsa esset fides: sed vires Dei, & in se, & in nobis: vt dictum est. Proinde per fidei exercitium acquirimus nobis talem pacem, quæ crescit spe roborata per tribulationes, vt traditur ad Rom. 5. & per puritatem conscientia: vnde Dilectus ait: *Si cor nostrum non re-*

Eccles. 1.

Psal. 72.

B. Aug. c. 1. in principio tom. 1. in initio.

Rom. 5.

Ephes. 1.

Animæ fidelis magnam partem quietis in spe futurorum bonorum consistere.

Heb. 6.

Beatam illam spem nobis sine fide consistare nõ posse.

Rom. 4.

Animi nostri quietes, & pax ex quibus maximè augeatur.

Infra. 5.

1. Ioan. 3.

Deum.

Rom. 5.

Rom. 15.

Haeretici hominis, & immundi spes qualis sit.

1. Ioan. 3. Solo voluntatem nostram Dei amore posse pacari.

Diuini amoris, charitatis, & virtutes quae sint.

Cantic. 2.

Coloss. 3. Rom. 8.

Canti. 2. Homo quid sit ordinatus

Supra. 1. Infra. 7.

Sponsa in agro apud Salomonem in Canticis quae nam illa.

Psal. 118.

Deum. Augescit etiam per charitatem: nam teste Apostolo, spes non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. Gliscit quoque per Scripturam lectionem: ut dicat Paulus: Quaecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam, & consolationem scripturarum spiritum habeamus. Spes autem heretici, & immundi phantastica est, & quasi verna glacies calore tribulationis mortis maxime dissoluitur atque confunditur: at voluntas, quatenus amica boni, suavis est, non odio, aut tristitia, qui motus contra naturam sunt, sed amore tantum pacificari potest. Qui enim non diligit, ut ait dilectus discipulus, manet in morte. Hinc amor est vita nostra, non tamen naturalis, vel de creaturis conceptus, quonia tales neque cor intrat, neque si intraret, pacem praestare valeret, cum creaturae finitae sint & deficientes. Ideo diuino amore, & infuso pacamur. Christus etenim dilectus spiritus, summum bonum, & summa felicitas existit. Porro charitas vincendi vim habet, iuxta illud: Dilectus meo mihi, & ego illi; hoc est, Deus non quiescit in vlla re nostra, nisi illi cor offeram: neque rursus cor nostrum villo Dei dono sine Deo ipso contentum esse non debet. Habet etiam confirmandi vim, quia charitas vinculum est perfectionis: de qua Apostolus: Quis nos separabit a charitate Christi? Ordinatum quoque reddit hominem diuinae charitatis amor, ita, ut sponsa dixerit: Ordinauit in me charitatem. Nec aliud est homo ordinatus, quam qui ordinatos habet amores: quemadmodum peccator est, qui amores sine ordine rationis gerit, & exercet. Trahit item amor ad se suauitatem odoris amati: unde sponsa: Post te in odorem vnguentorum tuorum cur remus, & quis mihi det te fratrem meum, sugentem vbera matris meae, ut inueniam te solum foris, & deosculer te, & iam me nemo despicit? Sponsa in agro, anima est carnis & mundi amoribus destituta, quae ad Christi delicias, & amplexum admittitur. Cum vero charitas iniquitatem tollat, & distractionem sensuum, maxime pacat cor, & tranquillat, ita ut propheta dicat: Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum: quae pax in vnione

desideriorum ad Deum diligendum consistit, & in proprio sui ipsius amore evertendo. Nam ut in Iordane aquae superiores sursum redierunt, & auctae sunt, aliae inferiores vero euauerunt: ad eum modum desideria mentis & spiritus augentur, ad Deumque ascendant: at secularia, & carnalia deficient. Appetitus autem sensitivus, alius feruit irascenti, alius vero concupiscit animam. Appetitus ergo vindictae cupidus fortitudine in agendo, patientia in tolerando, propter Deum, perficitur, & pacatur: gaudet enim propter dilectum Deum operari, & pati, quemadmodum Christus pro nobis redimendis pati ex amore voluit, & martyres pro Christo: quemadmodum Iacob anni pauci seruitij obsequij videbatur, pro amoris ad Rachel magnitudine. Appetitus vero ad sensum suauitatem, comprimatur, pacaturque: temperantiae virtute, quae delectationes gustus, & tactus secundum legem Dei moderatur, membraque ipsa, & praesertim linguam, actionesque omnes per modestiam componit, & regit: fugit quae vana, lasciuia, & poposa ornamenta. Hac itaque ratione pacificus, tum corpus, tum animae facultates, & affectus per bellum Deo subijcit: nec in tali certate duo filij inter se nascuntur, ut in vtero Rebeckae, sed vnus tantum Ioannes Baptista, qui est pax gratiae, quam sequitur gaudium, ut in natiuitate Ioannis multi gauisi sunt. Verum quoniam laboriosum est hoc bellum, & diuturnum, quidam viliiores, deserto Deo, vitijs dant manus; quidam vero mortiferis quibusdam delictis non contenti sunt: & tales nec sunt in Aegypto, nec in terra Promissionis, sed in deserto, & continuo certamine, ideo quandoque vulnerantur. Praestat ergo hic triturare, ut postea ex trituratis edamur: praestat esse modum Iacob, id est, laboratores, ut suo tempore vocemur Israel, hoc est, videtes Deum: cum fortitudine, & temperantia, & perseverantia insequendo pacem fugietem: ut hic ponderat Chrysostomus, & Hieronymus. epistolae 4. in illud: Inquire pacem, & persequere eam. Multa enim sunt, quae nobis illam eripere conantur, quare hic non est perfecta pax, quia caro concupiscit aduersum spiritum, & spiritus

Mentis & spiritus desideria quomodo augentur, scilicet, & carnis illa deficiant.

Ioan. 3. Psal. 113.

Homo iustus, in concupiscentis, & irascentis animi facultatibus quam habeat quietem, & pacem.

Gen. 29.

Supra. 25. Rom. 9.

Luc. 1.

Eiusmodi pacem affectuum & quietem in animo qui non habeant, qui vero dimittunt, & ex parte

Gen. 32. Psal. 33.

1. Pet. 3. B. Chrysostomus.

15. to. 2. in princ.

D. Hieronimus ad Rusticum Monachum.

ad medium, to. 1.

Gal. 5.

Exod. 32. Rom. 7. Tentationibus quomodo resistendum.

Animi iustorum pacem, & quietem per pugnam cum carnis spiritibus, quomodo probatur.

Opera nostra quomodo esse debent: multiplex eorum efficacia.

Eccl. 10.

Eccl. 4. Eccl. 9.

2. Pet. 1.

1. Cor. 10. Ioan. 16.

Bona opera dupliciter illa faciendes legitimant.

tus aduersus carnem: quemadmodum Israel infra montem, rationis scilicet, idolum colebat, etiam Moses esset cum Deo in Monte, hoc est, spiritus. Me te enim (ut Apostoli verbis utar) seruimus legi Dei, carne autem legi peccati. Sed tentationes vincendo sunt, vel negligendo, vel despiciendo, vel dicendo, Nolo consentire, vel occasiones eis subtrahendo, & ad Deum nos conuertendo, vel patienter tolerando, si sine culpa nostra veniunt: nam ad exercitium & probationem a Deo permittuntur. Ac ut spiritus in multis peccatoribus, ut sic dicam, incorporatur siue incarnatur: ita caro in bonis Deum colentibus, in spiritu transit, & spiritus quodammodo efficitur. Et sicut ob vnus, vel alterius motum in ciuitate concitatum, non dicitur ciuitas in bellum descendisse, siue pugnare, sed tunc cum tota, ac principales eius partes tumultuantur: ad eum modum non deum esse pax in filiis Dei ob quosdam motus carnis a demone, vel a natura concitatos: Pax etiam domestica non est dicenda perisse, propter canum inter se rixas, aut felium. Deinde adesse debet in operibus nostris pax, quod fit, cum ab essentia animae per gratiam, ut ita dicam, deificata, & a praedictis facultatibus virtutibus praeditis, diuino modo propter Deum, ut sine procedant, vimque habet vniendi nos cum Deo, quia fructus sunt arboris diuinae, de qua: Orationes tuae, & elemosinae tuae asiderunt in memoria in conspectu Dei: & Noli esse inutilis, & remissus in operibus tuis: & alibi: Vnde ergo, & comede in latitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum: quia Deo placet opera tua. Ad haec fortius stabilium in Deo: hinc Petrus dixit: Satagite ut per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis: Componunt quoque hominem, ut ordinatus, primum propter Deum, summum bonum, operetur, deinde propter vtilitatem nostram, & fratrum, ut Apostolus dixerit: Siue ergo manducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Et ut mulier post partum letatur, & pacem habet a doloribus alienam, ita homo, postquam cum labore peperit fructus bonorum operum, habet unde

gaudeat, non solum hic propter spem, quia gaudium est iusto facere iudicium, sed maxime in gloria, ubi labores manuum suarum manducabit. Secundum loco pacificus dare operam debet, ut & alij pacem cum Deo, & inter se consequantur, ac proinde mediatorem se praestare debet inter discordes: debetque de utroque extremo participare, & illi affici, pro quo Deum deprecatur: nec isti mediatores agunt quasi redemptores, sed in applicanda redemptione per Christum partam, ministri existunt. Ad hoc autem recte praestandum, in primis opus est zelo honoris Dei, qui aliud nihil est quam ardens dilectio: hic autem zelus debet nos verere, ut Christum verebatur, qui dixit: Zelus domus tuae comedit me. Debet etiam cor nostrum scindere, quemadmodum Iudaei, audita Dei blasphemia, vestes scindebant. Debet praeterea homo tabescere, in se ipsoque, deficere, secundum illud: Vidi prauaricantes, & tabescebant: quia eloquia tua non custodierunt: iterum, Defectio tenuit me pro peccatoribus dereliquentibus legem tuam. Ad haec, zelandum est pro anima, sponsa Dei nobilissima, & ad honorem, & gloriam Dei condita, & Christi morte redempta, contra Satanam, qui eam decepit: quemadmodum Helias zelabat contra Baal, & Ioannes Baptista contra Herodem: ac ut Phinees zelo Dei percussit Israelitam cum scorto Madiam concubentem, ita nos siti Dei gloriae, & esurie salutis animarum, percutiamus peccatum, non hominem: sicut Christus in adultera adulterium sustulit, & vitam non abstulit. Debet item hic zelus parere studium precandi, ut Moses precabatur: Aut dimitte, inquit, eis hanc noxam: aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti: & si priuatam adiuit, & publicam quoque Ecclesiae pro peccatoribus Deus deprecatione exaudiet. Na ob preces Apostolorum sanauit socrum Simonis a febre, typo scilicet carnalis concupiscentiae: & ob preces Ecclesiae sine intermissione orantis, Petrum liberavit a vinculis, id est in figura peccatorem ligatum a demone. Deinde, zelus parit in homine verbum recon-

Prou. 21. Psal. 127.

Secunda pacifici hominis conditio, quomodo scilicet proximum cum Deo, & cum alijs diffidentem conciliat.

Psal. 68. & Ioan. 2.

Psal. 118.

Ibidem. Pacificus qualem zelum habet beatitudinis animarum.

3. Reg. 18. & seq.

Gen. 3. Matth. 14. Num. 25.

Hic zelus duo efficit, orationem, & verbum reconciliationis.

Ioan. 8. Exod. 32.

Matth. 8.

Act. 12. Quale sit illud verbum reconciliationis.

Esa. 58.

ciliationis, publicum, vel priuatum, quo reducendus est peccator ad Deum: quippe eiusmodi verbum bellum infert peccato, secundum illud Esaiæ: *Clama, ne cesses; quasi tuba exaltauit tuam, & annuntia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum: ad hunc modum tentantem demonem verbo Scripturæ prostrauit Christus, & nos Dei verbo peccatum in corde fratris expugnamus. Nam ita exponit Aug. ser. de verbis Domini illam sententiam: Esto consentiens aduersario tuo citò, dum es in via cum eo, ne forte tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris: quod etsi paulò inferius sit explicandum: hic tamen dicimus, aduersarium nostrum, verbum Dei esse, siue Euangelium, cui nisi consenserimus plenam obedientiam præstando, actum erit de nobis, quia in æternos gehennæ carceres detrudemur: si verò consentiamus, Deum pro iudice patrem sortiemur, & pro seruo ministro Angelum in sinum Abrahamæ deducentem, & pro carcere paradysum.*

Luc. 4.

Matth. 5. B. Aug. ser. 1. c. 3. tom. 10. in prin.

Quid illud: Esto consentiens aduersario tuo cito dum es in via cum eo, &c.

Luc. 16.

Tertia pacifici hominis conditio, in exhortatione videlicet peccatorum ad Sacramenta consistens.

Ioan. 20. Supra. 6.

Quarta lex, siue conditio, idonea peccatoris correctionem continentis.

1. Reg. 2. & 2.

3. Reg. 8. Num. 17.

& Heb. 9. Quid arca Testamenti, & Aaron virga, & man. in ea reposita significauerint.

cum virga correctionis, erant simul tabula discretionis, manaque; mansuetudinis: legeque; cautum erat, ne, dum succiduntur ligna, id est, vitia aliorum castigantur, ferrum securis excidat, & amicum qui adest, percutiat atque occidat: videlicet ne correctione durior sermo predeat, fratremque; deterior efficiat.

Quintò, factum est viuendum, & multos labores tolerandi, ut alios Christo lucrificere possim, atque ad pacem cum eo componenda reducere. Hinc Paulus: *Filioli, inquit, mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis: & alio loco: Adimpleo ea quae desunt passionum Christi, in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesia. Atque; ut Christus nisi lacrymis, & sanguine suo pacem inter nos, & Deum fecit, ita nos intelligamus, non nisi sanguine nostro, & gemitibus ac suspiriis pacem aliorum cum Christo nobis esse comparanda. Vnde & matri plangenti, filius, qui obierat, viuus redditur, Luc. 7. Verum hoc etsi omnium munus sit, qui dono gratiae Dei ad hoc aguntur, potissimum tamen ratione status ad Episcopos, religiosos, animarumque; curam habentes sacerdotes spectat: illorum enim est zelus, & sitim animarum habere, sine quo zelo poterit quidem nomine tenus esse Episcopus, vel pastor animarum; at re ipsa bonus, & fidelis nequaquam. Illorum est etiam, preces ad Deum fundere, Sacramenta dispensare, peccantes corrigere, verbum, & ministerium reconciliationis pro tempore adhibere, aliorum onera ex charitate portare. Vnde Bernardus, agens de his duabus postremis beatitudinibus, scribit: *Ordinem ipsius Domini sermo nis attende. Beati, inquit, mundo corde, quomodo ipsi Deum videbunt. Ac deinde: Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Misericordes utique, vocat Pater caelestis, qui non querunt quae sua sunt, sed quae Iesu Christi: nec quae sibi vtilia, sed quae multis. Petre, inquit, amas me? Dile, tu scis quia amo te. Pascere oves meas. Quando enim sic amatas oves committeret non amanti? Nimirum hoc queritur inter dispensatores, ut fidelis quis inueniatur. Va ministris infidelibus, qui necdum reconciliati, reconciliationis aliena negotia quasi homines qui iustitiam fecerint, apprehendunt.**

Deut. 19.

Quinta lex hominis pacifici, sancta nimirum vita, multorumque; pro salute fratrum, laborum tolerantia.

Gal. 4.

Coloss. 1.

Ephes. 2.

Vere pacifici quomodo Christum habent in parte debeant imitari.

Luc. 7.

Qua propria Ecclesiae pastorum, fraternam correctionem.

2. Cor. 5.

Gal. 6.

B. Bernardus ad clericos ser. de conuersione. c. 27.

Mundicordes quos vocet Pater caelestis.

1. Cor. 10.

Ioan. 21.

1. Cor. 4.

Infideles pacis ministri, qui Bernardo: egregie notantur ab eodem.

Rom. 8.

Pacis cum Deo, nobiscum, & cum alijs facta, quatuor signa notantur.

Luc. 15. & seq. Prou. 15. Apocal. 3.

Ad pacificos, discordes inter se conciliandi etiam munus spectare.

Cöcil. Carthag. III.

Va filij ira, qui se ministros gratiae profitentur. Va filij ira, qui pacificorum sibi usurpare gradus, & nomina non verentur. Va filij ira, qui fideles sese mediatores, ut peccata populi comedant, mentiuntur. Va qui ambulantes in carne Deo, placere non possunt, & placere velle presumunt. Hæc Bernardus. Ut ergo gloria Regis est, regnum seruire pacificum: ita gloria Episcopi & Sacerdotis est, populos sibi commissos, ut cum Deo pacem tueantur, sedulam operam impendere.

Signa verò pacis cum Deo nobiscum, vel cum alijs conciliata, sunt: in primis colloquium precationis nostrae ad Deum, & illius ad nos exauditio; deinde dare dexteram nostram diuinæ dexteræ, id est, coniungere vim nostram cum diuina gratia, ut bona & fortia opera edamus; & in demones, mundum, & peccata pugnemus. Tertio, est osculum pacis sanctum, sequentioris nimirum & mutuae dilectionis, siue Sacrosanctæ communionis Eucharistiæ, in qua osculum & damus, & accipimus. Quarto, simul edere, & cum lætitia inuicem conuersari & colloqui, ut pater cum filio reuerso ex regione longinqua fecisse legitur. *Secura enim mens quasi iuge conuiuium*, inquit Sapiens: & Dominus in Apocalypsi, *Ecce sto ad ostium, & pulso: si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cenabo cum illo, & ipse mecum.* Et hactenus de pace componenda inter proximum, & Deum.

Iam verò pacifici etiam hic dicuntur, qui pacem inter proximos, inter se aut bello, aut priuatis odijs, aut litibus contentiosis dissidentes atque discordes conciliant: qua de re olim sanctè cautum fuit, ut essent quidam arbitri, & reconciliatores, qui pacem firmandam inter Christianos incumberent, ne ad tribunalia & iudices accedere compellerentur. Vnde concilium Carthaginense III. cap. 26. sic statuit: *Statuendum est (inquit) Episcopis, ut dissidentes Episcopos, siue clericos, siue laicos, ad pacem magis, quam ad iudicium cohortentur.* Hæc ibi. Non

grauabor etiam, ab externis quædam mutuari, quæ illi ad tuendam pacem statuerunt: ut confundam nostros, qui quolibet prætextu, minima quaque de causa, statim ad forensia iudicia appellant. Penes Romanos erat magistratus quidam dictus *ἑπιτάξις*, id est, conciliator pacis, qui disciplinæ publicæ, & moribus componendis, & dissidijs ciuitatis resarciendis præerat: de quo Vlpianus in l. munerum. ff. de muneribus, & honor. Vnde & Christus Esa. 9. vocatur *ἑπιτάξις ἀγαθῆς*, id est Princeps, siue conciliator pacis. Valerius Maximus, illustris auctor, lib. 2. cap. 1. in hunc modum scribit: *Quoties verò inter virum & uxorem aliquid iurgij intercesserat, in sacellum dea viriplaca, quod est in palatio, veniebant: & ibi inuicem locuti quæ voluerat, contentione animorum deposita, concordies reuertebantur. Dea, nomē hoc à placandis viris assecuta fertur. Conuiuium etiam solenne maiores instituerunt, id quod Charistia appellauerunt, cui præter cognatos, & affines nemo interponebatur: ut si qua inter necessarias personas querela esset orta, apud sacra mensa, & inter hilaritatem animorum, fautoribus concordiae adhibitis, tolleretur.* Hæc ibi. Vides igitur quàm fuerint Gentiles pacis cultores? Ad pacem igitur in eundam præstaret, vtramque; partem humiliare, ut Paulus in epistola ad Romanos, Gentilium & Iudæorum animos inter se dissidentium deprimat, ut ita sibi inuicem mutuo cedant: & cui minus æqua est causa, maius ius habenti, quod debet reddat. Deinde præstare, ut inter se discordes, prius conciliarentur cum Deo; & facile postea inter se pacem inirent. Nam quæ conueniunt vni tertio, conueniunt & inter se: nam post iustitiam sequitur pax, tãquam eius fructus. Neque aliam puto fuisse causam, potentissimos Reges Reipublicæ Christianæ, nunquam in veram, & firmam pacem post longa inter se bella conuenisse, sed statim pacta inuicem fœdera dirupisse, quàm quod ipsi prius pacis habendæ cum Deo fuerint negligentiores. Qui verò prior est in roganda & petenda

Romani quæ olim pacis & concordie inter eius rationem obseruarent. Vlpian. Esa. 9.

Iidem ortam virum inter & uxorem discordiam quomodo sedarent. Valer. Maxim.

Necessarios & propinquos secum dissidentes quæ etiam ratione conciliarent.

Secunda ratio ad pristinam pacem, & concordiam red eundi salutaris.

2. Cor. 5.

Tertia ratio pacis conciliandæ, ab origine bellorum.

Iaco. 4.

Homer. lib. 9. Iliad.

Arx quid Hero.

Virgil. lib. 8. Aeneid.

in fine.

Esa. 14. & Apoc. 12.

Gen. 3.

Quarta ratio ab hominis natura.

Homo quam inerte, quamque imbecillum animal.

pace, maior est meo iudicio, non minor, ut vulgus existimat: nam ita Deus per Christum, & per Apostolos suos rogat nos ea quæ pacis. Ait namque Apostolus: Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.

Tertio, bellorum causæ considerandæ sunt, quæ ferè ex immoderatis cupiditatibus alterius, vel vtriusque partis oriuntur: ut Frater Domini dixerit; Vnde bella & lites in vobis? Nonne ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris? Concupiscitis & non habetis. Occiditis, & zelatis: & non potestis adipisci: litigatis, & belligeratis. Homerus tradit, cõtionones omnes oriri arte, siue opera Ates, id est, Deæ damni, siue nocuenti, hoc em interpretatur Arx, quemadmodum Virgilius bellum ciuile, Discordiæ tribuit, cum ait:

Et scissa gaudens vadit Discordia palla. Satanæ pacem Angelorum in cælo turbauit; & in paradiso terrestri pacem primorum parentum sustulit: & nunc, siue per hæreses, siue per hæreticos, siue per schismaticos, siue per homines ditionis suæ ampliandæ cupidus, Ecclesiam Dei interturbat. Quarto, expedit naturam hominis considerare, ut pacis studiosi efficiamur, & ad eam amplectendam & tuendam discordes cohortemur: nam in pace corporis, & animæ, tam diuersarum rerum, vita consistit: ut mors non sit aliud, quam vnus ab altero diuulsio atque disiunctio. Sanitas omnium corporum, concentus est qualitatibus, & humorum cõcordia. Natura hominem inermem & nudum effudit, non cornibus armatum, ut tauros: non unguibus, ut leones; non dentibus, ut apros; non proboscide, ut elefantos; non veneno, ut serpentes, & scorpiones; non crustis & laminis, ut rhinoceros & crocodylos: sed mollissima pelle, quasi innoxium animal, alienæ opis indigum, ut multo tempore pendeat a subsidio alieno: nec fari valet: nec ingredi nouit, nec cibum capere; ut sentiat alie-

num esse beneficium, quod sapit, quod potest: solo tantum fletu opem implorat a muliere imbecilla. Deinde dedit ei speciem & figuram, non trucem, sed mitem, placidam, & benevolentiam notas præ se ferentem, communemque omnibus; oculos amicos, frontem hilarem, brachiorum sinus ad amplexum, osculi sensum, quo se animi, & corpora iungerent. Vni homini vocem eandem tribuit, non horribilem, ut belluis, sed blandam: dedit sermonis usum, ut alter alteri innotesceret, & se in alterum veluti transfunderet. Deo etiam notiores sumus quam nobis, nec vllus pro se sermone indiget: homini hominis causa tributus est sermo, ut se explicet: inde natæ literæ, pauca, tam multiformes humani generis sonos comprehendentes. Estque loco sermonis vultus, qui in fronte & facie præcipue prominet; quo sermone qui linguæ vsu destituti sunt, vtuntur, ut muti atque infantes. Vni dedit risum, alacritatis signum: hinc Agelasti, ut Crassus, propè non videntur homines extitisse. Vni lacrymas, humanæ concordie cõciliatrices, & symbolum, quo vel dolorem nostrum attestamus, vel alienum. Vni memoriam contulit, per quam parentum, amicorum, & pædagogorum recordaretur. Vni insitum est odium solitudinis, quæ est instar mortis; & amor sodalitatibus inditus & mutui colloquij: non enim omnia omnibus tribuit, ut inæqualitas mutuis officijs æquaretur. Alijs regionibus alia proueniunt, quo vel ipse vsus mutua doceret commercia. Vni denique attribuit liberalium literarum studium, ut per illud homines inter se amplius vnirentur. Bellum, per antiphrasin dicitur, quod res sit minimè bella: aut a belluis, quod non humanum, sed belluinum sit pugnare. Græcè verò, Πόλεμος ἀπὸ τῆς ἰσῆς τῶν πόλεως ἀμάρτῆς ἢ ἀμαρτῆς ἢ ἀμάρτῆς, nempe a perdendis, vel minuendis ciuitatibus: Hebraicè מלחמה dicitur bellum a מלח id est, comedere siue manducare; eo quod bellum omnia comedat & con-

Eius omnes partes quam amoris sunt & pacis conciliatrices.

Hominis propria, non animalium ceterorum.

Bellum Latinis, Græcis, & Hebræis variè dicitur.

sumat.

Quinta ratio pacis atque cõcordiæ seruandæ, a Christi doctrina & factis. Esa. 9.

2. Cor. vlt. & alijs.

Sil. Italicus lib. 11.

Ioan. 10.

Ibidem.

Infra 15.

Ibidem.

Matth. 23.

Ibidem.

Supra 21.

& alibi.

Ephes. 2.

Ioan. 21.

Act. 1.

Ibidem, & Luc. vlt.

Matth. 18.

Qui nam hodie Christianorum bellum pacti nefarium inferre videatur.

sumat. Quinto loco, inspicienda est doctrina Euangelica Christi; cuius natiuitas, vita, doctrina, parabola, oratio, mors, Sacramenta, nihil aliud quam amorem, concordiam, & pacem spirant. Esaias vocat Christum, non bellatorem, aut urbium vel locorum expugnatorem, sed Principem pacis; & Deum Paulus, Deum pacis nominat; quod nihil sit pace præstantius: hinc Silius Italicus:

Pax optima rerum,

Quas homini natura dedit, &c.

Vnde Christus se pastorem vocat; suos, oues appellat, inter quas nulla est pugna; se vitem, nos palmites; se gallinam, nos pullos; se lapidem angularem, necentem vtrumque parietem, non tantum Angelorum & hominum, Iudæorum & Gætilium, carnis & spiritus, sed Dei & hominis; se caput, nos membra. Congregatis Apostolis apparet Christus suscitatus: congregati Apostoli ascendentes in cælum vident: congregati iubentur expectare Spiritum sanctum, & inter congregatos in nomine suo se versaturum esse semper promittit. Vbi fuerint, inquit, duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Sed vae nobis, qui tantæ doctrinæ oblitii, crucem Christi facimus pugnare cum cruce: & pacis symbolum, quod ab omni dif-

fidio reuocare deberet, signum belli efficitur. Quid dicemus de his, qui Apostolorum nomina induunt bombardis, quorum insculpuntur in eis imagines: & quod deplorandum est, trophæa sanguine tincta eorum, pro quibus Christus mortuus est, & quibus priuatas iniurias interdum & fraudulenter & proditoriè vlti sunt, reponuntur in templis, Apostolorum inter & Martyrum statuas? quasi parum pium sit futurum, fieri martyrem, sed facere.

His atque similibus rationibus reuocandi sunt homines a teterrima belli peste, cum Comicus ille prudenter dixerit: Omnia prius experiri quam armis, sapientem decet; & Pittacus, vnus è septem Sapientibus, eas esse optimas victorias dicebat, quæ sine cæde & sanguine contingunt. Beati ergo pacifici, qui non cessant quotidie ad aures Domini pulsare, & precari: Da pacem Domine in diebus nostris: quia non est alius qui pugnet pro nobis, nisi tu Deus noster. Isti enim sunt vocandi filij Dei in cælesti illa Ierosolyma, cuius fines in pace sunt constituti, & ad quam pacis cultores omnes aspirant, tanquam ad patriam optatam, auxiliante Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto æqualis est gloria, maiestas & imperium in omne seculum, Amen.

Terent. in Eunuc. act. 4. sce. 7. Optimæ victoriæ quæ nam illæ Pitaci testimonio sapientis

Psal. 147. Pacifici vbi filij Dei vocabuntur.

TRACTATVS XXIII.

IN illa verba: Quoniam filij Dei vocabuntur.

Dei filiorum appellatio quanta sit.

Rom. 8.

HONORIFICVM planè est, & amplum hoc nomen filiorum Dei. Nam si filij: & hæredes, ait Apostolus: nihilque charius habent parentes quam filios, qui ab amore parentum nomen sortiuntur, pro quibus ditandis, tuendis, & ad summos honores prouehendis nihil non fa-

ciunt, volentes in morte filios præire. Declarandum in præsentia qui sint filij Dei: & cur pacificis Dominus illud sit pollicitus.

Ad primum, ille verè alicuius filius est, qui è substantia ipsius viuens, actione vitali in eadem natura siue specie viuens productus est: plura ergo sunt, quæ ad filij rationem

Filius propriè qui sit: ad filij rationem requiruntur quatuor.

Secunda cōditio.

Tertia.

Quarta.

Filius alicuius, Scripturae eius imitatorum improprie solent appellare. Ezecch. 16. Ioan. 8.

Ibidem. Opera Abraham quae nam imitanda. Matth. 5. Gen. 15. Infra 22. Supra 18.

Ephes. 5.

Propter quod unum quodque tale est, ut ait Philosophus, esse & illud magis.

exiguntur. Primum, quod sit ab alio: quod enim à nullo est, nullius est filius. Secundum, quod ab illius substantia procedat: unde statua, vel pictura, haud est artificis, pictorisve filius, quia non ex substantia agentis, nec vitali actione, sed per voluntatem proficiscitur. Tertiū quod exigitur, est, ut genitum & gignēs sint eiusdem speciei; quapropter hęc inferiora, etiam naturaliter sint à cœlo, quia tamen non sunt in eadem specie, idcō cœli non cēsentur filij: nec ob eandem rationem aurum terrę filius, nec pediculus, aut vermis ab homine progenitus, filius hominis.

Quartum, quod genitum, & generans sint viuētia: quare ignis ab alio igne genitus, non dicitur filius eius; quia ignis non uiuit: & fœtus abortiuus qui mortuus editur, haud est proprie filius abortientis.

Metaphoricē autem filius in Scripturis vocatur, qui similis est alteri, atque eum refert, imitaturve: hinc Iudæis per Prophetam dicitur: *Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa*; quod eorum opera confectarentur: Christus dixit Iudæis; *Vos ex patre diabolo estis: & desideria patris vestri vultis perficere*, hoc est, homicidæ; quia ille homicida erat ab initio. Idem etiam de bono dicitur, perinde ac de malo, ait enim Dominus; *Si filij Abrahę estis, opera Abrahę facite*; quasi dicat, æmulamini eius fidem, obedientiam, & hospitalitatem; ac rursus Dominus, *Benefacite his qui oderunt vos, &c. ut sitis filij Patris vestri qui in cœlis est, qui Solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos, & iniustos*; Apostolus quoque, *Estote ergo, ait, imitatores Dei, sicut filij charissimi*. Consistit ergo filij ratio in quadam similitudine, & imitatione, siue in bono, siue in malo: ut prouerbio soliti sumus dicere, hic, est talis viri filius, nimirum quod illum moribus, vultu & factis referat.

Deinde aduertendum, vbi est aliqua multitudo rerum eiusdem speciei; illa omnia esse talia per participationem summi in illo genere. Ac-

cipe exemplum in lucidis: nam luna, stellæ, aër, oculi, crysallum ac vitrum, & reliqua similia, omnia hęc dicuntur lucida, quoniam lucē suā à Sole mutuuntur & deriuant, qui est summa & per essentiā lux; ita omnia quę calorem participant, ab aliquo fūmo, & maximē calido, id est, igne denominantur. Eodem prorsus modo maxima & vnica est Dei, ut sic sæpius loquar, filiatio: vnicus enim est filius Dei, natura & essentia, nempe secūda persona proprie dicta filius; ob omnimodam similitudinem, & imitationem, cōsubstantialitatemq; cum Patre. Vnicus etenim est processus æternus per modum intellectus, & naturæ, in quo Pater nō partem aliquam diuinitatis, sed totam suam atq; integram Filio substantiā tradit: unde hic primò filius per essentiā dicitur, & est; & propterea vnicus, proprius, verus, vnigenitus appellatur: ait nāq; Apostolus: *Qui filio proprio non pepercit*; & Dilectus discipulus, *Ut simus in vero Filio eius*: & idem de Christo, *Vnigenitus qui est in sinu Patris; & Sic Deus dilexit Mundum, ut Filium suum vnigenitum daret*. Et ab hac filij ratione excludit Paulus ad Hebræos, Moſen, de quo ait, *Qui fidelis est ei qui fecit illum, sicut & Moyses in omni domo eius*: quē paulò post vocat famulum: excludit & Angelos, dicens; *Cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu? Solus ergo Christus est, de quo ait Deus, Filius meus es tu: ego hodie genui te*; & hic est Filius meus dilectus; & ipse Filius ait, *Pater mi, si possibile est, trāseat à me calix iste*; & iterum, *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum; Deum meum, & Deum vestrum*. Eius autem qui summē & in natura filius est, par ticeps, filius adoptiuus dicitur, Verbo in essentia animæ nostræ genito; cum ordine tamen participationis, ut res ostendit. Omnes quippē alię filiorum rationes, vnus huius participatio sunt, & omnes alij filij vnū cum hoc sunt. Unde Christus precabatur: *Vt omnes vnū sint*, inquit, *sicut tu Pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis vnū sint*. Porro ordo in eo situs

Arist. lib. 2 poster. c. 2.

Iesus Christus qualis Filius Dei.

Rom. 8.

1. Ioann. 5. Ioan. 1. Infra 3.

Heb. 3. Num. 12.

Heb. 1. Psal. 2.

Matth. 26. Ioan. 20.

Filij qui sint Dei adoptiu.

Ioan. 17.

esse

Christus homo ut sit filius Dei naturalis, nos verò per eum adoptiuū filij Dei.

Coloss. 1. Heb. 1.

Ioan. 1. Qualis sit Christi naturalis, nostra verò gratuita ratio filiorum Dei. Infra 10.

Marius Victorinus libro. 1. de Trinitate: Nos, inquit, adoptione filij, ille natura, etiam quadā adoptione Christus secundum carnem. Et lib. 2. Vbi enim filij Dei erimus, nisi participatione vita aeterna, quam nobis Christus à Patre adferens dedit? Dionysius cap. 2. De diuin. nomin. part. 2. post dimidium. Rursus, inquit, ex ipsius deſcenduntur exprimere, multi sunt dij, ac videtur esse quidem, & dicitur vnus Dei discretio, & multiplicatio. Est autem nihilominus principalis, & supremus Deus super substantialiter vnus Deus. Item Boëtius lib. 3. proſa 10. Ego quoque tibi veluti corollarium dabo. Nam quoniam beatitudinis adeptio sunt homines beati, beatitudo verò est ipsa diuinitas, diuinitatis adeptio fieri beatos manifestū est. Sed vti iustitia adeptio iusti, sapientia sapientes sunt: ita diuinitatem adeptos Deos fieri, simili ratione necesse est. Omnis igitur beatus Deus, sed natura quidem vnus, participatione verò nihil prohibet esse quamplurimos.

Nostra (ut magnus ait Dionysius) Deificetia in quo sita sit.

Boëtius.

Beatitudinis causa, diuinitatis participatio est.

B. Athanasius post mediū epis. tom. 2. in fine.

esse videtur, quod vnica Verbi generatio pro termino filiū Dei in se, & in æternitate habens, Christo homini communicata est in primis, ut capiti; ita ut per vnionem hypostaticam ille homo, Filius Dei natura etiam sit, & dicatur: unde Filius Dei, imago est Dei inuisibilis: & figura siue character hypostasis eius. Per Christū verò alijs hominibus, in tēpore filiatio cōmunicatur, per hoc quod Christus est in corde nostro, & efficiū filij Dei. Ait enim Dilectus discipulus: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*: quemadmodum si Sol nobis facultatē lucēdi, non per nos, sed per ipsum tribueret, & ignis calefaciēdi nos, vel alios, potestatem faceret. Hinc Dominus Ioā. 10. hoc mysteriū participatę filiationis nos edocēns, affirmat: *Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, & nō potest solui Scriptura: Quem Pater sanctificauit & misit in mundum, vos dicitis, Quia blasphemias: quia dixi, Filius Dei sum?* Hinc Marius Victorinus libro. 1. de Trinitate: *Nos, inquit, adoptione filij, ille natura, etiam quadā adoptione Christus secundum carnem*. Et lib. 2. *Vbi enim filij Dei erimus, nisi participatione vita aeterna, quam nobis Christus à Patre adferens dedit?* Dionysius cap. 2. De diuin. nomin. part. 2. post dimidium. Rursus, inquit, ex ipsius deſcenduntur exprimere, multi sunt dij, ac videtur esse quidem, & dicitur vnus Dei discretio, & multiplicatio. Est autem nihilominus principalis, & supremus Deus super substantialiter vnus Deus. Item Boëtius lib. 3. proſa 10. Ego quoque tibi veluti corollarium dabo. Nam quoniam beatitudinis adeptio sunt homines beati, beatitudo verò est ipsa diuinitas, diuinitatis adeptio fieri beatos manifestū est. Sed vti iustitia adeptio iusti, sapientia sapientes sunt: ita diuinitatem adeptos Deos fieri, simili ratione necesse est. Omnis igitur beatus Deus, sed natura quidem vnus, participatione verò nihil prohibet esse quamplurimos.

Athanasius ad Episcopos Africa: Nam & nos tamen si ratione substantia similes Deo esse nō valemus, tamen vir-

tute meliorati, Christum imitatur. Hęc illi Patres, ad id quod dictum est, affirmandum producti.

Dices, Quā fieri potest, ut Christus receptus in corde, faciat nos Dei filios? Respondeo, quod ut granum frumenti cadens in terram, habet vim conuertendi, & attrahendi ad se terram, & per attractum humoris spicam producendi; in qua sint vel triginta, vel centum grana: simili ratione Christus, qui granum frumenti propterea in Scripturis dicitur, virtutem habet homines ad se conuertendi, iuxta dictum Domini ad Augustinum: *Cibus sum gradium. Cresce, & manducabis me. Nec tu me in te mutabis, sicut cibum carnis tuę, sed tu mutaberis in me*. Mutamur ergo in Dei Filium, non quod essentia hominis in naturalem Dei Filium commutari queat, sed quod per donum gratiæ, siue charitatis Christo coniuncti, similitudines quasdam Filij Dei contrahimus atque proprietates: Quod exemplō hoc illustrari potest. Nam ferrum in fornacem ardentem proiectum, ignis fit; non essentia; quia natura ferri permanet: sed quia ferrum colorem, lucem, calorem, mollitiem, & leuitatem ignis induit; perdit autem proprias qualitates, nempe frigiditatem, nigredinem, duritiem; atque grauitatem. Et aqua dulcis fluminis mare ingrediens, eadem est, nomen tamen fluij amittit; induit verò salſedinem, & amaritudinem maris: Pari planē ratione homo in Deum ingrediens, naturam suam minimē amittit, sed proprietates diuinas quasdam Christo in ipso existentes induit. Est itaque filius Dei, participans de filiatione Christi naturali, & vnica.

Cauenda ergo sunt hoc loco duo extrema: alterum quidem, nihil esse, aut exiguum quid esse Filij Dei participationem. Respectu enim naturę nostrę terrenę, atque infimę; & quod deterius est, peccato infectę, & filię irę factę, ingens profectō est, & ineffabile beneficiū: quod ponderans Ioannes, ait: *Videte quāle charitatem dedit nobis Pater, ut filij Dei*

Qua ratione Christus in nobis manēs, nos Dei filios efficiat.

Ioan. 12.

B. August. lib. 7. Confess. c. 10. p. pe fin. tom. 1.

Nostra in filium Dei gratuita, non naturalis mutatio illustratur exemplis.

Eximium & maximum Diuine adoptionis filiorum Dei munus existere.

Rom 4.

1. Ioann. 3.

Rom. 8. Naturalem gratuita atq; factitia Dei filiationem infinitis partibus maiore esse atq; præstantiorem.

Prima de quatuor ad filiorum Dei appellationem conditio requisita.

Secunda conditio.

Ioan. 1.

B. Hilar. in sine.

Philipp. 3.

Tertia conditio.

Gal. 3.

Infra 4.

Quarta & vltima.

2. Pet. 1.

Dionys. Areopag.

D. Ignat. e. pist. 14. post medium.

nominemur, & simus. Et Paulus, Ipse enim Spiritus testimoniū reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei. Si autē filij, & heredes, &c. Alterum extremū cauedum est, existimare tam magnum esse beneficium, vt pares reddamur. Deo, aut filio Dei vnigenito, & equales. Reuera enim hæc nostra filiorū dignitas, si cum illa filij Dei naturali comparetur, vmbra quædam est & si militudo eminus repræsentans: ac vt Creator longè differt à creatura, ita Filius naturalis haud aliter ab adoptiuo differt quàm corpus ab vmbra, aut lux à tenebris.

Quatuor autem necessaria sunt ad hanc filiorum Dei appellationē. Primū est, quod sit naturalis filius, quo sublato, adoptio non erit: nā fictio ponit veritatem, & ars imitatur naturam, quantum potest, & omne participatum ponit aliquid essētia tale: & non existēte homine corā speculo, nequaquam respondebit in illo imago. Deinde opus fuit, vt Filius Dei item homo factus prodiret de Virgine. Ait enim Ioannes: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credūt in nomine eius: ac subdit, Et (pro quia) Verbum caro factū est. Quare Hilarus in Psalm. 2. scribit: Ita apprehēdemus id, in quo fuimus apprehēsi, si naturā Dei cōsequamur, Deo ante naturam hominū consequente. Hæc ille. Neesse item est, vt Filius Dei in corde nostro cōcipiatur per Fidem. Sic em̄ Apostol. ait ad Galatas: Omnes filij Dei estis. Et infra: Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis; qui vt semen, seu granum frumenti, quemadmodum supra diximus, naturā nostram in se conuertit. Requiritur postremò, vt Christus eum excellentibus, & diuinis quibusdā donis, quæ animum vt thalamum Sponso præparant, in nobis nascatur, de quibus Princeps Apostolorum, Per quæ maxima, & pretiosa nobis promissa donauit, vt per hoc efficiamini Diuina cōsortes natura. De his donis egregiè philosophatur Dionysius Areopag. epist. 2. ad Caium; & B. Ignatius epist. ad Ephesios ait: Beati ergo estis vos, Dei-fieri (quantum ad Patrem) Christiferi

(quantum ad Filium) Spiritiferi (quantum ad Spiritum sanctum, cui tribuitur adoptio) Sanctiferi (quantum ad dona sancta, quibus anima ornatur) Templiferi (nam per illa dona efficiamur templum Dei.) Sic ille.

Rursus hæc filiorum dignitas, vt essentia, & actus primus, in se non videtur. Nam vt inter artifices ille est magis perfectus, qui paucioribus egens instrumentis operatur, & vt Sol ac Luna in hæc inferiora sola luce agunt (nam motus tantum est vehiculum lucis) & inter Angelos supermi Seraphini vnicam habent speciem: sic Deus Optimus Max. nulla media specie, essentia animæ illabitur, illiq; vnitur, & Verbum per eam immeat: siquidem in ea nulla est actio, cum in Sabbato & quiete sit essentia: & creaturæ, facultates solas attingere possunt, in quibus sunt operationes, & imagines rerum, nō in essentia, qua cū vnio Dei, absq; imagine atq; operatione Dei efficitur: ex quo magis in admirationē ducitur anima, & cognoscere anhelat quis, qualisve sit Deus, quem esse in se experitur; sed nescit quis sit; qđ si sciret; nihil aliud vltra quæreret; nec ei amplius vniri laboraret: nisi vt amplius & perfectius vniret: quæadmodum de ijs quæ scientia apprehenduntur, est intelligētia, & quies. Etsi ergo in se nō agnoscat actus ille primus, videtur tamen per obiecta diuina, & per actus ipsos diuinos, atq; per modum agendi, siue patendi diuinum, nempe in cognoscendo, amando, operando ac patiendo; quemadmodum ex illis eisdem obiectis & actibus & modo humanis, animus nobilis humanus cernitur; atq; ab ignobili secernitur: quo fit, vt infertus surculus contra naturam, nō suum, sed vitis, vel oleæ, cui inferitur, ferat fructum. Et de illis dicitur: Qui Spiritu Dei aguntur; ij sunt filij Dei: & iterum, Glorietur in spe gloria filiorum Dei: rursus, Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Imitatur ergo Deum Patrem filius adoptionis in multis. Primum quidē in eo, quod

Ephesij quare Deiferi, Christiferi, Spiritiferi, Sanctiferi, ac templiferi ab Ignatio nominentur.

Dignitatē filiorū Dei in se minime videri, quibus fiat exemplis manifestum.

Illam quomodo videatur.

Rom. 8. Supra 5. 1. Pet. 2. Exo. 19.

Filij adoptiu in quibus Deum Patrē imitentur, & expriment.

Gal. vlt.

Psal. 124.

Ephes. vlt.

1. Ioann. 3.

Matth. 5.

Ibidem.

Rom. 8.

Maior, minorve Deiparticipatio, seu filiatio, quod ad Deum attinet, vnde fit.

Plin. ad Traianum.

Vnde eadem Diuinæ adoptionis differentia ex nobis puenat.

ei soli placere studens ac quærens, per puritatem intentionis se reddit inuisibilem: nam mundo crucifixus est, vt ille sibi. Deinde imitatur Deū in immutabilitate & constantia, qua hilari vultu ad omnem fortunæ casum & euentum præparatus est, secundum illud Prophetæ: Qui cōfidit in Dño, sicut mons Sion; nō cōmouebitur in æternū qui habitat in Ierusalem. Itē, in summa potētia. Omnia, inquit Apostolus, possum in eo qui me confortat. Ad hæc, in eo qđ non peccat, vel nō potest peccare; de qua re Dilectus discipulus; Omnis qui natus est ex Deo, peccatū non facit: quoniā semen ipsius in eo manet (id est verbum) & non potest peccare, quoniā ex Deo natus est: potest quippè talis, si velit, non peccare. Præterea, in prouidētia omnium, quia in charitate omnibus vult prospicere, & in id eis virtutū, quas cernit in sanctis; & in proximis, quas sibi imitandas proponit. Pariter in bonitate diuina omnibus opitulāte, & ad omnes miserationis effectus sese effundente: hinc dixit: Benefacite his qui oderunt vos: & orate pro persecutibus & calūniatibus vos: vt sitis filij Patris vestri. & rursus: Estote misericordes, sicut & Pater vester celestis misericors est. Postremò, in sapiēti cooperatione; ex omnibus enim p̄ sua singulari sapientia, bonū gloriæ suæ Deus elicit: ad eū modū filijs Dei, siue diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.

Existit autē varia hæc filiorū Dei dignitas, ratione tū Dei, tū nostri. Dei quidem, quia vult aliquos insignes & eminentes, ad hanc gloriam promouere: vnde Christi humanitati dedit vnionē hypostaticā; Virgini dignitatē matris; Ioāni Præcurforis officium; discipulis Apostolatū; ob cōmendandam nobis suā sapiētiā, & bonitatem. Vt enim quidā Ethnicus dixit: Nihil inæqualius equalitate. Nostri verò ratione, nā ob variā dispositionem nostram, maior vel minor huius portio dignitatis nobis cōtingit. Sūt enim quidā veluti infantes, quidā vt pueri prouectiores, & maiusculi, alij verò perfecti, atq; grandæui. Et quæadmodū lux Solis alio

modo recipitur in vitro rubeo, aliter in viridi, aliter in nigro: ita hæc gloria filiorū varia est, & variè recipitur. Quidam enim perpetuū præstāt impedimētū gratiæ Dei, & filij nūquā fiūt, vt peccatrix anima, quæ delicto suo occludit viam luci Dei. Ex habētibus autē hanc gloriā filiorū, eorū plures negligentes sunt; & donū cæleste seminātū in corde, segniter colunt; quidā ardentius: inde procedit tanta filiorū Dei varietas: ac de respicientibus tātā dignitatē ait David: Ego dixi, Dñs estis, & filij Excelsi omnes. Vos autem (scilicet nolētes hoc diuinum decus) sicut homines moriemini; & sicut vnus de principibus cadetis: nēpè priuatio tāti boni, mors est, vt in Adam: & casus, vt in dæmonē: quæadmodum egregiè exponit Chrysostom. quanquā ad Adā referri possint peccata carnalia; ad dæmonē verò spiritalia delicta. Excessus quoq; & studia cōtraria filiorum hominū, declarāt Dei filium: vt enim filij hominum cognoscunt terrena, illa diligunt, ac propter se operantur, & intoleranter patiuntur, atq; spiritu immūdo aguntur; ex quo filij hominū dicuntur graui corde, diligentes vanitatem, vani ac mendaces in statueris, filij diffidētiæ, filij iræ, deniq; filij mortis, filij maledictionis & gehennæ, filij diaboli; vt Scripturæ loquūtur: ita filij Dei Spiritu Dei aguntur: patientes sunt in tribulationibus: cognitione, affectu, atq; opere diuinam gratiam spirantes. Sed iam textus verba cōsideremus. Et primò occurrit particula, Quoniam: magna quippè ratione pacificis tantū præmiū proponitur. Primū quidē, quoniam similes sunt Deo trino, & vni, qui in se summè quietus & pacificus est: & quod ad se attinet, tāquā Deus pacis, creaturis omnibus, pro earum captu, pacem & quietem elargitur. Deinde, quia tales similes sunt mediatori Christo, atque eius imitatores, qui factus est pax nostra, vt efficeret vtraq; vnum: idē pacifici filij Dei sunt, quomodo infra dicitur: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderūt vos, & orate, &c. vt sitis filij pa-

Heb. 6.

Psal. 81.

Ioann. 10.

Quid illud:

Ves autem fi-

cut homines

moriemini:

& sicut vnus

de Principi-

bus cadetis.

Gen. 3.

Esa. 14.

B. Chrysof.

in psal. 81.

Alia quædā

Dei filiorum

nota.

Psal. 4.

Ibidem.

Ibidem.

Psal. 61.

Rom. 8.

Prima ratio

cur pacifici fi-

lij Dei voca-

buntur.

Secunda

ratio.

Ephes. 2.
Matth. 5.
Luc. 2.
Infra 23.
Ibidem.
Quanti Christi
pacē in
omni vita sua
fecisse videatur.

Gen. 2.

Ioan. 20.

Supra 14.

Tertia ratio.

Infra 17.

Esa. 53.
B. Ignat. e-
pist. 14. ad
Ephes. in fi-
ne.

Sanguis Christi
stianorū, vt
ait Tertullia-
nus, quomo-
do semen.
2. Cor. 5.

Quo in ho-
nore apud
Ethnicos Dei

tris vestri qui in calis est) qui vt inter personas diuinas medius est, ita in pudicissimo Mariæ virginis vtero extitit, vt conciliet cū diuina naturam humanā. In natiuitate, in medio duorum animalium inuenitur, vt in concordiam redigat spiritum cū carne, quæ animal est indomitum. Inuentus est etiam in medio Doctorū disputans, quo dissidia animorum cōponeret: in Cruce, inter duos latrones positus est tāquam hostia pacifica, vt voluntates hominum dissidentium cōciliaret cum Deo, quiq; inter Herodem & Pilatū, cū inimici essent inuicem, pacem composuit, amicosq; reddidit: vt intelligeremus, omnes nostras simultates atq; inimicitias, intuitu Christi, p nobis mortui, dirimendas esse atq; dissoluedas. Est & in Eucharistia, tanquam lignum in medio paradisi; vt omnes eadem mēsa pascens, maiori pacis vinculo colligaret. Suscitatus etiā à mortuis, libenter stetit in medio discipulorum suorū; & salutauit eos: *Pax vobis*, inquit; non solum vt mortis metū à nostris cordibus pelleret, sed vt legatam pacem testamentoq; relictam donaret, atq; in eius possessione collocaret. Tū tertio, quia summum opus, & arduum, pax est, pro qua impetranda precantur sancti Deum, & Christus Patrem precabatur; *Vt sint*, inquit, *vnum, sicut & nos vnum sumus*. Pro ea itē obtinēda pati non dubitant: nam de Chro dictū est: *Disciplina pacis nostra super eum*. Ignatius dicebat: *Efficiat ego pro animabus vestris*; & Tertull. in Apologetico: *Sanguis Christianorū*, inquit, *semen est*: vnde vno occiso, multi ad Christum lucrifiebant: vita quoque sancta, & verbo, & ministerio reconciliationis, ad pacem cū Deo firmādam vtebātur. Ideo summum bonū filiorum promittitur: & cum eo hæreditas: nihil enim amplius homo alteri valet concedere: nam filijs nostris amorem, felicitatē atq; omnia bona, quātum in nobis est, solemus impendere.

Filij Dei. Honorificus & amplus erat hic titulus apud Gētiles, ex quo

homines excellentes, & aliquid utilitatis adferentes Reipublicæ, inter Deos, Iouisve filios enumerabant. Hinc Hercules, qui tot mōstra subegit; & qui tot morbos pfligauit: & Æsculapius, & Ceres, quæ frumētū, & Bacchus, qui vites adinuenisse dicuntur; inter Diuos relati sunt. Alexander & ipse gloriæ appetentissimus, se Iouis filium vocari mādauit. In Scripturis verò, participatione diuinæ dignitatis, potestatis, eminentiæq; tū Reges, Iudices, tū Sacerdotes, Dij nuncupantur, iuxta illud: *Deus stetit in synagoga deorū; in medio autem deos dyudicat*: & aliud, *Dys non detrahes*: & paulò superius, *Ad Deos vtriusq; causa perueniet*. Mercurius etiam Trismegistus hominem, deum fieri posse dicebat. Si enim vegetationem amas, planta es: Si sensibilia bona, animal es: Si ea, quæ ratione cōstant, homo es: Si ea quæ intellectu vigent, Angelus es: Si verò Deū, & diuina diligis, Deus. Ait autē in pluri *Filij Dei*: quia naturalis filius non est præter vnū: & si filij Dei: ergo dij, iuxta illud: *Ego dixi, Dŷ estis, & filij Excelsi omnes*, id est, quia filij Excelsi omnes vos, siue adoptione filij. Est autem adoptio legitimus actus, per quem qui filius nō est, pro filio habetur, penè naturam imitans; sic enim Iurisperiti dēfniunt: etsi Thomas in 4. distin. 42. scribāt, adoptionem, esse extraneæ personæ in filiū, vel neptem legitimā assumptionē, in solatium adoptantis factā; potissimum eius qui filios nō habet. Adoptionis duplex est species: altera dicitur arrogatio; à rogando dicta, quia vterq; rogatur, an id patiatur fieri: vnde infans arrogari nō valet, quoniam exigitur verbū expressum, quo caret infans, potest tamen adoptari. Est autē adoptare, valde optare, & ardenti amore excitetur quis ad filios quoquo modo habendos. Ad arrogationem autem requiritur, vt quis sit sui iuris, id est, destitutus sit patre & matre: quod si parentes habeat; opus est, vt sit emancipatus: secus est de adoptione. Ad hæc, qui arrogatur; cū filijs suis,

filiorum appellatio fuerit: & qui sibi illam vsurpauerint.

Psal. 81.

Exo. 22.
Vnde hominē fieri Deū posse deprehendas.

Filij Dei, & nō filius Dei cur pacifici vocabuntur.

Psal. 81.
Quid sit Adoptio.

B. Thom. 10 mo 4.

Adoptionis prima pars Arrogatio cur sic dicta: quid adoptare.

Arrogationis conditiones quatuor necessariæ.

si illos

Generatio naturalis, vt legalis, quæ imperfecta sit & illegitima, quæ vero perfecta & legitima.

Quem penes tantummodo sit ius & potestas adoptandi.

1. Pet. 3.
Adoptioni filiorum Dei, spirituali, quæ de arrogatione dicta sunt, omnia conuenire.

1. Cor. 6.

si illos habet, transit cum bonis suis in potestatem arrogantis, & instante fame, potest pater eum vendere: quod locum nō habet in adoptato, qui manet in potestate patris, si illū habet; vel in sua, si est emancipatus. Arrogatus præterea habet legitimā partem in bonis arrogantis, vnde siue emancipet, siue ab intestato decedat, debetur ei legitima sua, hoc est, quarta pars bonorum: adoptatus legitimam non habet in bonis adoptantis, quare quicquam ei relinquere non cogitur, etsi ab intestato succedat. Postremò, arrogatio, Principis tantum fit autoritate, in cuius potestate sunt etiam qui sunt sui iuris: adoptio autem, autoritate cuiuslibet magistratus competentis. Vt enim est duplex naturalis generatio; imperfecta, quæ non dat ius filio in paternam hæreditatem, nec pater ius patriæ potestatis in filium transfundit; qualis est generatio illegitima ex non sua; quædam verò est naturalis generatio ex legitimo coniugio, quæ præstat vtrumq;: ita duplex est generatio legalis, quædam imperfecta, per quam non transfertur adoptatus in potestatem adoptantis, nec acquirit ius in hæreditate eius: & hæc. communi voce dicitur adoptio: quædam verò est perfecta, quæ prædicta duo cōcedit, quæ vocatur arrogatio. Habet autem potestatem adoptandi vir, qui valet generare, & qui iuris est sui: quamobrē fœmina & puer ad generandum ineptus, & filius familias, adoptare minimè possunt.

Adoptio itaque filiorū Dei, quæ dicitur apud Paulum generali vocabulo *tribuitur*; perfecta est arrogatio, quia fit per interrogationem: *Vis baptizari? volo*, inquit: de qua Petrus: *Sed cōscientia bonæ interrogatio in Deū*: & pro infantibus respondent alij, suntq; infantes sui in hoc iuris, quia libero arbitrio, nempè alieno præditi: & isti transeunt cum suis in potestatem Dei. *An nescitis*, Paulus inquit, *quoniam membra vestra, templum sunt Spiritus sancti qui in vobis est, quæ habetis à Deo, & non estis vestri? Empti*

enim estis pretio magno. Glorificate & portate Deum in corpore vestro: hoc est, postquam non estis vestri, sed Dei; in eius vos adoptantis gloriam, animum, & corpus, actionesq; omnes conuertite. Habent sic adoptati, ius in bonis Dei. *Nam si filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autē Christi*: nec possunt ea bona amittere, quandiu gloriam filiorum Dei retinent. Cæterum Deus, tametsi ipse non egeat; quod maximum & infinitum, naturalemq; Filium habeat: tamen ad solatium suum alios adoptare voluit, quia delicia eius sunt, esse cum filijs hominum. Hæc autē adoptio meritò tribuitur Spiritui sancto: ita enim ait Paulus, *Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore: sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba, (Pater.)* Tū, quoniā radix adoptionis humanæ, in voluntate amore affecta sita est: vnde adopto, id est, valde opto. Constat autem sancto Spiritui charitatem propriè conuenire, & ipse amor est per essentiam & increatus. Deinde, quod Christus sit filius Dei naturalis; habuit ab Spiritu sancto, de quo testatur Fidei articulus: *Qui conceptus est de Spiritu sancto*: & vbi est multitudo, ibi necesse est inuenire vnum summum, cuius participatione reliqua sint talia. Item, quia per Spiritum sanctū Filio, & Patri similes reddimur, quandoquidem in spiritu nostro est adoptio, secundum illud: *Quicumque Spiritu Dei aguntur, ij sunt filij Dei. Ipse enim Spiritus testimonium reddit Spiritui nostro quod sumus filij Dei*. Postremò, quia sicut Christum in vtero Virginis de purissimis eius carnibus, & sanguine fecit, deditque illi cum filiatione naturali, omnes in summo gradu virtutes, & beatam visionem Dei facie ad faciem; tametsi corpus morti & molestijs propè innumeris obnoxium reliquerit: ad eum modum Spiritus sanctus, nos format in vtero immaculatæ Ecclesiæ, à peccati, vetustatisq; massa nos purgando, ita vt simus caro de carne eius, & os de osibus eius, vt ait

Cur Deus, quibus mini me egebat, si bi filios fecerit adoptiuos *Rom. 8.*

Prouerb. 8.
Prima ratio, ad Spiritum sanctum cur pertinet ad optio filiorū Dei. *Rom. 8.*

Secunda ratio. *Luc. 1.*
Matth. 1.

Tertia.

Rom. 8.

Quarta, & vltima.

Vbi, & quomodo nos Spiritus sanctus adoptet.

Aposto-

Ephes. 5. Apostolus: largitur verò filiorum Dei adoptionem; ac infundit in baptismo (vt tradit in concilio Viennensi Clemens V.) virtutes Theologicas, & dona Spiritus sancti: relicto corpore fami, siti, & cæteris molestiis: atque morti subiecto. Hinc Paulus, anxie corporis gloriam, atque adoptionem expectans, ait: *Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, & parturit usque adhuc.* Non solum autem illa, sed & nos ipsi primitias Spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri: propter hoc etiam Dilectus dixit, *Charissimi, nunc filij Dei sumus: & nondum apparuit quid erimus,* id est, nondum peruenimus ad perfectam filiorum Dei participationem, quæ nunc quidem habetur per gratiam, postea verò per consummatam gloriam in corpore & anima. Et quanquam fieri dicantur filij Dei; quasi arte, non natura producantur; iuxta illud: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri:* & rursus, *Per quem maxima & pretiosa nobis promissa donauit: vt per hæc efficiamini diuinæ consortes natura:* & Apostolus: *Nam quos præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis Filij sui: vt sit ipse primogenitus in multis fratribus:* in quibus omnibus locis dicimur filij Dei fieri; & propter eandem causam vocamur noua creatura in Christo: & creati in Christo, iuxta illud, *Si qua ergo in Christo noua creatura: & iterum, Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu:* Tamen quoniam non facti eodem modo quo cætera creaturæ, de quibus: *Dixit Deus, & facta sunt;* sed assumpti in ordinem gratiæ, ita vt simus de genere, & cognatione Dei per gratiam: & lumen gloriæ, quæ sunt ipsi Deo quodammodo congenita: & quia affectu Dei paterno ad hæc tanta bona possidenda quasi filij, non natura, sed adoptione euecti sumus; id eò dicimur geniti, siue ex Deo nati. Hinc Ioannes dixit: *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt: & Omnis qui natus est ex Deo,*

peccatum non facit: & Petrus, Sicut modo geniti infantes: Sæpe tamen & fieri simul & effici filij dicimur. Vnde Propheta: Annuntiabitur Domino generatio ventura: & annuntiabunt cæli iustitiam eius populo qui nascetur, quam fecit Dominus. Vbi, populus simul nasci, & fieri à Deo perhibetur; & Iacobus ait: *Voluntariè, inquit, genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius.* Ita vt filij adoptiui si referantur ad Verbum æternum, qui Filius est natura; creatura & factura, & creati & fieri dicamur. Si verò referamur ad cæteras omnes creaturas, quarum omnium voluntas Dei est causa: gigni, & nasci dicimur, & consortes fieri diuinæ naturæ, & filij Dei vocamur, & sumus: namque Deus filios adoptionis producit quasi voluntate affecta amore, atque eleuante nos, & adoptante in filios.

Ait ergo, filij Dei, nempè videtis, & currentis, atque amatis: & nos etiam nati filij, vt videamus hinc & in gloria Deum, & vt in præsentia ad ipsum, tanquam ad gallinam pulli confugiamus, illumque atque eius similitudinem, id est, proximum, amemus.

Filij autem Dei, ijdem sunt, qui filij lucis, non tenebrarum; ijdem qui filij pacis, Matthæ. 10. filij alterius seculi, non huius: Filij Abraham, ob fidem & obedientiam: filij adoptionis, in quibus implentur Dei promissa: filij Sponsi & nuptiarum, nam tales, fructus sunt nuptiarum incarnationis Filij Dei: Filij regni, quod ad eos regnum Christi, tum hinc in gratia, tum deinceps in gloria, spectet: Filij liberæ, de quibus Apostolus, *Itaque fratres, inquit, non sumus ancilla filij, sed libera: qua libertate Christus nos liberauit:* Filij Prophetarum, Nouique Testamenti, vt concionatus est Petrus Actorum. 3. quod promissa in Prophetis de Nouo Testamento, ac spiritalibus bonis, ad eos pertineant maximè. Quæ obrem Ieremias cap. 31. *Dabo, inquit, legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam: & ero*

Qua ratione ijdem rursus & facti enuntietur simul, & geniti. Psal. 21.

IACO. 1.

2. Pet. 1.

Tres Dei proprietates non bis eius filijs imitanda.

Filij Dei quibus nã alijs, quam præclaris, & honorificis in Scriptura nominibus exprimantur. Matth. 10.

LUC. 20. Rom. 9.

Gala. 4.

Act. 3.

Ierem. 31. & Heb. 8.

2. Cor. 6. Ierem. 31.

Ose. 1. & Rom. 9. & 1. Pet. 2.

Prima ratio huius dicti Filij Dei vocabuntur, & nō, erunt.

1. Ioann. 3. Esa. 7. Matth. 1. Luc. 1. Rom. 8. Gal. 4. B. Hilar. circa finem libri.

Hilarij dictis Christum esse Dei filium, nos verò tantum vocari Dei filios, vt vera sit sententia. 1. Ioann. 3. Ibidem.

Gal. 3. Secunda ratio.

Ioan. 1. Matth. 16. Infra 27.

eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum: quod Paulus declarat. 2. Corinth. 6. dicens: *Et ero vobis in Patre; & vos eritis mihi in filios & filias, dicit Dominus omnipotens.* Vbi, populus Dei, per filios, & filias intelligitur: quemadmodum & Oseas cap. 1. docet: *Et erit, in loco vbi dicitur eis, Non populus meus vos: dicitur eis, Filij Dei viuentis.*

Subdit postremò, *Vocabuntur.* Sed cur non ait, erunt, vel sunt? cum Dilectus dicat: *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus.* Respondemus, primo, iuxta phrasim Hebræam, idem esse vocabuntur, quod erunt, secundum illud: *Vocabitur nomen eius, Emmanuel: id est, erit; & Vocabitur nomen eius, Admirabilis, nempè erit; & Filius Altissimi vocabitur,* hoc est, erit. Quod verò B. Hilarius libro 6. de Trinitate scribit: *Filios enim Dei, opera secundum Spiritum Dei gesta conuincunt, & clamatur à nobis potius Abba (Pater) quam ex natura proprietate: quia extra natura proprietatem est vocis officium: & dici, atque esse, non idem est.* Sic ille, aliterens ad solum filium Dei naturalem spectare esse filium; ad adoptiuos verò; vocari, siue dici filios; rectè intelligendum est. Nec enim vocamur quod non sumus, quia esset mendacium; sed propriè naturalis est: adoptiuus verò vocatur filius; & secundum partem est: vnde filij Dei apud Dilectum Apostolam & vocamur, & sumus; & rursus, *Nunc filij Dei sumus: & nondum apparuit quid erimus;* Apostolus etiam, *Omnes filij Dei estis.* Deinde significat verbum *Vocabuntur,* non solum quod erunt, sed quod ex fructibus insignibus cognoscuntur tales: quemadmodum & Christus nō solum extitit Filius Dei, sed etiam ex signis, ex doctrina, & vita, atque morte, ab omnibus vt talis cognitus est, & appellatus. Vnde Nathanael dixit illi, *Rabbi, tu es Filius Dei;* ac Petrus, *Tu es Christus Filius Dei viui;* atque Centurio, *Verè Filius Dei erat iste.* Ad eum modum sancti &

amici Dei vel ab impijs cognoscuntur. Ex quo Paulus & Barnabas à Lystrinibus pro dijs cogniti sunt; & Iupiter, atque Mercurius vocati. Paulus quoque ad Philippenes, ait: *Inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo; verbum vitæ continentis:* Id est, Facile quiuis potest intelligere, Deum in vobis habitare; & vos esse eius filios. Vnde vel reprobi inuiti testabantur de sanctis: *Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos fors illorum est.* Habet namque hæc singularis virtus, conciliandæ pacis cum Deo mirabilem vim atque energiam. Nam vt pomum odoriferum in sinu, vel manica absconditum, gratam odoris fragrantiam emittit, etiam minimè videatur: ita qui tanto dono pacis componendæ præditi existunt, tamen eius animus delitescat, facile tamen se per sua vestigia prodit, & filium Dei ostendit. Quocirca Gregorius Nazianzenus oratione quadam: *Scimus, ait, pacificis tantam promissam esse beatitudinem, vt soli in ordine seruandorum filij appellentur.* Sic ille. Denique vocabuntur, inquit; quoniam ipsi non considerabunt sua, vt infans Regis primogenitus triennis, aut quinquennis, non plus intelligit de suo principatu, quam reliqui pueri: quanquam cæteri qui intelligunt, admirentur: ita pacifici in se ipsis modò non vident propter singularem quandam eorum simplicitatem, quæ alij cum admiratione spectant. Stupidum ergo, & insensatum esse oportet eum, qui tantæ gloriæ affectu non tangitur, qui titulum tam illustrem non affectat, qui ad præmium tam pretiosum non contendit. Curemus ergo, vt quæ pacis sunt, sectemur; & quæ ædificationis sunt, inuicem custodiamus, vt tanto nomine appellari digni simus; hoc ipsum desiderium & affectum tribuente Domino nostro Iesu Christo, qui pariter cum Patre, & Spiritu sancto viuuit & regnat in seculis sempiternis. Amen.

Act. 14.

Philip. 2.

Sap. 5.

Simile.

Gregor. Nazianz. orat. 13.

Verbi illius dicti Vocabuntur. Simile.

Rom. 12.

TRACTATVS XXIII.

IN illa verba: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: quoniam ipsorum est regnum caelorum.*

I Aliæ præcedentes Dñi sententiæ meritò paradoxæ, atq; supra communè omnium captû visæ sunt: non mirum est, si hæc postrema admirabilior appareat, persuasûque sit difficilior, quoniam magis premit carnem, & in ea paupertas, mansuetudo, luctus, esuries iustitiæ, misericordia, cordis munditia, & pacis efficiencia continentur. De hac igitur tali methodo agendum erit, vt primum de ordine dicamus aliquid. Deinde quid sit persecutio, & qui sunt censendi qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Tertio loco, cur tales à Domino habeantur beati, & dicantur. Postremò quale sit præmium talibus propositum. Vt primum explicemus, aduerte, Dñm tanquam figulum, hominem Christianum ac fidelem tanquam vasculum, beatitudinibus septè præcedentibus, quasi lineamentis quibusdam finxisse, ad quam fictionem sequitur probatio in igne persecutionis: *Vasa, inquit Sapiens, figuli probat fornax; & homines iustos tentatio tribulationis, & Angelus Raphaël Tobix; Quia acceptus eras Deo, necesse fuit vt tētatio probaret te.* Ad hæc non satis est virtutes infusas seruare, sed opus prætereà illas augere atque perficere, & tanquam talenta nobis cōmissa multiplicare. Etenim terra quæ sterilis erat, vili stercore impinguatur, & fertilis efficitur: sic media tribulatione augentur ac foecundantur in nobis Dei dona. Vnde Propheta dixit; *Ingreduatur putredo in osibus meis, & subter me scateat, vt requiescam in die tribulationis, & ascendam ad populum accinctum nostrum.* Nam quemadmodû stellæ quædam quæ interdium nō lu-

cent, noctu splendent & apparent; ita virtus quæ in prosperis non cernitur, emicat in aduersis. Quinetiam excellentem virtutem, & fortunam secundam inuidia, atque persecutio solet consequi, & præsertim in pacificos, & filios Dei sœuire consuevit dæmon, & persecutionem suscitare, vt Hieronymus atque Chrysostomus docent: quemadmodum fecit in Christum, & in Apostolos, ac in Adam in iustitia conditum, ac in delicijs paradisi constitutum. Denique in octauo, siue postremo loco ponitur hæc beatitudo: quia nō minus ita pati propter Christum, gloriosum est, atque propter illum agere. Imò maioris est perfectionis pro præstita iustitia tolerare persecutiones, quàm quæ sunt iustitiæ facere: & maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat pro iustitia, & pro Christo. Idcirco post septè beatitudines collocatur: nam qui eas consecutus est, incidit in impiorum hominum persecutiones. Sicut Christus, qui triginta annorum spatio propter Dei gloriam operatus est, in grauissimas impiorum persecutiones incidit, & patienter mortem perferendo consummatus est. Nam patientia opus perfectum habet. Hinc Hieronymus: *Octaua beatitudo, vera circūcisionis martyrio terminatur.* Hæc ille. Quoniam enim vbique plures sunt improbi, non potest cum omnibus constare pax nisi malorum tolerantia: & vt in cœlesti gloria auream, & aureolam quam Theologi vocant, hoc est, beatitudinem essentialem, & accidentariam nouimus: ita septem præcedentibus beatitudinibus debetur aurea, sic octauæ aureola.

Virtus quæ in prosperis nō cernitur, emicat in aduersis.

Hierony. Chrysol. homil. 15. in Matth. tomo 2. Tertia ratio.

Ioan. 15. Illius beatitudinis exemplum in Christo.

Roma. 5. & Iacob. 1.

Hierony. in Matth. tomo 9.

Vt ad

Quid sit proprie persecutio: quid Latinis persequi.

A quo inferatur persecutio.

Iob. 19. Supra. 13. Quam varia ac multiplex persecutio.

Psal. 34. Act. 9. 1. Cor. 15. Ioan. 15. Psal. 68. Psal. 142. Psal. 17.

De qua persecutione nūc Dominus loquitur.

Iob. 1. & 2.

Iacobi. 1.

Vt ad secundum veniamus, nempe quid sit persecutio, primo locò statuendum, pœnam seu laborem, siue tribulationem, genus esse ad persecutionem, sicut persecutio, superior est ad eam, quæ fit propter iustitiam: nam certè tribulationem, quamuis pœnam vocamus, persecutionem autem, certam pœnæ speciem. Et si enim persequi, Latinis significet, ad finem vsq; sequi, & perficere: vnde persequi negotiū, vel librū, vel viam, intelligimus, ad finem vsq; negotij, vel libri, vel viæ peruenire: magis tamen proprie est in affligendo aliquo ac vexando, ad mortem vsq; perseverare. Et proprie fit à viuente: nam fera feram persequitur, vt canis leporem, lupus ouem, vel fera hominem, vel homo feram, vel Deus Angelum, dæmon, & homo hominem: vel contra, homo Deum, Angelum, & hominem. Vnde Scriptum est: *Quare persequimini me sicut Deus?* Et, *Contra folium quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, & stipulam siccā persequeris?* Rursus, *Angelus Domini persequens eos: iterum, Saule, Saule, quid me persequeris? Non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei: ac Dominus: Si me persecuti sunt, & vos persequuntur: item Propheeta, Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt. Idem, Quia persecutus est inimicus animā meā: & alibi, Persequar inimicos meos, & cōprehēdā illos: qui loci propterea à me citati sunt, vt ex illis intelligere libeat variam atque multiplicem persecutionis rationem. Græce verò hic dicuntur διώκειν à verbo δίωνω: estq; hoc verbum oppositū verbo φέρεω, nam accusator δίωνω, reus verò φέρεω dicitur. Hoc autem loco sermo est de persecutione ab homine agente illum dæmone, vel à diabolo ipso, qui varias artes atq; instrumenta solet adhibere ad nocendum, quemadmodum constat in historia tentationis Iob, in quo persequendo omnes adhibuit machinas. Non est autem sermo de persecutione, quæ à Deo fit, quia ille inventator malorum est: nec de ea, quæ à beatijs inferitur, vel rebus alijs sensu ca-*

rentibus absolutè, nisi quatenus dæmoni, vel homini persecutori subministrant. Et ita habes, quid sit proprie persecutio.

Ad hoc autem, vt quis propter iustitiam patiat, tria sunt necessaria. Primum, est pati, & non agere: pati verò per se absolutè nullam boni rationem, sed potius mali includit: quare de perpeffione cum virtute coniuncta Dominus sermocinatur, nimirum sponte, atque ex charitate, & cum patientia ferre iniurias, & in cōmoda, saltem (vt dici solet) faciēdo de necessitate virtutem. Et quanquā rectè sequatur: Patitur quis propter iustitiam, id est propter aliquod bonum opus à se factum: ergo patitur iniustum: non tamen sequitur: Volūtariè patitur iniustū: ergo vltro vult ipsum iniustum: nam satis est, vt velit illatum patienter sustinere, licet nolit iniustum: quemadmodū Christus, & Apostoli fecerunt. Atque in hoc primus gradus ferendi est, volūtate amplecti pœnas illatas, si contingat illas inferri: secundus, patienter ferre, & eo plus, ceteris paribus, si accedat alacritas spiritus, vt apparuit in B. Andrea Apostolo, ac beato Ignatio ad bestias damnato, sine vlla iniuriæ cōpensatione, quouis modo, aut lingua, aut animo desiderata, quemadmodum de Christo ait Petrus: *Qui cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur: & Paulus, Maledicimur, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus.* Deinde opus est, vt sit insignis persecutio, & diuturna, dæmonum impulsu excitata, vt directio bonorum, honoris iactura, vulnere inflicto, ac similia. Nec enim satis est probatum vas à figulo, quod modico tempore permanet in igne, sed eo quòd longo permanens tempore, solidum sit, & integrum: ideò Dominus ait: *Beati qui persequutionem patiuntur, de præfenti, id est, qui in patientia perseverant.* Quā obrem Hieronymus, hoc loco, & Gregorius Nyssen, in hæc verba, nec nō Bernardus serm. 1. omnium sanctorum, ad martyres hanc beatitudinē

Ad patendū propter iustitiam, tria necessario requiruntur.

Infirmatū hæc sequela: Volūtariè patitur quis iniustum, ergo vltro, vult ipsum iniustū.

Quid Andrea Apostoli, quid Ignatij Episcopi martyriū habuerit singulare.

1. Pet. 2. 1. Cor. 4.

Secunda cōditio patienti propter iustitiam.

B. Hierony. tom. 9. in princ. Greg. Nyss.

Tom. 5.

P referunt:

Octauū, persecutionē patientium propter iustitiā beatitudo locum cur teneat.

Ecclesiastici 27.

Tob. 12. Secunda ratio.

Habac. 3.

Theophy. Euthy.

D. Bernar.

1. Cor. 9.

Prou. 28.

Iuan. 10.

Tertia ad patendum propter iustitiam conditio requisita.

B. Ambros. li. 6. in Luc. c. de beatitudinibus. Chryso. ho. 15. in Matt. tom. 2. in princ.

Theophy. Euthym. Quorundam ex utroque Testamento pro virtute passorum exempla sanctorum.

2. Machab. 7.

referunt: Theophyla. verò atq; Euthymius, ad eos, qui citra martyriū grauioribus contumelijs atq; cruciatibus afficiuntur. Docet etiā Bernar. in ser. de conuersio. ad cleric. c. 31. de persecutione sustinēda, hanc beatitudinem ad pastores animarū spectare, his verbis: Pastorum hac beatitudo, non mercenariorum, multo minus latronum est, vel laporum, vsq; adeo si quidem persecutionem non sustinent propter iustitiam, vt persecutionē malint, quā iustitiam sustinere. Nempe cōtraria est operibus eorum, grauis est etiam eis ad audiendum: & superius: Vtinam tamen nostri quicunq; videntur hodie Pharisai (forte enim aliqui sunt) etsi non facerent, saltem dicerent quod oportet. Vtinā qui sine sumptu Euangelium ponere volunt, ponerent, vel presumptu. Vtinam, vel Euangelizarent, vt manducarent. Vtinam hodie quicunq; pastores nūc sunt, mercenarios gregi vellent se exhibere, non lupos: Vtinam ipsi non laderent, vtinā non fugerēt neminē persequente: vtinam non exponerent gregem, donec lupo veniens videretur. Quando enim transitoria damna nō timeat, qui tēporalia lucra sectatur? Quādo terrenam sustineat persecutionē propter iustitiam, qui terrenā mercedē plusquam iustitiā quarit? Hæc ille acriter, sed verè, & magno cū zelo: quæ verba commonescere possunt pastorē quenuis animarum, sui officij, si salutis suæ studio tenetur. Tertium est, vt sit persecutio propter iustitiam: quæ hinc non solā iustitiam Christianam amplectitur (quanquam illā precipuè) sed etiam omnem virtutem, vt Ambros. & Chryso. ac eius sectatores Theophy. & Euthy. explicāt. Iustitia namq; omnis virtus est. Quicunq; ergo pro quocunq; virtutis actu (sive virtus sit secundum legem diuinam, vel moralem, vel Canoniam) illatas tolerat iniurias, in hac octaua beatitudine locatur: hinc Machabæi mortui, ne carnes porcinas contra legem ederent: Ioannes Baptistā decollatus, ne correctionē Regis omitteret: Susanna, pro castitate tuenda mori potius elegit; aliæ verò virgines actu occisæ sunt: Thomas Cantuariensis martyr, pro Ec-

clesiæ libertate, & iuribus eius tuendis, est mortuus. Quare Ambros. episcopus de tradendis basilicis, sic scribit: Res pōdi, si à me peteret Imperator, quod meū esset, id est, fundum meum, argentū meū, ius huiusmodi meum, me non refragaturum, quanquam omnia, quæ mea sunt, essent pauperum, verū meā, quæ diuina. Imperatoria potestati nō esse subiecta. Si patrimonium petitur, inuadite. Si corpus, occurrā. Vultis in vincula rapere? vultis in mortem? voluptati est mihi. Nō ego me vallabo circumfusione populorum, nec altaria tenebo, vitā obsecrans: sed pro altaribus (& spiritualibus ad ipsam pertinentibus) immolabor. Hactenus ille. B. Thomas in 2. differens de martyrio, affirmat nō solūm propter fidei confessionem, sed etiā propter quācunq; virtutem, qua protestamur fidem nostram, martyrium constare. Beati ergo, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, siue in se comparamus: vt qui pateretur ob baptismum suscipiendum: vel augēdam in se, & perficiendā, vt qui sustinet propter ingressum Religionis: vel propter perfectionem virginitatis, vel quodcunq; aliud opus supererogationis: vel in se retinendā ac conseruandā, vt qui ne abiuret fidē, vel declinet mores Christianos, à Turcis sustinet mortem; vel ob iustitiā alijs propaladā atq; comunicandā, vt qui patitur, propterea q̄ alios ad fidem sua prædicatione trahit: vel denique cōtra infideles, & paganos inuafores tuēdā, ac propugnādā. Vnde patefactū est diuinitus, cōplures Caroli Magni milites, qui pro Fide Catholica, & cōmuni Ecclesiæ bono propagando certarunt, martyres extitisse, qui etiā à iudicibus pro causa ficta, vel secundū allegata, & probata, vt dici cōsuevit, vel ex præsumptionibus ac coniecturis ad mortem damnantur, si illam patienter ferant, propè habendi martyres sunt.

Notat quoque Aut. Oper. imperf. Xpm nō dixisse: Beati qui à Gētibus persecutionē patiuntur, ne putes solū illū beatū, qui persecutionē patitur propter idola nō colēda, sed etiā qui ab hæreticis Xpm negatib⁹ patitur,

Matth. 14. Dan. 13. B. Ambros. lib. 5. epist. 33. ante me dium 10. 3.

B. Thom. q. 124. ar. 5. to. 1. p. 2.

Quot modis persecutionē possimus pati, propter iustitiā.

Hom. 9. in Matth. 10. 2. operū D. Chryso.

Expenditur non dictum à Christo: Beati qui à Gētibus persecutionem patiuntur.

nec

Matth. 14. Supra. 5.

Ioan. 16.

Act. 7.

Primum eorum, qui persecutionem propter iustitiā passi sūt, exemplū de tribus.

Tertull. Lactan. Firmia.

Tribus inimicitiarū oritur ex cuius

Quæ causæ Romanos ini quæ impulerint ad necē Christianis inferendam. Prima causa, seu calumnia Christianis obiecta.

Euseb. Casarien. to. 1.

Act. 15.

nec ab illis tātū, sed qui etiā à Christianis potētibus, vt Ioānes Baptistā ab Herode, & Prophetę ab Israelitis, q̄ reprehēderēt eorum scelera atq; vitia: nec tātū ab his, qui persecutionē patiuntur contra iustitiā, qui prudēter peccāt, sed etiā illi, qui arbitrātur se benefacere, & obsequiū præstare Deo, atq; iustitiā seruare, Christianos, & iustos persequuntur, alioqui Iudæi occidentes Christū, & Stephanum lapidibus obruentes, aliosque Christi cultores necantes, iusti essent censendi.

Iā verò, quo prædicta omnia clario ra fiāt, proponēda sūt tria exēpla eorū, qui propter iustitiā patiuntur: declarādū deinde, qui nō patiantur: ne nos ista cōfūdētes minus ea intelligamus. Primū exēplū sit martyriū primitiæ Ecclesiæ, quos odio habitos cōstat, innumerasq; vexationes perpassos, vt docet Tertull. in Apologe. & Lactan. in suis diuinarū institutio. libris, magis dæmonū persecutium religionē, & veritatē Christianā odio & intigatione, quā impulsu hominū. Cuius rei inprōptu est rationem assignare. Nā cū omnes inimicitiarū hominū ortū habeāt, vel ab utilitate, vel ab honore, & gloria humana, vel à delectatione, quæ gustu, tactuque percipitur, vt in animatibus cōtingit: Christiani porrò primitiui facti essēt, & modesti, pacis, & dilectionis etiā ad inimicos studiosi: merito gētes nullū ius persequēdi Christianos habebāt, nisi dæmones eas exei tassēt. Quod autē passi sint, etiā vsq; ad sanguinē ab iniustis, ob odiū excitatū à Satana, probatur ex Apologetico, & libro ad Scapulam Præsidentis Tertulliani. Primū enim deficiebāt in causā, quæ vel nulla erat, vel ficta, nāq; obijciebāt esū humani sanguinis infatis, & libidinē incestus pmis cui, de quo Euseb. li. 5. histo. Eccles. c. 1. ferè sic scribit: Obijciunt (inquit) nobis Thyesteas cænas, & incesta Oedipia, cum tamen, vel animalium sanguinē non ederent, iuxta decretum Apostolorū Act. 15. vt dixit Blandina: & Gētes olim ederent sanguinē humanū, quē sacrificabant, idē oblato farci mine, hoc est, caba-

ex sanguine confecto, periculum faciebāt quis deficeret à Christo. Secundò, obiectabant, quod adorarent caput asini, Iudæosq; ab Egyptis expulsos ob scabiē, adorasseq; caput onagri in deserto reperti, vt Cornel. Tacit. loquacissim⁹ mētur: qui tamē refert, Pōpeiū in tēplo nullū numen adorandum propositū inuenisse. Vnde Iuuenalis de Iudæis ait:

Nil, præter nubes, & cæli numē adorant: & Lucanus de Iudæa:

Incertiq; ignara Dei.

Gentes autē, feras omnes adorabāt, & simias, & porrū, & cæpe, & his deteriora. Tertio, exprobrabant quod essēt Cæsaris hostes: nec celebrarēt eorū festa, sed peculiarja facerēt cōuenticula: cū tamē pro Cæsare orarēt, & sacrificarent, eū dijs præponerēt, soli Deo subijcerent, & gentes potius, quam Christiani in Cæsare cōspirarent: vt ait ad Scapulā Tertull. Quod verò congregationes facerēt: illæ orandi, prædicandi, exhortandiq; causa fiebant. Quarto, insultabant quod essent inutiles Reipublice: cū orationibus plagas eorū auerterēt in pace, & bello: impetrarēt à Deo pluias, vt tempore M. Aurelij: militarent pro Republica: laborarent pro communi bono, nisi quod lenonibus, mathematicis, & aurigis inutiles essēt: de quibus eodem loco ait: Certè dicitis, Tēplorum vestigalia quoti die decoquunt. Non sufficimus, & hominibus, & dijs vestris mendicantibus operem ferre. Quintò, in eos insurgabant quod deos eorum tollerent. Cū constaret, illos homines fuisse, & vita defunctos: & ea dicerent, & facerent, quæ dæmones in energumenis & dicere, & operari solēt, itaq; cōpulsī à Christianis veritatē cōfiteri, aiebant se dæmones esse, Christū autē verū Deū. Nemo profectò cōtra honore suū mētur: & Philosophi, quia Satane amici, nihil pateretur contra deos dicētes. Cūq; idōla, Deosq; & principes iriderēt, præmijs afficiebātur: quorū opiniones admirabatur popul⁹, nisi vbi cū Christianis occurrerāt, pro quibus opinionibus erat animi testimonium: vt idē Tertull.

Secunda causa.

Cornel. Tacit.

Iuue. Saty.

Lucan.

Tertia calumnia Christianorum.

Tertull.

Quarta.

Idem.

Quinta.

Tertull.

Sexta calumnia Christianorum.

Quo autore libros Paulus Orosius de ormenta mundi conscripserit.

Euseb.

Terrull. in Apologesi.

Quibus iudei Romani idololatras alios de causis leuissimis persequerentur Christianos.

Quot etiam, quam graues ab illis Christiani patere tur iniurias.

tradit lib. de animæ testimonio: *Quis suos peculiaves habebat deos, qui inuictos, atque coactos adoratores velle non debuerunt.* Sexto, obiecerunt illis incendium vrbs per calumniam à Nerone impositum, quo in eos sequiret: omniumque cladum Imperij Romani, aut diluuij, aut ignis, aut siccitatis, aut pestis causas Christianis adscribebant: vt compulsus fuerit propterea admonitione B. Augustini Paulus Orosius Hispanus libros de Ormenta Mundi conscriptos edere, vt ab his calumnijs tueretur Christianam Ecclesiam. Quid dicam de actis inter Pilatum, & Christum confectis in odium Christianæ religionis? enimvero eorum mendacium aperte detectum est ex temporis ratione, vt explicauit Eusebius lib. 9. histor. Ecclesiasti. Vox denique omnium erat Gentilium, vbi quid aduersi euenisset Reipublice, *Christianos ad Leonem.* Sed eam pulchre irridet, ac repellit Tertullianus: *Tam multos, inquit, ad vnum?* Deinde si quæ causa suberat persecutionis, leuis profecto eraturque nullius momenti, vt vsus pallij, nam dimissa toga, ad pallium confugerant. Vnde prouerbium erat: *A toga ad pallium.* Vfus erat cœnæ in communi, sed quæ agape diceretur, & quæ ex mutua dilectione prodiret. Item, quod se fratres vocarent, & similia. Quin etiam modus persecutionis, erat præter rationem, & iuris ordinem. Primo enim causam nolebant intelligere, verum minime intellectam, damnabant. Deinde plebs sine autoritate, non solum verbis persequebatur Christianos, vocans Afinarios, Sarmentitios, à toga ad pallium. Quousque tertium genus? sed etiam luto, & lapidibus obruebant, atque enecabant, mortuos vero exhumabant: iudices etiam causam mortis non recitabant: questionibus compellebant ad falsum profitendum: negantem crimen absoluebant. Plinius Iunior epistola ad Traianum non inquirebat eius mandato Christianos, & tamen oblatos puniebat ob confessionem

nominis, non criminis. Sequebantur nouis pœnis, vt igni, & effusione oculi dextri, vt Diocletianus: adimebant scholas, & ludos literarios, vt fecit Iulianus: non credebant spontaneæ confessioni, sed extortæ negationi: Philosophia, vel mors gloriosa pro mundo, in Christiano taxabatur: qui tamen se vlscisci poterat, & censum subtrahere, nec tamen volebat. Ex quibus constare potest, quæ felicia, atque fortia nostræ religionis initia extiterint: & quantum modò ab illis degenerauerimus. Et hactenus de persecutione primitiue Ecclesiæ. Secundum exemplum eorum, qui ob iustitiam patiuntur, ab ijs desumendum est, qui ab hæreticis permulta in bonis fortunæ, & bono nomine, & ipsis corporibus sustinuerunt, quæ admodum Athanasius, qui ob ea, quæ passus est ab Arrianis, de ceteris martyr iure dici potest. Nam in Synodo coacta infamatus est de immanitate, videlicet de brachio Arsenij, Lectoris sui, abscisso: de vi illata fœminæ cuidam: de retento in Alexandria frumeto contra Imperatoris madata, vnde toties relegatus: latuit tot annos in sepultura, in agro paterno, delituit in cœdibus virginis. Chrysosto. quoque pulsus est sede ab hæreticis: Liberius vero, & Hilarius, relegati à Constantio Imperatore: qui nauem octoginta Episcopos Catholicos ducentem, furtim igni supposito, in medijs aquis ad vnum vsque combussit: Hunericus, Vandolorum Rex, ministri tanto sanguini fundendo cum non sufficerent, Africæ in vnum locum cogebat omnes qui fidem Catholicam profitebantur, eosque conglobatos, & constipatos ad suffocationis mortem deducebat: virgines præterea Catholicas occidebat, eorumque ventres frumeto implebat, porcisque edendas obijciebat: vt testatur Victor libr. 2. historiæ suæ. Macedonius vero Arrianus, vt Tripartita docet historia lib. 4. cap. 31. Catholicos ad suam cõmunionem per vim cogebat, atque os eorum ligno aperiens, Sacramentum violenter ingerebat: & fœminarum, nolentium

Alterum exemplum propter iustitiam patientium.

Constantij Imperatoris, Hunnerici Regis, & Macedonij in Catholicos sequitia.

Victor hist.

Histo. Tripart.

secum

Tertium exemplum patientiam propter iustitiam persecutiones.

Esai. 38.

Gen. 4. Intra. 21. Gal. 4. Genes. 25. 27. 1. Reg. 1. 2. Tim. 3. Ambro. lib. super Beati immaculati, lit. 11. versu. 6. to. 4.

Christo qui sit abdicatus.

B. Gregor. post mediū bomil. to. 2.

Quomodo sine ferro, vt ait Gregori⁹, nos martyres esse possimus

Matth. 10.

Mich. 7.

secum communicare, mamillas abscindebat, vel ferro, & ouis ardentibus comburebat. Quas tragedias excitarint nostri seculi hæretici, & quibus tormentis Catholicos excruciarint, quasque inauditas, & horrendas immanitates in religiosos, & Dei sacerdotes exercuerint, notius est omnibus, quam vt à me sit fusiori sermone declarandum.

Tertium exemplum est eorum, qui à peruersis Christianis per cacodæmones agitati, quotidie patiuntur. Non ergo quisquam dicat: Ecclesia nunc est in pace, quia *Ecce in pace* (inquit ille) *amaritudo mea amarissima:* dici non potest, quod non habet aduersarios: nemo potest beatus prædicari propter persecutionem, quia quotidie in Ecclesia Caim persequitur Abel, Ismael Isaac, Esau Iacob, & Saul Dauidem, & omnes qui pie volunt viuere in Christo Iesu, ait Apostolus, persecutionem patientur. Inque verba sic Ambrosius scribit: *Nam uti que cum sit definita sententia, quod omnes qui pie volunt viuere, in Christo Iesu persecutionem patientur, videtur, qui persecutiones non patitur, abdicatus, quod non sit pia intentionis in Christo: deuotionem enim fidei praelia persequuntur.* Hec ille. Et Dominus dixit: *Quia de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus: & si gladius ferreus deest, certe gladius linguæ suauis dæmonis euaginat non deest: tanta est procacitas, & libido contumeliose, & dicendi, & agendi in eos, qui Christo syncerè seruire volunt.* Vnde Grego. ho. 35. in Euangelia: *Si adiuuante nos Domino, inquit, virtutem patientia seruare conrendimus, & in pace Ecclesia viuimus, & tamen martyri palmam tenemus.* Et infra: *Et nos ergo hoc exemplo sine ferro esse possumus martyres, si patientiam veraciter in animo custodimus.* Hactenus ille. Neque putemus, obis defuturos persecutores, cum ipsi domesticos non desint nos persequentes, de quibus Dominus inquit: *Et inimici hominis, domestici eius: & Dominus ipse conqueritur de prodiere domestico, per Prophetam, dicens:*

Ho mo pacis mee, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem.

Iam dicendum de his, qui minime patiuntur propter iustitiam. Et primo loco enumerandi sunt, qui coacti, & per vim patiuntur, compensantes lingua, vel animo iniuriam, quæ recipiunt. Alia est ratio de martyre, qui vt miles per se bellum nollit, & tamen ob honorem, & obedientiam præstandam, & prædam, quam sperat, fortiter pugnat, & in pugna perferat: & si occumbat, gloriosum sibi ducit, & gratias agit Deo: ita martyres, de quibus canit Ecclesia: *Non murmur resonat, non querimonia: Sed corde tacito mens bene conscia Conseruat patientiam.*

Deinde illi, qui etsi sponte, leue tamen est, & minimum quod patiuntur, non spectant tamen ad hanc beatitudinem. Nam vt qui dedit potum aque frigidæ, non est spoliandus sua mercede, cum virtutem colat misericordiæ, tametsi ad beatitudinem misericordiæ minime spectet: ita qui exigua, & minima patitur, habebit quidem fructum suæ patientiæ, & felicitatem hanc non attinget. Quo circa Paulus Hebræos ad perferendum adhortatur, dicens: *Nondum enim vsque ad sanguinem restitistis, aduersus peccatum repugnantes:* de quibus dixerat: *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.* Vanum ergo est quod quidam nihil ipsi propter Deum perferentes, de fratribus, aut parentibus martyrij coronam adeptis, vel magnis in Ecclesia confessoribus, quod ex eorum descendant sanguine, gloriantur: in quos agit Chryf. hom. 4. de Lazaro.

Tertio loco computandi sunt, qui se ipsos præ impatientia, vel occidunt, vel præcipitant, vt Cato Uticensis, Lucretia, Portia Brutivxor, Empedocles, Zeno, & ex nostris Circuncelliones, hæreticum hominum genus seditiosissimum, qui se calce aceto illita exoculabant, & ad necem sui alios, vel inuitos compellebant. Vnde cum quidam ex illis minaretur Catholico mortem, nisi sibi mortem infligeret, ref-

Psal. 40.

Ioan. 13.

Primum eorum qui persecutione patiuntur, non tamen propter iustitiam, exemplum proponitur.

Martyrū symbolum patientiæ.

Secundū exemplum, non patientium pro iustitia.

Matth. 10.

Heb. 12.

Supra. 10.

Chryf. to. 2. prope finem.

Tertium exemplum, & quidam olim circuncelliones.

Valentiana-
ni oretenus
Christifidem
profiteates,
vt factis ne-
garent.
Rom. 10.
B. Bernar.

Matth. 27.
Supra. 2. 6.

Qui nam di-
uino impellé
te spiritu vo-
luntariam o-
lim sibi mor-
tem inferrét.
Iudic. 16.
Aug. 10. 5.
Ambrosius
rom. 2.

Gen. 22.

Quartū exé-
plum mini-
mè patientiū
propter iusti-
tiam.

1. Pet. 4.

Supra. 3.
Supra. 2.

pondit Catholicus se libenti animo id præstiturum, modò se colligari fineret, quo necem sibi tutius interret, ne in se percipientem in surgeret. Accepit conditione, atq; ubi illū colligasset, illudum, & derisum viuum reliquit: abijtq; nec eum interficiēs, nec interfectus ab eo. His Circuncellionibus oppositi fuerunt Valentiniani, qui mortem etiam ab alijs sibi illatam pro fide Christi recusabant: & cum lingua fidem negarent, putabant satis esse, si corde confiterentur. Tales quoque hæretici fuere tempore B. Bernardi, qui se in puteos, & foueas præaltas præcipitabant. Lege sermonem 66. eiusdem in Cantica. Horum omnium dux, & antesignanus fuit Iudas, de quo Christus: *Bonum erat ei, sinatus non fuisset homo ille*: nam in se, diabolo suadente, manus violentas iniicit. Secus est dicendum de his, qui secreto Dei afflatu mortem sibi consciuerunt, vt Samson, & virgines ille, quæ pro tuenda virginitate ab incurfu Barbarorum Romæ, se in Tyberim demerserunt: de quibus verba facientes Augustinus libr. 1. de Ciuitat. Dei, capit. 27. & Ambrosius libr. 3. de Virginibus, eas inter martyres esse colendas existimant. Simili spiritu inductus Abraham filium suum Isaac immolare ex præcepto Domini voluit. Quare illi etiam minimè censendi sunt ob iustitiam pati, qui legitimè conuicti criminis, siue confessi, debitis secundum legem supplicijs, ac pœnis plectuntur, etsi patiantur propter iustitiam, id est, vt illi satisfiat. Ad quos loquitur Petrus: *Nemo vestrum, inquit, patiatut vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem, vt Christianus, non erubescat, glorificet autem Deum in isto nomine*: & rursus: *Si quid patimini propter iustitiam, beati*. Rursus idem: *Hæc est, inquit, gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniuste. Quæ est enim gratia, si peccantes, & colaphizati suffertis? Sed si benè facientes patienter sustinetis, hæc est gratia apud Deum*. Horum personam su-

stinens latro bonus in Cruce, dicebat: *Nos quidem iuste, nam digna factis recipimus, hic verò nihil mali gestit*. Tales per ius sublatis non ledunt amplius Reipublicæ pacem, desistunt à nequitia, & datur illis occasio pœnitendi, ac saluandi se per ignem iustitiæ, si suo vitio nolint fieri diaboli martyres, vel hominum, quorum partes, ac factiones sequuntur: vt qui Galliæ, vel Hispaniæ; Columnæ, vel Vrsi, partes tueri videri volunt. Debent ergo criminosi isti de necessitate virtutem facere, vt latro fecit in Cruce, vt sic seruentur: etsi non sint de his, qui ad hanc beatitudinem spectant, quia inuiti, & ob iniustitiam patiuntur.

Quintò, enumerandi sunt & Philosophi, qui apud Gentiles ob iustitiam aliquam, vel grauibus iniurijs, vel morte iniusta sunt affecti, & hæretici inter eos, qui ob iniustitiam patiuntur suam, tametsi ipsi sibi ipsis adblandiantur, ac perpulchris titulis causas patiendi exornent, dicentes se grauisima perferre propter Christum, propter gratiam, propter Euangelium, & veritatem. Sed egregiè testatur Augustinus in ser. Domini in Monte: *Vbi sana fides non est, non potest esse iustitia: Quia iustus ex fide viuit. Neque schismatici aliquid sibi ex ista mercede promittant, quia similiter vbi charitas non est, non potest esse iustitia. Non enim sequitur Christum, qui non secundum veram fidem, & Catholicam disciplinam, Christianus vocatur*. Ac vt Tertullianus ait: *Homo ex fide bona probatus est, tanquam bonus, non autem probanda fides ex bono homine*. Aug. contra Faustum, hæreticos affirmat gloriari quòd pro iustitia patiuntur, cum potius propter errores & blasphemias, quæ merentur, supplicia ferant. Et ait, sanctos viros multo plura, & quidem grauiora pro Fide Catholica, & iustitia Christiana pertulisse. Hinc p. chrè B. Ignat. ad Heronem Diac. num, quem sedis suæ successore post mortem reliquit, hunc in modum exhortando scribit: *Hærem filium meum moneo, vt qui glorietur, in Domino glorietur, cuius & memini*

Luc. 23.
Sotes cur de
medio tolle
di.

Quintum ex-
emplum.

Aug. loco di
& cap. 9.
circa finè.
Habac. 2.
& Rom. 1.

Christum se-
quatur mini-
mè quis.
Tertull. li.
prescriptio
num aduer.
hæret. init.
Aug. lib. 5.
con Faust.
c. 8. to. 6.

B. Ignat. e-
pist. 13. paul-
lò à medio.
2. Cor. 10.
& 1. Cor. 1.
& Iere. 21.
& Infra. 9.

filij

Eccli. 19.
Quibus vel
alioqui offi-
ciosi hære-
ticis creden-
dum vetet
Ignatius.

Matth. 7.

1. Cor. 13.

Idem epist.
11.

Hæreticus vn-
de fide dignus
esse possit,
qua item ra-
tione seruare
virginitatem

Exemplum.
Euseb.

Signa per hæ-
reticos qua-
lia tantū fiât

B. Augusti.
tom. 7.

filij desiderabilis, cui custos fiat ille ingenuus Deus, & Dominus Iesus Christus, non omnibus credere, neque de omnibus præsumere, ne quis te subintret (id est, latenter decipiat) multi enim ministri sunt Satana: & qui citò credit, leuis est corde. Idem paulò antè dixerat: *Omnis igitur (inquit) qui dixerit præter illa que tradita sunt, tametsi fide dignus sit, tametsi ieiunet, tametsi virginitatem seruet, tametsi signa faciat, tametsi prophetet; lupus tibi appareat in grege ouium corruptionem operans. Si quis Crucem negauerit, & passionem erubuerit; sit tibi tanquam aduersarius; tametsi substantiam suam pauperibus distribuatur, tametsi montes transferat, tametsi corpus suum combustioni tradat; sit tibi execrabilis, & abominabilis*. Hæc ille: & similia ad Polycarpum scribit: vbi Ignatius cõcedit, hæreticum posse esse fidedignum, id est, modestum, prudentem, & virtutibus moralibus præditum, cui meritò humanitas sit credendum: admittit etiam, posse seruare virginitatem, quod ex secta, & applicatione animi ad speculandum contingere potest. Nam cum animæ essentia, in qua sunt facultates eius sitæ, si per alteram illarum, nempe per rationalem se exerceat; remissa redditur facultas appetitus sensitui: haud dissimili ratione ac fons; emittens aquam per vnum orificium, quam per tria erant emissurus, fortius ac copiosius illam effundit. Ita etiam Socrates, dum cælum, & stellas contemplaretur, cecidit in foueam: quod, secundum Eusebium de Præparatione Evangelica, eos nobis repræsentat, qui, cum intenti sunt speculationibus, inepti fiunt ad actiones, atque impingunt in moribus. Admittit idè Ignatius, hæreticos posse edere signa, sed in speciem tantummodò, & mirabilia potius quædam, quam vera patrare miracula. Vnde asserentibus ab hæreticis fieri signa, doctè respondet Augustinus lib. de vnitatè Ecclesiæ contra Donatistas, capit. 19. dicens,

signa modò non probare Ecclesiã; sed potius Ecclesiã signa: nam ex eo vera signa comprobantur, quòd fiant in Ecclesia. Vel potius dicendum est, hæreticorum signa falsa esse & mendacia, qualia etiã Antichristus, teste Apostolo, editurus est. Si ergo hæretici tot virtutibus præditi, etiam virginitatem seruantes, signa edentes, aut prophetantes audiendi non sunt: quæ, quæso, nostra erit stultitia, aut oscitantia, & quàm minimè excusabilis, si nouellos istos orbis Doctores, & hæreticos qui ad nos venerunt, nulla morum autoritate cõspicui, qua fidè à nobis p̄mereantur, sine ieiunijs, sine virginitate, sine signis, & prophetijs, recipiamus? Dū ergo hi hæretici ab Ecclesia iustis pœnis plectuntur, vt exilio, carcere, abiuratione publica, vel cruciati corporis, nequaquã sunt beati; quia martyrem non facit pœna, sed causa. Ac, vt egregiè docet Augustin⁹, hæretici magis persequuntur Ecclesiam in animabus, quàm Ecclesia in corpore persequatur hæreticos. Nã remissionem peccati, & animæ iustificationem hæretico offert; etiam si corpus eius aliàs mortale, ad tēpus torqueat & excruciet: sed videmus sanguinem corporis illius, & non videmus, teste Augustino, sanguinem animarum, quas illi veneno dogmatum corruperunt. Optemus igitur zelo fidei antiquæ retinendæ accendi, hæreticorumque studia & conatus infectemur & frangamus: neque dubitemus salutem ouium consuli, si lupi rapaces, qui gregi insidiantur, nostra diligentia deprehendantur, coganturque, aut luporum feritatem & ingeniū exuere (quod difficile est) aut saltem supplicijs condignis plectantur: vt ea ratione animarum salutem, & incolumitatem consulamus nostra diligentia: & Christi gloriam illustremus, qui cum Patre & Spiritu sancto semper viuit & regnat in secula seculorum. Amen.

2. Theff. 2.
Nostri seculi
hæreticos vn-
dequaq; Ca-
tholicis & or-
thodoxis se
fide indignos
ostendere.

illos persecu-
tionem ab Ec-
lesia patientes,
falsò se
beatos, &
martyres ap-
pellare.

D. August.

Hæreticos
nulla ratione
esse tolerandos
in Ecclesia.

Matth. 7.

TRACTATUS XXV.

In illa verba octauæ Beatitudinis: Quoniam ipsorum est regnum cælorum.

De quibus tractandum.

Dicendum est, cur idem sit præmiū primæ & postremæ beatitudinis; & cur per verbum substantiuū Est, reliqua verò per verba ad rē adiecta proponantur; & quamobrem hæc enuntiētur per verbum Præsentis temporis, illa per Futuri: dicitur enim, Quoniam ipsi consolabuntur: Quoniam ipsi possidebunt terram: Quoniam ipsi Deum videbunt, & quæ sequuntur: deinde quid sit cælorum regnum, quod promittitur: postremò, cur illud persecutionem patientibus propter iustitiam debeat.

Prime, & octauæ beatitudinum præmiū cur vni & idem sit. Prima ratio Ruperti Tuitien. à multis sumpta.

Psal. 56. Octauæ diei mysterium.

Secunda ratio D. Bernardi.

Eclli. 31.

In primis igitur annotat Rupertus Tuitiensis, quòd quemadmodū in musicis speculationibus vsuuenit, vt cum ad septem voces peruentum est, non possit noua vocis fieri accessio, sed quæ octaua additur, cū prima ita conueniat, vt non duæ, sed vna vox esse videatur: ad eum modum præmiū primæ & octauæ Beatitudinis, idem prorsus est: eademq; vox primæ chordæ & octauæ in cithara, qui est Christus: Exurge, inquit, gloria mea, exurge psalterium & cithara. Octaua item dies, si sacras cōfulis literas, nihil est aliud, quàm primæ diei repetitio, in qua conditi, atque per Christi resurrectionē iterum creati sumus: & nos per hanc octauam beatitudinē pro iustitia tolerantē de integro condimur atque instauramur. Insuper, vt docet Bernardus serm. 1. omnium Sanctorum in fine, eadē promissio facta est pauperibus & Martyribus, quia verè martyrij genus paupertas voluntaria est. Beatus vir, ait Propheta, qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia thesauris. Quis est hic, & laudabimus eū? Fecit enim mirabilia in vita sua.

Quid mirabilius, aut quod martyrium grauius est, quàm inter epulas esurire, inter vestes multas & pretiosas algere, paupertate premi inter diuitias, quas offert mūdus, quas ostētat malignus, quas desiderat noster iste appetitus? An nō meritò coronabitur, qui sic certauerit, mundū abiciens promittentem, irridēs inimicum tentantem, & (quod gloriosius est) de se metipso triumphans, & crucifigens concupiscentiā prurientem? Et subdit ibidem Bernardus: Denique propterea pauperibus pariter & martyribus regnum cælorum promittitur: quia paupertate quidem emittitur: sed in passione pro Christo absque omni dilatione percipitur. Adde, cū duo sint beatitudinum ordines, quæ penes agere & pati constituuntur; prima vtriusque ordinis velut basis & fundamētum, respicit illud, quod inter præmia est velut fundamentū, scilicet regnum cælorum, vt nec agens patienti, nec patiens agēti præferatur: sed Confessores Martyribus, & Martyres Confessoribus, in essentiali beatitudine pares & æquales esse monstrantur. Ad hæc, in regno duo sunt: Opes, & Dominatio. Promittitur ergo pauperibus regnū ea ratione qua diuitias in se claudit: nam renuntians temporalibus diuitijs præsentibus propter Christum, dignus qui æternis fruatur efficitur. Patientibus verò debetur regnum, per respectum ad dominationē. Qui namque propter Christum libertate destituuntur, & in carne vt serui premuntur, digni sunt, qui in futuro cum Christo regnent & dominentur. Denique beatitudini primæ respondet regnum cælorum tāquam præmiū aureæ; vltimæ verò regnū,

Quodnam martyriū grauius, teste Bernardo.

2. Tim. 2.

Tertia ratio eiusdem.

Quarta ratio

Quintaratio

Sexta & vltima,

tanquam

B. Ambros. li. 6. in Luca. ca. de beat. tom. 5.

Earundē beatitudinū, primæ scilicet & vltimæ, præmiū verbo substantiuo Est, reliquarū verò, cur adiectis nominibus proponantur.

1. Ioan. 3. Rom. 8. Gal. 4. Cur etiam ille per rēpū præsens. istæ verò per futurum exprimantur.

B. Chryso. tomo. 2. in princ.

Quare p singulas beatitudines Christus, vt Chryso. ait, regnum minimè re-promittit.

Beatitudinū præmia a Christo proposita, esse pfectissima.

tanquam præmiū aureolę. Ambrosius ob id repeti promissionē regni cælorū docet, quòd illud bis iustus consequitur, primò secundum animam in dispositione corporis, dein de etiā secundum corpus post resurrectionem, nam pauperibus spiritu competit habere regnum cælorum secundum spiritum, passis verò persecutionem secundū corpus, in quo persecutionē sunt passi. Differentia autem verbi substantiuī atque adiectiuī, discrimen indicat inter substantiuū ius æternæ hereditatis; & ipsam possessionem hereditatis: verbo autem præsentis, Est, ostendit beatos in hac vita, substantiuū æterni ius præmij habere, quod vnum est, & omnibus beatis commune: idē ponitur in prima & vltima beatitudine vtriusque ordinis, tam agēdi, quā patiendi. Nā, vt ait Dilectus: Nūc filij Dei sumus; quòd si filij: & haberes; & iterum Paulus, Quanto tempore haeres paruulus est; nihil differt à seruo: cū sit dominus. Executio tamē possessionis & fructus, in alia vita seruatur, idē de futuro, & per verba adiectiuā idem præmiū describitur, ad diuersitatem; & copiā fructuum, qui in executione percipiuntur, explicandam. Hinc Chryso. homilia. 15. in Matthæum pulchrè admonet: Tu verò, inquit, etiam si non per singulas beatitudines regnum audias re-promitti, nequaquam tamē morore turberis. Et si enim retributiones ipsas indifferenter appellat eas; tamen profecto cunctas ad vnum cælorum regnum adducit. Quando autem dicit: Et lugentes consolabuntur; & misericordes corde Deum videbunt; & pacifici filij Dei vocabuntur: nihil omnino aliud nisi cæleste regnum per hæc cuncta designat. Sic ille. Propterea idem præmiū est regnum cælorum cum terra, id est, firmum: ac ne putes exors esse consolationis, subdit, Consolabuntur: Et ne arbitreris consolationem minimè fatiantem; addit, Saturabuntur. Ne verò opineris satietatem cum miseria cōiunctam; adiungit, Misericordiā consequentur. Ne item valeas existimare,

quamuis misericordiam esse, & sine visione Dei; subiungit; Quoniam ipsi Deum videbunt. Et ne vtunque Deus à nobis videri existimetur tāquam à seruis; subiecit: Quoniam filij Dei vocabuntur. Est ergo vita æterna repræsentata per regnum cælorum, sed firma cum consolatione satiante sine omni miseria; cum Dei visione, atque filiorum Dei appellatione cōiuncta.

Circa secundum, Regnum cælorum, vt plurimum, dicitur dupliciter: vel cælestis & æterna vita, de qua: Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum; vel accipitur pro Ecclesia militante, in qua etsi Rex sit omnis terrę, Deus peculiariter regnat: diciturque cæleste regnum, quia caput eius de cælo est, iuxta illud: Qui de cælo venit, super omnes est. Spiritus quo protegimur, de hoc mundo non est; sed ex Deo, & cælo: virtutes, quib; Deo coniungimur, vt, Fides, Spes, Charitas; nō terrena, sed cælestia sunt: Sacramenta, quibus sanctificamur, & pascimur; de cælo sunt instituta. Finis, ad quem tanquam ad patriam contendimus; in cælo Empyreo repositus est: necnon eius ius, & guttum, ac spem, dum in terris versamur, habemus, secundum illas Apostoli voces: Conuersatio nostra in cælis est: & Regnum Dei intra vos est: rursus: Non est enim regnum Dei esca & potus; sed iustitia, & pax, & gaudiū in Spiritu sancto. Et meritò nō hoc regnū modò habere dicimur, quod propriè in dominio sui ipsius consistit: neque aliunde proficiscitur; quàm ex vnione summi Regis cum Spiritu nostro, quem propterea spiritum Regem sui facit; sic, vt Ioannes dicat: Fecit nos regnum & Sacerdotes Deo & Patri suo. Nā vt ex adhesionē spiritus nostri cum Deo, dij, atque spiritus nostri ad Spiritum suum, vnus spiritus efficitur: ita ex vnione spiritus nostri ad Deum Regē, Reges reddimur, dominantes spiritui nostro, & carnī, atque concupiscentijs nostris quę in ea sitæ sunt: & in cupiditatibus ac fomite vis atq; pote-

Regnum cælorū duplex est.

Matth. 7.

Psal. 46.

Ioann. 3. Regnum Dei cur cæleste.

Philip. 3.

Rom. 14.

Pauperes spiritu, & patientes propter iustitiā, quomodò nūc regnum cæleste possideāt Apoc. 1. & Infra 5.

1. Cor. 6.

stas

Dæmonem vincim⁹, cū carnē & eius vires superamus.
B. Augusti. in Psalmū 143. sub i-nitium, & alibi, to. 8. 1. Cor. 9. Gen. 3.

Vnde carnis in spiritū pugna.

Quando spiritus noster carni dominetur. 1. Cor. 6.

B. Bernar. in fine sermonis. **Thren. 3.** Homo dū vituit, cur minime secur⁹, teſte Bernardo.

Tertull. Impij Martionis Deū veteris iustū sine misericordia, Deū Noui Testamenti bonū, sed iniustum afferentis, blasphemiam confutatur.

stas Satanæ & mundi ad nos prosterrendos delitescit. Quare debellata carne tanquam hoste visibili, contra dæmonem inuisibile pugnamus: vt docet Augustinus: nam Paulus ait: *Ego igitur sic carro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aërem verberans: sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo:* quo castigato atque subacto, victoriā obtineo de hoste. Ac vt dæmon per Heuā deuicit Adamum, & per carnem concupiscentia victam, spiritum: ita quiuis Adā, siue spiritus, deuicta sua Heua, nempe carne, diabolus peruincit. Quando ergo homo vincitur à concupiscentia; seruus est, & captiuus dæmonis, & nostro spiritu rebellante ipsi Deo, digni effimur, in quibus caro rebellet spiritui nostro: sicut enim Prætor Regi suo debitam obedientiam subtrahens, in illumq; insurgens, dignus est, cui inferiores repugnent & resistāt; ita & nos Deo bellum indicentes atque repugnantes, promeremur, vt cupiditates sensuum nostrorum, ac reliquæ creaturæ nobis aduersentur, in nosq; insurgant. Vbi verò spiritus noster se erigit per gratiam, atque cū Deo coniungitur, tūc regnat cum Deo; quia fit vnus spiritus cū eo, qui Rex est. Hinc Bernardus ferm. 3. in Psalmum 90. *Tandiu timendum est, inquit, donec laqueus contritus sit, donec corpus istud anima deposuerit. Nam & ipsum corpus laqueus quidam est, vnde & oculus legitur animam depradari. Minimè ergo detur esse securum hominem, qui secū portat laqueum suū.* Sic ille. Est ergo regnum cœlorum, in genere quidem tribulatorum omnium; in specie verò eorum qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Quæ vt apertius tradamus, operæpretiū esse existimaui, Dei animam atque consilium, quo tribulationes immittere voluit, attendere. Hæreticus quidā antiquus, Marcio dictus, vt testis est Tertullianus lib. 2. contra eum, asserbat, Veteris Instrumēti Deū, fuisse quidem iustum & seuerum; sed sine misericordia: Deū verò Noui, misericordē & clementē, sed sine iusti-

tia. In hūc acutè obijcit Tertullian. Deū atē peccatū, bonū fuisse, id est, suauē, beneficū, & sua largiētē; neq; vllō modo vindicē: pœna etenim p se nulli, vel Neroni, placet: perditio enim vt talis, delectationis obiectū, vel bonū nō est. Ideò Propheta ait: *Perditio tua Israël: nō inquit, ex me: & Deus mortem non fecit, nec latatur in perditione viuorum.* Post peccatum autem seuerus effectus est, id est, puniens delicta, & hoc ob ostensionē iustitiæ suæ in eos qui se vasa iræ, hoc est, punitionis capaces constituunt, dum nolunt se humiliando, emendare, sed superbiendo, pœnam perpetuam, quæ superbos manet, exoptere. *Quis, inquit Propheta, resistet tibi? Ex tunc ira tua.* Peccati ergo inordinationē pœna, quæ præter ordinem videtur & æquitatem, sed iusta, castigat: nam, verbi gratia, inordinatū quiddā est & præposterū, capite plectere reum maiestatis læsē, si ad ipsū spectes: sed si ad facin⁹ quæ admittit, referas, iustitiæ quidā ordo inuenit. Similiter q̄ Medic⁹ præcidat mēbrū aliquod corporis vitiosū ac putridum in se, inordinatū & malū videtur: verū si hoc fiat, ne ex membro illo contagioso malum serpat in totum corpus, iustitiæ atque ordinis rationi conforme efficitur. Ad eum modum Deum, vel horrendis supplicijs in vita præsentī, vel perpetuis gehennæ cruciatibus in futura criminis reos plectere, durū ac malum apparet; atque ijs, qui patiuntur valde incommodum, & graue: si tamen ad ea crimina, quæ perpetrarūt, oculos mentis conuertas, profectò cum æquitate, rationeque coniunctum est. Tribulatio ergo, vt defectum ordinis, siue excessum ab eo, in quem iræ vasa delinquendo inciderunt, tollit puniendo; ita in his, qui se vasa misericordiæ præpararunt, miseriam suam agnoscēdo, mirabiles fructus & vtilitates adducit. Quippe in eis in primis De⁹ ostēdit misericordiā suā, dū ad ostensionē iustitiæ suæ seueriusculē cū filio, in secūdo pœnitētiæ pacto agit. Deinde filium admonet, vt sibi, vel ab ira pa-

Osea 13. Sap. 1.

Rom. 9. Cur seuerus homine De⁹ factus.

Psalm. 73.

Quam cōtēniens & iusta Diuina maiorum punitione.

Prima ratio, cur De⁹ nos tribulet. Rom. 9.

Secunda ratio.

terna

Tertia ratio.

1. Ioann. 2.

Tribulatione carnis concupiscentia quomodo cūfigitur.

Carnem suā triplicis concupiscentiā mis ardentē, delicatē nutriētes, quid facere videatur.

Vita superbiā vt etiā configat tribulatio.

terna iudicis caueat: vsq; enim adēd flagellat omnem filium quem recipit, vt etiam proprio & naturali filio non pepercerit. Præter hoc clementer etiam agit, parans homini minimè obstinato tanquam latroni, qui ad dexteram Christi fuit, crucem, in qua tribus veluti clauis Dei, & spiritus nostri hostem suffigit, triplicē videlicet concupiscentiam: Regēq; ipsum, id est, spiritū, tribus magnis donis confirmat. Nam qui velit Regi in suo regno agenti opitulari; nullo modo aptius id præstare valeat, quam debilitando eius hostes; & augendo eius vires, & confirmando. Deus itaque, videns veterem hominem, hostem nostrum capitalem & domesticum, triplici concupiscentia, carnis, oculorum, & superbiæ vitæ constantem; in remedium, vexationem largitus est. Ac primo quidem clauo configit concupiscentiā carnis tribulatio, quæ continua est post peccatum, corruptio & mortalitas ipsa, quæ in mortem tendimus, nempe fame, siti, calore, frigore, nuditate, labore, dolore, ægritudine; namque his omnibus, & morte ipsa, quæ omnium terribilium est terribilissimum, vis ipsa concupiscentiæ cōprimitur. Etenim si, gratia exempli, domus tua gemmis, lapidibusq; pretiosis, atq; alijs splendidis & magnis ornamentis plena esset, atq; illa igni supposito arderet: nō deberes oleū apponere, ne augeatur incendium, sed aquam, vt extinguatur: eodem modo corporis nostri domicilium, gratia, & donis Spiritus sancti plenum est; sed ardet per innatam concupiscentiam: ob id, si sapimus, haud est oleo temporalium commodorū, & deliciarum replendum, quibus ignis eiusmodi alitur; sed aqua tribulationum iniicienda, quæ ignem quidem concupiscentiæ extinguit, diuinū verò charitatis ignem enutriunt. Altero clauo configenda est vitæ superbia: nam post peccatum hominē inuasit tanta imbecillitas, vt nō possit vel ab internis hostibus estus, frigoris, doloris & febris; sed nec ab externis quidem, vel à pulice, cimi-

ce & musca se tueri atque defendere: inuasit quoque illum tanta Dei, & finis sui ignoratio, vt nihil possit sine labore intelligere: nam *Cuncta res difficiles*, ait Sapiens, *non potest eas homo explicare sermone;* & Psaltes, *Homo cum in honore esset, non intellexit: cōparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Denique inuasit iracundia, odium, libido & procacitas alios suppressendi & calcandi, iudicium temerarium, atque appetitus quidam peruersus similem se Deo efficiendi: verūm per flagella eruditur, vt submissius & modestius de se sentiat. Hinc Dauid: *Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas: & conuersus viuificasti me.* Tertio clauo configitur oculorum concupiscentia: siquidem non solū superfluis destituimur, verū etiā interdum necessarijs, vt cibo, potu, veste & tecto indigemus: pro quibus comparandis angimur, & sollicitamur. Hinc artifices, agricolæ, pauperes verecundi, ac puellæ nudæ, quæ vix panem quo alantur, habere possunt; opprimentibus eas diuitibus, quorū sunt pasua: neque opem ferre valemus egenis, vel iustitia, vel sapientia, quæ despiciabilia habentur: Deus pro sua singulari prouidentia per se, vel per Angelos, vel hominēs, vel dæmones hanc crucem domādi veterem hominem, & in eo diabolus & mundum procurauit. Deinde nō tantum tribulatio debilitat hostes; sed etiam spiritum nostrū, quo melius regnet, tribus egregijs virtutibus corroborat: nam cum regnum spiritus in vnione cum Deo consistat: omnis autem vnio per similitudinem fiat; quo magis spiritus noster Deo similis efficitur, eo amplius ei vnitur, & magis regnat: similitudo autem in puritate & munditia consistit, quia Deus est ter sanctus, id est, maximè purus, & ab omni criminis labe alienus atque remotus. Tribulatio ergo purgat à peccatis, & ad pœnitentiam inducit: seruat & ab effectu immoderato ad propriū corpus quod corrūpitur: purgat simul à confidentia fallacium diuitiarum,

Eccles. 1.

Psalm. 48.

Gen. 3.

Psalm. 70.

Quomodo tribulatione, oculorū quoque concupiscentia transfigitur:

Tribulatio spiritum nostrum tripliciter confirmat, ac corroborat.

ab spe

Tribulatio qualis Tertulliano.

Tertul. lib. de fuga in persecut. in princip.

Esai. 1. Cur olim perfectiores quā modo, fuerint Christiani.

B. August. Vti spiritum illuminet tribulatio.

2. Reg. 16. Heb. 13.

Eccli. 34. Esai. 28.

Psal. 90. B. Bernar. circa med. sermonis.

Dei quod nā manentis nobiscū in tribulatione symbolum.

Iaco. 1. Act. 14.

Psal. 33. Psal. 22.

Matth. vlt. Tertia tribulationis spiritū nostrum confirmandi ratio.

Iacob. 1.

ab spe collocāda in Principibus, vel in hominibus, qui vel decipiunt, vel sc̄uiunt. Quocirca Tertullianus tribulationem confert ventilabro vel cribro, quo granum à palea discernitur, & igni metalla purgāti ab scoria: vnde Spiritus sanctus per Prophetam ait, Excoquam ad purum scoriā tuam. Quo fit, vt cessante tribulatione, & persecutione sub Cōstantino Magno, simul cum eo defecati, siue perfecti Christiani cessauerint: vt tradit Augustinus in libris de Ciuitate Dei. Deinde tribulatio corroborat spiritū, dum illum illuminat, & Deo, qui lumen est, similiore reddit: docet enim p̄nas à Deo nobis immitti, idē fortiter tolerandas, & intelligit verbum illud Dauidis: Dominus praecepit ei vt malediceret Dauid. Docet q̄ peregrini sumus & aduenę super terrā, nec habemus hīc manētem ciuitatem; sed futuram inquirimus. Docet glorioſius nō posse corpus nostrum occumbere, quā si illud in hostiam Deo offeramus. Docet illud Salomonis; Qui non est tentatus, quid scit? & illud Prophetę, Tū tummodō sola vexatio intellectum dabit auditui; & illud egregium Gregorij: Oculos quos culpa claudit, p̄na aperit. Hinc tentatio similis est oleo lumē lampadis alenti; & vt fel piscis Tobię, quo inuncti oculi parentis, aperti sunt, & viderunt. Docet insuper nobiscum Deum esse, dum tribulamur, secundū illud: Cum ipso sum in tribulatione. In quā verba Bernar. sermo. 16. expositionis eius Psal. Vnde scimus, inquit, quōd nobiscum sit in tribulatione? Ex eo utiq̄, quōd in ipsa tribulatione nos sumus. Quis enim sustineret, quis subsisteret, quis persisteret sine eo? Omne gaudium existimemus, cum in variā tribulationes inciderimus, fratres mei, non modō quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei; sed quoniam iuxta est Dominus his qui tribulato sunt corde. Si ambulauero in medio vmbra mortis (ait quidam) non timebo mala; quoniam tu mecum es. Ita ergo nobiscum est omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi. Hęc ille. Ad hęc, tribulatio, confirmat, & perficit

spiritum; quia patientia opus perfectum habet: nam vt pictor tot adhibet lineas & colores figurę, quot nouit opus esse ad illā illustrandam: similiter anima ad Dei imaginem cōdita, tot aduersitatibus, quasi coloribus quibusdam, ornatur à summo illo Deo pictore, quot nouit ad perfectionem eius & decorem requiri. Et vt rusticus cernens malleo percuti aurum, vel argētum, stultus esset, si rogaret artificē ne percuteret, cū eiusmodi ictibus vas, tūm pulchrius, tūm capacius efficiatur: ad eum modū vexationib⁹ homo afflictionibus quę à Deo tanquam aurifice, in vas honoris perficitur atque expolitur. Ecce igitur in genere fructus tribulationis, quę, iuxta Tertullianum, est sicut scala Iacob, in qua boni ascendunt, & mali descendunt. Magnaq̄; fuit misericordia, vt Irenęus & Augustinus docent, sententia mortis in Adā lata, & eiectio eius de paradiso, positofomite, & cōcupiscētia in homine. Videmus enim prosperam valetudinem, & diuitias homini nocere: quid ergo fecisset paradisu, delictijs atq; commoditatibus plenus? In labore, inquit Dauid, hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Idē tenuit eos superbia. Dei etiam potentia, & Angelorum charitas, & hominis virtus, & dæmonis confusio, magis se exerunt atque splendent in hac spinarum via, & tribulationum. Persecutio autem quę ab homine infertur, idē, sed perfectius efficit quod tribulatio: quippe difficilius illam ferimus, & ob id magis caro reprimitur: & Spiritus magis Deo subijcitur. Habet enim persecutio ab homine inflicta, peculiare difficultatem, vt fortiter feratur. Primō in extensione: nā tot bella, strages, homicidia, plagę, furta, rapinę, adulteria, incestus, iurgia, atque odij symbola ab hominibus in homines quotidie fiunt, qui omnibus creaturis ad vindictam abutuntur, vt belluis, ferro, igne, aqua, veneno, ad alterius perniciem accommodatis: vt ferē sine numero sint; quemadmodum Peripateticus quidam curiosē

Gen. 28. Tertul. lib. de fuga in persecutio. initio.

Tribulatio cur similis scalę Iacob.

Iren. lib. 3. cap. 37.

Augusti. in tract. de nouo cantico, c. 8. tom. 9.

Psal. 72. In tribulatione quęnam virtutes eluceant,

Prima ratio, persecutio quā tribulatio cur magis sit efficax,

enarrat,

M. Tull. Secunda ratio. Tantum potest in nos dæmō, quantum permittitur.

Iob. 1. & 2. Matth. 8.

Ierem. 12.

Psal. 72.

Persecutionē patientes duō vehementer cōsolari possunt.

Greg. Nyss.

enarrat, teste Cicerone. Deinde dolore lenit, si intelligam⁹ nos à Deo, vel Angelo per se, vel à rebus naturalibus, vel à dæmonibus affigi & vexari. Scimus namque Deū esse nobis patrem charissimum & amicum, Angelos conseruos & custodes, naturalia verō, & ratione carētia, haud sponte nocere; dæmones autem capitales hostes existere, nec cernim⁹ illos mala inferentes, quoniam sub aspectum non cadunt nostrū: cūq; obstinati sint, magnaque potestate pręditi, apertius videmus, illos nihil, nisi permisos, contra nos machinari; quęadmodum nec in Iob, nec in porcos, nisi obtenta à Domino licentia, quicquam valuerunt: nā alioqui si liberi essent, omnia deuastarent depopularentque. Ab homine autem libero, quem oculis cernimus, qui deberet prodesse, cū naturaliter sit amic⁹ & socialis, & eiusdem speciei, difficilius ex parte eius patimur; ex parte Dei verō egrius quiescimus in eo, quōd sinat illū cōtra nos insurgere: quippe iniusta videt⁹ eiusmodi permissio. Vnde Propheta: Iustus quidem tu es, Domine, si disputem tecum: veruntamen iusta loquar ad te. Quare via impiorū prosperatur, bene est omnibus qui prauaricantur, & iniquę agunt? & Dauid, Mei autē penē mori sunt pedes, penē effusi sunt gressus mei. Quia zelauī super iniquos, pacē peccatorum videns. Sed consideranda sunt, vt ibidem subdit, nouissima eorum, quem exitum videlicet, & quā tragicum, sortiatur eorum prosperitas: rursus considerāda nouissima iustorū, & quanta in felicitate & pace terminetur eorū persecutio. Hinc Gregorius Nyssenus in hanc beatitudinem scribens, ait: Quemadmodum igitur si quis futuri scientia pręditus, Iosepho prędixisset, Insidijs petitus beatus eris, prima fronte credibilia dicere audiet, & ad id, quod in presentia acerbū est, respicienti non videretur (non enim fieri posse putaret, vt mali propositi bonus designaretur euentus) ita nimirum etiam hęc cū persecutio, qua fideles à tyrannis agitantur, multum iuxta sensum acerbissimis habeat; efficit, vt ab ijs, qui carni paul-

lo magis obnoxij sunt, ea, quę per res aspectas & acerbis ipsis proposita est, regni spes haud facillē admittatur atque probeatur. Sed Dominus natura vitio despecto, prędicat infirmioribus, qualis laboriosus certaminis euentus sit, vt spe regni temporalium rerum aduersum sensum facillē deuincat. Sic ille. Ad hęc, expedit nō ignorare, tam pręmeditatam, & paratam esse à Deo persecutionē, quā à proximo vel cogitatione, vel lingua, vel facto recipis; quā sit bonorum ac beneficiorum, quę ab eo recepisti, elargitio, quodque integra prouidentia diuina, & nequaquā aliqua eius pars (cū infinita sit, nec partes habeat) ita circa te totum versatur, ac si nihil aliud curaret. Debes ergo non tantūm Dei prouidentiam agnoscere in euentis omnibus, sed etiam ab hominibus illatas iniurias, quasi ministris Dei, fortiter tolerare: neque tantūm inter bonos, sed etiam inter improbos virtutum officia custodire. Hinc Bernardus episc. 25. ad Hugonem, Rothomagensē Archiepiscopum, scribit: Et quidem inter bonos bonum esse, salutem habet; inter malos verō & laudem. Illud tanta facilitatis est, quanta & securitatis; hoc tanta virtutis, quanta & difficultatis. Quale nempe est istud, tangere picem, & non inquinari ex ea, in igne sine lesione versari, & in tenebris absque caligine? Palpabant quondam tenebras Aegyptij, cū tamē de populo Dei Scriptura dicat: vbi cunque Israhel erat, lux erat. Et infra: Quę tanta gloria quā dicere posse; Cū his qui oderunt pacem, erā pacificus? Esto ergo patiens, quia es cum malis: esto pacificus, quia pręes malis. Hęc Bernard⁹. Qui verō ita persecutionem patiuntur propter iustitiā, beati sunt; quoniam ipsorum est hęc regnū cœlorū, id est, Deus regnat in illis: nā fomes regnum impediens, peculiariter reprimitur à simili alterius fomite alterius carnem vorante ac publicē despiciente, vt Nemrod robustus venator coram Domino, vel in insidijs, nempe astutus venator, qui occultē opprimit alios defraudando. Humiliant autem iusti se ipsos Deo per homines punienti: & in testimo-

Tertia ratio, cur inquam tribulatione fit grauior persecutio.

Proprium Diuinę prouidentię.

B. Bernar.

Eccli. 13.

Exod. 10.

Ibidem.

Psal. 119.

Persecutionē patientes propter iustitiā, cur beati. Ratio prima.

Gen. 10.

nium summæ veritatis, ad proximi
utilitatem & salutē, non tātum ore,
sed & sanguine, quod altissimū est,
confitentur. Et cū interfec̄ti sunt,
victōres ipsimet interficientiū fūt:
cū contrā, in mundo victōres sint
interfectōres. Ex quo Ignatius ait:
*Magni athleta est ferire, & vincere, Dei
autem nomine sustinere oportet omnia.*
Et vt Tertullianus testatur: *Animus
inuietus est: & corpus cū cadit, finem
suum asequitur*, nempe honorē Dei,
animæque salutem; & meritū ad glo
riosam resurrectionem. Quemadmo
dūm autem strenui milites, dum for
titer pugnant, victoriam, & honorē
illam consequentem, communisque
boni defensionem, atque pretiosam
obtinēt prædam: pari ratione isti
victoriam, ob inuictum animū, quē
pœnæ suppliciaque non flectūt, cō
sequuntur; & propterea tūm in cœ
lo, tūm in terra, sanguinis sui profu
sione pro veritate Christi, immorta
lem gloriam comparant sibi: nā ore
facile est confiteri. Habent prætereā
prædam vitæ, atque gloriæ: nam quē
in cœlo plenum erit gaudium, posi
tis sub pedibus inimicis, quando a
liās pro nihilo corpus interiturum
erat: idē per dura & aspera assuesca
mus ad agonem & certamen, vt hor
tatur Tertullianus. Ipsorum est igitur
regnum cœlorum, scilicet futu
rum, vt ibi agat, & dominetur, nec
vltra ab hostibus iam pessundatis pa
tiatur. Deinde ipsorum est regnum
cœlorum, siquidem paupertate emi
tur regnū: sed in tolerantia afflictio
num pro Christo, sublata omni mo-

ra, possessio ei⁹ percipitur. Itē, quia
pro eis erit in futuro iudicio iusti
tia, vbi nihil fiet contra eam, quē ad
modū ipsi modō pro iustitia tuen
da certarūt. Hinc Ecclesiastici. 4. di
citur; *Pro iustitia agonizare pro anima
tua, & vsque ad mortem certa pro iusti
tia: & Deus expugnabit pro te inimicos
tuos.* Ad hæc, regnum cœlorum vim
patitur, & violenti rapiunt illud: nul
li autē magis vim illi regno inferūt,
quā qui veterem hominem expu
gnant, illique vim faciunt. Insuper
quia tales pretiū habent regni: hinc
Augustinus quodam loco pulchrē
ait: *Venale habeo. Quid Domine? Regnū
cœlorū. Quo emitur? Paupertate regnū,
dolore gaudium, labore requies, vilitate
gloria, morte vita.* Amplius, quōd ta
les vim sibi ipsis faciētes, focij sunt
Christi in tribulatione, in pane do
loris, & aqua tribulationis: hinc so
cij erimus in festo gloriæ, & in bea
ta mensa. *Nam si compatimur; & con glo
rescibimur: & si focij sumus passionum,
simul & consolationum erimus.* Postre
mō, Martyrum peculiaritē est re
gnum, quando quidē plus gustabunt
Deum, pro quo plus laborarunt &
passi sunt; quemadmodū lepus la
bore proprio capta magis sapit, quā
quæ pretio empta est. Ita Martyres,
qui venerūt ex tribulatione magna,
& lauerunt stolas suas, & dealbaue
runt eas in sanguine agni, quo in mē
sa cœlesti perpetuō ederēt cū Chri
sto Domino, cui cum Patre & Spi
ritu sancto, est par honos, maiestas,
& imperium in secula seculo
rum. Amen.

Tertia ratio.

Eccli. 3.

Quarta ratio

Matth. 11.

B. Augusti.

tomo. 8. in

Psal. 93.

vers. Qui

fingis labo

rem.

Quintaratio

Rom. 8.

2. Tim. 2.

Sexta & po

strema.

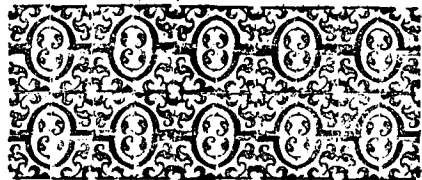
Apoc. 7.

Iuc. 22.

B. Ignatius
epistol. 11.
sub init.
Magni athle
tæ proprium
quid, & ani
mi inuicti.
Tertul. lib.
de Resurre.
carnis à me
dio.

Idem lib. de
Fuga in per
secutione,
& alibi.

Secunda ra
tio.

TRACTATUS XXVI.

IN illa verba: *Beati estis, quum maledixerint vobis
homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne
malum aduersum vos, mentientes propter me: & reliq.*

Rom. 7.
Lex Christi
vnde nobis
ad seruādum
difficillima:
eadē vnde fa
cillima meri
tō videatur.

Mar. 9.
Philip. vlt.

Tantæ veri
tatis effica
cissima Mar
tyrum exem
pla.

Act. 12.

Supra 7.

TVBA Spiritus sancti A
postol⁹ Paulus ad Rom.
scribēs, dicebat: *scimus;
lex spiritualis est: ego autē
carnalis sum venūdatus sub peccato.* Si
ergo hinc cōsideremus legis perfe
ctionē, & puritatē Euangelicę: inde
verō imperfectas, & imbecilles vires
nostras, siue pronitatē ad ea quę car
nis sunt, lex profectō Christi impos
sibilis nobis videri poterit. Sed hæc
impotētia, partim quidē vigore gra
tię Dei mitigatur, nā *Omnia sunt pos
sibilia credēti;* & Apost. *Omnia posū in
eo qui me cōfortat.* Vt nāq; ferrū can
dēs manū apprehēdentis cōburit, se
cus si forcipe manus vtatur; ad eum
modū tribulatio naturā vincit, verū
à natura gratia Dei induta facilē vin
citur, partim verō Martyrū exēplis,
Apostolorū, Confessorūq; lenitur,
qui pro veritate Christi tuenda atq;
propugnāda tāta perpessi sunt. Nam
Petrus & Andreas, exēplo nos suo
docuerūt, Crucē nihil posse in Chri
sti cultores, qui Spiritu Dei muniti
sint: Paulus verō ac Iacobus, Ioānis
frater, gladiū nihil valere; at Iacob⁹
Iustus, præcipitiū minimē esse for
midabile; Bartholomæus porrō sæ
uā illā ac truculētā pellis d̄ tractionē,
constantē fidei confessionē nō pos
se euertere: ceterū B. Stephanus, Ig
nati⁹, atq; Laurētius, contēnenda
esse docuerūt, exēplo suo, immania
tormēta quæcūq; quæ vel à lapida
torib⁹, vel à bestiis, vel ab igne Chri
stū colētibus impendēt. Vnde Dñs
dixit: *Beati estis, quū maledixerint vo
bis homines, & persecuti vos fuerint, &c.*
Pauca in genere dicenda sunt de his
beatitudinibus; & an his verbis con
stituat noua beatitudo. Deinde ver-

ba hæc diligētē sūt expendenda, in
eisque delitescētes thesauri aperi
endi.

Sapiētissimē igitur initio legis E
uāgelicæ ferēdæ, Christus finem, ad
quē tandē cōtendimus, assequendū
in patria, proposuit: atq; eas virtutes
addidit, quibus medijs adipiscimur
ipsū finē. Nā finis in operationē, ha
bet rationē principij: ex eo enim a
gēdi ratio desumitur. Et hinc acci
pitur discrimē doctrinæ Christi, &
Philosophorū. Illi enim felicitatem
huius vitæ in se ipsa inuestigarūt: at
Saluator illā nō nisi ad æternæ vitæ
gaudiū referēdo, cōstituit. Hinc est,
q̄ ait, *Beati primō: & postea, Quoniā
ipsoꝝ est regnū cœlorum: ponit e
nim hic beatitudinē, nō simpliciter,
sed vt meritū proximē pariēs æter
nā felicitatē. Quōd autē tot distin
xerit beatitudines, nō vnā tantū, si
ne ratione factū nō est. Nēpe quōd
in domo Patris cœlestis mansiones
multæ sūt, ad quas variæ ducūt vir
tutes, vt semitæ. Factū est etiā, vt fe
licitas Euāgelica distinguatur in hac
vita ab ea, quā Philosophi statuerūt,
apud quos vna excludebat aliā, siqui
dē Stoicis tantū erat beat⁹, qui præ
ditus erat virtute; Peripateticis, qui
ad contēplationē summarū causarū
perueniebāt; alijs, beatus erat indo
lēs; alijs verō, qui voluptatib⁹ & deli
cijs affluebat: at Christus ita docet
beatum esse pauperem spiritu, vt nō
excludat mitē, vel misericordē: ne
q; misericordē sic, vt excludat mū
dum corde, vel pacificū, & ita de re
liquis. Sūt autem octo beatitudines
tantū, vt ex Patrū sentētia à princi
pio statuimus: Patres verō qui tantū
dixerūt septē, vt August. ac Bernar.*

Philosopho
rum inter &
Christi do
ctrinā discer
minis ratio
quænam sit.

Quare Chri
stus tot bea
titudines af
signauerit.

Qui Patres
tatum septē
beatitudines
posuere, qua
re id fecerint

Caletani de
nouem beati
tudines opi
nio confu
tatur.

Octonarijnu
meri Sacra
mentū quod
fit;

Hierony. in
Matt. 10. 9.
Ambr. li. 5.
in Luc. ca
pit. 14. to
mo. 4.

2. Pet. 1.
Quibus vir
tutibus octo
ministrandū
nobis introi
tum in ater
num Christi
regnum do
ceat Petrus.

Caletani in
contrariū de
Christo Apo
stolos allo
quente, obic
tū diluitor.

benignè sunt interpretadi. Etenim beatitudines in agēdo positas, quāq; in nostra sunt potestate, cōsiderarūt: at vltima minimè est in potestate nostra, nisi persecutionibus positis. Tamē reuera octo sunt, vt probauimus, & de singulis Dñs dixit in plurali numero, & non in singulari, beatos; vt in qualibet beatitudine, multitudo hominū infinita cōprehēderetur, si vellēt secundū illā esse beati. Nouū autē est, & sine ratione dictū à quodā, his postremis verbis addi nonā beatitudinē: tūm quia Patres nō plures nouerūt quā octo: quibus etiā interpretadis librū vnū tribuit Gregori⁹ Nyss. tū quia octonarij tolleretur Sacramentū numeri, quo triūphus Christi de diabolo, atq; ingressus in aeternā felicitatē signatur, & veræ Circūcisionis mysteriū, vt Hieronymus annotauit. Ambrosi⁹ quoq; quosdā Psalmos inscribi pro octaua docuit, quos ad Christi resurrectionē, atq; ad has beatitudines accommodat. Et Petr⁹ describēs, quibus rebus ministrabitur nobis introit⁹ in eternū Christi regnū, octo enumerat virtutes: *Ministrate, inquit, in fide vestra virtutē, in virtute autē scientiā, in scientia autē abstinentiā, in abstinentia autē patientiā, in patientia autē pietatē, in pietate autē amorē fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatē.* Et subdit: *Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in aeternum regnum, &c.* Quæ octo virtutes ferè per omnia respondent his octo beatitudinibus.

Neque obstat, in secūda persona hæc verba fuisse ad Apostolos dicta, ad hoc vt nouā ac nonā beatitudinē constituat: quippe hæc ratio probaret, quatuor beatitudines à Luca ca. 6. descriptas, p̄nunciatas à Dño in secūda persona, distinctas esse ab istis. Dixit enim: *Beati pauperes: quia vestrum est regnum Dei. Beati qui nunc esuritis: quia saturabimini:* & quæ sequuntur. Sed vt istæ quæ habētur apud Lucā, quia cōueniunt in argumēto cū illis Matthēi, ab illis diuersæ nō sunt, ita nec hæc noua ab octaua quouis modo diuelli debet, cū vtraq; de perse

cutione sustinēda loquatur: & in fine toleradi p̄secutiones conueniāt. Nā idē est pati persecutiones p̄pter iustitiā, & pati propter Christū, vt in his postremis verbis edocemur. Est enim Christus, vt ait Paulus, factus nobis sapiētia, & iustitia, & sanctificatio, & redēptio. Neq; propria est Noui Testamēti beatitudo patiendi propter Christū, vt sentit Caietan⁹, qui idcirco nonā cōstituit, & separat octaua. Nā etiā ante Christi aduētū multa similia passi sūt Prophetæ, vt Prophetæ sunt, p̄nuntiantes nēpe de aduētū Iusti. Vnde Stephan⁹ ait, *Quæ Prophetarū nō sūt p̄secuti patres vestri? & occiderūt eos qui p̄nuntiabāt de aduētū Iusti, cuius vos nūc proditores & homicida fuistis.* Et Moses à Paulo ad Heb. p̄dicatur impropieri Christi portasse, q̄ respiceret ad remunerationē. Christus itē expressè idem tradit hoc loco: *Sic enim, inquit, p̄secuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos.* Expēde verbū, *Sic*, nēpe propter eandē causā, siue propter eūdē Christū. Atq; ita nō est noua beatitudo, sed repetitio octauæ non sine causa facta, vt mox dicemus. Illud graui⁹ est, quod cū à Matthæo enumerentur beatitudines octo, à Luca tātūm ponuntur quatuor. Sed hoc egregiè soluitur ab Ambrosio in Lucam: *Quatuor, inquit, tantū beatitudines Sanctus Lucas Dominicas posuit, octo verò Sanctus Matthæus: sed in istis octo illa quatuor sunt, & in quatuor istis illa octo.* Hic enī quatuor velut virtutes amplex⁹ est Cardinales, ille in illis octo mysticū numerū reserauit. Pro octaua enim multi scribuntur Psalmi, & mandatū accipis octo illis partē dare fortasse beatitudinibus. Sicut enī spei nostra octaua p̄fectio est, ita octaua summa virtutū est. Et infra, *Nūc dicamus quæadmodū in quatuor benedictionibus Sanctus Lucas benedictiones octo sit cōplexus.* Et quidē scimus virtutes esse quatuor Cardinales, Tēperantiā, Iustitiā, Prudentiā, Fortitudinē. Qui pauper est spiritu, auarus non est. Qui flet, non superbit; sed mitis est & pacatus. Qui lugeat, humiliatur. Qui iustus est, non negat quod omnibus sit ad vsum cōmuniter datū. Qui miseretur, largitur de suo. Qui

Pati propter
iustitiā, & pa
ri propter
Christū, non
esse diuersum
1. Cor. 1.

Pati propter
Christū. Ve
teris etiā fuit
se propriū Te
stamenti, nō
Noui tantū
modō, proba
tur.

Act. 7.
Heb. 11.
Exod. 2.

Cur Matth.
octo beati
tudines, Lucas
quatuor tan
tūm commo
ret.

B. Ambros.
lib. 5. in Lu
cam, ca. 14
init. tom. 5.

Octo in qua
tuor beati
tudines quomō
dō includan
tur, secundū
Ambrosium.

suum

Gen. 14.
Ibidem.
Laus Abrahæ

Temperatiæ
munus atq;
iustitiæ.

Psal. 110.
& Ps. 111

Propriū Tē
perantiæ, ac
Fortitudinis
1. Cor. 1.

Væ quibus
erit diuitib⁹
hæc suam cō
solatione ha
bentibus.

suum donat, non querit alienum, nec do
lum proximo suo struit. Connexa igitur
sibi sunt, concatenatæq; virtutes, vt qui
vnum habet, plures habere videatur: &
Sanctis vna competit virtus: sed eius quæ
fuerit vberior, vberius est præmiū. Quā
ta hospitalitas in Abraham, quanta hu
militas, quanta sanctitas, vt fratris filiū
ab hoste serualet? & quanta abstinentia,
vt nihil de prada quæreret? Sed quia fide
præstitit, fidei præceteris meruit princi
patum. Ergo vnicuiq; plura præmia, quia
plura incentiua virtutum. Sed quod in
aliquo merito copiosius; hoc etiā in præ
mio redundantius. Beati igitur pauperes
spiritu. Habes temperantiā, quæ à pec
cato abstinet, seculum calcas, illecebrosa
non querit. Beati qui esuriunt, & sitiūt.
Qui enim esurit, esurienti compatitur,
compatiendo largitur, largiēdo fit iustus:
quia iustitia eius manet in aeternum. Vn
de & in Matthæo famem, & sitim intelli
gimus spiritalem, quæ cibis iustitia desi
deratur, aut potus: quæ virtus quasi ma
teria quadam virtutū est, vt iustus aqua
lem se inferioribus præstet, dolum exclu
dat, veritatem requirat. Beati qui nunc
fletis, quia ridebitis. Habes prudentiā,
cuius est flere occidua, & ea quæ aeterna
sunt querere, lugere secularia, quæ seculū
ipsa pugnent Deum pacis inquirere, qui
stulta mundi elegit, vt confundat sapien
tes: & qui ea quæ non sunt, destruat, vt
quæ sunt, non possit adipsi. Beati eritis,
cū vos oderint homines. Habetis forti
tudinem, sed eam quæ odium non mereat
ur ex crimine, sed persecutionem patia
tur ex fide. Hucusque Ambrosius. Et cū
hactenus præmijs excitaue rit ad beatitudinē,
consequēter eos deterret à peccatis per
quatuor cōminationes, maledictiones ve
oppositas prioribus beatitudinibus: quæ
tamē à mūdo benedictiones, & statu
felices iudicantur. Omnes enim in
paupertate, esurie, luctu, & honri
nū vituperio sitam cēsēt esse sum
mam miseriam, quarū prima est; *Ve
runtamen vobis diuitibus, qui habetis
hæc consolationem vestrā.* Diuites hæc
vocat illos, qui diuitijs ad proprias
voluntates abutuntur, oblectātes se
in earum possessione, & honoribus;
atq; delicijs, quas opibus sibi parāt.

Quod colligitur ex eo quod subiū
git, *Qui habetis, vel, vt Græca vox si
gnificat, Accipitis hæc consolationem ve
stram:* quod non vt determinatio di
uitum est positum, quibus Dominus
væ interminatur, sed vt causa cōde
mnationis. Quia enim Græcè dicitur,
non, qui, dñi videlicet, quæ adiun
gitur etiam duabus consequentibus
sententijs. Hæc sententia verbo A
brahæ confirmatur, qui Epuloni dixit,
*Fili, recordare quia recipisti bona in
vita tua.* Et de alio diuite, qui in opi
bus suis ac consolationibus felicitatem
constituebat, dicitur in alia para
bola à Domino, illum ad se dixisse;
*Anima, habes multa bona posita in an
nos plurimos: requiesce, comede, epulare.*
Dixit autem illi Deus; *Stulte, hæc nocte
animam tuam repetunt à te, quæ autē
parasti, cuius erunt?* Secunda commi
natio est: *Væ vobis qui saturati estis:
quia esurietis.* Væ autem, vt testatur
Chrysostomus, in Scripturis inter
minationem mortis, & ignis gehē
næ habet; aliquādo verò prædictio
nem imminentis mali, vt sepe in Ve
teri Instrumento, & in Nouo; *Væ præ
gnantibus, & nutrietibus in illis diebus.*
Quia ergo diuitias sequitur ventris
saturitas, & omnium cupiditatū ex
pletio, *Væ vobis qui saturati estis, veri
tatem huius secundæ cōminationis
docet diues Epulo, qui in inferno
positus, ne aquæ quidem guttam ad
leniendū linguæ inflāmatæ ardorē
ac dolorem valuit obtinere.* De his
ait Dominus per Esaiam: *Ecce, serui
mei comedent, & vos esurietis, ecce, ser
ui mei bibent, & vos sitiētis: ecce, ser
ui mei letabuntur, & vos confundemini:*
& reliqua. Tertia interminatio est: *Væ
vobis qui ridetis nunc: quia lugebitis &
stebitis.* Vbi risum immoderatum, &
ex his quæ Deum, vel proximū læ
dūt, vel obscœna, & turpia in se sūt,
eos reprehendit: cū locus hîc & tē
pus flendi sit. Luctus ad animū, fle
tus verò ad corpus spectat: quanquā
hæc sæpius inter se confundantur.
Quarta est: *Væ cū benedixerint vobis om
nes homines.* Quia diuites, & delicijs
affluētēs ab omnib⁹ laudari, & prædi
cari solēt, rectè dixit; *Væ, cū beledi*

Luc. 16.

Supra. 12.

Væ in Scri
pturis quid si
gnificet.
Chry. homi
15. in Mat
thæū, to. 2.

Matth. 24.

Quanta esu
ries illius Sa
turis Epulo
nis.
Luc. 16.

Isai. 65.

Qui nunc ri
dentes luge
bunt.

Luctus & fle
tus inter se
quid differat

Lingua adulatoris quantum nocet. Esai 3.

Infra 30.

Patientes propter iustitiam Christus cur denuo beatos fore pronuntiet. Act. 14. 2. Tim. 3.

Secunda ratio.

Tertia.

Theophyl.

Quarta.

xerint vobis omnes homines: p homines intelligens mundanos & adlatores, à quibus laudari consueverunt, qui falsa specie felicitatis clari sunt in hoc mundo. Nam lingua adulatoris, plusquam gladius nocet; & ita peccatum vt oleum lampadem nutrit. Vnde Esaias dicebat; Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant. Subdit Dominus: Secundum hac enim faciebant Prophetis patres eorum. Nimirum parentes Iudæorum secundum carnem olim Sanctorum Prophetarum verba respuebant, & falsis Prophetis applaudebant: de quibus Esai. 30. Qui dicunt videntibus: Nolite videre; & aspicientibus, Nolite aspiciere nobis ea qua recta sunt: loquimini nobis placentia, videte nobis errores. Et hæc nus de verbis Lucæ dictum sit. Sed iam redeat oratio nostra ad verba Matthæi expendenda.

Igitur inquit, Beati estis, cum maledixerint vobis homines. Repetitur octava beatitudo. Tum quia summè necessaria est in nouo Testamento omnibus qui ad Crucem vocati sunt. Nam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, & omnes qui pie volut viuere in Christo Iesu; persecutionem patientur: secus erat in veteri Testamento, vbi temporaria commoda, & præmia promittebantur iustis ex vi legis: quanquam perfectissimi viri, & veluti aliorum columna, vt Prophete, cunctorum calumnijs, & persecutionibus essent expositi. Deinde repetitur, vt magis in specie explicentur iniuriæ, tum internæ, nimirum odij; tum externæ, verborum atque factorum. Ad hæc vt finis ipse explicatius tradatur: quod enim superius dixerat, propter iustitiam, hæc declarat, ait, Metientes propter me. Tertio, cum ad hanc octauam beatitudinem difficiliter inducantur homines; idcirco, vt Theophylactus docet, vt eam magis imprimeret, et si vltimo loco pronuntiata esset: sicut postremo opere vitæ suæ Christus patientiæ suæ nobis præbuit exemplum, eam repetiuit. Quarto, vt ma-

gnum eam præmium manere declararet: ait namque, Gaudete, & exultate, quia merces vestra copiosa est in caelis. In secunda autem persona loquitur Dominus, vt hanc beatitudinem de persecutionibus tolerandis ad ipsos Apostolos maximè pertinere doceat, & ab ipsis in primis in proximam deducendam. Nec enim fat est scire, beatos esse qui patiuntur propter iustitiam, sed tu beatus, si patieris: quid enim iuuat scire, & non facere, nisi ad hoc vt vapules plagis multis? Hinc Dominus apud Ioannem postquam dixit; Non est seruus maior domino suo, neque Apostolus maior eo qui misit illum, subdit: Si hac scitis; beati eritis, si feceritis ea. Postremò, vt prædiceret tanquam Propheta Apostolis, quata esset pro Christo toleraturi, atque ita illos præmoneret, ac præmuniret: quia iacula præuisa minus feriunt. Simul etiam, secundum Euthymium, ostendit doctorum esse, ac magistrorum persecutionem pati propter verbum Dei.

Quod verò Matthæus dicit, Estis, in Luca de Futuro legit, Eritis: nihil refert, quia omnino eadem est vox Græcæ, & proterea eodem modo vertenda, cum sit vel Indicandi modi, vel Imperandi. Cum maledixerint vobis homines. Antiqua translatio habebat Oderint, & Lucas cap. 6. eandem recitans beatitudinem, habet, Oderint: & odium radix est omnis iniuriæ, & persecutionis; & consonat alijs Christi dictis alibi, vt cum inquit: Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Idem magis quadraret lectio, Oderint, quæ Maledixerint; vt triplex iniuria significetur; Cordis, Oris, & Operis; Cû Corde oderint, Verbis exprobrauerint; Factis persecuti fuerint. Nam alióqui bis diceretur de iniuria oris, de corde nihil. Sed quoniam Græci codices constanter habent *ouedí/soi*, quod est, iniuria afficient, siue maledicent; & verbum Oderint, posset suppleri ex Luca, cum eandem Christi enarrat sententiam; dici potest, Dominum semel de persecutione in facto locutum, de verborum verò in-

Luc. 12. Ioann. 13.

Quinta ratio, cur videlicet patientes beati iterum prædicentur,

Euthy. cap. 5. in Matth.

Hæc lectio: Cû oderint, alteri, Cû maledixerint vobis homines, cur præflet, Luc. 21.

Alter textus habes: Cû maledixerint, &c. cur potius retinendus,

Aug. lib. 1. de ser. Dñi in Mõre. c. 9. à medio, tom. 4 circa finem. Secunda ratio.

Tertia.

Aug.

Ecclesiã ante Constantinum cur per fectior quam post illufuit, teste Augustino.

Matth. 7.

Apocaly. 3. Illud Apocalypsis: Ostium apertum nemo potest claudere quia modicam habes virtutem, quomodo accipiendum.

iuurijs bis. Quippe bonus Christianus pati debet iniurias, teste Augustino: quæ tum in facie, & maledictiones vocantur, tum in absentia fiunt, quæ detractiones, & murmurationes appellantur à Domino in illis verbis: Et dixerint omne malum aduersum vos, mentientes propter me. Deinde verborum conuitia, quibus Christum petebant Iudæi atque Pagani, plus affligebant martyres atque cruciabant, quam persecutiones corporis: nam has silentio amplectebatur, at illas omnino dissimulare non poterant. Ad hæc verborum contumeliæ magis durant, nam ad Constantinum vsque, cacodæmones, Cæsares, & mundus totus, persecuti sunt Christianos, trucidando eos, & factis opprimendo: ab eo verò tempore manserunt, ac manent etiam nunc maledicta, & contumeliæ, quæ ore fiunt. Ita Augustinus aiebat, Christianos ante Constantinum, perfectos atque synceros fuisse. Nam qui Christi amplectebantur fidem, opprobrijs & iniurijs se exponebant, imò bonorū suorum expoliationi, odio parentum, & filiorum, & denique mortis periculo: nam tunc intrabāt per angustam portā. Vbi verò Constantinus salutari baptismatis aqua intinctus est, & fidem Euangelicam professus, ab eo tempore Christus in honore haberi cœpit: & ita omnes ablata tribulatione, per latā portam ingressi sunt ad profitendam Christi fidem, & sic imperfecti, ac imbecilles Christiani redditi sunt, & ob id tanquam infirmis, minores tentationes, persecutionesque diuina prouidentia adhibet, iuxta id Apocalypsis: Ecce dedi coram te ostium apertum (scilicet vt euadas tribulationes) quod nemo potest claudere, quia modicam habes virtutem. Vbi Græcè non *ἀπέλυ*, sed *ἀνοήτως* habetur, vt intelligas non posse referri ad virtutē humilitatis, vt quidam interpretantur, sed ad vires, potestatemve. Estque sensus; Propterea tibi ostium euadendi tribulationes dedi: quia imbecillus es, & infirmus. Et confirmatur hic sensus verbis Apostoli, di-

centis: Qui non patietur vos tentari supra id quod potestis; sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Tentationes igitur, quæ post Constantinum manent, vt plurimum, verborum iniuriæ sunt, ad quas nos sæpè odio, & lingua, & manibus vindicandas impatientes, quasi discipuli dæmonis, & non Christi saltamus. Homines hoc loco appellat Dominus eos, qui lumine Dei, & gratia eius destituuntur: qui quia lasciuia, & carnis voluptatibus incumbunt, a belluis non differunt. Si autem ambitiose ad honores, & dignitates, aut ad vindictas, & homicidia attendat, diaboli quidam filij efficiuntur. Ideò bonum est talibus displicere. Nam si de mundo fuissetis, Dominus inquit, mundus quod suum erat, diligeret.

Et persecuti vos fuerint. Non tantum verbis, sed etiam factis vos affligendo, & in mortem machinando vestram. Sed Valentiniani mortem pro veritate fidei detrectabant: & cum verbis negarent, sophisticè dicebāt mortem esse donum Dei non omnibus datum, & satis esse, vel hinc corde, vel in alia vita confiteri. Lucas cap. 6. explicat hanc persecutionem verbo: Cû separauerint vos, inquit; id est, tanquam excommunicatos, & vt leprofos à Synagogis eiecerint suis, vel tractauerint vos velut anathemata, id est, homines scelestos, ac impuros, quibus sublatis, placari putabunt deos suos. Sequitur in Luca: Et eiecerint nomen vestrum tanquam malum. Id est, memoriā nominis vestri denigrauerint, & posteris abominabilem, & infamem reddiderint, vocando vos magos, superstitiosos, infanticidas, Galileos, asinarios, &c. Et dixerint omne malum aduersum vos. Græcè explicatius dicitur, Omne malum verbum, id est, rem, seu crimen. Quia enim spiritus, altior pars hominis est, idem inclinatio eius ad gloriam & honorem fortior est, quam pronitas sensus ad lasciuia carnis obiecta, quia obiectū spirituale est fortius, ac vehementius allicit: idem nihil est. mala verba pati propter Deum; Et sicut Deo sacrificium fit,

1. Cor. 10.

Homines maledici hoc loco qui: quomodo bellu; & etiam filij diaboli fiāt;

Ioan. 15.

Quaratione Valentiniani mortem pro veritate fidei detrectarent

Homines ad gloriã, quam ad voluptates cur sint propiores.

Euthy. vbi supra productus fuit

Christianive teres quot, & quanta ab ethnicis maledicta, & contumelias protulerint.

Quam merita, & iuste hereticorum quibus a Catholicis afflictiuntur iniuria.

Aug. to. 6.

Bernar.

Quere Christus discipulos stultos, & tardos, Galatas Paulus in sensatos vocauerint.

Luc. 24.

Gal. 3.

Aug. lib. 9. confession. c. 8. post medium, to. 1.

priuando nos propter eum obiectis sensus; ita maius est, & excellentius bono nomine, & honore propter ipsum destitui. Vt autem beatitudinis huius simus participes, doctore Euthymio, haud satis est malis verbis impeti, & opprobrijs affici, sed opus est, vt quæ dicuntur, mendacia existant, & propter Christum ea dicantur. Hinc Ecclesie primitiue mille mendacia per calumniã Christi causa Pagani obiectarunt, vt infanticidium, efum humani sanguinis, incestus promiscuos, peculiaria conuenticula, crimen læsæ Maiestatis Deorum, hostes Cæsaris, Magos, vrbis incensores, A sinarios, Sarmetios, Christianos, seductores vocabat, causam que omnium cladum vrbis, & imperij, & multa similia superius enarrata.

Quod verò interdum sancti hereticis detrahant, illorumque crimina, & impudicam vitam in vulgus efferrant, sapienter factum est aliquando, & nunc etiã fit, quia bonæ famæ iniqui sunt possessores, ne illa in aliorum perniciem abutantur, neque in illis vllum est mendacium. Hinc Cyprianus Nouati heretici crimina detegit, Augustinus peculiari volumine impurissimos Manichæorum mores insectatur, B. Bernardus Petri Abailardi vitam traducit, Ioannes Cloceus in libro de actis, & gestis Lutheri, egregienobis, tãquam in speculo, vitam eius omni arrogantia, impudentia, atque obscenitate referentam repræsentat.

Quod verò Christus discipulos in Emmaus proficiscentes, stultos, & tardos corde increpet, & Paulus insensatos Galatas vocet, & similia à parentibus in liberos, vel à magistris in discipulos, vel à dominis in seruos correctionis gratia ex charitate dicantur: ad has iniurias, & probra, de quibus hic est sermo, minime id est referendum: constat enim meliora esse vulnera diligentis, quã fraudulenta oscula odiētis: nam plerunque his sanctis iniuriolis excitati homines, à peccato reuocantur. Testatur Augustinus in libris con-

fessionum, matrem eius B. Monicã, cum puella esset paulò viuacior, & indulgeret vino, & semel fuisset cù famula ad hauriendum vinũ ingressa, obiecisset que illi serua vitium bibendi, vocans eam meribibulam: eo conuitio ad eò fuisse permotam, & penetratum cor eius, vt nunquam amplius illi vitio subiacerit.

Mentientes propter me. Hoc verbum debet ad omnes actiones superiores extendi: vt sit sensus; Beati estis cum vobis maledixerint, mentientes propter me: cum persecuti vos fuerint propter me, &c. Quicumque igitur sanctam, & inculpatam vitam agit, omnia quæcunque operatur, patiturve, refert in Deum: id eò quicumque pro tuenda vitæ sanctimonia, sustinet, malediciturve, ille hinc beatus predicatur, sed præsertim qui pro confessione nominis Christi, qui pro hac veritate primus occubuit, patitur. Dicebant enim Iudæi Pilato: Secundum legem de: et mori. quia Filium Dei se fecit: & Christus ipse constitutus ante Caiphã: Ego sum, inquit, Christus, & amodo videbitis Filium hominis venientem, & reliqua: pro cuius rei confessione dixerunt: Blasphemauit, quid ad huc egemus testibus? Vnde Dominus, protomartyr, & archimartyr, merito dici potest inter adultos. Etenim Ioannes Baptista pro illa veritate: Non licet tibi habere Herodiadem uxorem fratris tui, cecidit: Prophetæ, aperte nõ sunt pro confessione Christi interfecti: nam Iudæi, vel boni erant, & tales de aduentu Christi prænuntiato gaudebant: vel mali, ac tales cum sperarent quendam Christum, id est, Messiam secundum carnem, potestate, gloria diuitijs, ac reliquis bonis temporalibus, atque victorijs florentẽ, suaque Iudæis communicantẽ, prædicatione Christi minime permouerentur, quare Apostolus: Et si nouimus secundum Christum carnẽ, inquit, sed nunc iam non nouimus.

Quod verò dicitur Act. 7. ab Stephano, Prophetas omnes, qui prænuntiabant de aduentu Iusti, interfectos à Iudæis: non ob id asserit

Piorũ actiones, & passiones omnes ad Deũ tantummodo referendæ sũt.

Ioan. 19.

Matth. 26.

Matth. 14.

Prophetas vnde certum sit pro confessione nominis Christi non fuisse à Iudæis occisos.

2 Cor. 5.

Act. 7.

Verbum Stephani de Iudæis: Occiderunt eos qui prænuntiabant de aduentu Iusti, quomodo verum sit.

His verbis: Gaudete, & exultate, &c. quid significetur. Supra. 6.

Supra. 5.

Deus quã copiosus remunerator bonorum. Matth. 10.

Contra Bucorum hæreticum. Matth. 25. 2. Tim. 4.

Iustorum patientium cur Christus nõ expresse mercedem.

Habac. 2.

interfectos quod prædicerent de aduentu Christi; sed id præterea additum est, Prophetas, quales erant qui prænuntiabant de Christo, propterea quod eorum vitia acri oratione insectarentur, à Iudæis fuisse interfectos.

Gaudete, & exultate. Intus gaude, extra verò ex abundantia superiorum virium exultate: hinc in Stephano resplendit facies eius tanquam Angeli: vel ob duplicem stolam accipiendam, corporis, & animæ. Deinde ostenditur gratia Spiritus sancti promissa in Nouo Testamento, ad tribulationes etiam cum gaudio referendas extendi. Vnde Apostoli ibant gaudentes à conspectu Concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati: B. Andreas, Cruce conspecta, eam fertur sic allocutus: Securus, inquit, & gaudens venio ad te, ita & me suscipias gaudens, discipulum eius qui pependit in te. B. quoque Laurentius dixit: Gaudes sanè, quia Christi hostia effici merui.

Quoniam merces vestra. Deus, tam liberalis est, vt vsque ad calicẽ aquæ frigidæ, tantum datum in nomine discipuli, sit remuneraturus, quanto magis iniurias, opprobria, & mortis tormenta, quæ pro eius amore sustinuerunt sancti. Merces ergo vestra à vobis quæsitã, & desiderata: neque solum consequens eũ, qui pro Christo patitur, vt vestis puerum, sequitur, quemadmodum hoc loco falso docet Bucerus, sed quia etiam intuitu operis in Deo facti datur. Vnde ad beatitudinem vocans Dominus iustos, ait: Possidete paratum vobis regnum, &c. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: & Paulus, propter fidem seruata, & cursum consummatum, testatur sibi repositam esse coronam iustitiæ. Confuse ait, Merces vestra, non declarans quænam sit: quod ad immensitatem præmij spectat, quod nulla nominata mësura exprimi posset. Copiosa est in cælis. Non in terra, terrenisve bonis: & integra seruatur merces, vt simus longanimes expectando, iuxta illud: Si moram fecerit, expecta illum: quia veniens veniet, & nõ

tardabit. Vt autem intelligas, cur copiosa dicatur, attende, illud esse obseruatum, quo res altior est in suo genere, eo simplicior existere, ac in operibus efficacior: nam anima bruti simplicior est anima plantæ, quæ præstat quicquid illa potest, & aliquid amplius: quippe ultra vegetationem etiam sentit. Anima rationalis simplicior est sentiẽte, quoniam ratiocinatur, & spiritualia, & æterna percipit. Angelus verò adhuc superior est, & simplicior animo nostro, quia ad percipiendũ colores, vel sapes, qualitatesve primas instrumẽti minime eget, vt nos. Ita inter vniuersa præmia nullũ simplicius gloria æterna, quæ tam magna est, vt à nobis comprehendi nequeat, secundum id: Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ preparauit Deus ijs qui diligunt illum. Tam pretiosa est, nullo, vt pretio, aut labore possit comparari. Vnde post labores, & tormẽta vocatur gratia, & misericordia: Gratia Dei, inquit Paulus, vita æterna. Tam diuturna, vt finem sit habitura nunquam: Beati, Dauid ait, qui habitant in domo tua, Domine, in secula seculorum laudabunt te: Tam delectabilis, more, vt fluminis inundet, sicut dixit Propheta: Fluminis impetus latificat ciuitatem Dei. Vbi Bernardus expendit, Flumen planè est, inquit, sed quod affluat; nõ in fluat, vel effluat. Hoc autẽ tantum præmium quid aliud futurum esse putamus, quã ipsum Christum, de quo Ecclesia canit:

Se nascens dat socium: Conuescens in edulium, Se moriens in pretium, Se regnans dat in præmium.

Ipse enim Christus regnum est cælorum, quod est simile thesauro abscondito in agro pro pauperibus: Ipse est terra illa promissa possidenda mansuetis: Ipse est consolatio Israël, quam prædicabat Esaias, lugentibus promissa: Ipse est saturitas, & panis viuus de cælo descendens, ab esurientibus manducandus. Ipse est magna illa misericordia, de qua Propheta: Suscepimus, Deus, misericordiam

Copiosa cur dicatur Domini merces.

Vitæ quæ quo simplici ora sint.

Merces cœlestis quã simplex, magna, pretiosa, diuturna, ac delectabilis. 1. Cor. 2. & Esa. 64.

Rom. 6.

Psal. 83.

Psal. 45. Bernar.

Quæ sit merces beatorũ.

In festo Corporis Christi.

Christum in se omnium beatitudinum continere mercedem.

Matth. 13. Esa. 40.

Ioan. 6.

Psal. 47.

tuam in medio templi tui, quæ misericordibus impenditur. Ipse est Deus qui videtur, & videre per donum fidei suæ facit, quod ratione videre non possumus: qui mundis corde promittitur. Ipse est Filius Dei per essentiam, de cuius dignitate, & nomine participamus: pacificis in præmiū propositus. Ipse est iterum regnum cælorum simile margaritæ, quæ in mari inuenitur, in corde tribulatorum scilicet, atq; persecutiones propter iustitiam sustinentium. Et sicut sunt in his beatitudinibus incrementa virtutum secundum Ambrosium, ita & præmiorum augmenta. Primum enim præmium est regnum cælorum: sed cum nostrum possit esse aliud quod non possidemus, maius est quodammodo terram possidere. Et quia multa possidemus cum tristitia; tertio loco ponitur consolatio. Et quia aliquando consolatio non ad satietatem contingit; additur saturitas. Et ne futuri metueremus aliquem defectum; adiungitur misericordiæ promissio ab omni liberans miseria, & reddens securos. Quoniam verò parum est congregare, nisi cōuersatio cum Rege habeatur: promissa sexto loco est Dei visio. Et quoniam videre Regem, etiā seruis cōceditur, filiorū Dei dignitas, & titulus adiungitur. Præterea Christus ipse est regnum, sed firmū & stabile: nam dicitur: *Terra autē in aeternum stat*: & ita est firmum, ut consoletur; ita cōsolatur, ut fatiet; ita fatiat, ut fastidium omne, & miseriam tollat per misericordiam: ita est Dei misericordia, ut ad Deum videndum pertingat: ita Deum videt, tanquam filius Dei effectus sit: ita visionem atq; filiationem confert, ut regnum nostrum sit, & vicissim nos eius regnum, illeq; in nobis, & nos in illo regnemus. Quare pulchrè Bernardus ferm. in Psalmum .90. *Deus est qui operatur in nobis & velle & perficere pro bonavoluntate. Ipse ergo autor, ipse remunerator operis: ipse remuneratio tota: ut summū illud bonū, cuius nimirū tā perfecta est simplicitas in se ipso, duplex quodammodo ut videatur in nobis cau-*

sa honorū, effectiua scilicet, & finalis. Sic ille. Quia ergo copiosa est merces, quæ in bonis huius mundi, ut potentia, gloria, atq; opibus, nō potest esse sita, quia illa nobis cum improbis, & cū belluis sunt communia, & citò satietatē, & fastidiū generant, ideò in cælis, & non in tēpore hoc erit remuneratio. Nā teste Lactantio, Beatitudo est, cognoscere nullā hīc esse posse beatitudinem: eius hæc sunt verba. *Hoc vno beati esse in hac vita possemus, si minimè beati esse videamur.* Si ergo in cælis erit: ergo immortalis, & incorruptibilis erit. Subdit: *Sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos.* Nempe quia in dignitate eadē estis, in quā illi, & eundem iustū, quem illi prædixerunt, vos prædicaturi estis. Accēdit Apostolos ad passionum, & persecutionum tolerantiam, non solū intuitu mercedis tam amplæ, sed etiam exemplo Prophetarum sanctorum, quibus assimilari perpulchrum est, & eadem de causā pati atq; illi, perhonorificum est. Et tacitè insinuat suam cum Deo Patre, à quo Prophetæ mittebantur, æqualitatem: ne putent munus Apostolicū inferius esse Prophetico. Sic, inquit, hoc est, verbis, factis, & animo, & mentiētes propter Christum. Sic, indefinenter, crudeliter, multipliciter. Quare rectè exponit Euthymius: *Ita enim, inquit, persecuti sunt Prophetas, &c. Quomodo ita? opprobrio videlicet afficientes, & persequentes, & dicentes omne malum verbum mentiēdo, propter Deū.* Hæc ille. At duplex est Propheta, verus, & falsus. Verus est qui prædicat interitum carnis, paupertatem, ignominiam, & non placet malis, ut Achab qui dicebat: *Remāsit vir vnus, per quē possumus interrogare Dominū: sed ego odi eū, quia nō Prophetat mihi bonū, sed malum.* Falsus verò propheta est, qui cōsona sensui & affectui prædicat: qui & temporaria bona, quibus veterē hominē alamus, pmittit. Ideò secundū Lactantiū schola & disciplina Epicuri celebrior erat, pluresq; sectatores habebat, quia applaudebat omnibus, omnibus placebat, & ambientibus magistratū, ma-

Merces iustorum cur in cælis reposita.

Lactan. lib. 3. cap. 12. in fine.

Iudæi quare persecuti sunt Prophetas, & Apostolos.

Quomodo utrosq; fuerint persecuti

Euthym. in Matt.

Propheta verus, & falsus quifnam sit. 3. Reg. 22.

Lactantius li. 3. c. 17. in princ.

Epicuri discipuli multa celebrior cur fuerit semper quam cæterorum, teste Lactantio.

Matt. 13. Quo in mari Christianū, quis margaritū inueniat.

Ambros. supra dicto loco. Beatitudinū præmiū vnde quaq; absolutum esse atq; perfectū

Rom. 8. & 2. Tim. 2.

Regni Christi qualitates ex ipsismet beatitudinibus cōtextę. Eccl. 1.

Berna. ser. 9. in Psalm. Qui habitet, in initio. Philip. 2.

gratatus laudabat, & vitę studiosis priuata, magistratus dānabat: apud carnales & lasciuos delicias carnis commendabat, continentiam apud cælibes: studia & literas apud earum sectatores: ignorantiam apud rusticos, & philosophorum contemptores: & ita in omnium hominum mores & studia se transformabat, Gnatonisq; iustar, qui dicebat: *Si aiunt, aio: si negant, nego,* omnibus se accommodabat. Simili ratione ingressus est Mahometus, & postremò venit ad nos Lutherus: ut propterea mirū videri non debeat, si tot discipulos & alumnos inuenerint. Ut ergo falsi prophetæ placent mundo, ita veri prophetæ opprobria, derisiones sustinere debent à mundo.

Si igitur beatitudo regnū est cælorum, cælestes efficiamur, & in nobis regnemus: si terra, simus stabiles & firmi in vocatione: si consolatio, toleremus tribulationes: si satietas, ieiunemus modò: si misericordiæ magnæ consecutio, vtamur modica

nostra erga fratres benignitate: si visio Dei, aliūscamus diuinis contemplationibus & meditationibus fidei: si filiorum Dei appellatio, vocari hypocritæ, vel falsi Christiani sustineamus: si copiosa merces in cælis, non solū persecutiones atq; improbia propter Christū non fugiamus, sed etiā libenter amplectamur; & tanquā rem honorificam, & pretiosam ambiamus. Nam sicut maiorem charitatē nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis; ita nemo eorū qui Christū profitentur, maiorem habet perfectiōnem, quā qui pro tanto amico ponit animam suam, nepe talibus aperta est ianua regni cælestis, vt in illud confestim cum gloria ineffabilisuscipiantur, peculiari munere & auxilio Domini nostri Iesu Christi, cui cum patre, & Spiritu Sancto omnis laus, honor, gloria, & imperium atq; gratiarum actio debetur ab vniuersa creatura in secula seculorum. Amen.

Ioan. 15. Amici Christi maxima perfectio qualis.

Terent. in Andria. Mahometus & Lutherus Epicuri discipuli.

Ad beatitudines virtutē cōparandas adhortatio.

TRACTATUS XXVII.

In illa verba: *Vos estis sal terra. Quod si sal euauerit, in quo salietur? ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, & conculcetur ab hominibus.*

Prima ratio Christi post beatitudines de ecclesiasticis scriptoribus, ac doctoribus differendi.

Hactenus Dominus euāgelicæ suæ philosophiæ principia posuit, & tanquam fundamenta iecit grauissimas ac breuissimas sententiās (nondum tamen præceptis vrgens) ac proposuit finem, ad quē actiones nostræ referendæ sunt, quibus scilicet in rebus summum quod ab omnibus expetitur bonum, sitū sit. Cū autem inter omnia, quæ ad respublicas tuendas ac conseruandas necessaria sunt, illud in primis requiratur, vt ij qui regendis ciuitatibus destinantur, cæteris omnibus & pruden-

tia, & vitæ integritate præstent; alioqui fieri, vt eorum peccata in ciuiū redundant detrimentum: nā vt quidam Ethnicus rectè dixit: *Quicquid delirant Reges, plebuntur Achini:* ideò post beatitudines omnibus ad conseruandum propositas, ad ea priuatim descendit, quæ ad Episcopos & animarum pastores spectant, indicans quam illis personā imponat, & ad quid eligerit eos, quod videlicet in his quæ hactenus dixit, vel in futurū dicturus est, alijs se duces præbeat, & ante omnes hæc ipsi vitæ suæ exē-

Horas. lib. 1. Ep. ad Lolium.

plo cæteris præluceant, exordiū su-
mēs ab eorum vita, atq; doctrina, vt
simul etiam illud intelligas, sermo-
nē nunc ad eos dirigi: nā Matthæus
refert, ad eum accessisse discipulos
suos: & Lucas, Dominum Iesum ele-
uatis oculis in discipulos, cœpisse
sermonē. Deinde, vt exhortetur ad
tā perfectā munera præstanda, decla-
rat ea ex officio obeundi necessita-
tē: qua si dicat, vt ait Chrysostomus
non tantū pro vestra salute, sed etiā
vniuerso orbe hæc vobis doctrina cō-
mittitur. Item, cū postremis verbis
de persecutionibus ferendis sermo
esset, causam addit, quod vt sal mor-
dere, & conteri debebant, vt alios sa-
lire possent, ipsi in primis tribulatio-
ne salii: dicitur enim Marci. 9. *Omnis
igne salietur: & omnis victima sale salie-
tur.* Quod tantundem est, ac si aper-
tius diceret; Omnis homo igne tri-
bulationis salendus est, nam Omnes
(inquit Apostolus) *qui piē volunt vi-
uere, in Christo Iesu persecutionem pa-
tientur:* & omnis qui victima sapiēs
effici desiderat, sale tribulationū est
condiendus. Postremo, si per sal, sa-
pientia, siue discretio veniat intelli-
genda, iuxta illud Comici; *Qui habes
salem, qui in te est; & iuxta verbū Apo-
stoli ad Colossenses: Sermo vester sem-
per in gratia, sale sit cōditus:* Dominus
Apostolos tales esse vult, qui suos, &
suorum subditorū moderetur actus,
viuentes in medio nationis prauæ &
peruerse, quæ persecutiones in ser-
uos Dei semper molitur; ad quod
prudētia est opus serpentina: & re-
uera nec sapientia nisi in religione,
nec religio nisi in sapientia inueni-
tur: vt lib. 4. Diuinarū institut. cap.
3. & 4. egregie probat Lactantius:
& cap. 2. admiratur Platonem ac Py-
thagorā, magnis peregrinationibus
obitis apud exteras & remotas regio-
nes, sapiētiam perquisiuisse. Iudæos
verò, proximos & vicinos, penes
quos vera erat sapientia, neglexisse,
non ob aliam causam, quod eorum
religio huius mūdi sapientibus cō-
tempta, & eorum sapientia stulta vi-
deretur. Postea verò, vbi gentibus
sapientia vera per Messiam, veraq;

religio detecta sunt, Iudæi quia Ie-
sum eius auctorem contempserunt,
vtriusq; effecti sunt exortes, in ma-
gnaq; cæcitate & tenebris versan-
tur. Atq; hæc pauca pro ratione ordi-
nis eorū quæ sequuntur ad superiora
explicanda, dicta sint satis. Iam Do-
mini verba diligenter sunt expendē-
da. Ait igitur, *Vos*, nempe Apostoli,
& in vobis successores omnes ac ec-
clesiarum pastores, verbiq; Dei mi-
nistri. Priuilegium namq; communi-
tati, siue ciuitati collatum, non tan-
tū ad illos, qui tunc agūt respicit,
sed etiam ad sequentes, & futuros.
Estis. Id est, esse debetis, & à me, vt
tales sitis, constituimini, nempe quā-
tum ad officium, statum, & vitam. *Sal
terra.* Secundū regulam B. Augu-
stini lib. 2. de Doct. Christiana. Quā-
do Scriptura sacra aliquid peregrinū
& externum per metaphorā tradit,
eius rei cognitio à peritis & doctis
in illa arte petenda est: vnde vult,
Theologum, & sacrarum literarum
tractatorē omnibus liberalibus dis-
ciplinis, maximè verò rerum natura-
lium scientia instructum esse oport-
ere, vt promptè possit, & doctè ex-
pedire, quæ tropicè & translātè tra-
duntur: ad hunc modum salis natu-
ra & proprietates, à naturalibus & ab
ipsa experientia accersendæ sunt.
Sal igitur, quantum ad nomē, per
metathesin Græca vox est, dicitur e-
nim *ἅλς*, ex quo sal descendit, mascu-
lini & neutrius generis in singulari,
in plurali verò semper est masculini.
Quod ad naturā verò eius spectat, si
materiā salis venarivelimus, illud est
statuendū, salē vt alia multa fossi-
lia & subterranea, qualia sunt, aurū,
argentum, æs, stannum, plumbū, lapi-
des, sulphur, nitrum, ex terra genera-
ri: cōmuniter tamē ex partibus aque
terrestribus, calore, & vento conge-
latis, subtiliq; ipsius aeris in vapores
soluto gigni solet: cumq; terrestris
fit, vt ipsa terra gravis efficitur: & cū
calore adustus est, ficcus, amarusq;
redditur, quæ ratione ipsū mare signi-
ficat, iuxta illud Poetæ: *Et spumas salis
are ruebāt.* Quia verò est ficcū & exu-
stū, terrā sterilē reddit: ideò dicitur

Apostolorum
etiā succes-
sores cur sal
terræ.

B. Aug. ca-
pit. 40.
Tom. 3.
Vtilis B. Au-
gustini canō
intelligentiæ
scripturarū.

Salis nomen
vnde. Sal vn-
de nascatur.

Salis effectus
atq; virtutes.

Lib. 1. AE-
neid.

Secunda ra-
tio, ac tertia.

B. Chry. ho-
mil. 15. in
Matth. 19.
2. initio.

Mar. 9.
2. Tim. 3.

Quartaratio.

Terent. in
Eunucho.
Coloss. 4.
Quales Do-
minus Apo-
stolos esse: vo-
luerit.
Philip. 2.

Lact. Fir-
mian.

Cur Plato, &
Pythagoras,
vt Lactantius
ait, apud Iu-
dæos nō quæ-
sierint veram
sapientiam.
1. Cor. 1.

Psal. 106.

Iudic. 9.

Aegyptij
mortuorum
corpora cur
sale condiret

Herodo.
M. Tull. à
medio.

Salis neces-
sitas.

Iob. 6.
Salis signifi-
cata.

Catull. lib.
1. epig. 8.
1. Esd. 4.

Sal quā o-
lim res hono-
rifica.

B. Ambros.
tom. 4. init.

à Dauide: *Terrā fructiferā in salugine
à malitia inhabitantium in ea:* vocat
saluginem terram infrugiferam &
sterilem: hinc in signum sterilitatis
terra sale arari solet, quare Iudicum
9. ciuitas interfectis cunctis habita-
toribus destructa est, ita vt sal in ea
dispergeretur. Tūm quia ficcū, præ-
seruat à putredine, quæ ab extrario
humore generatur: hinc fit, vt car-
nes, siue pisces, quos volumus incor-
ruptos seruare, saliamus; similiq; ra-
tione à fœtore, & vermibus, qui pu-
trefactionem cōsequuntur, tuetur.
Adhibitus sal quoque ad medelam
plagarum, mordet vulnera: vnde pu-
trefacta corpora, ita sal vendicat,
vt durent ea per secula: quod Aegy-
ptiorum comprobant instituta, qui
mortuos sale condire solebant, vt
autor est Herodotus. Cicero lib. 2.
de natura deorum: *Sus verò*, inquit,
*quid habet præter escam? Cui quidem, ne
putresceret, animam ipsam pro sale dari
dicit esse Chrysippus.* Ob eadem etiam
causam, nempe quia ficcum est, fi-
tim excitat, & acrimonia sua qui edū-
tur cibos condire solet: ita vt lauta
splendidaque conuiuia nihil sint, si
cibaria & fercula sale destituatur: vt
rectè dicat Iob. c. 6. *Nūquid poterit co-
medi insulsum, quod non est sale conditū.*
Per translationem autem multa
salis nomine significantur, non so-
lūm ipsum mare, & sapientia, sed e-
tiam gratia ipsa & venustas hominū,
siue in dictis, siue in factis, vt de ho-
mine insulso quidam poëta dicat:
Nulla in tam magno est corpore mica salis.
Significat & amicitiam, qua de dicitur.
1. Esdræ 4. Nos autem memores
salis quod in palatio comedimus, &
ad diurnam amicitiam nostram cō-
probandam, prouerbij loco soliti su-
mus dicere, multos modios salis cū
aliquo nos comedisse. Antiquitus
tantus honos habitus est sali, vt tan-
quam amicitiae symbolum hospiti-
bus ante alios cibos apponeretur:
quo significari voluerunt, fortissimā
fore, adeoq; immortalē amicitia.
Et vt sal ex multis fusibilibus coit,
in solidum quiddam, adeò, vt ferro
sæpe cædatur, vt inquit Ambrosius

lib. 5. Hexameron cap. 11. ita ex di-
ueris conuenientes animi per ami-
citiā in vnum quidam & solidum
coalescunt. Plinius lib. 31. cap. 7. 8.
& 9. de sale multa egregie philoso-
phatur: *Salis natura*, inquit, *per se i-
gnea, & inimica ignibus, fugiens eos, om-
nia erodens. Corpora verò astringens,
siccans, alligans. Defuncta autem ac pu-
trefacta ita vendicans, vt duret ea per
secula. In medendo verò mordens, adu-
rens, repurgās, extenuās, dissoluens.* Hæc
Plinius. A Galeno medico præcipi-
tur, vt infantes recens nati sale asper-
si, fascijs obuoluantur. Auicēna ait,
festinandum esse, vt infantum cor-
puscula perluantur aqua, in qua col-
liquatus sit sal, vt occalescat umbili-
cus, atque item cutis: ita tamen vt
non contingantur nares, aut os. Ad
hanc sententiam alludit Ezechiel
cap. 16. dicens; *Quando nata es, in die
ortus tui nō est præcisus umbilicus tuus,
& aqua non es lota in salutem, nec sale
saluta, nec inuoluta pannis.*
Quibus constitutis, dicēdum est,
per metaphorā salē in primis Chri-
stum significare, qui solus est sal per
essentiam, & sal cœlorum; A postoli,
sal terræ: diciturq; Christus sal fœ-
deris, siue pactum salis sempiternū,
quia sine Christo, nihil vnquā Deo
gratum fuit, nullaq; hostia sine fide
sanguinis eius, accepta illi esse po-
tuit: hinc Abel, & Abraham & reli-
qui patres de fide Messia in eorū
sacrificijs Deo faciendis commen-
dantur: de hoc sale per allegoriam,
& in mystico sensu dicitur Leuitici
2. *Quicquid obtuleris sacrificij, sale cō-
dies, nec auferes. sal fœderis Dei tui de
sacrificio tuo:* & lib. Numerorum cap.
18. *Pactum salis est sempiternum coram
Domino tibi, ac filiis tuis.* Meritò autē
Christus dicitur sal, qui vt ex aquæ
natura, tanquā ex materia efficitur;
ita Christus ex aqua naturæ huma-
næ, de qua scriptum est; *Aquæ multæ,
populi multii:* & ex terrestri parte a-
quea, non ex subtili, id est, ex carne
simili carni peccati minimè vestita
adhuc immortalitate, estq; vi & statu
spiritus sancti conceptus. Est etiam
gravis deitate sua, quæ fundamentū

Salis proprie-
tates ex Pli-
nio.

Galen. lib.
1. de sanita-
te tuēda, an-
te med. tom.
2.
Auicēn.

Ezech. 16.

Christus cur
pactum salis
in sempiter-
num coram
Domino, vo-
cetur à Moy-
se.

Gen. 4.
Infra 22.
Iaco. 2.

Leuit. 2.

Num. 18.

Cur sal my-
stice Christi?
Apoc. 17.

Christi & Dei, & hominis grauitas qualis. Ioan. 14.

Secunda ratio.

B. Iren. lib. 4. cap. 48.

Bonorum & piorum sterilitatem terram ut faciat Christi sal. Gen. 3.

Matth. 5.

Philip. 3. Tertia ratio, cur filii compararentur Christus.

Christus cum omnia creata, tum verò Angelos & homines ut faciat.

est omnia continens, humanitate vero, nec prosperis est elatus, nec aduersis fractus: unde de se ipse testatus est: Venis enim Princeps mundi huius, & in me non habet quicquam, scilicet leuitatis: idè fugit regnum offerentes: & tentantes Iudæos acerbè reprehendebat: erat etiam impijs Iudæis ad videndum grauis, & ad portandum, quòd esset ipsis in vita dissimilis. Deinde Christus circa qualitates primas sal extitit; nam alienus erat ab omni carnis affectu, ac per vim ardoremq; Spiritus sancti terram improborum hominum, & Iudæorum sterilitate percussit, dum exemplo, & doctrina monitoris abutètes, facti sunt deteriores. Teste enim Irenæo, præsens lux excæcat neminè; sed tu te eruendo tibi oculos excæcas: nullus quippè ob defectum aliorum, sed ob proprium, damnationi est obnoxius. In bonis verò, & pietatis cultoribus sterilis efficitur terra, hoc est, sensus, non germinans corruptionè, aut spinas & tribulos, ut illi à Domino dictum fuit. A putredine quoque vitiorum, & sepe mortis temporalis imminètis, foetoreq; mali exempli, atq; à mordentis conscientia præseruat vermibus: sui itè exempli acrimonia Dominus, vitiorum nostrorum mordet vulnera, nosq; confundit. Præstat præterea sitim bene operandi, Beati, inquit, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam: & Paulus cognita Christi in orando, & prædicando, & pro nobis patiendo diligètia, dicebat: Quæ retro sunt obliuiscens, ad anteriora conuerto me ipsum. Tertio, circa qualitates secundas ex primis resultantes, quæ sunt, albedo, grauitas, acer sapor, & similes, Christus metaphoricè est sal per essentiã: nã præterquam quòd omnes creaturas salit, eis bonum dans esse, per quod sibi incorporantur aliquo modo, & vniuntur per aliquam similitudinem; peculiariter tamen Angelis & hominibus saporem sapientiæ largitus est, ut per diuinam hanc sapientiæ similitudinè coniungerentur ei. Sed Angelus multo magis quàm homo, suo vitio sal infatuatum euasit, secundum

illud: Eleuatum est cor tuum in decore tuo: perdidisti sapientiam tuam in decore tuo: proiectus est diabolus cum suis omnibus in sterquilinum inferni, in æternum conculcandus: at Homo per peccatum quidem salè amisit, saporemq; sapientiæ: nam cù in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis: euasitq; terra insipida per errores & veri Dei ignoracione: nam salem eum perdidisse constat, qui dixit in corde suo, Non est Deus. Euasit quoq; frigida amisso calore diuini amoris, concupiscentiæ humoribus subiecta; corruptibilis ac putrida per affectus immoderatos, de quibus Psalmista; Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt; perditæq; vitæ exemplo foetens; vermi rodentis conscientia subiacens, Titij illius mi feri instar, cuius iecur perpetuo ardi à vulture, fabulantur poetæ. Deniq; facta est amara & insipida, ut fel Christo datum, quod cum gustasset, noluit bibere. Pulchrè autem repræsentatur natura humana in illa aqua ciuitatis Iericho, quæ ob amaritudinem potari non poterat; Helisæus tamen misso sale in aquam, eam dulcem reddidit atq; potabile: ad hunc modum Christus, in Helisæo figuratus, cum Deus, propter peccatum, naturam nostram trahere non posset, magno consilio salem, hoc est, sapientiam à se genitam per incarnatione, in aquam naturæ humanæ immisit: atq; ea ratione aquæ naturæ nostræ sanabiles factæ sūt atque potabiles, & redditi sumus per donum sapientiæ Dei gustatui saporis, calidi amore, dulces mansuetudine, per cordis tenerritudinè facilis digestionis, citus bonæ substantiæ, quantum ad interna, boni caloris; & odoris circa externa; qui tamen ex contrarijs vitijs antea constabamus. Ad quod præstandum nõ fat fuit salem cæli, siue Dei sapientiam vniri nostræ humanitati, sed etiam in Cruce conteri, ibique instar salis proiecti in aquam liquefieri, iuxta illud: Factum est cor meum tanquam cera liquefès in medio ventris mei.

Ezech. 28.

Lucifer cum suis pferim, & homo, sal quomodo infatuatum euaserint.

Psal. 48.

Psal. 13.

ibidem.

Matth. 27.

Quid aquæ Iericho, amarissime, easq; Helisæus dulcorans prægurauerint. 4. Reg. 2.

Effectus incarnationis Christi.

Psal. 21.

Post

Apostoli, eorumq; successores quomodo sal terræ secundum Euthymium.

Psal. 18. Matth. 13. Euthy. hoc loco.

Sal terræ cuius illi fuerint.

Prima ratio, Ecclesiæ pastores cur sal terræ nominentur.

Secunda ratio.

Rom. 7.

Post hunc salem essentialè & primariu fecit Deus maiores & meliores, nimirum Apostolos, pastores, & doctores, ut essent sal participatum, siue sal terræ, hoc est, totius mundi, & peccatorum insipidorum, ac plebis: quomodo Christus est sal cælorum, id est, maiorum, de quibus: Cæli enarrant gloriam Dei. Nam terra, ut Dominus explicuit ipse in parabolis, significat homines, & corda humana. Et Euthymius hoc loco ait: Terram hinc homines appellauit, quasi è terra formatos. Est autem tantum ac si diceret: Homines in peccatis putrefacti sunt; corrupti ab humore affectionum. Vos igitur à me electi ad curandam hanc totius mundi putredinem, estis sal terræ, accepta virtute ad constringendum ipsos & coarctandum, præterea ad occidendum vermes inuisibiles, hoc est, ut per bonam famam, rationales affectus à graui peccatorum odore liberetis. Hæc ille. Et sal quidem terræ Dominus inquit, nempe non tantum alicuius & peculiaris terræ, verum vniuersæ: non enim in terram vnã Dominus eos mittebat, sed in vniuersum orbem: ut acutè Chryostomus annotauit: cum etenim Prophetæ ad vnã Iudæam gentem missi sint; vos autem sal estis vniuersi orbis per doctrinam arguendo, ac stringendo dissolutos, ne æternos producant vermes. Debent igitur in primis omnes, qui curam animarum in fidem suam recipiunt, & verbi Dei funguntur ministerio potissimum, & quiuis Christianus etiã pro captu suo, sal esse terræ. In primis quia ardore amoris paterni, & aqua baptismi, cum flatu Spiritus sancti bona & sancta vita generatur, per quam sumus ut sal: idè in ore infantis baptizati de more apponitur sal. Deinde pastores per ardorem inflammationemq; sancti Spiritus, ac combustionem sicci, ab omni carnis concupiscentia, quasi humore putrefacto, vacui & liberi esse debent: hinc Paulus ait: Quum enim essemus in carne, passionibus peccatorum quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti. Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur:

ita ut seruiamus in nouitate Spiritus, & nõ in vetustate literæ: & infra ait, Christianos ambulare non secundum carnem, sed secundum spiritum. Tertio, eorum est à putredine subditos præseruare, id est, ab ira pænæ temporalis imminètis, & ex se semper à peccato & à culpa, quapropter eorum vnus dicebat; Imitatores mei estote, sicut & ego Christi: etenim maiorum virtutes virgæ quædam sunt, vitia subditorum, qui cõputruerunt velut iumenta in stercore suo, percipientes ac verberantes: quemadmodum eorum delicta calcaria inferiorum sunt ad peccandum. Nam secundum iudicem populi, ait Sapiens, sic & ministri eius; & qualis rector ciuitatis, tales & habitates in ea. & Paulus Petro in faciem resistens, dixit illi, Si tu quum Iudæus sis, Gentiliter viuis, & non Iudæicè; quomodo Gætes cogis Iudæizare? &c. vocans eius exemplum, coactione. Nam si Sacerdos curam animarum habens, intelligat, pastorem suum, siue Episcopum, residentiam in Ecclesia sua negligere, ieiunia nõ curare, venationibus, aut alearum ludo incumbere; tanto exemplo excitatus, quasiq; clypeo protectus quodã, in eadem liberè prolabetur. Quod verò propter viros sanctos flagella ab inferioribus auertat, docet Deus ipse, qui propter decem iustos, qui fuissent, toti ciuitati Sodomorum ignoscere paratus erat: id etiam indicat Moses, de quo Propheta testatur: Et dixit ut disperderet eos: Si non Moyses electus eius sterisset in confractis: in conspectu eius (id est, in præcatione, quam afflicto confractisq; ad Deum animo effudit) ut auerteret iram eius, ne disperderet eos: de Davide quoque dicebat Dominus, Protegam urbem istam propter me, & propter Dauid seruum meum. Quarto, quemadmodum salem aratus ager, sterilis redditur: ita pastores, terrenos homines inexcusabiles reddunt, ne prætextu ignorantia excusare valeant suas vitas, blasphemias, adulteria, odia & falsa testimonia, cum audierint, eius modi delicta, exécrada apud Deum haberi; quare Christus rectè dixit:

Rom. 8.

Tertia ratio, pastores cur sal terræ dicantur.

1. Cor. 11.

Ioel 1.

Ecclesiastici 10.

Gal. 2. Mali exemplum pastoris quam efficax.

Viri sancti quantum possunt apud Deum.

Gen. 18.

Psal. 105. Exo. 32. & seq.

4. Reg. 20.

Quarta ratio

Tom. 5.

R 2 si

Ioan. 15. Si non venissem, & locus fuissem eis: peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habet de peccato suo: & infra. Si opera non fecissem in eis qua nemo alius fecit: peccatum non haberent: nunc autem & viderunt, & oderunt, & me, & Patrem meum. Et alibi: In iudicium ego in hunc mundum veni: ut qui non vident, videant: & qui vident, ceci fiant. In bonis vero hominibus, terrenam eorum partem verbi, & Sacramenti ministerio sterilem & infructuosam facere student boni pastores; carnis & mundi vanitatem, & fluxum ostendentes. Quinto, vermes inuisibiles, id est, demones, siue morsus conscientiae extinguunt, dum putrefactionem peccati, a qua generantur, ac nutriuntur, tollunt. Sexto, eadem ratione foetorem malae vitae, & infamiae, quae ex peccato oriri solet, auferunt: & dum hanc vitam omni praeditam virtute adducunt, odorem boni nominis sibi conciliant, & in alios spargunt. Septimo, vulnera peccatorum, tum vitae exemplo, tum acri oratione, quasi sale mordicant, ut Chryostomus ait. Non ergo mordacitatem reprehensionis abijciatis: sed & opprobria & persecutiones sustinete. Hinc per Prophetam dicitur: *Quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum, & domus Iacob peccata eorum.* Qui ergo ab blandiri auditoribus volunt, nihilque quod eos perstringat, dicere; haud facile eorum vitia detergant, quod hodie faciunt plurimi eorum, qui se solos euangelicos dici volunt, puram tantum euangelij literam auditoribus proponentes, neque micam salis, hoc est, mordicationis & amaruletiae in detergendis eorum flagitijs & peccatis admiscentes: neque ob aliam profecto causam magis hodie mundus corruptus est, quam ob Episcopos, praedicatores, & consiliarios, qui Regibus blandiuntur adulatorumque, poeetes pulvinos sub omni cubito manus, & facientes ceruicalia sub omni aetate ad capiendas animas, sicut dixit Prophetas: unde Regibus, tributis grauioribus populos opprimere

concedunt: Episcopos ad residendum, quasi graue non sit delictum a dioecesi abesse, non urgent: Sacerdotibus plura beneficia, & quae dicuntur incompatibilia, coniuuent, & permittunt: foeminis fucum, impudicaeque alia ornamenta, quibus alluciant ad peccandum, indulget. Haec rationem secuti magi & sapientes Pharaonis, suadebant Principi, ne Iudaeos extra ditionem suam abire permitteret, dicentes; Iudaei isti maiestatem vestram seducere volunt: nos omnia miracula quae praestant, edere parati sumus. Enim vero defecerunt in tertio signo: nam ciniphes ac muscas quae in facie, & oculis homines & iumenta mordebant, illisque molestiae erant valde, facere non poterunt. Eiusmodi siquidem assentatores mordere neminem, verbisque suis molestiam vlli inferre non poterunt. Caueant igitur qui sunt a consilijs Principum vel Episcoporum, vel qui sunt a confessionibus, vel qui ministrant verbum Dei; ne studio hominibus placendi, displiceat Deo, qui eorum ossa dissipabit, teste Propheta. Audi sententiam Hieronymi, exponentis illud Ecclesiastes 12. *Verba sapientum sicut stimuli, & quasi clauis in altum defixi: Simul & hoc notandum est, inquit, quod dicantur verba sapientum pungere, non palpare, nec nullo manu attrahere lasciuam: sed errantibus, & ut supra diximus, tardis poenitentiae dolores, & vulnus infligere. Si cuius ergo sermo non pungit, sed oblectationem facit audientibus; iste non est sermo sapientis: verba quippe sapientum ut stimuli. Hoc stimulo necdum Paulum, sed adhuc Saulum puto in via errorum audisse: Durum est tibi contra stimulum calcitrare.* Haec ille. Octauo, salis est, condire cibos, atque hac ratione, ut Hieronymus interpretatur, Apostoli sal appellatur, quia per illos vniuersum hominum conditur genus: atque Deo illi quidem terram hominum condunt, ut illa possit edere, sale Christi, sapientiaeque diuinae, & sui imitatione aspergendo, ita ut Dei palato homines sapiant: quod fit, cum leomutatur in agnum: & Paulus qui lupus

In quibus delineati illi nebulones. Exo. 8.

Psal. 52.

Hieron. tomo 7. Ecclesiastes 12. Quare sint (ut Hieron. ait) verba sapientum, ut stimuli.

Act. 9.

Octaua ratio, cur inquam sal terrae doctores.

erat

Gen. 49. erat rapax, in ouem Christi: condire ergo hominum corda Christi sapientia, & virtutibus, quatenus illis Deus vesci possit, pastorum est, & praedicatorum: ad hunc sensum, & ad hanc salis proprietatem videtur Dominus respicere, cum subdit, Quod si sal euauerit, in quo salietur? Debent etiam fidelibus cibos condire, quibus in fide Christi corroborentur, atque confirmantur: inter hos autem cibos primum locum tenet Deus, qui cibus est gradium, ut audiuit Augustinus: atque hic eorum arte condiendus est, quo fidelibus sapiat. Nam dum thesauri misericordiae, ac benignitatis eius ad homines ostenduntur, atque ardens eius dilectio, qua sic dilexit mundum, ut filium suum vnigenitum daret, eiusque bona voluntas, qua nos per Spiritum adoptionis in filios recepit, necnon ad aeterna bona possidenda, atque corporis immortalitatem destinauit, quid aliud quam cibum palato animae suauissimum nobis effecit? Christus item dum nostram naturam induit, & nobilitauit, & pro nobis tam dira Crucis tormenta sustinuit, caelosque ad praeparandum nobis locum, conscendit; talis per pastores praedicatus, delicatus vitae panis nobis efficitur, illumque ut frequenter in Eucharistiae mysterio edamus, efficaciter suadet. Talis quoque cibus est Spiritus sanctus, qui Paracletus est propter nos dictus, & corda nostra inhabitare voluit, illaque virtute sua corroborare. Condiunt praeterea pastores sacras nobis Scripturas, quae sane difficiles existunt, & duriores, quam ut detibus nostris mandari possint ac concipi: sed Apostoli, & qui his succedunt, pane paruulis frangunt, Scripturas praedicatione edisserunt, obscura illustrant, implicita explicant: Veterisque Testamenti nucleum nobis praebent: atque ita eorum diligentia factum est, ut Sacrae literae nobis & sapiant, & placeant. Sacramenta quoque, dum eorum institutionem, necessitatem, & virtutem sanctificandi nobis aperunt, in praclaras exquisitasque nobis illa porrigunt escas: necnon amara quaeque

& tristia, veluti Crucem, ieiunia, sui ipsius abnegationem, dilectionem inimicorum, confitendorum necessitatem criminum, atque praecipua ad esum apta nostrum efficiunt: dum praecipientis auctoritatem, temporis breuitatem, praemij magnitudinem, iustitiam praepceptorum, simul & gratiam Spiritus sancti, & velle, & pericere pro bona voluntate dantem, ostendunt. Quae ut magis credibilia efficiant, debent ipsi maiores tanquam sal terrae conteri, & liquefieri per desideria spiritus, per assiduas deprecationes, per sudores & labores pro inferiorum salute susceptos. Hinc Paulus: *Optabam ego, inquit, anathema esse a Christo pro fratribus meis; & alio loco: Ego impendar, & superimpendar pro animabus vestris.* Nono, ut sal sitim excitat; ita Apostolorum, & Sanctorum Patrum exempla, atque vita mirabilem sitim iustitiae, & illorum vestigia, consecretandi studium, fauoremque nobis iniiciunt. Vnde Paulus Sanctorum facta ante oculos nostros proponit, ut eos imitemur. Lege 11. caput epistolae ad Hebraeos, ubi dicitur: *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt reprobationes, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, & quae sequuntur.* Et cap. 12. subiungit. *Ideoque, & nos tantam habentes impositam nubem testium: deponentes omne pondus, & circumstantes nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in autorem fidei, & consummatorem Iesum.* Decimo, sal grauis est: & vitae grauis & matura, in fideque semel suscepta constantis doctrinam atque exemplum maiores inferioribus tradunt. Nam doctrina solida esse debet, ne circumferamur omni vento doctrine: & Apostolus; *Sermo, inquit, noster, qui fuit apud vos, non est in illo Est, & Non, sed in illo Est.* Vita etiam Christiana virtutis constantia debet elucere, ne sit de illorum numero, qui statim credunt, & in tempore tentationis recedunt. Augustinus in psalm. 86. ita scribit: *Arca Noe adificata ex lignis quadratis est: non quadratus lapis, quacumque vertaris,*

Philip. 2. Boni pastores quomodo salis instar conteriendi sint ac liquefaciendi.

Matth. 5.

Rom. 9.

Nona ratio.

Heb. 11.

Infra 12.

Decima ratio, cur sal terrae pastores.

Ephes. 4.

2. Cor. 1. Quae duo maxime sint pastori animarum necessaria.

Luc. 8.

Aug. tom. 8.

Gen. 6.

Christus qualis cibus noster effectus sit, ut etiam Spiritus sanctus.

Act. 1. Ioan. 14.

1. Cor. 6. Quomodo nobis pastores sacras edidit Scripturas.

Threnor. 4.

Qua etiam ratione iisdem condiant Sacramenta fidelibus.

Tom. 5.

R 3 stat.

Cassia. col. lat. 6. c. 12 Mens iusti qualis esse de beat.

Ezech. 30. Fideles pastoribus quales cogitadifunt, & tractandi. Psal. 67. Gregor. homil. 17. in E uange. ante med. tom. 2

Peccans qualis cibus dæmonum fiat. Apoc. 3.

Luc. 16.

Hoc verbo: Quod si sal euauerit, in quo salietur quid Christus significet. Sap. 6.

Ibidem. Pastor, seu doctor quomodo salis in star euanescat.

stat. Statē te inueniat omnis casus. Hæc ille ferē. Cassian. quoq; collat. 6. do cet mentē iusti mollē vt ceram, quæ recipit vnā imaginē post alterā, esse nō debere, sed velut quoddam adamātinū signatoriū, quod reliqua domat, & semper suā characteris imaginē seruat. Dñs quoq; per Prophetā dixit: Vt adamāte, & vt silicē dedi facie tuā: ne timeas eos, neq; metuas à facie eorū. Deniq; qui pastores sunt, pēlare debent, quia animalia Dei pascūt, de quibus Prophetā; Animalia tua habitabūt in ea. Et quēadmodū Gregor. ait: Sapē videmus quod petra salis brutis animalibus antē ponitur, vt ex eadē salis petra labere debeāt, & meliorari. Quasi ergo inter bruta animalia petra salis debet esse Sacerdos in populis. Hæc ille. Beatus igitur, qui in cibū conditur Dei, membrūq; & pascha fit Christi: miser verò, qui cibus serpentis per peccatū efficitur, miserior, quē euomit os Dei, vt in dæmonis cor, & vētrē intret, vbi pœnis continuis putrescet, ac vermē mordēte cruciabitur, atq; sitiet mūdāna instar Epulonis, quæ habere non poterit: eritq; omni puluere incōstantior, & morti perpetuæ deseruiens, atq; fœtorē trū perpetuò exhalabit. Quiuis ergo pastor det operā vt sal sit, & salis habeat conditiones erga oues suas; Princeps erga populos quos regit; Pater familias erga domesticos; quisq; fidelis erga se, & sibi proximos. Quod si sal euauerit. Ostēdit Dñs quā grauer puniantur nō tātū in præsenti vita, sed etiā, ac multo etiā magis in futura, qui officij sui immores extiterūt, & suo exēplo corruerūt alios. Nā fortiorib⁹ fortior inlat interitus; & Potentes potēter tormenta patientur. Quod dicitur, Euauerit, Græcè est μαρμαίνω, id est, in fatuatū, vel insulsum fuerit redditū, amittendo suā saliedi vim: quo ferē modo fatuā ficū appellant, quæ virtutē non habet ferēdorum ficū. Et ita pastor perdendo salē suū, qui est Christus, vel vitā sanctā, siue prudētiā, fatuus merito cēsetur. Sicut em̄ insulsum à cibo trāsfertur ad animū prudētiā destitutum: ita fatuum ab

homine transfertur ad cibum. Hinc Martialis betas, quod insipidæ sint, fatuas vocat: Vt sapiāt fatua fabrorum prandia beta. Augustin. super illud Ioā. Sicut Pater habet vitā in semetipso; sic dedit & Filio habere vitam in semetipso: ita ferē scribit: Quid est, inquit, habere vitam in semetipso? Nō habere illam ab alio, sed à se ipso: quemadmodū lux solis nō oritur ab alio corpore lucido, cū ipse Sol fons sit omn̄is lucis. Lux tamen lapidis & à te pēdet, qui potes eā extinguere, & ab oleo, si deficiat: idēd lucē à se nō habet. Ita ille in sensu. Ad eū modum sal quidē est per essentiam Christus Dñs, qui eua nescere nō potest, nec amittere vim, & acrimoniam suā: quia certū fundamētū Dei stat; Sal autē participatus, vt Episcopus, Sacerdos, religiosus, doctor euanescere potest, & insulsum reddi: quo factō, remediū superest. Nā potest terra per Christū, & alios bonos pastores saliri: nāq; Deus eos, qui ex se inutilesunt, vtilēs facit, vt spina edēs rosam, vlmus sustētās vitē, ex quibus colligit rosas, & vuas, relictis spinis, & vlmō. Vnde August. in Ioān. Vt vuas vocas fructū vitis, non spina; ita tu collige mea bona verba, quæ per me dicit Spiritus, vel Christus relinque spinas quæ mihi soli nocebunt. In quo salietur? Sal ipsum: id est, in quo recipiat sal suū saporē; atq; ita nō esse verbū impersonale, vt sit sensus, in quo fiet aliorū salitio: sed passiuum, indicat Marcus. c. 9. vbi ait, Quod si sal insulsum fuerit; in quo illud condietis? idem docet Lucas cap. 14. imò his ipsa Dñi verba subiūcta: sequitur enim, Ad nihilū valet vltra nisi, vt mittatur foras & cōculcetur, &c. Sal ergo ipsum, videlicet, Prælati, vt tales minimē docentur, neq; corriguntur; quia quatenus tales sunt, vt Apostoli, ac summi Pōtificēs, haud salūtunt: quatenus autē terra sūt respectu Christi, vel aliorū bonorū pastorū & superiorū, velut Pontificēs summi, vel Archiepiscopi, vel primates, vel metropolitani; ex Dei præscepto difficillimē ad salis naturā redeūt. Ait nāq; Apostol. Impossibile enim est eos qui semel sunt illuminati, gustauerūt etiā

Martialis. Aug. tract. 2. 2. in Ioā. tom. 9.

Ioan. 5. Patrem habere vitam in semetipso quid secundū Augustinum.

Aliter est sal terræ Christus, aliter ministri eius.

2. Tim. 2. Illos infatuos & euandos iterum Christus, vt valeat salire.

August. in Ioan. tom. 9.

Luc. 14.

Mar. 9. Luc. 14.

Hebr. 6.

donum

Illud Apostoli: Impossibile est semel illuminatos rursus renouari ad pœnitentiā. Quod si de Sacramento baptismi iterado sermo sit, propriè capitur impossibile: nā Sacramento baptismi iterari nequit. Si verò Apostolus loquatur de pœnitentiā: impossibile dicit id quod valde difficile est, quomodo etiā Aristot. lib. 5. Metaphys. quandoq; vsurpari tradit. In quo sēsū exponit Hieron. cōtra Mōtanum, & Nouatum hunc locū: nam post illa verba subiūgit, vt ipse pōderat: Cōfidimus autē de vobis, dilectissimi, meliora & viciniora salutis, tametsi ita loquimur. Difficile ergo tales salūtunt, quia de tā alto loco & gradu cadētes, franguntur omniò, atq; ægè resurgunt. Secus de imo loco decedentes, id est, populus. Vnde dixit Spiritus sanctus; Si peccauerit vir in virū, placari potest Deus: si autē in Dñm peccauerit vir, quis orabit pro eo? Origen. hom. 2. in Leuit. Obseruādū sanē est, inquit, quod in peccato Pōtificis nō addidit legislator, Quia per ignorantiā, aut nō volūtate peccauerit. Neque enim cadere ignorantia poterat in eum, qui vt ceteros doceret, prouectus est.

1. Reg. 2.

Origen. tomo 1.

Sal infatuatum quāmsit inutile.

Luc. 14.

Fatui pastoris inutilitās extrema.

Lactan. Nil ex se que valere dicantur.

id quod oues ad bonū nō promouet, nihil valere censetur. Potest & illud hic etiam dici, tales ad nihilū diuinum valere; qui extra gratiā Dei & charitatē sunt, sine qua Paulus nihil est, & sine Christo salē quē amittit, facere nihil valet: quanquā alioqui in oculis mundi atq; conspectu magni esse, & magna efficere videatur. Ad nihilū etiā humanæ gratiæ, quæ illos dedecet, vt in apostatis, de quibus illud est: Homo apostata, vir inutilis, graditur ore peruerso: apostatæ siquidē vt à Deo despecti, & illi ingrati, salis saporē amiserunt: sic quoque corā hominibus reddūtur cōtēptibiles. Hinc Malac. c. 2. ait: Propter quod & ego dedi vos (nēpē Sacerdotes, de quibus ibi est sermo.) cōtēptibiles, & humiles omnib⁹ populis, sicut nō seruaistis vias meas, & accepistis faciem in lege. Nisi vt mittatur foras. Eijcitur sal corporatis de cellis salarijs, vt prorsus inutile, & in plateas spargitur, vt conculcetur à transeuntibus: ita de pastoribus: nā quāquam tales, quod ad se attinet, inutiles existāt ad finē suū assequendū: ex parte tamen Dei semper est exceptio, quia nō finit ré aliquā, quæ vtilitate careat: vt si vitro fracto nō vtimur ad bibēdū, valet tñ in vsum sulphuris, necnō ad aliavasa fingēda, neq; defunt qui vitrea vasa hūc ad finē emāt: gladius similiter hebes si ad scindēdū nō valet, vtilis tñ est ad formādū nouū gladiū, vel ad alia instrumēta cōficiēda. Qui ergo nolit esse vas misericordiæ, & vas in honorē sanctificatū Dño, erit vas iustitiæ, siue vas cōtumelię, vt ceteri corrigātur visa statua salis, quā Deus solus facit in exēplū aliorū: nā ex se inutile est sal tale, vel ad statuā ipsā. Porro vxor Lot mutata est in statuā quidē, quia noluit in via Dei p̄gredi: salis verò mordētis, ob acerbitem peccati: vt ait Euthym. Dicitur autē mitti foras, quia iā est extra cōsortiū Dei, nec em̄ Deus in illis habitat, neq; ipsi in Deo: est & extra cœli & Angelorū amicitiam: sed mitti dicitur foras à se ipso vitiū cōstetante: atq; Deo sibi gratiā subtrahente: extra Ecclesiæ. pariter, obediētiā, atq;

Ecclesiæ pastores insulsi & infatuati qua etiam dicitur plier ratiofte nihil valcant.

1. Cor. 13.

Pro. 6. Homo apostata, vt ait Salomon, quare vir inutilis.

Malachi 2.

Deo nil inutile.

2. Tim. 2.

Vxor Lot cur versa in statuam, & illam quidē salis.

Gen. 19.

Euthy. hoc loco.

extra

Farus & inutilis anima rum pastor, vt mittatur foras. Cant. 1.

Quid illud Canticorum: Si ignoras te d pulcherrima inter mulieres, egredere & abi post vestigia gregum tuorum, &c.

Pastor ille in fatuar quot modis coculcetur ab hominibus.

Homines qui nam illi.

B. August. lib. 1. de serm. Dom. in mon. c. 6 tom. 4. sub finem.

extra vtilitatem, & honoré, quæ potestati sunt annexa, quibus interdû in hoc seculo, semper autem in morte, iusto Dei iudicio priuatur. Hinc in Canticis Spiritus sanctus ait; Si ignoraste, d pulcherrima inter mulieres (id est, d Prælati, qui præcipua & pulchrior Sponsæ Christi pars estis, & tantæ dignitatis ignoracione laboratis) egredere, & abi post vestigia gregum tuorum, & pascite hædos tuos iuxta tabernacula pastorum: scilicet egredere de sanctuario meo, & de corde tuo, & sequere exempla inferiorum tuorum, qui vt greges & animantes ratione carentes, deberent esse respectu pastorum. Sequere ergo eorum luxurias, vsuras, comestationes, vindictas, ludos, cæteraq; flagitia, quibus sordent, quandoquidem ijs ipse vtiliter non præes. Atque ita mittitur foras à ptectione Dei cooperiente defectus eius, ne plebs cõtemnat potestatem, ac non finente malos lingua, vel manu sæuire in eos, qua ptectione Dei deferente, fiunt cõtèptui hominibus & prædè.

Et conculcetur ab hominibus. Conculcantur non corde tantum & lingua, sed etiam manu atque scriptis; nec modò à Catholicis, qui tanta & verbo, & scripto aduersus negligentes prælatos dixerunt, sed etiam ab hæreticis: vnde hodie Lutherani magnos & acres insectatores hac in re præstitère. Et homines vocat, homines quæ carnis sunt sectantes, diligentiusq; curantes; siue cacodæmones, qui in malis pastoribus potestatem non agnoscunt, quoniam nec habentes ipsi eam cognoscunt: aliàs intelligerent, conferri beneficium propter officium, & honorem propter onera: post vitã verò ab inimicis hominibus, id est, dæmonibus conculcantur. Contrã accidit bono sali: siquidem à malis, & dæmonibus timetur, & à bonis diligitur: neque conculcatur, quia nõ vincitur à persequente. Hinc Augustinus lib. de sermone Domini in monte ait: Calcari enim non potest nisi inferior: sed inferior non est, qui quãuis in corpore multa in terra sustineat, corde tamen fixus

in celo est. Hæc ille. ¶ In his autem verbis Dominus duntaxat detegit quid mali pastores, doctores, & Episcopi mereantur, non autem quid nos debeamus exequi: nam alioqui peccator occidendus esset. Quod ergo ait, malos pastores eijciendos foras, & conculcandos ab hominibus: præceptum nobis non est, vt hoc erga illos præstemus, qui præcipit dominis obedire etiam dyscolis, & orare pro Regibus: & pro vita Nabuchodonosor, & Balthasar filij eius, Baruch præcipiebat orare: sed iusta Dei permissio detegitur, qui finit illufores (hoc est, docètes, & minimè facientes, vel nec docètes, ac rapiètes, quod est illudere) illudi. Quare Lactantius lib. 4. cap. 23. rectè tradit, quòd Philosophi habuerunt discipulos multos, sed imitatores paucos: quia tantum dicebant, & non faciebant. Eadem ratione pessimi pastores, & doctores sinuntur illudi, & cõculcari à nouerca, nimirum ab hæreticis, & à Turcis, postquam matrem suam pientissimam non audiūt, hoc est, sanctos Patres, vt Bernardũ, Augustinum, Hieronymum, Chrysostomum, Basilium, atq; Ambrosium. Egrè etenim solo verbo saliri potest Ecclesia, quando factu res possibilis nõ ostenditur: ob quã causam Deus homo mortalis voluit effici, & similis nobis passibilis, faciens, & dicens; potens opere & sermone: imò quo se magis nobis accommodaret, ob imperfectas vires nostras, sanctos nobis proponi decreuit: vt docet B. Antonius in epistola quadã. Huiusmodi autè cõculcantes Episcopos, Religiosos, & magistros, conculcatur & ipsi in meliore parte sui, hoc est, spiritu à dæmonibus. Monetur ergo illi hoc loco, q conculcantur, atq; id Deo permittete: sed quoniã ab ipso vetatur, peccat qui facit, què admodum Dominus dixit: Necessè est, vt veniant scandala: verum tamen va homini illi, per quem scandalum venit. Magna ergo reuerentia prosequamur omnes, qui in superiori gradu constituti, Christi locum sustinent, illosq; debita honorificètia afficia-

Domini dictum de pastoribus malis foras mittendis, & ab hominibus conculcandis quomodo accipiendum. 1. Pet. 2. 1. Tim. 2.

Baruch 1.

Cur multæ Philosophorum discipuli fuerint, imitatores verò pauci secundum Lactantium.

Act. 1.

Luc. vlt.

B. Anto. Abbas epist. 3. sub initiũ.

Superiores suos eijcietes, & cõculcantes, quid meritò patiantur. Matth. 18.

Præpositi nostri quãto digni honore, & reuerentia.

mus non secus, atque Christi Crucè pictam sculptamq; seu imaginè aliquam Apostolum, vel Martyrem referentem; tẽporis tamẽ litu & squalore deformatam dehonestatamq;, honoris attamen signum, propter id quod repræsentat, nequaquam sub-

trahimus: namq; ita nos conditione salis habere monstrabimus, salẽmq; ipsum essentialẽ imitabimur, qui Christus Iesus est, Dominus noster, cui cum Patre & Spiritu sancto sit omnis honor, laus & imperium in secula seculorum. Amen.

TRACTATUS XXVIII.

IN illa verba: Vos estis lux mundi. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita.

Quæ corpora tantum illuminant, quæ verò illuminantur solummodo, quæ porro & illuminantur.

2. Cor. 5.

Pastores etiã boni lux mundi diuocati quã triplici de causa. Theophyl. Ephef. 5.

Q Vemadmodum in hoc mundo aspectabili, quædam corpora semper illuminant, nec illuminantur, vt Sol; quædam verò illuminantur semper, nec illuminant, vt terra, atque omnia corpora opaca; quædã verò illuminant simul, & illuminantur, vt Luna, stellæ, aër, vniuersaque corpora quæ perspicua sunt: & monstro esset simile, si terra vellet illuminare, & illuminari Sol: ad hunc modum in Ecclesia Dei, quæ mundus quidam mysticus existit, atque per Christũ Patri reconciliatus, quidam sunt, quorum officium est perpetuò illuminare alios, vt Christus; alij verò qui illuminant, illuminanturque ipsi, quales sunt Apostoli, Pastores, & Doctores; quidam verò illuminantur tantum, vt inferiores; monstrumq; esset, si ipsi docere vellet, & vsurpare cathedras magistrorum, vel magistri ipsi lucere nollèt: nam vtrumq; detestandum videtur: propterea Christus Dominus ait: Vos estis lux mundi. Et rectè quidem post salis metaphoram, addit illam lucis. In primis, quoniam, vt rectè inquit Theophylactus; Qui reprehendit quæ occultè sũt, illè lux est. Omne enim quod manifestat, lux est. Deinde post vitam condientem alimenta consequitur doctrina pastoris illuminans quæ cognitione percipiuntur; vt ita subditi intellectu & voluntate perfecti red-

datur. Ad hæc, post vitã qua accedimus ad Deũ, lux copiosa sequitur: & si mediocris quidẽ præcesserit vita, magna tamẽ est quæ illã cõsequitur. Vt rectè dictũ sit à Propheta: Intellẽctus bonus omnibus faciẽtibz eum. Pulchrè autem salis lux coniungitur: quia, vt testis est Lactantius; sapientia vera ibi est, vbi vera religio inuenitur: & contrã, vera religio est, vbi sapientia. Et postquam multa de sapientia nobis disputata sunt, ille sapiens dicitur, qui iuste & piè viuunt, Deumq; colit ac veneratur: & agnito fine, per commoda subsidia atq; adiumenta, ad illum assequendũ cõtendit. Hinc rectè ait Iob: Ecce timor Domini, ipsa est sapientia: & recedere à malo; intelligentia: & Sapiens, inuicem sapientia, timor Domini. Vos ergo inquit, Apostoli, & in vobis pastores omnes, & doctores, estis, siue esse debetis, quod ad officium, dignitatem & gradum vestrũ attinet. ¶ Lux mundi, hoc est ad pellendas verbo & opere tenebras hominum: nã & Gẽtiles in tenebris versabantur, verum Deum ignorantes, & Iudæi vmbra legis sectantes, ad veram & clarã lucem qua salutem & iustitiã apprehendant nondum peruenerant. Sed iam aduerte, quòd lux, præstantissima, & pulcherrima res est; & inter omnia quæ apprehenduntur sensu, summè necessaria: quo fit, vt perimè raphoram Deus Christus; Ioannẽs

Psal. 110.

Salis, & lucis quæ ratio cõiunctio.

Lactant. lib. 4. c. 3. & 4.

Iob 28.

Psal. 110.

Lucis præstantia.

Ioann. 1. & alia. Infra 5. Ephes. 5. Lucem non esse corpus, quadrupliciter.

Baptista, Angeli, Apostoli, Christiani denique lux dicantur. Eratis enim, inquit Apostolus, aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino, ut filij lucis ambulate. Lux ergo in se corpus non est, nam duo corpora essent in eodē loco, nempe in aëre, & aqua, & in omni corpore diaphano siue perspicuo. Deinde illuminatio motus esset localis, & in instanti factus, quia nihil lumini resistit: & tamen motui loci repugnat in instanti fieri. Ad hæc, omne corpus, ad certum & determinatum mouetur locum: lux autem ad omnē partem positionis, & à medio, & ad medium, & recto motu, & obliquo. Itē, recedente Sole aër corrumperetur: & vnde quotidie tantum corpus Solis generaretur.

Quod lux non sit spiritalis natura.

Deinde dicendum est, lucem non esse spiritalē naturam aliquam: quoniam nulla talis sub sensu cadit, qui corporearum rerū in cognitione versantur. Lux non est forma substantialis Solis, eo quod nulla substantia per se sensu percipitur, sed solo intellectu apprehenditur: & fieri nequit, ut forma, quæ est substantialis in vno, extrinseca sit forma in alio. Nam formæ, quæ substantialis dicitur, per se conuenit rem in specie constituere: vnde semper & vbi que ei adest. Lux autem, aëris forma substantialis non est, quia ea recedente aër corrumperetur. Superest igitur, ut cum Damasceno lib. 2. de Fide orthodoxa dicamus, lucem, esse qualitatem actiuam corporis lucidi, quæ formam substantialem Solis cōsequitur: quemadmodū calor, actiua est qualitas ignis. Et quia est qualitas primi corporis alia transmutatis, contrarium non habet, agitq; in instanti: secus ignis in materia, quæ calefacit, nam sensim & paulatim operatur. Est autem lux valde spiritalis, datq; esse ipsis coloribus, & vitam: estque medium ad nos deferens omnia quæ à cælo descendunt: etenim motus tantum lucis vehiculum est. Et secundum Philosophum est cæli purpura, maleficiorum inimica, nauigantium directio, oculus

Quid sit lux Damasceno. Damasc. c. 3.

Effecta lucis, eius Aristotelicum encomium.

Arist.

noctis, rerumque omnium facies: vbi que se diffundit absque sui diminutione, penetrat cuncta, pellit tenebras, calefacit, lætificat, & fructus producere facit: estque amabilis valde. Lux igitur, ob sui excellentiam, secundum Areopagitam Dionysium, Deum repræsentat: Deus, inquit Ioannes, lux est, & tenebræ in eo non sunt. Cuius vnitas in essentia, & Trinitas in personis, & efficacia in operibus, pulchrè symbolo lucis adumbrantur. In primis enim lux, inter ea quæ hauriuntur sensibus, spiritalis maximè videtur esse naturæ, quæ omnia penetrat, estque perfectio corporum, quæ quo plus de luce participant, eo maiore habent perfectione: quo fit, ut aqua quam terra, præstantior sit, & aër plusquam aqua, & ignis plusquam aër, & cælum plus omnibus elementis. Ad hæc, inter metalla aurum idem præstat cæteris, quia luce maiori præditum est; idcirco inter planetas assimilatur Soli; inter gemmas illæ maiori in pretio habentur, quæ lucidiores sunt, ut adamas, pyropus, & smaragdus. Ad huc igitur modum lux per essentiam est Deus, qui has proprietates lucis, longè excellentius sibi vendicat. Est enim Deus omnia permeans, cælum & terram implens, & ut Poëta dixit:

Iouis omnia plena:

omnesque species quæ videntur, & colores creans. Atque huc quidē Deū omnia creata aliquo modo participant: nam ipse est vita omnium, de quo Apostolus, In ipso viuimus, mouemur & sumus: quo autē creaturæ Deo sūt viciniore, eo sūt perfectiores, atque plus lucis spiritalis habēt. Hinc Angelus præstat homini, homo animantibus, animantes plantis, plantæ verò rebus prorsus inanimis. Deinde lux apta est ad Trinitatem personarum aliquo modo repræsentandā. Nam ut in substantia Solis est lux, lumen verò in medio à luce ortū, splendor itē ab utroque productus: ita ferè se habet triū Personarum ratio. Præterea in Sole inuenitur substantia, lumen & calor, quæ similiter Trinitatis sunt personarum vestigia. Adde etiā

B. Dionys. lib. de Diuinis nomin. p. 1. cap. 4. in princ. 1. Ioann. 1. Ratio prima cur Deus luci comparatur.

Deus qualis lux.

Virgil. ecl. 3. circa medium.

Act. 17. Vnde maior, & minor perfectio creaturarum.

Secunda ratio, lucis etiā & luminis, & splendoris continens differentiam.

Tertia ratio, Magni Dionysij in tribus cereorum luminibus Trinitatis exemplo coniuncta.

exemplum Dionysij Areopagitæ de tribus luminibus immixtè se habentibus, cubiculumque implentibus. Ita enim scribit cap. 2. par. 1. de Diuinis nominibus. Quemadmodum, inquit, cereorum lumina (ut sensibilibus ac familiaribus vtamur exemplis) in domo vna cum sint, & tota in totis mutuo sunt, & integra tamen atque perfecta, & ab se inuicem discrecione separantur, discrecione coniuncta, & coniunctione discreta. Denique; cernimus in domo plurimis tedis illustri, ad vnūquodque lumē coniungi omnia lumina, fulgoremque vnum indiscretū, indiuiduumque præferre. Neque; reor posset quispiam huius facis lumen ab alijs ex aere lumina cuncta continente distinguere, & alterum sine altero cernere, cum tota in totis merè commista sint. Verū & si quis facem vnā teſto subducatur, omnis quoque; ipsius lux vnā exibat, nihilque; secum ex luminibus reliquis subtraheret, vel ex suo ceteris linqueret. Erat enim illi (ut dixi) omnium ad omnia exacta cōiunctio, mera penitus, & nulla ex parte confusa: idque; cū esset lumen in corpore, aere, & ex materialis igne penderet. Super substantialem itaque; coniunctionem illam longè eminere dicimus, non modò corporalibus coniunctionibus, verum & animalibus & spiritalibus ipsis. Et reliq. Hactenus ille.

Diuinorum effectuum cum illis lucis similitudo proponitur. Psal. 134. Psal. 148. Ioan. 1.

Psal. 18. Christus homo in quibus representet. Ioan. 8. & 9. Philip. 2.

Circa effecta verò, ut lux est communis, ita Deus commune est bonū, omnibus comunicabile, celerrimū, sine labore omnia quęcunq; voluit, fecit; Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Vniuersa illuminat pro captu eorū, sed præcipue Angelos, & omnem hominē venientem in hunc mundum: calefacit amore, lætificat gaudio, necnon ad edendos fructus naturæ consonos iuuat. Ac ut sedem lucis corporeæ in Sole posuit, ita lux illa diuinitatis, in Sole Humanitatis posuit tabernaculum suum: quāobrem Deum maxime in gratuitis representat lux mūdi Christus factus, & ab Apostolis participatus, tanquam luminaribus factis, propterea quod Verbum vitæ, id est, Christum continent: ut inquit Apostolus: In quibus lucetis tanquā luminaria in mundo, verbum vita continentes. Verbum autem vitę, Dominus apud

Ioannem vocat lumen vitæ, cū ait: Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. Hinc Apostoli, pastores, & doctores, non tam vita, quā doctrina, referre debent prædictas proprietates lucis. Est enim euangelicum Dei verbū, spirituale, promittens spiritalia, & consistens in spiritu; perfectum, quod ad vim eius spectat & intentionem: nā verba hominum sunt ut paleæ; verbum autem Domini ut ignis, & triticū, & malleus conterens petras. Quātum ad extensionem verò omnia implet, nam ante legem offerebat sacrificia iustitiæ, quæ a fide pendent, sicut fides à verbo Dei; per quod vera circumcissione cordis, & vero Sabbato seruatis, salutem homines assequabantur. Est ergo perfectū, quia perfectas facultates perfectis suauiter implere docet obiectis: & quo quifque pluribus infunditur, eo perfectior existit. Est & verbum Euangelicum penetratius omni gladio accipiti, cuncta detegens, nosque; regenerans: voluntariē enim genuit nos verbo veritatis, ut ait frater Domini: facitque; videre colores, id est, bonos qui obediunt verbo. Refert etiā Trinitatem primum in potentia confirmante; Confirma me, inquit, in verbis tuis: deinde in sapientia illumināte: lucerna enim pedibus meis verbū tuum, & lumē semitis meis: ad hæc in bonitate nos inflammāte, vnde discipuli Domini dicebant, Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas? Præterea verbū Dei lux est in Christo, lumen in Apostolis, splendor in populo. Refullit enim Sol in clypeos aureos & æreos, & resplenduerunt montes ab eis: ut est in lib. Machab. Etenim Christus Sol iustitiæ, in Apostolos fulgorem misit, ac totus eorum ab splendore illuminatus est mundus. Prophetia etiam dixit: Suscipiant montes pacem populo, id est, verbum pacis, siue verbum reconciliationis. Habens etiam Dei verbum, est tanquā luminofum corpus, ipsum verbum verò lumen est, quod calor amoris ardentis consequitur.

Ioan. 8.

Verbum quod euangelicū apte lucet comparatur.

Ierem. 23. Ibidem.

Heb. 4.

Iaco. 1.

Psal. 118.

Ibidem.

Luc. vlt.

Verbum Dei ut fuerit lux in Christo, lumen in Apostolis: splendor in populo.

1. Mach. 6.

Psal. 71.

Quid illud: Suscipiat montes pacem populo.

Verbi Dei tā
quā lucis pro
prietates, &
effectus.

Psal. 18.
Rom. 10.

Lux verbi
Dei quos cō
tristet & offē
dat.
Ioan. 3.

Psal. 138.

Arist. lib. 1
Physic.
Verbum Dei
vti nouū ho
minem gene
ret in Christo

Quod attinet ad effectus, verbū
Dei commune est, sine vlla sui dimi
nutione, omnibus, siue temporibus,
siue locis, siue personis sese diffun
dens. Celerrimum quoque est, & ma
gnæ actionis, quippè id per duode
cim viros prædicatū, vniuersum or
bem commouit, penetravitq; in om
nes mundi plagas, ita vt Propheta
dixerit: *In omnem terram exiuit sonus
eorum, & in fines orbis terra verba eorū.*
Cum magna item suauitate diffusum
est: error nāq; cum sit priuatio, vim
vllam ad resistendum non habet: il
luminat insuper de summè necessa
rijs, vt de vita, ac via vitæ, de morte
& præcipitio, & de via quæ ducit ad
mortem: præstat tūm Dei, tūm no
stri ipsorum cognitionē, naturæ, &
gratiæ, corporis & animæ, æterno
rum, & temporalium, vitiorū, & vir
tutum, hostium & amicorum: obscu
ratq; malos, ac inexcusabiles reddit,
vt curiosos, & maximè hæreticos,
verbum Dei temere tractantes. Ca
lesfacit, frigus Aquilonis pellendo,
nempè peccata, cacodæmones, ten
tationes, teporem spiritus atq; scrupu
los; & adducendo Austrū, & ignē
Dei, & creaturarū, quo in Dei amo
re incalescimus: corda lætificat, tūm
spe æternorum, tūm nouo Paracle
to impetrato: contristat tantummo
dò adulteros, & latrones, & omnes
qui malè agunt & lucem oderunt,
qui dicunt, *Forstian tenebra conculca
bunt me, & nox, illuminatio mea in de
licijs meis* Et vt accedēte Sole, & re
cedente fiunt ortus & interitus: &
teste Philosopho Sol, & homo gene
rant hominem; ad hunc modū ver
bum Dei, ad corruptionem & steri
litate veteris hominis iuuat, & fa
cit, vt anima verbo Dei grauidā, fru
ctus tāto semine dignos edat. Nam
velut terra educit nos foras tanquā
plantam in cælum tendētem, datq;
truncum rectæ intentionis quæ sur
sum sunt quærentis, ac duritiem trū
ci, id est, patientiā, largæ ramos cha
ritatis, folia sanctorum verborum,
desideriorum flores odoriferos, bo
norum operū fructus quibus Deus
libèter vescitur, & iustus in cœlesti

gloria vescetur, & proximus ob bo
num exemplum degustat: atque ita
pastor, doctor, & quiuis fidelis, pro
captu suo, debet habere lucis pprie
tates: & vt lux minimè à sordib⁹ in
quinatur, ita neque viri perfecti à
seculi huius curis, ac impuris homi
nibus. Ac vt prima creatura verbo
Dei condita, est lux, ita Apostoli pri
mi à Christo per Verbum Dei facti
in Nouo Testamento, vt Verbi es
sent præcones. Vos ergo estis lux
mundi: nam mundus totus in tene
bris est, imò & tenebræ ipsæ, quæ lu
cem veram in mundo existentē, qui
Christus est, per lumen naturale nō
agnouerunt. Vnde Apostolus; *Non
cognouit mundus per sapientiam Deum.*
Mundi enim appellatione hīc mūdi
dilectores significantur, quorū lux
tenebræ sunt apud Deum: nimirum
sapientia huius mundi, stultitia est
est apud Deum. Vos ergo, lux noua
fidei, gratiæq; ministri, quibus pos
sit mundus apprehendere vbi iacet,
quò tendit, quos duces habeat, quid
sit Christus, quàm pretiosa eius mu
nera, quàm salubria consilia, quàm
iusta, quàmq; suauia præcepta, quàm
gloriosa præmia exsultant. Quòd si vt
par est luceremus; iam nullus esset
infidelis, nullus Iudæus, nullus Sara
cenus, nullus Paganus, omnes Chri
stum amplecterentur, Christum sa
perent, Christum spirarent. Hinc
Chrysostomus homil. 10. in priorē
ad Timothēum pulchrè ait: *Idcirco
nempè nos ille elegit, vt simus quasi lumi
naria, vt veluti fermentum euadamus, vt
magistri caterorum efficiamur, vt veluti
Angeli cū hominibus versemur in terris,
vt tanquam viri cum infantibus pueris,
quasi spirituales cum animalibus, vt ex cō
tubernio nostro ingentia illi lucra con
quirant, vt semina simus, vt fructum læ
tissimum afferamus. Nihil opus esset ver
bis, si in hunc modum vira nostra sancti
tatis luce fulgeat. Nihil magistris opus
esset, si virtutis p̄bos actus præferremus.
Nemo profectò Gentilis esset, si ipsi, vt o
portet, Christiani esse curaremus: si Dei
monitis, ac scitis obtemperaremus: si in
iurias perpeffi, vicem nōn referremus: si
maledictis laceffiti, benediceremus: si*

Gen. 1.
Apostoli cur
lux mundi.

Ioan. 1.

1. Cor. 1.

Cuius mūdi,
& lux qualis
illi sint.

Infra 3.

Cur non om
nes Chri
stiani hiant
secūdū Chry
sostomum.
B. Chryf.
tom. 4.

Prima ratio,
cur Christus
tertia simili
tudine vta
tur ciuitatis
in Monte.
Matth. 13.

Luc. 3.

Ruper. Tui
tien.

Mat. 7.

Secūda ratio
Chryf. ho.
15. in Mat
thæū 10. 2.

Apostoli, ac
p̄dicatores
eur dicantur
ciuitas.
Prima ratio.

Ioan. 2. 1.

2. Cor. 6.

pro malis bona redderemus. Hæc ille, &
sanctissimè, & eloquentissimè. Vos
ergo estis lux mundi: oculi sitis, qui
bus populus videat, quibus populus
iudicet, quibus ambulet, quibus ne
gotietur, quibus diligit. Sed modò
verendum est, ne populus lux sit sa
cerdotū, & pastoru: nā plerunq; cog
nitione, & amore rorū cœlestiū, nec
nō Scripturarū notitia, viteq; facti
monia pastores vincunt.

*Non potest ciuitas abscondi supra mon
tē posita.* Post salē, & lucem, sequitur
meritò metaphora ciuitatis in mon
te. In primis quòd homines lucidi, &
sancti ex se quærunt latere: vnde re
gnū cœlorum dicitur simile esse the
sauro abscondito in agro, quem qui
inuenit homo, abscondit. Et innuit,
pastores sic debere latere, vt vel in
uiti detegantur: vnde Ioannes Bap
tista in deserto delitescens, tandem
vbi missus est à Deo, prodijt in lucē:
atq; hanc rationem, cur post salē, &
lucem adhibeatur metaphora ciuita
tis, attulit Ruper. Tutiē. Hinc Chri
stus quo magis prohibebat, ne ope
ra sua in vulgus efferrentur, tanto il
la prædicabāt magis: vt dicitur Mar.
7. Et quoniam maiores prodire de
bent in lucē: per similes esse studeāt
faci accensē, quæ quo vento plus agi
tatur, eo magis accenditur: secus lu
men cadelæ paræ. Deinde vt Chry
sosto. annotauit, cū dixisset, Apo
stolos esse salem mordētem plagas,
& lucem detegentem adulteros, la
trones, & hæreticos, cū illi bellum
seruis Dei, & pastoribus indicant,
innuit, pastores ciuitatem in expu
gnabilem esse oportere, quæ super
montem posita est. Comparat ergo
hoc loco Domin⁹ Apostolos, & p̄
dicatores ciuitati propter multa. Pri
mū quidem, quoniam vt ciuitas
ampla, & capax est; ita ipsi omnes o
ues sibi creditas, tanquā ciues quos
dam, charitate complecti debent.
Hinc Petro dixit: *Amas me? Pasce oues
meas,* quasi dicat; ex amore quem mi
hi debes, illas pasce. Paulus Apосто
lus talem se esse ciuitatem ostende
bat, cū diceret: *Os nostrum patet ad
vos, & Corinthij, cor nostrum dilatatum*

*est. Non angustiamini in nobis, angustia
mini autem in visceribus vestris.* Vita e
nim, & doctrina boni pastoris eo
spectare debet, vt omnes in Eccle
siam Dei ingrediantur per verbi, &
Sacramenti ministerium; tanquam
in ciuitatem Dei, de qua Propheta:
*Gloriosa dicta sunt de re, ciuitas Dei.
Ecce alienigena, & Tyrus, & populus
Æthiopum, hi fuerunt illic.* Eò etiam
pertinet potestas illis à Christo col
lata, & clauis regni cœlorum: quod
est hæc ipsa ciuitas, vt omnibus ad eā
pateat accessus. Deinde quemadmo
dum ciuitas debet esse fortis, & pro
pterea habet muros, & ante murale,
turre, & propugnacula, militumq;
custodia: ita Prælati instar ciuitatis
fortissime præstare se debēt, in quos
portæ inferi non præualeant, & qui
gloriosū ducant more boni pastoris
animā ponere pro ouibus. Hinc per
Prophetam Dñs conqueritur, dicēs:
*Non vos opposuistis murum pro domo Is
raël: & ad quendam Prophetā dictū
est: Ecce dedi faciem tuam valentiorē
faciebus eorum, & frontē tuam duriorē
frontibus eorum,* vt scilicet tuearis po
pulum tuū ab impetu aduersariorū:
Nā eius quæ perierit animæ sāguis;
de manu speculatoris est requirēd⁹.
Prætereā, sicut nomine vr̄bis mœnia
intelligimus, ita ciuitatis nomine ci
ues. Est enim ciuitas quasi pluriū ci
uiū vnitas, & quia, teste Orige. *πόλις*
Græcè dicitur ciuitas, atq; hoc, quia
vn⁹ sibi soli nō sufficit, cū multis e
geat: & si vn⁹ nouit facere vestes, nō
panē, & si panē, nō domū, & si domū
non tamē cætera necessaria. Ideò o
pus fuit, vt vnus vni arti, alter mili
tiæ, alter regimini incūberet. Quare
prælati omniū debet esse ordo, &
cuncta ordinata facere, ac vniciq;
quæ suæ sunt vocationis præscribere.
Ita vt quemadmodū de ordine mini
strantiū Regi Salomoni, mirata fuit
Regina Saba, ita in Ecclesia Dei om
nia honestè, & secūdū ordinē fiant:
vt ait Apostol⁹. Atq; ita ciuitas ordi
nata esse debet per sapiētiam. Amplius
vt ciuitas omnibus rebus necessarijs
est abundans (ita enim solent di
cere qui in pagis degunt; Eamus in

Boni vita, &
doctrina pa
storis quò tē
dat.

Psal. 86.

Matth. 16.
& infr. 18.

Secunda ra
tio.

Matth. 16.
Ioan. 10. &
seq.

Ezech. 13.
Supra. 3.

Infra. 33.

Tertia ratio.

Ciuitas quid.
Origen. ho.
5. in Gene
sin, initio,
tom. 1.

Præpositus
quæ nam p̄g
stare debeat,
secūdū Ori
genem.

3. Reg. 10.
1. Cor. 14.

Quarta ratio

Arist. li. 3. Politico. Ciuitas quid secundū Philosophum.

Quinta ratio

Luc. 10.

Psal. 86.

Sexta ratio.

Matth. 10. & infra 18. & Ioan. 20.

Ecclesie ciuitas cur supra montem Christum posita. 1. Cor. 3. Coloss. 1. Esa. 3. Psal. 67.

ciuitatem, vt cūcta nobis necessaria comparemus, & Aristoteli in Politicis: Ciuitas, ait, est multitudo ciuium per se sufficiens ad viuendum. Talis debet esse Episcopus, vel Prælatus, in quo vidua inueniat refugium, pupillus patrem, peccator sui delicti absolutionem, velut ciuitas refugij, iustus patrociniū, iniuria affectus iustitiā, peregrinus domum, mœstus consolationem, imperitus doctrinam, hæreticus, & schismaticus obicem, dæmon confusionem, mundus contemptum, & despicientiam: ita vt ad illū confugiens, omnia, quæ necessaria sunt, inuenire possit. Præterea, quoniam, vt ciuitas ex multis ciuibus, etiam nobilibus constat: pari ratione quiuis pastor, & doctor, cum alijs Ecclesie prædicatoribus, & pastoribus, quæ eius partes præcipuè sunt, vnam Ecclesie ciuitatem facit, atq; constituit, cuius partes quiuis eorū administrat. Ideo simul iuncti in Concilio, leges conuenientes cōdunt: Quivos, inquit, audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Suntq; eius ciuitatis veluti fundamenta, muri, turres, portæ, clauigeri, rectores, & gubernatores, de quibus Propheta: Fundamēta eius in montibus sanctis: diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob. Postremò, vt ciuitas super montē ædificata abscondi nequit, sed necessariò omnium oculis est exposita propter montis altitudinē: ita vos Apostoli ob gradus veſtri, & status celsitudinē delitescere non valetis, sed necessariò omnium oculi in vos conuertendi sunt. Mōs enim altissimus, super quo ædificati sunt, id est, Christus, cōspicuos eos, & manifestos facit per mirabilem potestatem eis traditam, per prædicationis, & Sacramentorum ministerium, per admirabile signorum perfectionem, deniq; per vitæ sanctæ conuersationem: Supra montem. De Christo asserit Paulus, quod est fundamētum illud, præter quod nemo potest aliud ponere: quia in ipso condita sunt vniuersa. Et ab Esaia dicitur: Mons domus Dñi in vertice montium. Dauid verò: Mōs, inquit, Dei, mons pinguis. Mons coagulatus, mōs

pinguis, vt quid suspicamini montes coagulatos? Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo (per vniōnem nēpe hypostaticam) Etenim Dominus habitabit in finem. Christus etiam Dñs multa, & magna mysteria in montibus operari dignatus est. Est itē lapis angularis, qui factus est in caput anguli, teste Dauide: & lapis ille apud Danielē, qui percussit statuam, & factus est mōs magnus. Familiaris est sacris literis hæc similitudo mōtis Psa. 45. 47. & 86. Esa. 60. 65. Ezech. 40. vbi Propheta demittitur super montem excelsū valde, super quo visū est ciuitatis ab Austro ædificium. Deinde posita est hæc ciuitas super montē iustitiæ Christianæ, quæ respectu illius iustitiæ, quæ in lege erat, mōs quidā est excelsus. Vnde ipse Dñs infra subdit: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum, & Pharisaorum, nō intrabitis in regnum cælorum: atq; ita B. Aug. interpretatur, & affirmat hunc sermonem de iustitia Christiana in monte ipso habitū esse. Demum posita est hæc ciuitas super montem dignitatis, & potestatis Ecclesiasticæ, quæ facit eminere prælatos, & doctores, & vndiq; tanquā lucernas in candiabro politas, ab omnibus spectari. Posita. Non se ingerens videlicet, vel intrudens, sed à me destinata, vocataq; ad tantam dignitatem, atq; iustitiā: quā obrem ciuitas in alto loco posita, vel eminentiores partes ciuitatis, vt turres, haud possit abscondi. Per hanc autem sententiam in primis firmatur fides, deinde edificantur & mores. Fides quidē corroboratur, quia ad hoc signū ciuitatis posita in monte, corruunt omnes sectæ falsæ, & sola Christi Ecclesia consistere potest. Nulla est enim, vel fuit hominum congregatio in mōte, sed in angulo, vel in spelūca occultè fabricata fuit, vt idololatræ, de quibus Lactan. lib. 5. cap. 20. Iudei certè nihil magis timent quam publicam disputationem, vt cum Stephano, atq; Paulo disputantes experti sunt, quia habent velamē ante oculos, vt non fulgeat illis Euangelium Christi: Mahometus cōsciū suę impuritatis, & spurcitię, lucē fugit,

Christus qualis lapis.

Psal. 117. & Matth. 21. & Act. 4. & Rom. 5. Dan. 2.

Qualis etiam Ecclesie mōs iustitiæ Christianæ.

B. Aug. de ser. Dñi in Mōte. c. 6. tom. 4.

Quis tertius Ecclesie mons, super quem est posita.

Ecclesie Christi supra montem posita, & ædificatio quantopere Christianam fidem roborat, atque cōfirmat.

Lactan. Act. 6. Infra 9. 2. Cer. 3. Iudæorum, Mahometi præsertim, & hæreticorū Ecclesia quā obscura, & tenebricosa.

disputa-

Hæreticorū mores, & ingenium.

Psal. 64. 1. Pet. 3.

Lutherani cuiusdā suam Ecclesiam Ecclesiam Christi olim occultæ sepe cōfirmatam asseritis fuisse, vanissimā refertur cōmentum.

Philip. 2.

Secundū argumentum.

disputatione q; interdixit suos: hæretici omnes, vt Circumcelliones, exantris, & lacubulis, secretisque locis prodierunt, vt illi qui dicebant: Iura, periura, secretum prodere noli: Manichæi impurissima, & auditu horrenda committebant; quemadmodum, & Gnostici: Valentiniani ad loca obscura, ac tenebris obfita Scripturarum confugiebant: nostræ tēpestatis hæretici primum delituerant in tenebris; deinde tanquā vulpes exantris prodierunt in lucē, suis dolis, & technis pacem, & concordiam Ecclesie fingentes, & in primis ab scholasticis doctoribus ad Patres veteres appellarunt: illis conuicti, ad Concilium generale, & Oecumenicum: illo aperto, ad lucem venire recusarunt, atq; ad Scripturā suo sensu intellectam pertinaciter, ac improbè profugerunt. Cum inſtat persecutio, in pedes se dare solent, si capiti sunt, aut negant crimen, aut dolis, & fallacijs obtegunt: si dimittantur, ad vomitum redeunt. Indię Occidentalis populi nuper inuēti, à disputatione fugiunt, quod per eam intelligunt se colliquescere, sicut ceram à facie ignis: sola Christi Ecclesia est super montem posita, parata omni poscenti se rationem reddere de ea, quæ in nobis est fide, & spe. Hoc etiam verbo, peculiari ratione ingulatur recens quædā hæresis à nostri seculi hæreticis excogitata, quæ Ecclesiam quandā fingit olim occultam fuisse, cui sua sit continuata, ne constentur nouam esse ipsorū Ecclesiam, aut doctrinam. Sed hoc illorum inuentum multis, & magnis rationibus euersum atq; labefactatū, penitus ruit. Namq; Ecclesia vera, vt hinc ait Christus, super montē posita fuit, cunctorū aspectibus patens, cuius pastores lux mūdi fuerunt, atq; ei membra fuerunt tanquā luminaria in mundo, verbū vitę continentia. Vbi ergo asseritur occulta aliqua Ecclesia, ac incognita, asseritur etiā nequaquā fuisse: siquidē, vt tradit iuris periti, de nō apparentibus, & non existētibus, idē est iudiciū. Deinde hoc se clypeo ptegere falsa omnis secta

posset: nam Sacramentariorū secta, aut Anabaptistarū posset obijcere, se occultos habuisse maiores suos, & ita hæc ratio tam militaret pro alijs sectis, à quibus abhorret Lutheranus, atq; eas insectatur, quā pro ipsa secta Lutheri. Vt enim omnes araneę eiusdem sunt ingenij in tela contexenda, atq; omnes eodē modo mellificantes: ita omnes hæretici, semper sibi nomen Ecclesie vsurparūt, vt tradunt Tertull. Aug. & Bernard. eiusdemq; artibus, ac dolis agūt. Amplius, qui in tali Ecclesia occulta fuisse versati, profectò seruari minime potuissent: etenim in vera Ecclesia exigitur oris confessio ad salutē, vt docet Apostolus; necessarius est vsus Sacramentorū sensibiliū: si ergo illi fidē protestabantur, & Sacramentis sanctificabatur, occulti esse nequibāt. Itē Ecclesia, quæ occulta, & abscondita est, id habet, vt ad eā cōfugere nemo possit, tanquā ad ciuitatē refugij, & ceu ad arcā Noë, in qua sola, diluuiò mūdū perdere, salus inueniebatur. Si ergo Ecclesia delitesceret, & eā nemo cognoscebat, nulli præfector, qui suę salutis desiderio tenere tur, perfugiu erat. Adhęc, si vllò vnquā tēpore latere debuit Ecclesia, certē tyrānorū tēpore, quo mors vniuersis Xpm pfitētibus inferebatur. Enimverò si historias Ecclesiasticas, & maiorū nostrorū scripta cōsulas, nūquā magis Ecclesiam emicuisse atq; eminuisse deprehēdes, sanguinisq; pfusione p Xpo, atq; doctrina magis cōspiciuā, & illustrē extitisse: nūquā igitur Ecclesia se occultauit. Præterea, si cuiquā fuerūt dogmata sua occultata, maximè hoc spectabat ad ipsa hæreticorū capita, vt Luth. Buc. Calui. at isti fuerūt olim Sedis Apostolicę publici cultores, & vt ipsi dicūt, Papistici maximè, ergo nulla vnquā fuit secta, ab Apostolis in hunc vsq; diem cōtinuata, quæ talia secretò crediderit. Imò ij ipsi vehemēter gloriantur, quod ipsi, & soli, Scripturarum germanum sensum adinuenerint: quod salutis viam, in qua saluentur homines, excogitarint: quod Sacramentorū vsum legi

Tertull. li. de prescrip. heret. & alibi.

B. Aug. pluribus in locis.

B. Bernard. serm. 66. in Cantica.

Tertium argumentum. Quartum argumentum.

Rom. 10.

Gen. 6. & 1. Pet. 3.

Quintum argumentum.

Sextum argumentum.

Hæretici quoniam sibi arrogent superbi illi, & impij nebuloſi.

Septimum & vltimum argum. Matt. 10.

timum cōstituerint. Ante eos igitur nulla talis fuit Ecclesia, nisi mathematica & imaginaria. Postremò, error ipse, eius esse naturæ deprehenditur, vt diu occultari nequeat: Nihil, inquit Dominus, opertū quod non reueletur, & occultū quod non sciatur: hinc hæreticos perspicimus suo tēpore magno impetu foras prodijisse, & delitescere minimè potuisse: veritas igitur, quæ non odit lucē, sed amat, diu se abscondere nunquā potuit. Si ergo prædicti nostræ tēpeltatis hæretici, cōtinere se non poterunt vnquam, quin foras eruperint: multo minus alij eos præcedētes, si qui fuissent, se in secreto cōtinere valuissent. Cū igitur sola Romana Ecclesia successione suā cōtinuatā, nūquam interruptā, integrā semper & eandē, manifestamq; semper tenuisse, per historias probatas, & patrum traditionē ostendatur: illa profectò sola, cum omnibus ad hærentibus sibi, tanquam filiabus, vera erit Christi spōsa, vera soror, vera, colūba, veraq; Christi ecclesia: ceteræ verò congregationes, quæ ab illa se segregarūt, velut infames meretrices, secretis in cōuenticulis fornicātes, sunt reijciendæ ac deserendæ: etiā si fuco verbi Dei, Scripturarūq; ornamento, seu coloribus, liniāt facies suas, speciēq; virtutis atq; honestatis obtendant.

Ex eo quod Ecclesia supra montem posita est, tria capiuntur documenta bene viuēdi.

2. Reg. 21. Leuit. 4.

Deinde ex hac sententia formatur boni mores. Nāq; pastor positus super montem dignitatis, facillè videtur omnes, sed & facilius ab omnibus videtur: idcirco eius vita, si bona est & cū virtute cōiuncta, ædificat: si mala est, scādalizat, populūq; ad peccādum allicit, incitatq; quæ tanquā lucerna quædam ducit, vt traditur. 2. Reg. 21. Hinc Leuit. 4. dicitur, Si sacerdos qui vnctus est peccauerit, delinquere faciens populū, &c. quod profectò non diceretur, nisi peccatū sacerdotis, imitatione redundaret in alios. Debet ergo pastor & doctor ita vitā suā instituere, quasi spectaculum factus mūdo, Angelis, & hominibus: Deo quidē, vt se commendet: Angelis, quo eorum fauorē, precesq; sibi

1. Cor. 4.

conciat: hominibus verò, tāquam in eorū vitæ formandæ speculum sit propositus. Debet & lauari sacerdos in vase factò de speculis mulierū, vt dicitur de sacerdotibus Veteris instrumenti: id est, tanquā exemplar quoddā commune viuēdi, omnibus se accōmodare: ob quā causā Dominus interrogabat discipulos suos, Quæ dicunt homines esse Filiū hominis? non ad suam, qui non egebat, sed ad nostrā institutionem & disciplinā: nepe quo intelligamus, in quo quenquā offendere, vel mœrore afficere possimus, vt caueamus. Tandem nos omnes ciues esse huius nouæ ciuitatis studeamus, & tanquā in mōte positi, quæ ante nos sunt, cogitemus, & quæ retro: rursus quæ supra nos, & quæ sub nobis sunt: deniq; quæ à dextris, & à sinistris: cogitemusq; nos positos esse velut in specula, vt aliorū infirmitates cognoscētes, ad eorū miserationē moueamur: ac vt videamur à Gentibus, Iudæis, Hæreticis & Christianis. Propterea abijciant opera tenebrarū, induamur arma lucis: & sicut in die honestè ambulemus. Finge te pictorē esse egregium, & opus tuū depictum in oculis omnium aliorū prodire oportere, vt de eo ferant iudicium: certè si gloriæ esses auidus, & aliorum iustas reprehensiones timeres, quoties pēnicillū sumeres, caueres ne quid inconcinnum vel ineptum, aut artis regulis aduersum pingeres: ita sanè fidelis quisq; cogitare debet apud se, quid, & quo modo operetur, ne alienum quicquam à decoro, & vocatione sua efficiat. Sed maximè hæ sūt partes sacerdotis, siue Episcopi, siue doctoris, quem vt ducem sequi debet populus, ac vt speculum, in quo se cernat, intueri, & tanquam exemplar ad imitandum propositum omnes spectare, & tāquam scopum, in quem collimare debeant, & tanquam regulam, qua se omnes metiri habeant, deniq; tanquam cor, quo omnes sapiant, & ceu stomachum, quo omnium cibi digeruntur, ac tanquam caput, quo omnia membra Ecclesiæ dirigantur. Ita enim e-

Sacerdos Christi in vase factò de speculis mulierum factò quando se lauet. Exo. 38.

Matt. 16.

Quilibet Christianus quando erit ciuitas supra montē posita. Philip. 3.

Rom. 13.

Diligēs Christi cultor quid in bono pictore habeat imitari

Sacerdotis, Episcopi, & Doctoris officia.

runt

runt ciuitas super montem posita, & verè referent Dominum nostrū Iesum Christum, cui cum Patre, &

Spiritu Sancto sit laus, honor, gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

TRACTATUS XXIX.

IN illa verba: Neque accendant lucernam, & ponunt eā sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt.

Similitudinū ordo prædictarum, & sequentis de lucerna.

Prima ratio, cur Christus Apostolos prius lucē, nunc lucernam appellauerit.

Ephes. 5. Secūda ratio.

VM Hactenus Dominus Apostolos cū sale, quantū ad vitā, cōparauerit: & cū luce, quod ad doctrinā attinet: tertiā adiecit cōparationē de ciuitate supra mōtē posita, quo ostēderet, vitæ sanctimoniam, quæ in pastoribus & doctoribus inueniri debet, diu delitescere non posse: nunc quartā adiecit metaphorā de lucerna: per quā edocētur Apostoli, eorūq; successores, eos qd ad ministeriū verbi attinet, doctrināq; cōmunicādam, abscondi minimè oportere. Ad hæc, considerandum, quod Christus comparauit Apostolos luci: modò verò illos lucernæ assimilat: vt doceat, ita eos esse lucem, non quidem per essentiā, vt Deus solus, qui per se lumē habet, & non ab alio mutuum, depēdens ve: sed esse lucem deriuatam, ceu lucernam, quæ fomento eget olei, extinguiq; potest: quod Apostolus explicauit vno verbo dicendo de Gentibus iam ad fidē conuersis: Eratis aliquando tenebra: nunc autē lux in Domino. Dixerat præterea, Apostolos esse lucem mundi, quæ omnium est causa generationū, nō tantum fossiliū atq; plantarum, sed etiā animalium atq; hominū, quippe accessu Solis, & recessu, omnium sūt rerum ortus & interitus. Ne quisquā autem valeret existimare talem esse lucē Apostolos, similes eos lucernæ facit, quæ illuminat quidē, at productionem nullam per se efficit. Vnde-

vel Christus, qui se vocat lucē mundi Ioan. 8. & 9. tamen in Apocalypsi capit. 21. assimilatur lucernæ, ait quippe: Et ciuitas nō eget Sole, neq; Luna, vt luceant in ea, nam claritas Dei illuminabit eā, & lucerna eius est Agnus. Tametsi etenim præsentī vitæ Christus verè sit Sol, & lux mundi, propter cōtinuā hominū generationes, qui ex filiis iræ sūt filij Dei, & ex filiis regni efficiuntur filij perditionis: finita tamē præsentis seculi vita, locus trāsmutationibus nullus erit: ob quā causā dicitur Agnus lucerna. Et hactenus de serie, ordineq; cōtextus sit dictum.

Circa sensum verò, & in primis quantū ad corticē, lucerna nō ideò accēditur, vt sub modio, vel in angulo ponatur: quia sine fructu, & nulli illuminatione cōsumeretur, atq; ita oleū & opera periret. Neq; lucernæ & candelæ, quæ accēdi in tēplo solent, ponuntur sub modio, vt hæretici blaterāt. Nam in Lege, lucernæ candelabri incendebantur, & lucebant ante Deū: at in nouo Testamēto, vel in meridie, in argumentum lætitiæ, & fidei Christi, nec non gloriæ lucētissimæ, quam expectamus, accēduntur: vti Hieronymus in Vigilantiū testatur. Cōparantur autē Apostoli atq; Doctores lucernis: nam id frequēs est in sacris litteris. Parauit, inquit Dauid, lucernā Christo meo: quod de Ioāne Baptista dictū videtur, de quo Dñs: Ille erat lucerna ardens, &

Ioan. 8. Infra. 9. Apoc. 21.

Christus sit Sol, & lux mundi, quo modo est lucerna.

Propositæ similitudinis de lucerna non sub modio ponisita, sed super candelabrum explicatio.

Exo. 25. & sæpè alias.

B. Hieron. Tom. 2. in principio. Psal. 131. Ioan. 5.

Apo. 2. 1.
Psal. 1. 2.

Apostoli atq;
Doctores cur
similes lucer
næ à Christo
dicantur.

1. Tim. 1.
2. Tim. 1.
Tit. 1.
Secundaratio.

Tertia.

2. Pet. 1.

De quib⁹ pa
stores illumi
nēt suos sub
ditos.

Malac. 2.

lucens: & de Christo paulò antè diximus, *Lucerna eius est agnus: & David de se ipso: Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine.* Ad hęc. 2. Reg. 21 *Iam non egredieris nobiscum in bellum, ne exstinguas lucernam Israel:* cuius quidē metaphora rationes aliquot reddi possunt. Prima est, quòd quemadmodum lucerna nō ex se illuminatur, sed limitatum ac mutuatum aliunde lumen habet: ita omnes ex nobis sumus tenebræ, & tenebras, id est, privationes lucis, siue perfectionis habemus: atq; hoc quidem expedit vt pastor agnoscat, quòd tum se, tum alios perfectè agnoscere queat: idèd vbi vult qui accendit lucernas Deus, & quando, & quantum vult, illuminatur Apostolus, vel pastor, vel doctor: ad quod egent continuo fomēto olei, nempe diuinæ gratiæ, ac expurgatione, vt reddant lucem. Atq; hanc ob causam Apostolus, præter gratiam, & pacē etiam misericordiā optat in salutatione in epistolis, quas ad Timotheum, & ad Titum scribit. Ad hęc, vt diuersis lucernis, diuersis in locis vtimur: cum vna satis esse nequeat: ita diuersos episcopo tanquā lucernas, in diuersis Deus constituit locis. Item comparatur lucernæ Apostolus siue doctor, quoniā vt eius vñus est absente luce Solis, ita Christo remoto, cum per præsentia sensibilem se subduxerit in cœlū, pastor tenebras noctis vitæ præsentis illuminare debet: quod præstare non valet, nisi sacra Scriptura vtatur, quæ teste B. Petro, lucerna ardens est in caliginoso loco, donec dies gloriæ illucescat, & Lucifer Christus oriatur in cordibus nostris per lumē glorię. Illuminat autē pastor de credendis, sperandis, diligēdis, fugiēdis cauendis, & deniq; de omnibus ad salutē necessarijs atq; vtilibus, pro statu cuiusq; & vocatione: dubiaq; emergētia elucidat. Nāq; *Labia sacerdotis custodiēt scientiā, & legē requirēt de ore eius: quia Angelus Domini exercitū est.* Vbi verò pastor, siue doctor nō docet, lucerna accensa non est, sed extincta potius & fœrens: eo quòd noluit suscitare semen fratri suo Chri-

sto. Nūc enim Euangelij quifq; prædicator, ita debet in ecclesia laborare, vt defuncto fratri, id est, Christo suscitaret semen, qui pro nobis mortuus est: & quod suscitatum fuerit, eius nomen accipiat. At verò qui electus ab Ecclesia, ministeriū euāgelizandi, & baptizandi renuerit, ab ipsa Ecclesia dignè, meritoq; contēnitur. Qui enim & sibi prodest, & Ecclesię, bene intelligitur vtroq; pede calcatus: vnde illud: *Quam speciosi pedes euangelizantiū pacē, euangelizantium bona.* Qui autē lucratorū curā refugit aliorū, discalceati illius non figuratū significauit, sed in se impletū portauit opprobriū. Hęc Augustinus in lib. con. Manichęos: & citatur à Gratiano. 8. q. 1. cap. Olim.

Præterea cōparatur Apostolus lucernæ: quoniā vt lucerna prius in se ardet, quā luceat ceteris: ad eū morè debet charitate Episcopus ardere in se prius, quā lucere per doctrinā alijs: hinc illa vox Pauli: *Si linguis hominum loquar, & Angelorū (id est, naturalia, & quæ naturā superant, explicè) charitatē autē non habē, factus sum velut as sonans, aut cymbalum tinniens.* Etenim si quis verbum Dei, prædicatoris officio fungens, ministraret, extra charitatē Dei posit⁹, profectò, si quorundā Theologorū sententia vera est, delictū graue & lethale nō euaderet, maximè si ei⁹ delictū esset omnibus cōpertū & notū: quā obrè Christus à B. Petro prius exegit charitatē, quā illi diceret: *Pasce oues meas.* Bona enim pascedi oues pars in doctrina cōmunicanda posita est. Hinc de Ioāne asseruit Dominus, quòd dērat lucerna ardēs & lucens: quæ verba expendēs Bernardus serm. de natiuitate Ioannis Baptistę, scribit: *Est enim, inquit, tantū lucere, vanū: tantum ardere, parū: ardere, & lucere, perfectum.* Audi quid dicat Scriptura: *Sapiēs permanet vt Sol: stultus autē vt Luna mutatur.* Quia enim splēdet Luna sine feruore, modo plena, modo exigua, modo nulla videtur. Mutatū siquidē lumē nunquam in eodem permanet statu, sed crescit, deficit, extenuatur, ad nihilatur, & penitus non cōparet. Sic si qui consciētias suas in-

Deut. 25.

Rom. 10.
Esa. 52.
Nahum. 1.

B. Aug. 10. 1.

Quarta ratio dicitur comparationis lucernę.

1. Cor. 13.

Quid linguis hominum loqui, & Angelorum.

Ioan. 21.

Supra. 5.
B. Bernard.

Eccle. 27.

Quare stult⁹, vt ait Sapiēs, sicut Lunamutetur, teste Bernardo.

alie-

Act. 2.

Quintaratio

Luc. 6.

Sexta ratio.

Exod. 34.
2. Cor. 3.

Ioan. 1.
Iudic. 15.
Quemadmodum bon⁹ pastor veritati aduersantes vrere debeat
Orig. 10. 1.

Quid trecentarū vulpes à Samōne colligatæ significant.

alienis labijs posuerūt, modò magni, modò parui sunt, modò nulli, secundū quod adlatiū linguis vel vituperare placuerit, vel laudare. At verò Solis splendor igneus est, & cum seruet acrius, etiam oculis lucidior exhibetur. Sic ille. Hinc Dominus Apostolos destinaturus per orbem vniuersum ad Euangelizandū, prius misit in illos Spiritum sanctū in forma ignis, quo intus arderēt zelo gloriæ Dei, & salutis animarū, ac iustæ indignationis in dæmones, & peccata; meritò vt lucere possent. Insuper, vt lucerna impertit lucem suam alijs lucernis, sine vllò suo detrimento; ita Apostolus, sapientiam, & doctrinam, quam in alios spargit, sibi retinet; imò & per hoc augeri pmeretur illam sibi, iuxta illud, *Dat, & dabitur vobis.* Quod non ita est de temporarijs bonis. Eadem planè ratione Pater Filio communicat essentiam suam, quam tamen nō amittit: gratis ergo proponi debet verbum Dei, & sine inuidia.

Amplius, lucerna si manu tangatur, vrit, velut splendor vehemēs ofuscatur oculum: non secus Prælatus vrit tangentes se, & murmurates hæreticos: ita Moses, vt lucerna accensa à Deo de monte descendit, opus quæ fuit faciem eius velari, ne quemquam magno suo offenderet splendore: atque ob id diuinæ res non nisi velaminibus sensibilibus inuolutæ nobis propositæ sunt: *Et Verbum caro factum est.* Quomodo autē vrere habeat Prælatus eos, qui aduersantur & resistunt veritati, docet Origenes homil. 4. in Cantica his verbis: *Hos sãson* (scilicet vulpes, id est, fallaces peruersosq; Doctores) *qui veri & fidelis imaginem tenet Doctoris, capiens verbo veritatis, candam ad caudam colliget, id est, aduersantes sibi, & diuersa à se inuicem sentientes, docentesq; confutet; atque ex ipsorū verbis propositiones collectionesq; accipiens, in Alaphylorum segetem ignem conclusionis emittat, & ex proprijs eorum argumentis omnes eorum fructus atque vineas, & oliueta pessima generationis incēdat. Sed & ipse numerus trecentarum vulpium, quæ à se metipsis diuersa & dissonantes;*

erant, triplicem formam indicat peccatorum. Omne enim peccatum aut in facto, aut in verbo, aut in consensu mentis admittitur. Hactenus ille. Postremò, lucerna vbi extincta est, fumo defœter; simili modo Doctor, vel Episcopus vitæ sanctimonia atque doctrina non lucens, in fumū vanitatis resoluitur, fœtetque vita eius, & corā Deo, & coram hominibus; domusq; eius siue Ecclesia in tenebris manet. Quid enim abiecius & contēptius, quā neglecto munere Apostolico, cum Iuda oculis incubare, atq; con sanguineis ditandis incubere? Hinc Virgines fatuæ lampades extinctas gestantes, ob ignoracionem eorum quæ suæ salutis sunt, à regno excluduntur. Sed iam expendamus verba textus.

Neque accendunt lucernam. Accenditur in primis à sanctissima Trinitate, quæ lux est, in qua non sunt vllæ tenebræ, & ignis consumēs. Deinde accenditur ab Angelis, per quos Dei verba, & reuelationes, siue inspirationes ad nos veniunt & descendunt, de quibus Propheta; *Qui facis Angelos tuos Spiritus, & ministros tuos ignem vrerem.* Tertio, accenditur à viris bonis & Sanctis, qui docent, & in doctrina sana exhortantur, quare veteres Patres atque Doctores: Ecclesiæ qui dicuntur lumina, euoluēdi diligēter versandi que sunt: quorum lectio & ad fidem retinendā mirificè instruit, & ad amorem Christi accendit, simul ea etiam quæ alijs erudiendis necessaria videantur, supeditat. Quarto, accenditur à sacra Scriptura, quæ vim ignis, & luminis ac lucis habet. Ignis quidem, quia charitatem incendit, & omnē scoriā peccati consumit. Vnde scriptum est: *Non ne verba mea sunt quasi ignis? iterum, Ignitum eloquium tuum vehementer: rursusque, Omnis sermo Dei ignitus, clypeus est omnibus sperantibus in se.* Lucis verò, quia de Deo & sine nostro, de que necessarijs ad salutem instruit. Hinc Propheta ait: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Lucerna quidē, ad cauenda peccata, quæ sunt opera no-

Septima ratio scilicet Apostoli, & Doctores cōparentur lucernæ.

Ioan. 12.
Matth. 25.

Sanctissima Trinitas, Angeli, & homines sancti lucernam quomodo accendant.

1. Ioann. 1.
Deut. 4. &
Heb. 12.
Psal. 103.
Heb. 1.

Diuina eandem lucernā vt accendat Scriptura.

Ierem. 23.
Prou. 118.
Psal. 30.

Psal. 118.
Lucerna pedibus nostris vt sit verbū Dei: & lumē semitis nostris.

ctis,

Profani autores quatenus legendi.

Act. 12. 1. Cor. 15. Tit. 1.

Clem. Rom. epistol. 5. a medio.

Sacrarum intelligentia Scripturarū vnde petēda

Ethnici Doctores suā ferē & sacris Scripturarū fontibus hauere doctrinā

Exod. 12. B. Aug. lib. 3. Confess. cap. 4. to. 1. sub initū.

M. Tul. Ciceron. Hortensius quid profueris Augustino.

Res etiā creata qua ratione Dei lucernam accendant.

Rom. 1.

Christus homo eiusmodi lucernā quā tum accendit.

Luc. 15. Qualis Humanitas Christi.

ctis, & tenebrarum, lumen verò emitis meis, ad virtutum officia, & recte facta præstanda, quæ quidem opera sunt diei, & lucis. Cæteri verò Doctores haud ita instruūt, nec mouent, licet interdum aliquid ex eorum officina, penūque depromi possit: sobriè tamen, vt fecit Paulus, & cum iudicio: potiusque ad nostram cōfusionem, quàm disciplinā. Hinc Clemens Romanus epist. ad Ierolimitanos; Oportet, inquit, à Deo intelligentiam discere Scripturarum, qui eā à maioribus secundum veritatem sibi traditam seruuuit, vt & ipse possit ea que rectè suscepit, competenter asserere. Cum enim ex diuinis Scripturis integrā quis, & firmam regulam veritatis suscepit, absurdum non erit, si aliquid etiam ex eruditione, ac liberalibus studijs, qua forte in pueritia attigit, ad assertionem veri dogmatis conferat; ita tamen, vt vbi vera didicit, falsa & simulata declinet. Hæc ille sanè perelegāter, & doctè. Sed Patres magno studio. illos cōfectati sunt: etenim Gentes omnibus opibus tanquàm Ægyptios spoliarunt, & tanquàm ab iniquis dominis in vsum nostrum asseruerunt. B. Augustinus in libris suarum Cōfessionum testatur se lectione dialogi cuiusdam Ciceronis, quē inscripsit, Hortensius, & qui exhortatione ad Philosophiam continet, mirificè ad amplectendam Christi fidem fuisse permotum atque inflammatū. Quinto, succenditur lucerna ab vniuersis creaturis, quæ cū ex amore Dei sint cōditæ, & in testimonium dilectionis eius, quā erga nos gerit, vim habent non tantum illuminandi de abditis abstrusisque perfectionibus diuinis, vt docet Apostolus; sed etiam inflammandi, ad charitatemq; numinis impellendi. Postremò inter ònia nihil magis accendit lucernas nostras, quàm Humanitas Christi sanctissima, quæ diuino incensa atque inflammata Verbo, atque in candelabro lucis posita maximè luxit, splēdoreque suo magna mundi luminaria offuscavit. De hac lucerna in Euangelio Dominus videtur locutus, cum illam asseruit per mulierem fa-

cientem fuisse accensam, vt quæret drachmam perditā: & ab illa Agni lucerna ignita accendendæ sunt omnes lucernæ nostræ: nec in aliū vltimum lucendum est, nisi vt nos ipsos & proximos nostros Deo perditos per peccatum, Christo ad salutē inueniamus. Et ponunt eam sub modio. Aduerte circa literam Marc. 4. & Luc. 8. vbi hæc sentētia alio loco dicta citatur, addi de positione lucernæ sub lecto, & apud Lucam pro modio ponitur vas: Nemo, inquit, lucernam accendens, operit eam vase, aut subtus lectum ponit. Et idem cap. 9. Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque sub modio: quibus metaphoris, et si diuersis, eadē semper significatur occultatio lucernæ. Domus enim ampla est, vt lux in eam diffundi, & extendi possit; modius verò, paruus est, & lux per illū restringitur, prorsusque inutilis redditur. Modius ergo est, id omne, propter quod lux doctrinæ Christi restringitur, in quæ angustias cogitur. Et in primis modius, est Synagoga, siue Mosaica lex, vt tradunt Ambrosius, & Hilarius. Non enim est lux Euangelica sub mensura legis concludēda, nec intra terminos vnius legis cohibēda. Verba Hilarij sunt: Synagogam dignè Dominus modio comparat, que susceptos fructus intra se tantum receptans certum modum dimensa obseruans continet. Nunc autem fructu omni adueniente se vacuauit, non tamen potens luminis occludendi: atque idē iam lucerna Christi non recōdenda sub modio est, neque operimento occultanda Synagoga. Sic ille. Deinde verò modius est finis strictus alicuius cōmodi corporis, seu temporarij, secundum Augustinum in sermone Domini in Monte: siue vana, & popularis aura, quæ ita prædicatoris os obthurat, ne vel vitia, vt par est, acriter reprehendat, vel ad virtutum studia vehementiore accendat oratione, ne propositū lucrum, compēdium ve amittat. Augustini verba sunt hæc: Quid putamus ita esse dictum sub modio, vt occultatio tantum lucerna accipiēda sit, tan-

Apo. 21.

Cur lucere debeamus. Mar. 4. Luc. 8.

Iust. 11.

Per modium quid: modio cur legem Christus Mosaicam comparat. Ambros. in Lucā, li. 7. c. 13 to 5. Hilarij. Can. 4. in Matt.

Quid etiam modius significet secundum Augustinum. Aug. ca. 12 li. 1. de sermone Domini in monte, init. rom. 4. prope finem.

quàm

Modius com modū est corporale dupliciter.

2. Cor. 5.

Matth. 7.

Ioan. 3.

2. Pet. 2. Balaam Propheta quos adumbraverit.

Num. 22.

Beda in ea. 2. posterior. Petri, to. 5. circa finem

Bosor quid sonet.

Rom. 8.

quàm si diceret, Nemo accendit lucernā, & occultat illam; An aliquid etiam modius significat, vt hoc sit ponere lucernā sub modio, superiora facere corporis comoda, quàm prædicationem veritatis, vt idē quisque veritatem non prædicet, dū times ne aliquid in rebus corporalibus & temporalibus molestia patiat? Et bene modius dicitur, siue propter retributionem mensura, qua quisque recipiet quæ gessit in corpore: vt illic inquit Apostolus, Recipiet vnusquisque quæ gessit in corpore: & tanquàm de hoc modio corporis alio loco dicitur; In qua mensura mēsi fueritis, in ea remittetur: siue quoniam temporalia bona, qua corpore peraguntur, certa dierū mensura & inchoantur, & trāseunt, quam fortasse significat modius; æternæ verò & spiritalia nullo tali fine coarctentur. Non enim ad mensuram dat Deus spiritum: sub modio ergo lucernam ponit, quisquis lucem bonæ doctrinæ temporalibus obscurat, & tegit. Hucusque ille diuinus Pater. Qui ergo prædicat ad mercedes temporales spectātes, pulchrè in Balaam repræsentantur: de quibus Apostolorum Princeps in posteriori epistola ait: Derelinquentes rectam viam errauerunt: secuti sunt viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amauit, correptionem verò habuit sua vesania. Subiugale mutū animal in hominis voce loquens, prohibuit Prophætæ insipientiā. In quæ verba scribit Beda: Nonnunquā, inquit, multi Catholici in tantum mercedem amant iniquitatis, vt etiam docti ab indoctis, à laicis Clerici meritò laceantur. Qui iure comparantur Propheeta, qui verbis a sine contra naturā loquentis corripitur, nec tamen à proposito præmi itineris retardatur. Quibus etiā aptissimè nomen congruit ciuitatis, de qua Balaam venisse perhibetur. Bosor namque; carnis, siue in tribulatione dicitur. Neque alia magis causa luxuriosis existit verbū veritatis amore pecunia, vel desiderium temporalium adulterare, quàm quod carnis se concupiscentia mancipauerūt, indigni nimirum Apostolica laude, qua vere fidelis glorificans ait: Vos autem fratres non estis in carne, sed in spiritu. Vnde & in tribulatione sunt positi, nō quidem ea, quam pro Domino ipsi patiuntur,

sed in illa potius qua animos infirmorum peruersis operum suorum exemplis, ne ad salutem exurgere, vel respicere possint, opprimunt. Sed & nomen ipsius Balaam, qui vanus populus, siue præcipitans eos interpretatur, talibus cōuenit. Qui enim agnitam veritatis viam sponte ipsi deserunt, quid nisi vanus sunt populus? quid nisi in præcipitium suos mittunt auditores; quibus non salutaria qua corrigant; sed qua illos delectent, erronea prædicat? Hactenus Beda. Ad hæc modius, est mensura luminis humani, finem, & viam ad illum ducentem nesciētis. Vt enim iniustum foret, si lumē sensus, quod strictum & perangustū esse constat, lumen rationis, quod maius & amplius est, veluti tyrannide vellet opprimere; ita vt nihil aliud sit verum ex his quæ ratio dicat, sed id tantum quod sensus: simile profectò esset, & humani ratione discursus diuina Sacramenta metiri. Quamobrè opus est, vt ratio se ipsam deiciat verbo Dei, & omnia simpliciter credat: plus enim facere potest Deus dormiendo (si in illum somnus caderet) quàm nos intelligere vigilando. Ex quo hæretici ridiculos se homines præstant, qui fide destituti, similibus rationibus argutātur. Quomodo (inquiunt) totus Christus in tam paruo pane delitescit? Quomodo vallet vnus & idem tot occupare loca? Quomodo fracto pane, non frangitur Christus? Item modius, conuenticula hæreticorum sunt, antra & cauernæ vulpium, & iustia ferarum: nam ea ratione pro paucis mortuus esset Christus; obscura quoque esset Ecclesia, atque latens; nec fidem exerta voce confitens. Hinc Bernardus serm. 66. super Cantica in quosdam sui temporis hæreticos, scribit: Se dicunt Ecclesiam: sed contradicunt ei qui dicit: Non potest ciuitas abscondi supra montem posita. Ita ne lapidem de monte abscisum sine manibus, montem factum, & implentem mundum, vestris creditis inclusū antris? Et proximè supra: Nēpe, inquit, iactant se esse successores Apostolorum, & Apostolicos nominant: nullū tamen Apostolatus sui signum valentes ostendere.

Balaam quid significet.

Tertiamodij acceptio.

Humana ratio cur debeat se ipsam (vt ait Apostolus) captiuare in obsequium fidei. 2. Cor. 10.

Hæreticorū conuenticula (quæ quarta est acceptio) quomodo rectè modius appellantur.

B. Bernardus circa med. sermonis.

Dan. 2. & seq.

ostendere.

Quales illi se venditent infelices.

Quinta modij significatio.

Luc. 9.

Psal. 18.

Sextus modij significatus.

Luc. 5.

Act. 2.

Infra 4.

Concionatores à paucis tantum volentes intelligi, quales merito videatur.

Quid candelabrum, cui superponitur lucerna, significet.

Aboc. 1.

Ibidem.

Exo. 25. & alibi.

Domus quid August. quid alijs probabilius.

B. Aug. lib. de ser. Domini in monte, in fine, libro 4.

ostendere. Quousque lucerna sub modio? Vos estis lux mundi, dictum est Apostolis, & ideo Apostoli super candelabrum, ut toto luceat mundo. Pudeat successores Apostolorum lucē nō esse mundi, sed modij; mundi autem tenebras. Sic sanctus Pater. Est præterea modius puilli animi atq; timidi, in tēpore necessitatis, ppter homines Christū cōfiteri erubescētis: Qui erubuerit me, inquit, & meos sermones, hūc Filius hominis erubescet. Catholicus prædicator debet cū Propheta dicere, Loquebar de testimonijs tuis in cōspectu Regū, & nō cōfundēbar. Ad hæc, modius est, prædicatōre diuini verbi per paucis curiosis tantum velle placere; cū tamē laxada sint retia in capturā, vt multi pisces capiatur: vt Petr⁹ bis fecit Act. 2. & 4. qui magnā hominū multitudinē ad Christū cōuertit. Qui autē sermonē affectant, quo à paucis intelligatur, similes sunt ijs, qui multos ad prandium inuitarēt, & tamē duorū, triūve gustatui cibos cōdirent, reliquis verò vel crudos vel parū sapidos proponerēt. Sūt ergo subtilia omnia rescandanda atq; inutilia; quæ verò salutaria existunt, planè ac perspicuè pro auditorum captu accommodanda.

Sed super candelabrum. Per candelabrum, vel Christus ipse, vel clavis sciētiae, vel potestas docēdi, vel ipsa Ecclesia, quæ nota est, valent intelligi. Est enim Ecclesia vt mōs, super quo pastorū ciuitas sita est: & candelabrum, super quo lucernæ hinc inde positæ sunt: & Apoc. 1. septē candelabra aurea septē interpretantur Ecclesię, ad quas Ioann. scripsit. Etenim vt Moy si candelabrum tres ex vno latere lucernas, & totidē ex alio habebat, & septimā siue maximā lucernā in medio: ad hūc sanè modū Christ⁹ Dominus, in sūmo gradu candelabri collocatus est tanquā summa lucerna, habetque à dextra lucernas tres, id est, Doctores Instrumenti Noui; tres verò à sinistris, nēpe Veteris Testamenti Prophetas & magistros.

Vt luceat omnibus qui in domo sunt. B. Augustinus per domum mundum intelligit; de quo dixerat, Vos estis lux mundi: ad quod alludit Paulus, cū

ad Philipp. scribit, quod lucerēt tanquā luminaria in mundo. Sed germanior videtur expositio, si per domū intelligamus Ecclesiam, de qua Apostolus; Hæc tibi scribo, fili Timothee, vt scias quomodo oporteat te in domo Dei cōuersari, quæ est Ecclesia Dei viui, columna & firmamētū veritatis. Nāq; in Ecclesia tantum lux est; ideo eō intrandū, vt lux videatur: & Christ⁹, qui intus est, alias lucernas accēdēs, agnoscat. Vt miserè hallucinētur hæretici, qui extra Ecclesiā quærūt veritates: similesq; efficiunt ijs, qui hortū multis & pulchris fōtibus ornatū, credere nollēt, quia ipsi nodū viderūt; rogati verò vt ad eū spectādum ingrederētur, recusarēt, sed dicerēt, Adduc fontes istos ad me, vt possim credere. Ita hæretici eū extra Ecclesiā sūt, clamitāt, Demōstramihī veritates istas, quo credā. Quibus dicendū est, vt primū Ecclesiæ se in gremiū recipiāt; quod vbi præstiterint, quāprimū illis lux veritatū Catholicarū fulgebit. Inter Catholicos verò multi sūt, qui volūt quidē ad lucē mundi Christū, & ad priscorū Patrū exēpla respicere: vt vitā Christiano dignā viro agant, sed ad candelā parū rationis & prudentiæ hemanæ: vnde in multis deficiunt. Curēt ergo pastores Ecclesiarū meminisse se positos ad lucēdum vitam atq; doctrinā. Quare Esaias dicebat, Va mihi, quia tacui; & Paulus, Va mihi est, si non euangelizauero. Exodi. 28. Præcipit Dominus, vt Sacerdos dum ingreditur Sanctum Sanctorum, vestem gerat tintinnabulis, & malogratis contextam vndiq; vt audiatur sonitus, quando ingreditur Sanctuarium, & non moriatur. Quia, vt Magnus Gregorius ait, Iram contra se occulti iudicis erigit pastor, si sine sonitu prædicationis incedit. Debet autem ex charitate, charitas ipsa, vnitas, pax & concordia Christiana, in malogratis significata, prædicari, vt ita habitū quē gestat, vita & moribus adimplere videatur, ope & gratia Dñi nostri Iesu Christi, qui cū Patre & Spiritu factō semper viuūt, & regnat in secula seculorum. Amen.

Philipp. 2.

1. Tim. 2.

In Ecclesia Christi sola lucē esse, cōtra Lutheros.

Quinam ex Catholicis ponere lucernam sub modio videatur

Esai. 6.

1. Cor. 9.

Exod. 28.

Quid quod summus olim Sacerdos Sanctuarium ingressurus, vestē vndique tintinnabulis & malogratis contextam gestare debebat.

Greg. Rom.

li. 1. epist.

13. cir. modium, v. 2.

TRACTATUS XXX.

IN illa verba: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in caelis est.

Quid Platonum actionum infirmitate statuendo peccauerit. M. Tul. sub initium.

Heb. 13.

Quæ ratio connexionis horum cum præcedentibus.

QVIS Sit scopus in bonis actionibus spectandis, ex Platonis sententiā Cicero lib. 1. Officiorū aperuit. Ait enim: Non nobis solum nati sumus, ortusq; nostri partem patriæ dicat, partem parietes, partem amici. Volabant igitur ad illa tria sapientē, siue Philosophū opera sua referre oportere. Sed profectō verum nobilioris partis parentem ignorabāt, nēpe Deum ipsum; veram etiā patriā, quæ in caelis nos manet: etenim magno in errore is versaretur, qui carcerem patriam esse existimaret suā: veros etiam amicos nesciebāt, quorum negotium agere debemus: hi sunt omnes homines, qui à nobis tanquā proximi & amici tractandi sunt. Etsi ergo Philosophi ex parte attigerint, quod sit referendū bonorum operum studium; integrè tamen atque perfectè Christus in propositis verbis illud præstitit: quæ more nostro diligenter excutienda sunt & ponderanda.

Circa eorum verò contextum dicendum est primò, quod cū Christus comparasset Apostolos salū terræ, mundi luci, ciuitati super montē positæ, & lucernæ lucenti in domo, hoc est, Ecclesia, atque habente bonum testimoniū ab his qui foris sūt, qui mundus dicuntur; periculū autē esset, ne ita se ingererent ad instruēdos alios, vt interim obliuiscerētur seipos, docet nunc modum & finē propter quem alijs lucere debeant. Hinc ad bona opera rectè perficienda hortatur Dominus, sicut & Pau-

lus; Attende, inquit, tibi & doctrinā: in sta in illis. Hoc enim faciēs, & te ipsum saluum facies, & eos qui te audiūt. Quidam enim inueniuntur, qui sibi solis, & non doctrinæ attendunt; atq; hoc exiguum est, & his qui docendi munus habent, haud fatis. Quidā verò alijs tantum instituendis studēt, sui verò curam omniū negligunt; at hoc vanum est, & instar candelæ illuminantis alios, consumētis se ipsam. Porrò alij sunt, qui & sibi, & alijs vacant; quod prudētis est charitatis: at postremo loco deterrimæque sunt, qui nec sibi, nec alijs prospicientes, more brutorum animalium hūc degunt, quo præcipientes ferantur; quos suo exemplo secum trahunt, nihil curantes. Hortatur deinde Christus Apostolos, & in eis eos, qui docendi munere funguntur, vt doctrinam quam verbo prædicant, factū faciem reddant, illamque bonis operibus, vt ait Apostolus, ornent atque confirmet: Nam alioqui vnus adificans, & vnus destruens, quæ utilitas in vrisque? Benè enim docēdo, & malè viuendo, Deum docēs, quomodò te punire & condemnare debeat, teste Chrysofomo. Adde, quod cum operibus externis bonis & laudabilibus, qualia sunt, docere, sacrificare, ieiunare, orare, & eleemosynas facere, maximè infidietur inanis gloria, illaq; adiecto malo sine corrumpere nitatur: Dominus his verbis docet, in quem sit potissimum finē intuendum, nēpe vt Pater in omnibus glorificetur. Proponens quippe verbum Dei, si aptè & cum fructu

1. Tim. 4. Tria Doctorum genera: & quodnam deterrimū genus hominū.

Prædicatores quando perfectè doceant, ac moueant auditores.

Eccli. 34.

Chry. hom. 15. tom. 2. initio.

Bona opera cur in Dei Patris gloriam sint tantummodò referenda.

suum præstet officium, periculū est vanæ gloriæ, ac solutioris vitæ: si vero ineptè, aut sine auditorū frequentia, & fructu prædicet, ob auditorū malitiam, in discrimen venit delistēdi à munere suo, tacendique. Idcirco Christus instruit, vt simul cū doctrina in stemus bonis operibus, quæ autoritatē præstant & efficaciam verbo prædicato. Docet insuper, quomodo simul sint lux & lucerna: lux quidem, illuminatio absque vlla sui diminutione, velut lucerna, vel candelæ facit: lucerna verò, vt pendentes ab alio; nempe Deo, in illuminando nos esse intelligamus. Omnes enim creaturæ velut umbræ quædam sunt, à Deo, qui velut corpus est, dependentes. Expendamus iam singula verba. *Sic*, inquit, *luceat lux vestra*. Doctrina scilicet Evangelica, quæ est lux lucernæ deriuata, tendens ad Deum, limitataque, & ardēs in caliginoso loco. *Sic luceat*, inquit, nempe quomodo dixi lucernam lucere super candelabrū omnibus qui in domo sunt. Vel simpliciter ita luceat lux vestra, vt videant, hoc est, adeo luceat lux vestra, vt videant opera vestra homines. Non autem significat finem, non enim, inquit, ad hoc luceat lux vestra, vt videant homines: sed ita luceat, vt homines videant: & sic tantum consecutio est, non finis, qui est glorificare Patrē, vt subdit. Et addit, *Vestra*. Tū quia à Deo donata est vobis, neque quærētibus, neque promerentibus; nā Deus scientiarum, Dominus est: quanquā interdum rogari velit. *Si quis*, ait Iacobus, *indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter*. Tuum est enim, quod tibi ab altero datur, vt castrum, vestis, liber; ita & quod tibi donatur à Deo. Deinde dixit, *Vestra*, id est, à nobis triplici ratione possessa. Primò quidē intellectu, capiente & penetrante illam, non autem offuscato vel obtenebrato: nā alioqui confunderet alios: atque hoc beneficium datum est fidei & Ecclesiæ. *Nisi enim credideritis*, inquit Esai. *non intelligetis*: nam vbi nō est fides, nullum est lumen scientiæ: vt in hæ-

reticis constat. Quemadmodum si in templo aliquo tantum panis esset, & extra ingens fames omnes inuaderet: qui ex templo exiret, proculdubio in famē incideret; nec haberet vlllos veros cibos, sed pictos, vel fictos, qui esuriam minimè tollerent: ad eum modum Ecclesia Bethleem est, siue vera domus panis, ab ea quicunque per hæresim recedit, nō potest non esurire; vt filius ille iunior, qui à domo patris recedens, abiit in regionem longinquam. Facta est autem fames valida in regione illa, & cepit esurire: nec inuenit nisi filiquas porcorum, id est, mendacia verbi Dei prætextu colorata, venenaque melle lita.

Quod si dicas, multa bona hæreticorum libros continere: non negamus: sed hæc, ad panem Ecclesiæ Catholicæ spectant, vnde illa suffurati sunt. Paulus ergo meritò de his scribit, quod non intelligunt neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Deinde non tantum intellectu, sed etiam voluntate possessa esse lux debet. Etenim veritas ipsa, & sapientia maximè est amabilis, & sapiens nostrum: hinc est, quod Philosophi pulchrum sibi nomen indiderunt, id est, amatores, vel amici sapientiæ. Ita quoque Christianus affectu debet esse transformatus in sapientiā ipsam, quæ Christus est, & cum Salomone dicere; *Hanc amavi, & exquisivi eam à iuuentute mea, & quasi sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum forma illius*. Ad hæc possideri etiā debet, vita, moribus, & gustu: dicere enim solitus erat B. Franciscus: *Tantum quisque scit, quantum operatur*. Philosophus verè ille est, qui præcepta, quæ de virtute & honesto sunt, in mores transfundit. Pulchrè enim Seneca libro 12. epistolarum, epist. 85. ad Lucilium scripsit: *Alimenta quæ accepimus, quandiu in sua qualitate perdurant, & sola innatant stomacho, onera sunt. At cum ex eo quod erant, mutat a sunt, tunc demum in vires, & in sanguinē trāsunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia, præstemus, vt quacunque hausimus, non patiamur integra esse, nec aliena sint, sed*

Hæreticos vt pote infideles sine luce esse.

Luc. 15.

Si lucem hæretici nō habent, quidno bis interdum lumē doctrinæ suppeditant.

1. Tim. 1.

Volūtate lux quomodo possidetur à nobis.

Sap. 8.

Quid lucem vita, vt debemus & moribus possidere.

Magni Seneca exemplum apertissimum.

Quomodo simul sint lux, & lucerna Doctores.

Quemadmodum lucere debet lux nostra corā hominibus.

Lux cur nostra dicatur.

Iaco. 1.

Hanc lucem vt nos intellectu possideamus.

Esai. 7.

Lucere debet lux nostra quare coram hominibus, secundū Origenem. Orig. circa mediū hominibus, to. 1.

Qualis lux nostra præ Christi luce atque splendore.

1. Tim. 6. Deum lucem inaccessam quibus oculis videre possumus.

B. Anton.

Exod. 34. 2. Cor. 3.

concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non in ingenium. Hæc Seneca.

Coram hominibus. Ponderat hoc verbum Origenes homil. 9. in Prophetam Ezechielē, his verbis: *Quomodo, inquit, lumen lucernæ ad Solis radios obscuratur, & velut alia quadam cæca materies contenebescit: sic licet fulgeat iustorum omnium lumen ante Christum. Luceat quippe lumen vestrum, non simpliciter dictum est, sed luceat ante homines. Ante Christum non potest lumen fulgere iustorum. Vt splendor Luna, & micantia cæli sydera, priusquam Sol oriatur, in stationibus suis rutilant, orto vero Sole absconduntur: sic lumen Ecclesiæ, vt lumen Luna, priusquam oriatur lumen illud verum Solis iustitiæ resplendet, & clarum est ante homines: cum autem Christus venerit, ante eum contenebescet. Sic ille. Ergo coram hominibus, qui ex se sunt tenebrosi & lippī, neque claritatem Solis in se ipso ferre apti; quibus opus est, paulatim lucem temperatam in sanctis hominibus ostendere, quam in luce inaccessa, hoc est, in Deo ferre non valent.*

Simili ratione qui diu vixit in obscuro carcere & tenebroso, haud debet quamprimū inde educi ad spectandum lumen Solis, sed in cubiculum clarum, inde in aliud clarior, & inde tandem ad lucem Meridianam Solis: ita Deus Optimus Maximus in se ipso quidem nobis inaccessa lux est, sed in nube Humanitatis magis est spectabilis, in Sanctis adhuc magis comprehensa. Hinc Beatus Antonius epistola tertia sub initium, Sanctos asserbat nobis à Deo datos, qui se infirmitati nostræ attemperarent: quare Moses de monte descendens, faciem velabat propter populum, ne gloria vultus eius offenderentur: quem prædicator verbi Dei imitari videtur, qui altissima fidei dogmata, multis contegit comparationibus, varijs condit parabo-

lis, ac exemplis, quò capi possint. *Vt videant opera vestra bona*. Hoc est, vt videntes opera vestra bona glorificet: nam quomodo alioquin lucere posset lux coram hominibus quin eam viderent? Nō debet Christianus Doctor in secretum locum se abdere, ne suspicionem præbeat finistrè de se cogitadi. Nam qui male agit, odit lucem. Quo fit, vt Christus Dominus publicè edere, bibere, conuersari, & orare coram testibus voluerit, vt ipse de se dixit; *Ego palam locutus sum mundo, Ego semper docui in Synagoga & in templo, quo omnes Iudei conueniunt: & in occulto locutus sum nihil*. Deinde, vt videat, inquit: non tantum vt audiant vestram sanam doctrinam, sed vt etiam videant vestra opera bona; nepe plus mouet exempla, quam verba: &

Segnius irritant animos demissa per aures, Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ Ipse sibi tradit spectator: & Seneca libro primo, episto. sexta, *Primum quia homines amplius oculis quam auribus credunt; deinde quia longum iter per præcepta, breue & efficax per exempla*. Sic ille. Naufragiū quippe oculis visum plus mouet, quam pictum, vel auditum.

Tertiò, cauendus est hic duplex error grauissimus. Primus eorum, qui contenti larua quadam externa quorundam bonorum operum, vt ieiunij, elemosynæ, præcationis, psalmodiæ, sacrificij, & similibus; cor tamen plenum habent Dei diffidentia, odio proximi, impatientia in aduersis rebus, superbia in prosperis. Quare de Gentilibus dixit Lactantius Firmianus libro quarto, capite tertio, quod omnis eorum religio erat, Indigetis occidere animalia, dare munera. Talis erat error Phariseorum, qui iustificabāt se coram hominibus; Deus autem nouerat corda illorum: qui mundabant quod de foris est calicis & paropsidis, intus autem pleni erant rapinā & immunditia. Hic autem

Ioan. 3.

Cur publicè, nō priuatim docere debeant prædicatores.

Infra. 18.

Horat. lib. de arte.

Externum Dei cultū sine interno nihil valere.

Lactant.

Iuc. 16. Matth. 23.

pp̄terea grauis est error, quia Deū, qui spiritus est, putabant externis delectari; aut quasi homo corpustatum esset, & non Spiritus. Vt namq; donum externum ab aliquo qui te odio prosequeretur, oblatum, gratum tibi minimè existeret, aut acceptum; ita de tanto numine cogitare debebant, atque illi in vtroque homine seruiendum: ne dicat; *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me.*

Alter error etiam diligenter cauendus est eorum, qui existimant satis esse, cor Deo donare. Ego, inquit, credo, spero in Deo, illū diligo, illi me ex intimis cordis commendo visceribus, ad illumq; secretas fundo preces; externa verò alia opera quasi vana & Pharisaica, & quæ ad tumorem inducant operantes, declinant: qua ratione ducti recentēs hæretici, contentos se iactāt fide, siue fiducia quadā in Deo, murmurant verò in omnes externas bonas actiones, quasi neque ad salutē necessarias, neq; verè bonas. Sed in hunc errorem clypeo veritatis muniendi fumus. Primò quidem, cogitādo diuinam iustitiam & sapientiā, quæ singulis rebus secundū suam naturam leges tulit: & lapidi quidē, qui totus quātus corporeus existit, indidit legem corpoream, vt ex alto loco descendat ad centrum: at Angelo, qui totus spiritus est, legē spiritalem dedit, vt scilicet conditorē agnoscat, illiq; perpetuas gratias agat: homini verò, qui corpore & animo constat, legem spiritui, & corpori seruientē largitus est. Hinc Christus in Scriptura laudat fidem Abel, & munera eius; viduam ornat minuta duo inferētem in Gazophylaciū: commendat mulierem, quæ effudit vnguentum super caput ipsius recubentis, & bonum opus operatā fuisse testatus est: celebrat Publicanum, qui in templo longè stabat, & percutiebat pectus suū: quæ omnia planè sunt externa: vituperabit quoq; eos in iudicio, qui non fuerint ornatī operibus misericordiæ externis. Deinde impossibile est prorsus, cor

esse bonum, & gustans quæ spiritus sunt, qui in opera externa erumpat. Cor, ait Dauid, *meum, & caro mea, exultauerunt in Deum viuum*: ac vt ira sæpe per corporis motus, sensusq; prodit; ita spiritus intus delitescens, per opera pietatis, & iustitiæ se ipsum exerit. Rectè Iacobus ait, *Ostēde mihi fidem tuam sine operibus, & ego ostendam tibi ex operibus fidē meā*; & infra, *Fides sine operibus mortua est*, hoc est, viua non est, nec vitæ sensum, motumve habet. Ad hæc, quia homines sumus, nec interna cordiū possumus penetrare, multis fomentis subsidiorum externorum inuicē indigemus, ac mutuis obsequijs, quibus nos inuicem ædificemus, solemurq;e. Idēd Christus ait, *Vt videāt opera vestra bona*: & Paulus ad Timot. *Exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate*; ac rursus ad Romanos, *Prævidentes bona, non tantū coram Deo, sed etiā coram omnibus hominibus*. Amor Dei etiam non constat sine amore proximi: vbi verò est amor, illū obsequia & mutua officia contestantur. Rursus ait, *Vt videant*: siquidem magnæ lucernæ, vt tedæ atq; faces, vëto nō solūm nō sæpe extinguuntur, sed magis flatu ipso incenduntur; secus si parua sint lucernæ: ita Prælati tanta luce debent fulgere, vt nec secūdis rebus efferantur, nec frangantur aduersis. ¶ *Opera vestra bona*. Vita, moresq; Christianorū longè antecellunt alias sectas profitētium mores; ac propterea Gentes meritò arguere poterant, præstantiorem esse nostram religionem, ac maiori cum sapientia coniunctam. Namque, vt diximus, sapientia cum religione connexa est. Atque ob hanc causam voluit Dominus, Sacerdotes esse magistros & Doctores. *Labia*, inquit, *Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent de ore eius: quia Angelus Domini exercitūū est*. Qui verò apud Gētes ad Sacerdotium promouebātur, cum magna inscitia laborarent, Doctores non erant: vt Lactantius lib. 4. ca. 3. affirmat. Ait autem, *Opera vestra*, nempe à Deo vobis donata, ac

Psal. 83.

Iacob. 2.

Tertium argumentum.

Matth. 5. 1. Tim. 4.

Rom. 12.

Quartum argumentum. & quo etiam modo debeant lucere pastores.

Christianæ religionis præstantia super alias sectas vnde colligi possit.

Malac. 2.

Cur Deus Sacerdotes voluerit esse Doctores.

Lactant.

proinde

Esai. 2. Matth. 15. Internū contra Dei cultum sine externo nō sufficere.

Primum arg. à Scripturis.

Gen. 4. Luc. 21. Matth. 26. Luc. 18. Matth. 25.

Secundum argumentum

Quibus de causis bona opera Christus nostra vocauerit.

Bernar. lib. de lib. arb. August. lib. de predest. sanct. ca. 7. tom. 7. Gregor. ho. 5. in Ezech. tom. 2. Esai. 26. Philip. 2.

Bona opera vti preparaverit nobis Deus, vt in illis ambulemus. *Ephes. 2.*

Opera cur dicantur bona.

Templi fabricam, Missas, & eleemosynas bona esse opera, & vtilia contra Baccrum.

proinde vestra; quemadmodū vita vestra, anima vestra; quæ tamen ab ipso suppeditatur. Deinde addit *Vestra*, quoniam cooperamur in omnibus operibus bonis: itaq; tota Deus operatur tanquā principale agēs, tota etiam nos vt organa viua, & animata efficimus: quemadmodū literæ omnes huius Scripturæ totæ sunt calami, totæ & Scriptoris, & fructus omnes plantæ toti producunt ab arbore, & toti à terra: vt tradunt Patres, Bernardus & Augustinus: Gregorius verò quodam loco ita ferè ait: *Bona opera nostra, & Dei sunt, & nostra: Dei, per præuenientem gratiā: & nostra per subsequētem voluntatem*. Hinc dicitur à Propheta; *Omnia opera nostra operatus es nobis: & Apostolus: Deus est enim qui operatur in nobis & velle, & perficere, pro bona voluntate*. Ne quis autem existimaret, ita Deum operari in nobis bona opera, vt nihil nos ad ea efficienda cōferamus: subdit; *Omnia autem facite sine murmurationibus & hesitationibus: & paulò antè, Cum metu & tremore salutem vestram operamini*. Ad illa tamen bona opera præparauit Deus, cor fide illuminādo, & intus iuuando. Vnde ad Ephesios scribit: *Ipsi enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, que preparauit Deus vt in illis ambulem*. Omnes quippe creaturæ, vt Philosophi etiam docēt; propter operationem suam sunt, vt Sol, cælum, terra; atque ita quiuis Christianus, siue concionator Euāgelicus, intelligat se ad actiones aliquas destinātū. Vocat autem illa opera, bona: quia operantes boni sunt, & cum Deo bono operantur, & bonum finem spectāt: quare meritò dicuntur bona. Hoc loco Bucerus bona opera interpretatur, ea quæ vtilia sūt; quod verum est, & admitti potest. Ergo Missæ, vel templi fabrica, vel eleemosyna, ad subleuandas Purgatorij animas, cum vtilis minimè existant (vt ait) bona opera non erunt. Verum istemore phrenetici, dementisque, obliquum cerebrum suum in tanta re iudicem constituit, neque fidem vel Ecclesiam, vel etiam rationem con-

suluit: quæ docet, quod si eleemosyna potest iuuare corpus proximi tui periturum, dando illi cibum, & vestem, & hospitium, multo magis vtilis esse poterit animo, dando operā, & iuuando vt fiat locus orationis, in quo audiatur verbum Dei, & sacrificium celebretur, & Sacramenta dispensentur.

Ad hæc, quid impedit, quominus suffragari possimus nostris precib; eleemosynisve, animis qui purgantur, quibus cum vnum corpus (in quo est nostra fraternitas & cognatio) vna in carne efficimur? Dices; Non video Purgatorium: at hoc est, quia fides destitutus; etsi ea duntaxat quæ oculis percipiuntur, credenda essent, neque Trinitatem, neque Diuinitatem in Humanitate delitescentem crederes: cum tamen Petrus dicat; *In quem nunc quocumque non videntes creditis*. & Apostolus, *Fidē*, ait, esse argumentum non apparentium, & inuisibiliū. Quod si altruas, de diuinitate Christi mentionē esse in Scripturis: respondebo, & de defunctis iuuādis scriptum esse: *Sancta & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur*. Bona ergo opera vtilia esse admittimus. Sed inter illa præstantiorem locum tenent, quæ animo potiùs, quàm corpori conducunt: neque reuera vtilium est opus bonum proximi tui, quod tibi non sit vtile, vt sanctus vir quidam dicebat: quia in vno corpore cum eo manes, vbi mutuo gaudent, & compatiuntur sibi inuicem membra, & prece & exemplo mutuo se iuuant. Quicquid ergo expenditur in cultu Dei, & vtile existit, & sanctum, ac bonum; quātuncumque murmuret Iudas fur, qui auaritiæ suæ tegendæ gratia dixit: *Vt quid perditio ista vnguenti facta est? Poterat enim vnguentum istud venundari plusquàm trecentis denarijs, & dari pauperibus*.

Et glorificent Patrem vestrū. De hac Dei Patris glorificatione futura prædixerat Esaias ca. 61. *Omnes qui viderint eos, cognoscent illos, quia isti sunt semen cui benedixit Dominus*. Perspice, bone lector, quod Luciferi, & Ada-

Bona etiā esse opera, suffragia mortuorum.

Hæretici, vt aiunt, cur nō videant Purgatorium.

1. Pet. 1. Heb. 11.

2. Machab. 12. Animi, quàm corporis præstantiora esse opera bona.

Mat. 14. Esai. 61.

Vnde totum suum malum animæ peccatrici.

Tom. 5.

T a mi,

mi, atque cuiusvis peccatoris ruina, in hoc sita fuit, quod ad se conuersi omnia trahere voluerint, & peruersè Deum imitari. Nam cum ille infinita sit bonitas, perfectio atque maiestas, meritò ad se totus est conuersus, & se super omnia diligit, seque summo honore prosequitur, & denique omnia ad se trahit. Hinc dictum est à Salomone, *Omnia propter se met ipsum operatus est Dominus.* In hoc autem quod petit à nobis coli, & laudari; utilitatem suam nequaquam quaerit, sed creaturam. Sicut enim mater volens infantem sibi subijci, haud propter se, sed propter filiolum, quem maximè diligit, eiusque vitam à gladio, igne, omniq; alio casu seruare contendit, cuique facultates ac possessiones atque honores relinquere cogitat: ad hunc sanè modum Deus benedictus, qui tanquam pietissima est mater omnium hominum, vult vt nos omnes illi subijciamur, illique per omnia pareamus, illumque honorificemus. Creatura ergo, quae in hoc Deum imitari contendit, grauis simè delinquit, dum vult sibi ab hominibus exhiberi honorem, metum, ab omnibusque laudari, & extolli magnificè. Huius grauisissimi erroris, perniciosissimique radices praescindit Christus, dicendo, *Vt glorificent Patrem vestrum qui in caelis est,* indicans omnia opera nostra ad Dei gloriam illustrandam, nomèque eius magnificandum referenda esse: vt ex fine tam alto & eximio agnoscamus & magnitudinem operantis, & altitudinè praemij, quod operantes manet. Quare cum discipuli dixissent Ioanni Baptistae, *Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.* Respondit Ioannes, & dixit; *Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de caelo, &c.* Hoc ergo gaudium meum impletum est. *Illum oportet crescere, me autem minui. Qui habet Sponsam, Sponsus est, & eam potest facundare, & dicere.* Ego amicus Sponsi sum, quia ille Deus, ego purus homo: illum oportet crescere per opera mea, & p ministerium baptismi mei, vt Messias

& Filius Dei agnoscat, & glorificetur. Deus porrò glorificatur non tantum cordibus nostris, & linguis, sed etiam factis. Vt pictor enim in operibus suis gloriam sibi comparat, ita Deus, in hoc quod tales ac tantos seruos habet, qui dicunt, & faciunt. Nec enim potest Dominus bonum nomen habere, qui malam familiam habet, vt ait Autor imperfecti in Matthaeum: & dicendo, *Et glorificent, non ait Deum, sed Patrem vestrum,* insinuat, hoc redundare aliquo pacto in gloriam nostram, nam gloria tota Patris ad Filium spectat: glorificabitur igitur Deus vt pater, si nos ei per omnia morem geramus, illum diligamus, reueremurque; atque operemur propter eum vt filij: debet ergo esse cuique talis gloria, calcar ad bonum. Petrus in prima sua Canonica dixit; *Conuersationem vestram inter Gentes habentes bonam: vt in eo quod detrectant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis.* Quid est glorificari Deum in die visitationis? Nempe quando ipsi à Deo visitati, & sale conditi, & luce illuminati, agnoscent suum errorem, dicentque; Ille iustus, ille sanctus erat, ille lux & lucerna. Saepè enim cum iusti bene operantur, deridentur à malis, neque proficiunt apud illos: verum postea, dum à Deo visitantur, atque sublata illa perturbationis veluti nebula, ad cor redeunt, Deum laudat, atque eius ministros. Ideò Augustinus rectè admonet, correptionem fraternam, etiam si frater doleat & angatur cum sit, minime esse subtrahendam: quia tempore suo fructum edet: quemadmodum medicina amara cum sumitur, minime placet, & cauterium quod dolorem efficit, acerbum existit: sed paulò post beneficium cauterij & amaræ potionis sentitur, & agnoscitur. Subdit, *Qui in caelis est.* Ad differentiam terreni parentis, & vt indicet rationem cur sit Pater ille caelestis glorificandus, quare Dominus est omnium in caelis habitans. Tametsi Deus omnia impleat, in caelis tamen esse dicitur, quia ibi

Deus Pater quemadmodum à nobis glorificetur.

Autor operum imperfecti in Matth. ho. 1o. tomo 2. operum D. Chrysof.

1. Pet. 2.

Quid Deum, vt Petrus ait Apostolus glorificare in die visitationis.

B. Aug. epi. 50. ad Bonifacium, & alibi passim, tom. 2.

Ingrata tamen est & molesta, vt ait Augusti. cur minime sit omittenda fraterna correctio.

Patrem cur Christus vocet caelestem, alioqui implentem omnia.

Prov. 16.

A nobis honorè, & gloriam cur Dominus requirat.

Diuinæ laudis & honoris fructus quis.

Ioan. 3. Supra 1. & seq.

verè cognitus est, ac proinde ab Angelis, & beatis mentibus summè dilectus, atque laudibus cohonestatur. Vt nos intelligamus, quanto studio affectanda sit atque ambienda illa caelestis mansio, quo eum cum reliquis,

indelinentibus laudum praconijs, summaque; honoris significatione prosequi valeamus, per gratiam Iesu Christi Domini nostri, qui cum Patre in unitate Spiritus sancti semper viuunt & regnant, in secula seculorum. Amen.

TRACTATUS XXXI.

IN illa verba: *Nolite putare quoniam veni solvere Legem, aut Prophetas. Non veni solvere Legem, sed adimplere.*

Esai. 9. Christus cur Admirabilis, & Consiliarius à Propheeta nominetur.

MAGNA ratione à Propheeta Christus Dominus dictus est Admirabilis, Consiliarius, quod non tantum in operibus suis Dominus, sed in omnibus etiam verbis dignus sit admiratione. Cum ergo haecenus beatos praedicauerit pauperes, mites, lugentesque, ac persecutionem patientes; quae certè paradoxae mundo atque prudentiae humanae videtur: ita nunc sententiam subiungit, quae non minorem quam caeterae omnes admirationem mereatur. Etenim cum confect, post Christi mortem, finem habuisse Legem, & Prophetas: mirum sanè potest videri, qua ratione dixerit, *Non veni solvere Legem, sed adimplere.* Hoc ergo nunc agamus, in eo que elaboramus, vt hic nodus ritè dissoluatur. Circa contextum autem praemittenda sunt duo: alterum ex Autore operis imperfecti in Matthaeum, quod cum Christus proposuisset octo illas sententias planè paradoxas, à communique omnium sensu remotas de perfectione Christiana, addidissetque: *Vos estis sal terra, lux mundi, ciuitas & lucerna,* poterant Iudaei (qui existimabant se vitam in Scripturis habere, sciebantque; quod Moy si locutus esset Deus) putare quod Christus noua, peregrina, & aliena à Patribus & Legge Moysi introduce ret: hoc praeniciens soluit, dicendo;

Nolite putare quoniam veni solvere Legem, aut Prophetas. Eius haec sunt verba hom. 10. *Propter duas causas dicit non se venisse vt solueret Legem, sed vt adimpleret. Primum, vt discipulos suos, quos omnibus bonis operibus adornatos esse debere supra docuerat, his verbis ad suum prouocaret exemplum; vt quemadmodum ipse omnem Legem implebat, sic & illi omnia, etiam minima, Legis festinarent implere. Deinde quia futurum erat, vt Iudaei calumniarentur in Sabbatis operantem, & lepram tangentem quasi soluentem Legem: ideo priusquam incurrat in calumniam, calumniatoribus satis facit. Sic ille. Alterum est, quod Chrysof. (quae sequitur Theophyl. ac Euthym.) annotauit, Dominum haec verba praefatum fuisse ad Iudaeos, quia Veteris Legis praecipis maiora adiungere volebat, dicturusque erat; *Audistis quia dictum est antiquis, hoc vel illud. Ego autem dico vobis.* Quibus verbis videbatur excitare seditionem, & Legi, vt imperfectae, addere: ideo praemunit eos hac praefatiuncula, & admonitos veritatis reddit. Nam reuera in omnibus valde necessaria existit consonantia in doctrina, vt Dei esse possit iudicari; quia vna est veritas, & vnus Spiritus veritatis, atque vnus Deus, qui non fallit, aut sibi contradicit. Quod ideo annotatum esse voluimus aduersus nostri temporis haereticos, qui omnino noua, & antiquis contraria*

Quibus dicitur de causis se dicat Christus non venisse vt solueret Legem

Luc. 6.

Secunda solutio.

Chry. hom. 16. tom. 2. Theophyl. Euthym.

Haereticis Scripturae indocti merito videri possunt, vt pote noua tantummodo praferentes.

Haec superioribus verbis quam aptè respondeant.

Ioan. 5. Infra. 9.

Matth. 13.

B. Aug. 10. 5

Caietani hic sensus: Non veni soluere legē, in propria videlicet, sed Apostolorum persona, multis refellitur.

Rom. 3.

Ioan. 6. & Infra 10.

Luc. 12.

introducunt: cum tamen, Domino teste, *Omnis Scriba doctus in regno cælorum, similis sit homini patrifamiliās, qui profert de thesauro suo* (non noua contra vera, sed) *noua, & vetera.* Ex quo Augustinus 18. de ciuit. Dei doctissimè probat, Scripturam sacram veram esse ex consonantia Veteris & Noui Testamenti; sectas verò Philosophorum omnium ex dissonantia colligit à Deo non esse. Ait ergo, *Nolite putare, id est, non vos opprimat talis cogitatio, quia falsa esset, vel impia.* ¶ *Quoniā veni soluere legē.* Particula, *Quoniā*, quæ Græcè est *ὅτι*, frequenter ab interprete vertitur *Quoniā*, vbi clariùs dici potuisset, quòd: nam Græca vox vtrumque significat: verum hoc leuissimum est. Sensus quidam porrigitur huic loco à quibusdam, parum certè literæ ac veritati cõsonus: *Non veni*, inquit ille, scilicet in propria persona ad soluendam legem, benè autem post mortem per Apostolos. In què sensum magni ponderis occurrunt nõnulla. Primum, quia Dominus subiūgit, *Donec transeat cælum & terra, iota vnum, aut vnus apex non prateribit à lege*: neque ergo dū vixit, neq; post obitum legem venit soluere. Deinde perinde esset, venisse ad soluendum, ac venisse ad præcipiendū solutionem per Apostolos: qui tamen se non soluisse affirmant. Namque Apostolus ad Rom. 3. ait, *Legem ergo destruimus per fidem? Absit: sed legē statumus.* Rectè enim dicitur Christus venisse vt det vitam mundo, quam hoc post mortem suam impleuit, sicut & verè dixit: *Ignem veni mittere in terram*, licèt hoc post obitum, & ascensionem suam in die Petecostes perfecit. Præterè Dominus non tantum inquit, *Non veni soluere legem*, verum adiecit, *sed adimplere*: vt intelligas nunquam soluendam, quæ maximè post eius mortem implebatur. Adimplere ergo legem, non est soluere legem. Ad hæc, si p Christum lex non est soluta, profectò neq; Apostoli, nec Ecclesia primitiua, quæ parem cum Deo potestatem non habet, soluisent, neque

soluere potuissēt: eo quòd potestas inferior non potest irritam facere legem superioris; etsi possit voluntatem Dei declarare, ad eam firmandā, si Dei est, vel infirmandam, si non sit eius. Apparet ergo hic sensus neque verus, neq; intētus ab Spiritu factō. Secundus sensus esse posset, verus quidem in se, sed ad hunc locū minimè requisitus, nec accõmodatus, nempe qd Christus in propria persona seruauit legē, & in nullo violauit. Nā circa vitā, circūcisus est octauo die, quadragesimo in Tēplum oblatu, ascendit ad festa Ierosolymam, more Iudæorum habitum gestauit, præcepta legis impleuit, cibos lege præscriptos comedit: vt dixerit; *Sic nos decet implere omnem iustitiam.* Quantū ad doctrinam verò, nihil alienum à legē Moyfi tradebat, neque Sabbati quidem violationē: quippe Iudæi ipsi in Sabbato extrahebāt bouem, vel asinam ex fouea, si in eam cecidisset; puerum circuncidebant in Sabbato, Sacerdotes operabantur in tēplo die Sabbati: nec violauit legem indēnata adultera, non enim inquit, Adultera non est lapidāda; sed, *Ego non te condemno*: quasi dicat, Non sum ego executor Legis: ad me non pertinet damnare, vel absoluere. Verè ergo Christus per omnia legem impleuit. Accusationes verò Iudæorū: *Nos legem habemus: & secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit*; meræ extiterunt calumniæ & imposturæ, nimirum ex inuidia malevolentiaque profectæ. Vnde illis obiecit: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* & Apostolus ait de Christo, factū fuisse sub lege, vt eos, qui sub lege erāt redimeret: at factum esse sub lege, nihil est aliud, quàm obsequentē mandatis Legis se præstitisse. Hic sensus verus quidem est, minùs tamè ad rē facere videtur. In primis quia dixit, *Iota vnum, aut vnus apex non prateribit à Lege, donec omnia fiant*; quibus verbis apertè insinuat, aliquid faciendum superesse. Siquidem præterita certum est nõ posse nõ fuisse. Deinde, quia hæc Legis obseruantia erat illi communis cum cæteris,

Alter sensus, impropr⁹ huius loci. *Leuit. 12. Luc. 2. Ibidem. Ibidem. Leu. 11. & Deut. 14. Matth. 3. Infra 12. Ioann. 7. Matth. 12. Num. 28. Ioann. 8. Leuit. 20. Ioan. 1 q. Cur Iudæi Christum Legis inobseruantie nota uerunt. Supra 8. Gal. 4. Prædicti sensus, nempe quòd Christus in sua persona Legem uenerit seruare, exponuntur incommoda.*

Psal. 118. & seq. Luc. 1.

Finis legis cuiusque.

Arist. li. 7. Politico. c. 14. & alibi passim, to. 3.

Lex Hebreis cur Thorah, Græcè νόμος sic dicta. Latine legis uaria denominationes.

Exo. 31. & 34.

Cic. lib. 1. de legib.

Lex atq; doctrina quæ omnium præstantissima.

Psal. 93.

De qua lege in præsentis sit sermo.

vt Dauidi, Zachariæ, Elizabethæ, qui per omnia seruasse traduntur legem. Ad hæc, vno, vel altero implete, vel soluente legem, non dicitur absolute lex adimpleri, vel solui. Imò qui non implet, soluitur ipse, lex autem permanet in vigore suo. Adde quòd obseruare legem, finem rationis non habet, vt ob hoc dicatur venisse: lex quippe ob aliud obseruatur, nempe, vel ob amorē, seu finem intrinsecū, nam finis eius est dilectio, id est, vt homines se mutuo amore prosequantur: quia vel Philo sopho teste, humanus legislator ciues, amicos potiùs quam iustos facere suis legibus conatur: fit autè lex propter eius promissa consequēda, tanquam ob finem extrinsecum. Ad verum autem sensum statuedum, tria priùs explicanda sunt. Primum, quid sit lex, deinde quid sit legem soluere, postremò quid est implere legem. Primò ergo lex, Hebraice à Domino dicta est Thorah, hoc est, regula, instructio, doctrina, à verbo תורה quod est instruxit, siue docuit: vnde Moreh'ab eadem radice significat doctorem, ac instructorem: Græcè verò νόμος dicitur ἀπό τῆς νόμιμα, à tribuendo scilicet, quòd unicuique suum tribuat, lex verò Latinis vocatur, vel à legendo, quòd legeretur scripta, vel in corde, vel extrà in tabulis lapideis, velut illa Moyfi; vel in greis tabulis, vt illæ Romanorum, vel à ligando, vt alij volunt, vel vt Cicero ait, à delectu, quod in ea esset delectus boni, & equi, vel denique lex dicitur quasi lux. Et quoniā inter omnes instructiones doctrinasque, illa quæ docet Deum, & finem vltimum, eumque assequi, atq; cum eo coniungi, potissima existit: ideò per excellentiam illa instructio siue regula dicitur Thorah, seu nomos, siue lex. Nulla enim maior instructio aut beatior illa, de qua Propheta: *Beatus homo quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eū*: nulla maior distributio, quàm Deo, proximo, & sibi tribuere quod debet: nihil magis dignū à nobis legi, nullo etiam magis nos digni ligari: nul-

lusque maior æqui bonique delectus: nulla denique amplior, & felicior lux. Atque hæc quidem de nomine. Aduerte tamen, quòd etsi nomine legis veniat Scriptura Veteris Testamenti vniuersa, vnde Dominus dixit: *Vt sermo impleatur qui in lege eorum scriptum est, Quia odio habuerunt me gratis*, quòd tamen in Prophetæ Dauidis Psalmis inuenitur: propriè tamè hoc loco accipitur pro Pentateucho, quem vocant Hebræi Thorach, quia distinguitur contra Prophetas. De re ipsa dicendum, legem integram, & Prophetas, in vno verbo charitatis cõtineri. Hinc Dominus inquit: *In his duobus mandatis vniuersa lex pendet, & Propheta*; & Paulus: *Finis præcepti est charitas*: quod etiam hinc liquidum fiet. Nam cum lex in eum finem nobis sit lata, vt Deum colamus, duplexque cultus existat, alter internus, alter externus, atque inter hos externus simpliciter minimè existat necessarius; nā Angeli, & animi hominū beati, Deū sine externo ritu, vel sacrificiorum, vel ceremoniarum, vel ieiuniorum, vel laudum, quæ vocibus constant, venerantur, & colunt: porrò internus cultus, vt testantur Paulus, & Augustinus, in Fide, Spe, Charitateque consistat, ex quibus fides habet quidem cognitionem Dei, verum cum obscuritate, & ænigmate coniunctam: efficitur, cum ab Angelis, & beatis Deus sine fide colatur, in ea merum cultum nequaquam existere. Deinde Spes, robur quoddam in Deo habet, sed tanquam de re absente, necdū possessa. Cum ergo beati Deum comprehendant, exinanita est Spes: reliquum est igitur, vt cultus internus, totus præcipuè consistat in amore Dei. Insuper lex iusta non est, si non sit conueniens, & cõformis eorū naturæ, quibus fertur: quo fit, vt rebus corporeis, legē merè corpoream: Angelis verò qui spiritus sunt, purè spiritalem tradiderit: homini ergo, qui animo, & corpore constat, legem præscripsit, quæ in ternum externumque cultum præciperet: vnde Adam in Paradiso ter-

Ioan. 15. Psal. 34.

Legem vniuersā in Deo amore consistere.

Matth. 22. 1. Tim. 1. Cultus Dei alter internus, alter externus: hunc vnde certum sit non esse simpliciter necessarium.

B. August. in tractatu ed laudib. charitatis, to. 9. & lib. de vera religione. vlt. to. 1. & alibi.

1. Cor. 13. In fide, & spe potissimum Dei cultum minimè contineri. Qua ratione legis homini Deus, & internum, & externum Dei cultum imperare debuerit

restri, utroque genere cultus Deum erat profecturus: etenim à certa arbore abstinencia illi indixit: quod ad exteriorem cultum pertinebat. Deinde in lege naturæ, Deus patres instruxit, ut in se crederent, sperarent, seque amarent, & diligerent su per omnia: docuit illos sacrificia, & reliquas cæremonias, quibus Deum colendum intelligerent. Post hæc in Lege Moyli præter multa præcepta, quæ ad internum cultum spectabant, tradidit peculiare ritus, modos, atque tempora cæremoniarum, in quibus, tanquam extrinsecis, & non principalibus, cultus Dei continebatur. In lege etiã præcipuè traduntur præcepta pro formando, instituendoque in vita, & moribus illo populo: sub illis tamen ritibus, & sacrificijs Christus atque eius mysteria continebantur. Contra autem in Prophetis, qui in primis prædicant, & futura Messie mysteria, & interim exhortantur ad custodienda legis præcepta, quæ proximè spectabant ad illam legem, licet eorum finis esset Christus, ut ait Apostolus, Ex his quæ disseruimus, elicitur quid sit lex. Est enim nihil aliud, quàm instructio ad colendum Deum, non tantum Fide, Spe, & Charitate, sed etiam externis honoribus. Nervus autem, & essentia legis est, tum Dei cultum essentialè, & per se Deo gratum, qui consistit in recessu à peccatis, & accessu ad Deum per iustitiam fidei, & proximi dilectionem, ostendere, tum Christum, per cuius gratiam illum cultum præstare possent, adumbrare. Præcipuum autem, & essentialè Prophetis fuit, Christum, id est, caput, & corpus eius, quæ est Ecclesia, dictis, & factis prædicare, & cultum Dei ac dilectionem docere. Atque hæc tantum sunt, quæ Deus per se præcepit, extrinseca verò, & quasi aduentitia pro tempore, loco & personis, sunt externæ colendi Deum formæ, & cæremonie, quibus interiorem cultum exercebant, ac protestabantur, iudiciaque, quibus homines erga proximos suos in officio continebantur. Atque hæc om-

nia exteriora per Mo sen feruum tradita sunt. Vnde per Ieremiam Dominus dixit: *Holocaustomata vestra addite victimis vestris, & comedite carnes: quia non sum locutus patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Egypti, de verbo holocaustomati, & victimarum. Sed hoc verbum præcepi eis, dicens, Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus.*

Quod ergo ait: *Non præcepi eis de verbo holocaustomati, & victimarum:* intelligè per se, & immediatè, & à principio, ac quasi haberent vim mûdandi consciëntiam, bene autem per Moysen, & post peccatum idololatricæ, atque ut sacrificia, quæ dijs falsis exhibebantur, saltem verò Deo impenderentur. Ideò per occasionem præcepi, & non quasi ad emundationem consciëntiæ quicquã proficerent. Quod verò subdit: *Sed hoc verbum præcepi eis, dicens, Audite vocem meam:* significat se ab eis exegisse fidem, pietatem, charitatemque, quæ partim clarè, partim in illis cæremonijs, ac ritibus adumbratæ erât. Porro quod attinet ad cultum nostrum internum, seu essentialè, quem in via Deo exhibemus, illius in gloria, quod imperfectum in eo est, cessare debet: qua ratione fidei obscuritas manente cognitione abolebitur, sicut & spei essentia, manente robore, & possessione accepta: at charitas sublato omni defectu permanebit. Legis igitur illa externa officia, atque cultus in aduentu Messie cessare debebant. Et hastenus de lege.

Ad secundum verò, asserendum est, aliud esse, legem desinere, aliud soluere: aliud legem transgredi. Nèpe soluere legem, aliud non est quàm illam destruere, vigorem eius tollere, vimque infringere. Nam cum dixisset Dominus Ioan. 2. *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud:* Ioan. etiam 10. habetur: *Non potest solui Scriptura, id est, frangi ita, ut non impleatur.* Simili ratione ait in prima Catholica sua: *Omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est: nimirum qui dissoluit ligamen, vinculum, & vim vnionis hypostaticæ.*

Ierem. 7.

Deum non præcepisse lucis de verbo holocaustomati, & victimarum iuxta Ieremiam, id modo verum sit.

Exod. 32.

Illud: Sed hoc verbum præcepi eis, dicens, Audite vocem meam, quid sibi velit.

1. Cor. 13.

Quomodo Christus non venerit soluere legem, ut ipse dicit. Soluere legem quid.

Matth. 26.

Ioan. 2.

Infra. 50.

1. Ican. 4.

Quid soluere Iesum.

Cessare legem quid.

Legem transgredi, quid.

Quod Christus minimè soluit legem, ostenditur.

Exo. 14. Infra. 20.

1. Tim. 6.

Christum legem Moyli minimè soluisse, multis ostenditur.

Soluere ergo legem, est vim legis ad huc vires habentis tollere, ac frangere: & dum adhuc prædicta essent aliqua, quæ complenda erât, destruere, nam ita lex solueretur profectò. Cessare verò legem, est, illam pervenire ad finem, metamve suam. V. g. ut res exemplo fiat illustris, candela accensa si flatu extinguitur, potest dici solui: si verò consumpta sit materia ceræ, haud soluitur, sed per se cessat. Similiter iuventus soluitur, si violentè occidas iuvenem, ut si quis còpleta iuventute, virilem ingrediatur ætatem, cessat quidem ætas iuvenilis se ipsa, non soluitur. Dominus igitur primùm se ait non venisse soluere legem; nunquam tamè asseruit se venisse, ut non cessaret lex, quæ per se suapte natura desitura erat, atque peritura. Porro legem transgredi, est, legi non obedire, sed violare legis præcepta. Atque in primo illo sensu capitur hîc soluere pro destruere, vel abolere, ut scopus verborum Christi satis indicat, & vis verbi Græci hîc positi *καταλύσαι*, quod est destruere, non simplex verbum *λύσαι*, quod tamen mox ponitur, cum subiungit: *Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis.* Et Ioan. 7. quando docet non solui legem per circumcisionem factam in Sabbato. Quod igitur per se non venerit legem soluere, ex eo demonstrari potest, quoniam quantum ad essentialia eadem est Iudæorum fides atque nostra. Nam quæ illi de vno Deo, ac vero, cœli, terræque conditore, & qui eduxit populum Israël de Egypto, legemque, & Prophetas illis dedit, Iudæi crediderunt, & nos credimus. Deinde quod ad spem attinet, docemur pariter in Euangelio, sperare in Deo vivo, qui vitam, opes, gratiam, atque omnia bona nobis suppeditat: quemadmodum edocti erant Iudæi. Ad hæc charitatè statuit, quæ amorè Dei, & proximi præcipit: quod idem faciebat Lex vetus. Atque ita Dominus legem non soluit, id est, verbum, seu essentialiam legis, ac cæremonias atque iudicia Dominus minimè soluit, verum suapte

natura cessarunt. Primùm, quia de illis in aduentu Messie prædictum erat à Prophetis quod terminanda forent, ac cessatura, ut Malachi. 1. Esa. 1. Psal. 39. Osee. 4. Danielis. 9. & alibi pluries. Deinde quoniam eiusmodi præcepta, quæ suo tempore erant desitura, voluit Dominus per hominem, id est, per Moysen tradi, moralia mandata verò, quia æterna, per se ipsum promulgavit, siue per Angelum personam Dei referentem, Exod. 20. Tertiò, quia ut ait Eusebius de demonstratione Euangelicæ, impossibile erat legem Euangelicam per totum orbem extendendã, tales continere cæremonias: nã quomodo possent omnes homines uniuersi orbis conuenire in Ierusalem ad sacrificia? aut quomodo posset omne masculinum ter in anno comparere coram Domino è remotissimis partibus, uti iubebat Dominus, maximè nunc ablata Ierusalem de manibus Iudæorum? Ut enim ait Chrysostomus orat. 1. contra Iudæos: Quemadmodum medicus videns ægrotum frigidam concupiscentem, ac ni accipiat, periturum, ut vel ad laqueum fugiat, vel ut se præcipitem det è sublimi, permittit quod minus est, cupiens illum à violenta morte reuocare, & phiala à suis sedibus allata, præscribit, ut ex hac sola bibat aquam, deinde clamis qui ministrat, præcipit cõfringere phialam illam, ut auocet ab illa cupiditate bibendi frigidam: ita Deus permisit Iudæis prius victimarum oblationem, ne de moni facerent, & euerti ciuitatem ipsam, extra quam non poterant sacrificare. Hæc ille ad sensum. Quartò, quoniam omnes cæremonie, sacrificiorumque ritus, futurorù in Christo figura erant, & typus; atque ideò illas velle obseruare, nihil aliud esset, quàm protestari, quod Christus nondum venerit; quod perniciosissimum mendacium esset in cultu: quemadmodum mendax existeret signum rami ante tabernam, in qua non venderetur vinum. Venit ergo cæremoniarum terminus, qui est Christus, ut traditur Gal. 4. ac Rom. 10.

Secundum, ac tertium argumentum.

Exo. 20. & seq.

Euseb. li. 1. de demon. Euang. c. 3. tom. 1.

Exod. 34.

B. Chrysof. tom. 1.

Temporalis illa vsque ad Christum Iudæis permisa sacrificiorum oblatio, qualis Chrysostomo.

Quartum argumentum.

Heb. 10.

Gal. 4. Rom. 10.

Quarum argumentum.

Ab. 15. Lex illa Apostolorum, abstinendi a sanguine, & suffocato, & idolis immolato, cur lata.

Ephes. 2. Lex Moysi quatenus abrogata.

Heb. 7.

Coloss. 2.

Luc. 16.

Quid illud: Lex, & Prophetæ, usque ad Ioannem.

Finis, inquit, Legis, Christus, ad iustitiam omni credenti. Quinto, efficit lex illa Moysi personis nunc valde inconueniens, & incommoda; pleraque; siquidem minutiora continebat, ut vel ex quarundam rerum contaminaretur contactu, opusque; erat aqua lustrari, & expiari: que conuenire Nouo Testamento haudquaquam poterant. Quamobrem Apostoli legem non abrogarunt, quia nec poterant abrogare; sed ex scripturis, verbo, & signis, & ratione iam desisse declararunt. Obligarunt autem ad declinandum a sanguine, & suffocato, & idolis immolato: quæ & necessaria vocarunt, ut in terim ad tempus coalesceret charitas. Sed Paulus paulo post abrogata esse illa omnia a Deo, & metè Dei atque Concilij declarauit, ad Rom. 14. Gal. 4. 1. Timoth. 4. Quamquam reuera aliquo modo dici valeat lex abrogata quantum ad ceremonias, & iudicia. Hinc Paulus ad Ephes. 2. ait: Legem mandatorum in decretis euacuans, non ait simpliciter legem euacuans, sed, Legem in decretis, quæ quasi ex consilio, & ad tempus interposita sunt, quoad veniret semen cui erat promissum: & ad Hebræos: Reprobatio quidem fit precedentis mandati propter infirmitatem eius, & inuutilitatem: Nihil enim ad perfectum adduxit lex: introductio uero melioris spei, per quam proximus ad Deum. Hæc autem decreta, siue mandata ad Coloss. 2. explicat idem Paulus, his uerbis: Si mortui estis, inquit, cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquam uiuentes in mundo, decernitis? Ne tetigeritis, neque gustaueritis, neque contrectaueritis: quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundum præcepta, & doctrinas hominum. Atque ita Luc. 16. dicitur: Lex, & Prophetæ, usque ad Ioannem, lex quidem quatenus præfigurans, & ita ducens ad Christum, quatenus etiam tradidit moralia; sed ut præcepta à Moysi, & præmissis, vel pœnis ad sui obseruantiam inuitans. Prophetæ etiam usque ad Ioannem, scilicet prænuntiantes de Christo uenturo, non autem simpliciter prophetæ. Siquidem Ioannes Apostolus, & Agabus Prophetæ

runt; filij quoque Philippi Diaconi prophetantes erant, & alij plerique inueniuntur Prophetæ in Nouo Testamento. Quod ergo accusatores Stephani dixerunt Actor. 6. nempe quod Iesus Nazarenus mutaturus esset traditiones Moysi, manifestum extitit mendacium, atque à falsis, & mendacibus productum testibus. Sexto, deserunt penitus omnes illi ceremoniarum ritus, ad sensum pueris Iudæis conuenientem, ac proximum: Ut, Os non comminuetis ex eo: Non alligabis os boni trituranti: & quod in uento nido auiculæ in arbore, vel in terra, relicta matre, sumerentur pulli: ad sensum uero perfectum, & uiris maturis conuenientem, non cessarunt, quia primum de Christo agno Ioan. 19. intelligitur: secundum Paulus de prædicatore explicat: tertium uero non est aliud quam id, quod nos facimus: nam relicta litera, tanquam matre, spiritalem sensum tanquam pullos nobis desumimus: vel relicta matre Synagoga, Christum, & Apostolos ueluti pullos apprehendimus. Non ergo simpliciter lex soluitur, nam remanent moralia mandata, non quatenus à Moysi, sed quatenus à Deo tradita sunt. Remanet & neruus legis, amor uidelicet, & gratia, quia ceremoniæ per se cessarunt: nec ante tempus cessationis earum iussit Christus eas aboleri, aut solui earum vigorem. Ad eod, ut Petrus dixerit Actor. 10. Nunquam manducaui omne commune, aut immundum. Et quia permanet ad uerum, ac perfectum sensum, & ueras promissiones metaphoricè per literam significatas, alijs ætioribus ceremonijs loco illarum ad tempus, id est, usque ad iudicium per Ecclesiam institutis. Atque hic sensus uerus esse comprobatur ex uerbis sancti Sixti III. in epistola de diuitijs. Adimplet, inquit, Legem, cum eam ueram esse ostendit: ueram enim ostendit, quando per se cessare facit illa, quæ iam cessatura prædixerat, & de antiqua lege legem produxit nouam, & Nouum Testamentum promulgauit ex ueteri, ut magis, ac magis legis, & Prophetarum præ-

Ab. 11. Infra. 21.

Supra. 6.

Sextum argumentum.

Exo. 12. Deut. 25. Supra. 22.

Ioan. 19. 1. Cor. 9. 2. Cor. 3.

Quid quod Iudæi in uento nido auiculæ in arbore, vel in terra, pullos matre relicta sumere debebant.

Moralia quatenus adhuc uigent Moysi præcepta.

Ab. 10.

Sixtus III. Papa. Ueram uero Christus legem ostendit.

Esa. 3.

diſta

Tribus modis Christus legem impleuit. Rom. 13.

Matt. 1. & 2. & 4. & alibi. Luc. vlt.

Iudæis olim quæ fuerint permilla, & quamobrem. Deut. 23. Infra. 24.

Leuit. 19. Matth. 5.

Cur illa Christus omnino sustulerit.

Luc. 6. Matt. 19.

Gen. 2. Matth. 5. Ibidem.

Lex uetus quod ad auctoritatem eius spectat, à Christo, ut fuerit impleta, minime soluta.

Lactan. lib. 3. institut. diuin.

dicta suppleret, in quibus continebatur: De Sio procedet lex, & uerbum Domini de Ierusalem. Et hæc de secundo.

Ad tertium, explicandum est, quomodo Christus legem impleuerit. Hoc autem tripliciter præstitit Dominus: tum illam seruando, sicut dicitur: Qui diligit proximum, legem impleuit, id est, seruauit. Tum secundo, ut promissione legis ipso facto exhiberet, quomodo frequenter dicitur in Euangelio: Ut adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam, Et, Necessè est impleri omnia quæ scripta sunt in lege, & Prophetis, & Psalmis, de me. Tertiò implere legem, est eam perficere, imperfecta legis tollendo, & ornamenta quædam, & in præcipiendo, & quantum ad illos, quibus præcipitur, & quod attinet ad substantiam præceptorum, ratione itè finis præcepti superaddendo. Ad primum igitur, multæ erant in lege permissiones, nam quæ usuram cum gentibus illis Deus permittebat, modo fratres suos non grauent; diuortium, siue repudium, ob uitandum uxoricidium, uxorù multitudinem ob populù lasciuiam, odiù inimicorum, ob retinendos eos in religione. Imperfectum autem propter se non intenditur, sed propter perfectum. Imperfecta autè legis scriptæ (quæ consona erat his quæ dictabat parua gratia, quæ ante aduentum Messie dabatur) respectu legis nouæ scriptæ in corde, quæ nihil est aliud quam magna gratia, Dominus correxit atque amputauit. Dixit enim: Mutuum date, nihil inde sperantes: item prohibuit repudium, excepta causa fornicationis: nec non multitudinem uxorù sustulit, dicens: Erunt duo in carnem unam, itaque, iam non sunt duo, sed una caro. Præcepit etiam dilectionem inimicorum, quando inquit: Diligite inimicos uestros: & in genere dixit, Nisi abundauerit iustitia uestra plusquam Scribarum, & Phariseorum, &c. Si uero ornamenta spectemus, in primis deerat in illa lege summa auctoritas: quoniam data per Moysen feruum. Pulchrè dicit Seneca, Philosophos paru fructus fecisse: nimirum, teste Lactantio, quia dicebant,

& non faciebant, & Philosophia facta erat schola disputandi, non regula uiuendi. Ideò opus fuit Christo Deo, qui polleteret uirtute, & dictis suis maiestatem conciliaret: qui etiã tanquam homo exemplum præberet imitabile. Non itaque; soluitur lex, sed impletur, si quod præcepit Deus per famulum, districtius præcipiat per Filium. Hinc Paulus: Multifariam, multisque; modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, nouissimè diebus istis locutus est nobis in Filio. Quod ad eos uero attinet, quibus tradita est lex, aucta est, & impleta. Lex quippe uetus multis modis limitata erat, tum generatione, nam solis filijs Abraham data erat: solis itè eorum masculis præcipiebatur circumcisio: solis Leuitis ministerium templi. Erat etiam lex loco ad dicta ac circumscripta, quia solum in Ierusalem pascha erat celebrandum, atque; extra minimè licebat sacrificare. Porro impletur lex, quia extèditur ad omnes populos, & gentes: & Baptismus omnibus utriusque; sexus fidelibus est necessarius: sacerdotiù quæ cunctis ritè ordinatis conuenire potest, nec non pascha nostrum, ubique; celebrare licet, iuxta illud Malachiæ: In omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Impletur etiã in hoc, quod lex hæc non datur, nisi baptizatis, & à peccato mundatis, & idcirco habentibus Christi Spiritum, quo possint legi Domini satisfacere. In quo defecit ille populus qui dicebat: Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, & erimus obedientes; & tamen paulo post fabricauit vitulum, quem coleret, & adoraret. Data ergo hæc lex non parricidis, & homicidis, ut illa, teste Paulo, aut pueris egètib; pedagogo, eodem autore, sed data est uiris iam maturis, atque illis quidè sanctificatis. De substantia uero præceptorum, ornauit illa Dominus: nam Fidè additis articulis nouis de Trinitate, Incarnatione, & Sacramento Eucharistiæ, atque alijs mysterijs auxit, & locupletauit. Spem quoque maioribus uinculis Christi incarnati, mortui, atque sacrificij altaris facti, nec non pacti pœnitentiæ, alio-

Philosophi (ut ait Seneca) cur paru fructus fecerint.

Heb. 1.

Christus etiã legem omnibus ferendo communè, & generalissimam, quomodo legem impleuit.

Gen. 17.

Deut. 16.

Malac. 1. Quibus lex tradatur Euangelica, sicque; etiam impletur lex Moysi.

Exo. 24.

Infra. 32.

1. Timot. 1. Gal. 3.

Lex præterea uetus Fidei, Spei, & Charitatis additione præceptorum, à Christo quomodo impleta.

rumque;

Ioan. 3.

1. Ioan. 3. Cōsilijs quo que legē Eūāgelicis quā Christus impleuerit.

1. Ioan. 5.

Matth. 5.

Lex insuper quantum ad mores, & iudicia, quidac cepit incrementi.

Exo. 23. & alibi.

Matth. 6.

Lex item ea parte quæ ad ceremonias spectat, per Christum in quibus adimpleta.

Rom. 10.

Leuit. 1. & sapius infra.

Infra. 16.

rumq; Sacramentorum, prece item, ac inuocatione sanctorum, per quos Deo vnimur, maximè amplificauit, confirmatq; que. Charitatem Dei etiam vehementer auxit, ostendendo in se amorem, ac modum eius: Sic enim Deus dilexit mundum, vt Filium suū vnigenitum daret: & In hoc est charitas non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Paupertatis, castitatis, & obedientię cōsilijs magna accessio charitatis Dei facta est: diuitiæ siquidē, & carnis delectationes, propriaque voluntas, dilectionem Dei valde imminuunt. Amorem proximi quantum debuit esse, docuit, cū dixit per Dilectum discipulum: Et nos debemus pro fratribus animas ponere: & quis habendus pro proximo sit, expressit, dicens: Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos.

Moralia præcepta expressit nobis tradidit, declarando quid sit non occidere, & non mœchari: quid est etiam non irasci, neq; concupiscere: cohibendo etiam non tantū manū, vt lex, sed præcipuè animū, & magis curans interna, quā externa. Quantum ad iudicia verò, magnū certè his incrementū accessit. Christus etenim pœnas tēporarias pestis, gladij, ignis mortis, oculi pro oculo, & dētis pro dēte, haud cōminatur, sed irā de cœlo, & eterna q; supplicia gehēnc. Bona etiā tēporaria quę pereūt, adiicit feruis suis potius quā pollicetur, at sempiterna gaudia, & regnū cœleste promittit apertè, atq; lex ita impletur. Lex enim Moyfi quatenus ex Moyse est, neque promittit æterna præmia, nec interminatur æternas pœnas, nec cruciatus.

Ratione ceremoniarū maximè legē impleuit, veritatē per illas figuratā præstādo, nēpe se ipsū, qui Messias est, & Christ⁹, qui finis est legis, qui est hostia iustificās, & expiatio, & vitul⁹, & hircus p peccato: exhibuit etiā Sacramēta homines factificātia, & gratiā cōferētia. Quāquā autē ceremoniæ amplius nō obseruētur, reuera tamē implētur, qđ dū pmisit in

chirographo, re ipsa præstat, ac post modū chirographū discerpitur. Manet etiā litera ad cōsolationē nostrā, & in sensu virili, & perfecto: nos enim sumus veri Iudēi, laudātes gloriā Xpi, & peccata nostra, & iustitiā eius cōfiteētes. Nō enim qui in mani festo, Iudæus est, vt ait Apostolus. Sūt enim quidā, qui dicūt se Iudæos esse, & nō sūt, sed sūt Synagoga Satana: & nō omnes qui ex circūcisione sūt, ij sūt Israhēlitæ. Nos sumus vera circūcisio, qui spiritu Deo seruim⁹, & qui motus carnis per gratiā reprimimus, & coërcem⁹. Nos celebram⁹ verū Phasē: quia Pascha nostrū immolatus est Xps. Nos ab Ægypto mūdi huius corde egredimur, & in terram promissā, id est, cœlestē pperamus. Nos mare Rubrū baptismi trāsimus, vt in deserto cū hostibus cōfligam⁹. Nos edimus verum manna de cœlo deplutū. Nos ad serpentis ænei similitudinem oculos nō attollimus, sed Iesum Christū, & hunc crucifixū, in illo serpente adumbratū adoramus. Nos verè Sabbatizamus, quia in Deo à peccatis, quę verè opera sunt feruilia, quiescimus: nam vt ait Apostolus, relinquitur Sabbatismus populo Dei. Nos veram Pētecosten celebramus, qua Spiritum Dei in corde recipimus, quo lex Dei impletur. Nos festum tabernaculorū colimus, quibus dicitur: Charissimi, obsecro vos itaquam aduenas, & peregrinos, abstinere vos à carnalibus desiderijs qua militam aduersus animā: & Non habemus hīc manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.

Quod spectat ad legē, ea impletur iuxta finē suū. Est autē intrinsec⁹ finis legis bonos homines facere: in quo mirificè defecit lex illa, quæ neminē ad pfectū adduxit. Lex indicabat morbū, id est, peccatū, & medicū & medicinam, nēpe Christum, quē tamen illa non cōferebat, vt nostra, quæ dedit illū simul, & spiritū. Finis etiā præcepti, teste Apostolo, charitas est: hanc impleuit Dñs, qui nō timore, sed amore vult coli, & qui vnam charitatē, inculcat, illamq; à nobis ante omnia exigit. Ad hanc finis legis est Christus, ad iustitiā omni

Quod Christiani sint veri Iudæi.

Rom. 2. Apocaly. 3.

Rom. 9.

Exod. 12. 1. Cor. 5. Exod. 14.

Exod. 14. Infra. 16.

Num. 21. & Ioan. 3. & 12. 1. Cor. 1. Heb. 4.

Leuit. 23. Supra. 23.

1. Pet. 2.

Heb. vlt.

Legem denique, quātum ad eius finē, qua ratione Christus impleuerit. Heb. 7.

1. Tim. 1.

Rom. 10.

creden-

Rom. 10.

Esai. 7. & Matth. 1. Ibidem.

Infra 4. & alijs.

Rom. 8.

Quid impletur proprie.

credenti, vt Paulus testatur: hic autem donatus est nobis, estq; perpetuus Emmanuel manens nobiscum in æternum, implens omnia quæ legis sunt. Vnde sæpè de eo dicitur in Euangelio: Vt impleretur quod scriptum est de eo: Vt impleretur quod dictum est per Prophetam. Ipse etiam est qui facit, vt per nos iustificatio legis impleatur, vt Apostolus docet. Atque ita abundè ostendimus quomodo Christus legem impleuerit. Impletur enim quod imperfectum est, dum perficitur; vel perfectum, dum

magis illustratur. Vnde Theophylactus: Sicut pictor, inquit, non corrumpit lineamēta prima, sed magis illustrat, & adimplet; ita Dominus. Hæc ille. Rogemus igitur Dominum, vt qui legem perfectissimè adimpleuit, nobis quoque Spiritum, quo illā præstare possimus, impertiat, vt ad præmia obseruatoribus proposita rectè peruenire valeamus auxilio, & gratia eiusdē Domini nostri Iesu Christi, cui cum Patre & Spiritu sancto, perpetuus reddatur honos, gloria, & imperium in secula seculorū, Amē.

Theophyl. in Matth.

TRACTATVS XXXII.

IN illa verba: Amen quippè dico vobis, donec transeat cælum & terra, iota vnum, aut vnus apex non prateribit à lege, donec omnia fiant. Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum: qui autem fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.

Continuatio nis ratio.

Luc. 4. Amen quid Hebræis.

Origen. homil. 13. in Matt. tom. 2. propè initium.

Chrysof. homil. 11. in epist. ad He

DOCUIT hætenus Dominus, se non soluisse legem, id est, fregisse, nec docuisse frangendam eo tempore, quo lex vim suam habuit: nunc addit, circa ea, quæ supersunt implenda, nec in minimo quidem frangendam, vel violandam. Et ait: Amē quippè dico vobis. Quod perinde est ac dicere, In veritate dico vobis, vt Luc. 4. Significat enim Hebræum Amen, fiat, vel efficiatur, firmū ē sit: atque est modus asseuerandi, & confirmandi, secundum alios etiam iurandi, vt Origenes in Matthæum tradit, & Chrysostomus homil. in epist. ad Hebræos, ac Augustinus in Ioānem. Afferit ergo Dominus rem veram fore ex prouidentia, ac proinde ex prouisione Dei. Donec transeat cælum, & terra. Ostendit legem insolubilem esse, quemadmodum etiam

Luc. 16. dixit; Facilius est cælum, & terram praterire, quā de lege vnum apicem cadere. Significat ergo omnimodam, perfectam atque integram legis obseruationem, ac talē, vt nec in minimo dicto, vel præcepto cadat à sua integritate. Duplexq; potest esse sensus. Primus, quod nihil in lege dictum non completum manebit, quia ante diem iudicij, & mundi consummationem, in qua cælum & terra transibunt, omnia erunt cōpleta, vel si quæ post transitum cœli, & terræ supersunt, implebuntur. Secundus sensus est, quod sicut impossibile est cælum, & terrā transire secundum substantiam, siue materiam: nam cœli nec generantur, neque corrumpuntur, vt omnes fatentur: vnde dicitur: Terra autem in æternum stat: (Nam Deus æternus, id est, semper existens, & sine vlla succes-

bre. tom. 4. circa finē. Aug. tract. 4. in Ioann. tom. 9.

Luc. 16. Illud: Donec transeat cælum, & terra, &c. dupliciter accipitur. Matth. 24.

Cœli cur nec generentur, neq; corrumpantur.

Ecclesia 1. stes 1.

Gen. 1.

Boetius.

Transire quatenus caeli dicantur.

Matth. 24.

Per transitum caeli & terrae quid.

Psal. 101.

Esa. 51.

Iob 14.

Apocal. 6.

2. Pet. 3.

Esa. 66.

Apocal. 21.

Chrysof. homil. 16. in Matth.

Clem. lib. 3.

recognit.

Caeli quare soluedi sint.

Iota, non ioth, cur verterit interpres.

sione, condidit caelum, & terram semperpiterna, id est, semper existentia (cum successione tamen, ut ait Boetius) ita impossibile est legem non impleri. Transire autem dicuntur quantum ad accidentia, id est, situm, motum, influxum, & claritatem auctam, sed non secundum substantiam, quod quidem impossibile est. Et licet lex, quoniam de contingentibus, & voluntariis, facilius transiret quam esse caeli, & quantum ad esse naturale caeli in se, & esse legis in Dei voluntate, aequum existat difficile: tamen si consideretur esse naturale caeli in se ipso, & esse legis in voluntate Dei, facilius est caelum, & terram transire. Attamen prior sensus Scripturarum videtur magis consonus. Nam dicitur, *Caelum, & terra transibunt; verba autem mea non praeteribunt.* Et per transitum intelligo, innovationem essentialis, saltem secundum formam. Dicitur enim caeli non tantum transire, sed perire etiam, & veterascere. Deficere ut fumus, & senescere, apud Esaiam. Atteri apud Iob: *Donec, inquit, caelum atteratur:* Recedere, in Apocalypsi: *Ardere, & solui apud B. Petrum.* Caeli noui, & terra noua dicuntur ab Esaiam, & in Apocalypsi. *Ut enim (ait Chrysostomus) nutritrix fruitur bonis filij educati: ita caelum & terra, quae elementa nutriturunt.* Et quantum caelum non recipiat peregrinas impressiones ignis ex se; secus erit ex precepto Dei. Ideo Petrus apud Clementem lib. Recognitionum tradit, quod ut ouum frangitur, ut pullus delitescens videri possit; ita caelum hoc quod sub aspectum cadit, dissolendum est, ut gloria beatorum appareat: qua de re fusius alibi differendum est. *Iota unum, aut vnus apex.* Cum Christus vir Hebraeus fuerit, & ad Hebraeos Hebraice sit locutus, & de lege, quae sermone Hebraico tradita est, atque conscripta, non dixit iota, sed ioth, quae minimum est elementum Hebraeorum: verum interpretis noster ad inflexionem Graecam iota expressit. Vel potius quia Chaldaeis moris est, vocibus Hebraeis in consonante terminatis ad-

dere alpha in fine dictionis, ut Golgotha, manna, pascha, Acheldema: Christus iota pronuntiauit. Est autem iota, minimum elementum & Hebraeis, & Graecis. Apex vero, minus est litera, & vsum vocalis praestat apud Hebraeos, qui vocalibus carent. Et hi apices, siue puncta interdum subscribuntur literis, interdum interscribuntur, aliquando vero superscribuntur. Quia tamen vsum punctorum loge post Christum inuentus est, ac introductus, ut Hebraei tradunt, neque eorum vnquam Hieronymus Hebraice doctissimus meminit, non videtur mihi per apicem puncta illa intellexisse, sed vel accountus Hebraearum vocum, vel puncta, quae variam pronuntiationem literis adferunt, vel summum elementi fastigiū, vel denique aliquid, quod abbreviandae dictionis causa adderetur. Et exaggeratio quaedam est per hyperbolem, & tropum: nec est de literarum apicibus laborandum, cum etiam constet quaedam Veteris Testamenti volumina interciderisse, quorum nomina adhuc extant in quibusdam canonicis libris: sed id tantum agitur, & asseueratur, nihil omnino promissum, aut proditum in lege, quod non sit implendum. *Et ex figura literae ostenditur, inquit Hieronymus, quod etiam quae minima putantur in lege, Sacramentis spiritualibus plena sint, & omnia recapitulentur in Evangelio. Cuius ergo eruditionis est.* Haec ille. Non significat autem haec verba, Scripturam somnii Cabalisticis applicandam, quae in numeris, & figuris literarum, & significationibus consistunt vocum, unde multae illusiones, & sensus pueriles potius, quam solidi efficiuntur; cum haec ratio exponendi Scripturam, non minus seruiat Iudaeis contra nos, quam nobis contra illos. Christus etiam, & Apostoli, aut prisci Doctores, artem hanc Cabalisticam non attingunt: nec est alia purior intelligentia Scripturae veteris, quam Euangelica, Apostolicaque doctrina. Theophylactus hoc loco, & Gregorius Nyssenus ante eum lib. De perfecta vita hominis,

Iota quid, & apex: Hebraei cur vtanter apicibus.

Vnde costet, hoc loco minime puncta Hebraeorum per apicem designari.

Apicis nomine quid significauerit Christus.

Hieronymus lib. 1. in Matth. tom. 9. in princ.

Præsentis loci vniuersissimi quorundam reijcitur intellectus.

Theophyl. in Matth. Gregorius Nyssenus

tradunt,

Duo quorundam alij sensus minus idonei reprobantur.

Quis prius, verus, atque germanus sit sensus huius dicti: Nil preteribit a lege, donec omnia fiant.

Scriptura feruat tantum quibus; haec quando inuenitur impleta.

Magnus qui, minimus; Christi testimonio; qui medius inter illos.

tradunt, per iota literam rectam, & apicem transuersum, crucis figuram confici: ut sit sensus, quod nihil eorum quae ad crucem spectant, cadat a complemento suo. Alij vero tradunt, Iota, quod signum est, decem apud Hebraeos, Decalogi significare praecipua; per apicem vero, ceremonias & iudicia, quae illi legi superaddita erant. Sed haec etsi vera, haud longe absunt tamen a Cabala, magisque sunt subtiliter ac pie excogitata, quam solida. *Donec omnia fiant.* Est ergo sermo de abroganda lege, antequam fiant & impleantur quae in ea scripta sunt. Postquam autem facta sunt, non possunt transire: sicut nec facta non esse, quae semel sunt facta. Etenim praeter illa quae Christus in sua persona impleuit, qualia fuerunt passio, mors, resurrectio, & ascensio, alia multa perficientur usque ad diem iudicii, cuiusmodi sunt, vocatio Gentium, obsecratio Iudaeorum, persecutiones Ecclesiae a tyrannis, ab haereticis, ab Antichristo, resurrectio generalis omnium, iudicium vniuersale, atque remuneratio cuiusque pro meritis; quae omnia praedicta sunt a Prophetis. Tempore autem iudicii, quod quidem Scriptura est facta pro viatoribus, vniuersa inuenietur impleta, tota intellecta & gustata. Et quemadmodum literae Sponsi ad Sponsam cessant, cum datur alteri frui praesentia alterius & alloquio; & chirographum promissae hereditatis, accepta re ipsa promissa desinet: sic omnes Scripturae tunc terminabuntur & finem accipient, solusque Messias legem vniuersam in capite & in membris praestabit. *Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis.* Hucusque Apostolos, & in eis pastores ac doctores omnes instituit, nunc inter eos constituit quis sit maximus, & quis minimus. Magnus enim est, qui dicit & facit: minimus, qui nec dicit, nec facit; medius autem inter haec extrema is est, qui facit, & non dicit; vel qui dicit, & non facit: & in extremis comprehenduntur: qui enim facit & non dicit, vocabitur & ipse quodammodo magnus, quia etsi non

verbo, facto tamen & conuersatione docet; qui vero dicit, sed non facit, ad eos pertinere videtur, qui minimi vocabuntur, quia factis docent non faciendum quod ipsi non faciunt. Deinde cum Dominus se ipsum a calumnia & suspitione liberasset, quasi esset corruptor & violator legis; nunc exterrit, minasque maximas proponit contra eos, qui vel minima eius legis praecipua essent violaturi. Pro cuius loci intellectu, quae sint minima praecipua explicabimus; & quomodo soluantur: & quid est vocari minimum in regno caelorum. Circa primum animaduertendum, quod mandatum est lex obligans ad aliquid faciendum, vel omittendum, sub peccato: sicut consilium, est opus perfectionis, ne minem arctans ad faciendum; sed copiosius remunerans obseruantem. Omnia autem mandata, tam veteris, quam nouae legis, si in se ipsis spectentur, magna sunt, quia magni legislatores Deum ostendunt: item quia magnum efficiunt obseruantem; atque magno praemio eum afficiunt: tum quod nullus potest quauis specie obtenta, ab eorum obseruantia excusari; saltem a moralibus: tum denique quoniam omnium virtutum officia sectanda, vitiaque omnia fugienda docent. Possunt tamen maiora vel minora relatiue dici: & hoc dupliciter, vel comparando praecipua vnus legis ad praecipua alterius, id est, veteris ad illa nouae; vel componendo vnus legis quaedam praecipua, ad alia eiusdem legis: ut v.g. in lege veteri maiora sunt moralia, quam sint caeremoniae, vel iudicia: & inter moralia, maiora censentur praecipua primae tabulae, quae proxime Deum respiciunt; quam quae sequuntur, quae proximum attingunt, de quibus Christus loqui videtur hoc loco: & inter mandata vtriusque tabulae maiora existunt, quae transgressorem obligant sub lethali crimine, quam quae sub veniali; sicut maiora sunt consilia quantum ad vim obligandi. Rursus inter praecipua primae vel secundae tabulae, maiora sunt quae iubent facere

Quid mandatum sit, quid consilium.

Legis vtriusque mandata cur magna.

Inter se illa comparantur dupliciter.

Exo. 20. & seq.

*Pfal. 33.
1. Pet. 3.*

Madata quæ
minima à
Christo dicā
tur.

Primus sen-
sus Græcorū.
*Chrysof. ho-
mil. 16. in
Matt. tom.
2.
Theophyl.
Euthym.*

Minima etiā
mandata vo-
cantur dupli-
citer secūdu
illos.
Luc. 17.

bonum, quàm quæ declinare à ma-
lo; & inter hæc maius præceptū est
homicidij vitadi quàm adulterij; &
maius fugiēdi adulterij iussum, quā
furti, & in his etiam grauiora quæ ad
mortiferum, quàm quæ ad veniale.

His præmissis, iure quæritur hîc
quid intelligat per minima præcep-
ta Christus. Cum enim omnia in
se sint magna, non possunt aliqua di-
ci minima, nisi per respectū aliqū.
Difficile quoq; videtur intellectu,
quomodo soluēs præceptum obli-
gans sub veniali, minimus vocetur
in regno cælorum; siue eiusmodi
præcepta sint Veteris, siue Noui Te-
stamenti. Ergo dicendum, quod mi-
nima intelligūtur, vel comparata ad
alia alterius legis mandata; vel ad
alia eiusdem legis. Et sic duplex ac-
cipitur sensus. Primus est Græcorū
Patrum, Chrysofomi nimirum cum
Theophylacto & Euthymio, mini-
ma mandata interpretantiū illa, quæ
Christus addidit legi: nam præcepto
non occidendi, addidit, non esse ir-
ascendum: præcepto non mæchan-
di adiunxit, non esse concupiscen-
dum: & hæc dicuntur minima, quia
difficilius seruantur; eorumq; trās-
gressiones puniuntur leuius: plecti-
tur enim minus iracundus, siue qui
tantum irascitur, quàm homicida:
contra verò, Moyli mandata factu
faciliora, ac in punitione maiora: mi-
nima etiam, modestiæ causa dicta
sunt, vt discamus nostra extenuare,
& nequaquam amplificare. Item mi-
nima, ne illa seruantes insolecant,
magnaq; de se ipsis sentiant, sed vt
facientes dicant, *Serui inutiles sumus,
quod debuimus facere fecimus.* Et vi-
detur de istis Dominus sermonem
habere, quia cum dixisset de man-
datis istis, statim subdit, *Nisi abunda-
uerit iustitia vestra plusquam Scribarū
& Pharisæorū: & rursus, Audistis quia
dictum est antiquis. Ego autem dico vo-
bis, &c.* at præcepta legis nec prædi-
cauit ipse, nec Apostolis prædica-
ri præcepit. Terret igitur Christus
eos, qui à suis mandatis, & à lege à
se promulganda abhorrent, illam
soluentes: magnificat verò eius ob-

seruatores: & soluens etiam præcep-
tum, conscientiam leuiter arctans,
esset minimus: quia, etsi qui admit-
tit venialia, aut ad illa alios impellit,
venialiter delinquat: quia tamen re-
prehēdit legislatorem, atque docet
non obligare, legē soluit & destruit:
non secus atque ille, qui traderet, cō-
silia non obligare quenquam, post-
quam illa cœpit profiteri, cēseretur
hæreticus: tametsi consilia ad pec-
catum vllum obligent neminem: at-
tamen arctant, ne quisquam audeat
illa contemnere, aut in illa dogma-
tizare. Hæc est Græcorum senten-
tia Patrum. Salua nihilominus tan-
torum Doctorem expositione, sua-
uior, atque literæ consona magis vi-
detur expositio Augustini lib. 1. de
serm. Domini in monte cap. 8. & 9.
& Ruperti Tuitiensis in hunc locū:
qui quidem per minima præcepta in-
telligunt, legis mandata, siue Deca-
logū, & à fortiori ceremonias & iu-
dicia; vt, Non occidere, Nō mæchan-
ri, Non peierare, Non diligere nisi
amicū, & odio habere inimicū:
vocātur autem minima respectu mā-
datorum nouæ legis, nimirū Fidei,
Spei, & Charitatis, quæ maxima di-
cuntur Marc. 12. & Matth. 22. item
Matth. 23. ait Dominus: *Reliquistis
quæ grauiora sunt legis, iudicium, & mi-
sericordiam, & fidem.* Ideò à lege Na-
turæ homini dicantur, erātq; velu-
ti pædagogia illius populi, vt perue-
niret ad finē legis, qui est Christus.
Deinde minima appellantur, quod
à Christo per explicationem augeā-
tur; & per consilia illustrentur: nec-
non quia minoris meriti erant apud
Deum, à minoriq; charitate profes-
ta. Minima etiā, vt ait Augustinus,
quia tantum faciunt declinare à ma-
lo, quod est incipientium: vt, *Nō oc-
cides: Non mæchaberis:* quæ autē præ-
cipiunt bonum, maiora habentur: cu-
iusmodi sunt mandata Noui Testa-
menti. Minima quoque vocantur,
quia tametsi seruarentur, non con-
tinuò dabāt præmium visionis Dei,
sed opus erat expectare Messiam. Et
bene, de mandatis istis minimis, in-
quit, nimirum significatis per iōta &

Alter sensus
Latinorum
aptior, & con-
gruentior.
*B. August.
tom. 4.
Ruper. Tui-
tien.*

*Exo. 20.
Leuit. 19.*

*Mar. 12.
Matth. 22.
Infra 23.*

Secunda ra-
tio, cur scilicet
minima
vocet Christi
mandata.

Tertia ratio:
& quibus illa
verbis desi-
gnauerit.

apicem,

Quid Hi-
rio minima
mandata: e-
iusdem rei ra-
tiones tres a-
liæ proferun-
tur.

Gal. 3.

Heb. 7.

Quæ res cō-
firmant ma-
gis posterio-
rē intelligen-
tiam.

Minima etiā
cur legis mā-
data sint ser-
uanda, cum
lex illa non
amplius ob-
seruetur?

Quid soluere
legē vel man-
data.

apicem, id est, Decalogum designa-
tum per iota, quæ valet decem, &
per apicem, qui additur literis, nē-
pè ceremonias & iudicia, quæ De-
calogo de integro accessere morali-
bus mandatis. Vnde Hilarius can. 4.
in Matthæum, per minima mandata
intelligit crucem Christi, quam qui
erubescit confiteri, minimus erit.
Non desunt etiam aliæ plures ratio-
nes, propter quas minima nuncu-
pentur: vtpote quod tradita sint ab
homine puro legislatore, & seruo
Moyse: & data populo minimo, id
est, Israëlitis paucis, & peccatori-
bus, & pueris quasi agentibus sub
pædago: & ratione finis, quia ne-
minem ad perfectum adduxit lex.
Hic ergo sensus suauior videtur cō-
textui, quia dicit, *Non veni soluere le-
gem; & tota vnum, aut vnus apex non
præteribit à lege.* Cōgruit etiam voci
minimus, si quidem minima dantur
pueris, quibus pollicetur regnū ter-
renum: & denique congruit veritati,
quia maiora sunt præcepta Euan-
gelica promittentia in præmium re-
gnum cælorum, quàm Mosaica; & al-
tiora officia pietatis erga Deum &
proximum, ac seipsum præcipiunt,
quàm illa veteris legis.

Nec obstat, quod præcepta vete-
ris legis amplius non custodiantur:
quia Dominus loquitur de legis mā-
datis, quando erat in robore suo &
vigore; tunc enim cum lex nondum
cessasset, implenda ad literam erant:
at postquam superficie tenus, seu in
sensu puerili cessarunt, supersunt ta-
men nobis adimplenda, ad sensum
perfectum, spiritualem & virilem;
ratione cuius qui solueret, esset mi-
nimus.

Ad secundum veniamus: Soluere,
vt supra dictum est, non est tantum
violare legem factu aut opere, sed
destruere, siue illam demoliri: quod
fit, vel docendo legem non esse ius-
tam, vel à Deo; vel nequaquam ha-
buisse pro tempore suo vim obli-
gandi, iuxta literam, vel modo secū-
dum spiritum; vel denique. nō pro-
bè intelligendo legem, etsi postea
malè docedo: vt hoc loco rectè do-

cet Glossa ordinaria. Sic enim aliās
dicitur, *Non potest solui Scriptura; &
Omnis Spiritus qui soluit Iesum, ex Deo
non est;* quod intelligendum est de
peruerse dogmatizante, vt ait Au-
gustinus. Et hinc soluitur propo-
situm dubium; quomodo scilicet sol-
uens, etiam sub veniali obligas præ-
ceptum, hæreticus est, & lethaliter
peccat, & erit minimus in regno. Nā
soluere, non est dicere verbū otio-
sum, vel incitare alios ad illud; sed
dogmatizare, licitū esse dicere ver-
ba otiosa; quod esset facere, vel af-
firmare, Christum mendacem, aut
ignorantem, qui aliter docuerit. Ait
ergo, *Qui soluerit vnum de mandatis
istis (scilicet legis) minimis (ne dicam
de maioribus, & omnibus quæ etiā
minima sunt respectu Euangelij in
sensu literalī & vero pro illo tempo-
re, quo nondum abrogata erant le-
galia, vel in spirituali post eorum
abrogationem: & sic docuerit, vt sol-
uit, non vt legit, & inuenit in ipsa
lege) minimus vocabitur in regno celo-
rum, &c.*

Tertium iam venit explicandum,
quid sit esse minimum in regno cœ-
lorum. Vt sæpè dictū est, regno cœ-
lorum interdum triumphans, inter-
dum militans significatur Ecclesia,
siue Ecclesia duos habens status, al-
terum militantium, triumphantium
alterum; vt vna & eadem religio lo-
cum habet nouitiorum, & locū pro-
fessorum: & primo modo intelligit
Augustinus, ponderans quod voca-
bitur à beatis, quorum iudiciū erit
certum: minimus inquit vocabitur,
nec dignus gloria, ad quam non nisi
magni perueniunt. Ideò non dixit,
Minimus erit in regno cælorū, quia
in eo non erit. Si verò de militanti
Ecclesia sit sermo: sensus est, quod
erit minimus, hoc est, vilis atq; ab-
iectus, necnō alienus à regno & po-
testate docendi, ita vt numero filio-
rum vel doctorum Ecclesiæ sit eij-
ciendus, ni respiscat, vt Iudas prodi-
tor, quia transgressor legis, ac eius
transgrediēda autor extitit, maleq;
sentiendi de legislatore. Vel tertio,
per regnum cælorū intelligi potest

Glossa ord.
*Ioan. 10.
1. Ioan. 4.
B. August.
in hunc lo-
cum Ioānis
tract. 6. in
fin. tom. 9.
Minima etiā
præcepta qui
soluant, inde-
q; hæretici
censeantur.*

Quid mini-
mum vocari
in regno cœ-
lorum secun-
dum Augusti-
num.

*Cap. 1. in
fine.*

Alijs quid ve-
rò, & quidem
non ineptè.

B. Chrysof. homil. 16. in Matth.

Matth. 2. Matth. 25.

Ephes. 3.

1. Cor. 16.

Supra 6.

A quibus nā legis mādata soluantur.

B. Hierony. tom. 9. in princ.

Secundū genus hominū soluentium legem.

Gal. 3. Rom. 10. Heb. 9.

Iudæi adhuc legem retinere, & seruare volentes, quibus merito comparētur.

tempus resurrectionis, siue tempus iudicij, velut Chrysofom. exponit: nam eo tempore Dominus vt Rex veniet, & apparebit, & quemq; pro meritis remunerabit, & quisq; doctor detegatur qualis fuerit: & quomodocunq; exponas, in idē redit. *¶ Minimus.* Est autem minimus, tantundem atq; infimus, vilis, abiectus: vt de Bethleem dicitur: *Nequaquam minima es: & Dominus, Quādiu fecistis vni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis:* rursus Apostolus: *Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia hac,* videlicet abiecto, vili & abortiuo; & alibi, *Ego sum minimus Apostolorum,* id est, infimus; idem causas profanas de bonis temporalibus, minimas vocat. 1. Corinth. 6. cū ait; *Et si in vobis iudicabitur mūdus, indigni estis qui de minimis iudicetis?*

Ad extremum dicēdum qui sunt isti qui soluent legis mādata. Primo loco sunt Pharisei, de quibus Hieronymus eleganter hūc locum interpretatur his verbis: *Hoc capitulum cū superiori haret testimonio, in quo dixerat: Iota vnū aut apex vnus non prateribit à lege, donec omnia fiant. Suggillat ergo Phariseos, qui contemptis mandatis Dei, statuebāt proprias traditiones: quod non eis profuit doctrina in populis, si vel paruum quod in lege præceptum est destruant.* Hæc ille. Secundo loco veniunt Iudæi omnes quotquot pertinaciter in sua secta & lege ad literam seruanda permanent: quoniam eo ipso soluent totam legem, quia dicunt habere vigorem quem non habet; velut si quisquā assereret non habere quādo habebat. Proinde, cū omnia illa mandata essent ad tēpus posita, donec veniret semē Christus, qui finis est legis, & ceremoniæ ad tēpus correptionis positæ velut intermedium quoddam; & quia Prophetæ legem abolendā prædixerāt, atq; nouam illi successuram; idcirco Iudæi maximo in errore versantur; non secus ac ille, qui rem mortuam existimaret viuam; atq; ille, qui cum sit vir perfectus, leges puerorū seruare vellet; & qui medicinā pro infirmis institutā, alioqui sanus & va-

lens, assumeret, quandoquidem ille sumēdo medicinam, periclitaretur: vt Augustinus ait contra Faustum. Vanus esset præterea, qui vmbra vel let edere, non panem ipsum, & qui signū non tolleret de turri, postquā nauis in portum appulit, nimirum Christus ad Ecclesiam. Atq; ita cæci Iudæi, circūcisione & Sabbato, ac reliquis ceremonijs falsum significant, & falsum Deum colunt; qui cū volebat obseruari ab eis legem, non obseruabant: at quando voluit illam non seruari, seruāt. Itaq; hoc verbo Christi percutiuntur omnes, qui dicunt se Iudæos esse, & nō sunt. Tertiō, soluunt legem omnes hæretici, qui aiebant, cum Euāgelio veterem legem custodiendā, vt Hebionitæ & Nazareni dicti, atq; illi, cōtra quos definitū est in concilio Apostolorū Act. 15. Hinc Glossa ordi. hoc loco ait: *Soluere est, vel quod rectè intelligis, non facere: vel malè intelligere, per prauam assertionem.* Quartō minimi censentur, qui dicebant, legē esse à malo principio; reprobabantq; illā, vt Manichæi Quintō, qui asserunt, modō legem veterem iuxta spiritū nō esse seruandam: quia litera occidit, spiritus autem viuificat. Sextō, qui traderēt, legem, quod attinet ad ceremonias & iudicia, adde etiam ad moralia, nobis desijisse: quod etsi verum sit, quatenus moralia à Moyse lata sunt, sunt tamen nobis retinenda, quatenus naturalis lex illa dictabat ante Moysē, & quatenus à Deo, & à Christo in Euangelio, & ab Apostolis sunt repetita. Falsum tamē, quod ad morū præcepta Christiani non obligentur, sed tantum ad præceptum credendi: vt hæretici recentiores docent: qui tamē tali somnio legem Euangelicam soluent; illudq; confirmant ex falso intellectu quorundam locorum Pauli, quales sunt: *Lex iusto non est posita: & Si spiritu ducimini; non estis sub lege; & Vbi Spiritus Domini, ibi libertas.* Verum hæc aliū longe diuersum habēt sensum, atq; à ceremonijs & iudicijs legis tantum nos liberos ostendunt. Tādē soluent legem Christi, quotquot non

B. August. lib. 3. contra Faust. c. 14. tom. 6.

Eorum cæcitas, & inobedientia.

Apo. 3.

Quatuor alia, vel quinque hominū genera legis mandata soluentium.

Glossa ord.

2. Cor. 3.

Lex quatenus Moyli nobis tantum mortua sit, & extincta.

1. Tim. 1. Gal. 5. 2. Cor. 3.

Postremō legem Christi qui soluant.

solum

Luc. 10. 2. Theff. 2.

1. Cor. 11.

Legem facere quid, & docere.

Dan. 12. Matth. 23.

August. c. 8 lib. 1. De serm. Dom. in Monte.

solum liberant nos à præceptis moralibus per Christum & Apostolos inculcatis, nobisq; commendatis & traditis; sed etiam qui cōstitutiones Ecclesiæ aiunt esse meras nugas, & traditiones hominum. Etsi etenim illa quæ per Ecclesiam decreta sunt, & ad seruandum nobis proposita, ad ius diuinum propriè non spectent, sed ad ius Ecclesiasticum, in Apostolicis traditionibus, atq; cōciliorum generalium canonibus, necnō summorum Pontificum decretis exprefsum explicatumq; attamen violatur ius diuinum & verbum Christi, dū quod eius autoritate fit, Satanæ, hominibusve tribuitur. Hinc Christus dixit, *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit:* Paulus quoq; *Itaq; fratres, inquit, state, & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram: & iterum, Lau do vos fratres, quod per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.*

Sequitur: *Qui autem fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.* Facere dicitur legem non tantum qui opere illam complet, sed qui intellectu & mēte primo credit esse Dei, habereq; vim obligandi; & ita afficitur, vt tandem eam factō cōpleat: nec enim completeret, qui opere externo tantum faceret, & mente non acquiesceret, hic enim fictus esset: vt qui dono offerret nudum corticē pomi, sine ipso pomo. Magnus vocabitur siue maior, scilicet, his qui vel tantum faciunt vel tantum docēt, iuxta illud Danielis, *Qui docti fuerint fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stelle in perpetuas aternitates.* Et intellege, qui fecerit minima, quorum ommissio dilectionem minimè violat, vt, decimare mentham, & anethum, quod perfecta est iustitia: ponitur enim quod seruet maximum mandatum, dilectionis Dei, & proximi: idēdō minimū recte capitur pro præcepto paruo legis. Cū ait, *Docuerit;* adde sic: vt Augustinus notauit, id est, qui sic docuerit, vt ipse facit, intellectu & opere implendo

mandata legis. Cū dicit, *Hic magnus vocabitur:* innuit se Christus hoc verbo talem esse, vt ait Rupertus: eo quod solus perfectè fecit: solus perfectè docuit: solus perfectè & absolutè magnus in Ecclesia triumphanti atque militanti agnoscitur: solus iudex est, qui remuneraturus est docentes & facientes, per sui Spiritus participationē. Tales quippe promerentur, vt ceteri eos audiant & imitentur. Iudicaturus etiā est, nec facientes, nec docentes; vt illos pastores qui altum dormiunt, nihil de suo grege solliciti: itē facientes, & non docentes: velut qui Episcopatus ambiunt, cū omnino inepti sint ad docendum: adhæc non facientes, & docentes, quales multos Doctores Catholicos videmus, qui digni sunt auditu, non tamen imitatione; denique omnes male facientes, & peius docentes, vt hæreticos, Scripturasq; per deprauatos sensus detorquentes. Est igitur magnus, qui docet & facit; paruus, qui facit, nec docet; minor, qui docet, & nō facit; minimus, qui nec facit, nec docet: & in hoc gradu adhuc peior est, qui malè facit, & malè docet. Meminerint itaque prædicatores verbi Dei, vt instar galli gallinæci prius excutiant alas, & se vigilantes per bona opera ostendant: antequam alios per cantum ad vigilias vocent: vt docet Gregorius lib. 30. Moralium cap. 7. vt ita sint magni in regno cælorum: etiam si sæpe ab hominibus minimi habeantur, satis est si coram Deo magni existāt, vt Baptista Ioannes, de quo scriptū est: *Hic erit magnus corā Domino.* Qui ergo Deum magnum colimus, atque magno pretio empti sumus, attendamus ad mercedem illam magnā, quæ reposita est nobis in cælis; & quam non nisi magni & sublimes corde consequentur, subsidio & adminiculo Domini nostri Iesu Christi, cui cum Patre & Spiritu sancto sempiterna reddatur ab omni creatura laus, honor & imperium in secula seculorum; Amen.

Christus quā magnus merito vocetur. Rupert. Tui-tien.

Hominū quatuor genera à Christo iudicandorum.

Magnus qui, parū, minor qui, minimus, & illo deterior quis.

D. Greg. tom. 1.

Luc. 12.

Matth. 5.

TRACTATVS XXXIII.

IN illa verba: Dico autem vobis, quia nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisaorum, non intrabitis in regnum caelorum.

Abundantior iustitia quam Pharisaicam cur Dominus requirat.

QVEM AD MODUM ab adolescentibus alios mores exigimus, quam a pueris, alios vero a viris iam perfectis & maturis; nec ab omnibus eadem requirimus: ita sane Deus Optim. Maxim. cuius opera sunt cum summa sapientia coniuncta, aliam legem mundo infanti praescripsit, aliam Iudaeo puero quasi sub paedagogo degenti, aliam denique Evangelicam mundo iam maturo atque adulto. Vnde merito ab Evangelicam legem profitentibus abundantior exigit iustitiam, dicendo, Nisi abundauerit iustitia vestra.

Ad huius loci intelligentiam, quo dilucidior nostra procedat oratio, explicabimus primo, quorsum haec sententia sit proposita a Christo. Deinde quae sit ista comminatio: Non intrabitis in regnum caelorum. Tertio loco, quomodo abundandum sit in iustitia supra illam Scribarum, & Pharisaorum.

Vt primum expediam, aduerte, Graece non haberi, autem, sed coniunctionem causalem, & ita Augustinus, & Rupertus legunt: Dico enim vobis: dat enim rationem, quare venerit ad implendam legem, & quare velit, vel minima eius praecipua seruari. Deinde non est ignotum quid praecesserit; nempe, Non veni soluere (legem) sed adimplere: tum omissa addendo, tum permixta, in quibus Deus eorum infirmitati conueniebat, ac vitia tollendo; tum, quae imperfecta sunt, in perfectiora commutando. Et addidit: Non solum non veni soluere legem, sed etiam vt, Nisi

abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum, & Pharisaorum, non possitis in regnum caeleste intrare.

Vel, teste Augustino in sermone Domini in Monte, dixerat Dominus, Qui fecerit minima, & docuerit sic homines, magnus vocabitur in regno caelorum: posset dici, Quid ergo opus est alijs? Iam subdit, Nisi abundauerit iustitia vestra. Id est: licet Scribae, & Pharisei seruata minima illa iustitia, in regnum caelorum possint peruenire; vos tamen, quos ad maiora voco, accendoque, nequaquam poteritis, nisi haec quae a me adduntur, maiora conseruetis.

Adde ex Chrysostomo, qui per minima praecipua intelligebat ea, quae a Christo denuo addita sunt in Euangelio, quae qui soluerit, & docuerit soluenda, ita erit minimus in regno caelorum, vt in illud non intret. Et haec etsi petant Apostolos, & Praelatos Noui Testamenti, sicut Scribas, & Phariseos, qui proceres erant Synagoga, atque haec sola comparatio apertis verbis proponatur: tamen sub hac alia duae intelligentiae sunt comparationes. Altera est, quod sicut maiores Noui debent in iustitia vincere maiores Veteris Instrumenti; sic proportione quadam populus Christianus populum Iudaicum. Altera est, vt sicut patres legis antiquae sanctiorem vitam praepopulo habere debebant, ita maiores nostri respectu populi nostri. Vult ergo Dominus Christianos optimis, & pro sanctissimis habitis apud Iudaeos meliores esse, & iustiores. Ait ergo: Dico enim vobis. Affue-

Altera ratio connexionis Aug. ibid.

Minima quae praecipua Chrysostomo. B. Chrysost. hom. 16. in Matth. tomo 2. Collatio Domini illa Apostolorum propria, & successorum, quam alta sub se duplicem comparationem continet.

Distinctio rationis huius.

Quae nam huius distinctio: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum, & Pharisaorum, &c. August. c. 9 lib. 1. De serm. Dom. in Monte, tomo 4. Rupertus in Matth.

ratio est Domino consueta, qua res graues, magnive momenti solitus est confirmare, vt alibi saepe admonuimus.

Venio ad secundum: Dico enim vobis, quia nisi abundauerit iustitia vestra, &c. Id est: Non moneo, non exhortor, non suadeo, vt Augustinus interdum explicat, sed praecipio. Nota etiam, particulam, Nisi, quae frequenter praecipuum denotat, vt ibi: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei: Nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis: Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: Nisi credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro. Est ergo praecipuum hoc graue: quod subiuncta comminatio comprobatur: Non intrabitis in regnum caelorum. Quae comminatio familiaris, & consueta Domino fuit, quam iustis, & pijs facere in more habebat, quemadmodum iniustis, & peccatoribus Dominus comminabatur gehennam. Etenim suppliciorum metu coercentur mali, & in officio continentur.

Quae comminatio vt magis agnoscat, praemittendum est, Deum olim apud Iudaeos comminari solitum: Non intrabitis in terram, quam promisi patribus vestris, dare vobis. Nam filijs Israel in Aegypto oppressis, primo pollicitus est libertatem ab ergastulo Aegypti, & a domo seruitutis, & promissa terra Chanaanorum, melle, & lacte manas, vt habes Exo. 3.

Huius enim potiundae desiderio tracti sunt ex Aegypto. Et quoties ad legem seruandam hortatur, solet illam promissionem inculcare; & quoties idola colebant, aut a mandatis eius recedebant, comminabatur eis, non esse illos in terram ingressuros. Et postquam in eam intrassent, interminatur ab ea expulsionem, & in Gentes captiuitatem. Vnde illud: Iusti autem hereditabunt terram, & inhabitabunt in seculum seculi super eam; & rursus, Spera in Domino, & fac bonitatem, & inhabita terram, & pasceres in diuitijs eius. Et per Esaiam: Si volueritis, & audieritis me, bona terra comedetis. Quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Et Moysen, & Aaron priuauit ingressu Terrae illius, propterea quod non sanctificauerunt illum ad aquas Contradictionis. Vnde de Aaron Numerorum 20. habetur; Pergat, inquit, Aaron ad populos suos: non enim intrabit terram, quam dedi filijs Israel, eo quod incredulus fuerit ori meo ad aquas Contradictionis. Et ad Moysen dixit Deuteronom. 34. Haec est Terra, pro qua iurauit Abraham, Isaac, & Iacob, dicens, Semini tuo dabo eam. Vidisti eam oculis tuis, & non transibis ad illam.

At vero in Nouo Testamento non est promissa terra, sed caelum. Haec enim fuit prima vox Christi praedicantis (vt & eius Praecursoris) Poenitentiam agite, appropinquauit enim regnum caelorum: & hoc ipsum in iudicio praestabit Dominus, cum dicet; Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Idem comminationes Christi in Nouo Testamento sunt de non dando regno caelorum quantum ad iustos; de qua; Non omnis qui dicit mihi Domine Domine, intrabit in regnum caelorum; sed qui fecerit voluntatem Patris mei, &c. vel, Mercedem non habebit apud Patrem, quod idem est.

Duplex autem existit poena gehennae, altera quidem sensus, altera vero damni, quae omnium est maxima, teste Chrysostomo. Cui quidem maximè fauet ratio. Siquidem poena damni duplicem habet aeternitatem: priuatur enim homo bono infinito, & aeterno, ac infinito tempore: poena vero sensus tantum simplicem habet, quia tantum priuatur bono finito, & creato, tempore tamen infinito: nam creatura cum sit finita, infiniti mali capax esse nequit.

Quaerendum autem haec priuatio boni infiniti modo non vrgeat, neque pungat: tum quia fide non viuimus; tum quia licet adsit fides, altum tamen dormimus, & veluti somnia-

Abundantior iustitia supra illam Scribarum & Pharisaorum, quae sit praecipuum.

Ioan. 3.

Luc. 13. Ioan. 6.

Infra 8.

Quibus Dominus minitaretur: Non intrabitis in regnum caelorum.

Quid comminaretur Deus Iudaeis, quid polliceretur olim.

Exod. 3.

Psal. 36.

Ibidem.

Esa. 1.

lueritis, & audieritis me, bona terra comedetis. Quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Et Moysen, & Aaron priuauit ingressu Terrae illius, propterea quod non sanctificauerunt illum ad aquas Contradictionis. Vnde de Aaron Numerorum 20. habetur; Pergat, inquit, Aaron ad populos suos: non enim intrabit terram, quam dedi filijs Israel, eo quod incredulus fuerit ori meo ad aquas Contradictionis. Et ad Moysen dixit Deuteronom. 34. Haec est Terra, pro qua iurauit Abraham, Isaac, & Iacob, dicens, Semini tuo dabo eam. Vidisti eam oculis tuis, & non transibis ad illam.

At vero in Nouo Testamento non est promissa terra, sed caelum. Haec enim fuit prima vox Christi praedicantis (vt & eius Praecursoris) Poenitentiam agite, appropinquauit enim regnum caelorum: & hoc ipsum in iudicio praestabit Dominus, cum dicet; Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Idem comminationes Christi in Nouo Testamento sunt de non dando regno caelorum quantum ad iustos; de qua; Non omnis qui dicit mihi Domine Domine, intrabit in regnum caelorum; sed qui fecerit voluntatem Patris mei, &c. vel, Mercedem non habebit apud Patrem, quod idem est.

Duplex autem existit poena gehennae, altera quidem sensus, altera vero damni, quae omnium est maxima, teste Chrysostomo. Cui quidem maximè fauet ratio. Siquidem poena damni duplicem habet aeternitatem: priuatur enim homo bono infinito, & aeterno, ac infinito tempore: poena vero sensus tantum simplicem habet, quia tantum priuatur bono finito, & creato, tempore tamen infinito: nam creatura cum sit finita, infiniti mali capax esse nequit.

Quaerendum autem haec priuatio boni infiniti modo non vrgeat, neque pungat: tum quia fide non viuimus; tum quia licet adsit fides, altum tamen dormimus, & veluti somnia-

Moses & Aaron cur terram promissionis non sint ingressi. Num. 20. Ibidem.

Deut. vii. Gen. 22. & 13. & 18. & 26.

Caelum quibus promittitur. Matth. 4. Supra 3.

Matth. 25.

Supra 7.

Supra 6.

Poenae damni cur grauior, & atrocior poena sensus. Chrysost.

Poenae damni cur modo nihil, aut paru torqueat peccatores.

Eiusmodi pœna qualis & quanta erit post hanc vitam.

Psal. 58.

Horat. 1. serm satyr. 1. cir. med. Psal. 111.

Quibus verbis id Christus nobis statutum esse voluerit. Matth. 7.

Psal. 6. Matth. 6.

Infra 25.

1. Reg. 16. Quid agētes, illorū hominū instar peccantium, non perdemus vitam æternā. Heb. vlt.

tes, cibos huius mundi phantasticos edimus, hoc est honores, delicias, scientias, & opes seculi istius: tamen cum euigilauerit homo à somno, quod continget illi, cum anima à corpore hoc separabitur, tunc fames, & sitis ingens excitabitur, quia ad eum videndum, edendum, atque fruendum creati sumus à Deo, & à Christo redempti, & per gratiam toties dispositi, & nostro vitio tantum bonum amisimus: de quibus intelligi illud potest Psalmistæ: *Et famem patientur ut canes.* Erit ergo fames quædam, seu canina rabies tanti boni possidendi, quæ Ethnici ex parte expresserunt, cum quidam eorum dixerit: *Tantalus à labijs sitiens fugietia captat Flumina.*

Et Dauid; *Peccator videbit, & irascetur, dentibus suis fremet, & tabescet: desiderium peccatorum peribit.* at profectò nullum desiderium magis premit, quàm illud cœlestis gloriæ possidendæ. Quod explicatum nobis Dominus esse voluit ex eo quod operarij iniquitatis, qui in Christi nomine prophetarunt, & dæmonia eiecerunt, volentes ingredi in regnū cœlorum, talem à Domino in die iudicij patientur repulsam: *Discedite à me,* inquit, *omnes qui operamini iniquitatem:* quia nunquam noui vos: item Matth. 25. quando virgines fatuæ clauso ostio dicunt; *Domine, Domine, aperi nobis:* non dixit, *Aperi nobis,* quia cruciamur in hac flamma, vel quia dæmones nobis illudūt, & perpetuò torquent, sed tantum quod esset clausa ianua: quibus dictum est, *Nescio vos.* Sed interim hunc sensum illius gloriæ atque eius sitim, impendit musica & voluptas huius mundi; quæadmodum leniebatur Saul Rex ab oppressione mali spiritus, quado citharam pulsabat Dauid. Ne ergo periclitemur, id vnum curemus, vt intelligamus nos non habere hanc ciuitatem permanentem: vtq; inuitati ad cœnam vel conuiuium cœleste, cum esurie & siti accedamus, & quod homines cum falconibus agunt & canibus, quo illos ad prædā capiendā fame premant, idē sibi ipsis præstēt,

alioqui anima faturata calcabit fauū. Ad tertio loco propositum accedamus; Meritò quæritur quæ sit illa iustitia Scribarum & Phariseorum; cum illi malè audiant in Scripturis Euangelicis, vt hypocritæ, iniusti, cæciq; qui mundant tantum quod deforis est calicis, intus autem pleni sunt rapina & immunditia: de quibus Dominus, *Vos estis,* inquit, *qui iustificatis vos coram hominibus: Deus autem nouit corda vestra: quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum:* hæc autem nomine iustitia, reuera iniustitia erat. Respōdemus, Caietanum & quosdam alios existimasse, Dominum loqui hoc loco de externa & simulata iustitia, quæ Scribæ & Pharisei profitebatur. Verum hic sensus falsitatis conuincitur. In primis, quia illa non erat iustitia, sed iniustitiæ potius nomine digna, vt dixi: sicut enim aurum falsum, aurum non est, ita simulata sanctitas non est sanctitas, sed potius duplex iniquitas. Deinde quia alligabant onera grauiā & importabilia, ipsi nec digito suo volebant ea mouere: præterea dicebant, & non faciebant, vt Dominus asseruit: *Super cathedram,* inquit, *Moyse sederunt Scriba & Pharisei, &c. & infra: Dicunt enim & non faciunt.* Præferebāt quoque traditiones hominum Dei mandatis: de quo accusantur à Domino; *Irritum fecistis, ait, mandatum Dei propter traditionem vestrā: pro minimis zelātes, grauiora legis contemnebant: vnde obiecit illis, Decimatis mētham & anethum & cuminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium & misericordiam, & fidem:* Insuper putabant se ad externa tantum obligari, siue in declinando à malo, siue in faciendo bonum. Homicidium siquidem, adulterium, tantum fugienda censebant; non iram, vel concupiscentiā. Item vacabant ieiunijs atque precationibus, propter gloriam hominū venandam tantummodò: hinc Christus ait: *Cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito: & Te autem faciente elemosynā, nesciat sinistra tua quid*

Prou. 27. Quæ nam sit iustitia Scribarū, & Phariseorum. Matth. 23.

Luc. 16.

Primus Caietani falsam & simulatā intelligentiā sensus refellit eum tunc argumentis. Matth. 23.

Ibidem.

Supra 15. Scribarū, & Phariseorum partes iniustitiæ. Matth. 23.

Psal. 33.

Matth. 6.

Ibidem.

facias

Qualis Christi iustitia. Infra 23.

Gal. 6.

Secundū argum.

Tertium & quartum arg.

Comparatio quæ bona & perfecta.

Quintum & sextum arg.

faciat dextera tua; &c. Cum ieiunas, unge caput tuum, & faciem tuam laua. Denique omnia opera sua faciebant, vt viderentur ab hominibus. Dominus tamen maiorem iustitiam coli à nobis vult; vt primi maiora onera feramus, & minora alijs relinquamus, iuxta illud: *Alter alterius onera portate; & sic adimplebitis legē Christi.* Vult etiam vt nō minus factō, quā verbo doceamus: vt primo loco Dei præcepta, deinde Ecclesiæ decreta feruemus; vtque maiora præcepta plus zelemus, iustitiamq; internam, quæ in corde sita est, præcipuè colamus: atque ita his omnibus rationibus eucimus, iustitiam illorum falsam esse. Deinde, iustitia illa Phariseorum & Scribarum, haud erat vniformis, nec vnus rationis, sed varia: quædam enim bona erat, vt bonorum illa Phariseorum, quales erant Nicodemus, Ioseph & Gamaliel; quædam verò erat mala atque reprobā, qualē profitebantur mali Pharisei, quos taxat Dominus: atque illa quidem multiformis erat, vt species peccadi, quas illi sectabantur, variæ erant. Tertio, Iustitia quæ erat in Scribis & Phariseis, non ita nota erat Apostolis, vt eam possent excedere, quia pendet præcipuè ex corde, quod solus Deus scrutatur & intuetur. Quarto, comparatio si rectè fit, inter ea, quæ eiusdem sunt generis, fieri debet: vt Philosophi tradunt: comparantur enim inter sese duo currentes, duo docti, duo item boni; minimè autē fit collatio inter currentem & claudum, ab ingressu impeditum, inter doctum & indoctum, inter bonum & malum. Quinto, Christus legem Moyse cum Euangelio videtur conferre: ait enim: *Audistis quia dictum est antiquis, Ego autem dico vobis:* ex quo constare potest, quod non homines hominibus, sed legē legi cōferat: vnde vsus est illo verbo *abundauerit,* significans debere præstare quæ illi præstabant, & adhuc aliquid superaddere: idē Dominus non dixit, nisi meliores sitis Scribis & Phariseis, sed *nisi abundauerit iustitia vestra:* Sexto, annotarunt hoc loco

Chrysofomus & Euthymius, per Scribas & Phariseos hic, rectè operantes, & non transgredientes, esse accipiendos: atque ita ruit ille sensus. Dubium etiam confurgit ex his verbis non contemnendum: Quomodo Christus iustitiā nostrā vult abundare, quam tamē B. Paulus damnare videtur, cum ait ad Rom. 10. *Ignorantes enim iustitiam Dei, & suam quærentes statuere; iustitia Dei non sunt subiecti; & ad Philippens. Vt & inueniar in illo non habens meam iustitiam quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est Christi Iesu, quæ ex Deo est iustitia in fide:* ad hæc Esaias inquit: *Vniuersa iustitia nostra quasi pannus mensurata: Dauid verò, Domine, memorabor iustitiæ tuæ solus:* qui autem solam Dei iustitiam exigit, propriam abijcit. Dicendum est; hic opus esse distinctione, atque consideratione: vt enim idē homo pater & filius dicitur, mortalis & immortalis, paruus & magnus diuersis rationibus; ita idem homo & se peccatorē ex se ipso agnoscit, & iustum ex gratia Dei, & fide. Nō namque hæretici dum totam iustitiæ rationē in fide collocant, perniciose hallucinantur, atque cōuincuntur hac Christi sententiā, per quā operum iustitiam exigit: nam postquam dixit; *Nisi abundauerit iustitia vestra,* subiungit: *Audistis quia dictum est antiquis, Non occides. Ego autem dico vobis: & infra: Attēdite ne iustitiam vestram (hoc est, orationem, elemosynam, & ieiunium, vt declarat ipse Dominus) faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis.* In hunc errorem dixit Ioannes; *Filioli, nemo vos seducat. Qui facit iustitiam, iustus est, sicut & ille iustus est: & Paulus, Augebit incrementa frugum iustitia vestra, nempe elemosynæ: item sanctus ille Iacob inquit: Respondebit mihi cras iustitia mea; Dauid quoque, Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.* Vides igitur, quàm sit falsum, & ab Scripturis alienum dogma, docere, nihil posse nos iustè agere, quod apud Deum mercedem promereatur?

Chrysof. hō mil. 16. Euthym.

Rom. 10.

Philippē. 3.

Esa. 64.

Psal. 70.

Christus vt abundantiorē à nobis iustitiam peti. cum Paulus illam damnare videatur?

Quàm falsò & inepte ab hereticis nūc ponitur tota in fide iustitia.

Matth. 6.

1. Ioann. 3.

2. Cor. 9.

Gen. 30. Psal. 17.

Ad

Illud Pauli de Iudæis: Ignorantes Dei iustitiam, & suam quærentes statuere: iustitiæ Dei non sunt subiecti, quomodo accipientium.

Iaco. 2. Rom. 3. Quid etiam illud eiusdè: Non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, &c. tantum significet.

Esaia dictum explicatur: Tanquã panus mestrutæ vniuersæ iustitiæ nostræ.

Heb. 11. Rom. 4.

Matth. 7.

Quales nos simus natura.

Rom. 11.

1. Cor. 15.

Ad illud igitur Pauli ad Romanos. dicendum, quod Iudæi proprijs & naturalibus viribus confidebant, & fidem & gratiã Dei abscondebant; quod postmodum fecerunt Pelagiani: & ita ait, quod volentes statuere iustitiam suam, abijcientes illam quæ venit à dono Dei per fidem Christi, iustitiæ Dei nõ fuerunt subiecti: nihil enim valet lex sine fide, sicut nec fides sine operibus, quæ ipsa fides dicitur esse faciendã. Lex ergo nõ destruitur per fidem, sed confirmatur, statuitur atque perficitur. Et idè sentiendum de altero loco epistolæ ad Philippenses: vbi iustitiam quæ ex lege est, tantum abijcit; illam verò, quæ est ex fide Christi, amplectitur. Alius porrò locus Esaia: ita intelligitur; quod sunt in nobis vires naturales liberi arbitrij, & secundum has solas nihil possumus Deo gratum efficere: quia sine fide impossibile est placere Deo. Idè si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum, ipso Apostolo teste: & omnes iustitiæ nostræ, vt à nobis solis & peccato infectis, profectæ sunt, tanquam pannus menitruatæ sunt. Nec mirum hoc esse debet; imò potius mirandum de opposito. Dignum quippè videtur admiratione, si arbor mala bonos aliquos fructus ederet. Est ergo ibi sermo de iustitia hominis lapii: vt patet ex mox subsequentijs: *Cecidimus*, inquit, *quasi folium vniuersi*, nempe arefacta radice Adæ primi parentis, nosq; velut folia cecidimus: Nos autem ante fidem, ob peccatũ, arbores sumus malæ & syluestres, do nec inserimus in Christum oliuam bonam, ac pinguem. At cum liberũ arbitrium gratia est informatũ, quã gratis à Domino accipimus; tunc opus bonum inde veniens, haud purè est liberi arbitrij, quod nostrum dicitur esse, quia naturæ debitum: nec solum est à gratia, quam à Deo liberaliter dante accipimus; sed ab vtroque simul, nimirum libero arbitrio gratia informato. Hinc Apostolus, *Gratia Dei sum id quod sum: & gratia eius in me vacua non fuit, sed abundan-*

tius illis omnibus laboraui: non ego autè (scilicet solus) sed gratia Dei mecum. Hinc etiam, vt annotauit quidam, in precatione Dominica proferimus in distinctis personis, *Sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua*: non dicimus, Sanctifica nomen tuum, vel, sanctificabo nomen tuum: nec, Fac voluntatem tuã, vel, Faciam voluntatem tuam: vt à gratia Dei, & à nobis illa simul fieri intelligamus. Quare opera bona in Scripturis, tota Deo tribuuntur, vt principali agenti; & tota iustis, tanquam organis animatis. Quãdo itaque Scripturæ sacræ damnant opera nostra; vel illa, quæ ante fidem sunt, reijciunt; vel etiam bona, quatenus à nobis, atq; ex libero arbitrio proficiscuntur, deijciunt: commendat autem & celebrant illa, tanquam ex gratia Dei, & Spiritu eius profecta.

Ad illud verò Davidis dicendum: *Quoniam non cognoui, inquit, literaturam* (vel, vt Septuaginta habent) *negotiationem*, hoc est, literas, sciẽtiasq; ad lucrum temporarium spectantes; vel non cognoui sensum literalem legis, & corticem ipsius tantum) *idè introibo in potentias Domini* (id est, in Euangelium, quod virtus & potentia Dei est, ad salutem omnium credentium; & in quo enarrantur magnifica & sublimia potentia Dei opera & miracula) *idè memorabor iustitiæ tuæ solius*, hoc est, diuinæ & excellentis iustitiæ tuæ, qua iustificamur corã te, & quam tu libenter donas, auges & perficis; & propterea nostra dicitur, quia nobis à te concessa.

His præmissis, pro vero sensu cõsiderandum est, Iustitiam, de qua hic Dominus loquitur, in Fide, Spe, Charitate, & operibus bonis consistere. Vt enim interpretatur Euthymius, Iustitiam dixit simpliciter omnem virtutem. Et hoc veluti curru, vel quadriga, Christianus cũ Heliã vehitur in cœlum: hæc autem quatuor in lege erant, quantũ nõ ex vi legis: quibus auctis, augetur iustitia Christiana super illam legis. Fides igitur debet abundare in Nouo Testamento, duplici ratione. Prima

Autor oper. imperfe. in Matth. homi. 14. tom. 2. operum. B. Chrysof. Matth. 6.

Bona opera quatenus tota Dei sint, & nostra.

Psal. 70. Quis sensus Regij Prophe tæ dicentis: Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini. &c. Rom. 1.

Quam à nobis nunc Dominus requirit, in quõ sit illa iustitia. Euthym.

4. Reg. 2.

Fides Christianorum debet abundare dupliciter

quidem

Heb. 11.

Quæ causa extiterit ruinæ, & interitus Iudæorũ.

Esa. 7. iuxta Septuaginta.

Iaco. 2.

Ob quæ etiã dogmata Christianorũ fides debeat abundare. Cant. 6.

Secunda ratio abundantioris fidei nostræ.

Psal. 18.

Ioan. 4. 1. Ioan. 5.

Ad hanc fidem duo etiam requiruntur. Erit fructus, & bona.

Heb. 11.

quidem in extensione: nam in lege crediderunt Deo, & Moyfi seruo eius, modò verò creditur in Deum, & in Filium eius Iesum Christum. Habebant etiam in genere fidem quandam de Messia venturo: sed nunc oportet abundare, & fidem extendere ad tot articulos explicitos, de Trinitate, de Auentu Messia, de vita, miraculis, doctrina, morte, resurrectione, ascensione, Sacramentis, & cæteris eiusmodi multis. Nec enim ob aliud perierunt Iudæi, & fidem quam habebant, amiserunt, nisi quod in Christum, ad persuasionem illis prædicatum, signisque ac prodigijs ostensum, credere noluerunt: amiserunt enim propterea veram fidem, & obid veram atque germanam Scripturæ intelligentiam, quam sine fide velle assequi, planè est impossibile: quia nisi credideritis, non intelligetis. Perinde enim in hac, atque in præceptis, qui deficit in vno, factus est omnium reus: velut contendens ad urbem peruenire, perinde remanet foris qui tantum ab illa vno miliario distat, atque qui centum: ita in articulis Fidei, qui vni non credit, nulli credit. Oportet etiam nostram fidem abundare, ob varia dogmata in Ecclesia Dei, quæ progreditur quasi aurora conlurgens, propter hæreticos magis explicita: vt, de veritate Purgatorij, de suffragijs animarum, de sanctorum inuocatione, ac patrocinio, de summi autoritate Pontificis: & qui in vno istorum dissentit, fidem prorsus, & Scripturæ intellectum amittit. Deinde abundare fides debet in intentione, vt scilicet luminosa sit, & irradians, magisq; in dies menti credentis quietem adferens, testimoniaque Dei credibilia nimis videri faciens, vt qui credit, non tantum propter loquelã Samaritanæ credat, sed quia vidit ipse, & gustauit, quia hic est verè Saluator mundi. Qui enim credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. Opus est etiam, vt fides nostra in arduis & difficilibus enitescat. Et enim sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt

repromissiones, &c. Debet etiam se exercere per bonorum operũ exercitiũ: nam fides vera est, quæ per dilectionem operatur. Hinc tanta illa fides Cæturionis, & magna fides Chananeæ, vtraq; à Domino commendata. Ex hac fide orta est Apostolorum magnanimitas, fortitudo martyrum, virginum puritas, Doctorũ sapientia, confessorũ perseuerantia, Monachorum, religiosorũ insignis sui ipsorum, & rerũ huius mundi contẽptus.

Secundo loco, spes eadem duplici ratione abundare debet in nobis, extensione quidem, sperãdo remissionem peccatorum, quæ solum inuenitur in Ecclesia per clauẽ ministerij; gratiam item Dei nobis conciliandam, qua nobilitamur vna, ex malisque seruis, efficiamur boni filij. Est etiam spe suscipiendã æternorum, & cœlestium bonorum possessio: debemus quoque spe cõcipere liberationem à malis imminetibus, morbis, aduersitatib; paupertate, cruce, atq; adèd morte ipsa. In lege autem, & ex vi eius tantum spes erat bonorum temporalium: *Si volueritis, & audieritis me, inquit Propheta, bona terra comedetis: & Apostolus: iustitiã qua ex lege est qui fecerit homo, viuet in ea; & illi, qui necdũ induti erant spiritũ Christi, dicebant: Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israël, scilicet à temporali Romanorum dominio: cũ in Nouo Testamento temporaria adiçiatur tantũ, spiritualia verò, & eterna perse donentur. Ibi, erat spes victoriæ cõtra hostes qui eos bello atterebat, hic autem spes victoriæ contra magnos, & veros hostes. Quoniam Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinẽ, sed aduersus principes, & potestates, aduersus mũdi rectores, tenebrarũ harũ, cõtra spiritualia nequissima, in cœlestibus. Apostolus inquit. Idè iacienda est Spei anchora in Deo viuo & vero, quo victoriã de tantis hostibus reportemus: adhæc cõcipiendã spes victoriæ aduersus ipsum iudicẽ Dñm nostrũ, in lucernis Ierusalẽ examinaturũ, ita vt Dilectus dicat: *Et nũc, filioli, manete in eo, vt cũ apparuerit, habeamus faciã, & nõ confundamur ab eo**

Gal. 5. Matth. 8. Infra. 15.

Spes quoque nostra quod duplici modo debet abundare.

Spes Iudæorum cum spe Christianorũ contentio.

Esa. 1. Rom. 10. Leuit. 18. & Gal. 3. Luc. 11.

Matth. 6.

Ephes. 6.

Quarum maximè rerum nostra spes in Domino collocanda.

So. ho. 1.

1. Ioan. 2.

*in aduentu eius, peccatis præteritis, quotidianisq; lapsibus nequaquam obstitentibus: de corpore etiam nostro quod corrumpitur, firmiter sperandum est, quod resurget ad immortalitatem, nihil impediendo corruptione, & morte, nam Saluatorem expectamus, vt Apostolus ait, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. Benè item sperandum de conuersione Iudæorum, & Gentium, & redemptione peccatorum, nec non de Ecclesia Dei reformanda, & ad pristinum decorem restituenda: ad quæ omnia spes nostra viua, in quam regenerati sumus, teste Petro, debet extendi: propriè autem spes iuuenù est, & peregrinorum, & nauigantiù, exulum quoque, & agricolarum, ac militiæ vacantium, hæredumq;: vt Christianus sine spe viuere non debeat. Deinde, intensior debet esse spes nostra, & viuidiore, quæ omnia bona temporaria, & quæ sub aspectu cadunt, transcendat, maioraque, & excellentiora spectet: vt dicere valeat eù Dauid: *Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terram?* Sùt etiam illi omnia ardua, & difficilia, non solum patienti, sed & læto animo sustinenda propter Christum, vt cum Apostolo dicat: *Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem. Spes autem non confundit.* Id circò in armatura Apostolica, de qua Apostolus. 1. ad Thessalo. 5. spes, galea tegenti caput comparatur: quia capitis vulnera sunt magis lethalia: atque ita homo sine spe, est tanquam miles, qui in prælium ingreditur sine galea. Intenditur autem hæc spes in Nouo Testamento, consideratione Dei Patris, qui tanto affectu ducitur erga filios; fide diuinæ bonitatis, qui non se subtrahet, vt proditor, diuinæque potentiæ, ad sperandum in se penè cogentis, consideratione etiam diuinæ fidelitatis in promissis, de qua Psaltes: *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis.* Accedit ad hæc Christus nobis datus, per incarna-*

tionem, & mortem, vt speremus remissionem peccati: & suscitatus, vt speremus gratiam, per quam in nouitate vitæ ambulemus: & ascendens in cælum, vt accipiat possessionem regni pro nobis: & mittens Spiritum sanctum in arrham promissi regni, & quod interim temporaria, quatenus necessaria sunt, largietur: ad hæc orans in cælo; interpellansque more aduocati, vt omnia nobis obtineat ille, qui semper est auditus pro sua reuerentia: veniens quoque ad iudicium, vt suos remuneret. Intèrim confert donum Spiritus sancti nos docentis, & consolantis, & adiuantis in oratione infirmitatem nostram: dat Angelos ministrantes nobis: dat & Ecclesiam triumphantem, quæ iuges preces fundit pro nobis, nosque expectat: dat Ecclesiam militantem, quæ tanquam pientissima mater, porrigit Sacramenta, quæ homines sanctificant, dedit tot dona à nobis minimè petita, & quesita; præcepit, vt supplicarem Deo: instituit precandi modum, quo exaudiamur: docet per spiritum orare: iuuat aliorum exemplo; & deniq; pro sua bonitate exaudit. Quis ergo despondeat animum, vel consternetur, tanta habens sperandi adiumenta firmamentaque? vt meritò Apostolus dixerit: *Nolite amittere confidentiã vestram, quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria est, vt voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem.* Etenim vt stultus putaretur, qui magnam aurum mam penes mensarium repositam haberet, & chirographum depositi, sine caussa rumpere: quippe eo ipso deposita pecunia esset spoliatus: ita qui, quauis oblata occasione, vel leuissima, Deum offendit, vel scelus admittit, chirographum, quo æternæ gloriæ atque gratiæ depositum nostrum esse testabatur, perfringit. Et equidem deploranda est cæcitas nostra, & amentia, qui pro præsentis vitæ senectute necessaria nobis prospicimus, pro æternitate verò vitæ futuræ nihil prouidemus; quod est tantundem, ac si

Esa. 9.
Rom. 6.
Quare Christus, & quomodo datus nobis à Deo.

Heb. 7.
Supra. 5.

Christianorù spes æternorum honorù, quibus interim rebus alatur, ac sustentetur.

Heb. 10.

Minima de caussa peccata, quomodo desipiant.

Philip. 3.

1. Pet. 1.

Alter modus spei abundantioris in nobis, quàm olim in Iudæis. Psal. 72.

Rom. 5. & Iaco. 1.

Spem Apostolus cur vocet galeam salutis.

1. Thess. 5.

Quibus reb; Christianorù spes intenditur.

Psal. 144.

Charitas quæ præcipua pars sit iustitiæ Christianæ. B. Aug. lib. de natur. & gra. tom. 7.

2. Tim. 3.

Charitas in Euangelio vt abundet in extensione.

Peccatum, & demon, hæc duo Christianis fugienda tantummodo.

Matth. 13.

Psal. 30.

Psal. 118.

Eadem charitas Euangelij quomodo intenditur, vt magis abundet.

quis vellet viuere in Hispania, bona tamen fixa, census; domus; villasque in Italia sibi compararet. Tertiò, iustitia Christiana charitatem complectitur, quæ vna, teste Augustino, iusti sunt, quicumque iusti sunt: quia omnibus debita tribuit, tum Deo, tum sibi, & proximo. Et quoniam homo iustus alius non est, quàm qui iuste amat plus, vel minus quæ ad diligendum proponuntur; idè in hac charitate, quæ in Dei, & proximi amore continetur, implentur lex, & Prophetæ, ac Scripturæ omnes; quarum est, erudire hominem in iustitia, teste Paulo. Debet autem abundare charitas in Nouo Testamento, iuxta extensionem, ad omnes omnium nationum homines, vsque ad inimicos, & ad animos qui in igne purgatorio expiantur, quos non iuuaret paritas charitatis: debet & ad omnes beatos extendi, eos vt diligamus, inuocemus, imitemurque: si hæc autem charitatis est, & planè humanæ; eos vel contemnere, vel nolle inuocare atque imitari, vt hæreticorum plerique faciunt. Dæmones tantummodo atque damnati, à charitate excludendi sunt; cæteri verò omnes amore prosequendi, & si opus sit, iuuandi opera nostra. Nullus ergo est amplius Chanaanus, nullus Samaritanus, nullus inimicus, vt in lege, quia omnes in Christo facti sumus fratres, & qui actu non sunt, esse possunt: nihilque aliud superest fugiendum præter peccata, & dæmonem inimicum hominem, & verè misanthropum. Haud tam latè patebat charitas Hebræorum, aut Paganorum, aut modò Hæreticorum. Hinc Dauid ait: *Statuisti in loco spatio (id est, in charitate) pedes meos;* & iterum: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* Debet etiam intendi charitas, & ad Deum, & ad proximum: maiorem quippe charitatem debet filius patri, quàm seruus Domino; nobilis principi, quàm rusticus; & amicus, quàm non amicus; & magis dilectus, quàm minus. Constat au-

tem, professores Noui Testamenti, nobiles redditos, & locupletatos, & maximè dilectos, & ad amicorum dignitatem vocatos: vt propterea ad maiorem dilectionem se meritò obligatos esse sentiant. Porro charitas intenditur diuini amoris fide, quem erga nos gessit: nam *In hoc est charitas: non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos:* & rursus, *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret.* Rursus cognitione eius charitatis, quæ Christus dilexit nos, & lauit nos in sanguine suo; qui dedit semetipsum pro omnibus; nec non Spiritus sancti, ob hoc ipsum dati, vt nos efficeret spirituales amatores: consideratione etiam legis, quæ in vno verbo charitatis impletur: idè debemus animas nostras pro fratribus nostris ponere, & orare pro inimicis, atque illis benefacere: quia in proximo honoramus Christum: consideratione quoque eorum fructuum, ac præmiorum quibus gaudent, & potiuntur amantes. Nec enim est quisquam in schola Christi discipulus, nisi qui proximum diligit. Quartò, agendum de omnibus virtutibus: nam iustitia est omnis virtus: quæ augetur Fide, Spe, & Charitate auctis, non secus ac quod libet membrum crescit, aucto homine. Debent etiam bona opera extendi, vt non tantum magna mala, sed etiam parua; vt motus iræ, & libidinis; non tantum publica, & externa, sed etiam secreta, ac interiora vitemus; nec modò in nobis ipsis, verum in alijs, quantum possumus; nec tantum verè, & aperte mala, sed etiam quæ mali speciè habent, vt Apostolus monet: *Ab omni, inquit, specie mala abstinere vos.* Debemus etiam extendi in fructibus bonorum operum: quæ nõ à solo lumine nature, & libero procedunt arbitrio, neque à simplici lumine fidei, & gratiæ præueniētis, quæ disponunt ad exitum de Ægypto, sed illa præsertim, quæ à charitatis, & iustitiæ, perficiuntur habitu, & quæ sunt, postquam sumus ingressi in Terram promissam:

Ioan. 15.

1. Ioan. 4.

Quibus verbis Scripturarum ad Dei, & proximi charitatem inflammemur.

Ioan. 3.

Apoc. 1.

Tit. 2. & Ephes. 5.

Rom. 13.

1. Ioan. 3.

Matth. 5.

Christiana item iustitia quantum ad virtutes, & bona opera, quomodo plusquàm illa Iudæorum abundabit.

1. Thess. 5.

Duplex generis bonorum operum nobis præstandum, ac declarandum.

Præcepta, & consilia Eua- gelica quam integre atq; perfectè ser- uanda.

nam de his maximè in præsentis est sermo: atque in his, non tantum magna præcepta seruanda sunt, sed parua etiam: nec modò in his quæ Deû, sed etiam quæ proximum respiciunt, nec solum illa quæ sunt præcepti, verum etiam quæ sunt consilij, & supererogationis etiam si sint sponte tantum amplectenda, quòd ex ad sui obseruantiam neminem arcent: nec in nobis ipsis tantum modò, sed & in alijs, verbo, & exemplo ad virtutum studia eos iuuando, & accendendo: nec tantum in officijs vniuersi, alteriusve virtutis, sed omnium, multorumque generum: ita vt si quæ sint parua mala, & leuia delicta, obsecrentur multitudine bonorum operum, quemadmodum in pulchro corpore, vel quiuis natus offuscatur à pulchritudine reliqua, humilitasque visis defectibus quotidianis, magis confurgit.

Habemus item abundare, tum in fuga mali, quoniam post Christum, cognitum est peccatum quam sit horrendum, pro quo nimirum extinguendo ipse mortuus est, & in quantum præcipitium perducatur atque pertrahatur, quanta etiam sit sanguinem Testamenti conculcare contumelia, quantaque sit cæcitas atque dedecus humanæ naturæ, tantum post lumen in tenebris versari: tum in studiosis actibus, ob fidem quæ dicat rectè agendum, & Deum omni nostro cultu in seipso dignum, ob finem nobilissimum statim consequendum, & præ quo non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, & ob Spiritum sanctum in nobis operantem, ita vt dicere valeamus cum Apostolo: *Omnia possum in eo, qui me confortat*; ob exemplum Christi, qui proficiebat sapientia, & ætate, & gratia, vt qui in se proficere non poterat, saltem in ostensione atque experientia progressus faceret; ob exemplum quoque Apostolorum, martyrum, & sanctorum, quorum intuentes exitum conuersationis, imitemur, & fidem; ob breuitatem item vitæ præsentis,

quia venit citius nox, in qua nemo potest operari; ob examen etiam in iudicio de iustitia, & bonis futurum operibus: *Cum accepero*, inquit, *tem- pus, ego iustitias iudicabo*: quomodo etiam terra culta, & seminata, plures fructus edere debet, ita Christianus, in Christo vitæ tanquam palmes insertus; de quo: *Omnem palmitem in me ferentem fructum, purgabit eum, vt fructum plus adferat. Nisi ergo abundauerit iustitia vestra, &c. non intrabitis in regnum caelorum*. Vltimus gradus abundandi in iustitia in eo consistit, vt propter eam patiamur: *Beati*, inquit, *qui persecutionem patiuntur propter iustitiam*, & Petrus: *Sed & si quid patimini propter iustitiam: beati* (scilicet estis) *quoniam patientia opus perfectum habet*, id est, charitatis ostensionem, & Christi exemplum, in vitæ suæ catastrophe demonstratum. Omnium virtutum cultor Aristides & exemplum, Ostracismo apud Athenienses in exilium pulsus est, non ob aliam causam, nisi quia iustus erat: & Thraseas à Nerone interfectus, quòd omnibus poleret virtutibus, quarum vitia contraria ipse amplectebatur. Cura ergo proficere, & abundare in iustitia, quia alioquin retrocedes, vt qui nauigat aduerso flumine, si tantillum manus remittat, retro labitur. Et, *Omnis arbor qua non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur*. Debet postremò excellere nostra iustitia illam Scribarum, & Phariseorum, vt eam non solum in operibus nostris collocemus vt illi, sed etiã, & ante omnia in fide Iesu Christi, & meritis eius amplissimis, nec in externis tantum ceremonijs, vt illi, sitam esse putemus, sed maximè in spiritu. Ad hæc, vt non cortici legis inhereamus, & iuxta illum impleamus, sed vt præcipuè iuxta mentem Spiritus sancti intellectã, seruemus. Nam hæc omnia ad iustitiam legis abundantior, & plenior spectant. Sed timerendum nobis est, ne Christi sententia diebus nostris locum habeat: *Quoniam abundabit, inquit, iniquitas, refrigescet*

Ioan. 9.

Psal. 74.

Ioan. 15.

In patiendo pro iustitia, Christianorū debet quoque abundare iustitia.

Matth. 5.

1. Pet. 3.

Iaco. 1.

Qui duo sapientes ethnici ob iustitiam passi fuerunt.

Matth. 3.

Vltima ratio abundantioris iustitiæ Christianæ supra illam Scribarum, & Phariseorum.

Infra. 24.

Christianorū etiam in malo fugiendo, & in bono cōstando curde beat iustitia abundare.

Rom. 4. Heb. 10.

Rom. 8.

Philip. vlt.

Luc. 2.

Heb. 13.

Christianorū notatur defec- tus iustitiæ.

1. Pet. 1.

Charitas multorum. Longè siquidem degenerarunt Christiani à iustitia, inque omnia scelerum, & flagitiorū genera, magno eum gaudio, & bonorum scandalo prolabantur, ita vt peiores In dæis apud nos inueniantur in blasphemia, vsura, & turpitudine quauis perficienda. Faxit Deus vt respiciamus, & ad studium bonorum operū redeamus. Sed ante omnia meminimus illius pulchræ sententiæ: *Beati Petri, quæ sic habet: Quapropter, fratres, magis satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis: hæc enim facientes non pec-*

cabitis aliquando. Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri, & Saluatoris Iesu Christi: *Abundanter*, inquit Apostolus, id est, simul cum alijs, quos vestro exemplo persuasos deducetis vobiscum in regnum cælestè: vel abundatè, hoc est, gloriofior corona: nam maior duci triūphatori debetur, quàm militi merces, sicut Christo Domino nostro, cui cū Patre, & Spiritu sancto reddatur sempiterna laus, gloria, & imperium ab vniuersa creatura, in secula seculorum, Amen.

Quid bene operantibus abundanter ministrandū fore introitū in æternum regnū, vt ait Apostolus.

TRACTATUS XXXIII.

In illa verba: *Audistis, quia dictum est antiquis, Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio.*

Matth. 13.

Aug. li. 20. de Ciuitat. Dei. cap. 4. tom. 5.

His Domini verbis: Omnis Scriba doctus in regno caelorum, similis est homini patri familias, qui profert de thesauro suo noua, & vetera. In qua sententia, vt annotauit Augustinus, noua, priora sunt dignitate, & ordine doctrinæ, tempore verò posteriora. Et primò in his verbis damnantur, qui nec Noui, nec Veteris Testamenti dogmata docent; sed vel physica, vel historica, vel fabulosa tradunt. Deinde illi, qui vetera ita docent, vt nihil ex nouo prorsus admisceant, vt Pharisei, qui Veterem Legem, ad iustitiam, & salutem satis esse statuebant. Postremò damnantur qui acceptabant noua, reiectis, & reprobatis Veteris Legis libris, quales erant Manichæi. Sed ille perfectus est Doctor, qui ex vtroque Testamento depromit quæ docet, vt Christus, & Apostoli fecerunt, & suo exemplo nos facere docuerunt. Quod

DOMINVS Iesus, describens Doctorem egregium in Ecclesia Dei, dixit: *Omnis scriba doctus in regno caelorum, similis est homini patri familias, qui profert de thesauro suo noua, & vetera*. In qua sententia, vt annotauit Augustinus, noua, priora sunt dignitate, & ordine doctrinæ, tempore verò posteriora. Et primò in his verbis damnantur, qui nec Noui, nec Veteris Testamenti dogmata docent; sed vel physica, vel historica, vel fabulosa tradunt. Deinde illi, qui vetera ita docent, vt nihil ex nouo prorsus admisceant, vt Pharisei, qui Veterem Legem, ad iustitiam, & salutem satis esse statuebant. Postremò damnantur qui acceptabant noua, reiectis, & reprobatis Veteris Legis libris, quales erant Manichæi. Sed ille perfectus est Doctor, qui ex vtroque Testamento depromit quæ docet, vt Christus, & Apostoli fecerunt, & suo exemplo nos facere docuerunt. Quod

ad ordinem igitur spectat, rectè Euthymius docet, quòd postquam Dominus corda ipsorum beatitudinibus emollit, maiora deinceps profert mandata: vt ostendat, in quo de beat iustitia nostra, illi Scribarum, & Phariseorum excellere. Simul etiam ostendit, quòd legem non soluit, sed complet potius tanquam imperfectam, quædam illi adiungendo. Quærit Euthymius, quare Dominus non cœperit à primo præcepto primæ tabulæ? Et respondet: *Quia quum illud de diuinitate loqueretur, oportebat quidem illud etiam complere, & aliquid de sui ipsius dignitate manifestè addere. Nondum autem tempus erat. Etenim si etiam post doctrinam atque signa, demonium dicebant eum habere, quum tamen nihil de ipsa manifestè diceret, quid, obsecro, non dixissent atque fecissent, si ante hæc omnia tale quippiam loqui tentasset? &c. Manifestè autem, & vt plurimum humilia de se ipso loquitur, propter auditorum imbecillitatem: sciebat enim, quòd postmodum*

Ratio cõtextus Euthymio qualis sit.

Quare Christus non primum primæ tabulæ præceptum attulit.

Exod. 20.

suam ipsum manifestarent opera, qualia nullus alius fecerat. Arrogantis enim est, nec suspitione caret, magna quadam de se ipso dicere. Hec ille. Deinde que res; cur non saltem cepit a primo precepto secundę tabule, de honore parentum, in quo tam grauiter peccabant Pharisei, quos acriter reprehendit Dominus Matthæi 15.

Matth. 15.

Dici cum ratione potest, Dominum non voluisse hoc loco Euangelium, supra falsam intelligentiam Pharisæorum, & falsam iustitiam illorum, sed supra doctrinam legis, & supra iustitiam, que ex illa consurgit, euehere: idè ab homicidij prohibitione exorditur. Quoniam ergo dixerat, oportere abundare iustitiam nostram, propterea incipit de communi iustitia tractare, vsque ad finem cap. 5. deinde verò de tribus alijs virtutibus, eleemosynę, orationis, & ieiunij agit, secundum Ruper-

Ruper. Tui- tien.

Christus cur dixerit, Audistis, non legis.

tum. Ait ergo: Audistis. Idiotis loquitur Dominus, qui minimè legerant: vnde dicebant Apostoli, Quomodo dicunt Scribę Christum filium esse Dauid? producentes Scribas, quos audierant prædicantes, & nequaquam Scripturas, quas non viderant: & maiorem autoritatem habent a ministris audita, quam a se lecta, quia fortè illa non intelligerent: at agens cum legisperito interrogante quid faceret, vt vitam æternam possideret Luc. 10. ad legem misit: In lege quid scriptum est? quomodo legis?

Christus quos Vocet antiquos.

Quia dictum est antiquis. Notandum hic est, quod Dominus aliquando ait absolutè, dictum est; aliquando verò, vt hic, dictum est antiquis: & cum hoc secundo modo loquitur, intelligit de Patribus qui fuerunt ante legem Moylis, illi etenim propriè antiqui vocantur: cum verò simpliciter asseritur, dictum est, loquitur de his, quę erant propria legis Moseos: vt patebit. Hoc autem: Non occides, non solum dictum est in lege Exod. 20. & a Moyse in Monte Moab, Deuteronomij. 5. sed etiam a lege nature hominum indita mentibus,

Vbi dictum antiquis, Non occides.

& ad primum. Adæ filium homicidam Dominus: Sanguis, inquit, fratris tui Abel clamat ad me de terra: & iterum: Quicumque, ait, occiderit Caïm, septuplum punietur: Sic etiam in fœdere inito cum Noë dictum est: Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius, & loquitur de vindicta in iudicio Dei æternò re-pendenda, non autem de temporali. Atque ita intellige verbum illud: Reus erit iudicio, non solum temporarię mortis, vt dicitur Exod. 21. sed etiam damnationis, & interitus æterni in diuino iudicio: quomodo Dominus dixit apud Ioannem: Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitę: qui verò mala egerint, in resurrectionem iudicij, nempe mortis, & pœnæ æternę, quę opponitur resurrectioni vitę. Illud ergo, Reus erit iudicio, etsi in Lege Moyli nõ inueniatur ad verbũ, habetur tamen in sensu Exod. 21. vbi varia sunt instituta iudicia iuxta varios homicidij casus, quę omnia vna hæc sententia comprehenduntur.

Gen. 4.

Infra 9.

Hic locus, & huic similes: Quicumque, effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius, quomodo accipiendi sunt. Exod. 21. Ioan. 5.

Non occides. Occidere, est, tollere vitam; quę est actio per se mouentis, vel magis propriè, natura se agens ad operandum. Ideò primò viuunt plantę, in infimo vitę gradu, deinde animalia sensu tantum prædita, postremò homines. Nõ ergo hoc loco prohibetur plantarum occisio, vt stultissimi dogmatizarunt Manichęi, & Ægyptij, qui plantis numen tribuebant: quos Iuuenalis egregiè traducit:

Occidere quid sit.

Porrum & cape nefas violare, & frange re morsu;

Iuuenal. Satyra 15. 1.

Et iterum: O sanctas gentes, quibus hac nascuntur in hortis Numina.

De plantis non esse dictum: Nõ occides, contra Manichęos. Deut. 7. & alibi.

Sed, vt dixi, de his minimè intelligitur, tum quia illę propriè non dicuntur occidi, tum quia sanctũ erat, & a Deo præceptũ, vt lucus sacrificijs deorum & luxurię dicatos succiderent, sicut Deutero. 7. Tum denique quia bonum & finis plantarum, Deo ita statuente, alijs nõ est, quam vt edantur, vt Genes. 1. & 2.

Genes. 1. & seq. Infra 3.

Neq. de animalibus illud præceptũ intelligi, contra Pythagoreos.

Gen. 4.

Infra 8.

Infra 9.

1. Cor. 10. Philosoph. lib. 2. Politic. cap. 2. in si. & alibi, tomo 3.

De hominibus tantummodò dictũ; Nõ occides.

Quas hominum cædes, tanquam iustas, illud præceptum minime comprehendat.

Gen. 22. Iudic. 15. 1. Reg. 15. Ibidem.

Quo tandem iure licita sit Deo, homini illicita cædes innocentis.

traditur; vt nos viuentibus tantum nutriamur.

Deinde hæc prohibitio, de animalibus nequaquam est intelligenda; contra Pythagoram, aliter insipienter philosophantem: nam etiã bruta ad hominum esum instituuntur Dei præcepto, imò etiam ad bestias alias carniuoras, vt ad leonem, & lupum, ac vulpem: vnde antequam in cibum vsus concederetur a Deo, sine peccato occidebantur, vt Abel, quãdo obtulit de primogenitis ouium suarum; & Noë, qui sacrificauit post diluuium Deo ex animantibus mündis: Lamech eo etiam tempore venator erat, & venationibus vacabat: at post diluuium, licet ea in vsum nostrum occidere, vt Gene. 9. cõceditur. Vnde de Paulus ait: Omne quod in macello venit, manducate; & Aristoteles in Politicis docet, venationem esse iustum bellum: gloriosum quoque est; animalia fera, & homini noxia interficere, vt serpentem, leonem, lupum, vr sum & canes tabidos, & similia; taliũque bestiarum cædes in Herculis laudibus ponuntur. Reliquũ est igitur vt de homine intelligat, quę nulla ratione licet occidere: quia homo propter se est, & ad Deum solũmodò refertur. Multis tamẽ modis contingit hominem occidere citra crimen, seu transgressionem huius præcepti. Primò quidem, quando Deus reuelat, & præcipit occidere: nam ipse est verus Princeps, Dominus vitę, & mortis. Ideò præcepit Abrahę filium sibi immolari; Samsoni, vt occideret Philisthæos; Sauli, interficere Amalechitas a viro vsque ad mulierem lactentem, ouem, & bouem: & quia pepercit quibusdam ex illis, Deus priuauit illum regno.

Quod si quis dicat: Quis fieri potest, vt quis iuste præcipiat, quod homo iure facere nequit, vt innocentem iugulare? Respondemus: Nõ omne quod est alicui prohibitum, omnibus alijs est simpliciter prohibitum. Verbi gratia, equum meum, & arborem meam ego licitè interficio & succido, proximis autem id nõ li-

cet, qui tamẽ autoritate mea id præstare possent. Ita Dominus verũ habet ac proprium omnium hominũ dominium; & potest facere de illis quod vult, & alijs mãdare vt faciãt. Nam cum ipsemet legem tulerit de non occidendo, ipsius est cũ vult, in illam dispensare.

Deinde licitè occidit Principes, siue Iudices, & Magistratus per autoritatem a Deo eis concessam, ser-uato debito iuris ordine, atque recta intentione, zelo nimirũ iustitię tanquam Dei ministri. Ait enim Dominus: Maleficos non patieris viuere: & rursum, Educ blasphemum extra castra, & ponant omnes qui audierunt, manus suas super caput eius, & lapidet eum populus vniuersus. Apostolus etiã, Si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. Petrus quoque: Subiecti igitur estote omni humana creatura ppter Deũ: siue Regi, quã si præcellenti, siue ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. Hinc iudex hæud est homicida, nec accusator, nec testis, nec assessor, nec licitor, nec minister comprehendens. Naturã enim comparatũ est, vt Res publica potestatem habeat super quẽuis sub se existentem: quia vt imperfectum refertur ad perfectũ, ita pars ad totũ, in quo tantum habet perfectionem. Et vt sæpe videmus expedit, vt præcidatur aliquod membrum putridum pro conseruatione totius corporis; ita qui perniciosus existit cõmunitati, licitè potest per mortem præcidi, & potest iusta causa subesse, ne scilicet corrumpat alios. Modicum enim fermentũ totam massam corrumpit. Est quę eius mors in aliorum exemplum. Etenim iuxta Apostolum, Peccãtes publice arguendi sunt, vt & ceteri timorẽ habeãt. Erit etiam ei, qui mortem sustinet, malum pœnæ melius quã culpæ: nam pœna, vt a ratione præfigitur, bonum est, defectũque puri mali, id est, culpæ, corrigendo supplet. Quã obrem quando vniuersã hominũ actiones a bono secundum ra-

Alterum exemplum homicidij non iniusti, sed etiam imperati.

Exod. 22. Leuit. 24.

Rom. 13.

1. Pet. 2.

Quã iustã & rationi cõsentanea cædes iniquorũ

1. Cor. 5. 1. Tim. 5. Magistrat us maleficis illos occidendo, quid conserat.

tionem eligendo deficiunt, & Re- publicam perturbant, & offendunt, adimi ei potest maximè optabile, id est vita. Homo etiam peccans, & pacem ciuitatis communem interturbas, fit Reipublice seruus, & in eius utilitatem cedit, ac per hoc iuste eum pro meritis occidere potest.

Quæ quo magis plures seruitutis species intelligantur, ita statuendū. Homo natura sua, & per se liber est, quia ad nil aliud præterquã ad Deum refertur. Accidit autem ei, & quidè in bonum suum, quod fiat seruus eorum, qui ingenio, & scientia pollent, quibus ipse, etsi maximè viribus, & corporis robore valeat, carere conspicitur. Cum autè hæc naturalis hominis seruitus non sit ob culpam aliquam; manet adhuc in humanæ speciei dignitate, neque vlllo modo eum occidere licet, sed parcendum est ei, tanquam paruulo, neque illi est permittendū vt regat se ipsum. At malus, peccando in se ipsum, & in proximum, & in Remp. dignitatem humanam amittit, id est, rationis, in vsum & exercitium, ac proinde seruus & mæcipiū politia efficit, potestq; eo vti vt iumento ad suã utilitatē, & occidere, si ita expediat: quemadmodū etiam eam pecunia redemptū occidere liceret. Nullus autem seruus tanto pretio emptus est vnquam ab aliquo, quemadmodum à Christo redemptus est Christianus; quare in pertinentibus ad hanc seruitutem, vnus alterum iudicare non potest. Malus igitur cum peccando seruus politia efficiatur, à quoquam occidij non valet nisi ab habente auctoritatem Dei, vel Reipublicæ; quemadmodum nec alienum canem, aut iumentum fas est interficere auctoritate propria. Non est ergo cuiquam licitum ei vitæ æternæ optare iacturam, nec eius mortem sine causa appetere, ita vt peccator esse simpliciter amittat.

Delinquit porro minister, siue licitor, si vindictæ cupiditate, vel crudelitate maleficum interficiat: secus autem esset, si id iussus à Magistratu faciat. Vt autem Deus maleficum a-

liquando de medio tollit, aliquando verò ad pœnitentiam expectat; ita & Resp. etsi nõ ad eum expectare solet vt Deus, quia non est tanta charitate ac longanimitate prædita; tū quia peccans posset ei nocere, & cæteri impunitatem videntes à delictis nõ arcerentur, nec in Rempu. peccare formidarent. Neque expectat vt talis ille fiat, qui à Deo, vel Angelis corrigi non possit: nam etiam absolute loquendo, mortuus potest corrigi. Quanquam quia Deus secundum rationem agit, ne producat re in imensum, quando ad terminum vitæ, id est, ad mortem ille peruenit, nõ solet amplius ad pœnitentiam expectare, vel inducere: idè ante mortem potest quis tantum corrigi à Deo.

Rex autem cum ratione in emendabilem humano more iudicat eum, qui principio emendandi sui destituitur: principium autem intrinsecū est ratio, quam habet, utique potest incōtinens cessante perturbatione, non autem vitur ea minimè temperat: extrinsecum autem est verecundia, vel timor: quod principium intemperatus habere potest. Et quoniam naturale est, vt affectus vehemētor magis, quàm remissus moueat; idè si quis maiori odio prosequatur verecundiam, vel pœnam ipsam, quam incurrere metuit; quàm diligit delectabilia bona propter metum, vel pudorem, hæc relinquere cōsuevit.

Qui autè hæc principia contemnit, humanitus corrigi nequit, quæ ex paucis actibus, imò interdum ex vno actu facinoroso. lex ipsa colligit: quod alienum à ratione non est. Namque vnus actus perfectus generat habitum, sicut vna demonstratio euidentiã æquè ac mille demonstrationes, licet non memoriã. Consuetudo etiam fortissimã efficit impressiõnem, & ad vnum, vt natura, est determinata: quæ non facile tollitur, licet interdum ab opere impediatur. Hinc est, quod pro vno actu homicidij quodq; occidit lex. Potest tertio quis occidere citra peccatū, quãdo scilicet in euicibili necessitate coactus, & ab aliquo se vo-

Aliter Deus peccatores, aliter Magistratus expectat & sustinet.

In emendabilis quis iudicio magistratus: tantèq; obstinate nequitie duplex causa quænam illa.

Eiusmodi iudiciū de improbis, & facinorosis quæ constans & probabile.

Tertium exemplum homicidij minime prohibiti

Homo cur naturã liber: vnde seruus efficitur, integra tamen hominis dignitate.

Idem omnimodã, & perfectam quando incurrat ciuilem seruitutem.

Sunt autem

Noctentis & malefici exdes licitori quatenus illicita.

Quatenus licet se ipsum defendere: & quæ nam moderata tutela.

Quæ illicita sit sui ipsius defensio.

Tales homicidæ cur nullam nec ciuilem, nec Ecclesiasticam, nec Diuinam pœnam incurrant. Quid sit irregularitas.

Rom. 12. Illud Apostoli: Non vos metipfos defendentes, charissimi, &c. quem sensum habeat.

Exod. 22. Inuasus quã inuasor quando potius occidendus, quãdo non, sed inuadens licitè possit occidi.

lente interficere, inuasus, se ipsum defendendo, seruatõ moderamine, occidit inuasorem. Natura quippe est insitum vnique homini, vt se ipsum; & naturam suam tueatur: cum moderamine tamen inculpatã tutelã, vt inquit Iuriscõsulti. Est autem moderata tutelã, primò, cum quis non est inuasor, seu aggressor. Deinde cum actu se defendendo occidit, non autem antè, vel post. Item cum non excedit modum defensionis, sed solum adhibet necessaria ad repellendam mortem, & vim illatã. Vnde si saluo honore valet fuga euadere, debet fugere. Minimè autè licet aggredientem baculo; ense euaginato ad mortem petere, vel inuasorem debilem, nec valentem lædere, interficere: aliõ qui tales homicidij crimen non euaderent. Postremo non debet velle occisionẽ, sed sui defensionẽ ipsius, ita vt casu sequatur occisio ad mentem eius: quæ quia sana est & integra, atque omnia præcedentia cum æquitate, rationeque coniuncta, non videtur talis actus vitiosus ex eo quod possit mors accidere. Sic enim omnes boni periret, & mali indices licentiosiores efficeretur. Quamobrem occidere sic, pœnam non habet vllam ciuilem, nec Ecclesiasticam, id est, quam vocant irregularitatem (quæ macula est, ne quis promoueatur ad sacros ordines; vel ad illos promotus, ne in illis ministret: vt habes in Clémētina Si furiosus de homi.) Nec etiã habet pœnam diuinam: quia ille sic facies egit secundum rectam rationẽ. Cũ ergo Apostolus dicit cap. 12. ad Romanos, Non vos defendentes, charissimi: intelligit defensionẽ, quæ zelo vindictæ fit: nam & id vox Græca iudicij, id est, vlciscetes significat. Permittitur porro, non præcipitur, defensio sui: & priuilegium Legis est posse occidere nocturnũ furem, vt Exod. 22. continetur, & tit. de homicidio, cap. Si perfodiens. Etsi autè certò scire contingeret, inuadentẽ, animam perditurum suam, si occidatur, inuasum autem, corpus tantum; deberet inuasus tunc potius cedere,

seque occidi permittere, quàm occidere. Si tamen homo, qui est passus insidias, ambigit de conscientia propria, nec conlrat quod inuasor damnabitur, cum valeat in instanti conteri, vt interdum euenit, potest se tuendo eum necare. Sic quippe Hieronymus super Nahũ tradit de his qui perierunt in diluuiõ, & de Ægyptijs, & Sodõmitis, & de Israelitis in deserto interfectis; quod perierunt ad tempus, vt non perirent in æternum; & receperunt in solitudine mala in vitã suã: vt illè loquitur. Non ignoro, hanc B. Hieronymi sententiam super Nahum à multis reprobari, ac reprehendi tanquã falsam; ego tamen ita illam recipio; vt credam nonnullos ex illis, qui in diluuiõ, vel in mari Rubro, vel qui igni de cælo missõ in Pentapõlim; periere, vel ex ijs, quorum corpora in deserto iacuerunt, tanto flagello admonitos de peccato suo respuisse. At mortis quidem tẽporale supplicium non euaserunt, gehennæ vero sempiternum effugerunt pro Dei bonitate peccatores ad se vocantis ac trahentis. Et de suffocato quodã à dæmone in lecto monialis iaceti, illamque vti ad lectum veniret, expectante, refertur à Bernardo li. 2. Speculi Virginum, eo quod de peccato suo doluerit, euasisse dationem æternam. Si quis verò latrocinatũ veniret, & inuaderet bona nostrã, sine quibus vitã traducere possumus; si tamen id nobis constaret quod non ex malitia, sed ex vrgenti necessitate faceret, vitium esset & peccatum latronẽ occidere: quia magis lege tenetur ad corpus proximi diligendũ, quàm ad tuendas res proprias. Non tamen punitur lege humana, vt est in prædicto cap. Si perfodiens, extra de homicidio: licet efficiatur irregularis, vt habetur in cap. Significasti, & distinct. 50. cap. De his Clericis. Quẽadmodum lex ipsa humana, ne Respub. adulterio impunito, ac odijs remanentibus perturbetur, indulgens iusto dolori, permittit occidi filiam, vel vxorem in adulterio deprehensam: attamen ille ho-

Qui per tẽporariã mortem; æternã euaserunt, ex empla quorũdam.

Hierony. in c. 1. Nahũ, tom. 6.

Genes. 7. & seq.

Exod. 14.

Gen. 19.

B. Bernard.

Cædes quæ latronis illicita & iniusta: & quæ nõ occidit pœnam.

Adultericidium cur impunitè legibus humanis.

Cur in filiam adulterā parens, quā vir in vxorē, ferē sit clemētiōr.

Humanæ politiz finis pōssibilis quoniam sit.

Quid si malorū nihil omnino permitteret.

Christiane finis politiz quis.

Hæc leges humanas & civiles quatenus toleret; quatenus etiam dānet, ac reprobet.

Quartum exemplū inculpabilis homicidij.

Homicidia que forruita, sed tamē culpabilia.

miciidij crimen corā Deo non euadit. Pater autem filiam vt quid sui diligit, maritus autem vxorem propter se: ideo naturalis pietas minus hinc scire parentem in filiam, quam virum in vxorem, quia hic tantum cōsiderat iniuriam sibi illatam, nō quantum amorem habeat erga eam. Vt autem hæc rectius percipiantur, aduerte, finē politiz vel ciuitatis proximum, vel præcipuum, nō esse Deicultum, quia hic sine conuentu hominum in vnum posset consistere; sed est copia in rebus ad vitam necessarijs, quæ non est, cum pauci sunt artifices, & ciues: atque ad hanc quidem contendunt leges peruenire. Quare contra conscientiam esset, si nil permitterent: velut interficere inuadentem, & adulterantem cum vxore; si item non concederēt vsuras & meretrices: daretur quippe anxia grauius peccandi malis, perirent quoque politiz, quæque illas consequitur cultus Dei, & leges minime seruarentur: ad hæc superaret lex finem suum, qui est bonum sensibile, quod hic potest haberi, & quod civilis lex respicit. Finis verò Christi politiz, vita est æterna, ipseque solus potest gratiam largiri ad peccatū omne vitandum: nec enim cogi possunt omnes ad perfectam vitam amplectendam, vt infirmi, & imperfecti. Atque ita Euangelium minime approbat leges politicas, vt idoneas ac per se sufficientes ad præstandam vitam æternam: nec rursus iubet eas de medio tolli; sed relinquit vti diuersas, & proportionem ad finem suum habentes; tantum cuius iniungit abstinere ab omni malo, quatenus tendit ad finem Reipublicæ Christianæ.

Quartò, extra culpam homicidij est, qui alterum casu, hoc est, præter mentem, & voluntatem suam occidit: quod dupliciter contingere potest, vel quia dabat operam rei illicitæ, & sic ab homicidio non liberatur; aut vacabat rei licitæ, & tunc aut non adhibuit debitam diligentiam ad tollendum homicidiū, quod sequi poterat, & non habet excusa-

tionem: vt cum quis saxo ludens, vel gladio, verberat prægnatē, vel cū purgans tectum, projicit tegulas, nō apposito signo, seu cū mater, nutrixve infantulū in lecto iuxta se positum, dormiendo suffocat; vel cū prægnans immodicè saltitat; vel cū medicus ex insigni inscitia, negligentiaue infirmum malè curat: si sequitur mors, imputabitur homicidiū; secus si adhibuit debitā diligentiam, vt si cædens ligna, ferrū securis manum eius effugiat, & alterum occidat. Namque his & similibus præparauerat Dominus ciuitates refugij, in quibus salui & ruti manerēt; vt habes Exo. 21. Num. 35. Deuter. 19.

Quintò, dignus venia censetur, qui in bello iusto alterum occidit. Dicitur autem iustum bellum, quod pro iusta causa, autoritate Principis suscipitur, vt pro defensione patriæ, vel parentis, aut propulsanda iniuria illi illata; qui etiam occiderit in bello, cuius causa dubia existit inferiori, sit ne iusta, nec ne, minime peccat, si quidem ei non constat de iniustitia Principis; quæ si cōstaret, reus efficeretur occidendo; quoniam in ea re illi iniustum præcipienti, subditus non cogitur obedire. Quod si Principē ipsum iniquitas causæ non lateat; peccabit ipse occidens pro militem; sicut iudex iniuste iudicās, & plectens per ministrum, cui nota est iniustitia; ipse, & nō qui ignorat minister peccat: velut iudex interdum & Princeps, præcipiendo cædem iustam ministro, vel militi, malum nō committit, minister tamen, vel miles odio hoc faciens, solus grauius delinquit.

His igitur quinque prædictis modis qui alterum occidit, homicidij crimen non incurrunt: quare superest vt hic textus non occidendi, de interficiente hominē propria & priuata autoritate, & sine causa legitima, siue se, siue alterum intelligatur. Nulla quippe ratio licet cuiquam se ipsum interficere: tum quia ageret contra naturalem propensionē, & ordinem naturæ; ac rationem, sui conseruationem dictantem: ageret

Exo. 21. Num. 35 & seq. Deute. 19. & seq. & Iosu. 20. & seq. Quintum exemplū homicidij minime damnabilis.

Quis proprius sit homicida.

Cur liceat non nisi se ipsū occidere.

etiam

Deute. 32. & alibi.

1. Pet. 1. & alibi.

1. Cor. 6. Nemini etiā cur licitum, ad mortē damnare se ipsum.

Arist. li. 3. Moral. cap. 3. & 5. tomo 5.

Notatur plebique, qui se vel membris, vel vita propria autoritate priuarūt

Pudicitia quando amittitur.

etiam contra charitatem, qua se ipsū plusquam alios, imò plusquam patrem & matrem, diligere tenetur: & ideo interficiens se ipsum, grauius delinquit, quam si illos occideret. Tum tertio, quia agit in Deum, cuius donum homini tributum, eiusque potestati subiectum; ipsa existit vita. Deus enim est, qui potest occidere, & viuificare: homo autem tantum valet occidere. Ideo qui se ipsū necat, iniuriam facit Deo; illum sua vita priuando: quemadmodum qui alienum interficit seruum, in alienū dominū delinquit. Omnis enim homo seruus Dei est, atque eius possessio. Agit quoque Christianus contra Redemptorem, qui nos sanguine emit suo, ita vt non simus nostri, sed illius qui nos redemit. Ad hæc, defectu iurisdictionis, quam nemo habet supra se ipsum, nullus potest se ad mortem damnare: licet enim sit aliorum iudex, non tamen sui ipsius.

Quod verò dicitur à Philosopho; hominem esse dominum suorum actuum, intellige per operationem liberi arbitrij faciendi hoc, vel illud, vel oppositum; haud tamen est dominus super principia talis operationis, nempe supra corpus, & animā, & facultates eius; ideo nō potest ex libertate, sed ex necessitate, amputare sibi membrum aliquod. Quare etsi zelus castitatis Origenis commendetur, factum tamen amputandi sibi virilia, damnatur. Vanum autem extitit, quod Democritus eruit sibi oculos, quod comodiū philosophari posset. Gentiles verò quemadmodum in fine hominis constituendo errabant; namque illum vel in gloria hominum & honore, vel in libertate corporis collocabāt; ita in virtutibus quibusdam quas putabant, vehementer hallucinati sunt; inter quas reponēbant se ipsum occidere pro libertate tuenda: vt Cato fecit, ne videret Cæsarem Reipublicæ dominum; & Pomponius Atticus, qui ne grauioribus cōficeretur doloribus, aliquot dierū inedia mortem præuenit: talis fuit Lucretia, quæ mortem

sibi consciiuit, opinione lasca castitatis; quæ tamen pudicitiam sine cōsensu nequaquam perdidisset: talis & Cleombrotus Philosophus, qui perlecto Platonis libro de animi immortalitate, vt faceret immortalitatis periculum; & immortalitatem conficeretur citius, sibi ipsi vitam abruptit: vt refert Augustinus lib. 1. de ciuit. Dei. Multi etiam extiterunt, qui propter vitandas molestias huius vitæ & calamitates, in se ipsos manus iniecerunt; vt Achiophel, qui præ dolore infatuati consilij sui, laqueo se suspēdit, & Saul in gladium suum irruit, ne illuderetur à Philisthæis; vt traditur primo libro Regum cap. vltim. Et Razias, qui elegit mori, ne subditus fieret peccatoribus, de quo 2. Machab. 14. gladio se petijt, eligens nobiliter potius mori, quā subditus fieri peccatoribus: qui non excusatur à B. Thoma: sicut nec Saul; & Augustinus epist. 61. ad Dulcittium, ponderat dictum, nobiliter eligens, non, sapienter eligens; vnde eius factum narratur non tam imitandum, quā iudicandum: vt idem tradit Augustinus lib. 2. contra secundam epistolam Gaudentij cap. 31. Neque propter aliquod scelus admisum, quantumuis magnum, fas est cuiquam se occidere, vt fecit Iudas ob venditum Dominum: neque ob vitium vitandum deflorationis per vim illatæ; licita est sui ipsius occisio: velut de quadam Hippogræca scribitur, quæ à piratis timens violari, se præcipitavit in mare: Sophronia etiam Romana, vxorq; vrbs Prefecti, interpellata de stupro à Maxentio tyranno, cum euadere non posset, impetravit, vt sibi saltē in ædes ad habitum cultioremque vestitum sumendum, redire liceret: atque ibi cū sola esset, cultro se ipsa cōfodit: vt tradit Nicephor. lib. 7. hist. Eccl. cap. 21. Sed hanc pie audemus à peccato excusare, quemadmodum alias virgines Romanas, quæ timentes amittere pudicitiam; afflatu diuino se in Tyberim demerserunt: vt refert B. Augustinus lib. 1. de ciuit. Dei, & Ambrosius lib. 3. de virginibus.

B. Aug. c. 22. tom. 5.

2. Reg. 17.

2. Mac. 14

B. Thom. 2. 2. q. 64. ar. 5. tom. 1. part. 2.

Idem to. 2.

Idem to. 7.

Quis etiā ob causas homini sit nefas necare se ipsum.

Matth. 27.

Mulieresque nam, vt pie creditur, Diuino impulsu, ob amorē castitatis, se vita priuarūt Niceph. Cal.

B. Aug. c. 19. & 26. D. Ambros. tom. 1.

bus.

bus, Deus etiam interdum miraculo prospexit, ne Virgines aliorum libidini expositæ paterent, quemadmodum cum sanctis fœminis, Lucia atq; Agatha fecit: beata item Agnes & virgo quædam Antiochena, de qua Ambrosius De Virginib. lib. 3. in lupanar productæ fuerunt; quæ tamen singulari Dei favore seruatæ sunt: & aliud est, pati in defloratione violèta, aliud ei consentire. Etenim violatio pudicitia, pœna est tantum, nõ culpa, ubi animus abest: quemadmodum ex quodam autore Augustinus dixit: *Duo fuerunt, & adulterium vnus admisit.* Non tamen licet, vt fugiatur defloratio, se occidere: & B. Agatha; *Non amittitur, inquit, corona, sed duplicatur.* Quod si quisquam posset à nobis gratiam vel vitam æternam adimere; licitum esset ad id euitandum, nobis mortem inferre. Quod si Deus cuiquam iuberet sui occisionem, mandatum esse deberet adeo apertum & manifestum, vt de eo homo dubitare nõ posset: vt de Samfone Scriptura commemorat, qui seipsum vnà cum Philisthæis, Deo iniuisis, instinctu Spiritus sancti interfecit: vbi verò hæc claritas non adest, habenda est vt tentatio Satanæ.

Deinde non tantum intelligitur hoc præceptum de occidete seipsu, verum etiam de occidente, vel percutiente alterum autoritate priuata, ex appetitu vindictæ, propria, vel aliena manu, vel veneno, per se, vel per alium dato. Grauius est autem homicidium occidentis virum sanctu & iustu, quam peccatorem: tu quia magis agit contra charitatem, nocens ei, quem magis diligere debet: tum quod inferendo iniuriam ei, qui minus dignus est, iniustius agit: tum quia communitatem maiori bono priuat: tum quia Deum magis contemnit, si cut ipse dixit: *Qui vos spernit, me spernit.* Delinquit igitur talis in magis diligendum, minus iniuria dignum, comunitati vtiliorem, Deoque magis propinquum & charum: licet occiso peccatore sequatur maius damnum.

Sed hoc damnum per accidens est, & iacturam animæ per se non præstat; cum possit corde pœnitere. Hinc grauius punitur occidens Christianum, quam Paganum. Iudices ergo cautè procedant in ferenda mortis sententia, ne falsis testibus innocentem, vt Naboth, condemnent: sed potius imitentur Daniele, qui Susannam innocentem ad supplicium raptam, à crimine illi imposito liberauit. Demum intelligitur præceptum non occidendi, de quouis modo manifesto periculo mortis se obijciente, à quo vix liceat euadere: & de procurante sterilitatem, vel abortu fœtus animati, & qui in matrimonio id efficit, ne ples ex eo nasci queat, plusquam belluinum crimen comittit. Etenim bestia naturæ instinctu prolem intendunt. Hinc Onan Genes. 38. grauisimè à Deo punitus est. Quod si fœtus nondum sit anima rationali formatus: nec homicidium, nec irregularitas incurritur. Est porro homicidium triplex, Cordis, Oris, & Operis: Cordis quidem est odium: nam qui odit fratrem suu, homicida est: Oris verò, præceptu est, aut consilium occidendi, aut detractio: Opere verò perficit homicidium, qui manus violentas iniicit, vel qui victum subtrahit vitæ necessarium, vel vbi domini conuiuet, & non puniunt delicta: nam inde augetur Indies hominũ cædes, quæ Principibus imputantur, propter eorum conuiuentiam. Nos igitur omnè homicidij speciem quam diligentissimè fugiamus, & Christum vitæ autorem, qui venit vt vitã habeamus, & abundantius habeamus, in omnibus sequamur, eius præcepta amplectendo, pauperum vitam propter eũ sustinendo, fouendoque; peccatoribus verò vitam Spiritus nostris precibus & monitis impetrando, vt digni habeamur vita æterna, munere & cõcessu Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre & Spiritu sancto simul viuit & regnat in sempiterna secula. Amen.

Quid cauendum iudicibus.

3. Reg. 21. Dan. 13.

Homicida qui etiam censeantur lege Diuina.

Gen 38.

Triplex iud. homicidii, Cordis, Oris, & Operis explicatur. 1. 1. cor. 3.

Christu quomodo sequemur. Ioan. 10.

Quarum Virgini & Martyrum pudicitia olim diuinitus custodita.

Aug. lib. 1. de ciu. Dei, 6. 19. initi.

Quæ causa iusta ac legitima nos posset ad nostrã ipsam propriam cædẽ impellere.

Iud. 16.

Præceptum non occidendi quos etiã comprehendat.

Iustu, quam iniustum occidentes, cur grauius peccent.

Luc. 10.

TRACTATUS XXXV.

In illa verba: *Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo Raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit, Fætuæ, reus erit gehenna ignis.*

ETSI superius, cum de mititate esset sermo, non nihil de ira dictum sit, hoc tamen loco fusius & vberius de ea, vt affectus quidam naturalis existit, & vt virtus quædam, & quatenus vitium capitale est, nobis est philosophandum: deinceps verò verba textus expédenda. Græcè ira dicitur *ὀργή*, à πρὸ τῆς ὀργῆς, id est, ab appetendo, quod ira nihil sit aliud quã appetitus vindictæ: ira verò quæ virtus est, Græcè dicitur *νείσοδο*, & Latine exprimitur ira per zelum. Est & habitus vitiosus, qui iracundia vocatur Latine, & Græcè ab Aristotele nominatur *ὀργισίμο*; apud Latinos verò ira dicta est ab eo quod est ire: vnde homo qui deponit irã, ad se redire dicitur, iuxta illud Comici in Adelphis: *Tu parumper comprime iracundiam, & apud te ipsum redi.* Est autem ira, non facultas aliqua, quæ semper homini inest, nec aliquis habitus vitiosus, qui generatur ex actibus: quandoquidem talis ira non semper homini adest, vt sepe adfuit potentia, & habitus, sed est modus quidam, siue passio naturalis: vt Philosophi atque Theologi loquuntur. Porro passio, facultas est quædam à natura indita in animo, dilatandi sui ad bonum; & contrahendi sui à malo: & inter vndecim affectus seu passionem, quibus moderandis virtutes mortales constituuntur, postrema censetur ira; cunctis animantibus ad sui defensionem, & remotionem impedietium bonum, à Deo donata & tributa. Hæc autem re ipsa definitur esse concitatio, siue

appetitus vindictæ, ob iniuriam, vel contemptum. Vnde Aristoteles lib. 2. Rhetoricorũ ait: *ὀργή, ἐστὶ δὲ πρὸς μετὰ λόγῳ τιμωρίας φαινόμενον διὰ φαινομένου ὀδύνης τῶν ἐν αὐτῷ. τῆς μὲν προσκόνουτος*: id est, *ira, est appetitus vltionis appetitus cum tristitia, propter apparentem iniuriam in se, vel in suos contemptum.* Sic definire solet Logicis per rationes, nimirum genus, vel differentiam, vel proprium; Physicus verò, quia est artifex solidus, per res ipsas definit: ex quo idem Aristoteles lib. 1. De Anima; *ira est, inquit, accensus sanguis circa cor, ex enaporatione fellis: in qua est flaua bilis.* Prior definitio per formam datur, hæc per materiam. Ac vt ebrius non est quicumque multum vinum potauit, sed is tantum, cuius ascendunt spiritus ad cerebrum, illudque occupant: ita nec ira est, quod accendatur sanguis cordis, & palpitet pectus, donec ardentes illi spiritus cerebrum inuadant, vnde motus animalis vindictæ proficiscitur: cui respondet motus sanguinis accensionis in corde, quod sedes est passionum. Cum autem peruenit ad terminum iræ, id est, vindictã, cessat statim motus animalis siue appetitus: naturalis verò paulatim deficit in corde.

Et quoniã ira non est sine contemptu & paruipensione, vel nostri, vel nostrorũ, & maxime eorũ in quibus excellimus: propria ira inuenitur in eo, qui vtitur ratione, & erga illum, ad quem est iniuria; qui scilicet est sub eadem lege, atque iniuriam intulit. Et vt ira sequitur apprehensionem damni, existit in brutis;

Ira Logica definitio. Arist. ca. 2. in. 10m. 3.

Ira definitio Physica, siue naturalis. Idem ca. 2. tex. 16. tom. 2.

De ira differitur.

Ira Græcis vnde dicta, quid & quotuplex

Philos. l. 4. Ethic. c. 5. tom. 3.

Terent. in Adel. Ira cur sit passio, non facultas, aut habitus. Passio quid.

In inanimata, animatiabru- ta, infantes, & in nos ip- sos ira qualis sit.

Ira, & offen- sio differunt.

Ira ex quib⁹ constat.

Ira quæ duo habeat obie- cta.

Ira, & nõ cõ- cupiscentia cur audiat ra- tionem.

& in homine; & erga brutum, & erga homines. Quo fit, ut ira proprie nõ sit erga inanimata, vel erga infantes & muta, quæ non ad arbitrium parent nostrum: minus proprie erga nos ipsos, cum facti alicuius nos poenitet, aut cum quippiam conamur agere, nec succedit pro voluntate: quocirca metaphoricè tantum dicimur irasci nobis ipsis: sicut & ad nos per metaphoram est iustitia, ob partem superiorem & inferiorem. Proprie ite rebus sensu atque anima carètibus non irascimur, sed offendimur, offe- sio quippe potest esse sine contem- ptu: ideo etsi omnis ira sit offensio, haud tamen omnis offensio est ira. Vnde calamo dicimur irasci, quia eum destruimus & abijcimus; non autem punire calamum, quia scimus quod non sentit.

Iam explicadæ sunt proprietates Iræ: inter quas prima est, quod hæc passio ex tribus est composita, tan- quam ex causis, nempe tristitia, de- siderio, & spe: oportet enim quod eam præcedat tristitia ob acceptam iniuriam; deinde desiderium illa expellendi, per delectationem sequen- tis vindictæ: tertio sequitur spes, eo quod non desideramus eam quæ fie- ri nequit vindicta: cæteræ verò pas- siones, ut amor, desiderium, spes, &c. simplices existunt, Ira verò non mi- rum si sit vltima, cum sit composita ex tribus. Altera proprietas est, quod ira non habet obiectum vnicum, quæ- admodum delectatio & tristitia, sed duo; nec illa quidem duo bona, ut a- mor, & amicitia, qua volumus bonum bono, nempe amico; nec duo mala, ut odium, quo volumus malum ma- lo, id est, inimico: verum duo habet obiecta, quorum alterum est malum, & ei cui irascimur; alterum bonum quod volumus, scilicet iustam & con- dignam poenam. Tertia est, quod ira aliquatenus audit rationem, in qua- tum ratio proponit iniuriam factam, & ira insurgens minimè expectat ma- datum, sed quasi syllogizans, perficit syllogismum à ratione ceceptum. Ut, verbi gratia, omnis iniuria est vl- ciscenda: hæc est iniuria: igitur vin-

dicanda: atque ita absoluit syllogis- mum: sicut canis latrans domino an- tequam eum agnoscat, & seruus prius quam audiat integrum Domini præ- ceptum, illud obleruare nitens, & id- circò errans: ut Petrus percutiens gla- dio antequam audiret responsum: Do- mine, si percutimus in gladio, ob quam accelerationem reprehensus fuit à Domino. Concupiscentia autem, & cæteræ passiones non audiunt, nec sequuntur rationem; sola ira ex parte audit: quare in ebrius, in quo est ratio ligata, non est ira, neque potest esse, nisi quatenus in bruto. Et si ira per se audit rationem, ratione pol- lens magis irascetur: sed quia non integrè rationi obedit, quin potius impedit, quo magis viget, eo maior existit ira: quemadmodum vbi mul- tum est fortuna, ibi parum sæpe est intellectus, ibi & fortuna parum, quoniam sapienti pauca accidunt non præme- ditata. Quarto, proprium est iræ, quod cæteris alijs affectibus magis est natu- ralis. Nam etsi ex parte rei appeti- tæ, & appetitis, quatenus animal est, concupiscentia sit magis propria na- turæ, quia magis est necessaria cõser- uatio per cibum & generationem, quam vindicta: ex parte tamen eius qui ap- petit, quatenus homo est, ira rationem audiens, naturalior existit: & quate- nus talis temperaturæ: nam equè dis- positus ad iram & concupiscentiam, citius mouetur ad iram, siquidè cho- lera est velox ut ignis: deriuatur etiã magis per generationem à parentibus, qui tradunt magis naturalia, ut magis pedes quam bilem, & plus bilem, quam concupiscentiam. Quibus accedit ratio: quoniam ira habet cau- sam magis vniformem, nempe cho- leram; variæ autem concupiscentiæ varias habent causas, & sequuntur po- tius apprehensionem, quam produ- ctionem. Hinc, Aristotele teste li. 7. Ethico. quidam patrem suum percu- tiens, aiebat, causam esse naturalem, quia pater auum, & auus atauum per- cusserat, & ostenso filio puero, dice- bat: Hic me percutiet, cum fuerit vir: & pater malè tractatus ira filij, & tra-

Luc. 22.

Ira cur ex parte tantum rationem au- diat, & sequatur. Matth. 26.

Ira, quam ce- teri affectus, cur homini magis natu- ralis.

Causa iræ a- lia ab illis ce- terorum affe- ctuum.

Philosoph. ca. 6. 10. 3.

Etus

Homo, quam- bruta, cur mi- nus declinat ad extrema.

Ira cur min⁹ turpis concu- piscencia, ac cæteris pas- sionibus.

Ira cur for- tior, ac vehe- mentior quã concupiscen- tia.

Prou. 27.

Etus vique ad ostium; Cælia, inquit, quia ego hucusque trahebam patrem meum. Naturale autem est, quod proficiscitur à principio naturæ: principia autem passionis sunt, Obiectum, & Habitus qui est Virtus, & quia homo versatur in medio temperamento totius sensibilis naturæ, ut patet in tactu excellentissimo, qui est in ipso: ideo non declinat ut bruta ad extremum, ut leo ad audaciam, canis ad iram; lepus ad metum: atque ita ex corporis temperatura non declinat ad extremum iræ, sed mansuetus est, nimirum habens iram mediocrem, sicut & ex ratione, quæ iram & igni- gnit, & frænatur, ideo naturale vtrum- que est, & irasci, & mansuetum esse; sed primum naturalius, quia insitum est cuique. insurgere in sua contra- ria. Quinto, ira est minus turpis, quã concupiscentia, tum quia non solum tendit in obiectum propter se, ut eo fruatur, etsi excedat rationem in eo fruendo, ut facit concupiscentia; sed etiam tendit in obiectum haud fruendum, sed quatenus iustum perficiens Syllogismum: tum quia non est insidiatrix, tendens in id, quod turpe est; ideo minus se occultans, & idcir- cò minus ei succurri potest. Minoris ite turpitudinis existit quam odium, quod appetit malum sub ratione ma- li & noxij, ira autem sub ratione æqui- atque boni. Ad hæc minori est præ- dita turpitudine quam inuidia, quæ in malum tendit ob proprium bonum: minus quam avaritia, quæ pro- fine habet vtile: minus quoque tur- pis quam gula & luxuria, quæ feruntur in delectans malum, ira verò in ma- lum alterius, sed quatenus iustum & honestum est. Ex modo autem pro- cedendi, sed per accidens, potest ira esse turpior reliquis. Sexta condi- tio: Vehementior est, & impetuo- sior ira quam concupiscentia, & reli- quæ animi perturbationes, quia fe- quitur motum cholera, quæ natura- liter est ignea: sicut odium sequitur motum melancholia: ideo quod spe- ctat ad motum, remotior est à mise- ricordia: hinc Proverb. 27. Ira, in- quit Salomon; non habet misericordiam,

nec erumpens furor: & impetum concu- tati spiritus ferre quis poteris? Verum quia desiderat malum non propter se, sed propter iustitiam; ob id mise- retur, & cessat, cum peruenit ad ter- minum. Secus est de odio: de quo Ec- clesiastici 12. In oculis suis lacrymatur inimicus: & si inuenit tempus, non satia- bitur sanguine: sicut nec avarus pecu- nia, quia appetit eam propter se, & non ad usum: quæ etenim propter se volumus, volumus sine mensu- ra.

Quo autem melius agnoscat dif- ferentia iræ, atque odij, notandum, illam nunquam posse crescere in o- dium, quia differunt specie: sicut nec homo crescit in elephantem: sed ex- istente in ira generatur odium. Ideo dictum Ciceronis, quod odium est ira inueterata, sic intelligendum est, nempe quid generatum ab ira diutur- na. Primum igitur ira vult malum sub ratione æqui, odium verò sub ratio- ne mali & noxij. Secundò, ira minui- tur tempore & decrescit, odium ve- rò permanentius est, & cum tempo- re crescit, quia ab vnica causa pedit, ex dissimilitudine odio habitum: ira verò à diuersis, ut tristitia, spe, desi- derio, ac delectatione, atque ex mu- tabilitate animi deponitur. Tertio, Ira vult sentiri suam vltionem ve- ram vel apparentem ab eo, in quem irascitur; odium verò non curat per- cipi, dummodo odio habitus male habeat. Quarto, iratus tristatur & dolet; qui verò odit, minimè dolet. Quinto, irascimur vni tantum, non vni nationi: prosequimur autem o- dio nationem integram, teste Aristo- tele, ut Dido ob Aneam & Troianos omnes, ut quidam fabulantur: cuius ratio est, quia inest nationi aliqua qualitas incoueniens: etsi Seneca iram esse dicat in totam nationem. Sexto, ira, est ob factum, vel dictum contra nos, vel nostra, quoniam vindicta non est nisi pro aliquo contra nos facto, dicto ve: secus odium, quod est eo- rum qui minimè læserunt nos, ut la- tronum qui nihil abstulerunt nobis, & piratarum. Septimò, succen- semus tantum viuenti, nõ mortuo; de quo

Eccli. 12. Avarus quare nunquam satiatur pecu- nia.

Ira, & Odium quot modis distinguatur

M. Tull.

Secundum discrimen.

Tertium dis- crimen Iræ, & Odij.

Quartum, & quintum.

Arist. li. 2. Rhetori. ad Theodectem, cap. 4. in fi. & alibi, 10. mo. 3. Seneca. Sextum dis- crimen.

Septimum.

nulla est spes vindictæ: quia ampli-
nō sentit, & satis videtur passus, qui
mortuus est: at odium etiam ad mor-
tuos extenditur.

De malitia verò, vel bonitate iræ
disputatur, an sit malum, vel vitio-
sum, vel an bonum sit ira carere. Ari-
stoteles & Peripatetici, illā ratio-
ne moderatā nobis commendarūt;
Stoici contrā, & Cicero, atque Sene-
ca, qui illos secuti sunt: vnde & Ari-
stotelem taxauerunt, quòd laudādo
iram, voluerit blādiri Alexādro Ma-
gno, illique gratificari, qui eo vitio
plurimū laborabat. Sed breuiter di-
cendum; nullam passionem natura-
lem esse, cuius actus non possit esse
licitus: quippe aliās aliquid Deus o-
tiosum creasset & malū: & sicut fru-
stra essent oculi, nisi liceret cerne-
re, ita frustra data ira, si nunquam be-
nè ea possemus vti. Secus est de pas-
sionibus voluntarijs, vt odio, inui-
dia, & superbia. Deinde natura do-
cet sui conseruationem, ob quā de-
dit iram ad repellendū aduersantes,
vel impedientes. Ad hæc, ira cōmu-
nis est homini cum animalibus, quæ
culpæ sunt expertia. Legimus etiam
Christum, & Sāctos iratos fuisse. Ira
igitur, vt est motus naturalis, insur-
gens, secundum suam speciem appe-
tens iustam vindictam, nunquā pec-
catum est. Vt verò manat ex consen-
su rationis, iudicantis faciendum id
ad quod mouet irā; potest vitiosa ex-
istere, quando deficit nimirū à me-
dio, vel excedit, sicut reliquæ per-
turbationes omnes: & ira præcedēs
rationem, illamque secum trahens,
mala est; quia semper excedit me-
dium: quæ autem sequitur, vt iuuās
ad efficaciter puniendum, bona cen-
setur: licet ratio cum ea non ita li-
berè iudicet, quia non oportet vt se-
per deliberet, sicut nec in arte; aliās
nihil efficeret, velut etiam minister
iudicis haud peccat exequēseius mā-
datum: sic se habet appetitus, cupiēs
vindictam iudicatam à ratione, non
vt noceat ei, sed vt iusta est. Vnde
Paulus Rom. 13. ait: *Dei enim minister
est: vindex (scilicet Dei) in iram (vt in-
strumentum) ei qui malè agit: licet va-*

leat in quibusdā sola ratione agere.
Actiones nihilominus nō essent ita
perfectæ, sicut cū ira; quia homo nō
apponeret vigorē, remissēque; ageret.
Aliter est in Deo, in quō, sicut esse
purum spiritum, denotat perfectio-
nē, nō tamē in homine. Vnde Chri-
stus homo, qui poterat sine ira age-
re, quædam cum ira fecit. Ait enim
Marcus; *Circumspiciens eos cum ira, cō-
tristatus super cecitate cordis eorū, &c.*
Stoici autem & Peripatetici, magis
in verbis, quàm in re differre vide-
bantur. Stoici enim nolunt, hos mo-
tus, quatenus à ratione reguntur, af-
fectus seu passiones vocari, & iram,
sed quando excedunt, vel deficient;
& sic semper mali sunt. Doctius ta-
men tradunt Peripatetici, eiusmodi
motus per rationē temperatos, mo-
tus bonos existere: & magis, vel mi-
nūs à ratione temperari, vel non tē-
perari, est eis extrinsecum; igitur et-
iam in medio passiones erūt: vnde
Christus aliquem timorem laudauit,
& aliquam iram; dixit enim: *Eum ti-
mete qui potest occidere: & Psaltes, Ira-
scimini & nolite peccare.* Et hæcenus
de ira vt passio est.

Consequitur vt de ira per zelum
differamus: quæ *veritas* dicitur, estque;
indignatio seu ira Deorum ab exter-
nis appellata, seu dolor ex impro-
borum feliciori successu. In hac ira
appetitur vindicta secundum ordi-
nem rationis, vel nobis ipsis peccan-
tibus, vel alijs aduersus Deum & ra-
tionem agentibus. Hanc iram Deo,
Christo, Sāctisque tribuimus: ac de
Deo dicitur, quòd *taet* dolore cor-
dis intrinsecus, dixit: *Pœnitent me fe-
cisse hominem*, & Dominus bis eiecit
ementes & vendentes de tēplo. Hac
sancta ira imbuti sunt serui Dei, vt
Moses māfuetissimus, qui Exo. 32.
Si quis est Domini, inquit, *iungatur mi-
hi*: eodem zelo succensus Phinees,
Israëlitam cōeuntem cum Madiani-
tide interfecit: hoc eodem zelo fre-
ti Helias Propheta, atque Mathathias,
pater Machabæorum, insurrexerunt
aduersus peccatores: Paulus etiam
Act. 13. simili spiritu actus, in hæc sã-
ctæ indignationis plenissima verba

Ira an sit vi-
tium, nec ne.

Vnde cõstet
esse bonam.

Marc. 3. &
alibi.
Ira quatenus
mala.

Malefici qua-
re cū ira pu-
niendi.

Rom. 13.

Mar. 3.

De ira, & a-
lijs affectib;
aliter Stoi-
ci, aliter Pe-
ripatetici se-
sero.

Matth. 10.
Psalms. 4.

Ira per zelum,
seu nemelis
quid.

Gene. 6.
Ioann. 2.
Matth. 21.

Exod. 32.
Num. 25.

3. Reg. 18.
1. Mach. 2.

Act. 13.

Autor oper-
imperfe. in
Matth. 20.
2. operū D.
Chrysofo.

Iracundia ter-
tium genus
iræ, quidnam
sit: quot mo-
dis mortife-
ra.

Quando ve-
nialis.

Omnium cri-
minum cau-
sa est amor
inordinatus.

Ira effectus,
ac propria-
tes.

prorupit: *O plene, inquit, omni dolo &
omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis
iustitiæ, &c.* De hac ira Autor operis
imperfecti in Matthæum ait: *Qui cū
causa irascitur, non erit reus. Nam si ira
non fuerit, nec doctrina proficit, nec iudi-
cia stant, nec crimina compescuntur.* Iu-
sta ergo ira, mater est disciplinæ. De
his duobus generibus iræ, in præsen-
ti loco non loquitur Dominus. Ter-
tia ira per vitium existit, quæ iracun-
dia Latine nominatur, secundū Do-
natum; qui ait, Ira, est de causa; Iracū-
dia, de vitio multum irascentis. Hæc
ergo appetit vindictam cōtra ratio-
nem: quo fit, primò appetendo puni-
ri eum, qui nō meruit; vel ultra quā
meruit. Deinde, cū appetit punire
non secundum legitimum ordinem
& æquitatem, vt à suo iudice, sed à
se, vel ab alio ministro suo. Tertio,
cū optat puniri, at non ob debitū
finem, qui quidem est conseruatio
speciei, vel correctio populi. Quar-
to, quando ex illa vehementia exci-
dit quis à charitate Dei vel proximi:
& hisce omnibus modis lethale de-
lictum admittitur; veniale verò, cū
in parua re appetit vindicta, vel quā-
do motus iræ præuenit iudicium ra-
tionis, atque consensus non subse-
quitur, vel cū nimis ardentem inte-
rius commouetur, vel cū exteriùs
iræ signa nimis ostendit. Præterea,
iracundia vitium est capitale, quod
multorum existit criminum origo,
ob commune & amabile obiectum;
non tamen omnium, ceu amor in-
ordinatus; alioquin non essent plura
capitalia delicta; Hinc iracundia ca-
pitalis existit, cuius obiectum est æ-
quum distributiuum, per accidēs au-
tem nequaquam est obiectū, sed in-
remouendo prohibēs, nempe ratio-
nem, est causa omnium peccatorum.
Species porrò iræ, habētes alias sub-
se, sunt, in mente quidem indigna-
tio, qua eum, cui irascimur, vel vide-
re, vel audire non possumus; à quo-
que immeritò sumus contēpti: dein-
de est tumor mētis, quo quis est ple-
nus cogitationibus vindictæ, donec
per executionem respiret: in ore est
clamor indistinctus, quo quis demō-

strat iram; blasphemia, maledicentia
ve, qua in verba iniuriæ aduersus
Deum vel Sanctos prorumpitur; cō-
tumelia, qua quisquam verba male-
dica & cōtumeliosa effundit in pro-
ximum presentem: in factō cernitur
rixa, per quam omnia damna re pro-
ximo illata, veniunt intelligēda. Est
item iracundia, siue irascēdi procli-
uitas (irascibilitatem Philosophi vo-
cant) vitium generale. Eius quippe
sunt partes tres Aristotelis senten-
tia, nempe acuta, vel fellea; quæ ni-
mis citò, vel leui de causa insurgit,
& citò deficit: quam Cicero exan-
descensam vocat. Altera est amara,
siue præceps, ac furiosa, quæ iniuria
accepta diu in memoria permanen-
te, diuturnum mœrorem ciet. Ter-
tia species est, grauis, vel difficilis
furor, qui irā non deponit, quousque
puniat. Hæc de primo.

Iā textus verba expēdenda sunt:
Ego autem dico vobis. Quo verbo pri-
mum autoritas loquentis indicatur,
& tacitè Christus se Deum esse de-
monstrat; qui nempe aliquid adiun-
git diuinæ legi, quomodo Deus nō
erit? Per Mosen enim ille mandauit:
*Non addetis ad verbum quod vobis lo-
quor, nec auferetis ex eo.* Atque ita se
ipsum Deum ostendit eiusdem, aut
paris esse potestatis cum Deo. Ego
etiam, vera sciens, & intelligēs quæ
verè sunt mala coram Deo; & ego
Messias, cuius est legem exponere,
quique potestatem habeo vitæ, &
mortis.

Quicumque irascitur fratri suo. Ad
literam Grecè additur *imō*, hoc est,
temerè, sine causa & ratione: & hæc
lectionem tuetur Chrysostomus cū
suis sectatoribus, volens illam sup-
pleri in reliquis duabus particulis se-
quentibus: atque Augustin. libr. de
sermone Dñi in mōte: qui simul an-
notat in tertia particula, *Qui autē di-
xerit, Fatue*, subintelligendū esse fra-
tri suo, & sine causa, vt in secūda sup-
plendum tantum est, sine causa. Et
quod plus est, habet etiā codex Euā-
gelij Syriacus verbum temerè: imò
vsurpat vocē Græcæ: ac Hebræa ef-
flet *QPN*, id est, *Ica*; quæ Græcè di-

Iracundia
tres partes;
acuta videli-
cet, amara
grauior, ac
furiosa, apud
Philosophū
quid sit.
Arist. li. 4.
Ethic. c. 5.
Cic. lib. de
Finib.

Hoc verbo:
Ego autē di-
co vobis, qua-
lem se Chri-
stus insinuet

Deut. 4.

Apoc. 18

An legendū.
Quicumque
irascitur fra-
tri suo, cum
hoc additō:
sine causa, vt
quidam vo-
lunt, an sine
illo.
Chry. hom.
16. in Ma-
thæ. 10. 2.
Aug. lib. 1.
serm. Domi-
ni in mōte,
cap. 19. 10.
4. circa finem

Alteri opinio probabilior.
B. Hierony. in Matth. tom. 9.
Aug. lib 1. Retract. ca. 19. somo. 1. inisso.
Euthym. in Mat. ca. 5.
Hilar.
Irenaus.
Clem. Rom. Ira que nam sit opportuna.
Psal. 4. Quid illud: Irascimini, & nolite peccare.
Mar. 3.
Matth. 16.
 Vnde etiam posterior sententia confirmetur.
Tertiu argu mentum pro eodem.

cit. His tamē nō obstantibus, B. Hiero. testatur in emēdatis Græcis codicibus nō haberi particulā Sine causa, licet scribens contra Pelagianos ea vtatur. Et B. Augustinus lib. Retractionum, in Græcorū libris asserit non inueniri; in quibus tamē hodie solis inuenitur. Et Euthymi cum Theophyl. secutus Chryostomum, ait: *Addens temerē, non omnimodam abstulit iram, sed intempestiuam tā tū abiicit: qua enim opportuna est, vtilis est.* Et ante eum Hilarius can. 3. vbi ait: *Et ex præcepto Fidei non minus reā ira est sine ratione suscepta, quā in operibus Legis homicidium: & ante hos omnes Irenæus lib. 2. cap. 57. dicens: Non solum qui occidit, reus erit occisionis ad damnationem, sed & qui irascitur sine causa fratri suo.* Et ante hos omnes Clemens Romanus lib. 2. Apostoli. cōstit. cap. 36. Dicitur autem ira opportuna, quæ fumitur aduersus eos, qui cōtra Dei præcepta viuūt: quādo non ad vindicandum nos, sed ad vtilitatem eorum, qui malē viuūt, ex dilectione, & amore fraterno irascimur, cum congrua honestate. Irascimini enim, inquit, & nolite peccare: hoc est, Ne in irascendo erretis, ira malē vtentes. Hinc legimus, Christum Mar. 3. Iudeis iratum, & grauibus conuitiatis verbis Pharisæis, & Petrum durius increpasse, cū dixit: *Abi post me Satana: quod durius est quāam dicere, Abi post, me fatue.* Sed hæc Dominus zelo paternæ gloriæ, & studio corrigendi malos, & odio vitiorum nullo erga eos malo vindictæ affectu permotus dicebat. Sed re vera nō videtur illa particula necessaria, quoniam simpliciter verū est, quod qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: namq; intelligitur de ira perfecta, quæ est appetitus vindictæ & necis in fratrem sine ratione. Nā si inimicus diligendus est, quomodo irascendum est fratri? Nihil tamē refert, si legamus temerē, vel sine causa: quia tamē si desideraret hoc verbum, supplendum erat in tribus clausulis. Ex eo etiam constat, adiectum fuisse ab aliquo explanationis gratia, quod etiam iustam iram, id est, eam,

quæ iustam habere causam videtur, Dominus prohibere videatur. Peccat enim, qui etiam ab alio lesus irascitur. Vt enim inquit Hieronymus. si iubemur verberanti alteram maxillam præbere, & inimicos nostros amare, omnis iræ occasio tollit. Nec obstat, quenquam quandoque sine peccato alteri irasci: tūm quia primi iracundiæ motus in nostra potestate positi non sunt, sed ira deliberata, & perfecta. Deinde aliud est irasci vitio hominis, aliud fratri, id est, non vitio hominis, sed fratri homini, quem diligere vt talem lege charitatis tenemur. Hic autem dicitur, Qui cunque irascitur fratri suo. Ita verba Christi ad discipulos: *O stulti, & tardi corde: & ad Petrum, & Pharisæos a conuitio seruamus: quia odio vitiorum, & corrigēdi studio dicta sunt.* Circa sensum verò multiplex hic occurrit difficultas. Prima, quia nihil videtur hic Christus addere, qd in lege non esset contentum: nam & ibi mūditiā cordis ab ira, & odio, & omni maleuolentiæ specie præcipitur. Ait enim Dominus per Esaiam: *Lauamini, mundi estote, & auferte malū cogitationum vestrarum ab oculis meis; & Propheta alius; Vsq̄quo morabuntur in te cogitationes noxiæ.* Item Psaltes, *Desine ab ira, & derelinque furorem.* Salomon quoq;: *Aufer, inquit, iram à corde tuo: rursus ait, Non appelles furro in vita tua.* Hoc idem cōfirmatur sentētia Augustini, qui asserit nihil hic esse à Domino dictum, quod in libris antiquis non reperiatur. Et in expositione tituli Psal. 73. ita habet. *Discussa ergo præcepta, aut omnia eadem inueniuntur, aut vix aliqua in Euangelio qua non dicta sint à Prophetis, præcepta eadem, Sacramenta non eadem, promissa non eadem. Videamus quare præcepta eadem, quia secundum hæc Deo seruire debemus. Sacramēta non eadē, quia alia sunt Sacramēta danti salutē, alia promittentiā Saluatorem.* Hæc Augustinus. Respondendum est, olim populo Dei duplicem datam fuisse legem, primam secularem, & merè politicam, alteram verò spiritualem: & iuxta vtramque legē prohibetur ho-

Hiero. loco prædicto. Ad illud in contrarium: Non semper fratri irasci, est peccatum Matth. 5.

LUC. 24.

Christi hoc præceptū, de non irascendo, quomodo nouū, si etiā lex illud Moyfi continebat.

Esai. 1.

Ierem. 4. Psalm. 36.

Eccles. 11. Eccli. 5.

August. vbi supra to. 8.

Quæ due leges olim datæ Iudæis.

micidium

Christus hoc verbo: Ego autem dico vobis, quæ duo declarauerit. Esa. 52. & Rom. 10.

Lex Moyfi, quatenus nihil de mundi tia cordis præcipere.

Irasci fratri, quid sit.

Quid sit, dicere, fratri suo, Raca.

micidium manu exterius perpetratum. Sed iuxta priorem legem hoc tantum puniebatur; cogitationes vero homicidij nequaquam plecebantur, quoniam satis erat ad Reipublicæ pacem tuendam, si homines se ab externo facinore abstinerēt. At lex spiritualis erat (cuius forum non est hic, sed expectatur) quæ cordis homicidiū, & cogitationes noxias semper prohibebat, perpetuamq; animi imperabat munditiā. Quod verò hic ait: *Ego autem dico vobis:* haud significat se id denuò imperare, sed declarat id: Tūm quia ipse erat, qui olim loquebatur patribus, sicut scriptum est: *Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa: quia ego ipse qui loquebar, ecce ad sum. Quā pulchri super montes pedes annuntiantis, & prædicantis pacem, &c.* Alterum est, quod et si Lex Moyfi, vt talis, nihil de cordis munditiā imperaret, quod in suum iudicium veniret: bene tamen spiritualis; quæ vi Christi data fuit ab initio: sicut præceptum fidei, & dilectionis erat ex Euangelio. Et si ergo Lex Moyfi manum tantum cohibeat, & non animum: declarat tamen Christus, omnem malum animum, noxiasque cogitationes, siue concupiscentiæ, & iracundiæ affectus, motusve, à se esse puniendos. Altera difficultas est de tribus his iniurijs, quomodo distinguantur; irasci nimirum fratri, Raca dicere, & Fatue. Primum ergo irasci fratri, & nō vitio, sed fratri inquam, pro quo Christus sanguinem suum profudit, & vitam, est mente duntaxat sine verbo, vel factō deliberatē appetere vindictam iniustam contra fratrem immeritum, vel vltra quā meruit, vel iniuste, legitimo rationis ordine prætermisso, atque neglecto, tanquam à suo superiori competenti, sed à se ipso, vel cū optat puniri non ob debitum finem, vel denique cū ex iræ vehementia à Dei, vel proximi charitate excidit. Secunda verò iniuria est, dicere Raca: quæ vox minimè est Græca, vt quidam putant, à nomine, γὰρ, quod significat vitium vilem, & laceram,

quasi dicerent, hominem nihili, & pannosum, vulgo stracciato. Quia, vt ait Augustinus, Dominus nō Græcè loquebatur, sed Hebraicè. Non debebat etiam interpres Latinus dicere Raca, sed pannosum, & non debuit vt verbo Raca, quod & in Latina lingua nullum sit, & in Græca inusitatum. Quare dicendum est, vocem Syriacam esse nihil significantem, sed animi tantum indignati motum exprimentem, vt à quodam Hebræo se audiuisse testatur B. Augustinus: quæ admodum Latinis Hem, interiectio est indignatis, sicut Heu, dolentis. Ideò ait Augustinus hanc vocem non vertisse interpretem; eo quod ignorabat significatum. Interiectiones namque sic sunt propriæ certis linguis, vt in aliis commodè verti non possint. Auctor verò Operis Imperf. in Mattheum, quem sequitur Euthymius, Syriaco idioma te asserit significare Tu, cum despicientia quadam prolatum. Vt cum dicimus, Quis es tu? Vade tu. Sed hæc due significationes, et si conuenire possint huic loco ob triplicem gradum; ex eo tamen parum sunt probabiles; quod nusquam apud Hebræos Raca pro interiectione accipitur, nec in Syriaca lingua qua scriptæ sunt Bibliorum Paraphrases, quas Targum vocant, Raca vllō modo potest significare Tu. Postremò, secundum Hieronymum probabilis loquens, Chaldæa, vel Hebræa vox est רָכָא, & significat nihili, vel nauci, vel vacuus, pauper, & vanus, & otiosus, à verbo פָּרַק quod est spueri, attenuare, vel euacuare, & pauperem esse. Vnde רָכָא quod vacuum significat, vel inanem temporalibus, non autem vacuum, vel carentem intellectu, vt asserit Hieronymus, quia esset idem quod fatuus, & non faceret nouum gradum. Vnde Psal. 2. dicitur: *Meditati sunt inania,* Hebraicè est רָכָא: cui voci Rech, si more Chaldæorū addas alpha, fiet racha. Quo significatur homo inops, & pauper, vacuus omnibus bonis. Ita accipitur Iudic. 11. vbi dicitur: *Congregati que sūt ad eū viri vanissimi: vbi pro inops;*

Vocis Raca quatuor significata. Aug. loco iā dicto.

Secundus significatus.

Idem ibid.

Tertius.

Auct. operis imperf. in Matth. 10. 2. operū D. Chryso. Euthym. in Matth. c. 5.

Quartus. Hierony. in Matth. lib. 1. som. 9.

Hiero. ibid.

Psal. 2.

Iud. 11.

2. Reg. 6.

& vanissimus, habetur in Hebreo Re-
quim. Et 2. Regum. 6. eandem di-
ctationem vertit Hieronymus scur-
ram: *Nudatus est Rex quasi si nudetur
vnus de scurris.* Ergo erat idem con-
uitium in nomine Hebraico Raca,
quod Græcis nominè *ῥακος*, & si vnū
ab altero non descendat.

Quid dicere
fratri, Fatue.

Tertia verò iniuria est, dicere fra-
tri, Fatue, vel stulte, Græcè *μῆπος*: &
ita, si Raca est interiectio indignan-
tis, dicere Fatue, est aperta expressa-
que contumelia. Si verò Raca signi-
ficat vacuum, vel pauperem, vel par-
uū cerebri, est obijcere vitium, vel
defectum naturæ. Dicere autem Fa-
tue, expressa existit contumelia, &
vitium morum, & voluntatis signi-
ficat: per quam vocem negamus non
tantum prudentiam, sed adijcimus
& stultitiam. Ex quo B. Augustinus
ait, tres hic exprimi gradus iræ, nem-
pe, vel solius internæ, vel vocis iram
in genere designantis, vel vocis iræ
experiments, & certam contume-
liam significantis. Quod si obijcias;

Augst. loco
p. 410.

Cur Christus
quar in gra-
dum iracun-
diæ in opus
prodeūtis mi-
nimè vetue-
rit.

Exod. 21.

Quidni addidit quartum gradum ira-
cundiæ ad opus exterius, vt mutila-
tionis, vel percussione, vel mortis
erumpentis? Dicendum est, illā iram
non fuisse ignotam Iudæis, quibus
dictum erat, Oculum pro oculo, &
dentem pro dente, aduersionem pro
aduersione, plagam pro plaga. Tertia
quæstio est de triplici reatu assigna-
to, nempe in prima: *Reus erit iudicio*:
in secunda: *Reus erit concilio*: in ter-
tia: *Reus erit gehenna ignis*. Per quos
quid Dominus intelligat, difficile
est diuinare: & ita sunt inte ligendi,
vt secundus vincat priorem; tertius
verò secundum. Primus ergo, reus
fit iudicio, id est, comparere in iudi-
cio cogitur ad se purgandum. Erant
enim quedam homicidia innocua in
Lege. Reus verò concilio maius quid
significat, & Concilium Græc dicitur
συμβολιον, quod confessum, siue cō-
sistorium, aue concilium designa-
ad quos grauiore tantum causas
deferri mos erat: quemadmodum
Athenis in Areopago. Idèò legen-
dum est Concilium per literam C.
non autem S. Et si autem in Conci-

Reum esse in
iudicio, quid.

Συμβολιον
Græcè quid
fit.

Concilij, ne
iudicij, cur fit
profertur: Ter-
tium.

lio soleat esse iudicium, tamen vide-
tur prolatio sententiæ pertinere ad
Concilium: quando non iam inter
se conferunt iudices, an damnandus
sit, sed quo supplicio damnari oporteat,
quem constat esse damnandum.
Gehenna verò nec damnationem
habet dubiam, sicut iudicium, nec
incertam damnati pœnam, sicut con-
cilium: in gehenna quippe ignis cer-
ta est & damnatio, & pœna damnati,
teste Augustino. Per tres ergo sta-
tus eiusdem causæ criminalis, huma-
næ, & temporalis, tres inferni man-
siones, quæ aliòqui finitæ sunt, si-
cut modi peccandi, significantur.
Occidens enim iure debet astare iu-
dicio: at non semper sequitur dam-
nationis sententia, nec gehenna, id
est, executio, sed tantum cum iniu-
stè occiditur quis. Concilium au-
tem, confessus est iudicium ad dam-
nandum; gehenna verò homicidij
re ipsa perpetrati, est pœnæ certæ e-
xecutio. Et maior est gehenna in fl-
cta in pœnam dicentis Fatue, quam
simpliciter intus irascentis, aut mo-
tuali quo, vel voce iram internam ex-
plicantis. Et non opus est equiuocè
sumere nomen iudicij, vt aliter ac-
cipiatur, cum dicitur: *Qui occiderit,
reus erit iudicio*: & aliter, cum ait Do-
minus: *Qui irascitur fratri suo, reus erit
iudicio*: sed vno, & eodem modo
semper propriè accipere oportet, id
est, habet comparere in iudicio: vt
enim diximus, nonnullæ hominum
cædes erant innocuæ. Verum cum
de eo, qui irascitur fratri suo, dicitur,
Reus erit iudicio, metaphoricè
accipitur pro pœna æterna, propor-
tione quadam debita iræ mentis. Nā
si non distinguantur, haud declara-
rent varietatem iræ, vt Christus vult.
Sunt itaque tres gradus iræ, nequa-
quam à modo ipsius iracundiæ, vt a-
lia sit acuta, alia amara, quædam ve-
rò difficilis, vt ait Philosophus, sum-
pti, sed ab effectu: idèò dissimiles ex-
sistunt tres hi gradus à Domino de-
signati, speciebus iræ à Philosophis
assignatis. Et ille modus Philosophi
conuenientior est ad percipiendam
iræ naturam: at hic modus Christi

Triplicis il-
lius iracundiæ
pœnæ inter
se comparan-
tur.

Concilium
quod propriè

Tres ite spe-
cies à Christo
assignata: ab
illis Philoso-
phi, acerte, vi-
delicet, am-
re, ac diffi-
lis, quomodo
distinguantur.

Arist. lib. 4.
Esbico.

non autem S. Et si autem in Conci-

legem ferentis, aptior ad cognoscē-
dum, & iudicandum, quando iræ vi-
tium sit maius, vel minus peccatum.
Et in illis quidem crimen contine-
batur, quod per modos istos nescie-
batur. Nam stat quòd acutam haben-
tes iram, aliquando plus, aliquando
minus interdum nihil peccent. Se-
cus in his à Christo gradibus assigna-
tis. Hæc est huius loci cōmuni-
or expositio. In quam aliquid meritò
obijci posset. Primum, quia si gra-
uior est, reum esse concilio, quàm
reum esse iudicio, vt dicunt, & idcir-
cò grauius plecti debere dicentem
Raca, quàm qui irascitur fratri suo;
si de ira lethifera intelligas, vt posi-
tum est, non videtur quid grauius
addi possit ad reatum iudicij, quo te-
netur qui occiderit non animo so-
lum, sed facto. Secundum: Si qui di-
xit Fatue, quod grauius est quàm di-
cere Raca, reus est gehennæ ignis,
quam pœnam non euadit, qui iras-
citur tantum; non apparet quo mo-
do sit grauius supplicium esse reum
gehennæ, quàm esse reum iudicij,
quod debetur illi qui irascitur fra-
tri. Tertium, non videtur quo pacto
iniuria verbi Raca puniendæ conci-
lio, maioris sit ponderis ipsa occisio
ne, vel ira interna; quæ certum habet
iudicium. Quòd si dicas, per irascen-
tem intelligi iram perfectam sine cō-
tumelia, dicentem verò Raca, iram
perfectam cum leuissima contume-
lia, vix apparet quomodo amplius
sit, Reus erit Concilio, quàm, Reus
erit iudicio. In rebus quippe graui-
oribus non committitur modus sen-
tentiæ concilio sine spe, vt apud Pro-
phetam, qui ait: *Idèò non resurgunt im-
pii in iudicio, neque peccatores in conci-
lio iustorum*, vbi impijs, qui peccato-
res excedunt in malitia, datur iudi-
cium; peccatoribus verò, concilium,
Quamobrem & verbis, & rationi ma-
gis quadrare quibusdam visum est,
voluisse Dominum hac sententia ea,
quæ minus ponderantur ab homini-
bus, irā videlicet cordis, & verba du-
plicis gradus, ab ipso Domino maxi-
mè expèdi: & primum quod latet in
mente lioris, & odij, ac maleuolen-

Huius loci
hic prior in-
tellectus in
tribus argui-
tur.

Secundū ar-
gumentum.

Tertium ar-
gumentum.

Psal. 1.
Commodior
sensus alter
profertur pro
pter duo.

tiæ, siquidè apud homines quod fo-
ris exprimitur, consideratur: idèò e-
quiparatur homicidio re ipsa perpe-
trato. Deinde quæ ab hominibus ne-
gliguntur, sunt verba cōtumeliosa,
quæ iacimus in homines, qui sepe vi-
dentur contemptibiles, cum tamen
sint fratres nostri. Et hæc duplicis
generis sunt. Primum est, dicere, Ra-
ca: quod erogamus prudentiæ, aut ge-
neri, aut naturæ illius. Secundum, vo-
care Fatue: quo non solum negatur
prudentia, sed adijcitur & stultitia,
& fatuitas, nec non in mores illius, &
voluntatem, vitium, scelusve cōferi-
mus. Sæpe ergo animaduertimus,
quòd qui iniuria afficit filium, simi-
liter afficit & patrem; & qui dehone-
stat membrum, aut commembrum,
dehonestat, & caput. Quare qui di-
xit, Raca, tamen si haud perfecta, ac
mortifera ira moueatur, non euadet
pœnas, etsi non sit certa pœna con-
stituta, sed arguetur in concilio, vbi
pœnæ iudicij arbitrio relinquuntur.
Qui verò appellauerit, Fatue, quæ
grauior existit contumelia, non iam
incertis pœnis arbitrio concilij in fl-
gendis, verum determinatis, & certis
succumbet; idèò reus erit gehennæ
ignis. Atque hic videtur clarior, &
apertior sensus. Quod verò Auctor
Operis Imperf. in Mattheū scribit,
reum esse concilio, tantumdem esse
ac dicere, reum esse, ac vnum ex con-
cilio eorum qui fuerunt aduersus
Christum, sicut Apostoli in Canoni-
cis suis interpretantur: durum vide-
tur, vt scilicet Christus ad conciliū,
quod contra se futurum erat allude-
ret. Quod profectò minimè tunc in-
telligeretur, cum Concilium Senio-
rum quotidie congregaretur ad caus-
as quæ occurrebant grauiore deci-
dendas; ad quod potius videtur allu-
sisse Dñs, quàm ad concilium illud,
in quo ipsemet condemnatus fuit.
Non tamen negamus, Christum in
Concilio Seniorum ad mortem dam-
natum, vt habetur Matth. 27. quem-
admodum Apostoli per concilium
cæsi sunt Act. 5. & Stephanus per cō-
ciliū damnatus est ad mortem lapida-
tionis Act. 7. & Act. 9. conciliū fece-

Qualem fra-
tri, cum Ra-
ca, qualem
verò cum Fa-
tue appellan-
tes, contume-
liam irroge-
mus.

Auct. oper.
imperf. in
Matth. ho-
11. 10. 2. ope
vū B. Chry-
sostomo.
Psal. 2.

Huius dicti:
Qui autè di-
xerit fratri
suo Fatue, re-
erit concilio
ineptus cu-
iusdam intel-
lectus reijci-
tur.

Matth. 27.

Act. 7.
Infra. 9.

Eiusdem hic sensus quem subiungit: Raca, & Fatue, quantum ad sensum, Hebraeis eadem est iniuria, perpenditur.

Qui minimè vacuus dici possit.

Si Raca iracundie causa non dicitur, quare peccatum est?

Christus, Apostoli, & sancti eiusdem, vel similibus contumelijs proximis afflicti, hoc præceptum quomodo seruauerint.

Matth. 23.

Luc. ult.

Act. 13.

Infra: 23.

Gal. 3.

Verbum maiusquam dum sapienti.

Eccl. 28.

runt Iudæi, vt Paulū interficerent. Præterea, & illud durū, Apostolos in suis scriptis illud sic exposuisse: sed non constat in quo loco id explicetur. Quod verò subdit ibidē, nō est contēnendū, ait enim: *Raca* quidē dicitur *Hebraicè vacuus, quāuis quātū ad sensum verbi vnū est dicere, Fatue, & Raca. Nam qui vacuus est, ille fatuus est: & qui fatuus est, sine dubio vacuus est, & vtriusque verbi vna videtur esse iniuria. Nam sicut indigna res est dicere Fatue, qui habet in se sapientiam spirituale in agnitione Dei Patris, & Christi: sic indigna res est dicere hominē vacuū, qui habet in se Spiritum sanctū. Nā nemo dicitur vacuus, qui habet in se Spiritum sanctū & nemo fatuus, qui Christū cognoscit. Et quare illud quidē verbū, id est, *Raca*, habet pœnam Concilij, hoc autem verbum *Fatue*, gehenna? Nam si vnum peccatum est, vna debet esse pœna amborū. Sed quantum ad dicentis propositum, differentiam iam habent hæc verba, etsi quantum ad sensum, similia sunt. *Raca* enim, vulgare verbum erat apud Iudæos, quod non ex ira, neq; ex odio, sed ex aliquo motu vano dicebant magis fiducia causa, quā iracundia: Et infra: *Si Raca iracundia causa non dicitur, quare peccatum est? Quia contempionis causa dicitur, non adificationis.* Hæc ille: quæ posteriori sensui fauere videntur. Quarta quæstio illa fit, Quia aliquis obijcere posset contra Christi verba, Dominum Scribas, & Phariseos vocasse cæcos, & hypocritas: & eūtes in Emmaus, stultos, & tardos corde, & Paulum in Elymam Magū dixisse: *O plene omni dolo, & omni fallacia: ac in Pontificem Ananiā: Percutiet te Deus, paries dealbate.* Item ad Galatas: *O insensati Galata, quis vos fascinauit, & quæ sequuntur, dicendum est, quod aliud est dicere contumeliam ad correctionē, siue zelo fidei, & religionis, aliud ad confusionem, & infamiam. Nam primū quidē maximè licet. Etenim si cedere cum causa, peccatum non est, quanto magis cum causa dicere Fatue, non est peccatum? nam & verbū malum species est aliqua castigationis, & apud sapientem durius est quā flagellū. Vnde Patres omnes Catholici, aliās**

modestissimi, in hæreticos dentes acunt ad mordendum, & eorū peccata detegunt, publiceq; insectantur: vt Polycarpus Marcioni dicenti; Agnoscis ne me? *Agnosco*, inquit, *primogenitum satanae*: Cyprianus etiam Nouato hæretico obijcit, quod calce mulieri prægnanti partū abegerit. Aug. item multa de moribus Manicheorum detexit, quemadmodū Epiphanius & Hieron. abominanda, & obscenissima quorundam hæreticorum flagitia insectantur, vt bona fama amissa, alijs nō noceat. Ergo, vt à principio monuimus, in his tribus particulis supplendum est verbū *Temerè*, vel sine causa: quæ causa vbi adfit, maximè correctionis, & zeli fidei, contumelia propriè non est. Nam quem admodū dicere, *Vade sancte, vade presbyter, vade monache*, animo cōtumeliæ inferendæ, tametsi bona sint quæ obijciuntur, verè tamen existit iniuriæ, contumeliæque, quia animo maledicendi dicuntur: nā sic de Pharisæis dicitur, obiecisse cæco nato similem contumeliam, de qua Ioan. 9. *Maledixerunt ergo, & dixerunt, Tu discipulus illius sis: vbi vides, conuitium siue maledictum vocari, esse Christi discipulum: ita verba, quæ præ se gerunt iniuriam, si bono animo, & corripiendi causa proferantur, iniuriæ, vel conuitia minimè censentur. Meliora quippe sunt vulnera diligentis, quā fraudulenta oscula odiētis.* Atq; hac ratione, vt docet B. Thomas, licitū est parentibus in filios, dominis in seruos, magistris in discipulos, patrifamilias in domesticos verba quædam interdum duriora, atq; contumeliæ proxima ad eos in officio continendos, vel de patris criminibus corrigendos, ex amore, licet cum nonnulla iræ commotione, iaculari. Explicandū postremò quid sit gehenna. Vnde Chrys. in Matth. scribit: *Hæc etiam idcirco non sunt memorata supplicia, vt eum, qui fratri Fatue dixisset, gehenna ignibus deputaret, modò certè primū nomen gehenna commemorans. Cùm enim prius de regno multa dixisset, nunc istius intulit mentionē, ostendens quoniam illud quidē illius volun-*

Quid Marcioni Polycarpus, Nouato Cyprianus obiecerunt.

Aug. in libris contra Manichæos tom. 6.

Epiphanius in heresi numer. 66.

Hieron. aduersus Vigilantium, Iovinianum, & Luciferianos, tom. 2.

Quæ verba in se minimè contumeliosa, veram tamen, & propriam habeant contumeliositatem. Ioan. 9.

Pro. 27.

Qui b. interdū licet contumeliosus, & mordacibus vti verbis, & quatenus.

B. Thom. 2. 2. q. 72. ar. 2 tom. 11. par. 2.

Quid sit gehenna.

Chrys. hom. 16. in Matth. 10. 2.

Hiero. 10. 9.

Nomen gehennæ à Christo primum fuisse prolatum, vt Hieronymus dixerit.

Gehenna ignis quid.

Moloch Deus Ammonitarū qui & Saturnus à quibusdam vocatur

Toph Hebræis quid.

Quale fuerit idolum Maloch.

Arx Moloch septemferunt fuisse conclauia, & quæ nā

tatis sit atq; pietatis, hac verò nostra profecto desidia. Vide autem quemadmodum gradatim faciat augmenta pœnarū, quodammodo excusans se tibi, atq; demonstras quoniam ipse quidem nihil velit tale minari, nos verò illū ad huiusmodi pertrahamus. Hæc ille. Hiero. in c. 10. Matthæi annotauit, nomen gehennæ nō inueniri in veteribus libris, sed à Salvatore primū poni. Intelligendū est tale nomen in eo significato: nā etsi ipsa vox tunc ignota non esset, quia vbiq; legimus vallis Ennom, Hebræis est ghe Hinnō, Iosu. 15. & 18. non tamē vsurpabatur pro loco cruciatus inferni, vt in Euāgelio accipit Christus. Est autem gehenna ignis, phrasi Hebræa, gehenna ardens, siue ignita. Est præterea gehenna, nomen Hebræum גיהנום ghehinno contractū, & cōcisum pro גיהנום גיהנום, id est, vallis filij Hinnon. Erat enim vallis quædam iuxta Ierusalem, ad radices montis Moria, aquis fontis Siloë irrigua, in qua igni cremabantur filij in honorem dæmonis Moloch, qui Deus erat Ammonitarum; quem admodū inter ethnicos nonnulli Saturno mactabantur: vt quidam nō absq; ratione existimēt Moloch idē esse cum Saturno. Iudæi enim loci illius amœnitate delinuti, exerāt ibi excelsum idolo Moloch, vt exustos filios illi offerrent: atq; hic locus vocabatur Tophet, quod nomen illi à tympanis erat impositum תוף toph enim, tympanum significat: quoniam Sacerdotes Moloch tympanum pulsabant, ne pueri transeuntes per ignem ad brachia Moloch, à parētibus audirentur, atq; eorum viscera commouerentur. Ipsum autem idolum Moloch cōcauum erat, capite vitulino, manus habens hominis extensas, ad quod impellebantur pueri inter eius brachia comburendi, quo gratū fieret illi sacrificium. Aram eius habuisset ferunt septem conclauia, quorum primum aperiebant offerendæ similæ, secundum turturibus, tertium oui, quartum arieti, quintum vitulo, sextum boui; qui verò vellet offerre filium, huic aperiebatur septimum cubiculum, in quo puer manibus rece-

ptus ab idolo succedebatur, & igne peribat. Hunc quidam, vt dixi, Saturnum putauere, ac Sidoniorum Deū, cui pueros immolabāt. Sumptam ferunt hanc falsam religionem à praua imitatione Abrahæ, cuius fides comprobata est in filij oblatione: eo nomine se Deo placituros sperātes. De hoc loco scribitur 4. Reg. 23. *Atque illum Iofas contaminauit, cadauera, & omnes alias immunditias illuc proyiciendo, vt nemo consecraret filium suum, vel filiam suam Moloch.* Meminit quoque Ieremias. c. 7. 15. 32. & ibidem Hieronymus. Vnde locus apud Iudæos execrabilis habebatur. Solebant in eum cadauera, & quicquid sordidum Ierolymis erat, efferri: & apud Euangelistas metaphoricè vsurpatur pro loco, in quo cruciantur impij, quod fit apud inferos, in quem proyiciuntur omnes immunditiæ cœli, ni mirum dæmones, & terræ, id est, reprobis; ac elementorum, nempe fæces, & ibi ardent, qui sua voluntate se dæmoni tradiderunt, dedicaueruntque. Interpretatur autē gehenna, vallis tristitiæ, vt intelligas, quam vitam, ab omnidelectatione alienam agant, qui in eum locum relegantur. Dicitur porrò reus gehennæ ignis, siue vt alio loco exprimitur, filius gehennæ, si modò absque pœnitentia in eo furore perierit; quod eo modo subintelligendū esse monet Rupertus. Nos igitur, si tam tetrum atque horrendum carcerem euadere volumus, non tantū ab omni specie homicidij nos contineamus, sed & ab omni iracundiæ motu, quæ indomita quædam, & immanis bellua est, ab omni item conuitio, & contumelia coërceamus linguam, atque contumelias acceptas non regeramus, nec retorqueamus: sed maledicta benedictis compensemus, illum imitantes, qui cū malediceretur, non remaledicebat, cū pateretur, non comminabatur; tradebat autem iudicanti se iniuste; cui cū Patre & Spiritu sancto reddatur omnis gloria, honor, & imperium in secula seculorum, Amen.

Vnde hæc scriptura perfitio ortū habuerit. Genes. 22.

Hiero. 10. 5.

Quid sonet gehenna: Dæmoniorum vita quā miseram.

Deut. 23.

Ruper Tuitien.

Gehennā quomodo nos effugiemus, si volumus.

1. Pet. 2.

TRACTATUS XXXVI.

IN illa verba: Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum.

TRIA in hac clausula explicanda prestabimus. Primum declaranda erit coherentia textus, significata per illam illationem, Ergo: Secundum, quid sit reconciliatio, & nomine, & re, & quætriplex. Tertium, expendenda sunt verba textus.

Ad primum, quoniam contumelia, vel verbo aliquo indignationis expresso irritatur proximus, læditur que; idè opus est præscribere modum se habendi cum proximo à nobis læso, & quomodò sit illi satisfaciendum, maximè si præter verba adiungerentur facta contumeliosa. Hinc satisfactio opus est iustitiæ, & debitum iure naturæ, & Euangelico. Est autem hoc præceptum summè necessarium, quia etsi superioribus verbis cauerit, vt non solùm ab homicidio, sed ab omni vel minima ira, quæ etiã verbali conuitio cõstat, abstinemus; tamen sæpe incidimus in iram, & in fructus eius, quæ sunt verba contumeliosa, quibus offensus fratrem.

Ad secundum, recõciliatio, est iterata conciliatio, seu in pristinam gratiam; & amicitia restitutio: dicimur enim gratiam, vel fauorem, vel amicitiam conciliare, pro eo quod est promereri alterius fauorem, siue dignũ fieri eius beneuolentia, & amicitia. Verbum autem conciliandi, à nomine concilij ducitur; concilium autè à cilijs, quæ simul coniunguntur, vel secundum alios, à cõcalando, quod

vocatione homines cõgerentur in vnum; vnde ait Poëta: Conciliumq; vocat diuum pater, atque hominum Rex.

Nã vt illi sunt simul in vno loco, ita conciliati in vno amore, & voluntate. Græcè autem reconciliatio dicitur διαλλαξία, vnde διαλλαξίος, pacificator, & conciliator: & vt annotauit Budeus in Cõmentarijs lingue Græcæ, differunt inter se illa duo verba διαλλαξίον, & κατὰλλεξίον: nam primũ per mediatorem aliquem in amicitiam beneuolentiamque venire significat, posterius verò sine medio aliquo. Hoc autem loco Euangelista primo verbo vtitur, quod mirificè nobis seruit, eo quod nõ solùm pro restituenda charitate fratris interponendi sint aliqui intercessores, sed quia in omni reconciliatio potissimũ Christus debet esse nobis διαλλαξίος, id est, conciliator, siue intercessor, non solùm internos peccãtes, & Deum offensus, vnde dicitur ab Apostolo: Quonia Deus erat in Christo, mundũ reconciliãs sibi, sed etiã inter nos disidentes, nã propter eũ, & per eum, gratiam, & amicitia læsã resarcire debemus. Est autem notandũ, quod in omni peccato, quo proximos lædimus, pariter Deum ipsum, id est, familiã Dei, & Angelos lædimus: hinc secundum Bernar. lib. sententiarum: Tres sunt, quibus reconciliari debemus, Homi nibus, Angelis, Deo. Homi nibus, per aperta opera, Angelis p occultis signis, Deo per puritatẽ cordis. Nã de operibus que

Virg. li. 10. Aeneid. initio. Recõciliare, & Conciliare etiam Græcè quid differant, teste Budeo. 2. Cor. 5. Homi nibus, Angelis, & Deo à nobis per peccatũ offensus quod admodũ reconciliemur. Bernar.

Virg. li. 10. Aeneid. initio.

Recõciliare, & Conciliare etiam Græcè quid differant, teste Budeo.

2. Cor. 5.

Homi nibus, Angelis, & Deo à nobis per peccatũ offensus quod admodũ reconciliemur. Bernar.

Psal. 137.

Luc. 15.

Vt Deo recõciliemur, qd opus sit.

Matth. 5.

Luc. 11.

Qua de recõciliatione nunc Dominus loquatur.

Munus offerre quid: eius typus: Deo quatenus acceptum: ad quos pertinet.

Num. 5.

Munus cur nostrum offerendum sit, & cur ad altare

Exod. 35. & alibi passim.

4. Reg. 12. & seq.

Luc. 21. Christum, de munere legali, vnde conflet, non autè de Eucharistia hñc habere sermonem.

coram hominibus facienda sunt, scriptũ est, Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra opera bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est. De Angelis dicit David: In conspectu Angelorum psallam tibi. Occulta autem signa sunt gemitus, suspiria, vsus cilicij, & cætera penitentia insignia, quæ Angelis placent. Vnde est illud: Gaudium est Angelis Dei super vno peccatore penitentiam agente. Vt autem Deo recõciliemur, nec operibus, nec signis, sed puritate & simplicitate cordis indigemus. Scriptum est enim: Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt (sibi scilicet recõciliati) Et illud; Si oculus tuus fuerit simplex, &c. Hactenus ille. Nunc igitur Dominus de duobus posterioribus reconciliandi modis non agit, sed tantũ de priori, quo fratrem ira nostra læsum pacificare intendimus. His præmissis, ad tertium accedimus.

Si ergo, inquit, offers munus tuum ad altare. Munus, voluntarium erat sacrificium, ad carnis munditiam spectans, & nostrum altaris munus designabat; & si in fide Messia venturi oblatum esset, acceptabatur. Hoc autem ad ius Sacerdotis pertinebat: nã dicitur Num. 5. Quicquid in sanctuario offertur à singulis, & traditur manibus Sacerdotis, ipsius erit. Quia ergo consilij, ac voluntatis erat, & non præcepti; propterea inquit, Si. Deinde, tuum, dixit: quia de nostra substantia facienda est elemosyna, nõ de furto, vel rapina, aut malefacto. Et significanter dixit, ad altare, nempe holocaustorũ, quod erat in atrio ante Sancta: & hoc ad differentiam bonorum, quæ pro fabrica mittebantur in Gazophylacium: de quibus 4. Reg. 12. & Luc. 21. Non loquebatur autem Dominus tunc de nostro Eucharistiæ sacrificio, neque de nostro altari, quia nondum erat institutũ, nec intelligi ab auditoribus posset: quemadmodũ si de altari corporis, & de sacrificio spiritus loqueretur: sed ad literam loquitur de Iudaico sacrificio, & altari: quam in illo altari significatum sit nostrũ altare, & in illo sacrificio nostrum sacrificium. Vnde Hebraicè dixisse

Dominus videtur mincha (etsi Euãgelium Syriacum generali vocabulo dicat curbanecha, id est, munus tuũ, qua voce vtitur Paraphraſtes Chaldaus pro voce Hebræa mincha Malach. 1. vt idem sit prorsus mincha, & corban) quod est sacrificium ex simila, oleo, thureq; conspersa, quæ quotidie offerebatur in altari Domini, & cremabatur. Quod genus sacrificij pulchrè equidem nostrũ Eucharistiæ sacrificiũ representat, qd similiter ex farina purissima fit, & continet thus diuinitatis, ac oleum Spiritus sancti, quo delibuta est anima Christi ibi contenta: offerturq; quotidie Domino per manus Sacerdotis. Et apud Malachiã cap. 1. verbum mincha ab interprete per vocẽ munus, vertitur. Estq; hoc summum munus nobis à Deo datum, vt illud ei offerre valeamus. Vnde David: Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, hoc est, munus, quo redemptio, & salus Domini applicatur, de manu Domini accipiam, vt offeram. Hinc Irenæus hoc de nostro altari, & sacrificio Eucharistiæ interpretatur. Nam in lege Christi non est vllum præceptum veteri legi tantũ seruiens, sed ad horã, & minus principaliter, vt idẽ docet Irenæus. Cyrillus verò Ierosolymitanus catechesi 5. mystagogica ait, fideles ante communionem præmittere solitos osculum recõciliationis animorum, vniuersæque iniuriarum memorig deletæ symbolum. Propterea, inquit, & Christus Dei Filius dicebat: Cũ offers munus tuum ad altare, &c. Vade, & prius reconciliari fratri tuo: & tunc accedens offer munus tuum. Sic ille. Est etiam nostrum munus, quia nostræ naturæ; & quia charum, & pretiosum pro abluendis nostris delictis oblatum: & quia sensibilis est hostia, ita & sensibile habet altare; quatenus autem est Sacramentum, communicamus. Ante oblationem ergo, & communionem curanda est fratris recõciliatio, vt placari nobis possit Deus, atque illi nostrum munus placere. Nã si vigente lege Moyſi ante obla-

Mincha, Hebræorum quale sacrificium Malach. 1.

Illud quã nostrum Eucharistiæ sacrificium ad umbrauerit.

Psal. 44. & Heb. 1.

Esai 61. & Luc. 4.

Quale sit quantumquẽ Dei munus Eucharistiæ. Psal. 115.

B. Irenæ. lib. 4. c. 34.

Idem ibidẽ. Cyril. Ierosolym.

Eucharistia munus est nostrum duplici ratione.

Ad munus hoc sacrum Deo offerendum, quam necessaria sit prius reconciliatio fraterna.

Munus seu sacrificium orationis sine fratris reconciliatione, non placere Deo.

Psal. 140.

Matth. 6.

Mar. 11. Munus etiam elemosynæ, eadem ratione non sufficit Deo.

Heb. 13.

1. Tim. 2.

1. Pet. 3.

Gen. 4.

1. Ioann. 3. Ad Caini & Pharisei munera cur Dominus non respexit.

Luc. 18.

Esa. 1.

Ieiunij munus quando Dominus accipit, & approbet.

Rom. 12.

tionem legaliū sacrificiorum quærenda erat reconciliatio fratris; multo magis ante oblationem Noui Testamenti, & sacrificium Eucharistiæ, atque eo magis, quo hoc est charitatis, & mutæ concordæ symbolum: vnde & Communio, & Synaxis dicitur. Est præterea munus, aliud sacrificium, & oblatio spiritualis, de qua Psaltes; *Dirigatur, Domine, oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo*: quæ in altari cordis Deo est offerenda. Sed vt illi placeat, reconciliandus est frater prius. Quocirca Dominus noster instituit, vt in precatione Dominica diceremus: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*. Et Marc. 11. docuit: *Cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus aliquem, vt & Pater vester qui in caelis est, dimittat nobis peccata vestra*. Adhæc elemosyna munus est, de quo Apostolus ait; *Beneficentia, & communionis nolite obliuisci*: talibus enim hostijs promeretur Deus: at Deus nobis non placatur, quandiu non reconciliamur proximo. Rursus Apostolus; *Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira, & disceptatione*: & Petrus viris præcipit muliebri sexui tanquam infirmiori vasculo honorem impertiri, vt non impediatur orationes, per contentiones scilicet, & disceptationes. Hinc non respexit ad Cain, nec ad munera eius, quia odium gestabat in pectore contra fratrem: nec ad Phariseum insultantem Publicano, nec ad munera eius, id est, ad bina ieiunia in Sabbato, nec ad decimas omnium quæ possidebat. Et Propheta inquit; *Cum extenderit manus vestras, auertã oculos meos à vobis: & cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam: manus enim vestra sanguine plena sunt*. Præterea ieiunium munus quoddam est, quo corpus in hostiam Deo offertur, iuxta illud Apostoli; *Obsecro vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem*. Sed nec hoc munus Deo placere potest, donec tol-

latur ira in fratrem. Vnde per Esaiam ait: *Ecce ad lites, & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè*. Denique nullum genus sacrificij, aut boni operis potest Deo esse gratum, ait Euthymius, offenso fratre. Idèd por munus intelligimus *συνάγωγας*, quicquid Deo gratum facere studemus, siue prophetiam, inquit Augustinus, siue doctrinam, siue orationem, siue hymnum, siue psalmum, & si quid aliud spiritualium donorum animo occurrerit. Quare ille primò venit reconciliandus. Ingratū est enim Spiritui sancto quicquid ei obtuleris, neglecto eo, ad quod teneris. Hic ergo Dominus errorem quorundam tollere videtur, qui postquam proximum grauius offenderunt, quietè agunt, nil cogitantes de satisfactione impendenda; qui tamen putant bonis operibus posse sibi Deum placare. Efficax est ergo hæc sententia ad suadendum mutuum reconciliationis studium, vt non tantum lædens petat à læso fratre pacem, sed vt etiam frater læsus faciliè fratri quærenti reconciliationem condonet, ne Dei honorem & sacrificia moretur, & impediatur. Vultque Dominus, qui liber est, sui que iuris, nec vli adstrictus, gratiam suam pendere à fratris gratia: ita vt nolit suam impertiri gratiam, nisi fratris gratia impetrata. Et hoc est quod per Oseam Prophetam dixit: *Misericordiam volo, & non sacrificium*. Et in huius præcepti typum patriarcha Iacob non legitur altare erexisse, in quo sacrificium Deo obtulit, nisi prius reconciliato fratre suo Esau, Gen. 33. Et ibi recordatus fueris. Quasi dicat, Antea recordari debueras, & fratri reconciliari: sed si obliuio impediuit, saltem tunc fiat. Quod si vel tunc obliuio accideret sine culpa, proculdubio sacrificium offerendo mereretur. Quod frater tuus habet aliquid aduersum te. Frater Iudæo est Iudæus, & Christiano omnis homo, etiam infidelis: quia in lege naturali, vel politica conuenimus cum eo, & contra fas illum lædere

Esa. 58.

Voce etiam muneris quod Dominus intelligi voluerit.

Euthym. in Matth. c. 5 August. lib. 1. De serm. Dñi in Monte. c. 20. circa med. tomo 4. circa finem.

Hæc Domini de non offerendo munere, irreconciliato fratre sententia quos petere videatur.

Fraterna gratia necessitas recuperanda: eius typus in Iacob. Ose. 6. & Matth. 9.

Gen. 33.

Quis ille frater offensus, nobis reconciliandus.

possi-

Præpositi quomodo fratri satisfaciet offenso, secūdum Augustinum.

B. August. tom. 1. prope finem.

Quid habere fratrem aduersum me aliquid.

Idem lib. 1. De serm. Domini in Monte, cap. 20. tom. 4. prope finem.

Quis ille aduersus fratrem habes aliquid, offensus, an offensor.

Apoc. 2.

Chryso. homil. 16. in Matth. tomo 2. Theophyl. ibidem.

Reconciliare fratri tuo, cur Dominus dixerit, non autem, Reconcilia tibi fratrem tuum.

Euthym. ibidem.

possumus: & ipso nomine fratris, ad vnitatem, & æqualitatem hortatur. Quod si frater offensus filius sit spiritalis, & aliquo modo subiectus offendenti; tunc pastor qui offendit, minimè obligatur ab eo petere veniam, sed à Deo tantum, vt tradit B. Augustinus in regula; ne lex disciplinæ soluatur: nili fortè modus aliquis ædificans proximum læsum occurreret, quo simul cum charitate Præfectus seruetur autoritatem. Habet autem frater aduersus te aliquid; id est, tu debes illi satisfacere propter offensam. Ita interpretatur Augustinus, cuius hæc sunt verba: *Si in mentem venerit quoddam aliquid habeat aduersum nos frater, id est, si nos eum in aliquo læsimus, tunc enim ipse habet aduersum nos. Nam nos aduersus illum habemus, si ille nos læserit, vbi non opus est pergere ad reconciliationem: non enim veniam postulabis ab eo qui tibi fecit iniuriam, sed tantum dimittis, sicut tibi dimitti à Domino cupis quod ipse commiseris*. Sic Augustinus. Atque hic videtur verus esse sensus illius locutionis habendi aliquid aduersus alterum. Dicitur enim Apocalypsis 2. *Sed habeo aduersum te pauca*, pro eo quod est, sunt quædam, de quibus tecum expostulem. Chrysostomus verò contendit (quem sequitur Theophylactus) de reconciliatione ea accipiendum esse, qua in gratiam redimus cum eo, qui nos læsit, & inimicitias cum illo gerimus, siue iustas, siue iniustas: ideoque non esse dictum, *Reconcilia tibi fratrem tuum*, sed, *Reconciliare fratri tuo*: quod perinde conuenit offenso atque offendenti. Quæ intelligentia videtur magis conuenire perfectioni Euangelicæ. Et Chrysostomus dum quærit à læso reconciliationem, tantum petit remissionem delicti in se commissi; ita vt eadem videatur esse sententia Augustini, & Chrysostomi. Audi iam Euthymiū Chrysostomi discipulum: *Fertur indifferenter sermo, & ad eum, qui affectus est iniuria, & ad eum, qui iniuriam irrogauit. Et siquidem malè passus*.

es, iniuriam illi remitte, & patiens esto: quod si iniuriam irrogasti, medere iniuria, nihilq; relinuas eorum, qua ad reconciliationem faciunt. Hactenus ille. In eadem sententia videtur esse Hieronymus scribens in hunc locum: *Non dixit, si tu habes aliquid aduersus fratrem tuum; sed, si frater tuus habet aliquid aduersum te; vt durior reconciliationis tibi imponatur necessitas. Quandiu illum placare non possumus, nescio an consequenter munera nostra offeramus Deo. Hæc ille. Sed profecto expositioni Augustini magis litera fauere videtur, & ipsa ratio. Etenim offensum adire ad offendentem, illumque placare, non est præcepti, sed consilij. Cum verò duo se mutuo offendunt, & iniuria se afficiunt, atque iniuriæ sunt inter se pares, & æquales: qui prior fuit in iniuria inferenda, prior erit in reconciliatione postulanda. At si iniuriæ sint inæquales, is qui maiorem intulit, cogetur illum adire, qui minus iniurius fuit. Tripliciter autem lædere quis proximum potest: aut corde, aut verbo, aut opere. Quod si animo tantum offendisti, à Deo petenda venia est, non ab eo, quem læsisti: nam te diffames, alium verò ad iram, vel minus bene de te iudicandum excitates. Si autem verbo offendisti, tunc aut contumelia præsentem læsisti, & apertè venia petenda est: aut detractione absentem infamasti, & tunc opus esset eo absente coram testibus præsentibus detractioni, te excusare. Si autem facto offendisti, vt si debitor es, & debitum detines, vel in persona, & rebus nocuisti; tunc opere, & solutione integra, si fieri potest, reconciliatio est paranda. Quod si signo aliquo offendisti, debes veniam ab ipso flagitare: quia tanta est iniuria, quanta sentitur, vel esse putatur. Atque idem est iudicium de eo, qui se preparauit ad iniuriam inferendam manifestè: secus accidit, si occultè contumeliam designabas. Relinque ibi munus tuum ante altare. Tuum, ait: antequam enim traderetur in ma-*

Hieron. vbi supra prodicitus fuit.

Cui præcipitur, non autem suadet, offenso, an offendentem, fratris reconciliatio, secūdum Augustinum.

Quem corde, aut verbo, aut factio quipia offendit, vt fratri satis faciat.

Pronomen illud expenditur: Relinque ibi munus tuum.

Num. 5.

Hoc Domini præceptum quam durum alioqui ac difficile videri posset.

Fraterna reconciliatio quando præcepti sit, quâdo consilij tantummodo.

Osee 6. & Matth. 9. Munus offerens cû scandalo ante reconciliati- nem, quid fa- ciet.

nibus Sacerdotis, tuum erat, Num. 5. secus modò in delatis ad offerendum in Ecclesia, vnde reportari non solent. Tuum etiam, quia nesciebat Sacerdos quo sacrificij genere inter tot quæ Iudæi habebant, esset offerendum.

Vade prius reconciliare fratri tuo. Durû prima facie videtur hoc præceptum, quòd scilicet dùm sum ante altare, memorque iniuriæ, quam fratri meo intuli, oporteat me re sacra imperfecta quærere fratrem, nec tantùm quærere, sed illi etiam reconciliari. Quid enim, si nesciam vbi sit frater meus? Quid si longè, aut vltra mare in Africa? Quid si inueniam, & nolit reconciliari? Quid si relinquendo munus ante altare, scandalo afficiam assistentes, meq; ipsum vituperem? quæ omnia absurda videntur, nec est probabile, à Christo, summa sapientia, talia pro- dire præcepta. Ideò statuenda sunt duo, alterum de offendete, alterum de offenso fratre. Circa primum ad uerte, reconciliationem iuxta modum offensæ, necessariam esse ad salutem, modò non sit impossibilis, vel nimis difficilis, vel ex tempore importuna, quia scilicet irritaretur læsus: at quoties ita non fieret, sed charitas amissa renouaretur, refarci- returve, necessaria est, ad opportu- nam & conuenientem suo tempore executionem: reconciliatio autem antequam munus offeratur ad alta- re, modò sit verum propositum recon- ciliandi se fratri, communiter est consilij, vt tutior ad merendum, & indicans amorem Dei, præferen- tis nostram pacem suis muneribus, iuxta illud: *Misericordiam volo, & non sacrificium*; & priuantis nos miseri- cordia sua, si non miseremur proximi. Cùm autem alij ex oblatione no- stra offenderentur, debet homo recon- ciliari prius actu, si potest, vel dicere astantibus, se paratum ad re- conciliationem, vt cesset eorû scan- dalum. Modò autem adsit propo- situm, & voluntas satisfaciendi, & quærendi pacem & concordiam, nõ est peccatû offerre munus: vel enim

hoc peccatum esset, quia non re- conciliatur, & sic in quouis instan- ti denuò peccaretur; cùm tamen v- num peccatum sit tantùm vsque ad pœnitentiam, vel ad mortem: vel esset, quia tunc obligatur illum ad- ire, & hoc minimè, quoniam si non offerret, nequaquam obstringere- tur: & bonum opus peccatum non efficit, vt docet Episcopus Abulen- sis: & bonum opus non esset, si con- tra præceptum offerret, & per acci- dens vitiosum efficeret, vt qui ver- bi gratia in peccato communicat. Li- cèt ergo ad meritum requiratur in alijs operibus bonis præcedens re- conciliatio, tamè de sacrificio, quia soli Deo fit ille honor, & à Iudæis magni pendebatur, exemplum po- nit, quia opus altum, à quo arcentur indigni. Quando ergo cessarent v- niuersa inconuenientia & absurda dicta, essetque facilitas adeundi of- fensum fratrem, consilium foret, illum adire, non præceptum; quo- niam satis esset corde atque animo proponere reconciliationem. Vo- lens ergo munus offerre, debet ani- mo suo considerare, & sic apud se loqui: Deus hoc munus non accep- tat, nisi ego à fratre reconcilia- tionem petam, quem iniuria affeci: idèd instituo ad eû pergere, & sup- plex veniam petere, illique per om- nia de iniuria satisfacere. Hoc aut- em cùm firmo proposito animi de- cretum fuerit, pro iam facto accipi- tur à Domino, videturque coram Deo & Angelis reliquisse munus an- te altare, & iuisse pedibus cordis ad fratrem, ac reconciliatum redijisse; vt dignè Domino offerat munus. Hoc autem Dominus non expres- sit, vt daret locum meditationibus, interpretationibusque, vt que nobis constaret, verba Domini Iesu spiri- tum esse & vitam. Et hætenus de offendente.

Offenso autem satis est, ad hoc vt dignè munus offerat, fratri offen- denti mente remittere. Qui enim rogatus mente nollet parcere, con- tra verbum Lucæ 17. faceret, & le- thale delictum admitteret, oblatio-

Hoc præce- ptum in præ- paratione ani- mi esse acci- piendum.

Alfon. Ro- stat. in Mat- tha. 6. cap. 9. 162.

Fraternam reconcilia- tionem ad sacri- ficiû potius, quàm ad aliud opus bo- num cur Do- minus requi- rat.

Munus offe- rens, quomo- do ad frater- nam reconcilia- tionem faci- endâ se eò- parat.

Clariorè hac de re nobis Dominus cur nõ doctrinâ tradiderit.

Offensus er- ga offendèn- tem quomodo se habeat. Luc. 17.

nesq;

Cõcil. Car- thag. IIII.

B. Cyprian. lib. de vni- tate Eccle- siæ. circa me- dium. Gen. 4.

Quib9 pœnis irreconcilia- bilibus inter se odijs dissi- dentes meritò subiaceant. Fabia. PP.

Concil. A- gathen.

Offensus of- fendenti vt reconcilietur, cõsilium cur sit, non præ- ceptum.

B. Gregor. parum à me- dio, tom. 2.

2. Cor. 5.

Mutuz inter nos pacis & concordia in- eundæ, e- iusq; augen- dæ, & confer- uandæ ratio- nes quantæ sint.

nesq; eius non essent acceptandæ: ita enim decernit Cõcilium Cartha- ginense IIII. cap. 93. *Oblationes, ait, dissidentium fratrum, neq; in sacra- rio, neque in Gazophylacio Episcopi re- cipiant: & Cyprianus tract. De simp- licitate Prælatorum: Nec ad Cain munera respexit Deus: neque enim pacat- um habere Deum poterat, qui cum fra- tre pacem, per cæli discordiam non ha- bebat. Quam sibi igitur pacem promit- tunt inimici fratrum?* Hæc ille. Pos- sunt etiam tales acerrimis inedijs macerari, donec reconcilientur; vt Fabianus Papa docet distinctio. 90. cap. *Si quis: Possunt item à commu- nione expelli, vt tradit Victor Pon- tificex epistol. 2. ad Afros: deinde ex- communicari ab Ecclesia, vt statuit Cõciliû Agathense cap. 31. his ver- bis: Placuit etiam, vt (sicut plerunque fit) quicumque odio, aut longinqua inter- se lite dissenserint, & ad pacem reuocari diutina intentione nequiuerint; à Sacer- dotibus ciuitatis primitus arguantur. Qui si inimicitias deponere, perniciosâ intentione noluerint: de Ecclesia cætu iustissima excommunicatione pellantur.* Hæc ibi. Multum profectò Eccle- siæ expediret, hos Canones hodie renouari, ad tollenda tot discordia- rum zizania, duellaq; impia à pru- dentia carnis canonizara. Quòd au- tem offensus adeat offendentem, cõ- silij tantùm communiter est, non præcepti: quippè salutem alterius, & non quæ sua sunt quærere, perfe- ctionis est opus: imitandusque esset à nobis Deus, vt notat Gregorius homil. 32. qui tot peccatis nostris offensus, cogitans cogitationes pa- cis, prior nos accessit, & legatos mi- nistrosq; reconciliationis, vt dicitur 2. Corinth. 5. ad nos destinauit; imi- tandus & Christus, qui tot iniurijs lacesitus, rogat ea quæ pacis sunt. Quia ergo vicissim offendimus, ac offendimur, debemus mutuo & pe- tere & dare reconciliationem. Est enim reconciliatio opus necessariû, in quo est iustitia, quia redditur de- bitum: est in eo obediētia ad Chri- stum, qui præcepit: est humilitas ex- demissione & subiectione sui ipsius,

ac pprij peccati agnitione: est amo- ris charitas ex vnitæte, pace & cõcor- dia, quam Christus impense prædi- cavit, nobisq; commendauit, præci- piens offendente adire offensum, & offenso remittere offendenti; neq; tantùm septies, sed etiam septuagies septies: est fides ex impetratione di- uinæ misericordiæ & placationis. Si enim dimiseritis hominibus, dimit- tet & vobis Pater vester qui in cœ- lis est peccata vestra: atq; hoc intel- lige de peccatis vnum, aut alterum proximû offendentibus. In peccatis autem publicis totam Ecclesiã scã- dalizantibus, opus est publica satis- factione, ad Ecclesię disciplinam, & aliorum timorem, vt in hæresi, schif- mate, magia. Vnde Augustinus astro- logum quẽdam populo de suggestu indicauit, & populû rogauit, vti pro eo publicâ pœnitentiam agente de- precaretur. In peccato etiã eius fœ- minæ, quæ, relicto priori viro, alte- rum superduxit, eadẽ publica exigi- tur satisfactio, vt Hieronymus de Fa- biola in eius epitaphio testatur. Idẽ Hieronymus ad Castrinam mater- teram: *Precor, inquit, quod & ante an- num prioribus literis rogaueram, vt pa- cem, quã nobis reliquit Dominus, habeam- us; & meum desiderium, & tuam mentẽ Christus intueatur. Quod si tu (quod pro- cul absit) nolueris, ego liber ero. Epistola me hac mea, cum lecta fueris, absoluet.* Hæc ille.

Et tunc veniens offeres munus tuum. Ex quo constare potest, præter fidẽ opus esse sacrificijs & oblationibus, atq; alijs operibus bonis; quibus ta- men Dominus præfert charitatẽ & cõcordiã nostram. Ecce enim, quàm bonum & quam iocûdum, habitare fratres in vnum; & Mar. 12. ait Dñs, quòd diligere Deum ex toto corde, &c. & proximum tanquam seipsum; maius est omnibus holocaustoma- tibus & sacrificijs. Vsq; adèd enim Deus qui charitas est, charitate affi- citur, vt malit suo defraudari cultu, quàm officia charitatis ad proximos negligi. Ex quo apparet, hæreticos nostri temporis, nulla profus reli- gione præditos esse. Nam vt omittã

Matth. 18.

Supra 6. & infra 18.

Qualem pu- blica peccata n- ercantur sa- tisfactionem

August. in psal. 60. to- mo 8.

B. Hierony. epist. 30 in princ. tomo 1. Idem epist. 36. tom. eod- dem.

Ioan. 14.

Hæreticorû nudam bonis operibus fi- dem, & mor- tuã quo ver- bo Dominus damnet, ac iugulet.

Matth. 9. Osee 6. Psal. 132. Mar. 12.

1. Ioan. 4.

Hæreticorū in Ecclesiam, & eius proceres, infinita maledicentia quid arguat.

conuitia in vniuersam Ecclesiam, quæ cæcā & errantem, & deliram anum vocitant, contumelias horrendas in Sanctos ac veteres Patres, atque Doctores; quos, vt ignorantes & fatuos tractant; maledicta terribilia, quæ in Pontifices Romanos ingesserūt, appellantes eos Antichristos, & turcissimos Turcas; atq; blasphemias, quibus petunt Concilia generalia, quorum vnus Concilium Constantiense, dixit esse scelestissimam Sophistarum congregationem: studia verò generalia & vniuersitates, conuitijs non ferendis (quod eas sibi aduersari intelligerent) inauditisq; fannis & scommatis feriunt, atque proscindunt: vnde Lutherus, præstantissimus maledicendi artifex, in quodam loco dixit: *Si Parisiensis Sodomæ, & Louaniensis Gomorra, & tota Babylon Pape*: & quæ sequuntur: Vt, inquam, hic omittam, quibus quæ supplicia respondeant, si dicenti Racha & fatue, debetur gehenna ignis; animo meo cogitans perhorresco profusus & contremisco. Illud est minimè dissimulandum, tot

modis tunicam Domini inconsutilem, quod ad se attinet, illos scidisse, dimisisseq; nullā tamen concordie rationem, post tot contumeliosa dicta & facta meditato esse: sed odium, exterminationē, & mortem designasse, & armis sumptis ad bellum prouocasse Catholicos: quo modò ergo Deus illorum sacrificia acceptabit, qui tantas discordias, & dissensiones fouent, & qui se leones & vrsos Ecclesie, matri suæ pietissimæ, præstiterunt, & adhuc eorum posterum præstare nō cessant? Sed interim nos eorum vicem doleamus, & postquam se intra stabiles medico præstant, pro eis Dominum deprecemur, vt ille, pro sua incomparabili bonitate, eorum oculos aliquando aperiat, vt agnoscant quantis in erroribus sint versati, & ad gremium Ecclesie reuertantur, illique reconcilientur in gratiam suam, beneficio Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre & Spiritu sancto semper viuit & regnat in secula seculorum, Amen.

Suz cum Ecclesia Christi a se miris modis offensa, reconciliationis præcepto Lutherani quam se præstet im morigeros, & contumaces;

Quid de nobilissimis Christiani orbis totius academijs Parisiensis, & Louaniensis, & de vrbe Roma ausus sit euomere maledicentissimus omnium mortalium Lutherus.

TRACTATVS XXXVII.

IN illa verba: *Esto consentiens aduersario tuo citò, dum es in via cum eo, ne forte tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem.*

Vite diuine, & spiritualis (vt etiam naturalis, œconomice, & politice) quale fundamentum sit.

QUEMADMODVM vita naturalis, in quatuor humorum siue qualitatum conuenientia consistit, vita verò œconomica in viri & vxoris, filiorumq; cõcordia, mutuoque consensu; at vita politica in ciuium, ac Principis mutuo amore, & bene-

uolentia, conspirationeq; ad commune bonum: ita vita diuina, & spiritualis non nisi in quodam, vel cum Deo, vel cum fratre, vel cū propria conscientia valet consistere consensu. Quare hæc sententia, quæ ad parabolam accedere videtur, Dominus mutuam concordiam, & amorem in

Quò Dominus tendat propositis in verbis.

nobis

Chryf. homo mil. 16. in Matth. 10. mo 2. Euthym. ibidem. Rom. 13. Aliud argumentum.

Christum vnde de possis verum Salomonem agnosce re.

Hæc sententia: Esto consentiens aduersario tuo citò, dum es in via cum eo, &c. quibuslibet cur minime parabolica videatur.

B. Chrysof. supra dicto loco.

Theophyl. ibidem.

Euthym. ibidem. Hieron. ibidem.

Ambro. lib. 7. in Lucam. c. 21. init. tom. 5.

nobis studet confirmare. Cum ergo hætenus ad cõcordiam hortaretur, & sacrificium inutile esse iudicaret, quod animo inimicitias cum fratre gerente offerretur; modò grauius terret ab inimicitia comminatione perpetuæ gehennæ: quanquã Chrysofomus & Euthymius asserant minari Dominum pœnas præsentis vitæ. Et Paulus ad Roma. sic scripsit: *Ideoq; necessitate subditi estote: non solum propter iram, sed etiam propter cõscientiam.* Explicans autem quæ sit ira, paulò ante: *Non enim, inquit, sine causa gladium portat.* Vel fortè etiam apertius, & magis ad rē dici potest. Cùm prius interdixerit irasci, deinde offendenti præceperit fratri suo reconciliari: nunc offenso præcipit, vt satisfactionem ab offendente recipiat, illiq; reconcilietur, si veniam petierit. Atque ita præcepto de nō occidendo addidit alia quinq;. Primum, non irasci. Secundum, non dicere, Raca. Tertium, non dicere, Fatue. Quartum, præcipit offendenti, vt reconciliari cum fratre contendat. Quintum, offenso mandat, vt condonet offendenti. Et in hoc ostendit se Christus verum Salomonem, pacisq; & cõcordie amatorem; cùm tamen hodie pleriq; inueniantur, qui semināt inter fratres discordias, & qui lædenti persuaideant, ne humilietur læso, aut veniam postulet ab eo: & rursus offenso, vt iniuriam retineat, neq; ei, qui offendit, quouis modo ignoscat. Et hæc de ordine huius sententiæ. Quantum ad sensum verò, notandum est ex B. Chrysofomo, Theophylacto, atq; Euthymio, nullam in his verbis esse parabolam, vel parabolicā locutionem, sed tantum ex præcedentibus cohortationem quandam ad mutuā concordiam inter fratres dissiidentes inter se: atq; huic sententiæ ex Latinis subscribūt B. Hieronymus, reliquas expositiones etiam palam rejiciens, ac Ambrosius in 12. cap. Lucæ, vbi tradit, Matthæum expresse de reconcilianda pace fratrum esse locutum: quãquam hoc loco ad anagogicum sensum hæc verba refe-

rat. Ambrosij verba sunt hæc: *Iuxta Matthæum quidem aduersarius est, cum quo minime tibi in hac vita conuenisse videatur, qui apud iudicem futurum viuorum atque mortuorum, manentis simularis te crimine persequatur.* Iuxta Lucam autem est aduersarius noster ille præcipue, qui serit illecebras delictorum, vt habeat in supplicio participes, quos habuit in errore cõsortes: atque idem socios querit ad culpam, vt obnoxios prodat ad pœnam. Hæc ille. Augustinus verò negat posse intelligi ad literam de vilo homine, cui iubeamur esse cõcordes, & beneuoli. Nam quãquam iubeamur, quantum in nobis est, pacem cum homine habere; non videtur tamen facile intellectu, quo modò homo tradat nos iudici nostro, cùm ipse etiam ante iudicem Christum exhibendus sit; aut quo pacto occidens aliquem, conueniat cum eo in via, cùm alter non sit superstes: nec qua ratione pœnitendo sanari non queat, tameti ille non viuat. Ad hæc licet forum sit necessarium, ob iniquitatem actoris, vel rei: Christus tamen non videtur hic voluisse, vt vitentur lites humanæ, de quibus postea sermonem facit. Et ponit lædentem, vel debentem certò damnari: quod non semper euenit in iudicio humano. Nec etiam intendit, vt læsus consentiat alteri lædenti: nam opus esset præter iniuriam acceptam, quod ille debeat; vel si de debitore intelligitur, id in sensu non corticis parabolæ; qui nullo modo propter se intenditur, sed in sensu literæ minus principali, per quem alia de futuro iudicio; in quo semper reus damnatur, accipiendum est. Et quia minatur pœnam, præceptum esse constat, non consilium. His rationibus Augustinus atque alij existimant, sensum literalem loci huius parabolicum esse, & iuxta rationem parabolæ esse interpretandum: quanquã ipse inquirens quis sit aduersarius, de quo hic agitur, an diabolus, an homo, an caro, an Deus; an eius præceptum, & per singula discurrens, nihil illorum posse intelligi cõcludat;

Act. 10.

Luc. 12.

Oppositum alij cur sentiant.

Aug. st. lib. 1. De serm. Dñi in monte, cap. 21. tom. 4. cit. ca. fin.

2. Cor. 5.

Secunda ratio.

Tertiatio.

August. vbi supra pro ductus fuit.

vt

Subparabolica eiusmodi locutio Domini dista, alto consimili exemplo eiusdem ostenditur apud Lucam.

Huius similitudo parabola proponitur.

Eius sensus qui nam sit: Esto, inquam consentiens aduersario tuo, &c.

Quid spectandum in parabola maxime sit.

vt non literæ sensum, sed etiam parabolice euertere videatur: quæ reuera sine aliqua parabola specie vix valeant hæc commodè intelligi. Vt enim Dominus Luc. 14. per exemplum humanum aliud quid docere voluit, quàm quod litera prima specie sonare videtur: Cū inuitatus, inquit, fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, & cætera quæ sequuntur: nã ea similitudine explicare volebat, humiliadū à Deo, qui seipsum exaltaret: & contrã, exaltandum qui sese demiserit: ita hoc loco exemplo humano docet, quanto studio querenda sit in hac vita reconciliatio cū his qui nobis sunt offensi. Sit, verbi gratia, creditor aliquis, aut aduersarius, qui habet iustã aduersus te querelam, teq; in ius vocet, iamq; ires cum eo ad iudicem: consultissimè certè faceres, si, cū adhuc esses cū illo in via, cum illo conuenires. Nã si experiri iudicium velis, quando debitum inficiari non vales, expectandum aliud non est, quàm quod iudex pro officio suo tradat te ministro, qui te in carcerem detradat, è quo non liceret tibi egredi, nisi omni debito vsq; ad extremum quadrantem persoluto: vnde & carceris dedecus, & exactam debiti persolutione incurras. Hæc est similitudo. Sensus verò intentus à Domino, est hic: Si quem offedisti, ac te debitorem illius constituisti, da operã, vt donec es adhuc in via, prius quàm iudici Deo, qui vindex est scelerū, tradaris, cum eo in gratiam redeas. Quod si præstiteris, iam veniam ab ipso etiam Deo iudice impetrasti. Quod si neglexeris; vbi iusto iudici traditus fueris, non est quod ab eo vllam veniam speres: nullam enim concedet debiti relaxationem, sed exigit vt plenè debito satisfacias, æterni infligendo pœnã supplicij ijs, qui fraternam charitatẽ violauerint. Hic videtur commodus sensus similitudinis, in quo non curiose inquirendum est, quomodo aduersarius homo tradat debitorem Christo iusto iudici, aut quis sit nouissimus quadrans persoluentus, cū in parabola

lis non sint singula applicanda rei significata, sed scopus & intentio sermonis potissimùm spectanda est. Sed quoniam nõ repugnat, vnum & eundem Scripturæ locum varias, & diuersas recipere expositiones, quæ tamen sibi ipsis non contradicant, & quibus gemina ædificatur charitas. Imò, vt Augustinus lib. Confes. ait, Quadam obscurius in Scripturis ob id dicuntur, vt liceat plures sensus venari. idè primo loco prosequemur sensum B. Hieronymi, atque Chrysostomi, qui ad literam sine vlla parabola hæc accipiunt. Deinde prosequemur alium sensum parabolicum, quem Augustinus, atque alij Patres sequuntur.

Esto, inquit, consentiens. Græcè dicitur *ἑταίριος*, id est, beneuolus corde, & benignus opere, vt ait Hieronymus, & Ambrosius in Lucam: quia opus est concordia vera ex animo, & in opere nõ ficta. ¶ Aduersario tuo. Non cum dæmone, qui dicitur à Petro aduersarius noster: nam & Sathan, aduersarius interpretatur, qui cum beneuolentiam aut amicitiam habere nullã prorsus debemus, cui semel renuntiantes bellum indiximus, & quo victo coronabimur: & quia postea dicitur, ne iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris, quod dæmoni magis quadrat. Refert hoc loco Hieronymus, quosdã voluisse hæc aptare dæmoni, coactiũs dicentes in baptismo singulos iniisse pactum cum dæmone, dicendo, Renuntio tibi, diabole, & pompa tue, & vitijs tuis, & mundo tuo, qui in malo ligno positus est. Si ergo seruauerimus pactum, beneuoli & consentientes sumus aduersario nostro, & nequaquam in carcere recludedi. Sin verò quicquam trãsgressi fuerimus eorū quæ diabolo spopoderamus, trademur iudici ac ministro, & mittemur in carcerẽ, & nõ exhibimus ex eo, do nec reddamus nouissimũ quadratẽ. Ibidem tradit Hieronymus, quosdã opinatos, vt simus beneuoli diabolo, faciendo eum pati pœnas pro nobis. Cū enim ipse (inquit) vitiorum incentiua suppeditet, & nobis etiam vo-

Augus. lib. 11. Confes. c. 19. tomo 1. propè initium.

Quid esse hic consentientẽ aduersario suo.

Hieron. lib. in Mattha. 1. tom. 9.

Ambro. lib. 7. in Lucã, c. 21. tom. 5.

Aduersarius, dæmon hoc loco cur nequeat intelligi.

1. Pet. 5. Qua ratione hoc ad dæmonem trahere nonnulli contendunt teste Hieronymo.

Impugnatur hic sensus aliorum: Esto consentiens, id est, beneuolus aduersario tuo diabolo, faciendo eum pœnas pati pro nobis.

luntate peccantibus, si consenserimus ei vitia suggerenti, pro nobis quoque esse torquendum. Et dicant beneuolum esse vnumquemque sanctorum aduersario suo, si eum non faciat pro se sustinere tormenta. Verùm profectò hæc dura ac violenta est expositio, nullusque habet talem beneuolentiam in aduersariũ in non peccando, ne torqueatur amplius: & dæmon est in termino, nec augeri potest eius pœna: etsi augetur ob noua peccata, satis ei esset mala mens & malus animus ad peccandum: nec hic sensus cohæret cum his, quæ dicta sunt de reconciliatione. Deinde per aduersarium non potest intelligi caro nostra, quæ pugnat & insurgit in spiritum, tũ quia ei non est acquiescendum, vt ait Apostolus: Continuo, inquit, non acquiesci carni & sanguini; & infra, Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs, & qui eam in seruitutem redigunt; ipsi ei non consentiunt, sed eam consentire sibi faciunt. Deinde quomodo mittetur caro in carcerem, si anima non consenserit, cū anima & caro pariter concludendi sint, aut liberandi, nec quicquam possit caro efficere quod animus non imperauit? Rursus per aduersarium nequit intelligi Spiritus sanctus, qui potius fautor, & paracletus, & pater, & aduocatus noster est, vnde & nomen Paracleti ei conuenit: cui etsi sit consentiendum, tamen non tradit Christo iudici, quod est non valentis per se punire: nec est ad rem eorum, quæ supradicta sunt, nec ille propriè nobiscum est viator. Per aduersarium igitur intelligit Chrysostomus hominem, cui aliquid debeamus, fortè remissionem iniuriæ illatæ, & tamen ei parcere nolumus, ipso veniam postulante; aut fortè illum qui iniuriam intulit, nec tamen vult satisfacere. Aduersarius Græcè dicitur *ἐχθρός*, quod non absolute aduersarium significat, sed aduersarium causæ, siue litis. Præcepit ergo Dominus, vt simus in huiusmodi aduersarios beneuoli, siue parcendo & condonando iniuriam, siue sa-

Aduersarium nec carnẽ nostram significare, dupliciter.

Gal. 1.

Infra 5. 1. Cor. 6.

Minus pro aduersario nostro Spiritum sanctum accipi posse.

Quis ille aduersarius noster, Chrysostomo.

Homil. 16. in Mattha. tom. 2.

Ille aduersario quomodo in via, & cur citò debeam esse consentientes.

tisfaciendo illi quem offendimus; idque in via, id est, dum sumus vtrique viatores. Et citò, quia periculum est, ne citò disiungantur; altero desinente esse viatore. Dicit etiam citò, quia non debet Sol occidere super iracundiam nostram: & quia hîc est tempus pœnitendi, & remittendi, & mutuo se placandi: nam postea etsi maximè velint, non poterunt, quia venit nox; in qua nemo potest operari.

Ne fortè aduersarius tradat te iudici. Illud Fortè haud est dubitantis, si sensum spectemus; sicut nec illud: Ne fortè moriamur; & alibi: Verebuntur fortè filium meum. Dicit ergo, Ne fortè, ad naturam liberi arbitrij, quo remittere potest, vel læso satisfacere, declarandam: ne fortè ergo finito itinere, aduersarius tradat te iudici, cui iam reliquit vindictam. Scriptum est enim: Mihi vindictam: & ego retribuam, dicit Dominus. Hîc autem notandum, quod vnus non habet in alium potestatem; sed omnes sunt sub Deo immediatè: idè peccata in eum admissa, ipsa sunt quæ tradunt iudici; iuxta illud: Nolite putare quia ego accusaturus sum vos apud Patrem. Est qui accusat vos, Moyse, in quo speratis: id est, peccata in legem perpetrata, illa sunt quæ vos tradunt iudici. Hinc sanguis Abel dicitur clamare coram Deo: & in alio loco, Ecce merces operariorum qui mesuerunt regiones vestras, quæ fraudatã est à vobis; clamat; & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introiit. Quo fit, vt metuere habeant Reges & Principes, qui deuorant plebem Dei sicut escam panis. Quamobrem iudex hoc loco Christus est; cui Pater omne iudicium dedit: & ita per aduersarium debemus intelligere læsum, & non lædentem, de quo superius dixit, Habet aliquid aduersum te. Deinde ex modo loquendi; aduersarius innocens est, saltem in hac causã, atq; ita vt Hieronymus ait, confirmatio est præcedentis sententiæ superiori tractatu positæ: Tertio, si nil deberet lædens, non diceret; Donèc reddas nouissimũ

Ioan. 9. Quoniam sensu dicitur: Ne fortè aduersarius tradat te iudici: Matth. 21.

Rom. 12. Deut. 32. Quæ tradant nos iudici.

Ioan. 5.

Gen. 4.

Iaco. 1.

Psal. 13. Iudex ille quisnam sit: Ioan. 5.

Hierony.

Cœlites cur, & quorum, a Deo peccatorum vindicta exposcat. Apoc. 6.

Quem ad morem litigantiu, hic Christus alludere videatur.

Aduersario suo hic consentientesque tria commoda referant, dissidentes incommoda reportent.

Forū litigiosum ortū ex peccato: hoc sublato quanta euenient bona.

Minister q̄s, & carcer in quem mittitur irreconciliatus.

Matth. 22.

quadrantem, & si non deberet aduersario, aduersarius non traderet iudici. Beati autem quemadmodum profunt nobis orando, ita petunt vindictam, quatenus iusta est, ad Dei gloriam & iustitiam propalendam. Hinc Apocalypsis 6. dicuntur clamare & dicere, *Vsquequo Domine (sanctus & verus) non iudicas, & non vindicas sanguinem nostrum de ijs qui habitant in terra?* Sed non est verisimile illos clamare pro delictis leuioribus; ideo lædens non mittetur in purgatorium; sed innuit pœnas æternas in alio seculo.

Et iudex tradat te ministro. Hæc ad literam de litigantibus accipit Chrysostomus, ex quibus is qui debet per mandatum iudicis terreni, siue temporalis, & ministri opera mittitur in carcerem, & cogitur integrum debitum soluere, & inimico non reconciliatur. Monet igitur, ut antequam ad litem intendendam accedamus, inticem reconciliemur, soluendo quod debemus, sine lite enim satisfaciens, tria maxima commoda referes, nempe in carcerem non projiciaris, nec ad vltimum multæ exactio a te fiet, & inimico reconciliaberis: contra iudicio cõtendens, & in carcerem detruderis, & nouissimum reddere cogèris quadrantem, & semper manebis irreconciliatus. Hic sensus parum faueret aduocatis, iudicibus, procuratoribus, notarijs: sed certè tales esse debemus, qui his minimè indigeremus. Et ablato peccato, vel satisfactione quamprimùm exhibita, tollitur de mundo omne tribunal & forum cõtentiosum: quod certè cederet ad Dei patris honorem, & Christi magistri nostri gloriam, ad vtilitatem conscientia nostræ, quo vitentur odia & acerbitates animorum, denique ad cõpendium facultatis, quippe in causa valoris decem, sæpe etiam supra centum expenduntur. Si verò per iudicem, Christum intelligamus, vt exposuimus; minister eius erit Angelus, vel potius dæmon, qui in puniendis criminibus exactor & minister Dei est, de quo Matth. 22.

Tunc dixit Rex ministris: Ligatis manibus & pedibus eius, mitte eum in tenebras exteriores. Mittit ergo in carcerem, id est, locum custodia deputatum, in quo ponuntur debitores siue peccatores, qui iam soluere nequeunt. Et ita denotat locum suppliciorum, in quo mira ligatio, & obscuritas, & reddedi debitum impotentia est. Amen dico tibi, nõ exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem. Quadrans, moneta Romana, quarta pars assis, est numulus paruus, quem a quarta parte Plinius vocat triuncium, Cicero terenciũ, vt monet Budæus. Continet autem duodecim minuta, vt docet Marcus cap. 11. estq; exaggeratio quædam, quo indicetur, etiam minimorum debitorum rationem reposcendam esse. Augustinus libro 1. De sermo. Domini in monte, existimat per quadrantem significari peccata terrena, quia quarta pars distinctorum membrorum mundi post cœlum, aërem & aquam, est terra, & homini dicitur: *Terra es, & in terram ibis.* Sed hoc mysticum videtur. Ideo melius cum Hieronymo dicemus, per quadrantem significari minima peccata, quæ debita vocantur apud Matthæum cap. 6. & Marc. 9. dicimus enim: *Dimitte nobis debita nostra.* Similiter accipitur Matthæ. 18. & Lucæ. 11. Illud verò, *Donec*, idem est ac nunquam. Hinc Augustinus: *Vnde enim soluitur illud debitum, vbi iam non datur penitendi, & correctionis locus?* Sic ille. Quia ergo non est charitas satisfaciens, nunquam soluet: sicut dicitur, *Donec auferatur luna; Donec ponam inimicos tuos: & Non cognouit, donec peperit.* Non ergo vnquã exiet, quia semper soluet nouissimum quadrantem; quia etiam veniale peccatũ in damnato, propter alia mortifera delicta, secundũ doctrinam B. Thomæ, in æternum punietur: quia sine Dei amicitia, nõ potest quis Deo satisfacere. Sed quoniã veteres Patres hunc locum de purgatorio carcere intellexerunt, vt Tertullianus libro De anima: & Origenes in epistolam ad Romanos, ac hom. 35. in Lucam,

Quadrans quid. hoc verbo: Nõ exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem, quid Dominus significet. Plin. Cic. Buda. in Cõmẽt. lingue Græcæ. B. August. cap. 11. in princ. Quid quadrans Augustino, quid Hieronymo probabilius. Gen. 3. Matth. 6. Marc. 9. Matth. 18. Luc. 11. Illud: Donec reddas nouissimum quadrantem, quomodo accipiatur. Psal. 71. Psal. 109. Matth. 1. D. Thom. p. 2. q. 87. artic. 5. ad 3. & alibi. tomo 11. par. 1. Tertul. cap. Aduersus Carpocrat. opinio nem.

vbi

Orige. lib. 5. c. 5. epistol. ad Rom. procul a med. tomo 2.

B. Cyprian. post med.

Hilarius. Ambros. libro 7. in Lucam, in hæc verba, in fine, tomo. 5.

B. Hierony. Glossa ordi.

Matth. 12.

Carceris nomine non solum infernũ, sed etiã purgatorium, & alium quempiam expiatorium locum hic Christum significare voluisse, multis ostenditur.

vbi ait: *Si parum est quod peccas, ferieris damno minuti, vt Lucas scripsit, vt verò Matthæus, quadrantis. Verumtamen etiam necesse est hoc ipsum quod exitisti debitor, soluere. Non enim inde exies, nisi & minima quæque persolueris.* Cyprianus lib. 4. epistolarum, epistol. 2. ad Antonianum: *Aliud est, inquit, ad veniam stare, aliud ad gloriam peruenire, aliud missum in carcerem, non exire inde, donec soluat nouissimum quadrantem, aliud statim fidei & virtutis accipere mercedem: aliud, pro peccatis longo dolore cruciatum emũdari & purgari diu igne, aliud, peccata omnia passione purgasse: aliud denique pendere diem iudicij ad sententiam Domini, aliud statim a Domino coronari.* Eodem modo exponit Hilarius super Matthæum canon. 4. at Ambrosius super Lucam capite. 12. pulchrè ait: *Quadrantem autem in balneis dari solere reminiscimur, cuius oblatione vt illic vnusquisque lauandi accipit facultatem, ita hic accipit eluendi: quia vnusquisque peccatum supra scriptæ genere conditionis eluitur, cum tandiu exercetur noxijs pœnis, vt commissi supplicia erroris expendat.* Hæc ille, apertè de purgatorio carcere loquens. Adhæc, hic per quadrantem minima peccata expiabilia, vt docet B. Hieronymus, ac Glossa ordinaria, intelligi queunt: quemadmodum superius dicebamus de eo, qui dicit Racha, reum fore concilio; & in alio loco de verbo otioso etiam reddendam rationem in die iudicij: & quia in condonanda iniuria, non solum peccata damnabilia, sed etiam leuia & venialia accidere possunt, quod insinuat ipse textus, *Donec reddas nouissimum quadrantem.* Quoniam (inquam). Patres de purgatorio intelligunt locum hunc, & contextus ipse docet, de peccatis minutis ac leuibus esse sermonem; propterea non est arctandus hic locus ad eos, qui supplicio æterno, ob mortifera delicta, in inferno punientur, sed de carcere in genere, vt varias mansiones, & varios sinus, pro diuersitate delictorum & debitorum, habet, est

accipiendus: sicuti etiam apud nos non vnica mansione carceres constant, sed varijs, pro varietate peccantium, nam aliqui strictius duriusve tractantur, vt quorum causa criminalis est, & de sanguine agitur; alij verò mitius remissiusque tractantur, quorum causa leuior existit. Atque ita sensus erit, vt tempestiuè dum viatores sumus, ineamus pacem cum his qui nos offenderunt, ne fortè contingat per mortem nos præsentari iudici, qui, pro varietate delicti, mittet nos in carcerem vel gehennæ, vnde nunquam datur exitus, cum non simus soluendo, charitateque destituamur; vel Purgatorij, vnde non datur egredi, nisi minima peccata quæque purgauerimus prius. Et huc pulchrum sensum tradunt Albertus Magnus, & Caietanus: quem nõ solum comprobant amplitudo eius & capacitas, quia complectitur omnes modos, quibus cum proximo nostro contentimus, & carcerem inferni cum varijs mansionibus: item comprehendit vniuersos ministros, namq; purgati committuntur Angelis, damnati verò dæmonibus; sed etiam tollit quæstionem, quæ ex aduersario, Donec, agitari solet Nam soluentes egredientur tandem; non valentes verò soluere, de carcere gehennæ exibunt nunquam. Hæc etiam interpretatio varias Doctorum expositiones continet, quæ cum inuicem non repugnent, sed mirificè sibi cõsentiant, vna non debet ita admitti, vt altera reiiciatur. Et hæc de priori sensu.

Potest & alius esse profundior, vt quidam tradunt, & qui priorem sensum continet tanquam corticem parabolæ, quemque Augustinus, Bernardusque sequuntur. Quia enim lex Christi, secundum carnem dura videri possit, nihil quippe durius offendenti, quam pro iniuria offenso satisfacere, illique humiliari; atque ei qui passus est iniuriam, nil durius, difficiliusque quam parcere: hinc est, quòd Dominus Iesus videtur constitui aduersarius, nõ solum

Alb. Mag. Caietan.

Alter huius loci altior intellectus producit. August. lib. 1. sermonis Dñi in mō. c. 11. Bernard. in fra citadus

talem

Christus qua-
lis sit aduer-
sarius noster;
& quomodo
in ei cōsen-
tire debeam?

Act. 9.

Idem quomo-
do etiam sit
comes noster
in via.

Esa. 48.

Matth. 23.

Luc. 14.
Vt etiam iu-
dex erit no-
ster, nisi et cō-
senserimus.

Matth. 25.

B. Ambros.
loco supra-
dicto.
August. ser-
mo. 1. De
verb. Domi-
tom. 10. ini-
tio.

talem legem ferendo, sed etiam se in partem eius transferendo, qui huiusmodi postulat à nobis. Ipse enim est, qui dicit offenso mihi, atque affecto tali iniuria, Condona mihi hanc iniuriam: & ipse est qui dicit offendenti, Satisfacito mihi, tanquam ipse affectus iniuria sit, sicut revera ipse est in quolibet membro suo. Quod illa etiam voce significavit, cum dixit; *Saule, Saule, quid me persequeris?* Vbi se iniuria affectum iudicat in suis. Nam & ex eo illata in proximum iniuria, peccatū morte æterna dignum efficitur, quia æternus & infinitus Christus in eo contemnitur. Cum ergo Christus vnus sit quilibet nostrum, sanè euadit in partem, & aduersarius cuiuslibet efficitur, reposcens quod ipse præstitit. Est autem aduersarius simul & comes in via: quia dum nos sumus viatores, tanquam comes rogat comiter debitum, nondum dure exigens, sed dicens: *Vtinam attendisses mandata mea: facta fuisset sicut flumen pax tua, & iustitia tua sicut gurgites maris;* & iterum ad Ierusalem, *Quoties volui congregare filios tuos, quæ admodum gallina congregat pullos suos sub alas suas, & noluit?* Simus ergo illic consentientes & benigni, dum rogat blandè ea quæ pacis sunt; ne tradat nos iudici, id est, sibi ipsi, cui viam absoluerimus, quia tunc iudex erit, & desinet esse comes: erit etiam simul iudex, & pars læsa, quemadmodum in sententia explicabit: *Discedite, inquit, à me maledicti in ignem æternum, &c. Esuriui enim, & non distis mihi manducare:* quibus in verbis se partem offensam, iudicemq; simul ostendit. Hunc autem sensum persequitur Ambrosius in Lucæ 12. cap. & Augustinus hoc loco, & alibi sæpe: vbi docet, aduersarium nostrum esse Dei verbum, siue Scripturam quæ aduersatur omnibus delinquentibus & peccatoribus, & quæ data nobis est pro hac via, vt ei tanquam regulæ adaptemur, & consentiamus vt sano consiliario, atque beneuoli illi simus vt amico. Si quid

autem absurdum, aut obscurum sonare videtur, non inde quis concitet contradictionum certamina, sed oret vt intelligat; reuerentiam tamè & obedientiam tantæ auctoritati exhibendam esse meminerit. B. Bernardus sermo. 85. in Canticis hunc sensum sic explicat: *Legimus, ait, verbum in Euangelij loquens: Esto consentiens aduersario tuo, dum es cum illo in via, ne forte tradat te iudici, & iudex tortori. Quid consultius? Verbi consilium est (ni fallor) se aduersarium protestantis, quod aduersetur carnalibus desiderijs nostris, dū dicit, Semper hi errant corde. Tu verò qui hæc audis, si pauens cæperis velle fugere à ventura ira; credo sollicitus eris, quomodo huic consentias aduersario, qui tibi illam tam terribiliter intentare videtur. At istud impossibile, nisi dissentias tecum, nisi tibi met aduerseris, nisi graui & vigili lucta tu ipse contra te ipsum infatigabiliter præliteris: postremò nisi valefacias inueterata consuetudini, innataq; affectioni. Id quidem durum. Si tuis attemperaueris viribus, tale erit ac si in vno digitorum tuorum torrentis impetum sistere, aut ipsum denuò coneris Iordanem conuertere retrorsum. Quid facies? Quare verbum cui consentias. Fuge ad illum qui aduersatur, per quem talis fias, cui iam non aduersetur, vt blandiatur qui minabatur, & sit ad immutandum efficacior infusa gratia, quam intensa ira.* Hæc sanctus ille Pater. Consentiamus ergo Dei verbo, & liberi erimus ab accusationibus eius, & à iudicis aspero verbo, & à perpetuo carcere, quo detinentur rebelles Scripturæ Sacræ. Quod si quid debemus, cõtendamus hinc reddere, & ab horrendo tribunalî futuri seculi confugiamus ad tribunal gratiæ eius; & ad mite forum pœnitentiæ, in quo Sacerdos multam mitem & facilem imponit tanquam iudex loco Christi Domini, & seueri iudicis, cui cū Patre & Spiritu sancto ab omni creatura reddatur omnis honor, gloria & imperium in sempiterna secula, Amen.

B. Bernard.
sermon. iiii
tio.

Psal. 94.

Qualis sit, suis tantum viribus, vt ait Bernardus, prijs velle affectibus aduersari. Psal. 90. Consentientes Dei verbo nobis aduersari quid assequemur.

Heb. 4.

TRACTATUS XXXVIII.

IN illa verba: *Audistis quia dictum est antiquis, Non moechaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & projice ab te, &c.*

Ratio cõtextus.

Non huius sententiæ interpretatione aliquid in primis de ordine dicendum est: deinde explicandum quid sit moechia: postremò quid illud, quod Christus addit de nõ spectanda muliere ad concupiscentiam. In primis itaq; Dñs sequitur ordinem præceptorum Decalogi, in quo, post homicidiũ, prohibetur adulteriũ, quod grauißima est iniuria, & in persona maximè cõiuncta accipitur, & quam homines honoris appetentes valde apprehendunt. Deinde, postquã Dñs vim animæ irascentis cõpescere, & moderari docuit, ita nũc ad vim concupiscentiæ cõponendã progreditur, quæ post peccatũ Adæ in homine summè fragilis est: nam nisi noxia, & perniciofa in armis instar nõ appetit. Estq; valde difficile eã domare, & cõpescere, ob innatũ fomiti: proni enim sũt sensus hominis ad malũ ab adolescentia sua, & ob tot obiecta, quæ festum alliciunt, & ad se trahunt. Postquã igitur Dñs virtutẽ iustitię in superiori fætã docuit, nũc tradit virtutẽ tẽperatię, cuius est delectationes gustus, & tactus moderari. Hæc de primo.

Gen. 8. &

Supra. 6.

Quid moechia Græcis.

B. August. tom. 4.

in Exodum, vbi ait, per moechiã omnem fornicationem interdici, à parte totum per synecdoche, sicut per furtum intelliguntur prohibita, rapina, sacrilegium, & vsura; & per deos aureos, & argenteos, omnia idola, siue ærea, siue lignea, siue lapidea; eodem modo sub homicidio prohibito intelligunturque minora sũt interdicta vt percussio, membri mutilatio, ac vulnus. Subdit quoq; ibidẽ Aug. quod in sexu perfectiori, id est viro, concupiscentia fornicatione prohibita, intelligitur, phiberi, feminã viros concupiscere. Cõmixtio autẽ corporũ in matrimonio, quia referri potest ad bonũ finẽ suũ, qui est cõseruatio speciei, & recto ordine, & modo præstari, minime peccatum est: quia etiã omnia ad generationẽ apta & necessaria Deus contulit: non sunt ergo mala, nec otiosa, nec facta frustra. Femina enim perse sũpta, rãtũ est ad generationẽ, vnde dicta est adiutoriũ simile sibi, scilicet ad gignendum, & propagandum; alia autẽ omnia officia possunt à viro præstari: non ergo facta est vt seruiat, natura enim vnũ facit ad vnum, & non ad plura, quemadmodũ ars, quæ gladium Delphicum ex vna parte acutum ad sciendum, ex alia dentes instar ferre habentem ad secandum. Præterea, Deus matrimonium instituit per se ipsum, ac in cõmuni præcepit, sed nõ priuatim huic vel illi: secus est de peculiarib; præceptis, vt de cibo sumẽdo, nõ ad illud quiuis obstringitur. Post diluuiũ etiã nõ cessauit præceptũ illud: *Crescite &*

Per moechiã omnes quocumque eius species Dominũ vetuisse, Augustino teste

Hoc verbo, coniugalem copulam minime prohiberi.

Gen. 2.

Secunda ratio.

Gen. 1.

Lex illa diuina: Crescite, & multiplicamini, quantum dicitur ligauerit.

1. Cor. 7.

Buceri, Erasmi que hec interpretatiore fellitur. Quicunq; uiderit, uxorem, (non mulierem) alteri, &c.

Simplex fornicatio que non fit: quod fit illicita, probatur.

Tob. 4.

1. Cor. 6.

Gal. 5.

multiplicamini, quod initium mundi magis erat necessarium. Præter actum ergo matrimonij honestum, & respiciendum finem suum, qui in conseruatione speciei, fuga que fornicationis, & concupiscentie ardore minuendo positus est (cuius meminit Paul. 1. Cor. 7. non autem meminit finis primi, conseruandæ scilicet speciei, qui eo tempore minus intererat) omnes alij actus prohibentur: qui quidem sunt, simplex fornicatio, concubinitus, adulterium, stuprum, incestus, sacrilegium, raptus, peccatum contra naturam, & mollities.

Est autem aduertendum, perperam Buceri post Erasum interpretatum fuisse, illud: Quicunq; aspexerit uxorem alterius, & non simpliciter mulierem, ut Græca litera habet, quo fornicationi simplici laxarent habenas, adulterium tantum externum, & internum prohiberi asserentes, non enim noua hæresis est asserentiũ, simplicem fornicationem licitã: & Græcè *εὐνα* habetur, quæ vox siue uirum nuptijs coniunctam, siue uirum solutam significat: ut calumniosa fuerit illorum uersio, qui dixerint, Uxorem alterius, cum simpliciter esset dicendum, Mulierem, ut textus noster habet. Est autem simplex fornicatio, concubitus cum non uirgine uoluntariè coeunte, & soluta à matrimonio, ac religione, inter quã, & uirum inuicem non est quid impediens matrimonium, si illud uelint inter se conciliare, talisq; fornicatio est cum uirgine, uel cum meretrice cognita à pluribus, ac ualente contrahere cum tali uiro; uel cum concubina, id est, cognita ab uno, habente tamen facultatem cum ea contrahendi: quæ quidem fornicatio proculdubio lethale est delictum, de qua Tobias. c. 4. Attende tibi, fili mi, inquit, ab omni fornicatione, & præter uxorem tuam nunquam patiaris crimen scire: & Apostolus. 1. Cor. 6. neq; fornicarios, neque idolis seruientes, neq; adulteros, neq; molles, neq; masculorum concubitores, regnum Dei possessuros scribit: & ad Gal. 5. inter opera carnis, quæ regno Dei interdiciunt hominẽ, antesignana constituitur for-

nicatio: & ad Heb. 13. Fornicantes, & adulteros iudicabit Deus. Est etiã fornicatio, ratione duce, contra charitatem prolis, egentis longo tempore utroq; parente ad educationem: ad quod opus est matrimonio. Et quia non ex quoquãque motu gula sequitur periculum corporis, uel uitæ impedimentum, quemadmodum ex uno coitu periculum imminet uitæ prolis: ideo ille non semper est mortiferum delictum, ut iste. Ad hæc, natura instituit corporum commixtionem, uel generationem, propter prolem, & minimè propter delectationem: contra naturam ergo ordinem facit homo, qui more bruti non apprehendens prolem, propter delectationem solam feminam commiscetur: & hoc est quod præcipue interdicitur in concubinitu. Præter eam natura querit complementum suum in quouis re: quia ergo proles, quam spectat, non potest per se perfici, inclinauit parentes ad agnoscendam certam prolem, ut eam educent, & doceant ac instruunt, ad quod diuturnitate opus est, quam obrem & matrimonio.

Quod si in prædicta obieceris, Act. 15. per Apostolos prohibitam fuisse fornicationem, quasi antè esset licita: ite quod multi Dei famuli in Veteri Testamento, dicuntur habuisse concubinas; Ad primũ respondendum est, Gentes propter offuscationem rationis lumẽ, haud cognouisse fornicationem peccatum esse, quia cum esset coniunctio uiri soliti cum muliere libera uolente concubere, & nullã ibi iniustitiæ speciem uiderent, uix intelligebant unde posset esse peccatum: unde admirabantur Gentiles de castitate Christianorum, de qua 1. Petr. 4. dicitur: Sufficit enim præteritum tempus ad uoluntatem Gentium consummandam, his qui ambulauerunt in luxurijs, &c. In quo admirantur, non concurrentibus uobis in eadem luxuria confusionem, blasphemantes: nam ob superbiam permisi sunt obsecari, ut ait Paulus ad Rom. 1. & ob consuetudinẽ ratio erat offuscata, ut iudicarent ea, quæ consuetudine usurpata sunt, bona esse, ac proinde naturæ consona, & conformia. Principes porro Christiani non puniunt simplicem forni-

Heb. vlt. Secundum argumentum.

Tertium argumentum.

Quartum argumentum.

Act. 15. Simplex fornicatio si sepe fuit illicita, cur illa ab Apostolis fuit interdicta?

1. Petr. 4.

1. Rom. Simplex fornicatio cur impunis legibus humanis

Prioris Testamenti Patres Vereres illi, concubinas cur habuerunt, si non poterant fornicari.

Gen. 25.

Supra. 16.

Infra. 30.

Infra. 35.

Iud. 19.

B. Ambros. tom. 1.

Iacob filij concubinarum, non auctore Leui, cur successerint in hereditatem.

Gen. 21. & infra 25.

2. Reg. 20.

Gen. 16. & seq.

Abraham eiecit Agar concubinam suam.

Concubinitus quam meretricium, cur minus illicitus.

tionem, ob id ut grauioribus delictis uias intercludat, & ne fenestram aperiant adulterijs, & incestibus.

Ad secundum de concubinis, dicitur illas in Scripturis ueras fuisse uxores, licet non legitime ductas, nimirum cum dote, instrumentis, & solennitate: hinc earum filij in hereditate paterna minimè succedebant, sed meritis tantum afficiebantur, ut habes Gen. 25. atque initio ne putaretur huiusmodi concubitus, fornicationes, uxores ductas sunt. Unde Gen. 16. Sara dedit Agar uiro suo uxorem, & Gen. 25. Abraham accepit uxorem Cethuram, ac Gen. 30. Rachel Balam dedit in coniugium Iacob, de qua tamen Gen. 35. dicitur, quod Ruben dormiuit cum Balam concubina patris, ut minus appareret crimẽ. Hinc Iudic. 19. eadem dicitur concubina & uxor cuiusdam uiri Leuitæ; quod poterat Ambros. li. 3. offic. c. 14. Vir, inquit, Leuita acceperat sibi in galæ (quæ à concubitu concubinam appellatam arbitror.) Ita ille. Filij autem secundarum uxorum Iacob, successerunt in partibus Terræ promissæ, quia Dei, non patris erat, atque ita placuit Deo: sicut etiam uoluit, ut Leui filius uoris principalis, non haberet fortè in Terra promissionis, & quod alij filij concubinarum haberent. Ob id etiam solus Isaac successit in hereditate patris sui Abraham, quia ultra ea quæ dicta sunt, Dei uoluntas hæc fuit. Dauid quoque decem concubinas fecit manere in uirginitate, ut traditur. 3. Reg. 20. Erant ergo uxores non solenniter ductæ: & cum hoc matrimonio stabat seruitus, ut constat de Agar Gen. c. 16. nunc autem ducta in uxorem, efficiuntur libera, ut habetur 3. Reg. 4. c. Dicat aliquis. Eiecit autem Agar propter Dei mandatum, quia alias non poterat, ut est in 34. dist. c. Christiani. & c. Si quis, ubi dicitur, licere habere concubinam, id est, non canonicè ductam. Idem dist. 32. quæst. 4. c. Nemo sibi. Per se autem turpius est meretricium, quam concubinitus, quia minus proles intenditur, minus etiam haberi, educarique potest: concubinitus uero similior existit matrimonio quod ibi est quædam fides cum u-

na, & procedit magis ex dilectione, quam lucro: meretrix siquidem magis est auara, quam intemperans: per manet etiam diuturniori tempore, quamquam per accidens, quia diu durat, & non ex impetu, sed ex habitu fit, peior est concubinitus, unde leges humanæ talium puniunt proles, spoliando eas omni hereditate, & iure ad eundem honores, dignitatesque, quo uidelicet homines à detestabili arceantur concubitu. Et si autem uir uellet cum concubina diuturno tempore permanere, id tamen accidens est: nam quia non est ligatus, potest mansio impediri, & prolis educatio: & cum ea cohabitatio, & mansio actum rectum non efficit. Hinc Sap. 4. dicitur: Quam pulchra est casta generatio cum claritate! id est, legitima proles: iniquorum uero illegitimæ sunt, de quibus subdit; Multigena autem impiorum multitudo non erit utilis, & adulterinæ plantationes non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt.

Sequitur altera species aperte prohibita, nepe adulterium; quod est alieni tori uolatio, & dicitur adulterium, quasi ad alienum torum accessio, siue ad alteram adulatio, quoniam tales se laudant, & mutuo sibi inuicem adulantur. Et hoc tripliciter contingit: siue coniugatus agnoscat coniugatam; siue coniugatus in coniugatam, siue inconiugatus coniugatam. Primo igitur modo duplex est adulterium, quia ex utraque parte delinquitur, & ideo quisque grauius peccat, nam coniugatus plus peccat cognoscendo coniugem alterius, quam solutam, & liberam. Nam si cognoscit solutam, soli coniugi suæ iniuriam infert: si uero coniugatam, non tantum uxori suæ præiudicat, sed & uiro uoris illius quam cognoscit; quale fuit adulterium Dauidis cum Bethsabee: & capite puniuntur huiusmodi delictum in quibusdam prouincijs secundum leges humanas. Si uero coniugatus inconiugatam agnoscat, et si minus peccet, adulterium tamen committit; neque solus ipse, sed & mulier, quam cognoscit, adulterat, quia miscetur cor-

Concubinitus meretricio qua ratione deterior sit.

Sap. 4. Quid casta generatio cum claritate apud Sapientem.

Quid sit adulterium: unde denominatur: quatuorplex sit.

2. Reg. 11.

Adulterium quodnā simplex sit, qđ compositū.

Adulterij crimen quā graue.

Ephes. 5.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Gen. 12. Infra 20. Infra. 39.

Quarta ratio

pus cum coniugato. Tertium genus est, quando solutus commiscetur coniugata, qua in causa minus peccat vir, quā mulier: sicut in priori modo grauius vir delinquit, quia vinculo matrimonij est constrictus, quo mulier est libera. Vel simpliciter distingui potest duplex species adulterij; altera simplex, altera composita. Prior quidem, cum vnus eorum qui commiscetur, ligatus est coniugio: posterior verò, cum vterque matrimonij lege tenetur. Est autem adulterium grauius peccatum, his de causis. Primum, quia violatur in eo Sacramentum matrimonij, saltem ex vnus parte: matrimonium enim, vnionem Christi cum Ecclesia inseparabilem significat in Nouo Testamento, vt dicitur ad Ephes. 5. at in Veteri Lege licet non esset hac ratione Sacramentum, vt committer tradunt Doctores, erat tamē contra institutionem Dei, qui in statu innocentie, vnam vni perpetuò coniūgi debere instituerat. Deinde plus infestatur Respublica hoc delicto, quā alijs grauioribus: quippe ob amorem coniugum maximè irritantur ciues, vt testatur adulterium Helenæ cum Paride, propter quod Troia euersa fuit: ob quam causam permittit lex humana parētibus, aut maritis perimere inuentos in flagrante crimine. Cum etiam ex adulterio fiant proles degeneres, & spuria, quibus honores non competunt: hinc fit, vt Respublica in honoribus, & dignitatibus distribuendis valde imminuatur. Hinc moechia, etiam in lege nature, & apud Gentes pro grandi scelere habita est, vt constat de Sara vxore Abrahæ, in Ægypto sublata à Pharaone Gen. 12. & iterum in Geraris à Rege Abimelech. c. 20. & Iosephi sollicitatus ad crimen adulterij ab vxore domini sui, noluit acquiescere operi nefario, sed dixit ad eam: *Ecce Dominus meus, omnibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua, &c. quomodò ergo possum hoc malum facere, & peccare in dominū meum?* Gen. 39. Ad hæc, maximè peccatur in virum, cuius vxor, quæ vna caro

cum eo est, violatur, atq; idè in ius nature (quod dicitur: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*) crimen committitur: hinc Paulus ait: *Qui fornicatur, in corpus suum peccat*, hoc est, in vxorem, cuius caput est vir, & qui dominium, & potestatem habet in corpus vxoris, quemadmodum vxor in corpus viri. Et ita, qui sui corporis potestatem alteri tradit, iniurius est vxori, cui primò tradiderat corpus suum: & hoc est peccare in propriū corpus, vt exponit Hieron. ad Amadum. Clemens quoque epis. 1. intro ducit Petrum dicentem: *Quid in omnibus peccatis adulterio grauius?* Secundum namq; in pœnis obtinet locum hoc est in prohibitionibus secundæ tabule: nam post, Non occides, sequitur, Non moechaberis. Est etiā in virum, quia impeditur bonum prolis sue per alienam generationem ex adulterio; quemadmodum etiam per fornicationē proles impeditur. Est præterea contra bonum prolis, quæ semper est spuria, & adulterina, periculoq; mortis exposita, vt vel suffocetur in vtero, vel post partum necetur, vt scelus tegatur. Est & contra iustam educationem eius, quoniam non possunt tales legitimè educari à parentibus, cū adulter diu, vel semper nequat simul manere cum adultera. Quod si proles spuria succedat in bonis; priuat veros hæredes contra omne ius, & iuris æquitatem. Itè graue est flagitium ratione scandalorum. Nam & inde sequitur cædes, ac extinctio prolis in vtero, vel extra, quo crimen tegatur: sæpe adulteriū committentes, in flagrante crimine interficiuntur; quod etsi lex humana dissimulet, quæ conuiuet propter iustum zelum, non tamen propterea licitè fit coram Deo: sæpe adulter occidit virum vxoris, vt liberius illa frui possit, vt Dauid Uriam interfici mandauit; & Herodes Ioannem Baptistam adulterium eius increpantem, decollauit. Amicitia inter Augustum Cæsarem & M. Antonium sublata est, ob commissum à M. Antonio adulteriū cum Cleopatra, nam Antonio nupserat Octaui

Gen. 2. Tob. 4. 1. Cor. 6. Infra. 11.

Quid peccare in corpus suum, vt ait Apostolus.

Hiero. epis. 147. to. 3. Clem. Rom. non procul à princ. Exod. 20.

Quinta ratio ab eius scandalis.

2. Reg. 11. Matth. 14.

Vnde Octau. Augustus, & M. Antonius inimici.

Augusti soror. Sequuntur quoq; ex adulterio odia partis, quæ nouit adulterium, detractiones, blasphemias, furta, depredationes, quas facit adultera in gratiam adulteri, & contra adulter in gratiam adulteræ. Quid enim negabit adultero, cui se, & maxima bona subiecit?

Quin etiam grauitas istius delicti ex pœnis, quibus Deus adulteros, vel adulterorum liberos punire voluit, pensanda venit. Prima est mors. Si moechatus quis fuerit, inquit Dominus, cum vxore alterius, & adulteriū perpetrauerit cum coniuge proximi sui, morte moriantur, & moechus, & adultera. Hinc legimus Susannam ductam fuisse ad supplicium propter imputatum adulterij crimen; & Ioan. 8. producta in medium adultera, dixerunt Scribæ, & Pharisei: *Magister, hæc mulier modò deprehensa est in adulterio. In lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis?* Et vt quidam falsè dixit: Si hodie tali pœna plectendæ essent adulteræ, subuertendi essent multi domus parietes, vt lapides plectendis istis sufficerent. Atque hæc quidem pœna adulterio certo debebatur: nam quæ præsumebantur adulteræ, nec certo posset probari adulteriū, cogebantur sumere aquam zelotypiæ, Num. 5. qua epota, quæ verè adulteræ erant, crepabant. Altera pœna, erat maledictio, dicitur enim Deuter. 27. *Maledictus qui dormit cum vxore proximi sui, & dicit omnis populus, Amen:* & Eccl. 41. *Ne respicias mulierem alieni viri, & ne scruteris ancillam eius, neque steteris ad lectum eius.* Tertia est, vxoris repudium, vel expulsio; nam paulò post dicitur: *Qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari:* vbi fornicatio pro adulterio accipitur. Quarta est, dedecus, & ignominia filiorum spuriorum: hinc Sapient. 3. est scriptum: *Filij autem adulterorum in consummatione erunt, & ab iniquo toro semen exterminabitur. Et si quidem longa vita erunt, in nihilum computabuntur, & sine honore erit nouissima senectus illorum, & capit. 4. spuria*

Sexta ratio, à pœnis adulterij in lege Moyfi constitutis. Leuit. 20. Daniel. 13.

Ioan. 8.

Leuit. 20.

Cuiusdam in adulteros dicitur.

Secunda pœna adulterij.

Deut. 27. Eccl. 41.

Tertia pœna. Matth. 5.

Quarta pœna.

Sap. 3.

Infra. 4.

vitulina (pro, adulterinæ plantationes) non dabant radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt: vt supra produximus; ac infra: *Ex iniquis enim omnes filij qui nascuntur, testes sunt nequitia aduersus parentes in interrogatione sua*, Græcè habetur ἑξ ἀδικῶν γὰρ ὄντων, hoc est: ex iniquis enim somnijs filij, &c. Ecclesiastici quoque 23. pulchrè dicitur: *sic & mulier omnis relinquens virum suum, & statuens hereditatem ex alieno matrimonio. Primò enim in lege Altissimi inucredibilis fuit: & secundò virum suum dereliquit: tertio in adulterio fornicata est, & ex alio viro filios statuit sibi. Hac in Ecclesiam adducetur, & in filios eius respicietur. Non tradent filij eius radices, & rami eius non dabunt fructum. Derelinquent in maledictum memoriam eius, & dedecus illius non delebitur: hoc est, peccat in Deum qui prohibuit: peccat & in virum, cuius est corpus suum: peccat, & in fœdus & promissionem in matrimonio factam de fide seruanda: peccat & in veros filios atque legitimos, quos spoliatur hereditate: postremò reddit nomen suum ac genus obcurum. Fugiant ergo adulterium viri etiam inuitati, exemplo castissimi Ioseph Patriarchæ. Fugiant & fœminæ etiam ad illud sollicitatæ, exemplo Susannæ, atque gloriosius ducant (si contingat) occumbere, quā cedere iniquitati: & vtrumque Deus, id est, Ioseph, & Susannam, liberauit à carcere, & morte. Fugite omnes adulterium, quod est via lata perditionis, & via quæ videtur homini recta, & nouissima eius ducunt ad mortem. Illecebrosa voluptas, blanda Syren, dulce venenum, habet mel in ore, fel in corde, principio ridet, & aculeum in fine figit. Ignis depascens membra, serpens latenter mordens, vorago absorbens, puteus profundus, rete dæmonis, fouea communis, caligo turbans oculos. In adulterio est fornicatio, quia in corpus suum peccat: est furtū alieni corporis, fractio datæ Fidei, & Sacramenti, violatio templi Dei. Vnde Prou. 6. dicitur: *Non**

Spuria vitulina quid apud Salomonem.

Eccl. 23.

Iesu filij Si-rach in adulteros grauis inuectiua.

Ad adulterij fugam exhortatio.

Gen. 39. Dan. 13.

Gen. 40. Dan. 13. Matth. 7. Prou. 16.

Adulterij similitudines, & proprietates.

1. Cor. 6.

Prou. 6.

grandis est culpa, quam quis furatus fuerit. Furatur enim ut esurientem impleat animam, deprehensus quoque reddet septuplū, & omnem substantiam domus suae tradet, & liberabit se. Qui autem adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam. Expende verbum illud: Propter cordis inopiam perdet animam suam, nempe propter defectum sapientiae, quae est in corde, vel ob defectum fortitudinis in resistendo; vel bonitatis, & iustitiae, quae in corde sita est, iuxta illud; Fornicatio, & vinum, & ebrietas, auferunt cor. Est autem hic voluptatis, & concupiscentiae sensus tam tenax, & glutinosus, ut Homerus eum eleganti commento expresserit de socijs Vlysis, qui cum de Loto gustassent, non nisi flagellis coacti voluerunt redire in nauim, Odyss. 9. quo sapiens Poeta significauit, quam difficile sit, eos qui de turpium voluptatum sapore gustauerint, ad iustitiae vitam reuocari. Non est animus persequi ceteras species mœchiae superius propositas; quod ille longiorem requirant tractatum.

Iam tertio dubio proposito est satisfaciendum, quid scilicet sit illud, quod Christus huic præcepto non mœchandi, de integro addidit: nam in lege etiam prohibetur concupiscentia vxoris alienae, vel ancillae, in nono præcepto. Sed ad hoc respondent quidam, Dominum nono præcepto prohibuisse non tam mentis desiderium concumbendi cum ea, quam vxorem auferendi, & quasi sua abutendi, signaque externa huius concupiscentiae. Vnde in Talmudicis suis documentis Iudaei habent, congressum cum vxore alterius, citra seminationem tamen, peccatum non esse. Tam enim crassi erant, & hebetes, ut neque contactum, neque complexum, neque oscula impudica, peccatum esse existimarent, nisi adesset operis ipsius carnis perpetratio atque perfectio. Et huic sensui aiunt litteram Hebraeam impense fauere. Vel etsi putarent interiorem vetitam esse, non tamen putauerunt hominem mœchiae, vel fornicationis crimen incurrere: maxime cum diuersa es-

sent Decalogi præcepta: Nō mœchaberis, & non concupisces, &c. Verum enim verò, quicquid sit de illa interpretatione, ibi tantum prohibetur concupiscentia vxoris alienae, aut ancillae, ac concubinæ; hinc verò à Domino simpliciter prohibetur cuiuscunque mulieris, vel solute, vel ligatae appetitio. Sed & contra hoc posset obijci, quod Scriptura prohibeat concupiscentiam cuiuscunque mulieris, vel viri: Auerte: inquit Sapiens, faciem tuam à muliere compra, & alibi: Ne respicias in mulieris speciem, & non concupisças mulierem in specie: & Sara Tobie vxor dixit: Tu scis, Domine, quia nunquam concupiui virum, & mundam seruaui animam meam ab omni concupiscentia; & Dauid: Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Inuocens manibus, & mundo corde. Dicendum ergo videtur, ut supra monuimus ex doctrina B. Augustini, Dominum nihil hinc noui addere, sed duplicem olim legem extitisse, nempe illam literalem Moysi, & spiritalem Christi: atque illa quidem Moysi cum sit externa, & politica, tantum iudicia atque ceremonias, quae in externis officijs fitae sunt, per se curat, illorumque abusus prohibet: at moralia ad legem naturae spectant. Si quae ergo olim spiritualia præcipiebantur, ad legem Christi pertinebant, ut promissiones venturi Messiae; fides in eum, & præceptum dilectionis positum in Deuteronomio, & verbum fidei, quod vocat Apostolus. Etsi enim hæc legi illi immixta essent, non tamen Moysi erant, sed Evangelij: & hæc sunt, quae hinc Christus tanquam sua explicando adiungit. Atque ex hoc loco in primis conuincitur error Iudeorum, & Iosephi libr. 12. Antiquitat. capit. 13. putantium, peccatum in internis non posse consistere: quos satis conuincere poterat Scriptura, si animum aduertissent. Nam quid aliud est: Non concupisces: & illud: Auerte malum cogitationum vestrarum: & Usque quo morabuntur in cogitationibus noxiis? nisi suis falsis glossis, ac

In Lege Veteri præceptum non concupiscentiae di aliquam mulierem, apertissime contineri.

Eccl. 9.

Infra. 25.

Tob. 3.

Psal. 23.

Altera solutio Augustini longe præstantior.

Aug. c. 12. li. 1. de ser. Domini in Monte.

Deut. 6. Rom. 10.

Interna etiam non solum externa, peccata prohiberi, contra Iudeos.

Iose. Iuda. Exo. 20. Rom. 7. Esa. 1. Iere. 4.

Quare qui adulter est, iuxta Salomonem, propter cordis inopiam perdet animam suam.

Ose. 4.

Veneræ voluptatis infatigabilem appetitum quomodo expresserit Homerus?

Quid præcepto legis, non mœchandi Christus addiderit secundum aliquos sed inepte.

Exod. 20.

Philoso. li. 4. Ethic. & alibi. 10. 3. Secundum argumentum

Tertium & quartum argumentum.

Matth. 15.

Quintum argumentum à præstantia legis Evangelicæ supra leges alias omnes.

Ad illud respondetur: Leges humanæ actus vitiorum internos non puniunt, quia illos ignorant

interpretationibus obscurassent illa. Aristoteles etiam vel ipso lumine naturae cognouit, iracundiam, odium & inuidiam, peccata existere. Ad hæc, cum peccatum non sit plantarum, vel animalium, sed tantummodo hominis proprium; secundum ergo intellectum & voluntatem ei conuenit, quae sunt tantum propria homini, quatenus homo est, non secundum sensum, in quo etiam cum brutis conuenit. Præterea, spiritus, siue boni, siue mali, cum corpore careat, peccare minimè possent. His accedit, quod externa per se ipsa peccata non sunt, quia si essent per se ipsa, semper essent: sed eatenus peccata dici possunt, quatenus de internis participant. Ut enim Christus dixit: De corde exeunt cogitationes mala, homicidia, adulteria, fornicationes, &c. Hæc sunt quae coinquant hominem: & externa ipsa arguunt interna esse aut magis aut minus intensa in malo. Ostenditur deinde excellentia legis Evangelicæ supra politicam legem Moysi, vel supra quamcunque aliam civilem: quia cum lex politica pro fine habeat pacem ciuium, & rerum temporalium affluentiam: propterea hominem secundum se non considerat, sed quatenus alteri comunicat, ut illi non noceat, sed iuuet potius: quod non fit sola voluntate humana, sed opus est facti. Hinc externa tantum prohibet & punit, ut homicidium, adulterium, furtum: odium autem aut concupiscentiam mœchandi, & furandi, aut hæresim intus conceptam, cum minimè officiant fini politico, aut repugnent, non punit. Nec refert, quod lex politica internos actus ignoret: quia etiam si nosset, erraret, si puniret illos, quia excederet genus artis suae, id est, bonum politicum, quemadmodum erraret oculus volens videre harmonias, & Geometra de magnitudine, ut motui subijcitur, tractare instituens. Vnde tametsi lex politica in foro conscientiae obliget, & Deus punire debeat, interna tamen nequaquam puniret, quia non sunt contra suam legem. Quamobrem lex Moysi cum sit

ciuilis, delictis cordis poenam non indixit; atque ob id dicta est prohibere manum, non animum. Quia tamen finis legis naturalis & Evangelicæ, est simpliciter bonum hominis: propterea, quicquid repugnat puritati, peccatum est in se, & in illas leges; quare interna flagitia maxime vetat ac punit. In transgressores autem præceptorum Legis naturae, poena distinctè non apponitur, sicut in ceremoniarum & iudiciorum violatores, quia illa sunt omnium Gentium, quibus non competit eadem poena. Deinde poena infligi debet per iudicem, vel executorem legis: lex autem naturalis est etiam ad eos, qui non habuerunt, vel habent, vel habebunt aliquem superiorem & iudicem. Ad hæc, lex naturae, non tantum exteriorum regula est, sed etiam interiorum: at hæc, homini nota non sunt, ideò frustra taxaretur poena. Homo enim videt ea quae patet, Dominus autem intuetur cor. Postremò, poena naturaliter non cognoscitur, sed imponitur ab aliquo iudice vel legislatore. Lex autem naturae indita est, non ab aliquo, ut talis est, data: deberi ergo poenam transgressoribus legis, ex lege naturali notum est. Ignorat tamè qualis illa sit, quia hoc non deducitur apertè ex principijs rationis practicæ: Nā lex naturae quid est aliud, quam determinatio iusti & debiti, ad agendum vel cauendum secundum rationem practicam? Pro transgressione igitur legis naturalis per se, non constituitur vlla determinata poena. Si tamè præcepta legis naturae, efficiantur tanquam præcepta alicuius legis positivae, legislator potest eis taxare poenam. Lex autem Christi positiva est, quia ab eo data; atque ideò potuit in similibus præceptis legis naturae taxare aliquam determinatam poenam, quae tamen propriè non esset ex vi legis naturae, sed ex legislatore. Peccabāt ergo Iudaei circa interna, quāquam lex ea propriè nec prohiberet, nec puniret: sed quia erant subditi legi naturae, quae ore Dei (præterquam quod erat indita & impressa cordi)

Naturalis quis, & Evangelicæ, legum finis. Prior illa cur poenas minimè habeat annexas

Secunda ratio

Tertia, & quarta.

1. Reg. 16.

Lex Naturae quænam sit. Eius transgressores quatenus puniuntur.

Christi lex cur puniat transgressores suos.

Exo. 19. & 20. & seq. Iudæi per in ternam concupiscetiam quomodò peccarét, cù lex illà minime prohiberet?

Præceptum etiã nõ moechadi, in quo nobis Christus tradiderit explicatius.

Matth. 1. Christi pudicitia: eiusdè autoritas, & potestasquãsa.

2. Cor. 12.

Herculis illius Græcorum celeberrimi prodigiosa libido. Refert hoc Alex. Cle. in oratione contra Gentes, tomo. 1. initio.

in monte Sina eis est promulgata. Volentes etiam agere contra ceremonias & iudicia, peccabant, quia illa voluntas contra legem naturæ erat: sicut etiam peccantes contra legem politicam, in legē naturæ, præcipientem obedire legi positivæ, agunt. Est autem mortiferum delictum, agere in legem positivam, non semper, sed quando omittitur iustū aliquid, quod ratio dicitur esse faciendum; vel quando admittitur aliquid iniustum, quod nõ esse admittendum præscriberet ratio. Tertio, habetur ex hoc textu declaratio legis quantum ad mulierem, non tantum uxorem alterius, & à fortiori quatum ad marem, quem appeteret mulier; similiter etiã actus externos præparantes ad libidinē, ut sunt visus, verba, oscula, & tactus quicunq; modò ex libidinis consensu oriatur (qui omnes nomine impudicitia designatur) vitiosos esse atque prohibitos, & eiusdem speciei cum actu carnis, ad quem referuntur. Idcirco pondera verba, Ego autē, Qui puritas sū, & purus virgo natus de pura virgine; & ideò prius exigo cordis munditiam ante illā corporis, Dico vobis. Hoc est, præcipiendo declaro, qui dominus sum, & ipse prior hanc legem obseruo, & omnibus volētibus obedire, abundantem gratiã impartior, quo eam præstare valeant, quæ admodum Paulo à stimulo carnis colaphizato dixit; Sufficit tibi gratia mea. Ego etiam, qui obseruantes remunerō, & qui tanquã iudex pœna afficere, & multare transgressores paratus sum. Præstantes Græcorum oratores adolescentes ad præciara inuitare volentes facinora, Herculem ac Theseum, atque huius farinae homines proponebāt; qui inter cætera præclare facta, rapiendis fœminis erāt famosissimi: ex quibus cum Hercules duodecim ærumnis a Pœtis celeberrimus habeatur, mirū est cur tertiumdecimum facinus non adiecerint, quòd scilicet quinquaginta Thesei cuiusdam filias una nocte gravidas fecerit. Rem profectò memorandam, & quæ ad hominum

inuitandam lasciviam esset idonea. Quid Iupiter ille supremus pater hominumque, deumque? nonne orbem terrarum adulterijs, & rapinis virginū implevit? cuius incestas commixtiones, & adulteria penè innumera refert Clemens libr. 10. Recognitionum. Nobis verò Christus pudicissimus, & omnis castitatis amator, leges suo exemplo, & verbo sciuit.

Quia omnis qui viderit mulierē ad concupiscendum eam, id est, ex desiderio explēdi veneream concupiscentiã aspexerit. Vbi prohibetur nõ visus fortuitus, oblataque videns sine necessitate, vel etiam quandoque necessarius, sed aspectus libidinosus ex consensu rationis deliberatæ in actū, vel in delectationē: quia vtrūque est mortiferum, & similiter periculosum; & periculosior est tactus: quippe vulnus gravius est ex propinquo loco acceptum, quàm ex longinquo. Vtraque cupiditas lethalis est, tam illa delectationis venereæ sine applicatione ad aliquam in particulari, quàm appetitus huius fœminæ, qui vulgò appellari solet amor: suntq; hæ cupiditates duo affectus. Luxuria autem in actu tantum consistit, & dicitur à luxu, id est, solutione: quia delectatio venerea maxime soluit à ratione hominem, atq; eneruat. Vt enim illa superior sententia: Omnis qui irascitur fratri suo, &c. non potest accipi de omni ira, sed de ira pefecta & deliberata; ita etiam hoc Christi dictū non de omni concupiscentia, sed de ea tantum, cui consensus accedit, accipiendum est, id est, quæ deliberata sit, affectata, atque ad eò procurata. Augustinus pòderat non esse dictum; Omnis qui concupierit mulierem; sed, Omnis qui videat ad concupiscendum eam: id est, hoc fine, & hoc animo attenderit, ut eam concupiscat. Quod iam non est titillari delectatione carnis, sed plenè consentire libidini, ita ut non refranetur illicitus appetitus, sed si factas data fuerit, satiatur. Nam tria sunt, inquit, quibus impletur peccatum, suggestione, delectatione, & consensione,

Iouis impudicitia multiformis. Clem. Rom.

Illud: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, &c. quæ sensum habeat.

Luxuria unde dicitur: quàm sit perniciosa.

Matth. 5.

Augu. li. 1. de sermone Dñi in monte, cap. 23. to. 4. circa finem.

Peccatū tribus impletur, secundū Augustinum. Gen. 4.

expressis

expressis in primo. Ada peccato. Suggestio enim tanquã serpens, per corporis sensus secretò, blandeq; illabatur, & sollicitat appetitum: appetitus autem carnalis tanquã Heuã sollicitat rationem tanquã virum, ut secum fruatur, nõ quod suggestio offert. Cui si consentiat ratio tanquã Adam, iam in corde peccatum patratum est. Quibus peractis, tanquã de paradiso, hoc est, beatissima luce iustitia in mortem homo expellitur. Hæc ferè Augustinus.

Christus aspectum mulieris impudicū prohibendo, quæ etiam si mul prohibuisse cõsentas sit.

Psal. 7. & 2. Par. 28. & Ier. 11. & 17. & 20.

Quid moechari mulierem in corde suo: moechia quàm turpis, & perniciosa

1. Cor. 6.

Psal. 7.

Act. 17.

Quod verò de visu Dominus dixit, tanquã de notiore, & unde vt plurimum nasci primò solet in animo concupiscentia, hoc idem & de alijs sensibus iudicandum est. Nam qui tetigerit mulierē, aut audierit, aut etiam absens de ea cogitauerit, vt eam concupiscat, iam adulterium cum ea perpetravit, si non in corpore, in corde tamē suo, coramq; Deo, qui scrutatur corda, & renes, etsi nondum coram hominibus: & malè conuersum est à quibusdã, Qui viderit uxorem alterius: quia alterius nusquã est in Græcis, vel in Latinis, & nemo peccat appetendo propriã uxorem honesto modo: sed alienam quacunque ratione: & licet vna, & vxorem & mulierem significet, loci tamen habenda ratio est, vt interpretatio rei congruat: & præstat vertere mulierem potius, quàm vxorem, ne prauis fornicadi occasio præbeatur: omnis enim vxor mulier est, nõ è contrario, & Lutherani iam fornicationem peccatum esse nõ ducūt.

Iam moechatus est eam in corde suo. id est, adulterium spirituale commisit cum ea, Deo spectante, & Angelis eius, etsi hominibus sit ignotum: in quo separauit à Deo sponso legitimo cor suum, & præcipuum eius templum, hoc est, cor polluit; secundarium eius templum, hoc est, membra Christi, quæ facit esse membra meretricis: & concepit ex alieno viro prolem spuriam, quã suo tempore edet in lucem, iuxta illud; Concepit dolorem, & peperit iniquitatē: dedecorauitque, quod ad se attinet, totam familiam suam, Deum nempe parentem, & Angelos: Ipsius enim

& genus sumus, vt ex Ethnicis quodam allegat Apostolus. Atque ita violat fidem in Baptismo promissã: nõ tantum enim peccamus in Deū, & coram Deo spectante, sed etiam intra Deū existētes, quia in ipso viuimus, mouemur, & sumus: quæ admodum peccas in Principē, corã Principe, & Principis in domo. Neq; hoc tantū à Christo nobis explicatū est, sed etiã ab Ethnicis olim fuit intellectum, vt quidam eorum dixerit; Nam scelus intra se tacitum qui cogitat vllum, Facti crimen habet.

Quod si oculus tuus dexter scandalizat te. Quoniam dixerat; Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, atq; homo post casū Adæ implicitus est mille scandalis; docet Dominus fugere occasionem ruinæ, quæ maxime impendet ab oculis. Nam ita Heuã spectando lignum pulchrū, & ad vescendum suaue, prolapsa est: & Si chem videndo Dinam filiam Iacob, ad raptum, & deflorationē eius progressus est: & vxor Putiphar eunuchi Pharaonis iniecit oculos in castum Ioseph, & de stupro interpellauit eū: sed non obtinuit, sicut nec seniores petulantissimi illi à pudicissima Susanna quicquam obtinuerunt. David etiam spectans Bethsabee lauante se in solario, in adulterium, & homicidium simul incidit. Et vt quidam Ethnicus dixit; Si nescis, oculi sunt in amore duces, ita sunt duces in omni scelere. Proptereà Dominus pulchrè ait; Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & projice ab te: docens non tam ad literam, quàm per metaphoram, siue parabolice omnem ansam, & occasionem ruinæ effugere. In qua fuga fidem, amorem, & obedientiam erga Christum declaramus: prætereà fortitudinem, & iustitiam: quia iustū est, Deum, & animam præponere omnibus. Est ergo huius loci primus sensus, vt omnia corporis membra, sensusque, si ad peccatum ducant, licet chara, & pretiosa, ad cognitionem, vt oculus dexter; & ad actionem, vt manus, & maxime dextera,

Aratus Poeta.

Ibidem.

Iuu. Sat. 13 circa finem

Oculum nobis dextrum nos scandalizantē cur iubeat Christus erueri.

Gene. 3.

Infra. 34.

Infra. 39.

Dan. 13. & seq.

2. Reg. 11.

De oculis quidã mundi sapiens quid senserit.

Ea metaphora quid Christus nobis indicare voluerit.

Dexter nobis oculus & manus cur potius abscindenda, quàm sinistra.

quæ

quæ magis est dilecta, abscindamus. Naam in oculo & manu dextera magis viget virtus, vtiliorq; est ad pugnam. Sinister enim oculus clypeo operitur, in quo tenendo manus sinistra occupatur: oculo autem dextro, & manu dextera, & spectamus hostem, & pugnamus. Vnde 1. Reg. 11. ait Naas Ammonites: *In hoc feriam vobiscum fœdus, vt etiam omnium vestrum oculos dextros, ponamq; vos opprobrii in vniverso Israël.* Nô est autê sensus, vt oculi dextri fiat abscisio, vel sensus spoliatio alicui: nã qui sic vel pietatis studio membrum abscinderet, in autorem naturæ, quasi malè illam instituisse, delinqueret. Membra enim per se mala non sunt, nec ad pietatè obstaculo sunt: nec minùs sinister oculus, vel manus sinistra scandalizat, quàm dexter oculus, vel manus dextera. Inferret quoque iniuriam Christo, qui nos suo sanguine emit, & Spiritui sãcto, cui corpora nostra, ac membra templi præstant, ac speciei humanæ, quæ dehonestat, & deturpat. In politiam peccaret etiam, quam parte aliqua defraudat; & in ipsa membra, quæ suapte natura sũt innocentia, vt diximus: nam peccatum est in voluntate. Manetq; cõcupiscentia: & commodus, & naturalis inter alios modus eã sedandi est matrimonium. Et præsumitur talis in alios ferus & crudelis futurus: efficiturq; irregularis secundum Ecclesiæ Canones. Abscisio ergo oculi, vel manus non est aliud, quàm coërcere abusum sèsum, vel membrorum, dareq; operam, ne mors per fenestras intret: nam oculi deprædantur animam. Hinc Petrus apud Clementem lib. Recognitionum egregiè hæc verba interpretatur: *Docemus autem sensus nostros corporales, qui extrinsecus sunt, seruire interioribus sensibus: & non interiores sensus, qui quæ Dei sunt, sapiunt. Propter hoc enim & Dominus mandatum dedit, dicens, Quicumque viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Et his addidit: Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & abijce abs te: expedit enim tibi, vt vnum membrum*

tuorum pereat, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam ignis. Non dixit, Scandalizauit te, vt postea quæ peccaueris, tunc abijcias causam peccati: sed si scandalizat te, hoc est, vt antequàm pecces, causam peccati prouocant te, & irritantis abscidas. Ne quis autem vestrum putet, fratres, quòd membrorum amputationem mandauerit Dominus: propositum in hoc vult rescari, non membra, & causas, quæ ad peccandum illiciunt, quo cogitatio vestra aspectus vehiculo subiecta, ad amorem Dei sensibus corporeis inuisa cõtendat. Nec carnalibus oculis, vel lasciuientibus equis, & extra madorum viam curram declinare cupientibus, relaxet frana, & habenas indulgeat: sed reuocet aspectum corporis ad arbitrium mentis, & oculos nostros, quos Deus operis sui inspectores esse voluit, & testes, non patiatur fieri lenones mali desiderij. Sic eo loco Petrus.

Significatur etiam, quia hæc chara sunt, & vtilia ad cognitionem, & opera: ad eò tamen contemnenda, vt propinquorum amor immoderatus a recta cognitione, & opere non impediatur. Ad hæc, quiuis consiliarius malus, & adiutor in his quæ Dei sunt, oculus est dexter, & manus dextera. Nam si ille consilium præbet in diuinis, vel in spiritualibus sit nobis coadiutor, & postea in aliquam hæresim incidat, vel impietatis alicuius nobis sit autor, abscindendus est. Similiter oculus sinister consiliarius est nobis in rebus terrenis, vt manus sinistra curator rerum nostrarum temporalium, vt exponit Augustinus: à fortiori sunt rescandanda nobis, si salutis viam præcludant, & impediunt. Itaq; feruus vidēs, & curans bona tãquam proprius oculus, & manus, abscindendus est: similiter rationis prauum iudicium, & voluntatis malus consensus, tãquam oculus, vel manus scandalizans, abscindenda sunt, sicut quoduis opus bonum pertinens ad intellectum, & ad opus, vt docere, confessiones audire, consilium, vel elemosynas dare. Quæ omnia vitanda sunt, si cum detrimento conscientie fiant.

Idem Apostolus expendit à Domino dictum: Quòd si oculus tuus dexter scandalizat, non autem scãdalizauit te.

Oculos cur Deus dedit

Altera illorũ Deminverbecum alicuius

Sinistrũ oculum, & manũ quomodò abscindem⁹, & à nobis propiciemus, si nos scandalizent.

Aug. lib. 1. de sermone Dom. in monte, cap. 24. tem. 4. circa finem.

1. Reg. 11.

Blas loci proprius & literalis refellitur intellectu quorundam.

Propriorum abscisio membrorum quàm iniqua: eius poena.

1. Cor. 6. Supra 3.

Ierem. 9. Thren. 3. Clem. Rom. lib. 7. Reco. prope finem Sensus nostri corporales, nõ autem interni, cur docendi, vt Petrus docet. Matth. 5.

Scortatores & cõcubina rij quid salubriter cogitent, si sapere velint.

Ruper. Tui. in Matth. lib. 5.

Alij quàm aliam in propositis Christi verbis allegoriã agnoscant.

Prou. 31.

Supra. 11.

Cogitèt ergo, qui domi alut scorta, & cõcubinas, negates se illis posse carere, atque sine illis viuere, non tantum ob carnis imbecillitatem, vt interpretantur, verum etiã propter rem familiarem, quam vtiliter administrant, quàm vanas excusationes obtendant. Alij alias causas producant, nempe vt vitatis secundis nuptijs, ex primo matrimonio liberos ditèt, & similes alias. Rupertus Tuitiensis de propria cuiusq; vxore interpretatur, quæ si sit tam impia, vt nolit tibi cohabitare, nisi relicto Deo, ipse impietatem sequaris, dimittenda potius est, quàm cum animæ tuæ dispendio retinenda, etiam si maximè sit pulchra, & honesta facie prædita. Nam vt dicitur à Salomone, *Fallax gratia, & vana est pulchritudo: mulier timens Deum, ipsa laudabitur.* Et in alio loco, *Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra, &*

fatua, hoc est: Quemadmodum sus: circulum aureum luto immergit, illumque cõtaminat; ita mulier fatua ad suam ipsius, & aliorum præditiõnem abutitur pulchritudine. Fuga igitur cõflictus luxuriæ vitadus est, quemadmodum Ioseph suo exemplo nos docuit. Nam luxuria; ignis quidam est, quem homo velut fœnum, & stipula non meliùs euadit, quàm si se ab eo longè subducatur, ne fortè ignis huius Babylonici contactu totus exardescat, & pereat. Audiamus ergo tã salutaria Christi documenta, eiusq; consilijs per omnia auscultemus, ne totum corpus nostrum pereat, & mittatur in gehennam: sed potius integer spiritus, & anima, & corpus sine querela feruetur in aduentu Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre & Spiritu sancto semper viuunt & regnant in secula seculorum. Amen.

Illud Sapientis: Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua, quid significet.

Gen. 39. Luxuria cur potius fugiãdo vincenda, quàm cumea dimicando.

1. Thess. 5.

TRACTATUS XXXIX.

In illa verba: *Dicitur est autem, Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudij. Ego autè dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœcham: & qui dimissam duxerit, adulterat.*

Propositi loci difficultas

Ad huius sententię seriã, & magis accuratam explicationem (nam profectò in loco longè difficillimo, obscurissimoq; explicãdo versamur, in quo non tantum Catholici ab Hæreticis, sed etiam ipsi Catholici inter se grauitè dissentiunt, atque digladiantur) præmittenda sunt tria, nimirum ordinis ratio ad præcedentiã, tũ ea quæ in lege fiebat: denique quid sit illud quod Dominus in Euangelio circa hunc articulum de repudiãda vxore de integro instituit.

Quod ad primũ igitur attinet, cũ superiori lege docuisset, alienam nõ esse concupiscendam vxorem; iam docet, propriam vxorem non dimittendam: in qua dimissione aliud subesse declarat mœchiæ genus, Scribis ac Pharisæis parum cognitum, atq; perspectum: eo quòd dicitur, *παρρησὶς λόγῳ πορνείας, Excepta causa fornicationis, vel adulterij, malè versum est ab Erasmo, Excepta causa stupri.* Est enim stuprum propriè de violatis virginibus, & masculis & matronis; adulteriũ verò quasi alterius tori violatio, de coniugibus, vt incestus de

De serie.

Prima lex quam Iudeis data de diuortio. Deut. 24.

Matth. 19.

Deut. 24. Altera lex diuortij Iudeorum.

Libellus repudij Hebraeis quid.

Quid quod ille datur in manu vxoris repudians, & tantum a viro iuxta legem.

Iudeis cur permissum repudium sit: quæ etiã causa dandæ libelli.

cognatis, & affinis. Stuprum vero nuptialis, vel nuptialis vocatur. Circa secundum in Lege duo fieri solita erant: alterum est, quod viro permittebatur repudium vxoris, non tantum communem habitationem, vel torum separare, sed etiam vinculum ipsum dissoluere, etiam post consummatum matrimonium cum ea. Nam dimissæ vxori licitum erat alium virum ducere. Atque hoc quidem, uti declarauit Dominus Matth. 19. permissum eis erat ad duritiam cordis eorum. Secundum vero Domini præceptum erat, ut vir dimittens, vxori daret libellum repudij: quod Deut. 24. his verbis mandatur: Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam (cuius verbi loco Hebraicè dicitur: & coierit cum ea) & non inuenerit gratiam ante oculos eius propter aliquam fœditatem; scribet libellum repudij, & dabit in manu illius, & dimittet eam de domo sua. Quamquam egressa alterum maritum duxerit, & ille quoque oderit eam, dederitque ei libellum repudij, & dimiserit de domo sua, vel certe mortuus fuerit: non poterit prior maritus recipere eam in vxore: quia polluta est, & abominabilis facta est coram Domino. Hæc ibi. Libellus repudij, qui Hebraicè dicitur כְּתוּבָה סֵפֶר שֵׁפֶר צְרִיחֻת, hoc est, liber succissionis, quia succiditur copulationum coniunctio; & Græcè dicitur βιβλίο ἀποστασία, scheda quædam erat, siue Scriptura, quam maritus vxori dimittendæ porrigere debebat, & tradere in manu eius, hoc est, ad fauorem eius, in signum libertatis, ut posset nubere, cum vellet: quod repudium dare, ad solum virum spectabat, non ad mulierem: ideo vitium eius non continebat, sed quod nubere alteri sine adulterio posset: & restituebatur dos, & pars bonorum, quæ per illam acquisita erat. Dicitur que modò ab Hebraeis libellus repudij, Ghet, hoc est, testis, quod esset veluti repudij testis, in quo maritus renuntiat omne ius quod habet in vxorem. Hæc autem dimissio permissa erat illis ad maius vitandum malum, ne pene ex odio mariti vxores occiderent: ita tamen concedebatur re-

putium, ut obstringeretur maritus libellum repudij dare. Quod præceptum erat, tum ne vxor infamaretur, & non inueniret alium virum; tum ne occideretur ut adultera accusata à viro: tum ne post repudium illa ad se reuocare posset. Quod intellige, postquam repudiata alteri nupsisset, à quo secundo esset repudiata, vel eo mortuo, relicta: nam antequam illa secundo nuberet, poterat priori viro suo reconciliari: quoniam textus tantum repudiatam, & secundo nupta excludit, ne posset redire ad virum eius priorem. Tum denique, ut dum fieret libellus à Scribis, tempus esset, ut vel à se ipso, vel à Scribis persuasus, animum maritus mutaret. In libello autem, ut tetigimus, non scribebatur causæ repudij: quæ esset an sa vxorem infamandi, & libellus potius iniuriam faceret repudiatæ, quàm faueret: sed scripto promittebat, nunc quam se amplius cum ea conuenturum, libertatemque nubedi cui vellet, donabat. Vnde Iosephus hæc legem Dei declarans, ait: Qui à coniuge quacunque de causa, ut sapè hominibus vsuuenit, disungi postulat, scripto ei securitatem faciat, quod eam nolit amplius repetere. Sic enim habebit potestatem alterius coniugis quærendi: alioquin diuortium non permittitur. Idem rursus inquit; Lex nostra solis maritis hoc ius permittit; mulieribus autem ne dimissis quidam fas est nubere, nisi prioris viri permissu. Sic ille. Romanorum vero repudium liberum erat tantum viro, quam fœminæ, & pro voluntate propria, si ne alia causa: de quo Satyricus: Tres ruga subeant, & se cutis arida laxet: Fiant obscuro dentes, oculique minores: Collige sarcinulas, dicet libertus, & exit iam grauis es nobis, & sapè emungeris: exiti Ocy, & propera: sicco venit altera naso. Et infra: Sic crescit numerus, sic fiunt octo mariti Quinque per Autumnos: titulo res digna sepulchri. Huius forma hæc erat, ut habetur. I. De diuortijs: Res tuas curato: restuas tibi habeto. Vxor vero dicebat: Non vsar-

Vir quatenus se dimissam resumere non posset vxor.

Ille libellus repudij seu dimissionis causatur ut nimè contineret.

Iose. lib. 4. cap. 8.

Idem. li. 15. Antiq. cap. 11. paulò ante med. Quam liber olim Romanis viro, cum vxori esset libellus repudij. Iuu. Sat. 6.

Eius repudij forma verborum.

Fœditatem, causam repudij vxoris iuxta Legem per totum adulterium, aut eius suspicionem non possent intelligi multis de causis. Leuit. 20. Num. 5.

Matth. 19.

Idonea & efficax repudij causa quænam illa.

Malach. 2.

Proponitur questio quædam de diuortio, alibi soluenda. Libro. 8. à tract. 44. vsq; ad 49. exclusam. Matth. 19.

An repudiū vxorum, ac si miles aliper missiones Iudeorum per se fuerint illicitæ, ut frequentes tradit auctores, an licite munere Diuino.

conditione tua. Causa porrò dimittendæ vxoris exprimitur in textu, cum dicitur: Propter aliquam fœditatē. Quæ non tantum significat apertum adulterium, vel eius suspitionem, ut interpretatur Burgenfis ex quodam Rabino Auen-Esra: quia apertè adulterium manifestum damnabatur lapidationis; contra præsumptum vero adulterium, quod probari non poterat, erat lex Zelotypiæ de epotanda aqua, per quam detegebatur occultum crimen, vel innocentia vxoris. Si etiam ob eam tantum causam licitum esset repudium, repudiata nullum inueniret virum, utpote infamis de adulterio conuicta, vel suspecta. Dominus etiã interrogatus à Phariseis, an viro liceret quacunque de causâ repudiare vxorem, respondit, hoc ad duritiam cordis eorum permissum. Ipse autem corrigens Legem, solam causam exceptit adulterij, siue fornicationis. Ergo admittit, concessum illis fuisse quacunque de causa vxores repudiare, ut paulò antè in verbis Iosephi allegatis id ipsum videre licet. Quare ut ex cap. 24. Deut. colligitur, & Malach. 2. satis erat ad repudium odium viri ad vxorē. Ad hæc si per fœditatem Lex solum adulterium intelligeret; profectò cum Christus illam Legem corrigat, & in factò fornicationis licitum repudiū ostendat, lex Euagelica non superaret Moisaicam: neque Christiana iustitia illam Legis, ut textus apertè ostendit. Sed de hac dimissione duplex hic occurrit dubitatio. Altera est, an hæc matrimonij dissolutio repugnaret iuri naturali & diuino? cuius nodi solutionem cōsultò omittimus, quod plenius sit tractanda à nobis ca. 19. Matthæi, vbi de hac re fuit interrogatus Dominus à Phariseis: ideo qui illam putat esse necessariam ad huius sententiæ explicationem, inde illam sibi petere poterit. Altera dubitatio est, an hæc permissio dimittendi vxores, sicut multitudo vxorū, vsura cum externis, & odiū inimicorū, & similes permissiones, ita essent à Deo in Lege toleratæ, tanquam vitiosæ & peccatis adiunctæ; an verò ita cōces-

sæ essent à Deo, ut absque peccato & vitio fieri possent: nam de hac re quidam inter se decertant: & quidam eorum volunt, huiusmodi cōcessionem illicitas fuisse, & peccasse illis videntes, & eorum permissionem, solum fuisse omissionem punitiois. Talia enim facientes, à Lege non puniebantur, sicut alia delicta patrant; quæ admodum Leges ciuiles non puniunt fornicationem, quæ tamen peccatū est. Sed hæc opinio multa habet incommoda. Primum est, quòd quum in talibus non disertè explicetur ab Scriptura peccatum, & omnes illius seculi homines, cum rudes essent, permissionibus talibus vterentur, esset illaqueare animos; & ad propositum de repudio loquendo, id faciēs, peccaret ad mortem, dimittendo vxorē. Deinde, peccatū committeret accipiendo secundam, & in peccato esset tam illi reddens debitum, quàm non reddens dimissam. Tertio, delinquere faceret vtramque vxorē, & de integro assumptam prole illegitimam efficeret, & spurij relinqueret hereditatem. Quarto, lex prohiberet conuersionem à peccato, quia prohibet, ne semel repudiata reuertatur ad repudiantem. Quinto, Malachiæ 2. dicitur, Quum odio habueris, dimittite, ait Dominus Deus Israël: nefas autem videtur, Deū præcipere, aut adhortari ad rem per se malā, si suapte natura peccatum esset; & Legis concessione non iustum & licitum factum repudium fuisset. Alterum inconueniens est, quia cum talia sint de his, quæ deducuntur à regulis iuris naturæ, à rudibus hominibus ratio obligationis eorum euidenter non videbatur, cum non essent contra prima præcepta iuris naturæ, sed contra secundaria: quæ vbi non sunt firmata Lege positua, vel consuetudine, non obligant communiter transgressores non agentes contra conscientiam. Cui ergo verba Legis illa concederent, sicut & alia, durum videretur vel iniquum, tales scelere obstringi. Tertium incommodum est, quia ista, quæ conceduntur Iudeis, & licentiosa videntur, Gentiles etiam faciebant, & ut

Lyran. Cornelius Iansen. in Matth. 19.

Hæc opinio quam multa contineat absurda.

Malach. 2.

Secundum absurdum.

Tertium inconueniens.

licita habebant: apud eos enim erat vxorum multitudo, erant vindictæ, vſuræ & repudia: & Dominus imperfectis Iudæis iſta cōceſſit. Sed quia fideles erant, & populus Dei, nō tā laxè illa eis conceſſit, quemadmodū eis vtebantur Gētiles. Etenim libellus repudij reſtringebatur, quoniam in cauſa nō licebat repudiare, vtpote cū quis famā adimebat vxori ſuæ, & opprimebat non deſponſam: vt traditur Deut. 22. Vſuræ etiā non ſunt conceſſe in vniuerſum, ſed cum fratribus, id eſt, Iudæis prohibita, vt habetur Deut. 23. Plures vxores ducere reſtriſtum erat: nam etiā magnis perſonis, vt Regibus, vitio dabatur quā plurimam habere: vt cap. 17. Deut. indicatur. Salomon quoq; reprehenditur de vxorum multitudine 3. Reg. 11. & Eccli. 47. illi dicitur, *Inclinasti femora tua mulieribus. Potestatem habuisti in corpore tuo* (id eſt, illo liberè vſus es, laxando ad voluptatem compluribus vxoribus) *De-diſti maculā in gloria tua.* Odiū quoq; & vindicta, vix putabatur peccatum apud Gentes: hæc reſtriſta erant, ne liceret Iudæos odio habere; *Non odoris, inquit, fratrem tuū in corde tuo, ſed publicè argue eum, ne habeas ſuper illo peccatum. Non quæres vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuitum tuorū.* Quia igitur omnia fiebant à Gentibus, & Iudæis reſtriſta ſunt, & ſic conceſſa, ſi adhuc in illis eſſet peccatum, & tantū eſſet eos non punire, eadē eſſet ratio de alijs, in quibus reſtringebatur. Perinde enim eſſet vſura cū externo, atq; cum fratre; & odiū Chanaanæi, & Samaritani, atque fratris. Quartum exiſtit inconueniēs, quod ea quæ in Lege permittebantur, & peccata ſunt, non exprimuntur in Lege quaſi conceſſa, ſed ſupprimuntur: cū igitur iſta ſint expreſſa, haud ſunt eadē ratione permiſſa ſicut illa. Per Legem enim Moyſi cognitio peccati venit; vnde dictum eſt: *Annuntia populo meo ſcœlera eorum, & domui Iacob peccata eorū:* nullibi autem Moyſes hoc peccatū eſſe declarauit, quod tamē declarare debebat, ſi peccatum fuiſſet: aliàs digni excuſatione exti-

ſiſſent Iudæi, quē admodū Dñs dixit Iudæis: *Si nō veniſſe, & locutus fuiſſem eis, peccatū non haberēt. Nūc autem excuſationē nō habēt de peccato ſuo.* Et, *Si opera nō feciſſe in eis qua nemo alius fecit, peccatū nō haberēt: nūc autē & viderūt & oderūt, & me, & Patrem meum.* Quintū eſt incōmodum, quoniā nō omnia prohibita in Lege, pœna peculiari pleſtuntur Legis, vt detinere feruū vltra ſeptē annos; vendere ancillā à ſe cognitā, Exo. 21. Ergo illa, de quibus eſt ſermo, nō ob eā cauſā dicuntur permiſſa, quod nō habeat peculiare pœnā à Lege taxatā. Sextum incōmodum, quia benedicunt à Deo vtētes tali cōceſſione, vt, nō ſcœnantes fratri, ſed alieno, Deut. 23. Septimū inconueniens: Si lex humana poſſet licitū facere, quod permittit nō puniēdo, id proculdubio faceret; ergo Deus ſtatues id magis faceret, licet decerneret aliquid cōtra Legē Naturæ. Aliàs lex eius immaculata imperfectior eſſet humana, quæ nihil mali verbis ſtatuit, ſed ſilētio, & nō puniēdo permittit. Octauū abſurdū eſt hoc, quoniam Deus Lege ſua auerteret à ſe homines, & alliceret ad peccatū: quod prorsus eſt impoſſibile. Nonū inconueniens videtur, quod, vt ſupra probauimus, Dominus in hoc ſermone nō cōparat Legē ſuā cū abuſibus, vel vitijs Scribarū, vel Phariſæorū, vel Iudæorū, ſed cū perfectione, & iuſtitia Legis Moſaicæ, oſtendēs ſuæ legis iuſtitia lōgo interuallo illā Moyſi ſuperare. Si ergo repudiū iniuſtū ſuapte natura eſt, & Legis permiſſū minimè cōceſſum, ita vt redderetur licitū, profeſſo Dñs nō iuſtitia cū iuſtitia conferret, ſed iuſtitia cū iniuſtitia cōpararet. Poſtremū abſurdū & incōmodum eſt, quod hanc ſententiā tenentes, vt Sanctos excuſent, aiūt illos habuiſſe peculiarem Dei reuelationem ad ſimilia faciendū; quod tamē durum videtur, quoniam in Scripturis non fit mentio reuelationis talis, & ſine neceſſitate ponenda non eſt. Ideo melius reſoluitur argumentū, vt docet Epiſcop. Abulenſ. ſi dicamus, talia Iudæis ex varia diſpen-

Quintum abſurdum.

Exod. 21.

Sextū incōueniens.

Septimum.

Pſalm. 13.

Octauum.

Nonum.

Decimum ac vltimum.

Altera opinio lōgè probabilior, vt alia multa, ſic etiā repudium afferens Iudæis licitū fuiſſe.

Epiſc. Abul. in cap. 19. Matt. 4. 46

Quænam, & quanto laxiores Ethnicorum fuerint, quàm Iudæorum carnis licentiæ.

Deut. 22.

Infrā. 23.

Supra 17.

3. Reg. 11.

Eccli. 47.

Leuit. 19.

Quartum incommodum.

Eſai. 58.

ſatione

fatione licita fuiſſe, qua de his loquens licita eſſe faciebat: Gentibus verò non habebantur illicita, neque reprehendibilia, quia Deus tempore illo, ob populi ruditatē, nō imputabat illa ad peccatū, quia contra regulas erāt valde remotas à primis principijs iuris Naturæ, in quibus rationem obligationis non ita clarè videbant: conſuetudine præſertim, & poſitiua Lege in contrarium exiſtente: in talibus enim opinio præualet veritati. Cuius etiā genti licet ſecundum ſuam conſuetudinem operari, cum non conuincitur malè opinari. Atq; ob hæc rationem poſſunt nūc infideles vti repudio, cū necdū eis promulgatū ſit Euangeliū, quod ſua lege poſitiua declarat, & determinat, legē ipſā naturę diuortii prohibere, & multitudinē vxorū. Hinc veteres Romani repudia vxorū tāta libertate permiferūt, vt florēte adhuc Republice liceret cuiq; & quacūq; de cauſa, etiā occulta, vxorē dimiſſā ſine libello eijcere. Vnde Paulus Æmilii cū repudiaſſet Papyriæ vxorē ſuam, Muſonis viri Conſularis filiā, cū qua lōgo tēpore vixerat, & ex qua maximā prole ſuſtulerat, nempe maximū illū Scipionē Æmilianū; nullam diuortij cauſam indicare voluit; ſed percontantibus reſpondebat porrecto pede: *Hic calceus nouus eſt, & palcher: at nemo veſtrum nouit, qua pedē meum torqueat.* Cæſar Q. Pompeij filiam, ob ſolam ſuſpicionem repudiavit. Hæc tamē eſſrænata repudiadi licētia, à poſteriorib⁹ Romanis Imperatoribus correctæ eſt, vt in li. 5. Codicis, tit. 16. apparet: præceptumq; ne, ſine apertis, & designatis cauſis liceat repudiare, nec villo modo ſe expellere niſi adulterā, aut homicidā, aut plagiariā, aut veneficā, aut ſepulchrorū diſſolutricē, aut leſe maieltatis reā. Adde autorē oper. imperfe. in Matth. qui hoc loco pro hac ſententiā ſcribēs, ait: *Hæc ratione permiſiſt, vos dare libellū repudij, quia melius inducavit permiſſe lege matrimonia ſolui, quā odio cōpellente homicidiū fieri. Permiſiſt vobis mala facere, ne faceretis peiora. Ergo hæc vobis permiſſe do, non vobis*

Qua ratione nunc infidelibus liceat vti repudio.

Vale. Max. Quorundam repudia Romanorum.

Sueton. in Iulij Cæſ. vita cap. 6. Repudiū quibus tantū de cauſis fieri debet.

Autor Oper. imperfe. in Matth. ho. 33. ante medium, to. 2. operum B. Chryſoſtomi.

iuſtitia Dei demonſtrauit, ſed à peccato abſtulit cauſā peccadi, vt quaſi ſecundū Legē agētibus vobis veſtrū peccatū nō videtur eſſe peccatū. Sic ille, docēs à peccato abſtulit culpā peccadi: & paulo antè cōparauit hæc permiſſionem cū permiſſione offerēdi ſacrificia, & paulo poſt cōparat cū permiſſione ſecundarū nuptiarū facta ab Apoſt. Cōſtat autē & offerre ſacrificia, & ſcūdas nuptias p ſe peccata nō eſſe. Nec in prædictā ſolutionē quicquam militant quæ ex Scripturis adducuntur in contrariū. Nā in primis illud Genēſis nihil repugnat: *Quāobrem relinquet homo patrē ſuū & matrē, & adhærebit vxori ſuæ: & erūt duo in carne vna.* Dicit enim poteſt, autoritate hæc nō fuiſſe adeo clarā, vt poſſet tūc eos obligare: præſertim Lege repudiū cōcedente, & repudiata nuptias admittente. Deinde quod dicitur Deu. 24. de dimiſſa, q̄ polluta eſt, & facta abominabilis corā Dño, haud probat quod repudiare ſit peccatū: quia mulier nō erat quæ repudiabat, ſed quæ repudiabatur; & idēo propter repudiū nō poterat eſſe polluta peccato. Neq; per Legē fas erat mulieri repudiare virū ſuū, vt ſuprà attulimus ex Iosepho. Pollutio igitur corā Dño, nihil eſt aliud quā publica infamatio. Sic enim ex phraſi Hebræa dicitur fieri coram Dño, quoc publicè fit. *Sicut Nērod robustus venator corā Dño;* id eſt, publicus & nobilis prædo: & Samuel, *Loquimini,* ait, *de me corā Dño;* id eſt, publicè coram populo. Nec tertio quicquā facit dictū illud Malachiæ: *Vxorē adoleſcentiæ tuæ noli deſpicere. Quā odio habueris, dimitte, dicit Dñs Deus Iſraël: operiet autē iniquitas veſtimentū eius.* Vbi pronomē Eius, ad virū refertur, vt oſtēdit litera Hebræa. Iniquū ergo, & indecērat, vxorē dimittere. Sed certè autoritas Malachię, Iudæos, qui ante Malachiam erant, nondum obligabat, quia nondum erat ſcripta: poſteā autē ita Prophetas interpretabantur, vt non contradicerent Legi, quam putabant repudium concedere. Et quod dicitur de viro: *Portabit iniquitatem ſuam,* ad iniuſtū odiū

Quæ in contrarium ſunt argumenta, ſoluantur. Gen. 2. & Matth. 19.

Secundū argumentum. Deut. 24.

Iose. li. 14. anti. cap. 8. Pollutio mulieris diuſa coram Domino, quid ſit. Gen. 10. 1. Reg. 12.

Malach. 2.

Tertium argumentum.

Tom. 5.

Bb 2

potest

Viri iniquitas quænam operiat vestimentum eius apud Malachiam.

Quartum argumentum. & quid duritia cordis Iudeorum. *Matth. 19.*

Quantum argumentum.

Vbi Scripturarum permissio non re de notet illicitam *Luc. 8.*

Act. 16.

Repudium quatenus illicitum.

Gene. 2. Matth. 19.

1. Cor. 7.

Sextum argumentum. *Matth. 19.*

Septimum argumentum.

potest referri, & ad dimissionem Lege minimè concessam. Et quanquã ex Lege simpliciter repudiare licitum esset; odium tamen, quo tale repudium coniunctum erat, sine peccato esse non poterat: & hoc odium, vocat hinc iniquitatẽ viri Malach. Nec quartò item obstat, quod Dominus inquit *Matth. 19.* ad duritiam cordis eorum hoc esse concessum: nam per illam duritiam intelligit cor ob vehementes affectus non cedens, nec legem perfectionis patiens: Deus tamen attemperabat se eiusmodi cordi parua gratia adiuto, ne peccaret, dictis concessionibus vtẽdo. Quintò, nil impedit quod Dominus tradit, Moysen permisisse; quasi permissio non sit nisi de re per se mala & illicita: nam non semper in Scripturis permissio intelligitur de re illicita; sed quandoque etiam de licita, quẽadmodum *Luc. 8.* Dominus nõ permittit intrare nisi duos secũ; & *Paulus Act. 18.* *Non permisit me Spiritus Iesu intrare in Bithyniam.* Hinc tamẽ Dominus propriè vtitur voce permissio: nam res cõsiderata in se ipsa, & nõ ex accidẽti, illicita erat: & quia matrimonium secundum se indissolubile, secundum eius primæuam institutionem repudium erat illicitum: ex dispensatione autem factum est quod esset licitum. Et ideò Dominus rei naturam considerans, ita locutus est. Idcirco induxit matrimonium inter Adam & Heuã in innocentia institutum & perfectum: vnde ait, *Ab initio autem non fuit sic:* quemadmodum nec ab initio licita fuit multitudo vxorum, neq; rerum proprietates, sed communitas, quæ tamen licita fuerunt postea. Permissio ergo dicitur quandoq; de minùs bono, quo modo vsurpat *Paulus*, cum ait: *Hoc autem dico secundum indulgentiam, & non secundum imperium,* id est, permitto vt quisq; sua vxore vtatur, de qua erat sermo. Nec sextò etiam valet: *Quos Deus coniunxit, homo non separet.* Sed tunc soluebat Deus, Moysẽ illud concedẽte; & ita propriè hominem legem non soluebat. Septimò, ad re nõ est, quod obijci posset, matrimo-

nium admittens diuortium, non differre à concubinato, cum in vtroq; æquẽ liceat pro nutu dimittere vxorem. Respondemus enim, simile nõ esse. Nam ducens vxorem, animum perpetuò permanẽdi cum ea habere debet; etsi postea accidat repudium: quod non habet locum in concubinato: nam licet cõcubinatus ad mortem vsque duret, per accidens est: & ideò contra prolem est, cum careat permãssione ad eam debitẽ educandam. Lege etiam tenetur quis non vtendi cõcubina atque cum ea manendi, quemadmodum lege obligatur, vt permaneat cum vxore. Ad hæc, vxor virum dimittere non poterat, sicut poterat & debebat concubina dimittere concubinarium. Octauò, contra prædicta non facit, quod aliqui Patres videantur suscepisse à se repudiatas vxores, quemadmodum Abraham, mortua Sara, suscepit Agar de domo eiectam, vt colligi potest ex *Gene. 25.* & *Dauid Michol* à se ablegatam. Sed responderi facillè potest, ista vera repudia nõ fuisse, sed separationem ad tempus, quantum ad communem habitationem, quam Abraham fecit ex mandato Domini, dicentis; *Eijce ancillam & filium eius:* *Dauid* verò ereptam sibi vxorẽ violẽtia Saulis Regis, quæ nupserat Phalti filio Lais ad se reuocauit: nam si repudium verum fuisset, debebat saltem *Dauid*, qui post Legem latam fuit, eam ad se non suscipere, vt prohibetur *Deute. 24.* Quia igitur lex Naturæ, conceptio est naturalis menti indita & impressa, qua dirigitur in actibus suis ad agendum conuenienter ad finem: ideò omne quod reddit rationem fini à natura præfixo inconuenientem, cõtra eius legem est. Sed si omnino finem tollat, vt nimius cibus fanitatẽ, contra prima principia legis Naturæ est. Si autem finem non adimat, sed faciat difficilem ad eum peruentionem: quemadmodum est extra tempus edere; vel tollat, & impediat secundarium finem, vt bonam habitudinem in negotijs: tunc edere, directè non tendit in Legem naturæ,

Quantum inter sedifferat matrimonium & concubinitus.

Octauum argumentum.

2. Reg. 3.

Gen. 21. 1. Reg. 25.

Deut. 24. Quid sit lex Naturæ.

quia

Quoquo modo eius fini derogas: quã do non peccet.

1. Reg. 8.

Esther. 1.

Iudic. 15.

Cur diuortium Christianis illicitum.

2. Cor. 12.

Euangelicæ legis efficaciam.

quia in conclusiones ex per se notis intendit. Tamen, quia tales conclusiones nondum firmata lege Diuina, positua & humana, siue aliqua consuetudine, non sunt ita notæ cõmuniter, vt videatur ratio debiti; ideò contra eam faciens non peccat, etiam si non sit specialis Dei dispensatio: quia cuiusque genti facere licet, si nihil est, quo conuincatur malè opinari. Et ita omnia permissa Iudæis, à Gentibus fiebant, alios enim non concederentur: quia eis infirmi erant, non patiebantur; omnibus concessis Gẽtibus priuari, sicut habere Regem. Hinc legimus, fuisse inter Gentes repudij leges, vt constat de lege Medorum & Persarum sub Assuero contra Vasthi Reginam, *Esther cap. 1.* & de Iscario Samsonis Philistæo, qui, cũ ex istimasset primam filiam suam Sãonis vxorem exosam, tradidit vicino suo, *Iudic. 15.* sed ibi repudiavit pater, non vir. Extãt & Platonis leges repudium concedentes viris. Temporis autem progressu, & Christo luce veniente, debuerunt hæc declarari; & iam eis qui sub Christo sunt, illicita reddita, inter quæ repudium est illicitum, quod semper reuera fuit communiter & in vniuersum cõtra conclusiones, vel secunda præcepta iuris naturæ. Namq; ex diuortio sequebatur, vt proles destituerentur; vt nollẽt opera inuicem communicare, & thesaurizare filijs; vel nollẽt etiam vacare proli; & perfectè eam educare & erudire, accelerantes diuortium. Nulla ergo lex positua, etiam diuina (excepta illa *Gene. 2.* homini primo lata) diuortium prohibet, vel omnia quæ contra rationẽ sunt, præter Christi legem Euangelicam, quæ sola dat gratiam ad omnia peccata vitanda, & perfectè reducit ad rectam rationem. Etsi ergo repudium sine peccato possit fieri à Iudæis, quemadmodum & à Gentibus: tamẽ lata lex est, vt ostenderetur, Iudæis licere repudium, & ex formalibelli honestas viri & vxoris videretur & limitaretur; quia interdum non licebat, vt dictum est, repudiare. Et hæ-

tenus quidem de his, quæ in Lege vel permissa erant, vel præcepta circa repudium vxoris, dictum sit. Iam quod Dominus illi Legi addidit, diligenter est excutiendum.

Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam machari: & qui dimissam duxerit, adulterat. Etsi hæc tamen de dimissione vxoris, etiã quantum ad vinculum, fuerit sermo, nam in lege tam vir dimittens, quã vxor dimissa, nouas nuptias contrahere poterant: tamen in hac sententia Dominus restringit sermonẽ ad dimissionem vxoris duntaxat, quantum ad torum, siue cohabitationem: nam illam priorem dimissionem in Euangelio nunquam nouit Ecclesia Christi, nec in praxim deduxit, neq; per decreta sua probauit: sed potius illam, vel in causa fornicationis improbauit & reiecit. Atq; ita hoc posito veluti fundamento (quod clavis est omnium Scripturarum aperientium; nam sine Spiritu sancto, qui in Ecclesia tanquam Doctor & magister assistit, Scripturæ haud valent intelligi) dicimus non licere in Euangelio post diuortium nouum conciliare matrimonium. Nullus enim Orthodoxus Christianus, præsertim apud Latinos, & Græcos antiquiores, ausus est post repudiatam vxorem propter fornicationem, aliam ducere, illa viuẽte, aut qui repudiatã post fornicationem duxerit, aut cui hoc Ecclesia facere tentanti permiserit: sed omnes Patres antiqui vno sensu docuerunt, vinculum coniugale manere vsque ad mortem, etiam diuortio legitimè factò: & probatur multis rationibus. In primis, quia si id licitum esset in causa fornicationis, iustitia Euangelica à Christo indita non superaret iustitiam legis: nisi quod ibi in plurib; liceret. causis, in Euangelio non nisi in vna tantum fornicatione, quæ plerunque affingi posset, vel etiam per virum causas & occasionem fornicandi vxori præbetem, ad dissolutionem matrimonij quæri. Repudium autẽ in Lege, ad duritiam cordis eorũ permis-

Diuortium, seu dimissionem vxoris hinc Christus quomodo cõarctet.

Clavis omnium Scripturarum quænam sit.

Christiani vinculum coniugij semper esse insoiubile probatur.

sum erat. Si ergo in causa fornicationis liceret in Nouo Testamento, duritia cordis nondum omnino esset ablata, & sic lex Euangelica non esset omnino perfecta. Deinde in hoc loco tantum dicitur, *Omnis qui dimiserit uxorem, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat*: nihil hinc traditur de viro, an aliam possit uxorem accipere: imò potius si dimittens facit uxorem mœchari, insinuatur quod adhuc vinculum manet cum dimissa; & si qui dimissam ducit, adulterat: ergo per dimissionem in causa fornicationis, non erat soluta à lege viri. Tertiò, idem probatur ex alijs locis Euangelij, qui hunc illustrare possunt: nam Mar. 10. & Luc. 16. absolute sine exceptione Dominus loquitur, & ait: *Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit; adulterium committit super eam* (videlicet in eius iniuriam) *& si uxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur*: ubi Dominus parem constituit vxoris cù viro conditionem, & neutri cõcedit post diuortium nouas nuptias. Lucas autem habet: *Omnis qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, mœchatur: & qui dimissam à viro ducit, mœchatur*. Cum ergo Dominus requisitus de vinculo matrimonij ab Apostolis idoneè & copiose responderit, & Euangelistæ satis enarrauerint ei⁹ respõsum; nullamque adiecerint causæ fornicationis exceptionem vt necessariã: quærenda via est qua Euangelistarũ verba inter se cõueniant. Nec enim dicendum est, Marcum & Lucã, minus perfectè verba Domini retulisse, prætermittendo rem tanti momenti; aut idem omisisse, quòd Mattheus exceptionem fornicationis scripsisset; quasi Apostoli res scribendas inter se partiti sint, aut inuicem contulerint. Vt ergo conueniant Euangelistæ, necessarium est, causam exceptionis à Matthæo solo præscriptã, ad solam dimissionem tori siue conuictus esse referendam, quod Marcus & Lucas exceptionem supprimendo insinuare videtur. Nec enim melior est interpres Euangelistæ, quam

Secundum argumentum

Tertium argumentum. Mar. 10.

Luc. 16.

Illud verbũ: Nisi ob fornicationem, cur solus referat Matth. non Marcus, neque Lucas.

alius Euangelista. Et nota, tam Marcum, quam Lucam dixisse, *Quicumque, vel, Omnis qui dimittit, &c.* vt illos regulam vniuersalem tradidisse intelligas. Quartò, Dominus hinc restituit matrimonium ad primam eius institutionem in statu innocentie, quæ admodum docent Doctores, & ipse Dominus indicauit, dicens: *Ab initio autem non fuit sic*: id est, Neque habebat locum causa fornicationis ad vinculum soluendum: neque diuortium tale concessum fuit. Et subdit: *Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet*: id est; qui cum prius duo essent, & vnum per matrimonium facti sint, ab homine dissolui neque possunt, neque debent: id est, nec ab homine Moyse, qui permisit tantum ad tempus, nec à magistratu, nec ab hæreticis, nec à summo Pontifice, neque de nique à quocumque homine, nisi à solo Deo. Quintò, Apostoli intellexerunt non esse dimittendam uxorem ea lege, vt ducatur alia: nam dixerunt Matth. 19. *Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere*. Quib⁹ Christus respondit, *Non omnes capiunt verbum istud*, scilicet manere dimittentem in causa fornicationis sine spe noui coniugij. Vnde subdit: *Sunt eunuchi, qui se ipsos castrauerunt propter regnam cælorum*. Nec enim verisimile est, Apostolos, cum Christus disputaret cum Pharisæis, sic eum interrogasse, sed domitatum, ubi Dominus æquauit in dimissione fœminam viro, vt Marcus aperte tradit, & Paulus etiam indicauit: quod tamen in Lege non erat concessum. Sextò, pugnat illa sententia cum Scripturis, & cum ipsius rationis æquitate. Cum Scripturis quidè apertis, quibus docetur vinculum coniugale esse insolubile, vt Rom. 7. *Mulier alligata est Legi, quanto tempore viuit vir eius*. Igitur viuet viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Et rursus 1. Cor. 7. *Mulier alligata est Legi, quanto tempore vir eius viuit: quòd si dormierit vir eius, liberata est à Lege*. Vides aperta Pauli testimonia de indissolubili coniugij vinculo nisi per mortem. Idem etiam æquitas rationis dicitur. Ab-

Matth. 19.

Quartum argumentum.

Matth. 9. & Gen. 2.

Explicit id: Quod ergo Deus coniunxit, homo nõ separet.

Quintum argumentum. pro matrimonij insolubilitate.

Matth. 19.

Mar. 10. Rom. 7. & 1. Cor. 7. & seq.

Sextum arg.

Rom. 7.

1. Cor. 7. Eandem indissolubilis coniugij veritatem quæ item ratio de monstrat.

furdum

furdum enim esset, si adultera, & iustè dimissa à viro, liberior esset probra matrona, & iniustè repudiata, vt huic non liceret, illi verò liceret alteri nubere. Idcirco quòd dicitur: *Et qui dimissam duxerit, adulterat*, intelligendum esse de dimissa ob fornicationem, tradunt Chrysostramus, & Theophylactus; aut certè accipi potest de dimissa ob quamuis causam, licitam, vel illicitam. Septimò, optimus verborum Christi interpretes est B. Paulus, qui 1. Cor. 7. de dimissione loquens, scribit: *Ijs autè, qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, nõ ego, sed Dominus*. Vbi primò se indicat præceptum Domini de inseparabili vinculo matrimonij fidelium explicare, vt Patres exponunt. Vnde subdit: *Uxorem à viro non discedere, quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat*. Vbi vides, Apostolum tradere Domini præceptum, & explicare, quòd in causa fornicationis, neque vir uxorem, neque vxor virum dimittat. Nam si de hac fornicatione non loqueretur, non satis perfectè Apostolus præceptum Domini declarasset, minimè docendo, quid, si fornicatio accideret, esset faciendũ. Deinde si causa vxoris discedendi esset iniusta, non daret illi optionem triplicem: vel non discedendi à viro, vel manendi innuptam, vel reconciliandi se viro, sed omnino iuberet reconciliationem, & reditum ad virum suum. Nam quis præciperet furri, ne quid raperet? quòd si rapuerit, alteri rapiendum ne exponat: cum potius præcipiendum sit illi, vt statim oblatum restituat; fur enim semper est in mora: sed potius præcipiendum, vt redeat, ac reconcilietur. Præterea, si exhortatur uxorem, vt reconcilietur: ergo non erat prius vinculum solutum: aliàs quippe ad fornicationem, vel adulterium adhortaretur, cum per reconciliationem non fiat de integro matrimonium iam dissolutum. Ad hæc si extra causam fornicationis discessisset, faceret virum mœchari, vt vir relinquens uxorem extra fornicationem, facit eam mœ-

Chryso. ho. 17. in Mattheũ 20. 2. Theophyl. ibid. Septimũ argumentum. 1. Cor. 7.

His verbis Apostoli: Iis qui matrimonio iuncti sunt, præcipio nõ ego, sed Domin⁹, uxorem à viro non discedere, & reliqua, eundem matrimonij insolubilem nexum ostendere. Secunda ratio.

Tertia ratio.

Quarta ratio

Rom. 7. 1. Cor. 7.

chari; ac proinde indiceret illi ad virum suum reditum. Demum Paulus præcipit uxorem à viro non discedere: quomodo ergo præciperet in illicita manere discessione? Ergo, non obstante fornicatione, aut quauis iusta causa, manet adhuc vinculum coniugij, ob quod maneat innupta. Quod ergo loquatur in causa fornicationis à Domino expressa, ex multis constare potest. Primò, quia ait: *Præcipio nõ ego, sed Dominus*. Deinde testantur Patres; vt Euaristus Pontifex epist. 2. & Alexander III. in cap. *Ex parte*, de sponsalibus; Hieronymus in epistola ad Amanandum, Augustinus lib. 2. de adulterinis coniugijs ad Pollentium; Theodoritus, & Oecumenius in verba 1. Cor. 7. Haymo, & B. Thomas, de illa fornicatione expresse loqui Apostolum docent. Tertiò idem ostenditur: nam si de alia causa, præter illam fornicationis, esset sermo apud Paulum, Paulus suadens manere fœminam innuptam, Christo aduerfaretur dicenti: *Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet*. Nam in quacunque alia causa præter fornicationem, quam solam excepit Christus, homo esset qui solueret matrimonium, non Deus. Quartò, quia postquam dixit de uxore ne virum dimittat, subdit: *Et vir uxorem non dimittat, id est, non discedat ab uxore: quòd si dimiserit; maneat innuptus, aut uxori reconcilietur sua*. Hoc enim esse suppleendum, docet in primis ratio ipsa. Cur etenim mariti ratio in hac parte maior esse debuit, præsertim cum, si indulgentia esset vtendum, sexui fuisset indulgendum infirmiori? Quod si voluisset marito aliquid plus indulgere, declarauisset apertius omnino, nec ré tanti momenti ita frigidè præterisset: maxime cum Dominus Mar. 10. æqualem viro, & vxori statuât regulam. Docent deinde Patres, Augustinus, Anselmus, & Dionysius, ac nonnulli alij. Si secus namque esset de viro dimittente, ac de uxore discedente, profectò ad integritatem doctrinæ erat exprimendum, ne falso Pauli verba intelligeretur. Verba

Quinta, & postrema ratio.

Idem sensus Apostoli confirmatur alijs argumentis.

Ibidem.

Euaristus Papa.

Alex. III.

Hieron. to. 3. circa medium.

Aug. to. 6. prope finem.

Theodori. par. 2.

Oecumen. Haymo.

B. Thom.

His in verbis Apostoli: Et vir uxorem nõ dimittat, quid suppleendum.

1. Pet. 3.

Aug. c. 16. li. 1. de ser. Domini in Monte, in princ.

Anselm. in hac verba, tom. 2.

Diony. Carthus.

Augusti-

Augustini lib. 1. de serm. Domini in Monte, hæc sunt: *Apostolus dicit: Ijs qui sunt in coniugio, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discede re: quòd si disceperit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Potest enim fieri ut discedat ea causa qua Dominus permittit. Aut si femina licet virum dimittere, etiam præter causam fornicationis, & non licet viro, quid respondebimus de hoc quod dixit posterius, Et vir uxorem ne dimittat? Quare nõ addidit, Excepta causa fornicationis, quod Dominus permittit? nisi quia similem formam vult intelligi, vt si dimiserit (quod causa fornicationis permittitur) maneat sine uxore, aut reconcilietur uxori. Non enim malè reconciliaretur vir illi mulieri, quam cum lapidare nemo ausus esset, dicit ei Dominus, Vade, & vide deinceps ne pecces. Hic finit ille.*

Et confirmatur hic sensus: quia Apostolus docet, Dominum dedisse illud præceptum uxori, quod nullo modo dicere potuit, nisi quia pro certo, & indubitato habuit, virum & uxorem pares esse in causa diuortij; & idè illa omnia quæ Christus dixit de viro dimittente uxorem, Paulus necessaria consequentia deriuauit ad uxorem dimittentem virum: & ob eandem causam dixit esse à Domino præcepta, & de viro loquens non curauit apertè explicare illa omnia, quæ perspicuè de uxore dixerat, quia viderat Christum satis apertè de viro fuisse locutum, ex cuius verbis colligit præceptum de muliere: Quod nõ solum factum est ob Apostoli familiarem *ἑπαγγελίαν*, id est, sermonis breuitatem, sed etiam ob eam causam, quia mulieres cupidiores sunt, alieni matrimonij, & affectuum suorum incontinentiores, ac vt plurimū imprudentiores: idè prius, & clariùs de muliere præcepit ne discedat, vel maneat innupta. Silentium ergo Pauli pro hac sententia facit. Quod si ita est, explicat Apostolus præceptum Christi apertum datum Phariseis in causa fornicationis: & explicationem factam Apostolis domini, vbi vxor & vir ad paria iudicantur in Nouo Testamèto,

quemadmodum hoc loco Pauli, & Mar. 10. clarè dicitur. Nam si vir dominium integrum super corpus vxoris habet, & mulier super corpus viri, vt possit vt, cum velit, tanquam sua re, & abdicare; si vir potest vxorè abdicare; equo iure, & pari in causa idem mulier poterit. Nam alioqui femina non haberet dominium super corpus viri: namq; censenda potius esset usufructuaria, vt sic dicam, quàm domina. Atque ita hoc loco Chrysostomus declarat homil. 19. super priorem ad Corinthios, in verba illa. 1. Cor. 7. dicens: *Multis in locis magnam tribuit viro prærogatiuam. In Veteri quidem Testamento, inquit, & sub viri potestate eris, & ipse tibi dominabitur. Paulus autem ita diuidit, Vnusquisque uxorem suam sicut seipsum diligat: vxor autem virum timeat: hoc autem in loco, neque maius, neque minus est, sed vna potestas. Quid tandem? cum de pudicitia sermonem habeat, in alijs quidem superior sit, inquit, vir, hic pudicitia ratio habenda est: vir sui corporis potestatem non habet, neque vxor. Magna hic paritas, & cupiditas nulla. Sic ille: quæ sequitur Theophylactus. Basilii Can. 9. *Quod Dominus pronuntiauit de non dimittenda uxore, excepta causa fornicationis, ex aquo, tum in viros, tum in uxores conuenit. Ambrosius hoc idem docet, & Hieronymus 3. 2. quæst. 5. cap. Præcepit, & August. ibidem cap. Apostolus. Ad paria iudicantur vir, & vxor; Primasius, & Anselmus super verba. 1. Cor. 7. idem testantur.**

Nec obstat, verbum reconciliationis spectare ad eum qui offendit, & ita non esse ad propositum fornicationis vxoris: quia illa, de qua Paulus loquitur, nõ videtur fornicata, cum detur ei optio, vel reconciliationis, vel permanendi sine reditu ad virum, & per eam, & non per virum fiat; quòd si per virum staret, eum, & non eam exhortaretur ad reconciliationem. Illa ergo, quæ innocens est, non valet reconciliari: quod proprium est rei. Dicendū est, verbum *καταλλάττω*, quo vtitur Apostolus, conuenire nõ tantum reo, sed cuiunque resarciendi amicitiam, & ineunti gratiam, licet

Mar. 10.
1. Cor. 7.

B. Chrysof.
tom. 4.

Gen. 3.

Ephes. 5.

Theophyl.
B. Basil. epist. 1. ad Amphilocho.
B. Ambros. Hierony. August.

Primasius Aug. discipulus.

B. Ansel. Soluitur hoc: Iubetur mulier viro suo reconciliari, non contra: vir igitur est solutus ab uxore.

Idan. 8.

Prædictus Pauli sensus de insolubili coniugio amplius corroboratur.

Cur Paulus mulieri præcipiat à viro suo non discedere, non contra.

2. Mach. 1.

Coloss. 1.

Quintum argumentum.
1. Cor. 7.

Rom. 7.

B. August. tom. 6.

Coniugij Christiani iustitia tripliciter maior est illa matrimonij legalis.

Hæc obiectio diluitur: Perfectam separationem vbi que Scripturaverbo dimittendi significat.
Sueton.

alterius causa perditam: vnde 2. Machab. 1. Exaudiat (Deus scilicet) orationes vestras, & reconcilietur vobis: & Paulus ait, Christum reconciliare, seu pacificare terrena, & cælestia, id est, Angelos qui non peccarunt. Cicero in epistolis, patrem offensum reconciliari filijs suis sæpe ait. Quinto, Apostolus in dicto cap. 1. Cor. 7. subiungit: *Mulier alligata est legi quanto tempore vir eius viuit: quòd si dormierit vir eius, liberata est à lege: cui autem vult nubat, tantum in Domino: ego tantum morte vinculum matrimonij dissoluitur; & non per fornicationem, aut aliam causam. Et ad Rom. 7. Nam qua sub viro est mulier, vi uenit viro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri: Ergo per adulteriū non soluitur vinculum matrimonij, quandiu coniux viuit, vt Augustinus lib. 2. in Pollentium cap. 4. docet. Ex disputatis igitur elicimus virum non posse dimittere uxorem in Nouo Testamento, vel contra, uxorem virum, ita vt secundò possint connubium iterare. Ex quo apparet, iustitiam à Christo in Nouo Testamento præceptam, in tribus excedere illa veteris. Primò, quòd in illa diuortium, pluribus excusis esset permissum, & concessum; in Nouo, in causa fornicationis tantum. Deinde quòd in Veteri erat permissio ad dimissionem etiam ad soluendum vinculum, in Nouo verò ad tori, & cohabitationis dissolutionem tantummodò. Tertio, in Veteri Instrumento tantum viro permissum erat repudiare uxorem, non autem uxori repudiare virum: at in Nouo tam vir, quàm vxor, in actu repudij pares sunt effecti.*

Nec valet in contrarium, quòd verbum dimittendi in Scripturis semper significet solutionem quantum ad vinculum, imò etiam apud Gentiles: ait enim Suetonius in Tiberio cap. 10. *Dubium, vxoris ne radio, quam neque criminari, aut dimittere auderet, neque ultra perferre posset, an vt vitato assiduitatis fastidio, autoritatem absentia tueretur, &c.* Et cap. 35. iusdem libri: *Equiti Romano, inquit, iusiurandi*

gratiam fecit, uxorem in stupro generi cõpertam dimitteret, quam se nunquam repudiatum antè iurauerat. Hæc ille. Sed et si id verum sit apud Gentiles; in Scripturis tamen id semper obseruari negamus: sed interdum de separatione tori, & in hac significatione vsurpari verbum dimittendi, probatur ex ipso Paulo, & Euangelio. Ille enim postquam dixisset de muliere à viro discedente, vt maneat innupta, vel viro suo reconcilietur, ibi subdit: *Et vir uxorem non dimittat; & suppleendum est, vel maneat innuptus, vel vxori reconcilietur: Ergo dimissio tam viri, quàm vxoris, intelligenda est de separatione tori. Similiter cum Paulus ait: Si quis frater uxorem habet infidelem, & hac consentit habitare cum illo: non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illo: non dimittat virum.* 1. Cor. 7. vbi, quia matrimonium nondum erat solutum, hortatur fidelem ad permanentem cum coniuge infideli ad vnà habitandum, ac mutuum debitum reddendum: & ita non dimittere, intelligitur de separatione tori, & communis habitationis; nunquam enim soluitur vinculum coniugale, quòd est in matrimonio infidelium, per conuersionem alterius, nisi quando pars infidelis requisita, aut non vult cohabitare, aut non sine iniuria Creatoris: vt superius diximus. Similiter quòd Matth. 1. dicitur de Ioseph, quòd voluit occultè dimittere Virginem prægnantem, de dimissione seu separatione quantum ad cohabitationem est sermo, quòd verbum Græcum ἀπολύειν, ostendit; & ratio confirmat. Non enim licebat in lege diuortium quantum ad vinculum, nisi dato libello repudij, quem Ioseph dare non cogitabat, quia occultè volebat dimittere: quòd si voluisset cum alia contrahere, traduxisset penitus, & infamasset. Porro Mattheus capit. 5. & 19. pro verbo dimittendi vtitur voce, ἀπολύειν, quòd est, priuare se tantum vsu coniugij, & excludere domo; non autem significat solutionem

Exempla in contrariū ex Paulo.

1. Cor. 7.

Coniugij infidelium nexus quando dissoluatur.

Matth. 1. Exemplū ex B. Matthæo.

Deut. 24.

Ἀπολύειν Græcè quid, & quid etiā λύειν apud Paulum. Matth. 5. Infra. 19.

Ἀποδέναι
Græce quid,
& quid etiā
ἀδός apud
Paulum.

1. Cor. 7.

Coniugij de
bitum quod
nā affirmati
uū sit, quod
verō negati
uum.

1. Cor. 7.

Huc argū
mento respō
detur: Coniu
gij insolubi
litas alio stri
ctiori verbo
quā dimit
tendi notari
ā Christo de
buerat.
Matt. 5.

Hoc etiā sol
uitur: Si Chri
stus hoc loco
de dimissio
ne quantum
ad torum lo
queretur,
quorū hoc,
cū aliæ (quæ
cenferur) di
uortij causæ
nō deessent.

vinculi, vel ligaminis, vel potestatis
coniugalis, quam quisq; coniux ha
bet super corpus alterius : solutio
quippe vinculi coniugalis, à Pau
lo dicitur ἀδός à verbo ἀδέναι, quod
proprie est vinculū soluere, qua Pau
lus eodē capitulo vtitur, cū ait: *Al
ligatus es vxori? noli querere solutionē*:
vbi alligationi opponit solutionem.
Atq; hanc verborū Græcorum dif
ferentiā annotauit quidam ex loco
quodā Chrysofomi. Nā post quod
libet matrimoniū contractū, & ratū,
duplex confurgit inter coniuges
mutua obligatio; altera affirmatiua,
qua sibi inuicē reddere debent mu
tuum obsequium: & hæc prorsus tol
litur per dimissionem: altera est ne
gatiua, qua quisq; eorū lege cōiugij
tenetur alteri nemini facere sui co
piam per copulam coniugalem, nisi
illi soli, cui se alligauit per matrimo
nium: & hæc non tollitur nisi per
mortem alterius coniugis, iuxta il
lud Apostoli: *Mulier alligata est legi
quanto tempore vir eius viuit.*

Neq; obstat, Dominum eadē voce
in diuersis significatis vti. Nam sicut
legem Euangelicā strictiorem, quā
erat Vetus Testamentum, statuebat,
vel potius restituebat: ita tum stri
ctiore verbi significatione est vsus,
volens vt iustitia nostra abundaret
plusquā scribarū & Phariseorum. Et
cū Christus vniuerse dixit: *Et qui
dimissam duxerit, adulterat*: profectō
dimissa, siue in causa fornicationis, si
ue extra illam, quantum ad torum in
telligitur: nam si dimissa esset, quod
ad vinculum attinet, nemo se illi cō
miscendo adulteraret.

Nec secundō obstat, quod si esset
sermo de dimissione quantū ad torū,
multæ aliæ causæ communiter à
Doctōribus dentur, in quibus liceat
dimissionem matrimonij circa torum
& cohabitationem facere: vt si
mulier nollet cohabitare sine iniu
ria Creatoris, vel viro suo impedimē
to esset ad virtutem; vel si alter con
iugum incidat in heresim, potest fie
ri separatio, vt constat ex capit. *De il
la*, & sequenti, de Diuortijs. Et Chri
stus supra præceperat oculum scan

dalizantem erui, & manum scandali
zantem abscindi: ergo etiam vxor, si
impedimēto sit viro ad pietatem, vel
si laboraret morbo periculoso, &
contagioso, vt lepræ: & similes cau
sæ quam plurimæ. Respondendum
est: Alias causas subesse nō negamus:
sed hæc præcipuè, & directè repu
gnat legi matrimonij, & primum lo
cum tenet in dimissione circa torū:
quia semel dimissa (quod quidem au
toritate ecclesiæ fieri debet, vt ha
betur extra de diuortijs, capit. *Signi
ficasti*) licet postea adultera conuer
tatur, non cogitur maritus eam sus
cipere, nec etiam ingredi in religio
nem, sed tantum continere manen
do in seculo. In apostasia autem, vel
heresi, debet vel suscipere, vel intra
re in religionem. Et hoc fit, quia li
cèt maiora sint illa crimina, adulte
rium tamen magis opponitur matrimo
nio; & ad adulteram accedens, di
gamie irregularitatem incurrit. Po
test ergo vir vxorem veneticam, ho
micidam, aut furtis deditam, vel ali
ijs criminibus obnoxiam (de qua
disputat Origenes in cap. XIX. Mat
thæi, an possit dimitti, an necessariō
sit retinenda ob Domini præceptum
vetans dimitti, & equitate autem aliud
postulante) a se dimittere; solam ta
men causam fornicationis Dominus
expressit, quod hæc sit propria di
uortij causa in coniugio, cū reli
quæ omnes causæ sint generales à
quouis societate Christianum libe
rantes) & quod ob fornicationem li
ceat in perpetuū dimittere, etiam si
is qui peccauit, pœnitentiā egerit, &
à peccato suo resipuerit. Aliæ autem
causæ cōplētētes morbū aliquē cō
tagiosum, tēporariæ sunt: & si cōtin
gant morbo contagioso eā mūdari,
debet pars altera eam recipere.

In sola igitur fornicatione datur
copia dimittendi vxorē quātum ad
vsū coniugij. Primō, quia est in fi
dem matrimonij: & idēd fragen
ti potest fides frangi, id est, non
reddi debitum, quo se priuauit ex
natura fornicationis. Item, ne vi
deatur Dominus velle fauere vxor
is, vel viri peccato. Ad hæc, quo

Quando ma
ritus vxorē
dimissam re
cipere nō de
beat, quādo
debeat, &
quare.

Orige. tra.
8. in Mat
thæi. tit.
carnedum,
tom. 2.

Vir vxorem
fornicariam,
innuptam ta
men, cur di
mittere pos
sit.
Secunda ra
tio.

niam,

Thom.
Bonauent.

1. Cor. 6.

Vxorē dimit
tendi adulte
rā qualis sit
illa potestas.

Septem cau
sæ vxorē non
dimitte di for
nicariam, ex
plicatur bre
uiter.

Per fornic
ationem hoc
loco quid.

niam, vt testantur Thomas, & Bona
uentura, fornicatio non tantum est
culpa contra Deum, & animam, &
propriū corpus, vt Paulus docet, sed
etiam directè contra bona matrimo
nij: quia tollitur per eam cognitio
certa prolis: & fides promissa frangi
tur; & significatio non seruatur, cū
alter cōiugum carnem suam diuidat.
Intelligenda est autem ista potestas
dimittendi adulteram, cū is, qui di
mittit, non est fornicatus: vel vxorē
non prostituit suam: vel eam non co
gnouit post fornicationem: vel non
fuit fornicatio in infidelitate post di
uortium: vel quæ fornicata est, non
suum virum simpliciter putauit suū:
vel vi est oppressa: vel eum cui nu
psit, accepit, credens priorem mari
tum fuisse mortuum. In omnibus e
nim his causis licet fornicatio sit, se
paratio tamen tori nō fit: extra quas
licet sit, modō non ex vindicta fiat,
sed vt vitet infamiam, vel vt ipsa cor
rigatur. Hinc Doctores in his versu
bus declarant causas, quibus forni
cantem non licet dimittere:
*Simile, prostituens: vis: mors, & credita
forma.*

Si cōuertatur: post nouit: mittere nequit.
& per Simile, intelligimus, si vir etiā
adulterij fuerit conuictus: per secū
dum, si vir ipse vxorē prostituat: per
tertium, violentiam qua ab altero vx
or inuita comprimitur: per quartū,
cū vxor ex ignorantia inuicta pu
tat virum mortuum, & alteri nubit,
debet redire ad priorem virum: per
quintum, cū ab eo cognita est, quæ
inuictè, & sine culpa credebat suum
virum: per sextum, si infidelis dimis
sa ab eo, qui factus est Christianus,
conuerti velit ad Christū, tunc con
uersam iubetur vir nondum vxora
tus, vel nondum in sacris ordinibus
constitutus, vxorem recipere: per
septimum intelligitur recōciliatio,
id est, postquam ab adulterio vir si
bi resipiscens vxorem reconcilia
uit, nō potest eam dimittere. Et per
fornicationē, quæ hinc excipit Domi
nus, non tantū intelligēda est carna
lis coniunctio cū non suo, verū etiā
fornicatio spiritalis apostasię, vel hæ

refis, quemadmodū inquit Augusti
nus: eo quod Paulus permittat viro
fidei dimittere vxorē infidelē pro
pter infidelitatem, quæ fornicatio
quædam spiritalis est. Ex quo Au
gustinus colligit: *Si infidelitas fornic
atio est, & idololatria infidelitas, & auari
tia idolatria, non est dubitandum & auar
itiā fornicationem esse. Quis ergo iam
quamlibet illicitam concupiscentiam po
test rectè à fornicationis genere separa
re, si auaritia fornicatio est.* Hactenus
ille, quem sequuntur auctor qui pu
tatur Ambrosius, & quidam alij: nam
in illa etiam re licet tori separationē
facere. Augustinus tamen lib. Retra
ctionum hoc dictum retractat, &
solum licere diuortium in causa car
nalis fornicationis decernit. Meritō
autē non potest fornicatio tam ge
neraliter accipi: nam sic sequeretur
ob quoduis peccatum mortale fieri
posse diuortium: quod falsum est, &
contra sacros Canones. Nam capit.
Qua sunt, de diuortijs, asseritur, quod
mulier pro furto, vel alio crimine ni
si fidei suę religionē corrumpere ve
lit, ab eo separari nō debeat. Et si ergo
idololatria, vel heresis in Scripturis
dicatur fornicatio, hinc tamē proprie
accipitur de corporali, vt adulteriū,
vel aliū illicitū cōcubitum includit.
Quia hic Dominus loquitur de con
iugio fidelium, quorū ambo fidem
Euangelicam susceperunt: Paulus
verō de coniugio infidelium, quorū
alter ad fidem conuertitur. Plurima
etiā alia argumenta sūt cōtra prædi
ctā expositionem, sed illa seruamus
suo loco soluenda, nepe cū tractabi
mus locū Matth. 19. ex quo sumēda
erūt quæ hinc desunt. Interim paucis
autoritatibus Patrū, & Conciliorum
cōfirmabimus hunc sensum. In pri
mis est Canō Apostolorū. XLVIII.
siue secūdū alios. XLVII. qui sic ha
bet: *Si quis laicus cū suā à se vxorē abij
cit, alterā duxerit, aut ab alio dimissam,
cōmunionē segregator.* Qui cū sit vni
uersalis Canō, omnes dimissionis spe
cies, id est, in causa fornicationis, si
ue extra illā, cōplēcti debet. Deinde
Euaristus epistola sua secūda ad A
fricanos ait: *Sicut vir nō debet adultera*

Aug. lib. 1.
sermo. Do
mini in Mō
te, cap. 26.
tom. 4. cir
ca finem.
Idem infra
cap. 28. ini
tio.

Ambros. in
capit. 7. ad
Roman. &
ad Corinth.
tom. 5.
Aug. lib. 1.
1. Retracta
tio. cap. 19.
tom. 1. inia
tio.

Fornicatio
quæ nam im
propria, & me
taphorica.

Lib. 8. tra
ct. 44. 45.
46. 47. &
48.
Eadem ver
tas coniugij
ad vinculum
insolubilis
grauissimise
terum Patrū
testimonijs
confirmatur.

Euaristus
Papa.

re vxorē

re uxorem suam, ita nec Episcopus ecclesiam suam, id est, ut illam dimittat, ad quam sacratus est, absque inevitabili necessitate, aut Apostolica, vel regulari mutatione: nec alteri se ambitus causa coniungat. Et sicut uxori non licet dimittere virum suum, ut alteri se (vivente eo) matrimonio societ, aut eum adulteret: licet fornicarius sit vir eius, sed, iuxta Apostolum, aut viro suo reconciliari debet, aut manere in nupta: ita ecclesia non licet dimittere, aut ab ea segregare Episcopum suum, ut alteri, vivente, eo accipiat: sed aut ipsum habeat, aut innupta maneat: id est, ne alterum Episcopum (suo vivente) accipiat: ne fornicationis, aut adulterij crimen incurrat. Hæc ille: qui locum Apostoli, i. Corin. 7. de uxore dimittente virum fornicarium interpretatur. Ad hæc, Innocentius. I. epist. 2. ad Vetricum Episcopum cap. 12. Si enim de omnibus hac ratio custoditur, ut quacunq; vivente viro, alteri nupserit, habeatur adultera, nec ei agenda penitentia licetia concedatur, nisi vnus ex eis defunctus fuerit: quanto magis de illa tenenda est, quæ ante immortali se spõso coniunxerat, & postea ad humanas nuptias trãfere elegit? Idem in epist. ad Exupe. Tolos. Episc. c. 6. De his etiã, inquit, requisivit dilectio tua, qui, interueniente repadio, alij se matrimonio copularunt: quos in vtraq; parte adulteros esse manifestum est. Qui vero vel uxore vivente, quavis dissociatum videatur esse coniugium, ad aliam copulã festinarunt, neq; possunt adulteri non videri, in tantum, ut etiam hæc persona, quibus tales coniuncti sunt, etiã ipsa adulterij commissa videatur, secundum illud quod legimus in Euãgelio: Qui dimiserit uxorem suã, & aliã duxerit, moechatur: similiter & qui dimissã duxerit, moechatur. Sic ille, nihil denuò statuens, sed declarans illud vinculum. Itẽ Leo Papa, ut habetur. 30. q. 5. c. Qualis. Qualis, inquit, debeat vxor esse, quæ habenda est secundum legẽ, virgo casta, & despõsata in virginitate, & dotata legitime, & à pariteribus tradita spõso, & paranympis accipiẽda, & ita secundum legẽ & Euãgelij publicis nuptijs in coniugium liquidẽ sumẽda: & omnibus diebus vita sua (nisi ex cõsensu, & causa vacandi Deo) nunquam propter hominẽ est separanda, & si fornicata fuerit, dimittenda

Inno. c. I.

Epist. 2.

Leo. Pont.

sed illa vivente, altera nõ ducenda: quia adulteri regnũ Dei nõ possidebit: & pãnitẽtia illius per Scripturã recipiẽda. Hæc ibi. Ad hæc Gregorius, ut habetur. 32. q. 7. cap. Hivero. Hi vero, qui uxores suas in adulterio deprehendunt, nõ licebit nec eã, nec eã, aliã uxorem accipere, vel aliũ virum, quandiu ambo vivunt. Si autẽ altera mortua fuerit, vir eius, si vult, nubat, tantũ in Domino: adultera verò nunquam, etiã si mortuus fuerit vir eius: omnibus tamẽ diebus vita sua acerrima pãnitẽtia lamenta persolunt. Alexander Tertius in cap. Ex parte. de spõsalibus & matrimonijs. Quia igitur nemini licet uxore suã sine manifesta causa fornicationis dimittere, & tunc eam sibi reconciliare debet, aut ipsa vivente cõtinere: Mãdamus, quatenus eundẽ vt superinducta dimissa ad uxore suã redeat, & eã maritali affectione pertractet, monitione præmissa per ecclesiasticã censurã cogatis. Ita Alexander, nihil nouũ statuens, sed ius antiquũ declarans. Inno. III in c. Gaudem⁹, de diuortijs, volens probare multitudinẽ vxorũ esse lege diuina prohibita, ait: Sanẽ veridica hæc sentẽtia probatur etiam de testimonio Veritatis testatis in Euãgelio: Quicunq; dimiserit uxore suã, nisi ob fornicationem, & aliã duxerit, moechatur. Si ergo uxore dimissa, duci alia de iure non potest, fortius & ipsa retenta: per quod euidenter apparet, pluralitatẽ in vtroq; sexu, cũ nõ ad imparia iudicetur circa matrimoniũ, reprobãda. Ad hæc Põtificũ decreta accedunt, & nõnulla Cõcilia. In primis Cõciliũ Elibertinũ can. 9. Fidelis femina, inquit, quæ maritũ adulterũ reliquerit fidelẽ, & alterũ duxerit, prohibeatur ne ducat. Si autẽ duxerit, nõ prius accipiat cõmunionẽ, quã is, quẽ reliquit, de seculo exierit: nisi necessitas infirmitatis dare compulerit. Conciliũ Mileuitanũ can. 17. cui interfuit B. Augustinus; placuit, vt secundum Euãgelicã, & Apostolicã disciplinã, neq; dimissus ab uxore, neq; dimissa à marito, alteri coniungatur, sed ita maneat, aut sibi met reconciliantur. Quod si contempserint, ad penitentiam redigantur. In qua causa legẽ Imperialẽ petendã promulgari. Hæc in illo Cõcilio; quod, licet non habeat anathema, nisi in primis octo Capitibus, in alijs vno &

1. Cor. 6.

Grego.

Alex. III.

Innoc. III.

Matth. 19. Luc. 16.

Concilia. Concil. Elibertinum.

Concil. Mileuitanum.

vigin-

Concil. Africanũ seu Carthagin. VII. Conc. Florent. in fine. Caietan.

Conc. Trident.

Doctores. Clem. Alexand. in fine lib. tom. 2.

Circa med. Origen. tomo 2.

Rom. 7. & 1. Cor. 7.

Cur olim diuortium Origenes teste permiffum.

viginti non habet: tamen hic canon repetitur in Conc. VII. Africano. c. 69. Ac ne dicas, Cõcilia hæc prouincialia fuisse, addamus generalia. Nã Concilium Florentinum, cuius doctrinam Sacramentorum Armenijs datã, à toto Concilio editam fuisse testatur Caietanus, de Sacramento Matrimonij ita statuit: Quauis autem ex causa fornicationis liceat tori separationem facere; non tamen aliud matrimonium contrahere fas est, cũ matrimonij vinculum legitime contracti perpetuum sit. Postremò Synodus Tridentina sels. 24. can. 7. sic statuit: Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cãm docuit, & docet, iuxta Euãgelicã & Apostolicã doctrinã, propter adulterij alterius coniugum, matrimonij vinculum non posse dissolui; & verumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero coniuge vivente, aliud matrimonium contrahere; mœchariq; eum, qui, dimissa adultera, aliam duxerit, & eam, quæ, dimisso adultero, alij nupserit, anathema sit. Hæc ibi. Et hætenus de Concilijs. His subscribunt magni, & veteres Ecclesiæ Doctores. Clemens Alexandrinus lib. 2. Stromatum: Quod autem consulat Scriptura uxorem ducere, & nec à coniugio vnquam permittat discedere, legem aperte constituit. Non dimittes uxorem, præterquam propter fornicationem. Adulterium autem existimat coniungi matrimonio, viuo altero ex separatis. Hæc ille, quæ iterum repetit lib. 3. Huius discipulus Origenes tract. 7. super Matthæum: Scio quosdam, inquit, qui præsumunt Ecclesijs, extra Scripturam permisisse aliquam nubere, viro priori vivente: & contra Scripturam quidem fecerunt dicentem, Mulier ligata est, quãto tempore viuit vir eius. Itẽ vivente viro, adultera vocabitur, si facta fuerit alteri viro. Non tamen omninò sine causa hoc permiserunt: forsitan enim propter huiusmodi infirmitatem incontinẽtium hominum, peiorum comparatione quæ mala sunt permiserunt, aduersus ea quæ ab initio fuerant scripta. Dico autẽ vobis, quoniam quicunq; dimiserit uxorem suam nisi ob causam fornicationis, & aliam duxerit, moechatur. Forsitan audax ali-

quis, & Iudaicus vir aduersus doctrinã Saluatoris nostri, dicet, quoniam & Iesus dicens: Quicunq; dimiserit uxore suã, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari, permisit uxorem dimittere, quẽ admodum Moyses, quem retulit propter duritiam cordis Iudeorum hoc præcepisse: & hanc ipsam inquiet esse causã fornicationis, per quam iustẽ vxor à viro dimittitur, secundum quam & Moyses præcepit dimittere uxorem, si inuenta fuerit res turpis in ea. Sed ad hoc ita est respondendum: quoniam si secundum legem adultera lapidatur, manifestum est quoniam non secundum hoc intelligitur res turpis. Nec enim in causa adulterij oportet dare libellum repudiij Et post pauca alia subdit. Quæ enim ratione adultera est mulier, quavis legitime nubere videatur viro vivente, eadem ratione & vir quavis legitime accipere videatur dimissam ab aliquo viro, non accipit legitime secundum sententiam Christi, sed magis mœchatur, quasi alienam accipiens. Hætenus Origenes. Athenagoras in legatione pro Christianis ad M. Aurelium Antoninum, & L. Aurelium Commodum Imperatores, & quod plus est, philosophos: Secũda, inquit, nuptia, decorum quoddam adulterium est. Qui enim dimiserit uxorem suam, & duxerit alteram, adulterat, inquit Dominus noster: neque dimittere illam concederis, cuius delibata est pudicitia, & alteram ducere. Nam qui prima uxore, licet defuncta, seipsum priuat, quãquam dissimulante, & manum Dei trãsgreditur, quoniam à principio Deus virũ vnũ, & mulierem vnã creauit; & carnem à carne, & vnionem miscendi vtriusque sexus separat. Hæc ex Perionij versione: quæ quoniam subobscura sunt, addam versionem Ioannis Lãgij; quæ sic habet: Secundum enim matrimonium, speciosum est adulterij. Qui namque repudiauerit, inquit, uxore suã, & duxerit aliam, adulterium committit: neque per diuortium eam dimittere, cuius virginitatis florem aliquis violauit, neque secundas adire nuptias permittens. Siquidem qui seipsum orbat priorẽ uxore (etiã si illa mortua, diuortium fiat) occultus, obuetatusq; est adulter; manum quidem (hoc est, fictionem) Dei, eiusque

Deut. 24. Matth. 19.

Leuit. 20. Ioan. 8.

Athenag. sub finẽ orationis.

Matth. 5.

Gen. 2.

Secundũ matrimonium quid Athenagora.

Tom. 5.

Cc facturam

Tertul. pro-
cul à med.
Marcionis
male de con-
iugio sentien-
tis confuta-
tis.

Deut. 24.

B. Basil. pa-
rum à med.

facturam transgrediens. Quoniam in primordio vnum ille virum finxit, vnâq; feminam: dissoluens autem carnem à carne, vnionem commixtionis ad generis & sexus communionem institutam. Taliter ille. Tertullianus libro 4. in Marcionem introducit Marcionem sic loquentem: Qui dimiserit, inquit, uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committet. Qui dimissam à viro duxerit, aequè adulter est, vt sic quoque prohibeat diuortium, illicitum facit repudiata matrimonium; Moyses verò permittit repudiam in Deuteronomio, &c. Et respondens Tertullianus ait: Dico illum (nempè Christum) conditionaliter nunc fecisse diuortij prohibitionem, si idèd quis dimittat uxorem, vt aliam ducat. Qui dimiserit, inquit, uxorem, & aliam duxerit, adulterium commisit: & qui à marito dimissam duxerit, aequè adulter est; ex eadem vtrique causa dimissam, qua non licet dimitti, vt alia ducatur: illicitè enim dimissam pro indimissa ducens, adulter est. Manet enim matrimonium quòd non ritè diremptum est. Manente matrimonio, nubere adulterium est. Ita si conditionaliter prohibuit dimittere uxorem, non in totum prohibuit: & quod non prohibuit in totum, permisit. Ita Tertullianus, asserens in totum non prohibuisse diuortium, quia permittit quatum ad communionem, & corporum commixtionem, separationem; non autem in totum, quia nõ absolutè soluitur vinculum, nec potest vxor ita dimitti, vt alia ducatur: quod contendunt in causa fornicationis accidere. Basilus lib. De vera virginitate: Non audis quoniam qui dimissam duxerit, mœchatur? Etsi enim, inquit, pro culpa dimissa est, viuit tamen vir eius. Quid ergo dimissam perturbas? cur illi spatium non das, vt de his agat penitentiam, quorum gratia dimissa est? & vir à se dimissa pœnam, emendationemq; miseratus, ad se rursus proprium reuocet membrum? Quid emendandi se spatium prœcipis, viuente viro sic dimissam ducens? Permite, inquit, aut ad viuẽtem virum remeare meliorem factam mulierem; aut certè cum neque vidua, neque vxor sit, pro remissione culpa, qua

peccauit in virum, semper pœnas dare. Tu cur antequam peccatum suum, pro quo dimissa est, planè intelligere possis, eam ad coniugium rapiens, impudentiorem ad scelera deinceps facis? nempe, viuente viro, alienam adulteras coniugem, facilemq; illi ad nequitiam reditum (vt dixi) per connubium pandis. Sic ille, interpretans verbum Domini: Et qui dimissam duxerit, mœchatur, de vxore quacunque ratione dimissa. B. Chrysostomus sermone De libello repudij, in dictum Pauli: Mulier alligata est legi, quanto tempore vixerit vir suus, &c. Igitur quanam est lex illa, inquit, quam nobis Paulus posuit? Mulier, inquit, non separetur, viuente viro, neque alium superinducat maritum, neque secundas nuptias habeat. Et vide quanta cum diligentia verborum vsus sit proprietate. Non enim dixit, Cohabitet viro, quo ad vixerit vir illius: atque ad eò etiamsi libellum repudij det, etiamsi domum relinquat, etiamsi ad alium abeat, legi adstricta est, adulteraq; est talis. Nam quemadmodum serui fugitiui, etiamsi domum herilem relinquunt, catenam secum trahunt attrahentem: ita & mulieres etiamsi viros relinquunt, legem habent pro catena, se persequentem, & adulterij accusantem, accusantem etiam recipientes, ac dicentem: ad huc superest maritus, & adulterium facinus hoc est. Mulier enim adstricta est legi, quoad vixerit maritus illius: & omnis qui dimissam in uxorem acceperit, adulter sit. Quando igitur licebit illi secundas nuptias contrahere? Quando? Tunc vbi à catena liberata fuerit, quando vir morietur solum. Quae autem serua est, ac subdita legi, etiamsi millies libellum repudij det, adulterij ligabitur lege. Ne mihi leges ab exteris conditas legas, prœcipientes dari libellum repudij, & diuelli. Neque enim iuxta illas iudicaturus est te Deus in die illa qua venturus est, sed secundum suas, vt ipse statuit. Quid igitur? & Moyses, aiunt, hoc fecit: & ille propter istam causam. Tu verò audi Christum dicentem: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisaorum, nequaquam intrabitis in regnum cœlorum: Idem homil. 17. super Matthæum. Ille qui quidem

B. Chrysof.
ppè initiũ,
tom. 4. sub
finem.
1. Cor. 7.
Rom. 7.

Mulier adul-
tera virum re-
linquens, qua-
lis Chrysofosto-
mo.

Quocunque
duret vincu-
lum cõiugij.

Deut. 24.

Tom. 2.

si alte-

Ambros. li-
bro 8. in Lu-
cam, cap. 2.
sub initiũ,
tom. 5.
Matth. 19.

B. Hierony.
epist. 30. nõ
procul à prin-
cip. tom. 1.
ante med.

si alteram duxerit, tunc se constituit criminis reum, qui adulteram fecit ex coniuge: hic verò accipiendo alienam, adulter effectus est. Nequaquam enim mihi referas, quia illam alter eiecit. Nam expulsa quoque vxor, esse eius qui eam expulit, perseverat. Hactenus ille. Ambrosius in 16. cap. Luc. Dimittis ergo uxorem quasi iure sine crimine, & putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet, sed diuina prohibet? Qui hominibus obsequeris; Deum verere. Audi legem Domini, cui obsequuntur etiam qui leges ferunt: Quae Deus coniunxit, homo non separet. Sed non solum hic cœlestè praeceptum, sed quoddam etiam opus Dei soluitur. Pateris ne orò liberos tuos, viuente te esse sub vitrico, aut incolumi matre degere sub nouerca? Pone si repudiata non nubat: & hac viuo viro tibi debuit displicere, cui adultero fidem seruat? Pone si nubat: necessitas illius tuum crimen est: & coniugium quod putas adulterium est. Quid enim refert, vtrum aperta criminis confessione, an mariti specie adulterium admittas? nisi quod grauius est legem criminis fecisse, quam furtum. Et infra, allegatis verbis Apostoli. 1. Corinth. 7. ait: Simul hic idem Apostolus negauit legis esse diuinae, vt coniugium quaecunque soluat: nec ipse praecepit; nec dedit deserendi auctoritatem, sed culpam absulit destituito. Et paulò superius: Sed fortasse dicet aliquis; Quomodo Moyses mandauit dare librum repudij, & dimittere uxorem? Qui hoc dicit, Iudaeus est: qui hoc dicit, Christianus non est. Hæc ille: quæ satis ostendunt, ea quæ in epistolam ad Corinthios scripsit, nõ esse germana & sincera, sed, vt quidam tradunt, falsata & deprauata. Hieronymus in epistola ad Oceanum de obitu Fabiolæ marronæ Romanæ; quam reprehendit, quòd relicto priori viro secundas nuptias contraxerit: laudat tamen quòd postea agnito peccato suo; publicam egerit penitentiam, & subdit hæc verba: Igitur & Fabiola, quia persuaserat sibi, & putabat à se virum iure dimissum (ob ingentia scilicet scelera & adulteria) nec Euangelij vigorem nouerat, in quo nubendi vniuersa causa-

tio, viuentibus viris, feminis amputatur; dum, multa diaboli vitat vulnera, vnum incauta vulnus accepit. Idem in epistola ad Amandum: Omnes causationes Apostolus amputans, apertissime definiuit, viuente viro adulteram esse mulierem; si alteri nupserit. Nolo mihi proferas raptoris violentiam, matris persuasionem, patris auctoritatem, propinquorum cateruam, seruorum insidias atque contemptum, damna rei familiaris. Quandiu viuit vir, licet adulter sit, licet Sodomitæ, licet flagitij omnibus cooptus, & ab vxore propter hæc scelera derelictus, maritus eius reputatur, cui alterum virum accipere non licet. Nec Apostolus hac propria auctoritate decernit, sed Christo in se loquente, Christi verba secutus est, qui ait in Euangelio: Qui dimittit uxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari: & qui dimissam acceperit, adulter est. Idè quoque in cap. 19. Matthæi: Vbiunque, inquit, est fornicatio, & fornicationis suspicio, liberè vxor dimittitur. Et quia poterat accidere, vt aliquis calumniam faceret innocenti, & ob secundam copulam nuptiarum veteri crimine impingeret; sic priorem dimittere iubetur uxorem, vt secundam, prima viuente, non habeat. Hucusque Hieronymus. Augustinus duos integros libros, quos inscripsit De adulterinis coniugijs ad Pollentium, qui putabat, ob adulterium vxoris licitas esse secundas nuptias, diligentissimè scripsit, & quæstionem hanc exactè discussit, & pro hac sententia quam tuemur, concludit; locumq; hunc sic esse interpretandum docet. Vnde lib. 2. cap. 4. ait: Licetè dimittitur coniux ob causam fornicationis; sed manet vinculum prioris, propter quod fit reus adulterij, qui dimissam duxerit, etiã ob causam fornicationis. Sicut enim manente in se Sacramento regenerationis, excommunicatur cuiusquam reus criminis, nec illo Sacramento caret, etiã si nunquam reconcilietur Deo: ita manente in se vinculo fœderis coniugalis, vxor dimittitur ob causam fornicationis, nec carebit illo vinculo, etiamsi nunquam reconcilietur viro, carebit autem, si mortuus fuerit vir eius. Reus verò ex-

Idem epist.
147. circa
fin. tom. 3.
Rom. 7.

1. Cor. 7. et
2. Cor. vi.

Idèd tomo 9.

B. Augus. to-
mo 6. prope
finem.

Cap. 5. ini-
tio.

Idē eodē to-
mo etiā sub
finem.

Christian.
Druthm.

B. Anselm.
tomo 1. in
princ.

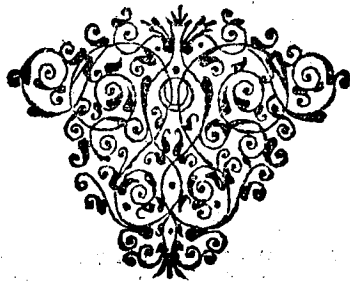
Beda. c. 40.
in Marcum
tom. 5.

comunicatus idē nunquam carebit re-
generationis Sacramento, etiam non re-
conciliatus; quoniam nunquam moritur
Deus. Idem tamen in libro De bo-
no coniugali, cap. 7. in fine ait: In-
terneniente diuortio, non aboletur illa
confederatio nuptialis; ita ut sibi coniu-
ges sint etiam separati, cum illis autem
adulterium committant. quibus etiam
fuerint post suum repudium copulati. Et
paullō antē: Quomodo autem viro possit
esse licentia ducendā alterius, si adulte-
ram reliquerit, cum mulieri non sit nu-
bendi alteri (scilicet potestas) si adulte-
rum reliquerit, non video. Christianus
Druthmarus in Matthæum: Simplex
Domini præceptum est, quōd etsi propter
fornicationem dimiserit, nec ille debeat
aliam habere, quoadusque illa vivit, nec
illa alium. Si autem legaliter occiderit
eam in iudicio, tunc potest alteram ha-
bere. Similem autem legem habet vir
cum vxore, sicut mulier cum viro, ut si
vir mulierem adulterauerit, non possit
eā accipere, nisi vir ipse moriatur; quia
reus est de adulterio. Anselmus in ca-
pite 5. Matthæi: Hic præcipit non di-
mittere vxorē, nisi tantum excepta caus-
sa fornicationis. Si enim ipsa ruperit le-
gem coniugij, potest eam homo à se sepa-
rare, ut commixtionem illam auferat si-
bi quam violauit; sed tamen Sacramen-
tum coniugij remanet, ut non aliam du-
cat. Et in cap. 19. Matthæi: Sola for-
nicatio causa est separationis. Postquam
enim mulier quæ est viro iuncta, & vna
erat in carnali copula, in aliam carnem
illam vnitatem transmiserit; & forni-
cationem illam diuiserit: nō amittet qui-
dem vinculum coniugij; sed meretur non
amplius carnaliter cum viro suo copula-
ri, quia contra copulationem peccauit.
Beda in cap. 10. Marci; In Matthæo
scriptum plenius est: Quicumque dimise-

rit vxorem suam, nisi ob fornicationem,
& aliam duxerit, mæchatur. Vna ergo
solummodo causa est carnalis, fornicatio:
vna spiritualis, timor Dei, ut vxor di-
mittatur; sicut multi, religionis causa,
fecisse leguntur. Nulla autem causa est,
Dei lege perscripta, ut viuentē ea quæ
relieta est, alia ducatur. Rupertus in
Genesim lib. 2. cap. 35. Igitur sola
fornicationis causa rectē coniugatorum
excusantur diuortia, ita tamen, ut aut
permaneant sic, aut reconcilietur qui ab
inuicem discessere pro huiusmodi causa.
Ita sentiunt Patres. Pleraq; alia sup-
petebant testimonia posteriorū Do-
ctorum, & præcipuē Scholasticorū,
quorum concors est sensus & con-
sensus in hac sententia, quam tot ve-
terum Patrum, Romanorum Ponti-
ficum, & Conciliorum autoritatibus
confirmauimus. Et quanuis multa
desiderari valeant, quæ ad maiorem
huius nodi dissolutionē spectabant;
illa tamen, ne hic tractatus cresce-
ret in immensum, in alium locum
reiecimus. Interim intelligant Ca-
tholici omnes coniugati, legem sibi
esse à Christo præscriptam, ut cum
omni charitate vxores tractent; om-
nemque fornicandi occasionem il-
lis præcidant: simulq; intelligant, il-
las fornicantes, quibus tamen caus-
sam fornicationis non præbuerunt,
ita ab se posse ablegare & dimitte-
re, ut tamen nouas nuptias concilia-
re non possint. Sed danda est eis o-
pera, ut vel vxores olim dimissas, &
emendatas sibi reconcilient, vel in-
coniugati permaneant; ut Christo
per Apostolum pareant loquenti,
cui cum Patre & Spiritu sancto sit
sempiterna laus, honor, gloria, &
imperij in secula seculorum.
Amen.

Ruper. Tui-
tien.

Lib. 8. Dis-
putat. 44. et
seq.
Christiani cō-
iuges quomo-
do se gerere
debeant.

TRACTATUS XL.

IN illa verba: Iterum audistis quia dictum est antiquis;
Non periurabis: reddes autem Domino iuramenta
tua. Ego autem dico vobis non iurare omnino, neque
per cælum, quia thronus Dei est; neque per terram,
&c.

Scopus Do-
mini.

POSTQVAM Do-
minus in superioribus
iniustitiam in proximū
in ira & homicidio; &
persona sibi coniuncta, nempe v-
xore, interdixit: nunc prohibet in-
iuriam in Deum, quæ tamen prio-
ri loco prohibendā videbatur. Sed
ostendere voluit, quā sit pacis no-
stræ amator: & quōd odio profe-
quens fratrem quē videt, Deum
quem non videt, non diligit. ¶ *Di-
ctum est antiquis, Non periurabis.* An-
tiquis qui ante legem extiterunt: si-
quidem iuramentum pertinet ad re-
ligionem quæ semper fuit. Neces-
sitas autem iurandi est à ne-
cessario commercio inter homines,
quōd in paciscendo & terminan-
do lites oportet habere inuicem de
dictis, vel de promissis fidem: at
quia solemus omnes esse mendaces,
& consequenter inuicem nobis nō
credere, & datam fidem sæpe fran-
gere; inuenta est religio iurandi,
quæ homo reprimitur ne men-
tiatur; tūm quia Deus est testis, qui
non poterit falso attestari, nec ali-
quis eum mendacem facere; tūm
quia Deus est iudex: in omni enim
iuramento subtacitē hæc impreca-
tio continetur, ut si non sit verum
quod iuratur, ipse Deus, ut iustus
iudex, ultionem sumat sua die: quod
qui non metuit, iam non est inter
homines, sed inter dæmōnes col-
locandus, quia illi credunt & con-

Quibus di-
ctū antiquis:
Non periura-
bis. Iurandi
necessitas
vnde.

Iuramenti tā-
cita cōditio.

Iaco. 2.

tremiscunt. Præcipit autem lex nā-
turæ non esse peierandum, Genesim
12. 21. 25. 26. & 31. Hoc autem præ-
ceptum habetur Exodi 20. Deute-
ronom. 5. Leuit. 19. *Non periurabis
in nomine meo, nec pollues nomen Dei
tui: ego Dominus:* Sapientia 14. inter
peccata periurium numeratur, sicut
Psalm. 14. dicitur: *Qui iurat proxi-
mo suo, & non decipit: & in alio lo-
co, Nec iurauit in dolo proximo suo.* 1.
Timoth. 1. periuri inter peccatores
censentur: Atque hoc annotamus
contra Priscillianistas, qui, ut testa-
tur Augustinus in libro De hæresi-
bus capite 70. docebant discipulos
suos, ut iuramento interrogati & re-
quiliti, nihil vnquam reuelarent de
illorum doctrina, & ad illius doctri-
næ occultationē, licitum fuisse per-
iurium: quapropter hanc semper in
ore versabant sententiam:
Iura, periura, secretum prodere noli.
Eundem errorem impingit Bernar-
dus sermo. 65. & 66. super Cantica,
quibusdam sui temporis hæreticis
qui dicebantur Apostolici. Sed hic
error prædictis locis satis est con-
futatus. Nam si mendacium suapte
natura est malum; quanto erit de-
terius, si iuramento confirmetur? &
ut quidam Ethnicus dixit, *Qui se-
mel à veritate deflexit, is non minori
religione ad periurium, quàm ad men-
dacium perducitur consuevit.* Hæc ille,
notans mendaces facillē in periurium
prolabi.

Vbi Scriptu-
rarum periur-
ium prohi-
betur.

Aug. tom. 6
initio.
Qui periuriū
hæretici ma-
lum esse ne-
gauerint.

Bernar.
Vnde illud
constet esse
peccatum; &
graue.

Leuit. 19. Illud: Reddes autē Domino iuramentū tuū, quod sit Caietano, quid alijs, sed ineptē.

Deut. 6.

Gen. 42. Supra 31.

Reg. 2. & 4.

3. Reg. 19.

Gen. 31.

Verior & solidior eius dicti intelligentia.

Iuramentū duplex etymologia. August. 10. mo 10.

Thom. 2. 2. q. 89. art. 1. tom. 1. 1. par. 2.

Reddes autē Domino iuramenta tua. Hoc Caietanus, & alij quidam existimant additum textui Leuit. 19. per Deuterotas quosdam secundarios Doctores, id est, Scribas & Phariseos, cum ibi tantum dicatur, Non periurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui, ego Dominus. Alij vero non putant additum, sed intelligunt, vtrumque concurrere cum eo quod dicitur Deuteronom. cap. 6. Per nomen illius iurabis: aiuntque prohiberi iuramentum per creaturas. At hoc non videtur posse consistere: quoniam sancti in Veteri Testamento per creaturas iurabant, vt Ioseph per salutem Pharaonis, & Iacob per timorem patris sui Isaac; imò etiam execrando, id est, deuouendo in causa periurij: vt cum dicitur, Viuit anima tua. 4. Regum 2. & 4. nimirum. Si ita non est, non viuas; item, Hec mihi faciant dñi, & hac addant. 3. Regum 19. quippe in huiusmodi iuramentis executorijs Deus inuocatur etiam, vt iudex: vnde Laban Genesim 31. Intraetur, inquit, & iudicet Dominus inter nos, quando recesserimus à nobis, si afflixeris filias meas, & si introduxeris alias vxores, super eas. Ergo quod dicitur, Reddes Domino iuramenta tua, siue, vt Græcè dicitur, ἀνάδωσις, hoc est persolues, perinde est, ac si dixisset, ad honorem Dei præstabis promissa in iuramento tuo promissorio. Vel repetitio est eiusdem, denotans quod Dominus exiget quod natura dicit; & Laban sciebat in prædicto promissorio iuramento.

Ego autem dico vobis, non iurare omnino. Iuramentum quod ad etymon suum spectat, à iure dicitur, teste Augustino sermone 28. De verbis Apostoli. quia ius suum tribuimus Deo, dum fatemur eum summam veritatem, qua nostram firmamus: Vel, secundum Thomam, Iusiurandum ob id à iure dicitur, quod pro iure sit introductum, id est, pro lege habendum: ideò iura post præstitum iuramentum, nullam aliam inquisitionem permittit,

quia Deo esset irrogare injuriam. Quantum ad rem, secundum Ciceronem De officijs, Iusiurandum, est affirmatio religiosa; secundum Aristotelem verò in Rhetorica ad Alexandrum: Iusiurandum cum diuina veneratione dictio probationis expers, id est, quæ alia probatione caret; secundum Augustinum, Quid est iurare per Deum; nisi, Testis est Deus? Vt enim in his quæ sciri possunt, & in ratione posita sunt, confirmatio procedit ex his quæ sunt naturaliter nota; ideò ibi nec testibus opus est, nec iuramento: ita in moralibus, quia contingentia sunt, & nimium varia, non possunt res ratione constabili, sed opus est testibus. Humanum autem testimonium est fallax dupliciter: & vitio voluntatis, quia id quod non sentit, per malitiam pronuntiare potest: & defectu intellectus, qui, ob ignorantiam, sæpe de occultis & absentibus fallitur. Cum ergo hominum testimonium sit mendax; dictorum veritas solo diuino testimonio firmari potest, & ob id inuocato Deo, vt teste, quia non est alius modus probandi: vt testatur Aristoteles in responsione ad Alexandrum. Et nomine diuini testimonij non tantum Deum, & res diuinas; sed etiam creaturas in Deum relatas intelligo. Nam qui per creaturas iurat, numen aliquod esse profitetur, siue falsò, vt idolorum cultores, siue verè, vt Orthodoxi, qui Deum in creaturis existere profitentur. Vnde Augustinus sermone 28. De verbis Apostoli: Non vos fallant, inquit, qui nescio quomodo volentes ipsas iurationes discernere, vel potius non intelligere, dicunt non esse iurationem, quando dicit homo, Scit Deus, Testis est Deus, Inuoco Deum super animam meam, verum me dicere. Inuocauit, inquit, Deum, testem fecit Deum. Nunquid iurauit? Qui hac dicunt, nihil aliud volunt, nisi, inuocato Deo teste, mentiri. Ita ne verò quisquis est prauus cordis, & peruersi cordis, si dicas, per Deum; iuras. si dicas, Testis est Deus, nõ iuras? Quid est enim,

Quid sit iuramentum. Cic. lib. 3. de Offic. Philosoph. cap. de Iusiurando, 10. mo 3. August. sermo. 28. De verb. Apostol. circa med. 10.

Humanum testimonij potest fallere duplici de causa.

Aristot. loco dicto. Iurantes per creaturas, etiam per Deum iurare.

2. Cor. 1.

Dicere, Testis est Deus, & similia, verum esse iuramentum, probat Augustinus.

Error Fabri Stapulè. corrigitur. Rom. 1.

Innoc. III.

Quod iuramentum non fit per se malum. Deut. 6. & 10. Matth. 4. Psal. 62.

Esa. 45.

Exo. 22.

Secundum argum.

Per Deum; nisi, Testis est Deus? Aut quid est, Testis est Deus, nisi, Per Deum? Quid est autem iurare, nisi ius reddere Deo, quando per Deum iuras, ius salutis tue reddere, quando per salutem tuam iuras, ius filijs tuis reddere, quando per filios tuos iuras? Hæc ille: quibus conuincitur error Fabri super illud ad Romanos 1. Testis mihi est Deus, dicentis non esse affectum iurantis, sed asserentis: quod falsum esse, docet hic Augustinus & Innocentius III. in titulo De iureiurando. capite Etsi Christus, & alij multi, testantes Paulum iureiurando iurasse.

His præmissis, difficile videtur intelligere quid sit, quod prohibeat Dominus. Nam si iurare est, citare Deum testem eius quod dicit; quædam est huic præcepto sententia, quæ è diametro videtur pugnare cū lege veteri, quam tamen Dominus professus est se non abrogare? Dicendum est, iuramentum nudum non esse rem per se malam & illicitam, ob annexam irreuerentiam, vt existimauit Caietanus hoc loco: posse tamen inquit ex circumstantijs honestari.

Sed contra hoc est. Primò, quia Scriptura id præcipere, vel saltem vt licitum concedere videtur: quocirca Deuteronom. 6. dicitur, Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruias, ac per nomen illius iurabis; & Psal. 62. Laudabuntur omnes qui iurant in eo, hoc est, qui diuinum honorem illi tribuunt, non alium Deum agnoscetes; ac Esaie 45. Mibi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua: Item Exodi 22. præcipitur; Si later fur, dominus domus applicabitur ad Deos (nempe Sacerdotes) & iurabit quod non extenderit manum in rem proximi sui, ad perpetrandam fraudem. Et infra de commendato iuramento, vel boue subditur: Iusiurandum erit in medio, quod non extenderit manum ad rem proximi sui: suscipietq, Dominus iuramentum, & ille reddere non cogetur.

Deinde iuramentum nequaquam est per se malum, quandoquidem

id Deus usurpat: Per memetipsum iurauit, dicit Dominus: Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum: Iurauit Dominus. David veritatem, & non frustrabitur eum: iterum, Iurauit Dominus, & non penitebit eum.

Nec valet quod quidam Deo licitum esse iuramentū asserunt: quia, vt aiunt ex Ambrosio in Psalmum 118. super illud, Iurauit & statui, &c. Nemo bene iurat, nisi qui potest scire quod iurat. Iurauit Dominus, & non penitebit eum. Iuret ergo ille, quem Sacramenti sui penitere non potest: & postea noli vsurpare exemplum Sacramenti, qui implendi Sacramenti non habes potestatem. Sic ille. Quod tamen non satis solidum esse videtur, quia Angelus etiam iurauit per Viuentem in secula seculorum, quia tempus non erit amplius: iurarunt etiam Patriarchæ, vt Abraham qui dixit; Leuo manum meam ad Dominum Deum excelsum, possessorem cæli, & terra; iurauit Abraham ipsi Abimelech in Bersabee; Moyses ipsi Raguel quod habitaret cum eo, & Iacob ipsi Laban. Et Paulus etiam iurauit non semel, vt ad Romanos 1. 9. Galathas 1. & 2. ad Corinthios 11.

Tertiò, per se vitiosum non est, quod Ecclesia exigit ab hæreticis cum reconciliantur, quemadmodum à Berengario, & Episcopus, ac Imperator, Pontifici summo, Romano Episcopo obedientiam iurant in sua promotione. Hinc Innocentius III. vt habetur titulo De sententia excommunicationis, capite Excommunicamus, excommunicat obstinatè respicientes iuramenti religionem. Ad hæc iudices exigunt iuramentum ex testibus: & Patres in Synodo 3. Ephesina exegerunt à Nestorio hæretico, vt palinodiam suæ hæreseos caneret, dicendo: Cōsequens est etiam iureiurando fateri te quod anathematizes, & profana ducas tua profana dogmata: sentias autem, & doceas, quæ nos sentimus, & credimus. In eadem Synodo Victor quidam Cyrilli amicus falsò accusatus,

Gen. 22. Luc. 1.

Psal. 131. Psal. 109.

Ambros. 10. mo 4.

Soluitur in contrariū idem Nemo bene iurat, nisi qui potest scire (vt solus Deus) quod iurat.

Apocal. 10.

Ibidem? Gen. 14.

Infra 21. Infra 31. Exo. 2.

Tertium argum.

Innoc. III.

Qui exigant iuramentū. Synod. Ephes. III.

non prius purgatus est à crimine, quam sublatis in cælum manibus per Sacrosanctum Baptismum, & mysteria veneranda se innocentem iurasset. Athanasius in Apologia ad Constantium Imperatorem sic iurat: *Tua pietati magna & clara voce respondeo, manuq; extensa, quod didici ab Apostolo, Deum in meam ipsius animam testor: & ut scribitur in libris Regum, iusiurandum concipio. Testis sit Dominus, & testis sit Christus eius, si nas (quaso) me loqui, nunquam in malum tui mentionem feci, apud fratrem tuum bonæ memoriæ, Constantem piissimum Augustum, neque illum aduersum te irritavi. Et pauld post: Vellem autem hunc hominem, quisquis is est, hic in presentia adesse, ut delato iuramento sub attestatione veritatis ab eo sciscitaret. Quæ enim ita dici, audiriq; volumus, quasi Deo presente, & sub hac formula iusiurandi nos Christiani homines concipere solemus. Hæc ille, & iurans per se Constantio, & exigens ab alio iuramentum. In Concilio Constantiensi inter hæreses Vicleffi damnatus est articulus tollens omnia iuramenta quæ fiunt ad roborandos humanos contractus, & commercia ciuilia: & decretum est à Patribus, ut ad confirmationem fœderis, quod pro euerfione schismatis inierant Romanorum, & Aragonum Reges, iuramentum ab omnibus qui in Concilio aderant, flagitaretur: quod ilico factum est. Hæretici quoque dicti Valdenses, & nostro seculo Anabaptistæ, ex his verbis Domini, & Iacobi Apostoli capite 5. falsò collegerunt nulum omninò iuramentum Christianis esse licitum: & ante hos omnes Pelagiani negabant licere iuramentum, & iuramentum non esse, si quis dicat; Testis est Deus, vel, Testem inuoco Deum in animam meam; sed tantum si dicatur, Per Deum, ut ostendit Augustinus epistola 89. ad Hilarium in responsione ad 5. quæstionem.*

Quartò, vtile est, ut innocentes infamati purgentur, lites terminentur (Quia omnis controuersia finis,

ad confirmationem, est iuramentum, ut ait Apostolus) siue pro pace firmanda, & fidelitate promittenda exigatur Sacramentum.

Quintò, quia iuramentum actus est latriæ: siquidem per illud quod veneramur, & diligimus, iurare cõsueuimus, ut docet Hieronymus in Matthæum. Ideò Deus maior, & omnia sciens, & iustus, & punire valens periuros, existimatur, cum statur iuramento ab exigente. Et latria est ex parte testium, & honor præstandus idòlis, præstatur Deo vero, quemadmodum de sacrificijs legis asserimus, quæ ne exhiberentur idòlis, Dominus præcepit sibi offerri: ex parte verò rei iuratæ, id est, actus humani, est, ut piger, & ad fidem habendam tardus, tanto teste allegato, credat. Et quia species ab obiecto sumitur, & bonum in moribus à fide proficiscitur, & proximus finis est confirmare actum humanum, non Dei honor; ideò non est propriè, sed impropiè actus latriæ. Est ergo iuramentum ob nos quidem immediatè, principaliter autem, & remotè propter Deum: quæadmodum astra propter nos proximè creata sunt (nobis enim lucem ipsam, qua indigemus, ministrant) propter Deum verò, & præcipuè, & remotè.

Rursus iuramentum per se bonum non est, ut docet Augustinus lib. De mendacio. cap. 15. & libro 1. De sermone Domini in monte, capite 30. & sanctus Thomas secunda secundæ, quæst. 89. artic. 5. nam eius voluntas, & frequentatio prohibetur. Hinc Iacob. 5. dicitur, *Ante omnia autem, fratres mei, nolite iurare, neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramentum: & Salomon, Iurationi non asuescat os tuum: multi enim casus in illa. Et infra: Vir multum iurans, implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga. Ac rursus; Loquela, inquit, multum iurans, horripilationem capiti statuet: (id est, horrescere capillos capitis faciet) & irreuerentia ipsius, obthuratio aurium. Qui-*

Quintum argum.

Hierony. to mo 9.

Iuramentum vt sit actus latriæ.

Iuramentum non esse per se bonum.

Iaco. 5.

Ecclesiastici 23.

Infra 27.

bus

Quid illud Sapiens: Loquela multum iurans, horripilationem capiti statuet.

Iuramentum ad quid institutum tantum modo.

Secunda ratio, cur iuramentum non sit per se bonum.

Iuramentum quando licitum sit, quando non sit. Ierem. 4.

Hierony. to mo 5. Ad iuramentum tria requiruntur.

bus verbis vult Sapiens, homines ad frequens iuramentum exhorrescere, & non minus continere ac obthurare aures, quam solebant Iudæi audita blasphemia. Voluntas autem, & frequentatio rei per se bonæ, melior est. Tum quia est tantum in remedium defectus, quemadmodum pharmaci potio, vel sectio membri in remedium corporis totius: ergo non est per se bonum, nec frequentandum nisi ob defectum, hoc est, ob incredulitatem, & tarditatem eorum, qui non præstant fidem dictis testis. Nam quia ita natura comparatum est, ut principia, & conclusio sint eiusdem generis, nempe vt necessaria conclusioni necessariæ, & probabili probabilia argumenta adhibeantur, cum res confirmanda cadere, & fallere possit, non est ob defectum ratio; nis vel linguæ sine necessitate adhibendum testimonium nunquam fallens. Ad hæc, si suapte natura bonum esset, haud est verisimile, Christum à re per se bona nos arcere voluisse. Cum igitur iusiurandum, nec per se bonum sit, nec per se malum, superest, ut quandoque licitè fiat, quandoque illicitè. Licitè quidem, cum suis circumstantijs est ornatum, de quibus Ieremias inquit: *Et iurabis, Viuit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iustitia.* In quæ verba ait Hieronymus; *Veritas sit in re, iustitia in causa, iudicium in modo iurandi.* Sic ille. Veritas autem, & iustitia necessariò requiruntur, & spectant ad rem iuratam, ne vel falsa sit, vel iniqua. Iudicium autem prudentiam significat, quæ causam iurandi respicit, tempus, locum, & formam: ad quæ reducuntur fides, deuotio, ieiunium, quæ spectant ad honestatem. Causa enim iurandi est necessitas, charitas, vel utilitas prædicta, ut dictum est: atque hæc peculiariter ob Dei reuerentiam, & facilem linguæ lapsum, vt ita euitetur periurium. Et quoniã illæ conditiones non semper actu sunt; propterea illicitum redditur iuramentum.

Quamobrem Christus hoc loco docet iuramentum nullo modo faciendum, aut appetendum, vt per se bonum opus, quale est orare Deum, & in illum credere. Sic enim Iudæi iurabant. Secus in causa, qua dictaret charitas aliter faciendum; non est enim consilium contra charitatem. Vel vt plurimum, iusiurandum suadet vitare, vt declinemus periurium. Omninò ergo, non significat hoc loco quicumque ex causa, cum sæpè id iustitia, & charitas suadeant faciendum, sed iuxta modum loquendi, non iurare omninò, est nullo modo iurare, siue asserendo, siue promittendo, siue execrando, siue comminando; siue per Deum, siue per creaturas, ne prolabamur in periurium. Non ergo omninò intendit tollere iuramentum, sed illud malum, vnde venit iuramentum. Idè ait: *Ego autem dico vobis, non iurare omninò:* id est, Tales vos discipulos meos esse volo, atque ita perfectos, vt per vos non fiat, quò opus sit iuramento, vt qui iuret, non à suo malo iuret, quod in se sit, quasi sit mendax, aut de mendacio meritò suspectus: qui enim hoc malum à se auferret, quod est innata malitia hominum, & pronitas ad mendacium, non quæreret ab vllò iuramentum; aut si quæreret, iniuria quæreretur, & sic esset à malo alterius, non suo; neque esset peccatum, sed virtus. Sunt enim quædam virtutes, quæ à malo proficiscuntur, vt pœnitentia, & verecundia, quas præstaret simpliciter non esse, quia poneretur culpa non esse, quod Deus à nobis vellet. Sic ergo vos componite, & ita fideles, & veraces ostendite, vt nullus à vobis iuramentum requirere valeat, nec vos ab alijs. Idcirco B. Iacobus frater Domini ait: *Nolite iurare;* id est, Non sit vobis iurandi voluntas, vt cum iuratis, videamini ad hoc bono fine compulsi. Sic etiam intelligitur illud Matthæi capite 5. *Ego dico vobis, non resistere malo:* nimirum tales estote, vt parati sitis

Vt veter hic omne iuramentum Christus

Non iurare omninò qd.

Christiano rû perfectio circa iuramentum à Domino requisita.

Quæ nã virtutes à malo sint.

Iaco. 5.

Matth. 5. Quomodo accipiendum sit: Ego autè dico vobis, non resistere malo.

quod

quod ex vobis est, ad ferendum omne malum propter me, per quod non tollitur defensio, si res ipsa postulauerit. Est enim tempus, quando quis, si non se defenderet, peccaret. Sed quia sapius in aliam partem peccatur, ideo Dominus perfectionem requirēs, etiam ab eo quod licebat, volebat nos abstrahere. Ita etiam de iuramento. Atque hunc sensum docet nos locus ille Ecclesiastici cap. 23. supra citatus, & Augustinus epist. ad Hilarium: *Iurationem, inquit, caue quantum potes. Melius quippe nec verum iuratur, quam iurandi consuetudine, & in periurium sepe caditur, & semper periurio propinquatur.* Idem ad Publicolam: *Si tamen illud adhuc mouet, quod in Nouo Testamento dictum est: Ne omnino iuremus. Quod quidem propterea dictum videtur, non quia verum iurare peccatum est; sed quia peierare immane peccatum est. A quo nos longe esse voluit, qui omnino ne iuremus, admonuit.* Idem libro contra mendacium: *Præceptum de prohibitione iuramenti ad hoc est positum, ut quantum in te est, non affectes, non ames, non quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas iusturandum: Hic est sensus Augustini, quem sequitur Chrysostomus in Matthæum Quidam tamen existimant, Dominum consuluisset, non præcepisse omnino à iurando abstinendum, ut Bernardus sermo. 65. in Cantica, damnās quosdam hæreticos, qui asserēbant illicitum esse iuramentum, licitum tamē esse peierare, ne secreta suæ sectæ ab alijs scirentur, ait: *Patet, vos & superstitiose obseruare de iuramento, & flagitiose præsumere de periurio. O perversitatem! Quod ad cautelam consultum est, videlicet non iurare; hoc isti mandati vice tam contentiose obseruant: & quod immobili iure sancitum est, non peierandum scilicet, hoc tanquam indifferēs pro sua voluntate dispensant.* Sic illē. Et Christianus Druthmarus in Matth. ante septingentos annos: *Ne Iudæi per idolorum nomina iurarent, permisit eos Dominus iurare per nomen suum: nec nobis etiam inhiuit, sed perfectionem nos docuit, quod ea fides sit habenda in-**

ter Christianos, ut non sit necesse testem nomen Domini interponere, periurium & illis, & nobis prohibitum est. Sed profectō hæc solutio nō satisfacit, quia certum est, Dominū hīc aliquid voluisse prohibere ut illicitum; quod Iudæi licitum putabant: tūm etiam quia Paulus aliquoties iurans nō videretur Domini consilium secutus, & à perfectione excidisse. Aliter ergo exponit hanc prohibitionem iurandi Hieronymus: scribit enim in hæc verba; *Considera, inquit, quod hic Saluator non per Deum iurare prohibuerit; sed per cælum, & terram, & Ierosolymam, & per caput tuum. Et hoc quasi paruulis fuerat legē concessum; ut quomodo victimas immolabant Deo, ne eas idōlis immolarent; sic iurare permitterentur in Deum: nō quod recte hoc facerēt, sed quod melius esset Deo id exhibere, quam demonibus: Euangelica autem veritas non recipit iuramentum; cū omnis sermo fidelis pro iureiurando sit.* Hilarius can. 4. in Matthæum; *Superstitionem, inquit, contumacia veteris cōdemnat: his enim elementorum nominibus Iudæis erat religio iurare, & cæli, & terræ, Iersalem, & capitis sui: quibus in contumeliam, Dei Sacramento venerationem deferēbant.* Hæc illi: quibus subscribit Innocentius III. extra. De iureiurando cap. *Etsi Christus.* Hi enim omnes docent, Christū prohibuisse iuramentum, non per Deū, sed tantum per creaturas, blasphemē in illis constituendo finem; ut idōlorum cultores faciebant: Verum hanc expositionem B: Thomas Augustinum secutus; deseruit: & profectō Christus videtur nos deterruisse ab omni iuramento, siue per Deum; siue per creaturas, non tantum blasphemē; ut idololatræ factitabant; sed etiam immodicē, ut ille populus ad cultum idolorum pronus, in more habebat. Et quia Dominus citauit Scripturas; *Non periurabis: reddes autem Domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis, non iurare omnino.* Constat autem ex dictis, non tantum vetuisse per creaturas, idōla colētium more, sed etiam relatas in Deum, iurare: tunc

Secunda ratio.
B. Hierony. tomo. 9. in princ.

Hilar.

Innoc. III.

Tertia ratio, magis probabilis & solida.

B. Thom. in hūc locum, tom. 16. & sepe alibi.

Leuit. 19. Christū prohibere nō solum per creaturas, sed etiam per Deū omnino iurare.

enim

enim redduntur iuramēta Deo, quādo per creaturas ita iuratur, quasi per Deum in illis existentem, atque refulgentem. Si autem reprehendit catholicē iurare per creaturas; multo arctius prohibuit iurare per Creatorem: licebat siquidem illi populo perinde ac nobis, iurare per creaturas. Qua ratione Dominus Matthæ. 23. accusat Phariseos, quod docerent plebem, iurare per templum, & per altare, non esse iuramentum: bene autem, iurare per aurum templi, aut per oblationem altaris, quoniā periurantes, posita pœna auri, & oblationis, calligabant. Accedunt in confirmationem eorum quæ dicta sunt, differentiæ creaturarum, quibus Christus rem explicauit. Est enim Deus, ut Theologi tradunt, per essentiam, præsentiam, & potentiam in creaturis: qua ratione per creaturas iurare licitum est. Primum modum explicuit per cælum, & terrā: quia enim Deus dicitur implere cælum & terram, metaphoricē depingitur, ut homo qui fedem habet in cælo, vbi cernitur à beatis: & pedibus terram tægit, quasi scabellum, quod hæc omnia inferiora velut vestigia pedum ipsius sunt. Per Ierosolymam autem loca sacra, in quibus colitur Deus, intelligit; ibi enim existimatur esse per præsentiam, vbi cū eo loquimur preces fundētes: nomine verō capitis, vniuersa quæ eius potentiæ, & nutui subduntur, explicat; ideoque nefas esse iurare per caput, subiungit, quia non potes vnum capillum album nigrum facere, quia tota natura opificiū potentiæ Dei est. Interdicitur ergo in eo loco iurare per creaturas, quatenus in eis existit Deus, & refulget, iuramentumque destituitur veritate, & iustitia, & iudicio: fortiori verò ratione interdicitur iuramentum per Deum, quando scilicet absq; necessitate atque vtilitate effunditur. Subticuit autem illud Christus, quoniam à minori ad maius negatiuē euidentis erat argumentum: proinde dixit, *Neque per cælum, id est, non solum per Deum, sed etiam per crea-*

turas. Hinc Iacobus Matthæum interpretatur cap. 5. ait; *Ante omnia autem, fratres mei, nolite iurare, neque per cælum, neque per terram, neq; aliud quodcunque iuramentum, videlicet neq; per Deum, neque per aliam creaturam.* Amputauit Dominus varios iurandi modos, quos Pharisei ut licitos admitterebant: quos tamē Dominus cohibet, quia & in illis comprehenditur nomen Dei. Quod si inferas; Si illis modis Iudæis licitis iurare non licet; nulla igitur ratione nos iuramentum assumere possumus: quod absurdū videtur. Si enim autor ipse naturæ instituit iuramentum, ius naturale abrogasset. Respondet Augustinus lib. De mendacio, cap. 15. vitam & actus Sanctorum, regulam esse Scripturæ intelligentiæ, & Paulum post Christi mandatum non se mel iurasse. Vnde nobis mādati sensum aperuit; ut quod dicitur, non iurare omnino, intelligas absq; urgente necessitate, ne scilicet iurando, ad iurandi facilitatem veniatur, à facilitate ad consuetudinem, & ab hac ad periurium. Si rursus obijcias; Non solum iurare sine urgente necessitate, sed consuetudinem & appetentiam iurandi, iure naturæ prohibitam esse: ius autem naturæ non Hebræos solum, sed & vniuersos mortales semper obligauit: Christus autē aliquid singulare nobis inhiere visus est, cū inquit; *Audistis quia dictum est antiquis: & quæ sequuntur. Ego autem dico vobis, non iurare omnino.* Respondetur, quod etsi Dominus nihil prorsus nobis prohibuerit, quod antiquis non esset vetitum; explicauit tamen aliquid, quod illis nō erat vsq; ad eō apertum: deinde docuit, id, quod erat turpe, nobis, ratione status, esse turpius. Quod ut magis percipias, aduerte; quod vtraq; pars est præceptum naturale, scilicet & iurare, quando ratio & necessitas id admonet, & non iurare, quando necessitas, vtilitasq; non adest. Idem ergo est, non iurare omnino, ac si dicas, non occidere omnino, vel nō furari.

Iaco. 5.

Quomodo quē ipse Christus Deus instituit, nunc prohibet iuramentum? B. August. tomo 4. initio.

Idem cur ueritat, vane scilicet, & facile iurare, cū id lege sit Naturæ prohibatum?

Quare

Aug. epist. 99. prope finem tom. 2. Ecclesiastici 23. Idem epist. 154. sub initium.

Idem lib. 1. contra mendacium. c. 15. sub fin. tom. 4. initio.

Chrysof. homil. 17. in Matth. tomo 2. Bernardus iuramentum illicitum, licitum periurium quosdam asserentes, egregie cōfutat:

Christianus Druthmarus; vetus autor, min⁹ idoneā quā adferat prohibiti à Christo iuramenti rationem.

Christus quare non dixit: Nolite iurare omnino, nisi ex necessitate, vel vtilitate.

Exo. 20.

Ibidem.

Iudæi iuramentum per creaturas non esse iuramentum cur putauerint.

Matth. 23.

Non iurandi omnino quod Christus hoc verbo vetuerit.

Quanto Christianis minus quam Iudæis conueniat iuramentum.

1. Cor. 13.

Quare ergo non adiecit, nisi ex necessitate, & vtilitate? Respondemus, minimè opus fuisse, quoniam præceptum naturale, quantumcūq; sub vniuersalibus verbis proponatur, eas causas, quas ipsa natura non comprehendit, nequaquam includit. Quod enim iudex maleficū, vel inuasus interfectorem suum occidat; non est exceptio illius præcepti, Nō occides, quia nunquam talia fuerunt illo præcepto inclusa. Simili ratione furari in extrema necessitate; haud est exceptio illius præcepti, Non furaberis. Ad eum modum præceptū, Nolite iurare omnino, causam necessitatis non includit; ideò perinde antiquos, vt nos, obligabat. At populus ille, vt ex verbis Euangelij coniectare licet, vel ob Iudæorum morem, vel ob suam cæcitatem, non at bitrabatur iuramento per creaturas aliquas se teneri, vt per templum, & per altare, vt dicitur Matthæ. 23. & ideò non putabant, licet falsum dicerent, se esse perituros. Ob id Christus ait, Nolite iurare omnino. Et verbum, Omnino, nequaquam excludit omnes causas (quandoquidem multæ necessitatem iurandi adferunt) sed modos omnes & formas iurandi, vbi nō adest necessitas, scilicet per cælum, terram, & similia, quæ ipsi iuramenta non putabant. Et sicut in præcedentibus inquit, Audistis, Non occides, &c. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur, &c. non adiecit illud, quasi olim esset licitum irasci; sed, quod ignorabāt, explicuit: Sic, vbi præcepit, Nolite iurare, neq; per cælum, neque per terrā, nil vetuit; quod vetitum non erat; sed aperuit, iuramenta facta per creaturas, vera esse iuramenta, & ob id illicita, quādo sunt vana, id est, quando sunt veritate, iustitia, & iudicio, vel horum aliquo destituta. Christus igitur nobis interdicit iuramentorū frequentiam, tanquam turpiorem nobis, quā illis. Christiani etenim tanta charitate præstare deberent, & tam perfecta, vt neque quemquam deciperent, neque deceptionem cuiusquā metuerēt. Charitas enim omnia cre-

dit. Ideò ad conciliandam inter se fidem, nullo inter eos opus esse deberet iuramento: hoc autem vbi cūque est opus, ibi necesse est claudicare charitatem. Aut enim parum bene sentit de eo, cui iurat; aut diffidit is, qui iusiurandum ab alio exigit. Hinc Hieronymus dixit: *Euangelica veritas non recipit iuramentum, cum omnis sermo fidelis pro iure iurando sit.* Deus etiam et si olim iurauerit, Christus tamen iurauit nūquam, sed sæpe dicebat; Amen, amen, id est, verè, verè, vel firmè, vel in veritate, vt Lucas exposuit cap. 4. Vnde Chrysostomus licet id pro iuramento accipiat homil. 11. ad Hebræos, & Origenes homil. 35. super Matthæum, testatur Dominum cum affirmatione iuramenti pronuntiasse Petro, *Amen dico tibi, antequam gallus cæter ter me negabis:* tamen B. Hieronym. lib. De nominibus Hebræis, *amen*, propriè significare ait, *verè, vel, fideliter;* & Augustinus tract. 41. in Ioannem ait; *Multum commendat quod ita pronuntiat, quodammodo si dici fas est, iuratio, eius est.* Sic Augustinus, non audens plenè vocare iuramentum, quia tantum firma quædam est asseueratio.

Ex his igitur habemus sensum germanum huius loci: quem tamen Erasmus non est assecutus: ait enim in hunc locum Theologos torquere hoc dictum, & simpliciter Christum sensisse, perfectis non esse iurandum pro his rebus, pro quibus vulgus deierat: fecus in causa fidei, religionisve. In supputationibus autem scripsit, pariter licitum esse iusiurandum Christianis, sicut bellum. Sed certè Erasmus torquet verba Christi, tum quia, vt dictum est, iurare, non est res per se mala; tum quia Innocentius III. in cap. *Et si Christus,* viris perfectis & monachis permittit iurare, in causis monasterij: & Episcopus, qui ad statum perfectionis communicandæ assumitur, non ante consecratur, quàm iuramentū de præstanda obedientia summo Pontifici emiserit. Quare, quæ B. Chrysost. hic, atq; alijs penè innumeris in locis, sentire videtur, iuramentū,

Hierony. in Matth. cap. 5. tom. 9.

Christus cum ait: Amen amen dico vobis, iuret, an affirmet.

Luc. 4. Chrysost. tomo 4.

Orige. tom. 2.

Matth. 26.

Hierony. 3. à med.

Aug. tom. 9.

Quid theologaster ille, ceterum mundi Erasmus hoc loco audeat Theologis opponere.

Quib' liceat iuramentum. Innoc. III.

B. Chrysost. hom. 17. cit ca med. tomo 2.

Quæ mēs sit Chrysostomi iuramentum amentis esse omnino Christianis illicitum.

Idem to. 1. in princ.

Idem to. 3.

Idem to. 1.

Idem to. 5.

Idem.

Autor Operis Imperfe. in Matth. to. 2. operū eiusdem.

Clerici iurantibus sancta Euangelia porrigentes, vt ille ait, quomodo periuri.

rem esse pessimam, atque ita Christianis interdictam, vt nusquam eis neq; etiam in causa iusta liceat, per benignè est interpretandus, vel tanquam abusum iurandi, & periculū periurij infectans; vel certè si aliud sensit, de serendus est. Ait enim ho. 15. in Genesim: *Iuramenta quoq; modis omnibus fugiat* (Christianus scilicet) *audiens sententiā, quæ dicit; Dicitum est antiquis, Non peierabis. Ego autem dico vobis, non iurandi omnino. Ne igitur dicat aliquis, in re iusta iuro. Neque enim in re iusta, neque iniusta iurare licet.* Et hom. 9. in Actus Apostolorū decernit, esse impios, & dignos qui ab Ecclesia arceatur, qui in forensibus actionibus, & contractibus, ac fideiusionibus, aut iurant, aut ab alio iuramentum exigunt. Et hom. in 5. Psalmum: *Iurare à diabolo est: quod enim amplius his est, vt dixit Christus, à malo est.* Et hom. 19. ad Populum Antiochenum: *Cum his autem omnibus audisti Christi sententiā dicentem, quod non peierare tantum, verum & iurare quomodo cūq;, diabolicum est, & tota maligni machinatio.* Et li. 1. in vituperatores vitæ monasticæ: *Si iurare diabolicum esse comperitur, quæ animaduersione plectendi sunt qui periurant? Idem, vel potius non ipse, sed Autor Operis Imperfecti in Matthæum hom. 12. docet benè iurare per Deum, vel per creaturas, peccatū existere: & quod benè iurare per creaturas, execrabilius sit, quàm benè iurare per Deum: Audite vos clerici, inquit, qui iurantibus Euangelia sancta porrigitis, quomodo potestis ab illo iuramento esse securi, qui semen periurij datis? Nunquid qui ignem portat, vnde conflexur incendium, alienus est ab illo incendio? Aut qui gladium porrigit, vnde homicidium committatur, nonne est socius homicidij illius? Sic & qui occasionem periurij præstat, collega sit periurij eius. Si erat benè iurare iustum, iuste dicebatis, quia dedimus illis Euangelium vt iurent, non vt periurent: nunc autem cum scitis, quia & benè iurare peccatum est, quomodo potestis esse liberi, qui occasionem datis vnde peccetur in Deum? Cesset ignis, & incendium non fit: subtrahere gladium, & homicidium non com-*

mittitur: sic tolle iuramentum, & per iurium non fit. Hac de illis dicta sunt qui iurant per Deum: eorum autem qui iurant per elementa, execrabilius iniquitas est. Hæc ille. Præterea cum videret Chrysostomus, posse obijci, Deum sepe iurasse: respondet in Psalmum. 109. *Iusiurandum quando audis, ne putes esse iusiurandum, quemadmodum ira in Deo, ira non est, sed ius puniendi, & non animi perturbatio: ita etiam iusiurandum. Deus enim non iurat, sed dicit quod omnino futurum est.* Et homil. 47. in Genesim, & 11. in epistolam ad Hebræos, explicat iusiurandum Dei ad Abraham, non esse iuramentum, sed promissionem; quam tamen, humano more, iuramentum appellat. Eodem modo soluit Athanasius in sermone de Cruce, & Passione Domini, qui interpretatur dictum iuramentum Dei ad Abraham, intelligens, firmitatem, & constantiam mentis eius, per similia iuramenta significari. Sed profectò non videtur apta, & commoda solutio ista. Quod enim ipsa Scriptura, imò Deus ipse, iuramentum vocat, & Apostolus vt iusiurandum exponit, atque iuramenti formam addit, tamen Deus se se accommodans ad humanam infirmitatem id faciat, non definit tamen esse iuramentum. Nam simili ratione perfecti viri iurant, aliorum non credentium imbecillitati se se attemperantes: & quia quædam profert Deus, quæ postea quasi pœnitens mutat, iuxta illud: *Agam & ego pœnitentiam quod cogitavi vt facerem ei.* Ideò quæ omnino, & necessariò euenire voluit, iurat, iuxta id: *Si ne pœnitentia sunt dona, & vocatio Dei: & iuravit Dominus, & non pœnitebit eum;* ad dicti firmitatem ostendendam; non quod eius dictum possit esse falsum. Sed non omne Dei dictum eadem firma voluntate prolatum est, sed pendens à varijs euentibus, quod subijcitur pœnitentiæ, & mutationi. Neq; verò iuramentum perturbatio aliqua est, vt ira, vt sit per metaphoram ponenda in Deo, atq; Athanasius supra productus, &

Deum impropiè iurare, secundū Chrysostomum.

Mag. Atha. Gen. 22. Dei, cum iurat, proprium id esse, verūque iusiurandum.

Heb. 6.

Ierem. 18. Deus cur iuret.

Rom. 11.

Psal. 109.

Secundū argumentum.

Jerem. 4.

Illud Chry-
fostomi : di-
lucit : Iura-
mentum Iu-
deis, vt repu-
dium, nō pre-
ceptum, sed
permissū tan-
tūmodo fuit.

Deut. 24.

Et hoc etiam
infirmatur:
Vbi est legis
preuaricatio,
non est neces-
sitas.

Heb. 6.

Epiphan.

Hilar.

Hierony.

iuravit ipse, & iuramentum exegit. Deinde quia præceperat per Ieremiam Deus: *iurabis, vivit Dominus in veritate, &c.* Vbi videtur præcipi iuramentum per Deum. Soluit Chryfostomus homil. 17. in Mattheum: Iuramentum in Lege Veteri non fuisse præceptum, sed duntaxat permissum, quemadmodum repudium vxorum; ne per simulacra iurarent. At certe durum est, & violentum, iuramentum, vel repudium, tantum fuisse permissum tanquam rem malam: cum Sancti, & Prophetæ sæpe inveniuntur iurasse. Et de repudio satis supra disputatum est, peccatum minime fuisse. Adde, quod cum maxime necessarium sit iuramentum ad componendas civiles, & Ecclesiasticas controuersias, non esse à viro bono detestandum. Soluit Chryfostomus hoc loco, & homil. 8. ad populum Antiochenum: *Quid igitur, ait, si iurandi necessitas sit, inquit aliquis? Vbi est legis præuaricatio, non est necessitas. Et possibile est penitus, inquit, non iurare? Quid inquit? Deus iussit, & audes interrogare, si legem custodire possibile? Difficile quippe non custodire, & hoc per præsentia vobis persuadere volo, quod non difficile sit non iurare, sed iurare.* Hactenus ille. Verum sanè vbi superior cogit ad iurandum, parendum est: & nihil posset terminari in causis Ecclesiasticis, vel civilibus, nisi medio iuramento. Nam vt ait Apostolus: *Omnia controuersia finis, ad confirmationem, est iuramentum.* Hanc tamen sententiam sequitur Epiphanius lib. 1. con. Ossenos, vbi ait: *Igitur non oportet iurare, neque per ipsum Dominum, neque aliud quoddam iuramentum, nam maligni illius (nempe diaboli) est iurare.* Hilarius Can. 4. in Mattheum: *Lex pœnam posuerat periurio, vt fraudulentiam mentium Sacramenti religio contineret. Fides verò Sacramenti consuetudinem remouet, visa nostra negotia in veritate constituens. Ergo in fidei simplicitate viuentibus, iurandi religione opus non est.* Hieronymus in Mattheum. *Hoc quasi par uulis (scilicet Iudæis) fuerat lege concessum, vt quomodo victimas immolabant*

Deo, ne eas idolis immolarent, sic iurare permitterentur in Deum: non quod rectè hoc facerent, sed quod melius esset Deo id exhibere, quam demonibus. Evangelica autem veritas nō recipit iuramentū; cum omnis sermo fidelis pro iureiurando sit. Theophy. in hunc locum: *Iurare (inquit) & adijcere amplius ad etiā, vel nō, à diabolo est. Porro si dixeris, quod & lex Moysi mala erit, quoniā iurare iubet: disce quod tunc non erat malum iurare: post Christum autem malum est, sicut & circumcidi: & in summa quicquid est Iudaicum. Sugere enim puero conuenit, viro minime.* Sic illi. Sanè autem iuramentum non est res Iudaica: est enim de iure nature, & à Patriarchis ante legem sæpe usurpata. Idem ait Euthy. in 5. c. Mattheum. *Si iuramentum à diabolo est, quomodo ipsū Lex Vetus permittebat? Quia & animalium sacrificia à malo quidem erant, & deceptione idolorum, ea tamen permisit lex, propter Hebræorum infirmitatē. Cum enim glutones essent, ac lurcones, Idolothya amabant. Et itē cū essent increduli, iuramentum quoque diligebant.*

Idem tradit Oecumenius in c. 5. Iacobi, & eadem ferè quæ Chryfostomus, ac eius discipuli, Theophylactus, & Euthymius, tradiderunt. Verum, vt diximus, cum iuramentum ortum habeat ex reuerentia, quam Deo exhibemus, ostendentes quod ea cognoscat, de quibus apud nos est controuersia; & quod verax sit, neque mentiri possit; & finem optimum habeat, quia necessarium est ad iustificandas hominum actiones, & ad finiendas inexplicabiles controuersias, quæ humano iudicio solui non possunt: certè iuramentum res est veneranda, & sacrosancta.

Quod ergo Doctores in contrarium asserunt; vel eò referendū est, ne quis vilo modo blasphemè, ac impiè iuret per creaturas, quasi in eis existimet aliquid diuinitatis latere; quo modo Hierony. & Epiphanius sunt interpretandi: vel eò referendum videtur, vt abusum frequenter sine necessitate iurandi tollant, & periculum periurij declinēt, quo pacto Chryfost. ex ardore insectandi hoc peccatum, sæpe loqui videtur;

Theophy.

Non esse rem Iudaicam, iurare.

Euthym.

Cur permissum olim iuramentū Iudæis secundum Euthymium.

Oecume. c. 7. circa medium.

Iuramentum cur venerabile sit, & sacrosanctum.

Triplex sensus Doctorū profertur, iuramentū Christianis licitū esse negantium.

cupiens

Philo in li. qui inscribitur: *Quod liber est quisquis virtuti studet, ante mediū*

Esseni à iuramento quantum abhorrent.

Ioseph. lib. 2. de bello Iudaico. c. 7. circa medium.

Quod nam assertorium, quod promissorium periurium sit. Assertorium periurium quam graue.

Secunda ratio, periurium cur grauius homicidio.

Tertia ratio, à pœnis. M. Tull.

cupiens radicitus euellere inueteratam Græcorum licetiam, qui, vt ipse ait, in officinis, in cōpitis, & in foro pro decem obolis, pro calceis, & vilissimis quibusque rebus iuramenta præstare, & exigere non verebantur. Vel denique dicendum est, quod voluerunt illi patres, vt hi, qui Christianæ perfectionis statum profitentur, non facillè in controuersijs incidentibus iurent; eum Christus hoc illis inter cetera consilia exhibuerit. Vnde Philo & Iosephus scribunt de Essæis, perfectissimam vitam apud Hebræos profitentibus, illos iusiurandum quasi periurium vitasse. Atque in hunc sensum exponendi videtur Hilarius, Theophy. & Euthy. qui aiunt, sugere puero conuenire, viris verò minime; nempe viris imperfectis, seu incipientibus conuenire iuramentum, non autem perfectis.

Et quia hoc præceptum eò tendit, vt periurium euitetur, paucis aperiã grauitatem huius delicti, & in primis periurij assertorij (sic vocant) quod est de re præsentis, vel præteritæ; dein de promissorij, quod est tantum de futuro. Circa primum, assertorium scilicet, etsi periurus fidelis mente non erret, sed tantum confidat, Dominum non indicaturum suum mendacium; factò tamen ita cum Deo agit, ac si nō videret mendacium, vel ei vellet fauere, vel nolit, vel nō possit periuros punire: eum tamen nemò testem auerēt Regem exhibere, vt falsum testatetur.

Est etiam occasio, ne tanto testi, quantus est Deus, ad veritatem testificandam allegato, fides non habeatur. Deinde, quia cū sit contra Deum, & non contra proximum, periurium peius est homicidio: quia peius putatur quod est in primam tabulam, homicidio, quod est in secundam. Tertio, quia periurium punitur, vt Cicero ait li. 2. de legibus, duplici pœnâ; diuina quidem exitio, humana verò dedecore; at verò canonicè infamiâ, & quod non possit esse testis, & vna Quadragesima in pane, & aqua ieiunet, & tribus Quadragesimis cōmunibus: vt habes 22. q. 15. & 6. q. 1. c.

Testimonium. Et de iure iurando cap. *Querelâ.* Quarto, quia peruertit fundamentum humanæ politicæ, id est, fidem; & talis fidei Deum violator è facit: cū tamen moris sit peruersi eos interficere, qui alteri obijcerēt, Mētiris; cum hoc de leui mendacio dicere, non sit dignum morte, nam lex eam statuisset. Ideò prouocare propter hæc ad singulare certamen, vel quenquam occidere, cum omni iustitiæ aduerfetur, neque honestum est, neque honorificum: quia honor soli virtuti debetur.

Iuramentū verò quo aliquid polliciti sumus, violare turpissimū est, nō solum quia soluit fundamentū humani cōmercij, sed quoniā contra Deum est, cuius nomē datur locopignoris, & pro fideiussore; cū tamē Deus, ob iuramentū promissū Abrahæ, filium suum in mortē tradiderit: & ob violationem iuramenti Sedechiæ destruxerit Ierusalem; vt habetur 4. Reg. 24. & 25. Iere. 39. Ezech. 27. Plus tamen peccatur violando votū factū Deo; quā iuramentum factū homini. Iurare autem rem illicitā, vel contra consilium, periuriū est, quia abutitur iuramento ad firmandum id, quod Deo nequaquam placet: ideò peius erit exequi. Et si res promissa est illicita in graui materia, lethale existit periurium: in leui verò veniale. Si verò omisio sit consilij, similiter delictum veniale erit.

In iuramento ergo, quo aliquid promittimus de futuro, adesse debet voluntas illud præstadi, sicut promittitur, ne sit mortiferū, & dolosum: intelligitur tamē excepta semper voluntas superioris, id est, Dei, vel Pontificis summi. Deinde quod res in eodē statu integra permaneat, nō enim si sano tibi iuravi reddere ensē, furioso tibi debeo reddere: vel si tibi vero Episcopo, & Regi, cui fidelitatem, & obediētiam iuravi, te deposito seruare debeo. Ad hæc intelligitur, nisi fuerit absolut⁹ ab eo, in cui⁹ gratiā fit iuramentū: vt si iuravi tibi reddere prima die Martij, non cogor, si tu remittis. Quarto intellige, si id præstare valeat ab eo qui iurat, & quantum est in eo:

Quarta ratio.

Grauitas per iurij promissorij exponitur.

Promissorij iuramentum quæ conditio nēs.

vt si promitto, vel iuro dare sororem meam tibi in vxorem, non obstringor, nisi vt bona fide laborem, quantum in me est, vt eam vxorem ducas. Quintò, in iuramento, quo quis se ligat alteri obsequi, intelligitur si præceperit licita & honesta, atq; ea quæ fieri possint, nã in illis interdum epicheiacadit: vt, si iurauit residere in Ecclesia, si abessem ab ea, ob vtilitatem Ecclesiæ, non censetur periurus.

In primis igitur diligenter discutiendum est quod promittitur in iuramento, & malè promissum siue iuratum negandum est, quemadmodum prudenter fecit Dauid cum Nabal, qui iurauit per Deum occidere virum impium, & stultum. 1. Reg. 25. & Salomon matri suæ iurauit mortem Adoniæ, & imprudenter impleuit. Sicut etiam Herodes, qui male promissum peius impleuit. Abominandum autem videtur vitium iuramenti, etiam veri & liciti, citra necessitatem, quia cum alia vitia omnia causam habeant lucris, vel honoris, vel solatij, hoc nullam habet, nisi abusum libertatis linguæ in Deum, in quem vterq; contendendum impudenter expuit iram suam, quasi hostis esset amborum: cum tamen eos sustentet, & lege Romana verberebatur iurans per gemium principis, id est, custodem Angelum: & Athenienses, vt testatur Cyrillus libr. 10. in Iulianum, non audebant per superiores iurare: & Plutarchus in Problematibus scribat, *iuramentum, pro tormento homini libero esse: Romani etiam dicerent, à seruis veritatem per tormentum extorquendam: à ciuibus, iuramento: à sacerdote, solo verbo: quod circa sacerdotem habetur. 2. 2. quæst. 5. cap. Nullus.* Offendiculum etiam præbet hoc vitium, quia fit publicè, offenditq; eos, qui religiosi sunt, & qui imitantur alios: fit etiam passim, & in omni tempore, & loco, & ex omni perturbationis impetu, siue amoris, siue odij, siue iræ, siue letitiæ, siue auaritiæ: ideo illo non nisi vt medicina venenata tantum in necessitate vtendum: nomèq; Dei sacrosanctum, tot laudibus in Scripturis celebratum, & in cælo sanctos

coronans, non alio sanè modo esset à nobis vsurpandum, quã eò, quo Sacramentum Eucharistiæ ore suscipimus. Et vt ad iurandum sit necessitas, opus est vt res sit dubia: non dubitatione quæ spectet ad scientiam, vel ius, sed quæ non possit alia via sciri: vt qualitas rei aduocationem Dei in testè, & periculum peierandi compenset. Debet & adesse reuerentia: ideo iure fit coram altari vel cruce, & iudice: & à ieiunio, & ætatem habente, & dato spatio ad cogitandum; vti ceremoniæ istæ mouerent ad reuerentiã, & timorem peierandi: ob id non dabatur iuramentum grauidis: vt habetur. 2. 2. q. 5. Nunc verò scribã aliquis (proli dolor) vel eius famulus ab inconsideratis iuramentum exigit, plerunq; in inepta forma. Vnde fit, vt periuria à vulgo non magni pendantur: cum tamen iuramentum, cui deest veritas, vel iustitia, semper mortiferum existat: cum verò desunt circumstantiæ iudicij, vel necessitatis, semper sit veniale.

Consuetudo autem cum nihil sit aliud, quàm actuum quorundam frequentia, si actus illi mali sint: consuetudo non est peccatum ab eis distinctum, sed ipsimet actus: habitus etiã ex frequentia prauæ actionis genitus; haud est peccatum, quia non est actus: ideo qui habitum tenet, modò de actu doluerit, egeritq; pœnitentiam, nequa quã est in statu peccati: sed is tantum versatur in tali statu, qui vel non egit pœnitentiã, vel propositum habet committendi peccatum, vel non tollit occasione eius: vel exercet artem habentem annexum flagitium. Tenens ergo habitum periurij, modò doleat, nequaquã est in statu peccati censendus existere. Sed si cum actu iurandi habeat aliquis habitum mentiendi, cum verum & licitum iurare, non sit mortiferum; tamen si extra necessitatem id fiat: tamen quia lingua facile labitur ad mendacium, tum quia periculum est labedi lethæliter, ideo opus est proposito tollendi talem consuetudinem: quod fit, cessando ab actu & familiaritate datæ aditum ad iurandum, & imponendo sibi aliquam pœnã, si iuret. Ad hæc, qui frequenter

Iuramentum, quando necessarium sit.

Vbi, & quomodo reuerenter fiat.

An habitus periurij sit peccatum.

Quomodo quis periurio dissuascat.

Iuramentum incautum non esse seruandum.

1. Reg. 25.

3. Reg. 2. Matt. 14.

Iuramenti etiam boni asiduitas quam mala, & vitiosa.

Cyr. tom. 3.

Plutarc. in quæst. ceteriariatis Romanis ante medium.

Eius multiplex abusus.

Menandri de periurio dictum.

Qui sint periuri.

Neq; per cælum cur veter Dominus iurare.

Cæli, & Ierosolymæ spiritalis intelligentia.

Lib. 5. 80.

ter, & sine causa iurat, sibi ipsi auctoritatem adimit, & fidem: nam, vt Menander dixit *Ἀπορῶν δὲ φάσμα ὄρησεν ἰσθμῶν ἰσθμῶν*. Id est, *Malorum omnium iuramentum in aqua scribe*. Iurans verum, & credens esse falsum, vel dubitans esse verum, periurus est, formaliter loquendo, etsi verax sit circa materiam: iurans verò falsum, quod credit esse verum, ratione materiæ periurus censetur, etsi, quod ad formam spectat, pro verace sit habendus à nobis, quia nihil contra mentem dicit: iurans verò falsum, quod nouit esse falsum, & materia & forma simul periurus existit. Iam pauca verba textus explicemus.

Neq; inquit, *per cælum*. Siquidem iurans intedit allegare indubitam veritatem, non citat creaturas in se ipsis, sed Deum ipsum in eis fulgentem. Sed quia Iudæi proni erant ad idola colenda, & numen in creaturis putabant inesse, vel non offendi Deum in earum illicito iuramento: idcirco perfecti, qui nouerunt eas ad Deum referre, securius, cum res postulat, per creaturas iurant: rudes autem fortè eis, non Deo, honorem, vel dilectionem impenderent: & explicatur Deus per essentiam esse in creaturis, cum dicitur, *per cælum, & terram*: per presentiam, gubernando cuncta, quia videt omnia, dicendo eum regere Ierusalem: vt principium rerum quæ arte & prudentia constant, monstratur, cum ait, in Ierusalem, vbi artes, & doctrina morum vigeant: per potentiam, quia intrã, & solo imperio, non applicatis actiuis, non possumus mutare vnum capillum ab intrinseco, eo quod naturales vires non subsunt rationi, aut voluntati: quia solus Deus creauit omnia voluntate sua, & conseruat: quod si quidam canos tingere soleant, id ab extrinseco & artificio fit, nec tamen colorem illum immutant, sed alio colore operiunt; vt ille, de quo Martialis: *Mentivis iuuenem tinctis, Lentine, capillis: Tam subito coruus, qui modò cygnus erat.*

Non ergo per cælum: quia thronus Dei est: quasi dicat, peierando per cælum, iniuria fit Deo, cuius est sedes: deierando per terram, iniuria fit Deo, cuius est scabellum. Notatur etiam iudiciaria potestas Dei, quam hominibus describit, ac si vt homo iudex federet, & terreni à Deo conculcarentur, cælestes honorarètur. *Neq; per Ierosolymam: quia ciuitas est magni Regis*. Alludit ad verba Psalmi 47. vbi dicitur: *Ciuitas Regis magna, Deus in domibus eius cognoscetur, cum suscipiet eam*. Vbi ad literam est sermo de Ierosolyma: secundum spiritum de Ecclesia, quæ est regia DEI, vt olim Hierusalem. Sicut in duobus prioribus membris alludit Dominus ad Esaiam, qui capite ultimo ait: *Cælum sedes mea: terra autem scabellum pedum meorum*.

Ponit verò exempla, quia nos aut iuramus per communes creaturas, vt cælum, & terram: vel per sacras, vt Ierosolymam: vel per charas, & ad nos pertinentes, vt caput. *Neque per caput tuum iuraueris*. Per quod, quia venerabilius, & amabilius in membris, iurare consueuimus. Hinc Poëta introducit Iunonem iurantem: *Testor chara Deos, & te germana, tuumq; Dulce caput*.

Et Ascanius apud eundem iurat. *Per caput hoc iuro, per quod pater antè solebat*.

Videtur vetare Dominus modum iurandi: cum enim iuramentum fiat per rem superiorem se; qui per caput suum iurat, non videtur per aliquid maius se iurare. Sed hic est sensus huius iuramenti, vt si res aliter se habeat quàm ille asserit, totum in caput ipsius iurantis vertatur: vbi tacite inuocatur Deus. Et sic intelligitur dictum illud: *Iurare in anima sua, vel per animam suam*: & cum inquit Apostolus, *Testem Deum inuoco in animam meam*. Sic qui per Deum iurabat, intelligebant: *Testem Deum inuoco in caput meum*. Sed hoc asserit Dominus non licere, quia non est homo dominus me

Quid significet: quia cælum thronus Dei est.

Psal. 47. Thronus Dei qui mysticè.

Esa. 66. His exemplis cur Dominus vtatur.

Christus cur prohibet per caput nostrum iurare. Vir. 4. AENEID.

Idem lib. 9. circa med. & finem.

Quid vetet Dominus hoc verbo.

Hinc duo loci quidam illustrentur. Amos. 6. 2. Cor. 1.

Iaco. 5.

Ne particula Græcis quid.

Matt. 23.

Nai Græcis, & Amen Hebræis, id est esse.

2. Cor. 1.

Iuuen. li. 4. Euang. historia.

Virg. in Epigram.

Cur hæc verba, est, est: nõ nõ, Christus ingeminat.

Illud: Quod autè his abundantius est, à malo est, Manichæi quomodo detorquant.

Aug. c. 30. tom. 4.

brorum suum, vt valeat, absq; peccato illa periculo exponere. *Sit autem sermo vester, est, est: Non, non.* Græcè dicitur, *Nai, vai*, id est, *Cercè, cerrè*: Quippe, quippe: etiam, etiam: quæ vox à Terentio, & Cicerone, & alijs Latinis autoribus est vsurpata. Et significat, sanè, certè, pro quo interpres trãstulit, *Est, est*. Etiam, aut est, in alio loco vertit, vt ibi, *Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei, Etiam*, vbi Græcè *Nai* habetur. Et idem est Græcè *vai*, quod Hebraicè Amen. Ex quo habes, dicentes, Verè, vel certè, vel, in veritate, vel amen, nõ iurare. Quod verò *Nai*, & Amen, idem significant, testatur Apostolus, cum ait: *Quot quot promissiones Dei sunt in ipso est: idèd & per ipsum Amen, Deo ad gloriam nostrã*. Hoc verbum Christi Iuuenius vno verbo eleganter descripsit: *Est, est, ferre, quod est: quod nõ est, dicite, Non est.*

& Poëta:

Est, & non, cuncti monosyllaba nota frequentant:
His demptis, nihil est hominum quod sermo volueret.
Omnia in his, & ab his sunt omnia, siue negoti,
Siue oti quicquam, seu turba, siue quietis.

Omnia nostra cogitata includunt esse, vel non esse. Et geminatio magis affirmat, & innuit vni est, & vni non mentis nostræ: alterum est, & non vocis debere respondere, vel vni in interrogationi: est ne sic, vel non est? Responso simplex, est sic, vel, non est sic. Estq; sensus: Quod ad nos attingit, contenti esse debemus, est, & non. Si autem cogat necessitas, vel pietas, nõ est detrectandum iuramentum. *Quod autem his abundantius est*, (id est, quod his adiungitur, vel additur) *à malo est*. Hæretici quidam, vt Manichæi ponentes duo principia, Boni, & Mali Dei, negatesq; vlla ratione licitum esse iuramentum, interpretati sunt, est, est; non, non, esse à bono; iuramentum autem à malo Deo: sed vana est expositio, & vano fundamento nixa. Idèd August. lib. 1. de serm. Domini in Monte, pon-

derat non dixisse, Malum est, sed, à malo est, id est, à mala causa, puta ex infirmitate humani generis, & plaga, quam ex crimine originali accepit: ex quo factum est, vt proni simus ad iurandum, & ad exigendum iuramentum, quòd nobis, vel alijs minus fidamus. Vnde Augustinus in expositione epistolæ ad Galatas (quòd etiã habetur. 2. 2. q. 5. cap. *Non est*) affirmat, quòd iuramentum non est à malo, non quidem iurantis, sed increduli petentis iuramentum. Neq; tamen semper exigere iuramentum, est malum culpæ, sed semper est malum pænæ: quòd post originis labem homo amiserit autoritatè in rebus grauib; est tamen peccatũ, quacunq; vel leuissima de causa, iuramentum exposcere: scelus verò grauissimum est, ab eo, quem scias peieraturum, iuramentum postulare. Hinc Augustinus sermone in Decollatione loãnis Baptistæ: *Ille qui hominem prouocat ad iurationem, & scit eum falsum esse iuraturum, vincit homicidam: quia homicida corpus occisurus est, ille animã: imò duas animas, & eius animam quam iurare prouocauit, & suã*. Hæc ille: quæ habentur. 2. 2. q. 5. cap. *Ille qui*. Vel dicendum, quòd malũ est in rebus prohibitis: non videtur autem causa cur prohibeatur quod sit à malo pænæ, id est, ignorantia exigentis, cum ignoret an alter dicat verum, vel velit mētiri: vel à mutabilitate ad malum eius, à quo exigitur. Quia enim potest velle decipere, exigitur iuramentum: nam profectò quo magis insurandum requiritur, eo amplius est à malo isto modo, id est, pænæ: & comedere esset prohibitum à malo pænæ. Dicendo ergo à malo pænæ, datur causa necessitatis iuramenti, & non prohibitionis. Vanum ergo est, quod Anabaptistę nostri seculi hæretici dogmatizarũt, exactiõnẽ iuramenti, quæ sit per magistratũ, & principes in causis profanis, & civilibus, hęc à Christo interdici: quã doctrinã dãnauit Conciliũ Cõstantiense: & Gen. 21 idcirco vocatus est locus ille Bersabee, quia ibi vterque iurauit, id est, Abraham & Abimelech: & Gen. 26.

A malo est, nõ malũ est, dictum expedit Augustinus.

Aug. 10. 4. prope finẽ.

Exactio iuramenti cur semper malũ pænæ secundũ Augustinum.

Idem. serm. de sanctis. tom. 10. homicidã vincit, qui scies ad periuriũ hominem cõpellit, eodem autore. Alter sensus illorum verborum: A malo est.

Publicis licere magistratibus iuramentũ exigere cõtra Anabaptistas. Concil. Cõstantien. sess. 12. Gen. 21. Infra. 26.

Ifoocrates iurandũ coactum propter duas admittit causas tãtummodò.

Basil. Mag. tom. 1. paulo à medio. Clinias iurare etiam verum noluit.

Chry. hom. 17. in Mat. tom. 2. Theophyl. ibidem. Euthym. ibidem. Προυρησ Græcè quid.

Matt. 6. Chrysof. vbi sup. 1. Iouan. 3. Gen. 4. 1. Iouan. 5. Iuramentum ex diabolo est dupliciter.

Iouan. 8.

Iacob & Abimelech iurarũt sibi mutuo. In rebus tamen profanis parcè esse iurandũ, tradunt etiã ipsi Ethnici. Ifoocrates enim ad Demonicũ scribens ait: *Iusurandum coactum propter duas admittit causas: vel vt te ipsum turpi crimine exoluas, vel vt amicos tuos in magnis periculis serues. Pecuniarum autem gratia per nullum deum iuraueris, etiam si sis verè iuraturus*. Et Basilius in epistola ad Nepotes, quomodò ex Græcis autoribus captanda sit vtilitas, Cliniam Pythagoræ familiarem celebrat, quòd cum liceret ipsi per iusurandum trium talentorum multam euadere, exoluit potiũs, quàm iurauit; & hoc cum rectè vsurus esset iuramento. Quoniam verò tam Chrysofomus, quàm Theophylactus & Euthymius, verbum, *à Malo est*, constanter ac frequenter, nempe à Diabolo est, interpretantur, illud attingendum esse duxi. Nam & huic interpretationi Græca litera fauet, quæ habet in τὸ πονηρῶς, qua voce intelligimus diabolũ, qui propriè πονηρὸς est, scilicet laborẽ inferens, quia sollicitans infestat nos ad peccatum: & si cedimus illi atque succumbimus, præter cruciatum conscientie internum, addicimur labori, & æternę pænæ gehennæ; de quo dicitur in præcatione Dominica: *Libera nos à malo*: quomodò interpretatur Cyrillus Ierosolymitanus catechesi 5. mystagogica, & Chrysofomus, & Ioãnes in Canonica sua, Cain, ait, esse ex maligno; ac rursus de regenito inquit, quòd Malignus non tangit eũ; quòd quẽ mũdus totus est in maligno positus; & ita commune epithetũ diaboli est πονηρῶς. Dicitur tamẽ iuramentum esse ex diabolo, nõ tãtum quia, illo suggerente & impellente, vel prestamus sine necessitate, vel exigim⁹, quia in eo manifestè peccatũ est; verum etiam quia cum abest peccatũ, & iuramentum religiosè, riteq; vel exigitur, vel præstatur, id ortum habet à dæmone patre mendacij, qui

quidẽ cum ex proprijs loquitur, mendacium loquitur, quia mendax est, & mendacij pater. Et cum Deus veritas sit, quoties profertur mendacium quod veritati est contrarium, ipsi Deo aduersamur. Quia ergo Satanas primus mendacium, sicut peccatum in mũdum inuexit; hinc est, vt quoties iusurandum redditur, ab infidelitate atque illa procliuitate, qua inuicem nos decipimus, & nobis ipsis verba damus, profectũ sit: nam sicut peccatum diabolo, ita etiã infirmitatem hanc, qua nobis inuicẽ fidem non habemus, illi tribuimus. Explicatq; Iacobus Apostolus hũc locũ, cum ait: *Sit autẽ sermo vester, est est: non, non, vt nõ sub iudicio decidatis, vel, vt Græcè habetur, in simulationẽ incidatis*: vt cum quis per iuramentũ creditur verax, & tamen mētitur, in simulationem incidit, quãdo bonitatem simulat, cum malus sit; Græcè enim dicitur, hypocrisin, quæ vel pro condemnatione quæ consequitur eos, qui indefinenter, & sine delectu iurant, & iurandi consuetudine ad periurium feruntur: vel pro simulatione accipitur, vt diximus, vt ibi exponit Oecumenius.

Postquã igitur tam procliuus est natura nostra ad malũ; & lingua nostra ad mendacium, diligẽter est nobis opera nauanda, vt hanc pessimã iurandi consuetudinem, quasi decorum & ornamentum sermonis nostri, longè à nobis ablegemus, abijciam⁹ quẽ, contentique simus simplici rerum asseueratione atque confirmatione, qua qui vtitur, maiorem sibi comparat autoritatem & fidem apud alios; vt sine vlla iuraturadi specie illi credatur. Quòd si necessitas aliqua vrget, vel charitas postulet, non nisi summa sobrietate, & reuerentia nomẽ Dei sacrosanctum in testimonium aduocemus; vt obsequentes si mus legi Christi, per quem, & cum quo Patri gloria, simul & Sãcto Spiritui, in secula seculorum. Amen.

Iacob. 5. Sub iudicio (vt frater Domini ait) quãdo decidat quis.

Oecu. ca. 7. Diuinæ Christi Legis nõ iuradi, ad obseruantia ad hortatio.

TRACTATVS XLI.

In illa vërba: *Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, prabe illi & alteram, &c.*

Quam hæc cum superioribus cohæreat

POSTQVAM Dominus in superioribus docuit, Deo non esse iniuriam inferendam; iam legè tradit, qua homo instituitur, quo modò se debeat habere ad eos, qui iniuriam intulerunt, vel in persona, vel in rebus, vel in operibus. Ad huius igitur loci sensum dilucidius exponendum, in primis dicendum est, quid in lege Moyfi esset traditum; & quatenus erat intelligendum; & quid addat Dominus ad illud. Aduertendum est, hanc legem talionis, qua quisque tale patitur, quale alteri cõtra ius moliebatur, bis esse à Domino in Veteri Lege latã; semel cõtra hostem inuadentem, dicitur enim Exod. 21. *Si rixati fuerint viri, & percusserit quis mulierem prægnantem, & abortiuum quidẽ fecerit, sed ipsa vixerit: subiacebit damno, quantum maritus mulieris expetierit, & arbitri iudicauerint. Sin autem mors eius fuerit subsequuta, reddet animam pro anima, oculũ pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, liuorem pro liuore.* Idem statuitur Leuit. 24. his verbis: *Qui irrogauerit maculam cuilibet ciuium suorum, sicut fecit, sic fiet ei, Fracturam pro fractura, oculus pro oculo, dentem pro dente restituet; qualem inflixerit maculam, talem sustinere cogetur.* Deinde eadem pœna decernitur cõtra falsum testem, Deute. 19. de quo præcipitur: *Reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit, & auferes malũ de medio tui: vt audientes ceteri timorem ha-*

Prima lex Iudæis data rationis quæ.

Exod. 21.

Leuit. 24.

Alterã Deut. 19.

beant, & nequaquam talia audeant facere. Non misereberis eius, sed animam pro anima, oculus pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges. Erat autem hoc præceptum planè iudicarium, & nõ morale; ac proinde cessauit in Euangelio, quemadmodum iudicia cætera & ceremoniæ. Atque hæc lex olim continebatur in Lege XII. Tabularum, atque ab ipsa Lege Moyfi fortassis accepta fuerat. Eius meminit Aristoteles in Ethicis, & vocat Repassum, vel Contrapassum, iuxta illud Rhadamãthi: *Si qua fecit, patiatur & ipse, rectum fuerit iudiciũ.* Sed semper Lex illa, trux, propter duritiam illius populi ad neccendas fraudes & calumnias procliuis, posita fuit. Verum hoc agnitum est crudele. Si namque rationem naturalem consulas, satis est, vt qui occidit, occidatur: quod verò qui occidere procurauerit, reus fiat tanti criminis, durum, & iniquum videtur, præsertim quòd tantis minis abstererentur ab studio accusandi. Videtur etiã hæc lex iniqua, eo quòd ex repassione eius qui iniuriam intulit, nulla vtilitas perueniat ad eum, qui damnum passus est. Ad hæc æquum non est, eũ qui Principi iniurius extitit, & dente, vel oculo eum priuauit, simili damno punire: nam morte plecti, alia lege iubetur, qui Principi maledicit. Idcirco Iudæi intelligebant compensationem fieri posse per bona externa, iuxta qualitatem, & quantitatem damni, vel iniuriæ illatæ. Atq; hoc docet Iosephus, qui

Cur à Christo sublata.

Arist. lib. 5. Ethic. cap. 5. tom. 3.

Prima ratio, illa lex talionis cur iniqua.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Exod. 22. & Ab. 23.

Ioseph. hist.

Eadem lex, seu pœna quatenus æquã videri possit.

Aug. lib. 1. de ser. Do. in mont. c. 33. 34. tom. 4.

Quod crimẽ nunc tantũ modò mulctetur pœna talionis.

Lex Moyfi cum ita sit in utilis, & mortua, quomodo eatenus obseruatur.

Lex talionis cur Iudæis data.

lib. 4. cap. vlt. sic habet: *Qui excacauerit quenquam, similia patiatur, priuatus quo priuauit alium, nisi is malit pecuniam accipere: nam ipsi lex permittit arbitrium æstimandi suum casum, si nolit haberi seuerior.* Sic ille. Hæc tamen lex aliquid æquitatis habebat, siue lædentem, siue læsum spectes. Nam efficax lex est ad coercendas noxias manus lædentis, dum metuitur eiusdem mali passio, quod alijs infligitur; læsi verò mitigat vindictæ appetitum. Nam cum læsus soleat grauiorem expetere vindictam; quam sit accepta iniuria, Dominus hac lege immoderatæ vltioni, vt annotat Augustinus, modum fixit, vt qualẽ quisque intulit iniuriam; tale supplicium rependat, misericordiam iustitiæ admiscens, cum grauiore pœnam esset commertus: adhuc tamẽ illa lex grauis & iniusta aliquo modo erat: Quapropter legibus Romanis illa lex ita crudelis mitigata fuit, & iam ferè in desuetudinem abiit illa pœna; retinetur tamen in quibusdã prouintijs bene moratis, præsertim in teite, qui studiose dicit falsum testimoniũ in causa capitali, maxime quãdo illius causa interficitur innocens: Et quãquam Moyfi Lex tota cessauerit: iudicia tamẽ possunt, si iusta, & commoda Republicæ cõseruantur, ab aliqua Republica vsurpari: atque vim habent, non vt à Mose decreta sunt; sed quatenus ab illa Republica instituta: At in Lege Moyfi tũm hosti adorienti, tũm falso testis pœna hæc indicta erat: & in equali rixã soluendã tantum erant expensæ, quia vterque erat in culpa. Si autem quis esset inuasus; pœna talionis plectebatur inuasor. Et quia Lex iniuriam potius, & non vulnus; aut damnum expendebat, sæpeque contingat in æquali vulnere & damno iniuriam fieri inæqualem; ob inæqualitatem personarũ; idè talionis pœna vsquequaque iusta nõ videbatur. Tamen quia Iudæi ferè omnes æquales erant, & rudes ad inueniendum medium rationis, mediũ rei potius considerabant, quod sensu percipitur; idè ad tempus data est in a-

liquibus rebus lex talionis ad eorũ duritiam. Ne enim vltra iniuste procederent in appetenda vindicta; eorum perũcacia datum est; vt ad æqualitatem vsque appeterent. Quãobrem errabant Iudæi; ignorantes vindictam propter se, & nequaquam ex necessitate charitatis, vel iustitiæ appetendam. Et antiquis est dictum; Non iniuste vindicabis; nobis verò, Ne vindicetis: *Ego autem dico vobis, nõ resistere malo.* Malo, posset esse auferendi casus, & sensus esset; Ne resistatis alicui pro malo vicissim redditũ: verum potius videtur esse Dãtini casus, & potest referri, vel ad malum iniurię, quod infertur, vel ad hominem malum iniuriam inferentẽ: & esset sensus, Nõ putetis vos iuste facere, si secundum Legem grauiorem accepto malo vltionem nõ quæritis. Volo enim vos non repedere malum pro malo, sed tam patienti animo illata mala perferre, vt ad alia perferenda vos proptos exhibeatis. Non ergo resistere malo, est, non se præparare ad repellendum malum quod infertur, vel ad vindicandum iam illatum. Chryostomus ad diabolũ refert, qui in malis hominibus operatur: Græcè enim est τὸ πομπῶς, quod ad hominem dæmone agitante inferentem iniuriam referendum est; & non ad malum, nisi quatenus ab illò infertur. Quẽadmodum superius Dominus intellexit non iurare omnino; volens iurandi libidinem auferre: nõ tamen vbi necessitas, vel vtilitas id exposcat. Ita & nunc ait; Ita vos componite, vt quod ex vobis est, animo sitis parati nõ resistere malo. Neque idcirco defesio, quæ iure naturæ est licita, auferatur: quinetiam necessitas defensionis; si fortè in resistendo maior occurrat vtilitas, nõ tollitur. Et quoniam hoc præceptum includit duo, alterum, non sumere vindictam, alterum, non se defedere, discutendum est, quatenus; & quomodo id liceat. Vt igitur initium sumamus à vindicta, considerandum est, hominem alteri homini consociari dupliciter: vel secundum legẽ

Quid est: Ego autem dico vobis, nõ resistere malo.

Resistere malo, quid Chryostomus.

Chry. hom. 18. in Matth. 20. 2.

Quale hoc Domini præceptum.

Homo homini consociatur dupliciter.

Hominis politia duplex, & quænam.

Naturæ, vel secundum legem gratiæ. Duplex est enim hominis politia; altera, quæ respicit bona terræ, quæ Philosophis nota fuit; & suas leges habet; altera, quæ respicit bona cœlestia, mundo ignota, quæ suis proprijs legibus, & institutis gubernatur. Deinde advertendum est, legem gratiæ nequaquam destruere legem naturæ, sed potius perficere: & idè facit sibi obtemperare, quia superior, & nobilior lex reducit ad se legem inferiorè. Quæritur igitur, an ira, id est, appetitus vindictæ, sit peccatum in legem naturæ? Et in promptu est responsio: Quoniam si appetit manu propria, & per se vindictam, peccatū admittit: quia non priuati alicuius est, sed solum Dei, & magistratus, vindictam sumere de iniurijs, iuxta illud; *Mibi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus.* Acquirat tamen is, qui est passus iniuriam, ius accusandi, & petendi vindictam à Lege statutam, vt qui iniuriam intulit, luat in corpore, vel pecunia.

An ira, id est, appetit⁹ vindictæ, sit peccatum in legem naturæ

Rom. 12.

Deut. 32.

Eadem an legi gratiæ cõueniat.

Rom 12.

Deut. 32.

Magistratus facientes vindictam, à Deo cur minimè vindicentur.

Deus cur ipse retribuat vindictam.

Dices; an hoc sit secundum legem Dei, & gratiæ? Et dicendum est, quæ maximè. Nam etiam Christi lex prohibet priuatas vindictas, secundum id: *Non vosmetipsos vindicantes, charissimi;* id enim magis verbum Græcum significat: & Moses, *Mea est, inquit, ultio, & ego retribuam* Ergo hoc ius puniendi solius Dei est. Nec propterea percipiunt magistratus vindictam de manu Domini: quia dixit ipse; *Mibi vindictam, & ego retribuam:* tum quia magistratus nomine Dei punit, & vindicat; tum quia alia est vindicta, quam lex gratiæ determinat; alia est hominum vindicta, quæ lex quidem naturæ exposcit, leges verò ciuiles determinat. Ideò cum lex gratiæ non destruat legem naturæ, verum est magistratus habere ius suum exercendi vindictam: quia salua manet vindicta Domini, cui facta est iniuria in filio suo, & membro Christi, cuius perturbatur politia propter huiusmodi delicta, & iniurias: quas si non vindicat Magistratus secundum hanc considerationem, quia

non apprehendit magistratus hominem vt filium Dei, & membrum Christi, sed solum vt animal sociale est, quam societatem tueri vult quatum potest: idè potest iniuriam passus petere vindictam iniuriæ, non illam quæ Dei est, & illi relinquenda, sed illam quam secularis reddere debet potestas, vt Respublica tranquillè agat. At videtur Dominus vindictam, aut defensionem prohibere his verbis: *Ego autem dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, prabe illi & alteram;* & Paulus, *Non vos metipsos defendentes, charissimi, sed dare locum iræ;* & B. Petrus: *Hac est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniuste. Quæ enim est gratia, si peccantes, & colaphizati suffertis? Sed si benè facientes patienter sustinetis; hæc est gratia apud Deum. In hoc enim vocati estis: quia & Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius:* quasi dicat, Debetis caput vestrum imitari. Respondemus, hoc præceptum malo non resistendi, haud esse factum magistratibus, & publicis personis, quarum est præuenire delicta ne fiant: & si fuerint, condignis supplicijs punire: quod si negligenter, deessent officio suo. *Non enim sine causa gladium portant; ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum.* Et de magistratu ait Paulus; *Dei enim minister est: vindex* (id est, vt pœnam inferat) *in iram; ei qui malum agit.* Iudex etiam non tam proprium, quam commune malum Dei potestate vindicat: quod si non fieret, nocentes, & innocentes, Deique honor simul perirent.

Deinde hoc præceptum minimè traditur priuatis hominibus habentibus mandatum Dei, vt vindictam de alijs sumant: atque hac ratione Israel occidebat hostes Chanaanos; & Samuel interfecit Agag Regem Amalech, & Helias Prophetas Baal, & milites quinquaginta cum quinquagenario; & Helifæus pueros illudetes, & dicetes, *Ascende calue.* Hinc Dominus vt ostenderet se non magistratibus mandare: *Ego autem dico*

Cur, & quantum offensus licitè petat à Magistratu vindictam.

Quibus verbis Domini, & Apostolorum omnium vindicta, aut defensio etiam Magistratibus depra videatur.

Rom. 12. 1. Pet. 2.

Nequaquam Magistratus, non resistendi malo, illa lege tenent.

Rom. 13.

1. Pet. 2.

Rom. 12. Secundum argumētum

Per eandem Christi legem priuatis licere hominibus sumere de hostibus, Deo annuente, vindictam.

1. Reg. 15.

3. Reg. 18.

4. Reg. 1.

Infra. 2.

vobis

Domini expenditur illa pluralis numeri ad singularem trahitur: Ego autem dico vobis, &c. Sed si quis te percusserit, & reliqua. Quare Christi nil de proximi defensione, seu vindicta, an liceat, tradere debuerit. Ioan. 18.

Secunda ratio Matth. 10.

Tertia ratio.

Altera super verbis Domini nota: Nō resistere malo, dubitatio nis contravin dictam, sui que defensionem solutio.

vobis, nō resistere malo, sed priuatis: idè ad plurali ad singularem numerum orationem suam inflexit, dicendo: *Sed si quis te percusserit, vel te angariauerit mille passus:* quo significaret exigere se, vt propriarum iniuriarum simus negligentes.

Quòd verò quis alterius iniuriam à proximo valeat depellere, maximè si sit publica persona, à Christo hinc non debuit tradi: quia sicut tantum debuit docere ea, quæ ad regnum suum (quod non est de hoc mundo) pertinebant, ita nihil voluit eorum mutare, quæ Deus Pater per naturales, & æquissimas leges instituerat regno mundi necessaria, quales etiã in Veteri Lege multas Deus olim tradiderat. Tèpus etiam instabat, quo velut oues in medium luporum Apostoli detruderentur ad prædicandum regnum cœlorum, ob quod ab omnibus erant odio habendi, & graues experturi persecutiones: idè magna tolerantia necessaria erat ad illa perferenda, & opus tali præcepto fuit. Ad hæc, vt interdicens iuramenta, non voluit signare, nullam iurationem licitè posse fieri, sed malam vulgi iuramento abutentis consuetudinem corrigere, ac docere, à iuramentis omnibus abstinendum esse, quoad eius fieri possit; ita dum mandat non resistere malo, noluit nullo casu, vel tempore, licere non solum publicæ, sed etiam priuatæ personæ, vt malum quod inferitur, à se depellat, vel mali illati vindictam deposcat; sed vulgarem malis resistendi consuetudinem amputare à suis voluit, ne esset eorum animus per iram ultionis cupidus. Non ergo resistentiã mali iustis & sanctis de causis factam auferre voluit.

Secundò potest responderi, quòd resistere malo, tripliciter contingere potest: vel animo desiderante vindictam, vel ore illam postulante, vel manu faciente. Et quod ad animum attinet, non licet desiderare animo, qui principaliter feratur in damnum alterius, vel pœnam, vt pœna est, optare: nam sic duceretur à malo homine, id est, traheretur ad malum statum

mentis, & non traheret eum ad bonum, patienter se habendo: quemadmodum si appetit pro eo, quod non debet, vel plusquam debet. Si autem æqualis pœna desideraretur ob peccantis correptionem, vel vt posthac minus peccet; vt que bonum commune, & iustitia, & Dei honor seruetur, etsi sequatur aliqua delectatio, & ablatio tristitię ex iniuria accepta profectæ, si talis pœna inferatur, nequaquam censetur illicitum. Est autem vindicta, desiderium inferendi pœnam, vel gaudium de illata, quatenus id est, vel putatur iustum: de qua illud est: *Latabitur iustus, cum viderit vindictam.* Et quia pro quavis naturali ad bonum propensione, certa, & distincta ab cæteris datur virtus, quæ eam compleat, qua sine noceret inclinatio (Nam virtutes sunt naturales, quod ad inclinationes attinet: sed non complentur nisi consuetudine & prudètia) hinc est, vt virtus quædam innominata vindictam iuste appetens, in virtute animæ irascentis constituenda sit, quæ distincta sit à mansuetudine, quia solum tendit ad vindicandum: distincta etiam à virtute fortitudinis, eo quòd non versatur circa pericula, & ea quæ terrorem incutiunt; neque est ad sustinendum malum, sed ad inferendum. Fortitudo autè propriè nō est ad actionem, vel passionem, sed dicit tantummodò animum intrepidum, ac imperterritum, quem, quoniam aufertur timor impediens, consequitur actio, vel passio. Vindicare igitur iniuriam, vt concernit Republicam, est virtus iustitiæ: vt autem priuatum aliquem, virtutis vindicationis, qua quis seruat mensuram in ultione sumenda. Crudelitas autem, vitium est per excessum, quæ admodum remissio per defectum: & competit illis, qui non amore, sed timore ducuntur. Qui ergo prædicto virtutis modo vindictam appetunt, nihil peccant, neque publicis magistratibus id, neque priuatis hominibus illicitum est, possuntque animo improbis hominibus resistere. Atque hæc quidem de appetenda vindicta.

Vindicta quid.

Psal. 57. Hæc vis vindicta in irascente cur animi parte necessariò sit collocanda.

Hanc probatur à mansuetudinis virtute ac Fortitudinis esse diuersam.

Ultio iniurię quatenus iustitiæ, vt verò virtutis sit vindicantis.

Hæc omnia Episc. Abulensis in ca. 5. Matthæi An sic vindicantes peccant.

Verbo

Dupliciter verbo postulat vindicta. An liceat corripere lædentem, & quomodo.

Ioann. 18. Act. 23.

Apostolos Samaritanis postulantibus vindictam, cur Dominus corripuerit. Luc. 9. 4. Reg. 1.

Act. 4. Act. 13.

Psal. 39. Ierem. 17.

Offenso an liceat à iudice postulare vindictam, & quatenus.

Verbo autem illam postulare, & malo resistere, esset vel reprehendere, vel petere vindictam ab eo, qui eam potest inferre. Et quod attinet ad reprehensionem, Dei lege, ex officioque Magistratus tenetur. Priuatus etiam debet malo resistere, quatenus contra Deum agit, ostendendo verbo, vel vultu, peccatum alterius sibi displicere: nam sine ira & odio potest quis corrigere lædentem, velut Christus, Paulusque fecerunt. Quare Dominus dixit; Si male locutus sum; testimonium perhibe de malo: id est, testis esse potes, non iudex: Apostolis verò vindictam ex ira postulantibus, & dicentibus, Domine, vis dicamus ut ignis descendat de caelo, & consumat illos? ipse respondit increpans illos, Nescitis cuius spiritus estis: fecus Helias, qui idem bis dixit; Si homo Dei ego sum, descendat ignis de caelo, & deuoret te & quinquaginta tuos; quia hoc ex zelo honoris Dei dixit, non ira: & Petrus, qui mortis in Ananiam & Sapphiram pronuntiauit sententiam; & Paulus in Corinthios inuestigatum, & in Elymam magum. Petere autem à Deo vindictam, imprecando, viros ductos Spiritu Dei, & non ira vel furore succensos, sicut indecens non est, ita nec infrequens in Scripturis. Hinc enim illæ voces: Confundantur, & reuereantur simul qui querunt animam meam: & Ieremias; Confundantur qui me persequuntur, & non confundar ego: pauſat illi, & non pauſat ego: induc super eos diem afflictionis, & duplici contritione cõtere eos. Nobis tamen à vindicta à Deo postulanda abstinentum est, nisi peculiari Dei instinctu ad id agamur. A iudice autem vindictam petere, licitum est, dummodò eo animo & fine, quo vltionem appetere fas est, id fiat: quando autem propria vindicta impunita redudat in cõtumeliam Dei vel proximi, necesse est illam postulare: quod si nec in Deum, nec in proximum tendat, potest quidem bono animo, si expediat, peti; imò si ex remissione malum sequatur, debet peti: extra quæ laudabilis est, consilium Euagelicum Christi sequedo, nõ flagitare. Quod

quidem consilium Chrysoſtom. homil. 19. in Mattheum cum vrgeat de hortando fideles à litibus & contentionibus iudiciorum, inde acceperunt Iacobus Faber, & Erasmi, atque asseruerunt, illicitum esse viro Christiano iniuriæ vindictam repetere via iuris: cum tamen hoc, consilium tantum sit; præceptum verò à Deo non est, ut etiam interdum iubeamur coram magistratu vindictam repetere, vel ob bonum commune, ne lædatur, vel ob bonum ipsius delinquentis: ut supra dictum est. Et hæc de secundo.

Facto autem, vel manu resistere malo, debet ex officio Principes, & Magistratus: priuatæ verò personæ, si diuinitus admoneantur, possunt etiam resistere. Porro ceteri priuati, si malum contra Deum sit, vel etiam contra ipsos animo defendendi se, non nocendi, possunt iure resistere: tamen alius delinquat; tamen ne ipsum damnatum patiatur etiam in temporalibus. Sed perfectus vir, potius iacturam rerum suarum faciet, quam vel noceat proximo, vel charitatem fratris debitum periculo exponat. Igitur malo nõ resistere, quod plus est quam remittere, ad præparationem tantum animi præceptum est; ut plurimum tamen consilium est: quod non cõtingeret, si quando impediret charitatem. Et de externa Dominus iniuriæ propulsatione potius loquitur, vel defensione, quæ etsi licita sit, tamen quia maligna est nostra natura, & admiscere peccata consuevit, saluberrimum consilium est, cedere; cum omnibus, tamen maxime perfectis. Sunt ergo sex gradus in summa vindicta considerandi: quorum primus est, nocere innocenti. Secundus, plus nocere nocenti; atque hi duo etiam lege Moyſis prohibiti erant. Tertius, æqualiter nocere nocenti. Quartus, minus nocere nocenti; qui quidem duo concessi erant in Lege. Quintus, non nocere nocenti. Sextus, paratum esse plus pati à nocente; atque hi duo planè sunt Euangelici, Nouique Testamenti.

Restat modò vt de defensione dic-

B. Chrysoſt. tom. 2.

Quid ex Chrysoſtom. Faber Stapulensis & Erasmi hæc falso dogmatizent.

Quorum minus sit reipsa malo resistere.

Hæc Dominus lex: nõ resistendi malo, vt sit accipienda.

Sex gradus vindictæ.

Quæ bona sui ipsius defensio.

camus:

camus: quæ bona est, si secum habet inculpatam tutelam, & naturæ iure licita est. Nam ita comparatum est natura, vt quisque se, & suos, & sua, quantum potest, tueatur, idque agat propter finem, & bonum quoddam: hic autem finis nequit esse, nisi quod est in humanis, & ratione humani boni. Etenim lex naturæ non prospicit quicquam de futura beatitudine. Bonum autem humanum, cuius gratia vel iubet, vel phibet aliquid, vel est priuatum, vel commune, & vtrumque bonum satagit tueri & cõseruare per mandata sua: quod si fieri id non possit, optima ratione præfert commune particulari, vt pote diuinius, ac maius. Respicendo ergo ius naturæ, licita censetur defensio, propter bonum particulare, vel commune, quod nobis naturaliter charum est, vel debet esse; vt corporis vita, libertas, honor, vxor, filij, substantia, & huiusmodi. Quare si quis inuasus est, & potest se iure defendere, nec facit; iniquè agit secundum ius naturæ, quia non facit quod natura docet, cuius bonum patitur in se corrumpi, nisi aliud maius aliud postulare. Ideò Philosophi hunc finem tantum considerantes, in iniustitiæ loco posuerunt non seruare hæc bona & defendere, sed ea per ignauiam & timiditatem negligere. Sed iam quaestio est, an secundum ius Euangelij licita sit defensio, propter verba Christi, & Petri, & Pauli superius allegata; & quia quidam de hæresi suspecti, omne ius defensionis Christianis interdixerunt. Respondemus, legem gratiæ, & politiam Christi per fidem ostendere nobis maiora & veriora bona, nempe diuina, & reposita in cælis, ad quæ nos iubet cõtendere, ordinauitque in nobis charitatem, & fecit despiciere, præ illis; hæc omnia inferiora bona, quatenus ad superiora consequenda obstant, aut aliquo modo impediunt; & secundum hunc finem aut licita, aut illicita defensio in Euangelio iudicanda est, scilicet quatenus ille finis in nobis seruatur, aut destruitur. Quare non mirum, si Dominus, qui

maiora, & meliora bona ostendit, atque hæc terrena, ea præceperit aut suaserit despici & contemni, dixeritque nõ resistere malo: vt intelligas, quando per hoc vitantur grauiora mala, & promouemur ad meliora bona.

Præcipit itaque non resistere malo, quoties ex actu resistendi euidenter maius malum insurgit, quippe proterui est & infani, è duobus malis non eligere minus. Suadet verò, quado est promotio ad bonum maius: nec enim omnes lege vlla tenentur ad actus perfectionis meliores, quoniam nec valent, cum sint imperfecti multi: perfectis autem incumbit, vt etiã factò non resistant, ob maius bonum, vt ait Apostolus. Hoc enim faciens, carbonem ignis congeres super caput eius; & Noli vinci à malo; sed vince in bono malo: vbi & propter proximi bonum, & propter ipsius qui sustinet, virtutem & perfectionem, suadet (vt hic Dominus) non esse reddendum malum pro malo, sed bonum pro malo. At quia euenire potest interdum, ob malitiam hominum, qui deteriores fiunt licentia insultandi in eos qui se non defendunt, & ob alias causas, vt melius sit eligere defensionem ob salutem communitatis & imperfectorum: tunc non solum licitum est se tueri, verum etiam secundum virtutem; tunc enim non obſistitur tantum bono temporali, sed spirituali. Ideò & inimicis Fidei Ecclesiam vastantibus & opprimentibus resistere, & eos debellare licere qui negat pretextu horum verborum Christi, manifestè in hypocritis loquitur mendacium, estque fidei Christi hostis, cuius destructioni hoc suo dogmate fauet. Quia ergo re ipsa seruare hoc mandatum, vel consilium Christi, interdum vergeret in detrimentum melioris boni, essetque ad maiora scandala occasio: sapienter ab Augustino lib. 1. sermonis Domini in monte, cap. 19. sub finem, aliisque Doctoribus dictum est, & intellectum; vt accipiatur præceptum secundum præparationem animi, vt promptus sit pro

Licitam esse defensionem propriam iure naturæ.

An illa iure Euangelij sit licita. 1. Pet. 2. Rom. 12.

Cant. 2.

Cur veteres Christus malo resistere. idem contra suadeat.

Rom. 12. Ibidem.

Licitæ huiusmodi non solum in Ecclesia, sed etiam necessariè defensionis exemplum.

Aug. 10. 4.

nomine Iesu, & propter virtutem quisque Christianus omnia sustinere, si opus est.

Nec propterea destruitur lex naturæ, inò perficitur à lege gratiæ: quia finis inferior absorbetur à superiori, & quod lex naturæ custodi-ri vult, magis custoditur à gratia: et si interim natura pariatur aliquid. Exemplum sit Dominus Iesus, qui iniuste traditus est morti, & ipse, vt agnus mansuetus, iniuste ducebatur ad victimam, sed iuste poterat se defendere, vt homo; quia quatenus Deus cui dubium? Hinc dixit Petro, *An putas quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modò plus quàm duodecim legiones Angelorum?* Integrù ergo illi erat se defendere, vt lex naturæ dictabat: sed quia superior lex diuina, & lex gratiæ, cui se subdiderat, propriam defensionem ob maius bonum, id est, mundi redemptione, abiciebat, noluit se tutari, ne dum vindicare, dans Deo vindictam, ac certò sciens quòd ipse plus lucrabatur sibi gloriæ, & nos suo sanguine redimebat, mortemque destruebat. Quare finis naturæ, qui est, tueri se, & suos, & sua, minimè destruebatur, sed perficiebatur potius, ideò dixit; *Nisi granum frumenti cadès in terram, mortuum fuerit: ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum adfert: & hanc conditionem testamento reliquit Christus Apostolis atque discipulis, vt scilicet suo exemplo non se defenderent, sed victimæ & ipsi fierent & holocausta Domino, ad ædificationem Ecclesiæ suæ: quia *Non est discipulus super magistrum, nec seruus super dominum suum.**

At quoniam interdum, vt dictum est, hoc re ipsa seruare noceret: ideò seruandum est in præparatione animi, & distinguenda tempora. Ecce Dominus, antequàm pateretur, dixit Apostolis suis, vt tunicam venderent, & emerent gladium; & Petro, *Quòd ego vado, non potes me modò sequi, sequeris autem postea;* & reliquis discipulis, *Quòd ego vado, vos non potestis venire: & vobis dico modò.* Quia e-

nim nondum erant mites & maturi ad subeundam Crucem, permittebat vti humanis remedijs & præsidijs, si opus esset pro defensione, donec veniret calor ingens Spiritus sancti, quo mitescerent; & satis erat illis pro anteriori tempore in præparatione animi non resistere malo, quemadmodum ostenderunt se habere, cum dixit quiuis se paratum ad mortem obeundam cum illo. Sed errabant in hoc, quòd putabant vires proprias animi ad hanc rem sufficere; quod verum non erat, vt Dominus testatus est illis: quocirca nõ habebant vim præcepti illius, non resistere malo, vt re ipsa impleretur.

Adde, quòd non omni tẽpore perfectis expedit cedere iuri defensionis: vt cum interest Ecclesiæ seruari corpus ad certum tempus, ad laborandum in vinea Domini, quoad veniat maturitas fructuũ. Hinc Dominus non se exposuit confestim morti, sed aliquando fugit, & abscondit se. Infans enim fugit Herodem, in Ægyptum pergens: in quo facto imperfectorũ geltauit typũ. Et gradis fugiens euitauit rabiem Pharisæorum, vt esset etiam perfectis exemplar: quia nondum impleuerat mensuram prædicationis suæ. Sic interdum Apostoli post acceptũ Spiritum sanctum fugiebant, vt Paulus demissus in sporta per muros Damasci. At postea, pace data à tyrannis Ecclesiæ, quia plerunque contingebat, vt non vel resistendo malo, & vindicando via iudicij, vel defensione illud depellendo, cederet potius in ruinam Ecclesiæ, & scandalum, atque in bonorum conculcationem, & malorum exaltationem, locus datus est, & vindictæ per viam iustitiæ, & defensionis secundum iuris naturalis exactiõnem.

Defensio ergo interdum est licita, interdum præcepta, aliquando vt rò prohibita: tum ratione personæ, si talis sit, à quo exigatur perfectio; tum ratione causæ, vt si de Fide coram tyranno agatur, vt olim; tum ratione finis, si ex ira priuatam iniuriã

Quando etiã viri perfecti debeant resistere malo.

Ioann. 8.

Matth. 2. Christus & Apostoli id ipsum facto & exemplo nobis testatur liquerunt.

Act. 9.

Tẽpus & causa deinceps aliter faciendi que fuerit

Defensio sibi ipsius interdum tribus de causis licita

Lex gratiæ licitam sui defensionẽ dissuadens, aut vetans; legi naturæ quomodò nõ repugnet.

Esai. 53. & alibi. Matth. 26.

Quam tulit non resistendi malo Christi legẽ, quã integrẽ seruauit.

Ioann. 12.

Matth. 10. Ioan. 13. & Infra. 15.

Luc. 22. Ioann. 13. Ibidem. Expenditur Domini dictum Apostolis: Quòd ego vado, vos nõ potestis venire: & vobis dico modò.

Matth. 6.

1. Cor. 6. 1. Cor. 10.

Quid doceat Dominus his verbis: Sed si quis te percussit in vnam maxillã tuam, præbe ei & alteram.

Hic Christo dicitur an prædicet contra ria exempla Sanctorum. Act. 23.

Quam vetẽ dictum sit à Paulo de Pontifice Anania quem nouerat; Nesciebã quia Princeps est Sacerdotum.

apud magistratum prosequamur. Verendum enim est, ne nostri gratia insistamus, quod non debemus: quoniam hoc non est remittere fratri suo debita, sicut Christi lex flagitat; alioqui qua fronte dicemus; *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris?* Et hęc sermo est de vindicta, non de restitutione damni; quod etsi in iudicio prosequi licitum sit, Dominus tamen hęc, & Paulus 1. Corinth. 6. hortantur, vt etiam damnus contemnamus, quod ad nos attinet: quoniam etsi liceat, non tamen semper quod licet, expedit.

Sed si quis te percussit in vnam maxillã tuam, præbe ei & alteram. Priori sententia præcepit sustinere malum illatum, sequentibus clausulis plus exigit, vt quis etiam promptus sit, ac se se offerat ad ferendam alteram, etiam maiorem, iniuriam. Tria autem iniuriæ genera adijcit, sub quibus omnes iniurias comprehendere voluit. Per hyperbolem ergo significatur animi præparatio sine odio & ira ad plus patendum. Exempla tamen Sanctorum, & Christi conuincunt prædictæ intelligentiæ æquitatem. Namque Apostolus percussus alapa, nequaquam obuertit alteram malam, sed dixit; *Percutiet te Deus, paries de albate:* ne peccauit Paulus, vt quidam dicunt, cum esset plenus Spiritu sancto: neque Scriptura eum reprehendit, sed reprehensus ipse à circumstantibus, etiam peccatum non fatetur, at excusat, in Pontificem Ananiam culpam prudentissimè reijciens: *Nesciebã, fratres, inquit, quia Princeps est Sacerdotum.*

Quòd si obijcias, illum, qui indicabat, & sedebat in loco Pontificis, notum fuisse à Paulo: quomodò ergo inquit, Nesciebã? Respondeo quòd etsi sederet vt iudex, & summus Pontifex; non tamen iure iussit eum percuti, quia non se gerebat rectè vt iudex, & Pontifex, sed quasi hypocrita, & tyrannus. Quod secundum virtutem, & opportunitatem à tanto Apostolo factum fuis-

se, religiosius est credere, & magis pius. Alias se defendit Apostolus iudicio, & appellauit ad Cæsarem: sed omnia propter Euangelium, & fructum eius fecit. Ad hęc Dominus in vna maxilla percussus, non vertit alteram, sed dixit; *Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo. Si autem benè, quid me cadis?* ne putemus à nobis ad literam id semper exigi, sed vt in præparatione animi id habeamus, vt, quod postulauerit ratio, etiam affectu præstemus: vt docet Beatus Augustinus contra Faustum Manichæum. At sanè præstitit ea in re Christus, & Beatus Paulus, vt magis docerent iniustitiam actus, & lædentes corrigerent, & se illas iniurias non mereri ostenderent, quàm humiliter patiẽdo, confcios se esse alicuius criminis videri: præsertim cum de re Christiana, & de tota Fide esset controuersia, in qua exercere mansuetudinis virtutem, vt hęc tanta veritas periclitetur, importunissimum videbatur.

Et notandum, tria bona esse hominis: nempe corporis in percussione maxillæ significata; & substantiæ, de qua: *Qui vult tecum in iudicio continere, & tunicam tuam tollere;* & honoris, & libertatis, de quibus: *Et quicumque te angariauerit mille passus, &c.* B. Augustinus epist. ad Marcellinum, eleganter respondet ijs, qui propter hoc præceptum, & alia similia, calumniabantur Christianam religionem, quasi contrariã bono Reipublicæ, in qua hęc seruari nõ possunt: vbi ostendit, similia etiam à Gëtibus laudata esse: *Quomodò, inquit, Casari administratori vtique Reipublicæ mores eius extollens Cicero dicebat, quòd nihil obliuisci solet nisi iniurias? Dicebat enim hoc tam magnus laudator, aut tam magnus adulator. Sed si laudator, talem Casarem nouerat; si autẽ adulator, talem esse debere ostendebat Principem ciuitatis, qualem illum fallaciter prædicabat. Quid est autem non reddere malum pro malo, nisi abhorreere ab vlciscendi libidine? Quid est accepta iniuria ignoscere malle, quàm persequi, & nihil nisi iniurias obliuisci. Hęc*

Infra. 25. 1. Cor. 9. Quare Christi te in vnam maxillã suã, non præbuerit ei & alteram. Ioan. 18.

August. lib. 22. contra Faustũ cap. 76. tom. 6. circa medi.

Triahominis bona Christi verbis elegãter expressa

Aug. epist. ante med. tom. 2.

Cit. orat. pro M. Marcello.

Malum pro malo nõ reddere, quid secundum Augustinum. Rom. 12.

cum in eorum legantur autoribus, exclaimatur, & plauditur, describi atq; predicari mores videntur, quibus dignum esset exurgere civitatem, quae tot genibus imperaret, quod accepta iniuria ignoscere, quam persequi malebant. Cum vero legitur precipiente autoritate divina, non reddendum malum pro malo: cum haec tamen salubris admonitio congregationibus populorum, tamquam publicis virisq; sexus, atq; omnium aetatum, & dignitatum scholis de superiori loco personat, accusatur religio tamquam inimica Republicae. Haec illi, ubi paullo post praeccepti huius sensum explicat, & notat non esse vim faciendam in verbo, Dexteram: alioquin si verborum proprietati seruiamus, percussa maxilla sinistra, non esset praebenda dextera: ergo dexteram pro, alteram posuit, quia magis alias conueniebat prius sinistra fieri mentionem, quam dexterae, quod primus ictus magis excipiatur in ea. Certè Lucas cap. 6. nullam facit mentionem dexterae, & testatur Augustinus multa exemplaria Latina suo tempore in Matthæo non habere, dexteram.

In secunda vero clausula: Qui vult tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: sensus est; Qui te vult vna veste priuare, redde illi alteram. Nam alias praeposterus esset sermo: pallium enim, quod est exterior vestis, prius detrahitur, tunica vero quae est interior, postea. Apud Lucam vero prius est *ἵματιον*, quod est, pallium, postea vero *χιτών*, id est, tunica. ¶ Et ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Si ad literam hoc seruaretur, homo nudus remaneret, sine pallio, & tunica: quemadmodum B. Franciscus summo quodam perfectionis spiritu impulsus, coram iudice spiritali accessit a patre fecisse legitur: nam & vestimenta sua illi renuntiasse, & nudus permansisse scribitur. Sed haec sale egent, & sano sensu, & hyperbolica locutio est. Et per haec necessaria omnia mobilia bona intelliguntur: secus de seruo, si foret periculum animae eius alteri eum dando, vel vendendo. Dicere ergo, Dimitte

ei & pallium; perinde est, ac si dicat, Omnibus cede, ne maneat litis, vel iracundiae occasio; vel, Esto patiens in rebus, sicut in persona; & operibus plusquam etiam possit nocere aduersarius. Namq; agere & pati fortia, non iam Romanum amplius, sed Christianum est. At Christianum cum Christiano pro bonis temporarijs coram infideli iudice contendere, si scandalum est, & inter se possunt componere, malum est. Coram fidei vero magistratu ex charitate, ne altera pars perdat animam suam, meritum est ut recuperet: nam hoc imperfecto conceditur. At perfectioni incumbens, quia debet fugere occasiones non tantum amittendi bona fortunae, sed multo magis non vulnerandi charitatem, non deberet contendere villo modo. In alijs rebus debet etiam perfectus, vel coram iudice infideli, si non est alius; ut pro causa fidei, & pro peccato graui vitando, pro tuenda vita, & fama, imò etiam pro rebus quas curat alienis, iudicio contendere. Quemadmodum Athanasius cum disputaret contra Arium, contendit iudicialiter coram iudice Probo Gentili. Et B. Syluester coram iudice item infideli disputauit cum Iudæis de fide. Et Beatus Dominicus, ac duodecim Abbatibus disputauerunt contra haereticos Albingenses coram iudice quodam profano, & religionis experti: & Paulus ante hos omnes dixit, *Casarem appello*. Quod autem idem Apostolus ait: *Omnino idem delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos*, sensus est, Certè signum est, quod peccata sunt in populo, ubi est vis: quia altera pars litigantium communiter peccat.

Et quicumque te angariauerit mille passus, vade cum illo & alia duo. Graecè legitur: *Et quicumque te angariauerit milliare vnum, vade cum illo duo*; ut significetur vniustantum milliari adiectio. Plus tamen indicat lectio Latina, quae post vnum postulat milliari, adijcit alia duo: mille autem passus pro vno milliari positi sunt, quod totidem milliari passibus constet.

Propterea non iam Romano rum amplius, sed Christianorum quid.

Viris etiam perfectis quando expediat cum aduersarijs iudicio etiam ethnici magistratus contendere exemplum Sanctorum. Mag. Athanasius.

Act. 25: 1. Cor. 6. Illud Paulus ad Corinth. Omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos, quid significet.

Rom. 12.

Cur dexterae potius maxillae percuciantur, quam sinistrae Domini exemplum posuit.

Aug. lib. 1. de ser. Do. in mon. ca. 36. som. 4. Explicatur hoc: Qui vult tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium.

Illud: Qui vult tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium, quomodo accipiendum sit.

Angariare quid: vnde sumptum, teste Suida. *ἄγγαρον* Graecè quid.

Matth. 27.

Quid est: Quicumque te angariauerit, &c. & quomodo accipiendum.

Rom. 12.

His verbis Dominus: Qui petit a te, da ei. quid precipiat nobis.

Verbum Angariare, idem est quod adigere, & Graecè habetur *ἀγγαριωσι*, quam vocem Suidas indicat esse Perlicam; nam apud illos *ἄγγαρον* dicitur Regij nuntij, qui literas iniucè tradunt perferendas, quoniam certis itinerum spatijs mutabantur: & velocius pergere credebantur nuntij huiusmodi, quam sit gruum volatus. Hinc translata vox est ad seruorum, vel iumentorum ritu onera baiulanda, qui alias vocantur *ἄγγαροι*. Hinc etiam, quos recusantes cogimus, ut nobis sint itineris duces, rectè angariare dicimus: qua voce vultur Euangelista, cum Simonem Cyrenensem refert angariatum ad ferendam Crucem. Quicumque ergo te angariauerit, id est, iniuste coegerit ad opus non malum, sed laboriosum, quod est contra honorè, & libertatem. Et sinistra maxilla minus honorata est quam dextera: & pallium plus est quam tunica. Et quod dicitur, *Vade cum eo*, intellige in animi praeparatione, & si opus est, etiam re ipsa; ut vincatur in bono malus.

Qui autem petit a te, da ei: & volenti mutare a te, ne auertaris. Prioribus tribus mandatis instituit nos Dominus, quomodo videlicet nos gerere debeamus erga violentos: duo iam adiungit, quibus docet, quomodo agamus erga supplices, qui vel donari, vel mutuari sibi aliquid petunt. Quibus addit tertium, nempe, ne ab lata repetamus. Vult ergo Dominus, nostra ita esse aliorum vtilitati exposita, ut siue sit gratis, siue mutuo aliquid dandum, siue egenus proximus aliquid subducatur, vel palam etiam auferat, non grauemur, aut indignemur. Non autem hoc ad literam praecise est intelligendum: quid enim si petat quae turpia sunt, & obscena? vel quid si petat ad libidinem suam explendam, vel gladium ad alium iniuria trucidandum? vel quid, si non indigeat qui petit, sed procaciter petat? vel quid, si mihi, & meis non minus desit, quam ei qui petit? Quamobrem sensus est: Omni petenti te tribue, id est, esto liberalis, ne diligas pecuniam, & ob hoc ne retraha-

ris a dando; cum tamen dare oporteat secundum virtutem. Nam considerandum cui, & quantum, & quādo des: quae charitas potius praescribit, quam natura. Sunt enim quidam in lege naturae indigni accipere, in lege charitatis nullus. Da ergo bona spiritualia, vel temporalia, quae possunt petenti prodesse, & iuste ei dari. Vnde Augustinus contra Vincentium Donatistam: *Vtilius, inquit, esurienti panis tollitur, si securus de cibo iustitiam negligat, quam esurienti panis frangitur, ut iniustitia acquirescat*. Haec ille. Et quia hoc praecceptum est affirmatiuum, non semper obligat, sed tempore quidē necessitatis: quando contra charitatem esset, ad lethale obligat: cum praeter charitatem est, ad veniale. Vel consilia sunt, & modus quo communiter vsuri erant Apostoli. Aliquando etiam melius, aliquid dabis, cum iniuste petentē iuste correxeris. Neque inquit, *Omnia petenti te, tribue*. Illud verò: *Volenti mutare a te, ne auertaris*: significat, Ne auertas faciem, ut moris est facere illis, qui denegant ea quae petuntur. Huius autē praeccepti similis est ratio atque praecedentis. Qui in egestate verecundè petit mutuum, quod tu quidem carere potes, ille autē vehementer eget; non negabis ei, etiā si non speres te vnquam recepturū. Quod dicitur, *Ne auertaris*, Augustinus, *Ne auertaris*, ab eo qui vult a te mutare, ut ita Datus Volenti ponatur pro casu Auferendi: atq; in hac verborum structura videtur Dominus alludere ad verba Tobiae cap. 4. *Non auertere faciem tuam ab illo paupere: ita enim fiet ut nec a te auertatur facies Domini*. Nam si mutuū dederitis his, a quibus speratis recipere: quae gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus foenerantur, ut recipiant aequalia: ut dicitur Luca 6. quae verba paullo post exponemus. ¶ Lucas tamen hunc locum ita tractat: *Omni autem petenti te tribue: & qui auert a te, ne repetas*. Primū praecceptū cum sit affirmatiuum, & ad misericordiam spectet, nec obligat, nisi cum

In dando quid spectandum sit, & tenendum.

Aug. 10. 7.

Huius legis transgressio quādo lethalis, quādo venialis sit.

Quid illud: Volenti mutare a te, ne auertaris.

B. Aug. ca. 19. libri primi de serm. Domini in monte. Haec Domini doctrina quam illi senioris Tobiae sit conformis. Tob 4.

Luc. 6. Ibidem. Perpenditur textus D. Lucae: Omni petenti te tribue: & qui auert a te, ne repetas.

oportet: nec suadet, nisi cum expedit, quod omni petenti te tribuas. Secundum vero preceptum cum sit specie tenus negatiuum, non tantum semper videtur obligare, de non repetendo suo. Tunc ergo precipitur, aut suadet non repetere suum, cum contra virtutem non militat, vel cum recte rationi consonat, ut necessarium est atque expediens. Nam ut necessarium, precipitur; ut expediens, suadet. Atque ita hoc preceptum intelligendum est, secundum doctrinam B. Augustini, in animi preparatione. Interim satagamus, ut haec facta sancta Christi mandata & confi-

lia non tantum intellectu comprehendamus; sed etiam opere comprobemus. Magna enim sunt & perfecta, quae nobis a Domino praescribuntur: sed magnum est diuinae gratiae auxilium, quod nobis ad ea praestanda coelitus suppeditatur: magna & sanctorum exempla, qui ea nobis suis factis lenierunt & emoluerunt, factumque facilia volentibus ostenderunt: maxima rursus & ingentia existunt praemia, quae in caelis reposita sunt eis qui haec praestiterunt, adiutante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu sancto semper viuunt & regnant in secula seculorum. Amen.

Doctrinae Christi tradita tam salutaris a nobis praestanda rationes, & adiuumenta quae suppetant.

TRACTATUS XLII.

In illa verba: *Audistis quia dictum est, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, &c.*

Legem Moyse si imperfecta Christus corrigens atque perficiens, quid fecisse videatur.

Ordinis ratio.

Rom. 13.

Quibus legis auditum, quibus verò eius lectionem, & studium Christus tribuet.

QUEM ADMODUM excellens & insignis pictor figuram a discipulo formatam, minus tamen perfectam, & in nonnullis deficientem, penicillo corrigere & emendare consuevit, ad eum modum legem a Moyse, homine puro, & seruo, perfectam, Christus, Legislator sapientissimus, limauit atque perfecit, viuosque, ut ita dicam, colores adhibuit illi. Ergo post alia precepta iustitiae, charitatem, quae est plenitudo iustitiae, complere decreuit, in eo potissimum quod dicitur, *Diliges proximum tuum*. Et apte quidem haec coherent cum proximè praecedentibus. Quippe iniurias, non propulsatas maxime, odium consequi solet. Hinc Dominus voluit charitatis affectum & effectum verbo & facto his, qui nos offenderunt, impedi. Ait igitur, *Audistis quia dictum est*. Loquitur enim Apostolis & turbis rudibus & ignorantibus qui

literas nesciebant, sed legem audierant tantum ab Scribis & Rabbinis: & alibi inquit Apostoli, *Quid Scribae ergo dicunt, quod Heliam oporteat primum venire?* Cum legis peritis autem & doctis aliter agebat Dominus: ait enim illis Matth. 21. *Vtique nunquam legistis, Quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem?* & Matth. 22. de resurrectione interrogatus, respondit; *De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est a Deo dicente vobis, Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob?* & Luc. 10. iurisperito interroganti, *Quid faciendo, vitam aeternam possidebo?* Cui dixit Dominus, *In lege quid scriptum est? quomodo dicitur?* Neque inquit, dictum est antiquis: quia hoc preceptum odio habendi inimicum, permissio fuit legis Moisis.

Diliges proximum tuum. Leu. 19. sic habetur: *Diliges amicum tuum sicut te ipsum; ego Dominus*. Ita ceruicosos &

Matth. 17.

Infra. 21. Psalm. 8.

Infra. 21. Exod. 3.

Luc. 10. Idem cur non dixit, Audistis quia dictum est antiquis, Odio habebis inimicum tuum.

Leuit. 19.

Iudaeis quae causae precipiendi extiterint, uti Deum, & amicum diligere.

Proximū nostrum sicut nos ipsos quae admodū diligere debeamus: & quis sit ille proximus diligendus.

Luc. 10.

Iudei quem proximū tantū diligere.

Quid est proximum diligere.

Matth. 22.

Haec verba: Et odio habebis inimicum tuum, unde sumpta sint.

refractorios nouerat Iudaeos Deus, ut vix semiuista precepta daret: unde haec lex de diligendo amico, in legibus ciuilibus non continetur, tanquam superflua, & a natura ipsa satis superque instillata: tamen quia natura humana corrupta est, & ad se conuersa, tantum se ipsam amare nouit usque ad contemptum Dei, & amici, ut precipiendum fuerit, uti Deus, & amicus diligatur. Illud porro: *Sicut te ipsum*, nihil est aliud, nisi ut ita faciamus, circa eosque tales nos exhibeamus, ut naturam optamus illos nobis facere, se sequere nobis exhibere. Amicus, siue proximus, siue socius (quod vox Hebraea magis sonat, nempe rehu) reuera est omnis a nobis distinctus (unde corpus, & nos ipsi excludimur) rationis particeps, & non damnatus: nam daemones, & damnati, etiam qui sunt in Limbo, minimè sunt charitate, id est, ad gloriam diligendi, ut reliqui omnes viatores, & beati, & qui purgantur animi; inter hos enim, & nos est benefacere, quae est proximi ratio, ut Dominus explicuit Luc. 10. cum dixit: *Qui fecerit misericordiam, ille est meus proximus*. Sancti enim nobis benefaciunt, & nos animis, qui igne expiantur, viatores omnes nobis, & nos illis. Caeterum Iudei, ac fortassis etiam Deus accommodans se infirmitati, & paruitati illius populi, velut interrogatio Scribae ostendit Luc. 10. & Domini responsio, per proximum tantum intelligebant Iudaeum, de quo paullo ante dixit: *Ne oderis fratrem in corde tuo*: & post sequitur: *Diliges amicum tuum sicut te ipsum*. Et per diligere intellige, non tantum amorem amicitiae (ad differentiam amoris concupiscentiae) quia bonum amico volumus propter ipsum, nam ita nos ipsos diligimus; sed etiam diligere ex charitate: quoniam ut Dominus inquit: *In his duobus mandatis vniuersa lex pendet, & Propheta*. Et odio habebis inimicum tuum. Quia in Veteri Testamento nullibi haec lex odio prosequendi inimicum inuenitur; ideo magna ratione hic laborant Doctores in hoc nodo dif-

soluendo; maxime cum paullo ante verba producta ex Leuitico dicatur: *Ne oderis fratrem tuum in corde tuo*: & infra, *Non queras ultionem, nec memoreris iniuriae ciuium tuorum*, & in alio loco: *Si videris a sinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis; sed subleuabis eum*: & Salomon: *Si esurierit, inquit, inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi*. Quidam respondent, haec verba interroganter esse legenda, hoc modo: *Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum?* quasi dicat, Minimè. Attamen haec solutio non placet. Tum quia nec cum interrogatione, nec sine illa tale preceptum in Scripturis inuenitur: tum quia id est contra mentem Christi, qui ponit, in lege fuisse preceptum, & super illud adiungit nouam legem de diligendo inimico. Secundò, soluit Augustinus lib. 19. contra Faustum Manichaeum cap. 24. aiendo, vnum, & eundem hominem esse amicum, & inimicum: amicum quidem propter bonam Dei naturam, ac proinde diligendum; inimicum verò propter peccatum, ac ob id odio habendum: atque Iudaeis hoc fuisse concessum. Sed certè si verum amamus, perinde nobis, atque Iudaeis fas est, odio prosequi inimicum propter peccatum: nam inimicus, ut inimicus est, nequaquam est diligendus: nam si ut inimicus esset diligendus; multo magis peccatum, & inimicitia ipsa diligenda esset, secundum regulam topicam, quae habet: *Propter quod vnum quodque, tale, & illud magis*. Tertio, exponit Origenes in homilia huius Evangelij, iuxta subtiliorum, ut ipse ait, intellectum, per inimicum, demonem, qui in Evangelio dicitur inimicus homo. At sanè haec expositio claudicare videtur; tum quia poneret, Iudaeis hoc olim licuisse, daemones odisse scilicet, quod perinde nobis, atque illis preceptum est: tum quia dixit: *Ego autem dico, Diligite inimicos vestros*. Preceptum igitur nobis esset, ut diligere mus cacos daemones, quos tamen, ut proscriptos, & capitales Dei hostes, odio plusquam Vatiniano debemus pro-

Exod. 23.

Prou. 25. & Rom. 12.

Prima solutio, improbabilis tamen propter duo.

Secunda solutio quae etiam improbat.

B. August. tom. 6.

Inimicus non iter quatenus minimè diligendus.

Tertia solutio parum idonea.

Orig.

1. Cor. 10. Quarta solutio inferi re fellendā.

Gen. 3.

Prima ratio ad probandū illa verba. Et odio habebis inimicū tuū ab Scribis, & Phariseis textui legis addita non fuisse. Matth. 15. Infra. 23.

Secunda ratio.

Exo. 20. Infra 21. Deut. 24.

Tertia ratio.

sequi, nullamque commercium amicitiamve cum illis contrahere, iuxta illud Apostoli: *Nolo vos socios fieri demoniorum.* Quartò, his solutionibus non acquiescentes quidam magni viri, asseruerunt hoc verbum de odio habendo inimico, additum fuisse atque adiuctum ipsi Scripturę ab Scribis, ac corruptoribus quibusdā, qui hoc de suo addiderunt; quemadmodum Heu adiuxit cōminationi mortis particulam fortè: *Ne fortè*, inquit, *moriāmur*, & proinde ita sentientes vrgent verbum illud, Audistis, quasi dicat, hoc non legebatur, nec erat in lege scriptū. Expositio hæc etiā probabilitate nō careat, maximè ob eos qui illam asserunt, non tamen omnino scrupulis suis vacat, & nonnulla magni momenti contra illam occurrunt. Primum quidem, quia nunquā Scribæ, & Pharisei notati sunt à Domino de corruptione legis, vel additione; quod erat summum peccatum, & cum de alijs minus grauibus reprehendantur, de hoc nunquam benè autem arguuntur de praua intelligentia legis, vt Matth. 15. cum agitur de honore parentum, & Matth. 23. cum est sermo de iureiurando. Secundum est, quia in omnibus reliquis præceptis quę explicuit Dominus in hoc sermone, cum ait: *Audistis quia dictū est*, semper illud, quod dicitur auditum, continetur in lege: vt: *Non occides; Non periuabis; Non machaberis; Quicumque dimiserit uxorem, det ei libellum repudiij; Oculum pro oculo, & dentem pro dente*: oportet igitur & hoc quod dicitur: *Et odio habebis inimicum tuum*, aliquo modo in lege contineri, ne non contentum in lege, pro contento imprudenter posuisse videatur. Tertiu est, quia scopus Christi in hoc sermone, nō tam est, legem nouam præferre traditionibus Iudæorum, & falsis interpretationibus Scribarum, & Phariseorum, quàm ipsi met legi, & sensui vero per eam intento, & à Iudæis in praxim deducto: quemadmodum superius explicuimus, cum tractaremus illa verba: *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum, & Pha-*

risæorum. Super legis enim ipsius defectus Iudæis, vt imperfectis permiffos, Christus iustitiam suam super induxit. Quartum est, quoniam lex dicitur: *Diliges amicum tuum*, satis inuebat inimici odium permitti: maximè quia ad amandum amicum natura est propensa, neque eget legis calcari. Ideò de illo quod difficilius erat, & maius, & silentio à lege permiffum, Dominus inquit: *Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros.*

Quod autem quidam tradunt, Septuaginta Interpretes Leuit. 19. vertisse: *Diliges amicum tuum sicut te ipsum, & non inimicum tuum*: haud satis assequor quorum codicum nixi auctoritate illam lectionem asserant: & illa verba: *Et non inimicum tuum*, nec in Septuaginta Interpretibus, nec in Hebræa veritate inueniuntur.

His ergo sensibus, scrupulis equidè grauis pōderis nō carentibus, expeditis, superest illud, vt dicamus fuisse in lege Iudæis, ob duritiā cordis, ac infirmitatem eorū carnis permiffum atque concessum, vti odissent inimicos. Ita enim B. Augustinus libro de sermone Domini in Monte asserit, dicens: *Nec quod in lege dictum est: Oderis inimicū tuum, vox iubentis iusto accipienda est, sed permittentis infirmo. Sic autem diligendus est inimicus, non in quantum inimicus, sed in quantum homo est, vt ei reddas quod tibi.* Origenes in homilia præsentis Euangelij: *Sicut ad dimittendas, inquit, vxores iustum fuit vt eas non interficerent, sic ad odiendum inimicum mandatum fuit, vt, & amicum non odissent. Concessa sunt autem ista populo illi veteri adhuc rudi, & infirmo.* Hæc ille. Et B. Gregorius in Euangelia: *Cum in lege scriptum sit: Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum: accepta tunc iustis licentia fuerat, vt Dei inimicos, suosq; aduersarios, quanta posent virtute comprimerent, eosq; iure gladij ferirent. Quod in nouo proculdubio Testamēto compefcitur, cum per semetipsam veritas prædicat dicens: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos.* His verbis declarauit, inimicos esse eos,

Quarta ratio.

Quinta solutio quorundā minus etiam solida, ac probabilis.

Sexta solutio, atque postrema illis omnibus præferenda, & sequenda.

B. Aug. lib. 1. de serm. Domini in monte cap. 41. in fine, tom. 4.

Quomodo inimicus diligendus sit. Orig. 10. 2.

B. Gregor. hom. 38. in Euang. sub initium, tom. 2.

Leuit. 19.

Qui sint inimici.

qui

Duplex Christianorum, vt etiam Iudæorū inimicus, legalis, & civilis.

Quos Deus inimicos Iudæis mandaret odio habēdos, & persequendos. Exod. 23.

Infra. 34.

qui Deo, & seruis sui aduersantur. Quemadmodum ergo in lege multa alia erant illi populo permiffa, vt vsura cum extraneis, diuortij, & multitudo vxorum, vindicta; ita quoque odium inimicorum: quod colligebant tantum ex præcepto amandi amicū, & ex affectibus odij erga quasdam gentes indultis. Quæ vt magis intelligantur, aduerte, quòd quemadmodum Christianus duplicem habet inimicum, alterum quidem secūdum legem, vt Turcam, & Mahumetanum, qui ratione religionis Christianos persequitur, alterum verò civilem, & eiusdem religionis, sed qui verbo, aut facto eum offēderit, nam ob id dici solet inimicus: ita Iudæus duplicem habuit inimicum, alterum quidem civilem, alterum verò legalem. Inimicum ratione legis vocamus Chanæum, Amorrhæum, Amalechitam, Samaritanum, cum quibus nationibus Iudæi odium implacabile gerebant, & plus quàm noscum Turcis, quia inimici erant Dei, atque exortes eius legis, idolorumque cultores, & multis flagitijs contaminati, & istos ostendebat se Deus odio habere, præcipiens, vt Iudæi eos delerent, persequerentur, & occiderent: quæ omnia signa sunt odij. Vnde Exod. 23. *Præcedet te Angelus, inquit, meus, & introducet te ad Amorrhæum, & Hethæum, & Pherezæum, Chanæumque, & Heuæum, & Iebusæum, quos ego conteram, &c. cunctorumq; inimicorum tuorum coram te terga vertam.* Erat igitur à Deo permiffum non solum, sed etiam præceptum, vt odio haberent ceteras nationes idōlis seruientes, tanquam ab ipso Deo derelictas, & datas in eorum manus plectendas: ideò pollicitus est suam protectionem contra illas: iussit ne inirent fœdera, vel connubia, vel aliam quamlibet societatem cum eis. Quare Exod. 34. dicebat: *Ego ipse eijciam ante faciem tuam Amorrhæum, & Chanæum, & Hethæum, Pherezæum quoq; & Heuæum, & Iebusæum. Caue ne vnquā cum habitatoribus terræ illius iungas tibi amicitias, quæ sint tibi in ruinam, sed & aras eorum destrue, confringe statuas,*

lucosque succide. Noli adorare deum alienū. Dominus zelotes nomen eius, Deus & amulator. Ne inuas pactum cum hominibus illarum regionum. Et Deut. 7. *Cumq; tradiderit Dominus Deus tuus tibi septem gentes, percuties eas vsque ad internecionem, non inibis cum eis fœdus, nec misereberis earum, neque sociabis cum eis coniugia.* Et 1. Regum. 15. per Samuelem præcepit Deus Sauli: *Nunc ergo vade, & percutere Amalech, & demolire vniuersa eius: non parcas ei, & non concupiscas ex rebus ipsius aliquid, sed interfice à viro vsque ad mulierem, & paruulum atque lactentem, bouem, & ouem, camelum, & asinum.* Quanquā autem isti effectus odij, vt occisio, & vastatio, sine odio fieri possent, vt modò cum iudex damnat reum ad mortem: tamen quia populus ille rudis erat, nec ruminans, neque distinguens inter naturam & culpam, & quia ab eo iniuria affectus erat, vt ab Amalech, à Moabita, & Samaritano, ac vt religionem eorum falsam punirent, aut ne falsa eorum religione inficerentur, permiffus est odium gestare: & odium hoc non erat generale in omnes alienos à lege sua, sed tantum in quosdam. Vnde Deuter. 23. *Ammonites, inquit, & Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt Ecclesiam Domini in aeternum. Quia noluerunt vobis occurrere cum pane & aqua in via, quando egressi estis de Ægypto; & quia conduxerunt contra te Balaam filium Beor de Mesopotamia Syria, vt malediceret tibi.* Excipit tamen in eodem capite Ægyptios, & Idumæos dicens: *Non abominaberis Idumæum, quia frater tuus est, nec Ægyptiū, quia aduena fuisti in terra eius. Qui nati fuerint ex eis, tertia generatione, intrabunt in Ecclesiam Domini.* Et cum in eodem capit. doceat, non esse fœnerandum fratri ad vsuram; intelligitur exceptus Idumæus, qui frater ibidem declaratus est. Erat etiam exceptus Cyneus: vnde Saul volens percutere Amalech, & Cyneus parcere, dixit Cyneus: *Abite, recedite, atque discedite ab Amalech, ne fortè inuoluam te cum eo, tu enim fecisti misericordiam cum omnibus filijs Israël, cum ascē-*

Deut. 7.

1. Reg. 15.

Odij inimicorū Iudæis permittendi causæ.

Iudæi alieni genas per legem quos tantum non odissent.

Deut. 23.

Num. 23.

Deut. 23.

Ibidem

1. Reg. 15.

Exod. 17.

deret

Quo etiā pro-
cellerit Iu-
dæorū illud
odium gen-
tium alieni-
genarum.

Eccl. 50.

In Samaritanas,
Idumæos, &
Philisthæos,
Iudæi cur
præcipuo fer-
rentur odio.

3. Esd. 4.

Psal. 136.

Samaritano-
rū, & Iudæo-
rum inter ip-
sos mutui o-
dij causæ.

Quis Iudæo-
rū inimicus
ciuilib.

deret de Aegypto. Neq; verò odiū tan-
tūm erat restrictum ad personas, sed
etiam ad mala, quæ poterant illis op-
tare, & ad bona, quibus debebant ili-
los spoliare. Nam tantūm erant bo-
na illa, quæ magna tunc mundus pu-
tabat, nempe vita, libertas, bona tem-
poraria, cōmercia, matrimonia, & hu-
iusmodi; siquidem bona gratiæ spiri-
tualia & cœlestia Iudæus, vt talis ig-
norabat. Ideò odium ad eorum bo-
norum spoliatiōem non extende-
batur. Hinc Iesus filius Sirach non-
dū exuto Iudæorum spiritu, quo pro
tempore illo erat præditus, in libro
Ecclesiæ, c. 50. ostendit ad certas na-
tiones odium quod gerebat, dicens:
*Das gētes odit anima mea, tertia autem
nō est gens quā oderim: Qui sedent in mō-
te Seir, & Philisthym, & stultus populus
qui habitat in Sichimis.* Erāt enim Idu-
mæi, Philisthæi, & Samaritani gentes
vicinissimæ, & infestissimæ Iudæis,
& vndique videbātur populū Dei
obsidere, & circuncingere: Idumæi
à Meridie, & Oriate, & qui in cuer-
tenda ciuitate sancta Regi Babylo-
niæ seruiant, vt scribitur 3. Esd. 4.
*Tu, inquit, voluisti adificare templū,
quod incenderunt Idumæi, quando extre-
minata est Iudæa à Chaldeis.* Hinc Da-
uid cecinit; *Memor estc, Domine, filio-
rum Edom, in die Ierusalem: Qui dicunt,
Exinanite, exinanite vsq; ad fundamen-
tum in ea.* Philisthæi verò proximi e-
rant Iudæis ab Occidente, & bella
continua cum illis gesserant. Samari-
tani verò à Septentrione cingebant
Dei populū, quorum metropolis
erat tunc Sichima, iuxta quam erat
mons Garizim, in quo eo tempore,
quo scripsit Iesus filius Sirach, erat
templū Deo Iudæorū constructū in
star templi Ierosolymitani, cuius rei
gratia cœperāt oriri præter antiquas
noue, & grauisimæ cōtēdedi causæ
inter Iudæos, & Samaritanos, vt pp-
te reā Iesus filius Sirach in sua persona
loquēs, indicet odiū acerbissimum,
quo Iudæi psequēbātur Sichimitas:
nec de hoc odio se ille iactasset, si
fuisse in illo vllum peccatum existi-
masset.

Alter verò inimicus ciuilib erat, ni-

mirū frater eius fidelis, qui tamen in
aliquo alterū offendisset. Quāquam
autē, quod ad ciuilem inimicū attinet,
permitteret quædā odij signa, vt ocu-
lū pro oculo, dētē pro dente, medio
tamē magistratu. Et quod cōsanguini-
neus occisi posset occidere homici-
dam, si eū fortē inueniret, ante quā
se reciperet in ciuitatē aliquam refu-
gij, vt dicitur Num. 35. hoc tamē vt
executor, & minister legis faciebat:
ea ratione, qua etiā apud nos interdū
conceditur vita homicidis, & ex-
torribus, & patria fugatis, ea lege, si
alterius homicidæ extorris à se occi-
si caput ad magistratū attulerit. Nā
id illicitum non est iudicandū, post-
quā voluntate sit principis, & vt mi-
nister eius aliquis operatur: nisi acce-
dat mala volūtas, quæ actum reddat
prauum: quemadmodū in iudice,
& carnifice contingere potest.

In vniuersum tamen hoc odium
inimici ciuilib videtur lex prohibi-
uisse, vt Exo. 23. *Si videris a sinum o-
dientis te iacere sub onere, non pertran-
sibis, sed subleuanis cum eo.* Et Leuitic.
19. præcipitur: *Non oderis fratrem tuum
in corde tuo, sed publice argue eum, ne
habeas super illo peccatum. Non queras
vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium
tuorum.* Vbi vides aperte, fratrem, id
est, Iudæum, non esse odio habendū,
& peccatū esse illū odio habere;
cū in alio loco præcipiat: *Si esurierit
inimicus tuus, ciba illū, &c.* Quod si Iu-
dæi qui fratres erant, idōla colerent,
& deos sequerentur alienos, iam illi
pro fratribus habendi non erant, sed
pro inimicis cēsendi. Ideò Dominus
per Mosē præcepit occidere Iudæos
idolis seruientes, & ne parcerēt ami-
co, aut proximo: quod cum fecisset,
dixit Moses, quod consecrarunt ma-
nus suas in die illa.

Ait igitur: *Ego autē dico.* Nouus ho-
mo, & legislator dans noua præcep-
ta, & cui datum est corrigere imper-
fecta legis, & verus legis interpres;
in cuius pectore reconditum est om-
ne ius, & Naturale, & Diuinum, &
Positiuum, cum Prophetæ non suos,
sed Domini sermones proponerēt,
dicētes: *Hac dicit Dominus Deus.* Ego

EXO. 21.

Pœna talio-
nis à quo tan-
tūm inferen-
da. Cædes ho-
micidæ quæ
licita nume-
riā apud Chri-
stianos.
NUM. 35.

Huius odiū
inimici vbi
lege prohibi-
tum.

EXO. 23.
Leuit. 19.

Eccl. 28.
& Rom. 12.
Qua in causā
Iudæi Iudæos
fratres,
& amicos de-
berēt odisse,
& persequi.

Exod. 32.

Christi auto-
ritas, & pote-
stas supra il-
lā Moyfi his
verbis expref-
sa; Ego autem
dico vobis.

etiam,

Ephes. 2.
Ibidem.

Coloss. 3.
Christi duos
populos Iu-
dæum, & Gē-
tilē adæqua-
uit.

Rom. 5.

Ephes. 2.

Act. 10.
Quid illud
Petro cœlit⁹
dictū; Quod
Deus purifi-
cauit, tu cō-
mune ne di-
xeris.

Luc. 10.

1. Cor. 9.

Ioan. 13.
Iudæi ni desi-
pere voluif-
sent, exteris
etiam gentes
pro proximis
habēdas, & di-
ligendas.

etiam; filius Dei, perfectus; nō vt ser-
uus Moyses permittens imperfecta;
sed perfecta exigens quæq;. Ego de-
nique, lapis angularis, qui facio vtra-
que vnū; qui nolo distinctiones po-
pulorum, sed omnes in me vnū ef-
se. Vt enim ait Paulus: *Nō est* (in Chri-
sto scilicet Iesu) *masculus & femina,
Gentilis & Iudæus, circumcisio, & præpu-
tū, Barbarus & Scytha, seruus & liber;
Neque Chananæus, aut Samaritanus,
aut Publicanus, aut Ethnicus, quos
putatis à vobis licitè haberi odio:
quia hæc distinctio etiam à nobis per
peram intellecta cessat; quia venit
Rex pacificus ad conciliandum om-
nes, & ponendum animam suam pro
inimicis. Vt iam in illo nihil sit pro-
fanum, nihil commune, aut immun-
dū, nisi quod suapte natura elegerit
esse immundum: quia omnes mundi
facti sunt in sanguine Christi, & fa-
cti propè, qui longè erant. Ideò Pe-
tro de Gentibus est dictū: *Quod Deus
purificauit, tu commune ne dixeris.* Et vi-
de, vt secundò facta est vox de cœlo,
& ipse fermè non intelligebat
quod ipse Christus purificauerat om-
nia, & quod non erat in eo circa salu-
tem, Iudæus magis quàm Græcus,
sed proximos fecit sibi omnes: quia
ipse omnibus appropinquauit, & cō-
sequenter omnes sibi proximos, &
amicos effecit: & hoc est quod nun-
quam intelligere potuit Iudæorum
proteruia. Hinc ille Scriba volens se
ipsum iustificare, rogauit: *Et quis est
proximus meus?* Et mirificè respondit
Dominus, quod esset Samaritanus il-
le, qui factus est omnia omnibus, vt
omnes lucrifaceret: & idē eius gra-
tia debem⁹ nos omnes, vt proximos,
& amicos diligere, sicut ipse dilexit
nos. Hoc etiam satis docere poterat,
vel ipsum proximi vocabulū: nam
cū superlatiuū sit, & referatur ad
eum qui maximè est propinquus,
perpenderē habebant, quædam esse
proxima loco, non natura; quædam
naturā, non loco; quædam & loco, &
& natura, quædam verò neutro modo.
Loco sunt proxima, vt homo, & ve-
stis, sed nō natura. Contrā homo ho-
mini natura proximus est, licet inter-*

dum loco distet. Debat ergo hæc
propinquitas nature vincere omnes
accidentarias distantias, vel loci, vel
sanguinis, vel cuiusuis alterius rei,
quæ nata est dissidium generare: &
ideò Dominus legem naturæ expli-
cauit, & quid significet proximi vox,
hoc loco exposuit. Hinc cum, lo-
quente Petro in domo Cornelij, ce-
cidisset Spiritus factus super omnes
qui audiebant sermonem, ob stupue-
runt ij, qui ex circumcisorum genere
credebant, quotquot venerant cum
Petro, quod & in nationes Spiritus
sancti gratia effusa esset. Et cap. 11.
*His auditis tacuerunt, & glorificauerunt
Deum, dicentes; Ergo & Gentibus pœni-
tentiam dedit Deus ad vitam.* Ex qui-
bus apparet, eos appellatione proxi-
mi suam tantūm gentem, hoc est,
Hebræorum, existimasse intelligendā;
ceteros autem, ne dignos quidē
putabant, qui in Dei gratiam re-
ciperentur, nisi Hebræorum sacris ef-
sent initiati: Hoc nescierunt rudes
Apostoli, quando in Samaritanos in-
gratos petebant ignem de cœlo de-
scendere, qui eos combureret: Qui-
bus Christus: *Nescitis, inquit, cuius spi-
ritus estis, id est, ignoratis vos hō spe-
ctare ampliùs ad Vetus, sed ad Nouū
Testamentum, in quō spiritus & do-
ctrina datur ad habendū omnes ho-
mines pro amicis. Hoc est enim man-
datum nouum, vt diligamus inuicē,
sicut ipse dilexit nos: quia cū ini-
mici essemus, ipse & dilexit, & recō-
ciliauit nos Patri. Idcirco nouū man-
datum dicitur, quia diligendi etiam
inimici, quia nos tales dilecti sumus
à Deo. Hinc Ioannes ait: *Charissimi,
non mandatum nouum scribo vobis, sed
mandatum vetus, quod habuistis ab ini-
tio.* Et subdit: *Iterum mādātum nouum
scribo vobis, quod verum est, & in ipso, &
in vobis.* Nouum vocatur, quatenus
inimici etiam diligendi sunt: nam ve-
tus mandatum non erat verū, & ple-
num in Christo, id est, nondum erat
perfectum, & impletum, quia non-
dum lux venerat, & dies, sed erant te-
nebræ, & nox, & necdum cognitum
quomodò Christus esset in nobis, &
sublatæ per ipsū omnes inimicitia,*

Act. 10.

Infra. 11.

Quo loco ex-
teres gentes
cæci habe-
rent Iudæi.

Luc. 9.

Quid illud
Domini ad
Apostolos si-
gnificet, Nef-
citis cui⁹ spi-
ritus estis.

Ioan. 13.

Rom. 5.
Dilectio pro-
ximi cur no-
uum mandātū
vocetur à Di-
lecto.

1. Ioan. 2.

Vetus idem
quale manda-
tum in Chri-
sto.

Ephes. 2.

& hæ-

Christo quā conueniens præceptū dilectionis inimicorum.

Hæc verba: Benedicite maledicentibus vobis, unde costet Dominū protulisse.

Luc. 6. Rom. 12.

Præceptū dilectionis inimicorum à quibus impletum.

1. Pet. 2.

Act. 7.

1. Cor. 4.

Rom. 12.

Quomodō diligemus inimicos, benefaciamus his qui oderunt nos, & orabimus pro persequentibus, & calumniatibus nos.

1. Ioan. 3.

& hærefes, & schismata, atq; omnes vniti in eo: quare impletum fuit in Christo diligente hostes, & in nobis qui debemus diligere inimicos nostros. Pòdera ergò verbū, Dico, hoc est, præcipio: quia primus facio, & exemplum faciendi do, atq; auxilium diuinæ gratiæ ad tantum præceptum præstandum omni volenti suppedito, præmiumque amplissimum seruanti in cælis repono, & ipse sum in inimico diligendus. ¶ Vobis, Apostolis, Patribus Noui Testamenti, & in vobis omnibus, qui per vos mei futuri sunt. ¶ Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Post hæc verba immediatè interferitur in Græcis codicibus: Benedicite maledicentibus vobis: quod ex alio loco in hunc videtur esse translatum, nepe ex Luc. c. 6. vel ex epistola ad Romanos: & sine dubio Christus dixit, postquam Lucas illud expressit. Quod & Christus in Cruce seruauit: nam se deo uentibus bene precatus est: de quo Petrus: Cum malediceretur, non maledicebat. Stephanus etiam cum appeteretur lapidibus, & fremerent dentibus in eum, blandas preces pro illis ad Deum fudit. Apostoli quoq; hoc obseruarunt, de quibus Apostolus ait: Maledicimur, & benedicimus. Est autem magna virtus ita linguam possidere, vt bonum pro malo reddat; cum tamen certissimus sit cordis in dex. Non tantum ergo pro inimicis orandum, sed etiam illis est benè precandum. Sed redeamus ad Mattheū. Diligite, corde: benefacite, opere: Orate, verbo. Diligite, dandò primo cor: Benefacite, largiendo temporalia: Orate, spiritualia communicado. Ad hæc, Diligite, habendo charitatem, & dilectionem. Ac ne sit dilectio in verbo, & lingua tantum, sed vt sit in opere, & veritate, addit: Benefacite, hoc est, beneficijs temporalibus afficite. Quod si non habes temporalia quæ dones, vel ille eis non eget, vel si eget, respuit, subdit: Orate, id est, date quod vos non potestis negare quasi non habeatis, & ille, etiam si velit, non potest impedire: & talia, quibus inimicus eget, id

est, orationem, qua ille flectatur ad te diligendum. Et ponit inimicum, & eos, qui oderunt, ac simul eos, qui persequuntur, & calumniantur. Per inimicos, non accipias per naturam inimicos: quia in natura malum non est, sed per contrariam voluntatem, vt docet August. Nullus enim homo, aut diabolus, malus est natura, sed voluntate, vt docet Cyrillus Hierosolymit. Deinde non vetat Christiana charitas iudicem legibus vt in maleficos, neq; iudex cum impiū dānat, inimicum agit, sicut nec iustitia charitatem opprimit. Et vt pulchrè docet Aug. lib. contra Parmen. Præcepta Evangelica de dilectione inimicorum, & misericordia proximis impendenda, exhortationes quoq; Apostolorum de cibandis, vel potandis inimicis, non eate nus intelligenda sunt, vt peccandi relaxetur impunitas, sed vt delinquendi correctio, & vt natura ministretur subsidium, donec per sententiam iudicis adempta spe correctionis malorum tollatur exercitium. Hæc Augustinus. Denique per inimicos non intelligas verè admonentes, & vitia tua carpentes ex charitate: quia hi veri sunt amici: nam Vnicuique mandauit Deus de proximo suo. Et si asinum inimici tui errantem de bes reducere, etiam per flagella, ad inimicum, cur non potius hominè? Neque velis esse infirmo, aut stulto similis, qui pro hoste habet medentem chirurgum, & sanantem, vt Herodes Ioannem Baptistam se corripientem oderat. Sed per inimicos primū accipe Samaritanos, Chanaanos, Hæreticos, quos vos sic vocaris. Deinde etiam intellige eum, qui læsit aut violauit amicitiam, offendendo te in aliquo, vel quem tu offendisti, & amplius vis offendere, ne ab eo offendaris. Est autem inimicus priuatus sicut hostis communis, & publicus. Qui verò dicantur inimici, in hunc modum explicat Basiliius in Regulis breuioribus: Inimici, inquit, proprium est nocere, & insidiari. Quicunq; itaq; quocunq; modo alicui nocet, ipse ritè inimicus appellari potest: præcipue autem, qui peccatum committit. Nam quantum in ipso est, varijs modis

Qui non habendi pro inimicis.

Aug. li. 12. de Ciuitate Dei. cap. 3. Cyril. Hierosolymita. tom. 5.

Cateche. 2. Altera excluditur inimicorum acceptio.

Aug. lib. 3. contra Parmeniam c. 2. tom. 7.

Pro inimicis qui etiam inimicè censendi, sed potius pro amicis.

Ecccl. 17.

Exod. 23.

Matth. 14.

Qui dicatur inimici.

Basil. in Regulis breuioribus. interrogat. 176. initio tom. 2.

Quibus verbis Dominus expresserit inimicos.

Luc. 23. Act. 7.

Inimici nos odio habentes, persequentes, & calumniantes cum sic Deum offendant, quā res à nobis diligi queat.

Sap. 14.

Quinque genera bonorum inimicis optanda quænam, & quatenus.

nocet, & insidiatur ei qui cum viuit, aut consuetudinem habet. Quoniam autem homo constat ex animo & corpore: quod quidem ad animum attinet, eos qui huiusmodi sunt, diligemus castigando, admonendo, & omnibus modis ad sanitatem reuocando; quod verò ad corpus attinet, beneficijs ipsos subleuando, cum aliqua re egeant, earum, quæ sunt ad vitam necessaria. Hæc ille. Et explicans Dominus, qui sint inimici, subiungit: His qui oderunt vos, scilicet corde, & qui persequuntur opere, & verbo calumniantur. Nec tantum eos inimicos qui olim oderunt, vel læserunt, sed etiam qui actu, & de præsentī calumniantur, & persequuntur vos: ne fortè quis dicat plagas esse recetes, neque posse inimicos tam citò diligi, aut illis remissionem impendi. Namq; Christus Dominus, & post illum Stephanus, in ipso actu persecutionis, & mortis, quæ sibi Iudæi inferebant, turpissimæ, preces ad Deum fuderunt ex intimo cordis & dilectionis affectu, atque remissionem illis, quod ad eos attinet, impederunt. Nec est sensus, quod inimicitia, vel odium, vel persecutio & calumnia prouocet vel excitet ad amorem: quia hæc in inimico cum sint peccata, diligenda minimè sunt: & vt odio sunt Deo impius, & impietas eius, ita inimicitia & odiū, & inimicus, & odio nos habes, hac ratione odio habedi sunt. Sed sensus est, ne inimicitia impediatur, aut retrahatur nos à Christiana charitate, quam debemus proximis nostris, ob naturam eius bonam à Deo creatam, & à Christo redemptam, gratiæ atq; gloriæ capacem. Quia verò diligere, nihil est aliud, quàm bonum alicui velle; & bona sunt in triplici differetia, vt tradunt Philosophi, nempe, fortunæ, corporis & animi, quibus Theologi adiungunt alia duo bonorum genera, nimirum gratiæ, & gloriæ; quibus quinque generibus bonorum quasi quinque talètis ditamur, & quasi quinque panibus satiamur: tria vltima bona, nempe animæ, gratiæ, & gloriæ, simpliciter sunt inimico desideranda à nobis, quemadmodum illa

nobis simpliciter volumus & optamus: bona verò corporis non simpliciter, nisi quatenus sunt instrumenta salutis, neque nobis, neque inimicis desiderare licet: at bonorū fortunæ, quæ infima sunt & vilissimæ, non nisi cum duabus conditionibus eorū dilectio moderanda est, & nobis ipsis, & inimicis optanda, nempe & quatenus sunt, aut esse possunt instrumenta salutis, virtutumque, & quantum cōueniunt statui honesto cuiuslibet. Mortem verò corporis non possumus desiderare inimico, nisi ea ratione, vt ne peccatis peccata accumulans Deum offendant, vel ne impediatur bonos & iustos, factis eos affligendo, seu malo exemplo vexando, quemadmodum Sodomitæ iniquis operibus cruciabant animam Lot iusti: alias verò velle mortem inimico, esset se iudicem constituere in causa propria, & Deum facere licentem, siue carnificem. Neq; miremur, si mali nos persequentes à Deo permittantur: nam id iusto iudicio fit, & sæpe ad exercitium eruditionemq; nostram, vt olim permittit Ierusalem in medio filiorum Israel, vt exercebat eos, doceretq; artem præliandi. Tria autem illa, diligere, benefacere, & orare, inimicos quidem respiciunt, quatenus inimicis, & non inimicis communia sunt, vt subiuncta Patris cælestis beneficia, & exempla testantur: etenim Solem oriri facere super bonos & malos, & pluere super iustos, & iniustos, communia sunt, & non propria beneficia: ita etiam intellige de dilectione, beneficentia, & oratione communi. Vult enim Dominus, vt à communi dilectione, qua omnes diligimus, & à communi beneficentia, qua cunctis benefacimus, & à communi orationis suffragio, quo omnib' suffragamur, inimicos nostros prudentes nequaquam excludamus. At peculiariter diligere, orare, & benefacere pro aliquo priuato, hîc non explicatur à Domino: sed id ex regula generali, quæ in affirmatiuis præceptis præfixa est cunctis, intelligendum &

An liceat inimico mortē optare, & qua ratione.

2. Pet. 2. Gen. 19.

Persecutores cur nobis permittantur à Deo.

Iosu. 15. & Iudic. 1.

Cur non peculiarem, sed tantum generalem inimicis beneficentiam rationem Christus tradiderit.

Rom. 12. Prou. 25.

eliciendum reliquit, quæ solùm in necessitatis inimici euentu peculiariter obligant. Vnde dicitur, Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: semper tamè in præparatione animi id præstandum est. His verò superaddere, aut supererogare, non nisi consilij & perfectionis est. Non obligatur ergo quis bonum aliquod temporale, vel spirituale illi optare, sicut nec de eò cogitare, bene autem non odio prosequi. Cauendum autem est ab oratione, & beneficentia, qua inimicorum vitam optamus, & precibus postulamus à Domino, illisq; ægotantibus necessarios sumptus suppeditamus non ob aliam causam nisi vt viuant, quatenus de viuētibus aliquando sumere valeamus vindictā: nam ad eò corruptum est humanum ingenium & deprauatum, vt aliquando in nonnullis prouintijs id acciderit.

Orationis & beneficentiæ genus aduersus inimicum maxime fugiendum, ac detestandum.

Expenditur non dictum à Christo: Diligite inimicos vestros ex toto corde, &c.

Luc. 6. Efficax Christi ratio quæ nam dilectionis inimicorum.

Ioan. 5. Parentū consuetudo bonorum. Seneca lib. 6. De beneficijs, c. 22.

Illud verò consideratione dignū est, Dominum præcepto dilectionis inimicorum non addidisse, Ex toto corde, vt addidit in præcepto diligendi Deum: neque adiunxisse, sicut te ipsum, vt in præcepto diligendi proximum adiecit: quia nimium afflisset nos additio talis, & quia satis esset in hac inimici dilectione neminem odio habendum; & in vniuersum diligere, nullo omninò à communi nostra dilectione, beneficentia, & oratione excluso. ¶ Vt sitis filij Patris vestri. Lucas dixit, Et eritis vos filij Altissimi. Cùm rem perfectam atque excellentem præcepisset, & ad quam natura nostra parum est propensa; rationes adiūgit, quibus persuadeat dilectionem inimicorum. Et primū quidē argumentatur ab honesto: honestum enim est, & cū virtute cohærens, vt filij imitatores existant paternarum virtutum, atq; eos moribus referant, & exprimant, quā tum possunt. Hinc ait Dominus, Nō potest Filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem. Et hoc est quod ait; Vt sitis filij Patris vestri. Certè Seneca lib. De beneficijs, simili ratione vtitur: More optimorum, inquit, parētum, qui maledictis suorum

infantium arripunt, non cessant diu beneficia congerere de beneficiorum autore dubitantibus, sed equali tenore bona sua per gentes, populosq; distribuunt. Hæc ille, Euangelicis verbis consonus.

Verū in eptè additū videri posset alicui hoc dictum; Vt sitis filij Patris vestri: nam qui semel filius est, quomodo amplius filius fieri potest? Est tamen rectè, & eleganter additum. Sensus etenim est, quod & qui filius est patris, si non illa quæ pater monstrat, agit, non meretur nomen filij: degenerat enim, & aliū se ostendit habere patrem. Nec cōsequitur ius adoptionis ad hæreditatem: nam eius quisque dicitur esse filius in Scripturis, cuius facta cōsecratur, & monita imitatur. Hinc dictum est; Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Id est; Non potestis filij esse Abrahæ, nisi eius fidem, obedientiam, & opera contectemini. Ibidem verò dicitur: Vos ex patre diabolo estis; & desideria patris vestri vultis facere. Nempe, ex eo constat vos esse filios diaboli, quod necem meā designantes, diabolum, qui homicida fuit ab initio, imitamini. Hinc frequenter Christus dicitur esse filius Dauid, ob insignem eius clemētiam, & lenitatem animi. Nam vt Dauid non reddidit retribuentibus sibi mala, vt constat de mansuetudine eius in Saule, & in Absalone filio, & in Semei: ita Christus mitissimus fuit, & clementissimus erga peccatores, sibi, & Patri suo bellum indidentes. Quod ergo ait: Vt sitis filij, &c. idem est ac si dixisset; Vt opere declaretis, & vita ipsa exprimat is vos esse filios Dei, quemadmodum filij Dei appellamini. Deinde vt filiorum hæreditatem possideatis, audientes vocem illam dulcissimam: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Ita enim is, qui natura filius Dei est Christus, inimicos dilexit, & pro persequentibus se & calumniantibus orauit. Atque ex hoc verbo euidenter elicitur argumētum, nos præditos esse libertate arbitrij. Ait enim hoc loco Hieronymus: Si

Diligentes inimicos, vt fiant, qui erant antè, filij Dei.

Ioan. 8. Iudæi Christiani: cur filij diaboli.

Christus filij Dauid cur dicitur.

Matth. 1. 9. 12. 15. 20. 21. & 22.

1. Reg. 24. & inf. 26.

2. Reg. 14. Infra 16.

Inimicos diligentes, filij Patris celestis quomodo fiant.

Matth. 25.

Matth. 5.

Luc. 23.

Hinc expugnantur liberū impugnatōes arbitrij.

Hierony. 10. mo 9.

Per Solem, & pluuiam, cōmunia bonis & malis Dei beneficia, quod Christus significauerit.

Arist. lib. 1. Physic. Cur Sol Dei dicatur.

Gen. 1.

Iosu. 10.

Opinio Thaletis de aqua. Ecclesiastici 29. Gen. 2.

Solis & pluuiæ beneficia quā sint libera, & voluntaria, atque hominib; indēbita.

Exo. 10.

Corporea Solis & pluuiæ potius q̄ spiritalia Christi beneficia cur protulerit p̄ dilectione inimicorum.

Dei præcepta custodiens filius cuius efficitur Dei; ergo non est natura filius, sed arbitrio suo.

Qui Solem suum oriri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos. Per hæc duo, intellige omnia bona corporea à Deo nobis collata. Sol enim, medius est planetarum inter omnes, quemadmodum cor est principium vitæ in medio corpore animalis. Ideò principium est omnium rerum naturalium, vt Philosophus dicat: Sol & homo generant hominem: vnde Sole oriente virefcunt herbæ, & plantæ: illo recedente, moriuntur. Ac suum Solem vocat, id est, à se creatum, & sibi obedientem in naturalibus, vt præstit diei, & in supernaturalibus, vt in statione tempore Iosue. Per pluuiam etiam terra fecundatur, irrigaturque; vt possit germinare; & vitam præstare cunctis terræ nascētibus. Hinc secundum sententiam Thaletis; omnia constabant ex aqua; & Philosophi dicūt, semen animalium esse aqueum; & secundum Scripturam; Initium vita hominis aqua, & panis. Et Genesis 2. ad probandum quod Deus crearet terræ nascentia sine aquæ præsidio, dicitur: Non enim pluerat Dominus Deus super terram. Pluere autem, beneficiū est indebitum, & voluntarium, quia Deus nil debet, & ex voluntate eius, & non ex natura, vel præter, vel contra eam est, quod Sol oriatur: possetque Deus facere, vt Sol iste subtraheret radios, vel homines percuteret acrisia, vel tenebras efficeret, quæ non possent Solis radijs illuminari, vt illæ Ægypti, vel eius influxu priuare. Beneficium autem Solis ac pluuiæ etsi commune sit; tamen quantum ad vtilitatem perinde est, ac si cuius esset singulare. Nec de spiritualibus beneficijs exemplum posuit, vt de custodia Angelorum, pulsatione cordis, & dono legis, & Prophetiæ: quia non sunt omnibus nota, nec cognoscuntur à Deo procedentia ab his qui experiuntur. Secus de cibo, quia sistunt in causis secundis, minusque illa

esse à Deo existimantur à rudibus. Sol etiam maxima causa omnium quæ putantur causa vitæ in temperie calidi, & humidi: causa etiam cibi, siquidem generatio mixtorum per actionem calidi & humidi fit. Et pluuiæ videtur maius beneficium, quia non omni, nec equaliter datur, vt Sol; & in præmium, & per orationem datur, vel subtrahitur in poenam: & per eam indicat prouidentiam suam, vt dicitur Actuum 14. & respicere terrā peculiariter, Deuteronom. 11. Sol post pactum initum nobiscum, Genesis 8. & Ieremiæ 33. non aufertur vnquam à Domino. Nec Christus etiam inquit, qui dat vobis triticum, vinum, & oleum, sed Solem & pluuiam: quandoquidem illa vniuersalia sunt, & omnibus communia beneficia; hæc particularia: & in istis aliquid nostri inuenitur, non in illis: & quia illa istorum sunt causa, non ista illorum. Per hæc ergo duo intellige omnia Dei beneficia ad vitam hominis corporealem necessaria sustinendam, quæ nulli Deus denegat, imò voluit omnibus esse communia. Quamobrem deberet iniuria affectus his donis naturæ, à quibus ita pendemus, excitari ad diligendum inimicos; cùm Deus possit vltionem quam velit de inimicis suis confestim sumere. An nō magnum beneficium esset, si quis inimico suo in sylua tenebrosa errati facem portaret, qua viam eius dirigeret? An non grandis esset beneficentia, si quis campos inimici steriles ad aquaret & irrigaret? Quanto magis Deus est beneficus, qui nobis, vitam contra eius voluntatem instituentibus, & in sylua mundi errantibus, lumen Solis non denegat ad iocundè & lætè viuendum; & pluuias oportunas ad agros nostros fecundandos mittit, vnde vitam possimus sustinere? Est etiam ad rem, si iuxta spiritum exponamus, diligentes inimicos imitari sanctissimam Trinitatem. Patrem quidem, qui omnia diligit, & nihil odit eorum quæ fecit, & qui Solem iustitiæ Christum nos per do-

Sol qualis causa Philosophis.

Act. 14. Deut. 11.

Gen. 8. Ierem. 33. Christus etiam quare non dixit: Qui dat vobis triticum, vinum, & oleum, sed, Solem, & pluuiam.

Solis, & pluuiæ quanta sint Dei beneficia.

Diligentes inimicos, diuinarum personarum imitatores existere.

Sap. 11.

Strinam suam illuminantem, & charitate sua nos calefacientem, atque promissis suis lætificantem, & ad fructus bonorum operum edendos suo exemplo excitantem, ad nos de cælo misit, & oriri fecit per incarnationem, & occidere per mortem; vt vitam diuinam homines compararent. Misit etiam pluuiam voluntariam Spiritus sancti, quæ vbique diffunditur, & repleuit orbem terrarum, ad irriganda atque fœcundanda terrena corda, vt fructus bonæ terræ feramus, iuxta illud: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem.* Fecit insuper nubes suas pluerre, id est, Apostolos & prædicatores verbi Dei, quorum pluuia, siue prædicatio Euangelica, lætificat, & frugiferam facit terram humanam: quod enim Deus Pater facit, & ostendit in Christo, regula est & doctrina eius quod debent facere filij adoptionis, secundum illud: *In hoc est charitas: non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris.* Hunc autem Solem, id est, Christum, & hæc pluuiam Spiritus sancti, siue doctrinæ Euangelicæ, communem fecit Deus iustis & iniustis, bonis & malis: ita nos diligendo inimicos & amicos, planè ostendimus nos esse filios Patris nostri, qui in cælis est, & non filios patris, qui in terris est, qui sæpe nos ad vindictam faciendam hortatur, atque ad vlciscendas vel leuissimas familiæ suæ illatas iniurias prouocat. ¶ *Si enim diligitis eos qui vos diligunt.* Argumentum est ab utili. Neque voluit Dominus significare, nullam penitus esse mercedem eorum, qui diligunt, à quibus diliguntur: nam hic actus cum virtutis sit amicitia, & memoris beneficiorum animi atque grati, non caret suo præmio, & mercede apud Deum. Nam alioqui dilectio parentum, aut filiorum, aut eorum, qui se nobis beneficos præstiterunt, aut denique ipsius Dei dilectio, qui tot indes beneficijs deuincire nos, atque cumulare nõ ces-

sat, non magnipenderetur à Deo: cum tamen grauius peccatum sit, amicum, quàm inimicum odio habere. Quod ergo hæc dicitur: *Si enim diligitis eos qui vos diligunt;* suppleendum est aduerbium Tatum, vel Solum: quod ex clausula sequenti manifestum sit, quæ habet, *Et si salutaueritis fratres vestros tantum.* Et hinc verus sensus resultat, modicam, & exiguam, imò reuera nullam mercedem mereri apud Deum, qui solum sunt parati diligere amicū, aut beneficientem. Ratio est, quia non est opus ex charitate, quæ est radix meriti, quia habet Deum pro obiecto & fine, & actionibus moralibus Deum vt finem, non vt obiectum communicat, ideò pretiosos & præmio dignos reddit earum virtutum actus. Publicani siquidem, genus hominum odiosum & crudele, omniq; infamia refertum apud Iudæos, hæc iustitiam præstabant: quâquam hoc genus hominum apud Romanos in honore esset, vt alio loco diximus: Iudæis tamen inuisum erat, & propter fraudes, quas vt plurimū exercere solent, & quia exigebant tributa Principibus Ethnicis persolueda; quod Iudæis iniquum, & contra legem esse videbatur.

Et si salutaueritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Verbum salutandi Græcè est *ἀγαπάω*, quod est, osculo & amplexu aliquem salutare, quod olim consuetum erat fieri, non solum apud Iudæos, sed etiam apud Græcos atque Romanos. Obseruarunt hoc nostri seculi hæretici Anabaptistæ, tanquam singularem quandam Christianismi notã; sed profectò communis exitit cum Ethnicis & publicanis, qui Christi legem non nouerunt: & nulla maior est nota veri Christianismi, quàm fides & obediētia, ad Sponsam Christi Ecclesiam, atque eius ministros. ¶ Agnoscant ergo, qui inter Christianos inimicitias gerunt, & inimicos suos ne aspectu quidem, ne dū alloquio, & salutatione dignantur, quam iustitiam colant, & quid sibi polliceri valeant apud Christum de-

Diligentes tantum amicos, ac beneficientes, cur paruum, & exiguam apud Deum mercedem habeant.

Publicant quale genus hominum.

Salutare fratres hoc loco quid singularis Christianismi nota, quæ nam Anabaptistis, sed falsò.

Inimicorum osores quàm longè à charitate sint Christiana.

Psal. 67.

Ioel. 2. & Act. 2. Nubes Dei, vt Sol etiam, & pluua, quæ mysticæ, & spirituales.

1. Ioan. 4.

His verbis Domini: Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quæ mercedem habebitis, &c. amicorum dilectionem minime prohiberi.

doctrina Euangelica in hoc tati momenti præcepto violata. Debemus enim à communi & publica salutatione inimicos occurrentes non excludere, ne charitatè violemus, vel alios offendamus: & poscente necessitate, sicut iubemur priuato benefacere, ita etiam adire, & salutare: extra quod consilij est tantum salutare.

Quod autem Dominus alibi inquit: *Neminem per viam salutaueritis:* eò tendebat, vt ministri Euangelici non remorarentur per hæc humanitatis officia à munere euangelizandi: quia messis multa est; operarij autem, pauci: & si prohibuit saluari in via, non tamen domi.

¶ *Nonne & Ethnicis hoc faciunt?* Id est, Gentiles, qui nihil habent supra genitam naturam corruptam. Et sibi

notis stimulis incitat eos ad bene operandum: quia Iudæi Ethnicos, & publicanos præ se despiciebant. Et concludit Dominus: *Estote ergo perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est.* Cuius verbi sensum in sequentem tractatum seruamus. Intèrim meminerimus nos ad perfectionem vocari, & rationi atque iustitiæ consonum esse cum primis videtur, vt qui perfectum Legislatorem sortiti sumus, & perfecta legis instituta profitemur, perfectamque in cælo mercedem expectamus, perfectam quoque iustitiam, perfectosque charitatis fructus proferamus, præstante Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto sempiterna sit laus, gloria, & imperium in secula seculorum.

Amen.

Christiani, Parentis instar cælestis, cur debeant esse perfecti.

Matth. 10. & Luc. 10. Illud: Neminem per viam salutaeritis, quo sensu dictum sit.

Ethnici qui: quam miseri, & imperfecti

TRACTATVS XLIII.

IN illa verba: *Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est.* in quo tractatur de præcepto dilectionis inimicorum, an sit consilium, vel præceptum, & quale.

NOVA alia ratione (quæ ex prædictis tamen ortum habeat) ad dilectionem inimicorum hortatur, dicendo: *Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est.* At hæc obijcies, quod nemo est, vel esse potest ita perfectus ac Deus. Sed facile est respondere, aduerbium Sicut, non æqualitatem in Sacris literis, nec omnimodam, sed nonnullam similitudinem significare: atque hanc similitudinem, seu imitationem perfectionis explicuit Lucas capite 6. dicendo: *Estote ergo misericordes, sicut & Pater vester misericors est:* Nam positò præcepto

diligendi inimicos, hac coronide illud terminauit. ¶ Nec misericors hoc loco capitur pro eo, qui alienis miserijs, & necessitatibus indolescit, sed quomodo in Scripturis frequenter ponitur, hoc est, pro benefico, & benigno. Ita Tobias capite 4. *Quomodo potueris, ita estò misericors,* id est, benignus. Eodem modo capitur misericordia pro benignitate. Vnde Genesis 20. dixit Abraham Saræ, *Hanc misericordiam facies mecum.* Et capite 21. Abimelech Abraham dixit: *Iuxta misericordiam quam feci tibi: facies mihi.* Et Dominus Luc. 10. *Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui in-*

Misericors vbi Scripturarum pro benigno capitur atque benefico.

Tob. 4.

Gen. 20.

Infraz 1.

Luc. 10.

Altera ratio Christi ad diligendum inimicos.

Quomodo quis sicut Pater cælestis possit esse perfectus.

Luc. 6.

cidit in latrones? At ille dixit; Qui fecit misericordiam in illum, id est, ille qui beneficium contulit. Et Lucas hoc loco, postquam dixit, Patrem celestem benignum esse erga malos, & ingratos, intulit: Estote ergo misericordes, sicut & Pater vester misericors est. Ergo idem est esse benignum, & misericordem. Debemus ergo perfectionem Dei imitari in impendenda misericordia dilectionis ad inimicum. Et revera charitas perfectio est Christiana, quam Apostolus vocat vinculum perfectionis. Et dilectus Discipulus ait: Si diligimus invicem, Deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta est.

Secundò inquit, durum esse hunc sermonem, qui ab imperfectis perfectionem exigit. Sed certè qui hoc dicit, ignorat cuius Patris sit filius: nescit legislatorem perfectum, nescit perfectionem charitatis, quæ in Noud exigitur Testamento, in quo elaborandum est, vt euadamus omnes in virum perfectum: Nescit denique celestis Ierusalem perfectionem, ad quam vocatus est. Nam perfectio, quæ præcipitur hoc loco, illa est, cui nihil deest in præceptis diuinis perficiendis: qui enim defecerit in vno, factus est omnium reus. Hinc Paulus perfectionem præcepit: Gaudete, inquit, perfecti estote, exhortamini; id ipsum sapite. Et ad Colossens. ait Apostolus; Corripientes omnem hominem, & docentes in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu. Et de se ipso, ac similibus dicebat: Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Id eò in primordio mundi, & lege Naturæ dictum est Abraham: Ambula coram me, & esto perfectus: & de Noë scriptum est: Noë, inquit, vir iustus atque perfectus in generationibus suis: imò populo Israëlítico infanti, & sub lege, quæ nihil ad perfectum adduxit, existenti, dictum est: Perfectus eris, & absque macula cum Domino Deo tuo: Quid igitur mirum, si nos ad perfectionem vocemur?

Quòd si dicas; Si omnes debemus esse perfecti, oportet ergo omnia relinquere, deserere vxores, & sub alterius obedientia gubernari: nam hæc tria statù perfectionis constitutuere dicuntur. Respondemus, hinc nõ esse sermonem de perfectione consiliorum, quam non nisi volentes profitentur in Euangelio; sed de perfectione charitatis quæ mandatur. Et hæc dicitur perfectio respectu charitatis, quæ exigebatur in lege, quemadmodum & illa qualiscunque dilectio in lege præcepta, perfectio erat respectu charitatis Gentilium. In lege autem Evangelica, vbi perfectio diligendi inimicos præcipitur, suadetur & alia perfectio, quæ in consilij posita est, per quam impedimenta charitatis tollantur, vt possessio bonorum temporalium, & vxoris, & libertas viuendi, vt quisque velit citra peculiarem obedientiam: atque in hunc modum qui eiusmodi consilia profitetur, ad charitatem perfectionis comparandam contendere debet. Sed de hac perfectione hinc non est sermo.

Quòd si dicas, hinc nullã esse posse perfectionem: quia Apostolus de se ipso dixit, Non quòd iam acceperim, aut iam perfectus sim: & in alio loco, Quum veneris quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est: quibus verbis se ipsum imperfectum significat, & adhuc contendere ad perfectionem: quòd si imperfectus erat is; quis alius se esse perfectum audeat profiteri? Respondendum est: quæ admodum vnus & idem homo, respectu diversorum pater est, & filius, paruus, & magnus: nam collatus ad minores, magnus est; ad maiores, paruus: ita homo euangelicus, & seruans præceptum charitatis à Domino traditum, si cõferatur cum Iudæo, perfectus est. Si autem cõferatur ad illam, quam beati possident perfectionem, vbi quisq; propriè est perfectus in omni genere virtutum, & in omni gradu, ita vt nihil illi desit, profectò dici potest imperfectus.

Quòd si secudò obijcias; Si Deus

Qualè Christus perfectio nem à nobis requirat.

Ad perfectionem à Christo cur vocamur, quæ in cõsuetudine, teste A postolo, tantummodo reperitur? Philipp. 3. 1. Cor. 13.

Coloss. 3.

Quomodo Christus ab imperfectis perfectionem exigit, nepe dilectionem inimicorum?

Ephef. 4.

Ad Christianam perfectionem hortato rix voces Apostoli.

Iacob. 2.

2. Cor. 13.

Coloss. 1.

Phillip. 3.

Gen. 17.

Supra 6.

Heb. 7.

Deut. 18.

Cur nõ Christus imper perfectis, vt olim Iudæis, odiam inimicorum à Christo permittitur?

Heb. 7.

Iaco. 1.

Legis veteris homines, quicumque fuerit, vnde perfecti.

Qui nam illi fuerint.

Gen. 6.

Exo. 32.

1. Reg. 24.

Infra 26.

in lege permisit imperfectis odio habere inimicos, quare non etiam in Euangelio, in quo permulti inveniuntur imperfecti? Respondeo; duplicem exitere imperfectionem, alteram quidem status, alteram verò personæ. Iudæi igitur imperfecti erant, secundum legem; quæ nihil ad perfectum adduxit, & in qua parua erat gratia, quæ illis conferebatur: vnde quædam illis tanquam pueris; imperfecta permittuntur. Existentes verò in Euangelio, quod à fratre Domini dicitur lex perfectæ libertatis, perfecti sunt ratione status, magnumq; gratiæ diuinæ auxiliium omnibus volentibus illam obseruare suppeditatur: & illis tanquam viris omnia quæ imperfecta erant, & in veteri lege permittuntur, merito sublata sunt; ita vt iam non liceat in Nouo Testamento (quod attinet ad ipsam legem) quemquam imperfectum exitere: quòd si quisquam imperfectus est; suo vitio, & sua culpa talis est, quod legi & statui perfectionis se nolit accommodare: quæ admodum & olim multi viri perfecti extiterunt, quòd se legi imperfectæ non accommodauerint, sed suam illam, Dei munere, Euangelicam legem professi sint. Quòd si illi tempore legis imperfectæ, perfectæ operabantur & profitebantur: multo magis, qui perfectionem Euangelicam sequuntur, ad perfectionem charitatis contendere, illamq; comparare sibi valebunt. Vt ergo olim multæ personæ Dei gratia perfectæ extiterunt, lege imperfecta stante: ita modò multi imperfecti suo vitio existunt, lege, & statu perfectionis vigente.

Quòd si tertio obijcias; multos extitisse in lege, & ante legem de perfectione cõmendatos, quemadmodum Noë & Abraham, & Iob, velut etiã Moyses, qui pro Synagoga volente se lapidare, preces fudit ad Deum, dixitq;: Aut dimitte eis hanc noxam: aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti: quod proculdubio ad Euangelicam spectat perfectionem: Dauid etiam tantæ extitit perfectionis, vt

Sauli inimico, se ad mortem quæret; & actu persequenti, ex animo percerit; piaculum ducens manum mittere in Christum Domini: vnde dicebat; Si reddidi retribuentibus mihi mala; Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabam me gratis: Iob quoq; dicebat cap. 31. Si ganisus sum ad ruinam eius qui me oderat; & exultavi quòd inuenisset eum malum: Quid ergo amplius præcepit Christus, si hæc in lege naturæ, & Mosis obseruabantur? Respondeo: multum per omnem modum. Nam hæc illi supra legem præstiterunt supererogantes, & ad Euangelium spectantes, fide, & Spiritu præditi Euangelico, ad quæ opera perfectionis interdum Prophetæ exhortabantur: vt cum dicitur Prouerb. 24. Quum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuum: ne forte videat Dominus, & displiceat ei, & auferat ab eo iram suam; & Prouerb. 25. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, da ei aquam bibere: Prunas enim cõgregabis super caput eius, & Dominus reddet tibi. Ita enim paulatim Iudæi disponebantur ad legem Euangelicam suscipiendam. Et quanquã multa ex dictis de inimico ciuili valeat intelligi, id est, de Hebræo fratre offendente, cuius odium verabat lex; multa tamen præstare poterat vel Moyses; vel Dauid, quæ præcepti nequaquam erant, sed consilij. Et hæc tenus dictum sit de hac sententia.

Quartò considerandum est, in huius præcepti traditione B. Lucam quædam inuoluisse ac implicasse ex illis, quæ proximè ante hoc præceptum de lege talionis tradita sunt. Ait enim: Sed vobis dico qui auditis, Diligite inimicos vestros: benefacite his, qui oderunt vos. Benedicite maledicentibus vobis; & orate pro calumniantibus vos. Et qui te percutit in maxillam, præbe illi & alteram. Et ab eo qui auferit tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te, tribue: & qui auferit que tua sunt, ne repetas. Et prout vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis similiter. Et si diligitis eos qui vos diligunt; que vobis est gratia?

Psal. 7.

Iob. 31.

Perfectio dilectionis inimicorum vt propria legis Euangelicæ, Naturæ, & Moyli legitur, si illa nõ defuit?

Prouer. 24.

Infra 25.

& Rom. 12.

Propontur textus D. Luca de dilectione, inimicorum, & expenditur.

Luc. 6.

nam & peccatores, diligentes se, diligunt. Et si benefeceritis his qui vobis benefaciunt, qua vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his, à quibus speratis recipere; qua gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, ut recipiant aequalia. Veruntamen diligite inimicos vestros: benefacite & mutuum date, nihil inde sperantes: & erit merces vestra multa, & eritis filij Altissimi, quia & ipse benignus est super ingratos & malos. Estote ergo misericordes, sicut & Pater vester misericors est. Hæc Lucas. In quibus verbis Lucæ notandum est; bis repeti, *Diligite inimicos vestros; & benefacite*: quod quidem factum est, ut magis inhæreant mentibus, & ut hortaretur ad benefaciendum sine spe recipiendi mutuum. Deinde adverte, quæ Matthæus distinctius dixit de explicatione legis illius, Oculum pro oculo, & dentem pro dente, Lucam simul illa cõiunxisse cum præcepto diligendi inimicos: quædam tamen illis addidit. Et primum addit illud verbum, *Benedicite maledicentibus vobis*: quod iam expositum est. Deinde addit illam generalem sententiã: Prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter. Sed huius sententiæ explicationem seruiamus in 7. cap. Matthæi, ubi iterum continetur. Terriõ his, quæ dixit de dilectione amicorum, & salutatione, hæc apponit: *Et si benefeceritis his qui vobis benefaciunt, qua vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his, à quibus speratis recipere; qua gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, ut recipiant aequalia. Quod dicit, qua vobis est gratia: idem significat quod quid maius operamini quàm quod operatur peccatores? cum tamen oporteat, iustitiam vestram abundare supra illam Scribarum & Phariseorum. Natura docet, ut nos beneficientibus & diligetibus, beneficii simus; quod Christus non damnat: verum longè sublimiora à suis requirit, nimirum ut omnes ex æquo diligant; omnibus, contra personarum respectum, benefa-*

ciant, siue amicis, siue inimicis; siue rependere ac par possint referre, siue minus. Cum ait, peccatores peccatoribus fœnerari: Græcè dicitur, *Λανθίσσιν*, quod duo significat, & propriè fœnerari, quod est, accipere aliquid ultra fortè: & simpliciter mutuum dare, quomodo hîc absq; dubio accipiendû est. Vult enim Christus excitare Christianos ad mutuû dandum simpliciter, etsi recepturos se principalem sortem non sperent, quandoquidem etiam peccatores, & Gentiles inter se mutuum dant sine villo fœnore, & sine vlla spe recipiendi ultra fortè: nam hoc est quod dicit, recipere æqualia, vnde subdit: *Mutuû date, nihil inde sperantes*. Quibus verbis, non solum prohibet ad vsuram accommodare, ut scilicet nihil ratione mutui sperent, siue id in pactum deduxerint, quæ est vsura externa; siue tantum corde & mète affectauerint, quæ est interna: secus autem ratione grati animi virtutis, vel ratione proprii damni emergentis, vel lucri cessantis in eo, qui paratus est negotiari cû sua pecunia, & rogatus mutuatur. Atque ita mutuû dare, consilium est: nihil autem inde sperare, præceptum est.

Sed præter hunc sensum est alius; quo Christus discipulos suos admonet, ut mutuum dent, etiam non sperantes ipsam sortem recipere, & æstiment se donasse; atque expectent à Deo remunerationem illam amplã. Atque hunc sensum comprobatur id quod præcessit: *Si mutuû dederitis his, à quibus speratis recipere, &c.* nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, ut recipiant aequalia: non enim in more est, ut in fœnore lucrum sit fortè æquale; sed dixit, *æqualia*, paria bona gratuito refusa, puta q̄ remutuabit & ipse aliquãdo, si aliter crederet nõ mutuaturus. Probat & illud quod sequitur: *Et erit merces vestra multa*. Atque ita exponit B. Basilius in illa verba Psal. 14. *Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram*. & B. Thomas docet, nõ prohiberi his verbis vsuram, sed cõsilium mutuandi dari, sine spe humanæ compensationis, aut fauoris,

Quomodo velit Christianos fœnerari, huius verbi duplex acceptio.

Christus cû ait: Mutuum date, nihil inde sperantes, quid suadeat, quid præcipiat.

Alterum genus mutuationis perfecti ex eisdem verbis colligitur à Domino præferibi.

B. Basilius in libro 1. de malo. q. 13. art. 4. 3. 10. mo 8.

Cur secundò Dominus iubet: Diligite inimicos vestros?

Exo. 21.

Historia Matthæi hoc loco quæ nam addiderit Lucas.

Illud de diligetibus tantum se diligentes, quæ vobis est gratia? quid significet. Matth. 5.

sed solum intuitu diuinæ mercedis. Itaque verbum fœnerandi non propriè, ut diximus accipitur, sed simpliciter pro mutuo ex charitate, quæ admodum alio loco dicitur; *Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis: & latius diximus in illud Luc. 7. Duo debitores erant cuidam fœneratori.*

His explicatis, redeundum est ad præceptum hoc dilectionis inimicorum. Quidam enim existimant, propter illa verba: *Estote ergo perfecti*, præceptum non esse, sed merum consilium: perfectio autem non exigitur ab homine, sed volentibus consulitur. Respondemus; legem præceptorum Christi perfectam esse, & perfectum facere seruantem eam, si conferatur cum illo, qui Moysi præcepta custodiat: quanquã hîc perfectus non erit, si cõferatur cum ijs, qui legem Christi simul cum consilijs perfectiùs seruant: quemadmodum nec hi, si conferantur cum beatis, perfecti sunt dicendi, ut superius diximus. Quod autem sub forma præcepti hoc sit traditum à Domino, satis indicat illud verbum: *Dico vobis*: quod vim mandati habet in omnibus his, quæ Christus adiunxit legi, & perinde est ac dicere, edico, vel indico vobis, legemque statuo. Deinde quia ait: *Quam mercedem habebitis apud Patrem?* quasi dicat, nullam. Indicat etiam; *Quid amplius facitis, Græcè τὸ περισσόν*, hoc est, Quid abundantius, vel quid amplius præ Gentilibus, & publicanis, qui eadem faciunt? Quid scilicet facitis, in quo illos excellitis? Simili modo illa particula vtitur Paulus ad Roman. 3. *Quid ergo amplius Iudæo est?* nempe, Quid habet Iudæus, in quo abundet præ Gentili? Si ergo nulla est merces apud Deum diligenti amicum tantum, aut beneficienti amico; ad salutem necessarium est diligere inimicum. Vnde & à principio cum dixit, *Nisi abundauerit iustitia vestra: & cum cap. 6. inchoat; Attendite ne iustitiam vestram, &c.* satis indicat hæc præcepta esse, neque tantum consilia: quanquã aliquando contingat esse consilia, ut explicui-

Prout. 19. Lib. 4. tra. 8. 2. part. in ordine 35. Dilectionem inimicorum, consilium esse, non præceptum arguentium, primû argumentum diluitur.

Id esse præceptum ostenditur duplici ratione ex verbis Christi scripta.

Rom. 3.

Matth. 6.

mus. Clemens lib. 1. Constitutio-num cap. 2. propositis illis verbis; *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos*; subdit: *Attendamus itaque, charissimi, ad hæc præcepta, &c.* Sunt ergo illa præcepta, non consilia, ut quidam putant. Et Hieronymus noster in hæc verba: *Multi præcepta Dei imbecillitate sua, non sanctorum viribus astimantes, putant esse impossibilia qua præcepta sunt, & dicunt sufficere virtutibus non odisse inimicos; ceterum diligere plus præcipi, quam humana natura patitur. Sciendum est ergo, Christum non impossibilia præcipere, sed perfecta, quæ fecit. David in Saul, & in Absalon; Stephanus quoque martyr pro inimicis lapidantibus deprecatus est; & Paulus anathema caput esse pro persecutoribus suis. Hactenus Hieronymus.*

Secundò dicunt quidã, hoc præceptum diligendi inimicos præstari minime posse. Verum qui hoc dicunt, iniurij sunt Deo ipsi, qui insipienter impossibilia præcepisset. Nã proculdubio si impossibile præcepisset, à Deo nequaquam præceptum fuisset, nec tot Sancti, etiam in lege ipsa naturæ, ut Iob, & Ioseph erga fratres suos, qui eum in seruum vendiderunt, illud obseruassent: & in lege scripta non solum Moyses cum populo volente se lapidare, sed etiã David cum Absalon, & cum Semei, atque cû Saule hoste capitalissimo, hanc dilectionem custodissent: in Euangelio verò Christus, Apostoli, Stephanus, & Martyres hunc amoris modum à Domino præscriptum obseruarunt diligentissimè. Quod si dicas, illos viros sanctos, & perfectos fuisse, necnos imperfectos, & peccatores cum illis esse vlla ratione conferendos; Respondemus cõfitendo, illos Sanctos fuisse; sed propterea homines esse non desijisse. Imò ob hoc ipsum quod erant sancti, ad imitandum sunt nobis propositi. Vnde frater Domini: *Exemplum accipite, fratres, inquit, exitus mali, & longanimitatis, & laboris, & patientia, Prophetas, qui locuti sunt in nomine Domini. Ecce, beatificamus*

Clem. Rom. Hierony. 10 mo 9. Non esse impossibile dilectionis inimicorum præceptum teste Hieronymo. 1. Reg. 24. & infra 26. 2. Reg. 14. & alias. Rom. 9. Secundum argum. ab impossibilitate, ut aiunt, huius præcepti. Iob 31. Gen. 45. & seq. Exo. 17. & Num. 12. 2. Reg. 14. Infra 16. 1. Reg. 24. & 26. Qui nam in veteri lege præceptum impleuerit dilectionis inimicorum. Soluitur hoc: Non omnes sumus sancti, & perfecti, qui, ut illi, idem valeamus præstare. Iaco. 5.

3. Reg. 17. eos qui sustinuerunt. Helias, homo erat similis nobis passibilis: & oratione oravit ut non plueret super terram, &c. Quamobrem Dominus ad perfectionem, & sanctitatem hortatur, cum ait: Sancti eritis, quia ego sanctus sum: &c. Perfecti estote, sicut & Pater vester caelestis perfectus est.

Leuit. 11. Quod si rursus obijcias; impossibilem esse naturam nostram dilectionem proximi: quemadmodum aqua, quae sua natura frigida est, calorem. Respondeo, naturam nudam, & soli, non solum haec, sed alia praecipua Dei impossibilia esse: secus est, si natura nostra induatur Dei gratia. Nihil est enim impossibile credenti. Quemadmodum aqua nuda & soli impossibile est calefacere: secus ubi igne aqua sit supra naturam suam eleuata, & calefacta. Qua etiam ratione ad Indiam peruenire homini per se impossibile est, aliter si naui praesidio traiciat: nam sic minimè repugnat illuc peruenire.

Marc. 9. Tertio opponunt, huiusmodi praecipuum diligendi inimicos, aduersarium esse naturam: durum est autem, ut nos contra naturam pugnemus. Dico, hominem constare anima & corpore, siue carne & spiritu: & dilectio inimicorum proculdubio contra naturam carnis est. Sed ut Apostolus ait: Prudentia carnis inimica est Deo. Non est autem contra naturam, id est, contra naturalem rationem, quae est in mente: nam et si ratio vi sua nequeat assurgere, ut perspiciat bonum esse diligere inimicum; tamen si bono fidei & gratiae illustretur, fiatque homo Dei filius, alios oculos mentis acquirit, & agnoscit in inimico amicum, nempe Christum, qui est in omnibus, etiam peccatoribus. Ideo videmur obligati ad illum amandum, qui nos similiter dilexit inimicos: quare haec dilectio non est iam inimici & malefici, sed amici, ac benefici, id est, Christi. Homo autem sine fide & gratia secundum solam naturam inimicum diligere haud poterit: non enim agnoscit in eo nisi malam mentem, & malum animum, atque o-

dium, quod dignum est odio reciproco. Ergo qui sentiunt, ab homine hoc praecipuum non posse impleri, non sunt adhuc filij Dei. Dicamus igitur, hoc praecipuum contra naturam carnis esse, sed non contra rationis naturam; sed supra rationem, ut sunt alia omnia quae ad fidem spectant, & conforme naturae reparatae, quae perspicit in inimico aliquid dignum dilectione.

Quarto, videtur saltem hoc praecipuum (aiunt) durum, asperum, atque difficile. Sed hoc vitio contingit nostro, qui gratiam Dei, & Spiritum Christi, quo difficulta quaeque emolliuntur, suauiaque redduntur, non haurimus: & quoad secundum spiritum huius mundi vivimus, non possunt Christi praecipua non videri dura, salebrosa & insipida. Sed vide quid dicat is, qui de Spiritu Christi potauit largè; Haec est charitas Dei, ut mandata eius custodiamus: & mandata eius graua non sunt. Vide etiam quid dicat ipse legislator; Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. Quemadmodum autem de vino non rectè iudicat palatum febre infectum: ita nec animalis homo percipit ea quae sunt Spiritus Dei, neque praecipua ab eo de dilectione. Adhaec, ut agnoscas, quam sit sanctum, & iustum, dulce & iocundum: hoc praecipuum, sige Deum conuocare omnes Angelos, & omnes homines, reliquasque creaturas, quae tibi nocere possunt, & te nominatim appellato, ad vniuersos illos loqui in hunc modum: Quia ego hunc hominem diligo, mando & praecipio vobis omnibus, ut mei causa illum diligatis, ita ut etiam si inferat vobis iniurias graues, & multas, nullam tamen de eo sumatis vindictam, reddatisque ei bonum pro malo, vincentes in bono vestro malum eius: an non hoc praecipuum sanctum, dulce & facile iudicares? Sed profecto quod de te Deus sanxit, de omnibus alijs statuit. Ideo nisi corruptum esset iudicium tuum, & seculi affectibus perturbatum, deberet abs te iocundissimum iudicari.

Non posse diligi a nobis; dicentes inimicos, quid arguant.

Quartum argumentum. a difficultate.

1. Ioann. 5.

Matth. 11. Vnde oritur haec difficultas. 1. Cor. 2.

Commodo satis & eleganti exemplo facilis ostenditur arg. adeo iocunda dilectio inimicorum.

Rom. 12.

Fortasse

Ferentibus, quam inferre tibi? iniurias hoc esse praecipuum Domini delicias atque iocundius.

Fortasse respondebis; praecipuum quidem iocundissimum videri conuultantibus, sed non conuultantibus; & qui ad remissionem praestandam obligantur. Sed iam ego fortius agam, honestius ac dulcius hoc esse praecipuum parentibus, quam ijs, quibus parcitur. Nam si tu insigni iniuria aliquem afficeres, qui tamen contemplatione Dei tibi ignosceret, iniuriamque remitteret; cui nam, tuo iudicio, maiorem fauorem ostenderet Deus, tibi ne, cui parcitur, an verò illi qui pepercit? Respondebis, si sapias, illi qui pepercit; tum quia non incidit in peccatum iniuria afficiendi alterum; nam melius est, iniuriam ferre, quam inferre: tum quia parcere, actus est singularis virtutis, quae praestare, sine gratia Dei quisquam non potest: sed quod nobis condonetur iniuria, nulla nostra virtute fit. Parcere ergo, res est per se honesta & iusta, & sancta, & suauitatis plenissima: Deusque praecipiens diligi inimicos, etsi amorem suum illis quibus vult parci, testificetur, maiorem tamen & excellentiorem ostendit erga parentes, quos in suprema virtute ad illustrandam gloriam suam voluit exerceri.

Quam & hoc leue quod inferunt: Est accipere veniam, quam dare iocundius atque suauius.

Sed demum oppones, maiorem sensum dulcedinis suauitatisque nos percipere, cum remittitur nobis iniuria, quam cum nos remittimus: nam vix & agra, & magna cum affectu pugna luctaque ad ignoscendum accedimus. Respondeo, verum esse, si sensum & carnem spectes: secus autem est, si rationem & spiritum consulas. Quippe ut sensui dulce est & iocundum, remissionem iniuriae illatae accipere; ita spiritui dare remissionem, longè est iocundissimum atque suauissimum. Praestat autem vel minima spiritus & rationis delectatio, omnibus omnium sensum voluptatibus.

Quintum argumentum. ab humano dedecore, & infamia.

Quinto argumentantur, diligere inimicos: illisque veniam dare, rem videri parum honorificam, imò vilem, & magno coniunctam cum dedecore, ab omnibus passim existi-

mari. Respondeo; verum esse, si ignorantes, & mundi huius dilectores, quibus ignota sunt Dei praecipua, & consilia, consulamus. Animalis enim homo non percipit ea quae sunt Spiritus Dei: nempe tales non secus de diuinis Christi mandatis iudicare possunt, quam caecus de coloribus, aut surdus de vocibus aut harmonijs. Si verò Deum & Angelos consulas, & homines magnos & perfectos omnium aetatum & seculorum, aliud censebunt. Ut interim omittam Philosophos, & externos quosdam, qui in lege naturae singulares pietatis & iustitiae cultores extiterunt, apud quos excellentum quendam virtutis gradum obtinuit dilectio inimicorum, & praeteritarum remissio iniuriarum; quam Cicero ab Atheniensibus acceptam & vniuersis laudibus celebravit & commendauit, & in Iulio Caesare, ut virtutem excellentem & heroicam, iniuriarum obliuionem praedicauit. Sed interim nobis satis esse debet Dei ipsius Optim. Maxim. exemplum, qui potentiam suam parcendo maximè & miserando manifestam reddidit; cum tamen illi, omnes vlcisci iniurias longè sit facillimum. Est etiam Christus imitandus, qui non prius legem tulit, quam fecit. Omnes autem, qui hoc praecipuum seruauerunt, meritò & veneramur, & colimus.

1. Cor. 2.

Cicero

Sextum arg.

Sexto argumentantur: Ego libenter parcerem, si inimicus ad me veniret, & supplex, & humilis veniam imploraret: ceterum illi adhuc superbienti, & absenti, remissionemque; minimè postulanti parcere, dedecus mihi esset, & turpe Respondeo, prima facie Scripturam hoc porrigere in parabola Matth. 18. de seruo, qui roganti conseruo suo non remisit debitum; cum tamen ipse a domino rogans obtinisset. Deus etiam, qui a nobis est in hac re taquam regula imitandus, nulli, nisi humiliter roganti, parcere consuevit. Vnde Luc. 17. Petro dixit: Et si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te, dicens, Pœnitete me; dimitte

Matth. 18. Veniam, eam tamen non rogantibus, ubi Christus inuenit non negandam. Luc. 17.

illi.

illi. Dicendum est tamen, parabolæ conclusionem, & finem esse: Sic & Pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisq; fratri suo de cordibus vestris. Et non ait, nisi remiseritis rogantibus vos; & alibi absolute ait: *Dimittite, & dimittemini.* Quod si velis hîc suppleri conditionem, dimittite, scilicet roganti, vt in parabola; Respondeo, satis rogare inimicum, cum rogat pro illo Christus, qui sibi vt donatû recipit, quod nos nobis inuicem donamus: & sic impletur parabola. Qui verò non donat, vindictam sibi arrogat contra Dominum dicentem: *Mea est vltio, & ego retribuam.* Et cum illi, qui iniuriâ accepit, præceptum sit veniam dare, ille verò, qui intulit, in mandatis habeat illum suppliciter adire, cui fuit iniurius, ac remissionem postulare: non debet iustitia vnus ex alterius officio pendere, sed quisque quod suum est, diligenter præstare, & alterum ad præstandum officium suû tardiorum suo exemplo prouocare.

Septimò, aiunt quidam: si ego libenter parcerem inimico, modò mundus intelligat me hanc propter Deû facere remissionem, eiusq; contemplatione animum appetentem vindictæ ponere: aliter libenter nõ remitterem. Nec enim ego ita vitam institui meam, vt mundus possit cogitare me talè esse, qui propter Deû offendentem parcam. Sed certè oportet te propter Deum parcere, etiâ si totus mundus nesciat: aliâs propter te ipsum, & mundi gloriam tantum faceres, & non tantum propter Deû. Hinc Christus præcius huius nostri prauis cordis, cum dixisset: *Diligite inimicos vestros, continuo subiunxit: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis;* Et, *Cum facis elemosynam (vel remissionem) noli tuba canere ante te: Expecta Dominum, qui veniens veniet, & non tardabit: Qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cõsilia cordiû: Et tunc (scilicet in iudicio generali) laus erit vnicuiq; à Deo.* Quod si te verba tanti Apostoli non permouent, moueant te saltem Ethni-

corum documenta. Inter quos Iunius Brutus ad tempus se stultum, & hebetioris ingenij simulauit, & haberi stultus, & rudis, haud magni pedit, vt aliquando patriam à tyrannis liberaret: quare titulum liberatoris, & assertoris, vel Patris patriæ promeritus fuit. Q. Fabius Maximus timidum se, & pusillanimè haberi æquo animo tulit, fugiens congressum cû Hannibale; quo interim delicijs Capuanis frangeret vires exercitus eius: vt nomen Cunctatoris sibi compararet, & æternas illas Ennij laudes: *Vnus homo nobis cunctando restituit rē: Non ponebat enim rumores ante salutē. Ergo postquam magisq; viri nunc gloria claret.*

Si ergo illi propter hominû laudes timidi, & stulti à mundo ad tempus iudicari pro nihilo habuerunt; quãto magis propter æternas, & veras Dei laudes, & timidus, & pusillanimis, & vilis haberi sustinere debes? Imò si maximè vlciscaris iniurias ac ceptas pro voto tuo, semper de te mundus murmurabit, quod fueris impius, crudelis, & inexorabilis, atque præcepti Evangelici transgressor. Ideò vanum est, à cæco, & instabili vulgi iudicio pendere.

Octauum conflat argumentum tale: Si facillè (inquiunt) remitterentur iniuriæ per bonos viros, improbi quique indies fierent insolentiores, & ad conuitia, & malefacta audaciores. Quare expedit Reipublicæ, & illustribus familijs, vt illis resistatur, & eorum libidini obuiam eatur propter quietem, & pacem communem. Respondemus: Si hæc vera essent, insipienter Christus suasisset: *Ego autem dico vobis, nõ resistere malo: & Paulus malè dixisset: Non vos defendentes, charissimi: quod falsum est.* Imò quando quis vult propriam facere vindictam, magis turbatur Reipublicæ, ac vniuersæ familiæ. Sed Deus est in mundo, cui relinquendæ sunt vindictæ, & magistratib; ab eo constitutis. Vis ergo tu plus fidere tuæ sapientiæ, viribusq; quã Deo? Si ergo homines iniurias condonaret eo modo quo Christus, Paulusq;

& dedecus quorum perferent Ethnicorum exemplum.

M. Tull. lib. 1. De offic. paulo remouit à principio.

Quæ nã vel inuiti à mundo conuitia patiuntur iniuriarum vltiores.

Octauum argumentum.

Vltiones inimicorum rebus ferè publicis, generatq; familiæ solere perniciosiores existere.

Rom. 12. Ibidem, & Deut. 32.

Luc. 6. Venia postulat ad parcendum inimico, quæ sola meritò sufficeret.

Deut. 32. et Rom. 12.

Septimum argumentum.

Inimico qui parcat verè propter Deû.

Matth. 6.

Ibidem.

Habac. 2. 1. Cor. 4.

Inimicis parcetes, mundanæ ad te infamiæ

Cur ferè qui inimicis parcat, viles ac despecti à mundo habeantur.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Singularium causæ certaminum duæ crudeles, & impig.

Quinta ac postrema ratio.

præcipiant, mundus esset magis quietus, atque pacificus. Quod si ita est, (inquis, quare ergo illi qui iniurias condonant, vt viles, & abiecti ab omnibus solent haberi? Respondebo, illud inde proficisci, quod plerûq; iniuria affecti propria culpa offensi sût ideò si fortè condonent, viles atque abiecti censentur. Deinde tales ferè semper parcere solent inimicis, aut propter timorè, aut propter vilissimam mercedè, vel alijs de causis minus honestis, vt propterea meritò tales demissi, ac pusilli animi existimantur. Tertio, accedunt consanguinei, & affines eius, qui est passus iniuriâ, & magnificant vindictas atq; exaggerant, singulariaq; certamina quali re decoris, & honoris plenam in cœlû euehût, vt earatione inimicum sine proprio ipsorum damno de medio tollant: factaq; vindicta sperat se futuros dominos facultatû vindicatis, quod ille propter mortem illatam in perpetuum exilium sit relegendus. Quarto, principes, & magistratus vindictam de inimicis suis sumentes, earatione laudare solent, & commendare, quæ possint liberius bona se vindicantium confiscare, & publicare. Hinc ante paucos annos in Italia à quibusdam Principibus campus, siue locus ad duellum liberè conferebatur, confluebantq; ad huiusmodi barbara planè atque immania spectacula multi nobiles, & fortitudine præstantes, ac strenui viri, non solum vt alteri partium faueret, sed etiam vt tam fero spectaculo oculos sanguinarios pascerent suos. Vnde factum est, vt se ipsum manu propria de inimicis vlcisci, pro actu maxime virtutis stultissimè sit habitum; parcere verò, vitiosum, & remissi, ac abiecti animi. Postremò, dæmon in his tragœdijs excitandis mirabilis artifex, quæ discordiæ sunt, & bellis, suggerit; ab his quæ pacis, & concordie sunt, dehortatur: quibus persuasionibus ac suggestionibus cum natura humana deprauata, ad iniuriasq; vel inferendas, vel referendas proclius similiter auscultaret, haud mirum si factum est, vt hæc omnium

animos peruaserit opinio, magnos, & strenuos, & fortes habendos esse qui se vlciscerentur; ignauos, & remissos ac contemptibiles, qui condonarent. Sed certè omnia hæc falsa sunt, & Evangelio Christi, & salutis nostræ contraria, summeq; perniciofa. Nam & apud ethnicos celebratus est Cæsar de clementia, & animi lenitate, vt superius produximus. Aristoteles ad magnanimum spectare ait, obliuisci iniuriarum. Et vt debilis stomachi est cibum duriorum digerere nõ posse, ita pusilli animi est verbum duriusculum non posse sustinere. Photio, vir illustris, proximè, & iniuste interficiendus, vt testatur Plutarchus in vita eius, rogatus ab amicis si quid filio suo eius nomine dici vellet: *Volo equidem, inquit, ne illata mihi ab Atheniensibus iniuria remiscatur.* Socrates, patientiæ nomine à cunctis celebratus, cum publica conuitia ab Aristophane passus esset; non modò non egrè tulit, sed obuium interrogauit, num se rursus ad similem rem opus haberet? Idem etiam rogatus cur vxorem molestâ, & importunam iniurijs, tum verbo, tum facto laceffentem à se non dimitteret, atque expelleret, respondit se nolle, quod quotidie domi suæ quasi in schola quadam patientiam addiceret. Narrat Basilus epistola ad Nepotes de captanda vtilitate ex Gentilium libris, de Pericle, Euclide Megarenfi, ac Socrate, qui percussit alteram præbuere maxillam. Socrates, vt testis est Diogenes Laërtius in vitis Philosophorum, cum calcem impingenti nihil cõminatus esset, & hanc eius tolerantiam quidã essent demirati: *Quid, inquit, si me asinus calcem impetisset, num illi diem indixissem?* Lycurgus Rex Lacedæmoniorum, cum à ciue quopiam iuene altero oculorum esset orbatus, illum à populo accepit, vt quo libere modo puniret. Quod ille minimè fecit, sed optime institutû, boniq; viri moribus præditû, in theatrû perduxit. Admirantibus autè Lacedæmonijs: *Istum ante hac, inquit, iniurium, & violentum qualem à vobis accepi, iam*

Vltionem iniuriarum humilis, & abiecti animi, cõtrâ remissionem fortis, ac strenui probatur ethnicorum primû virorum exemplis.

Arist. li. 4. Ethic. c. 3. sub finem, tom. 3.

Plutar. to. 3. subinitiu.

Socratis illi Philosophorum sapientissimi mira patientia.

Basil. to. 1.

Qui percussit ex Philosophis alteram præbuere maxillam.

Diog. Laert. lib. 2. de vitis Philosophorum.

Secundū argumentū, ad probandū scilicet, vindicare iniurias esse magnanimi viri, & fortis.

Reum quem piam Iudex quando iuste puniat.

Tertium argumentum.

Ad hoc respondetur: Nisi mea adsit, de inimico Magistratus mihi vindicta non sufficit.

frugi, & popularem vobis restituo. Deinde æquum non videtur, imò à ratione longè alienum, vt tu in propria sis iudex, & pars, & carnifex causa: nam affectus excæcat oculos rationis, ne possimus rectè iudicare, iure ne, an iniuria simus lesi: & vbi hoc constaret iniuria nos esse lesos, timè dum esset à nostris affectibus, ne in sumenda vltione modū excedamus. Et vt constaret quanta vindicta esset sumenda, adhuc tu facultatem non haberes in vindicta, quæ Dei propria est. Vnde vel magistratus non valet iuste aliquem punire, nisi reus prius sit legitime conuictus, vel cõfessus: & adhuc illi datur tempus pœnitentiæ, si capite sit plectendus. Tu tamè contra omnem iuris ordinè, & æquitatem, neque conuictum, neq; confessum: & antequam valeat resipiscere, veniamq; à Deo errati sui postulare, necem illius designas. Quare huic iuscemodi vindictæ impiæ sunt, & crudelissimæ. Tertio, quia iniuria tibi illata, plus est Dei, quàm tua: Deo ergo condonante condonare debes & tu. Quòd si ob zelum honoris Dei vindictam appetis, perge ad magistratum, qui ex officio iniurias Deo, vel proximo illatas vlcisci debet. Quarto dices, etiã si magistratus maxime puniat, & suspendio eum tradat, ego contentus, vel quietus esse non possum: neq; quiescam, donec manibus meis vindictam sumam, non enim aliis constare possit honor meus. Sicut ergo ipse abstulit honorè meum vulnus mihi infligendo, ita ego vulnera, & necè illi inferendo, honorè meum recuperabo. Sed age, respõde mihi: Quando ille tibi vulnus infligit, vel poteraste ab eo defedere, & noluisti: ac sanè tunc ille honorè tibi non præripuit, sed tu tibi. Quòd si te tueri nõ poteras, quia ex insidijs te aggressus est, & satellitū comitatu stipatus, certum est quòd ob vulnus acceptum non es minus gloriosus in mundo, quàm prius: nil enim de tuo honore præreptum est, sicut nec de virtute, cuius honor testimonium est. Non deberes ergo meditari vltionem, vt recipias honorè tuum,

quem potius vitio vindicationis amitteres. Quinto inquires, siue poteram me tueri, siue nõ, hoc vnum certum est, mihi honorem meum esse sublatum: nam quiuis existimat, me ob aliquam culpam meam iuste offensum. Respondedò, ad te non spectare hoc definire, sed ad magistratum: quod si ille non fecerit, committe totum negotium Deo. Namque verus honor non pendet ex vulgi opinione, sed ex virtute: neque se ipsum vlcisci, vel vulnerare, & occidere inimicum, quod quiuis plebeius & contemptus potest præstare, honorificum est, sed vince in bono malo. Vt enim aqua vincit ignem, quando illum ad induendas suas perducit proprietates: & contra ignis vincit aquam, quando eam in se transformatur, & sibi similem reddit: ita si tu percussus, vel contumelia affectus ad referendum, vel ad contumelia grauiori minorem compensandam trahearis, vtique victus es ab inimico tuo, & illi similis effectus. Sed vt verè vincas, debes amore odium, benevolentiam malevolentiam, beneficijs iniurias compensare, vt ita inimicum lucreris, & tibi quàm simillimum reddas propter Deum. Quòd si ille tua bonitate abutatur, & magis indurecat, nec ad pœnitentiam inflectatur; at animum tuum vincere, & appetitus motusque animi tuos frangere, illud in primis maximum, & cum honore, & decore coniunctum est. Melior est enim (inquit Sapiens) vir patiens viro forti: & vt alius dixit. *Ardua res, vicisse alios: victoria maior est, animi fluctus composuisse suos. Fortior est qui se, quàm qui fortissima vincit.* *Mænia, nec virtus altius ire potest.* Nonò argumentantur ab Ecclesiæ precationibus, & sanctorum exemplis. Orat enim sic Ecclesia: *Hostium nostrorum, quæsumus Domine, elide superbiam, eorumque contumaciam dextera tua virtute prosterne.* Et de Iuda dicitur: *Fiant dies eius pauci, & Episcopatum eius accipiat alter;* & aliarum item imprecationes, quæ ibi subiunguntur: & Paulus pro Alexandro

Quam leuetiam: Omnis inimicus honorem cepit meum.

Verus honor vnde tantum estimadus sit

Rom. 12.

Inimic⁹ quò modò vincendus.

Pro. 16. Vera victoria quam.

Nonum argumentum.

Psal. 108. & Act. 1.

2. Tim. 4.

Matth. 18.

1. Ioan. 5. Apocal. 6.

Luc. 18.

Qua ratione quæ fecit, diligit omnia Deus.

Sap. 11.

Pro. 16.

Omnes homines se in uitam diligere cur debent

1. Tim. 2.

2. Tim. 4.

Quod nã sit peccatum ad mortem, de quo Ioannes.

Pro. 25.

Rom. 12.

arario non orat, sed ait: *Reddet illi Dominus secundum opera eius: & de rebellis ait Christus: Sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus: & dilectus Discipulus: Est peccatum ad mortem: non pro illo dico, vt roget quis: & alibi: Vsq; quo Domine (sanctus, & verus) non indicas, & non vindicas sanguinem nostrum de ijs qui habitant in terra? Et apud Lucam: Deus non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die, ac nocte, & patientiam habebit in illis? Vides igitur, electos non solum pro suis inimicis non orare, sed potius contra vindictam clamare. Respondemus, Deum cuncta quidem ex se diligere, & nihil eorum quæ fecit odisse, ad suam gloriam, ad quam illustrandam omnia creauit, etiam dæmones, quod ad naturam eorum pertinet: solum peccatum à dilectione excluditur, quod nihil est, & ided nihil habet amore dignum. Atque hac ratione cuncte res, etiam peccatores, ac inimici nostri sunt diligendi: quia videmus Deum velle eorum conseruationem. Ad hæc considera, quòd cum charitas ad proximum amicitia quædam sit, oportet illam in aliquo bono esse inmixtam: hoc autem bonum est communicatio beatitudinis, ided omnes debemus diligere inuicem, & mutud exoptare beatitudinem, quando sumus eius capaces, id est, dum sumus in via, in qua Deus omnes homines vult saluos fieri. Nisi sit aliquis insigni crimine notatus aliquo, vel reprobus, quem Deus solus nouit, vt Apostolus ostendit de Alexandro erario: & hoc est peccatum ad mortem, siue peccatum in Spiritum sanctum. Cæterum quia nostrum non est hoc iudicium, debemus velle citra discrimen omnibus salutem viatoribus: & hoc est salutare. Idcirco non debemus inimicū ab hoc genere dilectionis excludere, sed illi quod debet, dimittere, eumque salutare, & esurientem cibare, more Dei, qui Solem suum omnium beneficio oriri facit, & pluit super omnes, vt sic omnes ad se conuertat: ita nos nostro beneficio con-*

uertamus eos ad Deum, atq; eorum extinguamus odium, & amaritudinem, carbones congerentes in capita eorum, & malum illorum in bono vincentes. Sed quoniam quidam magna reproborum signa, & indicia edunt, nolentes Ecclesiæ parere, & rebelles se illi exhibentes, his simus animo parati benefacere, & oremus pro eorum cõuersione. Sed quia nescimus an certò sint reprobi; pareamus Scripture, & Ecclesiæ, non admiscendo nos cum illis, nec illis Auedicendo: quia hoc partim ad eorum punitionem, partim ad correctionem spectat: quemadmodum excommunicationes, interdictiones, & depositiones, quæ in faciem videtur esse in pœnam, sed in primis sunt ad medelam. Ergo illa Ecclesiæ precatio: *Hostium nostrorum, quæsumus Domine, elide superbiam,* non malum hostium postulat, sed Ecclesiæ conseruationem, atque ipsorum etiam hostium bonum precatur quia vult eorum, elidi superbiam, qua in populum Dei summa iniuria insultant. Quòd si nolint humiliari, non est malum orare Deum, eorum vt contumaciam ita frangat, ne lædat Ecclesiam. Quòd autem sancti orant contra inimicos, & priuatum spectant vindictam, nullibi legitur. Si tamen alicubi id inueniatur, oportet interpretari, eos non ad inimicos respicere, vt ad proprios, & peculiare inimicos, sed vt inimicos Dei, & religionis, eius Ecclesiæ persequentes: nec id solum, sed etiã vt perfectos in malitia sua. Sic enim Paulus in Elymam Magum; & in Ananiam Pontificem liberè locutus est, vindictam quandam à Deo exoptas: quod & in Elymam Magum obtinuit, nam eum Deus propter suum verbū excæcauit. Sic etiã precantur sancti contra effusores sanguinis sui, atq; hoc Prophetæ tanquã hortates sepe præntiãt, & lætatur nõ de malo quò accidit impio, sed de bono diuinæ vindictæ, iustitiæque. *Lauabitur enim iustus, cū viderit vindictam: manus suas lauabit in sanguine peccatoris.* Dicitur lauare manus in sanguine peccatoris, cū omnis san-

Ibidem.

Ecclesiæ contumaces, ac peruersi quatenus diligendi à nobis, & que amplectendi, idem que fugiendi ac declinandi.

2. Ioan. 2.

Ecclesia cum precatur, hostium suorum vt elidat superbiam Deus, cur id faciat.

Si vnquã sancti de inimicis suis vindictam à Deo petunt, quoniam id facere videantur.

Act. 13. Infra. 23.

Psal. 57. Lauet manus suas in sanguine peccatoris quis.

Psal. 25.

Qua ratione inimicus sit odio habendus.

Decimum ac postremum argumentum plurimas odij inimicorum non deponendi continens causationes.

Luc. 23. & Rom. 5.

Matth. 10. & Luc. 14.

Prou. 25. Rom. 12. 1. Reg. 24. & inf. 26.

guis tangentem maculet, & maxime peccatoris, qui non communicat cum eo in operibus prauis, ut cum dicitur: Lauabo inter innocentes manus meas. Vel dum peccatoris sanguis funditur, qui iustos persequebatur, ostenditur iusti sanguis mundus, & purus in actionibus suis, quam eius mundi tiam punitio diuina in persecutore contestatur. Vnde quod sit sermo de iusto persecutiones passo a peccatore, probat vox illa Vindictam, cum ait: Cum viderit vindictam. Et confirmant verba sequentia: Et dicit homo, Si vti que est fructus iusto? Vti que est Deus iudicans eos in terra. Itaque inimicus nunquam odio habendus est, ut proprius, & priuatus inimicus, sed ratio ne publicae iniuriae, & communis, quae est in Deum, & Ecclesiam, maxime si res est desperata: secus si deplorata res non sit: nam eum salutare, & reuiuare debemus.

Decimo ac postremo obijciunt quasdam breues excusationes, quibus & aptae sunt adhibendae responsiones. Aiunt enim: Odio habeo vitium eius, non naturam. Sed vide, an in alio idem vitium eodem modo oderis. Nolo nocere (inquiunt) ei. At opus est illi prodesse. Non possum, quia non est naturae consonum meae. Sed gratia Dei naturam perficit. Non promeretur ullam remissionis gratiam. Sed promeritus est Christus. Oportet me tueri honorem meum. Sed prius oportet seruare honorem Dei, ac preceptorum eius. Irridebunt me qui nouerint, si pepercero. Sed primo irideant Christum, qui & percutit inimicos, & parcendum esse docuit in lege sua. Habebo bellum cum parentibus, & consanguineis. Sed peius est bellare cum Deo, & lege sua quae docet. Qui amat patrem, aut matrem plusquam me, non est me dignus. Fiet insolentior, si pepercero. Imo congregabis carbones in caput illius: quemadmodum Saul humiliatus est erga Dauidem parcentem. Verum ille dignus est percuti, quia contra legem fecit: tu tamen minime di-

gnus qui repercutias, cum sis discipulus illius, qui cum malediceretur, non re maledicebat. Non rogat inimicus, ut ei parcam. Sed rogat Christus de Cruce, & rogat per predicatorem dicentem; Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. Non prodero illi bonitate mea. Sed proderis tibi, & tandem illi proderis: quia Domino suo quisque stat, aut cadit; stabit autem. Iterum me percutiet. Sed audi Christum dicentem: Non dico tibi, usque septies, sed usque septuagies septies: cumulateque rependet quod illius causa gestum est. Postremo, grauissimam intulit iniuriam. Sed respice in faciem Christi tui, & omnia mollescent, & indulcabuntur: Nam si dicas; Me lesit conuitio; Christus maledicta, & impropria sustinuit. Proditione, & dolo mecum est actum. Sed Dominus a suo est proditus discipulo. Beneficijs multis eum mihi deuinxeram, qui me percussit. Sed Dominus ab ingratis Iudeis passus est: His, inquit, plagatus sum in domo eorum qui diligebant me. Surripuit per vim bona mea. Sed Christus honore, vestimentis omnibus, atque sanguine, & vita simul spoliatus fuit. Percussit virga, quod grauissimum est contumeliae genus. Sed Dominus tuus virgis ad sanguinem usque est flagellatus, & arundine caput eius sacrosanctum percussum. Impegit alampam coram alijs. Meminisse debes eius quam Iesus alligatus coram Pontifice accepit. Vulnus infixit. Et Dominus vulneratus est, non propter se, sed propter nostra peccata. Remansit signum cicatricis in facie dehonestata. Et Christus seruauit plagarum signa ad gloriam innocentiae suae, & iustitiae. Vides ergo, nihil esse tam graue, & foedum, in quo Dominum tuum non videas acerbius, & ignominiosius ad meritum & exemplum tuum tractatum. Ipsi ergo cum Patre, & Spiritu sancto, omnis honor, gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

1. Pet. 2.

2. Cor. 5.

Rom. 14. Matth. 18. & Luc. 17.

Aliae quoque causae non diligendi inimicos, leues, & vanae.

Matth. 26. Ioan. 13.

Zach. 13.

Psal. 21. & Matth. 27.

Ioan. 18.

TRACTATVS XLIII.

IN illa verba: Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in caelis est. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritae faciunt in Synagogis, & in vicis, ut honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam, &c. Matth. 6.

Quid doceat Dominus hoc capite Matthaei sexto.

Dei promissiones Iudeis factae quatenus aeternae, ut verò esset temporariae.

Deut. 28.

1. Ioan. 2.

Infra. 3. Vnde filij Dei, & nominemur, & finus.

Actenus Dominus docuit, quae nam bona opera nobis sint praestanda, ut nostra iustitia excellat illam Scribarum, & Phariseorum: nunc modum, quo sint facienda, praescribit, id est, finem, a quo bonitas, vel malitia actus moralis sumenda est, quoadmodum species ab obiecto accipitur. Quoadmodum autem in operum substantia legem impleuit perfectiora iubendo, ita in fine, seu promissis: quae etiam aeterna essent in lege, quae attinet ad Deum, quia virtus omnibus alijs antecellit; Iudeus tamen ut plurimum terrenos honores, & laudes spectabat, quae operibus legis secundum hanc rationem debebantur. Quinimodò expresse Dominus haec tantum frequenter pollicetur, eis se accommodas. Vnde Moses: Faciet te, inquit, Dominus Deus tuus excelsior omnibus gentibus quae versantur in terra. Venient super te vniuersae benedictiones istae, & apprehendent te; si tamen praecpta eius audieris. Primo igitur in genere docet bonum finem, qui spectandus est. Deinde in speciali quis scopus in eleemosyna, quis in precatione, & ieiunio, contra concupiscentiam oculorum, superbiam vitae, & carnis concupiscentiam sit nobis praescribendus, atque obseruandus. Recte autem, posita radice dilectionis, etiam inimicorum, qua filij Dei, & nominemur, & sumus, opera misericordiae praecipit: quae si in nobis inuenta fue-

rint, quiescemus in Sabbato gloriae, audientes illud dulcissimum verbum: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Sine illa autem radice amoris hypocritae effimur. Ait ergo: Attendite. Opus est enim diuinis oculis cauere, ne spiritus vanagloriae, aut ambitionis, occulte subintret, & mille flexibus, instar serpentis, se insinuet: quia in re maxime seria versamur, vbi agitur de caelesti gloria, aut adipiscenda, aut amittenda: & vix potest homo attendere, & cognoscere malum spiritum, nisi edomitus, & compressis prius animi motibus, ac perturbationibus. Quare recte Augustinus in regula docet: Alia quaecumque iniquitas in malis operibus exercetur ut fiant, superbia verò etiam bonis operibus insidiatur, ut pereant. Quanta difficultate vinci possit inanis gloria, docet Augustinus ad Aurelium dicens: Viri huius pestis (id est vanae gloriae) non sentit, nisi qui ei bellum indixerit: quia etsi cuiquam facile est laude carere, dum denegatur, difficile est ea non delectari, dum offerretur: & tamen tanta mentis in Deum debet esse suspensio, ut si non merito laudemur, corrigamus eos quos possumus, ne arbitrentur, aut in nobis esse quod non est, aut nostrum esse quod Dei est, aut ea laudent, quae quamuis non desint nobis, aut etiam supersint, nequaquam tamen sunt laudabilia, velut sunt bona omnia, quae vel cum pecoribus habemus communia, vel

Matth. 25.

Qua ratione quis malum spiritum attendere, & cognoscere queat.

Aug. regula 3. c. 5. tom. 1. prope finem.

Idem epist. 64. circa finem.

Quanta sit inanis gloriae pestis, eiusque fugiendae difficultas, teste Augustino.

Laudes hominum quomodo accipiendae.

cum impijs hominibus . Si autem merito laudamur, propter Deum gratulemur ijs, quibus placet verum bonum, non tamen pro his, quia placemus hominibus: sed si coram Deo tales sumus, quales nos esse credunt, & non tribuitur nobis, sed Deo, cuius dona sunt omnia, quæ verè, meritoque laudantur. Hac mihi ipse (inquit) cæto quotidie. Hactenus, & acutè, & eleganter Augustinus.

Ne iustitiam vestram. Quidam noui autores annotarunt, Græcè legi à Chrysofomo, Theophylacto, & Euthymio, eleemosynam vestram, quia de illa subdit statim: Quum ergo facis eleemosynam, &c. Sed profectò præstantior est lectio Latina, quam sequuntur Hieronymus, & Augustinus, & in quibusdam manu scriptis codicibus legitur *ἀγαθὸν ἔργον*, & verisimile est Marthæum Hebraicè dixisse *דְּבָרֵי צְדָקָה*, id est, iustitiam vestram. Certè textus Syriacus, qui creditur à B. Matthæo editus, iustitiam vestram, vel, in iustitia vestra habet: vt primo doctè de quouis opere bono in genere loquatur, inde verò procedat ad diuersas operum species, nempe eleemosynam, orationem, & ieiunium. Hæc autem variatio textus Græci (nam alius habet eleemosynam, alius iustitiam) inde accidisse putanda est, quòd cum apud Hebræos opus eleemosynæ iustitia vocetur, iuxta illud: *Dispersit, dedit pauperibus: iustitia eius manet in seculum seculi*, & Paulus: *Augebit incrementa frugum iustitia vestra*, hoc est, eleemosynæ. Et Dan. 4. vbi legimus: *Quamobrem, Rex, consilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime*, Hebraicè est: *Peccata tua iustitia redime*. Et Deut. 24. præcipit Dominus ei, qui pignus accepit à paupere, vt ante Solis occasum ei reddat: *Vt dormiens, inquit, in vestimento suo benedicat tibi, & habeas iustitiam coram Domino Deo tuo*: quo in loco Septuaginta pro iustitia verterunt eleemosynam. Dicitur autem operatio eleemosynæ iustitia: quia iustum est, vt qui abundat, det indigenti, & per eam, iustitiam sibi comparet apud Deum. Hinc Matt. 25. iusti vocantur, qui o-

pera misericordiæ cum proximo expleuerunt. Ideò verisimile est, hoc loco Euangelistam posuisse iustitiam, eos verò qui cernerent, hinc sermonè haberi de eleemosyna, non animaduertètes locutionis Hebrææ proprietatem, eleemosynam pro iustitia veritè, cum tamen iustitia eleemosynam significare possit etià hoc loco. Porro autem iustitiam hinc vocat, opera iusta: nam habitus iustitiæ in sese propriè non fit; quemadmodum nec lex nisi à legislatore. Et quod Christus inquit: *Nemo ex vobis facit legem*, sensus est; nemo opus à lege præceptum implet. Operaverò externa propter eam iustitia vocantur, quia internam iustitiam testificantur, illamq; augent, atq; perficiunt, iuxta illud: *Qui iustus est, iustificetur adhuc*. Dicendo autem, *Vestram*, testatur nos ad opera bona, & Deo grata, per liberum arbitrium concurrere.

Faciatis coram hominibus. Nò est hinc sistendum, sed ultra pergendum, & ad Dei gloriam illustrandam per opera perueniendum nostra. Christu enim, & sancti lucè coram hominibus ponebant, & ad id iuxta mensuram diuinæ gratiæ quiuis, maximè verò prælatus obstringitur. Sed addendum quod sequitur: *Vt videamini ab eis*. Multum laborat Dominus in extirpanda atq; radicitus euellenda hac vanitate, ad quam homines sunt suapte natura propensi, & vt sic dicam: *Tanta molis erat syncerã condere gentem*. Et secundum doctrinam Aristoteli. *Non quia operamur bona, vel iusta, boni, & iusti sumus, sed potius è contrario*: & aliud est, iusta, & fortia operari, aliud, iuste, & fortiter. Nam primum non est opus virtutis, sed secundum. Vnde scriptum est: *Iuste, quod iustum est, persequeris*, & vt quidam dicebat, Non nominum, sed aduerbiorum Deus est remunerator.

Neque ait: *Vt videant opera vestra bona, & glorificet Patrem vestrum, &c. sed vt vos ipsi videamini*. In quo, si vt in ultimo fine sistitur, peccatum est lethale: si verò in eo non tanquam in ultimo fine, sed aliquo pacto sistatur, veniale. Cum autem primus mo-

Quid vocet hinc propriè iustitiã Christus.

Ioan. 7.

Apocal. vi.

Bonorum operum quis debeat esse vltimus finis.

Arist. li. 2. Ethic. c. 4. to. 3. initio. Verè iusti, & fortes qui.

Deut. 16.

Benefacientes, coram hominibus, vt ab eis videantur, qui grauius ter, qui verò leuiter peccant.

Cur hæc lectio probabilior: Attendite ne iustitiã vestram faciat, quam illa, eleemosynam vestram, &c.

Chryso. ho. 19. in Mattheum initio tom. 2.

Theophyl. ibid.

Euthy. ibi. Hieron. ibi. tom. 9.

Aug. lib. 2. de serm. Domini in monte. ca. 5. to. 4. prope finem Græcorum alij cur iustitiam legant, alij eleemosynam.

Psal. 111. & 2. Cor. 9.

Ibidem.

Dan. 4.

Deut. 24.

Operatio eleemosynæ cur dicatur iustitia.

Matth. 25.

tus rationem anteuertens fuerit, nihil ibi demeriti, sicut nec meriti existit: at si nullo modo quis in eo hæreat, sed ad Dei gloriam, & proximi vtilitatem per illud pergat, opus est sanctum, & cœlesti dignum mercede. Dæmon tamen eos, qui bono animo operari incipiunt, admiscens scrupulos cœnodoxiæ, plerumq; affligere conatur: qui tamen contemptu, & despicientia quadam animi excelsa vincendus est, illique cum Bernardo obiectandum: *Nec propter te te incipi, nec propter te finiã*. Opus ergo bonum secretò fieri, secundum se bonum non est, quemadmodum nec pharmacum nisi ad morbum leuandum non iuuat; ita nec secretò operari, nisi ad vitium inanis gloriæ pellendum, vel iustum scandalum vitandum; vel quia pudore publici spectaculi quis impeditur. Benè autem publicè agere, id est, ita vt cæteri intelligere possint, per se bonum est, tum ob exemplum bonum quod prestamus: tum vt Deus, à quo est omne bonum, laudibus celebretur. Turpia enim omnia (non autem honesta) secretum volunt, & optant. At opera Prælati secundum se considerata, vt docere, sacrificare, & quædam eleemosynæ, ob exemplum dandum, & vitandum scandalum, publica esse debent, nisi commercio externo & notitia impediatur: alia verò possunt esse secreta, vt orare. Omnes ergo Dominus instituit, ne eorum intentio in operando sit solum videri: imperfectos verò, fugere gloriæ occasionem secretè agendo. Hinc Augustinus tract. 8. in Canonicam Ioannis hæc verba pertractans, scribit: *Noluit hoc dicere, vt quæcunque bona facimus, abscondamus ab oculis hominum; & timeamus videri. Si times spectatores, non habebis imitatores. Debes ergo videri; sed non ad hoc debes facere, vt videaris. Non ibi debet esse finis gaudij tui, nõ ibi terminus latitiæ tuæ, vt putes te totum fructum consecutum esse boni operis tui, cum visus fueris atque laudatus. Nihil est hoc, contemne te, cum laudaris. Ille in te laudetur, qui per te operatur. Noli ergo ad laudem tuam operari quod bonum*

agis; sed ad laudem illius, à quo habes vt bonum agas. Abs te habes malè agere: à Deo habes benè agere. Ita ille sensit. Atque in hunc locum lib. 2. de serm. Domini in monte scribit: *Siquidem non rectè viuere, perniciosum est: rectè autem viuere, & nolle laudari, quid est aliud quam inimicum esse rebus humanis, quæ vtiq; tanto sunt miseriore, quanto minus placet recta vita hominũ. Si ergo inter quos viuis, te rectè viuentem non laudauerint, illi in errore sunt: si autem laudauerint, tu in periculo. Nisi tam simplex cor habueris & mundum, vt ea quæ rectè facis, non propter laudes hominũ facias, magisq; illis recta laudantibus gratuleris, quibus id quod bonum est, placet, quæ tibi: nisi quia rectè viuis, etiã si nemo laudaret: ipsamq; laudem tuam tunc intelligas vtiliter esse laudantibus, si non te ipsũ in tua bona vita, sed Deum honorent, cuius sanctissimum templum est quisquis vit benè: vt impleatur quod ait David: *In Domino laudabitur anima mea: audiant mansueti, & latentur*. Hæc Augustinus. Et Cicero lib. 1. Officiorum, *Totius autem iniustitia nulla capitalior quàm eorum, qui cum sollit, id maxime agunt, vt viri boni esse videantur*. Per hoc autem, *Attendite*, ambitionem & cœnodoxiam interdicit, hoc est, immoderatum honoris vel gloriæ appetitum: quod tunc contingit, quando nulla est virtus, vel excellètia, pro qua honor, vel gloria impendi debeat; vel quado maior quàm sit virtus illa, vel excellentia, appetitur; vel quando æqualis, sed ad Dei gloriam, & proximi vtilitatem non refertur. Quia autem honor & gloria, atque excellentia, dona Dei sunt, tunc benè & vtiliter affectantur, quando nõ propter nos ipsos, sed propter Dei honorem, proximosque iuuandos appetuntur: & peccatum est ea vitio nostro amittere. Sed gloria cœlestis in primis præmium nostrum esse debet, & à nobis tanquam finis affectari. Hæc autem ab hominibus virtuti dantur, quia non habent homines maiora, quæ dare possint; cum inter externa bona hæc principem locum obtineant.*

Alioquin mercedem non habebitis a-

Idè cap. 1. instr. tom. 4. Rectè viuere, & nolle laudari, quid secundum Augustinum.

Psal. 33.

Hoc verbo: Attendite ne iustitiam, & c quæ vetet Dominus cœnodoxiam.

Honor & gloria quatenus à nobis expectentur.

Bona tantum propter humanam gloriam operantes, cur mercedem non habeant apud Patrem Deum.

Benefacientibus ob inanem gloriam, cur Dominus facturam celestis mercedis, non autem poenam comminetur eternam. Bona propter humanam, non autem Divinam mercedem operantium, insignis stultitia. Rom. 21.

Quam innata, & ingenta bonis operibus inanis gloria.

Eleemosynae prius quam orationis faciendae traditam a Christo rationem Chrysostrum expendit. Chry. hom. 19. in Matth. 23. to. 2.

Apud Patrem vestrum. Namque venialis ambitio, vel inanis gloria opus praecedens, ob quam videlicet sit, aeternae vitae praemio priuat, licet gehennae supplicij non addicat. Quando autem sequitur inanis gloria opus ipsum, non amittit mercedem, neque quando illud comitatur, illique est annexa, nisi omnino, vel ex parte actus ex ea procedat, & non ex charitate. Si autem ex charitate, quia bonum initium habet ille actus, non tollitur illi merces. Et non ait, puniemi in gehenna: tum quia saepe illa inanis gloria, levis culpa est: quod ostenditur ex eo, cum quis magis horret mortiferum delictum, quam illam: tum quia priuari mercede saltet illius actus, satis est Dei filio. Subdit: Apud Patrem vestrum qui in caelis est. Magna est mercatorum stultitia obolo velle vedere merces alienis, quas Patri infinitum thesaurum rependenti negat. Et fit hoc, quia homo Dei munera, & propria peccata, & vanitatem gloriae in verbis hominum male stabilita, non agnoscit. Interim tamen magna auiditate incumbens vanae gloriae, & hominum laudibus vendandis, docet nos quaerere per patientiam boni operis veram gloriam, & solidum honorem. Insidiatur autem inanis gloriae cupiditas bonis operibus, illisque innascitur, ut vermis in pomo pulchro & odorifero: ac ut pomum exesum vermibus, ac putridum ex arbore citò decidit, efficiturque cibus porcorum; ita bona opera inani gloria ceu verme corrupta cadunt a praemio, & ab immundis daemonibus deuorantur. Et Patrem potius nominat, quam Deum; ut eo nomine magis nos stimulet ad studium placendi Deo, optimoque parenti. Cum ergo facis eleemosynam. Iam ad peculiare iustitiae species descendit, & primo quidem loco ad eleemosynam: de qua prius, teste Chrysostrum, verba facit, quam de oratione: quia prius debes audire proximum in paruis, & non in his, quae tua, sed Dei sunt, ut te Deus exaudire dignetur orantem in magnis. Neque praecipit: Fac eleemosynam,

vel fac orationem; quia ponit haec Dominus fieri a nobis debere: nam hic de modo tantum agit operandi, praecipit prius positus: Benefacite his qui oderunt vos; & Orate pro persequentibus; &, Omni petenti a te, ne auertaris. Et quod ad eleemosynam attingit, quis est qui nolit graui sarcina, & superfluis exonerari, aliorumque humeris & brachijs in caelum deportari, dum in via sumus? aut quis est adeo stultus, ut non velit seminare, ut centuplum fructum colligat? vel qui nolit pauperis miserando Deo scenerari? Eleemosyna promissionem peccati remittendi habet, abundantiam bonorum externorum, gloriam aeternam, occasionem iuua di proximum, protestationem fidei, & humanitatem. Et fortassis post praecipitum generale de vitanda vana laude, congruenter de eleemosyna loquitur, quod frequenter in ea actione peccetur per inanem gloriam. Nam, ut ait Philosophus, solent potissimum laudari qui liberales sunt, & largiter opes effundunt. Et de eleemosyna agit prius quam de ieiunio, & oratione, non tanquam ceteris antecel lat, cum de externis bonis exhibeatur; ieiunium vero, & oratio de internis, sed ob maiorem populi applausum. Vnde apud Lutheranos mirum silentium de oratione, & ieiunio; magnus vero boatus de eleemosyna: quia minus offendit veterem hominem. Est autem eleemosyna vox Graeca, quod opus sit miserationis; quo aliquid nostrum egenti ex commiseratione propter Deum elargimur. Noli tuba canere ante te. Docent Chrysostrum & Theophylactus, non esse hoc ita accipiendum, quasi ad signum tubarum eleemosynas erogauerint hypocritae: sed hoc dicto indicare voluisse maximam illorum gloriae ostentationis insaniam. Sunt qui putent morem tangi antiquum, quo sono tubae excitabantur pauperes ad locum & tempus eleemosynae ad tollendam vagationem incertam mendicantium, & molestiam erogantium eleemosynas, ne omni hora, aut vbique molestia afficerentur.

Faciendi eleemosynam, & orandi modum cur tantum Dominus praecipit.

Prou. 19.

Matth. 13.

Arist. lib. 4. Ethic. c. 1. sub initium

Eleemosyna Graecis quare sic dicta.

Chry. sup. productus. Theophyl. ibidem. Illud; Noli tuba canere ante te, quid significet.

Benedictio in pauperes beneficentia quaedam ab omni ambitione remotissima.

Tuue. Sat. 3

Eleemosyna humano tantum facientes intuitu, quales merito videantur.

Largiens eleemosynam, quae debeat imitari.

tur. Sed hoc more fortassis bene instituto abutebantur hypocritae, seruantes illum ad hoc, ut honorificarentur ab hominibus. Certè in cenobio Motis Cassinatis, praeter quotidianas eleemosynas, quasdam alias faciunt Diui Benedicti Religiosi certis diebus, ad quas magno campanae are, quod ad aliquot millia passuum auditur, pauperes in pagis circumiacentibus accersuntur, non solum sine vilo vitio, verum etiam magno cum merito, ad tollendam incertam mendicantium vagationem, ut eleemosynam recipiant. Noli ergo tuba canere, id est, noli ea intentione operari, qua hypocritae, ut opera publicentur tua, & laudem ex eis propterea veneris. Secus est, si bona merite ad Dei laudem, & aliorum exemplum, & ordinem, ut scilicet pauperes ordinati conueniant: Sed itum est nostro vitio in abusus; ut olim Romanis magistratibus in more erat sportulam donare ijs, qui officij gratia ipsos essent comitati: quod magno ambitionis fastu fiebat, ut Satyrus dixerit; Non ne vides quanto celebretur sportula fumo? Vituperat ergo eos qui praemitteret tuba praecinentem eorum liberalitatem propter gloriam aucupanda. Etsi omnis qui quouis modo cupit videri, atque ob id operari, ut ab hominibus laudetur, tuba canere dici possit. Quisquis ergo praesente altero eleemosynam facit, vel deprecante alio & rogante, alias minimè facturus, eo animo, ut laudabilis appareat, tuba canit, & instar gallinae cantu ouum quod edidit, prodetis, atque eodem cantu amittentis, mercede suae eleemosynae, quam fecit, & quam in loco abscondito ut magis laudetur, fecit, priuatur. Quemadmodum autem artifex, opus tenens in manu, eum semper praec oculis habet, qui ei commisit faciendum, cogitat quale & quomodo illud facere mandauit, non curans quid alij sentiat: ad hunc modum qui propter Deum eleemosynam tribuit, neminem in corde suo, praeter Deum, spectare debet. Quod

si contingat, ut in aliquorum conspectu illam faciat; ipse tamen etsi videatur ab eis, animo suo illos ne videat, & instar eius, qui aliquid vehementer cogitans, per viam transit, a multis hominibus cernitur, ipse autem cernit neminem, totus cogitationibus suis intentus. Sunt etiam tubae adulescentes & scurræ, in quos homines liberales sese effundere solent, quo eorum liberalitatem & magnificentiam vbique deprædicent. Addit Petrus Rauennas in hac verba: Bene, ait, tuba, quia talis eleemosyna hostilis est, non civilis, non misericordia dedita, sed clamori: seditionis vernula, non alumna pietatis: ostentationis nundinatio, non commercium pietatis. Eleemosynam quisquis ostentat, insultat. Audistis quemadmodum notat eleemosynam in conuentu, in plateis, in triuijs, non impensam ad leuamen pauperum, sed hominum propositam ad fauorem, ut probentur misericordiam vendere, non donare. Sic ille: Sicut hypocrita faciunt. Hypocrita, Graeca vox est, & personatum histrionem significat, id est, eum, qui ficta persona fabulam agit apud populum, quia aliud se esse simulabat, quam reuera esset: qui actor dicebatur, vnde quod nos actionem & pronuntiationem dicimus, illi hypocrisin vocabant. Et pulchrè ait quantum ad histrionicam gestulationem, quod praecessit, ut videamini ab eis, vel ut Graecè habetur, ὡς δο το θεα θεωρι αυ τοισ, id est, ut spectemini; quod actorum & histrionum est: vnde ab illa Graeca voce theatrum, dicitur locus, in quo spectatur. Tales sunt hypocritae, qui alienam induunt personam, iustorum nempe, cum impij existant, & suam in aliena occultant; tanquam iusti quidem, facientes eleemosynas, & alia bona externa opera; tanquam impij verò tacite gloriolam liberalitatis aucupantes. Hypocrita ergo est, omnis, qui, cum malus sit, per bona opera bonus videri affectat. Sed sunt quidam in aliud extremum declinantes, qui, ut nomen hypocritae fugiant, bonas actiones omittunt, quas iubebantur facere: & peccata

Qui etiam tubae canentis nomine designantur.

Petrus Rauennas sermone 9. In eleemosynam ostentantes.

Hypocrita Graecè quid.

Ostentantes eleemosynam quam similes hypocritis.

Arguuntur benefacere nolentes, ne vitium, aut iudicium incurant hypocritas.

In vicis quibus hypocrita eleemosynam ostentarent.

Luc. 17.

Ejdem sic honorificari vellent ab hominibus.

Aeternam non modo mercedem amittere, sed etiam poenam promereri, humanam ob gloriam largientur.

B. Aug. 20. 4

Cur nullam isti beneficii, ne humanam quidem mercedem mereantur.

etiam tanquam profani admittunt. Sed certe haec pestilentior hypocrisis est quam prior: & quisquis contra Christianam agit professionem, hypocrita est. Quisquis aliud simulat, quam sit, hypocrita est. *In Synagogis.* Nam forte post lectionem, vel praedicationem, tuba coram populo vocabant pauperes, ut boni viderentur. *Et in vicis,* Vicos dicit, non eos qui non sunt oppida, sed oppidula parua, siue pagi; sed in quos diuiditur vrbs, de quibus Luc. 14. *Exi in plateas, & in vicos ciuitatis:* nam paullo post meminit platearum, quae proprie dicuntur viae latiores. *¶ Ut honorificentur ab hominibus.* Nimirum ut eis, ob excellentiam, exhibeatur honor, & reuerentia, quae nihil est aliud, quam refilitio quaedam ab eorum excellentia, spectata & comparata ad propria paruitatem. Et vanum est ab hominibus querere gloriam, quae instar fumi, vel venti, euanescit, cum in vocibus tantum eorum sita sit: & parum honorare possunt, cum externa tantum cernere possint: videturque stultitiae plenum, res suas largiri, & inania verba comparare. *¶ Amen dico vobis.* Aseuerando confirmat, nullam esse talis eleemosynae mercedem. Neque tantum mercedis amissionem comminatur Dominus, & non supplicij inflictionem, ut Caietanus putat, dicens, eleemosynam facere ob vanam gloriam, veniale esse peccatum tantum. *¶ Et si enim venialis culpa sit communiter, lethalis tamen & mortifera est, quando quis operis sui praestituit humanum finem vltimum, & praeponeat gloriam suam gloriae Dei, & mercedem terrestrem caelesti: & sic deceptor hominum, imò etiam sui ipsius constituitur; quod graue scelus est, & à Domino potissimum excitatum.* Hinc Augustinus libro. 2. de serm. Domini in monte, cap. 2. initio: *Tales (qui scilicet simulatione peccant) ab inspectore cordis Deo mercedem non capiunt, nisi fallacia supplicij.* Sic sanctus Pater.

Receperunt mercedem suam. Pondera verbum *Receperunt*, tanquam debitum ex iniustitia: & mercedem illam

vocat, id est, honorem quem querebant: quanquam nec hunc quidem promerentur, quia nulli per peccatum quicquam promerentur. Nam honor testimonium est virtutis, quam quisque à Deo accepit, ad quam honorem dirigere debet: nisi Deus hoc genus boni in mortifero crimine facti tales hinc velit remunerare pro sua liberalitate. Quod si Deus eiusmodi facta tam abiecta & humilia sic remunerat, profecto argumentum est, illum opera filiorum Dei amplissimo praemio affecturum in caelis. Est autem longè amarum verbum quod dicitur; *Receperunt mercedem suam.* Sicut & diuiti Epuloni dictum est: *Fili, receperisti bona in vita tua: & dñati ipsi serò hoc agnoscent, dicentes, Quid nobis profuit superbia, aut diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra, & tãquam nuntius praecariorum.* Rogandusque sanè Deus est, ne velit hinc, sed in futura vita soluere, vbi nihil imminet periculi ut à latronibus spoliemur, quemadmodum in hac periculosa vita.

Te ergo facere eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Hyperbole est, quasi dicat: Ipse nescias quod facis, si fieri potest; tantum ab sit, ut alijs ostètes; sed velut oblitus facti tui, nec imputes homini quod benefeceris, nec tibi hoc nomine placeas quod dederis. Non solum ergo cauendum ab alijs qui spectent, & honorificent, verum etiã à se met ipso: fieri enim potest, ut alijs non videntibus homo secum in corde suo gloriatur, & videatur sibi propterea iustus, non solum quod eleemosynam fecerit, sed etiam quod secretò fecerit: & ita in se ipso extollatur, & non in Deo gloriatur. Vel sensus est: Facito secretè ex te, vel quantum ad executionem, si adhuc es imperfectus, ut etiam valde coniuncti & familiares tibi, tanquam sinistra dextera, non intelligant. Non autè per sinistra intelligitur infidelis, vel inimicus, vel vxor: nam eis vitae bonae praelucere debemus exemplo. Augustinus tamen illis tribus sinistra sen-

Magna caelestis iactura mercedis, & intolerabilis Luc. 16.

Sap. 5.

Facitis eleemosynam quomodo nescire debeat sinistra quid faciat dextera sua.

Alter sensus. Falsus quorundam per sinistra intelletus reijcitur. Et quoniam Augustini sententia, & Hieronymi probabilior. Aug. lib. 2. de ser. Do. in mont. c. 5. sub init. tom. 4. circa finem.

Hierony. in ca. Matth. 6. tom. 9.

Eleemosyna nostra ut sit in abscondito

Eleemosynae mercedem Pater caelestis quando reddet in manifesto. August. 10. copradicto, in fine. Theophy. in Matth. Chry. hom. 19. tom. 2.

sibus exclusis, ἀκρυβήτους sinistra, interpretatur delectationem humanae laudis; dexteram, intentionem implendi praedicta diuina. *Cum itaque, inquit, conscientia facientis eleemosynam miscet se appetitio laudis humana. sit sinistra conscientia operis dextera.* Est ergo sensus; Vt qui facit eleemosynam, non solum faciat per dexteram, id est, amore Dei, & propter mercedem aeternam, & non per sinistra, id est, amore sui, & propter mercedem temporalem, sed etiam ita fiat, ut si fieri possit, nesciat sinistra quid faciat dextera: id est, Non admisceatur quouis modo propriae laudis, & honoris appetitio, ne intercipiat, aut dubium reddat quod ipsi operi rectè per dexteram factò debetur. Eodem serò modo exponit Hieronymus in Commentarijs. Et potest haec doctrina ut praedictum, vel tanquam cautela accipi: nam vel praecipitur ut omnino aliena sit intentio operantis ab eo, ut quærat videri ab hominibus, & quantum ad se spectat, eleemosyna in abscondito fiat, non in publico: vel instrumur, ut nostrae imbecillitati prospicientes; studeamus eleemosynas nostras quam secretissimas facere, ne in illas obrepant vanae gloriae vermis, omnè eius meritum & pretium corrodens.

Ut sit eleemosyna tua in abscondito. Non solum alijs, sed etiam tibi ipsi respectu sinistrae. Et significat, bonam conscientiam nullius laudis vel gloriae humanae more affecta, sed quae Deo tantum placere cogitat.

Et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Nunc Graeci codices, & olim multa exemplaria Latina, teste B. Augustino, habebant: *Reddet tibi in manifesto*, atque ita Theophylactus legit, & interpretatur: *Tunc, cum nuda, & manifesta omnia erunt.* Chrysostomus etiam ita interpretatur, ac si legerit; etiamsi Augustinus testetur suo tempore exemplaria Graeca illam particulam non habere. Et placet quidem haec litera, non solù

quia multum lucis, & gratiae habet antithesis illa *In abscondito, & in manifesto*, quod Graecè exprimitur ἰν ἀκρυβήτοις, καὶ ἰν ὀφανεραῖς, sed etiam ut intelligas aliquando non fraudandum nostrum istum appetitum, quo in lucem prodire desideramus, modò veram nostram diligamus gloriam, quae seruetur in caelis: & Deus reddens mercedem sua die declarabit, praclarissimumque ostendet opus nostrum; & tunc laus vera & solida erit unicuique à Deo. Pater ergo, qui videt in abscondito; id est, qui videt nos, & opera nostra, etiam occultissima; ideò nullam est causam cur omittamus bona occulta, vel committamus mala secreta. Pater itaque, qui ita nos videt, nec videtur tamen à nobis; *Reddet tibi.* Non exprimit quid reddet: quia tantum, & tale praemium est, ut verbis explicari non possit. Reddet quod decet tantum Patrem dare bonis filijs. Reddet quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Reddet, quando dicit: *Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: Sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me.* Reliqua spectantia ad eleemosynae praedictum & modum, diximus in hoc quinto libro, vbi traclauimus illud: *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Rogandus ergo nobis est Deus, ne hinc soluat, vbi tanquam in via periculosa timendum est à latronibus ne spoliemur, sed in futuro, vbi nihil periculi imminet. Rectum etiam est, ut quia veterem hominem nostrum sepe linimus, eius motus ambrosiosos praedicamus, ut spiritus, & ratio perducant nos ad lucem, & possessionem veram, & sempiternae gloriae, solidique honoris, qui propter Deum laudes, & honores hominum contempnimus, gratia Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre & Spiritu sancto omni laude, gloria, atque imperio fruitur in secula seculorum. Amen.

Quam haec lectio probabilis: Pater tuus &c. reddet tibi in manifesto.

1. Cor. 4. Quid est, Patrem videre in abscondito.

Eleemosynam propter Deum tantum facies tibus quid reddet caelestis Pater. Esai. 64. 1. Cor. 2. Matth. 25.

Tract. 15. & seq. Matth. 5. Diuina & aeterna; non humana & temporalis bonorum operum merces à Deo cur nobis expetenda, tantummodo.

TRACTATUS XLV.

IN illa verba: Et cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in Synagogis & in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus: amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem quum oraueris, intra in cubiculum tuum, &c.

Scopus Domini.

Hæc lectio: Et cum oraueris, cur melior illa: & cum oratis, &c

Euthym. Theophyl.

Modum orandi, non præceptum cur hæc Dominus tradat.

Matth. 5.

OST preparationem animi ad eleemosynam recte factam, qua avaritia comprimitur; docet recte precari, & supplicationes Deo porrigere, ad vincendam superbiam vitæ, quæ erogantibus eleemosynas insidiatur. Et similia docet his quæ iam dixit de eleemosyna, nisi quod in precando non solum suos vult alienos esse à vitio hypocritarum & Phariseorum, sed etiam ab alio vitio, id est, multiloquio ethnicorum. Ait ergo; Et cum oratis. Græcè in singulari habetur, Et quum oraueris, non eris sicut hypocrita, ut Euthymius & Theophylactus legunt: similiter legitur in codice Syriaco, Et cum oras: quæ lectio præstare videtur, & magis coherere cum præcedentibus. Nam superius dixit in singulari, Te ergo faciente eleemosynam: &, Cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te: & cum consequentibus, ubi dicitur, Tu autem quum oraueris; tu autem cum ieiunas: nam publicas preces & supplicationes plerunque homines simul iuncti de more Ecclesiæ faciunt, quas Christus hoc loco non videtur reprehendisse, sed priuatas cuiusque, quæ studiosè in publico fiunt, ut ab alijs videatur.

Nihil deinde hic præcipit de precando, quia, ut supra annotauimus, Dominus vult intelligi, obsecrationes, & orationes esse ad Deum fundendas: propterea dixit, Orate pro persequentibus & calumniantibus vos: nam satis nos ad precandum stimulare de-

bent tum propria, tum aliena delicta; tum necessitates & molestiæ humanæ vitæ: ut quemadmodum sine spiritu inspirato, & respirato viuere non possumus, ita sine iugibus precibus vita nostra spiritalis constare non possit. Vnde Dominus dixit; Oportet semper orare, & nunquam desicere; & Paulus, Sine intermissione orate.

Tertiò aduertendum est, verbum orandi apud Latinos idem significare quod precari, siue preces ad Deum fundere; etsi verbale eius oratio, apud bonos autores in ea significatione non inueniatur; in Scripturis tamen & Patribus, pro precatione & supplicatione frequenter accipitur: quemadmodum & nunc, ac posthac accipiemus. Est autem orare, aliquid à Deo petere, siue ut Damascenus ait, petere à Deo quæ illi decet dare, & nos accipere. Est quæ orare, actus rationis practicæ, Deum ad finem suum consequendum aduocatis. Rationis enim practicæ est, res ad finem suum disponere, atque dirigere: speculatiuæ autem rationis tantum est simplicia apprehendere ut actus primus; ut secundus componere, & diuidere; ut tertius syllogizare siue ratiocinari, ut ait Aristoteles 3. de anima. Non est etiam facultatis voluntatis, orare, quæ absolute fertur in obiectum: hinc ratio, & non voluntas imperat, nisi quatenus eius motum sicut imperium, sequitur actio; vel rectius, quatenus imperium ponit finem amari: & obiectum vo-

Luc. 18; 1. Thess. 5.

Orationem pro precatione, sacri autores usurpant soli.

Quid orare: ad quem actum rationis pertineat.

B. Damasc. lib. 3. de Orthodo. fide, cap. 24. in principio.

Oratio cum non sit opus voluntatis.

luntatis

Ratio, intellectusve homini quid præstent.

Orationis dignitas, & excellentia.

Ioan. 4.

Rom. 8.

Ioan. 11.

luntatis, quia bonum est simpliciter, finis est omnium aliarum facultatum; atque adeo vitæ ipsius humanæ: Brutis animantibus à natura sunt determinata ea quæ appetenda sunt: vitæque & instrumenta, quibus acquirantur. Ideò quamprimum est in eis desiderium, tam citò applicant instrumenta ad actum, nisi violentia impediatur. Homini autem ratio suadet quid vel le debeat, non natura, quia ratio inquirat quid sit ei proprium bonum, & optandum: & habito desiderio, quia caret certis instrumentis, vel vijs; quibus habeatur quod habere intendit, potest remorari, & præcedit actus rationis determinas quid eligendum, & electionem factam sequitur ratio imperans instrumentis, dirigendo ea; & accommodando ad rem electam consequendam: hæc autem ordinatio seu directio extrâ exprimitur, dicendo; Fac hoc. Sed quia instrumenta non solum sunt vires & membra, sed homines, quando sunt superiores; eos applicamus per imperium: quando vero non sunt in potestate nostra, applicamus per petitionem, & si maiores sunt, per deprecationem.

Nec imperat nobis Dominus, uti diximus, orare: etiam si alibi precandi studium præcipiat & commendet, quia de modo orandi vult agere, liberamque; eam vult à nobis prodire, & ponit eam velut necessariam in diebus festis & solennibus, ex Ecclesiæ consuetudine, ac in periculis impedimentibus, & à quouis propterea amandam atque exoptandam: quia utilissima est ad omnia, fortissimaque; atque excellentissima. Nam à dignissima creatura, nempe rationali, proficiscitur; & ad summum Deum, vel ad beatos, non autem ad viatores, ob eius excellentiam, funditur. Præstat etiam hac nobilitate, ut Pater æternus eam à nobis requirat. Nam Spiritus est Deus: & eos qui adorant eum, in Spiritu & veritate oportet adorare. Nam & Pater tales querit, qui adorent eum. Eam format Spiritus sanctus, secundum illud: Nā quid oremus sicut oportet, nescimus: sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Christus sepe in ea

exauditur, quia ipse ut caput per membra sua postulans, pro sua reuerentia exauditur: Angeli atque beati cum Deo offerunt, ut dixit Raphael Tobie; Quando orabas, inquit, cum lacrymis, & sepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum: & mortuos abscondebas per diem in domo tua, & nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino. Omnes denique qui celesti gloria perfruuntur, bonique viatores illam exercent: prodestque; secundum Augustinum, ad impetrandum omnia, ad meritum vitæ æternæ, ad humilitatem, ad serenitatem conscientie, ad memoriam delictorum, eorumque remissionem; ut simus capaces beneficiorum, quæ semper quidem Deus paratus est nobis elargiri, sed nos ijs recipiendis minimè apti sumus & idonei: Et quemadmodum Deum orare, non mutat eius prouidentiam; ita nec ab eo tollitur precatio, imò ponitur potius. Qui etenim vult finem gloriæ, præsidia & adiumenta, quæ ad eam perducunt, inter quæ principem habet locum precatio, etiam voluit. Ait ergo, Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ. Qui quomaiora, & meliora quam eleemosynam dando fingunt, eo se maiori mercede priuant: & si in illa fictione vltimum finem constituent, grauissimè delinquant. Qui amant in Synagogis, & in angulis platearum stantes orare. Amat, inquit, quia in amore interno vitium, vel virtus est, non in his, quæ extra sunt, in quibus pro se nec malitia, nec bonitas inest. Idcirco verbum pharisei quod hic ponitur, non significat, solent, ut putauit Erasmus, sed amat, ut etiā Euangelium legit Syriacum. Et cum anguli, loca sint secretiora, & quæ in angulis sunt, paucis sint conspicua: quomodo Pharisei querentes videri ab hominibus in angulis platearum orabant? Sed per angulos hic non intelligit occulta diuerticula & recessus, sed duarum platearum aut plurius simul conuenientium coniunctiones, quæ vocantur cõpita, vel quadriua; & de patenti absconione gloriabantur: & stantes orabant, quia hic erat multorum communis modus

Heb. 5.

Tobie. 12.

Supra. 2.

Orationis virtus & efficacitas.

B. August.

Preces nostras non modo non tollit, sed etiam ponit Diuina prouidentia.

Duplex hypocritarum orantium pena.

Cur amat hypocritæ, & quibus in angulis platearum stantes orare.

Tom. 5.

Hh orandi

Luc. 18. Cur melius genuflexi, quam stantes oremus.

Matth. 26.

Act. 2. Hypocritę in angulis orantes vt videretur ab hominibus, quomodō peccarent.

His verbis: Tu autē cū oraueris, &c. publicas Ecclesię preces & supplicationes minimē prohiberi.

Oratio vocalis quam vocant, a Christo, & Sāctis usurpata.

Ioan. 17. & seq.

Luc. 22.

Act. 16.

Psal. 67.

1. Cor. 14.

orandi: vnde Luc. 18. Publicanus & Phariseus stantes precabatur. Ideo vbi illa seruetur consuetudo, vt apud Gręcos, vitium nō est. Latine tamē Ecclesię mos, & commēdabilior, & cōmuniō videtur, deuotioniq; magis est consonus, nempe genua flectere, quem modum orādi seruauit Christus in horto; vbi primū genua flexis; deinde verō prostrat⁹ in terram orabat. Hinc pigritia vel parua deuotio facit nos sēpē ad Missę sacrificiū sedere, vel stare; nisi ad Euangeliū: citra hęc autem & scādalum; modus est indifferens. Et quia orantium erat illa figura, nolēbant sedentes meditari in illis locis, sed stātes. Spiritus sanctus tamē in Apostolos orantes & sedentes descēdit. Vt videtur ab hominibus. Orare ergo in angulis, quid peruium visui erat: & graue, vel leue delictū erat, quatenus in eo quōd viderentur, constituerēt vltimum finē, aut non constituerēt, sicut de eleemosyna dictum est: nisi quōd cū oratio sit quid magis internū quā eleemosyna, minū in oratione homines iudicare poterant.

Tu autē quū oraueris, intra in cubiculū tuū. De priuata igitur oratione loquitur, cū in singulari ait: Tu autem quū oraueris: quia publica, quę fit a ministris Ecclesię pro tota cōmunitate, publicē debet fieri, vt Ecclesiā pręcipit, neq; tantū corde, sed etiā voce: vt Dei laudes mente & lingua celebrētur, & proximus a dicationē accipiat, intelligatq; orationē, p se fieri, indeq; animatus desideret illā, quę publica precatio petit sibi euenire, & moueatur ad orandum: & vt minister aduertat, an compleuerit orationem. Atq; hęc oratio vocalis exemplū habet a Christo, qui preces illas Ioan. 17. corā Apostolis habuit, & in horto ter Patrē supplex d precatus est: & Paulus cū Sila in carcere preces nocturnas cantabant, & Dauid prędixerat; In Ecclesijs benedictio Dño, de fontibus Israël; & Apolto. 1. Cor. 14. Caterū si benedixeris spiritu: qui supplet locū idiota, quomodō dicet, Amen, super tuā benedictionē? Olim etiā Plinius Iunior inquisitionē ha-

buit, iussu Traiani, de Christianis: & deprehēdit illos, antelucanos hymnos cuidam Christo Deo canere.

Cubiculū autē cordis intelligit, & externū etiā, ob cautelā vanę glorię, quę est finis repugnās quā maximē patrię, quę est cultus Deo debitus propter se ipsū. Neq; hęc videri ab hominibus nefas est, vt ait Augustinus; sed ideō hoc agere, vt videaris ab hominibus. Qui in spiritu, & veritate Deū adorāt, benē adorāt, siue in cubiculo id faciant, siue in agro, siue in tēplo. Nullus hoc impedit ex se locus. Rursus per hypocritin orare nō minū in cubiculo quis potest, quā in frequētissima Ecclesiā: potest enim quis ex hypocrisi in conclauē se abdere, quasi deprecaturus, & tamē aut nugis, aut etiā nequitia vacare: quemadmodū Domitianus Imperator inter initiā principatus sui, quotidie secretū sibi horariū fumere solebat, vt scribit Suetonius, quasi serijs, grauibusq; cogitationibus, aut cū Ioue colloquijs vacaturus; nec tamen interim quicquā ampliū, quā muscas captare solit⁹ erat, ac stylo præacuto cōfigere. Vt cuidā interrogātī, esset ne quis intus cū Cæsare; nō absurdē responsū fit a Vibio Crispo: Nec musca quidem. Qui ad supplicandū, inquit Chrysostr. paratur, omnibus relictis, illum intuetur vnū, qui habet donādī quod petitur potest. Qui verō dū oculis animoq; diuagatur per alia, labijs dūtaxat auribus diuinis obstrepūt, irā eius cuius, quā gratiā reportabūt. Occludendū est cubiculū, id est, penetrāle illud arcanarū cogitationū, ne illuc per ostia sensu irrepant rerū carnaliū & vanitatum huius mundi phantasmata. Hęc ille in sensu.

Et clauso ostio. Quā salubre consiliū, etiā ad literā, porrigit Christ⁹, maximē tamē clauso ostio cordis externis & vanis cogitationib⁹, & oratio quidem ex se publicē fieri deberet, tū quia honesta est, & alijs exemplū præbet; tū quia spectat ad laudē Dei; tū deniq; quia publica quę fit nomine cōmunitatis, illi secretū cōuenire nō potest. Ideo infirmis, qui occasione vanę glorię, vel strepitu

Deum oraturus, quale cubiculum intret.

B. August.

Ioan. 4.

Secretū etiā orans, quōd modū hypocrisis esse possit.

Suet. ca. 5.

Vt quis rectē ad orandū se comparet.

B. Chrysostr. hom. 19. in Matth. 10. 2.

Quod ostiū orans claudere debet, & quomodō publicę orationis vtilitates

Clam, & secretū orare cōueniat quibus.

Quid publicę, vel priuatę orare, si loc⁹ ad orandum nil proficit?

In tēplo, quā extra cur Deus magis precantes ex audiat.

Matth. 18.

Con. Gęgr.

Ioan. 4. Illud: Venit hora, quando neq; in morte hoc; neq; in Ierosolymis adorabitis Patrē, &c quomodō intelligitur.

Publicę Ecclesię preces, & supplicationes de more cur fiat ad Orientem.

impediūtur, conuenit vt non nisi in secreto orēt, quā in re profitetur fidē Dei omnia cognoscentis: Dēmō etiā cū cor nesciat, si voce non profertur, nō habet occasiōem tentādi. Locus igitur per se nō iuuat ad orandum, quia Deus vbiq; est: & ex voluntate, nō ex loco exaudit. Non disponit etiā locus ad orandum agēdo in mentē, sed Deus ipse: oratio tamen publicā populo innotescat, debet esse in loco determinato; priuata ex cōgruitate, quia locus precibus deputatus admonet orare. Homo etiā magis se disponit ob loci reuerentiā: nā Deus ex voluntate sua potius exaudit in vno loco, quā in alio d precantes. Vt signis etiā hoc testet, ob honorē diuorū, quorum sunt ibi reliquię: & quia in Ecclesiā sunt ceremonię ad deuotionē excitātes: nā frigide preces a calidis, qui illuc conuenire solēt, incalescūt, secūdum illud; Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorū. Quo fit, vt deprecatio in eo loco magis digna sit exaudiri, ob orationē Ecclesię ab Spiritu sancto edoctę, & id petitis: hinc Conciliū Gāgrense ca. 5. Si quis docet, domū Dei contemptibile esse debere; & congregationes quę in ea fiūt, anathema sit: quod a Gratiano distinct. 30. adfertur. Ideo etsi nō semper obligetur laicus in ea preces fundere, sēper tamē eā nō despiciere astringit. Verbū tamē Dñi (Ioā. 4.) Venit hora, quādoneq; in mōte hoc (scilicet Garizim) neq; in Ierosolymis adorabitis Patrē, &c intelligitur de adoratione, quę Deo exhibetur per sacrificia, quia de oratione nō erat dubiū Iudæis, quod extra Ierusalē posset fieri: cū quotidie, ob occurrētia pericula, ad orandū cogerētur, & in Synagogis quotidie, vel saltē in Sabba to cōuenirēt ad orationē, in quibus etiā hypocritę orabant: sed de loco sacrificij erat schisma, quem Deus in Ierusalē præscripserat; & de hoc cōsiliū petebāt Samaritani a Christo.

In oratione autē publica cōsuetudo est obseruāda, orādi ad Orientē, quia in eo Dei gubernātis virtus in initio mot⁹ cęli apparet, vt olim in

tēplo apparebat. Ibi etiā videtur fuisse Paradisus terrestris significās cęlestē, quę in deprecatione queritur, gloriā. Ascēdit etiā Dñs super cęlū cęli, ad Orientē. Inde etiā venturus existimatur; dixit enim, Sicut fulgur exit ab Oriente, & pariet vsq; in Occidētē: ita erit & aduentus Filij hominis. Iudæis olim interdixit orare ad Orientē, quia ita faciebāt Gētiles astra adorantes. Nūc autē nō est periculum idololatrię: quādo autē Iudæi erant extra Ierusalē, orabant ad eā conuersi, & licet esset Oriētalis Ierusalē, quę admodū qui in Babylone, quę ipsi Ierusalē est Septentrionalis, detinebatur, vt Daniel, cōtra Ierusalē Meridionalē precabantur, vt habes Daniel. 6. Ergo ex hoc qđ Dñs ait de se in cubiculū recipiendo, nō tollit vsū templorū, necessariū orationi publicę, & priuatę conducibilē: sed tantū vetare voluit vanā gloriā. Nā ipse Dñs & Apostoli ad templū, orādi gratia, plerunq; conueniebāt.

Ora Patrē tuū in abscondito. Patrē vocat Deū: quia enim quod confertur orāti, a tribus datur personis, quarū quęuis gloriā habet quā petim⁹. Et Pater vt persona est, nō refertur ad nos, vel creaturas, quia nō est pater naturalis, vel Filius, vel Spiritus sanctus respectu nostri: ideō ad vnā personā preces fundere nō ita cōuenit, vt intelligamus alias personas excludi, vel affectu speciali ad vnā illarum duci, vel illā reuereri quasi meliōre ratione attributorū: quia in qualibet est essētia triū. Dicēdo ergo, Patrem tuum, proculdubio Deum intelligit.

Et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Hoc fortasse propter simplices, & idiotas dixit, quia tantū putat esse ea, quę sub aspectū cadunt. Cū igitur ille, qui sua natura inuisus est, & omnia videt, precib⁹ nostris pręses adsit, nō opus est multo clamore vocis, aut linguę volubilitate. Memores simus Annę matris Samuelis, quę largiter quide flēs orauit Dñm, sed ita, vt loquerēt in corde suo, tantūq; labia eius mouerētur, & vox penitus nō audiretur. Ita & nobis faciē dum est: nam coram Regibus quoq;

Psal. 67. Matth. 24.

Id olim facere cur Iudæis prohibitum.

Dan. 6.

Patris nomine quem oramus, & adoramus, Deum hoc loco, id est, sanctissimam Trinitatem, designari.

Deum cur Christus videre dicat in abscondito.

1. Reg. 1.

Quanta Dei misericordia Chrysofomo Chry. hom. 19 in Math. haud prope fin. tom. 2. Battologia quid, hec vox vnde lumptra

Ouid. li. 2. Metamorp.

Mercurius autor.

Chryf. ibid. Theophyl. ibidem.

Battologia, seu multiloqui in oratione, eorum Patrum minus commoda in interpretatio rejicitur. Balborum pro prium hominum quid.

Ijs Dominus verbis quale vitium orationum reprehendat.

Haretici quoque modo orant infelices. Aug. lib. 2. de ser. Do. in mon. ca. 7. initio. to. 4. circa fin.

dum eos alloquimur, omnis coercetur tumultus, & maximum vndique silentium commendatur. Et ait, *Reddes tibi.* Admonet Chrysofomus, ut cum admiratione misericordiam Dei consideremus, qui pro his quoque, quae a nobis rogantur bonis mercedem se pollicetur daturum. ¶ *Orantes autem nolite multum loqui.* Graece hic dicitur, *μη βαρρολογησθε*, estque dictio composita, & prouerbialis, a Battologia quodam poeta, qui hymnos composuit superuacanea eorundem replicatione plurimum molestos: ad quod spectauit Ouidius, cum Battum quendam iudicem facit eadem infulse iteratam: *Sub illis montibus erant, & erant sub montibus illis.* Quem ridicule imitatus Mercurius dicebat:

Et me mihi, perfide, prodis, Me mihi prodis, ait.

Chrysofomus cum Theophylacto per battologiam intelligunt nugacitatem, & loquacitatem, qua non utilia poscimus, sed temporalia, ut regnum terrenum, diuitias, honores, & similia. Sed non eodem Dominus spectauit, qui subiunxit: Putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Et licet etiam temporalia bona precibus a Deo postulare. Alij insigniter balbum putant fuisse, quorum hominum est eadem frequenter iterare. Et ipse textus quid intelligat, paullo post explicat, cum ait: Putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur: ubi in Graeco non battologia ponitur, sed polylogia, quae aperte sonat multiloquium. His autem verbis alium defectum in oratione notat: quando Deum velut hominem iudicamus, qui verborum multitudine vel doceatur, vel flectatur. Tales fiebant orationes, & sermones ad Caesares, & Patres Conscriptos, quos ut deos obseruabant ipsi Gentiles, & in eo plurimum laborabant, ut ostenderent quid peterent, & dandum esse persuaderent, multo verborum delectu, & elegatia. Hinc institutiones Oratoriae ad excitandos affectus accommodatae ex arte tradebantur, & ut recte docet Augustinus, tales magis exercere linguam, quam emen-

dare animam docebantur, ut nunc Heretici faciunt: quod in precatione, qua Deo supplicamus, minime oportet facere. Nouit enim ille quid petamus eum, nec potest ille vllis nostris precibus vel doceri, vel proprie flecti.

Non igitur prolixiores preces Dominus hoc verbo interdicit, qui aliam dixit: *Oportet semper orare, & non desicere; & pernoctabat in oratione Dei; & Factus in agonia, prolixius orabat petens vnum & idem ter, Transiit a me calix iste; & per Paulum inquit; Sine intermissione orate; & de Petro in custodia positus ait Lucas: Et Petrus quidem seruabatur in carcere. Oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo.* Sed aliud est prolixè orare, aliud multiloquio in precibus agere, quasi in verborum multitudine siue proprietate sit confidendum.

Continuatio autem, & prolixitas in oratione tanta adhibenda, vel quantum homo ferre potest orando, id est, quantum durat spiritus, & diuina bonitas inspirat: nam in spiritu oratio fieri debet: & si excitante spiritu desistatur a precibus, sit spiritui ipsi iniuria: vel quantum opus est, ut donum quod petimus, impetremus. Cuius rei gratia Dominus duplici nos parabola muniuit: altera quidem viduae illius imitemur & inclementem iudicem importuna quadam precandi perseverantia flectentis, Luc. 18. Altera vero illius, qui nocte intempesta venit ad amicum, postulans tres panes mutuo: qui propter improbitatem obtinuit quod postulauit, Luc. 11. Sunt ergo prolixae preces interdum utiles; interdum vero breues, ut notauit Augustinus epist. 121 ad Probam, dicens: *Dicuntur fratres in Aegypto crebras quidem habere orationes, sed eas quidem breuissimas, & raptim quodam modo iaculatas, ne illa vigilanter erecta, qua oranti plurimum necessaria est, per productiores moras euanescat, atque hebetetur intentio. Ac per hoc ipsi satis ostendunt hanc intentionem, sicut non est obtundenda, si perdurare non potest, ita si perdurauerit, citò non esse rumpendam.* Haec tenet Augustinus. ¶ Multum ex-

Asidue orare, & perseveranter Christum multiloqui verbo haud vetare. Luc. 18. Supra. 6. Infra. 22. 1. Thess. 5. Act. 12. Quod multum sit sine intermissione. Ioann. 4. Vbi nos Christus ad perpetuum orandi studium cohortetur. Luc. 18. Supra. 11. Aug. tom. 2. cap. 10. Monachi in Aegypto, teste Augustino, quales habent orationes.

Asidue orare, & perseveranter Christum multiloqui verbo haud vetare. Luc. 18. Supra. 6. Infra. 22. 1. Thess. 5. Act. 12.

Quod multum sit sine intermissione.

Ioann. 4.

Vbi nos Christus ad perpetuum orandi studium cohortetur. Luc. 18.

Supra. 11.

Aug. tom. 2. cap. 10. Monachi in Aegypto, teste Augustino, quales habent orationes.

Multum loqui quis dicitur.

Oratio quae breuior, quae possit esse fructuosa, etiam efficacis apud Deum.

Orantes cur prohibeatur multum loqui.

Multiloquia aut multivocis, ut sic dicam, oratio quid incommodi habeat

Oratio quae nam practica, quae nam sit interpretatiua.

Esai. 65. Psalm. 10.

Si nouit Deus quid oremus (ait Hieronymus) & antequam petamus scit quibus indigeamus, quid ergo scienti loquimur.

B. Hierony. in Matth. tom. 9.

go loqui ille dicitur, qui excedit modum, siue modum definitum a Sapiente. Hinc Ecclesiae orationes longae minime sunt, sed breuissimae, ac succinctae, & mysteriorum fecunditate praegnant. In oratione autem non necessaria, sed libera, & spontanea, sine peccato breuiare, vel producere licet, quauis ea, quae sine feruore funditur, & longa est, satisfaciat, quia laboriosa est, & molesta: ad meritum tamen non nimis est producenda, id est, usque ad fastidium, quia homo inuitus ad illam redit. Multum ergo loqui iure prohibetur, quia contra rationem est putare se posse Deum docere, vel existimare posse se flectere ad contrarium eorum, quae facere decreuit. Similiter prohibetur inhonesta petere, & vel absolute, vel ornate dicere ad mouendum, vel delectandum Deum: secus si quis se ipsum velit mouere, nam licitum est longa oratione, & melodia uti. Verba autem multa dicere, quia opus est attentione, ne memoria fallatur, & plerumque perit deuotio, laudabile non est: paucis autem verbis petere possumus, non tam diu loquendo, & eundem sermonem prolixius repetendo, quam diu desiderando, & gemendo. Ut enim petitio expressa est dicere, Da mihi, & interpretatiua, porrigere manum. Ita petere ratione, practica est expressa oratio; interpretatiua vero, est recogitatio necessitatum, erectio spei in Deum, humilitatio spiritus, deuotio, intentaque desideria, de quibus Propheta: *Eritque, antequam clament, ego exaudiam; adhuc illis loquentibus, ego audiam.* Et alibi, *Preparatione cordis eorum audiuit auris tua.* Verum ex his Domini verbis natae sunt aliquot haereses. Quidam enim penitus sustulerunt omnes nostras precationes, ut testatur B. Hieronymus: quia Deus nouit cuius rei indigeamus. Sed iam dictum est, supplicationes nostras non eodem tendere, ut Deum doceamus, flectamusve, sed ut nos agnoscamus infirmitates nostras: illisque agnitis humiliemur, & in alios viros mutemur, ut digni simus qui petita impetremus, utque no-

stram indigentiam, eiusque munificenciam conuitemur, & virtutem fidei, atque humilitatis, gratiarum actionis, charitatisque oratione exerceamus. Verba Hieronymi sunt: *Confurgis in hoc loco quadam haeresis: Philosophorum quodque, peruersum dogma dicentium; Si nouit Deus quid oremus, & antequam petamus, scit quibus indigeamus, frustra scienti loquimur. Quibus breuiter respondendum est, nos non narratores esse, sed rogatores. Aliud est enim narrare ignorantem, aliud scientem petere. In illo iudicium est, hinc obsequium. Ibi fideliter indicamus, hinc miserabiliter obsecramus.* Est & alia Augustini quaestio: Si eo quod Deus Pater omnia scit, multis verbis in oratione utendum non est; cur etiam vel paucis verbis utendum erit, vel saltem illis paucis; quibus mox orare Patrem docet? Dicendum est, nullis quidem verbis simpliciter in oratione opus esse, ut quid a Deo impetremus: Deus enim spiritus est, & non tam verba attendit, quam ardens animi desiderium, sine quo vocalis oratio Deo grata non est. Paucis tamen verbis orandi nobis formam edixit, ut illis nos doceret, quas res, & quo ordine, & qua ratione a Deo Patre petere oporteret: Alij vero e conuerso non desistebant ab oratione: unde & Euchitae dicti sunt, quasi dicas, Deprecantes: Verum isti nimis ad litteram accipiebant verba Domini, dicitis: *Oportet semper orare, cum ratio ipsa, & exempla Christi, Sanctorumque; factis instruerent; non ita exactam petitionis illis verbis orandi rationem.*

Alij vero de orationibus, quae secundum vocem fiunt, detrahunt, idque auctoritate B. Chrysofomi, qui homil. 19: huic orationi detrahere videtur: cum tamen ille inanes quosdam, & ineptos oratores arguat, qui orationem vocalem spirituali praeponebant, & ob id indecoris gestibus, & immoderatis vociferationibus in templo orabant, quo claritas a caeteris internoscerentur, non sine audientium admiratione: Sed certe hoc loco illae non prohibentur, quibus frequenter vsa est Ecclesia, & Sancti eas frequentarunt, atque eis utendum in pu-

Quorum illa soluat Hieronymus haereticorum quaestionem.

Aug. lib. 2. serm. Dom. in mon. c. 7. tom. 4.

Quid vllis omnino verbis Patrem Christus omnia scientem orare nos docet? Ioann. 4.

Euchitarum; id est, deprecantium (qui refellitur) erroris occasio

Luc. 18.

Orationem (ut quidam dogmatizant) vocalem a Christo minime damnari, aut prohiberi. Chry. so. 2.

Vocalis orationis quantum vsus in Ecclesia.

blicis precibus semper est; in priuatis vero eatenus vsurpanda, quatenus Deo animus vnitur magis; & quam ex se perfectior sit precatio ea quae secundum mentem fit, similiorque illi, quam Angeli fundunt ad Deum, celataque daemone ne tentet, & sine proximi impedimento: tamen comuniter imperfectos & minus exercitatos, magis iuuat vocalis nonnullis causis. Primum quidem, ut Deum etiam corporis cultu, quemadmodum genibus, & voce, veneremur. Deinde, quia homo, maxime rudis, magis intelligit verba, quam desideria, vel conceptus, qui parua (ut dicitur) entitatis sunt: quemadmodum durum habentes tactum, vel magnum, etiam frigus non percipiunt. Tertio, quia vox menti est cognata, ideo apta ad mouendum: quo fit, ut doctus a praedicante moueatur: & narratio propria affectionem, in lacrymas & gemitus interdum erumpat. Quarto, praestat oratio quae fit voce, ob exemplum quod proximo exhibemus. Quinto, ut ex redundantia spiritus, siue metus, corpus Deum laudet. Sexto, quia obiectum quod voce percipitur, magis tenet, & remouetur mentem: secus est de conceptibus internis, qui per voces ad memoriam reducuntur. Nec voces disparatae sunt cogitationibus mentis, quia eas significant: ideo anima non diuiditur ad cogitanda verba, & conceptus: & Deus non audit voces: sed intelligit sua essentia. *Putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur.* Putabant ethnici etiam deos suos, quia homines fuerat, corda non cognoscere, ut Propheta Baal, qui persuasi ab illudente Helia, serid clamabant; & astute ita daemones volebant, quia corda non intelligunt: ideo putabant eos verborum multitudine flecti. Hinc coram Ioue introducuntur & Venus, & Iuno, Rhetorum instar, habere orationes: Iupiterque occultat sua adulteria.

Scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequam peccatis eius. Si ergo hoc nouit, quid opus est ut precibus Deum pulsemus? Respondeo, quia ipse hoc precepit ob bonum nostrum; & ob or-

dinem diuinae suae prouidentiae seruandum. Nam etsi multa nobis minime petentibus sponte donet, praesertim cum multis egeamus, quibus nostra vel ignorantia, vel foecordia, ne an egeamus quidem scimus, qualia sunt quae ad animae salutem spectant: multa tamen nisi rogatus & obsecratus dare non vult, quia nisi apti, & idonei ut exaudiamur, reddamur per orationem, indigni sumus qui dona Dei obtineamus. Neque iustum est apud Deum eisdem beneficijs dignos atque indignos afficere: alioqui tollenda esset de medio gehena. Qui enim ad Deum per preces adit, perinde facit, ac si Soli se ostenderet: de quo quauis scriptum sit, *Nec est qui se abscondat a calore eius, ut vis eius efficax, & in omnia penetrans declaretur, minus tamen illius virtutis participes fiunt, qui illum fugiunt, & sese tenebris abdunt, vel umbraculum Deo opponunt tanquam nubem, de quo ait Propheta, Opposui nubem ne transiret oratio.* Quos imitantur illi, qui peccatorum tenebris gaudet, de quibus Esaias ait, *Ecce, non est abbreviata manus Domini ut saluare nequeat, neque; aggranata est auris eius ut non exaudiat: sed iniquitates vestrae diuiserunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius a vobis, ne exaudiret.*

Est ergo oratio, quemadmodum magnus ait Dionysius, veluti catena aurea a caelo demissa, per quam qui ascendunt, videntur quidem catenam ad se trahere, sed reuera ipsi potius ab ea retrahuntur in caelum: sic dum precamur Deum, non ipse fit aptior & paratior ad nos audiendum, sed nos capiendis illius beneficijs preparationes. Ideo crebris, breuibus, & quas vocant, iaculatorijs orationibus ad Deum in nostris necessitatibus inuocandum utamur, quae & facili negotio a nobis fundi possunt, & tedium non generant, & Dei dona a diuina benignitate facile impetrare solent, praesertim Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre, & Spiritu sancto semper viuunt & regnant in secula seculorum. Amen.

Orantes qui minus alijs participet de Sole iustitiae. *Psal. 18.*

Quales illi, & eorum similes. *Esa. 59.*

Oratio qualis, Magno Dionysio. *Lib. de Diuin. nomin. capit. 3. in princip.*

Preces quas vocant iaculatorias, cur nobis frequentandae.

Rudioribus ac imperfectis vocalis oratio cur magis expediat.

Secunda ratio.

Tertia.

Quarta, quinta, & vltima rationes.

Ethnici orantes cur putarent se in multiloquio exaudiri. *3. Reg. 18.*

Deus a nobis rogari cur velit.

TRACTATUS XLVI.

In illa verba: *Sic ergo vos orabitis: Pater noster, qui es in caelis.*

Peculiarem Christum precandi rationem cur tradere debuerit.

TRADUNT sapientes, in his quae ad mores, & praxim vitae humanae spectant, non satis esse in genere, & in vniuersum loqui, maxime apud simplices, & idiotas, sed opus est ad singula descendere, quemadmodum etiam in medicina non satis est medico dicere aegrotanti: Summe quae medicina praescribit, vel ut re tenuiore victus ratione; nisi speciatim pharmaca praescribat sumenda, & quae in specie victus ratio seruanda sit: ad hunc prope modum Dominus Iesus postquam instituit Apostolos de vitijs in orando cauendis, maxime vero battologia, & multi loquio, nunc breuem formam; & modum orandi peculiarem praescribit, dicens: *Sic ergo vos orabitis.* Nam cum illud precessisset: *Scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum,* ne quis inferret, non ergo opus esse orare: infert cum particula illatiua illa, *Sic ergo vos orabitis.* Summe autem decuit diuinam prouidentiam, ut Filius Dei praecandi rationem nos edoceret, non solum ut satis petitioni discipulorum faceret, quorum vnus Luc. 11. motus exemplo Christi qui eum in quodam loco oratem aspexerat, dixit ad eum: *Domine, doce nos orare, sicut docuit, & Ioannes discipulos suos, & ait illis, Quomodo oratis, dicit: Pater, sanctificetur nomen tuum: & reliqua; ac ut tolleret errorem Gentilium, qui in multiloquio putabant exaudire Deum: verum etiam ut doceret quid in cubiculo utiliter sit orandum, quae sint etiam nobis expetenda, petendaque in prece, in quibus error esse poterat. Nam ut Apostolus ait: *Quid oremus sicut oportet, nescimus: & qui apud Ethnicos plus aliquid videbantur conspexisse, cum ignorarent quae sigillatim petenda essent, solebant postulare, ut eis bona darentur a Dijs, quae tamen bona nescirentur ab illis. Vnde Socrates, humanae sapientiae quasi quoddam terrestre oraculum (ut testatur Valerius Maximus lib. 7. cap. 2.) nihil ultra petendum a Dijs immortalibus arbitrabatur, quam ut bona tribuerent: quia iam demum sciret, quid vnicuique esset utile: nos autem plerumque id votis expetere, quod non impetrasse melius foret. Seneca etiam lib. 2. epist. 10. ad Lucilium: *Tunc scito, inquit, esse te omnibus cupiditatibus solutum, quum eo perueneris, ut nihil Deum roges, nisi quod rogare possis palam. Nunc enim quanta dementia est hominum. Turpissima vota Dijs insufurrant, si quis ad mouerit aurem, conticescent; & quod scire hominem nolunt, Deo narrans. Vide ergo ne hoc praecipere salubriter possit: sic viue cum hominibus, tanquam Deus videat: sic loquere cum Deo, tanquam homines audiant.* Haec ille. Voluit insuper spei nostrae erigere, & certam reddere de exauditione Dei, ipse praescribens formam orandi. Etenim si princeps ipse libellum supplicem formaret sibi porrigendum, & a se expedientem, profecto magna fiducia erectus & animatus accederet de felici expeditione, qui libellum illum principi exhiberet: ita sane Christus Dominus aduocatus noster simul, & iudex, orandi formam ipse, qui exauditus est, formauit, & Pater Aeternus Filij sui vocem non potest non audire, qui nobis, ut ipsum audiamus, praecipit. Nam si quicumque orauerit in nomine Domini, iuxta eius pro-**

Secunda ratio Oratio Domini tradenda.

Luc. 11.

Rom. 8.

A dijs bona tantum petenda cur Socrates arbitratetur. *Valer. Maxim.*

Senecae magni illius Christiana penes documenta Lucilio tradita.

Tertia ratio:

Zach. 13. & alibi passim.

missa exauditur: quanto magis non solum in nomine eius, sed etiam qui in forma, & verbis ab eo prescriptis petit? Quis enim magis nouit defectus figmenti sui, quam ipse autor figmenti, cui verè dicimus: *Imperfectum meum viderunt oculi tui?* Quis etiam magis perspectum habuit quæ sint illa, quæ cum petimus, maximè Deo placemus, quam ipse Deus, qui quod petendum est in hac oratione explicat? Quis rursus rectius cognouit propria, & accommodata verba, quibus aut affectus orantis exprimitur, aut quibus nobis est placandus Deus, quam ipsemet Dei Filius, doctor, & saluator noster?

Dicendo ergo, *Sic*, innuit primò, optimam esse formam etiam circa modum, & verba, & res ipsas petendas, & earum ordinem. Et dicendo, *Vos*, dirigit sermonem ad Apostolos, & in eis ad omnes Christianos. Vos, inquit, qui non estis Iudæi hypocrite, nec Gentiles multiloqui. Nam precatio, quæ contemplationis pars est, maximè Nouò competit Testamento: non ita Veteri, in quo non datur modus orandi, sic autem benè dicendi, quem sacerdotes obseruare debent Num. 6. & modus profitendi, seu professionis faciendæ, Deuter. 26. raroque hortatur ad orandum: quòd in precibus plerumque oportet petere promissa, quæ cum essent temporaria, homines cupidi, & auari fierent: nam Deus assuescens laudatos per legem ad perfectionem paulatim trahebat, ideo initio imperfectis terrena bona promittere debuit. Imò iubentur legislatores, vt docet Aristoteles, huiusmodi premia proponere secus in Nouo Testamento, vbi spiritualia bona proponuntur. Cum verò ait, *Orabit*, prescribit certum modum expetendorum bonorum, nam petenda determinata sunt; non autem prescriptus modus laudis, quia magnus Dominus, & laudabilis nimis: vnde scriptum est: *Exaltate illum quantum potestis, maior enim est omni laude.*

Præstat autem hæc oratio (quæ & Dominica, & quotidiana, & à B. Au-

gustino fraterna, & à Tertulliano in libro de fuga in persecutione legitima dicitur) omnibus alijs, quæ tam in Scripturis, quam extra eas habentur, tum in primis in autore, & institutore eius, vnde, & Dominica vocatur (vt diximus) nam illam non Patriarcha, aut Propheta sanctus aliquis, non Apostolus, aut Euangelista, non ipse Ioannes Baptista, non Angelus, aut Archangelus, sed ipse Dei Filius per seipsum tradidit: atque ob eam causam sic orantes facilius exaudimur. Et præter fructum impetrandi quæ petimus, semper illam comitatur remissio venialium delictorum, vt sepe docet B. Augustinus: quod tamen de alijs non constat precationibus. Deinde dicitur oratio quotidiana, teste Augustino lib. 21. de Ciui. Dei c. 27. initio propter vitimas quatuor petitiones in ea contentas (quibus quotidie egemus) nempe panis quotidiani, remissionis delictorum, quæ quotidie committimus; victoriæ tentationum, quæ quotidie nos oppugnant; atque liberationis ab illo malo, quod semper nobis impendit. Dicitur etiam quotidiana, eodem Augustino teste homil. 42. lib. 50. homiliarum, quia quotidie ad altare sancti sacrificij profertur: cum tamen symbolum Fidei, diebus tantum solennibus, de more, recitetur, quod inde fortassis profectum est, quòd orare quotidie sit necessarium: sed publicè fidem profiteri non est necessarium, nisi quando res postulat, ad quod vt prompti simus atque parati, Ecclesia nos illud certis diebus cantando excitat, & adhortatur. Dicitur præterea oratio fraterna ab Aug. serm. 182. quia in ea Christiani agnoscunt, & profitentur inter se esse fratres: quia nihil quisquam in hac oratione postulat, quòd non etiam pro alijs tanquam fratribus suis petat. Deberent igitur magni Reges, & Principes meminisse, quòd populi sibi subiecti, fratres sint, & nobiles, quòd qui infimo genere nati sunt, fratres habent: quemadmodum diuites, eos qui sunt pauperes; liberi, eos qui seruitute

B. Aug. in sermone citatus.

Tertull.

Dominica oratio cur dicitur quotidiana.

B. August. tom 5.

Alia ratio huius appellationis. Idem to. 10.

Idem ibid. Fraternalis cur etiam appellatur.

premitur, & captiuitate, & qui propepera valetudine vtuntur, infirmos; & qui sapientia, & doctrina prepolent, ignaros, & indoctos fratres habent. Deinde excellit breuitate, non solum vt destruat Gentilium errorem, putantium quòd Deus verborum multitudine delictetur, demulceatur, sed etiam vt facile addiscatur, & memoriæ commendari possit: vtque esset fiducia quòd citò vult postulata præstare, & quo breuior est, eo magis frequentetur, ac sine fastidio repetatur: denique ne quis de eius ignorantia excusetur, quia quòd breue est, & facile discitur, non sine culpa ignoratur. Tertio, excellit in vniuersitate, & comprehensione omnium quæ peti debent: & eorum ordine, & euentia; quia bona tantum petimus, & omnibus conuenientia; quòd non est de alijs, quas sancti perse composuerunt: Vnde in numero septenario continentur istæ petitiones, qui numerus vniuersitatem significat, & Spiritui sancto accommodatur; vt intelligamus vniuersitatem donorum spiritualium nos postulare. Hinc Augustinus epistola quadam asserit, hæc orationem esse breuissimum compendium omnium Psalmorum, quia quicquid in illis dicitur, siue per modum deprecationis, siue per modum doctrine, omne illud in hac oratione comprehenditur. In eadem epistola ait, quòd cum rectè, & congruenter oramus, nihil aliud petere possumus, quam quòd in oratione Dominica positum est. Et infra: *Si omnia sanctarum precationum verba discurras, quantum existimo, non inuenies quòd non ista Dominica contineat, & includat oratio.* Hæc ille. Quarto, superat in modo, hoc est, in familiaritate, & fiducia ad Patrem, in excitanda deuotione ex breuitate, & charitate erga Patrem, & proximum, pro quo oramus; in humilitate fatente debita, & remedio contra peccata: *Dimitte*, inquit, *nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Vnde scriptum est: *Pro hac (scilicet remissione) orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.* Re-

medio etiam contra tentationes, & tribulationes omnes, vt Ezechias in infirmitate orauit, Helias contra famem, & Iosaphat contra hostes. Quadrat etiam hæc oratio omni tempori: nam concessa semel, debent semper peti, & iterum concedi. Quadrat doctis, & indoctis, iustis & peccatoribus, afflictis, & in prosperitate, & quiete agentibus: vnde sicut incensi odor gratus est nobis, ita est Deo grata hæc oratio, vt docet Autor Operis Imperf. in Mattheum. Et tres primæ petitiones hæc tantum incipiunt, quatuor verò sequentes etiam complentur. Per hanc tamen precationem Christus non tollit alios orandi modos, in quibus non sit error, modò in petitis non erremus: vnde Ecclesia multis alijs orandi formulis vtitur, quas à Patribus acceptas in Missæ sacrificio, & diuino vsurpat Officio. Sancti etiam varijs modis preces fuderunt, vt Esai. cap. 64. pulchram orationem docet; Daniel cap. 9. aliam proponit, Iacob Gen. 32. aliam Anna mater Samuelis 1. Reg. 1. Dauid multas prescriptit in Psalmis; Publicanus breuiter orauit, cum dixit: *Deus propitius esto mihi peccatori:* & Latio: *Domine memèrto mei, cum veneris in regnum tuum:* & Iacobus frater Domini: *Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo:* Paulus vult orari pro Regibus, & pro omnibus qui in sublimitate constituti sunt, vt quietam, & tranquillam vitam agant. Placetque Deo oratio nostra, etiam si rusticis verbis sit inornata, modò ex corde proficiatur, vt illa Chananæ: *Fili David, miserere mei: filia mea male à demonio vexatur:* & filius Prodigus: *Pater, peccavi in cælum, & coram te: iam non sum dignus vocari filius tuus.* Non dixit Dominus, His verbis orabit, sed, *Sic*, id est, ad huc modum: liberum enim est, vt Augustinus ad Probam scribit, alijs atque alijs verbis, eadem tamen, quæ hæc oratio continet, in orando dicere: sed non debet esse liberum alia petere quæcunq;. Modò ergo hæc precatio Dominica quandoque dicatur (nam ad hoc etiam laici adstringun-

4. Reg. 20. & Esa. 38.

3. Reg. 17. & Iaco. 5.

2. Paralip. 20. & seq. Dominica orationis congruentia.

Aut. Oper. Imperf. in Mattheum. hom. 13. to. 2. operu B. Chrysost.

An præter illam Domini alijs quoque liceat precari di formulis vti.

Esa. 64.

Dan. 9. & seq.

Gen. 32.

4. Reg. 1. Luc. 18.

Infra. 23.

Iaco. 1. 1. Tim. 2.

Matth. 15. Luc. 15.

Christus cur non ait: His verbis, sed, sic orabit, teste Augustino.

Aug. ubi supra productus fuit.

Secunda ratio, cur scilicet Oratio Dominica sit omnium præstantissima. Matth. 6.

Tertia ratio.

Septenario numero quid denotet.

Aug. episto. 121. ad Probam, c. 12. tom. 2.

Oratio Dominica Augustino quam breuis, & compendiosa.

Quarta ratio

Matth. 6.

Psal. 31.

Alij etiā mo-
di orandi fi-
delibus inter-
dum cur ex-
pediant.

Dominicæ
orationis par-
tes.

1. Ioan. 4.

Quam plenū
fiducæ, & vir-
tutis hoc
proœmium:
Pater noster.

B. Hierony.
li. 3. aduer.
Pelagia. to.
2.

Præceptū ef-
fe, non confi-
lium Christi,
vt orem: Pa-
ter noster,
&c.

Luc. 11.

Nisi esset di-
ninitus insti-
tuta, qualis
hæc tandem
oratio videre-
tur.

tur, quod non habet locum in alijs, nisi ex consuetudine) licitum est, imò expedit alijs precandi formulis uti; tam vt vitetur tædium, tum vt deuotio excitetur: quia non est dandus melior cibus simpliciter, sed qui melior est huic: & omnis bona oratio nihil est aliud, quàm hæc Dominica, quia quæ in ea continentur, petit: quemadmodum omnis bona lectio non est aliud, quàm Scripturæ panis, sed fractus, & expositus à Patribus.

Diuiditur autem Dominica hæc oratio in proœmium, & petitiones. Proœmium est: *Pater noster, qui es in cælis*, quod in hoc tractatu venit explicandum: in quo more oratorum captatur beneuolentia, & attentio, non iam à Deo, cui supplicamus, eū ille prior nos dilexerit, & nostri beneuolētissimus existat, & nostris necessitatibus intentissimus sit, plusquam nos nobis ipsis precantibus. Quippe his verbis erigitur fides, & Deum spes nostra; accenditur charitas, tum in Deum, tum in proximū; excitatur in nobis attentio, dū Deum patrem nostrum, eumq; in cælis existentem inuocamus. Vnde istam audaciam, siue arrogantiam vocandi Deum, patrem, tollit Christi præceptum. Nam Hieron. li. aduer. Pelagi. docet, Christum docuisse Apostolos suos, vt quotidie in sacrificio corporis sui magno animo dicerent: *Pater noster*. Ad hæc Ecclesia, peracta consecratione corporis, & sanguinis Domini, & ante communionē sacerdos eius nomine populum circumstantē inuitans ad orandum, ait: *Oremus. Præceptis salutaribus moniti, & diuina institutione formati, audemus dicere, Pater noster*: quib; verbis agnoscimus, hæc orationē inter præcepta Christi connumerandam. Dominus enim præcepit: *Sic ergo vos orabit, & apud Lucā: Cū oratis, dicite, Pater, scilicet nomen tuum*. Eiusmodi autem præfatione docet Ecclesia, hanc orationem principium habere audacia plenum, vt nisi ex præcepto, & mandato Christi Filij Dei illā diceremus, iustè posset, vel impudētia, & temeritati, vel

arrogantię nostræ adscribi. Quare Petrus Rauen. B. Aug. discipulus scribens; ita ferè ait: *Ad verbum hoc exponefcit vniersa creatura. Seruus dominū patrem vocare audeat, iudicem suum reus nuncupat genitorem; cōditio terrena sua se voce adoptat in filium: qui terrena perdidit, æstimat se diuinitatis heredem. Sed audemus, quia præsuppositio dicentis non est, vbi autoritas est inuentis*. Et Ambros. lib. 5. de Sacrament. c. 4. initio: *O homo, inquit, faciem tuam non audebas ad cælum attollere, oculos tuos in terrā dirigebas, & subito accepisti gratiam Christi. Omnia tibi peccata dimissa sunt. Ex malo seruo factus es bonus filius. Ideo præsume nō de operatione tua, sed de Christi gratia. Gratia enim saluari estis, Apostolus ait. Non ergo hic arrogantia est, sed fides prædicare quod acceperis, non est superbia, sed deuotio. Ergo attolle oculos ad Patrem, qui te per lauacrū genuit: ad Patrem, qui te per Filium redemit, & dic, Pater noster. Bona præsumptio, sed moderata. Patrem dicis, quasi filius: sed noli tibi specialiter aliquid vendicare. Solus Christi specialis est pater, nobis omnibus in commune est pater quia illum solū genuit, nos creauit. Dic ergo, & tu per gratiam, Pater noster, vt filius esse merearis Ecclesie. Hæcenus ille. Captatur autem Dei beneuolentia per laudē eius, ad quem precatio dirigitur. Nā illis paucis verbis prædicatur bonitas, & potentia eius. Bonitas quidem in eo quod Pater noster & esse, & dici voluit: in quo, & creationis, & regenerationis, & adoptionis filiorum Dei, & ad cœlestē hereditatē vocationis beneficia continentur. Potentia verò in eo exprimitur, quod in cælis esse dicitur: quod indicat ipsum habere omnium dominium, & potestatem. Atq; hoc breui proœmio complectimur duo illa epitheta quæ Deo tribuim; vocantes eum Optim. Max. Et cū orationem, vt sit efficax, præcedere habeat gratiarū actio, hoc principio nos ad gratiarum actionem excitare voluit, dū cogitamus, eū, qui cælū, & terram implet, dignatum esse sua gratia, & esse, & vocari Patrem nostrum. Primum igitur verbum est Pater: quo mens erigitur ad cogitandū*

Petr^o Chry-
solo. serm.
70.

Ambros. to.
4.

Ephes. 2.

Pater cœ-
lestis aliter
Christi, aliter
noster est pa-
ter.

Dicendo Pa-
ter noster,
quomodo di-
uinam capte-
mus beneuo-
lentiam nobis.

Ijs etiam ver-
bis, qualem
Deo gratiarum
actionem præstemus.

Ierem. 23.

eum,

Quæ isthæc
animi sum-
missioni nostri,
Deum Patre
nostrum ap-
pellare.
Luc. 18.

Indith. 9.

Rom. 8. &
Gal. 4.

Deum Iudei
qualē tantū-
modo compellarent.
Esa. 64.

Deut. 32.

Ierem. 3.
Infra. 31.
Malach. 3.

Christiani
multo digni-
us ac veri^o
quam Iudei,
Deum Patre
appellant.

Ierem. 3.
Id quomodo
accipiendum:
Ergo saltem
amodo voca-
me, Pater
meus, &c. tu
es.

Matth. 23.
Quanto nos
Christus honore dignetur, dū suum Patrem, nostrum iubet appellari.
Esa. 41. &
seq.

eum, ad quem verba fundit. Et in primis videri posset verbum superbiæ, & arrogantia: Deum patrem nostrum appellare: quemadmodum multi dum suos parētes magnos nominant, qui non sine quodam sensu superbię & arrogantia illud faciūt. Superbia autem minimè eos decet, qui ad orandum accedunt: nam & Pharisæi oratio repudiata fuit propter superbiam, & humilis Publicani acceptata: & vt fortissima mulier dixit: *Humilium, & mansuetorum tibi semper placuit deprecatio*. Sed hoc facile dissoluitur, si consideremus statum Noui Testamenti, in quo ad dignitatem filiorum Dei assumpti sumus, & accepimus spiritum adoptionis, in quo clamamus Abba (Pater) in Veteri verò Testamēto Dominus, & Rex omnipotens vocatur; at minimè præceptum est dicere Pater, licet id dicat Esaias: *Et nunc Domine, inquit, Pater noster es tu, nos verò lutum: & fictor noster tu, & opera manuum tuarum omnes nos; & Moyses: Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te?* ac Ieremias: *Patrem vocabis me: ac rursus: Factus sum Israëlī Pater: & apud Malachiam ait Dominus: Si ergo Pater ego sum, vbi est honor meus? Sed fortassis creatione tantum ita tunc Pater vocabatur, vel adoptione quadam typica, & vmbatili, quæ ad terrena illa bona illos dirigebat, non adoptione spiritali. Vnde in textu Deuteronomij dicitur: *Qui possedit te, & fecit, & creauit te: & Esaias subdidit: Nos verò lutum: & fictor noster tu, &c.* Verbum autem Ieremiæ: *Ergo saltem amodo voca me, Pater meus, dux virginittatis meæ tu es*, promissio est futurorum in Nouo Testamento, vbi datur remissio peccatorum, & hæc tanta gloria inuocandi Deum Patrem nostrum: nobis verò pater est per Spiritus sancti adoptionem nos regenerando, de quo Christus: *Patrem nolite vocare vobis super terram: vnus est enim Pater vester, qui in cælis est*. Est autem incomprehensa Dei charitas equidem, & benignitas, qui velit appellari à nobis Pater, qui sumus puluis, & cinis, atque a-*

deū vt. Esaias ait, minus quam nihil: cū interea homines etsi natura pares inter se sint, & ab vno omnes profecti, ob id solum, quod opibus, vel magistratu, aut viribus alter alteri antecellat, domini ab hominibus interdum, & dii velint appellari. Significat enim Deus se potius amari velle, quàm timeri: & in Euangelio abiectio timore seruili, oportet nos spiritum adoptionis induere.

Cū ergo dicimus, Pater, in primis debemus intelligere, nos eum non naturā patrem appellare: quia ea ratione vnum tantum filium habet, qui est Christus, & vnigenitus dicitur: non creatione, nam Pater est ea ratione vniuersæ naturæ. Vnde apud Iob legitur: *Quis est pluuia pater, ipse genuit stellas vris*. Non etiam propter quod ad imaginem, & similitudinem Dei factus est homo, secundum illam triplicem facultatem, Intellectus, Memorie, & Voluntatis: & quia Dei erga illum peculiaris est prouidentia: quæ omnia hominis causa condidit. Vnde Gentes patrem prædicabant Iouem, Deum, hominumq; fatorem: hinc frequens illa vox Homeri: *Πατήρ ἀνθρώπων*. Sed hoc conueniret etiam infidelibus. Hæc autem appellatio, Pater noster, est propria fidelium: ceteri enim homines non dicuntur filij, nos autem soli, qui secundum supereminentem spiritum adoptionis, & partem nouum ex fide merito dicimur filij. Hinc Ioannes ait: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Et (pro quia) Verbum caro factum est: quibus verbis declaratur adoptionis ratio in recipiendo Christum verum, & naturalem filium, consistere. Quia enim Filius Dei secundum carnem factus est similis nostri, deicit vt & nos illi similes efficeremur secundum spiritum: quod fit per donum Spiritus sancti, & charitatem, quæ simul cum eo infunditur, de qua*

Act. 17.

Tribus primū relictis quarta producit propria atque legitima, Deū, patrem nostrum vocandi, & inuocandi ratio.
Ioan. 1.
Iob. 38.
Gen. 1.

Ethnici ac Iudæi Deum patrem suum curnequeant appellare.

Rom. 8. &
Gal. 4.

Ioan. 1.

Fideles vnde sint filij Dei adoptiui

idem

1. Ioan. 3. Ioan. 14. Deum quem non videm⁹, quam vere patrem nostrum appellamus. Rom. 8. & Gal. 4. Ioan. 14.

Infra. 17. Christi Patris nomē, vt ait, quando manifestauit?

In Patre Filium quoque necessario cōprehendi.

Ioan. 20.

idem Ioannes: Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus. Sed sunt quidam qui cum Philippo dicunt: Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis: cui non possunt confidenter orare in Spiritu, & dicere: Abba (Pater) sed audiant Christum dicentem: Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui videt me, videt & Patrem. Quia enim pater, & filius non tantum dicuntur, sed sunt ad aliquid, & impossibile est determinate vnum relatiuum cognoscere sine altero, ideo qui nouit Filium, & Patrem nouit. Nunc vero agnoscere non potest Pater, nisi per Filium: ipse enim dixit: Pater, manifestauit nomen tuum hominibus, quod fecit, declarando se ipsum Dei Filium, atque Deum esse, per signa, vitam, & Scripturas: & tamen cum esset Deus, inuocabat Deum Patrem, in quo ostendit diuersitatem personae. Nam impossibile est, esse vnum, & eundem patrem simul, & filium, nisi respectu diuersorum: & quia non potest esse nisi vnus Deus, necesse est dicere, has personas esse vnius substantiae. Et sic verum est, quoddam nouit Filium, nouit & Patrem. Via ergo videnti Patrem, factus est Filius, qui veniens in carne, ostendit in se esse Patrem, cum opera Patris faceret, & ipse erat in Patre, quia totam diuinam essentiam, quae indiuidua est, & impartibilis, quisque eorum complectitur. Si ergo via noscendi Patrem est ipse Filius; nemo potest dicere in Spiritu sancto, Pater noster, intellectu, nisi admisceat ipsum Filium. Tum quia a notitia Filij venit notia Patris; tum quia per Filium aduentu Spiritus sancti adoptio nostra facta est, & in ipso Filio sustentatur. Vt ergo Dominus cum memorabat Patrem suum, memorabat Deum, & nostrum, vt cum dixit: Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, scilicet per gratiam, ita & nos multo magis cum patrem nostrum dicimus, meminisse debemus, etiam

Christi esse Patrem: cum ob hoc, scilicet quia ipsius est pater, factus sit etiam omnium nostrum pater, per spiritum vtriusque, qui nos ipsis coniungit atque connectit. Ideo hoc primo verbo intellectus totius Trinitatis, & Incarnationis Christi, & commemoratio tanti beneficii erga, & supra naturam nostram continetur. Vnde in hac meditatione exardescit ignis charitatis in corde fidelium: hinc & gloriatio in spe gloriae filiorum Dei: hinc exultatio in Domino, & deuotio ingens erga Patrem excitatur, praesertim cum hoc nulla nostra merita precesserint beneficium, sed cum inimici essemus, nobiscum factum sit: vnde a Paulo dicitur: Pater misericordiarum, & Deus totius (hoc est integrę) consolationis. Hinc & consurgit ardens a Deo impetrandi fiducia. Nam si ipse est pater, quid est quod non speremus ab eo, aut non possimus obtinere, nisi forte id, quod non sit nobis profuturum? Si enim nos cum simus mali, nouimus bona data dare filiis nostris: quanto magis Pater caelestis, bonitas ipsa, dabit multo meliora petentibus se? Tanta ducitur charitate erga nos hic pater, vt capillos capitis nostri numeratos habeat, quod neminem vnquam inter homines exiis, qui amore hominum insanierunt, ne somniasse quidem reperiesset. Iacta ergo curam tuam in Dominum, & ipse te enutriet. Quod si absque meritis nostris fecit, vt essemus filij, quomodo factis filiis quicquam denegabit? Et si hereditatem iubemur sperare, quomodo cuncta ad hereditatem capeffendam spectantia non donabit? Consurgit etiam confidentia, vt bona omnia, quae Patris sunt, ad nos tanquam filios pertinere intelligamus, doceamurque viuere tanquam filij Dei, qui profitentur se Dei potentia creatos, eiusque sapientia ex filiis Adae, & daemone, in filios Dei regeneratos, bonitateque eius, & prouidentia rectos. Ad haec docemur, vt amoris, & honoris debiti tanto parenti frequenter recordemur. Quod si

Patris haec appellatio quid primum nos doceat.

Rom. 5.

Ibidem. 2. Cor. 1.

De Deo quantum possimus nobis merito polliceri.

Luc. 11. Parentis erga nos caelestis charitas quanta.

Matth. 10.

Psal. 54. & 1. Pet. 5.

Secundum documentum.

negli-

Heb. 12. Tertium docemur.

Deum, Patrem nostrum, non meum, appellemus.

Ecclesiastici 17.

Quid inde, si Patrem meum diceremus, absurdum?

Luc. 18.

Infra 23.

Psal. 118.

Secunda ratio.

Deut. 6. & alibi.

Leuit. 19. et alibi.

Matth. 18.

In hac sententia: Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcunq; petierint, fiet illis a Patre meo, qui in caelis est. Dixit, Si duo ex vobis, & non si vnus, orauerit: quia non loquitur de oratione priuata, quam quisque facit, sed de illa, quae fit a duobus vel pluribus simul, inter quos nisi coalescat charitas, nihil impe-

negligentes sumus, paterna flagella patienter sustineamus: nam qui extra disciplinam sunt, adulteri sunt, non filij, vt Paulus docet. Insuper magna fiducia instruimur confugere ad petendum digna tanto patre, & tales decencia filios, hoc est, bona immobilia & fixa, ac perpetua, qualia in typum dedit Abraham filio suo Isaac, cum ceteris filiis concubinarum tradiderit muneribus, in quibus significatur filij huius seculi, qui suo vitio degenerarunt, qui saltem bonis terrenis a Domino non destituuntur.

Adiungit autem, noster; vt doceat in primis, orationem hanc non esse priuatam, sed communem pro cunctis, ideo dixit, Pater noster, & non; Pater mi, & Panem nostrum, non, Panem meum, & Dimittite nobis debita nostra, non debita mea; item, Libera nos a malo, non, Libera me a malo. Vnicuique enim mandauit de proximo suo: vnus pro omnibus orat, quia in se vno omnes ipse portauit. Arrogans vero videretur, qui diceret, Pater mi: quia esset arripere quod proprium est Christi solius, qui solus in singulari dicit, Pater mi, quia singulari modo, nempe naturali, pater est eius. Potest tamen quis priuatim, & singulariter pro se orare, vt Publicanus & Latro fecerunt; & Dauid, qui dicebat, Da mihi intellectum, &c. Hoc etiam verbo admonemur charitatis fraternae, quae perinde inter Christianos esse debet, atque inter fratres eiusdem patris filios. Vt enim primo verbo, Pater, recordari debemus primi mandati diligendi Deum; ita secundo verbo, noster, dilectionis proximi, qui continet secundum mandatum. Vnde docemur, vt ad orationem, charitatem & vinculum dilectionis cum fratribus adferamus. Inquit enim Dominus: Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcunq; petierint, fiet illis a Patre meo, qui in caelis est. Dixit, Si duo ex vobis, & non si vnus, orauerit: quia non loquitur de oratione priuata, quam quisque facit, sed de illa, quae fit a duobus vel pluribus simul, inter quos nisi coalescat charitas, nihil impe-

Tom. 5.

trabunt. Et inquit, Si duo, qui est minimus numerus; vt ostendat, quod si fuerint plures, tanto magis exaudientur. Aitque, De omni re quacumque petierint: quia omnia, siue spiritualia, siue temporaria dona obtinent, qui inuicem charitate colligantur. Dicit postremo, fiet illis a Patre meo qui in caelis est, & non inquit, a Patre vestro, vt intelligamus, nos propter gratiam Christi, & non propter nos exaudiri. Et ita docemur gloriari in Christo, & neminem contemnere, cum ista gloria communis sit & praestantior, quam esse filium Regis, vel Imperatoris: neque superbiere de nobilitate in eos, qui obscuro genere nati sunt, quia esset credere, se nobiliores carne, quam spiritu: diuites etiam non contemnunt pauperes, quoniam ad eadem aeterna bona possidenda vocati sunt. Hinc Malachias cap. 2. recte increpat, Nunquid non pater vnus omnium nostrum? nunquid non Deus vnus creauit nos? quare ergo despicit vnusquisque vestrum fratrem suum, violans pactum patrum nostrorum? Ignorat autem Pharisaeum supercilium illam gloriam: Pharisaeus enim ait, Non sum sicut ceteri hominum: ideo nihil petit pro se, cum non indigeat; nec pro alijs, quia indigni sunt, nec sentit aliquem sibi proximum esse; nec fratrem. Principes etiam huius seculi, qui se aliorum dominos arbitrantur, & imperant eis cum austeritate, & potentia, profecto non orant salubriter pro se ipsis; qui non sese aliorum fratres considerant. Non est etiam sic orare; vel Iudaeorum, qui primogenituram filiorum pro vili lentis edulio cum Esau vendiderunt; vel Infidelium, vel Haereticorum, qui extra Ecclesiam sunt, qui patrem suum recusarunt Deum: cum non in Fide, & Spiritu sancto credant; sed frigidissime opinentur. Excommunicati in super huius orationis fructu, beneficiumque priuatur; cum sint a coetibus fidelium segregati. Peccatores autem qui manent in Ecclesia, possunt sic orare, & dicere, Pater noster: quia vt Ecclesiae membra, & in eius persona dicunt, & non sine fructu pro alijs:

Ex eo quod Deus omnium nostrum communis est pater, quae nos discere debeamus.

Malac. 2. Ephes. 2.

Qui sint indigni dicere, Pater noster. Luc. 18.

Exech. 34.

Gen. 25. Heb. 12.

Congruè sic orat qui peccatores, & quatenus.

Ii videant

videant etiam quomodo pro se vtiliter dicant, & si sunt in peccato, quo modo congruit illis dicere, Pater noster, qui adoptionis donum amiserant, & Spiritum sanctum incolam à cordibus suis expulerunt?

Cur dicitur Deo, Qui es in cœlis.

Matth. 3.

Gen. vlt.

Qui es in cœlis. Hoc verbo distinguitur Deus Pater à cæteris parentibus carnalibus, quorum filij eos inter se vocant parentes suos: quem admodum Iudæi dicebant, Patrem habemus Abraham; & filij Iacob dicebant Iosepho, Pater tuus precepit nobis, &c. Sed hic pater à cæteris distinguitur per hoc quod est in cœlo: itaque cum oramus, deberemus omnium rerum terrenarum obliuisci, atque aded ipsius patris & matris, qui nos secundum carnem genuerunt, etiamsi illos honorare lege Dei, & pro eis preces fundare iubeamur. Instruimur etiam hoc verbo, vt quemadmodum à cœlo ad nos non tantum bona cœlestia, vt sunt lux, calor, & alij influxus, sed etiam bona terrena, vt frumentum, vinum, oleum, & similia, quæ ad nostra alimenta spectant, descendunt: ita etiam ab hoc patre cœlos inhabitante, omnia bona, tum interna, tum externa, expectare, & postulare, iuxta illud Dauidis: Omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore: &, Aperis eu manum tuam: & implet omne animal benedictione: & B. Iacobus, Omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, descendens à Patre luminum. Et quanquam in cœlis sit Deus, non propterea minus nostri curam gerit, quia pater noster est, & quæ nostra sunt, curat: ait quippè Propheta: Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit, sicut in cœlo, & in terra? Hoc est, etsi Deus supremum inhabitet locum, & rebus supereminet omnibus; nihil tamen est tam humile & abiectum in mundo, quod non videat, ac sua prouidentia gubernet ac regat.

Secunda ratio.

Psal. 103.

Psal. 144.

Iaco. 1.

Quanta circa nos cœlestis Patris prouidentia.

Psal. 112.

Primus modus mansionis in cœlo, seu in loco excluditur Deo minime conueniens.

in omnibus abyssis, atque aded in nobis ipsis: nam cum Deus non sit corpus, nec habeat partes distinctas circa situm, non est ita circumscriptus & conclusus in vno loco, quæ admodum corpus, cuius partes occupant partes loci sibi æquales, & vna pars corporis non occupat locum alterius. Ad hæc, Deus minime est in loco, eo modo quo spiritus creati & finiti, vt sunt Angeli & animæ nostræ, quæ locum ita definiunt & determinant, vt extra illum non sint; nam cum constant virtute finita, non nisi in loco suo definito operari queunt: Deus verò omnia loca occupat atque implet, iuxta illud; Cælum & terram ego impleo. Vt ergo concipimus, animum nostrum esse totum in toto corpore, & totum in qualibet eius parte, sed præcipue est in corde, & in capite, vbi excellentius anima operatur: ita Deum adesse cogitamus toti mundo, ac cui libet vel minimæ parti eius, sed præcipue in cœlis, vbi nobiliores exercet operationes. Neque est etiam ita Deus concipiendus adesse toti mundo, vt illo concludatur & circumscribatur: nam ita totus est in mundo, vt totus sit in seipso: non enim est in cœlis, vel in alia parte mundi, quasi illa contineatur & sustentetur, quasi nequeat esse sine illis: nam quemadmodum ab æterno, antequam mundum crearet, in se ipso erat, ita posset mundum destruere, & in se ipso tantum permanere. Cui ergo dicitur Deus cælum & terram implere, nõ ea ratione, qua aqua vas suum, implet, imò prorsus contrario modo: quia vas aquam continet ne diffluat; Deus verò continet cœlos, & terram in statu naturali suo: alioqui in nihilum redirent; quemadmodum docet Dauid, cum ait; Auertente autem te faciem, turbabuntur: auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Dicitur igitur, Deum esse in hoc mundo, non tanquam corpus, aut creatum spiritum; aut tanquam mundo circumscriptum & conclusum; sed vt implementem omnia, & sustentantem.

Psal. 34.

Alter modus Angelorum proprius ac spirituum humanorum.

Ierem. 23.

Tertius modus diuine in mundo mansionis incongruus.

Cœli & terram Deus, vt impleat teste Ieremia.

Psal. 103.

Verè & propriè fit in mundo quomodo Deus.

Ipse

Psal. 138.

3. Reg. 8.

Act. 17.

Ephes. 1.

Psal. 113.

Psal. 13.

Psal. 2.

Cum vbique sit Deus, eum in cœlo esse Scripturæ, cur dicitur?

Cœlestium dignitates corporum.

Ipse tamen extra omnia, & super omnia existit in semetipso ineffabili modo. Quod Dauid expressit his verbis: Quò ibo à Spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam? Si ascēdero in cælum, tu illic es: si descēdero in infernum, ad es. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris. Etenim illac manus tuā deducet me, & tenebit me dextera tua. Et filius eius Salomò, Ergo ne putandum est quod verè Deus habitet super terram? Si enim cælum, & cœli cœlorum te capere non possunt, quanto magis domus hac quam adificauit? Et Paulus, Quauis non longè sit ab vnoquoque nostrum. In ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus; & iterum, Qui omnia in omnibus adimplet, & in ipso omnia consistunt. Et quanquam essentia sua & virtute vbique sit, & omnia attingat, & præsentiam sui omnibus exhibeat, plerumque tamen dicitur esse in cœlo, vt hîc, & in Psal. 113. Cælum cœli Domino: terram autem dedit filiis hominum; item, Dominus de cœlo prospexit super filios hominum; Et, Qui habitat in cœlis, irridebit eos; Et, Cælum, mihi sedes est: terra autem, scabellum pedum meorum. Hæc autem propterea sæpe dicta, & inculcata sunt in Scripturis, tum vt consuleret rudibus & simplicibus, putantibus Deum in loco esse; vt in cœlo eum magis cogitent, quam in terra, vbi carnalis est pater: tum vt remoueret opinionem turbæ, Deum tantum esse in templo existimantis, & ibi tantum orandum, cum tamen Deus in omnibus creaturis, & maxime in cœlis existat; & ita mentes nostras ad cœlestia cogitanda, & expectanda erigat: tum denique ad communicandam notitiam sui; quælibet enim res ex suis actibus agnoscitur: constat autem Deum in cœlis maiora & sublimiora opera efficere, propter cœlorum multitudinem, pulchritudinem, ordinem, & motum: sunt enim cœlestia corpora magnæ altitudinis, incomprehensæ latitudinis, miri splendoris, motu vniformia, syderibus ornata & distincta, simplicis naturæ, virtute stabilia, temporis progressu incorruptibilia,

vitali prædita influxu: quorum ex magnitudine, Dei potentia; ex pulchritudine & ordine, Dei sapientia; ex virtute & influxu, Dei bonitas; ex eorum incorruptione, Dei perpetuitas, æternitasque relucet: tum denique in cœlis esse commemoratur Deus, quia ibi solum se conspici facie ad faciem voluit, qui alioqui lucem habitat inaccessam. Ibi ergo videtur, & completur adoptionis nostræ finis, & perfectio: & commemorat hoc animus orans, & suspirans ad eos cœlos, & tacito quodam modo ac verecundo petens ibi admitti: quia ipse dixit, Volo Pater, vt vbi ego sum, illic sit & minister meus. Inter hos autem cœlos supremum quoddam & eminentissimum est, quod dicitur Empyreum, à Propheta cælum cœli, siue cœli cœlorum: sicut etiam à Salomone: à Paulo. verò tertium appellatur cælum, siue paradysus. Est autem hoc cælum singulare & luminosum, ac immobile, cuius comparatione firmamentum potest dici terra, & propterea dicitur cælum cœli: nam vt dicere, vanitas vanitatum, & Sactum Sactorum, & Canticum Caticorum, idem est, ac si dicatur vanissimum, sanctissimum, & canticum excellentissimum: ita cælum cœli dicitur Empyreum, quia excedit in perfectionibus cœlestibus alios omnes cœlos altitudine, splendore, pulchritudine, & immobilitate, vbi Deus se in humanitate Christi spectandum exhibet: de quo cœlo Empyreo locutus est Propheta, cum Christi ascensum describens, dixit: Psallite Deo, qui ascendit super cælum cœli, ad Orientem. Et ait ad Orientem; quoniam non deest clarissimum lumen, & dicitur omni ex parte æquale: & ibidem Propheta de eodem mysterio ait, Iter facite ei qui ascendit super Occasum. Dominus nome illi: Et dicit super Occasum, quia illud cælum habet lumen indeficiens, & inuariabile, quod tam gratum se præbet ad videndum beatissimum, quam solet esse nobis grata & dulcis lux ipsius solis mane Orientis. Hoc igitur cœlum Deus maxime dicitur inhabitare,

1. Cor. 13.

1. Tim. 6.

Ioan. 12. et infra 17. Cælum cœli quodnam sit: cur huius nominis.

Psal. 113.

3. Reg. 8.

2. Cor. 12.

Psal. 67. Quare Christus ad Orientem, postea ad Occasum dicitur ascendisse. Ibidem.

quia in eo tot mirabilia operatus est, & adhuc operatur, beando spiritus caelestes, & se summa cum felicitate animis beatis spectandum exhibendo.

3. Reg. 8. Vbi Scripturatum, & quare de caelo dicitur Deus exaudire preces.

Psal. 19. Psal. 3. Psal. 17.

Heb. 7.

Angeli nobis, & Sancti a caelo quid profint. Tob. 12. Act. 10.

Ioan. 17. Luc. 9. Mar. 7. Psal. 24.

In quibus caelis sit Deo Psal. 8. & alibi passim

Psal. 146.

Dicitur etiam de caelo Deus exaudire orantes, vt 3. Regum 8. Salomon orabat Dominum, vt quicunque preces funderet ad Deum conuersus ad ciuitatem Ierusalem, & ad templum sanctum, exaudiretur a Deo de caelo: quod etiam Dauid pater eius docuit, cum ait Psalm. 19. Exaudiet illum de caelo sancto suo; & rursus, Exaudiuit me de monte sancto eius, Psalm. 3. ac iterum Psalm. 17. Exaudiuit de templo sancto suo vocem meam. Dicitur autem Deus in caelo, vel de caelo exaudire, quia in caelo illo Em pyreo Iesus mediator noster inhabitat, cuius meritis preces nostrae exaudiuntur, & ipse aduocatus est noster, qui semper uiuit ad interpellandum pro nobis, vt ait Apostolus. Vt enim Christus, quatenus Deus est, ex quo mundus est conditus, in eo erat, & tamen vt homo post tot annorum millia ab orbe condito uenit in mundum: ita tanquam Deus ubique est, tanquam homo uero in caelo Em pyreo. Adhuc in caelo uersantur Angeli, qui vt legimus in libro Tobiae, & in Actis Apostolicis, preces nostras Deo offerunt, & fecerunt in animis nobis enuntiant uoluntatem diuinam, atque eius responsa. In eodem etiam caelo sancti & beati, qui pro nobis orare non cessant, maxime si a nobis sint inuocati, mansionem suam habent, quorum meritis & deprecatione plerumque exaudimur. Recte itaque his de causis de caelo exaudiri dicimur. Hinc Christus cum orabat, leuabat oculos in caelum, vt habes Ioan. 17. Luc. 9. Mar. 7. & Dauid, Ad te leuauit, inquit, oculos meos, qui habitas in caelis.

Nomine ergo caelorum hoc loco ad litteram intelligere possumus omnes eminentiores creaturas, ab aere scilicet, & supra; nam & illae caelum in Scripturis uocantur, cum dicitur; Volucres caeli: & Qui operit ca-

lum nubibus, & parat terra pluuiam: nomine autem terrae intelligitur quicquid est infra aërem. Ambrosius autem & Augustinus, per hos caelos, in quibus Deus inhabitat, secundum spiritum Angelos & beatas animas intelligunt, maxime uero illam Christi, uirginis & electorum: atque hi sunt illi caeli, qui dicuntur enarrare gloriam Dei, a quibus tantum distamus, quantum terra distat a caelo, de quibus illud potest intelligi, Caelum mihi sedes est, de qua ait Salomō; Anima iusti sedes est sapientia. Haec autem anima tantum differt ab anima impij, quantum caelum a terra. Hinc Ad peccatori dixit; Puluis es, & in puluerem reuerteris, & de tali peccatore postquam inquit, Caelum mihi sedes est, subdit; terra autem, scabellum pedum meorum. Nam ut anima Christi est in quiete, & in honore; ita anima impij conculcatur, & despicitur. Excellentiores autem, & praestantiores animae, ut sunt illa Christi, & uirginis, & Ioannis Baptistae, Apostolorumque, siue praestantissimorum Angelorum, dici possunt caeli caelorum propter eminentiam ad caeteras animas beatas, ac spiritus, qui caeli nominantur. Atque hos caelos fortassis respiciebat Dauid, cum dicebat: Propere est Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in ueritate: nam inhabitat animas sanctas, a quibus perpetuo inuocatur. Hos ad caelos spectabat, cum diceret: Laudate eum caeli caelorum. Nam confugiendum nobis ad Sanctos est, vt eorum precibus, & deprecationibus exaudiri mereamur. Dixerat namque Oseas; Et erit in die illa, exaudiam, dicit Dominus, exaudiam caelos, & illi exaudient terram: & terra exaudiet triticum, & uinum, & oleum, & haec exaudiet Iezrael. Significat; Ego exaudiam beatos ad me orantes; qui exaudient terram, id est, peccatores eorum auxilium apud Deum implorantes: terra autem exaudiet frumentum, uinum, & oleum: quando scilicet peccator doctrina uerbi Dei impletur, & uino charitatis, & oleo misericordiae. Haec uero exau-

Ambros. in Lucam, tomo 5. August. lib. 2. De serm. Domini in monte 6. 9. tom. 4. Psal. 18. Esa. vlt. Sap. 7. vt citatur a quibusdam.

Gen. 3.

Caeli caelorum mystice qui na sint, & quare sic dicti.

Psal. 144.

Psal. 148.

Ose. 2. Quid illud Osee: In die illa exaudia caelos, & illi exaudiet terram, &c.

diunt

Iezrael quid. Ruperti Tuitensis alter sensus illorum uerborum. Rom. 10.

Act. 2.

Psal. 18.

Ibidem.

Greg. Nyss. operis sui penes in initio. A Deo Opt. Max. que nisi stultissime rogemus, teste Nysseno.

diunt Iezrael; quia respondent uotis, & desiderijs filiorum Dei: nam Iezrael, semen Dei interpretatur. Rupertus Tuitensis has quatuor exauditiones referendas esse causet ad illa uerba Apostoli ad Rom. 10. Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine predicante? Quomodo uero predicabunt, nisi mittantur? Gradatio enim, inquit, uerbis diuersa, sed sensu eadem est: nisi quod hic descendendo, Apostolus autem quasi ascendendo gradus disponit. Deus ergo exaudit caelos, quia Apostolos implet Spiritu sancto; & mittit ad predicandum, quia isti caeli enarrant gloriam Dei, quod ab Apostolo dicitur, Quomodo predicabunt, nisi mittantur? Caeli exaudiunt terram: quia in omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terra uerba eorum. Et hoc ait Apostolus; Quomodo enim audient sine predicante? Terra exaudit triticum, & uinum, & oleum: id est, terreni homines credendo suscipiunt bonum Dei uerbum, ut fructum edant suum in tempore: quemadmodum terra inanimata suscipit semen, siue plantalia, ut edat triticum, & uinum, & oleum. Et hoc ait Apostolus; Quomodo credent ei, quem non audierunt? Haec autem exaudiunt Iezrael; hoc est, eorum credulitas inuocabit semen Dei, quem, nisi credant, inuocare non poterunt. Quomodo enim inuocabunt, in quem non crediderunt? Haec ille lib. 1. in Oseam. Audi quid Gregorius Nyssenus in adhortatione ad orationem, & Dominicae orationis expositionem in fine dicat: Etenim stultissimum fuerit, si quis accedens ad Deum, a sempiterno temporaria roget, a caelesti terrena, a sublimi humilia, atque abiecta, ab eo qui regnum caelorum largitur, & ea, quae eripi non possunt, ad exiguum tempus alienarum rerum usum: quarum necessaria qui-

dem ademptio, temporarius uero fructus periculosa administratio est. Sic ille. Postquam ergo Deus est in caelis, agnoscamus ibi esse originem nostram, unde profecti sumus: ibi esse patriam nostram, & haereditatem illam incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcescibilem, conseruatam in caelis, & paratam reuelari in tempore nouissimo: ut Petrus inquit. Propterea oculos erigamus in caelum ad paternam sedem, ne frustra erectam figuram assecuti esse uideamur. Relinquamus brutis aspectum in terram, & uentrem, & ea, quae sub ventre sunt. Meminerimus nos non esse amplius aduenas, & peregrinos; sed ciues Sanctorum, & domesticos Dei: & vitam agamus caelesti reipublicae consentaneam: atque dum hic uiuimus, contendamus ad terram illam uiuentium aspirare, ardenti desiderio ad conspiciendum uultum Patris nostri anhelantes, & cum Dauid dicentes: Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum: ita desiderat anima mea ad te, Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fontem uiuum: quando ueniam, & apparebo ante faciem Dei? Fuerunt mihi lacryma mea panes die ac nocte; dum dicitur mihi quotidie. Vbi est Deus tuus? Nam si illi, qui in Babylonico exilio detinebantur, desiderio Terrae promissae, & templi Domini spectandi tanto studio tenebantur, ut in ea prorumperent uerba; quibus nos desiderijs, & quam ardentibus uotis ad capessendam, ac possidendam caelestem illam haereditatem, & ueram patriam nostram aspirare conueniet? maxime postquam Deus redditus est nobis beneuolentissimus pater, gratia, & meritis Iesu Christi Filij eius, qui cum Patre, & Spiritu sancto omni laude, gloria, imperioque; potitur in secula seculorum. Amen.

Ex eo quod Deus in caelis est, quid salubriter cogitemus.

1. Pet. 1.

Ephes. 2.

Psal. 41.

Quantum ad Ierusalem debemus aspirare caeleste.

TRACTATVS XLVII.

IN illa verba: Sanctificetur nomen tuum.

Philip. 4.

Solicitudinē quam solum nos habere hortetur Apostolus.

1. Pet. 5. & Psal. 54.

Oratio cur debeat esse cum gratiarum actione coniuncta.

Petitiones nostræ quæ innotescere debeant apud Deum.

1. Cor. 1.

Psal. 19.

Quo magis tempore nobis orandum

Matth. 6.

PAVLVS Apostolus Philippenses ad orandū his verbis exhortatur: Nihil, inquit, solliciti sitis; sed in omni oratione, & obsecratione cum gratiarum actione petitiones nostræ innotescant apud Deum. Vbi in primis omni solitudine nos esse vacuos vult, scientes nos habere Patrem nostri amatissimum, in quem omnem solitudinem nostrā proijcere debemus, quia ipsi est cura de nobis: ita tamen nos à solitudine, & anxietate liberat, vt velit nos esse sollicitos in omni oratione, & deprecatione apud Deum. Quam non sine causa vult esse cum gratiarum actione coniunctam. Nec enim dignus est nouis beneficijs, qui de præteritis inueniatur ingratus. Vult quoque, vt in precibus petitiones nostræ innotescant apud Deum, hoc est, desideria, & vota nostra: nam quæ iuste expetimus, piè quoque, & iuste petere licet. Quæ sint autem petitiones istæ, non exprimit: neque meritò alias esse ab his septem quæ continentur in precatōe Dominica, aliquis exponere, aut potest, aut debet. Christus enim sapientia Patris, hæc tantum nobis necessaria, & statim filiorum Dei decencia esse existimauit, quæ orantes & supplicantes coram Maiestate Diuina proponeremus: de quibus etiam Propheta videtur locutus, cum dixit; Exaudiat te Dominus in die tribulationis: protegat te nomen Dei Iacob. Nam etsi dies tribulationis præsens hæc vita poscit intelligi, in qua ne vnum quidem diem sine tribulatione traducimus, iuxta illud; Sufficit diei malitia sua, nimirum labor & afflictio:

maximè tamen dum instat tribulatio ad precatōis asyllum confugiendum est. Quod verò Deus exaudiat suppliciter deprecantes, explicat in eodem Psalmo Propheta, cum ait: Impleat Dominus omnes petitiones tuas.

Nostræ ergo omnes petitiones si honestæ, iustæ, atque vtilis sint, in his septem continentur, quarum hic est ordo: vt tribus prioribus petamus quæ Dei sunt: vnde dicitur nomen tuum, regnum tuum, voluntas tua. Quatuor verò posterioribus precamur, aut deprecamur quæ nostra sunt: hinc dicimus, Panem nostrum; debita nostra; ne nos inducas in tentationem; libera nos à malo. Potest etiam commodè hæc oratio diuidi in precatōem, & deprecationem. Primò ergo precamur ante omnia Deo tribui, quod illi solum optare possumus, gloriam scilicet, & honorem ei ab omnibus impendi. Deinde nobis optamus summum bonum, hoc est, vitam æternam, dicentes, Adueniat regnum tuum. Tertio directam viam ad obtinendum regnum postulamus; dum voluntatem Dei à nobis, & in nobis fieri per eius gratiam efflagitamus, cum dicimus; Fiat voluntas tua, sicut in celo, & in terra. Quarto, viam, & rationem annexam honoris, corporis, & fortunæ postulamus, dicendo; Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Sequitur deprecatio malorum. Quintò, petimus amoueri à nobis impedimentum illustrandi, atque sanctificandi per nos nominis Dei, regni que consequendi, nempe peccatum præteritum, dum dicimus, Dimitte nobis debita nostra, &c. Sextò, posci-

Psal. 19.

Septem Domini petitiones quem ordinem inter se habeant.

Alter ordo earundem.

His verbis Ecclesia: Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c. Dominicam orationem quare non claudat, ac finiat.

Cypria. sermo. in orationem Dominicam.

An Christus hanc orationem usurpauerit.

Dominicæ petitiones in gula quæ gubus sint excelsis affectibus aptiores.

Philip. 1.

mus à tentatione, per quam in nouum peccatum incidamus, præferuari, cum hæc verba usurpamus: Et ne nos inducas in tentationem. Septimò, flagitamus ab omni pœna, & labore eripi, quatenus posset nos à Diuino cultu auocare, diuiniq; amoris feruorè extinguere, dum dicimus: Sed libera nos à malo.

Huius autem orationi non addit Ecclesia, quod in cæteris facere assuevit, nempe: Per Iesum Christum Dominum nostrum: quoniam, teste Cypriano, styllum orationis Filij sui, & verba agnoscit Pater. ¶ Est autem pietati, & rationi valde consonum, Christum Dominum hac precandi ratione, vt aliqui sentiunt, etiam voce usum, quam nõ tam in sua, quam in Apostolorum persona recitabat: à quo Apostoli primi eam didicerunt, eaq; frequenter vsi sunt. Quoniam verò plerq; contingit, vt affectus noster magis sit ad vnum, quam ad aliud propensus & inclinatus, & vno magis interdum indigeat quam altero: idè in illa parte est magis immorandum, atque ea plus repetenda, atque inculcanda particula. Quare qui Dei honorem, & puram gloriam zelant; debent pluries primam repetere petitionem: Qui desiderat dissolui, & esse cum Christo; secundam. Qui percipiunt sensum suum pronum ad iudicia vana, & temeraria, & ad diuina iudicia reprehendenda, sæpè repetant: Fiat voluntas tua, sicut in celo, & in terra; hoc est, non solum in ratione quæ cælum nostrum est, sed in carne etiam, quæ est terra nostra: Rursus qui egent diuina consolatione, aut ad mensam Dominicam accedunt, aut bonis ad vitam tuendam necessarijs destituuntur; dicant: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Qui peccata admiserunt; non cessent dicere: Dimitte nobis debita nostra. Qui tentationes ad noua vitia, & peccata sollicitantes sentiunt, dicant confidenter: Et ne nos inducas in tentationem. Qui cum morbis, aut doloribus conflctantur, & absorberi se præ tristitia, & impatientia videntur; dicant intrepidè: Sed libera-

nos à malo. Amè. Quatuor ergo prioribus petitionibus precamur nobis bona; tribus postremis deprecamur mala.

Habet etiam hæc rogatio Dominica remedia peccatorum omnium: hinc superbi, qui laborat vt illustret nomen suum, & producant fines ditionis suæ, dicunt: Sanctificetur nomen tuum. Auari, qui trahuntur concupiscentia oculorū, repetant: Adueniat regnum tuum: quod ijs, qui pauperes spiritu sunt, est promissum. Inuidi, quos cruciat bona aliena, inculcent: Fiat voluntas tua, sicut in celo (hoc est, in hominibus iustis & Dei amicis, qui cælum dicuntur) & in terra, quæ suapte natura sicca est; id est, in hominibus, qui merito gratiæ Dei destituuntur; & in inimicis: vt ita imitemur Deum, qui pluit super iustos, & iniustos. Qui oppugnatur à delectatione & concupiscentia carnis, dicat; Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, hoc est, delectationem & consolationem spiritualem, qua tanquam clauum clauo, delectationem carnis tridimus. Nam gustato spiritu desipit omnis caro. Qui iracundia laborant, & vindictæ sunt appetentes; vtantur hoc verbo: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Qui de gula, ciboque superfluo tentantur, dicant; Ne nos inducas in tentationem, illam scilicet, de qua Adam tentatus fuit, & Christus Dominus à Satana. Nam qui gulæ vitio cedit, facillè in omnia alia peccata prolabitur: vnde sancti Patres sobrietatem, & victus temperantiam, tanquam fundamentum virtutū omnium iaciebant. Qui verò tædio diuinorum officiorum siue charitatis operum afficiuntur, pigritiaque & inertia laborant, dicant, Libera nos à malo, scilicet otij, quod omne malum est. Quia vt ait Spiritus sanctus: Multam malitiam docuit otiositas.

Rursus exhibere volumus gustū quendam his, qui perfectiorem iustitiæ consecantur viam, & contemplationi suauiter & iocundè incumbunt; vt Dei amore magis ac magis

Dominica etiam oratio quam potens & efficax vitiorum septem capitaliū medicina.

Matth. 5.

Ibidem.

B. Bernard.

Gen. 3. Matth. 4. Qui sint in omnia vitia procliuēs.

Ecclesiastici 33.

Eadè oratio Dominica viis etiam spiritualibus atque perfectis accommodatur.

Psal. 38.

incalescant, & dicere possint cum Propheta; *In meditatione mea exarscet ignis.* Nam hæc omnia & singula orationis Dominicæ verba ignita sunt, & ad ignem diuini amoris incendendum & excitandum in nobis excogitata esse videntur. Nam qui dicit, *Pater, testatur, se suauem & iocundum amorem tanquam filium patri debere rependere.* Qui verò dicit, *Pater noster,* ostendit, se omnes alios loco fratrum habere, eosq; amore fraterno complecti. Qui dicit, *Qui es in cælis,* profitetur Deum esse in cælis illis, qui enarrant gloriam Dei, id est, Angelis, & hominibus iustis, quorum conuersatio & politia in cælis est: atq; in his cælis requiescit Dominus, sicut dixit, *Qui diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diligit eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Hos cælos amatorum Dei ornauit Spiritus sanctus donis & virtutibus, quasi stellis, sola sua mansionem in illis, & vt altissima, primaq; intelligentia regit hos cælos, dando eis motum vertiginis in circulum, vt per dilectionem ad Deum redeat, a quo per amorem egressi sunt.

Dicentes, Pater noster, quæ es in cælis, quid profiteatur.

Psal. 118.

Ioan. 15.

Nomen Dei sanctificari postulant, quid orent.

1 Ioann. 4.

Philip. 1.

Qui petit sanctificari nomē Dei, quid aliud, quàm charitatem Dei in nobis purificari postulat? Nam Deus charitas est, vt Ioannes dixit: nec nisi purgato amore nostro ab omnibus terrenis cupiditatibus nomen Dei per nos illustrari, aut sanctificari potest. Quoniam verò hæc puritas amoris diuini vix in terris inueniri potest: rectè postulamur; *Adueniat regnum tuum:* quia in eo regno purifimus, & consummatus erit diuinus amor. Hinc ille dicebat, *Cupio dissolui: & esse cum Christo,* perfectissimo dilectore, penes quem nemo esse potest confors eius regni & gloriæ, nisi sit perfectus & consummatus in charitate. ¶ Quia verò tale ac tantum desiderium propriæ dissolutionis, ac mansionis cum Christo, verum est martyrium crucians, & ad mortem perfectos quosque perducingens, cum ad hunc amorem pertinere minime hîc valeamus: addit ter-

tiò: *Fiat voluntas tua:* illi nos per omnia conformes exhibendo, siue in prosperis, siue in aduersis; siue exaudiatur, siue non exaudiatur; siue contingat peruenire ad hunc summum amorem, siue non; siue sit beatus in cælo, siue viator in terra; atque dicere potest cum Propheta; *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum:* id est, paratum ad vitam, paratum ad mortem.

Qui verò dicit, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie;* quid aliud petit, quàm incrementum amoris, qui tanquam panis quidam vitæ, & intellectus animam Deo viuentem, & intelligentem quæ diuina sunt, efficit? Possumus etiam nomine panis intelligere diuina beneficia, quæ huius diuinæ charitatis fomentum sunt.

¶ Quia verò per humanam imbecillitatem in multis offēdimus omnes: petimus peccata nobis dimitti, vt, illis dimissis, diuino amore possimus accendi, & tanquam ligna aridiora citius inflammari. Et quia amor Dei cōiunctum habet amorem proximi: propterea rectè subiungit; *Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* ¶ Neque admireris, perfectos viros remissionem peccatorum postulare. Nam parua quæ admittunt, propter vehementem Dei amorem, quo remittuntur, magna iudicant, & sibi non solum dimitti sentiunt quæ admiserunt delicta, sed etiam quæ diuina gratia præseruati nō admiserunt. ¶ Porro qui dicunt; *Et ne nos inducas in tentationem;* aliud nihil petunt, quàm fortitudinem amoris ad resistendum in fide dæmoni tentanti, qui maximè amorem diuinum in nobis extinguere, vel saltem debilitare molitur. ¶ Illud verò; *Sed libera nos à malo,* non tam petit, à tribulationibus, & doloribus quibus grauamur atq; opprimimur indies, liberari; quàm vt animo infracto, & amore constati perferamus propter dilectum. Nam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum: qui etiam in tribulationibus non solum non putrescunt, sed etiam in illis gloriantur: vt docet Apostolus.

Cur diuinam oremus fieri voluntatem.

Psal. 107.

Panem quotidianum quæ quis postulet dari sibi à Deo.

Iaco. 3.

Quare dimittit nobis debita nostra postulemus: & quorsum id, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Quid petere, ne nos Deus in tentatione inducat.

Quid etiam: vt liberemur à malo.

Rom. 8.

Supra 5.

Proponitur in oratione Dominicam quæstiones, atque soluitur.

Psal. 113.

Ioan. 12.

Psal. 33.

Cur hæc prima omnium petitio: Sanctificetur nomen tuum.

Prou. 16. Angeli, Hominesq; cur conditi, atq; redempti. Cap. 5.

Ecclesiastici 17.

1. Pet. 2.

1. Cor. 13.

Inanimis creaturæ cur Deum laudare finguntur.

Psal. 118.

Dan. 3.

Sed iam tempus postulat, vt ad hanc primam petitionem explicandam accedamus. De qua dicendum, cur primum locum obtineat; deinde quale sit nomen Dei, & quid est, illud sanctificari; deniq; cur per verbum impersonale inquit *Sanctificetur,* & non dixit, Sanctifica nomen tuum, vel, Sanctificemus nomē tuū, quomodo in alijs Scripturæ locis habetur interdum: dicitur enim; *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam;* & Christus apud Ioannem, *Pater, clarifica nomen tuum;* & Salomon, *Magnificate Dominum mecum: & exaltemus nomē eius in idipsum;* & *Salomon, Laudabo nomen tuum assidue, & collaudabo illud in confessione.*

Ad primum igitur respondemus, potissimum & præcipuum quod cordi nostro fixum esse deberet, fuisse à nobis primo loco postulandum: constat autem diuini nominis gloria nihil esse ipsi Deo augustius, antiquiusve: nam propter illam illustrandam omnia quæ extrinsecus operatur, efficere voluit: vnde de eo dicitur: *Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus.* Mentis illæ cælestes & Angelicæ ad decantandas Dei laudes condite sunt; vnde in Apocalypsi scriptum est; *sedenti in throno, & Agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum;* Homines etiam ob eadem causam conditi sunt, iuxta illud; *Posuit oculum suum super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum, vt nomen sanctificationis collaudent:* Ob eundem finem redempti; *Vt virtutes, inquit Petrus, annuntietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum:* Ob eundem denique beandi, & æternæ gloriæ præmio consummandi, vt facie ad faciem magis notum, omni honore, & gloria prosequamur. Voluit autem, omnes creaturas summo quodam modo gloriæ Dei præcinere, vt earum exemplo homines incitati, Dei gloriam illustrarent. *Cæli,* inquit diuinus Vates, *enarrant gloriam Dei; & opera manuum eius annuntiat firmamentum: vnde Daniel creaturarum cōtemplatione delectatos tres pueros in fornacem coniectos, introducit Deum benedicentes, & diuinam gloriam decantantes.* Scriptura etiam ad id frequenter nos adhortatur. *Soli,* inquit, *Deo honor & gloria, in secula seculorum;* & David, *Afferte Domino patriæ Gentium, gloriam & honorem; Afferte Domino gloriam nomini eius; & Christus, Sic luceat lux vestra corā hominibus; vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est.* Magna igitur ratione illud primo loco expetimus, quod summum est, & maximè à Deo quæritur, & ad quod præstandum omnis creatura rationalis condita est. Et ne grauatè feramus Deo gloriam dare, prius vocauit illum Patrem nostrum; vt intelligamus, omnem eius gloriam, & honorem in nos ipsos, qui filij Dei nominamur & sumus, recidere; neque quicquam esse debet charius aut magis pretiosum filio, quàm honor patris, & illius gloriam proprijs commodis, ac vitæ etiā ipsi antepone. Vnde per Prophetā ait; *Si ergo pater ego sum, vbi est honor meus?*

Ad secundum: Cum multa nomina Deus habeat, & nullum hîc nominatim expresserit, videtur de vniuersis eius nominibus non incōgruè accipi posse. Nomen enim, rei est imago qualiscunq; similitudoque illam representans. Inde, nomine Dei honorato, Deus honoratur, cuius suauitas nomen etiam suaue, & maiestas honorabile, & potestas terribile, & gloria benedictum efficit. Idè cum Dei honore ponitur nominis sui honor, iuxta illud Ierem. 14. *Tu autem in nobis es, Domine, & nomen tuum inuocatum est super nos, ne derelinquas nos: & rursus, Benedic anima mea, Domino: & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius: &, Afferte Domino patriæ Gentium, gloriam & honorem; Afferte gloriam nomini eius: & cum Christi honore ponitur honor sui nominis, iuxta illud, *Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomē, &c.* Et post primum præceptum honoris patriæ Deo exhibendæ, locatur secundum præceptum de non assu-*

Psal. 95.

Matth. 5.

Quo verbo nos Christus ad alacritatem diuini nominis sanctificationem præmuniuit. 1. Ioann. 3.

Malach. 1.

Quod sit nomen Dei.

Ierem. 14.

Psal. 102.

Psal. 95.

Philip. 2.

mendo

Sed

Decem Dei explicantur nomina.

B. Hierony. epist. 136. tom. 3.

Exod. 3.

Triplex hoc loconominis Dei interpretatio.

Ioan. 17.

Esa. 52.

Zacha. 13.

Psal. 67.

Psal. 123.

Psal. 119.

Ierem. 14.

Sapient. 7. &

Heb. 1.

Ioan. 14.

mendo nomine Dei in vanum. Sunt autem decem nomina apud Hebræos, quibus Deus designatur, ut testatur Hieronymus in epistola ad Marcel- lam: nēpē El, quod Septuaginta Ἐλ, & Aquila vertit Ἰσχυρῶς, hoc est, Fortem. Deinde Eloim, & Eloè, quod & ipsum Deus dicitur. Quartum Sa- baoth, quod virtutum, iuxta Septua- ginta, secundum Aquilam autē, exer- cituum transfertur. Quantum Hee- lijon, quod Excelsum interpretatur. Sextum, Eser, Eheie, ut in Exodo di- citur: Qui est, misit me ad te. Septimū, Adonai, quem nos generaliter Do- minum appellamus. Octauum, Iah, quod tantum in Deo ponitur, & in alleluia extrema quoque syllaba su- mitur. Nonum, Tetragrammaton, quod Ἰσχυρῶς, id est, ineffabile no- men, quod dicitur Iehouah. Deci- mum, Saddai, quod robustum, & suf- ficientem significat: de quibus hīc non est fufius differēdum. Quibus- dam autem videtur, quod hīc sit ser- mo de nomine Patris, de quo dixit, Pater noster, de quo alibi Christus; Manifestaui, inquit, nomē tuum homi- nibus: nam et si nomē Patris prius fuisset memoratum, non tamen ple- nē intellectum, vel manifestum red- ditum erat, de quo Isaias .c. 52. Pro- pter hoc sciet populus meus nomē meum in die illa: & Zacharias cap. 13. Ipse vo- cabit nomen meum, & ego exaudiam eū. Alij per nomē intelligūt ipsum Dei, vel Domini nomen, iuxta illud: Do- minus nomen illi: quod ipsam Dei sub- stantiam, potentiam, sapientiam, bo- nitatem, atq; prouidentiam comple- ctitur: hinc Prophetæ gloriam, ma- iestatemq; siue fortitudinem Dei ea voce designantes, dicunt: Adiuutoriū nostrum in nomine Domini: Nos autem in nomine Dei inuocabimus: Et nomen tuum inuocatum est super nos. Dicitur etiam nomē Dei ipse Christus filius eius, quo cognito, cognitus fuit. & Pater, & quo sanctificato, sanctifica- tur & Pater. Ipse est enim splendor lucis æternæ, & speculum sine macu- la, in quo resultat Patris imago, quē- admodum ipse dixit: Philippe, qui vi- det me, videt & Patrem.

Verbum autem sanctificandi in Scripturis nō vno modo accipitur. Nam significat, mundare, siue puri- ficare. Cū enim iubetur, ut qui te- tigerit immūdum, vel morticinum, sanctificetur; præcipitur ut mundus ac purus sit: vnde scriptum est: San- ctificamini (siue sancti estote) quia ego sanctus sum; Et, Qui sanctus est, sancti- ficetur adhuc. Deinde significat, de- dicare, siue Deo consecrare, & ad eius vsus accommodare, qua ratio- ne dicitur Dominus sanctificasse diē Sabbati, id est, voluisse, ut præ alijs hæc dies applicaretur cultui Diui- no. In eum sensum scribitur sancti- ficasse templum, altaria, Sacerdotes, & Leuitas; quia Diuino cultui & mi- nisterio applicantur. Eadem ratione ait Dominus in Deuteronomo. Qui- quid est sexus masculini, sanctificabis Domino Deo tuo: & in Exodo, Sancti- fica mihi omne primogenitum: ac in li- bro Leuitici, Sanctificabisq; annū quin- quagesimum. Tertio significat, præ- parare, vnde per Ieremiam dicit, Sā- ctificabo super te interficientem virū & arma eius, hoc est, præparabo contra te; & alio loco sanctificatos suos ap- pellat Deus eos, quos præparauerat ad perdendam Ierusalem, accepta si- militudine à rebus sacris, quas para- tas esse oportet ad eū vsus, ad quē sunt dedicatæ. Sic dicitur: Surge, & sanctifica populum, videlicet præpara. Ad hæc, sanctificare, confirmare est, vnde Dominus Ioann. 17. dicebat: Sanctifica eos in veritate: & Apostolus, Ipse autē Deus sanctificet vos per omnia: &, Qui sanctus est, sanctificetur adhuc. Quinto, significat, innotescere, siue san- ctū haberi, & ostendi, iuxta illud Deuteronomo. 32. Non sanctificastis me inter filios Israel: & Esai. 5. Deus san- ctus sanctificabitur in iustitia: ac rur- sus, Sanctificabor in eis coram Gētibus: & Petrus, Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris. Id est, sanctum habete, & celebrate. Eodē sensu dictum est: Leuit. 10. de Na- dab & Abiu, filijs Aaron, deuoratis ab igne; Hoc est quod locutus est Do- minus, Sanctificabor in ijs qui appropinquāt mihi, nēpē signis declarabo, oportet

Sanctificare in Scripturis, multa signifi- cat.

Exo. 19. & sape deinceps alibi.

Leuit. 19. & alibi.

Apoc. vlt. Verbi sancti- ficandi alter significatus. Gen. 26

Deuter. 15

Exo. 13.

Leuit. 25. Tertius si- gnificatus.

Ierem. 22.

Ioan. 7. Quartus si- gnificatus.

Ioan. 17. Apocal. 22

Quintus si- gnificatus.

Deut. 32. Esa. 5.

Ezech. 28. 1. Pet. 3.

Leuit. 10.

Nomen Dei quā factum, ac firmum. Psal. 111. Psal. 102.

Prouer. 18. Quid hoc lo- co, Nomen Dei sanctifi- cari.

Psal. 34.

Vt Deus, e- iusq; nomen magnificetur à nobis.

Psal. 85.

Psal. 144.

Luc. 1.

tere eos, qui mihi ministrant, me ve- nerari, ostendamque in eos poten- tiam meam: vnde adiecit, Et in con- spectu omnis populi glorificabor. Cum igitur nomē Dei per se sit sanctum, imò fons totius sanctitatis, iuxta il- lud; Sanctum, & terribile nomen eius: & iterum, Benedic anima mea Domino; & omnia quæ intra me sunt, nomini san- cto eius; cumque illud in prima signi- ficatione sanctificari non possit, san- ctitatem aliquā, quasi prius esset im- mundum, acquirendo, aut eius in- crementum comparando, cū in- finitæ eius sanctitati additio repu- gnet, Diuinæque maiestatis perfe- ctionibus significandis sit accōmo- datum & dedicatum; sitque firmum & fortissimum, iuxta illud, Turris for- tissima nomen Domini: ad ipsam currit iustus, & exaltabitur; superest, ut hoc loco sanctificari, idem sit quod san- ctum haberi, sanctum cognosci, san- ctitatemque in nobis operari, siue ad illud adhibeat signa, ut interdum facere consuevit, siue non. Hinc pe- tunt sancti precibus suis, Deum, vel eius nomen, magnificari, iuxta illud Dauidis: Dicant semper, Magnificetur Dominus, qui voluit pacem serui eius: Quod verbum à nobis est frequen- ter in ore habendum, cū conspi- cimus creaturas, vel cū audimus magna & ingentia miracula, quæ Deus per sanctos suos est operatus. Magnificatur autem Dominus, vel eius nomen sanctum, quādo cogno- scitur, & prædicatur à nobis eius ma- gnitudo, quæ non in vna tantum per- fectione, sed in omnibus, quæ in co- gitationem cadere possunt, & indi- uisim sunt coniunctæ, & finitæ non sunt, sed quælibet illarū per se ipsam infinita & immensa: cuius rei gratia mirabilia & stupenda operatur. Nam qualis quisque est, talia & operatur. Ita Dauid magnificabat Deum cum eo loquens; Magnus, inquit, es tu, & faciens mirabilia: tu es Deus solus: & cum hominibus loquens aiebat; Ma- gnus Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis: & B. Virgo æstimans Dei apud se magni- tudinem, dicebat; Magnificat ani-

ma mea Dominum; & plebs illa admi- rabunda propter suscitationem filij viduæ in ciuitate Naim, dixit, Quia Propheta magnus surrexit in nobis; & quia Deus visitauit plebem suam: & Sa- maritanus à lepra purgatus, reuer- sus est magnificans Deum: instruens suo exēplo, ne in donis, quæ à Deo accipimus, sistamus, sed ut per illa ad Deum largitorem magnificandū erigamur. Petunt etiam sancti, no- men Dei exaltari, maximē eū à periculo aliquo liberantur, ut Da- uid, qui dicebat; Et exaltetur Deus sa- lutis meæ: & ad vtrumq; exhortans aiebat in alio loco; Magnificate Do- minum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum. Nam et si Deus altissimus sit, ac in altissimis habitet, ut passim Scripturæ loquuntur, exaltatur tamen eius nomen, quando corda & ora nostra eius altitudinem prædi- cant, quā ipse alibi prædicabat, cū diceret: Quis sicut Dominus Deus nos- ter qui in altis habitat: & humilia respicit in cælo & in terra? Hinc Chri- stus promissus est ab Angelo, filius Altissimi vocandus; & Zacharias fi- lium alloquens, dixit: Et tu puer, Pro- pheta Altissimi vocaberis. Est autem Deus excelsus altissimusq;, ad quē tamen contingendum non opus est eleuari vel exaltari, sed potius oportet deprimi atque humiliari, adeo ut illi sit vicinior, qui plus deprimitur: illi remotior, qui plus erigitur: vnde Petrus cū dixisset: Superbis Deus res- sistit; humilibus autē dat gratiam: sub- iunxit, Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visi- tationis. Tertio, dicitur Deus, siue nomen eius glorificari, dum agno- scitur & prædicatur gloriosum, da- turque illi gloria propter magnitu- dinem operum suorum: ut, quod mundum ex nulla re condiderit; quod illum sua prouidentia guber- net, quod per Apostolos, & Pro- phetas admiranda opera ediderit. Tū deniq; ut prædicetur eius glo- ria, quam occultam & intimam in se ipso habet, quæ æterna est, & crea- turæ communicari nequit, nisi quan- tum ipse voluerit; in qua consistit

Infra 7.

Infra 17.

Dei nomen exaltari quā do sancti po- tissimum pe- tant.

Psal. 17.

Psal. 33.

Psal. 112.

Luc. 1. Diuina ab humana humilitate exal- tari qui valeat celsitu- do.

1. Pet. 5.

Tertia nomē Dei sanctifi- candi ratio:

Gen. 1.

Pfal. 16.

Cū sit gloria Dei inuisa, & incomprehensibilis, quomodo à nobis glorificatur.

Prouer. 25.

1. Cor. 10.

Quarta diuini nominis sanctificatio.

Pfal. 148.

Pfal. 116.

Luc. 2.

Matth. 21.

Pfal. 8.

Quintus modus nomen Dei sanctificandi.

Pfal. 102.

2. Paralip. 20.

Cur Deo benedicendum teste Dauid.

felicitas, & perfecta electorum satietas, de qua Propheta; *Satiabor, cū apparuerit gloria tua.* Et quanquam illa gloria nobis occulta sit, ac impetrabilis, dum viuimus; tamen ex operibus, quæ tantam eius maiestatem decet, agnoscere ex parte potest. Hinc Salomō ait; *Sicut qui comedit mel multum, non est ei bonum: ita qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria.* Et satis hanc gloriam illi damus, si seruemus præceptum Apostolicū; *Sive manducatis, sive bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Et cū alta voce dicimus: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto: sicut erat in principio, & nunc & semper, &c.* Insuper censetur Deus, siue nomen eius laudari, quando eius perfectiones, & opera admiranda non sine laude enarrantur. Ad quod non solum Dauid alios inuitabat dicendo; *Laudate Dominum de caelis, laudate eum in excelsis,* sed ipse etiā faciebat, cū ait; *Septies in die laudem dixi tibi, super iudicia iustitiæ tuæ: quod hodie Ecclesia per Sacerdotes & ministros in septē Horis canonicis præstare contēdit.* Ad hunc modum Angeli in natiuitate Iesu Christi laudabant Dominum, & pueri ac simplices in ingressu, quem fecit in die Palmarum in Ierusalem, quando accusatus à Iudæis quod illi acclamarent, *Hosanna filio Dauid,* quibus verbis salutem ab eo quasi à Deo poscere videbantur; respondit, *Vtique, nunquam legistis quia ex ore infantium & lactentium profecti laudē.* Rursus benedicatur Deus, & nomen eius, secundum id: *Benedic anima mea Domino; & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius: quod aliud non est, quam de omnibus quæ operari dignatur, grātiās agere.* Hinc Iosaphat, obtenta de hostibus victoria, ait: *Etenim quoniam ibi benedixerāt Domino, vocauerunt locum illum Vallis benedictionis, vsque in præsentem diem: nimium gratias egerūt de victoria, & salute populi.* Dauid etiā ubi paulō ante recitatis verbis se ipsum inuitasset ad benedicendum Deo, & nomini sancto eius, subiungēs cuius rei gratia sit illi benedicendum, aut

gratiæ agēdæ, enarrat sigillatim Dei beneficia, dicendo: *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis: qui sanat omnes infirmitates tuas. Qui redimit de interitu vitam tuam: qui coronat te in misericordia, & miserationibus. Qui replet in bonis desiderium tuum, &c.* Daniel quoque egit gratias Deo de mysterio reuelato somnij; inquit enim: *Tunc Danieli mysterium per visionē nocte reuelatum est; & benedixit Daniel Deum cæli, & locutus ait; Sit nomen Domini benedictū à seculo & vsque in seculū: quia sapientia, & fortitudo eius sunt.* Ananias pariter cum duobus socijs in fornacē ignis ardentis proiectus, nec ab eo læsus, nō est oblitus Deū benedicere, ac inuitare omnes creaturas ad benedictionem Dei illo pulchro hymno in Ecclesiā decantato, qui incipit: *Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum, &c.* Idem fecit Zacharias pater Præcursoris, qui recepto vsu linguæ amisso, prorsus in verba gratiarum actionis, dixit: *Benedictus Dominus Deus Israel, &c.* Et enumerans causas dictæ benedictionis, subdit: *quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suæ.* Simeon & Anna, viso Christo à matre in templum oblato, benedixerunt Deum. Ipse Dominus volens sacrare, & benedicere panem, prius gratias egit Patri, à quo tantam potestatem multiplicandi recepit; & in vltimā cœna cū panem conuerteret in suū corpus, & vinum in sanguinem, benedixit, siue gratias egit Patri suo. Vnde cū quidam ex Euangelistis dicāt, *Benedixit,* alij inquirunt, *gratias egit:* quod vna, & eadem sit benedicendi, & gratias agēdi significatio. In omnibus ergo operibus, siue prosperis, siue aduersis, dicamus cum Dauid: *Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus: & benedictum nomen maiestatis eius in æternum.* Postremō dicitur Deus, & nomen eius à nobis sanctificari, vt traditur in hac oratione Dominica: de qua sanctificatione loquitur Esaias cap. 8. cū ait: *Dominum exercituum ipsum sanctificate: ipse pauor vester, & ipse terror vester: & erit vobis in sanctificationem.*

Dan. 2.

Dan. 3.

Luc. 1.

Infra 2.

Matth. 14. & infra 15. Infra 26.

Matth. 26.

Luc. 22. Benedicere, & gratias agere quod sit idem, vnde constat.

Pfal. 71.

Sextum & vltimum diuinae sanctificationis genus.

Esai. 8. & 1. Pet. 3.

Quibus

Exod. 15.

Deus vt sit magnificus in sanctitate.

Luc. 1.

Esai. 6.

Cyprian.

Ambros. li. 4. de Sacramentis, ca. 4. tom. 4.

Hic sensus: sanctificetur, scilicet in nobis, nomen tuum, tria patitur incommoda.

1. Thess. 4. Alter sensus probabilior, & aptior.

Chryso. ho. 20. in Matth. 10. 2.

Quibus verbis innuit, tum Deum à nobis sanctificari; dum nos nomine sancto suo sancti, siue magis efficiamur sancti, dumq; alium nullum, præter ipsum solum, aut ipse causa alios, vel in cælo, vel in terra timemus, & veneramur, siue cū Dei sanctitas à nobis cognita, & prædicatur, & celebratur. Vnde Moses in Canticō prædicauit eius sanctitatem, cū dixit: *Quis similis tui in fortibus, Domine? quis similis tui, magnificus in sanctitate, terribilis atq; laudabilis, faciens mirabilia?* Cū ait: *magnificus in sanctitate,* perinde est ac si dixisset; *Excellens, & singularis in sanctitate, scilicet in munditia, & firmitate ab omni prorsus defectu, & impotentia aliena.* Eandem sanctitatem celebrabat B. Virgo, cū diceret: *Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen eius.* Ita sanctificabāt Deum Seraphini in visione quam vidit Esaias, dum clamabāt: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth.* Facit autem abundantiam amoris, vt bonum sanctitatis, à qua Deus neque cadere potest, nec in ea augeri, illi exoptemus. Ita Cyprianus sermone de oratione Dominica interpretatur, vt nomen eius sanctificetur in nobis, sic, vt sanctificatio eius, qua in nomine eius sanctificati sumus in baptismo, & perseueret in nobis, & quotidie in nobis renouetur. Opus enim est nobis quotidie peccantibus continua sanctificatione purgari. Ita etiam Ambrosius libro de Sacramentis exponit: *Sanctificetur (ait) in nobis, vt ad nos eius possit sanctificatio peruenire.* Sic ille. Sed hic locus scrupulis non caret. Primus est, quia opus esset supplere, in nobis, cum simpliciter sit dictum: *Sanctificetur nomen tuum.* Deinde incideret hæc prima petitio cum tertia: *Fiat voluntas tua: Hæc est autem voluntas Dei, sanctificatio vestra,* vt dixit Apostolus. Tertiō, videtur Dominus his verbis nos docere voluisse, vt ante omnia Dei gloriam queramus, vt quæ precibus sit optanda. Rectius interpretatur Chrysostomus. *Sanctificetur, hoc est, glo-*

rificetur nomen Dei per nos: id est, eam da nobis agere vitam, per quam id obtineamus, vt per nos nomen tuum gloriosum & sanctum habeatur apud omnes homines. Generalior est, & commodior B. Augustini enarratio: Da vt nomen tuum sanctum habeatur ab hominibus, nec illo quicquam putent esse sanctius, augustius, & gloria & veneratione magis dignum: qui sensus priores omnes complectitur. Nam, & per nos ipsos, & per alios desideramus nomen eius illustrari apud Gentes, & Iudæos per Euangelij prædicationem, & apud fideles per honestam & condignam sanctæ vitæ conuersationem. Dicitur enim interdum Deus sanctificari à se ipso, vt Ezechiel. 20. *Sanctificabor in vobis in oculis nationum.* Et cap. 39. *Et nomen sanctum meum notum faciam in medio populi mei Israel;* videlicet per misericordię, potentię, & sapientię suæ declarationem. Aliquando verò homines dicuntur illum sanctificare, vt ex Esaias accepit Petrus: *Dominum Iesum Christum, ipsum sanctificate in cordibus vestris, vita, moribusque colendo, & lingua prædicando.* Qui ergo Deum, siue nomen eius, vt par est, sanctificat, reuera eius magnitudinem agnoscit, & benedicendo confiterur; eius denique potentiam, atq; munditiam magnificis vocibus deprædicat. Neque posset vllus Deum, aut nomen eius magnificare, vel exaltare, vel illustrare, vel laudare, vel denique benedicere, talem eum agnoscendo, & prædicando, atque ab omnibus cognosci, & prædicari optando, nisi prius Deus eum propriè magnificaret, magnis scilicet donis gratiæ suæ, & exaltaret in statum filiorum Dei, & spiritu illustraret suo, laudæque dignum efficeret, suaque dextera illi benediceret, eumque ab omnibus peccati sordibus sanctificaret. *Si nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto: & vt ait Dauid, Rectos decet collaudatio.* Et ita dicere; *Sanctificetur nomen tuum,* aliud non est, quam petere, vt in cordibus nostris, linguis, & ope-

Tertius omnium apertissimus, Augustini.

Aug. lib. 2. ser. Domini in monte co. 10. tom. 4.

Vt Deus sanctificet seipsum.

Ezech. 20. Infra. 39.

Quo Deum etiam modo homines sanctificant.

Esai. 8. 1. Pet. 3.

Vnde hæc homini sit Deum potestas sanctificandi.

1. Cor. 12.

Psal. 32.

Tom. 5

KK ribus

Rom. 5.

Cor nostrum quid in diuinis laudibus corroboret, atque confirmet.

Rom. 2.

Quadruplex hominū pollutio nominis Dei, eiusdemq; sanctificatio.

A Deo quod petimus sanctificari, quod sit illud nomen.

Ierem. 3. Tit. 3.

Matth. vlt.

Oratio Dominica cur ad totam dirigitur Trinitatem.

ribus sanctitas nominis sui, & gloria resplendeat, utq; paulatim cognitio nominis sui, per omnes Iudeos, siue Paganos dilatetur, atq; inclarescat, ut omnes vnanimes, vno ore honorificemus Deum, & Patrem Dñi nostri Iesu Christi. Et cum cor nostrū suapte natura infirmum sit, & immundum, petimus desuper infūdi nobis aliquid sanctum, per quod emundetur, & corroboretur in Dei gloria illustranda, ut quasi fermentum quoddam fide, spe, dilectione, & gratiarū actione sanctitatem ad se trahat, ne aliōqui cor ad naturam suā impuritatē, & imbecillitatis redeat. Et quēadmodū turpi vita nostra, vitiosisq; actionibus Dei nomen, vel ignoratur à quibusdam, vel polluitur, vel etiā ore blasphematur inter Gentes: ita sanctissimæ vitę exēplis, & honestis charitatis officijs illustratur, & sanctificatur. Polluebant olim Gētes nomen Dei per idolorū cultū, ligno, & lapidi quod diuinū est tribuētes: Iudæi, Filiū Dei pernegantes, & gloriā miraculorū eius obscurantes: hæretici, per falsam doctrinā tunicā Dñi inconsutilem scindentes: hypocrite verò, falsiq; Christiani, impuris, & sceleratis actionibus. Iam verò cum dicimus, Sanctificetur nomen tuum, rogamus vt verus Dei Patris cultus in nobis vigeat: Filij Dei pro nostra gloria incarnati, atq; pro nostris delictis extinguedis mortui agnitio, & cōfessio nobis salutaris existat, vt Fidem Catholicā, & orthodoxā in vera Christi Ecclesia inuolam, integram, sartamq; tectam teneamus: deniq; doctrinā Dñi bonis operib; ornemus, sanctaq; vita illustremus. Nomen etiā quod hīc sanctificari petimus, illud est quod inuocātū est super nos, dum per lauacrū baptismi regenerati, & sanctificati fuimus: id est, non solū ab omni peccati sordē purgati, sed etiam Deo dedicati, & tanquam templū eius sanctum consecrati. Nomen autem fuit Patris, & Filij, & Spiritus sancti, in quo baptizamur. Et hæc oratio ad totam Trinitatem funditur: nā illa nos adoptat in filios & regenerat. Et licet nomen tres

personas, vna tamē est earū substantia, & vnū nomē Deus. Dicitur enim: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Hoc ergo nomē nobis est piē colendū, & inuocandū religiose, & virtutū officijs sanctificandum, atq; illustrandum. Quanquā hodie minimē desint, qui nomē Patris Dei cœlestis polluant, eius potētia detrahēdo, opera eius casui, aut fato ascribendo, aut à moribus tanti Patris cœlestis degenerādo. Polluūt deinde nomen Filij eius, qui sapiētie derogāt, aut dictis eius indubitata non habent fidem; aut qui eius mortis, & sanguini ingrati existunt. Polluunt & nomen Spiritus sancti, qui gratiam eius nō esse necessariā ad salutem, vt Pelagius, docēt; aut qui de Dei misericordia nimīū sibi arrogantes, & pollicentes, omnibus se flagitijs contaminant atq; dedecorāt, vel deniq; qui cum gratia Dei præceptis eius non posse nos facere fatis, dogmatizant. Ad postremū verò, *Sanctificetur*, ait impersonaliter, *nomen tuum*, vt intellegamus, omnia quæ petūtur, nequaquā omnino ex solo Deo, nec ex nobis solis pēdēre, sed ex vtroq; ac vt dixit Apostolus: *Nō ego* (scilicet solus) *sed gratia Dei mecū, cuius sumus administrari, cuius virtute sulti possumus.* Et in nobis, & in alijs nomē Dei sanctificare. Et vt culpa nō caret, qui nō facit quod iubetur, per se ipsū, vel per amicos: ita reprehensionē est obnoxius, quōd facit per Deū ad adiuuādū nos paratū, quod per nos ipsos prestare nō possumus. Hinc in Apocalyp. ait: *Ecce sto ad ostiū, & pulso. Si quis audierit vocē meā, & aperuerit mihi ianuā, intrabo ad illū, & cenabo cū illo, & ipse mecū.* Pulsat Christus, dū cor nostrū ad bonū inclinatur, vt illud diligat, quod antē nō diligebat. Cenat cū illo, qui eū habet gratū, & amicū. Atq; hæc cōsideratio nō tātū huic petitioni, sed etiā duabus sequētibus seruire debet, in quib; impersonaliter dicitur: *Adueniat regnū tuū: Fiat volūtas tua:* nō enim dicim; *Faciamus volūtatē, vel, Adueniamus in regnū tuū, vt hæc sanctificatio Diuini nominis, & regni aduētus, & im-*

Patris, Filij, & Spiritus sancti nomen qui polluant.

Quare Christus impersonaliter dicit: Sanctificetur nomen tuum.

1. Cor. 15.

Apoc. 3.

Pulsat Christus quando: ei pulsanti quis aperiat. Quis cenat cum Christo.

Eodem quoque modo cur dicitur: Adueniat regnum tuum: Fiat voluntas tua, &c.

pletio

Ex. ch. 36.

Aug. li. 10. Confess. ca. 29. tom. 1. sub initium Secunda ratio vsus eorum dem imperio n. alium: Sanctificetur, Adueniat, Fiat, &c. Tertia ratio.

Basil. to. 1.

Ad sanctificandum Dei nomen exhortatio.

pletio diuinæ volūtatē, liberi quidē nō sit arbitrij, nisi adiuti diuina gratia, operū ex spiritu Dei in nobis prodeūtiū. Et ita dicere: *Fiat volūtas tua,* est tantū ac dicere, *Fac vt fiat;* iuxta illud Ezechielis: *Et faciā vt in præceptis meis ambulatis, & iudicia mea custodiatis.* Vel, vt prudētissimē Aug. dixit: *Dñe, da quod iubes, & iube quod vis.* Deinde absolutē dixit: *Sanctificetur, Adueniat, Fiat;* vt generalior esset horū bonorū petitio, ne videlicet in horū petitione nostrū tātū bonū querere videremur, & non magis ipsius Dei gloriā. Ad hæc eiusmodi impersonales locutiones magis nostrorū desideriorū vehemētia explicāt. Est enim dicere: *Sanctificetur,* id est, vt inam sanctificaretur: vt inā adueniret, & fieret: vt Basil. in Psal. 45. diligēter annotauit, tradens, Imperatiū pro Opertatiuo frequēter in Scriptura poni, cū tractat illa verba: *Intende prospere, procede, & regna.* Demus igitur operā, vt per nos nomē Dei sanctificetur: & cum ille tot modos sanctificandi hominē instituerit, indignū prorsus est, si nos vitā immundā agentes Dei gloriā obscuremus, nomenq; eius, quod ad nos atti-

net, cōtaminemus ac polluamus, cū Paulus scribat: *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Dñi nostri Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.* Sed profecto nō satis est semel abluī, semel iustificari, & sanctificari, nisi iustitiā semel partā conseruemus, atq; in illa in dies perficiamus: ad quod hortatur Apostolus: *Hæc ergo, inquit, habētes promissiones, charissimi, mūdēmus nos ab omni inquinamento carnis, & spiritus, perficiētes sanctificationē in timore Dei.* Et quia *Nō minor est virtus, quā querere parata tueri,* vt quidā Ethnicus dixit; idē adnitēdū, omnīq; studio contēdēdū nobis est, vt Dei gloriā, & nominis sui sanctitatē in omnibus nostris actionibus queramus, illāq; omnibus nostris votis etiā vitæ ipsi anteponamus, nullā esse mortē gloriosiorē ducētes, quā illā, qua illustratur gloria Dei. Dicam; ergo sēper: *Sit nomē Dñi benedictū ex hoc nūc, & vsq; in seculū, & ad hoc debitū illustrādū nominis Dei periciēdū instituit Ecclesia, vt toties in diuinis officijs, & Psalmis, & canticis dicerem: Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto: sicut erat in principio, & nunc, & sēper, & in secula seculorum, Amen.*

1. Cor. 6.

Vere, perfecteq; abluti, & iustificati quando erimus, atq; sanctificati.

2. Cor. 7.

Quid. l. 2. de Aric.

Psal. 112. & Psal. 71.

TRACTATVS XLVIII.

In illa verba: Adueniat regnum tuum.

Dubia resolueda.

Cur secundū hæc petitio locum obtineat.

D huius secūde petitionis intellectu, in primis de ordine eius ad præcedētē nō nihil dicitur. Deinde cū regnū Dei multis modis in sacris literis accipiatur, atq; hīc accipi possit, vidēdū est, ecquis illorum huic loco magis cohærere videatur, & quis sit legitimus huius verbi sēp: Tertiō, disserēdū est, cur potius dicit: *Adueniat regnū tuū,* quā, *adueniamus nos in regnum tuum, vel, Admitte, & introduce nos ad regnum tuum.* Quod ad primū igitur attinet, post nominis diuini sanctificationem, scilicet post Diuinæ gloriæ illustratio-

nē, germani filij Dei nihil magis in votis habent, quā regni cœlestis aduentū, siue ingressum in illud, vbi summa votorum omnium in Deo ad fatietatem completur: nam ita perfecti quicq; desiderāt dissolui, & esse cū Christo; & qui hīc Christo cōmortui sunt, illi corregnare desiderant: & vt proprium fuit Patrum Veteris Testamenti, primum Christi aduentum summis votis expetere, vnde & Desiderium collium æternorum, & Desideratus cunctis Gentibus à Prophetis Messias vocatur: ita ad factos Noui Testamenti spectat, aduentum eius in maiestate & gloria futurum

Gen. 49.

Agga. 2. Qualem Veteris, qualem Noui Testamenti Patres Domini præstolentur aduentum.

Tom. 5.

KK 2 expe-

2. Tim. 4.

expetere, summisque desiderijs diligere, secundum illud Apostoli verbum: In reliquo reposita est mihi corona iustitia, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex: non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. In illo namque aduentu non solum Patris, & Filij, & Spiritus sancti nome, gloria, & maiestas detegetur atque illustrabitur, verum etiam Christum mediatoris cum toto corpore suo, quod est Ecclesia, cuius ipse est caput, regnique eius fructus ad consummationem, & perfectionem perueniet, pulsus, & deturbatus de regno suo cunctis scandalis, vniuersisque eius inimicis positus sub scabello pedum suorum, & sub pedibus sanctorum suorum. Ideo merito eius aduentum expetunt, eius regnum consummari exoptant. Nam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quae preparauit Deus diligentibus se, siue, ut Propheta ait Esaias, expectantibus se. Hinc Dominus in Euangelio volens nos esse precipuos & paratos ad hunc aduentum eius regnum excipiendum, dicebat: Simi lumini vestri precipuos, & lucerna ardetes in manibus vestris. Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando reuertatur a nuptijs: ut quum venerit, & pulsauerit, confestim aperiant ei. Et haec de primo proposito sint satis, vbi aduertit Graecum legi *ἐπιπροσδοκῶν*, id est, veniat, non adueniat.

Coloff. 1. Ephef. 1.

Matth. 13. Psal. 109. 1. Cor. 15. Heb. 2.

1. Cor. 2.

Esa. 64.

Luc. 12.

Regnum in Scripturis multiplex inuenitur.

Iob. 41.

Ioan. 12.

Gen. 3.

Rom. 5.

Ibidem.

In quos etiam vel minimè peccantes mors regnavit, secundum Apostolum.

hoc est, in pueros, & infantes, qui voluntario aliquo, aut personali delicto non sunt maculati, sed tantum originalis labis à primo parente in totam posteritatem transmissæ vitio, & culpa contaminati. De regno huius peccati inquit Apostolus: Vt sicut regnavit peccatum in mortem: ita & gratia regnet per iustitiam, in vitam aeternam. Rom. 5. Erat etiam mortis regnum, quod peccatum consecutum est, de qua Apostolus: Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen: & Salomon: Invidia diaboli mors introiit in orbem terrarum. Quarto, erat regnum sapientiae, siue rationis, à Philosophis, & sapientibus huius mundi adinventum, de quo Cicero lib. 3. Tusculanarum quaest. loquitur. Nam menti nostrae, siue rationi, tanquam Reginae cuidam, datum à natura esse ferunt regnum moderandi omnes partes animi nostri, atque eius esse, regere omnes appetitiones animi concupiscentis, & moderari omnes iras, & furores partis irascentis, denique omnes motus hominis rectè gubernare, non secus quam Rex omnem populum sibi commissum iuste gubernat; atque in hac recta gubernatione consistit iustitia huius regni, ut testatur Plato lib. 6. de Republ. què admodum iustitia rectè constituta civitatis in hoc sita est, ut omnes Regi tanquam capiti subsint, & obsequantur. Quam sententiam amplexus videtur Aug. lib. 2. contra Academicos, vbi definiens quid sit feliciter vivere, dixit, non esse aliud, quam vivere secundum hominis optimam partem, quam rationem siue mentem vocat, cuius est ceteris praesse. Sed cum Dominus hic dicat: Adueniat regnum tuum, profecto de nullo horum est sermo, imò adveniēte Christi regno in nos, regnum daemonis destruitur: & princeps mundi huius eicitur foras. Nam cum fortis armatus custodiret atrium suum, & in pace possideret quae sua erant, superuenit illo fortior, & vniuersa eius arma abstulit, & spolia distribuit. Destructum est etiam regnum peccati, quod baptismo tanquam Pharaon cum exercitu suo in aquis submergitur, & euadit homo noua crea-

Ibidem.

Ibidem. Sap. 2.

Ecquod nam regnum sapientiae, vel rationis Philosophis. M. Tull.

Plato.

Quid sit feliciter vivere, Augustino. Aug. to. 2.

Omnes illae excluduntur regni acceptiones. Daemonis, Peccati, ac mortis regna Christus vti destruxit. Ioan. 12. Luc. 11.

Exo. 14. & seq.

tura

Gal. vlt. & alibi.

Rom. 7.

Supra. 6.

Ibidem.

Heb. 2. Mors quibus reddita per Christum amabilis.

Apo. 14. Psal. 115.

Quam tenue & obscure regnum rationis, ac debile

Matth. 15.

De hoc regno quid magnus ille senserit Socrates Philosoph. li. 6. Ethic. c. 2 tom. 3.

tura iustificata, & sanctificata: vires etiam foras, siue concupiscentiae carnis, quam Apostolus peccatum, & legem peccati vocavit, ita debilitatur, ut in trepide idem ipse dicat: Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediat concupiscentijs eius: & rursus: Peccatum enim vobis non dominabitur, non enim sub lege estis, sed sub gratia. Non obscure igitur dominium, & regnum fomitis, quem peccatum appellat, ante Christi aduentum sterilitate docet, sed iam nunc non stat. Rursus mortis regnum eatenus est per Christum euersum atque destructum, quatenus est ab ea metus fidelium depulsus: ut pulchre dixerit Apostolus: Vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolus: & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti. Imò eò progressus est Christus, ut optabilem, & amabilem rem omnium maximè horrendam, & terribilem, hoc est mortem reddiderit, & de illa sanctos suos fecerit triumphatores. Vnde scriptum est: Besti mortui qui in Domino moriuntur, &, Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Vides igitur, beatam & pretiosam vocari mortem.

Regnum autem rationis humanae omnes motus & actiones moderatis ita à lumine fidei, & doctrinae Christi offuscatur, quemadmodum stella in meridiano Sole nobis absconditur. Nam ratio cognita est ad pauca, & illa quidem parua, & sensibilia huius mundi se porrigere; ad maiora autem, & felicitatem suam, siue viam ad illam assequendam infirma, & caeca. Erat ergo periculosum hoc regnum: quia si caecus caeco ducatur praestet, ambo in foueam cadunt. Eius autem regnum debiliissimum est, cum ceterae partes in homine in illa insurgant, & rebellionem excitent; imò etiam Regnam ipsam redigant in captiuitatem. Quod Socrates apud Platonem li. 4. de Repub. prudenter coiecitavit, vocans hoc regnum seditiosum: & in illo eos praesse, quorum erat subesse, & imperare quorum erat obedire. Aristoteles etiam hoc non omnino ignorauit, etsi causa omnino eum latuerit,

nam conferens rationem cum appetitu, dixit; *ἡ ἀπὸ τοῦ λόγου ἐστὶν ἡ ἀπὸ τοῦ ἡρώδου*. Id est, Ratio est, quae dicitur, & praescribit: appetitus vero ducit, siue imperat quid sit agendum. Vnde Paulus hoc vitium huius regni detegens in se ipso, dixit: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, & captiuam meam in lege peccati, quae est in membris meis*. Vides seditionem in hoc regno? & Regnam ipsam rationem in captiuitatem abduci? Dominus & rationis debilitatem, & caecitatem exprimens, inquit: *Si lumen quod in te est, tenebrae sint, ipsae tenebrae quanta erunt?* Dicere vult, Si lumen naturale non satis est ad ducendum praestandum, ut bona opera praestemus, quae ad salutem nos conducant; ipsa opera, quae ex se lumine destituta sunt, & non nisi lumine rationis illustrantur, quam profundis, & crassis tenebris erunt obsita? Atque harum tenebrarum testimonium nobis reddere possunt facta impia, & detestanda, omniisque spurcicia atque immanitate referta, eorum, qui sola ratione duce & magistra, vitam traduxerunt. Est ergo lumen ipsum rationis ad vitam aeternam comparandam, & opera bona, Deoque placenda, mercede tenebrae: secus vbi fide caelitus illustratur. Hinc Aug. in 1. lib. Retractatio. recognouit errorem suum, dicens, verum esse, in homine nihil esse melius mente, aut ratione: sed volenti pergere ad felicitatem caelestem, non satis esse lumen rationis, vel mentis humanae, nisi diuinitus illustratur. Non est igitur hoc loco sermo de rationis regno, vel daemonis principis huius mundi, vel peccati, vel mortis: & dicendo Tuum, ab omnibus istis distinxit.

Sed posset quis merito obijcere, qua ratione petimus aduenire regnum Dei, quod ille ab aeterno habuit, & ab initio seculorum possedit? Ait quippe Dauid: *Regnum tuum regnum omnium seculorum; & dominatio tua in omni generatione, & generationem*: rursus, *Deus autem Rex noster ante secula, operatus est salutem in medio terra*: vnde Dauid Dominum, Regem suum vocat: *Rex, inquit, meus, & Deus meus*: & ad eum adorandum omnes inuitans ait:

Rom. 7.

Matth. 6. Explicatur id: Si lumen quod in te est, tenebrae sunt, ipsae tenebrae quanta erunt.

B. Aug. c. 3. & alibi, tom. 1. initio.

Dei quod ille semper habuit regnum quid petimus aduenire.

Psal. 144.

Psal. 73.

Psal. 5. & 83.

Pfal. 94.

1. Tim. 1.

Si Deus est Rex noster ante secula, quomodo Rex dicitur seculorum?

Quoniam Deus magnus Dominus, & Rex magnus super omnem terram: & Paulus ad Timotheum, vocat illum Regem seculorum, dum ait: Regi seculorum immortalis, inuisibili, soli Deo honor & gloria in secula seculorum, Amen.

Neque pugnat hæc petitio cum sententia Davidis dicentis, Deum esse Regem nostrum ante secula, & dicere, Regem seculorum: Respondendum est enim, Deum fuisse Deum ante omnia secula, & antequam mundum conderet: sed non potuit, vel vocari, vel esse dominus aut Rex, quia nondum erant populi sibi subditi, in quos regnaret, nisi forte in Dei predestinatione. Si verò rem ipsam respiciamus, non nisi à seculis Rex esse cœpit, ut Paulus ait. Quod ergo ait David: Deus noster Rex ante secula, illud, ante secula, referendum est ad verbum Deus, & non ad, Rex noster, ut sit sensus suavis: Deus qui est ante secula, & qui ex tempore cœpit esse Rex noster, operatus est salutem, &c. Non possumus etiam petere illis verbis Regem, quia à principio mundi Rex, & Dominus fuit: nec ut potestatem illi novam conferat, quam à se ipso ab æterno habuit, & quam Nabuchodonosor, viso miraculo trium puerorum in fornacem ignis coniectorum, prædicavit: unde edicto omnibus populis, & gentibus, & linguis scripsit hæc verba: Signa, & mirabilia fecit apud me Deus excelsus. Placuit ergo mihi prædicare signa eius, quia magna sunt: & mirabilia eius, quia fortia: & regnum eius, quia regnum sempiternum, & potestas eius in generatione, & generationem. Idem postea confessus est, quando vitio superbiæ suæ iuste à Deo humiliatus fuit, & in bestiam mutatus, & misericordia sua regno suo restitutus. Nam benedixit Deum cœli, & confessus est potestatem æternam, & regnum eius extendi per omnes generationes. Et quemadmodum Rex, & potestas eius sunt ab æterno, ita etiam solium eius, & sceptrum ab æterno existit. Quam sedem corporaliter describit Propheta in cœlo, quod metaphoricè sedes eius regia dicitur: Cælum mihi sedes est: terra

Regnum Dei esse æternum, eiusque potestatem æternam.

Daniel. 3.

Daniel. 4.

Dei quoque solium & sceptrum probatur æternum.

Esa. vlt. Matth. 5.

ra autem scabellum pedum meorum. Ut videas quã parvi sint Reges, qui terrę partes occupant, si conferantur cū Deo, cuius amplissimum regnum ex eius sede, & scabello licet cōiectare. De sceptro etiam huius Regis loquitur David, cū ait: Virga directionis virga regni tui, & declaras hanc directionem, subdit: Dilexisti iustitiã, & odisti iniquitatem. Amor enim iustitiæ, in quo est remuneratio; & odiũ peccati, in quo est eius punitio, rectũ constituunt regnum Dei.

Non etiam petimus, ut hic Rex habeat novos militũ exercitus, qui à seculo Dominus exercituum dicitur, & de quibus ait Christus: An putas quia non possum rogare Patrem meũ, & exhibebit mihi modò plusquam duodecim legiones Angelorũ? Neque desunt huic magno Regi Deo subditi, qui ab initio in vniuersis mundi nationibus per inditum rationis lumen, & legem naturæ, & magnos, & sapietes viros, quos ad eas destinavit, regnavit & regnat, ut passim dicunt Scripturæ. Si ergo Deus Rex est seculorum, & potestatem ab æterno habet, & solium, & sceptrũ, & exercitus, & populos subditos, quid est ergo quod petimus: Adueniat regnum tuum? Respondent quidam nihil horum nos à Deo petere, sed tantum ut regnum Dei adueniat nobis, id est, ut mundo ignaro, & ruditer perspectum, & manifestum fiat regnum Dei. Nam sicut lux etsi præsens sit cæcis, eis tamen est absens, quod nil lucis illis conferat: ita regnum Dei etsi ubique adsit, cæcis tamen, aut volentibus oculos claudere, ignotum est. Et quemadmodum petimus sanctificari nomen Dei, optando sanctitatem nominis sui omnibus innotescere, & apud omnes illustrari, ita expectimus aduenire cognitionem huius sempiterni regni Dei, & in omnes diffundi. Hæc responsio etsi pie excogitata sit, posset tamen in illa obijci, per multos olim extitisse, qui hoc regnum Dei sempiternum non ignorarunt: nam semper signis, & miraculis, & horrendis pœnis de impijs sumptis satis declaravit Deus se Regem esse, ut cum puniuit turris Ba-

Psal. 44.

Regni Dei directio qualis.

3. Reg. 19. & alibi passim.

Matth. 26.

Eiusdem robur, & potentia.

Propositæ aduentu regni Dei alioqui æterni dubitationis prima solutio quorundam.

Ea quid incommodi habeat.

Gen. 11. Infra. 19. Exod. 7. 8. 9. 10. 12. & 14. Dan. 4.

Alterâ cõmodior solutio, ac certior.

Regni Dei quod petimus, quod initium, & finis.

1. Cor. 15.

Ille posterior sensus quam congruus, ac probabilis sit

bylonicæ structores, & infames illas quinque ciuitates, & Ægyptios affligentes populum Dei. Cõstat etiam, Regem Nabuchodonosor bis confessum fuisse Dei regnum. Multi etiã Græci & Philosophi Romaniq; de regno Dei cognouerunt, & philosophati sunt, scriptisque tradiderunt: omnes etiã præter paucos, Dei providentiam asseruerunt, mundũ hũc vniuersum, & præsertim res humanas, tanquam regnum quoddam suauissimè à Deo tanquam à Rege, atq; sapientissimè disponi & gubernari cognouerunt.

Quare, meo iudicio, pleni & certius huic dubitationi satisfaciemus, si dixerimus, hũc non esse sermonem de regno illo vniuersali, quo Deus vniuersis nationibus imperat, sed de regno quodam peculiari & singulari, quo Messias Rex promittitur regnum nouum instituturus, in quod non solum Iudæi, sed Gentes etiã sint conuocandæ ex vniuersis mundi partibus; quos tanquam Dei filios & sibi charissimos fratres sit gubernaturus, & per Euangelium instructurus, & per Sacramenta sanctificaturus, & æterna vita, id est, sui visionem etiam in corporibus suscitatis, & glorificatis remuneraturus, hoc est, regnum Dei, siue regnum cœlorum toties in Euangelijs decantatum & celebratum, totq; parabolarum similitudinibus inculcatũ. Atq; hoc regnum initium habuit à Christo & Apostolis, & finem habebit, cū Christus tradiderit Deo & Patri regnum, & euacuauerit omnem principatum & potestatem, & virtutem, ut ait Apostolus: quod quomodo sit intelligendum, infra explicabitur. Atque hic sensus mirificè congruit cū his quæ præcedunt, & quæ sequuntur. Etenim dicere, Pater noster qui es in cœlis, tantum filiorum est, & in gratiam Dei receptorum. Dicere, sanctificetur nomen tuum, non est, Pagani, aut Iudæi, sed eius qui nouit quanti sit gloria Dei facienda, & nomen eius illustrandum. Idem ostendit quod sequitur, Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra: nam facere voluntatem

Dei utcunque, omnium est: at facere, quomodo fit in cœlo, eorum tantum est, qui hoc Dei regnum spirituale agnouerunt. ¶ Iam verò, sicut non semel dictum est, pluribus modis dicitur regnum Dei, siue regnũ cœlorum. Nanque in primis accipitur pro ipso Christo, Rege & autore huius regni. Ideò cum à Iudæis audisset, In Beelzebub Principe demoniorum eicit demonia; dixit, Si ego in digito Dei eicio demonia: profecto peruenit in vos regnum Dei, vocas se ipsum regnum Dei; tanquam ille qui delibando demonia, comparabat sibi regnum Dei. Se ipsum etiam liberè confessus est Regem coram Pilato, & Pilatus titulo illum Regem esse declarauit. Turbæ etiam in ingressu eius solenni in die Palmarum clamabāt, Benedictum quod venit regnũ patris nostri David, hoc est, Messias filius David, & in eius regno adũbratus. Idem interrogatus à Phariseis, vel serid, vel exderisione, vel curiositate, Quomodo venit regnum Dei? quasi diceret, Te iam dudum, multumq; de regno Dei differentem audiuimus; & populo quasi persuasum est, te esse Messiam: si ergo tu is es quem expectamus; quando tandem incipies regnare? nihil enim in te Regium præferens: respondens eis dixit, Non veniet regnũ Dei cum obseruatione: neque dicent, Ecce hic, aut ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est: significans Dominus: Non veniet more regni mūdani cū pompa, & fastu, & satellitibus, ut vos cogitatis: & aliquando Apostoli cogitabant; & Herodes nato Rege Iudæorum commotus est. Nō veniet, ut possit obseruari vel tempus, vel locus, vel ut verè possit dici, Ecce hinc habet aulam, illic habet exercitum, huic aut illi ciuitati dominatur. Ecce enim regnum Dei intra vos est, quasi dicat, Animas potius fide, spe, & charitate regit Messias, quã corpora: aula eius sunt corda humana, in quibus per fidem habitat, sicut regnum peccati & demonis, cui opponitur, in cordibus est: aut certè is, de quo vos quaritis, in medio vestrum est. Quibus verbis apertè se-

Regni Dei variæ accep-tiones.

Luc. 11.

Ioan. 18. Infra. 19. Mar. 11.

Luc. 17.

Quid illud: Non veniet regnum Dei cum obseruatione, Ecce enim regnũ Dei intravos est.

Matth. 2.

Luc. 17. regnum Dei vocavit; quod & constantur illa verba sequentia, cum ait: *Venient dies quando desideretis videre unum diem Filij hominis: & non videbitis.*

Infra. 23. Ioseph etiam ab Arimathia, dicitur vir bonus & iustus, qui expectabat & ipse regnum Dei, id est, adventum Messiae, cuius expectatione omnes iusti tunc tenebantur.

Secunda regni Dei accipio. **Ioann. 18.** Secundum regnum Dei accipitur pro ipsa Dei Ecclesia, quae tanquam populus subditus huius tanti Regis est, & in ea regnat per Fidem, & Euangelium, de quo Dominus; *Regnum meum inquit, non est de hoc mundo.* Nam qui Christum profitentur, renuntiant Satanæ & mundo, & spectant ad regnum Dei; quod quia de caelo venit, ait, *Regnum meum non est hinc:* de quo regno aiebat Dominus, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei,* id est, effici membrum Christi, & pars Ecclesiae; & Paulus ad Colossenses. 1. Eripuit nos de potestate tenebrarum, & transfudit in regnum Filij dilectionis suae; & Dilectus in Apocalypsi, *Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabimus super terram;* & Angelus, *Regnabit in Domo Iacob,* scilicet in Ecclesia. De hoc dixerunt Iudei, *Nolumus hanc regnare super nos,* quasi diceret, *Nolumus esse huius regnum.* In hunc sensum ait Dominus, *Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius:* quod etsi de Christo ab illis ablato, siue de Euangelio, quod illis est absconditum, intelligi valeat, proprie tamen regnum Dei vocat gubernationem vineae, siue Ecclesiae Dei, quae ab illis sublata est, & alijs ministris, id est, Apostolis, commissa. Habet hoc regnum suam legem, suos ministros, supplicia sua, quibus rebelles afficit, tum in praesenti per excommunicationem, tum in futuro per gehennam ignis: Habet suum tribunal, in quo causae spirituales animarum aguntur, nimirum Sacramentum Pœnitentiæ. Habet sua privilegia & immunitates. Habet suam mensam Regiam, quae in Sacramento Eucharistiæ proponitur. Habet suam libertatem, & præ-

mia æterna; ita ut veri regni imaginem & similitudinem gerat. Habet etiam suos hostes, quibus cum perpetuo belligeratur, Dæmonem, Carnem, & Mundum. Habet suos rebelles & contumaces, Hæreticos & excommunicatos omnes. Habet denique subditos, quorum est pendere Regi tributum per fidem, spem & charitatem, & bonorum operum studium. Tertio accipitur pro ipso Euangelio, & fide siue gratia, quae per illud porrigitur: & in hunc sensum Apostolus dixit; *Non est regnum Dei escæ & potus; sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto;* & iterum; *Non enim in sermone est regnum Dei; sed in virtute.* Eodem sensu dicitur Act. 19. Paulum disputasse & suasse de regno Dei: & ad Colossenses. 4. eos qui erant ex circuncisione, dicit esse adiutores suos in regno Dei, id est, Evangelico ministerio. Eodem significato dictum est à Domino, *Quisquis non acceperit regnum Dei velut paruulus, non intrabit in illud;* & *Sicite paruulos venire ad me: & ne prohibueritis eos: talium enim est regnum Dei;* Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei; & Mar. 12. *Videns quendam Scribam quod sapienter respondisset, dixit illi, Non es longè à regno Dei,* id est, ab Euangelio, & doctrina eius. Quarto accipitur regnum Dei pro mercede vitæ æternæ, siue gloria cœlesti: de qua, *Beati pauperes spiritu: quonia ipso est regnum cœlorum;* &, *Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cœlorum;* &, *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei;* & Dominus in die iudicij dicturus est; *Venite benedicti Patris mei, poscitede paratum vobis regnum à constitutione mundi:* & iterum, *Tunc iusti subgebut sicut Sol in regno Patris eorum:* & Apostolus, *Neque fornicarij, neque idolis seruietes, &c. regnum Dei possidebunt:* ac Petrus, *Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri & Salvatoris Iesu Christi:* & sexcetera huiusmodi sunt loca: & Latro in Cruce Christum agno-

Tertia regni Dei significatio. Rom. 14. 1. Cor. 4. Act. 19. Infra. 28. Coloss. 4. Mar. 10. Ibidem. Luc. 9. Quarta, & vltima. Matth. 5. Matth. 7. Act. 14. Matth. 25. Matth. 13. 1. Cor. 6. 2. Pet. 1.

Luc. 23. In regnum suum quado venerit Christus. **Matth. 16.** Latroni Christus in Cruce regnum cur promiserit & Paradisum. **1. Cor. 15.** Regnet nunc quomodo Christus. **Ephes. vlt.** Quos Christus inimicos ponet sub pedibus suis.

uit Regem, cum dixit, *Domine, memeto mei, cum veneris in regnum tuum.* Nam intrauit Christus in regnum suum (quod ad corpus attinet) in die resurrectionis, quemadmodum cum ostendit corpus gloriosum in monte transfiguratus, dixit; *Sunt quidam de his stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo.* Quamquam latroni Dominus illo eodem die promiserit regnum, quo indicaret, se regnum in seipso, etiam crucifixo, habere, quod ad animam attinet, & potestatem habere illud communicandi cum alijs, quos sua gloria detecta & declarata reddidit beatos. Tamen hoc regnum tunc perfectum erit, ut Apostolus testatur, quando novissimè inimica eius destruetur mors; & totum hominem secundum utramque partem beabit. Ait enim Paulus, *Deinde finis, quum tradiderit regnum Deo & Patri, quum euacuaverit omnem principatum & potestatem & virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Novissimè autem inimica destruetur mors. Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Quum autem dicat, Omnia subiecta sunt ei: sine dubio prater eum, qui subiecit ei omnia. Quum autem subiecta fuerint illi omnia: tunc & ipse Filius subiectus erit ei qui subiecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.* Hæc Paulus. Vbi notandum est, in primis Christum regnare usque ad diem resurrectionis: sed tamen eius regnum non esse pacificum aut quietum, sed plenum bello & contentione. Regnat enim pugnando, & debellando hostes, donec ponat illos sub pedibus Patris sui. Hoc autem tunc erit, quando euacuaverit omnem principatum & potestatem: per quæ non intelliguntur soli Dæmones, qui Principes mundi dicuntur & potestates, qui non cessant bellum indicare regno Dei, sed etiam Principes infideles & pagani, qui potestate & copijs abutuntur, & regnum Dei, atque adeo nomen Christianum, nituntur extinguere, & regnum dæmonis, quantum possunt, amplificare conantur. Enumeratur inter inimi-

cos regni Dei mors ipsa, Deus enim mortem non fecit: sed invidia Diaboli mors introiit in orbem terrarum: Christi autem potestas supra mortem, probatur ex verbo David, qui dixit; *Omnia subiecisti sub pedibus eius.* Et quia dixit omnia, nihil excludendo, etiam ipsam mortem subiecit pedibus Filij: qua destructa in Filio Dei, & in omnibus membris eius, regnum Dei erit perfectum.

Dicitur autem Filius tradere regnum à se comparatum, Deo, & Patri: quia se ipsum in omnibus membris suis, & fidelibus, in quibus regnum Dei situm est, Patri tradet, & seipsum cum illis subiciet pedibus eius. Quasi dicat Filius, Pater, complacuit tibi ponere omnia sub pedibus meis: & ego subdo me ipsum tuis cum omnibus his, qui fidem in me habendo in te crediderunt, & per me, tanquam per ostium, ingressi sunt in regnum tuum. Quod ideo perfectum est, quia non habet amplius inimicos vel rebelles; non est subiectum infidijs, aut periculis; non habet bella aperta, aut seditiones occultas; extra illud iam sunt omnes impij, & hypocritæ: non sunt in eo vlla peccata, aut scandala. Intellige autem hanc subiectionem Filij, quod ad Humanitatem attinet: nam quantum ad Divinitatem, par est per omnia, & æqualis Patri, & Spiritui sancto Filius, & toti Trinitati Humanitas subditur. Quod ait, Filium tradere Patri regnum, non ita intelligas, ut se ipsum illo spoliaturus sit: nam quemadmodum Pater Filio contulit vitam, & sapientiam, neque tamen se illis spoliavit; ita Filius tradidit regnum Patri, nequaquam illud à se alienando, sed ut Imperator Romanus, qui prouintias bello, & sanguine comparatas, atque adeo se ipsum, Republicæ subiciebat, atque submittebat: ita Christus Patri.

Cum verò dixit: *Erit Deus omnia in omnibus,* eum habet sensum, quod in nulla re cernentur effectus nisi diuini: neque peccata nisi punita. Videtur mors mortua, vita immortalis, lætitia sempiterna, lumen sine tenebris, spectabuntur Angeli, Patriarchæ,

Sap. 2. Psalm. 8. 1. Cor. 15. Quomodo Christus regnum tradat Deo, & Patri. Ioann. 10. Vnde regnum erit Christi perfectum. Christus etiam ut Patri subiciatur. Quomodo accipiendum: Cum tradiderit Christus regnum Deo & Patri. Ioan. 5. Deus ut erit omnia in omnibus. Esai. 61.

chæ, & Prophetæ, & Apostoli, & denique omne bonum, excluso omni malo.

Cum igitur tot modis accipi possit regnum Dei, iam superest inuestigare, quæ sit germanior huius vocis in hoc loco acceptio, cum dicimus: *Adueniat regnum tuum*. Quibus verbis non est verisimile nos postulare regni Dei aduentum in primo significato, quia, velimus nolimus, & venit hæcenus, & veniet: etsi illo modo interpretentur Ambrosius, Hieronymus, & Caietanus; qui vult, illam particulam positam in tertia petitione, *Sicut in celo, & in terra*, extendi ad duas priores: sed ita hæc secunda petitio aduentus regni non esset diuersa à priori de sanctificatione nominis, aut à tertia, *Fiat voluntas tua*.

Rursus, non est probabile, quod petamus Christi aduentum iam factum, vel aduentum doctrinæ Euangelicæ, quæ iam per totum orbem disseminata est: nam *In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terra verba eorum*, vt Cyprianus interpretatur.

Illud igitur reliquum est, vt regnum Dei pro militanti Ecclesia accipiat, vel pro mercede vitæ æternæ, & cœlestis gloriæ, ad quam aspiramus, vt Augustinus, & Chrysost. & Theophylactus testatur. Nam etsi Dei Ecclesia, quæ regnum eius est, à tēpore Christi cœperit, & per Apostolos fuerit propagata; vult tamen Deus, vt nostris precibus & votis huius regni perpetuitatem, atque amplificationem expetamus. Nā vt regna terrena armis comparatur, ita regnū hoc cœlorū armis spiritualibus orationū, & lacrymarum, sanctorum quæ desideriorum conseruatur, augetur, & perficitur. Post diuini ergo nominis sanctificationem, quæ primum locum in cordibus nostris habere debet, secundus, & illi proximus est esuries & sitis salutis animarum, neque tantum propriæ animæ, sed omnium. Vt nihil sit aliud dicere, *Adueniat regnum tuum*, quā petere vt Ecclesia Dei propagetur, numero, & meritis fidelium augeatur;

Iudæi atque Pagani discussis ignorantia tenebris in hoc regnū se recipiant; peccatores ad cor redeant; iusti maiores progressus in iustitiæ operibus faciant; pastores & ministri verbi Dei, tanquam veri operarij, qui opere, & sermone potentes sint, ad eam destinentur. Nihil aliud petimus his verbis, quā vt demones, huius regni hostes capitalissimi, destruantur, eorumque insidiæ, & impij conatus Angelorum ope cōfringantur; Turcarum, & Paganorū, qui nobis molesti existunt, imperiū imminuatur, atque debilitetur; hæreticorum, ac schismaticorum artes & machinamenta nobis detegantur, & in eorum capita recidant. Denique postulamus, vt quicquid promouere potest regnum Dei, nobis doneatur; quicquid verò impedire, aut infestare illud potest, summoueatur.

Si verò regnum Dei pro statu Ecclesiæ triumphantis, in qua regnant omnes, qui ad illam admittuntur, & à Christo Rege ad regnum paratum à constitutione mundi vocatur, quod recipiunt tanquam mercedem & coronam suorum meritorum, accipiamus; rectè post diuini nominis gloriam illud expetimus: tūm quia regnum illud absolutè perfectum est, omniq̄ ex parte beatum, & quod maximè vox regni Dei significat. Deinde quia hoc consonat cum præcepto Christi dicentis: *Primum querite regnum Dei, & iustitiā eius: & hæc omnia adiciuntur vobis: & cum votis & desiderijs Sāctorum, quorum est dicere, Cupio dissolui, & esse cum Christo, quorumque est per multas tribulationes in illud intrare. Nā etsi Sancti & fideles tales sint, in quibus Deo modò regnet, & ipsi per liberum arbitrium illi operantes atque deseruientes quodammodò in se ipsis regnent, iuxta illud Ecclesiæ, *Seruire Deo, regnare est*: non ignorantes tamen, hoc regnum coniunctum esse cum bello contra mundum, & Satanam, atque adeò contra carnem propriam, & cum multis periculis & laboribus esse annexum; meritò qui ciues sunt Sanctorū, & domestici Dei,*

Esa. 46.

Quam aptè regni Dei, id est gloriæ cœlestis aduentus post diuini nominis sanctificationem postulamus.

Matth. 25.

Philip. 1.

Act. 14.

Ephes. 2.

ad illud

Regnū Dei, & regnum Christi in quibus duobus regnis fuerint abūbrata.

ad illud cœleste regnum suspirat, illud affectant & amant, omniq̄ studio ante omnia diligunt & requirunt; cum intelligant, illud omni ex parte esse pacatum atque tranquillum, & potius regnum Dei, quā regnū Christi, quod cum bello & seditione coniunctū est: vt diximus ex Paulo. Regnum autem Dei delineatum fuit in illo Salomonis quieto & pacato, sicut regnum Dauidis turbulētum & inquietum, Christi regnum adumbrat. Est autem perinde dicere, *Adueniat regnum tuum*, ac petere si dei, Spei, & Charitatis augmentum, bonorum operum cumulum, victoriam tentationum, patientiā in perferendis malis, in bonis perseverantiam, iugemque & assiduā ad Deum deprecationem, tūm pro nobis, tūm pro alijs exposcere, quo tandē ad illud cœleste regnū possidendū perfruendumque peruenire mereamur; vt eius rei gratia quamprimum animi qui in Purgatorio detinentur, liberati, ad illud euolent. Hæc de secunda quæstione.

Superest breuibus tertiam explicare, quorsum scilicet Dominus dixit, *Adueniat regnum tuum*; & non potius, *Adueniamus in regnum tuum*, vel, *Introduc nos in regnum tuum*, vel, *Da nobis regnum tuum*, velut ipse Christus dixit, *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum*? Dicendum est; nō posse nos in regnum Dei introire, nisi prius regnū Dei venerit ad nos: neque in illud ascendere, nisi prius ad nos descēderit; neque posse nos regnum Dei apprehēdere, nisi prius illud nos apprehenderit. Nec enim,

v.g. accipiendo regnum in prima significatione pro Christo, ad illud nos peruenire possemus, nisi ipse prius homo factus ad nos descēderet, teq̄ ipsum expectandum, fideque adipiscendum proposuisset. Ideò ipse dicebat; *Appropinquauit in vos regnum Dei*: nō inquit: Vos appropinquatis regno Dei. Neque rursus quisque in hoc regnum admitti, & eius pars effici possit, nisi antea Christus tāquā Pastor bonus quæreret nos vt errantes oues, & in ouile regni sui reduceret. Neque etiam in vitam æternā, in qua est perfectio regni Dei, nos possemus quouis modo ascendere, nisi prior gratia Dei in nos descēderit. Vnde Paulus dixit, *Gratia Dei, vita æterna*. Quoniā igitur Deus præuenit vos in benedictionibus dulcedinis, neque nos priores fuimus in diligēdo, sed ipse prior dilexit nos, & prior quæsiuit nos, & ob hoc ipsum Apostolos misit in vniuersū orbem ad disseminandum Euangeliū, & participandam Dei gratiā, & porrigendum Christi lumen: meritò dicimus; *Adueniat regnum tuum*. Et hac humili confessione, qua Dei gratiā nos præuenire profiteamur, meritò digni efficiamur, quos Deus sic precantes exaudiat, & vt regnet modò in nobis per gratiam, quæ gloria est inchoata: & postea regnet per gloriam, quæ gratia est consummata, nos electos & vocatos, & iustificatos ad sui regni consortiū admittendo, per gratiam Domini nostri Iesu Christi, cui est cum Patre, & Spiritu sancto par gloria, honor, maiestas & imperium in secula seculorum. Amen.

Supra. 10.

Ioann. 10.

Luc. 15.

Rom. 6.

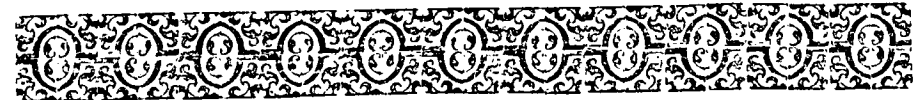
Psalm. 20.

1. Ioann. 4.

Matth. vlt. &

Matth. vlt.

TRACTATUS XLIX.

In illa verba: *Fiat voluntas tua, sicut in caelo, & in terra.*

PETITIO Hæc non omnino est eadem cum præcedenti, sed aliquid ab ea distinctum, imò potius illam consequens. Nam tunc dicitur aliquis regnare in aliqua provincia, cum eius dicto & volutati obediunt omnes. Cum igitur Deus in Ecclesia regnet: par est, ut in ea Dei voluntas fiat. Ad hæc, nulli in Ecclesiam Dei, quæ regnum Dei est, aditus patet: vel eius pars vel membrum effici potest, nisi illa quæ præscripta Deus ad ingressum in regnum & ceremonias sacras, quas ipse sua voluntate constituit, ut Baptismum & catechismum, qui illum præcedit, obseruet. Rursus ad æternam gloriam regnum nemo potest peruenire, nisi mandata Dei & Ecclesie, in quibus patefacta est Dei voluntas, & cætera omnia quæ ad pacem, & Ecclesiasticam spectant disciplinam, seruare contendant. Ideo iure factum est, ut precationem illam, *Adueniat regnum tuum, consequatur petitio hæc: Fiat voluntas tua, sicut in caelo, & in terra.* Hinc Chryost. *Vides ne optimam consequentiam? Nam cum desiderium imperavit futurorum, atque ad perfectionem illam nos iusserit semper vrgeri: quando tamen illuc non pergimus, etiam hic degentes iubet conuersationem cum cæli habitatoribus habere communem. Nam desiderari quidem conuenit cælos, & ea, quæ habentur in cælis: tamen & antequam superna illa præstetur habitatio, cælum quodammodo fieri iussit in terra, ut scilicet tales sint etiam dum in ea degunt, ita & omnia faciant, & loquantur, quasi qui prorsus cõuersentur in caelo. Ita ille magnus Pater. Huic autem postulationi posset aliquis obijcere; quia ratione id pre-*

camur, quod siue petamus, siue non, omnino futurum est? Etenim Dei voluntatem fieri seper, quis valeat ignorare, qui sacros codices legerit? Scriptum est enim: *Omnia quaecumque voluit Dominus fecit in caelo & in terra, in mari, & in omnibus abyssis.* Et iterum; *Deus autem noster in caelo omnia quaecumque voluit, & fecit;* & Salomon eius filius: *Multa cogitationes in corde viri; voluntas autem Domini in æternum permanebit;* & Apostolus, *Voluntati eius quis resistit?* & ad Ephes. *Operatur omnia secundum consilium voluntatis sue:* & Mardocheus piè dixit: *Domine Rex Omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita, & nõ est qui possit tua resistere voluntati.* Et Esaias; *Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet.* Quid igitur est quod petamus, *Fiat voluntas tua?* num ut Deus noster quod vult faciat? Nihil minus. Voluntas enim Dei semper fit, etsi nos, ut fiat, nunquam poscimus. Non ergo petimus Dei voluntatem perfici, quæ omnipotens est, & omnium quicumque illi rebellauerunt, victrix, & vltrix: ut Angeli primi peccantis, quem caelo deturbauit, & præcipitauit in profundum inferni; ut primorum parentum, quos ut contumaces de paradiso expulit; ut Pharaonis, quem resistentem cum toto exercitu suo in Mari rubro submersit; ut Nabuchodonosor, quem rebellem, & superbum omnifensu priuauit humano, & in feram commutauit. Denique ut Iob ait: *Quis resistit ei, & pacem habuit?* quasi dicat; Potest quis Deo resistere, sed magno cum suo malo: nam pacis nomine Hebræi omnia bona complectuntur. Hinc Dominus resistentes sue volutati deplorans Iudæos, ait;

Dei sine nobis faciendâ alioqui, cur petimus fieri voluntatem? Psal. 134. Psal. 113. Prou. 19. Rom. 9. Ephes. 1. Esther. 13. Esai. 46. Quam efficax sit voluntas Dei. Esai. 14. Gen. 3. Exod. 14. Dan. 4. Iob. 9. Pacis nomine omnia bona complectuntur Hebræi.

Quoties

Hanc petitionem à superiori esse distinctam ostenditur.

Illâ hæc proximè cur sequatur secundum Chryostomum.

Chry. hom. 20. in Mattheum sub init. tom. 2

Matth. 23. Quoties volui congregare filios tuos, quem admodum gallina congregat pullos suos sub alas suas, & voluisti? quia nimirum præsciebat futura mala quæ illis imminerebant, eo quod voluntati diuine repugnassent. Propterea subdit; *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* Est autem Dei voluntas omnipotens, quia ut dicitur in libro Sapientie, *Subest tibi cum volueris, posse id est, Tam promptum est tibi posse, quam velle: quod nullo potentissimo Regi, aut Monarchæ contigit.* Multa enim volunt, quæ non assequuntur: vellent enim ditionem suam amplificare, hostes subigere; & plerumque non possunt. Aliud ergo per hæc verba petimus, nempe ut nos facere possimus, quod à nobis fieri vult Deus. Vnde Cyprianus; *Dicimus, Fiat voluntas tua, sicut in caelo, & in terra: non ut Deus faciat quod vult, sed ut nos facere possimus, quod Deus vult.* Nam Deo quis obstitit, quo minus quod velit, faciat? Sed quia nobis à diabolo obstititur, quo minus per omnia noster animus, atque actus Deo obsequatur; oramus; & petimus ut fiat in nobis voluntas Dei: quæ ut fiat in nobis, opus est Dei voluntate; id est, ope eius, & protectione; quia nemo suis viribus fortis est, sed Dei indulgentia, & misericordia tutus est. Talia Cyprianus. Quæ ut magis explicentur, constitutendum est, duplicem à Theologis assignari Dei voluntatem: alteram quidem, quam vocant absolutam, siue beneplaciti, quæ Deus vult aliqua omnino euenire: quod ut commodius fiat, applicat causas determinatas, quæ huiusmodi determinatum, & necessarium euentum producant, tam in vniuerso mundo gubernando, quam in electis, siue prædestinatis, quibus necessaria, & idonea adiumenta & præsidia ad salutem comparandam præparauit, ut certò determinatam salutem assequatur. Hæc autem voluntas semper fit, & quod ad vniuersum gubernandum spectat, semper fiet sine nostra precatione: & quantum ad electos idem contingeret, nisi precatio, ut via, & ratio consequenda salutis esset præstituta, & ordinata. Nam tunc

omnino est necessaria, & seper fiet, quia Deus de his ita constituit: Quia volo his certum finem gloriæ concedere; volo & rationes, & instrumenta opportuna adhibere. Nam sine his neminem saluat, etiam absolutè electum. Quod si eiusmodi precatio non esset in eum finem à Deo instituta; possemus tamen ex amore & beneplacito eum orare ad finem salutis commodius assequendum. Præter hæc est alia Dei voluntas, quæ dicitur Signi, siue voluntas Antecedens, quæ, nondum in oculis suis meritis vel demeritis hominum præuisis, benignè, & sub conditione voluit illos in Christo à peccatis mundare, & in salutem prouehere æternam: si quidem nos gratia eius, & fide præuenti mandata eius custodiamus, & alia ad hunc finem constituta præsidia acceptemus, neque aliter salutem æternam consequere de creuit. Nam hæc voluntate dicit, Volo tibi dare vitam æternam, si velis mea gratia aditus seruare mandata. Et ponit in nostra voluntate hoc situm esse: itemque ponit, Deum præuidisse creaturam rationalem, & finem gloriæ, & adiumenta ad illum præfixa; nondum tamen videre pro illo temporis puncto, an viam à se præfixam ambulet, nec ne. Et quomodocumque hic accipiatur voluntas, opus est per Hebræam phrasim intelligere id quod Deus vult: nam propriè voluntas Dei, cum sit æterna, & ipsemet Deus, non fit. Ergo fiat voluntas tua, id est, id quod vis, siue voluntate antecedenti, siue consequenti, siue signi, siue beneplaciti. Hanc igitur Dei voluntatem bonam antecedentem ita petimus fieri, ut nostra mala voluntas, quam nõ nisi liberè saluare decreuit, diuinam illam suam ac bonam non impediatur; quæ ut talis, id est, ut cognita tantum natura à se condita, cognitisque fine & subsidijs ad illum necessarijs, non potest velle poenam ullam, sicut nec culpam, quia alioqui placeret ei malum per se, id est, quatenus malum est: quod logè alienum est à Diuina voluntate, de qua dicitur; *Non Deus*

Condicio prædestinationis requisita

Voluntas signi, seu antecedens quam illa

Hebræismus.

Dei quoque antecedens voluntas quomodò fiat.

Psal. 5.

Dei quoque voluntas quam potens. Sap. 12.

Cum dicimus: Fiat voluntas tua, quid postulamus.

Cypria. ser. 6. de orati. Dominica.

Dei voluntas beneplaciti, Theologis quænam.

Hæc quomodò voluntas Dei fiat.

Tom. 5.

L1

volens

Sap. 1.

volēs iniquitatem tu es; & rursus, Quoniam Deus mortem non fecit, nec latetur in perditione viuorum. Hęc autem, quam hęcenus assignauimus, voluntas, antecedens. Damasceno dicitur, quā aliquid vult Deus non comparando ad alterū; quā ratione Deus vult creaturę suę bonum, ei que illud pręparat, & non vult ei malum; nec velle potest: quāquam voluntate consequente, quā volumus aliquid ad aliud conferendo, velie effectum glorię æternę iuste promerenti conferre, vel pœnæ æternę demerenti. Docet autem Episcopus Abulensis, voluntatem Dei antecedentem nunquam impleri, nisi quādo incidit cōsequenti: quod verū est, modō intelligat, Deū absolute velle quę vult per comparationem.

B. Damasc. lib. de Ort. fide, ca. 29. in fine. Eadem voluntas qualis Damasceno.

Tostatus in Matth. ca. 6. q. 163.

Tertia eiusdem voluntatis explicatio.

Plinius Nouomen in epist.

Quam Deo odiosa, ac de testabilis propria voluntas.

Quod sic distincto explicare possumus. Antecedens voluntas est, quę vult bonum in se, nullo ordine ad finem, vel instrumentum, nec ad meritum, nec ad demeritum: quā ratione vult omne quod bonum est, & detestatur omne quod malum est. Consequens verō est, quā vult respectu finis, meriti, vel demeriti preiūsi, atque hoc modo vult aliqua ad gloriam suam esse perfecta: atque cōpleta; alia verō non vult esse ita perfecta, quia in eo gloria Dei splendet, & pulchritudo rerum in disparitate consistit. Nihil enim æqualitate inæqualius, vt quidam externus dixit: Hęc igitur voluntate constituit Deus pœnas vel temporales, vel æternas. Cū etiam Theologi distinguant inter voluntatem beneplaciti; & voluntatem signi: preæmur vt fiat voluntas signi, quā per præceptum, vel signum significat, se velle bonum; per prohibitionem se velle, malum non esse: voluntas beneplaciti etiam, quā determinatē vult aliquid, quod bene placeat ei, siue per operationem boni, ad quod iuuat, siue per permissionem vult non impedire malum, quod ex libero arbitrio sequi posset; licet ad illud non inclinēt, & ad id, quatenus malum est; non adiuuet: Quoniam verō in Deo nihil est repugnans, &

voluntas antecedens, ac consequens; beneplaciti, ac signi; absoluta, & sub conditione, inter se pugnare videntur: ideo dicendum est, antecedentem istam, & signi, siue conditionis, non esse verē voluntatē Dei: nec esse determinatam, quā non impletur, nisi quatenus in aliam incidit: ceu voluntas iudicis, quā vellet supplicia nulla esse, determinata non est, quia eam impletet: Voluntas autem consequens ac beneplaciti semper impletur, quia est determinata. Videtur tamen, quod vera, licet non determinata, sit voluntas Dei antecedens: nec repugnat Deū velle diuersa de eodem secundum rationes diuersas: sicut nec iudicis voluntati repugnat, nolle de aliquo, quatenus innocens est, sumere pœnas: at quatenus peccator aliquis inuonitur, & pacem communem offendit, vellet eum punire. Vnde B. Bonauentura in primo sententiarū voluntatem antecedentem, siue illam, quā conditionis dicitur, sub voluntate beneplaciti claudit, & distinguit illam à voluntate signi. Sed vt hęc fiat, oportet orare, quia Deus instituit illam, vt alia multa adiumenta, tanquam rationem & viam consequendi finis, quia tantum per nos stat, quin compleatur, & concordet cum alia. Oramus etiam, voluntatem hanc Dei effici, ne illa impediamus, sed per omnia sequamur, contenti eius sanctissima dispositione, inuocatione in prosperis & aduersis, iudiciorum diuinorum nulla murmuratione, sed veneratione potius, custodia Diuinorum mandatorum, per quę ad gloriam cōtemdamus, eo gradiente nobiscum, & per gratiam vt Deo obediamus, & hosti repugnemus, efficiendo. Graditur autem nobiscum Deus, tum lumen intellectus conferendo, Propheta testante, *Domine mihi intellectum, & seruabor legi tuę: tum propensionem voluntati supereditado, iuxta illud, Inclina cor meū in testimonia tua, & non in auaritiā: tum demum vires communicando, vt non solum velle adiaceat nobis, sed etiam perficere, bonum inuenia-*

Hęc inter se voluntates, Beneplaciti, & signi, vt conueniant, nec sibi contradicant.

D. Bonau.

Voluntatis signi faciendę conditio necessaria.

Quemadmodū Deus graditur nobiscum.

Psal. 118. Ibidem.

Rom. 7.

Psal. 16.

Propria voluntatis quāta pernicies.

Gen. 8.

Eccli. 12.

Scripturę propriam voluntatem quādam damnant.

Esa. 58.

Propria voluntatis in cōmoda.

Quenam sit propria voluntas, ei que; quid repugnet.

Bern. serm. 3. de Resur.

Quam Deo odiosa, ac de testabilis propria voluntas.

mus, & dicere possimus; *Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea.* Rogamusque his verbis, vt nostra voluntas penitus intereat, quę nimirum mala est, radix quę malorum omnium; quā nihil magis à nobis diligitur; & nihil difficilius relinquatur: de qua scriptum est; *sēsus enim & cogitatio humani cordis in malum prona (unt ab adolescentia sua; & Sapiens admonebat: Post concupiscentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere. Si praestes anima concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis.* Et semper inuenies in Scripturis propriam hominis voluntatem damari. Vnde per Esaiam dicitur; *Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce, ad lites, & contentiones ieiunatis.* Et infra: *Si auerteris à Sabbato pedem tuum, facere voluntatem tuam in die sancto meo, & non inuenietur voluntas tua, &c.* Si enim diligenter expendas, inuenies, voluntatem propriam esse, quę omnia diuina, & humana iura confundit, atque peruertit, dum volumus appetitionibus eius facere satis, neque illam voluntati Dei subijcere studemus. Hinc enim odia, inimicitia, cades, bella, atque ad eodē ipsa gehenna. Voco autem propriam voluntatem cū Bernardo, quę non est communis cum Deo, & hominibus, sed nostra tantum, quando quod volumus, nō ad honorem Dei, non ad vtilitatem fratrum, sed propter nos metipfos facimus, non intendentes placere Deo, & prodesse fratribus, sed satisfacere proprijs motibus animorum. Huic contraria est recta fronte charitas, quę Deus est. Hęc enim aduersus Deum inimicitias exercens est, & guerram crudelissimā: quid enim odit, aut punit Deus præter propriam voluntatem? Cesset propria voluntas, & infernus non erit. Ita Bernardus in sensu. Hinc est, vt nunquam simus quieti, sed per totam vitā quibusdam quasi fluctibus agamur; hinc infatigabilis habendi cupiditas, honorum appetitio infinita, voluptatum animi inexplabilis. Cū verō omnia,

quęcunque nostris his appetitionibus optari possūt, assecuti fuerim, tunc nihilo minoribus quā antea persecutionibus agitamur, & de nobis iratus Dominus ait: *Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis.* Cū tamē Dei voluntas, sit sanctificatio nostra, vt docet Apostolus; & ipse sit qui operatur in nobis, & velle, & perficere, pro bona voluntate. Hortatur etiam Romanos, *Nolite conformari huic seculo; sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis quā sit voluntas Dei, bona, & beneplacens, & perfecta.* Id est, vt gustu, & experientia agnoscere possitis voluntatē Dei erga vos: Bonam quidē, quę ex malo vestro eruit bonum vestrum; Beneplacentem verō, & benignā, quia disponit omnia suauiter, & patienter tempus expectat; Perfectam verō, quia miris artibus omnia perducit ad suos fines, & peculiariter homines ad vitam æternā, & gloriam immortalem.

Docuit nos autē Christus suo exemplo omnem nostram voluntatem diuinę subijcere, cū dixit, *Pater, si vis, vel, vt Matthaus ait; Pater, si possibile est (cuius verbi sensus similis est ei Poëtę dicto: Si concessa peto, id est, si quid concessione dignū, ac tuam diuinam decens prouidentia peto) transfer calicem hūc à me: veruntamē, inquit, non mea voluntas, sed tua fiat.* Esaias quoque prædixerat, *Nō vocaberis vltrea derelicta; & terra tua non vocabitur amplius desolata; sed vocaberis Voluntas mea in ea; & terra tua inhabitabitur: quia complacuit Domino in te: & terra tua inhabitabitur.* Quibus verbis significat, Ecclesiā Catholicā ab omnibus fore agnoscendā, quod in ea voluntas Dei impletur: in cuius rei signū tota per ministros suos in Diuinis Officijs, & quibus priuatim rogat, *Fiat voluntas tua.* Rursus eorum, qui Dei voluntatē faciūt, priuilegiū est, vt sint Christi fratres, sorores, & matres: *Quicumque, inquit, fecerit voluntatē Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, soror, & mater est.* Frater quidem, quia fiet particeps regni cœlestis, & æternę hereditatis: Soror,

Psal. 80.

Quę sit voluntas Dei. 1. Thess. 4. Philip. 2.

Rom. 12.

Quenam sit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta, secundum Apostolum. Sap. 8.

Cuius exemplo potissimum propria debemus diuinę voluntati subijcere.

Matth. 26.

Esa. 62.

Primus fructus voluntatem Dei facientium.

Alter. Matth. 12. Faciens quis Dei voluntatem, vt fiat Christi frater, & foror. Dos quoque qualis anime sanctę.

Intelligi vnde dicitur, et prius nos rogare. Quod nihil in nostra voluntate sit quod aduersus diuinam, integram manente humani arbitrij libertate.

quia dotabitur à Christo, vt in propriam sponsam à Deo assumi valeat. Dos verò animæ factæ describitur ab Osea, cum ait: *Et sponsabo te mihi in sempiternum: & sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & in misericordia, & in miserationibus. Et sponsabo te mihi in fide: & scies quia ego Dominus.* Ecce dotem Sponsæ Christi descripta iustitia, facit animam iustam: iudicio, discernit quid sit amplectendū vt bonum: & quid fugiendum vt malum: Misericordia condonat peccata quotidiana, sine quibus vita etiam Sanctorum non traducitur: Miserationibus, quæ sunt effectus diuinæ misericordiæ, ab infinitis periculis eripimur, quibus vita hæc humana plena est: Fide, coniungitur anima suo Sponso tali vinculo, vt nulla creatura eam inuitam ab illo diuellere possit: Scientia, quæ cognoscit Deum, exhibetur certus vitæ æternæ gustus, quo cognoscitur solus verus Deus, & ille, quem ipse misit, Iesus Christus. Denique anima facies Dei voluntatē, efficitur mater Christi, quem in vtero cordis magna cū suauitate, & sine vlla grauitate gestat, quemadmodum Beata Virgo in ventre Christum gestauit: & impletur illud Apostoli: *Glorificate, & portate Deum in corpore vestro.* Alibi etiam ostendit Dominus, quantæ dignitatis sit Dei voluntatem implere, cum rogatus ab Apostolis, vt cibum ederet, dixit: *Meus cibus est vt faciam voluntatem eius, qui misit me, vt perficiam opus eius;* id est, vt ad perfectum Dei voluntatem deducā: rursus cum inquit; *Non possum ego à me ipso facere quicquam. Sicut audio, iudico: & iudicium meum iustum est: quia nõ quero voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.* Ac rursus cum admirarentur Iudæi, quod tam facile peccatores ad se venientes reciperet, neq; tamen homines qui speciem haberent iustitiæ & sanctitatis ita facile susciperet; respondit: *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, non eiecū foras: Quia descendi de celo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem*

eius qui misit me. Deinde explicans quæ sit illa voluntas Dei, subiunxit: *Hæc est enim voluntas eius qui misit me Patris, vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die.* Id est, vt nulla anima, nulloq; corpus pereat. Ad hæc, quæ sit vtilitatis voluntatem Dei facere, declarat Ioannes in Canonica sua, cum ait; *Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. Et mundus transiit, & concupiscentia eius: qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternū.* Vnde Cyprianus in hæc verba scribit: *Quomodo & Deus manet in æternum. Qui in æternum manere volumus, Dei, qui æternus est, voluntatem facere debemus.*

Vides igitur quantis priuilegijs ac prærogatiuis insigniantur, qui diuinæ voluntati obsequuntur? B. rursus Cyprianus in eadē verba, explicans quæ sit voluntas Dei, in huc modum scribit: *Voluntas autem Dei est, inquit, quam Christus & fecit & docuit. Humilitas in conuersatione, stabilitas in fide, verecundia in verbis, in factis iustitia, in operibus misericordia, in moribus disciplina, iniuriam facere non nosse, & factam posse tolerare, cum fratribus pacem tenere; Deum toto corde diligere, amare in illo quod Pater est, timere quod Deus est: Christo nihil omnino præponere, quia nec nobis quicquam ille præposuit; charitati eius inseparabiliter adherere; Cruci eius fortiter, ac fidenter assistere: quando de eius nomine & honore certamen est, exhibere in sermone constantiam, qua confitemur: in quaestione fiduciam, qua congregamur; in morte patientiam, qua coronamur: hoc est coheredem Christi esse velle, hoc est præceptum Dei facere, hoc est, voluntatē Patris adimplere.* Hæc Cyprianus pulchrè & eleganter.

Ac ne fortè, ignota Dei voluntate, & dicendo, *Fiat voluntas tua*, reprobetur precatio tua, quemadmodum filijs Zebedæi dixit; *Nescitis quid petatis;* propterea aduertendum est, quod etsi maximè ignoremus quæ sit voluntas Dei, non potest tamen dānari hæc precandī ratio, *Fiat*

Quarta facietium Dei voluntate vtilitas.

1. Ioh. 2.

Cypri. ser. 6. de orati. Dominic.

Quæ nam sit voluntas Dei, Cypriano.

Deut. 6. & Matth. 22.

Dei voluntas incognita quæ benè petitur vt fiat! Matth. 20.

Ose. 2.

Ioann. 17. Quomodo etiam qui facit Dei voluntatem, fiat mater Christi.

1. Cor. 6. Tertius fructus Diuinæ faciendi voluntatem.

Ioan. 4.

Ioan. 5.

Luc. 15.

Ioan. 6.

voluntas tua; quia omnium gentium & nationum, quæ de Deo aliquid cognouerunt, summus est consensus, voluntatem Dei semper esse bonam, etiam si ad correctionem nostram, vel punitionem, sæpè bella & aduersa inducat. Dei enim voluntas aut semper bona est, aut semper mala; aut interdum quidem bona, interdum verò mala. Non possumus asserere, illam semper malam, de qua testatur in prima sua sententia Salomon; *Sentite de Domino in bonitate;* & Paulus præcipit, vt probemus quæ sit voluntas Dei bona. Non potest etiam dici quod interdum sit bona, & interdum sit mala: quia vt esse Dei transmutationi non est subiectum, nec valet transire in nõ esse; ita neq; voluntas Dei potest à bono mutari in malum. Ex quo immutabilem Dei voluntatem contemplan's Dauid, dicebat, *Bonus es tu; & in bonitate tua doce me iustificationes tuas: & rursus Dominus, Nemo bonus, nisi solus Deus:* qui à bonitate excidere nequit, sicut nec malus effici. Hæc Dei voluntas, lex est immaculata, & sancta, qua Respublica Angelorū gubernatur: de qua Dauid; *Benedicite Domino omnes virtutes eius: ministri eius qui faciunt voluntatem eius;* & Raphael Angelus dixit Tobia; *Quum essem vobiscum, per voluntatem Dei eram: ipsum benedicite, & cantate illi. Videbar quidem vobiscum manducare & bibere: sed ego cibo inuisibili, & potu, qui ab hominibus videri non potest, vtor.* Sic Angelus, vocans cibum inuisibile, qui in vita beata Angelos sustinet, ipsam effectiōnem voluntatis Dei, quam etiam Dominus Ioan. 4. cibum suum vocauit: vt diximus. Cum autem voluntas Dei semper sit iusta & recta, & non vt nostra interdum recta, appetens id quod iustum est, sæpè verò obliqua iniusta desiderans: hinc voluntas Dei est regula sui ipsius, & non eget alia regula, per quam recta efficiatur, quæ admodum nostra voluntas eget. Et quanquam iusta sit voluntas nostra, cum rectum appetit, iniusta verò, cum eam, quæ non conueniunt, exoptat: non sic tamen est

de voluntate Dei dicendum. Nec enim rectè dixeris, Deum idèd aliquid velle quod in se iustum sit: sed p oppositū. Idèd resolute sūt, quia Deus vult illas, quia voluntas Dei est sèpè recta, & regula sui ipsius. Hinc Saul reprobatus est, quæ cognita Dei voluntate, ne in expugnatione Amalech cuiquam viuenti parceret, voluit tamen ad voluntatem propriam, voluntatem Diuinam adducere: & percipit Regi Amalech: quod videretur honestum, & ad magnanimum spectare, seruare vitam Regis: seruauit etiam ad sacrificium multa animalia quæ Deo offerret. Cui meritò dictum est à Samuele; *Melior est obedientia, quam victima.* Velut è conuersò, fraudes, & furta Hebræorum spoliantium Ægyptios auro, argento, & veste pretiosa, celebrantur in Scripturis, quia sciebant, illam esse voluntatē Dei, & iustam, & quæ nulla indiget regula superiori. Nec tantum voluntas Dei semper est bona, & recta, vt dictum est, sed optima etiam atque rectissima; quoniam eius opera optima sunt, & omni defectu carentia; ac proinde reprehendī nequeunt: & tamen est voluntas Dei, etiam si ab homine animali, qui tantum ratione humana constat, minimè agnoscat: at ab homine spirituali, hoc est, spiritu Dei prædito, facile agnoscutur. Ac dicendo, *Fiat voluntas tua*, ponit voluntatē propriam, quæ modò vult vitam, modò mortē; modò pacem, modò bellum; modò bonum, modò malum; Diuinæ bonitati, in qua semper est vita, pax, & omne bonum. Studet etiam homo spiritualis, propriam voluntatē corrigere, & ad Diuinam voluntatem accommodare, non secus atq; illi, qui virgam obliquam ac curuam dirigere volunt; nam quærunt lignum rectum & solidum, & illi alligant virgam tortuosam, vt ita obliquitatem eius corrigant. Debemus igitur voluntatē nostram, sua natura obliquā, Diuinæ voluntati, quæ recta, & solida existit, alligare, & dicere cū Dauid; *Doce me facere voluntatem tuam:* non inquit, *Doce me cognoscere*

Semper bonam, & iustā Dei voluntatem esse. Sap. 1. Rom. 12.

Psal. 118.

Luc. 18.

Psal. 102.

Tobia 12.

Quo cibo Raphael Angelus, vt ipse ait, inuisibiliter uteretur. Ioan. 4.

Aliter Dei, aliter hominis voluntas est bona, atq; iusta.

1. Reg. 15. & seq. Saul cur reprobatus à Domino.

Ibidem.

Exod. 22.

Dei voluntas cur optima atque rectissima.

1. Cor. 2.

Dei, & nõ nostra cur sit facienda voluntas, & quomodo.

Psal. 142.

Regius Pfalltes Dei curpereret non cognoscere, sed facere voluntatem.

Luc. 12.

Psal. 110.

Ioann. 7.

Gen. 22.

Ignoram simpliciter facies qui nosse meruerint voluntate Dei.

Ierem. 27.

Ose. 13.

Ionas. 3.

Diuina voluntas ex tribus agnoscitur.

1. Tim. 2.

Ezech. 18.

Secundum argumentum

voluntatem tuam, quia sciebat praestantius esse, facere voluntate Dei, quam cognoscere: & quia sciebat, feruum scientem voluntatem domini sui, & non facientem, plagis vapulationum multis; sciebat etiam, facientibus Dei voluntatem, diuina consilia detegi, & aperiri: hinc ipse dixit; Intellectus bonus omnibus facientibus eum; & Dominus, Si quis voluerit voluntatem eius facere; cognoscat de doctrina mea, utrum ex Deo sit, an ego a me ipso loquar. Abraham ignorabat quae esset Dei voluntas, cum ei preceptum est, ut filium sibi immolaret: sed quia simpliciter obediuit, meruit cognoscere voluntatem Dei, nimirum se tantarum obedientiae exemplum mundo exhibere voluisse. Praecepit & Ieremiae, ut in collo gestaret catenas publice coram omnibus: qui paruit continuo, & declarauit illi, voluntatem suam esse, ut multi populi, etiam ipsi Iudaei, populus electus, Regi Babiloniae subijceretur. Praecepit Oseae, ut sumeret uxorem fornicariam, & faceret filios fornicationum. Id ubi ille perfecit, declarauit se voluisse illo actu significare fornicationem spiritualem terrae, nempe idolorum, quae consequi debebat cultum. Ignorabat etiam Ionas missus ad praedicandum in ciuitatem Niniue, quid vellet facere Deus; ideo tantopere illi repugnauit: sed postea cognouit, quando ad praedicationem eius Niniuitis poenitentibus, & ad cor reuerfis, pepercit.

Vt igitur ex parte Diuinam voluntatem ac nutum agnoscamus, in primis ad sacras literas oculi mentis conuertendi sunt. Nam in eis quid nolit, quid velit Deus, manifestò declaratur. In eis autem aperte continentur, Deum velle omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire; & rursus, Nunquid voluntatis mea est mors impij, dicit Dominus, & non ut conuertatur a vijs suis, & uiuat? Quoniam verò huic diuinæ voluntati salutis nostrae sitibunda nos repugnare possumus, propterea rogamus, Fiat voluntas tua. Deinde cognoscimus voluntatem Dei ex his, quae aut pra-

cepit à nobis fieri, aut vetuit, aut denique suauit. Nam cum obseruantibus praepcepta, aeternam vitam pollicetur; & consilia seruauit magnum thesaurum in caelo seruatum promiserit; contra verò transgressoribus, aeternae gehennae supplicia comminetur: satis aperte declarauit quae sit voluntas sua. Sed quoniam haec voluntas nostro vitio, aut tentatione daemone impediri potest, & saepe impeditur: rogamus Deum, ut illam non impediamus. Praeterea voluntas Dei agnoscenda est ex his, quae Ecclesia Catholica nobis aut credenda, aut agenda tradit: ita ut Christus dixerit; Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Dixit etiam; Qui Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus. Et eleganter Cyprianus Episcopus & Martyr inquit, Habere non potest Deum patrem, qui Ecclesiam non habet matrem. Habet autem illam pro matre, qui ei obtemperat, eiusque decretis, & mandatis se ipsum subijcit. Nam ab Ecclesia Scripturas ipsas accepimus, & ubi controuersia est de illarum sensu, ab ea nullo modo est discendum. Ab ea etiam habemus Traditiones Apostolicas, Ecclesiasticasque, integrum numerum & legitimum usum Sacramentorum, totamque Ecclesiasticam hierarchiam dispositionem & disciplinam. Ad eò, ut qui Ecclesiae repugnet, diuinæ voluntati palam aduersetur, ut miseri, & infelices haeretici faciunt; qui cum ore dicant, Fiat voluntas tua, factis tamen illi pertinacissimè reluctantur. Quoniam ergo huic diuinæ voluntati per Ecclesiam significatae, suadente diabolo, repugnare possumus, ideo precamur, Fiat voluntas tua.

Sequitur in textu: Sicut in caelo, & in terra. In primis, ut Autor op. imp. in Matthaeum, & Caietanus annotarunt, haec particula non tantum huic petitioni accommodari debet, sed etiam extendi ad duas petitiones praecedentes; ut sensus sit: Sanctificetur nomen tuum in terra, sicut sanctificatur in caelo: Adueniat regnum tuum in terra, sicut aduenit in caelo: Fiat

Matth. 19. Ibidem.

Tertium argumentum.

Luc. 10. Matth. 18.

B. Cyprian. lib. de unitate Ecclesiae non procul à principio. Ecclesia matrem non habens, nec patrem Deum habere potest.

Ecclesia quis habeat matrem

Diuinæ voluntati qui videantur aduersari.

Haec particula: Sicut in caelo, & in terra, cur superioribus etiam duabus petitionibus respondeat. Autor oper. imperf. in Matth. ho. 14. tom. 2. operum B. Chryso. Caietan.

Huius sententiae: Fiat voluntas tua sicut in caelo, & in terra; primus sensus. Aug. homi. 42. de ver. Aug. 10. 10. Psal. 102. & Heb. 1.

Idem li. 2. de ser. Do. in monte. c. 10. in fine, ro. 4. circa finem. Secundus sensus. Psal. 148. Psal. 18.

Tertius sensus.

Cypria. ser. 6. de Oratione Dominica. Cyril. Catechesi 5. mystagegica.

voluntas tua in terra, quemadmodum fit in caelo. Nam ut ibi tantum voluntas beneplaciti Dei fit, neque vlla est ibi voluntas permittens; ita rogamus voluntatem hanc bonam à nobis in terris fieri, ita ut nullus locus, vel minimus, sit permissioni, ut hac ratione nulla, vel pauca peccata fiant.

Deinde aduertendum, plures interpretationes habere posse hunc locum. Prima est B. Augustini, id est, Fiat in terra ab hominibus voluntas, quemadmodum fit in caelo ab Angelis, qui sponte, & ex charitate per omnia Deo obsequuntur, neque unquam vllò, vel minimo peccato Deum offendunt, de quibus Dauid: Potentes virtute, facientes verbum illius ad audiendum vocem sermonum eius. Quod si nos impetrare possemus, haud dubie vitam Angelicam charitate, & puritate plenissimam in terris ageremus. Idem est sensus, si per caelum intelligas sanctos beatos in caelo positos, ut testatur Augustinus de ser. Domini in monte. Altera interpretatio est, ut fiat voluntas Dei tanta constantia, & perseverantia in hominibus, quanta fit in corporibus caelestibus Sole, Luna, & Stellis, quibus ab initio praepceptum posuit, quod non praeteribit: siquidem perpetuo tenore, & inuicta firmitate caeli enarrant gloriam Dei. Quam constantiam si nos in seruandis Dei mandatis obtineremus, nunquam diuinæ per nos contradiceretur voluntati. Tertia, petimus ut fiat voluntas Dei in Iudaeis, & Paganis, qui nihil aliud quam terra sunt à natiuitate sua, & nihil caeleste sapiunt; sicut fit in caelo, hoc est, in regeneratis, & in filijs Dei adoptatis. Sic Cyprianus de Oratione Dominica, & Cyrillus. Et ita charitas in proximos, pro quibus precamur, porrigitur. Ad idem spectat sensus, qui ab alijs assignatur: ut in hominibus iniustis, & peccatoribus, qui terrenis affectibus ducuntur, & terram tantum sapiunt, fiat voluntas Dei, quemadmodum fit in hominibus iustis: qui etsi corpore in terra existant, mente tamen versan-

tur in caelis, & caeli dicuntur. Quartus sensus est eiusdem Augustini li. de serm. Domini in monte: Ut ita fiat voluntas Dei in Ecclesia, quae Deo, ut terra caelo, subiecta est, quae admodum facta est à Christo, qui de caelo venit, & caelestis Homo à Paulo dicitur. Fecit autem Christus voluntatem Patris summa charitate, & perseverantia, factus obediens usque ad mortem; mortem autem Crucis: ita ut factus sit exemplum omnium, qui diuinam voluntatem implere debent. Et ut Paulus ait ad Hebraeos. Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex his, quae passus est, obedientiam: & consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis aeternae. Quintus exponendi modus est, ut fiat voluntas Dei in carne nostra, quae terra nostra est, quemadmodum fit in spiritu, qui caelum nostrum est, & de caelo venit: quod est confiteri manere reliquias in carne nostra, impediens plenam Dei obedientiam, qualis fit in caelo. Quia nihil ita vexat seruos Dei in hac misera vita, quam pugna illa carnis in spiritum, propter quam Apostolus ait: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, & captiuantem me in lege peccati, quae est in membris meis: ac rursus: Non quod volo, bonum, hoc facio; sed quod nolo, malum, hoc ago. Iterum: Infelix ego homo, qui me liberabit de corpore mortis huius? Atque hanc expositionem sequitur Augustinus homi. 42. & ante eum Cyprianus allegato loco: Cum corpus, inquit, è terra, & spiritum possideamus è caelo, ipsi terra, & caelum sumus, & in utroque, id est, in corpore, & spiritu, ut Dei voluntas fiat, oramus. Sic ille. Ex cuius verbis sensus non erit, Sicut fit in caelo, sic quoque fiat in terra; sed hoc modo eque in caelo, & in terra fiat. Praeter dictas expositiones addit Augustinus, per caelum, accipiendum Christum; per terram, Ecclesiam. Cum igitur omnes isti sensus veri in se ipsis existant, nec inter se pugnant, & literae congruere possint, iuxta regulam à B. Augustino assignatam, recipiendi

Quartus sensus. Aug. ubi supra productus est.

Ioan. 3. 1. Cor. 15. Quam perfectè voluntatem Patris fecerit Christus. Philip. 2.

Heb. 5.

Quintus sensus eiusdetti: Sicut in caelo, & in terra.

Piorum quam maxima Crux nunc viuientium. Rom. 7.

Ibidem.

Ibidem.

Aug. 10. 10. Cyprian.

Aug. praedictis locis.

Idem li. 1. de doctrina Christi. cap. 36. tom. 3.

sunt,

funt, maximè cum charitatem foueant.

Quid nos potissimum ad faciendâ uere debeat Dei uoluntatem. Psal. 144.

Nos igitur tanquam filij tanti parentis, studeamus eius mandatis nutibusque parere: nam tunc omnia pro uoluntate nostra ab illo assequemur, si plenè illius uoluntati nos ipsos subiecerimus, sicut per Prophetam pollicitus est: *Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos.* Sancto er-

go timore & pietate Deum profsequamur, eiusque monitis pareamus, ut aliquando contingat nostras omnes uoluntates impleri, namque illa summa censeretur felicitas, cum alicui omnia pro uoto cedunt. Id quod ut eueniat nobis, præstet Dominus noster Iesus Christus, qui cum Patre, & Spiritu sancto omni gloria, imperio, ac felicitate potitur in sempiternis seculis, Amen.

Summa felicitas quæ.

TRACTATUS L.

In illa uerba: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.*

Quid prioribus tribus, quid uerò posterioribus quatuor petitionibus doceamur à Domino.

MVTATVR iam forma loquendi in quatuor sequentibus petitionibus: tres enim priores absolute, & sine personis expressè sunt, nobis non nominatis, neque tamen exclusis, sed implicite quodammodo inclusis: quoniam in precanda sanctificatione nominis Dei, & aduentu regni eius, & perfectione eius uoluntatis, nihil debemus de nobis ipsis cogitare, sed totos nos in Dei gloriam exoptandam couertere: & ideo priores tres petitiones proficisci debent à præcepto dilectionis Dei super omnia: in reliquis uerò quatuor sequentibus licitum est cogitare de nobis, & de Deo: de nobis quidem, ut indigentibus pane quotidiano; de Deo autem, ut illo, à quo sit hic panis expetendus. Et ad nos quidem, ut peccatores conuerti debemus: ad Deum autem, ut qui solus præcipue potest remittere peccata. Ad nos etiam spectare conuenit, tanquam ad fragiles creaturas in hoc mundo positas, tanquam in fornace quadam plena periculorum, & tentationum: ad Deum autem tanquam ad eum, à quo solo possumus opem impetrare ad superandas omnes tentationes, & machinationes carnis, & insidias Satanæ. Postremò, nos ipsos cogitare

debemus tanquam circumdatos, & oppressos innumeris laboribus, & malis infinitis: ad Deum uerò, ut Redemptorem ac liberatorem omnium malorum: atque ita hæc quatuor posteriores petitiones ex charitate, quam nos ipsos propter Deum, & proximos sicut nos ipsos diligere debemus, proficisci debent. Quoniam uerò naturale est, ut parentes, qui filijs vitam dederunt, etiam alimenta, quibus vitam sustinere ualeant, præstent; unde uel infantes in lucem editi uera matris, quibus lactentur, naturali instinctu postulant, nec ad alienas, spretis proprijs parentibus confugiunt: ita filij Dei, qui in principio huius precationis dicunt: *Pater noster, qui es in cælis*, ad eum tanquam ad parentem confugiunt, ut necessaria ad vitam ab eo postulent sustinendam. Quoniam uerò homo corpore & animo constat, & per se quælibet pars suo pane & alimento egere uideretur: propterea tam panem communem, ad tuendum corpus; quam spiritalem ad tuendam animam in uita spirituali, hac petitione postulamur.

Dubium autem est apud Patres, & præsertim B. Augustinum, an de pane corporeo, an uerò de spiritali hic locus sit exponendus. Sed certè

Deum patrem nostrum uocandi, ab eo que panem nostrum quotidianum postulandi necessitas.

Quem panem dari nobis à Deo quotidie petamus. Aug. lib. 2. de ser. Do. in monte. 6. 7. tom. 4.

De Deo quid, de nobis sentire debeamus. Matth. 9. & Luc. 7.

dubium

dubium hoc euacuatum penitus est, & dissolutum. Etenim constat, de utroque esse pane intelligendū: quoniam filius Dei utroque indiget, & utrumque Deus Pater solus præcipue præstare potest.

Si uerò secundò dubium sit, quod de præcipue, & maximè sit interpretanda petitio hæc: nam posset quibusdam uideri de pane corporis potissimum sermonem esse, quia illum homo magis agnoscit; & cum deest, illum hac precatione postulamur: dicendum est, haud propterea euinci, de pane corporis principaliter hunc locum intelligendum. Nam ut infirmi ac pusilli illum magis agnoscunt, & poscunt: ita magni filij Dei, & perfecti illius spiritualis panis desiderio magis tenentur, atque ad illum postulandum amplius excitantur. Cum igitur anima longè corpori antecellat, & spiritus carni: proculdubio statuendum est, potissimum hunc spiritalem panem his uerbis efflagitari, cui tanquam additamentum quoddam hic corporis panis adijcitur; quæadmodum Dominus dixit: *Querite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia* (scilicet quæ ad uitam, & uelutim spectant, de quibus erat sermo) *adijcientur uobis.* Atque hæc temporaria bona satis petuntur ab eo, qui benè operatur: sicut pauper porrecta manu, licet nil loquatur, satis petit. Quod quidem his rationibus euincitur. Tum quia est prima petitio eorum quæ spectant ad nos, & in Nouo Testamento spiritualia præsertim, & promittuntur, & petenda sunt, & quæ postea in hac precatione petuntur, reliqua omnia spiritalia sunt. Deinde quia Patres, ut Cyprianus, Hieronymus, & Ambrosius, quos alij permulti sequuntur, de pane spiritus; atque adeò de sacrosancta Eucharistia, qui cibus est animæ, exponunt. Hinc Hieronymus scribens in 2. cap. epistolæ ad Titum, ait: *Illud, quod in Euangelio secandum Latinos interpretes scriptum est: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, melius in Græco habetur, Panem nostrum inuisibilem; id est, præcipuum,*

Unde costet de pane hic corporeo potissimum non esse sermonem, sed de spiritali.

Matth. 6. Primum argumentum.

Secundum argumentum. Cyprianus prædicto serm. 5. de orat. Dominica. Ambrosius lib. 5. de sacramentis, ca. 4. tom. 4. Hieron. to. 9.

egregium, peculiarem; eum uidelicet, qui de cælo descendens, ait: *Ego sum panis, qui de cælo descendi.* Absit quippe, ut nos qui in crastinum cogitare prohibemur: de pane isto, qui post paullulum concoquendus, & abijciendus est in secessum, in præce Dominica rogare iubeamur. Casianus Collat. 9. cap. 21. Panem, inquit, nostrum in uisibilem, id est, super substantialem, da nobis hodie. Quod alius Euangelista quotidianum dixit: illud nobilitatis, ac substantiæ eius significat qualitatem, quæ scilicet super omnes substantias sit, atque omnes creaturas sublimitas magnificentiæ, ac sanctificationis excedat. Et cap. 24. Videtis ergo, qualis nobis ab ipso, qui per illam exorandus est iudice, orationis sit modulus, & forma propofita, in qua nulla diuitiarum petitio, nulla memoria dignitatum, nulla potentatus, ac fortitudinis postulatio, nulla corporea sanitatis, seu temporalis uitæ mentio continetur. Nihil enim caducum uult à se, nihil uile, nihil temporale æternitatem conditor implorari. Et Cyrillus catecheseos mystagogica. 5. Panem nostrum inuisibilem, inquit, id est, super substantialem, da nobis hodie. Panis hic communis non est inuisibilis, id est, super substantialis. Panis uerò iste sanctus super substantialis dicitur eo quod substantiam animæ confirmet. Panis hic non in uentrem descendit, & in secessum emittitur, sed per totum, ad corporis, & animæ utilitatem distribuitur. Et Augustinus in prædicto loco cum proposuisset duplicem sensum, uidelicet panem corporeum, & panem Eucharistiæ, & priorè exclusisset, quod Dominus dixerit: *No lite solliciti esse quid edatis, uel quid induamini.* Nec potest quisquam de ea re, pro qua adipiscenda orat, non esse sollicitus: & quia dixit: *Querite primum regnum Dei, & iustitiam eius; & hæc omnia apponentur uobis:* Non ait, utique, *Querite primum regnum Dei, & deinde ista querite:* Sed hæc omnia, inquit, apponentur uobis, scilicet etiam non querentibus: Posteriori sensum excludit, quod plurimi in Oriente non quotidie comunicant cænæ Dominicæ, quod sine scandalo Ecclesiæ faciunt: quoniam illud non reprehendit; & illis

Ioan. 6.

Matth. 6.

Casian.

Idem.

Cyri. Iero-solymita.

Eucharistia panis super substantialis, Græcè inuisibilis, cur dicitur.

Aug. lib. 2. ser. Domini in monte. 6. 7. initio. Matth. 6.

Ibidem.

Ecclesiæ mos Orientalis.

exclu-

Ioan. 6.
Cypria. ser. 6.

Tertium argumentum ad probandum panem quotidianum que perimus, esse spiritualem.

Hier. 10. 2.

2. Cor. 5.

Quartum argumentum.

Eorum qui panem quotidianum, corporeum, non spirituale accipiendum esse contendunt, argumeta solvantur.

exclusis, subdit: *Restat igitur, ut quotidianum panem accipiamus spirituale, præcepta scilicet diuina, quæ quotidie oportet meditari, & operari. Nã de ipsis Dominus dicit: Operamini escam qua non corrumpitur.* Cyprian. ser. de Oratio. Domini prima loco de corpore Christi interpretatur hunc panem, quod tunc à fidelibus quotidie frequentabatur, quemadmodum tempore Ambrosij, & Augustini in Occidentali Ecclesia; secundario verò adijcit posse intelligi de corporis pane. Hec illi Patres. Item, quia à tempore Apostolorum, imò ab ipso Christo institutum est, ut ante sumptionem corporis Christi precatio hæc Dominica reciteretur, sicut ex Hierony. lib. 3. aduersus Pelagianos paullo ante produximus. Et sicut ipsa Ecclesia cantat, quæ ait: *Præceptis salutaribus moniti, & diuina institutione formati, audemus dicere: Pater noster.* Quæ verba non tantum referenda sunt ad hoc, ut diuina auctoritate, & præcepto imbuti, audeamus dicere, Pater noster, sed quòd diuinis monitis, & præceptis adstringamur in sacrificio Missæ ante Communionem dicere Orationem Dominicam, ne videatur Christum agnoscere, quotidie secundum carnem panem petentes. Idem præterea euincitur ex ipsis verbis: nam dicimus: *Panem nostrum*, quasi dicat, peculiarem, & selectum filiorum Dei panem, in quo infideles non communicant; at pane corporeo vniuersi, tam infideles, quam infideles, communicamus. Et panis noster non est, sed iumenti nostri, id est, corporis: Tum quia vocat illum, panem quotidianum, siue, ut Græcè dicitur, *ἐπιδησιον*, hoc est, non tantum panem quotidianum, sed etiam supersubstantialem: at communis panis vix substantialis est, cum ad tempus sustineat vitam, nedum supersubstantialis. Deinde quia sequitur: *Dimitte nobis debita nostra:* præposterum autem est, magis esse sollicitos filios Dei de pane corporis, quam de remissione peccatorum. Ad hæc si panis esset quotidianus, minimè opus esset subiungere: *Da nobis hodie:* Et si dixit, *hodie*, non opus esset

dicere quotidianum, sed supersubstantialem, & peculiarem. Nec obstant argumenta, quæ à quibusdam sunt in contrarium. Primum, quia si de spirituali acciperetur panes eadem esset tertia petitio: *Fiat voluntas tua*, atque quarta, *Panem nostrum*: quia Dominus dixit: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem eius qui misit me.* Sed non vident isti, metaphoricè dici præceptorum Dei obseruantiam cibum, eo quòd delectat seruantem, ad illa verò obseruanda panem Eucharistiæ tanquam verum animæ panem vires porrigere, & confirmare. Secundò, si de spirituali accipias, non erat dicendum: *Da nobis hodie*, sed, *da in æternum*, ut disputantes cum Domino Ioan. 6. dixerunt: *Domine, semper da nobis Panem hunc.* Sed isti non considerant, quòd ut manna datum est patribus usque; ad ingressum Terræ promissæ, ita panis Eucharisticus sub accidentibus panis non datur nisi usque ad mortem, per quam ingredimur in Terram viuientium. Tertio agunt, quia nondum erat instituta Eucharistia, quando Christus docuit precationem hanc, & Apostoli non intellexerunt. Respondeo, Ioan. 6. quando disputauit de Pane vitæ dando cum Capharnaïtis Dominus, nondum instituerat Eucharistiã usque ad cœnam, nec illi verba Domini intelligebant eo tempore. Quarto, non est panis quotidianus, quia fideles in Oriente Eucharistiã quotidie non communicabant, ut docuit Augustinus. Verùm hoc nihil euincit, satis est talem panem quotidie cum fructu sumi posse, ut de primitiæ Ecclesiæ fidelibus dicitur Act. 2. Et satis est quotidie sumi spiritualiter, vel etiam Sacramentaliter à ministris Ecclesiæ quotidie pro omnibus sacrificantibus. Quintò, Patres petebant olim panem corporis à Deo, ut Iacob Gen. 28. & Salomon 3. Reg. 8. & Proverb. 30. Sed illi spectabant ad Vetus Testamentum, nos verò ad Nouum. Et nos non excludimus sensum de corporeo pane, ut intelligunt multi Patres, Cyprian. Chrysof. & August. ad

Primum argumentum.

Ioan. 4.

Secundum.

Exod. 16.

Tertium.

Matth. 26.

Quartum.

Aug. loco superior.

Act. 2.

Quintum.

Gen. 28.

3. Reg. 8.

Prou. 30.

Cypria iam citatus.

Chrysof. in Matth. 60.

20. to. 2.

Augus. epist. 121. ca. 12.

tom. 2.

Probam.

Christus verbum Dei æternum panis quàm verè dicatur.

Ioan. 6.

Matth. 4. & Deut. 8.

Marc. 16.

Verbum Dei æternum quomodo sit panis.

Ioan. 1.

Infra. 6.

Matth. 15. Eucharistia, ut Ecclesia canit, cur panis filiorum tantummodo: ubi præfiguratus.

Probam. Ideò est: uterque panis hæc petitione postuletur; potissimum tamen, & principaliter panis spiritualis. Atque ita hunc ordinem exponendi seruabimus: ut presentem locum accuratè primò, quidem, de spiritus pane, dein verò de cibo corporis exponamus. Est igitur in primis panis spiritualis animæ verbum Dei æternum, quod & se ipsum, Angelos, & beatos pacificat, & cibatur, & de quo secundum diuinitatem inquit: *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi*: quod postea, siue voce vestitum, siue scriptura expressum, siue humanitate nostram incorporatum, & auribus fidei acceptum, panis fuit hominem iustificans, & sustentans, de quo Dominus: *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.* Quod Dei verbum in Nouo Testamento dicitur Evangelium, & per Apostolos à Christo destinatos prædicatum est omni creaturæ. Denique hoc verbum, ut magis Dei voluntatem, sapientiam, atque potentiam agnosceremus, incomprehensa arte, & mirabili magisterio sub speciebus panis & vini ad perpetuam rei memoriam usque ad secundum aduentum se edendum, & bibendum porrexit. Verbum igitur æternum, siue in se ipso consistet, siue in voce, siue in scriptura, siue in carne, quia Verbum caro factum est, siue in accidentibus panis & vini positum, de quo dixit Dominus: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*; verè panis est Angelorum; nam illo ipse in cælo vescuntur; verè panis est viuus, qui vitam spiritalem, quæ in fide, spe, & charitate sita est, sustinet, & spiritum nostrum ad æternam vitam, corporis quæ immortalitatem perducit: Verè panis qui de cælo descendit, & non è terra, ut panis communis, ascendit: & qui potestate à Christo cum sacerdotibus communicata, conficitur cœlesti: qui quæ cœlestibus moribus credentes imbut; & cœlestiues facit. Hic est verè panis filiorum, ut Ecclesia cantat, non mittendus canibus, nam filij Dei tantum hoc be-

nedicto, & mystico vtuntur pane. Hic est panis multis figuris, sed præsertim in manna adumbratus, qui peregrinantes Hebræos per quadraginta annos sustentauit, donec ingressi sunt in Terram promissam: ita hic panis, in quo Deus memoriam fecit mirabilium suorum, peregrinantes in hoc seculo Dei filios cibatur, donec per mortem Terram viuientium ingrediantur. Nec obstat, cum Christus instituit Orationem Dominicam, necdum institutam fuisse Eucharistiã, quia semper verbum æternum, siue in se ipso, ut diximus, siue in scripturis, siue in carne positum, cibus, & panis spiritualis fuit: & facile fuit Spiritui sancto declarare, hanc precationem ad Christum ubique positum, sed maxime in Eucharistia esse referendam: quæ admodum per Doctores, & Ecclesiæ usum hanc præcè in mysterio Eucharistiæ recitantis fecit. Hic panis dicitur noster: quia parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis. Et Verbum Dei temporale in voce non loquitur, nisi in nobis, id est, cum Patriarchis, & Prophetis, & filijs Dei, ad nouissimè per se ipsum: Verbum etiam in scripturis constitutum nostrum est: quoniam quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Hic panis cibus est in obscuris, & figuris; potus in claris ac manifestis. Deinde panis dicitur quotidianus, quia quotidie manducandus est: nam non minus anima verbo Dei ad se tuendam eget, quam corpus pane communi: quem qui non comedit, percutitur ut foenum, & arescit cor eius: *Percussus sum*, inquit David, *ut foenum, & aruit cor meum: quia oblitus sum comedere panem meum.* Græcavoce dicitur *ἐπιδησιον*, quæ vocem interpretari possumus substantialem, quemadmodum eruditissimi Græcorum Theologi interpretantur, hoc est, vnicuique nostrum substantiæ congruentem, vel ad quotidianum victum substantiæ nostræ necessarium. Ita Theophy. & Basil. in rego. Breuiori, dicitur, eum qui

Exo. 16.

Psal. 109.

Panem quotidianum Christus quæ apre & verè Eucharistiã rite minime institutam, porrexit intelligere.

Cur panis noster, Eucharistiã, dicitur.

Heb. 1.

Rom. 15.

Eucharistia cur panis quotidianus.

Et dicitur, panis quid Græcis.

Theophy. Basil. in rego. Breuio. interroga. 25. 2. 20.

ad

ad quotidianam essentia, siue natura nostrę sustentationem necessarius est. Atque hoc intellexit interpres, qui vertit, *Quotidianum*. Luc. 11. etiã ante Hierony. & Matth. 6. super substantialem. Codex Syriacus vocẽ habet, quę significat panem sufficientię nostrę, vel indigetię nostrę: quo verbo innuitur, nos panem quotidianum qui sufficiat, petere, non superfluum, vel abundantem. Et quemadmodum *ἄρτος*, significat crastinum diem, vt Act. 7. accipitur ἄρτος ἡμαρῶν: sequenti verò die apparuit, ita *ἄρτος* pro crastino. Ita quidã verterunt: Panem nostrum crastinum da nobis hodie, vt notauit Ambrosius lib. de Sacramentis, & ad hanc significationem respexisse interpretem nostrum, qui vertit, *Quotidianum*: & Hieronymus hoc loco refert se inuenisse in Euangelio secundum Hebręos loco *ἄρτος*, ἡμαρῶν machar, hoc est, crastinum. Vt sit sensus; vt Patres terreni prospiciunt de pane, quo filiorum corpus alatur, etiam in crastinum; ita tu nobis panem celestem, animi cibum non solum in hodiernum prospice, sed etiam in crastinum diem. Hic sensus placuit Erasmo. Sed certẽ iuxta linguę Gręcę Grammaticam nomina Gręca terminata in *ἄρτος*, non descendunt a participijs femininis *ἄρτος*, id est, accedens, & *ἄρτος*, in feminino, sed potius a nomine *ἄρτος*, vt *ἄρτος*, *ἄρτος*, *ἄρτος*, *ἄρτος*, *ἄρτος*, *ἄρτος*, *ἄρτος*. Deinde hæc expositio non tam congruit huic loco, quã prior illa, quotidianum, cum Dominus dixit: *Nolite solliciti esse de crastino.*

Qui verò super substantialem interpretati sunt; vel superessentialem, videntur legisse *ἄρτος*, vel in eum sensum accepisse *ἄρτος*, & de sanctissimo Christi corpore exposuerunt: quod rouera panis est super essentialiam omnem, & substantiam animę. B. Hieronymus hoc loco admonet, pro voce Hebręa ἄρτος Symmachum vertisse *ἄρτος*, id est præcipuum, vel egregium, licet in quodam loco Peculiare interpretatus sit. Quę omnia Verbo Dei in scripto;

siue in voce, vel scriptura, vel carne, vel in Eucharistię Sacramẽto cõstituto mirificẽ quadrant. Et Eucharistia panis est super omnẽ essentialiam, & substantiam mundi, quia verẽ celestis panis est, & viuus, dans vitam mundo, non quidẽ animalem, & corporalem, sed spiritualem, & eternã. Verẽ est super substantialis, quia nõ mutatur in nostrã substantiam, sed potius nos in suam conuertit, diuinosq; efficit; & celestes, cum sit panis diuinus; & celestis. Idẽ verẽ est præcipuus, quia non corporis cibibus, sed animę beatam, & perennem vitam præstans, & non vt manna, quod edentes moriebantur. Vnde & eximus dici potest, quo nimirum nullus dulcior, & quia omne delectamentum in se habet, & vniscuiusq; deseruit. volũtati, præstans illud quod eger. Est etiam peculiaris, quia filijs Dei, qui peculium Domini sunt, peculiariter datus est. Rursus quotidianus appellatur, quia quotidie paratur, & sumitur in mensa Domini, & deberet quisque quotidie sumere, saltem in voto. Vnde Ambrosius exponens hanc particulam Orationis Dominicę, increpat laicos suę etatis, quod more Gręcorum semel tantum in anno communicarent. Et subdit: *Si quotidianus est cibus, cur post annum illum sumis, quemadmodum Gręci in Oriente facere consueuerunt? Accipe quotidie, quod quotidie tibi proficit. Sic viue, vt quotidie merearis accipere.* Idem prorsus dicit Augustinus ser. 28. de verbis Domini, vbi subdit: *Qui non meretur quotidie accipere, non meretur post annum accipere.* Quasi diceret Augustinus: *Qui non est hodie, cras minus aptus erit.* Vnde in primitiua Ecclesia quotidie perseverabãt in communicatione fractionis panis. Potest etiam aliquo modo exponi panis crastinus, quia cras, id est, adueniẽte luce glorię in sua specie apparebit nobis: nunc enim quasi manna velatũ existit. Meritò igitur hic tantus panis tot nominibus exprimitur, ad explicandã eius nobilitatem, & excellentiam, quę vna voce designari non poterat,

Eucharistia vnde etiã panis fit super essentialiam omnem atq; substantiam seu super substantialis.

Ioan. 6.

Quare item panis præcipuus nominetur. Ibidem.

Sap. 16.

Peculiaris etiam cur panis dicatur, & quotidianus.

Ambros. loco dicto.

Gręci semel tantum in anno communicabant.

Aug. 10. 10.

Martial. li. Carm.

Act. 2. Eucharistia quomodo panis crastinus dici possit.

Panis sufficientię, vel indigetię nostrę Syriace cur dicatur. Luc. 11.

Act. 7.

Ambros. li. 5. de Sacramentis. ca. 4. tom. 4. B. Hierony. in Matt. 6. 6. tom. 9.

Hęc lectio: Panem crastinum da nobis hodie, quem sentiam habeat.

Improbatur dupliciter.

Matth. 6.

Eucharistia cur panis super substantialis.

Hierony.

Luc. 14.

Cur noster panis appellatur.

Dignẽ quis eum panem manducet. 1. Cor. 11.

Exo. 12.

Psal. 41.

Cur hodie datus ille panis.

Exo. 16.

Matth. 25.

Panem deinde corporeũ potius, quã alium cibum. etiam necessarium eurpe tamũ a Domino.

Ac meritò equidem dicitur noster, quia non tantum Dei munere donatus est nobis, sed etiam quia ad filios spectat, & vsibus est nostris ac commodatus; itaque paratus, vt horrorem sumentibus auferat, & fidem conciliet, nos etiam ad se edendum inuitet. Nec enim conficitur hic panis, vt sub accidentibus tritici, viniq; delitescat, sed vt cum aueritate a nobis desumat: sed tamen illum de integro petimus, cum dicimus, Da nobis hodie; id est, redde nos dignos mensa tua, & pane tuo, vt ad salutem illum sumamus. Qui verò illum in Sacramentũ non accipit, petit sibi dari panem Eucharistię in sacrificium; quatenus pro eius peccatis extinguendis, aut pro virtutibus comparandis a Sacerdotibus in Eucharistia quotidie offertur. Sed præstat ille, pro quo non tantum offertur, sed etiam dignẽ illum accipit ad salutem: dignẽ verò ad illũ accedit, qui se ipsum prius probauit, & illum cum pane lacrymarum comedit: quemadmodum olim agnus edebatur cum lactucis amaris. De hoc pane dicitur; *Fuerunt mihi lacryme meae panes die ac nocte; dum dicitur mihi quotidie: Vbi est Deus tuus?* Subdit, *Da nobis, Gratis scilicet, & sine pretio, quia nullo pretio comparari potest: imò despicitur, si in pretij rationem a nobis veniat. Et addit, hodie: quia crastino die Sabbati non possumus colligere manna, nisi dum viuimus; da ergo, pro cursu huius vitę. Neq; fidelis est sponsa, quę quotidiana sponsi præsentia non gaudet: nam dicit illi Christus, *Hospes eram* (scilicet in Hostia) *& non collegistis me.* Da etiam hodie, id est, in die gratiã, nõ in nocte peccati: ne indignẽ accipientes, corporis Domini communionem indigni reddamur. Hastenus ergo de pane spirituali expositus sit præfens locus.*

Iam secundò explicandus est de pane corporis. Et in primis dubitare quis posset, qua ratione, cum tot rebus alijs indigeamus, etiam ad victũ, vt oleribus, piscibus, carnibus; & præter hæc opus habeamus vesti-

mento, habitationeque: cur sola hęc mentio panis fiat. Respondemus, esse Hebręę linguę morem, lechem, siue panẽ appellare, id omne, quod sustentandę vitę est necessarium; fortassis ea de causa, quod prior hominum ætas simplici victu contenta esset, necdum artifex gula tam multa ciborum genera, & suffocãdi potius, quã nutriendi hominis instrumenta excogitaret; & eadem ratio erat de vestitu & habitatione. Quod Sapiens comprobat Ecclesiastici 29. *Inisium vitę hominis, aqua & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem: ne scilicet, ferarũ more, nudi, & vagi homines agerẽt.* Necessaria ergo postulandã sunt; superuacua etiam recusanda. Quod verò panis nomine veniat omnis cibus, ex eo constat quod dictum est a Domino Adã; *In sudore vultus tui vesceris pane tuo:* quod non minus intelligitur de vino & cultu arborum frugiferarum, & cura animalium, quã de frumento; nam horum omnium fructum non nisi cum sudore & labore comparamus. Cõstat etiam ex alio loco Scripturę, 4. Reg. 6. quando Heliseus latrunculos Syrię ad se capiendum missos, acrisia percussos, introduxit in ciuitatẽ Samarię: *Quos cum vidisset Rex Israel, dixit ad Heliseum; Nunquid percutiam eos, pater mi? Et ille ait, Non percuties: neque enim cepisti eos gladio, & arcu tuo, vt percutias; sed pone panem, & aquam coram eis, vt comedant, & bibant, & vadant ad domum suam.* Et subditur, *Appositaq; est eis ciborum magna preparatio, & comederunt, & biberunt.* Et Genes. 39. dicitur: *Inuenitq; Ioseph gratiam coram domino suo, & ministrabat ei: a quo præpositus omnibus, gubernabat creditam sibi domum, & vniuersa quę ei tradita fuerant, &c. Nec quicquam aliud nouerat, nisi panem quo vesceretur:* Cum tamẽ multi alijs ferculis admixtus panis edi solet, maximẽ a Rege. Ex nouo verò Testamento habes Luc. 14. ingressum esse Iesum in domum cuiusdam Principis Phariseorum Sabbatho mãducare panem. Ex eo igitur quod dicit, *Panem nostrum quotidianũ*

Lechis Hebraicẽ quidã.

Ecclesiastici 29.

Vbi Scripturarum omnis cibus nomine panis exprimitur. Gen. 3.

4. Reg. 6.

Gen. 39.

Luc. 14. Tria Christi documẽta panis nostri quotidiani petitione contẽta.

Psal. 144.

da nobis hodie: intelligimus, necessaria ad vitam corporalem sustinendam esse à Deo expetenda & expectanda: quia ipse est, qui aperit manum suam; & implēt omne animal benedictione. Deinde discimus, non esse curam corporis nostri, & vitæ temporalis omnino negligendam. Itē, non esse amplificandas necessitates humanas, sed vt simplici victui & vestitui assuesiamus, vt Apostolus admonet, dicens: *Habentes alimenta, & quibus regamur, his contenti simus.* Nam videas hodie in immensum penè excreuisse ea, quæ ad vitam tuendam præparantur: vt verum sit illud Prouerbum; *Plures occidit gula, quam gladius.*

1. Tim. 6.

Cur panem quotidianum nos tubet petere Christum, si victus & vestitus nobis esse sollicitos?

B. August. tom. 4. Matth. 6.

Duplex sollicitudo mala, atque bona.

B. Dionys.

Luc. 10.

Rom. 12. Ephef. 4.

Sed hoc loco duplex dubium euacuandum est. Primum quidem proponit Augustinus lib. 2. De sermo. Domini in mon. cap. 7. his verbis ferē; *Si nomine panis intelligimus necessaria ad vitam sustinendam, quæ in victu & vestitu, & habitatione consistit; quare paulo post hanc præcationem præcepit Dominus; Nolite solliciti esse quid edatis, vel quid induamini?* Respondemus; non omnem sollicitudinem esse à Domino prohibitam, sed illam tantum, quæ cum anxietate animi, & mentis perturbatione diffidentiam habet coniunctam, & timorem, & quæ diuidit animum in varias partes, vt verbum Græcum indicat *μεινυμν*. Nam hæc sollicitudo contraria est tranquillitati, & constantiæ animi. Alia verò sollicitudo est, diligentia quædam, siue studium, quod ad omnem actionem honestam est necessarium: & opponitur pigritiæ, negligentia; & atque hæc sollicitudo, siue cura, colligit & vnit facultates omnes hominis in vnum, vt acriter ac serio alicui rei incumbat, vt docet Dionysius; sicut prior sollicitudo animum diuidit, & in partes rapit varias, de qua Dominus; *Martha, Martha sollicita es, & turbaris erga plura.* De posteriori sollicitudine, quæ cum virtute coniuncta est, loquitur Apostolus, cum ait; *Sollicitudine non pigri: spiritu seruantes; & ad Ephefios, Solliciti seruire unitatem spiritus in vinculo pacis:* atq; hæc voce distinguitur à priori; dicitur

enim *οὐδὲ λέγει*. Christus igitur illum priorem verat, hanc posteriorem commendat, docens nos orare pro pane quotidiano, imò pro eo consequendo laborare, iuxta illud; *Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es.* & Paulus, *Si quis, inquit, non vult operari, nec manducet.* Appetere namq; & petere bona corporis, & de illis sollicitari, quatenus necessaria vitæ nostræ sunt, vt per eam vitam æternam nobis comparemus, & vt instrumenta virtutum sunt, bonum est, & honestum: nam hæc sollicitudo cum ad cogitationem gloriæ referatur, vnum efficitur cum eassecus anxia cura in superfluis, vel de bonis externis propter se ipsa, quia hæc turbaret, & tranquillitatem adimeret: idè non propter se, sed vt adiacentia bona sunt expetenda.

Alterum dubium est ab eodē Augustino in dicto loco propositum; *Quomodo scilicet post communionem acceptam possumus illo die dicere; Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: quid opus est petere quod iam obtinuimus?* Respondet Augustinus, quod post communionem Sacramentalem petimus spiritualem, nempe vt perseueremus in memoria passionis Christi & beneficiorum, quæ per illam accepimus, amorem in Deum, & in proximum recolendo. Cyprianus in sermone De oratione Dominica; *Hæc autem panem, inquit, dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, & Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo grauiore delicto, dum abstenti & non communicantes, à cælesti pane prohibemur, à Christi corpore separemur.* Hæc Cypriani sunt verba. Parum igitur prodesset, si post communionem acceptam, per peccatum fructum eius amitteremus: quem ne amittamus, dicere possumus; *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.*

Simile dubium formari potest de eo qui pransus est, aut iam cœnauit; quomodo scilicet valet dicere, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie;* aut quomodo ille, qui in cellario habet panem, non solum in illum diem,

Psal. 127.

2. Theff. 3. Bona victus sollicitudo quam vtilis; mala verò quam perniciofa.

Cælesti pane refecti; quam recte orare valet; Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, teste Augustino.

Cypri. serm. 6. de orat. Dominica.

Nobis pransus, aut cœnatis eadē petitione panis quotidiani quomodo conueniat.

Dan. 3.

Qua ratione diuites quocumque, & copiosi si panem à Deo quotidianum petere possint, ac debeant.

Qui non recte à Deo petant panem quotidianum, atq; illo ignos se preant.

sed etiam in totum annum, quo sibi, suæq; familiæ prospiciat; quomodo, inquam petit id quod iam habet? Dicimus; panem, aut vinum, aut carnes, ex se ipsis vim non habere pascendi & alendi hominē, nisi ex Dei institutione, & concursu: nam nisi ille per misericordiam simul agendo concurrat, vim illis pascendi suppeditando, nequaquam hominem alerent. Et quemadmodum igni fornacis Regis Chaldæorum virtus suspensa fuit per hoc quod Dominus illius actionem non iuuat: ita panis & cibium sumpti, si Deus illius virtutem suspenderet (vt pro voluntate sua suspedere potest) proculdubio nos non alerent, imò misera fames nos absumeret. Atq; ita hac ratione non solum impransus & incœnati, sed etiam post prædium & cœnam dicere possumus; *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Similiter etiam dicendum est de his, qui in horreis repositum habent frumentum in totum annum, vel pecunias in plures annos ad comparandum victum: nam isti quod habent, à Deo se accepisse debent agnoscere; & nisi Deus pro sua prouidentia illa seruet, & frumentum interire potest, vel marcescere, & pecunia furripi, vel deficere, ac nisi Dominus illa custodierit, in vanum laborant, qui frumenta recedunt, vel census emunt. Profitemur igitur hac voce, omnia nostra bona, quæ ad corpus sustinendum spectant, tametsi magnis sudoribus nostris, atq; industria illa comparauerimus, à Deo nobis donari, cum non habemus: quippe industria, & facultas laborandi, ac sudandi nobis tributa est à Deo: & cum donata sunt, à Deo nobis seruantur: & cum manducauimus, & bibimus, diuinæ bonitatis esse vim alendi, pascendiq; illis tribuere.

Hoc autem loco duo extremi errores, tanquam Scylla, & Charybdis à nauigantibus, vitandi sunt. Primus est quorundam fidelium, Deum existimantium cunctis viuentibus, & belluis abundè prospecturum de cibo; idè satis esse à Deo petere, & interim nolunt laborare, sed viuere

in otio. Verum profectò ille sua liberalitate noluit labores nostros iustos auferre: quia perinde insitum est homini laborare, atq; aui volare, & præcepit, vt in sudore vultus nostri vescamur pane nostro. Hac ergo petitione voluit, ne fideremus laboribus nostris, vel industriæ, quia nisi Deus illis benedicat, nil fructus habebimus. Vt experientia sæpè docet, quod vbi plus laboramus, & colimus terram, minus fructus accipimus; siquidē Deus impedit, ne messes fructum parem laboribus reddat: & sæpè minus laborati maior fructus conceditur. Quia ergo fructus non respondent mēsuræ laborum nostrorum, sed voluntati Dei; idè toti à Deo pendere debemus, & cogitare illud Apostoli: *Neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat, Deus.* Estq; sensus; Oportet quidē plantare, & rigare; sed fructus gloriæ Deo, tanquā primæ causæ datus est; atque idè sperare fructum sine illis, esse Deum tētare. Alter error extremus eorum est, qui semper laborant, & solliciti sunt, anxie quærendo bona temporaria per suam industriam, cui maximè fidēt: isti minimè petunt panem quotidianum, nec pro habito gratias agunt Deo, nisi sibi ipsis. Etenim si medicus fructum panis accipiens, Deo benedicat; quanto magis diuites, qui integrum panem, & tot bona à Deo acceperunt, expedit gratias agere omnium remuneratori? Illis ergo obijcienda est hæc sententia Domini; *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie;* & verbum Prophetæ: *Nisi Dominus adificauerit domum, in vanum laborauerunt qui adificant eam.* Voluit itaque Dominus, vt post labores nostros petamus in oratione, quæ auiibus sine labore, & infidelibus absq; precatione tribuit, vt filij Dei ab alijs gentibus distinguamur, qui corporis sustentationem suis artibus, & ingenio tribuunt: filios autem Dei voluit, vt quasi sub tutela parentis cum magna fiducia viuant, inuocantes quidem Patrem, & ab eo panem, & vestem petentes; sed quid edant,

Tob. 5. Gen. 3.

Homo natus ad laborem, vt auis ad volatum.

1. Cor. 3.

Panem quotidianum non videantur à Domino postulare.

Psal. 126.

Quomodo Deus fideles de pane suo quotidiano velit esse sollicitos.

Corporeus panis ut sit, ut verò non sit noster.

Psal. 144.

Quomodo etiam panis ille sit noster

2. Thess. 3.

August. lib. 50. hom. hom. mil. 14 ini. 110, tom. 10

1. Cor. 4.

Panem quo vescimur, quando non vestrum dicere possimus. Ephes. 4.

Quid rursus nostrum petere à Deo nobis dari.

Esa. 5.

Basil. hom. 6. 7 & 8. in Diuites au. vos, tom. 1. circa med.

vel bibant, vel quomodo induatur, minimè sint solliciti. Porrò hic dicitur panis noster, quia nos illo uti debemus ad sustinendam vitam temporalem: sed non est noster, quasi habeamus illum ex nobis, cum à Patre illum postulemus: quod commune est nobis cù omnibus animantibus, quæ etiam à Deo cibum suum habet: *Oculi omnium, inquit Psaltes, in te sperant, Domine. & tu das escam illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuam, & implet omne animal benedictione.* Bona ergo externa, panis noster non sunt, quia nostra non sunt, quæ nobiscum portare non possumus. Dicitur etiam panis noster nostro iusto labore partus, de quo Apostolus Thessalonicenses alloquens hortatur, ut cum silentio operantes panem suum manducent. Et Augustinus lib. 50. Homiliarum, ponderas illud verbum *Nostrium*, & da nobis, inquit: *Quotidie dicimus, Panem nostrum quotidianum: iam dixisti, nostrum, & dicis, Da nobis. Quid ergo tibi assignas, quod non tibi ipse dedisti? Quid enim habes, quod non accepisti? Dicis nostrum, & da nobis. Agnosce largitorem, consitere te accipere, ut libenter ille dignetur dare. Quid si non egeres, qui mendicas, & superbus es? An non mendicas, qui panem petis? Hactenus Augustinus. Iusto ergo labore comparari debet panis, ut noster dicatur, non vsuris, furto, vel rapina, quia sic alienum panem comederemus, nec possemus de illo indigentibus cõferre, iuxta illud Apostoli; *Qui furabatur, iam non furatur; magis autem laboret operando manibus suis: quod bonum est, ut habeat, unde tribuat necessitatem patienti.* Petimus etiam panem nostrum, id est, illum, qui victui nostro secundum gradum, & conditionem nostram est necessarius. Neque enim expetere debemus panem superfluum, aut immoderatum, quemadmodum illi, de quibus ait Propheta: *Va qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vsque ad terminum loci: nunc quid habitabitis vos soli in medio terra?* Contra hos loquitur Magnus Basilus: *Panis qui tibi est superfluus, esuri-**

tium est; sicut vestis, quam recondis, nudorum; argentum & aurum quod possides, eorum qui egent in terra.

Rursus vocat hunc panem quotidianum, quia eo quotidie indigemus, donec veniat infinitus ille, & perpetuus dies, cui nox non succedet. Ad hæc quotidianum, ut petamus victum, & vestitum moderatum, tanquam res quotidianas, de quibus non est necesse in longum tempus prospicere, sed ut dicitur, in diem viuere, & quotidie à Domino panem mendicare. Ob id Dominus dixit: *Nolite solliciti esse in crastinum.* Insuper quotidianum, & non crastinum, vel multorum dierum; ut intelligamus non esse vno die edendum per profusam intemperatiam, quæ sobriè sumpta centum diebus sufficerent. Adiungit *hodie*, ut ea fide ad Deum cras confugas, quæ vides tibi hodie esse prospectum. Nam qui hodie pauit, crastina die etiã pascet, si in fide petas, & non facias ut ille diues, qui dicebat; *Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare.* Cui tamen dictum est: *Stulte, hac nocte animam tuam reperit à te: quæ autem parasti, cuius erant?* Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues. Hodie etiam, sicut manna dabatur quotidie his, qui secuti erant Deum. *Da nobis*, inquit. Ne superbia mus, quotidie mendicamus à Deo elemosynam, ut pauperes faciunt nobiscum, agnoscentes quanta esset nostra paupertas, nisi à Deo subleuaretur. Et pauper petit ut habeat; diues, ut conseruetur; & vel ditissimus ac opulentus Rex dicere potest; *Ego autem mendicus sum, & pauper.* Rursus dicitur, *Da nobis*; ne simus ingrati quia profitemur ab eius libera manu accipere. *Nobis*, inquit, non mihi, vel tibi, sed nobis omnibus; ut nemo sibi temporaria tanquam propria arroget, quæ ea lege à Deo accepimus, ut alijs, cum opus est, impertiamur. Sicut enim natura cibum per stomachum assumptum, omnibus membris communicat: ita nos, qui multa membra sumus vnius corporis in Christo, debemus non solum pro nobis,

Quotidianum cur panem à Deo nobis dari postulemus.

Matth. 6.

Expenditur illud: Da nobis hodie.

Luc. 12.

Exo. 16.

Eum panem cur petimus dari nobis.

Psal. 39.

Secunda ratio.

Rom. 12. & 1. Cor. 12. & Ephes. 4.

fed

Act. 4.

Tertia ratio.

Matth. 10.

Supra 6.

Quanta in Deo nobis fiducia collocanda.

Infra 24.

Supra 6.

sed etiam pro alijs petere hunc panem. Nam si olim amicorum erant omnia communia; quanto magis Christianorum, qui fratres sunt spiritu, quo arctius, quam si fratres essent corpore, adstringuntur, communia omnia debent esse? Nobis etiam, quia sumus tui filij; & propter eam te ut Patrem interpellamus, ut præstes. Nobis, inquam, indigentibus, & ipsum à nobis habere haud valentibus. Cum ergo innumeris tui corporis, tum animi necessitatibus obruamur: congruum est, ut ad huc amatissimum nostri Patrem, & præterea potentissimum, ac sapientissimum cum fiducia confugiamus. Nam si illi ne passeruli quidem in oblivione sunt, & flores ac lilia tam magnifice vestit: nos, quorum gratia omnia fecit, multo magis curabit. Incipiamus iam huic tanto Patri fidere, & toti ab eo pendere: nam fidelis est, & quod pollicitus est, non potest non præstare: quippe facilius est cælum, & terram interire; quam quicquam de Dei pollicita-

tionibus cadere. Pollicitus est se omnia nobis subministraturum, modo regnum Dei, & iustitiã eius queramus: quod nihil est aliud, quam ut faciamus Dei voluntatem. Pastor hic est, qui nihil ouibus suis deesse facit, ut testatus est ille insignis, & Regius Propheta, qui dixit: *Dominus regit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocavit:* De alijs verò iustis profitetur: *Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.* Nam ubi cætera omnia desunt, non uult per animalia immitia, & rapacia, ut fecit cum Helia per coruum, vel per Angelorum ministerium, ut fecit cum Christo in deserto; vel denique sine vilo cibo, aut potu vitam nostram sustinere, sed sua tantum præsentia panis nostri virtutem augendo, ut per quadraginta dies fecit cum Helia, & in æternum præstabit electis omnibus & beatis in gloria cœlesti, ope, & adminiculo Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre, & Spiritu sancto beata fruitur immortalitate in sempiternis seculis. Amē.

Psal. 22.

Psal. 36.

Deo hominẽ pascẽdi quot suppetant rationes.

3. Reg. 17.

Matth. 4.

3. Reg. 19.

TRACTATUS LI.

IN illa verba: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.*

Ordinis ratio petitionis huius ad præcedentes.

Sap. 14.

Coloss. 2.

VIRARI hinc facile possemus huius diuinæ precatationis artificium, nisi sciremus, ab eo esse compositum, qui Deus est omnium artifex, & ille, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & sciëntiæ Dei. Postquam igitur in superioribus ab eo precati sumus omnia ea bona, quæ à Deo peti possunt, & in primis æterna, ac spiritualia, ac proinde etiam corporea: nunc docet nos omnia mala, tum animi, tum corporis deprecari: neque tantum ea, quæ præsentis seculo possent offendere, quam quæ

in futurum, & in perpetuum: & prius pro malis præteritis quæ commisimus, postea pro malis quibus detinemur, vel occupari metuemus, præsentibus scilicet, & futuris. In primis igitur remissionem peccatorum petere admonet: nam peccatum maxime Deo contrarium existit, illique iniuriosum, nobis verò maxime noxium est & perniciosum: neque Deus aut in dæmonibus, aut in damnatis hominibus quicquam aliud ita odit, atque peccatum. Cum autem vix fiat, ut sine proximorum offensione viuatur, quando in multis offendimus

Quare iubeamur nostrorum petere veniam peccatorum à Domino.

Iaco. 3.

omnes; cumq; magis commoueri so-
leamus, cum à proximis iniuriam ac-
cipimus, quam cum Deum ipsi of-
fendimus: necessitatis quadam lege
nos constrinxit, vt cum petimus di-
mitti nobis peccata nostra, mox eo-
rum meminerimus dimittendorum,
quæ proximi nobis debent. Quod
ad voces attinet, *dimitte*, dixit, cum
potius, remitte, vt volunt eruditi,
fuisset dicendum: nam propriè La-
tinis dimittere, est in diuersas par-
tes mittere, seu abeundi potestatem
facere, siue derelinquere, & omitte-
re. Sed iam hæc vox Ecclesiastico
vsu recepta est in ea significatione,
vt accipiatur pro, remittere. Hinc
Mar. 2. ait Dominus; *Quis potest di-
mittere peccata, nisi solus Deus?* Et rur-
sus apud Lucam cap. 6. *Dimittite, &
dimittemini.* Et cap. 7. *Cui minus di-
mittitur, minus diligit.* Et Dominus
in Cruce; *Pater, dimitte illis, non enim
sciunt quid faciunt.*

Verbum illud, *debita*, vox obscu-
ra est, & æquiuoca: nam significat
debita pecuniaria, quæ proximo de-
bemus, vel ratione mutui accepti,
vel ratione venditionis alicuius, vel
denique ratione promissionis. Ad
tollendam ambiguitatem omnem,
quod Matthæus dixit, *debita*, Lucas
cap. 11. explicauit peccata; vt intel-
ligamus de his tantum debitis, quæ
cum Deo habemus ratione pecca-
ti, hinc esse sermonem, non autem
de debitis, quæ rationibus prædi-
ctis cum proximo habemus: quæ ni-
si suo tempore, & loco, cum facul-
tas dabitur, proximo exoluerimus,
proculdubio in peccatum labimur,
contrectantes rem alienam inuito
domino. Habemus autem multa de-
bita cum Deo, quorum maximum
est, vt Deum toto corde diligamus,
proximos vt nos ipsos. Debitum et-
iam est gratiarum actio, quam af-
fiduè debemus Deo: nam continuis
beneficijs illius fruimur, & debitum
obedientiæ seruandæ legis eius. Ab
his autem debitis minimè liberari
postulemus; quia ratione naturali
quiuis iubetur hæc Deo repende-
re, eo quod creatura eius sit. Vnde

Paulus volens perpetuò manere vin-
culum dilectionis mutua, dixit; *Nemi-
ni qui quam debeatis, nisi vt inuicem
diligatis.* Quoniam verò his debitis,
vt par est, minimè satisfacimus, &
ingrati inuenimur: rursus debitores
alia ratione, nempe per peccatum
communissimum inuenimur. Est ergo
hoc loco sermo de debitis, quæ ra-
tione tantum peccati cum Deo con-
traximus: quia propter ea obliga-
mur satisfacere diuinæ iustitiæ.
Quemadmodum qui peccat in le-
gem humanam, contrahit debitum
pœnæ interminatæ, & statutæ per
legem: & qui lædit proximum tan-
quam debitor, cogitur iure illi sa-
tisfacere. Consilium autem Spiritus
sancti fuit, per Matthæum pecca-
ta ipsa vocare debita, vt testatur Au-
gustinus; vt innueret, homines pec-
cando debitores Deo constitui. Vn-
de superiori cap. idem Dominus
dixit; *Non exies inde, donec reddas no-
uissimum quadrantem.* Et de illis de-
cem & octo, super quos cecidit tur-
ris in Siloë, & occidit eos, dicitur;
*Putatis quia & ipsi debitores fuerint
præter omnes homines habitantes in Ier-
usalem?* Id est, peccatores, ob rea-
tum, & noxam, quam contrahunt.
In hoc sensu proposuit Dominus
parabolam apud Simonem Phari-
sæum Luca c. 7. *Duo debitores erant
cuidam feneratori, & quæ sequun-
tur: & in parabola conferui Mat-
thæ. 18.* Tollit autem qui peccat,
Deo tum timorem, qui debetur ei-
us potentiæ, ita vt dicat: *Metuant
eum omnes fines terræ: tum amorem,
qui ei, qui summum est bonum, &
solus bonus redditur: tum seruitu-
tem, quæ tanto Principi ratione do-
minij supremi & vniuersalis illi pè-
di debet, de qua scriptum est: *Domi-
num tuum adorabis, & illi soli serui-
es: tum obedientiam, quæ illi præcipi-
ti, & legem ferenti exoluenda est: nã
obedire oportet Deo magis, quam
hominibus.* Hæc autem omnia, cum
in gratiam redimus, illi rependere
debemus, timore sancto, & amore
grato illum prosequentes, cultum
latriæ, obedientiamq; præstantes.*

Rom. 13.
Alia nostri
ratio debiti
cum Deo.

Peccata in
Scripturis in-
terdum cur
debita nun-
cupentur.

August. lib.
2. de sermo.
Dom. in mō.
c. 13. tom.
4.
Luc. 13.

Supra 7.

Matth. 18.

Psal. 66.
Deo quæ cri-
pant peccan-
tes, quomo-
do eademq;
restituunt.

Deut. 6. &
Matth. 4.
Act. 5.

Dimittere
propriè quid
fit.

Mar. 2.

Luc. 23.

A Deo nobis
dimitti quæ
debita postu-
lemus.

Supra 11.

Quæ nã Deo
debeamus, &
quandiu.

Luc. 10. &
Deuter. 6.
Leuit. 19.

Omnibus e-
tiam sanctis
hæc petitio:
Dimittite no-
bis debita no-
stra, necessa-
riò conueni-
re.

August. lib.
De natura
& gra. cap.
36. tom. 7.
circa med.

Secunda ra-
tio.

B. August.
tom. 7.
Tertia ratio:

Idē tom. 5.

Idē tom. 7.
1. Ioann. 1.

Neminē mor-
taliū omni.

Hoc autem loco in primis disci-
mus verum esse quod quidam di-
xit: *Nemo sine crimine vitit: nemo
namque mortalium sine aliquo cri-
mine hanc vitam potest traducere,*
ita vt opus habeat vnusquisq; quo-
tidie dicere, *Dimittite nobis debita no-
stra:* ac proinde agnoscere se verè
debitorem, contra Pelagianos: &
non tam ex humilitate, quam ex ve-
ritate pronuntiare: *Dimittite nobis de-
bita nostra* Nam vt Augustinus do-
cet libro De Natura & Gratia, hu-
militas debet esse coniuncta cum ve-
ritate, & nemo debet propter hu-
militatem mentiri: vt faceret qui pe-
teret remissionem debitorum, nec
se agnosceret debitorem. Ad hæc
Dominus hanc orationem docuit
Apostolos sanctos, & iustos, pasto-
res gregis Dominici, atque instituit,
vt per totam vitam hanc precatio-
nem recitarent. Cognouit ergo ita
vitam acturos, vt aliquo modo ef-
sent debitores. Nam si prænouisset
in Ecclesia post Apostolos, futuros
viros meliores, & vitæ sanctitate
magis conspicuos; aliam fortassis
precandi rationem, sine hac petitio-
ne remissionis peccatorum instituis-
set: vt egregiè Augustinus annota-
uit epistola 89. ad Hilarium. Præter-
ea, completa hac precatione, sub-
iunxit Dominus; *Si enim dimiseritis
hominibus peccata eorum, dimittet &
vobis Pater vester cœlestis delicta vestra.
Si autem non dimiseritis hominibus, nec
Pater vester dimittet vobis peccata ve-
stra.* Ecquid est dicere, *peccata vestra,*
sine quibus vita etiam iustificatorū,
sanctificatorum que non traducitur:
vt exponit Augustinus lib. 2. 1. De ci-
uitate Dei cap. vltimo. Quisquis er-
go dixerit, hanc petitionem non ef-
se necessariam viris sanctis, qui agno-
scunt, faciuntque Dei voluntatem;
grauiter errat: quemadmodum do-
cet lib. 3. cap. vlt. De peccato meri-
& remis. *Si enim dixerimus quod pec-
catum nō habemus, nos ipsos seducimus,
& non tantum humilitas, sed etiam ve-
ritas in nobis non est.*

Dubium est hoc loco, an quisquā
mortalium, vel naturæ puritate, vel

gratiæ diuinæ excellentiā, ita liber
& immunis extiterit ab omni pec-
cato, vt ei minimè opus fuerit præ-
cari, *Dimittite nobis debita nostra.*
Huic dubio, quod attinet ad natu-
ram, Paulus ex Dauide respondit: *Do-
minus de cœlo prospexit super filios ho-
minum; vt videat si est intelligēs, aut re-
quirens Deum. Omnes declinauerunt, si-
mul inutiles facti sunt: nō est qui faciat
bonum, non est vsque ad vram.* Vbi no-
tandum est, Paulū non loqui de no-
titia humana, quam quisq; de boni-
tate, vel malitia alterius habet, quæ
falli potest, & sæpe fallitur, ob id
quod intima hominis non penetrat;
sed loquitur de diuina cognitione,
quæ falli nequit. Et cum ait, Deum
prospexisse super filios hominum;
non loquitur de natura nostra, qua-
tenus ab eo condita fuit in iustitia
& sanctitate, nam hoc modo non o-
pus erat de integro illam respicere;
quam ipse bene nouerat qui condi-
derat: sed loquitur de natura hu-
mana Satanae insidijs, & inobedi-
entia parētis primi in fordidam & im-
puram: per peccatum commutata.
Rursus ait super filios hominū; quo
innuat, voluisse videre naturam hu-
manam, quatenus illam Pater donat
Filio, & Filius recipit illam à Patre,
id est, homo ab homine. Subdit;
Omnes declinauerunt. A via scilicet,
quæ conducit ad finem, cognoscē-
di, & quærendi Deum: *Simul inutiles
facti sunt.* Significat, Nemo sibi uti-
lis esse potest ad redeūdum in viam
agnoscendi, & quærendi Deum. *Nō
est qui faciat bonum.* quod Sapiēs ex-
plicauit, dicens; Non est enim ho-
mo iustus in terra, qui faciat bo-
num, & non peccet; vult dicere,
Nemo est adeo iustus, qui aliquan-
do in peccatum non prolabatur; &
Septies in die cadit iustus, & resurget.
Subdit, *Non est vsque ad vnum:* pro-
phetans fortassis de Christo, teste
Augustino, qui naturam humanam
ex Virgine sanctificata non depra-
uatam & cōtaminatam accepit: atq;
huic tantum ob puritatem naturæ nō
conueniret cōfiteri se debitorem, nec
dicere, *Dimittite nobis debita nostra.*

nō præter-
num Christū,
naturā impe-
cabilem exti-
tisse.

Rom. 3.

Psal. 13.

Explicatur
hæc sentētia
Dauidi: Do-
minus de cœ-
lo prospexit
super filios
hominum. O-
mnes decli-
nauerunt, &c.
Ecclesiasti-
ci 17.

Illud: Nō est
qui faciat bo-
num, quō mo-
do accipien-
dum.

Ecclesia-
stes 7.

Prou. 24.

B. August.
in Psal. 13.
tom. 8.

Ioan. 10. Ut Christum Deus Pater sanctificauerit.

Supra 1.

Heb. 7.

Christus Pontifex cur sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior caelis factus teste apostolo.

Exo. 1. 2.

Job 4.

Aliud Christi pontificis a legibus pontificibus discrimen a Paulo assignatum.

Aliquem posse singulari gratiae Dei privilegio ab omni peccato immunem existere.

B. August. tomo 3.

Qui cum se à Patre sanctificatum dixit; non intelligas, ab vlla immunedita illum fuisse purificatum; sed quòd cum creatus est, ab initio sanctus fuit, & ab omni sorde & macula alienus, cum plenus esset gratia & veritate, & deputatus, vt esset hostia munda, & grata Patri, quam pro nobis offerret sanctificandis, de qua Apostolus: *Talis enim decebat vt nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior caelis factus. Qui non habet necessitatē quotidie* (quemadmodum Sacerdotes) *prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi.* Fuit ergo Christus sanctus natura sua, imò sanctificator omnium, innocens, sine malitia, qua posset excitari ad nocendum alteri; imò natus ad omnibus ferendam opem. Erat impollutus, siue immaculatus, quia nulla erat peccati macula, quae impediret illum, vt gratum esset Deo sacrificium; quemadmodum agnus offerendus carere debebat prorsus omni macula. Erat segregatus à peccatoribus, id est, ab omnibus hominibus, qui aliquo modo sunt peccatores: ipse autem solus homo est, sed non peccator. Fuit & caelis ipsis excelsior, quia in caelis, hoc est, in Angelis, inuenit peccatum: at in Christo Deus nullum inuenit peccatum, neque defectum. Hic Pontifex multum differt à reliquis Pontificibus, qui quotidie offerebant prius pro proprijs delictis, deinde verò pro peccatis populi: cum tamen Christo satis fuerit semel se obtulisse ad expianda peccata totius mundi. Et ita respondimus, neminem, praeter vnum Christum, puritate naturae mundum fuisse ab omni peccato, & cui non erat necessum dicere, *Dimitte nobis debita nostra.*

Quod verò ad excellentiam diuinæ gratiae spectat, si talis ab omni peccato mundus existeret, veritati vlli Catholicae fidei non repugnaret, neque B. Augustinus magnopere contendendum esse existimat, si quisquam asserat, singulari Dei gra-

tia cuiquam hoc contigisse, vt scribit lib. De spiritu & litera, cap. 1. & 2. quanquam ipse, tum ibi, tum in vltimo cap. lib. 3. De peccato. meri. & remis. magis credat fuisse neminem. Ait enim; *Illud autem quod dicunt, sine vlllo peccato aliquos homines iam ratione propriae voluntatis videntes, in hoc seculo vixisse, vel viuere; optandum est vt fiat, conandum est vt fiat, supplicandum est vt fiat; non tamen quasi factum fuerit, confidendum est: hoc enim optantibus, & conantibus, & digna supplicatione deprecantibus, quicquid remanserit peccatorum, per hoc quotidie soluitur, quod veraciter in illa oratione dicimus, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Hæc Augustini est sententia. De B. Virgine illud intrepide affirmamus, illam, singularissimo Dei munere, vitam hanc sine specie vllius peccati traduxisse: & vt vnus homo liber extitit ab omni peccato naturae puritate, & iure suo, ita & excellentia gratiae vnã habemus Virginem, quae vitam ab omni labe peccati immunem traduxit, & omnium vitiorum extitit victrix & triumphatrix. Si qui tamen alij praeter illam extiterint, nobis non est adeò certum; illis tamen, si extitissent, cum B. Virgine dicendum erat, *Dimitte nobis debita nostra*: nam quis dubitet, illam plerumque hanc precationem recitasse: quia sic erat natura, vt peccato deberet adstringi, nisi per excellentem gratiam Dei esset seruata? Nam omnia deputantur dimissa, quae singulari fauore nõ sunt admissa, teste B. Augustino, quoniam per huius orationis vigorem non committuntur. Adde, quòd hæc oratio communis est totius Ecclesiae, & pro se tantum orat nullus, sed & pro omnibus, ob commune vinculum charitatis: idèd et si immunis quis sit à peccato, verè dicit, *Dimitte nobis debita nostra*, quia charitas non facit eum immunem, quae cuncta mala & bona totius Ecclesiae facit communia: Christus enim omnia nostra debita in se suscepit, & orabat, *Dimitte nobis debita nostra.*

An talis quipiam extiterit secundum Augustinum

Hoc tantum privilegium in Dei Matre, Ecclesia & agnoscit, & prædicat.

Cur etiam illa precari debuerit: Dimitte nobis debita nostra

B. August. lib. de Virg. c. 48. & seq. tom. 6. & alibi. Secunda ratio.

Idem quomodo Christus orare poterit.

Si ergo

Gal. 6.

Contra Iouinianum & similes, Christianum negantes à Baptismo amplius posse peccare.

B. Cyprian. serm. 6. in oratione Dominicam.

1. Ioan. 3. Illud Ioanis: Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, &c. quomodo verum sit.

1. Ioan. 2.

Supra 1.

Matth. 13.

Equod nam semen Dei in regeneratis manens illos seruet à peccato, & quatenus.

Si ergo ille, qui natura purus erat, & in quem peccatum cadere non poterat, sic orabat, cur non & B. Virgo, & quiuis alius (si vnquam tamen talis extitit) singulari gratia præseruatus, faciãt aliena peccata propria, vt & ea in se ipsis puniãt, iuxta illud Apostoli; *Alter alterius onera portate*: atque ita qui minus, aut qui rarissime, & in leuissimis peccant, debent in hac oratione recitanda oculos mentis ad aliena flagitia & scelera expiãda ex charitate conuertere.

Deinde his paucis verbis duæ antiquæ hæreses & contrariæ confutantur. Altera est, eorum, qui asserunt, baptizatos, qui Spiritum sanctum in Sacramento regenerationis acceperunt, non peccare amplius, neque posse peccare; quòd si peccet, signum esse, Spiritum sanctum in Baptismo non accepisse. Sed hunc errorem conuincunt hæc verba, quibus baptizati, à Christo instruuntur petere remissionem peccatorum, vt Cyprianus annotauit. Nam et si per baptismum remittantur peccata omnia ante illum admissa: tamen quia vita spiritualis post baptismum, sine peccatis quotidianis haud traducitur, idèd precamur, *Dimitte nobis debita nostra.*

Quod verò ait Ioanes in epistola sua; *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est*: haud negat, simpliciter à baptizatis peccari non posse, cum paulò ante dixerit, *Hæc scribo vobis, vt non peccetis: sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem, &c.* ac rursus, *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est*: sed de illis loquitur, in quibus permanet semen Dei, hoc est, verbum Dei, vt exposuit Christus, & Petrus: & pro eodem accipit natum esse ex Deo; & habere semen Dei in seipso; quod in causa est, vt baptizati, quando seruant illud semen diuinæ regenerationis & gratiae, neque peccet, neque peccare possint, quod attinet ad peccata graua & mortifera, quæ cū

diuina gratia & regeneratione stare nequeunt: secus autem de leuibus & venialibus, quotidianisque delictis & noxis, quæ diuinæ gratiae, aut perfectioni iustitiæ non repugnant. Idèd paulò antè explicauit Ioannes alijs verbis: Nam cum dixisset: *Scitis quia ille apparuit, vt peccata nostra tolleret: & peccatum in eo non est*; subdit: *Omnis qui in eo manet, non peccat: & omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognouit eum.* Omnis, inquit, id est, qui Christo coniungitur, tanquam palme viti, aut membrum capiti: ac subiungit qui sint hi coniuncti cum Christo, dicendo: *Et omnis qui peccat, non vidit, nec cognouit eum.* Illi ergo qui cum Christo vniuntur, antequam quicquam operentur, viderunt & cognouerunt Christum; idèd qui peccat, non omninò considerauit, an illud quod vult facere, conforme sit fidei, per quam videt; & charitati, per quam cognouit Christum.

Destruitur secundo alter Nouati error, damnatus à Corneio Papa, & à Cypriano, asserens, baptizatos, nõ solum posse peccare: sed etiam vbi peccauerint, non esse locum penitentiae, aut remissionis: quem errorem hæc precatio falsitatis damnat: Frustra enim edocui essemus dicere, *Dimitte nobis debita nostra*, si non esset locus veræ penitentiae, & remissioni peccatorum consequenda. Nec obstat verbum Apostolicum ad Hebræos 6. cui niti Nouatus posse videbatur: *Impossibile est, eos qui semel sunt illuminati* (loquitur enim de adultis, qui fidem acceperunt, quales in primitiua omnes baptizabantur) *gustauerunt etiam donum caeleste (scilicet diuinæ gratiae) & participes facti sunt Spiritus sancti, Gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum* (et si omnia verba Dei bona sint, nullum illo melius aut suauius, quam quo promittitur remissio peccati) *virtutesque, secum li venturi* (id est, dona siue gloriam iustorum in alia vita, vbi neque peccare contingit, & immortalitate cum perpetua pace perfruuntur) *& prolapsi sunt; rursus renouari ad penitentiam.* Sed his verbis Apostolus non

Ioan. 15.

Vnde quis peccat.

Contra Nouatum, qui lapsus post baptismum penitentiae locum negabat vllum esse posse.

B. Cyprian.

Heb. 6.

Quo sensu dicitur sit à Paulo, Impossibile esse eos qui semel sunt illuminati, id est, baptizati & prolapsi sunt, iterum renouari ad penitentiam.

negat

Baptismus cur dignior sit Pœnitentiæ Sacramēto.

Secūda ratio pro sensu e-ius loci Pauli.

Tertia ratio.

Rom. 6. & seq. Quarta & vltima ratio.

negat Sacramentum Pœnitentiæ, aut baptizatos peccātes à Deo nō posse conuerti, cū ipse, tūm in hac, tūm in alijs epistolis ad pœnitentiā adhortetur: sed tantū impossibile esse docet, vt illi, qui post Baptismum peccarunt, ad eam gratiam, & diuinorum donorum participationē perueniant, quam in baptismo acceperunt: nec enim in Sacramento Pœnitentiæ tanta gratiæ plenitudo, quāta in Baptismo confertur, in qua omnia peccata, & secundū culpam, & secundū pœnā dimittūtur. In pœnitentiæ Sacramento demū ferè semper remanet reatus pœnæ temporalis à nobis persoluendus, vnde & satisfactionis loco semper aliquæ pœnæ à Sacerdote pœnitenti imponūtur; quod in Baptismo nequaquā fit. Deinde etiam illud cum ratione coniunctū videtur, vt qui per ignorantiam deliquit, & fragilitatem, mitiorem, & ad dona gratiæ præstanda propensiorē inueniat Deū; quā ille, qui postquam est illuminatus, & nouit Christum, & gustauit donum cœlestis gratiæ, & per Spiritum sanctum corroboratus est, vt omnibus dæmonis insidijs, atq; carnis temptationibus posset resistere, sciēs tamē ac volens peccauit: nam hic durius tractandus est, neq; ad illam primā renouationem, quam baptismus contulit, peruenire poterit, quāuis pœnitentiam agendo, & peccatū detestando, à Deo non abijciatur. Quem sensum tertio confirmant verba sequentia, cū subdit: *Rursum crucifigentes sibi metipsos Filium Dei, & ostēti habentes: quod perinde est, ac si dixisset, Horum qui Christū nouerūt, & eius mysterijs sunt imbuti & initiati, & Spiritu sancto roborati atq; cōfirmati, peccata grauissima sunt, & ferè eorū, qui Dñm crucifixerūt, crimen æquiparant, aut superāt. Meminit etiam crucis & mortis, quia in mysterio baptismi, mortis & sepulturæ, & resurrectionis Christi Sacramenta repræsentantur, quemadmodū idē Apostol. docet ad Rom. 6. Postremò idem sensus confirmatur ex eo, quòd inter Hebræos, ad quos*

Paulus scribit, erant multi Sacris literis eruditi, ex quibus Christum agnouerant, & eius baptismo initiati erant: sed retinebant opinionem falsam, qua putabant, Christianos post baptismum peccantes, ad eorum remissionem debere iterū baptizari: quos Paulus suauiter admonens, ait: *Etenim quum deberetis magistris esse propter tempus* (erant enim Sacris literis instructi, exercitatiq; *rursum indigetis, vt vos doceamini qua sint elementa exordij sermonum Dei: & facti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo: (& declarans qđ sit illud lac, subdit) Quapropter intermittētes inchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur* (vide quomodò doctrinæ gratia, & ad alliciendum eos vti propositam susciperent doctrinam, se inter imperfectos enumerat, ac declarās ea, quæ spectant ad doctrinā infantū, subdit) *non rursum iacentes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum, Baptismatum doctrina, impositionis quq; manū, ac resurrectionis mortuorum, & iudicij æterni. Et hoc faciemus, siquidē permiserit Deus. Impossibile enim est eos: & quæ sequuntur. Primò ergo enumerat pœnitentiam ab operibus mortuis, quæ facta sunt tempore infidelitatis, quæ mors est; quemadmodū iusti vita est, fides ad Deum. Deinde enumerat doctrinam baptismatū, quasi ad remissionem peccatorum opus sit de integro baptizari; qđ hīc impugnat Apostolus: nisi velis intelligere, in multis Græcorum Patrū sentētijs duplicē esse baptismum, alterū in aqua, & facilem, alterū in lacrymis & laboriosum. Tertio loco meminit impositionis manū; quæ vel secūdū Sacramentum Confirmationis significat, quod baptizatis mox conferebatur, vt habes Actorum. 8. & 19. Vel intelligimus per impositionē manū, qua baptizati adiurabantur, & ab eis dæmones pellebantur. Quartò tradebant doctrinā resurrectionis mortuorum, & iudicij æterni; vt vitam, quam inchoant baptizati, intelligāt non terminari morte. Nam mortui suscitantur, & iudicantur à Deo, &*

Heb. 5.

Cap. 6. Quo lacte potius quā solido cibo, vt Apostolus ait, opus haberēt ludæi.

Opera Iudeorum quemortua.

Duplex baptismus apud Græcos.

Act. 8 & infra 19. Quid manū impositio apud Apostolum ad Heb. 6.

impij

Matth. 25.

Solius Dei esse peccata remittere.

Matth. 9.

Sacerdotes peccata remittere qualem potestatem habent.

Matth. 18. Hoc verbo: Ego te absoluo, quid proficiantur Sacerdotes.

Ioan. 11.

impij ibūt in supplicium æternum: iuuit autem in vitam æternam. Atq; hæc est doctrina illa lactis, quæ infantibus conuenit, & prima elementa, quæ baptizandis instillabantur. His dictis, subiungit, *Impossibile enim est, eos, qui peccauerunt, &c. iterum renouari ad penitentiam*, scilicet illam, quam dixit ab operibus mortuis, & baptismum præcedere. Atq; ita remanet expolitus hic locus.

Quartò dicendo, *Dimitte nobis debita nostra*, accipimus, solam Deum esse, ad quem spectat remittere peccata: nam illi dicimus, *Dimitte nobis*, & cum Matth. 9. Pharisei obmurmurassent; dixissetq; *Hic blasphematur*, quòd remississet peccata: statim Iesus, edito miraculo, ostēdit se Deū, & peccatorum remissorem. Quòd si obijcias; Sacerdotes habere potestatem dimittendi peccata: intellige, illos habere ministerium reconciliationis, siue potestatem administrandi: sed Deus solus habet potestatem principalem, & independentem. Cum igitur Deus, vt principalis dominus remittat, Sacerdos vt minister, certè Sacerdote absoluente, Deus, vt principalis ignoscit: atque id quidē consuetum est & ordinariū. Nam interdum Deus ignoscit sine Sacerdote, quia non habet virtutē remittendi alligatam Sacramento; & interdum Sacerdos, vel ignorantia, vel alia de causa remittit, vel absoluit, quæ tamen Deus non remittit: quia tunc rectè clauē vitæ, quando eos absoluit, quos iudicat veram pœnitentiā agere: & idē cum ab eo absoluntur, credit Deum idē facere in cœlo, animam pœnitentis absoluendo tanquam principalem dominū. Qui propterea potestatem ligandi, atq; soluēdi dedit Sacerdotibus: & cum absolunt, dicūt; Ego te absoluo; vt intelligamus, non esse sibi proprium peccatis ignoscere, vel illa ex seipsis remittere, sed tantummodò tanquā ministros absoluere. Vnde Dñs de Lazaro à morte suscitato Apostolis dixit in typum huius rei; *Soluite eū, & sinite abire*. Nec tantum ex hoc loco habemus, Deum ignoscere pec-

catis nostris, cū oramus; sed etiam Deum gratis parcere: vt constat in parabola illa, in qua seruus dixit, *Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi*; id est, decem millia talenta; ob quem promissionem debitū nō fuit remissum, quia promittebat impossibile: sed misericordia motus, omnia illi gratis relaxauit. Habemus etiam Deum non tantum remittere nobis gratis delicta, sed etiā promississe remissionem, non tantum per Prophetas, sed etiam per vnigenitū Filium suum hanc precādi formam tradentem, & per ora Apostolorum, ac in Symbolo Fidei tanquā res maxima ad salutem spectās, ponitur remissio peccatorum. Et cū tres petitiones superiores per se disiunctæ positæ sint, ita vt vna ab altera non pendeat: ista tamē, quæ quinto loco ponitur, coniuncta est cum quarta, & illi per copulam Et, coniungitur, dicendo, Et dimitte, Neque hoc sine causa factum est: nam cū in quarta petamus beneficia spiritualia, vel temporalia, nomine patris expressa; atq; in illis possit homo peccare, vel illis abutendo, vel de ijs sæpe per superbiam se efferēdo, vel alio modo etiam leuiter per vanā gloriam delinquendo: idē meritò quartæ coniungitur quinta petitio, Dimitte nobis debita nostra; quod in tribus prioribus, in quibus nihil aliud quā Dei gloria quæritur, necessariū non fuit.

Vocat autem debita nostra: quia peccata non sunt contracta per vllā necessitatem, sed tantum mera nostra voluntate: quod Augustin. lib. 12. de ciuit. Dei cap. 6. pulchra similitudine explicauit; ait enim: *Si enim aliqui duo equaliter affecti animo & corpore, videant vnus corporis pulchritudinem, qua visa, vnus eorum ad illicitè perfuendum moueatur, alter in voluntate pudica stabilis perseueret, quid putamus esse causa, vt in illo fiat, in illo non fiat voluntas mala, qua illam res fecit, in quo facta est? Neque enim pulchritudo illa corporis, nam eam non fecit in ambobus: quandoquidem amborum non dispariliter occurrit aspectibus. An caro*

Gratuita peccatorum remissio, atque à Deo olim promissa. Matth. 18.

Hæc petitio cur sola remissionis peccatorum, nō reliquæ, per copulam & fuerit expressa.

Debita cur nostra vocentur. B. August. tom. 5.

intuentis

*inuenis in causa est? Cur non & illius? An vero animus? Cur non utriusq;? Ambos enim & animo, & corpore aequaliter affectos fuisse praximus. An dicendum est, alterum eorum occulta maligni spiritus suggestione tentatum, quasi non eidem suggestioni, & qualicunque suasioni propria voluntate consenserit? Hanc igitur consensionem, hanc malam quam male suadenti adhibuit voluntatem, qua in eo res fecerit, querimus. Hæc Augustinus. Concludit tandem, soli meræ voluntati imputandum esse peccatū: quod ab illa sola proficiscatur. Subiungit Dominus: *Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Nulli petitioni concessum est privilegiū hoc, quo possumus cognoscere, si mus exauditi, necne, quia nulli affixit pactum, aut conditionem, ut exaudiamur ex parte nostra, nisi huic tātum. Et primas quidem tres petitiones, quibus postulamus sanctificari nomen Dei, & aduentum regni, & fieri Dei voluntatem, sine villo alio signo existimamus impleri, siue nostra oratio accepta sit Deo, siue non: quartæ autē petitioni de pane edendo, opus minimè fuit aliquo signo, cū quotidie experiamur Dei beneficia interna, & externa, quæ petiuimus. Sed ad hanc quintam signum, & conditionem applicauit, quia sine illa semper remaneret animus dubius & incertus, an essemus exauditi. Et propter eā non solum in hoc loco, sed etiam in multis alijs, vbi fit mentio de remissione peccatorum, semper additur aliquod signum, quo possit homo cum probabilitate & consolatione agnoscere, atque confidere cōdonatum sibi esse peccatum, ac per consequens metum temperare quem habet de peccatis, & spem remissionis concipere & augere. Atq; inter hæc signa primum locū habet fides: de qua sæpè dixit peccatoribus Dominus, *Fides tua te saluum fecit;* vbi fides non pro catholica illa, cui non potest subesse falsum, & quæ dubitationem vllam ac formidinem non admittit, & per illam tantum tradit in genere remissionem esse peccatorum in Ecclesia Dei, non tantum*

privatim isti, vel illi; sed accipitur p fiducia, quæ sine catholica illa non est, cui contraria est diffidentia, qua accedentes ad Christum remissionem peccatorum consequuntur, de qua ait Apostolus ad Ephes. 3. *In quo habemus fiduciam, & accessum in confidentia, per fidem eius.* vnde prima vox Græcè dicitur Παρηγοία, quæ significat audaciam accedendi ad Deum, & dicendi, *Dimitte nobis debita nostra.* Altera vox est, Πιστις; & significat confidentiam obtinendi quæ petimus, quanquam omnimodā assensionem non habeat: sed cū illa efficax est, signum remissionis peccatorum obtentæ existit. Tertia vox est, Πιστις, & significat fidem, siue assensum firmissimum, & ab omni dubitatione remotum: & ab hac proficiscitur omnis bona spes salutis nostræ, & audacia accedendi ad Deum, & confidentia. Alterum signum remissionis peccatorū, est Dei & proximi dilectio, de qua Dominus: *In hoc cognoscet vos quod discipuli mei estis si dilectionem habueritis ad inuicem.* *Dimissa sunt, inquit, ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Tertium est, pœnitentia, & conuersio à peccatis, de qua; *Cōuertimini ad me in toto corde vestro: & infra, Quis scit si conuertatur, & ignoscat Deus?* Quartum argumentum est, fletus & lacrymæ, quib; peccatrix cœpit pœnitere, & de quibus, *Cōuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu.* Quintū indicium existit, cū animus sentit, se ex corde remittere iniurias fratri suo, atque ob eam causam dixit, *Sicut & nos dimittimus debitorib; nostris:* atque hoc signum nititur alteri loco, cū dicitur, *Dimittite & dimittimini.* Itaque hoc verbum, *Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris,* non tantum indicat remissionem peccatorum; sed etiam certa quædam existit conditio, imò pactum quoddam inter Deum & hominem, veluti publico instrumento per verba Christi in hac oratione stipulatū, ut docet Augustinus in lib. Enchiridij ad Laurentium, cap. 73.

Ephes. 3.

Secundum signum.

Ioel. 2.

Tertium signum, quartum, & quintum.

Ibidem.

Luc. 6. Conditio dicta: Sicut & nos dimittimus, &c. duo in se comprehendit.

B. August. tom. 3. sub initium.

Hæc conditio: Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, cur fuerit ad iuncta.

Remissionis peccatoris ob tentæ primū signum fides quæ nā illa. Matth. 9. Luc. 7. Infra 18.

Sed

Idem to. 2. An dimittere nolentes proximis suis debita, eam particulā emittere possint, ac debeant.

Ioan. Cass. collat. 9. c. 22.

Iaco. 2. B. Thom. in 5. petitione in fine, tom. 17.

Quibus de causis etiam nimè parcetes dicere habeat: Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris Aug. lib. 2. serm. Dom. in mon. ca. 13. to. 2.

Chrys. ho. 20. in Mat. theū, to. 2 Grego. lib. 10. Moral. c. 18. circa mediū to. 1. Parcere volentes quid e oratione inuenitur.

Sed iam hoc loco dubium oritur; quod proponit etiam Augustinus epistol. 121. ad Probam, an illis, qui neglecta hac doctrina quærent remissionem peccatorum, ipsis non remittentibus fratri suo, an inquam expediat illis suadere, ut abstineant ab hac particula; Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, ne videantur contra se orare, ut quidam faciebant, de quibus Abbas Isaac in Collationibus suis: *Tantum (ait) enim remittetur nobis, quantum nos remisimus eis, qui nobis quacunque malignitate nocuerunt.* Quod formidantes nonnulli, cū in Ecclesia hæc oratio ab vniuersa plebe concinitur, hunc locum prætermittunt, ne scilicet semetipsos obligare potius quam excusare, sua professione videantur: non intelligentes, quod frustra cauillationes has iudici omnium prætere moliantur, qui quemadmodum iudicaturus sit, supplicibus suis voluit demonstrare. Dum enim erga eos non vult immitis, atque inexorabilis inueniri, formam sui iudicij designauit: ut quemadmodū nos ab illo iudicari cupimus, ita nostros fratres, si quid in nobis deliquerint, iudicemus: *Quia iudicium sine misericordia fiat ei, qui non fecerit misericordiam.* Hæc ibi. B. Thomas Opus. 7. hoc dubium tractans, ait: *Christus, qui hanc orationem instituit, rectè ipse meminit. Nemo ergo patet se Deum posse decipere, omittendo eius, vel minimam aliquam partem.* Sic ferè Thomas. Non dimittens ergo proximo suo, non debet omittere illam particulam, quia non est de curanda Christi oratio: tum quia ea decurtata, non remittenti non remittitur, eū sit in peccato mortifero, ut docent Aug. Chrys. & Greg. nec debet omnino omittere, sicut nec alia pia opera, quia esset species desperationis. Ad hæc, quia in persona Ecclesie dicit: *Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris:* neq; peccat, neq; mentitur, quia alioqui remittunt: secus si diceret, *Sicut ergo remitto.* Quod si peccatum lethale esset, non remittentem hac vti oratione, Christus nobis laqueū iniecisset. Malus ergo affectus

non particula hæc, tollendus est. Et qui vellet habere animum ad remittendum, iuuabitur ad habendum, si illam frequentet: at qui non habet eiusmodi affectum, habere tamen potest; idè nouo peccato non peccat hanc orationem frequentans. Fortè etiam antiqua durities aggrauatur, quæ non mollescit quotidiana ista oratione. Et ut olim qui in ciuitatem refugij se recipiebat, tutus erat, & securus homicida: ita in Nouo Testamento, ut docet Rupertus, ciuitas refugij est remittere proximis, ut remittatur nobis. Non potest ergo, nisi infructuose rogare Deum, uti sua sibi peccata remittat, qui prius ipse promptus non sit animo dimittere proximo. Qui ergo non remittit, nec animo paratus est, indignum se ostendit cui à Deo remittatur, suæque damnationis est pronuntiator, significans apertè sibi à Deo iustè non remitti peccatum: & inutiliter, quod ad se attinet, orat; recipitur tamen eius precatio quasi à ministro Ecclesie; ad aliorum utilitatem. Possit tamen, ut diximus, sibi prodesse, ut mentem mutet, cū precans actū illud spectet, quod Ecclesia intendit: præsertim si adeò durus non sit, ut nolit sibi mentem mutari, sed potius vellet illam deponere, displicens sibi in peccato. Sic enim se se disponit ad remittendum, ac quodammodo videtur remittere. Quod si esset obstinatus, oratio, uti diximus, inutilis esset: non tamen esset peccatum, nisi actū illam dum diceret, vindictam expeteret. Duplici enim de causa par est nos fratri ignoscere: tum quod minor sit fratris offensa quæuis in nos, quam nostra in Deum: tum quod illius etiam indulgentia nos vicissim egeamus. Hinc odium fraternum diligenter est nobis cauendū; quoniā per id singulariter id amittitur, vnde pro ceteris delictis veniam accepturi eramus. Quare Augustinus inquit: *Si quid alijs sensibus, alijs cupiditatibus peccaueras, hinc erat sanandum, quia dicturus eras, Dimitte nobis, sicut & nos dimittimus. Qui te instigat, ut*

Num. 35. & Deut. 4. & Iosue 21.

Rup. Tui-tien. in Mat. thæum.

Parcere omnino nolentes proximo tuo, quid promereatur miseri.

Illi quæ ratio ne tantū vtiliter orēt. Dimitte nobis debita nostra

Ad ignoscendum inimico duæ causæ hominem impellunt.

Aug. in quodam sermone super Oratione Dominica.

Eccle. 28. Quid Sapiens de oforibus inimicorū obstinatis pronuntiet.

Gregor. lib. 10. Moral. c. 18. 10. 1.

Matth. 18.

Dei remissio prius homini collata quid efficiat.

1. Ioan. 4.

Quando tantū offendens proventia sup plicare debet offenso.

Matth. 18.

vindiceris, perdet tibi quod dicturus eras: Sicut & nos dimittimus. Illo perditto, cuncta tenebuntur, omnino nihil dimittet. Sic ille. Contra hunc rectè dicitur à Salomone: Relinque proximo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. Ex quo loco collige, primū esse remittendum proximo, deinde orandum: sed vtrunque simul esse faciendum, Gregorius docet. Et sequitur Sapiens: Homo homini reseruat iram, & à Deo querit medelam? In hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur? Ipse dum caro sit, reseruat iram, & propitiationem petit à Deo? quis exorabit pro delictis illius? Quasi dicat, nullus. Ita concludit in parabola debitoris decem millium talentorum: Sic & Pater meus cælestis faciet vobis, si non remisistis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris. In qua parabola aduerte, quòd prius remittit nobis Deus debita, quàm nos proximis remittamus: & remissio nostra propter Deum proximo impensa, signum est euidentissimum remissionis Dei, si proximus à cæteris alioquin peccatis absteat. Et cum non remittimus proximis, signum est quòd Deus nobis non remittit. Alias si nostra remissio præcederet illam Dei, contra Dilectum Discipulum esset, qui ait: In hoc est charitas: non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Et Christus hinc non per modum causæ dixit, sed per similitudinem: Sicut & nos, &c. Nec opus est ad remissionem iniuriæ præstandam, vt is qui iniuriam intulit, supplex veniam petat, nisi remissio, quam homo deberet præstare fratri suo, esset Sacramentalis, qua ita peccata remittuntur in cælo, sicut & à sacerdote in terra, & gratia Dei infunditur: quia hæc non deberet offerri, nisi petenti veniam, & dimittenti. Quæ verò Sacramentalis non est, sed fraterna, efficit quidem mundum cor, & proximo bonum desiderat, hæc sepe fit, & fieri debet impænitentibus, & obstinatis: quemadmodum Deus gratiam suam offert ijs, qui neque pe-

tunt, neque de peccatis resipiscunt. Cautè proinde legendus est Augustinus, qui in Enchiridio ait: Quia hoc tam magnum bonum tanta multitudinis non est, quantam credimus exaudiri, cum in Oratione Dominica dicitur: Dimitte nob. deb. nostra, sicut & nos dimitt. deb. nostris; proculdubio. verba sponsonis huius implentur, si homo, qui nondum ita profecit, vt iam diligit inimicum, tamen quando rogatur ab homine qui peccauit in eum, vt ei dimittat, dimittit ex corde: quia etiam sibi roganti vult vtique dimitti, cum orat, & dicit: Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, id est: Sic dimitte nobis debita nostra rogantibus nobis, sicut & nos dimittimus rogantibus debitoribus nostris. Sic Augustinus: qui intelligendus est de externa remissionis significatione, vel signo externo dilectionis, aut de peculiari inimicorum dilectione. Et ipsemet Augustinus lib. 2. de serm. Domini in monte, aliter definit, nimirum omnia simpliciter peccata quæ in nos admittuntur, dimittenda esse, si volumus nobis à Patre dimitti quæ admisimus. Est autem dimittere debitoribus, iniuriam illatam ex corde remittere, sic, vt pro ea non cupiamus ex ira aliqua vindictam inferre, aut ab alio, aut ab ipso Deo. Et prudens dixi, Ex ira aliqua: quia fraterna charitas, aut ordo iustitiæ aliquando requirit, vt vindicta requiratur, maximè à iudicibus, & Prælati Ecclesiæ. Aduerbium autem Sicut, non dicit æqualem similitudinem: neque enim petimus æqualem misericordiam Dei cum ea quam fratri exhibemus; cum hæc parua sit, & centum denariorum, illa verò longè maior, & decem millium talentorum. Idèd simplex est similitudo, quòd vt nos debita fratrum dimittimus, ita Deus debita nostra, quæ cum illo contraximus. Quod explicauit Dominus, dum dixit: Si enim dimiseritis hominibus, &c. & Lucas: Dimitte nobis peccata, si quidem & nos dimittimus omni debenti nobis. Concludit ergo in parabola, nulli esse à Deo præstandam misericordiam, qui illam proximo suo non præstiterit, iuxta illud

Aug. lib. Enchirid. c. 73. tom. 3. sub initiu.

Idem lib. 2. ser. Dom. in mon. c. 13. tom. 4. Dimittere debitoribus quid sit.

Matth. 18.

Luc. 11.

Iaco. 2.

Psal. 24. Vniuersæ viæ Dñi si sunt misericordia, & veritas, quid impios plestit sine misericordia Deus?

Omnes homines cuiuscunque illi gradus ordinis, atque conditionis existant, suis parcendi inimicis etiam lege teneri.

Rom. 13.

Iudices plectentes maleficos, vt huc Diuina legi satisfaciant.

Vere, & ex animo, inimico qui parcant.

Iacobi: Iudicium sine misericordia illi, qui non fecerit misericordiam. Et quantum scriptum sit: Vniuersa via Domini, misericordia, & veritas, hoc est, iustitia, dicuntur tamen damnati iudicari sine misericordia, quod ad damnationem attinet: nam ad pœnam suis meritis minorem cum misericordia iudicantur. Timeant ergo qui obstinato animo proximis non remittunt, & tamen dicunt Christum præcepisse illis quicquam contra honorem suum: nam tales contra se ipsos sententiam pronuntiant, cum dicunt, Dimitte nobis, &c. sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Neque minus hoc præceptum remittendi ex animo fratribus, ad Reges, aut Principes, aut Ecclesiasticos spectat Prælatos, quàm ad priuatos quosque. Nam quatenus priuatæ personæ sunt, debent & ipsi ex animo fratribus se offendentibus iram remittere, & odium, & animi acerbitatem deponere: quia tamen ministri Dei sunt, & non sine causa gladium, siue corporalem, siue spiritualem portant, debent peccata publica zelo gloriæ Dei, & boni communis non relinquere impunita. Quod cum faciunt, gloriæ Dei seruiunt, & vtilitati Reipublicæ, & officii suum præstant: quod ni facerent, in eorum capita publica reciderent delicta, atque peccata. Modò in puniendo seruetur iuris ordo, modusque, vt peccata maiori pœna quàm sint digna, non puniantur; & modò absit animus vindictam appetens propter iniuriam propriam acceptam. Et propterea non prohibentur dicere: Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: nam in his verbis sermo est de remittenda iniuria, quam quisque priuatim accipit, nõ autem quæ Dei gloriam obscurat, vel pacem Reipublicæ perturbat. Remittit autem fratribus ex cor-

de tuo, qui iram, & inimicitiam, atque acerbitatem animi, quasi carnem rancidam, & male apud proximos olentem deponit, & qui odium, hoc est, inueteratam iram, quæ hominem facit homicidam, antequam Sol occumbat, dimittit. Præterea qui ob damnum illatum satisfactionem non querit, & si querit, non nisi per viam iudicis, aut pacificè transactionis consuetam, & sine animo vindictæ postulat: & qui à nouis iniurijs ab inimico suscipiendis diligenter caret, & pro offensa Deo facta preces ad Deum fundit, iuxta Domini sententiam: Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos. Et externa ac cõmunia signa beneuolentiæ, vt salutationem, & beneficentiam, si opus sit, non denegat. Princeps ergo cogitatio sit, paternæ imitationis gratia, cuique remittere iniuriam: qui verò minus sunt generosi, saltem pollicitationis spe prouocentur: nam dixit: Dimittite, & dimittemini: &, Eadem mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis, Et, Qui stabitis ad orandum, dimitte si quis habebis aduersus aliquem, vt & Pater vester qui in cælis est, dimittat vobis peccata vestra. Quòd si quendam nec hoc permouere potest, certè pertimescat minas illas, quibus dicitur: Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. Si seruus es, time interminata supplicia: si mercenarius, respice ad tantam remunerationem: si filius, imitare patrem tuum, qui Solem suum ori facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos, & ex corde remitte centum denarios conseruo, & fratri tuo, vt tibi decem millia talenta remittantur, munere Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre, & Spiritu sancto in omni honore, & gloria regnat per omnem æuum, Amen.

Ephes. 4.

Matth. 5.

Rationes proximi iniurias cõdonadignissime.

Luc. 6.

ibidem.

Mar. 11.

Matth. 8.

Supra. 5.

Infra. 18.

TRACTATUS LII.

In illa verba: *Et ne nos inducas in tentationem.*

Recidua peccata quae graua sint, & horrenda.

Ioan. 5.

Iere. 2.

Ierem. 13.

Relapsi peccatores quales.

Prou. 26.

2. Pet. 2.

Matth. 12.

Exod. 17.

Semel iustificatus quid laborandum.

Aug. lib. 2.

de ser. Do.

in mon. ca.

14. inisio.

tom. 4.

Quam sit detestandum, recidere in eadem peccata semel condonata, ostendit Dominus, qui paralytico a se sanato in piscina dixit: *Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat: & Ieremias capit. 2. dum ait: Quam vilis factus es, rursus iterans vias tuas? Est enim qui in peccata delabitur, magis in Deum ingratus, sibi que magis nocet, cum malum comparat habitum, quo difficilius possit a peccato resipiscere. Vnde Propheta ait: Si mutare potest Aethiops pellem suam, aut pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere, quum didiceritis malum Rursus qui in peccata relabatur, est sicut canis reuersus ad vomitum, & vt sus lota reuersa ad volutabrum luti. Reddit se etiam homo magis demoni obnoxium, qui assumens alios septem spiritus nequiores se, reuertitur in domum vnde exierat. Ex quo medicus non tantum curat morbos contractos, sed etiam a futuris praeseruat. Nec satis fuit populo Dei egresso de Aegypto, Pharaonem cum exercitu suo videre submersum, sed opus habuit armis ad expugnandum inimicos, vt Amalechitas, qui illi se in via opposuerunt, & ad expellendum Chanaanos, vt pacifice Terram promissam possiderent: ita nobis non satis est obtinere remissionem delictorum, quae a baptismo perpetravimus, dicendo: *Dimitte nobis debita nostra*, sed etiam opus est armis, & viribus ad imminentes tentationes superandas, quibus cum filij Dei conflantur: Propterea dicere debent: *Et ne nos inducas in tentationem.* Vbi Augustinus legit, inferas, pro, indu-*

cas; annotans, dictionem Graecam vtrumque significare, magis tamen inferre, quam inducere: nam amicus etiam volens in aliquid inducitur, non vitium vero magis est vi inducere in aliquid, quod Latinis dicitur inferre. Annotat etiam pro his verbis Cyprianum legisse: *Et ne patiaris, nos induci in tentationem.* Atq; ex his verbis in primis discimus, militiam, siue tentationem esse, vitam hominis super terram, quia quocumq; homo se conuertat, hostibus se circumdatum inueniet: atque ex eo grauior redditur tentatio, quod hostes non sub specie inimicorum, sed sub specie amicorum nos impugnant. Nam & daemones transfigurant se in Angelos lucis. Atq; ob hanc causam tam Dauid, quam Ieremias, vocant tentationes, laqueos in via absconditos: & Salomon vocat meretricem, cuius guttur nitidius oleo, & labia eius fauam distillantem: sed nouissima eius amara sicut absinthium, & linguam eius sicut gladium bicipitem. Sed contra haec mala ingruentia muniendi sumus hac precatone: *Et ne nos inducas in tentationem:* quae vt populum egressum e Mari Rubro, & Christum post baptismum statim aggressa est, ita solet baptizatos omnes inuadere. Daemon enim ante baptismum non pugnat cum suis, quandiu soli sunt, sed postquam per baptismum euaserunt manus eius. Durat autem haec pugna a baptismo, quo renascimur, ad mortem vsq; Vnde Dilectus Discipulus inquit: *Esto fidelis vsq; ad mortem: & dabo tibi coronam vitae.* Et Propheta: *Dns custodiat introitum tuum, & exitum tuum;* vt significarent totam vitam tentationibus plenam. Corona autem, vt alio loco ait Apostolus,

Cypria. ser. 6. de Orat. Dominica. Prima ratio, cur nobis orandum sit, ne in tentationem inducamur. Iob. 7.

2. Cor. 11. Tentationes huius vitae quales. Psal. 90. & Sapi. infra. Iere. 5. Infra. 18. Infra. 48. Illae quomodo a nobis superari valeant.

Exo. 15. & 17. Matth. 4.

Quandiu tentationibus sumus obnoxij.

Apoc. 2.

Psal. 120.

2. Tim. 2.

Secunda ratio petitionis huius: Et ne nos inducas in tentationem.

Abraham, & Iob quales passi tentationes.

Gen. 12. & Act. 7. & Heb. 11. Gen. 22. & Heb. 11. & Iaco. 2. Iob. 1. Infra. 2. Infra. 4. & 8.

Iob. 42.

Tob. 12.

Luc. 22.

Quare Christus infirmos Apostolos per Petrum voluerit confirmari.

non redditur, nisi legitime certanti. Petimus preterea non induci in tentationem: nam quoniam tentatio necessaria est homini, vt perfectior reddatur, sui que ipsius notitiam acquirat, & coronam vite aeternae promereatur, hinc opus est rogare, ne inducatur homo in illam, ita vt praecipitetur, ac fructum propositum perdat. Hinc videmus sanctos vniuersos varijs fuisse expositos tentationibus: hinc Abraham iussus est exire de terra sua, & cognatione sua, in locum quem nesciebat; & proprium filium immolare. B. Iob non tantum in diuitijs, & bonis externis, & in filijs occisis tentatus fuit, sed etiam in corpore, quod plagis grauib; percussus fuit: accessit etiam tentatio trium amicorum, qui illum afflictum inuiserunt: nam de secretis Diuinae prouidentiae diu disputarunt: & Iob quidem defendens veritatem, videbatur blasphemus, & contumeliosus in Deum, amici vero sui, qui defendebant mendacium, & loquebantur inique, videbantur zelatores diuinae gloriae, & laudatores Dei plusquam Iob. Atque haec tentatio grauius affligebat eum, cum non posset veritatem, Dei que honorem tueri, sine hoc quod videretur extranea, & inaudita auribus humanis ingerere. Vnde opus fuit, vt ipse Deus apertis verbis tribueret victoriam ipsi Iob, & indignationem ostenderet amicis eius, quibus dixit: *Non estis locuti coram me rectum, sicut Iob seruus meus.* De Tobia dicitur: *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit vt tentatio probaret te.* Et de Apostolis ait Dominus: *Simon, ecce Satanas expetuit vos, vt cribraret sicut triticum: Ego autem rogavi pro te, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* Ex quibus verbis licet colligere, Dominum non immediate operari confirmationem in Apostolis sine capite illorum, quod tanquam instrumentum elegit ad eos confirmandos: docens nos, vt per omnia subditi simus Vicario eius in terris, pro cuius fide ad aliorum confirmationem rogauit. Mul-

tis etiam tentationibus expositus fuit beatus Paulus, & tentationem vocat stimulum carnis; & tentatorem; angelum Satanae: & se Dominum ter rogasse: dictumque illi fuisse: *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur;* atque hoc, ne magnitudine reuelationum extolleretur. Nobis igitur, cum tentamur, frequenter dicendum est: *Et ne nos inducas in tentationem:* quam Deus iusto iudicio nobis immittit, vt agnoscamus gratiam Dei potentem ad liberandum, ac vt tandem in illa gloriamur, & in nobis inhabitet virtus Christi. Denique Christus Dominus a natiuitate sua passus est persecutionem ab Herode, & coactus fugere in Aegyptum: & etiam dum vixit, & maxime quando praedicauit, innumerabiles persecutiones ab Scribis, & Phariseis sustinuit: & tandem in crucem actus, magnitudine charitatis suae omnia daemonum, Iudaeorumque machinamenta peruenit, & vt Apostolus ait: *Tentatus fuit per omnia pro similitudine* (id est, quem admodum nos tentamur) *absque peccato,* scilicet suo, non tamen sine peccato Scribarum, & Phariseorum, & eorum, qui maligno animo ad eum tentandum accedebant. A deamus ergo cum fiducia ad thronum gratiae eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno, dum scilicet ingruunt tentationes. Conuenit etiam nos frequenter iterare hanc petitionem, vt agnoscamus, dum in tentationes, & concupiscentias pugnamus, etiam si ad sit voluntas nostra, victoriam tamen a nobis non oriri, sed a gratia Dei: quorsum enim alias diceremus: *Et ne nos inducas in tentationem,* si, dum oramus, fingimus, & putamus illud ex nobis ipsis nos posse, quod non nisi Dei fauore praestare possumus? vt docet Augustinus epistol. ad Bonifacium contra Pelagianos. Sed iam verba textus expendamus: prius tamen de ordine huius petitionis aliquid est dicendum. Tribus ergo postremis precibus tria mala de-

Quid stimulu carnis suae, & Angelus Satanae Paulo datus.

2. Cor. 12.

De cur nos tentari permittat.

Ibidem.

Matth. 2. & seq.

Christus quam grauius fuerit tentatus, & quandiu.

Heb. 4.

Quid illud Apostoli de Christo: Tentatus per omnia pro similitudine, &c.

Tertia ratio petitionis eiusdem frequentandae: Et ne nos inducas, &c.

Aug. epist. 106. to. 2.

Huius ordo petitionis qualis secundum Augustinum.

precamur secundum Augustinum, preterita, futura, & presentia, de quibus in diuino Missæ officio post Orationem Dominicam dicitur: *Libera nos, quasumus Domine, ab omnibus malis praeteritis, presentibus, & futuris.* Et pie admodum B. Augustinus has tres petitiones ad tres illas differentias accomodans, ait: *Si ergo his desiderijs concupiscentia carnis illicita voluntatis inclinatione consenserimus; ad hoc sanandum dicimus, Dimitte nobis debita nostra, sic. & nos dim. deb. nostris. Ut autem non ei consentiamus, deprecamur ad iutorium, dicentes; Et ne nos inferas in tentationem.* Deinde addimus, quod perficietur in fine, cum absorbebitur mortale à vita: *Sed libera nos à malo: Tunc enim nulla erit talis concupiscentia, cum qua certare, & cui non consentire iubeamur. Sic ergo totum hoc in tribus beneficijs positum breuiter peti potest: Ignosce nobis ea, in quibus sumus abstracti à concupiscentia: adiua ne abstrahamur à concupiscentia: aufer à nobis concupiscentiam.* Sic ille.

Alij verò postremas duas petitiones sic distinguunt; vt priori deprecemur peccandi occasiones, posteriori afflictiones. Quamquam alij fortasse rectius ex his duabus vnam tantum conficiant petitionem, eo quod dicitur per aduersariam particulam: *Sed libera;* & quia malus ille, vel malignus, à quo liberari postulamus, diabolus est, qui ad peccandum inducit.

His de ordine præmissis, verba expendamus. Cum ergo dicitur: *Et ne nos inducas in tentationem:* non est ita accipiendum, quasi Deus ipse inducere in tentationem homines soleat; sed iuxta phrasim Hebræam, Deus dicitur efficere, quod fieri ipse permittit. In hunc sensum scribitur Deum indurasse cor Pharaonis: & Esaias: *Indurasti cor,* inquit, *nostrum, vt ne timeremus te:* & Paulus: *Tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea que non conueniunt:* ait item Esaias: *Excaca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claudet:* quæ verba ad morem linguæ Hebrææ dicta, Lucas Actor.

ultim. recitans mollit: *Incrassatum est, inquit, cor populi huius, & auribus grauius audierunt, & oculos suos compresserunt, ne forte videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos.* Perinde ergo est orare: *Et ne nos inducas in tentationem,* ac dicere: *Ne permittas, vel ne patiaris nos (vt ex Cypriano superius annotauimus) induci in tentationem, vt intelligas, aduersarium nihil contra nos posse, nisi Deus antè permiserit; ac proinde omnis noster timor & deuotio conuertatur ad Deum, vt ait Cyprianus. Et cum legamus, Deum tentasse Abraham, & Dauidem dixisse: Proba me, Deus, & tenta me, vt renes meos, & cor meum: & Salomonem: Quoniam Deus tentauit illos, & inuenit illos dignos se: & Tobix dixit Angelus: Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, vt tentatio probaret te: ex alia autem parte frater Domini dicat, Deum neminem tentare, & intentatorem malorum esse, & hinc deprecamur ex Christi institutione in tentationem non induci: necessariò distinguendum est inter tentationes. Nam aliæ quidem tentationes probationes sunt ad virtutem adipiscendam, & animi robur, & dona Dei comparanda: atque hæc à Deo sunt, de quibus idem Apostolus ait: *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, scientes quod probatio fidei vestra patientiam operatur.* Nam vbi fides nostra exercetur, fit animus perfectior, ac robustior; at sine his homines efficiuntur deteriores. Cum verò animus, pars vna, & sola sit, quæ hominem constituat: ea etiam sola existimanda sunt bona, quæ illius salutis commodis, atque profectibus sunt accommodata. Harum tentationum, quæ à Deo fiunt, finis est, probare fidem, vel obedientiam nostram; id est, vt nobis innotescat quod ipse Deus iam nouit de nobis. Quia multi se ante tentationem magnos putant: postquam verò tentati sunt, debiles atque infirmos se agnoscunt. Quidam verò tentantur, vt non tantum sibi ipsis,*

Cypria. præ dicto sermone.

Gen. 22. Psal. 25.

Sap. 3. Tob. 12.

Iaco. 1.

Quarum Deus tentationum fit autor.

Ibidem.

Rom. 5.

Quis Domini tentationum finis.

Idem li. 2. de peccat. mer. & remiss. cap. 4. tom. 7.

2. Cor. 15.

Altera ratio ordinis.

Qua ratione Deo dicatur inducere in tentationem.

Exod. 4. 7. 9. 10. Esa. 63. Rom. 1.

Esa. 6. & Matth. 13. & Ioa. 12. Act. 28.

Gen. 22. Iob. 1. 2. Tob. 12.

Tentationes quæ minimè à Deo sint, sed à dæmone.

Matth. 4.

Aduersus tentationes remedium efficac.

Mar. 14. Luc. 22.

Aug. lib. 2. de ser. Do. in monte, cap. 14. Tentari, & in tentationem induci, differunt, secundum Augustinum.

Aug. episto. 121. c. 11. tom. 2.

fed etiam alijs, & toti mundo innotescant: vt Abraham obedientia, Iobis patientia, Tobix sanctitas, & misericordia, Christi Dñi in omni heroi ca virtute perfectio. Aliæ verò tentationes sunt cuique ex sua concupiscentia, & non satis domitis affectibus, siue à dæmone, aut mala aliqua causa, quæ ad peccatum trahit: & harum posteriorum tentationum negat B. Iacobus Deum esse causam: cum nullis malis tentetur, ne alios quidem tentat. Nā vt externus quidam ait: *Natura diuina ac beata neque ipsa habet quod illam vexet, neque cuiquam negotium facessit. Hac enim circa mortalem, terrenamque vitam versantur.* Ergo tentationes, quæ animi constantiam turbant, atque confundunt, & ad peccatum pertrahunt, à Deo nequaquam proficiscuntur; quia tentatio, quæ malum finem habet, & vel est intendentis malum, vel non cognoscentis vires tentati (quorum neutrum à Deo esse potest) ideò omnis eiusmodi tentatio cacodæmoni tribui debet, qui simpliciter dicitur Tentator, scilicet ad malum, vel vitium. Vitandis ergo tentationibus ingens auxilium præbet hæc ipsa precatio. Hinc Dominus passionis suæ tempore dixit Apostolis: *Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem:* in quam etiam ne laberentur, Dominus precatus est, cum inquit: *Ego rogavi pro te, vt non deficiat fides tua.* Vt ergo tentatio à Deo est, bona est, & in Scripturis commedata, nec à viro iusto simpliciter deprecanda: quatenus verò à dæmone procedit, mala est, & omnino præcauenda. Deinde illud etiam diligenter ex Augustini doctrina aduertendum est, aliud esse, tentari, aliud in tentationem induci, siue in tentationem intrare. Tentatur enim, quicumque in corpore, vel animo vexatur, vt ad peccatum trahatur: inducitur verò, vel intrat in tentationem, quicumque malæ suggestioni consensum quasi ostium aperit, quod est vinci à tentatione. Vnde Augustinus epist. ad Probam: *Ne nos inducas in tentationem: admonemur hoc petere, ne deserti eius adiutorio, ali-*

cui tentationi vel consentiamus decepti, vel cedamus afflicti. Sic ille. Hic ergo non precamur ne tētemur, quod per se runque necessariū est, & militiæ nostræ conforme: nec etiam ne Deus nos tētet, vt cognoscamus infirmitatem nostram, vel alijs exemplum simus patientiæ, si in ea fortes inueniamur: sed oramus ne inducamur in tentationem; id est, ne propter peccata nostra ita auxilium gratiæ suæ subtrahat, vt illi resistere non queamus. Quæ admodum Iudas inductus est in tentationem ob ingrati animi vitium, & Petrus ob superbiam, & de proprijs viribus confidentiā, alij ob iudicia temeraria, & immisericordiam, de quibus Apostolus; *Fratres, inquit, & si praoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu leuitatis; considerans te ipsum, ne & tu tenteris.* Alij verò ob inertiam, & pigritiam: vnde Apostolos hortatus est Dominus ad vigilandum, & orandum contra somnum, & otium, ne intrarent in tentationem.

Ne itaq; nos permittas vinci, vel per ignorantiam, dando lumen, de quo Propheta; *Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte: & iterum; Intellectum tibi dabo, & instrua me in via hac, qua gradieris;* ne scilicet per ignorantiam ingrediaris in tentationem. Vel ne finas vinci per difficultatem & molestiam, dādo amorem tui, de quo subdit Propheta, *Firmabo super te oculos meos:* id est, Firmitatem tibi dabo, vt possis oculis amoris me respicere, & de tentationibus triumphum agere. Nam aqua multa, vt ait Sapiens, *non possunt extinguere charitatem.*

Cyprianus tamen & Chrysostomus intellexerūt his verbis nos iustos precari, ne Deus finat nobis tentationem obueneri, & nō solum ne finat nos à tentatione superari: quæ intelligentia quibusdam simplicior videtur, quamquam qui vtrumque sensum complexus diceret, nos postulare ne finat, vel tentationem nobis obueneri, vel si venerit, ab illa non vinci, plenius & rectius verba Do-

Ijs verbis quid à Domini no postulemus.

Inducti quoniam fuerint in tentationem, & quare.

Matth. 27. Supra. 46. Gal. 6.

Matth. 26.

Duobus modis in tentationem inducimur.

Psal. 12. Psal. 31.

Quid illud: Firmabo super te oculos meos.

Cant. 8.

Cypria iam citatus.

Chry. hom. 20. in Mattheum, to. 2. Alter etiam petitionis intel lectus: Et ne nos inducas in tentationem.

mini interpretabitur. Et notatur ex permissione diuina tā certus noster casus, ac si ipse Deus induceret. Preterea sine Deo, qui solus timendus est, demon nihil potest. Cum autem totum vitæ nostræ spatium tētatio, & pugna sit; perniciosè profectò homines falluntur, dum putant se natos ad voluptatē, ad parandas opes, & honores adipiscendos; cum tamē terra hæc data sit in manus impij, & Principis huius mundi, qui interrogatus à Deo vnde veniret, dixit, *Circui terram, & perambulauit eā: & Petrus, Aduersarius, inquit, vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærēs quem deuoret.* Qui ergo huius Tentatoris insidias euadere vult, terrā relinquat oportet: alioqui dum in ea moratur, certò sciat se tētationibus exercendum. Quod intelligens vir quidam sapiens, dicebat, *Fili, accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia, & in timore, & præpara animam tuam ad tētationem.* Nam diabolus athletarum morem seruat, qui luctando & certando non dignantur quemlibet ad luctam, & certamē admittere, sed pares sibi viribus quærunt, quo victoriæ gloriam ferant, quam non assequerentur, si cum obuiò quoque ac vulgari viro vellēt decertare: ita dæmon vbi videt quēquam viā Dei struenē velle ingredi, illū confestim aggreditur: cum cæteris luctari non est admodum necessariū, quos vno digito scit se posse prosternere: quin etiam huiusmodi homines nō egent diaboli tētationibus, cum ipsi plerunque se sponte in eas præcipitet. Cernere enim est magnam hominū partem ea quærere, quæ manifestum est esse diaboli laqueos, in quos se sponte inducunt. Ait enim Salomō; *Qui festinat ditari, non erit innocens, & Paulus; Qui volūt diuites fieri, incidūt in tētationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa, & inuilia, & nociua, qua mergunt homines in interitū, & perditionem: & tamen hodie præstantiores existimantur, qui generosius se laqueis inuoluunt.* Rursus admonet Saluator in Evangelio, infidelitatis genus esse honorum appetitionem:

Quomodo, inquit, vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis; & gloriam, que à solo Deo est, non quæritis? Quod si accipere honorem oblatū, tam res est perniciofa; hi, qui honores tam auidē expetunt, vt nullū nō lapidem moueant, quo optati honoris compotes fiant, quo in gradu sūt collocandi? at apud mortales nihil celebri⁹, nihil laudabilius his negotijs. Ad hæc quis nesciat, fœminarū spectacula, lasciuosq; cōspect⁹, & colloquia min⁹ honesta, & intēperantē mulierū ornatū, & fucum, magnū esse fomentum peccatorum, manifestasque diaboli tētationes? Et tamen homines nō animaduertūt, dū tentantur à diabolo, & plures ipsi vias excogitant in suam perniciem, quàm ipse diabolus parat. Et volucres quidem ceruimus, cæteraq; ratione carentia animātia, quo possūt studio accuratē insidias, quæ illis à venatoribus parari solent, declinare, vt mirum sit interdum, quo pacto eas prælagiāt: miseri verò homines, ratione præditum animal, data opera in diaboli insidias, laqueosq; dare se ipsos non verentur. Cum autē vasa figuli probet fornax, & virū iustum tētatio tribulationis, qua, sicut aurum in fornace probatur, sic per tolerantia arguitur probitas viri: hinc fit, vt ipsa rerū, atque humanorum bonorum copia instar sit tētationis. Nam equē difficile est, & in aduersis animum inflexum seruare, & in secundis non extolli: quam facilius est prosterni prosperis, quàm aduersis. Cum ergo vtrumque horum tētatio sit, vidētur homines non agnoscere illam, quæ periculosior est. Voluptas siquidem, & bonus corporis habitus, & ingēs rerum opulentia, forma, vires, honores, & secundæ res, quid sunt aliud quàm tētationes, quæ pronos ad omnia mala reddunt eos, qui illis vti nesciunt? at istas tētationes tantūm abest vt homines metuant, vt rē etiā beatam existiment in illas incidere: quo fit, vt illis plurimum capiantur. Vtitur enim illis diabolus tanquam esca, qua piscatores hamū operiūt,

Ioann. 5.

Notatur ambitiofi.

In quo videri possunt be-luz hominibus cautiore

Eccli. 27.

Facilius est prosterni prosperis, quàm aduersis.

Dæmonis ad capiendū homines esca, sunt mundi prosperitates.

Demonis vt vitare possimus insidias. Iob. 9. 1. Fet. 5.

Eccl. 2.

Quos dæmo videatur imitari veterator illē.

In quas mundi dani homines ceci se ipsos dæmone minime impellēte, tētationes inducunt. Prou. 28. 1. Tim. 6.

vt pisces conspecta esca, neque obseruato hamo, qui in ea delitescit, facile capiantur: sed nos illo voluptatis operimento deliniti, facilius in illos hamos incidimus, quàm pisces: & tamen turpius est ab hoc genere tētationis superari, quàm vbi ea ingruunt, quæ parere molestiam solēt. Facilius enim est, testibus Philosophis, à voluptatibus abstinere, quàm perferre dolores.

Post hos duos tētationum modos generatim descriptos, expedit obseruare etiā quæ ex his oriuntur, qui sunt, Caro, Mūdus, & malus Dæmon. Caro enim suis multiplicibus blandimētis, infinitisque appetitionibus spiritui aduersatur: at eius voluntati acquiescere, mors est. *Si enim secundum carnem vixeritis, vt ait Paulus, moriemini. Si autē spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.* Quare videat quisque, quod malit, vitam, an mortem; eamque (quod multo magis est) sempiternam. Nam si ex corporeis voluptatibus temporaria dūtaxat mors sequeretur, benè admodum esset præ eo, quod gehenna fecum adfert. Mundus mare imitatur, quod cum tranquillū est, inuitat homines ad nauigandum: sed vbi eos in potestatem suam recepit, exagitat, atque obrutos fluctibus perdit. Sic mundus nihil nō pollicetur, maria promittit (quod dicitur) & montes: at cum postremus rerum exitus cernitur, mendax deprehenditur atque impostor, ac sibi fidentes in exitium rapit sempiternum. *Quid autem prodest homini, ait ipsa Veritas, si vniuersum mundū lucretur, anima verò sua detrimentum patiat? Diabolus verò, tertius hostis, aut præcipuus potius, quàm accuratē est à nobis obseruandus? cuius versutias ac dolos enumerare difficilius est, quàm stellas cæli, aut arenam maris: qui si cerneretur, vt hostes qui aspectu sentiūtur, minori posset esse damno. Sed dum non cernitur, & omnibus tamen horis atque momentis ceruicibus nostris imminet, res est multo molestior. Non dies quiescit, nō noctes: non dormit neque dormitat qui im-*

Caro quomodo tentet. Gal. 5.

Rom. 8.

Quales estiam mundi tētationes.

Matth. 16.

Diabolus itē quàm nos vehementer tētet.

pugnat Israel: & corporei quidē hostes, cum & ipsi quiete egeant, multa nobis relinquūt quiescendi interualla, & muniēdi etiam nostri: at hic irrequietus est, & nulla interquiescēdi spatia nobis permittit. Et quod magis est deplorandum, tunc maxime insidiatur, cum illum minime obseruamus, cum indulgemus genio, & soluti curis, ludis ac iocis operam damus, ac profusa pace frui nos existimamus. Hoc genus certaminis tā periculosum, tamque maleficum Apostolus contemplans, dixit, *Induite vos armaturā Dei; vt possitis stare aduersus insidias diaboli. Quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem; sed aduersus Principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in cælestibus.* Nec his contentus, repetit, vt vniuersam armaturā arripiant; circumcingit lumbos balteo, induit thorace, scuto, galea, gladio; iubet vt precentur & obsecrent omni tempore in spiritu. Nā res est profectò, qua nulla maior cogitari potest, certamen habere, in quo agitur de æternitate, vt vel vincenti, sempiterna bona; vel victo, sempiternus pareatur interitus. Quàm ingens esset adhibendum studium pro vtraque hac re: cum vna duntaxat satis esse posset, ad vnumquenque in officio continendum. Nam si nulla vnquam cæli facta esset mentio, tantumque dictum esset, eum qui peccauisset, in æternos ignes esse conijciendū, an non satis esset ad omni studio à peccato abstinēdum? Rursus si nulla esset gehenna, sed tantūmodo admoneremur, fore, vt qui bonis operibus incumbant, hoc breui vitæ spatio æterna illa & immensa cæli bona adipiscantur, sin minus, illis bonis priuentur; an non hæc æternorum bonorum cogitatio inflammare vnumquenque ad rectē facta deberet? Cū verò tanta incumbat necessitas, vt qui mirificè certare neglexerit, non solum æterna felicitate priuatus sit, sed etiam in sempiternos ignes relegendus: quantus hic stupor est in tarduis, tamque angustis conditioni-

Ephes. 6. Quale sit nobis certamen cum diabolo, secundū Apostolū: quæq; proinde sint arma nobis necessaria.

Strenuē, & fortiter tanto cum hoste pugnandi necessitas.

Quomodo
victoria con
sequemur.

bus non expergisci, & preparari, & amari, ne in tam periculoso praelio succumbamus; quod si Dei petamus adiutorium, victoria in nostra est potestate; quod in temporaria pugna locum non habet, in qua praestantissimi robore viri, nulla sua culpa interdum ignavissimi gladio militis interficiuntur: at in hac pugna nemo superatur, nisi volens. Tatummodo ergo serua animi constantiam, & victoria es potitus: tantum caue, ne ante tempus arma deponas, neve, gloriosi militis instar, ante pugnam victoriam tibi pollicearis, sed metue semper, & imbecillitatem tuam suspectam habe. *Homo sapiens in omnibus metuit*, ait Salomon; & rursus, *Beatus homo qui semper est pauidus*: unde Adā in sanctitate & iustitia creatum, sed dæmonis seductione peccantem, de paradiso expulit Deus; Moysē, virū sanctū, quod peccasset ad aquas Cōtradictionis, nō permisit ingredi in Terram promissam: Saulem a se electum, vt regnaret in Israēl, propter cōtumaciam reprobavit: Dauid, vir secundū cor Dei, vt parum cautē se gessit, in homicidium & adulterium delapsus est: filius eius Salomon, omnium hominum sapientissimus, peregrinis simulacris immolauit: Petrus, qui amore in Christū, omnes discipulos antecellebat, dum sibi, suæque constantiæ nimium fidit, ter Christum abnegavit. Hęc exempla vnumquemque nostrum admonere debent, vt nemo sibi cōfidat, sed cū metu & tremore, vt Apostolus docet, nostram operemur salutem: memores interea, per multas & varias tribulationes oportere nos intrare in regnum Dei. Mōmentaneum enim hoc & leue tribulationis nostræ; supra modum in sublimitate æterni glorię pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ nō videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt: vt Apostolus ad Corinthios scribit: quod certè alacriores ad præstandū in pugna, & perferēdas afflictiones omnes efficere po-

test. Accedit præterea aliud, quod intrepidus nos ad perferendas tentationes efficere idoneum est, quod qu; in hac mudi militia non contingit, in qua sæpē milites post multa egregia facta, vel ob immaturā mortem, præmia laborum atque certaminum nulla sequuntur, aut ob Regis cui militant, vel ingratum animum, vel ignorantiam, vel quia fortē reddere mercedem non valet: atqui in hac militia soluti hoc metu sumus. Nemo enim suo præmio vnquā priuatus fuit, eoquē locupletissimo, neque hoc solum, sed etiam opitulatur in pugna Rex noster, & vires addit & animos; quod Reges terræ præstare nequeunt, qui etiam aduersariorum vires cohibet, ne supra vires laboremus. Fidelis enim Deus est, qui nō patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet etiam cum tentatione prouētum, vt possitis sustinere. Quis habens Regem ad dexteram pro se pugnatem formidaret, præsertim quem sciret inuictum? at hoc auxilium deesse non poterit, si fidamus. Nullus, inquit Sapiens, *sperauit in Domino, & confusus est. Quis enim permansit in mandatis Domini, & derelictus est? Nouit Dominus pios de temptatione eripere*, ait Petrus. Neque dubitandum est, eundem tentationis nostræ futurum finem, qui capiti nostro Christo fuit, de quo scriptum est, consummata omni tētatione recessisse ab eo diabolus, ac Angelos accessisse & ministrasse ei. Interea vtamur hac armatura, quam Dominus nobis demonstrauit, petēdi videlicet à Deo, ne nos inducat in tentationem. Dum enim manus Moysi sublatæ in cælum erant, succumbebant Amalechitæ. Ideo maximè curat dæmon ab oratione nos extrahere, tædium in illa ingerēs, & blasphemā, & abominanda in ea repræsentans. Sed suadet Athanasius in quæstion. 15. ad Antiochum Principem, vt non recedamus ab oratione, sed dicamus illi, *Blasphemia tua super caput tuum: quia ego Dominum meum adorare debeo*. Hac prece si ex animo vtamur, carnis lasciuia cohibebitur, co-

1. Cor. 10.

Ecclesi. 2.

2. Pet. 2.

Luc. 4.
Quantōpere
orandum no
bis sit, ne in
tentationem
inducamur.
Exod. 17.

Mag. Atha
nasius, to. 3

Quanta illo
orationis effi
cacia.

Humanæ fra
gilitatis exc
pla.

Ecclesi. 13.

Prou. 28.

Gen. 3.

Num. 21.

1. Reg. 15.

& seq.

Supra. 13.

2. Reg. 11.

& seq.

3. Reg. 11.

Matth. 26.

Ibidem.

Philipp. 2.

Act. 14.

2. Cor. 4.

geturq; seruire spiritui: hac omnes mundi illecebræ concidunt, ne sua dulcedine pelliciant nos ad peccatum. Mundi verò persecutiones, & terrores vim vllam non habebūt, vt nos ad impatientiam, vltionē ve pro uocent: hac denique tela & insidias

maligni Satanæ superabim⁹: vt ita integrum triumphum de hostibus nostris agentes, in regnum cœlestē introduci mereamur, præsidijs Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre & Spiritu sancto semper viuit & regnat in secula seculorum. Amen.

TRACTATVS LIII.

In illa verba: *Sed libera nos à malo. Amen. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.*

ON poterat feliciori coronide oratio dñica terminari, quàm ista prece, qua petimus liberari ab omni malo. Quoniā enim quandiu sumus in hoc mundo, aut potius in exilio, nunquam possumus esse quieti, vel tuti, malis varijs, multisque aduersitatibus sibi inuicem succedentibus obruti, neque tamen scire possumus quæ cuiusque tribulationis causa existit, ideò Dominū precamur, vt nos ab omni malo præseruet; quod nobis peccandi occasio esse potest. Nihil magis proprium patri, quàm iuare filios in necessitate cōstitutos: nihil magis decet bonum filiū, quā imminente periculo, confugere ad patrem, sicut pulli sub alas gallinæ confugiunt. Tu ergo, Domine, qui etiam inimicos sæpē à malo liberas, & tuos filios interdum non petentes, nec tui in tribulatione memores; libera nos filios tuos fragiles, qui sine te vincimur, tui memores, & tuam opem implorantes. Sed ad huius particulæ intellectum aduertendum est, aliquos esse qui sentiūt, hic non formari nouam & distinctā petitionem, sed partem esse præcedentis: quod docet in primis illud

aduerbium Sed. Est enim sensus: Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos à malo. Nam si noua esset petitio, dixisset, Et libera nos à malo: quemadmodum dixit, *Dimitte nobis debita nostra. Et ne nos inducas, &c.* Cū ergo dixerit per aduersatiuā, *Sed libera nos à malo*, & non per cōiunctionem, Et libera nos à malo; videtur quod non noua petitio, sed pars præcedētis petitionis sit, & idē petitur affirmatiuè, quod atē negatiuè rogabatur. Deinde idem probatur: quoniam Græcè non dicitur *ἀπὸ τοῦ κακοῦ*, sed *ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*; vox autem *πονηροῦ*, maximè cum articulo, significat in Scripturis frequenter malignum illum & veteratorem, siue versipellem dæmonem, qui, iuxta vocis etymon, improbum, seu molestias & labores exhibēt, significat: nā ille vexat in facultatibus, in corpore, & maximè, si concedatur, in anima: tanta inuidia stimulatus in nos agit. Neque in his sistit dæmonis mali anim⁹, sed pergit eò, vt homo præ impatientia & desperatione in Deū contumeliosus, & blasphemus existat: dixit enim; *Nisi in faciem benedixerit tibi*. Ita interpretatur Chrysostomus & Euthymius. Ita accipi-

Cur hæc petitio vltimū locū habeat.

Matth. 23.

Cur eam petitionem alii qui minimè à superiori distinguant.

Secundū argumentum à significatione Græcæ vocis *πονηροῦ*.

Iob. 1. & Infra. 2. B. Chrysof. hom. 20. in Matthæum tom. 2. Euthymius cap. 5.

Matth. 13. Zizania filij sunt nequam, vel nequissimi; ubi verbum, Nequissimi, Genitui casus est, & filij Nominarij; qui dicitur *ἵος τῷ πονηρῷ*, id est, filij eius, qui est malignus & nequissimus; & Paulus ad Ephes. 6. *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo positis omnia tela nequissimi ignea extinguere;* ubi eadem vox ponitur; & 1. Ioann. 2. dicitur; *scribo vobis, adolescentes, quia vicistis malignum;* & in eadem epistola dicit, Cain fuisse ex Maligno, & Malignus non tangit filios Dei, & totus mundus dicitur possessus in Maligno. In omnibus enim his locis ponitur cum articulo *ἡ πονηρία*, & aperte significat Satanam aduersarium nostrum, & nos vexantem, etiam si interpres nunc Malum, nunc Malignum, nunc Nequissimum vertat: ipse est enim qui tentat ex officio, & habitu, siue arte, & circuit querens quem deuoret. A quo et si semel erepti sumus per baptismum, debemus tamen precari, vt ab eo semper liberemur: quia iterum posset nos captiuos efficere, si illi nos per ignauiam dedamus. Vnde de Christo ait Lucas, quod consummata omni temptatione diabolus recessit ab illo vsque ad tempus. Et ita vltima vox precationis, quæ diabolum designat, primæ respondet, quæ diximus, Pater. Et dæmon dicitur, Malignus per excellentiam: quod primus mali nostri sine causa autor extiterit, qui odio capitali nos persequitur, tum in anima; quod si non detur, saltim in corpore; tum in facultatibus, vt fecit cum Iob, quem vt tradunt sacræ literæ, miserè in his omnibus afflixit ac vexauit.

Sed his rationibus non obstantibus, contendunt quidam, hanc petitionem distinctam esse ab alijs, & per eam deprecari omnia mala, quæ posset dæmon aduersus nos moliri ac machinari. Neque dixit, Libera nos à malis, scilicet hominibus: quia eiusmodi homines excitat dæmon, & mouet, illis nocendo in anima, vt quocumque modo possit, postea noceat nobis. B. Augustinus intelligit de malis præsentis tribulationis & af-

lictionis. Nec obstat verbum *ἡ πονηρία*: nam non solum ad personam, sed ad rem accommodatur, nam Luc. 6. ubi dicitur; *Malus homo de malo thesauro profert malum;* ubi posita est vox illa *ἡ πονηρία*, & ad personam, & ad rem accommodatur, quæ admodum Matth. 9. *Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris,* ubi mala, exprimitur *ἡ πονηρία*, sicut Act. 22. *Locutus est quid de te malum;* & Matth. 6. *Si oculus tuus fuerit nequam,* & Ioan. 3. *Erant enim eorum mala opera,* & Ephes. 5. *Quoniam dies mali sunt:* & ad Thessal. *Ab omni specie mala abstinete vos:* quibus omnibus in locis vox illa Græca *ἡ πονηρία*, etiam ad res ipsas accommodatur. Et ita sensus præstantior huius loci, quo petimus à malo liberari, esset, vt omnia in vniuersum complectatur, à quibus proficisci ad nos mala possent, siue res sint, siue homines mali, siue maldæmones, in quorum numero meminerimus nos metipsums etiam ponere, atque adeo potius primos: vt cum dicit David; *Eripe me, Domine, ab homine malo:* primumque ad nos animam referamus; nam reuera nos in culpa sumus, cum mala, quæ vera mali appellatione digna sunt, nos inuadunt: quod B. Petrus illa sententia explicauit; *Et quis est qui vobis noceat, si boni (id est, bonitatis) amulatores fueritis?* Et B. Chrysostomus pulchro libro inscripto, *Quod nemo leditur nisi à se ipso,* demonstrauit. Quod si quis dicat, immeritis interdum accidere afflictiones; respondet ibidem hæc, non mala, sed rem potius beatam appellandam esse. Vnde subdit Petrus, *Sed etsi quid patimini propter iustitiam, beati.* Cauendum ergo in primis est, ne, quod reprehendit Esaias, dicamus malum bonum, & bonum malum: hoc est, ne, cum dicimus, Libera nos à malo, petamus ab ijs liberari, quæ bona potius sunt vocanda, quam mala. Nam quo pacto paupertatem deprecemur, quæ regnum cælorum nobis conciliat? cur esuriem, & sitim, & luctum, mala arbitremur, quæ Filius Dei inter beatitudines collocauit? cur persecutiones & probra, mala opinemur, ob quæ Christus

Ephes. vi.

1. Ioann. 2.

Infra. 3. Gen. 4.

1. Ioann. 5. Cur Sicut Malus, seu Malignus appellatur antonomastice.

1. Pet. 5.

Luc. 4.

Iob. 1. & 2.

Petitione illam, secundum alios esse diuersam, & non uiam.

B. Aug. lib. 2. ser. Do. in mon. ca. 9. tom. 4.

Luc. 6.

Matth. 9.

Act. 10.

Matth. 6.

Ioan. 3.

Ephes. 5.

1. Thess. 5.

A quo malo petim? à Domino liberari.

Psal. 139.

1. Pet. 3.

B. Chrysostom. 5.

Esai. 5.

A quibus malis vt liberemur, orare minime debeamus.

Matth. 5.

iubet

iubet esse gaudendum? An tu malum iudicares, cum quis per afflictiones, & bella ad totius Italiae regnum eueheretur? Minimè verò: nunquam enim rem malam esse quisquam existimaret, per quam tantum bonum sibi conciliauisset. Cur ergo ea, quæ ad æternam assequendam felicitatem viam sternunt; mala aut fugienda esse audeat quisquam appellare? Hoc si quis diceret, ab ipsis ethnicis superaretur, quorum quidam dixit, Præter peccatum nihil existimandum esse horribile, aut pertimescendum. Quod si peccata vllas atque afflictiones mala appellare volumus; sola gehenna hac appellatione digna existit, testibus etiam ethnicis, ex quibus qui inter eos præstantissimus est habitus, pronuntiauit; Multis peccatis referta animam ad inferos descendere, extremum omnium est malorum: quare addebatur, neque mortem malum esse existimanda. Quod si dicas; Deum in Prophetis mortem sæpe comminari, pestem, famem, gladium, tanquam res malas: Respondemus; Deum ad nostram imbecillitatem sese demittere, & ea in terminari vt mala, quæ nos formidare vt mala solemus: in eundem modum temporaria bona Israelitico populo pollicebatur, quæ cernebat hisce dum taxat rebus esse affixum. At ubi Christus veritatis magister apparuit, non reperies illum hæc mala fidelibus pertimesceda iudicauisse, aut temporaria bona expetenda, sed contra potius. Cum enim mors, omnium terribilium maximum iudicetur; vide quid ipse dicat; *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest & animam, & corpus perdere in gehennam.* Temporaria verò bona ita ipse auersatus est, vt non solum ipse regnum recusaue rit, sed paupertatem ita sit amplexus, vt non habuerit, ubi caput suum reclinaret. Hoc idem alios docuit. Nam huius sermonis initio hæc iecit huius Philosophiæ fundamenta: vt quæ mundus maxima mala arbitratur, vt paupertatem, famem, sitim, luctum, persecutiones, probra, calumnias, hæc omnia inter beatitudines collocaret; nimirum quod ista & sint virtutum exercitamenta, & æterna bona nobis

Ea mala quæ sunt bona.

Cur si bona sunt, eiusmodi mala, ea peccatoribus Dominus comminatur.

Matth. 10.

Luc. 9. Mala quænam Christus beatificauerit, & quomodo.

concederet. Huc spectauit Apostolus, cum inquit; *Scimus autem quoniam diligetibus Deum, omnia cooperantur in bonum:* loquebatur enim his, qui in periculis versabatur, docebatque eos, ne ipsi quæ vtilia putarent, omnino eligerent; vel quæ aduersa existimarent; ea deprecarentur ac recusarent: sed quæ spiritus suggereret, ea amplexarentur. Nam idcirco superius dixerat, nescire nos quid oraturi simus sicut oportet. Multa quippe nobis, quæ videntur vtilitati fore, magna interdum adferunt dæna. Remissio enim iniuriæ, atque à periculis liberatio, atque in summa libertate sine carnis motibus viuere, vtile esse Paulo visum est olim, cum precaretur auferri sibi stimulum carnis, quæ arbitrabatur cursum Euan gelij impedire: at ubi didicit, quod his contraria prodesset, ubi audiuit, Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur, acquieuit, & exultabat deinceps in persecutionibus: Namque post deprecationem stimuli carnis, subdit; *Placeo mihi in persecutionibus.* Itaque cum dicimus, *Libera nos à malo;* ab eo malo petimus liberari, quod verè malum est, quod ad peccatum nos trahit. Petimus nos liberari ab eo malo, in quod mundus, caro, Diabolus præcipitare nos momētis omnibus molitur, præsertim diabolus, qui odio plusquam capitali nos insequitur, idque, vt nos ab illo regno, & felicitate deiiciat, à qua sua omni superbia pulsus fuit. Quod si per malum, morbos, pestes, terræ sterilitates, bella, & omnia, quibus omne hominum genus affligi cõsuevit, exponas; ab scopo non aberrabis, si eo animo petas, ne nos eorum potere obruamur, & delabamur in peccatum: Secus verò, si quis eam mente petat, vt nihil in hac vita incommodi sentiat, quia esset contra verbum Apostoli, dicētis; *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei:* & esset contra verbum Euangelicum, quod iubemur abnegare nos metipsums, & tollere Crucem nostram post Christum. Nolumus ergo ab illis malis absolutè eripi, quia nec expedit; sed ita mitigari per diuinam sapientiam, vt cedat in fructum animarum. Nam & Ecclesia, tum in Missæ

Rom. 8.

Quare, vt ait apostolus ait, orare nesciamus sicut oportet, sed Spiritu sancto egeamus postulate pro nobis.

2. Cor. 12.

A quo rursus malo vti nos Deus liberet ab eo postulemus.

Esai. 14.

Huius petitionis: Libera me, Domine, ab omni malo vitæ præsentis, in commodum.

Act. 14.

Matth. 16.

Tom. 5.

Oo sacrificio,

sacrificio, tū in Litanij precatur ab ijs malis tēporalibus liberari. Et Ni- niuitæ pœnitētia atq; ieiunio inten- tatā ciuitatis subuerſionē euaserūt. Et simpliciter ait Dauid; *Clamauerūt ad Dñm, dū tribularetur: & de necessi- tibus eorū eduxit eos.* Petimus igitur, vt ab omnibus malis liberemur, ex- trinfecus. Primò, efficiēdo neueniāt malashinc dicitur Iob. 5. In sex tri- bulationibus liberabit te, & in septi- ma nō tāget te malū: hoc est, A tri- bulationibus, quæ per sex dies hui⁹ viæ seu vitæ nos vexant, liberat nos Deus, & in septima, id est, in Sabba- to gloriæ, nulla est tribulatio. Secun- dō, consolationē nobis infundēdo, quæ morbo medeatur, & vltra etiam spiritum lætificet. Tertiò, quia post mala patiēter tolerata, bona maiora cōcedit, quorum possessione homo omniū laborū obliuiscitur, iuxta sē- tentiam Dñi, *Mulier cū parit, tristitiā habet, quia venit hora eius: quū autē pe- perit puerū, iā nō meminit pressuræ pro- pter gaudiū, quia natus est homo in mun- dū.* Sūt enim iocundi antē acti labo- res, vt habet prouerbiū. Quartò, pa- tiētīæ virtutē, & tolerantīā suppedi- tādo, quæ non fecus malis vtitur ad bonū, atq; aliæ virtutes bonis ipsis. Ait enim Apostolus; *Tribulatio pati- entiam operatur, patientia autē probationē, probatio verò spē, &c.* Et aduerte pri- mū, bono petito gloriæ Dei, & san- ctificationi nominis sui nihil oppo- ni: quia etiā ex malis, quos punit, ex- altatur, & illustratur nomen Dei. De- tribus verò bonis immediatē postu- latis, videlicet aduentu regni, volū- tate Dei, & pane nostro loquit Dñs, cū inquit; *Primū quarite regnū Dei* (sci- licet *Adueniat Regnū tuū*) & *iustitiam eius* (nēpe *Fiat volūtas tua*) & *hac omnia adiūctur vobis:* & hoc est quod dixit, *Panē nostrū quotidianū da nobis hodie.* Et tribus his petitionibus bonorū, opponūtur tres deprecationes ma- lorū. Nā regnū peccato opponitur, quod remitti nobis precamur. Volū- tati Dei opponitur tētatio, in quam ne inducamur, postulamus. Pani ve- rō opponūtur malum, à quo liberari contendimus. Sequitur, *Amen.*

Ante quā lectionē Græci codices hodie habēt; *Quia tuū est regnū, & glo- ria, in secula seculorū. Amē:* quæ verba etſi à Clemēte Rom. lib. 7. constit. Apost. cap. 25. & à Chrysoſt. Theo- phyl. & Euthy. & legātur, & exponā- tur, & in codice Syriaco habeantur: nō vidētur tamen esse de textu, sed addita orationi Dñicæ tanquā dogo- yia quedā, quemadmodū salutationi Angelicæ addiderūt in fine; *Quia pe- peristi saluatorē animarū nostrarum.* Et Psalmis omnibus de more additur, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto.* Lucas etiā cap. 11. vbi ponit precem Dñicā, hāc additionē nō habet. Hie- ronymus etiā, Ambros. August. aut alius Latinorū, huius appēdicis men- tionē nullā fecerūt. Neq; tamen videtur, sapere multiloquiū, vt existi- mat Caieranus: nā est cōfessio quæ- dā quatuor attributorū Dei, nempe regni, potētīæ, gloriæ, & æternita- tis. Idcirco enim rectē petim⁹ ab eo regnū, quia dñs est regni; rectē peti- mus voluntatē Dei per nos fieri, & panē nobis dari, quia potēs est; rur- sus postulamus remissionē peccato- rū, quia illi in gloriā Dei cedit: nā p- remissionē illustratur, & per libera- tionē qua nos ab omni malo eripit. Cōfitemur etiā illū esse æternū: & il- lū habere regnū & potententiā in om- nia secula seculorū, vt possit nobis æterna bona cōferre; & sempiter- nis à malis feruare. Huius doxolo- giæ meminit Dauid in quodā loco, dū ait; *Cōfiteantur tibi, Dñe, omnia ope- ra tua, & Sancti tui benedicāt tibi: Gloria regni tui dicēt, & potētīā tuā loquētur: Vt notā faciāt filijs hominū potētīā tuā & gloriā magnificētīa regni tui. Regnum tuū, regnū omniū seculorū; & dominatio tua in omni generatione & generationē.* Atq; his verbis amplitudo diuina, & maiestas prædicatur, cuius vnus hæc omnes sūt appellationes. Nā huma- na regna lusus quidā puerorū sunt, quæ cū apparēt, mox esse desinūt, & nihil à fabula, quæ in scena agat, dif- ferūt: Humana verò potētīa quanta est, cū maximū quæq; ac potētīsimū anguis morſus, vel araneæ conficere possit: quā gloriā assequi homo po-

Hæc verba Græcorū co- dicum: Quia tuum est regnum & gloria in secula seculorū. Amen; non esse de textu. Clem. Rom. Chrysoſt. Theophyl. Euthym.

Luc. 11.

Hier. 10. 9. B. Ambros. lib. in Luc. D. Aug. li. 2 de ser. Do. in mont. ca. 9. 10. & ali bi. Nō esse mul- tiloquiū, cō- tra Caieranū

Psal. 144.

Humanū regnum, & glo- ria, qualis Di- uinæ cōpara- ta.

Psal. 106. Quatuor mo- dis Deus a malo nos li- berat.

Iob. 5.

Ioan. 16.

Rom. 5.

Illud: Primū querite reg- num Dei, & iustitiam ei⁹: & hæc omnia adiūctur vo- bis, quib⁹ Do- minicæ ora- tionis petiti- onibus respon- deat.

Matth. 6.

test, cū summa quæuis hominū glo- ria, nec illa quidē ex veris virtutibus profecta, sed ex opū, & facultatū co- pia, & exquis terrarū spatij, & angu- itis æui terminis cōprehēdatur: æter- nitas verò quomodò homini cōue- nire potest, qui corp⁹ mortis gestat, & ceu animal, qd̄ ab Aristotele voca- tur Ephemero, vnū diē viuit, & vt et- hnic⁹ quidā dixit, *Puluis, & vmbra su- mus.* Hæc pauca in coronidis huius expositionē adiectæ dicta sūt, vt imi- temur Chrysoſtomum, qui illam ex- posuit.

Arist. li. 5. de animal. tom. 2. Horat. li. 2 carminum, Ode. 7. Chry. hom. 20. in Mat theū, to. 2. Amen, quæ- nā dictio sit; & cur mini- mē sit inter- pretata.

Matth. 21. Supra. 5. Infra. 6. Dicitio Amē quid primūm significet. Apoc. 5. Esa. 65.

Hierony. in Mattheū, tom. 9.

Alter signifi- catus vocis Amen.

Num. 5.

Sequitur, *Amē* Quæ dictio Hebræa est, & propter Domini reuerentiā, qui ea voce, tūm olim in Veteri Testa- mēto, tūm in Nouo sæpè est vsus; & propter multa significata quæ com- plectitur, quæ vna voce non poterāt exprimi, & ob honorem linguæ He- brææ, nō est in Græcā, vel Latinam linguā interpretata, vt plerq; aliæ, veluti Osanna, Alleluia, Raca, Mam- mona, & similia. Significat autē mul- ta, etiā si aduerbiū: interdū enim vim habet nominis, nā ipse Dñs A- pocaly. 3. dicitur *Amē: Hæc* (inquit) *dicit, Amē, testis fidelis, & verus, qui est principii creatura Dei.* & Esa. 65. *Qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo amē: & qui iurat in terra, iurabit in Deo amē;* id est, *fideli, & veraci.* Et vt annotauit B. Hieronymus, signa- culū hoc est orationis Dominicæ. Idē omnes Orationes ab Ecclesia clauduntur illa adiectione: *Per Dñm nostrū:* quod tātū dē est ac dicere, *A- men,* Et hīc dicēdo, *Amē,* commemo- ramus, quod Dñs hāc precationē in- stituit, & iussit vt illā recitarem, & propter illum cōfidamus exaudiri. Deinde habet vicem verbi, atq; ita vox est sermonē cōfirmātis, & ratū fore precantis, perinde atq; dicatur, Ita certō fiat. Id est, *ō Pater cœlestis, si hæc vota filiorū tuorū pia sunt: si iuxta formā à Filio tuo præscriptā concepta, certa nos habet fiducia, te præstiturū quod petimus. Ita lex co- gebat mulierē adulterij infamatam post lectā imprecationē respōdere, Amen amē: & cū recitabantur deu- tiones, & maledictiones cōtra trans-*

gressores Legis, populus responde- bat, *Amē,* Deut. 27. & B. Cyprianus ad mortē dānatus respōdit, *Amen;* vt scribit Pontius, id est, Ita fiat. Et ita LXX. Interpretes & Aquila vertūt hāc vocē Hebræā per verbū Græcū *Ἰννοῖο.* Hinc Psal. 40. in fine, & Psa. 88 in fine, & Psal. 105. dicitur: *Benedict⁹ Dñs Deus Israël à seculo, & vsq; in secu- lū: & dicit omnis populus, Fiat, fiat;* quo loco Hebraicè est, *Amen, amen,* & Sep- tuaginta *Ἰνορο, εἰνορο.* Atq; hæc par- ticula in hoc sensu, referenda est ad omnes, & singulas petitiones factas: & hic est vsus proprius huius vocis in omnibus Orationibus, vt terminē- tur in Amen. Vnde Apostolus ait: *Qui supplet locū idiota, quomodò dicer, Amen, super tuam benedictionem?* Dici- mus ergo nos, *Amen,* id est, *Fiat,* desi- derantes quod petimus. Et tu, Domi- ne, dic, Amen, nempe Fiat, concē- dens petita, & præstans illa: quemad- modū in creationē dicebas, Fiat hoc, vel Fiat illud. Habet etiam hæc vox vim colligendi intētionem no- strā super omnes petitiones factas, ita vt si fortē animus dissipatus, & di- stractus fuit in illis, dicendo, Amē, redeat attentio in quibus actu non fuimus attentī. Præterea significat Amen, verē, siue fideliter, siue sanē, siue certē: atque ita est modus asse- uerandi, & confirmandi quæ dicta sunt. Vnde, quod apud Lucam dixit Dñs: *Verē dico vobis; quia vidua hæc pauper plusquam omnes misit;* apud Mar- cum dicitur, *Amen dico vobis.* Et in hunc sensum aiebat sæpè Dominus: *Amen amen dico vobis,* quod non lon- gē distat ab specie iusiurādi, vt supe- rius annotauimus, vel à modo quo- dam asseuerationem, & firmitatem dictis dante. Et ita sēsus esset hoc lo- co; Vera ista sunt, & certa quæ peti- mus: firma igitur, & certa per te red- dantur. Nam à radice verbi Hebraici *אמן* Heemin, quod est, credi- dit, firmavit, asseruit, siue confisus est, deducitur; tam Amen Hebræū, quod Syri, & Græci dicunt, Amin, quàm Emunā, quæ vox significat ve- ritatem, vel fidem.

Sequitur in textu: *Si enim dimiseri-*

Fontius in vita B. Cy- priani.

Quis nā pro- prius dictæ vocis Amen vsus sit.

1. Cor. 14.

Genes. 1. & seq.

Tertius signi- ficatus eius- dem.

Luc. 21. Mar. 12.

Amen deducitur: Emu- na Hebræis quid.

Traditū su-
perius sensū:
Dimitte no-
bis debita
nostra; id est,
peccata, quā
confirmet.

Esa. 58.

Debita reti-
nere creditor
quando pos-
sit.

Parcere ini-
mico propter
Deum, & si-
mul manere
in peccato
quemquā nō
posse contra
Caietanum.

Iaco. 2.

Secunda ra-
tio.

Tertiaratio.

tis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis delicta vestra. Hinc patet, nomine debiti, quod petimus remitti, intelligi peccata: ergo nō intelligebatur de pecuniario debito: quanquā hoc debitum nō valet solvere, etiam nos debemus remittere, si modō is dicatur corā Deo debere, quod non valet solvere. Vnde odiose dictum est illud apud Esa. *Ecce in die ieiunij vestri inuenitur volūtas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites, & contentiones ieiunatis.* Quod si solvere potest, minime obligat remittere: sicut nec Deus remittit amorem, cultū, & vota, quæ illi debes, cum illa, si velis, pēdere valeas. Adiecit autem Dñs istud explanationis causa, cū in quinta petitione Dñs dixerit: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris,* explicādo similitudinem de remissione peccatorum orantis. Caietanus hæc verba exponens, docet se credere, quod homo, etiam si perseueraverit in peccato fornicationis, si tamen remittat amore Dei, & ex animo peccata proximo suo, aliquando etiam certō misericordiam consequetur ex hac Domini promissione, ita vt homo hoc pacto certus esse valeat suæ salutis. Sed nō vidit, quod id accidere nō potest, vt quis amore Dei remittat alteri peccata, & simul velit in vitio persistere; neque meminit sententiæ fratris Domini; *Quicumque, inquit, totam legem serauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus.* Non etiam meminit, nō posse ex animo pro peccati remissione rogare Deum, nisi de commissio doleat, & in posterū proponat amplius non peccare. Nam alioqui Christus peccati minister esset: idē qui talis est, parcat naturaliter, & non ex gratia, vt multi faciunt ob vanitatem, vel metum, vel pretium, vel ob aliū amorem & respectum, quā Dei. Prætereā non obseruauit quod dicitur: *Difficilius est iniuriam remittere, quā a voluptate abstinere, præsertim si frequens est iniuria.* Quare nō videtur fieri posse, vt quis parcat ex fide verbī Christi, vel propter eum,

& velit manere in fornicatione. Cū autem dicitur; *Omne peccatum & blasphemia dimittetur homini,* &c. intellige si eum pœniteat. Oportet enim subaudire in huiusmodi generalibus dictis congruas & legitimas circumstantias. Si ergo dimiseritis, scilicet ex vera charitate, quæ nullū secū patitur peccatū; vel si dimiseritis, non habet aliquod crimē. Et hinc patet responsio ad commune dubium quod proponi solet, videlicet, an qui remittit omnes iniurias, & ex toto corde pepercerit, alia verō peccata non reliquerit, sed adhuc in illis perseueret, nunquid illi condonentur peccata, cum dicit, *Dimitte nobis debita nostra,* sicut & nos dimittimus debitoribus nostris? Dicimus enim, ne quaquā remitti. Est enim vniuersalis & vera regula; Perseuerantē in quocūq; peccato, nō solū ista Dñica, sed etiā quacūq; alia oratione, vel eleemosyna, vel ieiunio, vel factō misericordiæ obtinere nō posse peccati remissionē. Hinc Aug. li. 21. De ciui. Dei. cap. vlt. *Nō itaq; propterea Dominus ait; Si dimiseritis peccata hominibus, dimittet vobis & Pater vester peccata vestra, vt de hac oratione confisi, securi quotidiana scelera faceremus; vel potentia qua non timeremus hominum leges, vel astutia, qua ipsos homines falleremus; sed vt per illam disceremus, non putare nos esse sine peccatis, etiam si à criminibus essemus immunes; sicut etiam legis veteris Sacerdotes hoc ipsum Deus de sacrificijs admonuit, quæ insit eos primū pro suis, deinde pro populi offerre peccatis.* Sic August. Cū itaq; ait Dñs, *Remittite, & remittetur vobis;* intelligendū est prudēter, nisi fuerit in vobis aliquod impedimētū, vt indigni remissione reddamini. Ad hæc, qua ratione petit quis sibi remitti omnia peccata, si in aliquo perseuerare contendit? alioqui dicitur non verē, sed simulatē orare: & ore quidem vocare Patrem existentem in cœlis; corde verō affectare quæ illud obscurant, & polluant. Voce petere aduentum regni cœlestis; corde regnum dæmonis, & cupiditatis. Ore, fiat voluntas tua; corde, fiat volūtas mea.

Matth. 12.

Perseueratē in peccato, alioqui etiā remittentes hominib; iniurias, nō habēt remissionē à Domino.

B. Aug. 10. 5.

Leuit. 16. & Heb. 7. Luc. 6. Illud: Dimitte, & dimittimini, quomodō accipiendum. Quartaratio.

Esa. 29. & Matth. 15. An metu parcentibus Dominus parcat.

1. Cor. 13.

Iona. 2. Ephet. 2.

Qui solo metu parcat.

Psal. 77. 2. Mac. 12.

In lingua, remissio peccatorum; in corde effrenis voluntas peccandi. Meritō de hoc dici potest illud Esa. *Populus his labijs me honorat, cor autem eorum longē est à me.* Sed quid de illo, qui ad mortem vulneratus, & vltionis audis, audiat à medico esse sibi moriendū, vt prospiciat animo suo; atque hic, ne damnetur, parcat metu tantū æternæ damnationis, vtrū habiturus sit remissionem? Et videtur non habiturus, quia sine charitate est: ergo nihil est, vt dicitur. 1. Cor. 13. Sin verō remissionem habeat, videbitur Christi verbum falsum, quod nō remittenti ex corde proximo suo, & ex charitate, peccatum tamen Deus dimittat. Dicendum, quod etsi id fieri possit, debet tamē hoc, & alia remedia tentare, vt experiatur si quomodo veniam accipiat, vt Niniuitæ leguntur fecisse Iona. 2. quia fides est donum Dei, quæ acceptatur ad iustitiam; iustitia autem sine charitate esse nō potest. Sequitur ergo, qui in fide verbī Christi parcat, existimari debet præuentus esse charitate, & non timore solo parcere, licet metu solo ductus sit ad acceptandā charitatem, quæ inspiratur à Deo. Ille solo timore parceret, qui vulneratus ab aliquo, ab eodem, vel ab alio adigeretur vt pacem faceret, nisi vellet grauiora pati, aut occidi. Cū autem à Deo timore verbī Dei, & fide consequendæ salutis, iniuriā offendenti se ex charitate remittit, iā non ex puro timore dimittit, quia Deus hunc timorem ad charitatem accipiendam vrgebat; itē misericors est Dominus, ita vt interdum parcat etiam his, quorum non erat rectum cor cum eo, nec fideles habiti sunt in testamēto eius, vt ait Dauid, & 2. Machab. 12. oratur pro mortuis qui interfecti erant ob ipsorum delicta. Dimittit item ex metu tantū, qui vt sepeliatur in sacrario, inquit pacem, destinans animo suo, si conualuerit, repetere vindictam: hic neque veniam, neque verbum Domini nostri respexit, sed solum honorem mundi huius.

Quod si aliquis exoratus, veniam dare nolit, post autem accedente morte veniam petit à Deo, etiam huius rei quod parcere noluerit, & se vltus fuerit, nūquid veniā inueniet? Videtur veniam minime inueniturus, sed vindictam, vt quæ mensura mensus est, remetiatur ei: alioqui dimitteretur ei cōtra verbū Christi. Neque potest dici, quod hic ex fide iustificatur, quia scilicet fit filius per misericordiam Dei propter Christi mortem: quia cum ipse noluerit Christi mortem prodesse alteri, fecit vt sibi minime prodesse valeret. Atque ita non est fides infusa, sed metus, & fides humana, quæ non habet fundamentum in verbō Christi. Responsio est, Deum posse illi fidem viuam infundere, & quod affectu perturbatus proximo non cōcessit, ipse iam pœnitens à Deo nouo spiritu afflatus impetret. Potuit etiam offensus, in quem facta est vltio, & à quo petita est pœna, pepercisse offendenti, & ita remittatur etiā ei in cœlo à Deo. Illud sanē est formidabile, quod quilibet se vltus est, non audeat veniā orare; vt seruus ille qui suffocabat conseruum, Matth. 18. aut si petit veniam, metu petit, & non fide, vt Prou. 28. dicitur; vnde & oratio eius execrabilis est, quia aurem auertit à Lege. Precaturi ergo posthac, mentem adhibeamus ijs, quæ lingua proferimus: hoc enim est, orare mente. Nā qui aliter faciunt; loquuntur quidē, vel effutiunt verba, non autem precantur, dum mentem in Deum non attollunt: nam hoc vnum est orare. Neque tamen eorum precatio reprehendenda venit, qui propter lingue Latinæ ignorationem, non satis allequantur quæ precantur: nam isti si mentem in Deum erigunt, non minus orant, quā qui maximē intelligunt. Quota enim pars (bone Deus) Psalmorum, quæ in diuino Officio de more recitantur, etiam à doctis & exercitatis in sacris literis non intelligitur? & tamen non propterea dicendum est, illos minus orare, quod non intelligant. Quemadmodum ergo aurum tanti valoris est in manu

Morti proximus de irremissa olim dolens iniuria, an veniam à Domino consequatur.

Luc. 12.

Matth. 18. Prou. 28.

Precantibus quid attendendum, & cauedum diligenter.

1. Cor. 14.

Rudiu & simplicium oratio cur minime spernedat.

rustici ignorantis pretiū eius, quā in manu periti, & aurificis. Ita oratio, quæ Deo à simplici homine bona mente, offertur, cæteris paribus, tam grata est Deo, quā quæ ab intelligenti & perito effunditur. Ad hæc, verba vim habent & efficaciam, tametsi minimè percipiuntur, modò in genere intelligatur, quòd eiusmodi verbis Deus precandus sit, & ad nos exaudiendos flectendus. Nam sicut carmina virtutem habent serpentes incantandi, licet interdū ipsi incantatores verborum significatus ignorent, & ipsi incantati serpentes verba non intelligant: ad eum modum nos à Deo impetramus dona quæ desideramus, & animo concipimus, quanquā interdum eorū sensus nos lateat. Frequenter vsu venire solet, vt idiota aliquis, aut rusticus libellum supplicem fidenter offerat Principi, quem tamen ipse neque legere, neque scribere nouerit, sed alterius opera conscriptum atque confectum: exaudit autem ac concedit Princeps, quæ iuste petit. Si ergo tanta æquitas & clemētia in homine existit: quantam putamus in Deo futuram, vt eas preces libenter exaudiat, quas nouit bono animo sibi à simplicibus offerri, etiam si ab illis mini-

mè intelligantur? Etenim vt in Palmarum die puerorum voces clamantium Dominus laudauit & commendauit, etiam si ipsi minimè intelligerent voces: quid nō gratas & commēdatis habeat preces simplicium, quas in ipsis Spiritus sanctus format, tametsi quid sit illud quod postulant, non percipiant? Neque hæc dicim⁹, vt ignorantem precatū commēdemus: nam nauanda est opera diligenter per pastores animarū, vt populus simplex nō ignoret quid, tunc in oratione Dominica, tūm in precatione Angelica, tūm in ceteris in Ecclesia vsitatis & frequentatis deprecationibus & litanijis à Deo postulet & afflagitet: sed hæc propterea attulimus, vt tueremur simplicium, & rudium hominum preces, qui plerunque quod petunt, nō intelligūt, neque tamen idcirco min⁹ à Deo exaudiuntur, cum simplici corde & bono animo Deo offerantur, & plerunque doctorum & intelligentium hominum precationē superēt: quòd maiori humilitate, & animi simplicitate illas fundant, maioriq̄ agātur fiducia erga Christum, qui cum Patre simul ac Spiritu sancto sēpiterna laude, gloria & imperio potitur in sēpiternis seculis. Amen.

Rudiores & quibus docēdi rationem precandi.

Secunda ratio, quæ & exemplis illustratur.

Matth. 21.

TRACTATUS LIIII.

In illa verba: *Quum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocrita tristes: exterminant enim facies suas, vt pareāt hominibus ieiunantes, &c.*

PACTENVS de eleemosyna & oratione dictum est. Et vt eleemosynam iuuat oratio, ita ieiunium macerans concupiscentiam carnis, orationem mentis expeditam facit. Et quanquā his verbis ieiuniū nō præcipiatur: de eo tamen Dominus loquitur, quasi de re mandata. Quē-

admodum de dilectione proximi nihil nouum præcipit, dum ait: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Sed quia videbat nonnullos non purè obseruatuos, necessariam adijcit admonitionem de vitando malo sine gloriæ humanæ, quo bonum opus vitatur: sicut fecit de orantibus, ac porrigentibus eleemosynam. Porro iei-

Leui. 19. & Luc. 10.

Proposita Domini verba quotendunt.

ium

Ieiuniū quod iure, & quare sit institutū.

Ieiunij magis vim qui fuerint experti.

Ion. 3.

Dan. 9.

2. Reg. 12.

Iudith. 4. & 6.

Esther. 9. & 14.

Ieiunij lege qui teneantur: præceptum esse ieiunium ostenditur.

Matth. 4. Ioan. 13.

1. Ioan. 2.

1. Pet. 2.

Christum cur sequi debeamus.

2. Tim. 2.

Tertull.

Secundū argumentum.

ium sine vlla, aut temporis, aut modi præscriptione, sed liberum relinquens cuique, & tempus, & modum, iuris est diuini, & naturalis in placando Deo irato, atque gratia eius impetranda, deinde in subigenda carne spiritui: nam quoties illa rebellat, & periculum est ne succumbat spiritus, præcipuum remedium est ieiunium, quo debilitatur caro, & corroboratur spiritus. Ad hæc in consequendo aliquo dono à diuina liberalitate, quod non nisi se affligētib⁹, & macerantibus concedere solet. Vnde Niniuitæ audita prædicatione Ionæ, ad ieiunium tanquam ad præsidium, & asylum tutissimū confugerunt. Et Daniel quoties vellet inigne aliquod à Deo beneficium obtinere, ieiunio se affligebat prius: quemadmodum Dauid vitam filij ex adulterio concepti obtinere cupiēs, fecit. Idem fecisse legimus Iudithā, & Esther, & reliquos sanctos, cum eximium aliquod, ac singulare facinus essent aggressuri. Tenetur etiā lege ieiunij, qui aut iuramento, aut voto se ad illud adstrinxit, aut à Sacerdote in satisfactionis partem ieiunium impositum acceptauit. Ad hæc satis præcipitur ieiunium in Scripturis, quæ Christum nobis proponunt ieiunantem: qui cum patrum, & exemplar nostrum sit, eius actio nostra est instructio, & præceptum: *Exemplum enim*, inquit, *dedit vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos facitis.* Et Dilectus: *Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare.* Et rursus B. Petrus: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius.* Caput enim debent sequi membra, sicut in iocundis, ita in aduersis: nā si compatimur; & conregnabimus. Nec enim decet sub capite spinoso membrum esse delicatum. Hinc Tertullianus libro de Ieiunio in Psychicos tradit, non sine causa Dominum prius ieiunasse, quā in monte ieiunandum doceret, quo scilicet, & opere primum, deinde & verbo ipse haberemus quod sequeremur. Præterea, cum in hoc sexto capite

opera iustitiæ Dominus explicuerit, de quibus dixit: *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus; & explicans illa, enumerauerit eleemosynam, orationem, & ieiunium, tāquam partes iustitiæ: sicut igitur præcipitur oratio, nam dicitur: *Oportet semper orare, & non deficere;* & præcipitur eleemosyna, de qua dicitur: *Et quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis;* Ergo & ieiunium erit præceptum: Cuius modus in declinanda gloria humana à Christo non præscriberetur, si semper esset opus voluntarium, & spontaneum, neque lege aliqua exactum. Hinc beatorum fore prædicauit lugentes, id est, ieiunantes, vt exposuimus: & vix inflixit ridentibus, id est, non ieiunantibus, sed luxuriantibus, deliciantibusque: ac magis præcepti vim explicans Matth. 9. dixit: *Nunquid possunt filij sponsi lugere* (vel, vt alter Evangelista explicationis gratia inquit, *ieiunare*) *quandiu cū illis est sponsus? Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus: & tunc ieiunabunt*, siue lugebunt. Quibus verbis non tantum Dominus quod futurum erat, prædixit, sed etiam præceptum indicauit. Nam iuxta Hebræorum phrasim, Futurum pro Imperandi modo accipitur, vt cum dicitur: *Propter hoc relinquet homo patrem suum, & matrem suam, & adhaerebit uxori suæ, & erunt duo in carne vna.* Hoc est, propter uxorem lege matrimonij possidendam iubetur homo relinquere patrem, & matrem: & lege matrimonij tenebuntur esse in carnem vnā. Si militer accipitur illud: *Non habebis deos alienos coram me;* &, *Diliges Dominum Deum tuum:* quæ per Imperandi modos resoluuntur: *Non habeas deos alienos coram me,* vel, *Diligas,* aut, *Dilige Dominum Deum tuum.* Tantundem ergo est dicere: *Tunc ieiunabunt*, ac, *Tunc lege ieiunij tenebuntur*, vel, *Tunc ieiunate:* quia accedet luctus Crucis Christi, causa ieiunij vestri, & maior fides, ab homine exigens perfectiora opera. Nam carnales homines non tam facillè ferunt ieiunia, atque spirituales: Accedit his quod*

Luc. 18.

Supra. 11.

Matth. 5.

Luc. 6.

Matth. 9. Mar. 2.

Vbi furorum pro imperatio ponitur more Scripturæ.

Gen. 3. & Matth. 19.

Exod. 20.

Pro. 3. Tertium argumentum pro ieiunij præcepto.

Salomon

Prou. 3.

Salomon dixit: *Honora Dominum de tua substantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da pauperibus.* Vbi Salomon præcipit de omni substantia nostra Deum colere. Vt ergo bonis fortunæ per eleemosynam colimus, & bonis animæ per orationem, ita bonis corporis per ieiunium. Hinc Ecclesia confidenter ait: *Deus, qui ad animarum medelam, ieiunij deuotione castigari corpora præcepisti, &c.* Et Augustinus ad Casulanum: *Ego in Euangelicis, & Apostolicis literis, totoque Instrumento, quod appellatur, Testamentum nouum animo id renouens, video præceptum esse ieiunium. Quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, præcepto Domini, vel Apostolorum non inuenio definitum.* Hæc ille, egregiè vim obligandi homines ad ieiunium in Nouo Testamento inueniri asserens, cum tamen ad determinationem, ac præscriptionem temporis, & modi nihil tradatur, sed Ecclesiæ arbitrio hoc sit relictum. Ieiunium verò Ecclesiasticum, quale præscribitur in Quadragesima, & vigilijs Apostolorum, ac Quatuor anni Temporibus, etsi maxima veneratione sit recipiendum, atque obseruandum, cum ipse Christus, & Apostoli præcipiant audiendam esse nobis Ecclesiam, Christus magna ratione nõ præcepit per se ipsum, quoniam lex Evangelica, lex libertatis est. Et vt legem naturæ in genere aliquid dictantem, quantum ad ciuilia determinant principes, & legislatores prudentes: ita diuinas, & Evangelicas, leges quod ad modum attinet, præscribit Ecclesia. Nam quemadmodum decimas præscripsit in alimentum sacerdotum, & ministerium Dei, vt moderaretur, ac determinaret legem illam Christi: *Dignus est operarius mercede sua;* ac vt legem sacrificandi præscripsit sacerdotibus in ritu Missæ obseruando, restringens illud præceptum: *Hoc facite in meam commemorationem;* & præceptum orandi sacerdotibus traditum, adstrinxit ad septem Horas Canonicas, & Diuinum Officium quod est illis inditum; ita legem ieiunandi, siue lugendi, quæ libera, & abso-

luta existit, id est, potest hoc die, vel illo se macerare, potest vti hac, vel illa ceremonia, potest adhibere huc, vel illum modum (nam sine modo nequit consistere, cum vniuersale positum sit in singularibus) coarctauit Ecclesia ad tot dierum numerum, & modum semel in die edendi, abstinendo à carnibus, ouis, & lacticijs. Ad hæc cum non omnes huic præcepto possint facere satis, vel propter aetatem, vel infirmitatem, atque alia impedimenta: opus fuisset in regulis ieiunandi multas, & prolixas exceptiones facere, quæ breuitati Euangelij, quod verbum breuiatum à Propheta dicitur, repugnabant. Et quod grauius est, cum in ieiunium Ecclesiasticum dat dispensatio inter dum ex legitima causa, neque deceret vt quisquam hominum, vel pastorum, etiam eorum qui summa auctoritate sunt præditi, in diuinam Christi legem dispensaret, propriè vim eius, & obligationem relaxando: ob id sapienter à Christo cautum fuit, vt præscriptionem dierum ad ieiunandum destinatorum, modumque in eo seruandum, nequaquam per se ipsum, sed per Ecclesiam præscriberet, vt illa quæ tulit legem, ipsa liberè in legem suam, & non in legem Christi dispensare valeat. Nam dispensatio in ieiunium, vt diuinum est, nulla ratione cadit, quia neque diem, neque modum præscribit: vt autem Ecclesiasticum, & humanum est, moderationem, ac relaxationem capit. Hinc etiam soluitur illa quaestio, an pueri ante vigesimum primum annum, & senes post sexagesimum, lege ieiunij teneantur Ecclesiastici? Nam proculdubio iubentur ieiunare iure Diuino omnes, qui ieiunij medicamentum agnoscunt ad motus carnis compescendos, & ad gratiam Dei impetrandam, & ad satisfaciendum pro peccatis diuinæ iustitiæ, quacunque ætate tandem illi existant. Quanquam illud ieiunium cum sit diuinum, dies nullos, sicuti neque modum determinat: sed tantum imperat ita temperatè, & sobriè agere, cibus quibuscumque, & pluries

Quantum argumentum, quod scilicet ieiunium sit præceptum.

Esa. 10. iuxta 70. & Rom. 9.

Ieiunium quatenus dispensari queat. Et qui debeant ieiunare.

21

Aug. epist. 86. à medio tom. 2.

Ecclesia, & nõ Christus, vel Apostoli, quare modum ieiunandi præscripserit.

Matth. 18. Luc. 10. Iaco. 1.

Alia quedam Dei præcepta per Ecclesiam determinata.

Luc. 10.

Matth. 10.

Luc. 22. &

1. Cor. 11.

Diuinum, non tamen Ecclesiasticum ieiunandi præceptum qui violent.

Adolescentes ad quadragesimum ieiunium, si sapiunt, quomodo se coparent.

Qui senes etiam sexagenarij lege ieiunij teneantur.

Cur instituit ieiunium Deus.

Gen. 2.

Deut. 8. Israelitæ diu per inediaam à Domino tati.

Exod. 16.

etiam eadem die sumptis, dummodo diuinæ gratiæ acquisitionem, & eius vsum in nobis nõ impediamus. Potest autem quis seruando ieiunium Ecclesiæ, agere in præceptum Diuinum, semel quidem vescendo cibus licitis, sed immodicè se illis obruendo, potuque inebriando; quod graue delictum est, & in legem Diuinam. Ad ieiunium verò Ecclesiasticum asuefaciendi sunt adolescentes, & carnis maceratione disponendi, antequam perueniant ad vicimum primum annum, in quo incipit ieiunium Ecclesiæ obligare: tum ne durum videatur postea, & nouum iugum ieiunij; tum quia illa ætas lubrica est, & ad motus carnis explendos, atque voluptates capeffendas propensior; ideo ieiunij disciplina meritò est cõpescenda, atque restrigenda. Quod verò senes, qui sexagesimum annum exegerint, lege ieiunij Ecclesiastici non teneantur, nullibi hætenus legitur: nisi infirmitas, aut imbecillitas illos reddat excusatos. Nam quidam sunt ita robusti, & vegeto corpore, vt multis ætate inferioribus aptiores ad ieiunium inueniantur: multi etiam sunt ante illam ætatem adeò imbecilles, & corporis viribus destituti, vt huius afflictionis disciplinam ferre non valeant. Quare certior regula est, vt magis virium, quam ætatis ratio ducenda sit.

Sed iam de ieiunij fine aliquid vtiliter philosophandum est. Contendit enim Deus suos maximè probare per inditum Quadragesimæ ieiunium, quemadmodum in paradiso per abstinentiam ligni scientiæ boni, & mali tentauit, probauitque Adam; & Patres Veteris Testamenti, atque vniuersum populum Israël per inopiam cibi, & penuriam aquæ in deserto tentauit: de quo ait Moses in Deuteronomio: *Recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadragesima annis per desertum, vt affligeret te, atque tentaret, & nota fierent quæ in tuo animo versabantur, verum custodires mandata illius, an non. Afflixit te penuria, & dedit tibi cibum manna, quod ignorabas tu, & patres*

tui. Medicus etiam inditæ dietæ tentat infirmum: ad hunc modum Deus per Ecclesiam institui voluit Quadragesimam; vt periculum faceret de nobis, an simus fideles serui, & prudentes, iuxta illud: *Fidelis seruus, & prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam.* Fidelitas nititur charitati, & prudentia fidei. Qui habet charitatem, fidelis est, & amor seruum facit fidelem: prudentia cœli, est fides, sicut prudentia carnis, & mundi, mors est, & stultitia. Per præceptum ergo ieiunandi seruus Dei si habet charitatem, & fidem. Circa charitatem igitur Christianus probatur an plus diligit Deum, quam carnem, quam naturali affectu anima diligit, vt tabernaculum, in quo creata est. Hinc ait Apostolus: *Nemo carnem suam odio habuit, sed nutrit, & fouet eam.* Ait ergo Deus: *Afflige propter me ieiunio carnem tuam dilectam, contunde eius superbiam, & petulantiam.* Magna est hæc probatio, non dissimilis martyrio, quod similiter probatio quedam est, & tentatio, in qua, vel amittendus est Deus, vel caro perdenda. Sed Martyres intrepido animo apud se statuerant: Perdatur caro, & omnium fiat iactura potius, quam Dei. Caro tibi suggerit, quod ieiunium debilitat vires; quod pisces nocent bonæ valetudini; quod Quadragesima offendit stomachum, & caput; quod frigidus somnum capere non potes. At fidelis seruus motibus carnis nõ acquiescit, rationesque eius suspectas habet; & ita humiliat in ieiunio animam suam. Infidelis seruus imitatur Esau, qui pro lente vendidit primogenita sua, & ait, vt ille: *En morior, quid mihi proderunt primogenita?* Ait Iacob: *Iura ergo mihi. Iurauit Esau, & vendidit primogenita. Et sic accepto pane, & lentis edulio, comedit, & bibit, & abiit, paruipendens quod primogenita vendidisset.* Quare Philippus Melancthon singulari inficitia voluntarios penitentium cruciatus, & abstinentiam ciborum damnat, ac prohibet, quod sint in quintum præceptum: *Non occides.* Impudenter quoque Petrus

Matth. 24.

Christiani unde fideles agnoscantur Rom. 8.

Ephes. 5.

Martyrium probatio, ac tentatio qualis.

Gen. 25. & Heb. 12.

Melanchtho, Petrus Martyr, & Erasmus Sarcerij impij nebulones de Ecclesiastico ieiunio, eius; cultoribus quid sentiat, & loquatur. Exod. 20.

Martyr

etiam

Martyr in 3. Reg. cap. 18. Catholicos Sacerdotes Baalitas facit, quod minimè curent corpus, nec eius rationem habeant, sed chaumenijs, & *εὐκαταρίαις* vtantur: accusatque magna Ecclesie Dei lumina, Basilium, & Nazianenum, quod duriter corpora sua tractarint, & fortassis valetudinè offenderunt. Falsa quoque est vox Sacerij in Luc. 4. *Damnatur, ait, hic crux imposititia, & electitia.* Hæc isti noui Epicuri discipuli, atque patroni. Sed quomodo aliter quis posset odio habere animam suam, vt Christus præcepit, nisi cum Paulo castigando corpus suum, vel, vt sanctus legit Paulinus, liuidum reddendo corpus, & in seruitutem redigendo? Nec hoc est corpus occidere, aut animam perdere, sed seruare, vt ait Dominus, hoc est, se ipsum abnegare, tollere crucem suam, & veterem hominem spoliare. Vtinam isti Doctores noui benè legissent Augustini librum de utilitate ieiunij, vbi docet, Satanæ vt non esse auscultandum, cum hæc conuicia suggerit homini. *Quid facis (ait tæmon) quia ieiunas? defraudas animam tuam, non ei das quod delectat, tibi ipsi ingeris pœnam, tuus ipse tortor, & cruciator existis. Deo ergo placet, quia te crucias? ergo crudelis est qui delectatur pœnis tuis? Respondet idem Augustinus: Excrucio me planè, vt ille parcat: do de me pœnas, vt ille subueniat, vt placeam oculis eius, vt deleat iram suauitatem eius. Nam & victima ex cruciatur, vt in aram imponatur: minus premet mentem meam caro mea. Et iterum: Si iumento forti insideres, si equo vtereris, qui te gestiendo posset præcipitare, nonne vt securus iter ageres, cū varia ferocienti subtraheres, & fame domares, quem frano non posses? Caro mea, iumentum est: iter ago in Ierusalem, quæ plerunque me rapit, & de via conatur excludere: via autem mea, Christus est. Sic Augustinus sanè perquam appositè.*

Sed hæc hæresis ab alia originem ducit, nempe illa, qua sentiunt, quæcunque opera, quæ sine expresso Dei verbo, vel mandato fiunt, superstitiosa esse, & doctrinas, siue mandata hominum; cum tamen

hæc, de quibus agimus, suo Dei verbo non careant. Nam iubemur odio habere animam, abnegare nos ipsos, & tollere crucem nostram.

Deinde facit Dominus periculum, an plus quisque diligat animam suam, quam carnem. Nemo est tam rudis, qui se animam habere non agnoscat, & verbis non confiteatur animam corpore præstantiorem esse: sed multi factis oppositum docent, & anima destitutos ostendunt: nam ex vigintiquatuor horis diei, viginti tres explendis corporis cupiditatibus consumimus, vix vnâ animo tribuimus. Deus itaque ait: Ieiunium est bonum animo, etiam si malum sit corpori: non opus est impinguare carnem, sed extenuare. Et quemadmodum miles in die prælij ad conferendas manus proditurus, optimo prandio se præmunit, optimoque vino cor confirmat, quia corpore debet contra corpus hostis pugnare: ita spiritus, opposito tamen modo, pugnaturus cum diabolo, qui spiritus est, ea, quæ spiritum corroborant, consecrari debet. Nam si demon animam tuam inueniat nimia corporis cura grauata, statim te ad terram prosternet. Quid ergo faciendum est? Danda opera, vt caro per ieiunium, & abstinentiam debilitetur: & corroborabitur spiritus. Deus ergo tentat te, an habeas ordinatam charitatem, & an plus diligas spiritum, quam carnem. Fidelis seruus apud se cogitat; Volo ieiunare, quia caro multo tempore cogit spiritum ad ieiunium cibi sui, nulla ratione animæ habita, quam adigit ad semper cogitandum pro carne, pro illa accumulare, pro illa laborare, pro eius voluptatibus explendis incumbere: atque ita spiritus cogitur ieiunare à cibo suo, à bonis desiderijs, à bonis operibus, ab auditu verbi Dei. Atque hac ratione corp⁹ ait, Fame pereat anima, ieiunet: quid ad me? Iustè ergo spiritus respondere illi poterit: Patientiam habeo: ego tibi ieiunavi, ieiuna tu mihi. Caro verò dicit; Quid opus est Quadragesima? ad quid tot

Luc. 14. Supra. 9.

Secunda ratio cur ieiunium sit institutum.

Alia externus, alia hostis internus ratione superatur, & vincitur.

Spiritus iusta cum carne.

Matth. 13.

Caro nostra non ieiunas, quomodo fiat rebellis spiritui, teste Basilio.

Basil. hom. 1. de ieiunio, circa finem, to. 1. circa med.

Idem ibidem in fine.

Spiritus sanctus quæ apud similes, quomodo fumo ille à nobis expellitur.

Deut. 32.

B. Dionys. Areop. c. 4. libri de diuini nom. sub finem.

Deum tyti de mō, licet perperam imitetur, quomodo vincatur.

ieiunia, & abstinentiæ? Non quod intrat in os conquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc conquinat hominem. Sed illi rursus respondendum: Carnem nimio cibo refertā, & grauata, nequaquam parere spiritui: imò, vt testatur Basilius; quæadmodum vapores à terra, & locis palustribus eleuati in nubes condensantur, & lucem Solis, atque radios nobis eripiunt, & ex meridie nocte efficiunt: ita vapores eleuati à stomacho cibis immodicis distento, vsum rationis, & spiritus humani opera, imò ipsum Spiritum sanctum à se ex terminant. Ait enim; Hic est edax, & ebrius, nolo cū hoc diu viuere: & ita retrahit radios suarum inspirationū. Remedium ergo esset, tollere per ieiunium immodicā edendi & bibendi intemperantiā. Refert idem B. Basilius apes à suis aluearijs excludi fumo: ita Spiritum sanctum, qui instar apis in mente hominis laborat, milleque bonas, dulcesque cogitationes suggerit, crapulæ, & ingurgitationis fumis caput offendentibus à nobis expelli. Domanda ergo caro est per famem, vt ciuitas fame expugnari solet. Nec enim satis est bonis verbis agere cū carne, & dicere illi, Salue; & permitte mihi tantillum quiescere: sed opus est fuste, & ferula, qua flagellata in officio contineatur. Nam incrassatus est dilectus, & recalcitrauit: incrassatus, impinguatus, dilatatus. Victa autem carne, facile superatur deemon, qui, vt Patres testantur, Deum, sed malè, imitatur. Vt enim Diuinæ prouidentie est, rerum naturas non violare, sed seruare; vt magnus ait Dionysius, ad hunc modum demon se carni accommodat, eiusque affectibus ac perturbationibus se attemperat. Et quemadmodum equus freno, & canis catena regitur, ac quo quisque vult, ducitur; simili ratione Satanæ medijs motibus carnis tuæ, tanquam freno & catena trahit te quod vult. Nam si, ver. gr. videt te iracundum, proponit tibi homicidium; Si carnis stimulis agitatū, proponit occasiones lasciuia: Si fame premeris, offert tibi cibos etiam vetitos, & te

per gulam comprehendit. Remediū ergo præsentaneum est, præcidere cupiditates, quæ ex pinguedine carnis profiscuntur, & abstinentia tollere arma de manu dæmonis. Tertio tentat Deus per ieiunium, an homo plus diligat carnem ad tres dies, quam eandem ad æternitatem. Melius est enim carnem hinc aliquid pati, vt perpetuò sit gloriosa in alia vita, quam hinc ad tempus carnem mollitia fluere, & exultare, genio, & iustibus, lasciujs, & saltationibus indulgendo, & postea in æternū esurire, atque in sempiternis ardere flammis. Nam vt qui morbo pleureis laborat, bibere contendit vinum, etiam si non ignoret illud obfuturū; & hydrops aquæ potum, quem nouit præsentaneam mortem allaturum: & quemadmodum horum vterque ostendit se magis diligere carnem infirmam, quam sanam, & ad paucos dies tantum, & non ad triginta, vel quadraginta annos, quos posset viuere: ita sapiens esset, qui ap petitiones suas comprimeret, & vim illis faceret, atque hic rectè amare carnem suam videretur. Vnde Dominus: *Qui amat animam suam, perdet eam, defcribens illos primos; & deinceps de sapiente subdit: Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Illi autem amant animam suam in hoc mundo, quorum deus venter est, & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt; nimirum qui gustat quæ carnis sunt. Etenim caro satiata progreditur in vitium fornicationis, & ex illo in vitium infame Sodomie. *Hæc, inquit Ezechiel, fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius, & filiarum eius.* Interrogabis, vnde proficitur terre sterilitas, & fames? Respondet deo, ex eo quod tempore prosperitatis conuiujs, & epulis, imò dicis nos ingurgitamus, neque modum, aut rationem vllam temperantiæ seruamus. Cū igitur creaturis ad bonam valetudinem, & commoditatem à Deo nobis concessis abutamur, & tanquam arma quadam, & tela in ipsum retorqueamus; idè Deo sapienter victu necessario, & frumento nos priuat.

Tertia ratio instituti ieiunij.

Quibus similes ieiunare nolentes merito videantur.

Matth. 16.

Philip. 3. Qui amant animam suam in hoc mundo.

Ezech. 16.

Cur Deus famem, terræque siccitatem immitat.

3. Reg. 17.

Et vt Helias zelo honoris Dei actus, orauit Deum ne mitteret pluuiam, sed famem per annos tres, & menses sex, atque eo tempore digerebant cibos immodicos, & superfluos, quos olim sumptulerant: eodem modo Deus nobiscum agit. Qui vult carni suae cōsulere, premit illam iugo ieiunij, quod etiam cibos ipsos gratos facit: & ita carnem ad salutem in perpetuum diligere comprobabitur.

Quarta ratio à Deo precepti ieiunij

Quartò, tentat Deus lege ieiunij proposita, an magis diligas carnem sobriam, & integram, quam ebriam & corruptam: qui ppe sine dubio prestantius est sobriam seruare, nam tunc magis appetis, & melius gustas quod edis: vt enim testis est Basilius, helluones, & bibaces, dum putant se gulæ seruire, illi potius nocent, ciborum enim multitudine obruti, amplius non appetunt, neq; gustant aliquid. Hinc facile est cernere diuites, & amplos viros in dignitate Ecclesiastica constitutos, cum frequentibus conuiujs appetitu destituatur, cernere illos multis exercitationibus, & deambulationibus vacare, non ob aliam causam, quam vt appetitu recuperato bellum valeant indicere perdicibus, caponibus, & ficedulis; & hac diligentia, & industria non perfecte, obtinent tamen sæpe quod volunt: nõ enim plene sapit quod sumunt; hinc coguntur in varia mensa varios cibos degustare, nihilq; gustui satisfacit, aut sanitati proficit: cum cruditate stomachi laborent. At verò qui abstinentiæ, & ieiunio deditus est, etiam panem aridum, & atrum cum voluptate degustat. Ac vt amicum, quem ad aliquos dies non vidisti, & se tuis oculis spectandum præbet, læto vultu, gratoq; animo cum iocunditate excipis, quem si perpetuo domi præsentem haberes, non solum illum gratè non exciperes, imò tædium tibi, & nauseam pareret: idem profectò tibi eueniret, si ad tempus ieiunasses, & quando accedis ad mensam, humorem linguæ benè digessisses, & omnes cruditates concoxisses, & stomachus vacuus esset; nam tunc libenter

R. B. si. ho. 1. de ieiunio, post medietatem

Quanto melior sobrius, & ieiunanti, quam crapulanti sit conditio.

amplecteretur cibum, melior fieret concoctio, viueres salubrior, & salubritatis beneficio esses sapietior, castior, modestior, ac prudentior. Vide (quæso) quanta differentia sit inter carnis priuium, & primum diè Quadragesimæ. In illo enim resonat cornua, clamores, musicæ; laruati homines incedunt, insanitur more puerorum: vt enim pueri scholares absente magistro, vel pædago, rident, fabulantur, clamant, ludunt, & illudunt, pugnis, & capillorum extractione decertant; sed vbi magister, vel pædagogus ad eos redit, statim quiescunt, suo loco sedet quisque, animis, & oculis intendunt in libros, magnam præferunt modestiam, vt non videantur illi ipsi esse, quorum rumores ac strepitus percipiebantur: ita in carnis priuio nondum venit pædagogus, idè tam turpia, & enormia delicta admittuntur; at in Quadragesima, redeunte pædago ad nos, omnes humiliamur, & quiescimus.

Bacchanales dies inter, & Quadragesimales differunt men quale.

Quintò, tentat per ieiunium Deus, periculumque facit, an plus diligamus Catholicam Ecclesiam, quam tres, aut quatuor putridos, ac foetentes hæreticos. Namque Ecclesia ex vna parte armata venit sacris literis, & veris Apostolorum traditionibus, comitata est sanctis Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Martyribus, Doctoribus, ita vt possimus dicere, Castra Dei sunt hæc: laudatq; & commendat ieiunium, non tantum verbo, & scripto, sed Christi etiam, & Apostolorum exemplo. Surgit ex alia parte Hæreticus, vel Apostata, & suis ineptissimis, & frigidis ratiunculis insurgit in Quadragesimam. Fieri ne potest, vt velis vni Apostatæ, vel Hæretico fidem magis habere, quam toti, & tantæ Ecclesiæ Dei? An quisquam eius sententiam amplectitur, qui promisit obedientiam & rebellis est omnibus potestatibus? Qui promisit castitatem, & impudenter duxit uxorem? Iurauit paupertatem, & ditescere, opibusque inhiare contendit? An

Quinta ratio, cur nobis sit ieiunandum,

Lutheranis (vt in reliquis) aliter contra Ecclesiam docentibus, nulla esse ratione credendum.

Sexta ratio.

Rom. 12.

Cur homini ante peccatum minime ieiunandum erat.

Matth. 4.

Piscibus cur in Quadragesima, non autem carnibus vescamur.

probabile cuiquam reddi potest, si milibus viris Deum reuelasse iustitiam, & vtilitatem ieiunij, & cultus Diuini substantiam, atque hoc sanctis pijsq; hominibus denegauisse? Ad huc ergo modum cognoscitur, an tu sis pro Ecclesia, an pro parte Lutherana. Sextum experimentum quod Deus capit de nobis per abstinentiam Quadragesimæ, est, an simus prudentes. Si enim habes fidem, prudentia Christiana præditus es: quod si fidem habes, ex eo facile agnosceatur, si illa, quæ Catholica amplectitur Ecclesia, tibi maximè quadrat; etiam si sensui minus placeant. Namque Ecclesia Spiritum Dei, & Scripturarum intelligentiam veram possidet. Quod si nõ quadrat; signum est te in hæresim inclinare, neq; vel te sapere ad sobrietatem. Debet ergo placere ieiunium, siue te consideres vt filium Adæ, siue vt filium Dei. Si enim te vt filium Adæ cogites; inuenies, te habere naturam corruptam, & plenam febribus cupiditatum: atque hæc infirmitas dicitur ieiunium. Si enim homo in statu innocentie permansisset, haud erat opus ieiunio & abstinentia corpus innocens affligere, nec enim tunc habebat repugnantiam carnis ad spiritum, sed omnia erant pacifica: accedente verò contumacia atque infirmitate carnis, opus est dieta, & cruce, flagelloq; abstinentiæ. Etenim si quis rationem victus sano corpori necessariam infirmo præscriberet, mortem illius machinaretur. Debet etiam ieiunium homini, vt filius secundus Adæ & Christi domini est, quadrare, & etiam si caro minime esset corrupta, esset tamen ieiunandum: quia ille ieiunauit quadraginta diebus, & noctibus, & sub capite (vt diximus) spinoso, non decet esse membrum delicatum. Deberet insuper placere delectus ciborum & abstinentia à carnibus, quia calidæ & succulentæ sunt, & materiam veneris maiorem suppeditant: at contra pisces, qui frigidi & humidi sunt, multo minorem præstât. Si enim Christus ab omni cibo, potuque abstinuit, cur

non etiam nos, si non ab omnibus, vt ille, saltem à carnibus, ouis & lacticijs? Ac delectus ciborum vitam minimè abbreviat, imò abstinentia à carnibus & vino vitam producit, vt constat in primæ ætatis hominibus, qui in multa secula vitam proferebât: accedente verò carni, vniq; vsu, debilitata est, & breuior vita facta. Ad hæc, quadrare debet tempus ieiunio deputatum. Nam vt decima temporis Deo esset exoluenda, non poterat melius, vel sapientius institui ieiunium Quadragesimæ; quã in ingressu Veris: nam Æstas apta nõ erat ob sæuos æstus, & longos dies, atque ita nimium nocuisset eo tempore ieiunium tot dierum: in Hyeme verò minimè conueniebat, cum eo tempore piscis nimium sit humidus & frigidus: in Autumno etiam minus expediebat, quia imminent tunc periculosi morbi propte fructuum copiam, & aëris mutabilitatem. Solu ergo supererat Vernale tempus, & prima eius pars, quæ simul incidit cum Hyeme, quo tempore homines saniores sunt. Est deinde eo tempore vtilius ieiunium, quia sanguis & humores tunc augentur; vnde magis eo tempore prurit, siue titillat caro: idè opus est euacuatione: & vt medicorum Princeps Hippocrates tradit, nulla est conuenientior & tutior euacuatione, quam illa, quæ fit per dietam. Conuenit insuper, vt per ieiunium celebremus Christi pascha, & Christi corpori comunicemus. Ad hæc, debet placere forma ab Ecclesia præscripta: præcipitur enim, vt non nisi semel in die ieiunij edamur: quia prorsus ab omni cibo abstinere, vt Christus ieiunauit, non erat imbecillitatis humanæ: etenim accomodat se Ecclesia, vt hoc modo portes crucem tuam: neque prohibet, vt ieiunium taculum vespertinum, aut collationem quam vocant, sumas; modò id sobriè, parceq; fiat, & non in fraudè ieiunij, & magis per modum medicinæ, quam cibi illud sumas. Postremò, debet fidei nostræ in hoc præcepto coherere, quòd Ecclesia minimè intendit obligare ad ieiunium

Cur vernum Quadragesimæ tempus Ecclesia destinauerit.

Hippocr.

Ecclesiastici forma ieiunij quam conueniens.

Matth. 4.

Quadragesimæ ieiunij lege qui minime teneatur.

eos, qui vel omnino, vel secundum partem imbecilles existunt, quales sunt infirmi, pueri & senes viribus destituti, grauidæ, & lactantes, laborantes proprijs manibus, qui non valent vno prandio corporis necessitati satisfacere, pedibus præsertim peregrinantes: isti ac similes lege nequaquam ieiunij tenentur. Sed qui non potest integram Quadragesimam, ieiunet saltem vel mediâ, vel tertiâ partem: quod si non valet ieiunare, feruet saltem delectum ciborum. Si feruare ciborum delectum non potest, vescatur ouis, antequam accedat ad esum carniû: & ante has licetias prius medicum, tum corporis, tum spiritus consulat: qui, nisi videat apertam & manifestam necessitatem, debent illi suadere, Facito periculum, & proba, an possis ieiunio Ecclesiæ satisfacere. Sæpe enim putamus, nos esse inualidos ad multa, quæ si conemur aggredi vel perficere, egregie valemus præstare. Caro enim nostra segnis est & otiosa, & sæpe sibi deesse vires fingit: hinc plerunq; inuenias nobiles quosdam in delicijs nutritos, qui vix è terra vel paleam possunt eleuare: qui si ob aliquod crimè triremi addicantur, fortissimi fiunt remiges; quia metuunt sibi à flagellis, & pane illo nautico, & nuditate, atque aqua impingantur. Deinde, qui non potest ieiunare, secundum

Quid ab eis requiratur.

Iidem Quadragesimæ ieiunium quo

traditionem Apostolicam, cuius meminuit Cypillus lib. 10. in Leuiticum in fine, largiatur eleemosynam, quæ pauper vt ieiunare possit, alatur. Amplectamur igitur sanctam Quadragesimam tanquam nutricem nostram, vt testatur Basiliius Magnus, quemadmodum paruulus nutricem suam quam diu non vidit, magno desiderio amplectitur: quia in ipsa porrigit nobis vt nutritrix lac verbi Dei, confessionem ac communionem corporis Christi, precationis & eleemosynæ, bonorumq; operum occasionem: in cuius vestibulo orat Deum Ecclesia sic: *Præsta, Domine, fidelibus tuis, vt ieiuniorum veneranda solennia & congrua pietate suscipiant, & securo deuotione percurrant.* Est enim pietati debitum, sanctæ matri nostræ Ecclesiæ, & Patri Deo, vt eius præceptis obtemperemus: & quia multi trepidant timore, vbi non est timor; subdit, *Et securo deuotione percurrant.* Id est, eiusmodi ieiunium non solum non nocebit, sed etiam iuuabit; nam corporibus, animabusque sanandis salubriter institutum est: ita vt possis quod initio egrè acceptabas, id ex deuotione ac pietate, quæ hominem alacrem & promptum reddit ad diuina mandata custodienda, etiam percurrere, virtute & gratia Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre, & Spiritu sancto in sempiternum regnat. Amen.

ieiunio alio, nimirum Apostolico, præfabunt. Mag. Cyril. Alex. tom. 1. initio. B. Basil. homil. 1. de ieiunio. Ad sanctæ Quadragesimæ obseruatiam adhortatio.

Psal. 13.

TRACTATUS LV.

IN illa eadem verba: *Cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes: exterminant enim facies suas, vt pareant hominibus ieiunantes.*

QUI S paucis de ieiunio Quadragesimali in genere præmissis, iam verba textus explicanda sunt, & ex illis conditiones, quibus ornatum est bonum ieiunium, eliciendæ: simulq; excusationes, quas multi, vt se ab onere

ieiunij eximere valeant, obtinent, proponendæ, ac refellendæ. Ad primum igitur ait, *Cum ieiunatis.* Qui sermo insinuat, certos quosdam dies ieiunij esse deputatos, quemadmodum in Lege erant, de quibus Zacharias propheta cap. 8. *Hæc dicit Dominus exer-*

Hoc verbo, Cum ieiunatis, quid Christus significet. Zacha. 8.

cituum, ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi erit domui Iudæ in gaudium, & lætitiâ, & in solennitates præclaras: veritatem tantum, & pacem diligite. Idem quoque insinuat futurum in lege Euangelica. Cum igitur certi dies præscripti sint ieiunio, omnibus autem diebus temperatè, & sobriè sit agendum: constat in magno versari errore nostri seculi hæreticos, qui per ieiunium nihil intelligunt aliud, quam parcâ, & temperatam victus rationem; cum tam tale ieiunium à ratione ipsa præscribatur, & à Philosophis (qui ea, quæ bonorum morum sunt, eleganter tractarunt) commedatum existat, & à Gentilibus plerisque obseruatum. Ieiunium verò, quod Scripturæ celebrant, arctior erat & angustior victus ratio; vnde & iustus à Christo, & afflictio à Mose vocatur; in qua non tantum ab illicitis, ac non concessis, sed etiam ab his, quæ licita, & concessa erant, abstinere, vt ab usu coniugij, sicut ait Apostolus, ad placandam iram Dei, & satisfaciendum pro peccatis. Longè ergo distat ieiunium à temperantia: etiâsi Philippus in c. 6. Matth. aliter doceat imperitè, & hæreticè. Nam si ieiunium non est aliud quam sobrietas illa, & parcitas cibi, & potus à ratione præscripta, quid est quod Christus dicitur ieiunasse tantum quadraginta dies; cum perpetuò illam sobrietatem, & parcitatem obseruaret? Et si hoc est verum ieiunium, cur illud ad tempus discipulis suis tanquam imbecillioribus relaxabat: *Nunquid possunt, inquit, filij nuptiarum, quandiu Sponsus cum illis est, ieiunare? Quanto tempore habet secum Sponsus, non possunt ieiunare. Venient autem dies, cum auferetur ab eis Sponsus: & tunc ieiunabunt in illis diebus.* Cur ergo Christus minus suos discipulos ieiunare volebat, quam Ioannes suos? Ad hæc cur Ecclesia Christi Sponsa præcipit, ne diebus Dominicis feruetur ieiunium, & diebus illis omnibus, quæ intercedunt Pascha inter & Pentecosten? Præterea, doctrina hæc Patribus aperte repugnat, inter quos Augustinus ad Casulanum:

Aliud Ieiunium esse, aliud Temperantiam, contra Lutheranos.

Matth. 5.

Leuit. 16. & sæpe infra, & alibi

Philip. Melanct. Lutherani dogmatis illius absurditates.

Matth. 4.

Mar. 2.

Aliud est autem modestia, & temperantia custodienda relaxare ieiunium, quod certe cum sit die Dominico, reprehensorem non habet Christianum; prandia prius Sanctorum à voracitate, & ebriositate ventriculorum iste discernat, ne Romanos Episcopos, quando non ieiunant, ventriculas faciat. Sic Augustinus, discernens inter ieiunium, quod quandoque Dominus, & Apostoli, & Ecclesia tota usurpat, & inter temperatam viuendi rationem, quæ omni tempore est ad salutem necessaria.

Deinde notandum est, plura esse ieiuniorum genera: vnum quidem, quod à medicis in diuocatur, & habet suum ciborum delectum: & huius ieiunij finis, & fructus est corporis sanitas: & habet mercedem suam, qui assequitur illa: Alterum est athletarum ieiunium, qui temperatè vitur cibis, ab omnibusq; se abstinere, vt propositam coronam, etsi corruptibilem accipiant: quæ finis, & merces est sui ieiunij. Tertium ieiunium est eorum, qui studijs vacat, & scientiam aliquam, siue artem comparare volunt: nam tales sicut somno non indulgent, ita nec in cibos se totos effundunt, sed à quibusdam abstinere, & alijs non nisi sobriè vtuntur, & parca: taleq; fuit ieiunium Philosophorum, qui mira præditi fuerunt abstinentia, de quibus illud Poætæ cuiusdam accipi potest:

Qui studet optatâ cursu cõtingere metâ, Multa tulit, fecitq; puer, sudauit, & alfit: atque horum merces scientia est. Quartum ieiunium est auari, qui vt parcat pecuniæ, ieiunia longa non indicta religiose obseruat: cuius fructus, & merces est augmentum pecuniæ. Et idem dicendum de ieiunio, quod quis sibi ipsi præscribit, eo animo, vt maiori cum gustu & delectatione epulis & conuiuijs vacare possit: nam & tales mercedem suam recipiunt, quando cum voluptate cibis ac potibus delitiose indulgent. Idem sentiendum de ieiunio est eorum, qui præ iracundia, ac desperatione abstinere à cibis: tales enim tristitia absorpti vitiose ieiunant: & mercedem vindictæ, quæ in seipsos

August. epist. 86. sub ieiunio, tomo 2.

Ieiuniorum quot genera sint.

1. Cor. 9.

Tertium ieiunium.

Horat. lib. de arte Poætica.

Quartum ieiunium.

Quintum ie-
iunij genus.
Matth. 6.

Sextum.

Septimum.

Octauum.

Iona 3.

Nonum ieiu-
nij genus.

Exo. 24.

Dan. 10.

Aff. 2.

Matth. 17.

exercet, accipiunt ex ieiunio suo. Quintum sit ieiunium Phariseorū, qui vt gloriam aucuparentur, & sancti haberentur, appellarenturque ab hominibus, longas inedias, & ieiunia sustinebat: cuius ieiunij fructus, ac merces erat illa gloria quam venabatur; & humana laus. Sextum ieiunium appellatur reuerentia, siue natura, id est, nihilante perceptionem Christi corporis sumere: decet enim, prius animam pasci cibo suo, quam corpus: atque hoc tantum inter bona ieiunia cōsendum est, cum ob reuerentiā Christi corporis fiat, & Ecclesie obedientiam; & idēdō nō caret mercede sua. Septimum ieiunium est vindicta in gulam, siue ventrem, & iustitia, illaq; dicta Contrapassum. Nam quia peccato gulæ expulsi sumus de paradiso, & sæpius comedendo peccatur, iustum est, vt per ieiunium puniatur. Cuius ieiunij modus ab Ecclesia, siue eius ministris audiendus est: namq; illi peccata fidelium audiunt, & pro earum qualitate satisfactiones imponunt: atque idēdō diligenter est seruādum: habetq; mercedem suam satisfaciēdi Deo pro peccatis. Octauum ieiunium dicitur extraordinariū, quod indicitur a Prælati & prædicatoribus, maximē a summo Pontifice, dū thesauros indulgentiarum aperit, & iubileum concedit: & assumitur a populis concordia animo & voluntate hoc ieiunium ad placandam imminentem iram Dei, & declinādum flagellum impendens aliquod, quē admodum Niniuitæ fecerunt, & nūc in tantis Ecclesie calamitatibus frequentandum esset. Nonum est ieiunium quod assumunt sancti Dei homines ad aliquas summas gratias, & beneficia a Deo Opt. Max. obtinenda, quemadmodum Moyses ieiunio quadraginta dierum legem accepit: & Daniel per tres hebdomadas ieiunans impetrauit visiones: & Apostoli itēdō ieiunandō promeruerunt Spiritum sanctum. De hoc ieiunio Dominus dixit; *Hoc genus demoniorū non eij citur nisi per orationem, & ieiunium.* Talia sunt ieiunia Ecclesie,

statuta in Quatuor anni Tēporibus, in quibus potissimū promotiones fiunt ministrorum Ecclesie; quos vt sanctos & idoneos obtineamus, propterea ieiunamus. Postremum est, ordinariū Ecclesie, id est Quadragesimæ, & aliarum vigiliarum ieiunium, quod præcipuē respicit consolationem cælestem propter luctū Christianum assumptum ad conformandū nos cum Christo & sanctis eius; quod Apostoli instituerunt, & Christi ieiunatis exemplo sacratum fuit: atque hoc quomodo sit celebrandum, & quo tempore, & quibus conditionibus, nobis Ecclesia, in cuius arbitrio hæc reliquit Deus, sanxit atque constituit. De prioribus igitur quinque siue sex modis ieiunandi non videtur hīc sermonem instituisse, cum illa vel vitiosa sint, vel finem abiectum & humanū habeat. Ieiuniū verō quod præmittitur sumptioni Eucharistia, etsi bonum finē habeat, & gratum Deo existat, non tamen tale est, vt simpliciter ieiunium dicatur, cum tātū sit omnimoda abstinētia ad breue tempus. Quadrat igitur magis posterioribus quatuor ieiunandi modis; quanquā inter eos vni, quā alteri, magis. Ait itaque; *Nolite fieri, sicut hypocritæ, tristes.* Cuius verbi duplex potest esse intellectus. Nempē, vel Nolite fieri similes tristes hypocritæ, vt cum substantiuo adiectiuo coniungatur; Vel, Nolite fieri tristes, sicut hypocritæ; Vel, Nolite ad modum hypocritarum tristes fieri, vt disiungatur substantiuum ab adiectiuo. Tristitia autem ista non ad animum, sed ad vultum potius referenda est, vnde Græcè dicitur, *συνοφρωδι*, id est, tetrici, siue seueri, siue obscuro: nam interdum triste dicimus, quod non est clarum & limpidum: dicimus enim aërem tristem pro nubiloso; vnde Christus dixit; *Rutilat enim triste cælum*; & vultum tristem dicimus, pro tetrico & seuerō. Ponderat autem B. Bernardus ferm. 1. De Quadragesima, quod non dixerit; *Nolite esse sicut hypocritæ tristes*; sed, *Nolite fieri, hoc est, fingere tristitia:*

Decimum ieiunium, & vltimum.

Matth. 4.

Quos ex dicitis ieiunandi modis hīc Deo minus excludat.

Hæc sententia: Nolite fieri sicut hypocritæ tristes, dupliciter accipitur.

Matth. 16.

B. Bernardus. Cur dicitur, Nolite fieri, non autē, esse sicut hypocritæ tristes, teste Bernardo.

& Au-

Homil. 15. in Matthe. tom. 2. operū D. Chrysost.

Quomodo ieiunium cōsequens immoderata tristitia nobis e-

Malach. 3.

Baruch 2.

Micha. 6.

Zacharia. 7.

Infra 8.

& Autor operis imperfecti in Mattheum, ait: *Non autē potest fieri, vt non sentiat qui ieiunat: sed melius est, vt ieiunium te ostendat, quā tu ieiuniū.* Sic ille. Non ergo naturalem tristitiam, quæ ieiunium cōsequitur, prohibet: nam delectationes gustus maximē percipiuntur: & contraria priuatio natura dante incitamentum ad gustum, ne periret animal: quia tamen hæc tristitia occasio solet esse, & anxia temere iudicandi, amaritudinis in proximum, cogitationis de cibo, inquietæ mentis, ac indeuotionis; superanda est nō cibo, verū assuetudine, precatione, & honesta aliqua occupatione, quæ mentem ab eius causis diuertat, & delectet. Tātū ergo prohibet voluntariam tristitiā ad inanem gloriam, & a fortiori ex avaritia & gula, & alijs finibus vitiosis; non autem hoc loco prohibetur tristitia voluntaria pro peccatis assumpta ex odio sancto, de quo Malachia 3. *Quod emolumentum quia custodiimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes corā Domino exercitū?* & Baruch cap. 2. *Anima qua tristis est super magnitudinē mali, & incedit curua & infirma, & oculi deficientes, & anima esuriens dat tibi gloriam & iustitiā Domino;* & Michæ 6. *Solicitem ambulare cum Deo suo, hoc est, tristem & meditantem: vnde Daniel. c. 10. quia ieiunio afflictus erat, & tristitia interna, illam luctu & vultu indicabat;* & Zacharia 7. dicitur; *Quomodo ieiunaretis & plangeretis in quinto & septimo per hos septuaginta annos; nunquid ieiunium ieiunastis mihi? Et cum comedistis, & bibistis: nunquid nō vobis comedistis, & vobismetipsis bibistis?* quasi dicat, pro mercede temporali ieiunabatis, & non pro gloria Dei, vel non pro peccatis vestris abolendis. Quia verō ieiunium tristitiam inducit: idēdō prohibebatur in festis diebus, vt habetur Zacharia 8. Et quoniam finis sine modo vllō quærendus est, quæ verō ad illum ducunt, pro ratione finis: ieiunium cum medium sit, atq; indifferens, illud in primis de eo tenendum est, ne vitæ sustinendæ necessaria tollat, & factis obligationis,

ad quæ sua quisq; vocatione, & statu seruanda adstringitur, obstat: quia tunc ieiunare, peccatum manifestum esset. Nec debet etiam ob stare operibus perfectionis melioribus, quia tunc (etsi peccatum non esset: quoniam non arctamur ad opera supererogationis) temere & inconsideratē tamē Deo offertur. Subtrahere autem necessaria ad optimā atque robustā corporis dispositionem, mortem nō multum accelerat, & minus quā ipsa crapula. Et quatenus talis bona cōstitutio, & robur corporis spiritum impedit, & quandoque vitæ actionē humanæ obruit, laudabile est talia ieiunia frequētare: quia minus malum est fames, quā concupiscentia. Miratus autē sum, quod Melanctho in hæc verba scripsit, maximē propriū Euangelij esse ieiunium, quod in corde plēnō doloribus, animiq; cæstitia, & curis occupato versatur, cum ventriculus labefactatus cibū nō admittit, nec potu allato frui potest. Sed quis, bone Deus, tale appellauit Euangelicū ieiunium? Et cum sit triste, & violentum, quid commune habet cum Euangelio, quod ab omni est fūco, & hypocrisi alienum, & cum animi hilaritate est coniunctum, vt a Pharisæico, & Iudaico distinguatur? Non est tamen inficiandum, in ieiunantium, & pœnitentiam agentium animos incurrere acres, & acerbos dolores. Sed illi cum naturaliter ieiunium consequantur, non adimunt hilaritatem spiritus, etiāsi caro lugeat. Non est ergo Euangelicum ieiuniū, quod necessitas, vel paupertas, vel tristitia expressit, vel ventriculi labefactatio, & potus fastidiū generat: non enim coacta, aut violenta, sed spontanea ieiuniorum sacrificia probat Dñs. Et Augustinus lib. quæst. Euangel. discernit ieiunium lætitiæ, siue exultationis, & tristitiæ, & tribulationis: & utrōq; modo vaticinium Christi (*tunc ieiunabunt*) in Apostolorum ieiunijs docet esse adimpletum.

Exterminant enim facies suas. Hypocritæ cum carnales sint, externa

Duo incommoda ieiunij remouenda.

Maximē propriū Euangelij ieiunium quod in fit impio Melanctho.

Quæ sit ieiunium Euangelicum.

August. lib. 2. quæst. Euang. q. 18. tom. 4. ante medium.

Matth. 9. Hypocritæ cur exterminant facies suas, & quomodo.

Psal. 79.

Cyprian. Chrysol. bo mil. 21. in Matth. tomo 2. Hieronym. lib. in Matthea. 1. tom 9. Quas hęc phrasıs: Vt pa-reant homi-nibus ieiunā-tes.

Insignes hy-pocritę, & ve-ri qui.

Chrysol. su-pra dicto lo-co. Illis qui ho-die multo de-teriores exi-stant hypocri-tę.

August. lib. 2. De serm. Dom. in mō-te, cap. 19. tom. 4. pro-pē finem. Matth. 7. Hierony. e-pist. 2. tom. 1. propē ini-tium. Clericorum quorundam turpe serui-tium.

hęc magnificiunt, & faciem suam extra terminum facierum viuētium ponunt, ac si essent mortui, fumos quosdam sulphureos efficientes, & pallorem adhibentes. Vnde dicitur: *Exterminauit eam aper de sylua*, id est, extra terminos patrię suę in captiuitatem abegit. Gręcę legitur *ἀπαρῖσαι*, quod Cyprianus vertit; *Cōficiunt*; Chryostomus, *obscurant, cor-rumpunt, & perdunt*; Hieronymus, *demoliantur*. Est autem eadem vox, cū subditur inferiūs: *Vbi arugo, & tinea demolitur*; & ita hęc dici poterat; *Demoliantur enim facies suas*. Et verisimile est valde, interpretem nostrum legisse *ἀπαρῖσαι*, hoc est, exterminant. Quod iungitur: *Vt pareant hominibus ieiunantes*; phrasi Gręca dictum pro, ieiunare: ponitur enim apud Gręcos participium pro infinitiuo frequenter. Quod si hypocritas eos vocat, qui cū verē ieiunent, nolunt tamen videri ieiunare, & conspicuum omnibus reddi suum ieiunium: quanto magis hypocritę habendi sunt, qui cum minime ieiunent, ostentant tamen facies tetricas, & pallidas instar ieiunantium? quales permultos suo tempore extitisse, deplorat Chryostomus. Quāquā deteriores sint nostri seculi hęretici, qui cum in pręscriptis ab Ecclesia ieiuniorum diebus non ieiunent, gloriantur tamen in esu publico carniū, & contemptu ieiuniorum, & ieiunantiū, peccatum suum quasi Sodoma prędicantes. Et diligenter annotauit Augustinus, etiam in ipsis fordibus inueniri posse iactantiam, & vanā gloriam: quę ex alijs operibus agnoscitur, quā ex vestitu fordido. Nam pelles otium, dum alia nō quadrāt, sunt signa luporum. Hieronymus epistola ad Nouatianū De vita clericorum & Sacerdotum, quosdam ex illis grauitur perstringit, his verbis: *Audio pręterea in senes, & anus absque liberis, quorundam turpe seruitium. Ipsi apponunt matulam, obsidēt lectum, purulētiam stomachi, & phlegmata pulmonis, manu propria suscipiunt. Pauent ad introitum medici: tremantibusq; la-*

bijs an commodiūs habeant, sciscitantur: etsi paullulum senex vegetior fuerit, periclitantur: simulatq; latitia mens intrinsecus auara torquetur. Timent enim ne perdant ministerium: & viuacem senem, Mathusalem annis comparant. O quanta apud Deum merces, si in præsenti pretium non sperarent. Quā-ris sudoribus hereditas cassa expetitur? Minori labore margaritum Christi emi poterat. Hęc Hieronymus eleganter sanē.
Tu autē cum ieiunas, vngere caput tuū, & faciem tuam laua Ac si diceret; Nō tantū non ostentes fucos, & signa mendacis, vel veri ieiunij, atque tristitię, sed etiam adhibe ea argumēta lętitię, quibus ieiunium tuum soli Deo spectandum exhibeatur. Neque intendit Dominus Iesus nos ad illas ceremonias in die ieiunij obligare: quia ceremonia olei, qui illo non vtimur, nihil conducit nobis: nec illis etiam, quia tunc oleo caput vngere (quod ob calorem vehementem, & signum lętitię indicandum, in festis diebus ex consuetudine Iudęi, & Palęstini faciebant) esset ieiunij quędam ostentatio. Imō neq; solūm oleo, sed pretiosis vnguentis, lauandoq; nitentem vltra solitum reddebant faciem: quemadmodū ē contrariū in tristibus vnctione, abluitioneq; abstinebant. Hinc Psal. 103. dicitur; *Vt exhilaret faciem in oleo: & iterū, Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lętitię*. Ex quo Dominus a muliere fuit in conuiuio inunctus: & cum Phariseo, qui eum inuitauerat, ex postulans, dixit: *Oleo caput meum non vnxiisti*. Ita David post ieiunium & luctum pro puero ex Bethsabę nato, dicitur lotus, & vnctus. Sic etiam Ruth dictum est: *Lauare, & vngere, & induere vestimentis cultioribus: & mulieri Thecutidi dictum est a Ioab: Lugere te simula, & induere veste lugubri, & non vngaris oleo, vt sis quasi mulier plurimo iam tempore lugens mortuum*. Quia tunc inquam, oleo vngere caput, indicaret, & ostentaret ieiunium, quod maxime vult esse celatum: nec Christus ieiunans per quadraginta dies legi-

Gen. 5.

His verbis: Tu autem cū ieiunas, vngere caput tuū, & faciem tuam laua, quid tā tūm Dēmin⁹ req̄ratur.

Iudęi & Palęstini oleo caput cur vngere solebat.

Psal. 103. Psal. 44. Matth. 26.

Luc. 7. 2. Reg. 12.

Ruth 3.

2. Reg. 14.

Quid inquā tempore ieiunij vngere caput suū debere, & faciem suam lauare.

Hoc Domini consilium illustratur exēplo.

Vngendi caput, & faciem suam lauādi, illud Domini consilium, cui non possit ieiunio cōuenire. Exod. 32. Ionę 3. 2. Reg. 12. Ioel 2. 3. Reg. 21.

Cur ieiunio sit aptius & accommodatius.

Iudith 9.

tur lauasse faciem, vel caput vnxisse. Hac ergo hyperbolicalocutione significare voluit Dominus, ieiunantem, quod ad se attinet, nequaquam debere optare hominū notitiā, sed magis celare debere, & occultare sua ieiunia hilaritatis indicijs: quomodo supra per locutiones videlicet hyperbolicas de sinistra, & dextera, deq; ingressu cubiculi ad orandum similia voluit significare. Et vt ligna dirigentes tortuosa ab vno extremo in aliud trahunt, ac flectunt, vt tandem lignum rectum fiat, & in medio permanet: ita Christus Dominus, vt ab altero extremo in medium adduceret, vergebat ad extremum aliud. Nam si medium tantūm quęreret, natura paullatim traheret ad initiū; si verō extremum, natura, & inclinatio in oppositum cogeret paullatim descendere ad medium. Pro vitanda igitur inani gloria, indicatur, signa lętitię plus solito affectanda esse, nitendūq; cor exhilarare: estq; sanctum, & vtile consilium. Hoc autem consilium dictū non ita conuenit solēni ieiunio, quale est apud nos Quadragesimale, & tunc inter Hebręos erant certa ieiunia publica, vt in die expiationis: nam tunc ieiunium minimē erat abscondendum, cū de more deponerent vestes pretiosas, & alia ornamenta, ac cinere aspergerent capita, & induerent saccos, vt habes Exod. 32. Ionę 3. 2. Regum 12. Ioel 2. & de Achab Dominus dixit: *Nonne vidisti humiliatum Achab coram me? Qui itaque eo modo videretur non ieiunans, offenderet alios malo exemplo, & derideret communia ieiunia; vel illis signis lętitię indicari posset asperius ieiunium facere, quā reliqui. Et ita videtur hoc magis conuenire spontaneis ieiunijs, quā solēnibus, ac publicis. Priuatis quoque ieiunijs magis competunt hęc ceremonię lętitię, vt fructus sit vberior abscondendo ieiunium ab hominibus. Quanto enim plus fideris Deo, eo amplius illum tibi deuincies. Quare Iudith cultu regio celabat cilicium ad carnes: &*

tres pueri apud Babylonem ieiunantes, pulchriores cęteris vultus habebant.
Ne videaris hominibus ieiunans, sed Patri tuo. Hoc non sic est accipiendum, quasi ve lit Dominus studio, & proposito homines celare sua benefacta: quia id non satis congrueret cum his, quę supra ipse dixit: *Sic luceat lux vęstra coram hominibus, vt videant opera vęstra bona, & glorificent Patrem vęstrum qui in cęlis est*: sed affectū tantūm inanis glorię vult amouere, vt non scilicet ieiunent homines cum alijs hominibus pro accipienda ab eis gloria. Addit: *Sed Patri tuo qui est in absconso*. Lucis nempe inaccessę, & in abscondito cordis tui puri. Et sapē ijsdem verbis vtitur, vt consulat memorię, ac vt doceat vitare curiositatē. Et modus precandi, quia altior est, magis explicitē traditus est a Domino Iesu, quā ille eleemosynę, vel ieiunij. *Reddet tibi*. Nō dicit quid reddat, Quia oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit mensa illa beata, & cęlestis, quę ieiunātibus redditur. Chryostom. inquit. *Debitorem tibi eum quippe constituit, teq; magno pro hoc etiam honore donauit*. Hęc Chryostom. Vides igitur hoc loco contra hęreticos, reddi mercedem bonis operibus, & obstrui os ieiunium aspernantium, & ad parum esse vtile dogmatizantiū; cū tamen mercedem habeat cęlestem.
Iam verō in his verbis conditiones boni ieiunij expressit Dominus. Et in primis ad illud opus est hilaritate: quia hilarem datorem diligit Deus. *Nolite, inquit, fieri, sicut hypocritę tristes: sed tu cū ieiunas, vngere caput tuum*, scilicet Christum Dominum, qui pro nobis ieiunauit. Hinc Basilius serm. de ieiunio: *Vngere caput tuum, & faciem laua* Ad mysteria te vocat sermo: qui vngitur, chrisimate perfunditur, qui lauatur, abluatur. Ad interiores partes assume legislationem, abluere animam a peccatis: vngere caput, chrisimate, vel oleo sancto, vt particeps sis Christi.

Dan. 3.

Christus quo modo nos vilit non videri hominibus ieiunantes.

Matth. 5.

Pater cęlestis in quo sit absconso. Cur phrasis hęc tam frequēs.

Idem bene ieiunantibus quid reddat. Esa. 64. & 1. Cor. 2.

Chrysol. bo mil. 19. in Matth. propē fin. tom. 2.

Bonum ieiunium quę requirit.

2. Cor. 9.

Basilius bo mil. 1. de ieiunio, init. tom. 1.

Vngendum quomodo caput.

Psal. 99.

Leuit. 10.

Vngat caput suum mysticè quis ieiunans, vt sit Sacerdos, Rex, & Propheta.

August.

Matth. 11.

Ieiunij secundà conditio.

Quomodo ieiunandum sit in abscondito.

Hypocritæ quales illi sint: triplex genus hypocritarum.

sti, & sic accede ad ieiunium. Sic ferè ille bonus Pater. Est autem vngendum hoc caput oleo lætitiæ, & lætitiæ hæc esse debet pro tali ac tanto Domino operari: quia Christus more amatum, pro nobis mori gloriosum existimauit. Et quia repressa carne per ieiuniū, datur locus aduētū Paracleti, qui venit in ieiunos: hinc Psalmista ait: *Sublate Deo omnis terra: seruite Domino in lætitiā: & Aaron inuitatus ad edendum de victima, à fratre suo Mose: Quomodo, inquit, potui comedere eam, aut placere Domino in ceremonijs mente lugubri?* Vngit caput suum, etiam iuxta spiritum, qui ieiunando efficitur Sacerdos, Rex, & Propheta: nam qui ieiunat, offert Deo de corpore sacrificium; non brutum, & ratione carens, vt Lex vetus, sed viuum, & ratione præditum. Deinde, qui ieiunat, Rex est, quia habet imperiū, nō tantum super humerum suum, sed super corpus suum, regitq; se in virga ferrea, & tanquam vas figuli conterit figulinam molem corporis sui. Insuper est & Propheta, quia non verbis, vel digito, sed toto corpore prænuntiat, vitam esse futuram, pro qua vitæ præsentis commoda contemnit. Augustinus verò notauit, Christum iugum suum vocasse suauē, & onus leue: quia qui huic iugo subiectus est, omnia subiecta sunt ei.

Alterà conditio est; vt fiamus inuisibiles hominibus, dū ieiunamus, nullam gloriā ab eis quærendo: quia Deus autor, & finis esse debet omnium bonorum nostrorum. Mundus enim ignorat pretium, & dignitatem nostrorum operum; ideo non est cur illi velimus vendere nostra ieiunia, qui pecuniam nō habet, qua possit illa comparare. Ideo per simplicitatem intentionis ieiunia in abscondito Deo tuo: quia qui quærent alijs apparere, hypocritæ sunt, & pictorum instar externa tantum depingunt, vt faciant oculos, vel manus, verum interna membra, vt cor, pulmonem, & iecur, effingere non valent. Ita hypocritæ externā quā-

dam laruam præferunt, omni virtute interius destitutam. Ideo de eis dicitur, quod receperunt mercedem suam; id est, intentam à se, & desideratam, & vt Græcè habetur significantius, ἀπὸ τοῦ, quod est abstulerunt, id est, à se ipsis acceperunt. Et licet mali hypocritæ sint, qui cum ieiunant, videri volunt ieiunantes: deteriores tamen sunt, qui cum nō ieiunent, simulant tamen & fingunt ieiunium, & apparere volunt: pessimi verò hominum sunt, nec longè ab hæreticis distant, qui palam gloriantur se nolle ieiunare, & gloriantur in Ecclesiâ, & præcepti eius contemptu.

Tertia conditio ieiunij est; vt lauemus faciem, id est, conscientiam mundemus per pœnitentiā ab omni præsertim praua intentione: nā ieiunium in mortifero delicto seruatum, meritum non habet, & hostiam mortuam, siue cadauer talis ieiunans offert Domino, contra illud Pauli; *Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.* Hinc talis mercatori similis est, qui pecuniam suā vtiliter nescit distrahare. Quare consulendum est, vt quisque à principio Quadragesimæ exomologesin peccatorū suorum faciat apud Sacerdotem, vt accepta gratia per absolutionem, viuas & placentes hostias offerat Deo. Educenda ergo est aqua è puteo cordis, ligone contritionis; Scindite, inquit Ioël, corda vestra, & non vestimenta vestra: vt ita lota & nirenti facie conscientiæ, per quam à Deo agnoscimur, grata reddamus omnia nostra sacrificia Deo.

Quarta nota ieiunij est; vt habeat comitem eleemosynam, vt Tobias suadet; *Bona est eleemosyna cum ieiunio & oratione;* & vt sanctus Maximus ait; *Ieiunium Christianum, edentis debet esse refectio: & ne ex auaritia videamur ieiunare bursa.* Nam ieiunium siue eleemosyna, est vt lucerna, quæ sine oleo citò extinguitur, vt docet Augustinus: & Gregorius in homi-

Ieiunij tertia conditio.

Rom. 12.

Ieiunans in peccato cui similis: ei qd expediat omnino.

Ioel 2.

Ieiunij quarta conditio.

Tob. 4.

S. Maxim.

B. August.

serm. 1. in

Quadrage.

ordine: &

serm. 62 de

temp. tom.

10.

Gregor. hom.

mil. 16. pro

pè finem, to

mo 2.

lia:

Gen. 3.

Prima hæc contra Quadragesimale ieiunium obiectio diluitur: Sufficit ieiunare à peccatis. Psal. 33. & 1. Pet. 3.

B. August. tom. 9.

In hanc obiectionem: Deus capè, vt Scripturæ testantur, aspernatur ieiunia Esa. 58.

lia: Illud ieiunium Deus approbat, quod ad eius oculos manus eleemosynarum leuat. Hæc conditio tangitur à Domino in illis verbis: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra; quæ in sequentem tractatum explicanda seruamus.* His igitur circumstantijs si honestatum fuerit nostrum ieiuniū, maximè verò ornamento diuinę gratiæ, pculdubio tale erit, quale à nobis hoc loco Dominus requirit. Sed vt olim serpens primis parentibus falso obiecit; *Nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus, quod in quocūque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dij scientes bonum & malum:* ita nunc vt præceptum Ecclesiæ violemus, multos ob tendit colores & prætextus, quibus nos ad mandati violationem incitet & impellat. Et in primis optimum est ieiunium (obiiciunt quidā) Deoque gratum, declinare à malo, & facere bonum; beneq; ieiunat, qui à vitijs abstinet. Respondemus; generale esse hoc ieiunium, & omnes omnium temporum, atq; omnium ætatum homines ad sui obseruationem obligare, & minimè relaxari posse; & vt illud non tollit orationem nec eleemosynam, ita nec ieiunium corporale: ieiunium autem quod est abstinentia à cibis, non nisi certis diebus, nec nisi eos qui illud ferre valent, obstringit: & illud, si rectè fiat, medicamentum est peccatorum. Nolle siquidem obedire Ecclesiæ præcipienti ieiunare, peccatum est. Hinc Augustinus super Ioannem tract. 12. *Quid est autem, inquit, exhaurire sentinam (peccatorum scilicet munitorum) nisi bonis operibus agere, ne obruant peccata gemendo, ieiunando, tribuendo, ignoscendo?* Et libro De conflictu virtutum & vitiorum; *Si Domini obtemperandum est imperio, humano subdi necesse est magisterio. Ipse enim dixit, Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit.*

Deinde obiiciunt; Deum contemnere ieiunia; vt cum Esa. 58. *Nolite ieiunare sicut vsque ad hanc diem, vt audiatur in excelso clamor vester.* Respondetur; non simpliciter damnare

ieiunium, sed tantum modum eius, dicendo, sicut vsque ad hanc diem, siquidem litibus & clamoribus vacabant: vnde subdit: *Nunquid tale est ieiunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? nunquid contorquere quasi circulum caput suum, & saccam, & cinerem sternere?* ac subdit: *Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? dissolue colligationes impietatis: & quæ sequuntur.* Ieiuniū enim, quod coniunctum est cum peccato, & impietate in proximum, non probat Deus. Et Dominus Zachariæ 7. que ritur: *Nunquid ieiunium ieiunastis mihi? Quemadmodum ergo, dum eleemosyna, vel oratio ob vanam gloriam fit, reprobatur à Domino: non tamen vel sincera eleemosyna, vel precatio iuste facta damnatur: ita cū ieiunium suis conditionibus destitutum Domino offertur, ab eo minime probatur.* Placet tamen bonum ieiunium, de quo laudatur Iudith cap. 8. & Anna Luc. 2. & Paulus in ieiunio non semel gloriatur. Tertio quidam dicunt: Non possum ieiunare. Sed nec arctaris, si infirmus es. Ideo propter ieiunium minimè est vacandū ab operibus necessarijs, vel à salute ppria, vel Reipublica. Qui ergo dicit, non possum, consulat vtrūq; medicum, animi, & corporis, ac sciat medicus corporis, plus posse Christum, quàm Galenum: nā hic docet animas saluas facere in hoc mundo, Christus verò perdere. Mirum autem est, hæreticos non posse ieiunare: cum tamen de fide gloriētur, & Dominus dicat: *Omnia possibilia sunt credenti: & Paulus, Omnia possum in eo, qui me confortat.* Sunt ergo tales exhortandi, vt periculum faciant, ac probent seipsos: quia excusationem nullam habet, qui ob gulam, iracundiamve, vel negotia minus necessaria non ieiunat. Quarto iactant aliqui de ieiunio; *Durus (inquiunt) est hic sermo, & quis potest eum audire?* Sed profectò carnali, neque credeti durus est: secus spiritali, & credenti. Istis cogitandū esset, durius multo esse dictū illud, *Discedite à me maledicti, in ignem eter-*

Zach. 7.

Iudith 8. Luc. 2.

2. Cor. 11. Hoc argumētum quam leue: Non possum ieiunare.

Matth. 16. Hæreticorū Fides quàm infirma.

Mar. 9. Philip. vlt.

Quam mollis hæc quoque obiectio: Durum est ieiunij præceptū Ioan. 6.

Matth. 23.

num. Deberent etiam ad Christi sanguinem, & mortem aspicere, per quæ omnia quæ dura & aspera videntur, & mitescunt, & dulcescunt. Sed mira est quorûdam stultitia ex propria voluntate & deuotione in Sabbato vel Venerè, vel altero die, in quem incidit Annuntiationis beatæ Virginis, vel diuæ Lucie, vel Catherinæ solennitas, per totum annum ieiunantium; & ieiunium præcepto Ecclesiæ indictum recusantium. Namque isti non possunt caussari imbecillitatem virium, qui cum volunt, fortes sunt ad ieiunium: quid ergo de istis dicemus, nisi quod Dominus per Isaiam dixit; *Quum veneritis ante conspectum meum, quis quasiuit hac de manibus vestris, vt ambularetis in atrijs meis?* Ingratum est profectò Spiritui sancto quicquid ei obtuleris, neglecto eo ad quod teneris.

Quintò, aiunt nonnulli, contra legem naturæ esse, malum famis eligere, & vitam abbreviare. Sed cum constet, ex duobus malis in minus esse incurrendum; ad vitandam malam cupiditatem, & bonum spiritus comparandum, cæterarumque virtutum exercitiû, famis eligenda est, quæ etiam propter morbum vitandum acceptantur. Sunt etiam multæ artes quæ vitam decurtant, vt est militia, studium literarum, & cursores, & corarij, & pleriq; alij opifices: at non multum. Monachi item, qui ieiunia frequentiora colût, plus quam laici viuunt: vt constat de Carthusianis; & Christiani magis producunt vitam, quam Iudæi vel Turcæ, qui minus ieiunant. Et quia Ecclesia excipit eos à lege ieiunandi, quos ætas, vel mala valetudo, vel opus necessarium salutis, vel statui & vocationi suæ, vel Reipublicæ, vel denique; melius & perfectius excusat: propterea vitæ dies per ieiunium non abbreviatur. Sextò, alij se excusant, dicentes, Sum spiritualis, nec sentio carnis rebellionem: & lex iusto non est posita; His respondendum, quòd neq; Christus, neque Maria, neque Ioannes Baptista carnis stimulos sentierunt; & tamen perfectè ieiunauerunt;

reliqui rebellionis carnis non sunt expertes, nec ipse Paulus, qui sentiens stimulum carnis Angelum Satanæ dicebat: Castigo corpus meû, & in seruitutem redigo; & vbi maior fuit spiritus, ibi plura ieiunia, vt patet in religionibus, & in primitiua Ecclesia, in qua præter Quadragesimam, quæ apud quosdã triplex erat in anno, præceptum habebant, quarta & pro Sabbato ieiunandi, vt docent Canones Apostolorum, & B. Ignatius in epistola ad Philippenses, ac Epiphanius: atque ita in hebdomada bis ad ieiunium adstringebantur, quæ quidem ieiunia nobis iam sunt abolita, etsi vestigia quædam eorum remanserint: nam in nonnullis prouintijs quarta feria, abstinentia à carnibus seruatur, pro Sabbato verò, siue die Veneris, generaliter, & vbi que viger disciplina abstinentiæ à carnibus, & pleriq; ex deuotione etiam ieiunium seruant. Fortassis autem illæ vim obligandi nõ obtinēt: quòd earum loco multæ vigiliæ solennitatum, tum Christi, tum Virginis, tum Apostolorum ieiunijs additæ sunt, quæ fortassis in principio Ecclesiæ viuis Apostolis nõ dum erant institutæ. Præceptum etiã erat de ieiunando Sabbato, vt habetur de consecrat. distinct. 3. c. *Sabbato verò*. cuius ieiunij aboliti vestigiû superest, quò illo die à carnibus abstinetur, licet in Gallicana & Flandrica Ecclesia à Natiuitate Seruatoris nostri, vsque ad Purificationem Virginis, carnes illo die eduntur. Eadem etiã distinct. c. *Rogationis*, præcipitur ieiunium trium dierû in Rogationibus ante Ascensionem Domini, qui modò vix abstinentia carniû in quibusdã colûtur Ecclesijs. Telesphorus Papa adiecit Sacerdotibus ieiuniû per integram hebdomadã *Quinquagesimæ*, vt liquet in cap. *Statuimus*, De consecrat. distinct. 4. quod tamen ieiunium hodie in vsu non est: ex quibus non est difficile colligere, plurà olim fuisse ieiunia quàm modo. Cû igitur homines motus carnis compescere debeant, salubriter ieiunium institutum est: quòd si etiam nullos

2. Cor. 12.
1. Cor. 9.

Spontanea quædam primitiua Ecclesiæ præter illud Quadragesimæ ieiunia. Clem. Rom. lib. 5. c. 18. B. Ignat. epist. 8. in fine. Epiphanius in Hæresin 7. sub finem.

Cur illa modo non obligent.

Gallicanæ & Flandricæ, mos Ecclesiarum. Quæ ite alia ieiunia per Ecclesiam abrogata.

Spirituales etiam viri atque perfecti cur debeant ieiunare.

motus

Voluntaria quæ ieiunia Deus nõ approbet, neq; faciat.

Esa. 1.

Soluitur etiã argumentum hoc; Naturæ legi ieiunij aduersatur.

Homines qui minus ac breuius viuunt, qui longius.

Leue esse quod obijciunt: Spiritibus viris ac perfectis ieiunium nõ est necessarium.

1. Tim. 1. Matth. 4. Supra 3.

motus carnis persentisceres; adhuc esset tibi ieiunio vacandum ad cautelam, ne in futurum insurgant; quæ admodum saluuntur carnes recetes ne putrescant, & cingitur mœnibus tẽpore pacis ciuitas, ne bello ingruente capiatur ab hostibus. Etsi autẽ iustus non sit causa ferendæ legis prohibentis per se malum: potest tamen per legem dirigi ad bonum, & per eã probari, vt Adã iustus probatus fuit, & dari per illam iustis occasionẽ maioris meriti, portando onera cû fratribus, atq; exemplo illos prouocando, etiam priuando se maiori sensu spiritus, & præsertim quia interdum peccamus; vt vitam proferamus. Saceritas enim vitæ, & iustitia nõ tollit ordinem, id est, obedientiam. Septimò, obtendunt quidam; per ieiuniû incurri tristitiam prohibitam à Christo. Verum, vt diximus, Christus factam prohibet tristitiã, & ambitiose quæsitã. At verò huiusmodi tristitia non opponitur lætitiæ spirituali: idè ob hypocritas nunc rariores, quia virtus vitio dari solet, haud dimittendæ sunt ouinæ pelles: quia omnis malus Christianus hypocrita est, celans id quod est, & volens apparere quod nõ est; aliàs quippè nec esset orandum, nec iuuandus proximus, neq; quicquam boni aliud faciendum. Octauò, Exercitatio (inquant) corporalis ad modicû utilis est; pietas autẽ ad omnia valet; ergo melior est eleemosyna, quàm ieiunium. Respondemus; melius esse vtrumq; præstare: & per vnum præceptum impletum ab alijs non absolueris. Et sicut opus est concupiscentiam oculorum frænare per misericordiam: ita concupiscentiã carnis, quæ charior est nobis quàm bursa, per ieiunium. Quod si nõ vales præstare; suadeo vt des eleemosynã valenti ieiunare. Dictum Apostoli verò de exercitatione corporali ad modicû utili; haud est referendum ad ieiuniû; vt docet Theophylactus; nam de ieiunio tale præconium pronũtiat Ecclesia; Qui corporali ieiunio vitia comprimis; mœtem eleuas; virtutem largiris, & præmia.

1. Tim. 1. Quomodo accipiendum id: Lex iusto non est posita.

Gen. 3.

Ad illud obiectum: Ieiuniû quam Christus vetat, tristitiam inducit; respondeatur.

Matth. 6.

Eleemosyna quæ ieiuniû, longe meliù, & vtilius existit.

1. Tim. 4.

Dictum Apostoli: Corporalis exercitatio ad modicû utilis est, quò tendat.

Nonò obiectant alij, vt se excusent, eos qui ieiuniû indicunt, illud non seruare. Sed tu quis es qui iudicas alienum seruum? & propter Deû, nõ propter homines, ieiunadû est tibi. Et Christus satis hoc futurum præfagiens, præueniendo docuit: *Omnia ergo quacunq; dixerint vobis, seruate & facite: secundum opera verò eorû nolite facere. dicunt enim, & non faciunt.* Sed qui maxime dixit atq; docuit ieiunium, Christus est atq; Apostoli, qui & fecerunt primum, & docuerunt, & in illos sunt oculi nostri conijciendi, & non in eos, per quos Christus hodie loquitur, etiam si ipsi nõ faciunt. Decimò obijciunt, quòd cum ex aliqua lege posita plus mali, quàm boni proficiscitur, à prudẽti Reipublicæ moderatore rescindenda est talis lex, ne Reipublicæ perniciem adferat: talia sunt præcepta ieiuniorum, quæ vix decimus quisque obseruat. Respondeo, quòd lex nõ feruetur, vitio hominum sit, non ipsius legis tatum: & quemadmodum medicina aptè & suo tempore ægrotanti porrecta, non est damnada, quòd ægroti culpa fiat perniciofa; ita nec lex Ecclesiæ, quæ legem diuinam ieiunandi determinat, & multis modis est salutaris. Quamobrẽ lex inutilis in vniuersû abroganda est: at verò quæ priuati huic vel illi inutilis est, mitigari per dispensationem debet, nõ abrogari. Et ita in lege ieiunij, quæ nonnullis minus esset accommodata, per Ecclesiam meritò dispensatur. Postremò, obijciunt quidam, certis reptilium generibus, quæ non comprehenduntur carniû vocabulo, plus alimonie & succi inesse, quàm carniû ouinis, vel vitulinis, cuiusmodi sunt limaces, testitudines, cochleæ, quæ tamen per Ecclesiam non prohibentur. Sunt etiam in fructibus & oleis quædam, quæ magis libidinẽ irritant ac commouent, velut erucæ, palmulæ, ficus, vux passæ, tubera, cardui, quæ tñ minimè interduntur. Respondemus: Leges de rebus agendis, fugiendisve, non ea quæ rarò, aut infrequenter, sed quæ vt plurimum & sæpius accidunt, respicere solere.

In illud: Ieiuniam indicentes, illud minime obseruant. Rom. 14.

Matth. 23

Supra 4. Act. 1.

Nihil valeret Ieiunij lex Christianæ Reip. potius perniciofa, quàm vtilis existit.

Vanè ite obijci: Fuerant ad carnis macerationem, reptilia quædam, maioris alimenti ouinis carniû, aut vitulinis ab Ecclesia prohibenda.

Idè

Ideo prohibentur carnes, & lacticia, & oua quæ ad cibû accõmodatur, non autẽ quæ prædiximus: quia huiusmodi rarõ, & apud paucos in vsum veniunt: & in oleribus plus obest quantitas, quàm qualitas. Deniq; quod apud quosdam diuites ieiunia sint maioris gulæ incitamenta, & instruendæ lautius mensæ occasio, illosq; plus in vna refectione, quàm alios in duabus sumere: illud certè non legi, quæ sancta est, sed vitio potius hominû optimis quibusq; abundantium est tribuendum. Nam & in præceptis diuinis custodiendis multos abusus cernimus, nec propterea leges Christi tollendas esse censemus.

Cessent ergo vanæ omnes excusationes, quæ ab hæreticis, & voluptuosis excogitatæ sunt, & Christû audiamus, qui ieiuniû indixit, eiusq; modum, quo alienius esset ab inani gloria, præscripsit, suoq; exemplo comprobauit, & in illo vnxit caput Patris sui deuotione, & cum iocunditate spiritus & alacritate ieiunauit: fuit inuisibilis, quia in deserto agebat: lauit faciem mentis suæ, agendo pœnitentiã pro peccatis nostris: dedit elemosynam nobis ieiuniorum & orationum suarum. Nec tantum verbo & exemplo Christus ie-

iuinium comprobauit, sed etiam gratiam & vires ieiunandi suppeditati & præmium ieiunanti propositum, nempe se ipsum panem vitæ in gloria edendum reddit. Qui igitur ieiunare in principio Quadragesimæ deliberat, pponat ante oculos multa peccata quæ admisit, pro quibus est satisfaciendû: proponat sibi bella carnis cû spiritu quotidiana, quæ non alio telo melius conficiuntur, quàm ieiunio. Ante oculos habeat inferni ieiunium, vbi impij & peccatores commanducabunt linguas suas præ fame & dolore. Erigat oculos, ac cogitet quod de paradisi delicijs, expulsis, propter gulam, non nisi per inediam ac ieiunium in illû est redeundum. Cõsideret quas abstinentias, qualem famem, & quàm angustas victus rationes milites patiantur in bello. Attendat ad temporis breuitatem, in quo indicta est parsimonia. Sed ante omnia Christum tot diebus in deserto ieiunantem meditetur, magnitudinemque præmij cœlestis contempletur: vt dignus sit mensa cœlesti, in qua perpetud edat, & bibat ad saturitatem simul cum Christo, cui cum Patre & Spiritu sancto ab vniuersa creatura reddatur omnis honor, gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

Quadragesimam ieiunanturo que præstanda.

Apoc. 16.

Matth. 4.

Ad ieiunij, pferim quãdragenarij, salutarem obseruantiam adhortatio ab exemplo Christi.

TRACTATUS LVI.

IN illa verba: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi arugo & tinea demolitur, & ubi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in caelo: ubi neque arugo, neque tinea demolitur, & ubi fures non effodiunt, nec furantur. Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est cor tuum.

Quò tendat Dominus in his verbis.

Actenus Dominus de fugienda ambitione, & vitanda gloria vana in beneficijs docuit: nunc de auaritia vitanda sermonem instituit: nam his duobus malis nihil est in moribus hominû pestilentius, expugnatuq; difficilius. Diuitiæ namq; atq;

ritia vitanda sermonem instituit: nam his duobus malis nihil est in moribus hominû pestilentius, expugnatuq; difficilius. Diuitiæ namq; atq;

opes,

opes, ad quas sæpe appetendas vana gloria inclinat, haud præstant felicitatem: quia & in se corrûpi possunt, & ab alijs furtim auferri, voluitque Dñs suorum studia aliena esse à moribus Phariseorum, qui erant auari, & à moribus vulgi superflua passim, & cupiditate, & sollicitudine laborantes, atq; ita disponit ad eleemosynam faciendam, de cuius modo supra locutus est. Potest etiam intelligi hic locus, vt post specialia exempla, Dominus regulã generalem assignet. Theaurizat in terra, qui homines in precationibus, elemosynis, ieiunijs, ceterisq; operib; pijs respicit: at in cœlo, qui solû respicit ipsû Deû, quod tutius est, & in eternû speciosius. Illud enim neq; tutû hic est, qd tinea & furibus patet, & in eternû dedecori erit. Etenim honorû operû detractores tinea sût, & fures, multi, qui id sibi arrogat, & qui partem sibi in his vendicat, dũ aut suasse, aut coegisse, aut aliquid egisse dicat, quo tu id boni faceres. Ita bona tua hominib; ostendat, aut corrodã detractorib;, & minui facies, cû nõ eã intentione facta dicat, aut aliud quẽsiste mētiatur, aut cû multis comunicabis. Et ita si sus esset priorib; deuitada gloria humana cõsona. Sed magis placet, vt sit peculiaris doctrina d vitada auaritia. Verbû *Thesaurizare*, nihil est aliud, quã paulatim, sensimq; colligere, & reponere, siue recõdere, vnde verbû Græcû *συναρτῶ*, est id, qd in crastinû reponitur, est enim thesaurus, ppriè diuitiæ sepositæ, & in lógû tēpus recõditæ, quẽ Persæ gazã appellat. Neq; prohibet Dñs mercedẽ recipere ab illis quib; laboraueris, aut per iustos labores comparare vitæ necessaria: quia id cû præcepto Dñi, & ratione est cõiuctû. Dixit enim: *In sudore vultus tui vesteris pane tuo*: & Paulus: *Qui non vult operari, nec manducet*. Rursus non prohibet iustã ex parte rei, & affestus congregationẽ diuitiarû profe, & filijs suis sustentadis, & filiabus locadis: nam debent parentes filijs thesaurizare, vt Paulus docet 2. Cor. 12. Ad hæc, non impedit Dominus his verbis, ne Respublica ex redditi-

Alter sententia.

Bonorum operum tinea, & fures qui mysticè.

Quid propterea thesaurizare, & thesaurus.

Primus sensus illorû Domini verborum incongruus.

Gen. 3. 2. Thes. 3. Secundus sensus.

2. Cor. 12.

Tertius.

bus suis, & honestis tributis aliquid seruare possit ad bella, si quæ inferatur, propulsanda, & ad motus seditiosos cõpescendos, ne iustitia, charitas, & pax in illa pereat: & is qui principatû gerit, vel mutuo petes, vel subditos grauãs vilescat, v odio habeatur: hæc enim cû rectè, & moderatè sūt, nõ nobis, sed ad Dei gloriã sūt. Nã si immodicè, & falsõ cõsistis coloribus per exactiões & vestigalia princeps, ad explẽdã suã libidinẽ, ex pilaret populos suos, iniquè pfectõ ageret, & deuoraret populû suû, sicut cibû panis, deberetq; meminisse Tiberij Imperatoris, qui solitus erat dicere: *Boni pastoris est tãdere oues, nõ de glubere*: Augustus quoq; Cæsar fiscû principis, lieni cõparabat: nõ vt lieni nõ crescit nisi cû detrimento omniû, mēbrorû corporis: ita Fiscus Regius non augetur, nisi cum damno, & detrimento subditorum.

Dñs ergo hoc loco vetat ita affici & fidere thesauris obppriû, & immoderatû amorẽ, illisq; augẽdis incũbere, vt ppter eã cœlestia negligantur. Et sic tollitur metus faciendi elemosynã, nõ in pauperib; securè recõditur quã reponimus: quod ab uide sacre literæ docent, & vel ethnicus quidã eleganter docet, cùm ait: *Extra fortunam est quicquid donatur amicis*:

Quas de deris, solas sēper habebis opes. Alexander Magn' rogat' cur immensas opes, & thesauros quos recipiebat, tã liberaliter effuderet in milites, & in amicos, respõdit, apud nullõs melius afferuari thesauros, quã apud amicos & eos, quos tibi beneuolentiã uinxeris: nõ tales maiori cû scẽnore sepecũ op' est, restituūt. Propterea põderã dũ est: *Nolite thesaurizare vobis*, videlicet ad carnis lasciuia, & vanitatẽ, sine alio fructu spectate ad Dei gloriã. Nõ enim qui cõgregat p se, & familia sua honestè alẽda, aut filiabus matrimoniõ collocadis, aut p loco pio erigẽdo, ac dotãdo, sibi thesaurizat, sed Deo. Qui verò rãtû thesaurizat, vt thesauri permaneãt, & eorû inspectione delectetur, quemadmodum sordidus ille qui dicebat,

Immodicã principû vestigalia notatur: de ijs Tiberij quid sentierit: lieni cur illa compararet Augustus Cæsar.

Quos prohibet Christus: tãtum thesauros thesaurizare.

Martialis lib. 5.

Magnarum largitionum suarum in milites, & amicos quam redderet rationem Magnus Alexander.

Explicatur: Nolite thesaurizare vobis thesauros, &c.

Pfal. 111.
& 2. Cor.
9.
Prou. 19.

Alia ratio
thesaurizandi
in celo præ
stantissima.
Matth. 19.

Ibidem.

Esa. 30.

Thesauros
non thesau-
rum cur Do-
minus dixe-
rit esse the-
saurizandos
in celo.

Luc. 19.
Matt. 25.

Boni num-
ularij diuitum
qui.

Luc. 16.

qua ait Psaltes: *Dispersit, dedit pauperibus: iustitia eius manet in seculū seculi: quæ iustitia, nisi in celo esse nõ potest: & Salomon: Fæneratur Dño qui miseretur pauperis.* Est etiã præter cõmunẽ charitatẽ, peculiaris quidã, & singularis Dei amor, quo quis se propter Deũ omnib⁹ fortunę bonis spoliat, ac priuat, delicijsq; omnibus, & coniugij vsu se se abdicat; volutatẽque suã superioris arbitrio propter Christum regendã, spõte submittit. Istos quis queat dubitare, quin magnum thesaurum sibi in celo recondant? De his Dñs inquit: *Si vis perfectus esse, vende omnia qua habes, & da pauperibus; & veni sequere me: & habebis thesaurũ in celo.* Vides Christũ asseruantem thesaurum illorum, qui propter se mundo renuntiauerunt; & propter regnũ celorũ se caltrauerunt? Tales igitur, siue psallant, siue orent, siue ieiunent, siue sacrificent, siue diuinis literis vacent, siue deniq; dormiant, aut curando corpori, ad Dei gloriam, vacent; incomparabilẽ sibi thesaurũ in celo reponunt. Vnde per Esaiam dicitur: *Dicite iusto quoniam benẽ, quoniam fructum adinuentio- num suarum comedet.*

Thesauros dixit hoc loco Dominus in numero multitudinis, quia nõ vnum tantum, aut alterum bonum opus in celo est recondendum, sed multa: quia omnia mandata Dei præstare debemus. Vnde ex seruis qui tanta acceperunt, qui vnũ aut alterũ nummũ in sudario, vel in terra condiderunt, non fuerunt seruati; sed qui decẽ mnãs, aut quinq;, teste Luca, aut quinque, aut saltem duo talenta, ad mensam exposuerunt. Thesaurizate igitur, congregando bona merita, atque hæc expendendo, vt habeatis in celo Empyreo, & vt pecuniam traiecitiam per nummularios ex vno in alium locum transferimus; ita nos è terra per pauperes in celo recondimus, vt D. Laurẽtius tyranno respondens dixit: *Nã facultates Ecclesie quas requiris, in cælestes thesauros manus pauperum deportauerunt.* Simileq; est hoc dictum alteri Dñi sententiã, quẽ habet: *Facite vobis amicos de mamõnã ini-*

quitatis, vt cum defeceritis, recipiat vos in aeterna tabernacula. Et ait, in celo, quò ituros nos speramus tanquã in patriam: nõ, in terra, vnde (velimus, nolimus) sumus discessuri. Cælum, amplissimus locus est ad recondenda bona nostra, nec opus est, vt stultus ille cogitabat, qui thesaurizabat in terra, dicebatque: *Destruam horrea mea, & maiora faciam: & illuc congregabo omnia qua nata sũt mihi, & bona mea:* non est, inquam, hĩc opus destruere locũ, & ampliorẽ facere, sed destruere angustias cordis, & dilatare cor, & ad capiendã illa cælestia bona amplio reddere, & capacius. ¶ *Vbi neq; arugo, neq; tinea demolitur.* Nam in celo nõ est corruptio ex parte loci, vel ex parte thesauri, id est, beatitudinis, & quia bona interna sũt à corruptione longè remota, nec ibi est iniustitia, neq; quisquã eo, quod suum est, spoliatur: *Maria, inquit, optimam partẽ elegit, qua nõ auferetur ab ea;* sed quisq; ex virtute charitatis, qđ ad aliorum beatitudinẽ attinet, sibi cõmunẽ facit: vel gaudiũ plenum, quod nemo tollet à vobis: maximè quia fures gloriã Dei, nepe dæmones, inde expulsi sunt, qui secũ tulerunt eruginẽ gratuita corrupentẽ, & tinea erodentem bona naturalia, quatenus ligata sunt ad bonũ faciendũ. Et hæc fides, qua in celo thesaurizamus, maximè necessaria est, ne hĩc etiã à nobis metipsis consumpti peccemus.

Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuũ. Græca lectio paullo aliter habet: *Vbi enim est thesaurus vester, ibi & cor vestrũ erit,* sed nõ vitiat sensum. Terribilis certè sētētia, nã si hĩc habes thesauros tuos, id est, illa quã sũmẽ amas tanquã thesaurũ; hĩc etiã habebis volutatẽ, & cor, siue appetitũ, quia cum illo hinc discedes, & seruas bis in æternum, & idẽ cruciaberis, quia habere nõ poteris, & quos, velut Tãtal⁹ aquas propẽ sitas, magno affectu cõcupisces, sed frustra. Idẽ diuiti Epuloni dictum est: *Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua.* & illi qui in inferno positi erãt, tanquã Phryges ferõ sapiẽtes, dicebãt: *Quid nobis profuit superbia? aut diuitiarũ iactantia quid*

Cur in celo
thesaurizan-
dum, non in
terra.
Luc. 12.

In celo cur
neq; arugo,
neque tinea
demolitur.

Luc. 10.

Ioan. 16.
In celo etiã
quare neque
fures non ef-
fodiant, nec
furentur.
Apoca. 12.
& Esa. 14.

Quã sit ve-
rum, Vbi the-
saurus noster
sit, ibi & cor
nostrũ esse.

Luc. 16.

Sap. 5.

Thesauros
cælestis cor
nostrũ, &
thesaurus te-
restris quam
varie afficiãt

In diuites a-
ueros Apo-
stolica inue-
ctiua.
Iaco. 5.

Thesauriza-
re in celo
quã necesse.
Eccle. 15.

cõsulit nobis? Trãserũt omnia illa tanquã vmbra, & tanquã nuntius præcurrẽs. Dã natĩ igitur de presentibus diuitijs, & felicitate nullum aliud lucrũ reportant, quã eorum recordationem, ad æternum cruciatum; & tormentum. Quamobrem oculos tempesti- nẽ aperiãmus, & recogitemus vbi cõdimus thesauros nostros. Ex thesauro quippe in celo reposito cor nostrum trahit fidei, & spei, & charitatis augmentum, & calcãt ad bonorũ meritorum eumulum augendum impellens: è thesauro autem in terra asseruato, etiam si periret nõquam, cor trahit æruginem corruptionis peccata, quib⁹ interior homo putrescit, & in interitum ruit sempiternũ: Trahit quoq; tinea corrosionis pervermem conscientie, & pœnam cruciantem, imò etiam furtum: siquidẽ non communicans extremè egentibus, neq; succurrens animæ suæ miserè laboranti, quasi furtum committit. Si ergo in terra est thesaurus tuus reconditus, iam cor viuit in terra. Si sepeliuisti thesaurum, cor tuum sepeliuisti. Quòd si thesaurus à tineis, & blãtis corroditur: planum est etiam à vermibus corrodi cor tuum: miserum autem cor quod cum vermibus, cumq; tam vili milite continuũ bellum gerit: quem vicisse, pudor est: à quo vinci, nefas. Audi iam fratris Domini in diuites huiusmodi non dicam verba; sed tonitrua: *Agite nũc, ait, diuites, plorate, & ululantes in miserijs vestris qua aduenient vobis. Diuitia vestra putrefacta sunt, & vestimenta vestra à tineis comesta sũt. Aurum, & argentum vestrum æruginauit: & arugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in nouissimis diebus.* Vtinã hæc audirent diuites, & non multo auro tantę veritati occlusissent aures. Atq; ex hac sententia pendet nostra salus. Quia terrenis impeditur cor, ne cælestia amare possit: rursus à cælestibus disponitur, vt vana, & terrena contemnat. In manu itaq; cõsiliij nostri relictum est, vbi velimus thesaurizare, in terra, an in celo, & sinu Dei, in quo omnes thesauri tutissi-

mẽ sunt repositi, neq; quisquam nobis thesauros ibi semel positos eripere potest, præter nos ipsos, qui peccato nostro, quod longissimos, & rapacissimos vngues habet, nos illis expoliare possumus: tanta enim est audacia, & impudentia peccati, vt in diuina penetralia irrumpere nõ vereatur. Quòd si rursus cõuertaris ad Dominum, opes tuas iterum in sinu Dei repositas inuenies: quòd si non cõuertare, alijs prodesse poterũt. Thesaurus enim Ecclesie ex superabundantibus sanctorum operibus aggregatur. Pulchrè etiã indicauit hoc loco Dominus, nos nõ habere hĩc manentem ciuitatem, sed futurã inquirere. Nam qui ad Indos Orientales, vel Occidentales nauigãt, si quas opes aut facultates sibi contingat cõparare, inde eas extrahere contendunt, atq; in patriam præmittunt; vt eis in patria tutò frui liceat: ita Dominus vult nos intelligere, nos extrapatriam; quasi in quadã India positos esse; vnde thesauros nostros in celum præmittamus. Quod vt facilius præstemus, verbum Prophetę expendamus dicentis: *Mibi autem adhaere Deo bonum est, ponere in Dño Deo spem meã;* hoc est, omnes opes, & thesauros meos. Nã sic fiet in nobis qđ de quibusdam Apostolus dixit: *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscetes vos habere meliorẽ & manentem substantiã:* de quã ait Dauid: *Veruntamen in imagine pertransit homo: sed, & frustra conturbatur. Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea. Et vnic quã est expectatio mea? nõne Dominus? & substantia mea apud te est.* Cernis Prophetam longè ante Euangelium thesaurum suum repositum in celo? Turpe igitur erit nobis, viris Euãgelicis, post tantam lucem in terra thesaurizare, & nihil cælestẽ cogitare. Quibus Paulus scribit: *Qua sursum sunt querite, vbi Christus est in dextera Dei sedens: Qua sursum sunt sapite, non qua super terram.* Oculos ergo cõatollam⁹, vbi Christus est spes nostra, thesaurus noster, & gaudiũ nostrum; Ipsi gloria cum Patre, & Spiritu sancto sempiterna, Amen.

Peccatũ quid
impudens.

Quòd nos
eriam vult
Domin⁹ the-
saurizare in
celo, quid
significet.
Heb. vii.

Psal. 72.
Ponere in
Domino
Deo spem
meã, quid.
Heb. 10.

Psal. 38.

Regius Pro-
pheta mag-
nũs ille vbi
thesaurizaret

Coloß. 30.

TRACTATUS LVII.

In illa verba: *Lucerna corporis tui est oculus. Si igitur oculus tuus fuerit simplex; totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam; totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est, tenebrae sunt, ipsa tenebrae quanta erunt?*

Hanc sententiam cur refert etiam Lucas? an sit parabola, necne: quid significet ad litteram. *Matth. 6. Luc. 11.*

AD praesentis loci intellectum satis illustrandum, praemittendum in primis, verba haec, tum hoc loco Matth. 6. tum Luc. 11. inueniri: fortassis quod bis dicta sint a Domino ad vnum, vel plures scopos. Deinde praemittendum, haec verba non esse proprie parabolam, etsi speciem quandam parabolicae locutionis habere videantur, sed tantum metaphoram quandam, siue collationem sumptam ab oculo, & naturali corpore, siue membris eius, ad oculum mentis, & actiones eius, quae tanquam corpus eius sunt. Tertio, praemittendum est, sensum horum verborum iuxta corticem esse, oculum esse lucernam corporis, ut illud tanquam lux, siue lucerna ducit, ut omnia, & singula membra suo perfungantur munere. Si igitur contingat, oculum lucidum esse, & purum, quaevis corporis pars in suo officio continetur, & manus, & pes, & reliqua membra apte suas functiones praestant. Ideo Graece absolute dicitur: *Lucerna corporis est oculus*: quae sententia absoluta plus habet gratiae, & dignitatis. Ut sit sensus; Quod lucerna est in domo, hoc oculus est in corpore cuius cunq; hominis, vel animantis. Et ex ea generali sententia infert Dominus singulare quod docere volebat. Si ergo oculus tuus: quam coniunctione illatiuam, & Graeca habent exemplaria, & Augustinus. At verò si oculus sit vitiosus, aut caligine, & nubecula

aliqua obductus, membrorum functiones imperfectae, & diminutae sunt ob lucis absentiam, & omne operationum corpus redditur obscurum, & caecum. Hic est corticis litterae sensus. Praecipuus autem, & principalis sub hac metaphora oculi corporei, & actionum externarum scopus est, describere alium oculum mentis, siue spiritus: & aliud corpus actionum, siue internarum, siue externarum, quae ab illo oculo mentis diriguntur: de quo sensu postea. Est ergo aperta sententia: Oculus fungitur officio lucernae, quo cernimus ea, quae extrinsecus facimus: hic oculus si sit simplex nullo turbatus humore, corpus lucidum reddit, id est, actiones externae clare ut videantur, facit. Quod si oculus sit nequam, maleque affectus ad videndum; corpus totum erit tenebrosum: id est, non magis videbit actiones, quam si fierent in tenebris. Si ergo lumen quod in nobis est, tenebrae fiat: quasi dicat, Si oculus in tenebras vertatur, maiores erunt tenebrae in corporeis operibus, quae oculo dirigebantur. Et tacite inest huic propositioni Christi, quod subintelligi voluit, idem scilicet accedere oculo mentis, ut sit lucerna totius corporis, id est, cunctorum instrumentorum, siue facultatum, ac appetitionum animae, siue irascentis, siue concupiscentis. Oculus horum itaque est intellectus, siue mens, ut interpretatur Chrysostomus, & Origenes super Matthaeum: valens

Spiritualis intellectus ac mysticus.

Chrys. ho. 21. in Matth. 21. Orig. tract. 5. in Matth. 2. a medio, 10. 2.

Aug. lib. 2. de sermone Domini in monte. cap. 13. initio, to. 4. prope finem.

Aristot. lib. de anima.

Quis scopus doctrinae Christi propositae. Chrys. sup. dicto loco.

Luc. 12.

1. Tim. 6.

Cupiditate appetentes iuxta Apostolum & B. Augustinum, quare inferuerunt se doloribus multis.

Augustin. Matth. 26. Ioann. 11. Iudaeorum caecitas vnde. Quare Christus ratione oculo contulerit.

Luc. 11. Theophy. in Matth.

Greg. Naz. epist. 18. ad Neocesari. initio.

discernere bonum a malo; & illud eligere, hoc reprobare: quoniam sui natura semper ad optima deprecat. Vnde & Philosophus dixit: *Intellectus in anima, est ut oculus in corpore.*

Iam quarto, ad sensum propositum, expendendum est, quorsum hoc dixerit Dominus. Est enim scopus horum verborum, ut tradit Chrysostomus, docere, auaritiam esse causam caecitatis internae, & animum ipsum visu spirituali priuare. Praecesserat enim: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra: & vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.* Hoc etiam alibi Dominus insinuauit, dicens; *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te, &c.* & Apostolus: *Radix omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes errauerunt a fide; & inseruerunt se doloribus multis: non ob aliud certè, ut docet Augustinus, quam quod inferuerunt se amoribus multis.* Vnde hoc vitio caecatus Iudas, Dominum prodidit, & Iudaei plus diligentes terrena, quam caelestia, ac dicentes, *Venient Romani, & tollent locum nostrum, & gentem:* plenè excaecati sunt, & Messiam lucidissimam lucem ante oculos positam non cognouerunt. Ne ergo figamus oculos nostros in terra, rationem oculo comparat, quae si erroribus practiacis admixta sit, alia opera erunt tenebris peccatorum pleniora: ea verò pura, & a talibus erroribus defaecata, alia opera per rationem illuminantur, & lucida sunt. Haec eadem verba Christus Luc. 11. repetiuit; volens fortassis percutere Scribas, & Phariseos, ut Theophylactus testatur, qui Christi miracula malitiose calumniabantur ex inuidia, & ad poenitentiam eius praedicatione non flesterent. Vnde obiecit illis; *Lucerna corporis tui est oculus tuus, scilicet intellectus, quae oblatum suo vitio minime receperunt, ut magnificent, & apud alios commendent, indicando ex illis verum Messiam.* Et fortassis hoc in Luca loco non est ab re sensus Gregorij Nazianzeni, qui nomine lucernae, & oculi, intelligit Praelatum, siue Scri-

bam, & Phariseum, quorum erat alijis tanquam corpori praelucere: quibus non lucentibus, naufragium patitur Ecclesia, quae illos sequi consuevit. Et ut oculi est videre, ac idcirco dirigere, eius etiam est plorare, lacrymasque fundere; ita pastorum est alios dirigere, & eorum peccata lacrymis diluere: Vel oculus, est cor humanum, quod si lumen fidei diuinum perdat, & errore atque malitia sit affectum, corpus, hoc est, ut exponit Chrysostomus, sensus a ratione non coercitus, tenebris peccatorum inuoluitur, quibus non vincitur, corde puro existente, & in caelo thesaurum recondente: imò tandem beatum, corpori, & sensui gloriam communicabit. Vel lumen operum, quae membra dicuntur a Paulo, est ipsa intentio, Augustino teste: quae si mala est, & externa opera mala erunt. Et quia externa mala indicant qualia sint interna in malo viro, interna proculdubio erunt tenebrosiora: Vel sensus est: Si bono animo coepta, ex mala intentione postea ofuscantur; quam obscurata erunt malo animo coepta? Vel si Princeps, & Satanus errat, quid faciet plebs? Si fides deuiat, ut Ambrosius in Lucam scribens exponit, ergo & opera. Gregorius Magnus lib. 28. Moralium, per oculum corporis lucernam intelligit, intentionem lucem operis: quod ab Augustino accipisse videtur, qui hoc loco pulchre ait; *Oculum ergo hunc accipere debemus ipsam intentionem, quam facimus, quicquid facimus: quae si munda fuerit & recta, & illud aspiciens quod aspiciendum est; omnia opera nostra quae secundum eam operamur, necesse est bona sint.* Quae omnia opera totum corpus appellauit: quod & Apostolus membra nostra dicit quaedam opera: quae improbat, & mortificanda praecipit, dicens; Mortificate membra vestra quae sunt super terram: fornicationem, immunditiam, auaritiam, & caetera talia. Non ergo quid quisque faciat, sed quo animo faciat, considerandum est. Hoc est enim lumen in nobis, quia hoc nobis manifestum est: bono animo nos facere quod faci-

Lucerna & oculus quid Nazianzeno, non inepte.

Oculus corporis quis praeteret.

Chrys. ead. hom. 21. in Matth.

Rom. 6. Lumen operum quodna Augustino. August. vbi supra pro ductus fuerat.

Quorsum id? Si ergo lumen quod in te est tenebrae sunt, ipse tenebrae quantae erunt?

Ambros. in Lucam.

B. Greg. c. de 13. tom. 1. Alter sensus Gregorij timentum, & Augustini.

Aug. lib. 2. serm. Dom. in monte, cap. 13.

Coloss. 3. Animus operantis, ait Augustinus, non opus ipsum debet considerari.

imus:

discer-

Ephes. 5.

ciunt: omne enim quod manifesta- tur, lumen est. Nam ipsa facta, quæ ad hominum societatem à nobis procedunt, incertum habent exitum; & ideò tenebras eas vocavit. Nò enim noui, cum pecuniam porrigo indigenti, & petenti, quid inde aut facturus sit, aut passurus: & fieri potest, vt vel faciat ex ea, vel propter eam patiat- tur aliquid mali, quod ego cum da- rem, non euenire voluerim, neque hoc animo dederim. Itaque si bono animo feci, quod mihi, cum facerè, notum erat, & ideò lumen vocatur; illuminatur etiam factum meum, qua- lem cunque exitum habuerit, qui exitus quoniam incertus & ignotus est, tenebræ appellatæ sunt: si autem malo animo feci, etiam ipsum lumen tenebræ sunt, quia non in superna dirigitur simplex intentio, sed ad inferiora declinat, & duplici corde quasi vmbra facit.

Si ergo lumen quod in te est; tenebræ sunt; ipse tenebræ quanta sunt? Hoc est, si ipsa cordis intentio, quæ facis quod facis, quæ tibi nota est, sordidatur appetit u rerum terrenarum & temporalium, atque cæcatur; quanto magis ipsum factum, cuius incertus est exitus, sordidum & tenebrosum est? quia etsi benè alicui proueniat, quod tu non recta & munda intentione facis, quomodo tu feceris, tibi imputatur, non quomodo illi prouenerit. Hactenus ex sententia diuini Augustini. Ad huius loci intelligentiam constituendum est, quòd quia rectum est, cuius medium non exit ab extremis: opus recta intentione factum, est, quod ab agente vno extremo proficiscitur, & tendit ad debitum finem, vt alterum extremum, non declinando ab ordine debiti finis: hinc dirigere, seu ordinare, rationis est, vt ostendentis finem; & voluntatis, vt inclinantis ad eum. Verum quia actus perfectus, & certus non est, nisi ille, qui à facultate, habitu ornata egreditur: ideò habitus sapientiæ faciet, vt ratio dirigat ad

felicitem contemplatiuam, prudentia ad actiuam, virtutum autem habitus inclinabunt vires appetetes. Ad finem autem superiore naturam, nepe diuinum, dirigit ratio per fidem cum habitibus ei subordinatis, id est, quibus cognoscuntur, quæ spectant ad statum Christianum: quemadmodum etiam multi habitus subijciuntur iustitiæ. Voluntas autem per charitatem dirigit omnes actiones ad Deum inclinando; sicut ratio per fidem finem supremum ostendendo. Et hoc ea ratione, qua omni actioni conuenit tendere in vltimum finem, non quatenus est mansuetudinis, vel fortitudinis & similia. Fides igitur finem docet, lex actum ad finem, quæ ideò finem ponit; iustitia autem inclinatur ad actum propter finem suum præstandum. Lex ergo, sicut & fides, ad intellectum pertinet: iustitia, sicut & charitas, ad voluntatem; Fides & charitas finem spectant, vt lex & iustitia ea quæ ducunt ad finem: & fidei non ratione obscuritatis, sed cognitionis conuenit dirigere; ideò Christus sine fide dirigebat. Virtus etiam moralis perse non inclinatur in finem, quem non cognoscit; sed præ ostensum sibi à prudentia, quæ virtutem moralem dirigit ad illum: & tunc ipsa virtus ad eum mouet. Si oculus tuus fuerit nequam: Id est, si intellectus malum finem præscribat, & omnia ad eum dirigit: ideò malè iudicat de moribus. In oculum autem corporis propriè non cadit nequitia; vnde Græcè dicitur πονηρόν, id est, malitiosus, vt opponatur simplici propter adiectionem malitiæ quæ excæcat, vt ira, concupiscentia, superbia, auaritia; & vnde sunt amari & intemperati ab illis perturbationibus, vt nequeant benè iudicare: quia non est oculus simplex. Idem enim non videtur amanti, & odio habenti, vt ait Philosophus. Vt enim iudex benè iudicare valeat, oportet vt neutri parti sit affectus; & sic est simplex.

Si ergo lumen quod in te est, tenebræ sunt. Nimirum si intentio, quæ debet esse recta, & aliarum actionum lumen, quæ in se vnde dirigantur, non ha-

Quid significet: Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit.

Aristo. lib. Ethic.

Explicatur hæc sententia: Si ergo lumen quod in te est, tenebræ sunt; ipse tenebræ quanta erunt?

Quæ virtus dirigat intentionem operum, fides, an charitas, an prudentia.

Vnde bonitas, vel prauitas alicuius operationis pendat.

Alter sensus.

Tertius.

Ioan. 12.

Luc. 11.

Verba Lucæ: Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint, quò tendat.

hent, sit tenebræ per nequitia & deflexionem à bono fine; Ipse tenebræ quanta erunt? id est, opera, quæ ex se non habent aliam bonitatem, quam illam, quam ab intentione sumunt, quàm erunt inordinata & deprauata: Mala ergo intentio semper facit opus malum, etiam ex genere bonum: recta verò opus ex genere suo bonum, vel ex natura sua indifferens, facit simpliciter coram Deo bonum, non autem malum, quia nec bona intentione fieri potest: repugnat enim vt ad Deum, cui aduersatur, referri possit: quemadmodum virtus, cuius est inuenire medium eligendum in his, quæ per se mala sunt, inuenire non valet, quia non est. Et per doctrinam hanc de intentione seu fine, docet cautelas celandi bona opera, in firmis hominibus datas, cum alioqui sit respiciendus finis: qui si rectus est humanus, vel diuinitus, nempe vel per prudentiam, & morales virtutes; vel per fidem & charitatem, omnia erunt lucida & illustria. Vel esse potest sensus talis; Si opera bona ex genere (vt dicitur) quæ lumen sunt, ob prauam intentionem tenebrescant; opera mala ex genere, quæ sunt tenebræ, quàm erunt tenebrosa? Vel rursus, Si mens in hisce inferioribus occupata lumen amittat, quo monstrare viam etiam inferiori debuerat parti, quantæ huius inferioris partis, quæ per se tenebrosa est, erunt postea tenebræ? Atque hinc fit, vt multa & graua peccent homines, quæ ne graua quidem esse intelligunt. Nā qui ambulat in tenebris, nescit quò vadat, atque omni penè momento impingit. Omnes hos sensus hæc litera capere potest. Et vbi nos habemus, Si ergo lumen quod in te est: Lucas ait, Vide ergo ne lumen quod in te est (id est, considera & attende, quòd si oculus, qui toti corpori lumen præbet, scilicet ratio & intellectus, obtenebratus est, tenebræ sint, hoc est, reliqua membra, quæ per se lumen non habent, sed suapte natura cæca sunt, & sine lumine operantur quæ sunt opera tenebrarum, id est, peccata) nā omnis homo pronus est ex his tene-

bris ad peccatum, cum adsit concupiscentia; & irascendi procliuas; quæ in malum præcipitant, nisi fræno cohibeantur) qua ratione prohiberi possint, nisi adsit lux monstras præcipitium? Quòd si per oculum, qui lucerna est corporis, intelligamus intellectum fidei lumine præditum, cum quis ob peccata sua fidem amittit; remanet tenebrosus intellectus, nesciens regere ea, quæ sibi regenda commissa sunt: quemadmodum si quis prudentia & ingenio præstas alijs regendis præficeretur, & ille iusto Dei iudicio prudentiæ & rationis vsu propter sua peccata priuaretur, vt neque se, neq; alios gubernare posset, in quantis tenebris, qui per illum regi debebant, versaretur? Ita proculdubio accidit rationi lumine naturæ tantum præditæ, & fidei lumine destitutæ, quòd per se minimè sufficit ad indicandum finem vitæ æternæ, & ad ea, quæ ad finem conducunt, explicanda, si fidei lumine non adiuuetur. Hinc Dauid Psal. 17. dicebat; Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine: Deus meus illumina tenebras meas: vt vel hinc videas doctrinam Christi de lucerna corporis & tenebris, consonam esse propheticis dictis. Et sensus propositæ sententiæ Dauidis est; Tu Domine dignatus es lumine gratiæ tuæ, & fidei, illuminare rationem meam, quæ lucerna est ad illuminandum corpus, & eius actiones. Rursus ait; Deus meus illumina tenebras meas; id est, agnosco lumen rationis debile esse, & cæcū, imò tenebras ipsas, si me ducere debeant ad vitam æternam: propterea illumina tuo lumine hæc tenebras meas, quò id muneris præstare possint.

Quòd si fortè in hunc sensum obijcias; Si intentio nostra opus bonum, aut malum facit, quid iudicandum de illo, qui malum opus ex bono animo facit? excusabuntur ergo qui Apostolos interfecerunt, arbitrantes se obsequium præstare Deo, & qui Christum in crucem egerunt. Ad hoc et si superius à nobis responsum sit: hinc tamen clariùs & apertius dicimus,

Quemadmodum intellectus; corporis oculus, fidei & naturæ lumine destitutus; tenebrosus existat.

Psal. 17.

In quem sensum dicaturà Dauid: Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine: Deus meus illumina tenebras meas.

Bona intentio quæ sola bonum opus efficit.

Ioan. 16.

non satis esse intentionem nostram ad illuminandum operum corpus, cum ex se fusca sint, & impia, & ferè vere lucis nihil habeant: ideo necesse est, ut à Dei spiritu illustretur, ut dicamus, *Illumina lucernam meam, Domine: illumina tenebras meas.* Deinde respò demus, hanc regulam de recta intentione limitandam esse, ut tantum referatur ad ea opera, quæ hypocrisin admittere possunt, id est, quæ per se, neque mala, neque bona sunt; valent tamen & à bonis fieri, & à malis, ut est eleemosyna, oratio, ieiunium, ac similia. Nam homicidium, aut furtum, aut rapina, & huius classis reliqua, non excusantur bona intentione. Propterea rectè tradunt Theologi, duo esse necessaria, ut oculus sit simplex, siue ut bona sit intentio: ut hoc ametur, quod propter finem est amandum: & eligatur, quod iustissime est eligendum. Nec enim satis erit ad rectam intentionem, ut in rectum & bonum finem ordinetur, sed etiam requiritur, ut per rectas & æquas vias eò perueniatur. Apostolus non patitur eos qui dicunt, *Faciamus mala, ut veniant bona.* Ideo Basilius Magnus in regula monachorum cap. 8. interrogat, utrum liceat homini aliquid dicere, vel facere, quod sibi videatur bonum, absque testimonijs Diuinæ Scripturæ? deinde respondet; *Quia in omnibus negotijs & verbis, in quibus versantur, quedam quidem in diuinis Scripturis distinguuntur; quedam verò reticentur. In his ergo quæ scripta sunt, nulla prorsus licentia permittitur cuique, vel admittere quod prohibitum est, vel omittere quod preceptum est: cum ipse Dominus id ita preceperit dicens; Et custodi verbum hoc quod ego mando tibi hodie: non adicies ad illud, neque auferes ab eo. In his autem quæ Scriptura reticuit, regulam nobis Apostolus posuit dicens euidenter; Omnia licent, sed non omnia expediunt. Nemo quod suum est, querat, sed quod alienum. Hactenus ille prudenter, & eleganter, & ad hunc locum elucidandum accommodatè.*

Demus igitur operam, ut oculus noster purus, & simplex sit: quod solum præstare fides, & gratia Dei po-

test. Nam ut oculus ebrii pro vna duas lucernas videt, ut Tertullianus de Marcione hæretico testatur: ita etiam avari multa sibi videre videntur, dum diuitias suas contemplantur, quibus ut luto cecantur, ut à lege Dei declinant, & iniuriam fiant in proximos, & sibi ipsis interitum pariant sempiternum. Hinc Chrysostomus hom. 21. in Matthæum, *Ut enim nequaquam optes auro ornari, veste serica conspici, si sit oculis tibi carendum, sed horum proculdubio sanitatem desiderabiliorem rebus omnibus iudicares, quæ si tibi certè depereat, nihil te iam tota vita delectat: quanto hoc magis pro oculis debes mentis efficere? Quando enim lucerna extinguitur, quando gubernator mergitur, quando dux ipse capitur; quæ tandem obedientibus supererit spes salutis: & infra, Quid enim prodest, inquit, auratis armis milites resurgere, cum ducitur Rex ipse captiuus? Quod lucrum est ornata, depicta, & nauis, cum ipse mergitur gubernator? Quenam illa est compositi corporis pulchritudo, cum facies oculos amisit? Quæ admodum igitur si medicum, cuius in aliorum agritudines depellendas sanitas necessaria est, ipsum in agritudine mittas, & in deaurato cubiculo, lectuloque, argenteo iacere præcipias, nihil proficiet omnino languentibus: ita etiam si mentis principale corrumpens, quo scilicet ingruentibus potes vitæ repurgare, thesauro feceris asidere, non modo nihil omnino profeceris, sed totum prorsus animum laeseris.* Sic ille. Seruandus etiam oculus simplex à multitudine finium: nam ut canis, qui duas feras insequitur, nullam capit, & ut qui arcu iaculatur, quo commodius scopum attingat, claudit sinistrum oculum: ita in operando, ut Deo placeam, nesciat sinistra nostra quid faciat dextera nostra. Nam hac ratione oculos habebimus colubarum, quos Sponsus tribuit Sponsæ, Cât. 1. ut ita simplici & puro animo gloriam Dei spectantes, & ad illam illustrandam laborantes, æternam illam mercedem in cælis repositam consequi pro mereamur, opitulatione Iesu Christi Domini nostri, qui cum Patre & Spiritu sancto summè felix ac beatus uiuit, & regnat in æuis sempiternis. Amen

Tertul. lib. 1. aduersus Marcionem sub initium, tom. 1. cir. medium.

Chrysost. tom. 2. Nihil bonas operationes debito fine constitutas proficere, quibus constet exemplis Chrysostomi.

Quomodocumque actionis pura & simplex intentio nobis comparanda. Matth. 6.

Cant. 1.

Alterna solutio.

Oculus simplex, seu recta intentio duo necessaria requirit.

Rom. 3. B. Basilius tom. 2.

An liceat homini aliquid dicere, vel facere, quod sibi videatur bonum, absque testimonijs Diuinæ Scripturæ.

Exod. 34. Deut. 12.

1. Cor. 6. Infra. 10. Ibidem.

Puritas & simplicitas intentionis quam in omni actione curanda nobis est & conseruanda.

TRACTATUS LVIII.

In illa verba: *Nemo potest duobus dominis seruire: aut enim unum odio habebit, & alterum diligit: aut unum sustinebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo seruire, & mammona. Ideo dico vobis, Ne solliciti sitis anime vestrae quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini, &c. vsque in finem cap.*

Scopus Domini.

PROPOSITA verba, quæ tam hoc loco, quàm Luc. 16. habentur, tametsi speciem aliquam parabolæ habere videantur, propriè tamen parabola non sunt, sed potius metaphorica quedam locutio, per quam sub hac peruulgata paræmia duorum dominorum conatur nos Christus auocare ab studio diuitiarum. Quia enim poterat quis existimare, fieri posse ut quis simul in cælo, & in terra thesaurizet, & vbique thesauros reconditos habeat; obijcit dicendo; *Nemo potest duobus dominis seruire.* Ad hæc, innuit Dominus auaritiã vitandam, non solum quia diuitiæ in se ipsis vanæ sunt, quas ærugo, & tineæ demolitur, & fures furripiunt: & quia auaritia corrumpit iudicium, dum putat auarus omnia propter diuitias esse eligenda; verum etiam quia impedit cultum, & seruitutem Dei. Primum quidem, occupando semper totum hominem in illis congerendis & seruandis; deinde faciendo diuitias vltimum finem; quod Deo repugnat, qui vult esse omnium actionum nostrarum vltimus finis, licet non semper occuparet. Ait igitur, *Nemo potest duobus dominis seruire.* Contra hanc Domini sententiam potest aliquid obijci. Nam potest quis vel duobus militibus, vel medico infirmis pluribus seruire: potest item homo Deo seruire; & proximo simul:

Auaritia dupliciter nocet.

Liber qui, seruus sit.

videntur ergo non constare Domini verba. Explicandum est in primis quis est seruus, & qui sint duo domini: atque ita constabit veritas huius sententiæ. Sicut ergo liber est qui est gratia sui ipsius, & non alterius; ita seruus est qui est gratia alterius, non autem sui ipsius: & ideo seruus est, qui non liberè, sed ex necessitate agit. Finis autem domino comparatur, cui ex amore seruiens oppositum odit, si ex coactione & violentia seruiat, contemnit factum contrarium: est enim finis dominus agens propter finem; & actionum, quæ ad finem referuntur, quia cogit ad certam instrumenta & modum agendi, quæ admodum dum quis vult fieri sapiens, cogitur ad studia capeſſenda, & ad speculationem, sine qua sapiens nemo existere potest; in quem modum dominus cogit seruum, & operationes eius ad se. Duo autem domini aut contrarij omnino sunt, & contraria præcipientes, ut si vnus præcipiat eundem esse in Orientem, alius in Occidentem: aut si non sunt contrarij, erunt disparati, & tamen subordinati inter se inuicem, aut omnino erunt disparati sine subordinatione. Si sint contrarij, non possunt ab vno & eodem obsequium accipere, sicut Deus & mammona. Nam diabolus in Pharaone præcepit Israëlitis operari luti, lateris, & paleæ, id est, fructus concupiscentiæ carnis, & oculorum,

Nemo potest seruire duobus dominis.

Dæmonis veri Pharaonis qualia præcepta.

Exod. 1. & seq. 1. Ioan. 2.

& su-

& superbia vitæ, ex quibus contem-
dit ciuitates in Ægypto ædificare,
nempe Phitom, quod interpretatur
Os abyssi, & significat insatiabilem
habendi cupiditatem; & Rameses,
quæ interpretatur tinea, quæ de ve-
ste nascitur, & vestem consumit, &
significat luxuriam, quæ de carne na-
ta, carnem rodit & consumit; & He-
liopolim, quæ interpretatur ciuitas
Solis, id est, superbiam, quæ tanquã
Sol apparere & splẽdere facit. Chri-
stus autem alia præcipit opera, & in
cælo iubet ædificare, non in terra,
per misericordiam & paupertatẽ no-
stra dispergendo bona: per munditiam
cordis, sine qua nemo videbit
Deum; per humilitatem, quæ est fũ-
damentum ciuitatis Ierusalem. Si au-
tem duo sint domini non contrarij,
erunt in aliquo disparati, quia si in
omnibus vnus est alteri subiectus,
erit vnicus dominus, & qui seruiet
domino subordinato, seruiet & sub
ordinanti seu præcipienti, quem ad-
modũ in militia qui seruit duci, ser-
uit & Regi, qui alios milites non ha-
bet, nisi quos duces habet. Si autem
sunt disparati, nec inter se nullũ ordi-
nem habent, obsequẽdo alteri ex
illis, qui in eo occupatur, non potest
& alteri obsequi, vt ille qui duci mi-
niltrat in suis facultatibus seruandis
extra militiã, quia id propter ipsum,
& non propter Imperatorem impẽ-
dit, Imperatori seruire non potest,
qui præter milites habet alios ser-
uos, qui mensæ suæ, & bonis eius cu-
stodiendis ministrant. At verò cum
homo Deo in omnibus subiectus
sit, qui iubet per Apostolum suum,
*Serui, subditi estote in omni timore do-
minis, & c. Hac est enim gratia, si propter
Dei consciẽtiam sustinet quis tristitias,
patiens iniustè. Id est, in hoc quòd ser-
uitutẽ dominis impenditis propter
Deum, habet vos gratos: idẽ po-
test quis Deo, & homini simul ser-
uire, & vnicus est dominus tantũ.
Etẽnim (vt exemplo res fiat manife-
sta) si mille homines vnum aliquid
præcipere, essent non plures, sed
vnus dominus: quẽadmodũ si vn^o
duo contraria præcipere, non cen-*

seretur esse vnus, sed duo. Quoniam
verò homines disparati sunt, & con-
ueniunt in seruitijs, id est, similibus
egent; ac idẽ dum vnus alteri mini-
strat, alteri seruire non potest: hinc
est, vt duo ab vno ministerium acci-
pere nequeãt. Deus autem & homo
non concurrunt in eodem ministe-
rij genere: nam homo eget externo
ministerio, & auxilio: Deus autem
exigit cultum mentis, & reddi iubet
homini externa seruitia. Hinc est, vt
possit quis homini penitus seruire,
Deo ipsi seruiendo, non autem alte-
ri homini, nisi & ipse iuberet illi ei-
dem seruo seruire, vel filio, vel vx-
ori, vel amico. Imò de quibusdã legi-
mus Sanctis, qui fidelissimẽ serui-
erunt hominibus, etiam tyrannis, &
idololatri, in illis duntaxat, quæ nõ
aduersabantur Deo: & tamen in hoc
ipso super omnia seruiert Deo.
Quẽadmodũ Abdias magister do-
mus Achab impijs Regis, qui ta-
men clam alebat quinquagenos &
quinquagenos Prophetas: & Ioseph
in Ægypto, Deo, & Pharaoni; & Da-
niel, cũ pueris illis Hebræis, Deo, &
Nabuchodonosori. Quãdo duo præ-
cipiunt nõ cõtraria, sed quæ coniuncta
sũt, & cõnexa, potest quis illis serui-
re: quẽadmodũ peccator demoni,
mũdo, & carni simul seruit. Nã potest
quis esse superbus, cupidus, & lasciuus,
quia sæpẽ cõspirant cõtra Deũ.
Hinc Chaldæi fecerunt tres turmas,
& inuasert camelos Iobis. Et vix
vnus inuenitur vni peccato seruire,
quin seruiat pluribus, licet vni prin-
cipaliter; sicut filius prodigus serui-
ebat vni ciuium regionis illius: nisi
vitia sint contraria, vt auaritia, & pro-
fusio; timiditas, & audacia. Hic autẽ
loquitur Dominus de duobus domi-
nis contraria præcipientibus, vt te-
statur Chrysostomus, quales sunt
Deus, & Diabolus; Virtus, & vitium;
Cælum & terra; & quales apud Co-
micum introducuntur Mitio, & De-
meas. Nemo ergo, id est, nullus ho-
mo, cùm sit vnus, & omnia sua, tam
in corpore, quàm in animo, ad vnita-
tem redigantur. Potest etiam esse di-
uisus in duos dõminos. *Non potestis,*

Aliter Deo,
aliter homi-
ni seruiendũ,

Homines san-
cti impijs &
idololatri
seruientes,
Deo qui ma-
ximẽ serui-
erunt.

3. Reg. 18.
Gen. 41. &
seq.

Dan. 1.
Diuertorum
obsequia do-
minorũ quæ
simul esse pos-
sunt, ac sint
quidẽ.
Iob. 1.

Luc. 15.
Quibus do-
minis Chri-
stus duobus
neminem as-
serat seruire
posse.

Chry. hom.
22. in Mat-
thæi initi-
tom. 2.
Terent.

1. Cor. 10.

inquit,

2. Cor. 6. inquit Apostolus, mensa Domini par-
ticipes esse, & mensa demoniorum: & i-
terum; *Quæ conuentio Christi ad Be-
liã?* Sicut vnũ membrũ nõ potest si-
mul esse duorũ corporum, nec vnus
bos trahere duo iuga, nec vn^o homo
sedere in duab⁹ sedib⁹: ita nec vn^o ho-
mo indiuisus potest duobus seruire.

Nec obstat verbum Apostolicũ:
*Qui cum vxore est, sollicitus est quæ sunt
mundi, quomodo placeat vxori; & diui-
sus est.* Responderi enim potest: Di-
uiditur vxoratus in duos actus do-
minij: quod fieri potest, quia matri-
monij vinculũ est de dominio Chri-
sti, sed non in duo dominia; Quod
contingeret, si vxori petẽti illicita,
Deo quæ contraria, vir obediret: tũc
enim diuideretur in duo dominia,
vel desineret esse Dei vt domini, &
inciperet esse demõnis, quia præfer-
ret vxorem Deo.

Nota ergo quod ait, *Duobus domi-
nis*, nam binarius est principium di-
uersitatis, secũdũ Pythagorã, quia
duo est primus recessus ab vnitate.
Dominus etiam, accipe formaliter, nẽ-
pe illis, qui sunt in forma domina-
tionis diferentes, & horum vnus nõ
est sub alio: quia cũ vnus est sub a-
lio, iuxta materiã sunt plures, & se-
cũdũ formam dominij sunt vnus.
Duo ergo formaliter domini nõ cõ-
ueniant in legibus, & præceptis, quæ
inuicem repugnant. Deus per nega-
tiua præcepta prohibet omne malũ,
quod aduersatur spiritui: affirmati-
uis imperat omnem virtutem cõsen-
taneam spiritui. Cõtra mãmona pro-
hibet fieri quicquid affirmatiuẽ fie-
ri Deus in lege dixit; & affirmatiuẽ
fieri suadet, quicquid De^o prohibuit:
& ita mãmona contrarius est Deo.

Idcirco subdit: *Aut enim vnũ odio ha-
bebit, & alterum diligit, aut vnum susti-
nebit, & alterum contemnet.* Odit con-
trarium dño, cui ex amore seruit: &
intelligo, Odit, id est, non diligit,
quia seruiret, vel minus diligit. Sus-
tinet, vel patitur, vt legit Augusti-
nus. Vel adhærebit, vt Græcũ verbũ indi-
cat, seu amplectetur. Sustinet seruus
dñm, qui ex timore ei obedit, & pa-
ret, & alterum facto ipso cõtemnit.

Alij simplicius, & apertius interpre-
tantur hæc verba, dicentes Dominũ
non à principio dixisse: Non pote-
stis Deo seruire, & mãmonã, quæ
esset conclusio, sed ex proverbij apud
vulgus receptis desumpsisse il-
lud: *Nemo potest duobus dominis serui-
re.* Quod vulgò verum est, & vt plu-
rimum, aut semper sic vsu venire so-
let apud homines, quia non facile
duo inueniuntur tam similibus affe-
ctibus, & motibus vnanimis, vt idẽ
seruus duobus possit satisfacere. Ex
illa ergo generali sentẽtia infertur:
Non potestis Deo seruire, & mam-
monã: idẽ non sunt illi duo decla-
randi in specie, vt sint Deus, & mam-
mona, vt exprimit Augustin⁹. Et cũ
subdit: *Aut enim vnum odio habebit, &
alterum diligit,* & c. in quo videtur v-
nius, & eiusdem fieri repetitio, cũ
satis esset dicere: *Aut enim vnum odio
habebit, & alterũ diligit:* oportet per
vnum in vtroque membro certũ a-
liquem quem voles demonstratum
ex duobus intelligi, & per alterum,
secundum vtrobique demonstratũ,
& distinctum ab eo, qui signatus est
per vñam. Vel iuxta Chrysostomũ,
vtamq; hanc partem Dominus põ-
suit, vt ostenderet facile esse ad me-
liora mutationem, ne diuitiarũ ser-
uitio mancipatus existimet impossi-
bile sibi à peccato illo resilire. Vel
secundũ alios, vt diximus, significa-
tur duplex genus seruitutis: quidam
enim seruiunt liberaliter, & sponte,
quidam seruiliter, & coactè. Augus-
tus verò refert vnum & vnũ mãmona,
alterum & alterum ad Deũ, hoc mo-
do: *Aut enim mãmona odio habebit, &
Deum diligit; aut mãmona sustinebit,
& Deum contemnet. Ideo in secundo mẽ-
bro dixit, sustinebit, & contemnet, & nõ
vt prius, diligit, & odit, quod durum pa-
tiatur dominum, qui seruit mãmona,
& Deus non possit odio haberi. Sed pri-
mum est simplicius, & suauis.*

Non potestis Deo seruire & mammo-
na. Explicat qui sint duos illi domi-
ni, nempe Deus, & diuitiæ, quib⁹ ne-
mo ex charitate seruire potest faciẽ
do omnia, quæ requirunt: & quod ho-
mo peior est; & vitij magis refer-

Alter sensus
dilucidior.

Idem Aug.
ibidem.

Illud quod
sequitur: *Aut
vnum sustine-
bit, & alterũ
contemnet,*
cur additum
ã Domino, se-
cundũ Pa-
tres.

Chry. loco
superius dõ-
tõ.

August. Edm-
dem locos

Qualia verò
Christi.

Heb. 12.
Matth. 5.

Quẽadmo-
dũ quis pos-
sit duob⁹ do-
minis serui-
re, atque etiã
non possit.

Deo & homi-
ni quempiam
simul posse
seruire.

1. Petr. 2.

Vtriusq; exẽ-
pla seruitij,
vel possibi-
lis, vel impos-
sibilis affig-
nantur.

Illud verbũ
Apostoli:
Qui cũ vx-
ore est, solici-
tus est quæ
sunt mundi,
& c. quẽ sen-
sum habeat.

Dominis qua-
te duob⁹ ne-
mo possit ser-
uire, secũdũ
Pythagorã,
& quomodo
illi domini
sint accipien-
di.

Dei quæ, &
mãmona
sint præcep-
ta contraria.
Exo. 20. &
seq. & alib.

Quomodo ac-
cipiendum:
Aut enim v-
num odio ha-
bebit, & alte-
rum diligit,
& c.
Aug. lib. 2.
de ser. Do.
in mon. cap.
22. inuit. 10.
& prope fin.

Mammona quæ dictio fit, & quid significet. D. Hieron. in Matth. tom. 9. Qui pecuniæ seruiunt, cui deo seruiant.

Pluto quare cæcus fingitur à Poetis.

Mammona cur dicitur deus diuitiarum.

Pluto cur regnare dicatur apud inferos: quare sic Dominus nō possit sustineri.

Gen. 29.

Qua ratione Deus odiosus haberi non possit. Serui Dei quas debeant habere virtutes.

Infrà 41. Dan. 2. & 5.

Gen. 13.

Iob. 1. & seq.

Luc. 23.

tus, eo difficilius præstat obsequiū Deo, quoniam vult Deo esse contra- rius. Et mammona, vox Syriaca est, diuo Hieronymo autore, idē apud eos significans, quod apud Græcos Pluto, deus, quem inferno præesse, Poëtæ fabulantur. Vt intelligas, eos, qui pecuniæ seruiunt, deo inferorū seruire, & vt plurimum diuites dæ- monis consilia, & mandata cōsecta- ri. Hæc vox in primis diuitias signi- ficat. Deinde Poëtæ eum faciunt di- uitiarum præsidem, & Plutum, siue Plutonem vocant, quem Latini Di- tem appellant. Et cæcum eū faciūt, vt Cupidinem; quo agnoscas, deum diuitiarum, & amoris carnalis cæcos homines efficere. Testatur etiā Au- gustinus lingua Punica suo tempore mammona dici lucrū. Ita igitur mā- mona primò diuitias, deinde dæmo- nem de cupiditate diuitiarum tentā- tem; præterea lucrū significat. Neq; dicitur mammona diuitiarum deus, quod ille diuitijs præsit, aut eas in sua habeat potestate, & distribuat; so- lus enim Deus diuitiarum est dñs, & eas quib⁹ vult, largitur; sed quia ma- lignus ille spiritus auaritiæ sugges- tor, diuitijs vtitur ad seducēdos ho- mines. Et idcirco fingitur apud in- feros regnare Pluton; quia ex inti- mis terræ visceribus aurum, & argē- tum, & reliqua pretiosa effodiūtur. Et hic non potest amari, sed sustine- ri ob diuitias: quemadmodum durus dominus sustinetur ob ancillam, vel filiam amatam, vt Iacob sustinuit La- ban seruiendo tot annis propter fi- lias, quas accepit in vxores. Sicut Deus sub hac ratione qua Deus, id est, summum bonum, non potest o- dio haberi, sed contemni. Et exigit prudentiam, fidelitatem, diligentia, & amorē in seruis, quos summo præ- mio dignatur in gloria: & interdum eos hīc exaltat, vt exaltauit Ioseph, & Daniele. Ac pondera verbū, Nō potestis seruire: potest enim quis diui- tias habere, & domino seruire iustē illas acquirendo, & prudenter distri- buendo: quemadmodum Abraham, Iob, & Ioseph ab Arimathia, & ille, de quo Poeta quidam dixit:

Et mihi res, non me rebus submittere cogor: Sed nō potest simul seruire diuitijs, atque ipsi Deo. Seruit enim, qui pro- pter diuitias viuit, & illis affectu hæ- ret, contra illud: Diuitia si affluant, nō lite cor apponere: nam eis, & non sibi vt seruus acquirat: qualis fuit Iudas Domini proditor, & diues Epulo, & ille, de quo Dauid; Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum, sed spera- uit in multitudine diuitiarum suarum: & prauuluit in vanitate sua. Atq; hoc sensu huius loci possemus esse con- tenti: sed libet etiam alio modo ex- ponere. Homo quilibet est quasi du- plex, quia ex duplici natura constat: & quælibet suum habet appetitū al- teri aduersantem, ne homo credat vtrique se posse satisfacere. Ait, ne- minem posse duobus dominis ser- uire: quia non est possibile vtrique obtemperare, cum contrarij existāt. Et propriè duo dicuntur, qui nō se- cum in imperando consentiunt, sed vnus iubet hoc, alter oppositū. Ta- les sunt caro & spiritus in homine Christiano; & de hoc est sermo, id est, de domestico famulo. Ideo Lu- cas cap. 16. ait: ἑδούλωσθε, id est, nul- lus famulus, siue domesticus. Quia ad eos, qui sunt extra Christianā fa- miliam, non pertinet hæc doctrina, quia prosequuntur quod domini sui iubent, neque sentiunt hanc in se repugnantiam, quam soli renati sen- tiunt: nam illi dicunt; Caro concupis- cit aduersus spiritum; spiritus autem ad- uersus carnem. Idem Paulus, Mente ser- uio legi Dei; carne autem legi peccati. Quare meritò sequitur: Aut enim vnū odio habebit, & alterum diligit. Quo- niā qui seruit, aut ex dilectione, aut saltem ex electione seruiendi, quo- uis modo ministerium impendit. Si ergo diligit vnum ex his, quæ impe- rantur; consequenter odit aliū, quia præcepit quæ stomachum faciunt. Si verò non diligit, sicut qui seruiūt ad oculum, aut non libetē seruiūt, isti sua electione vnum sustinent, aut vni adherent, tametsi non dili- gant, & alterum contemnunt, vel ne- gligunt; licet non oderint. Et quia

Horat. in epist.

Seruiat diuitijs quis. Psalm. 61.

Matth. 24. & Ioan. 12. Luc. 16. & seq. Psalm. 51.

Alij duo do- mini, quibus nemo potest seruire, pro- ponuntur.

Luc. 16. De quib⁹ ser- uis hīc Do- minus lequa- tur.

Gal. 5.

Rom. 7.

Eiusmodi ser- uo vnum do- minum odio habentes, cur alterum dili- gant necesse est. Coloss. 3.

qui

Luc. 14. Quare non possim⁹ Deo seruire, & mā- monæ. Sup. 6. Matth. 5.

Infrà 19.

Esai. 5.

1. Pet. 2.

Quorsū hoc: Ideo dico vo- bis, ne sollici- ti sitis, Domi- nus dixerit: quid signifi- cecit.

Luc. 11. Sollicitudo quid, & securitas.

qui non renuntiat, saltem animo, o- mnibus qui possidet; oportet eū a- mare diuitias, & multi huius seculi amore tenentur; idē subiungit: Nō potestis Deo seruire, & mammona: quia contraria præcipiunt. Christus ait; Omni petenti te, tribue. Mammona, di- cit, Noli dare, sed serua tibi, quia pro- ximus es tu ipse tibi. Christus docet: Ei qui vult tecum in iudicio contende- re, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Pluto inquit, Non dimit- tas tuorum quicquam, sed cape po- tius aliena. Præcipit Christus; Thesau- riza te vobis thesauros in celo: Pluto; Thesauriza tibi in terra. Ait Chri- stus, Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus: Pluto suggerit, Eme que- cunque potes, iunge domum ad do- mum, prædia prædijs: iure, an iniu- ria, noli curare. Ergo nemo potest duobus dominis seruire, quādo duo sunt sibi contrarij; alioqui seruanda est regula Principis Apostolorū Pē- tri, dicentis: Subiecti estote omni huma- ne creature propter Deum. Ne quis autē putaret hac abiecta cura diuitiarum, hominem non posse benè viuere; propterea rectè subdit: Ideo dico vo- bis, ne solliciti sitis. Quasi per diuitia- rum contemptum homo incurrat in periculum vitæ: ne, vt plerique ex- cūsarent auaritiæ suæ morbum, di- centes se fami consulere, & nudita- ti, & dictis de non thesaurizando in terra, & non seruiendo mammonæ; præcipit ne solliciti simus animæ no- stræ; id est, vitæ secundum carnem; quæ ab anima informatur. In quo ma- nifestè prohibet anxiam, & nimiam sollicitudinē victus, & vestitus, quæ est cum diffidētia Dei Patris, & cor hominis figit in terra, & mentis lu- cernam vitiat, & ad seruitutem mā- monæ ducit: quia Deus Pater non potest negare, filijs panem. Vel ne sollicitemini de superfluis, quasi felicitas vestra, vt brutorum, in bonis sensus sita sit: quorū immo derato affectu omnis inordinatus error ir- reptit. Est autem sollicitudo, quæ hīc Græcè μεριμνή dicitur, cura anxia de re consequenda; cuius oppositū est securitas, id est, sine cura, & cuius

securitas promeretur sollicitudinē. Verbum quoque μεριμνή ἀπό τῆς μερι- ζῆν τὸν νοῦν, id est, a diuidenda mente; & animo distrahēdo. Vnde Luc. 10: dixit Dominus; Martha Martha, soli- cita es (Græcè μεριμνήσας) & turbaris erga plurima. His autem Dominus ver- bis finis vltimi sollicitudinem non prohibet, de qua Propheta: Vnam pe- ty à Domino, hanc requiram, vt inhabite in domo Domini. Neque rursus sollici- tam curam de cibo; & veste spiri- tuali ad alendam, & induendam ani- mam, quæ tantum virtutibus alitur; & induitur, de quibus Apostolus; So- liciti serua re vnitatem spiritus in vincu- lo pacis: & Propheta; Indicabo tibi, d homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te: vtique facere iudicium, & diligere misericordiam, & sollicitum am- bulare cū Deo tuo. Nec rursus eò spe- ctat; vt sine aliqua cura, & opere no- stro cibum à Deo expectemus: quia etsi vbi haberi non potest panis per industriam, & operam nostram, non sit Deum tentare, ab eo illum quæ- rere: tentatur tamen, vbi aliter po- test haberi: quia Deus non vult sine causa miracula edere. Hinc in deser- to, in quo non erat panis, prospexit de manna: Cū verò peruentum est in Terram promissam, cessauit, vt ha- bes Ios. 5. Helix per coruum mitte- bat cibum, sed non potum; quia ha- bebat ad manum torrentem Carith: Hæretici à precibus, quibus instan- ter vacabāt, dicti Euchitæ; vt refert Augustinus, opinabantur, Dominū his verbis prohibuisse sustentandæ vitæ suæ causā aliquid operari; quē- admodum & monachi illi, quos Au- gustin. ibello De opere monachorū edito reprehēdit: & Scripturæ ipsæ testantur Paulum manibus laboras- se, vt sibi, & alijs victum pararet: & Ephesijs præcepit, vt laborarent o- perantes manibus suis quod bonum est, quo haberēt, vnde tribuerēt ne- cessitatem patienti: & Augustinus tā dicto libro, quā in secundo de ser- mone Domini in Monte, docet, Do- minū eā hoc loco, phibere sollicitu- dinē; qua idē quis Deo seruiret, vt victū & vestitū, quasi finē suarum o-

Luc. 10.

Victus solici- tudines quæ minimè à Christo pro- hibitæ. Psalm. 26.

Ephes. 6.

Micha. 6.

Deum tentet quis.

Exod. 16.

Iosu. 5.

3. Reg. 19.

Euchitarum nomen vnde hæresis.

August. lib. de hæresib. cap. 57. to.

6. initio. Idem to. 3.

Ephes. 4.

Idem ibidē, & 2. lib. de serm. Dom. in mon. 24.

24. tom. 4.

Tom. 5.

Rr 2 peratio.

Matth. 6. Variæ sollicitudines quænam à Christo hoc loco prohibentur.

Christus quare non dixit: Ne solliciti sitis anxie, siue solliciti: & quæ sit anxia, ac superflua sollicitudo ritus.

Quare prohibita.

Prima ratio.

Secunda.

Tertia.

perationum sibi compararet: veluti quis eo animo euangelizaret, quo victui necessaria acquireret, & prius victum, quam regnum Dei quæret. Atque hic sensus ex præcedentibus iuuari potest: dixit enim, *Non potestis Deo seruire, & mammonæ.* Verum Dominus non tantum hanc malam reprobatur sollicitudinem, quæ hæc, & similia vt vltimum finem quærit: nec tantum superflua, qua quis plus quam necesse est, circa temporalia bona est sollicitus, & anxiam, timidamque, qua quis varijs distrahitur cogitationibus de futuro laborum suorum euentu, de qua ait: *Ne solliciti sitis anima vestra, &c.* sed etiam anticipatam, qua de illis sollicitamur, quæ futuro tempore sunt curanda, de qua paullo post ait: *Nolite solliciti esse in crastinum.* Hoc loco ergo Dominus anxiam illam, timidamque, atque adeo superfluum rerum temporalium curam adimit: at non inquit, Ne solliciti sitis anxie, vel superflue: quia intèr debet ad mediũ trahere, & nihil ob affectum, & inclinationem nostram videretur nobis superfluum. Et licet omnino vetaret, sciebat non fore seruandum. Dicitur autem anxia, & superflua cura temporalium bonorum, cum circa ea vt finem sollicitamur, vel cum ardentior est, & magis anxia quam expediat, vel cum extra tempus, & vel ex maiore timore, quàm nobis defuturus sit victus, quam oporteat: vt si timet etiam facièdo quod in se est: quia imminuitur Diuinæ fidei prouidentia, & quæ de ea est cõcipienda fiducia.

Hæc autem superflua sollicitudo meritò à Domino prohibetur, in primis, vt aliter putantes, qui temporalia solum cognoscunt bona, intelligant, in illis finem non esse constituendum: eo quòd de fine nulla est superflua cura. Ex horum autem bonorum immoderato affectu, quasi essent finis noster, vt bestiarum sunt, multi errores oriuntur. Deinde quia hæc anxia cura hominem auocat à cultu Dei necessario, & opera superogationis impedit. Tertio, quia frustra se affligit anima, & à suo gra-

du deijcitur, dum bonis terrenis, & sensibilibus se subijcit. Quarto, quia videtur malè sentire de Dei prouidentia: nam ponitur quod parũ, aut multum laborando non attingetur, vel superabitur status temporalium à Deo definitus, & modus ad eũ perueniendi. Quod falsum ex eo esse constat, quia multi inertes & ignaui crescunt; solliciti, & diligentes decrescunt. Etenim Diuina prouidentia, quæ vult, vt digna de se homo credat, vt quod conducet ad finem, quem præfixit sine hoc quòd frustra homines vagentur, id facit. Nam quod parua cura non facit deficere à fine præfixo, patet in volatilibus cœli, quæ modico labore visitant: quod verò magna non facit crescere, vel superare, patet de cogitante, nec valente ad saturationem suam adijcere cubitum vnum. Hanc sollicitudinem deponere docuerunt etiam Apostoli. Vnde Paulus ad Philippenses; *Nihil solliciti sitis; sed in omni oratione, &c.* & Petrus, *Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis.* Et intellige etiam in bonis spiritualibus, quia argueret de diuina bonitate diffidentiam. Sollicitudo autem eius, qui præfectus est, vel ciuitati, vel familiæ, vel regno, bona est, & virtus diligentia vocari potest, quæ Græcè dicitur *σπουδή*, id est, studiũ & verbũ *σπουδάζειν*, id est, studere; de qua Apostolus. *Qui præest in sollicitudine: & rursus, Sollicitudine non pigri; & alibi: Sollicitudo omnium Ecclesiarum; & ad Hebræos. Cupimus vnumquemque vestrum eandem ostentare sollicitudinem; & ad Colos. 2. Qualem sollicitudinem habeam pro vobis.* Quæ tanta esse debet, vt ex eius imminutione, vel excessu non pereat charitas: vt Episcopus, vel Princeps dimittens, (cũ possit prouidere) perire temporalia bona Ecclesiæ, vel regni, vel ciuium suorum: quia tunc præter temporalia bona, perit iustitia, & charitas hominũ, vel si Episcopus ob temporalia dimittat spiritualia officia, & necessaria; vel si operibus spiritualibus supererogationis præferat temporalia officia su-

Quarta.

Ab homine quid exigatur Diuina prouidentia.

Philip. 4.

1. Pet. 5.

Sollicitudo que bona, at que honesta.

1. Cor. 12.

Rom. 12.

2. Cor. 11.

Heb. 6.

Coloss. 2.

Principes tam seculares, quam Ecclesiastici qualè rerum temporalium curam & sollicitudinem habere debeant.

orationi,

Act. 6.

Quid est: Nolite solliciti esse anime vestra.

Cibus quid conferat.

Potus cur necessarius animanti.

De corporis nostri indumento cur esse solliciti non debeamus.

Hanc de vestitu, & vestitum sollicitudinem cur Dominus non sermonis initio vetuerit.

orationi, lectioni, & prædicationi, vt Apostoli, qui dixerunt: *Non est aliquam nos derelinquere verbũ Dei, & ministrare mensis:* nam per Archidiaconum, non per se illa dispensare debet Episcopus, vt suo exemplo docuerunt Apostoli, & traditur dist. 88. cap. *Episcopus.* Sollicitudo enim circa opera misericordiæ corporalia, si distrahit ab alijs necessarijs, vel magis pijs, vel si est intensa nimis, & anxia, non est bona. ¶ Addit autem, *Anima vestra:* Nempe pro anima, vel vita. Anima autem non comedit, quia non habet organa, nec appetit cibum, nam appetitus in natura est rei necessariæ. Anima autem cum non corrumpatur, nec possit cibum in partem eius mutari, cibo minimè indiget. Corpus etiam propriè haud comedit, sed homo, quia corpus solum non habet actum: & vbi vita destitutum est, sine cibo manet; homo autem perit. Et cibus restaurat partem corporis, quatenus bona partis corporis habitudo requiritur, vt maneat totum. Animæ ergo, ait, id est, pro anima, siue pro vita, vt seruetur in corpore, siue pro vita, siue pro toto hominis composito. ¶ *Quid manducetis.* De necessario victu loquitur, nedum de superfluis. Et de potu dicitur Græcè, *Quid bibatis.* Vel intelligi potest in cibo: nam facile haberi potest, & deseruit vt cibus cococquatur, & ad membra deferatur. Et de vita, nedum de statu personæ prohibet sollicitudinem, id est, dubiam, & anxiam cogitationem, postquã præstitimus quod in nobis est: quod ex defectu fidei de Diuina prouidentia prouenit. ¶ *Neque corpori vestro quid induamini.* Vestimentum etiã ob hominem est, non ob corpus: sed de eo, & non de anima fit mentio, quia non videtur delectari sensibilibus in veste, vt in cibo; & quia in natura vestis est corpori commensurata. ¶ *Nonne anima plus est quam esca, & corpus plusquam vestimentum?* Obserua Domini prudentiam: non enim à principio hunc de excutienda sollicitudine sermonem intulit; ne onerosus, & importunus videretur, sed prius

vanam occupationem animi de pecuniæ amore nascentem ostendit. Deinde adiunxit de abijcienda sollicitudine sermonem, vt eiusdem de causis agnoscat perinde noxius & perniciosus, atque ille. Cumque hic sollicitudinis morbus vehementer omnium animos peruaserit, non contentus fuit Dominus id ex superioribus inferre, sed multis & solidis sequitur argumētis: quorum primũ est præfens:

Difficilis sanè locus: quomodo enim sequitur, non debere nos sollicitari de esca, quia anima plus est quam esca? Imò ob hoc ipsum debet esse sollicitus de esca, quia per escam anima seruat: & escam non quero propter se ipsam, sed ob aliud, scilicet dignius. Respondeo: Duplex potest esse sensus: prior, quod anima eius est natura, & pretij in se, vt non debeat ex se inferuire, & ea corporis dignitas, vt non debeat vestimento seruire: sed hic est ordo legitimus, vt anima Deo, animæ corpus, & corporis vestis inferuiat. Alias infelix esset anima, si propter escam abstrahi deberet à cultu sui ipsius, & opere sibi proprio: quia videtur anima potius esse ob escam, non contrã. Creata siquidem anima est; vt sollicitetur de cibo nobiliore, quo ipsa præstantior fiat, & nequaquam de ignobiliore: & ideò Dominus creator naturæ, & conseruator, haud cõiecit hominem in eam necessitatẽ, vt sollicitudinem gerat de cibo corporis: non est enim regnum Dei esca, & potus; sed dedit hanc tentationem, vt speret in Dei prouidentia. Alter sensus est: Quoniam vana alicuius ostenditur sollicitudo, si habeat aliquem paratum, qui sufficiat sibi in omnibus prospicere. Quod & ex eo colligitur, si is maiora præstiterit, quam sint ea, pro quibus anxie sollicitatur, aut si is extraneis; & minus dilectis ea subministret, pro quibus sollicitudinem gerit. Ad hæc si de his sit sollicitus, quæ in ipsius non sunt potestate, neque sollicitudine sua assequi potest: d' primo ait: *Nonne anima plus est quam esca?*

Cum per escam anima seruetur; quid Christus nos de esca verat esse sollicitos?

Prima solutio.

Rom. 14. Altera solutio.

Quid est dicere: Nonne anima plus est quam esca?

quasi dicat; Si Deus nobis sine merito & labore nostro animam & corpus largitus est, an non cibum, & vestitum largietur? Siquidem nisi voluisset conseruare quod erat, non creasset vt esset. Et hæc ratio communis est ad cibum, & vestimentum: quia cum longè sit nobilior anima corpore, & corpus esca præstantius, & Dominus creator dederit animam, & corpus, quæ sunt maiora, & præstantiora, & quæ optimè nouit sine cibo, & veste non posse sustineri: profecto quæ sunt minora, prospiciet: quia Dei perfecta sunt opera.

Respicite volatilia cæli. Contendit hæc ratione Dñs ostendere, Deum velle prospicere de cibo, quia illum largitur inferioribus nobis, id est, volatilibus cæli, & quod ob parua curam, siue modicam sollicitudinem prouidentia Dei constituta non minuitur finis ab ea præfixus; sicut nec transcenditur ob magnam, vt in sollicitè cogitante de adiuciendo cubito staturæ suæ. Et vtitur exemplo auium, quibus natura dedit minorem vim sibi prospiciendi, quam gressilibus, vt formicis, quia minus quam illa indigent, & veluti obiter cibum sumunt, cum facillè mutare possint loca, neque vnico tantum cibo, vt granis, vtantur; nec versentur sub terra, certa anni parte intemperata, vt formicæ. De volatilibus ergo ait, quod neque serunt, neque metunt, neque congregant in horrea; id est, non faciunt vltra debitum laborem, & industriam suæ naturæ conuenientem.

Neque tamen mens Domini est, quod cum aliter possimus, expectemus à Deo miraculum sine labore. Quod hinc probatur, in primis, quia esset Deum tentare, qui in his, quæ per nos possumus, vult vt vtamur viribus nostris, ne frustra data sint. Idèò miraculo soluit Petrum è carcere; sed permisit eum proprijs pedibus ire. Suscitauit verbo suo Lazarum, sed permisit per Apostolos solui, & dixit, Soluite eum, & finite abire: & Helix prospexit de pane quo carebat, non de aqua, quæ sup-

petebat. Deinde, quia labor manu licitus est, & præceptus à Domino, & à Paulo. Et habere curam necessariam, ad laborem prudenter faciendum laudabile est, non autem curam ad laborem animum suspendentem circa rei euentum, ac timentem: quoniam dubitat de Dei prouidentia, & impedit actiones quas anxie, & sollicitè cogitans præstare nõ valet. Itè, quod etsi non fereremus, neq; meteremus; oporteret tamen laborare in parandis, & coquendis cibis. Ad hæc quia tota auium sollicitudo cibus est, qui summum earum est bonum: ita vt si homo tantum pro eo laboraret, excederet. Qui ergo condidit dissimiles homines auibus in natura, voluit eos facere similes in moribus. Sed rectè disposuit, quod vt illæ faciunt quæ conueniunt naturæ suæ, & non supra illam; ita nos secundum nostram; id est, rationem, quæ non dicat agere quicquid vires possunt. In auibus autem instinctus naturæ est, sequens formam agentem quantum potest: siquidem agentia naturalia sunt; idèò cibum quantum possunt, quærunt. Nec est in potestate eorum actum intendere, vel remittere: quia natura est determinata ad vnum, & quod dat, semper manet idè, sed natura eis prospexit de omnibus necessarijs. Creaturæ autem ratione præditæ, quia se habet ad opposita, & nunc vnū ei conuenit, & postea contrarium, haud potuit de omnibus prouideri, sed ei conueniēs fuit, vt intellectus omnia necessaria excogitans sibi daretur, & manus faciens: vnde ei non tantum cogitare, sed etiam operari conuenit. Pascit enim hominem Deus, cum tribuit ingenium, & manus: aues etiã, cum illis dat vim quærendi: idèò si nollent quærere, perirent. Ita etiã homo si non fereret, nec meteret, neque reconderet in horreum, periret proculdubio: nimirum quoniam in quibus homo potest, non vult edere miraculū Deus. Põdera verbū: *Deus pascit illa*: nullo argumento probat Deum aues pascere, quod id ex Scripturis persuasum haberet Iudæi.

Secunda ratio Gen. 3. Ephes. 4. & 2. Thes. 3.

Tertia ratio, & quarta.

Auium naturalis instinctus.

Qua ratione Deus hominem pascit; & volatilia.

Deum pascere aues, cur nulla ratio ne probetur à Domino.

Deut. 32. His verbis: Respicite volatilia cæli, &c. quid doceat nos Christus.

De volatilibus cur Dominus exemplum posuerit.

Quod Dominus hoc volatillum nõ ferentium exemplo à nobis nõ tollat curam ferendi, neque laborandi.

Act. 12.

Ioan. 11. 3. Reg. 19.

Psal. 144.

Psal. 146.

Quorundam falsa opinio Philo sophorum de Diuina prouidentia. Eucharistia de hoc loco quid senserit temere, & falso.

Aug. lib. de opere monachorum. 10. 3.

2. Thes. 3.

Volatilia cæli quid.

B. Hiero. in Martheum 10. 9.

Luc. 12.

Corui ingenium.

Pullos coruorum, secundum aliquos pascit quomodo Deus.

Ait enim David: *Aperis tu manum tuam, & implebis omne animal benedictione.* Et alio loco: *Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.* Et non ait, Deus, sed, *Pater vester cælestis pascit illa*: significat namque, Deum, qui volatilia pascit, cum illo rum tantum sit dominus, non pater, multo magis nos, quorum Deus etiam pater est, cuius munus est filijs alimenta prospicere.

Considera hoc loco Dei prouidentiam ad hæc inferiora extendi, nec propterea inquinari, vt Philosophi quidam ad pauca respicientes dixerunt. Fuerunt hæretici quidam, vt superius annotauimus, qui dixerunt non esse cessandum quouis modo à precatione, neque operandum esse ad victum quærendum: quia Dominus ait de volatilibus quæ non laborant. Quos Augustinus merito redarguit: quia isti congregabant in horrea, molebant, & coquebant. Et sicut propter hæc verba damnarunt laborem manuum, maxime in Religiosis: ita fuerunt, qui propter Apostoli verba: *Si quis non vult operari, nec manducet*, voluit omnes monachos obstringi ad manus laborandum. Verum in extremis, siue, vt ait David, in circuitu impij ambulat. Quidam per volatilia cæli intelligunt Angelos, vel demones, vt refert B. Hieronymus. Sed illi cum cibo non indigeant, non constaret ratio Domini, neque illud quod dixit: *Nonne vos plures estis illis?* non enim Angelis præstatur homines. Apud Lucam cap. 12. vbi referuntur hæc eadem verba de solitudine temporalium abiicienda, nequaquam volatilia in genere, sed coruos in exemplum proponit: *Considerate*, inquit, *coruos, quia non seminant, neque metunt, quibus non est cellarium, neque horreum, & Deus pascit illos.* Coruus, animal est gulæ deditum, & rapax; & carnibus vescitur. Hoc aliqui referunt ad pullos coruorum (nam corui maiores videntur gerere sollicitudinem de cibo) qui deseruntur à matre propter albedinem, quasi de genere, cum primum incipiunt pubescere: & tunc rore cæli; aut mus-

cis paruis, siue vermibus circa nidum enatis, vel culicibus à Deo immisis aiunt nutriri; quo se Dominus ostendat orphanorum, & eorum, qui parentibus destituantur curam gerere, & prouidentiam habere, donec maifestuli tulerant à Deo escam sibi. Et idèò dicitur à Dauide: *Et pullis coruorum inuocantibus eum*: Et Iob: *Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum, vagantes, eo quod non habeant cibos?* Sed hoc à quibusdam rejicitur, eo quod hulus eorum, qui naturam coruorum literis consignarunt, id dixerit: nec verba Iobis id euincant, sed tantum Deum coruo parere escam pro pullis suis, hosque extra nidum quærere sibi cibum. Idcirco aiunt hæc dicta à Domino ad commendandam magis Dei prouidentiam erga homines ex eius cura ad aues rapacissimas, & odiosissimas. Sunt præterea corui voracissimi, & multo indigentes cibo; ob quam causam longius fugant pullos suos iam robustos, vt docet Plinius, & Aristoteles lib. de histo. animalium, cuius hæc sunt verba: *Corui locis arctioribus, & vbi non satis cibi pluribus sit, duo tantum incolunt: & suos pullos, cum iam ætas volandi est, primò nido eijciunt, deinde regione tota.* Sic ille. Ex cuius verbis illud saltem constat, Deum proiectis à parentibus pullis non deesse, sed illis etiam in alia regione de cibo prospicere: quod videtur recidere in idem cum historia primò à quibusdam asserta. Sed quicquid de hoc sit, tamè de coruis, & alijs volatilibus, & feris bestijs terræ rectè traditur, quod absque vlla solitudine habent victum paratum à Deo, ne fame pereant: vnde & de rapacibus dici solet, quod ab eo accipiunt escam, quia dedit eis naturam rapacem, & prouidit de præda. Hinc dicitur à Dauide: *Catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quatant à Deo escam sibi.*

His ergo verbis Dominus creat in nobis fiduciam de Dei bonitate, & anxiam sollicitudinem cum diffidentia coniunctam excutit: Si enim Deus succurrit non operatibus talia,

Psal. 146: Iob. 39.

Illorum sententia Fefellit huius loci Luca, probabili, at que solidiori signata.

Corui quam rapaces, ac voraces.

Plin. lib. 10. cap. 12. Arist. lib. 6. de histo. animalis.

Corui, iuxta Prophetam, à Deo vt petat escam sibi. Psal. 103.

Deus hominis, quam eorum amantium curam maiorem curam, ac prouidentiam gerat.

Quate volatilibus Christiani, ac Religiosi merito comparantur.

1. Cor. 9.

Si volatilibus plaris homines sunt, vt docet Christus, cur minoris illis, & similibus interdum aestimantur.

Quid cogitare neminem posse ad staturam adijcere cubitum vnum.

Hæc ne ad superiora de anxia cibi potusque, an ad sequentia de vestimentorum solitudine fugi daptineat.

Luc. 12. Aug. lib. 2. de ser. Do. in mon. ca. 23. 10. 4.

qualia homo operatur: magis succurret homini animalium domino, sicut decet, & non cum anxietate operanti. Et bene Dominus coparauit Christianos, & Religiosos, volatilibus cæli: quia contemplationum suarum volatu, secundum spem eternorum in sublime tolluntur. Et multi sunt otiosi, qui volunt congregare, & non ferere: qui autem seruit altario, potest sine alio labore viuere, quia satis laborat ministrando altari.

Quod si in Domini rationem obijcias, equum, aut lapidem pretiosum maiori pretio venire, quam hominem, & ita fieri plus volatile, quam hominem. Respondeo: ob necessitatem, non rationem plaris vendi equum sæpe, quam seruum, & lapidem pretiosum ob voluptatem: in seruo autem non substantia, aut ratio, sed opus emitur tantum.

Quis autem vestrum cogitans, potest adijcere ad staturam suam cubitum vnum? Verbum Cogitans, Græcè est *μερμηρύνω*, id est, cum anxietate, & solitudine cogitans: Et vox, *Staturam*, Græcè profertur *στάσις*, quæ & staturam, & ætatem perfectam significat. Estque noua ratio ad probandum, superfluam curam nihil inuare ad ea assequenda, quæ in nostra potestate sita non sunt. Dei est etenim, qui dat corpus, & non vestrum, qui ne minima quidem potestis vestire, vel alere: quælibet enim res, quæ habet incrementum suum, habet & suum statum, quem nullus hominis labor, aut industria amplificare potest. Sed quomodo hoc textui accommodetur, difficile est: maximè quia Lucas addit: *Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de cæteris solliciti estis?* Sed dicendum, quod hæc ratio est ab Augustino accommodetur ad sequentia, id est, ad improbandam vestimentorum solitudinem: ita vt sit sensus; Sicut vestra cura factum non est, vt corpus vestrum ad hanc perueniret staturam. Quod ex eo probatur, quod etsi maximè velitis solitudinem vestram intendere, non adijcietis illi cubitum vnum; ita illi relinquite curam tegedi corpus;

qui & dedit staturam. Sed reuera si verba textus consulamus, & quia infra subdit: *Et de vestimentis quid solliciti estis*, ratio hæc propria est cibo, & apta, dupliciter. Primum quidem, quod sicut experimur sine nostra solitudine fieri quantitatem staturæ nostræ (vt patet ex hoc, quod nulla nostra anxia cura valeamus adijcere staturæ nostræ palmum, vel digitum, nedum cubitum vnum) ita sine cura nostra Deus, qui facit augmentum, prouidebit de cibo.

Meminit autem cubiti potius, quam alterius mensuræ: quia, vt testis est Euthymius hoc loco, proprie cubitus est mensura staturæ. Estque argumentum à maiore ad minus: Si enim sine nostra cura prospicit de statura, prouidebit & de cibo, per quem fit. Deinde dici potest, quod hæc ratio tendat ad effectum cibi: Sollicitudo enim multorum de cibo est ad prorogandam vitam, timent enim ne penuria cibi vita imminuatur. Contra quos Christus ait, quod sicut vana est cogitatio humana circa effectum cibi in motu augmenti (nullus quippe cogitando potest addere staturæ suæ cubitum vnum) similiter vana est omnis cogitatio, sollicitudoque circa effectum cibi in motu nutritionis, & conseruationis: quantumque enim anxie cogites, & prospicias de cibo, non propterea potes addere ad ætatem tuam perfectam, postquam matura est, annum vnum, aut diem vnum, aut horam vnam. Et hoc est minimum, si conferatur ad id quod est bonum, nempe ad felicitatem. Quid ergo estis de cæteris solliciti, hoc est, de ijs, quæ ad hoc inane, & impossibile tendere videntur, & non ad veram felicitatem? *Et de vestimento quid solliciti estis?* Hactenus de cibi cura abijcenda locutus est: iam de vestimentis minus necessarijs, quæ nec in creatione fuerunt, nec in resurrectione futura sunt, & vilioribus rebus, quam auiibus conceduntur, Dominus agit. Sicut prius exemplo volatilium auocauit à solitudine cibi, ita nunc exemplo liliorum excutit curam vestimentorum.

Altera solutio Apostolico textui congruentior.

Cubiti, potius quæ alterius mensuræ quare Christus meminert.

Euthym. in Matt. 6. 5.

Secunda ratio pro hac sententia.

Quod nã illud minimum quod ne quid possumus, vt Christus dixit.

Cur modò de vestimento nos Christus vetet esse sollicitos. Gen. 2. 3.

De lilijs, quæ de alijs rebus quare Christus exemplum protulerit.

Euthym. in Matt. 6. 5. Quid lilia, & lilia agri Dominus cur dixerit.

Quomodo à Deo lilia vestiantur.

Lilia agri quomodo crescunt: vtq; non laborant, neque nent.

Quomodo Solomò in omni gloria sua non fuerit cooperatus sicut vnum ex lilijs agri: quid hoc loco.

torum. Nec producit pauum, aut cygnum, aut carduelem, sed viliora profert, in quibus mirabiliter Diuina relucet prouidentia. Floribus autem pulchritudo velut vestimentum data est: inter flores autem lilia singularem obtinent gratiam, & decorem. Ait ergo.

Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Per lilia, vt Euthymius exponit, quosuis intelligit flores. Quod autem adiecit, *Agri*, non est otiosum: quod hortensia non nihil videri possint habere curæ humanæ: quemadmodum antè dixit, *Volatilia cæli*, vt ab altilibus distingueret, quæ prouidentia hominum aluntur, & impinguntur. Sicut cum de vestitu agit, iubet vt lilia cõtemplemur: quæ tametsi laborando, & nendo nihil exerceantur, crescunt tamen in folijs, quæ illis sunt vice vestimentorum, in eam magnitudinẽ, quam licet intueri: neque id solum, sed tam admiranda coloris specie, varietateq; decorantur, vt omnem Regum gloriam, & illam etiam Salomonis inter omnes Reges celeberrimam longè superent. Quod idcirco dictum est, quod homines in vestimentis non tantum vtilitatem, sed etiam speciem, & ornatum querant. Est ergo in quauis creatura infinita ferè, ac incomprehensa Dei sapientia, & sermone inenarrabilis. *Quomodo crescunt.* Homine non curante, nec aduersante, licet incrementum factum cognoscant, atque perspiciant. Et hoc ad cibum referri potest, quia etiam plantæ per radices aluntur, & adhuc sine discursu, vt animalia. *Nõ laborant, neque nent.* Vtrumque referri potest ad vestes, quia labor præcedit in lanificio: Vel non laborat pro cibo quod est virorum; neque nent pro veste, quod est mulierum. *Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua.* Id est, omnium Regum Israël sapientissimus, & ditissimus, atque hæc optans, & valens habere hæc, & expensas faciens pro illis. Vocat autem gloriam Salomonis, apparatus in supellectili, & ordine seruorum maiorem, quam in alijs Regi-

bus Israel: quo viso, Regina Saba præ admiratione obstupuit. Chrysolomus exponit: *In omni gloria sua*, id est, toto tempore regni sui, vt non solum significetur semel, & iterum, sed toto tempore quo regnavit. Fuit autè pulchritudinis studiosissimus, vt ipse testatur Eccles. 2. *Cooperatus est sicut vnum ex istis.* Quia nimirum ars naturam imitatur, sed nõ assequitur: hinc maior est naturæ pulchritudo, quam artis. Color autem, siue candidus, siue purpureus liliorum, dicitur eorum vestis, quia extrinsecus est vt vestis, de qua tanta est apud homines sollicitudo, vt pulchra sit: nec tamen assequi possunt vt tanta sit, quanta est florum, & herbarum, quarum quæuis in colore superat humanas vestes. Pulchrè Hieronymus hoc loco scribit: *Quod sericum, quæ Regum purpura, quæ pictura texturum potest floribus comparari? Quid ita rubet vt rosa? Quid ita candet vt lilium? Viola verò picturâ nullo superari murice, oculorum magis, quam sermonis indicium est.* Licet ergo Deus magis prospiciat homini, quam lilijs; non ita tamen pulchrè vestit, quia dat pulchritudinem naturæ conuenientem. Homo autem temperatæ est constitutionis, nec ita vergit ad extremum, vt flores, & lapides pretiosi, quæ parum habent mixtionis: idè non potest habere, tam viuudum, & tam intensum colorem in se, vel in veste, quia natura arte maior est. Quare superflua est cura tantæ pulchritudinis, quia impossibilis, & quia Deus conuenientem cuique dedit. Natura ergo lilij est, vt eo nihil agente, Deus de veste prospiciat illi, sicut homini aliquid agenti, ne Deus, vel exigat à lilio vim, quam non dedit, vel sinat otiosam in homine quam dedit. Inducitur itaque exemplum de lilio, non vt nihil agamus, sed vt credamus Deum prouisurum de veste, & vt tollatur sollicitudo superflua vestis, quia nihil inuauat, vt vestis sit ita pulchra, vt est lilium, atque etiam vt humiliemur. Et quia naturæ dispositio exposcebat ad altiore, & magis propriam hominis operatio-

3. Reg. 10. & seq. Chryf. ho. 22. in Matth. 10. 2.

Eccle. 2. & seq. Natura cur pulchrior sit arte.

Hierony. in Matth. 10. 9.

Florum, lilij maximè, pulchritudo quæta.

Flores, & lapides pretiosi, cur homine pulchriores.

Hoc Domini de lilijs agrestibus quomodo tendat exemplum.

nem, voluit Dominus, vt in quibusdā à bestijs, & floribus, & lapidibus antecellemur. Seruit præterea hæc comparatio florum cum gloria Salomonis ad comprimendam hominum in vestitus elegantia superbiam: cur enim in ea homo superbiat, cum à vilissimis floribus longè in decore superetur, à quibus etiam Salomon decoris amantissimus superatus est?

Si autem fœnum agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: Per fœnum agri, intellige omne genus florum, herbarum, virgultorum, quæ è terra crescunt. Et ita ob vtilitatē vocat lilia, vel à quavis herba defumit argumentum. Et hæc dicuntur cras, id est, in futurum in clibanum mitti: nam in terris, vbi non est copia lignorum, fœno ignem cōficiunt, vel in acernum habentem speciem clibani, siue fumi pro alimento bestiarum illud congregant. Et dicendo: Deus sic vestit, emphasim suā habet aduerbium Sic, id est, cum tanta venustate, & elegantia. Mihi tamē magis arridet sententia Augustini, qui in verba illa Psal. 71. Et florebut de ciuitate sicut fœnum terra, per fœnum intelligit frumentum: de quo etiam Genes. 1. dicitur: Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram: nam frumento potissimū vescitur homo, cui dictum est hoc, vbi Septuaginta legunt χδρην, quem admodum etiam hoc loco in Græca litera habetur: quanquam interpretes interdum herbam, interdum fœnum transtulerit. Frumentum ergo viriditate sua à Deo vestitur, & spicam elegantem in fructum producit: atque hoc est quod in clibanum mittitur, dum ex eo panis conficitur ad vsum hominū: quippe alterius fœni ad nutriendum ignem non est vsus, cū sit inualidus, neq; in clibanos congeri solet. ¶ Quæto magis vos, modica fidei? Nempe qui tantadignitate estis, tum natura, tum gratia: qui estis pretiosa possessio, propter quos totum mundum condidit, vt non ad tempus, sed in æternū cum eo feliciter viuatis, vestiet vos, vt conuenit: licet nō ita pulchrè, quia non est in veste finis.

Modica fidei, inquit. Græcè vno verbo δεικνυσθαι, id est, modica fidei præditi: Estq; nominandi casus, & ita non est iungendum cū accusatio Vos, sed ab eo, puncto interposito, disiungendum. Estque increpantis, & exprobandantis: nō enim est sensus, quod Deus homines modicæ fidei magis vestiat. Et fidem accipit pro confidentia, quæ ex fide est, cum hæc exempla natura ipsa suppeditet, quis enim alius nisi Deus bonitate sua naturam cōdidit? Modicæ fidei sunt duobus quibus Dauid: Et dixerunt, Quomodo scit Deus, & si est scientia in excelsis? Ecce ipsi peccatores, & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias. Et dixi: Ergo sine causa iustificani cor meum. Et reliq. Ait etiam Moses in Exodo: Tentauerunt Dominum dicentes, Est ne Dominus in nobis, an non? Magnæ autem fidei sunt, qui dicunt: Etiam si occiderit me, in ipso sperabo. Et tres pueri Hebræi dixerunt: Ecce enim Deus noster quem colimus, potest eripere nos de camino ignis ardentis, & de manibus tuis, d. Rex, liberare. Quod si noluerit, &c. Statuam auream quam erexisti, non adoramus, id est, mammonam.

Nolite ergo solliciti esse, dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Et addit Lucas: Et nolite in sublime tolli. Nolite ergo, inquit, esse solliciti, si desint, quia prospiciet Pater: nolite etiam extolli, si adsint, & abundant, iuxta illud: Diuitibus huius sensui præcipe non sublime sapere: vt Augustinus interpretatur. Aut fortè melius; Nolite extolli: quia quidam illam perfectionem adepti esse feruntur, & contempnunt cæteros, qui huiusmodi curis irretiuntur, quales fuerunt aliquot Philosophi, & sunt multi hypocritæ inter Christianos, qui sordibus, & pānositate mirifice extolluntur. Ita Caieta. Verbum Græcum est Μη περιεργασθεσθε, id est, Ne curetis ea quæ supra vos sunt: vnde vox illa Meteororum descendit, id est, quæ sunt in sublimi aëris regione, hoc est: Nolite naturæ vestre terminos prætergressi ea quærere quæ Dei sunt, & ad vos non spectat;

Id: Quanto magis vos modica fidei, quo sit accipiendum modo.

Qui sint modica fidei, Psal. 72.

Exod. 17.

Qui contra magnæ fidei, Job. 13. Dan. 3.

Luc. 12. In sublime tollitur (contra præceptū Domini) dupliciter. 1. Tim. 6. Aug. lib. 2. Quæstio. Evangel. quas. 29. 10. 4. An te medium.

Caietanus. Meteora vnde sic dicta: quid, Nos nō debere curare quæ supra nos sunt.

iuxta

Eccle. 3. & Prou. 15. & Rom. 12.

His verbis: Hæc enim omni Gentes inquirunt, à quo duplicem ethnico rum errore, Iudæos Dominus dehortetur.

Ethnici quā olim Iudæis viles, & contempti.

Tob. 2. & 1. Theß. 4. Leuit. 19. Matth. 5.

De necessarijs ad vitam cur Deus homini prospiciat.

Chryß. ho. 22. in Matth. 20.

Querere cur primum regnum Dei, & iustitiam ei debemus, quā vitæ subsidia.

iuxta illud Ecclesi. *Altiora te ne quaesieris, & fortiora te scrutatus fueris: sed quæ præcepit tibi Deus; illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Ita Socrates dicere solebat: Quæ supra nos, nihil ad nos.*

Hæc enim omnia Gentes inquirunt. Duo bus nouis argumentis ab anxia curā victus, & vestitus auocat. Primo, quod hæc tam sollicitè quærere sit ethnico rum: secundo, à Patris nostri cælestis persona. Gentes vocat, nimirum quæ extra fidem sunt, & qui non nouerunt Deum Patrem, & qui non credunt futura, neque prouidentiam Dei, sed tantum quærunt quæ præsentia sunt. Et similia argumenta vrebant Iudæos, contempnentes Gentes vt bestias, idè refugiebant eis assimilari, vel in malo, vt ignorantia Dei, Tob. 2. & 1. Theß. 4. vel in imperfecto bono, vt dilectione amicorum tantum, vt supra Matth. 5. dixit. Et ita Deus vtitur rationibus humanis in initio, quia aliorum quæ maiora sunt, non sumus capaces.

Scit enim Pater vester quia his omnibus indigeris. Si scit, & Pater est, & potens est, quia cælestis, & prouidere potest, quid ni faciat? Nunc etiā frater factus experientia nouit quibus indigeamus: idè maiorem misericordię affectum nūc referuabit, quia etiā nos magis capaces eius per confidentiam in Christi passione facti sumus. Et bene dixit: Quia his omnibus indigetis, vt expendit Chryßostomus: cum enim idcirco dicant homines se debere esse sollicitos de victu, & vestitu, quoniam necessaria sunt: Dominus contra ostendit, ob id ipsum non debere esse sollicitos, quia sunt necessaria: secus si essent superflua, de quorum suppeditatione nō ita possemus confidere. ¶ Querite ergo primum regnum Dei, & iustitiam eius. Aurea planè verba, & ante oculos Christianorum semper habenda, & meditanda. Græca litera habet: Quærere autem, est enim oppositio eius quod dixit: hæc enim omnia Gentes inquirunt. Et post præceptū negatiuum, quo anxia excutitur sollicitudo, adiungitur affirmatiuum, quo

demōstrat, & qua ratione à moribus ethnicorum in quærendo differre debeamus, & quomodo sine nostra cura de prouidentia nobis necessaria assequamur. Primū, inquit, id est, nihil ante ipsum; non tamen fit, vt alia non prius quærantur: & intentio ne. Non semper tempore, quærendū regnum, quia quandoque nimirum necessitate instante prius cibus quærendus, quā orandus Deus. Et ita docet, in quo plus sollicitari debemus, & anxiam ponere curā: ad quod Dominus reliqua promittit per modum autoramenti, & adiectionis, in qua non est merces, & quasi secundaria bona post regnum, quod primo loco vult inquiri, vt interpretatur Augustinus. Et, vt idem expendit, non dixit, Deinde ista quærere; ne duos fines putarem; nobis præstitutos, & propter se expetendos, nimirum regnum, & bona fortunæ necessaria. Nec dixit, dabuntur, sed adijciuntur, vel apponentur, vt Augustinus legit; ne videretur esse merces quærantium regnū Dei; & vt ait Chryßostomus, ne quis exultimaret hæc bona fortunæ magnum aliquod bonum esse, cum omnium bonorum infimum habeant locum.

Querite regnum Dei. Cogitando, & orando, vel actu, vel habitu de illo, & gloriam, quæ finis est, spectando. Addit: Et iustitiam eius. Quia relatiuum eius, non potest referri ad regnum, quod fœminini est generis hæc dicitur, referendum est ad Deum. Est porro iustitia Dei, qua coram Deo iusti sumus per fidem, & mandatorum legis eius obseruantiam. Iustitiam eius, inquit, id est, opera iustitiæ, quibus ad regnum Dei meritum comparamus. Et hæc gloria, & opera iusta, quibus obtinetur, quia propter se sunt, possunt in infinitum quæri: nam finis sine mensura expetitur. Et quia lex Christi regula est totius vitæ nostræ, si secundum eam non operamur, violatur: idè semper quærenda iustitia. Hinc Paulus ait: Nihil solliciti sitis (scilicet de alijs temporarijs; sed (supplendū est, solliciti sitis) in omni oratione,

Id quomodo accipiendum sit.

Aug. lib. 2. de ser. Do. in mon. ca. 25.

Idem ibidē. In his verbis: Querite primum regnū Dei, & hæc omnia adijciuntur vobis, duo perpendit Augustinus.

Idem ibidē. Chryß. supra dicto loco.

Quomodo querendum regnum Dei. Iustitia Dei quænam sit quærenda à nobis.

Lex Christi quemadmodū violatur.

Philip. 4.

& ob-

& obsecratione cum gratiarum actio-
ne petitiones vestrae innotescant ap-
ud Deum: quae sunt de regno, & iu-
stitia eius.

Quod si obijcias; Quomodo pri-
mum regnum Dei vult a nobis quaeri,
qui in precatione Dominica primo
petere docuit sanctificationem nomi-
nis Dei, ac secundo loco regnum
Dei? Dicendum est, bifariam accipi
posse regnum Dei: aut ita ut sit sen-
sus; operam date ante omnia, ut reg-
num Dei latissimè pateat, & in no-
bis, & in alijs regnet: & sic idem est:
quaerere regnum Dei, & nominis Dei
sanctificationem: aut accipitur pro
regno beato, & caelesti, cuius effici
participes studemus, & quaerimus,
vt aperte Augustinus interpretatur.
Et ita, quod ait: *Primum quaerite reg-
num Dei*, ostendit quid inter bona nos-
tra primo loco quaerere debeamus,
quanuis in eisdem quaerendum est an-
te omnia Dei honor, & nominis eius
exaltatio, & sanctificatio. ¶ *Et haec om-
nia adijciuntur vobis.* Id est, secundo
loco, & vt sic dicam, accessorie quaerenda
sunt. Sed hoc tacuit pro sua
sapientia, vt trahens veluti ad alterum
extremum, deducat ad mediū.
Et verè adiectio à Deo pendet, qui
reliquit plus velle nobis, quàm exequi.
Et loquitur de quaerendis bonis propter
nos, vt diximus: idè non meminit de
honore Dei primo quaerendo, qui ad regnum
reducitur. Et maximè curantibus salutem
proximi, & euangelizantibus est hæc
promissio necessaria. Temporalia autem
non dantur pro mercede, quæ integra
manet in cælo: nec propter hæc facienda
sunt bona spiritualia; & ob peccata terra
redditur sterilis, & bona eius deficiunt.
Cum verò nos maximè diligere debeamus,
atque adeò maximum bonum nostrum: debemus
etiam de illo, quia finis est, quadoque
actu cogitare, & bene deinceps operari
propter illum, licet actu non semper cogitemus.
Expedit tamen frequenter cogitare, vt
animus premio expectato inardescat, & accendatur,
& superet difficilia, & ardua: quæ secundum
se, cum dicant repugnantiã, non

sunt appetenda, nisi quatenus finis
est dulcior, quàm illa sint molesta.
Quia tamen Deum plus nobis ipsis
iubemur diligere, melius operari debemus,
vt ei placeamus, quàm ob gloriam
cõparadam: quia maior charitas est
diligere Deum propter se, quàm di-
ligere nos ipsos, licet hoc charitati non
aduersetur. Voluntas siquidem Dei est,
vt nos ipsos, diligamus, & propter
gloriam operemur. Cõtra hoc Christi
preceptum peccant, qui primum
temporalia quaerunt, cum illis, de
quibus Poeta quidam ait:

*O ciues ciues, quaerenda pecunia primum est:
Virtus post numos.*

Vt qui beneficia, sacerdotia, ac abbatias,
nullum non mouentes lapidẽ, quaerunt:
deinde cum multis annis luxuriati fuerint
in Christo, ad seculum redeunt, renuntiat
beneficijs, & nube re volunt. Alij verò
quaerunt quidẽ regnum Dei, sed non iustitiam
eius, reddendo Deo, sibi, & proximo, quæ
debent; cum tamen nemo in cælo coronetur,
nisi legitime certauerit. Tertio, quaerunt
quidam iustitiã, sed non ob regnum Dei,
sed propter commoditatem temporariam:
vt qui alligati sunt Religionibus, quo
commodius victum, & vestitum, atque otium
consectari valeant: similes boui, & asino
propè Christum in praesepi positum
alligatis. Postremò mudus dicit: *Quaerite
regnum huius seculi, & diuitias, & ultro
vobis adijciuntur iustitia, & salus.* ¶ Sed
caueant ne isti seducti aliquando audiant:
*Recepisti bona in vita tua. Standum ergo
verbis Christi, dicentis: Quærite ergo primum
regnum Dei, & iustitiam eius: & haec omnia
adijciuntur vobis.*

Huic autem Christi amplissimæ promissioni
non repugnat, quod interdum Deus quibusdam
sanctorum permiserit, etiã vsque ad mortem
fame, & nuditate perire, & etiã quoque
nunc permittat: quia non promittuntur hæc
bona fortunæ, nisi quatenus virtutis sunt
adiumenta. Proinde cum ea subtrahit, quia
sic expedire salutem nostram iudicat, non
facit irritam suam promissionem, sed alia
ratione eandem salutem eorum curam gerit:
qua ratione

Horæ epistolæ lib. 1. epistolæ. 1. circa mediam.

Quatuor genera hominum regnum Dei primum, & iustitiam eius non quaerunt.

2. Tim. 2.

Omnes isti quid tandem assequuntur.

Luc. 16.

Regnum Dei primum, & iustitiam eius quaerentibus si cetera adijciuntur necessaria, quid sanctorum aliqui ex tremis permittuntur inedia laborare?

Solutio: hoc Christus paulo ante sanctificationem nominis Dei, prius, nunc contra regnum Dei primum decet se querendum.

Matth. 6.

Altera solutio.

Augus. loco idè.

Quid est: Et hæc omnia adijciuntur vobis.

Temporaria bona Christi adijcienda nobis, non reddenda cur dixerit.

De summo bono nostro quatenus expediat nos esse sollicitos.

& homo cum iumento suo cibaria subtrahit, quod sic illi expediat, non
deserit illud cura sua, sed potius curam
eius agendo id facit. Proinde in eiusmodi
generalibus Dei pollicitationibus tacita
subintelligenda est conditio, quantum id
saluti vestrae conueniat. Et ita similes
Scripturae loci veniunt explicandi, vt illi:
*Non vidi iustum deuelictum, nec semen eius
quaerens panem: inquirentes autem Dominum,
non minuentur omni bono: & Non est inopia
timentibus eum.*

Quæ similes huic promissiones Diuinae de necessario victu tribuendo conditionem habeant annexam.

Psal. 36.

Psal. 33.

Ibidem.

Luc. 12.

Cur Apostolos Christus gregem pusillum nominauerit.

Post hæc verba subiungit Lucas: *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. Vēdite quæ possidetis, & date elemosynam. Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem, in cælis: quod fur non appropriat, neque tinea corrumpit. Vbi enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit.* Non sunt hæc obscura, aut
difficilia: ad Apostolicum enim cœtum, aut
ad vniuersos discipulos Dominus sermonem
dirigit, qui numero pauci erant: & propterea
gregem pusillum vocat, exhortando illum ad
confidentiam collocandam in Deo. Noli ergo
timere, grex, etsi pusille, etsi coram mundo
contempte. Solet enim mundus pro infanis,
& abiectis habere eos, qui magna non ambiunt,
& ad summa non suspirant. Nolite ergo timere,
sed fide potius Patri vestro caelesti: quod autem
illi semel placuit, amplius displicere non potest,
modo fidem seruaueritis, & spem vestram in eo
collocaueritis, & obedientiam legi eius
praestiteritis. *Sic enim complacuit Patri vestro
dare vobis regnum.* Nam etsi ad illud non
praedestinauerit obmerita nostra, non decreuit
tamen sine merito obedientiæ, & patientiæ
nostræ regnum tribuere. Ita ergo complacuit
dare regnum, vt simul etiam merita illius
assequendi. Et qui dabit, & communitabit
regnum, non denegabit quæ minora sunt, quæ
adijciuntur. Ac subdit: *Vendite quæ possidetis.*
Tantum abest, vt diuitiæ vobis quaerendæ sint;
vt quod habetis, vendi expediat. *Quæ possidetis,*
inquit, Ne dicerent,

Voluimus prius recuperare quæ nobis
ablata sunt: & tunc ea vedemus, erogabimusque.
Liberat eos hac molestia: quæ possideant,
admonet vendere: nam de cæteris ablatis iam
dixerat: *Et qui aufert quæ tua sunt, ne
repetas.* Et concludit: *Vbi enim thesaurus
vester est, ibi & cor vestrum erit.* Perpetua
ergo in cælis est benefactorum memoria,
ac incorruptibilis thesaurus. Et addit duas
rationes, cur merito non magnificere debeamus
fluxas diuitias huius mundi, quod diuitiæ
multos habeat infidiatores, vt aut nunquam,
aut raro seruari tuto queant. Infidantur enim
diuitijs fures, tinea & rubigo, & tam
externos, quàm domesticos hostes habent:
& vbi maximè seruentur ab externis, certe
à tinea, & rubigine seruari nequeant.
Altera causa est, quod non solum cura
nostra inanis est, sed etiam noxia, & pernicio-
sa: hæc autem cura remoratur nos à cura
animæ nostræ, ita vt non possimus satis
custodire temporalia, & interim amittamus
aeterna. Hoc enim significat: *Vbi thesaurus
vester est, ibi & cor vestrum erit.* Sequitur
Matthæus: *Nolite ergo solliciti esse in
crastinum: crastinus enim dies sollicitus
erit sibi ipsi, sufficit diei malitia sua.*
B. Hieronymus ad Amadum scribit, crastinum
in Scripturis futurum tempus significare,
iuxta illud Gen. 30. *Et respondebit mihi
cras iustitia mea:* & Iosu. 22. *Cras dicent
filij vestri filijs nostris, &c.* Et ita crastinum
vocat tropo Hebræo non ita superstitiose
ad literam ea, quibus cras vendendum est,
aliõ qui cur habuisset ipse Dominus
loculos, nisi vt doceret quandoque id
licitum esse? quia etsi mendicaret, quandoque
tamen oportebat immorari plus in vno loco,
& non inueniret: praesertim cum neque
cum pecunijs ei dati sint cibi Luc. 9. clauden-
tibus portas Samaritanis. Cur etiam
mulieres ministrantes de facultatibus, vt
se sequerentur, permittebat? Cur Apostoli
item pretia praediorum accipiebant? Apostoli
ministros instituerunt mensarum: pro
uisionem pro fame ab Agabo propheta
praedicta fecerunt, collectas

Luc. 6.

Prima ratio Christi cur debeam sperare diuitias.

Secunda ratio diuitiarum contemptus.

B. Hieronj. episto. 147. tom. 3. Solliciti esse in crastinum. Gen. 30. Iosu. 22.

Ioan. 12. & infra 13.

Luc. 9.

Sup. 8. Act. 4. Infra 6.

Infra 11.

pro pauperibus Ierusalem apud Gētes instituendo. Quia enim opera habent sua tempora, & opus nō bene fit nisi præcogitatum, habebit etiam sollicitudo sua tempora. Ergo sollicitudo de futuris nūquam in posterum tanquam de præsentī necessarijs, vana est, vt ostendit ille, qui dicebat; *Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: vel de necessarijs pro aliquo tempore, sed quæ non possunt inuare pro tempore, in quo est sollicitudo, vt de vindexia in mense, vel quæ possunt fieri, sed æquè bene possunt, vt nūc, vt emere calceos per annum ante iter peragendum. Si autem in posterum haberi nequeūt tam promptè, bona est sollicitudo de futuro: vt ædificaturus turrim, prius debet esse sollicitus de sumptibus. Atque ita in magnis rebus omnibus apparatus quidam debent præire, atque aded in quotidianis expensis, propter quas Christus oculos habere decreuit. Ioseph pro septem annis futuræ famis prospexit sibi, in arboribus multa frumenta recondendo. Mittit nos Spiritus sanctus ad fornicam, vt eius exēplo discamus pro uidentiam: *Vade (inquit Sapiens) ad fornicam, d piger, & considera vias eius, & disce sapientiam: quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec Principem, parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat. Cuius exemplum Poëta refert: Paruula (nam exemplo est) magni formica laboris Ore trahit quodcumq; potest, atque addit aceruo Quem struit, haud ignara, ac non incauta futuri:**

Et alius:
*Formica tādē quidā expanere magistra. Non ergo his verbis tollitur conueniens prouidentia; aliōqui non esset seminandum, neque sperandus fructus in patientia, nec laborandū, nec metendum vllō tempore anni: nec item laborandum vna ætate pro alia, nec diceret Dauid; *Ne proicias me in tempore senectutis: quum defecerit virtus mea, ne derelinquas me. Quia autē spiritualia sunt per se bona, semper**

intuigilandum pro eis Significat ergo crastinum, omne tempus, quod non exigit præsentem curam, quod magis prudentia, & sensu spiritali metimur, quàm certa traditione. Faciunt autem hanc prudentiam exemplum Christi, & Apostolorum, & Satorum, qui illos imitati sunt. *Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi.* Per prosopopeiam hoc dicitur, vbi labor homini competens tribuitur diei, in quo habendus est. Et sensus est: Tempus futurum inducet tempestiuam sollicitudinem, vt non sit necesse sibi anticipare, non tantum sine successu, sed etiam cū cruciatu. *Sufficit diei malitia sua.* Græcè est *malitia*, non *uoluptas*, scilicet afflictio, siue pœna, quæ more Hebræo dicitur malitia. Vnde Propheta; *Agam & ego penitentiam super malo quod cogitavi, vt facerem ei: & dies malus vocatur, quia in eo laboriosa mala occurrūt. Sensus ergo est: Sufficit cuique diei sua afflictio, & suus cruciatus, sine hoc quod de sequenti die duplicetur. Augustinus lib. 2. De serm. Domini in mont. existimauit, Christū nomine malitiæ significare voluisse cibum, & potum quotidianum, quo indigent homines: quia pœnam adfert homini post peccatum: at lib. 1. Retractionum, retractat, tanquam incautè dictum, cum non attēderet etiam primis hominibus in paradiso ante peccatum data fuisse alimenta. Sed posset sententia Augustini defendi: quia à peccato venit hæc anxia sollicitudo panis, qua cruciamur, quæ proculdubio ante peccatum, spontè terra omnia suppeditatè, minimè fuisse: quia ante culpam pœna non extitisset. Qui verò fabricandis ecclesijs, aut erigendis cœnobijs, & domibus hospitalibus, in quibus pauperes alantur, & curentur, in perpetuum incumbunt; nihil contra hanc Domini præceptionem peccant: quia non pro se ipsis solliciti sunt, sed pro Christi gloria illustranda, & proximorū inopia subleuanda: & talis sollicitudo studiosa, ac perutilis existit, & ad regnum Dei referenda est. Nisi fortè ita aliquis*

Crastinum in quem die nos esse solliciti non debemus.

Explicatur: Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi.

Quid illud: Sufficit diei malitia sua.

Jerem. 18.

August. lib. 2. De serm. Dom. in monte cap. 25. tom. 4. Idem lib. 1. retrac. cap. 19. tom. 1.

Gen. 1. Non ineptè cibum, potumque quotidianū ab Augustino malitiæ alicubi nominari.

Solliciti in crastinū qui minime reprehendantur à Domino.

Sollicitudinē in crastinum quam Dominus prohibeat. Luc. 12.

Quā permittat, nec damnet.

Ioan. 12. Gen. 41.

Prou. 6. Mira formicæ prouidentia.

Horat. lib. 1. Saty. sub initium.

Quid si omnem in futurum sollicitudinē de victu, & vestitu Christus adimeret? Psal. 70.

Quanta erit Deo cura de nobis de eius bonitate bene sperantibus. 1. Pet. 5. & Psal. 36. & seq.

eiusmodi locis fabricandis afficeretur, vt interim pauperes præsentēs negligeret, & eos fame excruciarī, & interire lineret: nam tunc contra charitatem ageret, pia, & sancta loca exædificando. Discamus igitur, teste B. Petro, omnem sollicitudinem nostram proijcere in Deū, quia ipsi est cura de nobis: ipseque laborat persuadere ne laboremus, & solici-

tatur ne nos solliciti simus. Proinde oculos ad Deum attollamus, illi totos nos regendos, & pascendos committamus, qui ab eo expectamus æternam in mēsa Christi alimoniam, tribuente hoc nobis eodem Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre, & Spiritu sancto æternum imperium tenet in seculorum secula. Amen.

TRACTATUS LIX.

IN verba illa: *Nolite iudicare, & non iudicabimini: nolite condemnare, & non condemnabimini. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, &c. Matth. 7.*

Pharisæorum ad alios temere iudicandū mira propensio.

CVM hætenus insectatus sit Dominus Pharisæorū hypocrisin, eorū dolos, & simulationes detegēs: deinde contra auaritiā, anxiamque victus sollicitudinem disseruerit, in quo etiam maximè peccabant Pharisæi: iam aliud eorum vitium, & frequens quidem, & familiare reprehēdit. Erāt enim oculatissimi ad aliorum errata inspicienda, iudicādaque, atque seuerissimi in eis puniendis: cum interim ad grauissima ipsi scelera sua, ac flagitia talpæ essent, & conuientes. Videns ergo Dñs quā sit graue, & periculosum, alios iudicare, & quā frequenter in hoc omnēs incurrant, quāque improbis modis, ided hoc magnum præceptū de non iudicando subiecit. Ac postquam docuit mentem nostrā à Deo nō diuidere ob rerum temporalium sollicitudinem, docet ne id fiat ob extraneam, & superfluam curā proximī, eum iudicando: quod fieri solet, cum videmus eum de externis curam agere, & sollicitari, vt auaros, qui odiosi existunt, sicut liberales amabiles. Vel sanè dici potest, Euangelistas in recensendis Christi factis,

& dictis id tantum spectasse, vt & doctrinæ, & vitæ ipsius imaginem aliquam nobis proponerent, ex qua illum esse Christum Dei Filium, & quæ vita digna Deo nobis tradenda sit, agnosceremus. Hinc vniuersa eius verba, & quo ordine, & tempore dicta sunt, profus neglexerunt. Idcirco Dominus in hoc sermone multa dixit: alio etiam ordine, quàm alij Euangelistæ enarrarunt, & quæ forte quædam miscellanea continet, quæ difficile est ad certum ordinem redigere, aut quomodo cum superioribus cohæreant, intelligere, nisi velimus violentas rationes excogitare, & modos absurdos. Atque hæc de scopo.

De litera, aduertendum est, vbi dicitur, *Nolite iudicare*, Græcè haberi: *Mē xpiuere*: vbi Euthymius admonet, iudicare hīc, nihil esse aliud, quàm condemnare. Et Theophylactus: *Non reprehēdere*, inquit, *prohibet, sed cōdemnare*. Sic ille. Vnde quod in Vulgata editione legimus, *Nolite cōdemnare, & nō cōdemnabimini*, videtur nō esse de textu, sed ab alio aliquo interpretādā gratiā fortè in margine

Quid, Nolite iudicare, & non iudicabimini? Euthym. in Matth. Theophylactus ibidem. Illud quod sequitur: Nolite condemnare, & non cōdemnabimini, an sit & textu, necne.

Huius præcepti de nō temere iudicandū necessitas.

Altera ratio ordinis ab Euangelistarū more.

Hilar Can. in Matth. August. lib. 2. c. 18. initio.

Luc. 6.

Iudicet proximum, & cōdemnet quis.

Dominū hīc forensē seu civile nō prohibere iudicium.

Act. 5.

1. Cor. 5.

Rom. 13.

Matth. 23. & Luc. 11.

Non etiā iudicium rerū priuatū prohiberi.

adiectum, postea in textum irrepit; cum tamē nec in codicibus Græcis, nec in vetustissimis exemplaribus Latinis habeatur, neq; ab Hilario, neq; ab Hieronymo, neq; Augustino legatur in Commentarijs, sed simpliciter dicatur; Nolite iudicare, & non iudicabimini. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Quanquā etiā dici posset, hæc verba, Nolite cōdemnare, quæ proxime sequuntur, Nolite iudicare, ex Lucæ. c. 6. huc esse transuēta: & siue hīc habeatur, siue non, exponenda sunt, quia in textu Lucæ habentur. Et possunt ambo illa in eandē sententiam accipi, vt propter inculcationem, & declarationē bis idē dicatur: vel possunt in diuersam sententiam capi, vt cōdēnatio posterior sit, & grauior iudicio. Iudicat enim proximum, quisquis eius facta in peiorem partem interpretatur; cōdemnat verò, qui proximum diris deuouet, & fratrem filium diaboli vocat, aut dicit, Hic dignus est, qui corpore & anima quā citissime pereat.

Iam verò diligenter inuestigandū est, quale sit hoc iudicium, quod Dominus prohibet. Nam qui dicit: Nolite iudicare, vt non iudicemini, manifestē peccatum admitti in iudicādo testatur. In primis igitur nō hīc loquitur Magistratibus, aut hominibus in potestate constitutis à Deo: nam Petrus in Ananiam & Sapphirā sententiam mortis pronuntiauit, & Paulus in Corinthium incestuosum sententiam excommunicationis tulit; & commendat potestates seculari iudicantes, & vsum gladij exercentes in vindictam malefactorum, laudem verò bonorum; & Dominus toties cōdemnauit Phariseos, dicēs; *Va vobis Scribae, & Pharisei hypocrite.* Loquitur ergo priuatis, qui temerē intus, & arroganter verbo proximos iudicant. Deinde non est hīc sermo de iudicio rerū etiam priuato: quia non attenditur in eo bonum, vel malum rerum ipsarum, quibus neq; nocere possumus, neque prodesse: sed tantum spectatur bonū intellectus, vel malum, id est, verum, vel falsum;

ideo non debemus in melius interpretari. Tertio, non intelligit Dñs de iudicio personarum ex experientia procedente, cum res est euidentia vel signa violenta, modò tantum intellectū iudicemus: quia id rerum iudicium est, nō personarum, de quo Dominus, *A fructibus eorū cognoscetis eos;* & *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint:* quod sine iudicio non fit. Quarto, nō prohibet etiam correptionem fraternā, quam ipse instituit, & fieri mādauit: sed debet esse notum, & euidentis delictum, de quo proximus est corrigendus. Nec quinto item tollit candidum de personis iudicium, etiā si ex leuibus signis colligatur, tamen si quandoq; errer: nā talis error pœna potius esset, quàm culpa: nisi fortē quis manifestē malū, consultò bonū esse iudicaret. ¶ Solū ergo prohibet, ne Phariseorum more iudicemus, curiosius obseruando aliena dicta, vel facta, ea quæ recta etiā sunt, calumniantes; dubia in deteriorem partem interpretantes; exaggerātes quæ leuia sunt; deniq; si quem viderimus in grauius aliquod crimē prolapsū, magis hoc agētes vt perdamus, quàm vt sanemus. Quæ omnia iudicia ex eo proficiunt, quod deest illis charitas, quā Paulus dicit malum non cogitare. Porro à temerario iudicio meritò abstinendū est: tum quod conueniat vnumquēq; sua dicta & facta diligētius excutere, atque in his suos lapsus, & defectus perspicere, vt non libeat aliena obseruare curiosius, vel carpere: tum quod fraternę charitatis sit aliena vitia occultare, eaq; extenuare, dubia verò candidē interpretari: tum deniq; quod agnoscere se debet proximi sui conseruum esse, nō iudicē: & ideo iniuriam Deo facere, cuius munus sibi vsurpat. Ad quod respiciens Paulus, dixit; *Nolite itaque ante tempus iudicare, quoadusque Dominus veniat:* & Iacobus, *Qui detrahbit fratri, aut qui iudicat fratrem suum, detrahbit legi, & iudicat legem.* Sed vt hæc plenius explicentur, aduerte, esse posse duplex iudiciū, vel rei, vel personæ.

Matth. 7. 1. Ioan. 4. Quod neque fraternā correctio prohibetur.

Matth. 18.

Non etiā simplex seu candidū de personis iudiciū tolli.

Temerarium tātummodo iudicium prohiberi.

Iudicia temeraria vnde sint.

1. Cor. 13.

A temerario iudicio cur nobis abstinendum sit.

1. Cor. 4.

Iaco. 4.

Duplex est iudicium, rei & personæ.

Rem

Esa. 5. Iudiciorum iudicia temeraria quæ nam illa.

Ioan. 5.

Matth. 15.

Rom. 14.

Qualia ferē hereticorum iudicia.

Iudiciū personæ quod, & quoruplex

1. Cor. 4. Quid, Ante tempus iudicare.

Vnde stemus.

Rem iudicamus non sine peccato, cum, quod bonum est, malum esse iudicamus; aut quod malum est, iudicamus esse bonum; aut saltem quod est indifferens, in alteram partē trahimus: in qua re qui errāt, perniciose errant, quia est error in dogmate, de quo: *Va qui dicitis malum bonū, & bonum malum.* Iudicabant Christum Iudæi, quod solueret Sabbatum; sed insipienter, ac superbē, nolentes intelligere: iudicabant ipsum, & discipulos, quod illotis manibus manducarēt, quasi quod intrat in os, inquinaret hominem: iudicabant postea Gentes ad Christum cōuersas, quod ederent prohibita in lege: hic error nō erat perniciosus, donec per Christi legem declaratum est, sublatis esse ceremonias: ac proinde qui Apostolicas iudicabant traditiones, non erant sine peccato. Hinc Paulus reprehendit Romanos, & admonet, dicens; *Qui non manducat, manducantem non spernat. Deus enim illum assumpsit.* Talia sunt multa hereticorum iudicia, qui illicitum censent quod licet, vel licitum, quod non licet: vt, vxorem accipere Sacerdotem; edere carnes omni tempore. Et hi hoc pacto iudicantes de re, in personam iudicant, hoc est, in Ecclesiā, & Spiritum sanctum eius rectorem. Secundū, est iudicium personæ, & hoc pluribus modis, in primis, quia iudicatur persona, non ob factum malum, sed ob mētem, hoc est, intentionē, quam sæpē non credimus bonam: vt si quis iudicet eos, qui ieiunant, vel dant elemosynam, id facere ob inane gloriā. Contra quos Apostolus ait: *Nolite ante tempus iudicare* (id est, in via, quando dubia non sunt nota) *quoadusque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* id est, intentiones in cordibus delitescētes. Deinde iudicatur persona à nobis ob aliquod delictum, nō verò iudicio, quoniā sine misericordia, ignorantēs tētationes diaboli, & passionis impetum, nec attendētes ad nos ipsos: qui si fortē stamus, non cogitamus tamen quod non stamus ex

nobis, sed ex gratia, & protectione Dei. Hinc Apostolus ait: *Considerans te ipsum, ne & tu tenteris.* Talis fuit Simon Phariseus, qui (vt dici solet) vna fidelia duos parietes inalbauit, qui dixit in mente sua: *Hic si esset Propheta, sciret vtrique, quæ, & qualis est mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est.* Christum enim Prophetam esse inficiatur, & mulierem admirabiliter conuersam, & iam mundam, peccatricē iudicauit. At minus venit excusandus ille alter Phariseus, qui vniuersum orbem iudicabat, & insuper descendens ad publicanum errantem, cōdemnauit eum: quo iudicio d̄ semetipso, & fratre, oratio sua facta est sibi in peccatū. Tertio est aliud quoddā de insigni aliquo peccato iudicium, in quod nō pauci incidunt, qui iam actum esse de fratre suo putant; iamq; cōdemnatū, tanquam lata in eum sententia, de quo; *Nolite cōdemnare, & non cōdemnabimini.* Quæ arrogātia immisericors est: audet enim sibi arrogare quod Dei est, nēpē iudicium, & in peiorē partem damnationis inclinat, non liberationis, quod nascitur ex misericordia. Et est sermo de iudicio, id est firma, & certa sententia cōdemnationem fratris ferente. ¶ Suspiciari autem, & opinari, cum abest inuidia, & superbia, nec deest suspiciandi, vel opinandi ratio, sine peccato est: & hoc modò ferē iudicat sancti. Nec his obstat quod Paulus iubet facere iudicium, & Dauid dicebat; *Feci iudicium, & iustitiam;* & Michæas inter ea quæ Dominus requirit, vnū illud censet, facere iudicium. Sed dicendum est, quod textus hic loquitur de iudicio cōdemnationis in proximum: Prophetæ verò & Apostolus exigunt iudicium, quo iudicamus nos ipsos, id est, vt agnoscamus quid sumus ex nobis, nimirum malitia ipsa, & prauitas; & vt tales nos cōdemnemus, & quid sumus ex Deo, & hoc humili corde confiteamur.

Malū de proximo iudiciū ex tribus ortitur.

Gali. 6.

Luc. 7.

Pharisei duo Euāgelici iudices temerari.

Infra 18.

Tertio quoddā iudiciū genus his verbis damnatū à Domino: Nolite cōdemnare, & nō cōdemnabimini.

Matth. 7.

Sanctorum quale soleat esse iudiciū.

Paulus & Prophetæ vt iubent quod Dominus fieri iudiciū vult.

1. Cor. 6. & 11.

Psal. 118. Michæa 6.

Tom. 5.

Ss 3

quis

Ecclesi: 10.

2. Reg. 16.

Iudicium illud quando leue, quando sit mortiferum.

Tertia radix iudicij mali de proximo.

An dubia de proximo iudicio sint se per in meliorem partem interpretanda.

quis prauus est, & similes alios putat. Ait quippe Salomon; sed & in via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omnes stultos estimat: Vel quando prouenit ex eo, quod male affectus est, quemadmodum Semei erga Dauid, quem maledicebat, & vocabat virum sanguinum, & virum Belial, cum ipse odio, & liuore contra Dauidem grauius multo peccaret. Na quemadmodum ex dilectione ad nos ipsos boni esse, & haberi cupimus, & bona de nobis credimus; ita de illis, quibus non sumus bene affecti, facile malum credimus.

Quod si signa quae videmus tam leuia sint, vt dubitationem non ingerant, & adhuc tamen quis dubitet, venialis est lapsus. Si vero consensus est de malo veniali, rursus venialis; si de lethifero, lethalis. Si procedit ad puniendum, grauior culpa est. Malum etiam est, quando in certis etiam peccatis aliqua persona odio habetur, vel despicitur, vel abijcitur, vel damnatur, eo quod non habemus eam potestatem. Et cum leuia signa sunt, specialis proximo iniuria irrogatur, quia contemnitur: quando etiam in dubijs vel non suspendimus iudicium, tenedo illa signa non concludere, quod securius est, vel cum no accipimus in meliorem partem (quia sine causa contemnitur proximus) cum idonea culpa non sit. Ideo etiam in publico iudicio, quando vtrinque sunt pares rationes, liberandus est reus, & nisi certis in rebus ad ea, quae raro accidunt, leges non adaptantur. L. Nam ad ea. ff. De legibus. quanto ergo magis in iudicio priuato?

Quoniam vero iudicium de contingentibus non perficit directe intellectum, sed voluntatem: praestat bene eligere iudicando bonum; licet error incurratur in talibus. Si autem adhibendum est remedium malis aliquibus quae timetur: tunc debet interpretari id quod peius est, ad hoc vt firmius remedium adhibeatur. Na si in meliorem partem interpretemur, scilicet paruum esse periculum, de paruo remedio prospiceremus, &

posset accidere malum grauius, de quo non fuerat iudicatum: idcirco poni debet peccatum, ac si actu iam esset, vel futurum esse timeretur, no autem illud diffiniri: alias periculum esset, & remedium congruum non adhiberetur. Hinc Iob timebat, dicens; Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. Est ergo temerarium iudicium, quod hic prohibet Christus, quod plerunque aut ex superbia, aut ex odio prouenit. Nam vt in iudicio forensi, siue civili, rei malefacta diligenter perquiruntur, deinde ipsi reo proponuntur, tertio etiam alijs publicantur, demum per sententiam ob malefacta condemnatur: ita prauus Christianus quispiam, qui iustitiae laudem venatur, aut odio torquetur, facta proximi scrutatur, no vt consulat, sed vt perdat, ac traducat: & plerunque satis est illi inter multa benefacta vnum aliquod malum inuenire, ac illud ad traducendum arripere, & benefacta negligere: deinde deprehenso errato proximi gaudet, & acriter arripit: nec hoc satis est, imo & alijs peccatum fratris palam facit, vt sic illi opinionem bonam adimat, sibi autem iustitiae laudem vendicat: postremo damnat proximum apud se, & apud caeteros.

Subdit Dominus. Et non iudicabimini (siue vt apud Lucam Graece dicitur) vt non iudicemini. Intellige de iudicio Dei contra peccatum temerarij iudicij commissi in proximum. Nec odio vos habebit Deus, quia etiam sine laesione prouidentiae eius non potest quis alterum iudicare, quod est illi honorem tollere: non permittet quandoq; vt ab alijs iudicemini. Sed hoc in vniuersum non est verum. Imo cum Christo sui iudicantur, & odio habentur; cum tamen alios no iudicent. Nihilominus de censoribus facile alios iudicantibus, in penam permittit, vt hic iudicentur, & honorem amittant, qui in opinione consistit. Et quia eiusdem charitatis, ac similis praemij est non damnare proximum; aut proximi dicta, vel facta, & peccati in se fratri ignoscere,

Iob. 9.

Temere & male proximum iudicas, agit quatuor.

Luc. 6. Non iudicantes, quomodo non iudicentur a Domino.

Temere iudicantium pena. Honor quo consistat.

Ibidem. Quid est: Dimittite, & dimittimini: Date, & dabitur vobis.

Etusmodi promissiones quo sensu accipiendae sint.

Matth. 7.

Matth. 19.

Prou. 28. Alter sensus illorum Domini verborum congruentior. August. lib. 2. De serm. Domini in Mo. c. 28. 29. et seq.

Chrysof. in Matth. homil. 24. tomo 2.

Matth. 6. Vtraque possententia consistere.

atque ob indigentiam aliquid postulanti dare; ideo bene apud Lucam sequitur: Dimittite, & dimittimini: Id est, Remittetur vobis. Date, & dabitur vobis. Quae promissiones referri possunt ad homines, in hunc sensum: Ne iudicetis alios, ne & ipsi vicissim iudicemini ab hominibus, & sic de reliquis. Cui sensui consonat quod subiungit Lucas: Mensuram bonam, & confertam, &c. dabunt in sinum vestrum: vt ita Dominus auocet a prauo, & temerario iudicio ea ratione, ne nos quoque illud experiamur, quod suapte natura res ingrata sit, & permolesta omnibus, sua ab alijs curiose vestigari, & finitrem accipit: tunc cum istae promissiones non sint in vniuersum verae, per eas intelligimus Dominum rudibus & vulgaribus sic locutum, quod vt plurimum sic fieri soleat. Qui enim facile se, vel in remittendo, vel in dano exhibet, ei vt plurimum vicissim remittetur, & dabit, ac benefiet ab alijs. Vt omnia quaecumque voluerimus, vt faciant nobis homines, & nos faciamus illis. Et cum similes in Scripturis promissiones, vel locutiones occurrunt, in quibus bonum, vel malum temporale obuerturum praedicitur: intelligenda sunt no quod semper eueniat, sed vt plurimum, vt illud centuplum accipiat in hac vita. Et Salomon; Qui dat pauperi; non indigebit. Sed certe praestat Augustini, & Chrysofomi expositio, & aliorum veterum Patrum, qui eiusmodi promissiones ad Deum referunt, vt sit sensus: Nolite condemnare proximos, & no codenabimini a Deo. Remittite quae alij in vos admiserunt: & remittet vobis Deus peccata vestra. Date indigentibus, & vicissim dabit vobis, quae petieritis ab eo. Vel fortassis conuenientius est, vt vtraque expositio simul retineatur, vt sit sensus: Nolite alios iudicare, vt & aliorum iudicium effugiat, & saltem seuerum illud Dei iudicium no experiamini.

Subdit Lucas: Mensuram bonam, & confertam, & coagitata, & superfluentem dabunt in sinu vestrum. Mensura materialis est bona, id est, liberaliter iu-

sta. Secundo conferta, vel, vt Graeca litera habet, pressa, quae magis capit. Tertio coagitata, vt vas plus capiat. Vltimo superfluentem, & in cumulum erecta. Quibus verbis metaphoricè a Domino describitur iusta, magnifica, ampla quoque, & in alios superfluentem bonorum operum merces. Sed qui sunt illi qui dabunt? nimirum homines iuxta priorem intellectum. Caietanus vero exponit; vestra bona opera, & merita, quibus redditur merces. Sed melius accipitur secundum Augustinum, iuxta illum loquendi modum, quo Luc. 16. dicitur de pauperibus, quod recipient vos in aeterna tabernacula: quia Deus propter illos, quibus beneficit, suo nomine recipit in sua tabernacula, & praemio amplo remunerat. Nec intelligat propter hoc quispiam, quod si homo desinit iudicare proximum suum, Deus ipsum non iudicabit: quia no iudicare, est deintegro non peccare; & tamen no per hoc quod quis noua peccata no committit, fit ei remissio praeteritorum, nisi adferat poenitentiam: vt docet Chrysofomus. Ideo sensus est: No iudicabimini de hoc peccato, scilicet iudicandi proximum: de omnibus tamen peccatis iudicabit hominem Deus, iuxta illud: Cuncta quae sunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato, siue bonum, siue malum sit.

In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Id est, si duro, & infamante iudicio cum proximo egeritis, durum, & infame iudicium subibitis. Deus enim iuste iudicando, tantum malum infert peccanti, quantum meruit iniustum iudicium. Quemadmodum iudex eius, cuius honor laesus est, causam agens, tollit ab eo, qui iniuriam intulit, & confert ei, qui est affectus iniuria: id est, Tollit ei, qui plus habet, & reddit ei, qui minus habet: atque hoc pro facultate sua, id est, praecipiendo, vt expensae reddantur vulnerato, non autem membrum quod non potest. Non ergo si iniquo iudicio iudicauerunt, iniquo iudicabuntur: nulla quippe iniquitas apud Deum: sed ita dictum est: In qua voluntate beni-

Quid illis Dominus verbis significetur: Mensuram bonam, & confertam; &c.

Qui dabunt eiusmodi mensuram in sinu nostrum. Caietan.

August. lib. 2. 99. Euang. c. 8. tom. 2.

Non iudicantes proximum, quale tantummodo iudicium euadat.

Chr. sofl. eadem homilia.

Ecclesiastes 12. & 2. Corint. 5.

In quo iudicio iudicantes iudicabuntur, dixit Dominus.

Rom. 3.

An semper iudicās, & ipse iudicetur.

In qua mensura mēsi fuerimus, remetiendum nobis, quomodo verum sit.

Diuina secū dum Theologos quanta vel in remunerando munificētia, vel in puniēdo indulgentia.

Cur Deus teporarijs pœnis reddat æterna supplicia.

August. tomo 2.

Hæc sententiæ: In qua mensura, id est voluntate, mēsi fueritis, &c. quid habeat incommodi. Idem tomo 5.

feceritis, in ipsa liberabimini: vel, In qua malè, in ipsa puniemini. Et ita: *In qua mensura mensi fueritis, remetietur: quod feceritis, patiemini:* Non ut si quis stūprum fecerit, hoc etiam patiatur: sed quod peccato isto fecit legi, hoc ei lex facit, id est: quia legem talia prohibentem de sua vita abstulit; auferat eum etiam ipsa lex de hominum vita, quam regit.

Et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Prouerbialis est figura, qua significamus, tale nobis repēdi iudiciū, siue à Deo, siue ab alijs, quale nos de proximo fecerimus, & in nostra esse positū potestate, mite ne an seuerū de nobis fieri velimus iudicium. Nā quia iudicium actus est iustitiæ, mensura dicitur æqualitatis causa. Et significatur, quod iudiciū nostrū erit ratio, vt homo remuneretur pro eo, si bonum est; vel puniatur, si malum. Quia etiam iudicium est quo alios metimur, mensura dicitur: & iuxta meritum, vel demeritū mensuræ, vel iudicij, homo est præmio, vel supplicio afficiendus. Cū verò remunerare supra merita, liberalitatis sit diuinæ, punire verò sit iustitiæ, non vltra, sed citra meritū: de hoc etiam loquitur. Sed quia nō infertur pro culpa, ex eo quod magis duret, vel delectet (Nam stat, grauius peccatum, vt blasphemiam, minus durare, & minus delectare, quā leuius, vt stultiloquium) sed pro offensa Dei, idcirco pœna tam diu durat, quam diu reatus: idē est æterna in damnatis, temporalis verò in ijs, qui expiante purgantur igne. Hinc Augustinus epistol. 49. in solutione quartæ quæstionis respondet calumniæ Gentilium ex his Christi verbis acceptæ, quod temporali peccato æterna inferantur supplicia, vbi per mensuram intelligit hominis voluntatem, in qua, iuxta quod mensurauerit sua facta, Deus reddit, vel præmium, vel supplicium. Sed sensus iste durior est, nec vulgari loquendi modo, vnde est desumptus, conueniens: quia per illum significatur beneficij, aut maleficij retaliatio: At verò libro 21. De ciuitate

Dei cap. 15. tractat hæc verba contra eos, qui ex ipso inferebant absurdum esse, supplicium impiorum esse æternum: Non attendunt, inquit, propter æquale temporis spatium, sed propter vicissitudinē mali, id est, vt qui mala fecerit mala patiatur, eandem dictam fuisse mensuram. Sic ille. Taxatur ergo pœna secundum grauitatem peccati. Et quia Deus infinitus est offensus, potest æterna taxari pro eo, qui manet obstinatus: ei verò, qui agit pœnitentiam, longiori pœna temporaria. Iustum enim est, vt etiam dolens puniatur pro offensione tanti Dei. Ex quo illud: *Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit; tantum date illi tormentum, & luctum.* Sensus est, Quantum offendit Deum glorificando se, & in delicijs existendo, tanto plēctite supplicio. Et quia peccata in infinitum variant, non expedit, imò nec certa ratione potest sciri suppliciorum varietas iusto illo Dei in iudicio.

B. Lucas hoc idem tractās cap. 6. quædam istis addidit, quæ succinctè sunt explicanda. Postquam enim dixit: *Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare, & non cōdemnabimini:* subdit: *Dimittite, & dimittentur vobis. Date, & dabitur vobis: mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & superfluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis.* Duo sunt, quæ in mutua hominum consuetudine frequenter versantur: vt quis alicui debeat, vel alterius ope egeat: quæ hinc memorantur à Domino: vt, scilicet debentibus nobis remittamus; & demus his qui indigent. Quod non solum de corporeis facultatibus intelligendum est, vt remittamus & demus; sed multo magis de spiritualibus, vt ignoscamus, si quid in nos ab aliquo est peccatum; & demus salutaria consilia, ac monita. Et quanuis hæc sponte naturæ facere debemus nosmetipsos cōsiderantes, qui & ipsi omnes ijs egere possemus: addit tamen Dominus præmium magnificū, dicendo; *remittetur vobis.*

Calumniæ dicentium iniquum esse impiorum æternū supplicium, ex voce mensuræ vt respondet Augustinus.

Apocal. 18. Expenditur illud; Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit; tantum date illi tormentum, & luctum.

Luc. 6.

Dimittere quid, & date proximis nostris debeamus.

Diuinæ magnitudo mercedis dimittentium scilicet, & dātū.

Mensura bona, & confertam, &c. vnde sumpta metaphora, & quorsum spectet.

Eadem quomodo mensura qua mensi fuerimus, remetiendū nobis est, si eam bonam, confertam, coagitatam, & superfluentem accepturi sumus.

2. Cor. 9.

Mensura bona cur dicatur à Domino, & confertam.

1. Cor. 3. Ioan. 16. Matth. 25.

Quis non nummum vnum remitteret, vt debitum mille talentorum sibi remitteretur? aut exiguam non largiretur pecuniam, vt centies multiplicatam acciperet? Hoc lex Evangelica pollicetur, & tanta bona tam multi negligunt comparare. Adiungit: *Mensuram bonam, & confertam.* Vbi omnes partes tangit, quæ videri solent, cū vberem mensuram facere quis vult. Cōfertunt enim tales, & concutiunt mensuram illam, vt amplius res quæ datur, residet, & magis capax fiat: quod vbi factum est, addunt cumulum, quantum capere illa mensura potest. Sub qua parabola Dominus non parcet, sed opulenter nobis remetiendum esse ostendit. Et sicut cū absque parsimonia metiri vis amico farinā, accumulās, concutis, & redundare facis: ita Dominus mensuram magnam, & exundantem dabit tibi.

Sed quod sequitur, videtur esse diuersum. Subdit enim: *Eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis.* Si eandem mercedem pollicetur, quomodo dabit bonam, & confertam & concussam, & exundantem? Dicendum est, appellare eandem mensuram, non æqualem: nā retributio, quam à Deo accepturi sumus, in finitibus partibus maior est quam nostra, cū æterna sit, atq; immortalis & immensa, nostra verò exigua, & temporaria. Sed eandem vocat pro eo, ac si dixisset: Si vos copiose, ac liberaliter dederitis, copiose item, ac liberaliter reddetur vobis. Si parcet seminaueritis, parcet & metetis. Si ex animo remiseritis, & propter Christum, verè remittetur vobis. Si fidei, & magis timore mūdi, quam amore Dei; fidei etiam remittetur vobis. Et licet mensura tam ad bonum, quam ad malum referri possit, magis tamē propriè ad bonum. Et fortassis mensuram bonam vocat, id est, magnā: quia vnusquisque mercedē accipiet secundum suum laborem. Confertā verò, quia gaudium erit plenum, in quod intrabunt, ita vt nullū sit desiderium vacuum in anima, quod non impleatur; nam de illis scriptum est:

Inebriabuntur ab vberitate domus tua, & torrente voluptatis tuae potabis eos. Coagitata verò dicitur, propterea quod gloria animæ in corpus ipsum diffunditur, & sociū diuinæ illius fructio nis efficitur, quātum capere potest, ac si ageretur. Exundantem verò, siue superfluentē vocat: quod gloria cuiusuis beati in alios, quos suo aspectu lætificat, redūdet: & eorum merita in ipsis cumulatissimè remunerata ad nos etiam iuuados per viā meriti ex decentia quadam, & congruentia, & via precationis extendantur.

Sequitur in Luca: *Dicebat autem illis similitudinem, Nunquid potest cæcus cæcum ducere? nonne ambo in foueam cadent? Non est discipulus super magistrum: perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister eius.* Et si hæc verba aliud videantur esse documentum à superiori; sunt tamen qui hæc cum illis in hunc modum continuāt: Nōne alterum iudicans, & ipse eadem peccans, comparatus est cæco cæcū ducenti? nam si alium condemnās, & tu ipse in eadem incidis peccata, vterq; cæci estis. Et videris esse illi dux, eo quod condemnās, non es autem dux, quomodo enim ille à te ad bonum inducetur, cū & tu labaris? Non est igitur discipulus super magistrū. Si igitur tu, qui doctor videris, & dux, laberis; omnibus modis cadet etiam qui docetur, & ducitur. Sed in primis intellige has prouerbiales sententias, quas frequenter protulit Christus, & non tantum hinc, sed Matth. 10. & 15. & alibi, ad discipulos maximè retulisse, in quos à principio oculos conuertērat. Monet itaque, quanti referat eos attēte audire, & seruire quæ docētur: nam subiectos secuturos mores eorum, qualescūq; ipsi futuri sint, aut vt lux mundi facti alios illuminabunt, & in cælum introducent; aut vt cæci cæcos ducentes, in foueam inferni cadent.

Quod verò Prouerbij loco à Graecis iactatur, sæpenumero discipulos præstatiores magistris euadere: huic dicto Christi non contradicit. Hic enim

Psal. 35. Cur cogitata.

Quare superfluentem.

Matth. 15. Supra 10. et Ioan. 13. & 15.

Hæc similitudo, Nunquid potest cæcus cæcum ducere, & reliqua; quomodo cū precedentiibus cohereat.

Domini similitudines illæ quod tendunt.

Matth. 10. Infra 15. Ioan. 15.

Matth. 5.

Illud, Nō est discipulus super magistrū, quem sensum habeat.

enim dicitur, eum, qui sub alicuius magistri disciplina versatur, quādiu sub illius magisterio degit, nō posse magistrum superare, sed satis laudis assequi, si magistrū æquet. Nec enim effectus vincere causam suā potest: etsi interdū Dei munere contingat, vt discipuli à se magis instructi magistros vincant, & oues Christi sanctitatis prærogatiua superent pastores: quemadmodum Ioseph prudentia præcallebat Pharaonē, & Daniel diuinorum sapientia Regem Nabuchodonosor. *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides?* Cōtra ingenia penè omnium hominum inuehitur Dñs, qui ad vitia aliena, etsi parua, lyncei, & oculati sunt, & ad arguendum prompti, ad sua verò magna tāquam in tergimantica reposita planè lippī, & cæcutientes sunt: vt quidam Ethnicus dixit:

Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis,

Cur in amicorum vitijs tā cernis acutū? Et per festucas intellige minora peccata, quæ citò suscitantur, vt festuca à vento, vel citò igne comburitur, quæ aliquo modo turbāt intellectū: vt irā, vel avaritiæ, vel concupiscentiæ motus, sed qui nōdum crescit in odium, vel luxuriam, vel furtū: quia tunc fit trabs magna, quæ hominem excæcat, & veritatem iudicij tollit, vt inuidia, odiū, superbia. Hæc sunt, quæ magnum excæcarunt Angelū, & quotidie eorum corda, qui aut potestate, aut scientia sunt præditi, & alios præ se ipsis despiciunt, & iudicant, ab amore proprio sui ipsorum superati. Vt enim maius corpus oculo obiectum, quo minus perspiciat, obstat: ita peccatum, ne quis iustè iudicet. Et quia ad iudicia proni sumus; docet vbi iudiciū exerceamus, donec Angelos iudicemus. Debemus enim nos ipsos iudicare, & non alios. In quo grauius delinquūt laici reprehendentes religiosos, & cōtrā religiosi laicos. Significatur etiam, peccatum conscientiæ nocere non secus, atq; lignum durum oculum tangēs, illum offendit. Et quia

trabs in oculo esse non potest; perspicuè declarat, se non de oculo externo, aut corporeo, sed spirituali sermonem habere. ¶ *Aur quomodo dicis fratri tuo,* Id est, Qua facie, vel qua frōte: perinde enim est, ac si cæcus lippo viam monstrare vellet, aut si claudus vtrōq; pede, alium altero pede claudicantem, suis humeris gestare vellet. ¶ *Frater, sine, eijciā festucam de oculo tuo.* Hęc de correctione fraterna intelligenda sunt. Docet egregiè Theophylactus, Dominum his similitudinibus docere voluisse, eum, qui alios est iudicaturus, vel reprehensurus, debere ab ijs vitijs esse immunem, de quibus velit alios corripere. Priuatū enim vel ex odio, vel inuidia, vel vana gloria minorē peccatorem arguere, vel corrigere velle, malum est: imò etiam si ex desiderio salutis corrigeret, si eius peccatum maius notum esset ob arrogantiam & scandalum: malum perpetrat, quia vsurpat officium iusti. Si autem peccatum eius existit in cognitum, nec eius ipsum pœnitet, arrogantia est, plurimum sibi tribuēs. Quòd si est notum, & eius eum clāpœnitet; scandalum tantum est, non arrogantia: secus, si nota esset; & cōperta eius emendatio. Iudex autem, siue laicus, siue Ecclesiasticus, quicumque ille sit, ex officio iubetur corrigere. Audiui fuisse Sacerdotem quendam, qui cū magistratum gereret Ecclesiasticum, cū sibi dicendū ius esset cōtra scortatores, & adulteros, & similia flagitia; cœpit ad omnia, etsi enormia delicta cōnuerere. Qua de re admonitus à familiaribus, quid ista tam manifesta crimina contra Canones, & statuta Ecclesiæ nō puniret? Ne meo, inquit, iudicio cōdemnē me ipsum; qui similia patrare non desino. Is sibi persuaserat, neque se propter scelerā sua correptum iri à Deo, si ipse non corripere eos, in quos habebat potestati: quia hęc dicitur: *In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini* Verum non est hic sensus verborum Domini: quippe qui ob hoc ipsum cōstituit Apostolos, & Episcopos, dans eis cla-

Dicens fratri suo; Sine, eijciam festucam de oculo tuo, quid agere videatur.

Theophylactus in Matth.

Quò Christus tēdat his verbis parabolis.

An peccator vnus possit alium peccatorem arguere.

Iudicis cuiusdam Ecclesiastici min⁹ idonea, quòd peccatores publicos nō argueret, excusatio.

Publice, Præsertim peccatores qui debent arguere ex officio. Rom. 13.

Gen. 41. & seq. Dan. 1.

Quibus dictum: Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Horat. lib. 1. Saty. 3.

Videre festucam in oculo fratris sui, quid.

Esai. 14.

Ne iuste quis iudicet, quid obstat & impediatur. 1. Cor. 6.

Peccatū conscientie vt noceat.

Iniuste aliū corrigēs, cur hypocrita.

Secunda ratio.

Greg. 2. parte pastoralis cura. c. 2. initio, & lib. 1. epistol. cap. 24. sub initio, tom. 2. Quid est: Eijce ergo primum trabem, & tunc videbis vt eijcias festucam de oculo fratris tui. Quam grauius superiorū vitia.

Superioris de communi vitio alium corripientis qualis debet esse correctio.

ues Ecclesiæ, & Principibus gladiū, vt iudicent, corripiant, & puniant: qui si flagitiose viuant, habent iudicem Deū: si verò officio suo desint, inuitabilem irā Dei ea ratione duplicabunt, non de suis tantum peccatis, verum etiam de alienis daturi pœnas. ¶ *Hypocrita, eijce primum trabem de oculo tuo.* Hypocrita est, qui alienam personam induit: qui autem alium corrigit, debet esse innocens. Qui ergo, cū sit peccator, assumit personam corrigentis, iam non suā, sed alicuius innocentis personā gerit; ac p̄inde hypocrita est. Vel quia prætextu correctionis aliena vitia quidam norunt, cū reuera id agāt proposito condemnationis: nam si curādi fratris studio id agerēt, prius grauiora sua crimina curarerēt, cū magis seipsos diligere lege charitatis, quàm proximum, adstringantur. Vt igitur possint corrigere alios, emendent prius seipsos. Nec enim, teste Gregorio, bene manus illa faciem lauat, quæ lutum tenet. Eijce ergo primum trabem, & tunc videbis vt eijcias, id est, ad hūc effectū, vt eijcere valeas festucam de oculo fratris. Nunc autem si trabs superbiæ, & immisericordiæ sit sublata, bene, & legitimè videre poterit, vt eijciat. Quasi dicat: Primò nō videbas ad eijciendum, sed ad conuitiandum, & damnandum: at, remota trabe, vteris iudicio, & dilectione, cuius finis erit salus proximi tui, atq; lucrum, & Dei gloria. Adhæc idem vitium quod in laico est festuca, in Sacerdote, & prelato est quasi trabs, quia eius vita debet esse forma, & speculum aliorū: quare nec eius est alios reprehendere de vitio, quo ipse tenetur. ¶ Vbi nota, quòd talis correctio vix erit absq; peccato corrigentis, nisi ex dilectione faciat, & misericordia, & cum cognitione sui ipsius, & proposito se emēdādi: quod propositum etiam indicare debet, si nouerit is qui corripitur, peccatum eius; ne aliòqui scandalum patiat. Aio vix id fieri posse absq; peccato: quia sumere prouintiam curandi alios, ac interim se ipsum negligere;

superbia est, & arrogantia. ¶ *Eijce primum trabem.* Quia te magis debes cognoscere, quàm alterum: magis etiā te ipsum diligere lege Dei iuberis, quàm alterum. Maiora etiam delicta citius conspiciuntur, quàm minora: & vt plurimum ijs, qui non vident se ipsos, neq; cognoscūt, amarus se alijs, & seueros ostendere solent. Pulchra est sententia Ciceronis contra eos, qui in alios animaduertere volunt: ait enim Actione 5. in Verrem, initio: *Legem sibi ipsi indicunt innocentia, continentia, virtutumq; omnium, qui ab altero rationem vita repossunt.* Et Propheta: *Corripiet me, inquit, iustus in misericordia, & increpabit me:* quasi diceret: Iusti est peccatorem corripere; *oleū autem peccatoris non impinguet caput meum.* Frequentissimū est hoc vitium, haud conueniens ad reformandam Ecclesiā: nam præposterò ordine quisq; in alio vitia emē dare vult, se ipso neglecto. Hæreticus iactat abusus in Ecclesiā: Catholicus hæretico obiecat impia dogmata, & vitam minimè meliorem. Ostendit autem Dominus hoc loco, peccata festucis, ac trabibus comparando, quàm impatiens peccati anima nostra esse debeat, sanè quàm est oculus festucæ, & trabis impatiens. Res tenerrima, ac delicatissima est oculus, vt vel à minutissima re lædatur, & si læditur, lacrymas fundit: tenior tamen est anima, vt vel ab exiguo vitio incommodum patiat. Et vt trabs, & festuca vtraq; ad ignē nata est: ita peccata ad ignem inferni, nisi igne doloris, & pœnitentiæ in hac vita exurantur. Apostolus 1. Corinth. 3. agens de ligno, scēno, atque stipula, per illa metaphoricè peccata varia intellexit; maiora, minora, & minima, vt hęc Dominus per trabem & festucam. Est autē festuca, vt Augustinus sermo. De verb. Domi. interpretatur, initium trabis: nā trabs quando nascitur, prius festuca est. Græca tamen dictio est Κάροπος, quæ breuissimam ligni particulam significat, quæ rectè hęc opponitur trabi, cū festuca in priori sensu magis sit opposita arbori, quàm trabi.

Volens eijcere festucam de oculo fratris sui, cur primum trabem de oculo suo debet eijcere.

M. Tallius.

Psal. 140. Cuius propriū peccatorem corripere.

Quid hac festucæ, ac trabis similitudine Christus voluerit ostendere.

1. Cor. 3. Ligni, scēni, stipulae nominibus, quid significauerit Apostolus. Festuca vnde sit. August. sermo. 16. de verb. Domi. tom. 16.

Seipfos tantum, non alios temere, iudicantes, quid a Deo consequatur.

Contendamus ergo, ut diuina hæc iudicia amplectamur, & exosculemur, & humana, & temeraria iudicia omni diligentia vitemus, respiciamusque: nullosque alios magis iudicemus, quam nos ipsos. Hæc etenim iudicia certam nobis parient salu-

tem, atque incorruptum, & vniuersalem mundi iudicem nobis conciliabunt, & propitium reddent Dominum nostrum Iesum Christum, qui cum Patre, & Spiritu sancto summa potitur felicitate in perpetuas æternitates. Amen.

TRACTATUS LX.

IN illa verba: Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos: ne forte conculcent eas pedibus suis, & canes conuersi dirumpant vos.

Qualis hæc Domini doctrina: Nolite dare sanctum canibus, &c.

Vti cum præcedentibus cogereat.

Matth. 10. Altera cõnexionis ratio, sed min⁹ idonea quorundam, ac solida. Auctor oper. imperf. in Matth. homil. 17. sermo 2. operũ B. Chrysostomi. Matth. 5.

Ræstantissima est, & vtilissima hæc doctrina, & Ecclesiæ Doctoribus imprimè necessaria. Tradit enim qua ratione verbũ Dei dispensandum sit, & quibus mysteria fidei exponenda: rursus qua ratione Sacramenta, quæ ad hominem sanctificandum instituta sunt, quibusque legitimè, & cum fructu sint administranda. Nam qui artem in his distribuendis nõ tenuerit, officio pastoris, & prædicatoris satisfacere nequaquam poterit. Pulchrè autem, postquam præcedenti præcepto docuit vitare hypocrisin, odium, & acerbiter in iudicando, iam hinc docet obseruare prudentiam, & vigilantiam, ne videlicet per negligentiam, aut oscitantiam indignos admittamus ad Christianæ religionis mysteria. Non tantum ergo debemus esse simplices vt columbæ in iudicando, sed etiam prudentes sicut serpentes in dispensando verbo Dei, & Sacramento. Existimat Auctor operis imperf. Dominũ propterea hoc præceptum addidisse, ne Sacerdotes cogitarent, quæ Dei sunt, eis communicanda, qui in nos delinquant. Ac si dicat, Mandauit vobis diligere inimicos, & non iudicare eos, ac benefacere eis de bonis vestris corporalibus: non tamen de meis spiritualibus passim. Quoniam in natura

vobiscum communes sunt, & nõ in fide; & Deus carnalia beneficia dignis, & indignis gratis similiter præstat, nõ autem dona spiritualia. Hæc ille ferè. Sed magis ad rem dici potest, quòd cũ in præcedentibus docuerit, qui non debeant alios vel corripere, vel iudicare, vel docere; hinc iam tradit qui non debeant corripere, vel doceri, ne is, qui purus est, & trabem iam eiecit de oculo suo, putet se quosuis corripere, & docere debere, quos videt vitij quibusdam obnoxios.

Hanc autem tam excellentem doctrinam tradidit Dominus non aperiens verbis, quòd eius auditores tunc nondum essent capaces, quanquam suo tempore Spiritu sancto illis comunicato futuri essent: ac vt res sub metaphoris, & similitudinibus inuoluta, indignis celaretur, his autem, qui digni essent, maiori cum eorum animi voluptate, & iocunditate explicatè traderetur, & memoria retineretur. Duæ sunt ergo metaphora; altera de sancto non dando canibus; altera de margaritis non proieciendis in porcos. Sanctum illud est, quod est ab omni alio vsu femotũ, Diuinoque cultui mancipatum, quæadmodum templũ, altare, Sacerdos, & similia: qua ratione nihil est sanctius Iesu Christo, qui Sanctus Sanctorum, & Sanctus Dei in Scripturis

Proposita Christi doctrinæ ratio obscuritatis. Ioan. 10.

Sanctum quid sit.

Dan. 9.

appel-

Mar. 1.

Luc. 1.

Christi Humanitas quæ sancta.

Quæ duo ministeria fuerint Apostolis commissa. 2. Cor. 5.

Ibidem.

Quid: Nolite sanctum dare canibus.

Alter sensus congruetior.

Hiero. to. 9.

appellatur, & sanctum substantiuè ab Angelo nuncupatur, cum dixit ad Virginem: Quod enim nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei: hinc verò cum articulo dicitur Græcè ἁγιον, id est, illud, quod per se est sanctum. Nihil etiam est Deo magis consecratum, & dicatum, quam sancta illa Christi Humanitas, quæ Dei Verbo per vnionem hypostaticam in vnitatem personæ est coniuncta, Verbi que diuini vsibus, & ministerijs summè addicta, & applicata: ita vt ipse sit sanctum Dei Altare, sanctum Templum, sancta Hostia, sanctus Sacerdos. Cùm igitur ipse esset fons totius sanctitatis, & ab eo essent homines suo sancto sanguine redimendi, & doctrina sacrosancta instituendi, Apostolis duo ministeria tradidit, & verbi, & Sacramenti: de quibus Apostolus. 2. Corinth. 5. meminit, cum ait: Et posuit in nobis verbum reconciliationis: & iterum paulò antè: Dedit vobis ministerium reconciliationis: quod ministerium de Sacramento Baptismi, & Pœnitentiæ est intelligendum, quibus ex inimicitia peccati cum Deo reconciliamur. Et si ergo nomine Sancti tam Verbum, quam Sacramentum intelligi queant, quemadmodum etiam nomine Margaritæ: quia Verbum Dei sanctum est, hoc est, diuinum, non humanum, aut profanum, & ad mundandum hominem ab omni errore, & peccato accommodatum, & ad vsus Diuinæ gloriæ hominem mancipandum: & Margaritum pretiosum rectè repræsentare possit Sacramenta Christi propter pretium, & dignitatem quam continent; & ornamentum quod per illa, tanquam Margaritæ sponsæ Christi accedant, & hominem diuinæ gratiæ locupletem constituent, magis tamen sententia eorum placet, qui per Sanctum, intelligi volunt Sacramenta: & per Margaritas intelligunt Dei verba, siue Christianæ Religionis mysteria. In qua sententia est Hieronymus, qui in præsentem locum scri-

bens; ait: Sanctum; panis est filiorum. Non debemus ergo tollere panem filiorum, & dare eum canibus. Et infra: Non conuenit istiusmodi hominibus citò Euangelicum credere Margaritum; ne conculcent illud, & conuersi nos incipiant dissipare. Auctor Operis imperfecti in Matthæum: Sanctum, est, inquit, baptisma; propterea non est dandum, nisi iam fidem habentibus. Sancta est gratia corporis Christi, propterea illis solis danda est, qui iam per baptismum facti sunt filij Dei; & per impositionem manus. Benedictus panis sancta sunt, propterea illis porrigenda sunt, qui capaces facti sunt benedictionum per fidem. Item mysteria veritatis Margaritæ sunt: quia sicut Margaritæ inclusa cochleis posita sunt in profundum maris; sic & Diuina mysteria in verbis inclusa, posita sunt intus in altitudinem Scripturarum sanctarum. Sic ille. Quanquam si opposito modo interpretere per Sanctum, Verbum Dei, per Margaritas Sacramenta, vel vtraque voce, tum verbum, tum Sacramentum, vt quidam volunt, a sensu legitimo huius loci, vt puto, non aberrabis. Vnde Augustinus libr. 2. de sermone Domini in monte; ait: Sanctum est quod violare atque corrumpere nefas est, cuius vitique sceleris conatus, & voluntas tenetur reat: quamuis illud Sanctum natura inuolabile, atque incorruptibile maneat. Margaritæ autem quæcumque spiritualia in agni estimanda sunt, &c. Licet itaque intelligi, quòd vna eademque res, & Sanctum, & Margaritæ dici possit: sed Sanctum ex eo, quod non debet corrumpi, Margaritæ, ex eo quòd non debet contemni. Hæc illius est sententia. Per Sanctum ergo possumus intelligere Sacramenta; nam illa pura sunt; sacro sanguine Christi empta, puram gratiam continent, à puris ministris tractanda, à non nisi puro, & sincero corde accedentibus suscipienda, & denique ad sanctificandum hominem, diuinisque vsibus addicendum instituta. Verba autem Dei, siue mysteria regni cælorum rectè Margaritis comparantur: quia sunt pretiosissimæ, &

Matth. 15.

Auctor Oper. Imperf. in Matth. homil. prædicta. Baptisma, & gratia corporis Christi, & benedictus panis quibus danda tantum modo.

B. Ang. cap. 20. in prim. tom. 4.

Sanctum quid: & Margaritæ Augustino.

Sacramenta, Sanctum Diuina mysteria rectè Margaritæ, & conuenienter etiam intelligi posse.

Matth. 13.

Margaritas vestras, non autē, sanctū vestrū, Christus cur dixit.

2. Tim. 2. & Rom. vlt. & sapē a-lia.

Verbum Dei cur Apostoli inæquāliter dispensarēt.

Sacramentum dari, & Margaritæ cur proijci dicantur.

Canes, & porcos quare Dominus cōiunxit.

Leuit. 11.

utilissimę veritates ad ditandum, & ornandum animas, quę futurę sunt Christi sponsę, pro quibus comparandis debet anima omnia bona sua distrahere, vt docet parabola Euangelica de mercatore quęrentē bonas Margaritas. Delectant etiam mirificę huiusmodi Margaritę: quod crustis concharum integantur, & naris in profundo nascantur. Christi verò mysteria, & quę Euangelium tradit, varijs figuris, similitudinibus quę in Veteri Testamento obuelata continentur, & ex eo, tāquam ex profundo mari, a prestantibus piscatoribus eruendę sunt, & poliendę; vt Christi fideles ea impense ament, atque magnipendant.

Rectē autē, inquit, *Margaritas vestras*, & non, sanctum vestrum: quia etsi verbum, & Sacramentum ex Deo sint, & ab eo profecta, minus tamen habet minister in Sacramento, quā in verbo; quia in Sacramento nudum ministerium pręstat. Vnde & eodem modo quod ad substantiā attinet, porrigitur. In verbo autem dispensando, opus est labore, & industria, tum corporis, tum animi: adeo vt Sacramenta propterea non dicantur nostra, sed Dei; verba autem predicationis esse eius dicantur, a quo prodeunt. Hinc Paulus ait: *Secundum Euangelium meum*: & alio loco: *Sermo meus, & predicatio mea*, & quę sunt reliqua. Ex quo non vno, & eodem modo verbum Dei dispensabant Apostoli, licet eundem Christum, idemq; Euangelium predicarent: quia alio modo, & pro captu, & qualitate auditorum Spiritus sanctus eos agebat. Rectē autem sanctum dari, & Margaritum proijci dicuntur: quia Sacramenta cum sint signa sensibilia, dispensantur, siue dantur, verbum autem Dei, cum ore dispensetur, proijci dicitur: quia de corde depromitur, siue euomitur.

Iam explicandum est, qui sint illi, qui veniant intelligendi nomine canum, & porcorum: quę duo animalia erant immunda in lege Moy-si. Et nota, idcirco Dominum ea

coniunxisse (vt Petrus etiam illa coniunxit) & Poeta ethnicus Horatius ad Lollium dixit:

Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.

Canis apud Iudęos animal erat contemptissimum, & immundum coram Deo, eo quod nec diuidat vngulam, nec ruminet, & se ipsum sanguine oblectat, & foetidis cadaueribus pascitur. Vnde Deuteron. 23. dicitur: *Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis in domo Domini Detur: & Dominus non vult panem filiorum mitti canibus.* Et Salomon: *Qua communicatio sancto homini ad canem.* Est & animal iracundum, ac contentiosum; latratu etiam omnibus hominibus ignotis molestum, & morsu petens seligantes, & percutientes, irritantesve: & cauda hero suo adulari solitum. Habet etiam aliud vitium, vt cum sit animal vorax, facile vomat, & ad vomitum suum iterum redeat. Voce igitur canum intelligendi sunt infideles, qui animalia sunt immunda, nec apta ad sacrificium, nec ad esum, nisi ab infidelitate se spolient. Vnde Petrus in visione lintei videns quadrupedia, & animantia, dixit: *Absit, Domine, quia nunquam manducaui omne commune, & immundum.* Possunt etiam intelligi Hæretici voce canum, quia clamosi sunt, ac contentiosi, & veritatem agnitam latratu, & morsu impugnant: neque enim contenti verbis agere, aut scriptis maledicis atque mordacibus, sed etiam vi & armis ad hæreses disseminandas prorumpunt. Vnde Dauid suos, vel Christi hostes implacabiles, canes vocat: *Circumdederunt me*, inquit, *canes multi*: & rursum ibidem: *Et de manu canis vnicam meam.* De his etiam canibus Apostolus inquit: *Videte canes, videte malos operarios.* Valent tertio loco intelligi voce canum carnales, ac perfidi Christiani, qui etsi fidem retineant, ad eas tamen immunditias, & sordes, quibus in Baptismo, & Sacramento Pœnitentię renuntiarent, iterum redeunt, & tanquam

Deut. 23.

Eccl. 13.

Tertia ratio.

Prou. 36.

Quamobrem infideles, canes appellantur.

Ast. 10.

Hæretici quoque canes quā recte dicantur.

Psal. 21.

Philip. 3.

Canum etiam appellatione quibus cōpetat Christianis.

2. Pet. 2. Horat. li. 1. epist. 2. ad Lolli. prope initium.

Canis cur animal immundum in lege.

Deut. 23.

Eccl. 13.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Prou. 36.

Quamobrem infideles, canes appellantur.

Ast. 10.

Hæretici quoque canes quā recte dicantur.

Psal. 21.

Philip. 3.

Canum etiam appellatione quibus cōpetat Christianis.

2. Pet. 2. Psa. 116. Esa. 56.

Predicatorum quales canes, recte Propheta.

Leuit. 11.

Prima ratio, porcus cur sit animal immundum.

Herodotus Halycarna.

Secunda ratio.

Infideles cur porci nominentur.

Matth. 8.

Ibidem.

Hæreticos merito etiam nominari porcos.

Iidem quā Cynicos imitentur.

canes ad vomitum, vt dixit beatus Petrus. Tales etiam sunt illi, de quibus Propheta: *Canes muti non valentes latrare.* Nam pralati, qui Dominico gregi custodiendo deputati sunt, panis offa tanquam Cerberus incantantur, ne in dæmones, & peccata, tanquam fures, & lupos aiantrent.

Porcus verò, immundum est animal iuxta Legem, quia etsi diuidit vngulam, non tamen ruminat: vnde voracissimum est animal, nulli alteri rei, quā edacitati intentum: neque tamen gratum homini cibum porrigenti, aut glandes è quercu demittenti, quod vultum pronum gerat, & in terram spectet. Neque tantum Iudæis erat immundum ad esum, vel ad sacrificium, sed etiam Gentilibus. Nam Ægypti, Herodoto teste, suem, adeo spurcam ducebant belluam, vt si quis, vel transiens eam contigisset, contrauò properaret ad flumen, se pariter, ac vestem abluturus. Est etiam porcus, animal, quod in luto volutari semper gaudet, vt ea ratione immundus maximè a nobis censeatur. Et nomine suum possunt intelligi, vel infideles, qui tantum ad hæc præsentia bona spectanda, & fruenda se natos putant: vnde legio dæmonum expulsa à Christo ingressa est in porcos, per quos intelligo infideles, & eos qui Christum recipere noluerunt: quales Geraseni fuerunt, qui rogauerunt eum, vt à se abiret. Vel Hæreticos, qui vt in cœno volutatum & sordium suarum tutò quiescere valeant, hæreses constringunt ad suas prauas cupiditates, & lasciuias accommodatas: quales multi fuerunt nostro seculo, quorum quidam Cynicorum nomen non detrectarunt. Nam vt animal illud inuerecundum est, & palam venereo actui incumbit, ita ex illis plurimi non putarunt dedecus vllum esse, aut ignominiam, si post vota castitatis solenniter emissa, post professionem Religionis, & Ordines Sacros susceptos, effrontes atque impudentes publicè vxores duce-

rent; dogmatizantes, grunientesque, sancta esse connubia, & matrimonia immaculata; quę tamen sunt obscenę, & propudiosę scortationes; atque vt Comicus dixit: *Quas credis esse has, non sunt vera nuptia.*

Commodè etiam nomine suum veniunt fideles ipsi voluptatibus venereis dediti; in quibus postquam abluti sunt, & mundati in Baptismo, aut lacrymis pœnitentię; iterum ad eas captandas festinant, non aliter quā sus lota in volutabrum luti reuerti solet. Nihil etiam refert, si nomine canum, & suum, eosdem sine distinctione accipiamus, vt de sancto, & Margaritis est dictum.

His præmissis, explicandum est qua ratione Sacramenta non sint danda canibus: nam sic videtur Christus dedisse Iudæ; qui canis sibi non ignotus erat; & plerumque sacerdotes Sacramenta ministrant meretricibus; & vsurarijs; & his qui iniurias intulerunt, nolentibus remittere. Præterea duo sunt Sacramenta, quę primam gratiam conferunt, nimirum Baptismus, & Pœnitentia: & ita in eo, qui illa suscepturus est, ponunt adesse peccatum, & per consequens esse canes, fuesve, accedentes.

Respondemus, iustum, & sanctum esse præceptum Christi interdicens dari sanctum canibus. Nam Baptismus non est dandus nolenti in Christum credere, quid in eo sit fidei professio: vnde Dominus dixit: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit*: & nondum baptizato non possunt ministrari alia Sacramenta, quia Baptismus est ianua Sacramentorum: neque ad infideles se extendunt clauces Ecclesię. Hæretico autem, quādiu in hæresi permanet, nullum potest esse vtile, aut salutare Sacramentum, nec Baptismus, quem suscepit, salutem præstat, nisi recedente fictione, nec Eucharistia solum vnionis, illis cōuenit, nec per clauces Ecclesię reconciliandi

Heb. vlt.

Terent. in And.

Christiani, & Catholicipreterea qui potest.

De ratione Sacramenta administrandi agitur.

Ioan. 13.

Baptismi Sacramentum quibus infidelibus non dandum, & quare.

Mar. vlt.

Matth. 16. & Infra. 18.

Hæreticis nihil valere Ecclesię Sacramenta.

sunt, nisi heresi abiurata. Vnde quod hæretici nostræ tempestatis tanta contentione, & pertinacia communionem sub vtrâque specie postularint, satis prodiderunt ingenium suum, quod est, semper velle vincere: neque audienda sunt eorum vota, nisi prius omnem hæresim abiurauerint, & se Ecclesiæ Romanæ per omnia, tanquam veros Dei filios subiecerint: & præcipue confiteantur, nullum iuris Diuini præceptum extare, quod communionem in vtrâque specie exigat, ac proinde totum Christum contineri sub vna tantum specie, atque sub duabus. Nam nisi hæc præcedat fides, & confessio, potius detrimentum adfert communioni sub vtrâque specie, quam utilitatem: imò nec ad vnam tantum speciem sumendam apti sunt, quicunque huc fide non sunt præditi. Concessa quidem olim fuit Bohemis, à Concilio Basiliensi hæc sub vtrâque specie communicatio sub certis conditionibus: sed quos successus habuerit, demonstrant hæreticorum quorundam ex illa natæ factiones, & abusus planè intolerabiles, propter quos de medio tollendos coactus fuit Pius Secundus concessionem reuocare. Proinde Hæretico nullum porrigitur salutare Sacramentum, quia extra Ecclesiam possumus quidem esse Sacramenta, sed non prodesse: quædam tamen sunt, quæ abiecto obice hæresis, effectum gratiæ suæ operantur, vt Baptismus, Confirmatio, atque Ordo Sacer. Carnali verò, & improbo Christiano Baptismus dandus non est, quem iam habet: potest tamen dari absolutionis Sacramentum, modò à peccato resipiscat, & à statu peccati, in quo est, verè recedat, & non fictè, vt à concubinato, meretricatu, detentione rei alienæ, cum possit restituere, ab statu gerendarum inimicitiarum, & ab usura, & ab iniuria quacunque, qua proximum afficere valet. Quòd si semel, aut bis sacerdoti promiserit recessum ab statu peccati, & pollicitis non steterit, quia ille fictè videtur accedere, & non contri-

tus, & penitens sui erroris, absolutionis beneficium ei denegare iure valet. Eucharistiæ verò Sacramentum nulli est dispensandum, nisi prius legitime seipsum quis probauerit, & explorauerit, vt præcepit Apostolus: ne panis vitæ indigno porrectus, & sumentibus fiat cibus mortis, & ei qui impertit, in peccatum. Maxime tamen sacrorum ordinum promotio magna fieri debet cù cautela, & prudentia, neque passim ad tantum Sacramentum quilibet de plebe sunt assumendi; sed vitæ sanctitate & doctrina conspicui viri, per quos Christi corpus est contrectandum, & verbum Dei fidelibus dispensandum, & populus Dei pascendus atque regendus: qui nisi moribus sanctis, & doctrina præcellentis ministerium suum exornent, in contemptum veniunt Sacramenta, & dignitates Ecclesiasticæ, & animarum salus periclitatur; & demum Christus ipse contemnitur. Vnde Paulus expendens in quanto periculo versentur Episcopi, qui ineptos, & indignos ad sacros ordines promouent, scribens ad Timotheum, dixit: *Manus citò nemini imposueris, neque communicaueris peccatis alienis.* Omnium enim peccatorum, & scandalorum, quæ ex talium promotione oriuntur, particeps efficitur episcopus promouens. Ad id ergo, quod de Iuda obiectum est, respondent quidam, minimè illum sacra mysteria participasse: nam contendunt, illum prius abisse de cœna ad prodendum eum, antequam Dominus Sacramentum institueret, & illud Apostolis porrigeret; nam absens non poterat communicare. Si verò præsens fuit, vt multi volunt, Dominus ei sanctum non denegauit, cum peccatum eius secretum esset, non publicum. Qua ratione sacerdos non debet publicè denegare Sacramenta quantumcunque sceleratis, ac flagitiosis, & à se notis illa postulantes, dummodò peccata eorum publica, & manifesta non sint, ne denegando videatur eorum vitia detegere, atque eos

Eucharistia quibus deneganda. 1. Cor. 11.

Ibidem.

Sacer Ordo quibus conferendus tantummodo.

Temerariæ ordinationes & indignæ quam damnosæ. 1. Tim. 5.

An Iudæ pro ditori Christus porrexit Eucharistiam.

Ioan. 13. Matth. 26.

Maxime etiam peccatoribus occultis Sacramenta cur minimè neganda.

Ingenium Hæreticorum quod.

Eisdem communicatio vtriusque speciei quam vana, & inutilis.

Cur eis olim concessa, eademque postea adæpta.

Fideli improbo, & carnali an Sacramentum absolutionis dandū

infama-

infamare: at si peccata publica sunt, & omnibus cognita, neque conitet de eorum penitentia, iuste Sacramenta denegantur. Et ita soluitur quod secundo loco obijciebatur de multis, magnis, & enormibus flagitijs, ac sceleribus contaminatis, quibus Sacramenta conferuntur, quæ sumentibus tantum noxia sunt, conferenti verò, ad peccatum minimè imputantur, cum ignota ei sint eorum flagitia: Nam de non apparentibus, vt de non existentibus, vt tradunt Iurisperiti, idem est iudicium humanum. Quòd si fortè ea nouerit, vt Dei vicarius in confessione, non tamen publica sunt, vt dignos faciant, qui à Sacramentorum usu excludantur, non est deneganda Eucharistia, ne secretæ confessionis sigillum detegere videatur sacerdos.

Quòd verò tertio loco dictum est, bina Sacramenta, Baptismi scilicet, atque Penitentia, præstare gratiam primam: Responso est, quòd et si per illa Sacramenta prima gratia conferatur, haud propterea tamen fit, vt nulla dispositio, vel præparatio ad illa suscipienda requiratur. Nam ad dignè suscipiendum baptismum, opus est fide, & fidei confessione, ac prioris vitæ penitentia, vt possit nouam inchoare, ac renouare mundo, & diabolo, ac pompis eius. In altero verò Sacramento opus est vera penitentia, & lacrymis, & enumeratione delictorum coram sacerdote, & satisfactione, quam ille pro arbitrio suo imposuerit. Ijs ergo, qui ita sibi viam muniunt, & ita præparati accedunt ad Dei mysteria, tutò Sacramenta dispensamus: nec ià cæcendi sunt, aut canes, aut porci, qui vitam priorem canū, suamque detestantur. Atque hæc dicta sint de dispensatione Sacramentorum.

Iam verò de dispensatione verbi Dei, & Margariti Evangelici differendum est. Videtur enim Christus promiscuè verbum Dei disseminasse, vt constat ex his, qui illi se opponebant, & contradicebant, qui sanè canes, & porci dici poterant. Deinde Christus præcepit prædicari Euange-

lium omni creaturæ, & docere omnes gentes, inter quos multi resisterunt, & verbis, & scriptis, & factis Fidem Catholicam oppugnarunt. Quo modò ergo non sunt proijciendæ margaritæ ante porcos? Ad hæc Stephanus Act. 7. sermonem longum habuit ad Iudeos, cuius oratione incensati fuerunt, vt mox ipsum corripere, & eieciturum de ciuitate lapidaret. Respondendum est, quædam esse in fide Catholica tanquam articulos manifestos, qui ab omnibus cognoscuntur, tam fidelibus, quam infidelibus: Vt, Christum fuisse Deum, & hominem, & pro peccatis nostris mortuū, & surrexisse, & in cælos conscendisse, ac similes. Nā si hæc ab omnibus non credantur, infideles tamen, qui inter nos versantur, non ignorant nos hæc fide profiteri. Alia verò sunt magis occulta, vt est virtus Sacramentorum, quid operentur, & quomodò, & ceremoniæ quibus ministrantur, & alia mysteria quæ latent in sacra Scriptura. Articuli ergo, quos infideles norunt nos magna fide suscipere, si speratur fructus conversionis eorum, possunt eis proponi, & suaderi, etiam si oriatur ex eo scandalum quorundam Phariseorum, quo cum ab initio disseminata est fides. Si autem nullus fructus speratur, vt ferè nunc esset apud infideles, qui nouerunt fidei nostræ mysteria, sed illa non sunt fide suscipere; non debent proponi, ne rem tantam inutiliter annuntiare videantur. Quòd si fortè illis proponantur; prius credenda, deinde verò agenda annuntianda sunt: quia fides regula est operationum. Valent etiam omnia quæ habentur in Euangelio, proponi, præter secretiora quædam mysteria, & ceremonias, & fructus Sacramentorum. Primum, quia hæc non ita facile intelliguntur. Deinde, quia semel posita suadentur difficilius: ideò tantum necessaria debent proponi, vt, quòd Christus, est Deus, & homo, passus pro gloria nostra; nā ex his alia sequuntur: & Deus, pro sua bonitate quæque illuminat: ex statuque fidei alia creduntur, sicut, Christus, est Deus, &

Mart. vii.

Tertium argumentum.

Solutio questionis propositæ.

Quæ Fidei mysteria infidelibus, & quatenus proponi valeant.

1. Cor. 1:

Quò ordinè. Quæ verò ministræ proponenda, & quibus de causis illa sint.

Ioan. 1.

Cur etiam sacerdos peccatori occulto, & indigno debeat dare Eucharistiam.

Baptismus, & Penitentia, quibus conferatur gratiam primam, cur omnibus infidelibus non dantur.

An verbum Dei sit omnibus dispensandum. Primum argumentum pro parte affirmatiua. Secundum argumentum. Mart. vii.

homo; & dixit hoc in Euangelio: ergo cum veneratione suscipiendum: quod qui negat, negat Christum Deum, & hominem. Tertio, quia maleuolis dabitur minor occasio subuertendi fidei. Quarto, quia si ceremonie proponantur, quia secundum se virtute non habent, a non credente contemnantur. Quinto, quia aliquis articulus minus principalis, ut Eucharistia, prima facie apparet creditu difficilius, nam sapienti omne quod supra naturam est, ab infinito agente procedere videtur: quia miracula omnia infinitam ponunt potentiam, neque requiritur maior potestas ad vnum, quam ad alterum. Qui ergo concedit vnum articulum, credat necessario possibile esse quicquid de alijs dicitur: & tamen prima facie plures difficultates apparent esse in Eucharistia Sacramento, quam in hoc, quod est, Christum esse Deum, & hominem; nam in hoc saltem intellectus magis capit, licet assentiri nolit: sicut capit, hominem habere corpus, & animam, Christum tamen cum tota sua magnitudine in sacra Hostia manere, difficilius creditu apparet. Non sunt itaque infidelibus arcana Fidei explicanda, & predicanda, nisi ubi subest spes conversionis eorum. Hinc Christus nunc Phariseis, ut canibus, nunc vero Pilato, & Herodi, ut porcis mysteriorum sua depremere noluit. Citra predicationem autem non sunt admittendi ad scholam Theologiae, ubi ea quae magis sunt dubia, & difficiliora, tractantur, ac discutiuntur: quia si ad illam infideles admittantur, intelligent quae sunt fidei, & erit eis copiosus locus ad impugandum, quemadmodum est nobis aduersus Iudaeos, cum habeamus sacros libros Veteris Testamenti, quos ipsi habent. Sunt etiam interdum in Scripturis quaedam infirmiora, id est, magis obscura, quam caetera; atque ita intellectui credentium haud ita plene satisficit in illis, sicut in alijs: quae si infideles nossent, magis nos ad certamen de Scripturis prouocaret, & negotium facerent, & essent velut exploratores, qui infirmiora ter-

Eucharistia articulo quae creditu difficilius.

Infideles an sint ad Theologiae scholas admittendi.

re considerare venirent. Gen. 42. Et de his ad literam, & proprie intelligitur, ne detur sanctum, & margaritum canibus, id est, secreta Scripturae, quae magis via doctrinae scholasticae, quam praedicando, aperiuntur. Et quemadmodum in politia Socratis, & Platonis, ut dicitur lib. 2. Politicor. seruis non permittitur arma habere, ita & Iudaeis, qui serui sunt, non debet permitti arma Sacrae scripturae nouae de quibus Apostolus: *Arma, inquit, militia nostra non sunt carnalia*: Similiter quoque Iudaei permitti non debent villo modo ut dominantur Christianis, ut dicitur titulus de Iudaeis, & Saracenis cap. *Prasenti*, & cap. *Multorum*: sed potius debent inter nos sic cohabitare, ut ipso facto cognoscant se esse seruos. Ideo non decet, nec licet nobis docere eos Iurisprudentiam, & facultatem Medicinam: unde clientuli, & infirmi, eis illas facultates assecutis, subijcerentur, atque ita dominantur Christianis. Nec debet eis permitti titulus doctore: quia docere, est quaedam autoritas, & quia infidelis cum inuidia, & fictione comunicaret, quod est contra diuinam conditionem doctrinae Sapientiae. 7. & quia errores, si possent, introducerent, & species quaedam dominandi esset; nam Apostolus, *Docere, inquit, mulieri non permitto, neque dominari in virum*. Et licet in artibus non prohibitis, ut Musica, Geometria, Astrologia, & similibus, liceret nobis ex benignitate doctrinam impertire, praestat tamen a tali doctrina impertienda abstinere, neque dare occasionem nisi ut seruilia opera tantum sciant. Quod si infideles interrogent fideles de his quae ad fidem non pertinent, sed ad alias scientias; quia in his non distinguimur ab eis, nec Petrus praecipit nos esse paratos ad respondendum de omni quaesito, sed tantum de ijs, quae ad religionem nostram spectant, minime adstringimur respondere. Si vero interrogemur de fide, qui indoctus, & imperitus est, fateri debet suam ignorantiam, & imperitiam, neque respondere oportet in dedecus Fidei. Hinc laico prohibetur

Gen. 42.

Aristotel.

2. Cor. 10.

An Iudaei, & Saraceni docteri a fidelibus possint Ius Civile, atque Medicinam.

Sap. 7.

1. Tim. 2.

Quid illi tantum discere a Christianis debent.

1. Pet. 3.

An Christiani debeant in fidelibus de eo quod ab eis quaerunt, respondere.

betur

betur docere, & facere secreta conuenticula, extra de haeret. cap. *Cum ex iniuncto*: quia timetur ne ex ignorantia inducat errores. Si autem doctus interrogetur de aliquo superfluo, aut de re non necessaria ad fidem, ut de ceremonijs, quae non possunt suaderi, nisi sua fide, sicut vltima conclusio sine operibus: respondere non debet, sed ostendenda legitima causa non respondendi, nimirum quod in vanum contenderet persuadere, quod fide non accepta nequit persuaderi. Si vero de re necessaria, aut de aliquo loco Scripturae quomodo conueniat Messiae, inquiratur quis, & solus sit, & fructum non speret, ad respondendum non cogitur, secus si spes est fructus alicuius, vel si adsint alij praesentes, qui non soluto quaestionis nodo propositae, facile offenderentur, vel si infideles praesentes gauderet, vel si infirmarentur fideles. Unde Petrus dixit: *Dominum Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos ratione de ea, quae in vobis est, spe & fide*: ubi Petrus innuit, quod nos Christum sanctificamus, & honoramus, quando satisfacimus dubijs propositis de Fide. Si autem non esset scandalum fidelium, qui cognoscerent malitiam infidelium: possent non responsum dare, modo quaestionis petita dissolutio indirecte aliquod induceret praedictum fidei: & quia esset occasio argumentandi, & oriretur difficiles quaestiones, quibus dare aditum periculosum est. Et modo is qui respondet, sic soluat quaestionem infidelium, ut cum ratione credant se exclusos, vel confusos. Sic enim Christus fecit aliquando, ut cum interrogatus, *In qua potestate hac facis? & quis tibi dedit hanc potestatem?* respondet ad matrem hostium confundendam, *Baptismus Iohannis unde erat? de caelo, an ex hominibus?* Matth. 21. non enim erat conueniens responsio ob eorum infirmitatem. Si enim responderet se Deum, lapidationi se exponeret: si a Deo se missum traderet, non crederent verbo, qui tot signis non credebant.

Quibus eorum quaestionibus respondendum, & quatenus.

1. Pet. 3.

Aduersarijs interrogantibus Christus quomodo responderet inter dum.

Matth. 21.

Ideo praestabat non respondere, sed nodum, ut dicitur, nodo trudere. Quandoque tamen Christus requisitus a maleuolis, qui tentabant eum, veritatem respondebat, quia aderant praesentes, quibus responsio utilis futura erat. Quocirca Augustinus lib. 2. de serm. Domini in mont. cap. 20. ait; *Quod autem Dominus noster quaedam dixisse inuenitur, quae multi qui aderant, vel resistendo, vel contemnendo non acceperunt; non putandus est sanctum dedisse canibus, aut margaritas misisse ante porcos: non enim dedit eis qui capere non poterant, sed eis qui capere poterant, & simul aderant, quos propter aliorum immunditiam negligi non oportebat*. Et cum eum tentatores interrogabant, respondebatque illis ita, ut quod contradicerent non haberent, quamuis venenis suis contabescerent potius, quam illius cibo saturarentur; alij tamen, qui poterant capere, ex illorum occasione multa vtiliter audiebant. *Qui enim nouit quid respondeat, debet respondere, vel propter alios, quibus desperatio suboritur, si propositam quaestionem solui non posse crediderint: & hoc de rebus vtilibus, & ad instructionem salutis pertinentibus. Multa sunt enim quae inquiri ab otiosis possunt, superuacua, & inania, & plerumque noxia, de quibus tamen non nihil dicendum est: sed hoc ipsum aperiendum & explicandum, cui inquiri talia non oporteat*. Sic tradit Augustinus. Quod si simplex Christianus de necessarijs ad fidem & salutem interroget, sobrie est illi respondendum, & quantum sat est, non autem de superfluis, quia non capit; & incognita magis veneratur, & cognita magis contemnit, quia putabat latere maiora: ut docet B. Chrysostomus homil. 24. in Matthaeum. Homines vero carnales, & seculi voluptatibus dediti, si aliquid interrogent, distinguendum est. Nam aut quaerunt quae vtilia sunt, siue in fide, siue in moribus, vel noxia, & periculosa, vel superuacanea, vel altiora se, & maiora. Si de primis inquirant, etiam si ignorant quo animo illud sint accepturi, responderi debet; sed non est vltra offerendum aliud, ne forte pedibus conculcent suis. Vel interrogat

Cur etiam Christus quae doque maleuolus respondebat.

B. August. tom. 4.

De quibus simpliciter Christianus non sit interroganti respondendum, & quomodo.

Chry. to. 2.

Carnalium hominum quaestiones quae soluedae, quae minime.

noxia

noxia & periculosa, vt de præscien-
tia, & prædestinatione, & Euchari-
stia, & similibus, de quibus interdù
dæmon instigat ad interrogandum,
vt homines dubitationibus & erro-
ribus inuoluantur: & his quæstioni-
bus respondendum non est, sed red-
denda causa, quamobrem non re-
spondeatur, vt docet Augustinus in
præfatis verbis: nempe quia non ha-
bent principia ad percipiendas solu-
tiones; velut si quis de conclusio-
nibus scientiæ interrogaret, ignora-
tis principijs. Si autem quæstionem
habeant de superuacuis, licet nõ pe-
riculosis quæstionibus, vt de pote-
state Papæ, & successore, & quomo-
dò ab hoc in alium transit illa supre-
ma autoritas: & vbi est potestas illa
sede vacante, & à quo illam accipiat
successor: nequaquam est respondè-
dum, quia etiam si in ijs ignoret, nõ
erit periculosus error. Si demùm al-
tiora se, & maiora percõtetur, vt de
expositione Articulorum principa-
lium Fidei, vt quomodò Christus sit
simul Deus, & homo: quomodò in
vna essentia sint tres personæ re di-
stinctæ: non est respõsio dàda, quia
à simplicibus, licet bono animo ista
petantur, capi minimè possunt. Vn-
de Christus dixit Apostolis; *Adhuc
multa habeo vobis dicere: sed non pote-
stis portare modò: sed potius audiant
B. Petrum admonentem recens con-
uersos ad Christum; Sicut modò geni-
ti infantes, rationale, & sine dolo lac
concupiscite; vt in eo crescatis in salutē.*
Nimirum, Sicut infantes recens ge-
niti non appetunt escã, sed lac, quia
ad solidum cibum non sufficiunt: ita
& vos concupiscite lac, id est, sola fi-
dei rudimenta: vt crescatis in eo, id
est, vt per ista rudimenta peruenia-
tis ad altiorum cognitionem, sicut è
lacte peruenitur ad escam. Ita etiam
Apostolus Corinthijs scripsit: *Tan-
quam paruulis in Christo, lac vobis potũ
dedi, non escam. Non dum enim poteratis,
sed nec nunc quidem potestis, scilicet ca-
pere escam. Istud lac vocat ipse, Ar-
ticulos fidei simpliciter propositos,
de quibus paulò antè: Non enim in-
dicauit me scire aliquid inter vos, nisi Ie-*

Augustin.

Quoniam super-
uacua, quæ
verò curiosa
quæstiones,
& an eis res-
pondendum.

Ioan. 16.

1. Pet. 2.

Explicatur
id: Sicut mo-
dò geniti in-
fantes, ratio-
nabile, & si-
ne dolo lac
concupiscite,
&c.

1. Cor. 3.

Supra 2.

sum Christum, & hunc crucifixum. Ac
subdit causam, scilicet *Sapientiam au-
tem loquimur inter perfectos.* Id est, Pla-
na hæc omnibus proponimus; altio-
ra verò, & quæ ad sapientiam perti-
nent, solis & perfectis, & instructis.
Cumque ab omnibus simplicibus, &
curiosis cauendum sit in solutione
talium quæstionum: maximè tamen
ab his, qui cõtentiosi sunt, qui quæ-
runt ad hoc vt argumententur, & ar-
gumentando glorientur, vel contem-
nant respondentes quod non intelli-
gunt. Vnde Augustin. lib. 2. de
serm. Domini in môte: *Cauendũ est,
inquit, ne quid aperiatur ei, qui non ca-
pit: melius enim quærit quod clausũ est,
quàm id quod apertum est, aut infestat,
aut negligit. Neque verò alia causa repe-
ritur, cur ea, que manifesta, & magna
sunt, non accipiantur præter odiũ, & con-
temptum, quorum propter vnum canes,
propter alterũ porci nominati sunt.* Hęc
ille egregiè.

*Ne forte conculcent eas pedibus suis,
& conuersi dirumpant vos.* Et si nec in
Græcis codicibus, nec in Latinis e-
mendatis inueniatur verbum, *Canes,*
sed tantum dicatur: *Et conuersi dirum-
pant vos:* constat tamen, de canibus
hanc partem acceptam fuisse à qui-
busdam, sicut priorè de porcis. Por-
ci enim conculcant, sicut canes di-
rumpunt, & in aliquid iaculantes in
eos conuertuntur. Vnde & Latini
quidam codices habent: *Et canes con-
uersi dirumpant vos:* & Erasmus ver-
tit ex Græco: *Ne quando hi conculcent
eos pedibus suis, & illi versi in vos, lace-
rent vos:* addens ex suo pronomina il-
la, *Hi, & Illi,* quæ non sunt in fontibus,
& liberam intelligentiæ facul-
tatem, quæ Græca præbent, adimès.
Potest autem sicut conculcatio, ita
& laceratio in porcos referri: nã sæ-
uiunt etiam in homines apri; & idem
de canibus intelligendum, quòd cal-
cabunt sanctum, & conuersi dirum-
pent: maximè si per canes, & porcos
idem accipiendum sit. Et his meta-
phoris Dominus docet duo mala cõ-
secutura, si diuina, & spiritualia pro-
ponantur canibus, & porcis, id est,
immundis, & veritatis oblatratori-

Quid item il-
lud Aposto-
li: Sapientia
loquimur in-
ter perfectos.

Quæstionum
solutionibus
à quibus ma-
ximè cauend-
um.

Aug. lib. 2.
de ser. Do-
in mon. ca.
3. 2. init. to.
4. prope fin.

Proprium ca-
num esse di-
rumpere, si-
cut concul-
care porcorũ

Erasmii lectio
notatur.

Quomodò-
tam possint
dici porci di-
rumpere, & ca-
nes concul-
care.

bus,

Quid est: Ne
fortè concul-
cent eas pedi-
bus suis, & cõ-
uersi dirum-
pant vos.
Matth. 13.

Tales qui o-
lim canes, &
porci extire-
rint, dirum-
pentes, & con-
culcantes.
2. Timot. 4.

Act. 13.

Euseb. to. 1.
Cum apertis
& manifestis
Christianæ fi-
dei hostibus;
quid agendũ
exemplo Sã-
ctorum.

Act. 19.

Matth. 15.

2. Tim. 2.

bus, & cõtemptoribus. Primũ, quòd
illa, quantum in se est, conculcabũt
contaminantes, & profanãtes. Dein
de quòd calumnijs impetent, & ini-
urijs afficient proponentem. Con-
culcant ergo mala vita, & affectu, &
sæpè intellectu, contemnendo quæ
non intelligunt. Vnde in parabola,
semen quod cecidit secus viam, cõ-
culcatum est. Impugnant verò veri-
tatem, illamque dilacerãt illi, qui ca-
nũ more viuunt, & in ministros ver-
bi insultant; quales fuerunt Alexã-
der Ararius, de quo 2. Tim. 4. & Si-
mon Magus, de quo Act. 8. atq; Ely-
mas item Magus, Act. 13. Talis extitit
etiam Iulianus Cæsar Apostata, ta-
lis Porphyrius, Libanius, & Lucia-
nus, Celsus Philosophus, & Hierõ-
cles, vt tradit Eusebius. Illa autè cau-
tio adhibenda est vt quando aliqui
in manifestos canes euaserunt, atq;
maledicentia sua Fidem, ac religio-
nem insectantur, vt illis repudium
demus, neque commercium cum il-
lis in doctrina habeamus. Nam hoc
seruauit Paulus Act. 19. vbi dicitur:
*Introgressus autem Synagogam, cum fida-
cia loquebatur per tres menses disputas,
& suadens de regno Dei. Cũ autem qui-
dam indurarentur, & non crederent, ma-
ledicentes viam Domini coram multitu-
dine; discedens ab eis, segregauit disci-
pulos, quotidie disputans in schola Tyrã-
ni cuiusdam.* Vides Paulum seruasse
præceptum Christi, *Nolite sanctum
dare canibus?* Idem sæpè fecit Chri-
stus discedès ab obstinatis, & incre-
dulis Scribis, & Pharisæis, & ad sim-
plices turbas erudiendas cõuersus:
Custodiuit insuper hoc præceptum
Paulus, cùm ad Timotheum scripsit:

*Hac commenda fidelibus hominibus, qui
idonei erunt & alios docere: & cũ Act.
13. dixit: Vobis oportebat primũ loqui
verbum Dei: sed quoniã repellitis illud,
& indignos vos iudicatis aeterna vita; ec-
ce conuertimur ad Gentes.* Item cũ re-
uelationes, & visiones, quas à Domi-
no ante quatuordecim annos acce-
perat, non communicabat canibus,
sed quibusdam, vt 2. Cor. 12. testa-
tur: & sapientiam tantum loquitur
inter perfectos, vt eius exemplo dis-
camus nõ omnibus nostra omnia ef-
fundere: maximè quæ eiusmodi sũt,
vt visiones, reuelationes, miracula,
& similia. Et quemadmodum à per-
fectis quæ imperfectorum sunt, non
sunt exigenda, sed maiora, & perfe-
ctiora, vt docet Apostolus ad Heb.
5. & 6. ita ab imperfectis nõ sunt ex-
igèda quæ perfectorum sunt, ne vi-
deamur contra præceptum Domini,
vinum nouum mittere in vtres vete-
res. Nam esset sanctum dare canib⁹,
cũ illi nondum omni vetustate, &
canum immunditia se exuerint: sed
benignè fouèdi sunt, & paulatim ad
maiora prouehendi.

Tantis ergo præceptis Christi ad-
moniti, studeant Episcopi, & prædi-
catores, & quisq; pro facultate sua,
& vocatione illa obseruare, vt sit de
numero illorum, de quibus Domi-
nus dixit: *Quis putas, est fidelis seruus,
& prudens, quem constituit dominus suus
super familiam suam; vt aliquando au-
diat à Christo Domino: Euge serue
ne bone & fidelis: quia super pauca fuis-
ti fidelis, super multa te constituam: intra
in gaudium Domini tui: cui cum Patre,
& Spiritu sancto infinita est gloria
& maiestas in perpetuum. Amen.*

Act. 13.
Non omnia
Paulus om-
nibus reuela-
bat.

2. Cor. 12.

1. Cor. 2.

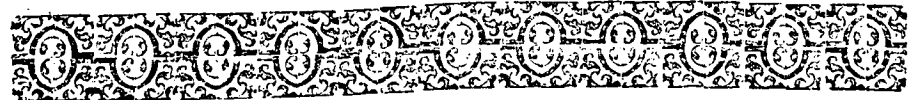
Alia perfe-
ctis, alia con-
ueniunt homi-
nibus imper-
fectis.

Heb. 5.
Infra 6.
Matth. 9.

Quibus ma-
ximè curan-
dum, vt non
dèt sanctum
canibus, ne-
ue margari-
tas proiectæt
in porcos.
Infra 24.

Infra 25.

TRACTATUS LXI.

In illa verba: Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur, &c. Matth. 7.

DOCVIT cap. 6. Dominus, quæ essent in Oratio ne Dominica postulanda: nunc qua instantia, & per seuerantia oradum sit, indicat. Nam ex Luc. 11. proposita prece Dominica, subiunxit parabolam amici instanter petentis tres panes ab amico, & tandem per improbitatē obtinentis. Et statim subdit: Et ego dico vobis, Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis: & reliqua quæ hic habentur. Pulchre autem ista cum superioribus coherent. dixerat enim: Nolite iudicare, & non iudicabimini: & rursus, Nolite sanctum dare canibus Possit quis caussari imbecillitatem virium ad tanta præcepta præstanda, vt Chrysostomus rectè exponit; sed vnicum remediū est precatio, qua diuinas vires nobis comparamus, ad satis Diuinæ legi faciendum, & interna iudicia temeraria comprimendum, & ad sanctū, & margaritas, si fortè nō habemus, impetranda: vt tradit Augustinus. Ad hæc, ne quis dicat: Quis potest corda hominum introspicere, quis dignus sit, aut indignus, qui ad hæc mysteria per sanctum, & margaritas adubrata admittatur? Propterea ait, Petite, & accipietis. Insuper docet quis non sit canis, vel porcus, nempe is, qui petit, quærit, & pulsat. Vult enim Deus vt homo circa plura ab ipso pendeat, ac peculiariis quam cætera animalia, quibus à creatione prospexit de modo habendi necessaria: sed aliter de nobis cogitauit, quia delicia eius, esse nobiscū. Hinc Chrysostomus ait: Quod potes, fac vt

amplius possis: quod scis, serua; vt amplius scias. Et ego dico vobis. Qui in salutē vestram de cælo descendi, & quæ Pater iussit exaudiri, cum dixit: Hic est Filius meus dilectus, &c. ipsum audite. Petite, & dabitur vobis B. Augustinus petitionem hanc existimat pertinere ad impetrandam sanitatē animæ, vt ea quæ præcipiuntur, implere possimus: inquisitionem autem, ad inueniendam veritatem. Sed cum quis ad veram viā peruenerit; opus est pulsare ad introitum regni cælorum, & ad ipsam vitæ æternæ possessionem, quæ tantum pulsanti aperietur. Lib. tamen Retract. affirmat, omnia hæc longè melius ad instantissimam petitionem referri: quem sensum Chrysostomus sectatur, atq; Theophylactus. Nam ipsum petere; fiduciam in oratione necessariā indicat; quærere verò, diligentia; pulsare autem, ardorem, & perseuerantiam. A diecit ergo Dominus: Quærite, & pulsate; ne obiter postulandū esse intelligeremus. Suntq; eiusmodi sententiæ è vulgi sermone mutuatæ: nam dici solet nihil dari, nisi petentibus: nihil inuenire nisi quærentem: non aperiri ostium nisi pulsantibus. Verum quia hic sermo prima facie porrigit, quædam posse obtineri petendo, quædam verò quærendo, quædam pulsando; non inepetere quis exposuerit, quædā esse, quæ habent promissionem, si petatur vt dentur: vt quæ necessaria sunt ad salutem, & continentur in preceatione Dominica, de quibus: Petite, & accipietis. Sunt quædam, quæ nō satis est

Scopus Domini.

Luc. 11.

Vt hæc cum superioribus coniungantur.

Chrys. hom. 24 in Matth. 70. 2.

Quanta orationis vis, & efficacia.

Aug. lib. 2.

de ser. Do.

in mont. ca.

33. init. 10.

4. prope fin.

Quare Dominus dixit, Petite, & accipietis, &c.

Pro. 8.

Chrysost.

Pro quibus Dei donis ab eo impetrandis pulsantur.

Ioan. 10.

Quomodo debeam pulsare.

Luc. 19.

Pro vno eodemque beneficio obtinendo etiam meritò petendum, quærendum, atque pulsandum exemplo Sanctorum.

Dan. 10.

Supra 9.

Pro. 21.

Quando, vt par est, petamus, & ad obtinendum quod volumus, accommodatè.

Petendi necessitas Diuina beneficii.

petere, nisi inquirantur: vt quæ præstant communibus donis, qualis censeatur gratia spirituum, siue discretio, linguarum donū, peculiaris Scripturæ intelligentia: hæc autē inquiruntur labore, studio, vigilijs, puritate, opetibus bonis, denique humilitate, item alios consultando, atque alios deprecatores adhibendo. Ita quippe quod impensè desideramus, per nos, & per alios quærere consueuimus. Sunt quædam abstēsiōra dona, & quasi clausa, quæ pulsantē requirunt, vt impetrentur: vt magnus peccator, qui habet ostiū clausum; quod est Christus: Hunc pulsare ad ostium oportet, hoc est, corpus suū castigare, ieiunio affligere, & validis clamoribus implorare veniā peccatorum, donec ei aperiat. Hunc ad modum pulsabat Publicanus, oras in templo; ac percutiens pectus suam: Et quanquam hæc tria possint sic explicari; nihil tamen vetat intelligere, vnum & idem donū posse illis tribus modis impetrari, & petendo, & omni apta, & accommodata via per se, aliosq; peccatores quærendo, & se ipsum ieiunijs, & varijs macerationibus corporis affligendo: quemadmodum fecisse Danielē legimus, qui trium dierum ieiunio, & perseuerati oratione obtinuit cognoscere tempus aduentus Messia. Nam petūt quidem multi, & optāt, sed interea supini stertūt: de quibus Salomon: Vult, & non vult piger: & iterum; Desideria occidunt pigrum: noluerunt enim quicquam manus eius operari Vult ergo, vt & studiose, & ex animo petamus: quod tunc fit, cum solliciti sumus ad quærendum quid nobis conducat. Quod si non statim assequimur; peritemus tamen petendo, eorum pauperum instar, qui elemosynam quærentes, non antè cessant à petendo, & pulsando, quam aliquid accipiant. Dicēdo igitur, Petite, quærite, & pulsate, in extrema necessitate verari nos insinuat. Nā vita nostra Christiana tota est ex Dei gratia, & munere, non ex nobis, nec ex viribus nostris; ne quis gloriatur. Et quia petimus ore, quærimus pe-

dibus, pulsamus manibus; ostendit Dominus quod nihil velit esse in nobis otiosum. Et peti vult à nobis; qui prior à nobis petijt; nos ipse quæsiuit tanquā Ioseph fratres suos; & vt illi aperiremus, pulsauit: Ecce, inquit, sto ad ostium, & pulso; & Sponsa in Canticis; Vox dilecti mei pulsantis. Aperi mihi soror mea: & more mendici pauperis cor à nobis postulat; Præbe, inquit, fili mi, cor suum mihi.

Et dabitur vobis. Id nēpe quod magis erit expediens: & suo tempore, licet non statim. Oratio enim ex eo quod ex charitate ob gloriam Dei proficiscitur, habet vitæ æternæ meritum: ex hoc autem, quod hoc, vel illud petit, id non promeretur, sed ex liberalitate Dei donatur, modò Diuinæ prouidentia nō repugnet, id est, si piè videlicet rem piam, & iustam pro nobis ipsis, & perseueranter petamus: nam tunc est pactum quod exaudiemur. Cū verò negatur quod petimus, quia oratio petimus quod volumus, & volūtas magis habet rationem finis, quam viæ ad finē, magis exaudimur, cū negatur quod ex errore petitur; vt fini; id est, gloria nostræ incōueniens, quàm si daretur. Ideò potest peccator interdū impetrare, si rem piam petat; cū iustus interdum nō fiat voti compos, cū tamen prece sua vitam promereatur æternam. Ait, Vobis. Nēpe pro vobis postulantibus: interdum etiam pro alijs, si in gratia Dei constituti iustè; & cum perseuerantia petamus, quod quis ex Dei misericordia obtinere posset: sæpè tamen fortius impetrant simul coniuncta. Nā ad gloriæ meritum æternæ et si perseuerantia non sit necessaria; ad impetrandum tamen requiritur, quousque rem assequamur, quia Deo forte disposuit rem illam non concedere, nisi precibus illis intercedentibus. Atque ita ostendit Christus, nō oportere supinum stertere, sed in labore vesci pane suo; quasi Deus, qui summa est sapientia, vias, seu instrumenta noluerit ad fines præfixos adipiscendos, sine quibus velle illos cō-

Christi benignitas in nos Gen. 45.

Apocal. 3.

Cant. 5.

Pro. 23.

Quid nobis doctet petentibus Deus, & quæ conditione.

An exaudiat nos Deo etiam pro alijs postulantibus, & quatenus.

Necessitas orationis. Gen. 3.

sequi, non est fiducia, sed incredulitas verbi Dei, & sui illusio. Quare opus est oratione luctari corā Deo: quia etſi canibus celetur, luctanti tamē se manifestum reddit, vt Iacob. ¶ *Omnis enim qui petit, accipit.* Id est: Apud hominem nonnunquā incassum funduntur preces: vel quia non potest pręstare sine suo dāno quod rogatur; vel quia nō vult. Apud Deū autē, cui nec potentia deest, nec voluntas, omnis qui petit, accipit. Nec omnis qui apud nos querit terrenū aliquid, illud inuenit, nec pulsanti domus ostiū semper aperitur ab hominibus: secus qui petit Patrem cęlestē, & ab eo querit, & assiduis precibus pulsatur. ¶ Quod si verum est, quomodo queruntur multi quod petentes non accipiunt; & Iacobus ait: *Petitis, & nō accipitis?* Respōdeo duo, aut tria requiri ad impetrandū quę petimus. Duo quidem, vt petamus recta, & rectē: siue quę oportet, & quomodo oportet. Recta quidē petenda sunt, vt exaudiamur, vt docet exemplum sequens: *Quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, &c.* Rectē verō, si seruetur modus hęc pręscriptus, id est, cum fiducia, sedulō, & instanter. Tria verō requiruntur ad petitionē. Primum, vt petentis persona sit idonea; & hęc est iusta, & grata Deo. Ideō dixit cęc^o; *Scimus quia peccatores Deus non audit.* Quando enim is, qui displicet, ad orandum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur. Idcirco qui malo animo temporalia querit, excludit; de quo Iacobus; *Petitis, & non accipitis, eo quod malē petatis; vt in concupiscentijs vestris insumatis.* Deinde si ipsi in alios inclementes fuerimus: *Qui enim obturat aurem suam ad clamorem pauperis, clamabit ipse, & non exaudietur.* Denique si quis in peccandi proposito permaneat, nec studeat Deo reconciliari: *Nam qui declinat aures suas, ne audiat legem Dei, oratio eius erit execrabilis; & dilectus: Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum: & quicquid petierimus, accipiemus ab eo.* Quare in huiusmodi generalibus Christi sen-

tentijs subintelligenda est cōditio, nili aliunde aliquid impediatur: vt, *Omnis qui petit, accipit: Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Nam sępē petentes bona temporalia, aut liberationē ab afflictione, non exaudiuntur, quia aliquando non expedit consequi: vt Paulus rogās liberari ab stimulo carnis, cui dictum est: *Sufficit tibi gratia mea.* Obijcies; Quomodo ergo Publicanus exauditus est? Respōdeo: Clementia Dei cum pœnitentem videt corde contritum, & pro remissione peccatorum humiliter rogantem vt recipiatur in gratiam, iam nō habet eum pro peccatore, cum videat illū odisse peccatum suum, & deprecari vt deleatur. Potest enim rem piā petendo, licet non ex charitate, magis exaudiri, quā iustus, qui rem neque piā, neque rectā ex charitate petit. Iustus tamen idem quod iniustus petēdo, facilius exauditur, quia De^o magis est propitius magis sibi coniuētis iustis & filijs, neque petentibus contra prouidentiam, quā peccatoribus. Merentur etiam, & satisfaciunt precibus suis: quod oratio peccatoris non habet. Nam vis merendi, & satisfaciendi charitati nititur, quā peccator est destitutus? Quod si eadem petat; Deus magis miseretur iusti, quā peccatoris. Vel iusto, eique oranti Deus non concedit mala, quę ignorans petit: vt dixit filijs Zebedæi; *Nescitis quid petatis;* nec dat lapidem petenti eum panē. Malo autem quandoque dat quod petit, nō quatenus malum est, sed quatenus pœna, & supplicium debitum est, quod poterat etiam non roganti irrogari. Et talis puniri potius, quā exaudiri dicitur: quod esset præter mentē suam. Quo pacto puniti sunt filij Israël petentes Regem à Deo: quem concedendo, puniuit potius, quā exaudiuit, iuxta illud Prophe-tę: *Dabo tibi Regem in furore meo. & auferam in indignatione mea.* Potest etiā bonus, ob peccatum quod petendo admittit, pœna plecti: sed vt talis bo-

Qualis hęc sententia. Omnis enim qui petit, accipit, &c. Ioel. 2. & Rom. 10. Matth. 5.

2. Cor. 12.

Luc. 18. Cur De^o Publicanū, non B. Paulū stimulum carnis deprecantem, audiuit?

Iusti quā peccatoris idem postulatium oratio quare citius exauditur.

Matth. 10. Peccatorem cur Deus exaudiat.

1. Reg. 8.

Ose. 13. Iustum ē cōtrario interdiū cur Deus non exaudiat orantem.

Infra 32.

Deus quā sit ad exaudiendum propensius.

Illud, Omnis enim qui petit, accipit, quomodo verum sit.

Iaco. 4.

Quoniam impetratio requirat.

Luc. 11. Ad petitionē tria necessaria sunt.

Ioan. 9.

Triplex genus hominū, quos De^o nō exaudit orantes.

Iaco. 4.

Prou. 21.

Infra 28.

1. Ioan. 3.

Matth. 5.

1. Cor. 1. &

2. Cor. 1.

Qui verū sit illud: Scimus quia peccatores Deus non audit.

Ioan. 11.

Quę petenda in oratione.

Matth. 6.

2. Cor. 12.

1. Ioan. 5.

Quid est quod pro alio interdiū Deus, nō pro se, peccatorem exaudit.

Benē quando & legitimē petamus.

Iaco. 4.

nus non est. Deus enim etiam inimicis benefacit, si id nobis faciendum pręcepit; vt gloriā cooperandi, & proximos cōmiserandi imperiat; tollatque occasionem ne gloriemur in nobis ipsīs: & necessitatē inducat, vt in Dño gloriemur. ¶ Cum ergo dicitur: *Deus peccatores non audit:* intellige volentes persistere in peccato, nec petentes peccatum sibi auferri.

Alterum quod petitioni debet inesse, est, vt petatur quod dignum sit concedi. Vbi distinguendum: quia aut homo iustus petit pro se, aut pro alio. Si pro se, aut id quod petit, ad salutem petinet, vt sunt omnes petitiones orationis Dominicę: & cōstitutū est, à Domino sine dubio impetrare: si autem ad salutem non facit, non semper obtinetur, vt constat de stimulo carnis dato B. Paulo.

Si verō petat pro alio quod ex se dignum fuerit cōcedi, & ille, pro quo petit, non ponat obicem, credendum est, Dominū flecti, & exaudire, iuxta illud; *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat: & dabitur ei vita.* Nec inconuenit, iustū pro alio petentem exaudiri, & nō pro se ipso: quia quod petit pro se, sibi nō expedit: quod autem pro altero petit, si precationi eius non ponat impedimentum, congruum & conueniens est illi; præsertim si orans sit persona Deo grata, & ex vera & abundanti charitate petat; alioqui nihil prohibet non impetrare, quia nō benē, nō instanter, non perseuerāter orat.

Tertium quod requiritur est, vt benē, & legitimē petamus: hinc Iacobus ait; *Petitis, & non accipitis, eo quod malē petatis.* Benē ergo petit, qui ex fide, & charitatis impulsu, & instanter, & cū fiducia certæ impetrationis postulat. Secus qui dubitat hoc nō posse præstare, aut quod nolit quod Diuine potētie & bonitati derogat. Abesse etiā debet procacitas, & priorū cōfidentia meritorū: alioqui qui tanquā suo iure petit (velut Telephus, & Peleus finguntur à Poëtis orasse) & nō innititur in misericordia & clemētia Dei, dignū se qui re-

pellatur, reddit. Perseuerātia quoque; atque instātia in orādo sumē est necessaria, vt hęc docet Dñs: & Apostol^o, *Sine intermissione, inquit, orate;* & alibi; *Orationi instātes.* Nō enim dicitur petisse, qui nō instat in petendo; vt nonnullū sit meritū à feruore, & prolixitate orādi, exēplo Christi, qui positus in agonia, prolixius orabat. B. August. egregius peccator erat, qui lib. 1. Soliloquiorū cap. 1. ait; *Deus vniuersitatis conditor, presta mihi primū, vt benē te rogem; deinde vt me agam dignum quem liberes; postremū vt liberes: & lib. 1. de ordine, cap. 10. Satis mihi sint vulnera mea, quę vt sanentur, spēne quotidianis fletibus Deum rogans, indignorem tamen esse me, qui tam citō saner quam volo, sępē memet ipse conuincō.* Sic ille.

Subdit Dominus: *Aut quis est ex vobis homo, quē si petierit filius suus panē.* Aut, hoc loco vim habet interrogādi. Probat ergo à minori ab exēplo, & factō hominū, quod dixit se suos exauditurū: & per hominē intellige eū, qui secundū humanitatē viuat, & feris non sit deterior: & paruuli in Galilæa prope mare habitantes, solebant à patribus suis pauperibus maxime hęc postulare: nam tunc natura necessarijs erat contenta; nec dum mundi huius spiritus corda hominū penetrāuerat, ad tot genera deliciarum excogitanda. Et exterius similis est lapis pani, & serpens pisci. Et per hęc intellige filios petētes à Deo res ad vitā æternā necessarias, vel cōducibiles: vt panis ad vitā est necessarius: ad commodiorē vitā, & delicias piscis & ouū: vt testatur Ambrosius. Et quadrat de pane exemplum qui filio à patre debetur: ita & nos si à summo Parente petamus panem illum præcipuum qui de cęlo descendit, id est, doctrinam verbi Dei, vel panem Eucharistię.

Nunquid lapidem porriget ei. Hoc est, durum & inexorabilem se reddet non exaudiendo, vt cor petentis obdurescat, sicut obdurauit Dominus cor Pharaonis; quod est ei lapidem porrigere. Sic faciet cum ijs qui increduli sunt, quibus Christus

Perseuerātie petitionis necessitas. 1. Theſſ. 5. Rom. 12. Luc. 22. Aug. tom. 1 circa med. Augustinus tria postulabat à Domino. Idem ibid.

Subdit Dominus: *Aut quis est ex vobis homo, quē si petierit filius suus panē.* Aut, hoc loco vim habet interrogādi. Probat ergo à minori ab exēplo, & factō hominū, quod dixit se suos exauditurū: & per hominē intellige eū, qui secundū humanitatē viuat, & feris non sit deterior: & paruuli in Galilæa prope mare habitantes, solebant à patribus suis pauperibus maxime hęc postulare: nam tunc natura necessarijs erat contenta; nec dum mundi huius spiritus corda hominū penetrāuerat, ad tot genera deliciarum excogitanda. Et exterius similis est lapis pani, & serpens pisci. Et per hęc intellige filios petētes à Deo res ad vitā æternā necessarias, vel cōducibiles: vt panis ad vitā est necessarius: ad commodiorē vitā, & delicias piscis & ouū: vt testatur Ambrosius. Et quadrat de pane exemplum qui filio à patre debetur: ita & nos si à summo Parente petamus panem illum præcipuum qui de cęlo descendit, id est, doctrinam verbi Dei, vel panem Eucharistię.

Filij Dei quē panē à Deo Patre petere debent.

B. Ambros.

Ioan. 6. Quid est: Nūquid lapidem porriget ei. Exo. 10. & passim infra

Matth. 21.
1. Pet. 2.
Iob. 28.

panis vitæ vertitur in lapidem of-
fensionis. Aut per lapidem intelli-
ge demonem, qui est lapis caliginis,
ob duritiem & obstinationem quã
dat ijs qui sunt filij diffidentie, &
perditionis, & sunt rei corporis, &
sanguinis Domini, vt in Iudæ cor-
pus post cœnam intrauit Satanas.

1. Cor. 11.
Ioan. 13.

Explicatur
id: Aut si pis-
cem petierit,
nunquid ser-
pentem por-
riget ei?

Gen. 3.
Ioan. 8.

Aut si piscem petierit, nunquid serpen-
tem porriget ei? Intelligere per piscem
Christum in aquis Scripturæ natan-
tem, & benè assum in Cruce: cuius
loco non dabit nobis Deus serpen-
tem, id est, diabolus, qui serpens est
venenatus, & primus homicida: qui
etiam cum blanditur, occidit. ¶ Lu-
cas addit; Aut si petierit ouum, nunquid
porriget illi scorpionem? Hoc ouum,

Quid præter
eã: Aut si pe-
tierit ouum,
nunquid por-
riget ei scor-
pionem.

Cant. 1.

Luc. 1.

Christus est, candidus, & rubicun-
dus; candidus quidè p cordis mūditiẽ,
rubicundus p igneã charitatẽ; sicut vi-
tellus ille interior, in quo significa-
tur diuinitatis infinitas: vt sit perfe-
ctus cibus, & totus substantia. Hoc
ouum, gallina sanctissima Virgo, a-
las expandens amoris, Spiritu san-
cto obumbrante, & fœcunda facta
ex eius calore, concepit, & mundo
effudit. Vel gallina, est Synagoga,
quæ, dum exprimens illud à se eij-
cit, nobis reliquit: nam calore Spi-
ritus sancti adueniente, perfectus no-
bis natus inuentus est quicumq; il-
lum recipimus. Non ergo petenti
ouum dabit scorpionem, qui diabo-
lus est, cuius cauda venenum gerit;
sunt enim nouissima diaboli sem-
per venenata. Non dat igitur cordis
duritiam, vel obtusum intellectum,
vel errorem erga Christum, & Ma-
riam, vel inutilem, vt lapidem, nec vo-
cua, vt serpentem, & scorpionem:
& per panem mysticè charitatem in-
telligere, per piscem, fidẽ quæ in aqua
baptismi infunditur; per ouum, spẽ
futuræ gloriæ, vt in ouo est spes pul-
li. Vel, vt diximus, in pane intellige
Christum venientẽ de cœlo: in pis-
ce, Christum assum in Cruce: in ouo,
Christum in gloria maiestatis trium-
phantem. Vt in eo, tanquã in pa-
ne, viuamus, & sustentemur: in eo,
vt pisce asso, perficiamur, etiam in
corpore, per mortem: in eo, vt ouo,

Scorpio quid
mysticè.

Quid rursus
Petere panẽ,
piscẽ, & ouũ.

Luc. 24.

gaudeamus in perpetua æternitate
ac fruitione Humanitatis, ac Diui-
nitatis. Theophylactus verò in hũc
modum hæc exponit: Panem, inquit,
& piscem, & ouum filius petiit. Sicut igitur
hæc hominis sunt cibus, ita & peti-
tiones nostræ vtilis nobis esse debent. In-
tellige hic, quod panem petat omnis qui
fidem in Trinitatem, & rectitudinem do-
gmatum reuelari sibi petiit. Hæc enim cor-
sicut panis confirmant. At piscem petiit,
qui in mari vita huius est; & querit à
Deo adiutorium, vt in medijs tentationi-
bus non submergatur, sed viuat, & sicut
piscis custodiatur. Ouum autem petiit,
qui sibi studiosarum animarum fructus
dari petiit. Quæ sanè anima auibus iure
conferuntur, quia alas sumpserunt, &
spiritu alleuiata super terrena se se ex-
tulerunt. Ita ille interpretatur, equi-
dem aptè.

Elegans illo-
rum quoque
verborum
Theophyla-
cti sententia.

Psal. 103.

Si ergo vos, quum sitis mali, nostis bo-
na data dare filijs vestris, &c. Clariùs
dicitur, Bona dona. Est quæ validum
argumentum; quia bonitatis est se se
diffundere. Si ergo pater, qui nõ est
bonus, ita se diffundit in eo quod
participat ex bonitate patris: quan-
to magis qui pater per essentiam est,
& spiritum in se habet bonum, qui
incubat super aquas, vt inspiret quæ
bona & sancta sunt? idè Lucas ait:
Dabit bonum spiritum: hinc autem di-
citur, dabit bona. Nã qui bona habet,
p Spiritum sanctum habet: qui rursus
Spiritum sanctum habet, vera bona ha-
bet: nã Spiritus sanctus melior est pane,
piscẽ, & ouo. Et ait, Quum sitis mali, nõ
solũ cõparatione ad Deũ, quia Stel-
læ nõ sũt mūdæ in cõspectu ei; vel
in inclinatione ad malum ob peccatũ
originale; sed etiam quia nemo inue-
nitur liber ab omni peccato: non est
enim homo iustus in terra, qui faciat
bonum, & non peccet. Quod vt in-
telligas, aduerte, omnem operatio-
nem à forma proficisci: & Deus quia
tantum formã boni habet, bonum
tantum potest facere: & qui habe-
ret tantum formã mali, malum tan-
tum posset efficere. Homo autẽ na-
turam habet bonam; hinc operatio
naturæ, vt patris ad filium, bona est:
quia autem habet malum, id est, fo-

Patris in nos
cœlestis beni-
gnitas.

Gene. 1.
Cur det no-
bis bonũ suũ
spiritum; vel
bona, vt ait
Lucas.

Triplieiter
mali sumus.
Iob. 25.

Eccle. 7. &
3. Reg. 8.
2. Paral. 6.

Luc. 18.

B. August.

Cur Deus se
petentibus da-
re dicitur bo-
na.

Esai. 49.
Cœlestis Pa-
ter, quãter-
restris, quan-
to nos arden-
tius amet.

mitem & propensionem ad malũ, &
mutabilitatem liberi arbitrij, potest
facere malum: atque hoc non obstã-
te, homo benefacit filijs; nisi valde
sit eius corrupta natura: ergo à for-
tiori Deus, qui fons est bonitatis.
Benè dixit Christus; Nemo bonus, nisi
solus Deus: nos verò ex nobis, & natu-
ra in Adã corrupta, mali sumus, sola
Dei gratia participes bonitatis. Hinc
Augustinus lib. De perfectione ius-
titie annotauit, nos dici malos pro-
pter peccata venialia, quia subdit;
Quãto magis Pater vester cœlestis dabit
vobis spiritum bonum. ¶ Dabit bona. Nõ
ait, dabit quæ petuntur, quia non se-
per expediunt petenti: & mala, non
vt talia, sed vt bona iustæ pœnæ de-
seruientia quandoque concedit. Cũ
ergo Pater cœlestis nos dilectorum
filiorum loco habeat, nõ est cur quic-
quam dubitemus, nostras à Deo pre-
ces exauditum iri. Nã ab eo nõs ma-
gis amamur, quã à patre nostro,
qui nos mundo genuit: hinc per Pro-
phetam ait; Dixit Sion, Dereliquit me
Dominus, & Dominus oblitus est mei.
Nunquid obliuisci potest mulier infantẽ
suum, vt non misereatur filio vteri sui? et-
si illa oblita fuerit, ego tamen non obli-

uiscar tui. Vides quanto interuallo
præstat charitas Patris cœlestis, amo-
ri parẽtis terreni? Et quid aliud præ-
stant parentes terreni præter facul-
tates, quibus occasionem præbent
filijs perditẽ viuendi, & ad periculũ
æternæ gehennæ & mortis eos ad-
ducendi? Pater verò cœlestis dabit
spiritum bonum petentibus se: hinc
ergo petamus, & dabitur quod peti-
mus. Hinc Dauid illum petebat, cũ
dicebat; Cor mundum crea in me Deus:
& spiritum rectum innoua in visceribus
meis. Ne projicias me à facie tua: & Spi-
ritum sanctum tuum ne auferas à me
quem si impetrauerimus, nõ erit cur
timeam, vel à diuitijs, vel à pauper-
tate, vel à metu gehennæ: Neque pu-
temus defuturum nobis aliquod bo-
num, vel Patrem minùs fore nobis
propitium, vel Filium Dei minùs
nobis futurum aduocatum apud Pa-
trem, vel ipsum non futurum nobis
verum Paracletum & consolatorem
in æterna vita, in cuius spem nos re-
generauit sanguine suo ipse idẽ Dei
Filius, quo cum Pater atque Spi-
ritus sanctus vitam viuũt feli-
cissimam, & immorta-
lem. Amen.

Psal. 50.

TRACTATUS LXII.

IN verba illa: Omnia ergo quaecunque vultis vt faciant
vobis homines, ita & vos facite illis. Hæc est enim Lex,
& Propheta. Intrate per angustam portam: quia lata
porta, & spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, &
multi sunt qui intrant per eam, &c.

Christi di-
ctũ: Omnia
quæcunque
vultis vt fa-
ciat vobis ho-
mines, &c.
quanti fecerit
Seuer? A-
lexander.

RANC primam senten-
tiam à Christianis accep-
tam, ita adamauit Ale-
xander Seuerus Impera-
tor; vt sæpè & ipse diceret, & p præ-
conem ediceret, cum aliquem emẽ-
daret; Quod tibi non vis, alteri ne fece-
ris: eaque verba & in Palatio, & in
publicis operibus perscribi iussit: vt
testatur Ælius Lampridius. Antoni-

nus verò Pius cum audisset Christia-
nos frequenter vt hoc prouerbio;
Quod tibi non vis, alteri ne feceris; per-
scrutatus Christi vitam, eidem sta-
tuam sacrauit. Nam cum omnis ne-
gatio in affirmatione aliqua nitatur,
cum præcipitur vt proximo præste-
mus ea officia quæ nobis desidera-
mus præstari; hinc etiã nascitur præ-
ceptum negatiuum: de quo Tob. 4.

Illud verò:
Quod tibi nõ
vis, alteri ne
feceris, à Chri-
stianis vsur-
patum; quã
pbarit Imp.
Antonius
Pius.

Tob. 4.

Ratio connexionis prædictorum cum præsentibus.

Pro. 21.

Luc. 6.

Omnia quæ faciendâ proximis nostris, quæ ab eis vellemus fieri nobis.

1. Cor. 10.

Marc. 9. Philp. ult. Aug. lib. 2. de ser. Do. in monte.

B. Cyprian.

Vbi illud nõ sit necessariõ seruandum.

dicitur; Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. Et quia dicitur cum illatione, Omnia ergo, ostendit consequentiam ad præcedentia. Hoc enim posito, quod Deus ea facit pro nobis, quæ cum ratione quærentes & petentes volumus fieri nobis, sic & nos debemus inuicem facere: ut quæcunque volumus nobis ab alijs fieri, modò honesta sint, & cum ratione coniuncta, etiam nos illis eadem præstare studeamus. Hinc scriptum est; Qui obtulerat aurem suam ad clamorem pauperis; & ipse clamabit, & non exaudietur. Sic enim pater prospicit filio: quia si ipse filius esset, vellet sibi à patre prouideri. Quamquam B. Lucas cap. 6. postquam dixit, Omni petenti te, tribue: adiecit: Et prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter. Habens enim facultatem, debet succurrere fratri nõ habenti, quia si ipse nõ haberet, vellet sibi à fratre succurri.

Quod verò dicit, Omnia, ad ea tantum extendi intelligas, quæ sunt æquitati, rationique cohærentia: iniquum quippe & inhonestum, non est aliquid, sed nihil. Et ideò sub nomine, omnia, in Scripturis non clauditur, ut illud: Omnia mihi licent; sed non omnia expediunt: & Omnia possibilia sunt credenti: & Omnia possum in eo qui me confortat. Augustinus verò hic scribit, quosdam voluisse apponere hic, Bona: ut sit sensus; Omnia bona ergo quæcunque vultis, &c. & ita asserit, quosdam codices Latinos habuisse; imò sic habet Cyprianus sermo. 6. de oratione Dominica. Sed affirmat superflue additum illud verbum: quia voluntas proprie non est nisi de bonis. Intellige ergo omnia, scilicet bona quæ vultis: vel, omnia quæcunque rectè vultis. Sed adhuc hoc non satis est: nam multa bona potest quis velle sibi ab alijs licite impendi, quæ ipse non obstringitur impendere illis: ut si quis vellet ut proximi sui ex superfluis facerent ipsum diuitem; non est enim hoc illicitum: & tamen etiam si ipse habeat superflua, ex quibus posset alios ditare, non cogitur illos diuites face-

re; sed solum de superfluo elemosynam dare indigenti, ad succurrendum quidem indigentie eius, sed nequaquam ad eum ditandum. Debet ergo intelligi, ut illa quæ putat sibi esse debita ab alijs, illa putet à se exigenda, ut alijs præstet. Ut enim debitum esse sibi quisque censet, ut ne mo sibi noceat, & veritatem seruet in dictis, & in factis: ita & ipse eadem lege tenetur nemini nocere; & fidè erga alios tueri, & conseruare. Est autem hoc præceptum, & quidem iuris naturalis primaria regula: nam dirigit actiones nostras; & non est consilium; quod minimè obligat: istud autem vim maximam obligandi habet, cum Christus hoc loco illud proposuerit tanquam regulam generalem, suppletentem locum omnium præceptorum particulariũ iuris naturæ, quæ per singula non poterant exprimi. Ideò Christus Dominus ait; Hæc est enim Lex, & Prophetæ. Non est autem præceptum hoc Legis Christi tanquam per ipsam introductum, quia lex Christi non dedit huic præcepto vim obligandi, quam antè habebat. Nec etiam est præceptum Legis Moysi, quia etiam antè illam habebat vim: sed est præceptum Legis naturalis, quæ fuit ab initio creationis homini indita. Et quemadmodum Lex Naturæ, prout denotat comprehensionem omnium præceptorum iuris ipsius Naturæ, est sicut scientia quædam speculatione posita, in qua sũt principia quædam vniuersalia per se nota, deinde conclusiones, quæ solũ cognoscuntur ex principijs; ita in iure naturali quædam sunt regulæ generalissimæ, quæ sunt aliorum veluti iurium principia; atque ita notæ, ut nullus in eis possit esse error, aut in scitia: ut, Omne malum esse fugiendum: Nulli esse iniuste nocendum, & similes. Alia verò sunt iura naturalia restrictiora: ut, Veritatem seruandam esse in promissis: Nihil agendum esse ex insidijs: Depositum esse reddendum: Accommodatum, & mutuum restituendum, ac similia, quæ sequuntur quasi quædam conclusiones ex prioribus regulis di-

Sit ne hoc Christi præceptum, an consilium.

Matth. 11. Præceptum sit, quæ ratione obliget.

Quænam principia communissima iuris naturalis.

ctis;

Quæ oportuno illud Domini præceptum: Omnia ergo quæcunque volueritis, &c.

Exo. 20. & seq.

1. Thess. 5.

Ibidem. Psalm. 33. 1. Pet. 3.

Eiusdem cõuentiæ præcepti explicatur magis.

ctis; quarum de numero est ista; Omnia quæcunque vultis, &c. quæ non solum est per se vna regula, imò includit totum ius Naturæ, sicut ista: Nullum malum agendum est, licet sub diuersis modis significandi eandem rem referant hæ regulæ.

Pulchrè autem hoc loco vsus est Christus hac formula: quia cum cepisset tradere præcepta legis Naturæ, & illa explicare ab initio ca. 5. quæ, propter consuetudinem peccandi, erant olim quodammodò obscurata; ob quã causã Deus in Lege Veteri quædam illorũ expressit per Decalogum: Christus etiam voluit aliqua declarare, quæ iam venerant in dubium apud Iudæos, & errabant circa illa: quod si pergeret in applicando in particulari omnia præcepta iuris Naturæ, nullum finem habitura fuisset oratio: ideò dare constituit de reliquis præceptis iuris Naturæ quæ nõ attigerat, regulam generalẽ, sub qua vniuersa comprehenderet, qualis est ista. Alioqui sermo Christi incompletus maneret, quo voluit per præcepta iuris Naturæ plenè nos instruere; & sæpè similes regulæ generales traduntur in Scriptura: ut. 1. Thess. 5. Omnia probate: quod bonum est, tenete; & Ab omni specie mala abstinete vos; & Psalm. 33. Declina à malo, & fac bonũ. Et cum Christus assignaturus esset regulam quandam generalem ad includendum omnia præcepta iuris Naturæ; non fuit aliqua vel conuenientior, vel quæ magis nos certos reddere posset. Nam si (verbi gratia) diceret, Facite omnia, quæ iusta sunt; & caute omnia, quæ iniusta sunt; bene includeret omnia præcepta iuris Naturæ; sed maneret dubiũ nobis, quid esset iustum & iniustum circa singulas actiones, & negotia. Et idem esset si dixisset, Declinate ab omni malo: & facite omne bonum. Cum autè dictum est; Omnia ergo quæcunque vultis ut faciãt vobis homines, & vos facite illis; dubium vllum non reliquit quid debeant velle alijs in quocunq; negotio, sicut non potest esse dubium mihi quid ego vellem mihi fieri: nõ quilibet debet proximo suo impen-

dere quod iustum & bonum est; nõ bonum simpliciter illud est, quod sibi appetit ipsi, atq; illud alteri velle debet.

Quod verò hæc lex generalis sit proposita ad complendam doctrinam de omnibus præceptis naturalibus quæ dare cõperat, ex eo constat quod subdit: Hæc est enim lex, & Prophetæ: Id est, in hoc comprehenduntur omnia, quæ lex & Prophetæ docent in his, quæ ad proximum spectant. Vocat autem hic legem, illam Moysi, quæ quinque libris continetur: Prophetas, vocat omnes libros Veteris Testamenti, qui spiritu Prophetico, ut docet Petrus, cõscripti sunt. Itavt sit sensus: Hoc præcepto includitur, quicquid in Moysi lege dicitur, & in omnibus libris sacræ Scripturæ. Quod si obijcias; multa in sacris literis contineri, quæ non valent reduci ad hoc mandatum; ut sunt historia rerum gestarum, & prænationes futurorum; item quæ fidè suscipi debent, & ad credendum proponuntur, vel ad primam tabulam spectant, quæ ad hoc mandatum reduci nequeunt. Respondeo; totam legem Moysi, quæ non continet nisi præcepta, reduci ad hoc mandatum: nam et si ibi sint aliqua historia, illæ tamen propter præcepta ponuntur, in quantum aliquid faciunt ad illa, vel ad eorum declarationem. Nam præcepta legis aut Moralia sunt, aut Ceremoniæ, aut Iudicia. Moralia omnia ad hoc præceptum referuntur, ut diximus, cum sit regula generalis totum ius Naturæ comprehendens. Ceremoniæ, determinationes sunt cultus diuini, & illius præcepti de colendo, & diligendo Deo: quod quidem præceptum diligendi Deũ; in dilectione proximi (quod non est aliud, quàm istud) includitur. Iudicia verò, præscriptiones sunt eorum, quæ cuius debet proximo: quæ omnia, & dubia circa ea, non valent definiri nisi per istud præceptum commune. Et ita tota lex ad hoc præceptum spectat. Alij verò Prophetici libri sacræ Scripturæ, vel continent moralem institutionem;

Quid illud: Hæc est enim Lex, & Prophetæ. Matth. 7.

Quæ Lex illa, qui Prophetæ.

2. Pet. 1.

Ad illud Domini præceptum: Omnia ergo quæcunque, &c. historia legis quomodo referantur.

Quid ceremoniæ Legis, & iudicia. Deut. 6.

In Prophetis quæ continetur.

Tom. 5.

Vv 3 vel

Quæ verò in historijs diuinis.

Quomodòad præceptum Domini iam dictum pertinet Prophe tæ.

Ad idè quod mandatum Scripturas pertinere. Earum finis.

2. Tim. 3. & Rom. 15.

Illud, In his duobus mandatis, dilectionis Dei & proximi, vniuersa Lex pendet, & Prophetæ; quomodò verum sit.

Matth. 22. Prima solutio Aug. lib. 2. de ser. Do. in mon. cap. 34. tom. 4. prope finem Altera solutio, præstantior.

vel historiam, vel futurorum prædicationes, aut argumenta eorù, quæ credèda sunt. Omnis instructio moralis circa proximum in hoc præcepto continetur: in quo comprehenditur mandatum dilectionis proximi. Historiæ verò non ponuntur, vt tantum res gestas sciamus, quia ad hoc opus fuisse poni omnium temporum, Gentiumque historias, vel nihil poni: sed quædam explicantur quatenus sufficiunt ad eruditionem moralem, quæ, vt diximus, in huius præcepti obseruatione sita est. Quæ etiam ad fidè pertinet, & in Scripturis traduntur, cum ad bonos mores referantur, qui in hoc mandato continentur; etiam ad hoc mandatum spectant. At prænuntiationes futurorum, si fidem attingant, vt de aduentu, & gestis Messia; idem habent iudicium. Si verò nonnulla euentura prænuntiant, vt aliquid agatur, fugiaturve; hæc ad mores reuoluuntur, & sic spectabunt ad hoc præceptum, in quo generaliter tota eruditio vitæ nostræ continetur. Quamobrem tota etiam sacra Scriptura ad hoc præceptum tanquam ad finem referenda est, quia ad nihil aliud edita est, nisi ad instruendum hominem in opere bono, iuxta illud Apostoli: Omnis Scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad arguendum in iustitia; vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.

Sed obijcies; Cum Dominus Matthæi 22. de mandato dilectionis Dei, & proximi dicat: In his duobus mandatis vniuersa Lex pendet, & Prophetæ: ergo non in solo isto. Respondent quidam, quòd Lex, & Prophetæ pendet in hoc præcepto, quia per diuersa Legis, & Prophetarum præcepta traditur, non tamen penitus, quòd de duobus præceptis dictum fuit à Domino: hic autem non dixit: Hæc est enim tota Lex, & Prophetæ. Vel melius dici potest, præceptum dilectionis Dei sub præcepto amoris proximi subintelligi, & comprehendit: namque impossibile est proximum diligere, nisi Deus ipse primùm diligatur: quæ ratione tota lex in dilectione proximi includitur, non minùs, quam in vtroque mandato. Atque hoc docuit nos Apostolus, qui ad Rom. 13. ait: Qui diligit proximum, Legem impleuit: & infra; Plenitudo Legis, est dilectio. Et ad Galat. 5. Omnis enim Lex in vno sermone impletur; Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Expende verbum, Omnis Lex: & idem est omnis, quòd tota, & vniuersa Lex. Idem intellexit B. Augustinus qui lib. 8. de Trinitate cap. 7. ita ferè scribit: Ideò Scriptura tantum dilectionem proximi commemorat, cum dicit: Omnia quacunque vultis vt faciant vobis homines bona, ita & vos facite illis: hæc est enim Lex, & Prophetæ. Et pleraque alia reperimus in literis sanctis, in quibus sola dilectio proximi ad perfectionem præcipi videtur, & taceri de dilectione Dei, cum in vtroque Lex pendeat, & Prophetæ. Sed & hoc idè, quia qui proximum diligit, consequens est vt ipsam præcipuè dilectionem diligat. Deus autem dilectio est, & qui manet in dilectione, in Deo manet. Consequens ergo est, vt præcipuè Deum diligat. Sic ille. Græca tamen quædam exemplaria non habent Οἷος ἐστὶς νόμος, vt legit Interpres, id est, hæc est Lex; sed Οἷος γὰρ ἐστὶς νόμος: hoc est: Sic Lex, & Prophetæ definiūt, atque decernunt faciendum.

Illud etiam nota, idem esse: Diliges proximum tuum sicut te ipsum, atque dicere; Omnia ergo quacunque vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis, quæ præceptum dilectionis proximi interpretantur: nam tunc impletur illud præceptum, cum ea, quæ optamus fieri nobis, eadem illis facimus: & quæ nos ab alijs pati, ea neque nos aduersus alios exerceamus.

Intrate per angustam portam, Cum multa Dominustradiderit in hoc sermone, legem restringendo, & ad verum sensum exponendo, præterea ad vitandam vanam gloriam inbenefactis, & auaritiam, & iudicia temeraria comprimenda; ne admiraremur de huiusmodi mandatis, & quia in præcepto dilectionis proximi, in quo est mandatum dilectionis Dei erga nos, vi-

debat

Rom. 13.

Leuit 19. Galat. 5.

Augu. to. 3.

1. Ioan. 4.

Quale illud; Omnia quacunque vultis vt faciat vobis homines, ita & vos facite illis.

Quorsum id; Intrate per angustam portam.

Matth. 5.

Infra. 6.

Hæc vox quam consolatoria, Intrate per angustam portam.

Lex, & virtus versantur circa difficultia.

Ius naturæ seruare, quid sit.

Quænam porta angusta, & arcta via illa sit.

Psal. 118.

Matth. 19.

Alter sensus.

Ioan. 14. Supra. 10.

Christus porta cur angusta.

Chryf. ho. 24. in Matthæi. 10. 4. Matth. 18. Tertius sensus.

Fides de Christo, cur porta sit angusta.

debat difficultia contineri, nam Dei inimicos diligētis iubemur esse imitatores: idè subiungit: Intrate per angustam portam. Superius quidem docuit diuina gratia opus esse ad diuinorum præceptorum impletionem, cum orare docuit; hic verò etiam liberi arbitrij, & nostri conatus esse, vt quæ dicta sint, præstemus: quare rectè ait: Intrate per angustam portam. Et consolatio est non modica, quòd Christus Dominus nouerit angustias portæ, qua ingrediendum est, & arctam viam, qua ambulandum: quia probabile est quòd Dominus succurrat pro sua bonitate. Lex enim circa difficultia versatur, quemadmodum, & virtus. Nam lex Christi licet non addat nouas difficultates, declarat tamen ius naturæ, quæ ardua, & difficilis est: quia seruare ius Naturæ, est in omnibus agere secundum virtutem. Possunt autem ista duo, scilicet porta, & via, pro eodem accipi, hoc est, pro custodia mandatorum Dei, quia mandata sunt, per quæ quotidie gradientes ad vitam æternam tendimus: vnde & via mandatorum dicitur à Propheta; & ipsa sunt porta, per quam illuc ingredimur iuxta Domini sententiam: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Ipsa ergo sunt via, & porta, quæ angusta vocatur: quia sicut per angustum locum difficile est intrare, ita per integram custodiam mandatorum Dei difficile est homini carnali ambulare. Vel potest accipi, quæ via, & porta sit Christus, velut ipse dixit: Ego sum via veritas, & vita: & Ego sum ostium: per me si quis introierit, saluabitur: & ingredietur, & egredietur, & pasca inueniet. Dicitur autem Christus angusta porta, non ratione parue potestatis, sed ratione humilitatis, vt Chryostomus docet: quia nisi efficiamur sicut paruuli, non intrabimus in regnum cælorum. Vel tertio dici potest, quòd porta sit Christus, siue fides, qua ingredimur in Christum, & Ecclesiã: via verò, sit lex Euangelica, seu eius mandata, quæ ratione perfectionis, quam exigunt, sunt arcta via. Porta ergo, qua primùm ingredimur in

viam salutis, per quam ambulantes, aut currentes perueniamus in patriam, fides est de Christo: quæ dicitur angusta, quia quæ proponuntur de illo credenda, sunt sensui abscondita, atque ei repugnare videntur. Et qui eam accipere debet, captiuare intellectum cogitur, se ipsum humilians vt puer ad ea, quæ sunt fide recipienda: vt in diuinis, Trinitatè, Incarnationem Domini, Resurrectionem, Sacramenta, vitam æternam, & similia: in humanis, exinanitionem, Crucem, mortem, sepulturam. Quod est pati angustias maximas. Nisi quòd Dominus reddidit ea nimis credibilia, quia Scripturarum testimonijs, miraculis eximijs, vita pura, doctrina immaculata, constantia inuicta, & crucis morte turpissima, atque victoria contra hostes visibiles clarissimum præbuit testimonium veritati. Per hanc portam ingredimur in arctam viam, scilicet mandatorum, & bonorum operum, per quæ credentes debent ambulare. Vel, quòd idem est, Christus ad credendum propositus, porta est angusta: & Christus ad imitandum propositus, via est arcta: quia, vt ait Apostolus Ioannes: Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Et ita per oppositum porta lata est diabolus, non magnitudine potentia, sed superbia, cum ipse sit Rex super vniuersos filios superbie. Superbus autè inflatus est, & se ipsum non capit, idè lata porta indiget, vt intrare possit. Vnde Matth. 16. demones, vel hæretici ab eis missi, dicuntur portæ inferi. Est autem vitium, siue peccatum, spatiosa via, & ad perditionem, id est, gehennam conducens: nam ad infernum mille viæ existunt; nam quot modi peccandi, sunt totidem pereundi. Vnde Aristoteles in Ethicis: Infinitis, inquit, modis contingit peccare, cedendo scilicet à medio ad extremum. Hinc Poëta quidam dixit: Noctes atque dies patet atri ianna Ditis. Et multi sunt qui intrant per eam. Omnes homines videlicet, qui sensui consona appetunt, & labores, &

2. Cor. 10. Matth. 18.

Intellectus noster in quibus captiuandus.

Psal. 92.

1. Ioan. 2.

Lata porta quænam illa. Job. 41.

Quæ nam sint portæ inferi. Matth. 16. Quæ spatiosa via.

Arist. lib. 2. Ethicor. 10. 3. initio. Virg. lib. 6. Aeneid. sub initium.

Qui sint qui intrant per viam spatiosam, quæ ducit ad perfectionem.

Sap. 2.

Illi cur mint mē sint imitandi.

Exod. 23.

Angusta porta, & arcta quæ sit via quæ ducit ad perfectiōem.

De virtute quid sentierint mundi sapientes.

Hesiodus.

Virgil.

difficultates fugiūt, quæ sunt in via, quæ ducit ad vitam. In via autē perditionis difficultas nulla est, nisi quæ sibi quisq; sponte assumpserit: nam quicquid homini liber, licitum est in ea, cūm non sit aliud eius præceptum, quàm pro libidine viuere, & frui bonis quæ sunt, antequam marcescant: vt dicitur in libro Sapientia. Nam plurimi vt fugiant acerba, quæ sunt in via salutis, intrant per viam istam spatiosam: alij verò alia bona non cognoscentes, neque credentes nisi ea quæ videntur, ista tantum persequuntur. Nec propterea quòd multi per illam ingrediuntur, sunt à nobis imitandi: etenim vt Dominus dixit: *Non sequeris turbam ad faciendum malum: nec in iudicio, plurimorum acquiesces sententia, vt à vero deuies*, Et Pythagoras inter sua symbola habebat: *Vias latas, & laos phōras, id est, populiferas, declina, diuerticula verò sectare.*

Quoniam angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vitam. Hæc porta, & via, vt diximus, vel Christus est, vel legis impletio, vel porta quidem Christus, siue fides in eum; via verò lex Euangelica, quæ non quamuis, sed absolutam, & perfectam ab eius professoribus exigit virtutem: quam tamen etiam ethnici, qui de virtute quauis, quam nosse potuerunt, Philosophati sunt, illam in monte edito, ad quem nisi cum magno labore & difficultate non ascendatur, constituebant. Vnde Hesiodus dixit: *Virtutem posuere Diū sudore parandam. Arduus est ad eam, longusque per ardua collis.*

Sed postquam excelsa, & suprema cacumina tangit, fit facilis qua dura fuit prius incluta virtus.

Et Virgilius, aut quisquis est Autor Carminis de litera Pythagoræ: *Littera Pythagora discrimine secta bicorni, Humanavita speciem præferre videtur Nam via virtutis dextrum petit ardua callem, Difficilemque aditum primūm spectantibus offert:*

Sed requiem præbet fessis in vertice summo.

Molle ostentat iter via lata: sed vltima meta

Præcipitat captos, voluitque per ardua saxa.

Xenophon in eo libro, cui titulus est, De factis, dictisque Socratis, narrat ex Prodicō de Hercule adhuc adolecente secum deliberante, vtrū Virtutis, an Voluptatis viā ingrederetur: hoc ipsum, & Aristoteles, & Cicero, & Seneca, atque alij plerique sapientes docuerunt. Vt nihil noui videatur hīc Dominus adferre, cūm tradit angustam portam, & arctam viam esse, quæ ducit ad vitam. Nec rursus verbo Christi deterreri nos cōueniat cū, & ipsi Philosophi solo naturæ lumine virtutis iter arctū, & cognouerint, & prædicauerint.

Et pauci sunt qui inueniunt eam. Non ait, pauci ambulantes per eam, sed etiam pauci inueniunt eam: quia tam parua est, vt difficile sit eam videre, & inuenire: & interdum qui inueniunt, & ingrediuntur in eam, capti voluptatibus huius seculi, de medio itinere declinant, & retrocedunt. Sunt igitur qui eam inueniunt, pauci: pauciores, qui per eam inuentam ingredi velint: paucissimi verò, qui in ea perseuerent. Vnde Hieronymus super Mattheum ait: *Simulque considera quam signanter de vtraque via locutus sis. Per latam multi ambulant: angustam pauci inueniunt. Latam non querimus, nec inuentione opus est: sponte se offert, & errantium via est. Angustam verò, nec omnes inueniunt: nec qui inuenerint, statim ingrediuntur per eam, siquidem multi, inuenta veritatis via, capiti seculi voluptatibus, de medio itinere reuertuntur.* In hunc modum ille.

Sed iam illud est discutiendum, quomodo hæc duo conueniant, legem Christi dici portam angustam, & viam arctam; cūm alibi dicat Dominus: *Iugum meum suauē est, & onus meum leue,* & alibi *Et mandata eius gratia via non sunt?* Ad hæc quomodo via arcta, de qua in alio loco dicitur: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cūm dilatasti cor meum.* Et Salomon: *Viam*

Xenophon.

Philosoph. M. Tull. li. de offic. Senec. li. 2. ad Serenū, init. o.

Angustā portam, & arctā viam cur pauci inueniāt.

Hieron. to. 9.

Si est iugum Domini suauē, & onus leue, lex Christi, cur porta angusta, & arcta via à Domino expellatur.

Matth. 11. 1. Io. an. 5. Psal. 118. Prou. 4.

sapient-

Solutio, quæ stionis.

In medio cōstitit virtus.

Arist. li. 2.

Ethicor. c.

6. tom. 2.

Horat.

Bonum tantum sit ex integra causa.

Aristot. lib. eodem.

Prima, ratio via salutis cur sit arcta.

Iacob. 2.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Quarta ratio

sapientia monstrabo tibi, & ducam te per semitas equitatis: quas cū ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum? Dicendum est, legem Christi viam arctam vocari, propter præceptorum difficultatem, non quòd Christus nouas difficultates introduxerit; quia vltra mandata Fidei, Spei, Charitatis, & Sacramentorum; nulla præcepta posuit alia præter ea quæ sunt iuris Naturæ, sed illa in quibusdam declarauit, vel quia obscura erant, vel praua intellecta. Ius autem Naturæ si plenè seruandum est, difficultates multas habet: quia omnes operationes nostræ per virtutem dirigendæ sunt. Operari autem secundum virtutem, quæ in medio consistit, vt docet Aristoteles in Ethicis, & Poëta quidam:

Virtus est medium vitiorum vtriusque, reductum:

valde difficile est. Nam si inuenire medium est arduum, & difficile; multo magis erit operari circa medium inuentum. Ideo hīc dicitur, quòd pauci inueniunt, scilicet viam arctā. Et vt medium inuenire est difficile, vt scopum attingere: ita aberrare, & vitiose agere, facile est. Tum quia bonum non potest fieri nisi ex integra causa, id est, seruatis omnibus circumstantijs secundum rectam rationem; malum autem fit ex defectu cuiuscunque circumstantiæ. Ob id asserit Aristoteles; quòd peccare cōtingit infinitis modis: bene autem agere, solum vno modo. Hinc via salutis dicitur arcta, quia vel parum declinantes ad dexteram, vel ad sinistram, in vitium incidimus, & extra viam sumus, & eo plus, quo magis à medio recedimus. Deinde quia deficiens in vno, factus est omnium reus; vt ait frater Domini. Tertiò, quia malum operari non est difficile, cūm sit secundum modum naturæ nostræ deprauatæ, inclinando semper ad aliquod extremū, in quo vitia sita sunt. Dicitur præterea arcta via, quia paucos recipit, & admittit, si fiat comparatio ad numerum eorum, qui ingrediuntur per viam spatiosam iniqui-

tatis: qua ratione Scripturæ illæ, quæ asserunt iugum Domini suauē, huic loco non repugnant. Demum arcta est, habita ratione ad carnis, & mundi concupiscentiam: quia illam infinitatem, & liberā illam agendi quiduis facultatem, quam sensus expetunt, amputat in nobis. Quod verò iugum Christi dicitur suauē, & onus leue, hoc est, tum propter considerationem præmij, quia consideratis bonis cœlestibus, vilescunt omnino omnia quæ habentur in terris; & Iacob amanti Rachelem videbantur anni pauci seruitutis, præ amoris magnitudine; & Paulus hæc spectans aiebat: *Non sunt condigna passionēs huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis:* tum propter auxilium Diuinæ gratiæ ad operandum; etenim sine gratia nemo posset legem Christi obseruare, etiam proposito præmio tantæ beatitudinis. Nā gratia est, quæ res asperas, faciles, & molles reddit: neque tantum præcepta, sed etiam consilia obseruare. Hinc dixit: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiam vos:* vbi difficultatem aperuit, ne turbemur, tanquam decepti. Et vt sciamus, Dominum nobis succurrere, & quod ex nobis quasi ex nobis, præstare, id est, Dei legem haud valeamus, gratia Dei suffulti perficere valeamus. Via etiam Dei insipientibus, & superbis arcta est, & aspera, sed humilibus, & exercitatis per eam, suavis paulatim efficitur, maximè Deo per charitatem dilatante cor, ita vt dicamus cum Dauide: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cūm dilatasti cor meum.* Atque hoc expressit filius eius Salomon, cūm inquit: *Viam sapientia monstrabo tibi, & ducam te per semitas equitatis: quas cū ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, & currens nō habebis offendiculum.* Quasi dicat, et si à principio arctæ videantur semitæ equitatis, postquam tamen in illas vias penitus te dederis, planas atque faciles experieris. Omnis enim disciplina, vt testatur Apostolus, in præsentī quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris: postea

Quinta & vltima.

Cur dicatur iugum Domini suauē, & onus leue. Matth. 11.

Gen. 29.

Rom. 8.

Matth. 11.

Ad se cur omnes laborantes, & oneratos in uertet Iesus. 2. Cor. 3.

Psal. 118.

Prou. 4.

Per semitas æquitatis ambulatis, vt ait Sapiens, cur eius gressus non arctentur. Heb. 12.

autem

Latam portam, & spatiosam viam esse angustiorē arctiorēq; quā iustorum viam.

Impiorum de re tanta testimonium.

Sap. 5.

Idem altera cationis sapientis cum insipienti, exemplo quodam docetur eleganti.

autem fructum pacatissimum exercitatis per eam, reddet iustitię. Ad hæc, lata porta, & spatiosa quę ducit ad interitum, pluribus ac maioribus angustijs circumsepta est, quā iustorum via. Nam vt omittam conscientię tormenta, continuamq; carnificinam, quę noctes, diesque excruciat hominem: quę pax, aut quies potest esse in mundi huius honoribus, delicijs, aut diuitijs, quas Christus spinas vocat? aut qui maiores cruciatu hominem diuexare queunt, quā spectare hæc ipsa bona, quę tanto affectu deligimus, nobis de manibus eripi, vel deficere, & ipsum possessorem infinitis curis, & periculis affligere? Si igitur conferantur angustię & difficultates vtriusque vię: minores multo sunt, & leuiore, quas iusti patiuntur gratia Dei subleuati, & spe æternorum bonorum, quę sibi in cœlo esse reposita sciunt, suffulti: cum tamen impij, & viam latam consectantes, vel serò tandem etiam nolentes confiteantur: *Lassuti sumus (inquiunt) in via iniquitatis, & perditionis, & ambulauimus vias difficiles; viam autem Domini ignorauimus.*

Vt igitur finem huic tractatui imponamus, non grauabor recensere quod apud quendam autorem, non sine animi iocunditate, & fructu legisse me memini: nempe virum quędam sapientem cum væcorde altero & insipiente profectioem instituit se. Cum autem in biuium quoddam incidissent, diligenter à peritis illius regionis instructi sunt, viam quidem ad dexteram asperam esse, & montosam, & à paucissimis frequentatam, vel cultam, sed tamen tutē, & securē perducentem ad ciuitatē: quę verò ad sinistrā deflecteret, amœnam quidem viam esse, planā, omnibusq; delicijs, atq; aliorum frequētissimo comitatu refertam, tamen periculosam esse, & latronibus expositā, qui vitę, & sanguini insidiantur. Cū igitur eò peruētum esset, & ante oculos haberent has duas vias, cœpit sapiens hortari insipientem, vt viā dexterā vtrique tenerent, quòd extra periculum esset posita: contra insipiens asperita

te illius deterritus, & alterius amœnitate illectus, admonebat sapientē vt planā viam subiret. Cum autē grauius, diuq; de eare certasset, sapiēs tēdio affectus, & ne molestum se præberet comitē, cessit voci insipientis, atq; iter suum per viam planā pergere cœperunt. Non multo post in latrones inciderunt: qui eos omnibus bonis spoliarūt, ac tandem ad suspendiū eos adegerunt. Cumq; ad supplicium ducerentur, querebatur sapiēs de insipiente, q̄ inuitū eū atq; reluctantē, illā in viam induxisset: contra insipiens obijciebat, q̄ cum ipse esset inops consilij, & insciēs, nõ debet sapiens suo consilio regi, sed potius illū debuisse se insipientē ducere. Imputabat hęc illi mortis suę casum: rurſus alter culpā in alterū reijciebat, & tandem maledicis ac amarulētis verbis inter se decertabāt: donec suspēdio sublato de medio sūt. Sub hac narratione volūt quidā delitescere pretiosū thesaurū. Nā per hos duos intelligi volunt animā, & corpus; siue spiritū, & carnē. Animus siue spiritus sapiētia præditus est; & eius est præesse, & regere: corpus, siue caro, sapiētiam non habet, eiusq; est subesse, & regi. Hi duo simul coniuncti tanquam comites indiuidui profectioem instituunt. Sed illis proficiscens tibus occurrit via virtutis aspera, & dura, & via voluptatis plana, & amœna. Spiritus siue mens, quę semper deprecatur ad optima, ad amplectendam viam virtutis carnem sollicitat. Contrā caro, in qua, vt ait Paulus, peccatum est, id est, fomes, & propensio ad vitium, ad viam voluptatis, & iocundę vitę impellit. Pugnat spiritus aduersus carnem, & caro aduersus spiritum; vt tandem spiritus tēdio affectus, sinat se abduci à carne: & ita in manus dæmonis tanquam latronis incidunt, per quem ad gehennā damnantur suspendium, vbi caro, & spiritus mutuis se conuitijs proscindunt, & causam interitus alter alteri obijcit, sibiq; inuicem maledicunt. Quare vt hoc tantum periculum fugiamus, clamat Christus: *Intrate per angustam portā.*

Animo, & corpori exemplū illud sapientis, & insipientis applicatur.

Rom. 7. & seq.

Gal. 5.

Spiritus noster quemodò se aduersus carnē armare debeat ad victoriam.

Quam

Quam angusta porta, & arcta via est quę ducit ad vitam. Audiamus ergo Christum Dominum serò nos admonentem: eumq; assiduè precemur, vt spiritum suum nobis comunice, quo spiritus noster communice, nunquam se à carnis volupta-

tibus abduci permittat, sed carnem, vel inuitā, & repugnantē trahat, vt secum viā arctam ingrediatur, qua peruenire possit ad vitā æternā, benignitate Dñi nostri Iesu Christi, qui cū Patre, & Spiritu factō immortalibus fruitur gaudijs, & honoribus, Amē.

TRACTATUS LXIII.

In illa verba: *Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos.*

Scopus Domini.

Boni concionatores in quo Christū imitentur.

Act. 20.

2. Pet. 2.

Matth. 23. Quare Christus nobis cauidum dixerit à falsis Prophetis.

Acturus dicēdi finem Dominus, & hunc sermonem, qui omnem Christianę vitę summam complectitur, clausurus, vt omni ex parte nos muniat, admonet vt caueamus ab ijs qui falsam doctrinam introducūt, & speciem quidem pietatis præferūt, virtutem autem eius ignorant: qui in ipsis nascentis Ecclesię inijtis apparere cœperunt, neq; vnquam sunt desituri. Est ergo necessaria, & summē salutaris hæc doctrina. Ex qua illud tāquam solenne, & receptum in optimos quosque concionatores profectum; vt finita concione, populū cohortentur, ne à vera doctrina secedant, ac sibi à pseudoprophetarū imposturis caueant: quod & Paulus ex hac vita discedens monuit Ephesios Act. 20. præuidens ex ipsis exoriturus viros lupos, qui gregi non parcerent, ac peruersa dogmata sererēt. Ita D. Petrus 2. c. secundę epistolę suę nos docet, dicens: *Fuerunt & pseudopropheta in populo, sicut & in vobis erūt magistri mendaces, qui introducēt sectas perditionis, &c.* Quorum exemplo debent concionatores Catholici finita concione monere populū, vt in his, quę predicatione sunt explicata, permaneant; & vt caueant à pseudoprophetis, ne seducantur, & puritas doctrinæ labefectetur, nā & Dominus

in paraboladeclarauit, post triticū bonum seminatum in agro, inimicū hominē superfeminasse zizania. Et apertē, postquam disputauit de via lata, & stricta, hunc tractatum aggreditur de detegendis, & agnoscendis hæreticis. Et morale est, querentibus viā, interrogare alios experientes, viam: & ideò Dominus non solum quærendam viam, sed etiam illos à quibus quærenda sit, docet: tales enim sunt Doctores, & viri spirituales. Et periculum erat, ne fortē relicta vera via Christi, hæreticorum vias consectemur, vel quia pauci per illorum vias gradiuntur: vt tradit August. lib. 2. de ser. Dom. in mon. Quia enim hæreticipaucos discipulos habet à principio, existimari posset viam arctam Christi, quam pauci inueniunt, illos insistere. Vel ne, postquam adoleuit hæresis, & incrementum cepit, multitudine sectatorum decepti, vt docet Origenes hoc loco, hæreticam viam, missa illa Christi, sequamur. Nā hæreticorum ingenium est, nunc quidem de paucitate, vt cū incipiunt, postea verò de multitudine, vbi prouecta est, gloriari, sed nulla ratione à Catholica, & vera Christi Ecclesia, acque à veritate, & antiqua traditione propter paucitatem, siue multitudinem, discedendum est. Ad hæc quæstio futura erat de vera

Viatorū proprium.

Aug. c. 22. Secunda ratio.

Origenes. Hæreticorū mores.

Tertia ratio.

via

via salutis, & de germana Christi Ecclesia; & nouerat, hæresis inuentorè operam daturum, vt apud se solū constituat veram Ecclesiam, veramq; intelligentiam Scripturarum, legitimū que Sacramentorum vsum, idèd prudenter admonet: *Attendite à falsis Prophetis, &c.* siue illi in arcta doctrina, & seuerâ disciplina gloriètur, vt sanctiores his, qui sunt in Ecclesia Catholica deprædicent, & iactent, quales fuerunt Montanistæ, qui tres Quadragesimas in anno strictè, & religiose obseruabant; & Euchitæ, qui perpetuò esse oradum tradebant; & Encratistæ, quia matrimonio, tanquã à re absurda, & immūda, abstinèbāt; & plerique his similes, siue hæretici viam Domini relaxent: inter quos sunt enumerandi, qui hominem libero arbitrio desituebant, & illum pecudi similem reddebant, & omnia fatali quadam necessitate agi dicebant; & Pelagiani, qui naturam sanam, & integram tradebant, ita vt sine vllò diuinæ gratiæ auxilio Dæmoni, & Carni, & Mundo resisterè, præcepta Dei homines seruare, & vitam æternam promereri humanis viribus posse iactabant. Tales sunt nostri seculi hæretici, qui amplam, & spatiosam reddiderunt viam Domini, ab omni eo præcepto, quod molestiam carni, vel crucem inferre posset, hominem liberantes, & sectam Mahometanè per similem introducentes. Omnis ergo hæresis, siue relaxet, siue restringat viam Domini, declinanda est; & in Ecclesia antiqua & Catholica permanendū. Ait ergo: *Attēdite.* Græcè est *προσέχετε*, quod est, cum attētionè cauere; quã vocem interpres noster Matth. 16. vertit, *Cauete.* Quo verbo sæpe vsus est Dominus, cum nos de magnis periculis vitandis admonere voluit: Vt cum dixit: *Attendite à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis;* & iterum: *Attendite vobis, ne forte grauentur corpora vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ;* & Paulus. *Attendite,* inquit, *vobis, & vniuerso gregi, &c.* & ad Timotheum: *Attēde tibi, & doctrina.* Atque hoc verbo vsus esse

hoc loco, monet Chrysostomus, vt nos ad eos agnoscendos, excutiendosque redderet acriores: quòd non sint ita manifesti, vt canes, & porci, quorum supra meminit, sed sub pietatis prætextu falsò se occultant: nam tales sunt hæretici, de quibus Apostolus 2. Corinth. 11. *Nam eiusmodi, inquit, pseudopostoli operarij sunt subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi.* Et non mirum: ipse enim Sathanas transfigurat se in Angelum lucis. Non est ergo magnum, si ministri eius transfigurentur veluti ministri iustitiæ: quorum finis erit secundum opera ipsorum. Ac de dæmone eorum capite tradit David: *Sedet in insidijs cum diuitibus* (Hebraicè pagorù, vel villarum) *in occultis, vt interficiat innocentem: oculi eius in pauperem respiciunt: insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua. Insidiatur vt rapiat pauperem: rapere pauperem, dum attrahit eum.*

Subdit: *A falsis Prophetis.* Prophetæ ille est propriè, qui incerta, & occulta sapientiæ Dei, quæ futura sunt, prædicat: à procul fando dictus. Vnde Ezechiel: *In tempora longa iste propheta.* Et quia idem est iudicium occulta præterita enarrandi, vel ea quæ nunc fiunt, & in præsentia aguntur, remotissima tamen ab oculis nostris, vt cerni valeant (nam ad hæc duo non minus opus est Dei reuelatione, quàm ad futura prædicanda:) idèd Moyses describens historiam creationis mundi, Prophetæ fuit: & Helisæus prædicans ea quæ in castris Regis Syriæ actu gerebantur, Prophetæ erat. Et vt missas faciamus significationes huius vocis, de quibus aliàs; Prophetæ, est prædicator, vel minister verbi Dei, nimirum quia Scripturas interpretatur, & enarrat. In quo Apostolus sensu ait: *Accumulamini charismata meliora: magis autem, vt prophetetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad edificationem, & exhortationem, & consolationem.* Et iterum: *Si quis videtur Prophetæ esse,*

B. Chrysof. hom. 24.
Qui nam falsi Prophetæ, à quibus est nobis attendendum.
2. Cor. 11.
Psal. 9. Dæmonis in sidie.
Prophetæ propriè quis, & vnde dicatur
Psal. 50.
Ezech. 12.
Moses cur Prophetæ, & Helisæus.
Genes. 1. & seq.
Prohetæ qui nobis audiēdi.
1. Cor. 14.
Ibidem.

Montanistæ, Euchitæ, & Encratistæ, cur sic dicti.

Eorum imitatores, & discipuli qui nã sint.

Hæreticorū quàm lata, & spatiosa via sit.

Quid: Attendite à falsis Prophetis.

Matth. 16.

Luc. 12.

Infra. 21.

Act. 20.

1. Tim. 4.

Prou. 29.

2. Pet. 1.

Bernar. in epist. ad fratres de Monte Dei, ante medium.

Autor oper. imperfe. in Matth. hom. mil. 19. ante medium. tom. 2. operū D. Chrysof.

Falsorū duo genera prophetarum.

Falsus prophetæ quis.

3. Reg. 22.

Ezech. 13.

Falsus item qui prophetæ.

2. Pet. vlt.

Hieron. tom. 9. initio.

aut spiritualis, cognoscat qua scribo vobis. Vbi vocat prophetam, doctum & peritum in Scripturis intelligendis. Sic etiam dixit Salomon: *Cum propheta defecerit* (hoc est, interpretatio Scripturæ) *dissipabitur populus;* & Petrus inquit: *Omnis prophetia Scripturæ* (id est, expositio, siue explanatio) *propria interpretatione nõ significat, proprio spiritu nõ est interpretanda.* Vt rectè admonuerit Bernardus: *Quo spiritu Scripturæ factæ sunt, eo spiritu legi desiderant: ipse etiam intelligenda sunt.* Autor operis imperfecti in Matthæum sic habet: *Nec enim potest quis propheticos interpretari sensus, nisi habeat spiritum prophetiæ. Hæc autem diximus, vt ostendamus, quia Prophetæ, de quibus loquitur Christus, doctores dicuntur. Sciens ergo Dominus futuros esse falsos doctores hæresum diuersarum, contra veros doctores, qui Scripturas Propheticas, & Apostolicas peruersa interpretatione confunderent; idèd per Apostolos suos omnium Ecclesiarum doctores admonet, dicens, Attendite vobis à falsis prophetis.* Hactenus ille. Falsus ergo propheta ille est, qui falsa, vel videt, vel docet, siue verbis prophetet, siue factis, ea mente vt doceat: quemadmodū Sedecias, qui accepit cornua ferrea, & dixit ad Iosaphat: *Hæc dicit Dominus: His (scilicet cornibus) ventilabis Syriam, donec deleas eam:* qui tamen falsus erat propheta. Et Ezech. cap. 13. *Hæc dicit Dominus Deus, Væ prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, & nihil vident. Vident vana, & diuinant mendacium, dicentes, Ait Dominus: quum Dominus non miserit eos: & perseverauerunt confirmare sermonem.* Similiter falsus propheta est, qui docet contra fidem, siue contra bonos mores, scripturas propheticas proprio spiritu interpretando, & ad suum sensum peruersum detorquendo, quemadmodum B. Petrus de epistolis Pauli testatus est, in eis esse quædam difficultia intellectu, quæ indocti, & instabiles deprauant, sicut & cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Vnde Hieronymus præcipuè hunc locum intelligendum do-

cet: cuius sententiæ subscribes Theophylactus: *Vasri enim* (inquit) *& impostores hæretici: propterea dixit, Attendite, hoc est, cauete. Blandiloquentiam enim prætexunt, & vitã simulant sanctã: sed intus latet aculeus.* Talia Theophylactus. Cùm autem hæretici in persona luporum ad nos veniunt, facile ab ouibus dignoscuntur, & vitantur, iuxta illud: *Et non audierunt vocem alienorum:* at cùm veniunt in vestimentis ouium, difficilius cauètur: idèd Dominus admonet, *attendite,* siue cauete, siue cum attentione cauete, siue cautè attendite. Atque his verbis Dñs insinuat, venturos multos hæreticos, & pseudoprophetas, Ecclesiæ Catholicæ perturbatores: quod sæpè aliàs præmonuit ne turbemur: vt cum dixit Matth. 24. *Surgent pseudochristi & pseudoprophete; & dabunt signa magna & prodigia: & Paulus, Ego scio, inquit, quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes peruersa, vt abducant discipulos post se. Propter quod vigilate, &c.* & Petrus, *Hoc primum scitote, quòd venient in nouissimis diebus in deceptione illusores, iuxta proprias concupiscentias ambulantes.* Idem docent historiæ præteritorum temporum: sed nulla ætas magis illos experta est, quàm nostra. Cùm ergo veniunt, non turbemur, si impletur verbum Domini: nã hoc fit mirabili dispensatione Dei, ob salutem nostram; vt qui probati sunt in nobis, manifesti fiant: & vt Scripturæ clarius & apertius intelligantur. Deinde præcipit, vt cauèant, dicendo, *Attēdite:* quod verbum primò & maximè dirigitur ad pastores Ecclesiarum, & speculatores vineæ Dominicæ, qui oculos habent spiritus, & dono discretionis spirituum sunt præditi, vt possint ipsi ouibus insinuare, qui nam fugiendi & vitandi sunt: non enim hoc opus est vulgi, vel muliercularum, quæ numerū digitorum manus vix nouerunt, sed vt dixi, tantum Episcoporum, vt explicuit Apostolus Acto. 20. dum ad Episcopos dixit: *Attendite vobis, &*

Theophyl.

Hæretici quãdo faciliè vitentur.

Ioan. 10.

Cur Christus frequenter & Apostoli falsorum aduentum prophetarum prædicarent.

Matth. 24.

Act. 20.

2. Pet. 3.

Falsi cur prophetæ permittantur à Domino.

Quibus potissimum dicatur, vt attendant à falsis prophetis.

1. Cor. 12.

1. Ioann. 4.

Act. 20.

uniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei. Qui ergo per se nesciunt discernere; maiorum suorum sententiam sequantur, quemadmodum in alijs humanis, ubi ipsi ignorant, maiores & Doctores sequi solent.

Prima ratio dicitur, ad inferiores, non ad superiores id officium pertinere, diluitur.

Secunda ratio.

Nec obstat, quod quidam in speciem boni adhærent hæreticorum placitis, & dogmatibus. Nā si sciūt, ab Ecclesia esse damnata, & tamen illa tenent: non solum non sunt boni in speciem, sed seductores, & hypocritæ.

Nec secundò obstat, quod pastores rudiores sint alijs, qui inferiori loco sunt: quia possunt consulere peritiores Episcopos vicinos, vel Doctores magis exercitatos, vel denique summum Pontificem, cuius summa est autoritas: quia Deus non deest in necessarijs gregis sui, si prælatus sibi non desit. Ideò præmisit, Attendite, id est, vigilate, & caute ab illis: & præmisit, A fructibus eorum cognoscetis eos, si attendatis.

Tertia ratio.

Tertiò, non obstat, si Episcopus ipse lupus fiat, & à fide cadat: quia Ecclesia in totum maculari non potest, ut illi non possit prospici. Unde Paulus rectè dixit; *Et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes peruersa; non ait, omnes.* Et alibi cum dixisset, Hymenæum, & Philetum, & alios excidisse à fide, subdit: *Sed firmum fundamentum Dei stat: nouit Dominus qui sunt eius.*

2. Tim. 2.

Quarta ratio

Non refert etiam, multos esse Episcopos, qui de discernendis doctrinis parum sunt solliciti, existimantes Episcopatum quæstum esse, honorem, lanam, & lac: qui ab Ecclesijs suis profecti, aulas Principum frequentant, proprium munus negligentes. Nam etsi tunc confusio & perturbatio in Ecclesia oriatur, illa Deo est minimè imputanda, qui de pastoribus prospexit, & mandauit eis, ut munere speculatorum fungerentur, & attenderent ne venirent lupi; quod si venirent, opprimerent eos. Quod si contingat, pastorem ex causa legitima abesse,

Ezech. 33. & seq.

ac interim veniant lupi; prospexit de Doctoribus & religiosis viris, qui spiritus ponderare, & doctrinas discernere valeant, quos voluit Dominus esse tanquam canes ad caulas gregis, qui nare sagaci bestias possent quanuis latentes indagare, latratu prodere, dente comprehendere, & ad pastores adducere. Quod si aliquando isti taceant præ timore, & canes fiant muti non valentes latrantes, vel fiant & ipsi lupi; dedit viros spirituales, qui omnia diiudicant, & ipsi à nemine iudicantur; qui quodam gustu interno discernunt falsam à vera doctrina: de quibus Dominus: *Si quis voluerit voluntatem Patris mei facere; cognoscet de doctrina mea, utrum ex Deo sit, an ego ex me ipso loquar.* Atque ita rectè est à Deo prospectum de remedio contra lupos & hæreticos venientes. ¶ *Qui veniunt.* Non misi à me, vel à Patre, meo, qui Deus est pacis, & non dissensionis; cuius sermo non est in illo est, & non, sed in illo est: neque ab eo misi per baptismum vel internam suggestionem, nā omnes hæretici hoc clypeo suas tuerentur hæreses: quod si legati Christi sunt, ostendant literas missionis suæ, & signa: quæ etsi ederēt, etiamsi maxima & admiranda, contra miracula patrum in fauorem fidei facta, & Scripturas pro dogmatibus fidei nostræ explicatas; ad huc excipiendi non essent: sed eorum miracula ut falsa habenda essent; & eorum doctrinæ anathemate ferienda, iuxta illud Apostoli: *Sed licet nos, aut Angelus de celo euangelizet vobis praterquam quod euangelizauimus vobis, anathema sit.* Veniunt ergo sua sponte, & se ipsos vltro ingerentes, ad quos pertinet illud: *Non mittebam prophetas, & ipsi curiebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant.* & Apostolus: *Quomodo, inquit, predicabunt, nisi mittantur? qui enim verè prophetae sunt, non veniunt nisi misi.* Hinc Christus dicebat, *Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Qui à semetipso loquitur, gloriā propriam quarit: qui autem quarit gloriā*

Quales esse debent in Ecclesia Doctores & pastores.

Esa. 56. Virorum spiritualiū munus.

1. Cor. 2.

Ioan. 7.

Quod tantum falsi prophetæ à se ipsis mittantur.

2. Cor. 1.

Gal. 1.

Quomodo illi veniant.

Ierem. 23.

Ioan. 7.

eius

Ioan. 14. Quid quod illi non venisse, sed venire dicuntur.

Cant. 2. Psal. 136.

Matth. 13.

Psal. 128.

Qui venerint olim in Ecclesia, ac nuper pseudo-prophetae.

Ad quos illi veniant, & quare.

In quibus veniant vestimentis ouium.

Ioan. 21. Matth. 10.

Psal. 78.

eius qui misit eum, hic verax est, & iniustitia in illo non est: & in alio loco: *Et sermonem quē audistis, non est meus; sed eius qui misit me, Patris.* Et bene ait de præsentibus, *qui veniunt:* quia cū primū apparent, est eis obuiam eundum, & tunc capi possunt vulpeculæ, & teneri, & allidi paruuli ad petram: nam grandiores facti vix pelli queunt, ne simul triticum euellatur. Rursus ait de præsentibus, *Veniunt:* quia omni tempore hæretici Ecclesiam infestarunt, ut Psaltes inquit; *Sape expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israel.* Tempore enim Apostolorum venerunt Simon, Nicolaus, Hermogenes, Cerinthus, Ebion: tempore Doctorum, Arrius, Sabellius, Nestorius, Eutyches, Pelagius, Iouinianus, Vigilantius: nostro verò seculo plures tales perduxit ventus Aquilo, ut Lutherum, Bucerum, Carlostadiū, Zuinglium, Oecolampadium, Melancthonem, Caluinum, & multos alios, quorum nomina scripta sunt in libro Luciferi. ¶ *Ad vos.* Ad bonos enim veniunt, ut eos deuorent, quia escæ eorum electæ, & cum capite eorum diabolo, sicut leones rugientes circumeunt quærentes quē deuorent: & ad bonos & electos veniunt in vestibus ouium, ad malos autem in vestibus proprijs. ¶ *In vestimentis ouium.* Græca habent τῶν ἰβν Ἀμασίου ποβάτων, in indumentis ouium: & pluralitas ad multiplicatam malitiæ & vitiorum facit. Est autem ἰβν Ἀμασίου internus amictus, ut tunica & thorax; vel etiam extrinsecus, ut respondeat sequentibus, nempe, *A fructibus eorum agnoscetis eos:* & Endyma dicuntur Bononiæ ceruicalium, atque puluinarium linea tegumenta ad mollius declinandū caput & ceruicem: & Matthæ. 22. eijcitur qui non habet endyma nuptiarum, & cap. 3. Ioannes habebat indumentum de pilis camelorū. Sed ad rem. Oves, sunt fideles Christum pastorem imitantes, & sectantes. *Pasce oves meas:* & rursus: *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum:* & David: *Nos autem populus eius, & oves*

pasce eius. Vestes verò corpus operiunt; ideò vestimentū ouis hic dicitur, quicquid lupinā rabiem tegit. Crassus verò & ridendus est nostri temporis hæreticorum intellectus, qui hæc verba intelligunt de habitu religiosorum laneo. Quasi verò illi soli lana ouium vestiantur; aut quasi Christus, & Apostoli, alijs quàm vestibus laneis induti incederent. Nam si hæc nota esset agnoscendi hæreticos, profectò omnes homines pro hæreticis habendi essent; quia vestimenta, quæ gestant, ex lana confecta sunt. Mentuntur ergo falsi prophetae, siue hæretici, ouinam simplicitatem incredendo: ideò opportunè, & importunè fidem laudant: eaque sola iustificari, & saluari homines tradunt. Mentuntur ouinam congregationem, & vnitatem in amando: & sæpe loquantur, quasi dilectione Dei vrantur. Fingunt innocentiam ouium in declinando à malo, quantum possunt: nemini enim sunt iniurij, ut à principio præ se ferebant, ut appareant irreprehensi, & innocetes. Simulant ouium in operando fecunditatem; ostentant enim quasi bonorum operum factores & laudatores multa officia iustitiæ, & charitatis in Deum, & benignitatis in proximū. Constringunt balatum ouium, id est, vocem Christianam: nā per dulces sermones & benedictiones, Scripturasq; à se interpretatas, & quas præmanibus habent, seducunt corda innocentium. Denique ad vestes ouium spectat quicquid speciē pietatis habet, siue in verbo, siue in victu, & incessu modesto. Si autem velis agnoscere nostri seculi hæreticos, & quas illi vestes gerant, & quibus coloribus integantur, non grauabor illos tibi describere. Primus enim illorū color est, quod Christum frequenter laudant & magnificant, & frequēs est in eorum labijs & scripturis mētio Christi, & Iesu, & Euangelij. Sed hæc magnificatio verbo tenuis est: nam vita ab eorum oratione dissonat: & laus vera Christi in fructibus bonæ vitæ

Vestimenta ouium quid stultis & impijs Lutheranis.

Falsorum indumenta prophetarū quā multa.

Rom. vlt. 2. Pet. vlt.

Hæreticorū inter cætera primum vestimentum.

Matth. 7. Vera Christi laus qua sola.

fita est. Vnde Christus dixit; Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum caelorum: sed qui facit voluntatem Patris mei qui in caelis est, ipse intrabit in regnum caelorum: & vera item Christi laudatio non ad haereticas congregationes, & conuenticula; sed ad veram Christi sponsam, id est, Ecclesiam, spectat, teste Propheta; Laus eius, inquit, in Ecclesia Sanctorum: & nequaquam in Ecclesia malignantium: ait rursus, Confitebor tibi in Ecclesia magna, in populo graui laudabo te. Expende vbi velit Deum laudari, In Ecclesia magna, inquit, non in conuenticulis haereticorum; & in populo graui, id est, solido, & graui in fide, & non in eo, qui circumfertur omni vento haereticæ doctrinæ.

Psal. 149.

Psal. 34.

Secundum vestimentum.

Secundum vestimentum est, quod isti iactant, se Ecclesiam primitiuam imitari in lectione & collatione Scripturarum, in abolendo delectu ciborum, & festis illis de medio tollendis, Ego quidem sum Pauli, ille vero Cepha: atque in remouendis ceremonijs, & prohibitionibus matrimoniorum. Sed planum est, & manifestum mendacium. Nam si primitiuam Ecclesia perpetuo succedentem non haberet, imitanda non esset; quia nec vera esset: erat ergo ante hos haereticos nostro seculo natos Ecclesia, quæ veras eius traditiones sequitur. Ad hæc, nihil magis à veritate alienum, quam quod isti primitiuam imitentur; nam ibi optima pars erat seruantium tria consilia; vt optimè Bernardus dixerit, Regulam Benedicti, initium esse Ecclesiae: haeretici vero omnia hæc destruunt, & maledicis verbis infectantur. Præterea Spiritus, qui primitiuam Ecclesiam regebat, mutato eius statu, mutaret quædam quæ ad ordinem faciunt: nam alijs legibus gubernandi sunt innumeri & propè in finiti populi, atque pauci illi, qui erant in Ecclesia primitiuam. Ne ergo scandalum patiamur, non tam videndum est, an hæc olim seruata fuerint, an sit res per se mala.

1. Cor. 3. & supra 1. Ecclesiae catholicae & orthodoxae antiquitas, haereticorum vero nouitas.

B. Bernar.

Tertium indumentum haereticorum. Ioan. 8.

Tertium vestimentum, quoniam Dominus dixit; Qui ex Deo est, verba Dei audit: hi venerantur Scripturas,

easque quotidie versant, atque omnium eorum, quæ controuertuntur, iudicem faciunt; in eisque docti sunt. Enimvero dicendum est, sine fide infusa non posse quæquam tractare Scripturas; quia isti carere se ostendunt, cum quæ tantum in illis expressa sunt, dicant se credere; cum tamen nec illis credere se demonstrent. Non enim credunt illam traditionem Pauli: Fratres, stete, & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram: nec illi, Qui Ecclesiam non audierit, sit tibi velut Ethnicus, & Publicanus; neque item illi: Omnia quaecumque dixerint vobis, seruate & facite: secundum opera vero eorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt: ergo tantum ex secta credunt, vt philosophi, vel Iudæi, & Haeretici, qui trahunt ad sensum suum Scripturas: quæ cum difficiles existant, & perobscuræ, non possunt semper controuersias terminare, maxime si de ipsarum intelligentia orta sit: atque ita in illis docti nequaquam esse possunt.

Quartum vestimentum est eorum, quod multa vera docent. Sed idem faciunt demones & omnes alij haeretici; alioqui non essent per leprosos significati: sed dicunt quædam vera, quia non possunt illa negare, vt Lutherus veritatem corporis Christi in Eucharistia contra Carlostadium tueretur: sed etiam illa vera sunt, ab Ecclesia tamè ea acceperunt, nec sua sunt, nec illis legitime vtuntur, sed vt fucum faciant, & mendacia sua illis in crustent, & inuoluant, quo facilius seducant plebem imperitam. Et sicut non est cloacæ aurum à se deriuare, sed impurum illud reddere, si in eâ casu incidat: ita nec horum est vera dicere. Siquidem Dominus dixit; Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Neque propter veritates illas prohibetur eorum libri; sed propter errores, & hæreses ad mixtas; & quia veritates illas in alijs Catholicorum libris securius, & plenius inuenire possunt.

Quintum, quia videtur sanctam vitam, & mores irreprehensos colere. Verum non est propterea veritati fidei præiudicandum. Non enim, vt

Quod Haeretici Scripturas non habeant.

2. Thess. 2.

Matth. 18.

Infra 23.

Eorum qualis fides tantummodo.

Quartum indumentum.

Haereticorum, si qua est, doctrina, è quibus fontibus sit hausta.

Matth. 12

Quintum vestimentum.

Tertul-

Tertul. lib. de prescrip. haeret. par. 2.

Haeretici maximi latrones, atque sacrilegi.

1. Cor. 13.

Sextum indumentum haereticorum.

August. tomo 1. Manicheorum simulata sanctitas.

Septimum indumentum.

Matth. 26. & Ioan. 12

Tertullianus dixit, probamus ex personis fidem; sed ex fide personas. Nec idcirco sancti sunt, quod eleemosynas frequenter faciant: quia illas ex spolijs Ecclesiarum, & ob fauorem populi conciliandum faciunt: nam carnales homines tantum ventrem cognoscunt: ideò cultui Diuino applicata bona rapuerunt; quod est facere ex rapina holocaustum: & vbi eleemosynas de suo facerent, deberet succurrere sententia Apostoli: Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

Sextum vestimentum, Habet mirabilem gustum diuinorum. Sed similem Anabaptistæ seducti à demone se dicebant habere: cum tamen ducerentur à demone ad interficiendum rectores populi, & omnes, etià mulieres, ac virgines etià, nudæ incederent. Sed tamen sicut Christus apud illos non est verus, sed fictus; ita gustus eorum ex demone est, non ex Deo, quem aliquando Augustinus habuit: nam loquens de Manichæis lib. 3. Confess. cap. 6. ait: Incidi itaque in homines superbe delirantes, & carnales nimis, & loquaces, in quorum ore laquei diaboli, & viscum confectum commixtione syllabarum nominis tui, & Domini Iesu Christi, & Paraleti consolatoris nostri Spiritus sancti. Hac enim omnia non recedebat de ore eorum, sed sono tenuis, & strepitu lingua, caterum cor inane veri. Et dicebant Veritas & veritas, & multi eam dicebant mihi, & nusquam erat in eis, sed falsa loquebatur. Et tamè quia te putabam, māduducabam, non auide quidem, quia nec sapiebas in ore meo sicuti es; neque enim tu eras figmentum illa inania, nec nutriebar eis, sed exhauriebar magis. Cibus enim in somnis, similis est tibi vigilantium, quo tamen dormientes non aluntur, dormiunt enim. Hoc tradit Augustinus de Manichæis.

Septimum vestimentum est, zelus gloriae Dei, & salutis animarum, quem vbique ostentant. Sed profectò zelus illorum similis est illi Iudæ, qui zelabat pauperes ob compendium suum, & Pharisei zelabant legem in

adulteram, quo Christum in calūniâ adducerent, & illam lapidarent: quo modò etià non zelant contra laicos, si vitia, & non personæ displicent? cur etià non ipsos maiores secretò monent, vt eis profint, & cur publicè coram populo eorum vitam traducunt? Neque maiores sunt à nobis potestate corrigendi, sed à Deo tantum, qui reprehendebat Phariseos, quod non fecerunt Apostoli, vt constat ex Euangelio, & Actibus: ex charitate autem possunt, & debent, si spes est fructus, à nobis tempore suo, & loco, nostra etià exiguitate considerata, admoneri.

Octauum vestimentum est, ex persecutionibus, quas frequenter patiuntur. Sed videndum est, an propter iustitiam, an propter iniustitiâ. Etenim tantum beati sunt, qui propter iustitiâ illas sustinent: & semper haeretici quoad viguit disciplina Ecclesiae, compressi sunt, & pœnas iustas suæ temeritatis dederunt, quæ admodum Arrius, Manichæus, Pelagius & Vviclephus.

Nonum vestimentum, eo quod isti clarificant Deum, se ipsos, & humanas vires deicientes. Nam Christus doctrinam suam probauit esse ex Deo, quæ gloriam suam non quaereret. Qui à semetipso, inquit, loquitur, gloria propria quaerit. Sed certè doctrina, quæ verè Deum glorificat, non est cuius ita nota, & non est cuius iudex gloriae Dei, sed in Ecclesijs benedicitur Deus; psalliturque ei sapièter. Quia honor Regis, iudicium sponsæ diligit. Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Et non est speciosa laus in ore peccatoris: & aliud est gloriam propriam in se quaerere, aliud in Domino creatore & redemptore: nam ad hanc gloriam affectandam quisque adstringitur, sicut ad gratiam Dei: & contrarium asserere, mera est superbia, & iniustitia.

Postremum vestimentum, quia nostri impuram vitam agunt: ergo in eis non est, vel Spiritus Christi, vel bona doctrina. At non omnes apud nos curtauerunt genua ante Baal, & qui sunt

Supra 8. Qualis haereticorum zelus.

Act. 3. 4. & 5.

Octauum haereticorum indumentum.

Nonum indumentum.

Ioan. 7.

Psal. 68. Psal. 46. Psal. 49. Haereticos minime Deum benedicite. Ecclesiasticus 15.

Decimum indumentum & vltimum. 3. Reg. 19. Rom. 11.

Ioan. 8.

In Hæreticos que illi in Catholicos iaciunt, telare torquentur.

Hæretici cur sint idololatras.

Matth. 7.

Luporum nomine hæretici quam apte delignantur.

mali, non ex defectu doctrinæ, sed suo vitio mali sunt; & mala vita minime abrogat potestatem, ac etiam malis superioribus propter Christum honor præstandus est; & non quantum vera, sed quantum nobis expediat cogitatio de alienis vitijs, maxime superiorum, pensandum est, & saltem qui ex illis sunt boni, primi in nos lapides mitterent. Sed de nullo vitio isti possunt nos reprehendere, quo ipsi non grauius laborent. Obijciunt, nostros emere beneficia & Sacerdotia. Verum ipsi furantur, & rapiunt, & sanctè agere se putant. Nostros vocant concubinos. Sed ipsi infanda sacrilegia, appellant matrimonia. Nostros aiunt conuiujs vacare, & epulari. Sed saltem sciunt se peccare, cum ipsi libertatem Euangelicam Christi vocitent, distendere ventres. Nostros accusant quod non faciant ex suo eleemosynas. Verum ipsi faciunt de rapinis & furto. Nostros arguunt, quod non vacent sacris Scripturis. Sed grauius est, quod ipsi eos corrumpunt, & adulterant. Nostros incusant, quod cultui Diuino, quem alijs suadent, non vacent. Sed ipsi omnino eum euertunt, ceremonias, imagines, & templa demolientes. Aiunt, nostros adulari Pontificibus. At est verius, quod ipsi plebibus, ac principibus assentantur. Clamant nos idololatrias. Sed aperte mentiuntur: & ipsi idolorum cultores sunt, qui cogitationes cordis sui & adorant ipsi, & alijs adorandas proponunt. Nec ipsorum est, qui tantam trabem in oculo suo habent, festucam de oculo nostro eicere, & vitinam vel eicerent. Et sperandum est vti plaga nostra, vt curabilior, medellam accipiat, vt iam Dei beneficio cœpit accipere. Atque ita habes colores siue vestes, quibus nostri sculi hæretici integuntur.

Intrinsicus autem sunt lupi rapaces. Lupus, animal est perniciosum, astutum, & vorax, & infestum ouibus, & noctu prædans. In quo pulchrè hæretici repræsentantur: quia perniciosissimi sunt Ecclesiæ; nam eorum est gregem Dominicum dispergere: &

instar luporum simulant voces canum, quoniam referunt prædicatores Catholicos, allegant Scripturas, reprehendunt vitia, & peccata, hortantur ad virtutes: simulant etiam vocem hominum, dum se modestos, affabiles, & tractabiles ostendunt: fingunt se paruulos, id est, humiles, & mundi contemptores, atque adeo se peccatores vocant. Argumentis faciunt ne pastor clamet: blanditijs, ne ouis querulam vocem emittat, quam separat a tali grege & pastu, id est, ab Ecclesia Catholica, & doctrina orthodoxa, ad Ecclesiam malignantium, doctrinamque hæresi infectam. Lupus nocte prædatur, quia latenter, & occultè se insinuat: hinc lupi vespertini, hoc est, famelici, qui diu cibum non gustarunt, de quibus apud Sophoniam dicitur: *Iudices eius lupi vespere, non relinquebant in mane.* Habacuc profeta assimilat Babylonios paradisi, & famelicis lupis, quod festinent & vrgeant ad prædandam terram Iudæ; ait enim: *Leniores paradisi eius, & velociores lupis vespertinis.* Sed sunt rapaces, quia seducunt multos, & rapiunt veritatem ab intellectu, charitatem ab affectu, sanctitatem ab operibus, virtutem a Sacramentis, obedientiam a superioribus. Lupus si comprehendatur, mirabiliter elabatur: ita hæretici sic verba temperant, sic orationem contexunt, vt aliter audiat Catholicus, aliter intelligat hæreticus: & ita vt anguilla de manibus elabuntur, & Inquisitionem eludunt. Lupus si quempiam prior viderit, priuat eum loquela: vnde prouerbijs: *Lupi Matrim videre priores: & Lupus est in fabula:* quod vsurpari solet, cum superuenit is, de quo erat sermo, & amputatur cœpta de eo loquela, quia creditur lupus intercludere vocem eorum, quos vidit prior: ita hæreticus trahens in nassam erroris aliquem, eum priuat facultate loquendi, & mutum reddit, quia non loquitur vt Catholicus. Sunt etiam voraces lupi, & post vnam ouem inhiant ad alteram, & ouium sanguinem sugunt, & oues omnes occi-

Sophon. 3. Habac. 1. Quibus Babylonij similes teste Propheta.

Hæretici cur lupi rapaces.

Lupus mirabile ingenium.

Virg. 9. Eclog.

dunt:

Lupum auribus tenere quis dicatur iuxta prouerbijs.

Hæretici cur intrinsicus sint lupi rapaces.

Iidem qui lupi rapaces extrinsecus. Matth. 10 & Luc. 10.

Hæreticos a quibus eorum fructibus cognoscemus.

Matth. 7.

dunt: tanta est sitis nocendi: cum verò vnam aliquam ouem lupus deprædatus fuerit, edit carnem, sanguinem, pellem, & ossa. Tale est ingenium hæreticorum, qui omnium vitæ insidiantur: & hæretis omnia vastat, animam, corpus, honorem, & facultates. Lupum auribus tenere dicitur per prouerbijs is, qui nec dimittere, nec tenere sine periculo audet. Ita interdum contingit tantam esse commixtionem Catholicorum cum Hæreticis, vt periculum grande sit, siue velis dimittere impunitos, siue simul castigare, ne simul euulsis zizanijs, euellatur simul & triticum. Et ita nomine lupi venit hypocrita, non quiuis, aut simplex hypocrita, qui non docet: qui etiã ex operibus carnis, quibus diu non vult priuari, tandem cognoscitur: sed hypocrita falsus doctor, & qui ad falsa docendum vititur vestimento ouis. Lupus ergo, vt dicitur, licet mutet pilum, sed non dimittit vitium: quia si contegatur vestimento ouis, semper lupus est. *Intrinsicus*, ait, *sunt lupi rapaces*: id est: in animo, & latenter nihil aliud sunt quam lupi. Sunt enim aliqui extrinsecus lupi, id est, aperti veritatis hostes, de quibus: *Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum*: Verum ab his intrinsicus lupis plus est periculi, quod sub habitu ouis lupum agunt. Nihil est negotij ouem à lupo dignoscere, si vterque edat suam vocem, & vterque sua pelle contactus veniat: at si lupus ouillo vellere, ouilla voce ouem simulans, irrepsit in ouile, periculum magnum imminet. Ideo detegit quomodo sit agnoscendus à pastoribus, ac subdit: *A fructibus eorum cognoscetis eos*: vel potius dignoscetis *in uocibus*, agnoscimus enim plus cognita, dignoscimus autem vera à falsis, & proba ab improbis. Quia nostrum nõ est nosse secreta cordium, quod Dei est: si qui vestibus ouium sint ornati, deberemus nobis omnia bona de illis persuadere, quoniam scriptum est: *Nolite iudicare, & non iudicabimini*. At quia ex alia parte pe-

riculosum erat illis credere; ideo subdit: *A fructibus eorum cognoscetis eos*. Non ait, ex folijs, vel floribus, sed ex fructibus. Id est, Non ex bonis verbis, aut bonis desiderijs, quæ se ostendunt habere, sed ex operibus ipsis, vt Bernardus ponderat epistola 107. propè initium. Non à fructibus veritatum, quas de nostro acceperunt, quia sunt cathedræ ipsius fructus: sed ab his, quæ ipsi, vt lupi sunt, docent. Non etiam ex fructibus, qui nascuntur ex eorum gratia gratis data: possunt enim esse hæretici alioqui docti, & scientes, & eloquentes, prudentesve, atque ideo populo placere: sed hæc dona Dei sunt, non ipsorum, quia hæc gratiæ stant cum peccato mortifero, & cum inimicitia eorum ad Deum, vt infra dicitur, & Matthæ. 24. vbi pseudopropheta dabunt signa, & prodigia magna, ita vt in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. Non etiam loquitur de fructibus, quos ex Hæreticorum aduentu Dominus pro sua bonitate solet elicere, quales sunt dogmatum purgatio, Scripturarum apertior intelligentia, maius studium incumbendi Sacris literis; morum in Ecclesia reformatio; facere, vt qui probati sunt, manifesti fiant. Nam eiusmodi non sunt propriè hæreticorum fructus, sed Dei ipsius: qui tantæ sapientiæ, & bonitatis est, vt ex nostris malis bona eliciat. Non etiam à fructibus, qui nascuntur à fide, vel deuotione audientium: sæpè enim boni viri ignorantes eos esse hæreticos, neque attendentes ad errores, ex illorum sermone edificantur, ad penitentiam compunguntur, & ad Christi amorem inardescunt, & ad bona opera incitantur. Neque per fructus eorum intelligere debemus bona opera externa: quia simul inciderent fructus cum vestimentis ouium, vt docet beatus Augustinus: cum verus Propheta & Doctor possit esse ex his, qui dicunt, & non faciunt: & hæreticus peruersa docens possit bonis operibus prælucere.

Hæretici a quibus fructibus minime agnoscantur.

B. Bernar.

Matth. 24.

Qui etiam fructus minime Hæreticorum sunt, sed ipsius Dei.

August. lib. 2 de sermo. Domin. 11. m. c. 36. et seq. tom. 4. Matth. 23.

Sed

Primus fructus.

Sed à fructibus, inquit, quos ipsi vt lupi, & lupina doctrina præditi operantur, & producunt. Nam vt fructus vltimū est quod arbore nascitur: ita vltimum quod doctrinā hæreticorū hac rationē sequitur, fructus eorum dicuntur. Fructus enim luporū alij nō sunt, vt Dominus expressit Ioā. 10. quā dispersere, & rapere. Nā in primis eorū doctrina parit dispersionem, separationem, & schisma: de quibus B. Iudas Apostolus; *Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes.* Et ita nostro seculo vidimus multos fugere in Germaniam, seipsos ab Ecclesia Catholica segregantes. Prodūt etiam se ipsos in repētinis tribulationibus, quibus aut gloria, aut pecunia, quæ sunt opera carnis, priuantur: nam tūc, vt in repentinis fit, ex priori habitu operantur, & exuta larua seipsos lupos ostendunt, gloriæ sitientes, sibi placentes, assentatores, maledicos, & ventri ac suis temporalibus cōmodis seruietes, vt Apostolus Roma. 16. ostendit: fugiunt etiam omnem persecutionem crucis causa ortam, vt ad Gal. 3. demonstrat.

Hæreticorū doctrina quæ pariat.

Rom. vlt.

Secundus fructus hæreticorum.

Secundus fructus est, cōtemptus maiorum, atque generalium Conciliorum, & Pontificum, quos præcepto Christi iubebantur audire: *Qui vos, inquit, audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit: &, Qui Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus.*

Luc. 10. Matth. 18.

Tertius.

Tertius est, ex numero librorum Canonicorum reijcere, vel retinere quos volunt: & in eis quos retinent, editionem Vulgatā, qua ante mille & ducentos annos Ecclesia vsa est, & per quam omnes hæreses confutauit, & omnia dogmata fidei stabiluit, cum contemptu reprobare, & nouas suas versiones ex Græcis, vel Hebræis fontibus falsas plerunque, & mendaces ingerere: & deniq; sensum quem volunt, verbo Dei affingere, neglectis veterum Patrum expositionibus, & commentarijs.

Quartus fructus hæreticorum.

Quartus fructus, sunt ipsi discipuli, qui clariùs quā eorum magistri, hæreses euomunt, apertè docendo

cōtra definita ab Ecclesia, vel in illis ingerendo scrupulos, vel ab obedientia superiorum suorum ob non satis probatam eorum vitam simplices abigendo: tales enim discipuli simpliciùs & manifestiùs produnt quā à magistris suis ebiberunt doctrinam.

Quintus.

Quintus fructus colligitur ab eorum lectis, & diuisionibus inter se: nam vt olim Arriani in plures sectas dissecti fuerunt, ita Lutherani diuisi sunt in Anabaptistas, Zuinglianos, siue Caluinistas Velcfendianos, & in Antinomios, & in alias portētas sectas: ex eo etiam quod vnus & idē doctor non satis sibi conuenit, sed mutat sæpè, & recantat.

Sectæ Lutheri quot.

Sextus.

Sextus est, quod ex disputationibus ad bella, tum in seipsos, tum cōtra nostras insurrexerint, & maiori odio in sanguinem Catholicorum Hæretici conspirent, quā ipsimet Turcæ: & ita multa bella, atque illa quidē cruenta pugnata nostro seculo ab Hæreticis vidimus.

Septimus fructus hæreticorum.

1. Ioann. 4.

Septimus est: Cū manifestè doctrinā Catholicæ contraria apertè docēt. Hinc Dilectus vrget; Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint: quoniā multi pseudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei: Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est: & omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est. Videndum ergo in cuiusq; noui prædicatoris aduentu, num eius doctrina conueniat cū recepta fide catholica: quod si dissentiat, agnoscendus est lūpus, de quo Apostolus; *Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit.* Et de huiusmodi fructu doctrinæ locutum hīc Dominum, indicat Lucas post illa verba, dicēs; *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona: & malus homo de malo thesauro profert malum.*

Veræ & Catholicæ symbolum doctrinæ.

Gal. 1.

Luc. 6.

Postremus fructus.

Postremò, fructus eorū sunt dissensionēs, scādala, & offendicula ponere, schismata suscitare, vnitatem scindere, bella ferere, seditiones cōcitare, scripturas dilaniare, & pro ar-

bitrio

bitrio exponere: Sacrificij abnegatio, Sacramentorum profanatio, Sanctorum contemptus, votorum violatio, Sacrorum Canonum abrogatio, combustio templorum, & imaginum demolitio, Sacrarum virginum corruptio; Christi vicariū Antichristū vocare; Reges & Principes Christianos, lendes, & pediculos appellare; omnibus potestatibus, siue sacris, siue profanis, aduersari, atq; detrahere: vt hæreses seculi nostri satis ostendunt.

Ex his igitur fructibus cū apertè possint à nobis cognosci, nullā ex-

cusationem obtendere possumus, si illorum dictis, vel scriptis aures accōmodauerimus, atque dederimus: sed seruantes doctrinam Apostolicā huiusmodi hæreticos homines post vnam & secundam correptionem vitemus, & nouam, & peregrinam doctrinam afferenti, neq; Aue ei dixerimus: vt Christi & Apostolorū præceptis acquiescentes, æternam cōsequi promereamur coronam, auxiliante Domino nostro Iesu Christo, qui cū Patre & Spiritu sancto omnipotestate, gloria, & imperio gaudet, infinitis seculis. Amen.

Tit. vlt.

2. Ioann.

TRACTATUS LXIII.

IN illa verba: *Nunquid colligunt de spinis vnas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona bonos fructus facit: mala autem arbor malos fructus facit. Non potest autē arbor bona malos fructus facere, &c.*

Hypocrisis quantum vitium sit.

Hypocrisis vitium magna ratione à nobis fugiendū est, & nullum in Euangelio Christus est magis insectatus, atque hypocrisis crimen: quia mēdacium est in factis: & peius est adulterare virtutem, quā aurū. Et graue est, cōtempto Deo spectatore, ignorantibus hominibus velle placere, & neglecto premio æterno, ab hominibus expectare mercedē, quam accipiunt. Sed gaudium hypocrisis est instar puncti: quod enim præmium promereatur homo ex duplicato crimine? Nam simulata sanctitas duplex iniquitas, vt docet Augustinus. Et quemadmodum Simō Cyrenensis angariatus est ferre crucem post Iesum: ita hypocrisis non amore Christi, sed ob laudes hominum aucupandas carnem propriam ieiunio & abstinentia crucifigūt: sed vt docet Apostolus, *Qui Christi sunt; carnem suam crucifixerunt* (nec hoc tantum, sed vt subdit) *cum vitijs & concupiscentijs.* Apud Iob cap 8. scri-

Gaudium hypocrisis quale.

B. August. lib. sentent. in sensu. c. 129. tom. 3 in fine. Matth. 27.

Gal. 5.

bitur; *Spes hypocrita peribit: Nō ei placebit recordia sua; & sicut tela aranearum fiducia eius.* Nā vt aranea de proprijs visceribus telam magnis laboribus conficit, quæ leui auræ flatu frangitur, vel ad summum, si tela cōstet, muscās venatur: ad hunc modū hypocritæ seipsos euiscerant, sua facta prodētes, quæ leui visu, aut verbo, aut facto perdunt, aut ad summū laudes vanas & immundas venatur. Et cū alios fallere intendant, primò seipsos decipiunt, quia partem eorum ponet Dñs cum hypocritis. Et quam omnīs hypocrisis fugienda sit, quam propterea Dominus comparauit fermento, quod omnia bona opera tanquam massam corrumpat: illa tamen præcipuè, quæ cum doctrina falsa coniuncta est, & ad seducendum alios refertur, insectanda & vituperanda: nam de hac in præsentia sermonem habet, de qua etiam Matthæ. 16. dicitur: *Cauete à fermento Phariseorum, & Sadduceorum, & intellexerunt exponētē Domi-*

Iob 8. Hypocritæ fiducia cur tela aranearum similis.

Hypocrisis in cur assimilat Christus fermento. Luc. 12.

Hypocrisis quæ maxime fugienda ac detestanda. Matth. 16.

no cauendum esse, non à fermento panum, sed à doctrina Phariseorum, & Sadduceorum.

Nunquid colligunt. Lucas habet, Nec enim de spinis colligunt ficus: neque de rubo vindemiant uiam. Neque magni refert scire quid horum dixerit Dominus, cum idem sit utriusque literæ sensus. Declarat autem Dominus regulam assignatam, A fructibus eorum cognoscetis eos, ex similitudine vegetabilium, tum in specie ex fructibus spinarum & tribulorum, nam utrumque species spinæ quædam dicitur, tum in genere, prius facto ipso asserendo ab vniuersali, Sic omnis arbor bona bonos fructus facit; deinde à possibili, cum ait, Non potest arbor bona malos fructus facere. Per spinas intellige, arborem spinosam, ut rubum, ut ait Luc. 6. per tribulos arbustum tribulos producentem: estque cardui species. Quia ergo virtutes ab operationibus, & in vniuersum causæ per se ignotæ ab effectibus notis cognoscuntur: hoc nunc ostendit nobis, quod malus & falsus propheta ab operibus suis cognoscatur, idque exemplo ostendit: eo quod rubus, siue tribuli, siue amara & spinosa arbutta dulces & succosas uas, siue fructus minimè producant. Et tacitè hæreticos & spinis, & tribulis comparat. Nam spinæ quidem & tribuli virent ac frondent, florentque, ut videantur dulcissimum fructum producant, neque tamen aliud portant quam amarus fructus, qui nullius sunt momenti: ita hinc quoque illi pseudoprophetæ splendorem obtinent, magnificis verbis semetipsum effertentes, quasi soli essent omnium optimi; delapsis autem floribus tum baccæ, & lapidosa corna apparent, quæ neminem pascunt. Et ut senticeta, seu spineta citra cultum & laborem in altum crescunt, pungunt, offenduntque vel mediocriter tangentes: ita hæretici quoscunque attingunt, lacerant atque cruentant: & ut spinæ tantum aptæ sunt ad ignem fouendum, ita hæretici sempiterno gehennæ igni, ac interdum etiam temporario, quo ab Ecclesia brachio

seculari plectendi traduntur, tanquam esca, & nutrimentum sunt præparati. Ad hæc, ut sub sentibus, & spinis libenter versantur serpentes, & sub illis se recipiunt ut delitescant: ita dæmones in ipsis, ceu templis, habitant, & per eos alios aggrediuntur. Postremò, ut spinæ sponte sua ortæ bonum semen suffocant, ut ait Euangelium: ita Hæretici Catholicis faciunt negotium, atque eos à fructu edendo retardant.

Per oppositum autem, bonus & Catholicus Doctor per vitem, & ficum significatur: nam hæc arbores omni splendore carent, & magnificentia: nec prius folia protendunt, quam ficus in procinctu sit, ut interim ligna arida esse videantur, & tamen dulcissimos fructus proferunt. Nam exploratores à Iudæis ad explorandam Terram promissam demàdati, cum redierunt, tulerunt ficus, uas, & malogranata: significantes prædicatores, qui tanquam exploratores nostri à lóginquo patriam cœlestem explorant, & inde adferunt charitatem quandam cœlestem in vasa significatam, & dulcedinem cœlestem in ficu representatam: quos fructus si nos ediderimus, dulces & vniuersales efficiemur, & ad ea, quæ diuina sunt, omni tempore excluso, feruent. Nam ficus, & vasa calidæ sunt, & pingues reddunt edentes, vel ipso Galeno autore libro simplicium medicamentorum. Verum in hoc est deceptio: nam ut ait Augustinus, est quoddam hæreticorum genus, qui videntur bonos habere fructus; eo quod continentes videntur & abstinentes, ieiunant, dant eleemosynas; vacant orationibus, & mansuetudinem vel ipso aspectu præ se ferunt, ut trahant homines in admirationem, & amorem sui: sed hæc omnia non sunt fructus Spiritus, sed vestes ouium. Veri autem fructus Spiritus sunt, charitas, gaudium, pax. At quomodo charitas in his, qui scindunt Ecclesiam? Quomodo possunt internum habere gaudium, qui se ipsos præscindunt à corpore Christi? Quæ enim desursum est sapientia,

Quarta.

Quinta ratio.

Matth. 13.

Vitis, & ficus quid mystificæ.

Num. 13.

Quid item vasa.

Ficus, & vasa quid conferant.

Galen.

August. lib. 2. de sermo.

Dom. in M. d.

c. 36. & seq.

tom. 4.

Bonos fructus quos simulat hæretici.

Fructus veri Spiritus qui sunt.

Rom. 14.

Iaco. 3.

primum

Quorsum id: Nunquid colligunt de spinis uas, &c. Luc. 6.

Hæreticos spinas, & tribulos cur Christus appellauerit.

Secunda ratio.

Tertia.

Septem, octo ve conditiones cœlestis diuinæque sapientie, quibus carere omnibus hæretici conuincuntur.

psal. 57.

1. Cor. 2.

Luc. 6. Hæc similitudo de arbore bona fructus bonos faciente, quando dicta fuerit.

In quos eadem inducta

primum quidem pudica est; deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia, & fructibus bonis, non iudicans, sine simulatione: ait B. Iacobus. Audiant hæc hæretici. Quomodo pacifici bellum indicunt Ecclesiæ, & Imperatori Cæsari, & Principibus? Quomodo modesti, & suadibiles, ac bonis consentientes, qui in summa pertinacia persistunt, aspiciunt more claudentes aures incantantibus eos sapientes? Videant quam misericordia se tangi sentiunt, qui tot animas sua opera rapiunt in gehennam. Pleni hypocrisis, & simulatione, iudicantes omnia quasi spirituales, cum ipsi interim à nemine iudicari velint.

Sic omnis arbor bona fructus bonos facit: mala autem arbor malos fructus facit. Non potest autem arbor bona malos fructus facere: neque arbor mala bonos fructus facere.

Pèrpende Lucam cap. 6. hanc similitudinem de bona, & mala arbore posuisse post parabolam de trabe, & festuca, dicendo per causalem coniunctionem: Non est enim arbor bona, qua facit fructus malos, &c. ita ut hoc videatur necessariò referendum ad eum qui festucam ex alieno oculo vult eruere, habens trabem in proprio. Matthæus verò ponit hanc similitudinem post doctrinam de vitandis falsis prophetis, ut ostendat quomodo ex fructibus cognosci valeant. Dicendum est, Lucam breuius hunc sermonem descripsisse: multa etiam in medio omisisse. Et tamen aptè per coniunctionem, enim, hoc de arbore exemplum intulit cum eo quod dixit de hypocritis: Hypocrita, eijce primum trabem. Vnde constat hanc similitudinem dictam contra hypocritas: nam & pseudoprophetæ, pro quibus dignoscendis hoc simile Matthæus produxit, hypocritæ sunt: valetque ad conuincendum eos, qui quasi iusti alios volunt docere, cum ipsi maioribus sceleribus sint implicati. Sed ad rem, Dominus comparationem communi dicto cõcludit, qua-

si dicat; Quod de spinis ac tribulis, sentiendum idem est de quibusvis arboribus: ita etiã de quibusvis hominibus, siue prophetis: Bonus enim propheta inftar est arboris bonæ, & malus malæ. Arbor bona, & succum bonum gerens in radice, edit bonos fructus: contra, arbor verè mala, quibuscunque sit folijs, quocunque cortice, tamen fructus erit malus. Nec hæc possunt inuerti, quia ita natura comparatum est: nam operatio sequitur formam determinatam ad vnum, ut non possit putris arbor ferre bonos fructus: Et est sermo de arboribus fructiferis: nam aliòqui non omnis arbor ex fructu suo cognoscitur. Hoc loco monent Hieronymus & Augustinus, nequaquam hæc de duabus contrarijs naturis esse accipiendâ, quarum vna sit bona, altera mala, quas Manichæorum finxit impietas. Alij verò, inter quos Iouinianus, hinc collegerunt, hominem ex Deo natum nunquam posse peccare. Non enim hoc loco per arborem bonam vel malam, naturarum; sed voluntatum, vel hominum diuersitatem significare Dominus voluit: Deinde illa sententia: Non potest arbor bona malos fructus facere, intelligi debet, quando bona permanet: nam bona arbor aliquando per naturæ defectum fit mala, & profert malos fructus. Nec etiam homo ita malus est, ut non possit fieri bonus: nec ita bonus, quin possit fieri malus: ut testatur Salomon, qui aliquando bonus erat, sed degenerauit, & idola coluit: contra, Paulus blasphemus fuit, & persecutor Ecclesiæ, cuius deinceps extitit magnus Apostolus, ac Doctor. Verum hoc docet Dominus ex operum fructibus diiudicare Prophetas, utrum à Deo missi sint, an à diabolo: nam à quo quisque missus sit, & qualis quisque sit intus, eius fructus externi testantur. Atque ita veræ sunt hæc propositiones per se acceptæ, nec patiuntur instantiam: A malo enim, ut malum est, non nisi malum proficiscitur: & à bono non-

Quò tendat.

Quomodo accipiendum illud: Omnis arbor bona fructus bonos facit.

Hieronym. tom. 9.

August. lib. 2. de serm.

Dom. in mot.

te, cap. 24.

Manichæi, at

que Iouinianus, malæ scilicet arbores,

quos duos hinc malos fructus fecerint.

Id etiam: Nō potest arbor bona malos fructus facere: quo sensu dictum sit.

3. Reg. 11.

1. Tim. 1.

Infra 2.

1. Ioann. 4.

nisi

Cor hominis bonū, an malum sint, unde cognoscatur.

1. Ioann. 3.

Si arbor mala nō potest facere fructus bonos, vel eōtrā, ubi liberū arbitriū?

nisi bonum. Et sicut in arbore est radix, siue medulla, & sunt fructus: ita in homine est cor, & sermo, siue externa opera. Nam vt de fructibus cognoscitur arbor, bona an sit, an mala, bonam ve habeat radicem, & medullam, an nō: ita hominis cor quale sit, externa opera, & externi sermones testantur. Idem dixit & B. Ioannes: *Omnis, inquit, qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semē ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.*

Sed dices; Vbi ergo est liberum arbitrium? Respondeo, per hoc dictum nō negari liberum arbitrium: nā ipso manēte, idē homo peccator esse potest, & rursus iustus: & vnus & idē homo nunc arbor bona, nunc arbor mala diuerso tempore potest esse: repugnat tamen, vt simul sit bona, & mala arbor, & simul proferat malos, & bonos fructus. Nam interdum etiam bona arbor, vt vitis, & ficus, aliquem fructum inutilem reddit: sed frequentius, & ex natura sua bonos fructus facit. Ita sanē fieri nequit, vt hominis boni fructus omnes, vel plures, vel potiores sint mali, sed potius boni: contra verō mali hominis fructus non possunt, vel omnes, vel plures, vel potiores non esse mali. Ita vt facilē sit ex quibusdam dignoscere fallitatem, & malitiā eius, etiā si multis conetur se tegere virtutum ornamentis. Vnde Dominus subdit: *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Non enim ex singulis fructibus vult agnosci prophetam, sicut nec ex singulis fructibus arbor agnoscitur, cum veniat in vestimētis ouium pseudopropheta. Ideō Dominus explicans parabolam, subiunxit: *Bonus homo de thesauro cordis sui proferat bona.* Nec em̄ vult quōd solum proferat bonum, cum interdum ex adiacenti malo proferat malum, verūm cū thesaurus cordis eius bonus est, id est, cor eius plenum sapientia, & virtute: tunc enim potiores, & plures sermones sunt boni. Sic malus non semper profert mala ex malo thesauro cordis sui, sed ex adiacēte sibi adhuc bono, vel thesauro Scri-

Explicatur: Bonus homo de thesauro cordis sui proferat bonum, &c.

pturarum profert bona: fieri tamen nequit, quin frequenter ē plenitudine cordis deprauati proferat mala, quia vt plurimum ex abundantia cordis os loquitur. Et vt arbor mala, quemadmodum rubus, & tribulus, insertionem potest fieri bona, & bonum fructum ferre: ita hominis voluntas mala, auxilio gratiæ Dei, & infuso verbo potest fieri bona, & bonum fructum ferre: quōd si voluntas perseueret esse mala, nūquam faciet fructus bonos, hoc est perfectos. Ea enim voluntas bona est & perfecta, quæ ad gloriā Dei refert quodcunque bonum suū. Bona ergo voluntas, quatenus talis, non nisi bona agit: sicut quæ mala est, non nisi mala. Homo ergo per virtutes non potest facere mala, quia ad bonum tantum inclinant, bene autem per fomitē, & liberum arbitrium: sicut malus per vitiosos habitus bonum operari non potest, benē autem per liberum arbitrium Dei gratia adiutum. Scopus ergo Christi est, quōd arbor mala non semper potest facere fructus bonos: neque bona fructus malos: & quōd sic tandem cognoscantur. Vel quōd difficilē mala possit bonum facere, vel bona malum, iuxta illud Ieremiæ: *Si mutare potest Aethiops pellem suam, aut pardus varietates suas: & vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum.* Rursus: *Non potestis Deo seruire, & mammona.* Id est: Non potestis vtriusque fructus producere.

Sed dubium hīc est; Si hominis voluntas mala est natura sua, & natura hominis est à Deo, qui bonus est; ergo à bono Deo venit natura hominis, & voluntas mala. Respondeo, quōd voluntas hominis corrupta & vitiosa non est à Deo, qui hominem fecit rectum, sed à peccato est. Homo enim se ipsum cœdauit, & perdidit.

Rursus obijcies; si ab initio erat homo rectus, & idcirco habebat voluntatem, quæ erat arbor bona, quomodō produxit fructus malos, id est, peccata? Videtur ergo quōd arbor bona malum fructum ferat.

Quæ arbores malæ, & quomodo bonæ fieri possint.

Ierem. 13.

Matth. 6.

Si hominis voluntas mala est natura sua, & natura hominis est à Deo: ergo à bono Deo venit natura hominis, & voluntas mala. Ecclesiastes 7.

Si hominis ab initio voluntas arbor fuit bona, vt fecit fructus malos?

Respon-

Eccle. 7.

Luc. 13.

Peccatum unde.

Si arbor natura mala est (hominis scilicet voluntas) nec nisi potest facere fructus malos; ab ea cur fructus exiuntur boni?

Non tantum non male agere, sed etiā beuē, opus est ad salutē.

Matth. 3. Omnis arboris malæ fructificantis finis.

Respondeo: Deus creauit hominem rectam, & bonæ voluntatis, non tamen absolutè bonum, quia sic solus Deus absolutè bonus est: quare in eo quod voluntas erat bona, non peccauit, sed in eo quod à voluntate perfecta deficiebat, peccauit. Erat enim illi potestas ad peccandum, quia non erat ab amore sui ipsius perfectè libera, & perfectè Deo subiecta: & hac ratione dici poterat mala, id est, non omnino perfecta, & inde natum est peccatum. Quod dicitur: *Arbor mala, Græcè est putris*: & quod attinet ad sensum, idem est, nisi quōd vitiatam significat, vt intelligas id factum non à plantatore, sed aliquo casu contractum extrinsecus vitium, vt accidit arboribus cum putrescunt.

Tertiō obijciat aliquis, Si arbor natura mala est, & consequenter facit fructus malos, nec potest alios facere quàm quos facit, quæ iniustitia est, vt id ab ea exigatur, quod non potest præstare? Dico: Venit Dominus, vt omnem arborem malam bonam faceret, si ipsa vellet, & ideō posset bonos fructus facere: ideō in peccatum, & quidem graue illi imputatur, si nolit fieri bona. Et sicut cum ab initio esset bona voluntas secundum primam naturam, non adeo erat bona, vt non posset fieri mala: eodem prorsus modo non adeo mala facta est, vt si velit, Dei fauore, qui nulli deest, non valeat effici bona. Et vt tollat errorem eorum, qui putant satis esse ad salutem, si nihil mali fecerint, sed a malo se custodierint: declarat opus esse vt faciat fructus bonos. Vnde subdit: *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* Minatur exitium impijs, si perseueraverint in sua malitia, argumento sumpto ab eo quod cum ratione fieri consuevit ab hominibus. Nam vt arbores quæ fructum non ferunt, ad securim & ignem damnantur: ita accidit hæreticis, siue falsis Prophetis, qui non solum fructum non ferunt, sed etiam noxium, & perniciosum

producunt. Nam tales exciduntur à radice Ecclesiæ, quæ est Christus, & ipso iure à membris eius segregati, & excisi declarantur, & igni æterno adiudicantur. Nam & dum sunt in hoc mundo, ipsi se ab Ecclesia, & vero Christo segregant; vt ait Petrus: & Ioannes: *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, permansissent vtiq; nobiscum.* Quibus verbis significat, hæreticos primum quidem per infidelitatem cordis ab Ecclesia Christi discessisse: deinde etiam corpore Sanctorum congregationem deseruisse, & ad transfugas migrasse. Gestant etiam tales perpetuū ignem in corde quo vruntur: quia vt testatur Apostolus, tales sunt *iniquissimi*, hoc est, proprio iudicio condemnati: qua conscientia carnificina nullus ignis magis cruciare potest. Et quod ait: *Excidetur, & in ignem mittetur*, siue de presenti, vt habet Græca lectio: *Excidetur, & in ignem mittitur*, duplicem pœnam, qua scelerati plectuntur, insinuat, vt admonet Chrysostomus: vnam, qua amissa gratia Dei, suauissima Patris cœlestis presentia priuantur; alteram, quod æternæ gehennæ flammis veniunt exurendi: quæ pœna, etsi grauior sit, quàm captu intelligentiæ humanæ comprehendi valeat, infinitis tamen partibus superatur ab illa priore. Ait enim Chrysostomus in hæc verba: *Intolerabilis quidem res est etiam gehenna: quis respiciat? & supplicium illud horribile. Tamen si mille aliquis ponat gehennas, nihil tale dicturus est, quia est à beata illius gloriæ honore repellere, exorsumque esse Christo, & audire ab illo: Non noxi vos: atque argui quōd esurienti, & sitienti negauerimus cibum, & potum. Est enim satius mille fulmina sustinere, quàm vultum illum mansuetudinis, pietatisque plenissimum, nos tamen auersantem videre, & illos rotius tranquillitatis oculos, nequaquam nos aspicere sustinentes.* Itā ille probè sentit.

igitur à fructibus eorū cognoscetis eos. Conclusio est quæ infertur non tan-

Ecclesiæ radix quæ nam sit.

2. Pet. 2. 1. Ioan. 3.

Hæretici vnde primū apostata.

Tit. 3.

Duplex apud inferos pœna.

Chrys. hō. 24. in Matth. 10. 2.

Pœna damni quàm grauis, quātoque illa sensus atrocior. Idem ibid.

Matth. 7. Infra 25.

Quibus dicitur, A fructibus eorum cognoscetis eos.

tum ex proximis verbis, sed etiã ex superioribus, nempe: *Non potest arbor mala bonos fructus facere, & bona malos.* Et est eadem illatio, quam, cum ageret de falsis Prophetis, enũtiavit. Et ait: *Cognoscetis.* Loquitur enim Prælati, quorum est officium, vt attendant, & caueant à falsis Prophetis, vt diximus.

Qui dicant Christo, Domine, Domine, Domine.

Rom. 1.

Tit. 1.

Aug. lib. 2. de ser. Do. in mon. ca. 39. tom. 4. prope fin. Quid docet Dominus his verbis.

1. Cor. 12. Dicentes, Domine, Domine, quod nisi in Spiritu sancto illi pariter) cur excludantur à regno celorum.

Rom. 10.

Duo necessaria sunt ad vitam æternã.

Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, &c. Monstravit Dominus remedium in pseudopphetas vt caueantur, & fidei veritas incõcussa maneat: nunc eos videtur attingere, qui veritatem agnoscunt, & fidem sincerã profitentes, eam in iniustitia vite detinent, dicunt verbo, & ingemunt, Domine, Domine; factis autẽ negant. Ostendit ergo, quod nõ sufficit fides cum oris, & non operis confessione. Vel potius secundum Aug. cum dixisset, à fructibus suis cognosci pseudopphetas, hic docet, fructus, per quos cognosci valeant: non esse quod innocens, & prædicent nomen Domini. Vel deniq; conclusurus sermonem suum, docet nõ satis esse, si auditores audiant, & credant in ipsum, sed necessarium esse ad salutem, vt quis audita opere præstet. Vnde Luc. 6. dicitur: *Quid autem vocatus me, Domine, Domine: & non facitis quæ dico?*

Sed dubium est, quia nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto: quomodo ergo invocans Dominum in Spiritu sancto, excluditur à regno celorum? Respondeo, quod si solam consideretur prolatio horum verborum, Domine Iesu, quicquid sit in corde proferentis, potest quis dicere, Dñe, Domine. Quod si quod ore profertur, non bene dicatur, nisi etiam corde proferatur, & probetur sic esse vt dicitur, verè nemo potest dicere, Domine Iesu, nisi in Spiritu sancto. Nec propterea hinc ingreditur regnum, nisi factis comprobet quod dicitur: *Corde enim creditur ad iustitiam; ore autem confessio fit ad salutem.* Vt enim non iuuat sanctitas vitæ sine vera doctrina, ita neque doctrina Catholica quicquam prodest, nisi sancta vita sit ornata.

& in hoc maximè Iudæi peccabant requiescentes in dogmatibus legis.

Sed qui facit voluntatem Patris mei qui in celis est, ipse intrabit in regnum celorum. Quia homo tantum putabatur, ad Dei voluntatem omnia refert; cum tamen vna esset Patris, Filijque voluntas: quod vt indicaret, Luc. 6. dixit: *Et non facitis quæ dico.* Et voluntatem Dei à nobis fieri petit, qua nihil iustius, quia Dominus est: nihil dignius, quia per eius obseruantiam intramus in regnum, & efficiamur fratres, & sorores eius: nihil securius, quia rectissima est, & omnium voluntatum regula: nihil iocundius, quia ex contrario omne malum nostram proficiscitur. Et ab omni creatura, quæ voluntatem, & præceptum eius custodit, superamur, ac dæmonibus, qui illi semper resistere moliantur, similes reddimur. Opus ergo est seruare mandata Dei. Vbi ergo sunt heretici, qui sola fide nituntur, & ingeminant, Christe, Christe? Nec enim satis est dicere bis, Domine, Domine, nisi ter dicas: non solum vt profitearis Trinitatem, sed vt fide, & professione, atque obedientia mandatorum, & bonorum operum testaris te habere Dominum. Et vt supra contra falsos docentes, & non facientes.

Mali dicent mihi in illa die, Domine, Domine. Quibus verbis Dominus se iudicem omnium ostendit: ac diẽ illum vocat diẽ iudicij vltimum, & terribilem, quo reuelabitur regnum celorum, in quo quisque pro suis meritis remunerationem accipiet. Et demonstrat istum *Ad intellectum*, pronomen Illa, vt Paulus ait: *Reposita est mihi corona iustitiæ quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex.* Erubescant igitur hoc loco, qui contendunt hominem sola fide iustificari, & qui ad aliud latibulum confugiunt, dicentes, eum qui veram fidem habet, necessariò bona opera producere. Quod si verum est, eos, qui bonis operibus destituuntur, magis accusaret propter

Quare Christus nõ dixit, Qui facit voluntatem meã, sed, Qui facit voluntatem Patris mei. Luc. 6. Facere voluntatẽ Dei quã æquum sit, & salutare.

Psal. 148.

Aduersus Hereticos sola fide saluari hominem dogmatizantes.

In qua diẽ dicet iniquitatis operarij Christo, Domine, Domine, &c.

2. Tim. 4.

Sola rursus fides Hereticorum impugnatur.

incre-

Chryso. ho. 24. in Mattheum.

Cur geminat operarij iniquitatis, Domine Domine. Prophetare in nomine Dñi, quid sit

An fecerint illi operarij iniquitatis vera signa, & prodigia.

Aliud argumentum in solam Hereticorum fidẽ.

Mar. ult.

Matth. 17.

Confiteri apud Hebræos quid.

incredulitatem, quã propter bonorum operum inopiam. Vnde Chrysostomus hoc loco: *Non modò ille, inquit, qui habet fidem conuersatione neglecta, regnum non poterit introire celorum: sed & ille, qui fide multa etiam splendet claritate signorum, nec tamen aliquid in vita boni operis exercuit, à celestibus similiter ianuis repellatur.* Sic ille inquit.

Nonne in nomine tuo prophetauimus? &c. Geminatio illa ostendit, illos tribulatione, & stupore affectos, quod videant se excludi à regno. Et prophetare in nomine Domini, plus est quã credere: est enim alios in fide orthodoxa instruere, non in spiritu gratiæ nisi gratis data. Et similiter dæmonia eijcere, & virtutes facere, plus est quã credere: non enim absque fide hæc operabantur. Nec mendaciter id dicent, quasi diabolica virtute, & non in nomine Christi prophetauerint, vel signa perfecerint: nam aliàs Dominus non ostenderet quod probare volebat, nimirum quod non omnes qui dicunt, Domine, Domine, intrabunt in regnum celorum: & quod nec fides, nec miracula valent, si desit bona vita. Atque ex hoc loco euidenter colligitur veram fidem & Christianam sine charitate, & operibus bonis posse consistere: nam reuera signa possunt fieri à destituto charitate, non tamen ab eo qui fide caret. Nam Marc. vltim. de credentibus dicitur: *Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur.* In nomine meo dæmonia eijcient, &c. & Dominus Apostolis dixit, ob incredulitatem non potuisse dæmonium eijcere, Matthæi. 17. *In nomine ergo tuo*, id est, virtute tua: quod si iungatur cum verbo; *Prophetauimus*, id est, ex commissione, & auctoritate tua, quomodo è contrario dicitur Ierem. 27. *Non misi eos, ait Dominus, & ipsi prophetant in nomine meo mendaciter.*

Et tunc confitebor illis. Confitebor, more Hebræorum dixit, pro eo quod est, apertè proloquar; qui hæc Genus filii. Tunc ergo, non antea,

quia modò boni mixti sunt malis, & utrosque simul finit crescere vsque ad messem: & quò maior Dei patientia, & dissimulatio; eo maior ira, & indignatio. *Quia nunquam noui vos.* Nosse Dei, est diligere ad salutis effectum: Et dicitur nunquam nouisse illos: quia quando miracula operabantur, non erant iusti, nec Deo grati; & isti in nomine Christi aiebant se fecisse miracula, & vt causam eius agere viderentur, & non in virtute propria. Significat ergo, eos non idè damnatos, quod post signa facti sint iniqui. Stat tamen, nonnullos gratiam perdidisse, vt Saulem, & eos, qui cum gaudio susceperunt verbum, sed orta tribulatione aruerunt. Ideò sanctorum virorum, qui dæmonia eijciunt, vel alia miracula edunt, signa, non solum benignitati, & potestati Christi attestantur, sed etiam sanctitatem eorum claram, & illustrem faciunt. Ex quo sancti cum canonicantur, non ab re inquiritur de miraculis ab eis editis. Et quia in his potest esse deceptio, etiam si sint vera miracula, eo quod non in testimonium sanctitatis ea Deus fortè per illos fecerit: idè rectè simul de vita eorum sancta inquiritur, vt ex his duobus veritas deprehendatur. Deus enim operatur miracula interdum, non ad clarificandum sanctum, sed ad ædificationem Ecclesiæ, vel propter eorum fidem, qui recipiunt beneficia. Et rarissimum est viros iniquos habere donum prophetandi, & operandi miracula: & tamen multi erunt in die illa: non quidem comparando eos ad numerum eorum qui sancti extiterunt, & qui talia non patrarent: quia absque vlla comparatione plures fuere: sed quia collecti ex omnibus ætatibus multi apparebunt.

Discedit à me omnes qui operamini iniquitatem. Sumpta sunt hæc verba ex Psalmo sexto, quamuis ex persona Davidis legantur, & repetuntur Matth. 25. quando dicit impijs: *Discedit à me, maledicti, &c.* Quasi

Matth. 13.

Operarios iniquitatis vt nunquam nouerit Deus.

1. Reg. 15.

Matth. 13. Sanctorum uentium signa, & miracula, duo constantur.

Ad eos quoque canonicatione duo requiruntur:

Qua ratione multi erunt qui dicent Christo iudici, Domine, Domine, &c. cum tamen paucissimi illi futuri sint:

Quid est: Discedit à me omnes qui operamini iniquitatem.

Psal. 6. Matth. 25.

Expenditur de presenti dictum: Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem.

B. Hieron. in Matth. tom. 9.

Bona opera quæ stent cū peccato.

1. Reg. 10. Num. 24. Ioan. 11.

dicat; Vos à me corde discessistis, vestra compendia quesuistis, me tantū voce laudastis: qui ergo me à corde vestro, & operibus abiectistis, vos quoq; à me discedite. Sed cur nō dixit: Qui operati estis iniquitatē, sed tantū de presenti, qui operamini; nisi quia eo animo discesserunt, vt ea in æternum operarentur, quæ opera, tos esse nunquam pœnituit? Et cū maneat voluntas operādi, si possent, sempiterna coram Deo illa operatio habetur: ideò æterna pœna mulctatur. Atq; hoc annotauit B. Hieronymus hoc loco, ne quisquam putet, Dominum pœnitentiam tollere voluisse. Ideò Lucæ. 13. dicuntur isti *ἐργασίας ἀδικίας*, id est, operarij iniquitatis. Potest ergo quis in mortifero delicto positus, & prophetare, id est, prædicare, siue docere Scripturas, & laudare Deum in Psalmis, & Canticis Scripture, vel reuelationem accipere ad laudandum Deum, vt Saul, vel ad prædicandum futura, vt Balaam, & Caiphas; vel signa edere, vt magi Pharaonis. Quia hæc fiunt, vel ob fidem præsentium, siue eorū qui

obfidetur, vel ob nominis Christi reuerentiam, & gloriam. Et fide, quæ gratia datis data est, ad hæc omnia est opus: & habenti eam, vt corrigatur quantum ad mores hæc conceduntur; & vt infirmos in fide, licet benè morigeratos, confirmet.

Postquam igitur res ita habet, terrefica hæc Domini verba frequenter meditemur: nam vnumquēq; in officio continere idonea esse possunt. Etenim si qui tanta signa ediderunt, & dæmones de corporibus expulerunt, talia auditori sunt, vt in æternum gehennæ ignem sint relegandi: profectò non poterit non esse in signis, & execranda nostra socordia, si ab studio bonorum operum destiterimus, & si mandata Dei custodire neglexerimus, ad quæ seruanda tantus diuinæ gratiæ fauor nobis suppeditatur, & tantum gloriæ præmium in cælis nobis repositum asseruatur, virtute Domini nostri Iesu Christi, qui cum Patre, atque Spiritu sancto omni honore, & potestate fruitur in sempiternum, Amen.

Ad studium bonorum operum exhortatio.

TRACTATUS LXV.

& vltimus, in illa verba: *Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui edificauit domum suam super petram: & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam: & non cecidit. Fundata enim erat super petra.* & reliqua in finem capitis vsque.

Quorsū hæc similitudo Domini proposita tēdat.

Plcherrima similitudine Christus sermonē suum concludit, quæ vel sola ad ea, quæ supra dixerat, amplectenda, nos accēdere possent. Quis enim non summis votis Christi monita arripiat, cū intelligat, tantam vtilitatem sibi hinc accessuram? Vt igitur in hac peroratione aculeos in

figeret Christus mentibus auditorum, & fidelius memoria retinerent quæ docuit, vltimo loco hanc similitudinem proposuit: quæ etsi aliquid parabolicum contineat, propriè tamen parabola non est, vt de quibusdam alijs in hoc sermone contentis superius exposuimus.

Audire Christi verba, quæ bonum atq; salutare sit.

Psal. 14.

Prou. 28.

Prou. 10.

Luc. 6.

Lucæ cum Mattheo in hac narratione consonantia.

Eadem quomodo cum superioribus conueniant.

Omnis ergo qui audit verba mea. Quasi diceret, Noli hæc verba mea vt inutilia accipere, & reijcere, magnam siquidem adferent vtilitatem: nam si illis seruandis incubueris, tutum te, securum, munitum, & inuictum reddent contra omnes, & Mundi, & Carnis, & Dæmonum insultus, vt nulli aduersantium in prædam cedas, quinimò omnibus superior conlitas: quo bono securitatis nullum maius, aut pretiosius, incomparabiliusve inueniri potest. Quantum gauderet peccator quisque, si contra mortem & infernum securitas præstaretur? At hanc sola Christi verba obseruata præstant. Hoc idem præmium alibi Deus iustis pollicetur. Psalm. 14. *Qui facit hæc* (scilicet Dei mandata) *non mouebitur in æternum:* & Salomon in Prouerbijs: *Iustus sicut Leo confidens, absque terrore erit:* & alibi: *Quasi tempestas transiens non erit impius: iustus autem quasi fundamentum sempiternum.* Lucas capit. 6. eadem hæc verba enarrat, paucis immutatis, nam in principio ait: *Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam vobis cui similis sit:* pro eo quod Matthæus ait: *Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti.* Et pro eo quod Matthæus ait: *Qui edificauit domum suam super petram,* Lucas clarius dicit: *Similis est homini edificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamentum supra petram, innuens fundamentum non solum supra petram, sed profundum.* Et pro eo quod Matthæus ait: *Et descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti,* Lucas contractius, solum enim fluminis facit mentionem dicendo: *Inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, & non potuit eam mouere.* Sed hæc omnia leuicula sunt, digna quæ annotentur tamen. Quod ergo Matthæus ait per illationem, *Omnis ergo, ostendit hæc cum præcedentibus coherere.* Nam cū dixisset: *Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo, & quæ sequuntur: iactantes fidem sine operibus:*

iam admonet illos, vt seriò cogitent de factis exprimenda doctrina Christi, & obedientia mandatis eius præstanda. Et dicendo: *Omnis ergo qui audiet, &c.* neminem excludi voluit ex his qui potuerunt audire, & audita, re præstare. Vnde infantes baptizati sicut ab audiendo, ita & à faciendo excusati sunt: qui verò audierunt, & post baptismum immatura morte prærepti sunt, illis propositum, & voluntas præstandi legem, pro facto apud iustum iudicem deputatur. Et quemadmodum Moyse proposita lege benedictiones pronuntiavit eius obseruatoribus, & maledictiones transgressoribus: ita Dominus hoc loco proposita lege per tria ista capitula præmium magnum spirituale pollicetur eam obseruantibus; & magna supplicia comminatur audita violantibus. Ait igitur: *Omnis qui audit verba mea hæc,* nimirum qui illa fide suscipit: nam illud est audire in Scripturis, propterea quod fides sit ex auditu, vt Apostolus docet. *Et facit ea.* Quia multi non solum audiunt, sed etiam faciunt, at in faciendo vt debent, non perseverant: quidam enim ab initio orta tribulatione, & persecutione retrocedunt, vt Simon Magus: alij verò quasi in medio cursu deficiunt, vt Iudas; demum alij post multos labores, & cruciatus pro Christo toleratos, Christum in tormentis abiurarunt, facientes, vt dici solet, in portu naufragium. Propterea omnes isti inter eos qui non faciunt, enumerandi sunt: & ideò dicit Dominus Iesus: *Qui audit verba mea hæc,* infinitam propositionem pro vniuersa, vt moris est, accipiendo: qui autem retrocedunt, non omnia verba Christi faciunt, cū perseverantia præcepta includatur in verbis Christi. *Assimilabitur viro sapienti, qui edificauit domum suam super petram.* Id est, erit vir sapiens: quia prudentia in agendis, legi Dei consona, sapientia dicitur, iuxta illud: *Si quis videtur inter vos, sapiens esse in*

Qui debeant audire Christi verba, & illa perficere

Deut. 28. & 29.

Quid audire verba Christi Rom. 10. Audiât Christi verba qui, non tamé faciunt ea

Mat. 4.

Mat. 27.

Prudentia quæ sit sapientia.

1. Cor. 3.

*hoc seculo, stultus fiat, ut sit sapiens: ac rursus, cum proposuisset Dei mandata, ait Moyses: Hac est sapientia vestra, & intellectus vester coram populo. Vnde Græcè dicitur φρονιμος, id est, prudenti. Talis ergo sapiens agnoscit Deum altissimam causam, per quam se ipsum, & omnia opera sua, tanquam per regulam certissimam dirigit. Et sapientem virum hoc loco vocat eum, qui ædificandę domui firmum struit fundamentum, & casus qui accidere possunt, prospicit, & illis prudenter occurrit, ne videatur ædificare super arenam. Vnde Paulus: *Vt sapiens, inquit, architectus fundamentum posuit. Hic autem sapiens domus edificator, cui comparatur qui audit, & facit legem Christi, quemlibet sapientem architectum, qui omnes regulas artis in edificando seruat, significat: & per oppositum stultus, cui assimilatur audiens & non faciens, est imperitus architectus, qui neglectis regulis artis fabricatur. Vel sanè per virum sapientem intelligere possumus ipsummet Christum, ut Chrysostomus exponit, qui sapientia Dei Patris est, & qui super petram edificavit domum Ecclesię suę, in quã neque pluvia, nequę venti, neque flumina quicquam possunt, quia ut ipse dixit, *Porta inferi non præualebunt aduersus eam*: quæ infinita Dei sapientia, & potentia firmata est. Imò nec tempestas terribilis Domini aduentus, de quo Esa. 2. *Introibunt in speluncas petrarum, & in voragine terra à facie formidinis Domini, & à gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terram: sed immobilis persistet domus nostra ob fundamenti, cui innititur, soliditatem. Nec enim pluvia falsę doctrinę, quæ de cœlo videtur descendere, aut venti, id est, terrores dæmonum, qui modò superbia inflant, nunc calore, id est, carnis amore replent, nunc frigore timoris vrgent, neque flumina dulcia diuitiarum huius mundi, & delectationum, & voluptatum carnis illam frangere queunt. Ipse etiam Christus prius super petra diuinitatis,***

*construxit domum Humanitatis, de qua: *Sapientia edificauit sibi domum, excidit columnas septem*, id est, dona septem Spiritus sancti, quibus nixa fuit hæc domus, in qua vt fundamentum semper latitare solet: ita diuinitas in Christo erat abscondita, vt etiam Esaias dixerit: *Verè tu es Deus absconditus*: atque in hanc domum descendit pluuia, flauerunt venti, & flumina inundarunt; imò maria, & omnes aduersarię potestates, & totus infernus irruerunt in hanc sacram humanitatem: nec tamen cecidit; quia fundata erat super diuinitate: *Intrauerunt, inquit, aque vsque ad animam meam*; & rursus: *Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me*: ita vt per mortem putaretur corruisse. *Misit de summo, & accepit me: & assumpsit me de aquis multis. Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his qui oderunt me: quoniam confortati sunt super me*. Vnde per resurrectionem apparuit fortitudo, & immobilitas huius domus. Atque hunc imitari quisque bonus Christianus debet, vt eius exemplo domum proprię conscientię fortem & munitam construat, quæ insultibus Carnis, & Mundi, & Dæmonum machinis non cedat.*

Et per contrarium, per virum stultum venit dæmon intelligendus, edificans in Babel Ecclesiam malignantium, & super arenam, id est, super creaturam, quæ instar arenę sterilis est ad bonum, & fluida vt in peccatum cadat, & fluctibus concussa, quia laboribus, & tentationibus agitur. Est etiam sicca, siue bibula, & insatiabilis, quia creature hominem satiare non possunt. Est etiam multiplex, quia impij innumerabiles sunt, & stultorum infinitus est numerus. Arena ergo est omnis diaboli populus sterilis, & minimè vnitus, magnis laboribus agitur, & sine numero: quemadmodum populus Dei vnitus est vt petra, & fortis, & fructuosus: quia etsi multi sint vocati, pauci tamē electi. Vel vt constantia fidei dicitur petra: ita inconstantia infidelitatis arena vocatur. At domus, quę à nobis

Trou. 9.

Esa. 45.

Quę in eam domum descendit pluuia, venerint flumina, & flauerint venti, sed frustra. Psal. 68.

Psal. 17.

Christiano cuius quę construenda domus.

Stultus quis ille edificans super arenã. Gen. 11. Psal. 25.

Quam ædificet super arenam hic stultus.

Sapiens vir Christo quis.

Ibidem.

Quis verò stultus.

Matth. 16.

Esa. 2.

Quę pluuia, flumina, venti nil nocent domui vtri sapientis.

Quam Christus domum construxerit, & quam supra firmã petram.

Hebr. 3.

Psal. 100. Interior domus nostra quę sit.

2. Pet. 1.

Quibus cõster lapidib.

Spiritualis domus pulchra descriptio.

ædificanda est, domus est conscientię vt diximus, de qua Apostolus: *Christus verò tãquam filius in domo sua: quę domus sumus nos; & Propheta: Perambulabam in inocentia cordis mei, in medio domus meę*; & Bernardus inscripsit breuem librum De interiori domo, id est, de conscientia, quę instar domus cuiusdam fundanda & fabricanda est: de qua Princeps Apostolorum Petrus ait; *Vos autem curam omnẽ subinferentes, ministrare in fide vestra virtutẽ, in virtute autẽ scientiam; in sciẽtia autẽ abstinentiã, in abstinentia autem patientiam, in patientia autẽ pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem*. Vides domum conscientię miro virtutum ædificio fabricandã? & lapidibus pretiosis meritorum exor mandam? Cuius vt melius tenere ideam possis, & cogitare, & adijcere illa quę desunt, illam tibi breuibus depingam.

Domus hæc in monte virtutis erigenda est: pro fundamento debet habere Christum, siue fidem in illũ, quasi calcẽ, & bitumen, quo illi colligamur; de qua Apostolus Paulus, *Fides, est, inquit, substantia rerum sperandarum; &, Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus*: ac rursus, *Petra autem erat Christus*. Constare debet sua longitudine, latitudine, & altitudine: quod quidem fit, dum longanimitatem, & charitatem dilatantẽ, & spem nos in cœlos erigentem colimus. Domus huius quatuor parietes æquales erigendi, sunt quatuor virtutes morales, nempe Prudentia, Iustitia, Fortitudo, & Temperantia: cuius domus pauimentum, humilitas est: tectum, patientia: fenestra, desideria alta glorię, per quas fenestras ingrediatur lux Euangelij. Ostium huius domus, obedientia mandatorum est: Ostiarius, sanctus timor: Custodia, Angelorum protectio: Canis allatrans furibus, est syntheresis: Turris, contemplatio est, cũ septem propugnaculis, id est, petitionibus septem orationis Domini: Huius domus præfectus, & do-

minus, intellectus est: Sponsa, voluntas: Filij, bona opera: Serui, sensus obsequentes: Mensa, Scriptura sacra: Panis, Eucharistia: Vinũ, sanguis Christi: Aqua, Spiritus sanctus lætificans: Oleum, misericordia: Lectus, pax: Medicinæ, Sacramenta: Medici, Sacerdotes. Hospites hanc domũ aduentantes sunt, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, de quibus, *Et ad eũ veniemus, & mansionem apud eũ faciemus*. Hanc domum nemo suis viribus, aut sapientia ædificare, aut custodire valet, secundum illud Davidis; *Nisi Dominus edificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificãt eã: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam*. In hanc domum irruunt pluuia, flumina, & venti, id est, omnes quę in cogitationem cadunt tentationes, & quę accidere possunt. Quædam enim de super veniunt, vt pluuia labefactans ædificia, & tectum: quædam deorsum, vt flumina, quę irruunt in fundamentum: quædam à latere, vt sunt venti, quibus dæmon concussit domum Iob à quatuor ventis; pluuia descendit de cœlo: venti vndiq; ab omni parte: flumina de terra ortum habet. Et per pluuiam significatur illud tentationum genus, quod contingit à prosperitatibus, & secundis euentibus, siue spirituales sint, siue temporales, quę omnes è cœlo veniunt, per quas homo redditur negligens & improuidens: & vt terrã ab aqua intumescit, & mollescit: ita homo à prosperitatibus tumorem quendam, & mollitudinem solet accipere: vt sic virtutum parietes debilitentur. Per flumina, quę à mundi carnalibus blandimentis, & concussionibus, siue terroribus veniunt: nã corporis voluptates ab inferiori loco proficiunt, & domum nostrã circumlambunt, & alluunt. Terrores etiam ab infirmitate carnis oriuntur. Per ventos verò intelligimus quę veniunt à dæmonibus, tanquã impellentibus, & insuffiantibus ad casum efficiendum: nam dæmon circumcui vndique quærens quem deuoret, vt venti vndique spirant. Non

Ioan. 14.

Psal. 126.

Pluuia, flumina, & qui veti eam domũ subuertere contendunt.

ignoro,

ædifi-

ignoro, alios aliter hæc exposuisse, & posse adhuc aliter interpretari. Sed quisque in suo sensu abundet: modò quæ cum pietate, & ratione cohæreant, adferant.

Domus stulti ab eo super arenam ædificatæ, describitio.

Contrà verò stultus est, qui domum suam construit super arenam sui ipsius, sibi nitendo & fidendo, neque ponit fundamentum Christû; aut si ponit, non in profundo, ut oportet, ut docet Lucas; quia fide & amore nõ illi profundè inhæret atque nititur: unde orta tentatione, vel leui, corrui. Nam siue tentatio sit superne à Deo, & ad probandum immissa significata per pluiam, siue à carne per fluuium dulcem designata, siue per terrores, & thesauros promissos à mundo, & mundi gubernatore demone, tanquam per ventos validos, domus cadit per peccatum. Deinde maiorem ruinam patitur, quando homo fidem amittit, & hæreticus, & apostata à religione fit. Postremò corrui in barathrum inferni horribiliter in æternû cruciandus, & ita fit ruina domus magna, à morte prima in mortem secundam.

Domus iusti quam firmo nititur fundamento.

Psal. 26. Ibidem.

Iob. 1. & seq. & infra 2. & sequent.

Rom. 8.

Iusti verò, qui firmo fundamento nituntur, minimè labuntur, sed dicunt; Dominus illuminatio mea, & salus mea: quem timebo? Dominus protegetur vitæ meæ: à quo trepidabo? Item, Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo. Nec ad pompam doctrinæ hæc dicuntur; habes testem Iob, qui omnes diaboli ictus excepit, & immobilis permansit: habes Apostolum dicentem; Quis ergo nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? & infra, Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.

Domus iusti quis inhabitet.

Quoniam autem domus omnis in usum alicuius ædificatur: fortassis quæres, cui habitatori domus hæc

deseruere debet? Respondeo, Christo, de quo, *Habitate Christum per fidem in cordibus vestris*, atque ad eò sanctissimæ Trinitati; unde Paulus ait; *Nescitis quia templum Dei estis: & Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est: quod estis vos*. Dignus est autè Christus, ut illi domum hanc ad hospitium & quietem ædificemus: quandoquidem ipse nobis & mundi totius domum ex nihilo condidit, ut bonis naturæ frueremur: & domum Ecclesiæ nobis ædificauit, ut bonis spiritualibus per aduentum Messie promissis repleremur: rursus vbi dissoluta fuerit corporeæ huius domus compago, pollicetur æternam domum, de qua ait Apostolus; *Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, sed æternam in cælis*. Ut missam faciam promissionem de tribuenda nobis illa amplissima domo cæli Empyreï, de qua Baruch; *O Israel, quàm magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius. Magnus est, & non habet finem: excelsus, & immensus: ut in illa dulcissimis, & sempiternis gloria bonis frui possemus*. Qui igitur tales ac tantas domos nobis construxit, & qui tales in futurum pollicetur, dignus non erit, cui domunculam cordis nostri ædificemus? Maxime cum domus gloriam atque utilitatem magnam ab inhabitante mutuetur. Muri ergo domus nostræ diligenter lustrandi, & restauranda ruinosi. Unde bene agere, nihil est aliud, quàm ædificare: Hinc Paulus ait, *Ædificate alterutrum; & iterum, Quæ pacis sunt, sectemur: & quæ ædificationis sunt, inuicem custodiamus; & unusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum ad ædificationem: & virtutes ipsæ ad ædificandum tribuuntur*. Unde Apostolus ait; *Scientia inflat, charitas verò ædificat: imò potestas ipsa & Apostolatus in ædificationem, & non in destructionem datus est: & iubet vitare fabulas, & genealogias, quæ quæstionem magis præstant,*

Ephes. 3.

1. Cor. 3.

Taliis sit quæ dignus hospitio.

2. Cor. 5.

Baruch. 3.

Iustus quomodo hanc domum poterit ædificare. Rom. 14. Infra 15.

1. Cor. 8.

2. Cor. 10.

& Inf. vlt.

quàm

1. Tim. 1.

Eccles. 12.

Prou. vlt.

2. Pet. 1.

Vocationis; iustificatio- nis, & magni ficationis fines.

Ephes. 2.

Luc. 1.

Matth. 5.

Iabo. 1. &

Infra 2.

Vniuersæ Christi vitæ, & operi eius finis.

Ioan. 13.

Matth. 5.

Tit. 2.

Rom. 6.

Deut. 32.

Ast. 2.

Ezech. 36.

quàm ædificationem, quæ est in fide. Qui ergo audit, & facit, ædificat, ut hoc in sermone docet Dominus: & Ecclesiastes in fine suæ concionis eodem modo finit; *Deum time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo*. Laudes mulieris fortis in illo pulchro versiculo terminantur: *Date ei de fructu manuum suarum, & laudent eam in portis operæ eius*. Electio Dei, siue prædestinatio, opera bona respicit; *Satagite*, inquit Petrus, *ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis*. Vocatio, ad laborandum in vinea fit; iustificatio ut possimus edere bonos fructus, iuxta illud; *Ipsius sumus factura creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ preparauit Deus ut in illis ambulemus*. Magnificatio eundem finem habet: dicitur enim de Ioanne; *Erit magnus coram Domino: & vinum, & siceram non bibet: Qui fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum*. Fides sine operibus otiosa & mortua est: & spes sine illis arrogans. Charitas sine meritis ficta: Gratia sine fructibus vacua & vana: Aduentus Christi primus opera bona respicit. *Exemplum*, inquit; *dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis*. Prædicatio tota Christi opera exigit. *Sic luceat*, inquit; *lux vestra coram hominibus; ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est: quemadmodum prædicatio; & ministrorum missio, ad exigendos fructus vineæ spectat: sicut Passio Domini qui dedit semetipsum pro omnibus, eò spectat, ut exhiberet sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum*. Resurrectio idè præstat, ut videlicet quemadmodum Christus resurrexit à mortuis; ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Ascendit in cælum, ut sicut aquila prouocaret nos ad volandum ut pullos suos, & super eos volitaret. Misit Spiritum sanctum iuxta id quod pollicitus erat; *Spiritum meum ponam in medio vestri: & faciam ut in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiat, & operemini*. Instituit Sacramenta, ut illorum susceptione, & ad ea

suscipienda præparatione (quæ in bonis operibus consistit) sanctificamur. Tradidit sacras Scripturas, ut per eas sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Adueniet iudicij die, ut opera iustitiæ, charitatis, & misericordiæ remuneret; & ut arbores, quæ non tulerunt fructum, vel malos fructus ediderunt, igni sempiterno addicat.

Matth. 3.

Fides sine operibus qualis.

Iaco. 1.

2. Reg. 11.

Matth. 25.

Ibidem.

Supra 21.

Supra 13.

Luc. 13.

Matth. 21.

Rom. 1.

Turbæ cur admiraretur Christi doctrinam.

Ioan. 7.

Docet quis ut potestatem habes, quando.

Infra 8.

Supra 6.

Secunda ratio efficacis doctrinæ.

ritatem,

Arist. ritatem, sit sciens: quia ut ille dixit, figaum faciētis est, posse docere, & *Infra 3.* Dominus, *Quod scimus loquimur, & quod vidimus, testamur:* testis enim vn^o oculatus efficacior, quā decem auriti: & rursus, *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimoniū meū: quia scio vnde veni, & quō vado;* & Ioannes Baptista; *Qui de sursum venit, super omnes est. Et quod vidit & audiuit, hoc testatur.* Quo enim quis certiori cognitione est imbutus; eo fidentiū loquitur, & magis imprimat quod docet. Ideō Christus elegit Apostolos, qui viderunt oculis, & manibus contrectarunt veritatē. *Ioan. 19.* Hinc Ioānes Euangelista de se ipso; *Et qui vidit, inquit, testimonium perhibuit: & verum est testimonium eius;* & Petrus ad eos, qui imposuerunt sibi silentium, *Non possumus, inquit, quæ vidimus, & audiimus, non loqui.* Non ita Scribæ & Pharisei antiqui, & nostri, qui tepidē, & ieiunē loquuntur de fide, & moribus.

Tertiō addit mirum in modum potestatem sermoni bonitas dicentis, qui quod dicit bonum, primus facit: quod dicit malum, primus fugit, & abhorret. Vnde à sapientibus ille definitus est esse orator, qui esset vir bonus dicendi peritus. Sunt enim quidam, qui prædicant non furandum, & furantur: ieiunandum, & indulgent ventri: succurrendum proximo, & rapiunt aliena. *Ioan. 8.* Et Christ⁹ dicere poterat, *Quis ex vobis arguet me de peccato?* erat enim omni virtute refertus, & cumulatus. Quia verò futuri erant qui infirmē, & sine fructu prædicarent, opus fuit Dominū præmonere; *Omnia quaecunque dixerint vobis, seruate & facite: secundum verò opera eorū nolite facere.*

Quartō, sit sermo efficax, si zelo, & charitate accensus sit; & siti salutis animarum: quod verè præfert qui verè amat, & tangitur doloris affectu intrinsecus: vnde quidam dixit; *Si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi.* Tali affectu tactus erat Christus, qui dicebat; *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiam vos;* & iterum; *Quo-*

ties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas suas, & noluit? Hoc spiritu inflammatus Paulus dicebat, *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?* & alio loco, *Ego libentissimè impendar, & superimpendar ego ipse pro animabus vestris.*

Quintō, est illud, in quo penè solo laborant ethnici, cū videlicet sermo non incultus, aut verbis ac sententijs non perturbatus emittitur; sed concinnus, & granibus sententijs ornatus, & illustratus: cui & gestus, & vultus, & vox gratiam addunt. Sed quis Dominum superabit in his, qui os mutorum aperuit, & linguas infantium fecit disertas? & de quo scriptum est; *Mirabantur in verbis gratia, quæ procedebant de ore ipsius?* Nam vt anima instrumentum erat diuinitatis ad opera miraculorū in corporibus hominum edenda: ita vox Christi instrumentum erat diuinitatis ad persuadendum quæ vellet, & efficiendū in animis auditorum, ita vt in medio concionis surgeret mulier, & clamaret; *Beatus venter qui te portauit; & ubera qua suxisti.*

Sextō, ille sermonem habet in potestate, qui non ab alijs accepit quod tradit, sed ipse vt legislator potest imperare pro voluntate, & legem ponere, & antiquam abrogare. Vnde ipse ait; *Ego autem dico vobis: Hac mando vobis.* Nec enim exponens aliena loquebatur: quod non passi essent in aliquo alio scribæ; sed benè in Christo; quia præmiserat signa, & præmonuerat se non venisse vt solueret legē, sed vt adimpleret: & quia Ierem. 31. habebant, Messiam mutaturū legem: propter quod Dominus dicere poterat; *Quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum.*

Septimō ac postremō, verbū erat in potestate, quia illud consequebatur signa & miracula, ita vt dicerent; *Christus quum venerit, nunquid plura signa faciet quā hic facit?* Quia enim supra captum & rationem humanam multa docebat, opus erat fi-

2. Cor. 11.

2. Cor. 12.

Quinta ratio.

Quarta Christi eloquentia. Sap. 10.

Luc. 4.

Luc. 11.

Sexta ratio cū fructu docendi.

Matth. 5. Ioann. 15. Ibidem.

Matth. 5. Ierem. 31.

Esai. 56.

Septima ratio.

Ioan. 7.

gnis

gnis confirmare. Atque hic sensus (non exclusis tamen alijs) videtur esse intentus in hoc loco. Quia admirabantur turbæ, & dicebant: Quidnam est hoc? quænam doctrina hæc noua: quia in potestate spiritibus immundis imperat, & obediunt ei?

Postquam igitur Dei benignitate tantum, ac talem Doctorem sortiti sumus; demus operam, vt idoneos nos eius discipulos reddamus, eiusque doctrinam moribus, & vita exprimamus, ne nostra culpa & fœcordia verbum Dei efficax, & potens, infirmum & vanum nobis ipsis reddamus, & ita ædificantes super arenam, corruamus; quin potius omni studio & diligentia hæc monita fa-

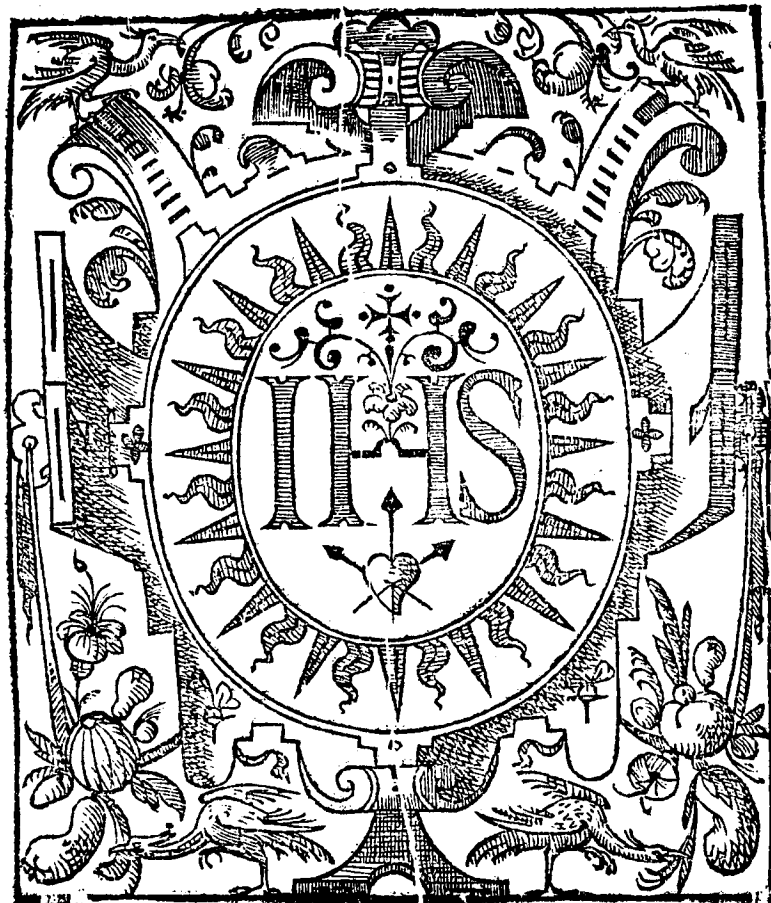
lutis amplectamur; vt copiosos per nos fructus ad nostram vtilitatem, & aliorum exemplum edat. Gratiarum autem immensas Deo Opt. Max. agimus, cuius bonitate & munificencia adiutis nobis ad finem huius libri peruenire concessum fuit. Vtinam is qui dedit hunc sermonem exponere, gratiam etiam præstet, & vires, eundem actionibus & officijs declarandi & contestandi: quod quidem nobis præstiturum confidimus Dominum nostrum Iesum Christum, cum Patre, & Spiritu sancto, omnis honor, laus, gloria, atque gratiarum actio adferatur ab vniuersa creatura in secula seculorum. Amen.

Mar. 1.

Ad benè viuendum adhortatio.

FINIS.

INDEX SENTENTIARVM NOTABILIVM

Scripturæ sacræ, quæ in hoc quinto tomo explicantur.

Prior numerus paginam: secundus columnam indicat.

EX GENESI:

- Cap. 1. **R**escite & multiplicamini, &c. 63. 2. 278. 1.
- Cap. 2. Non est bonum, hominem esse solum, &c. 277. 2.
- Cap. 3. Cumq; cognouissent se esse nudos, cõsuerunt folia ficus, &c. 57. 2.
- Ibid. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. 409. 2.
- Cap. 9. Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius. 246. 2.
- Cap. 10. Nemod robustus venator coram Domino. 291. 2.
- Cap. 13. Erat autem diues valde in possessione auri & argenti. 39. 1.
- Cap. 19. Respiciensq; vxor eius post se, versa est in statuam salis. 199. 2.
- Cap. 22. Tentauit Deus Abraham. 426. 2.
- Cap. 31. Intueatur & iudicet Dominus inter nos, quando recesserimus à nobis, &c. pag. 306. 1.

EX EXODO.

- Cap. 1. **A**edificaueruntq; vrbes tabernaculorum, &c. 467. 1.
- Cap. 7. Sed ego indurabo cor eius. 426. 1.
- Cap. 15. Quis similis tui in fortibus, Domine, &c. 385. 2.
- Ibid. Nec poterant bibere aquas de Mara, eo quòd, &c. 72. 1.
- Cap. 23. Si videris asinum odientis te iacere sub onere, &c. 334. 2.
- Ibid. Non erit infœcunda, nec sterilis in terra tua. 63. 2.
- Cap. 28. Mixtis in medio tintinnabulis, &c. pag. 214. 2.
- Cap. 32. Aut dimitte eis hanc noxam; aut si non facis, &c. 107. 2.
- Cap. 33. Non videbit me homo & viuet. 131. 1. 137. 2.

Præcide tibi duas tabulas lapideas, instar priorum, &c. pag. 1.

EX LEVITICO.

- Cap. 25. **Q**uidquid obtuleris sacrificij, sale cõdies, &c. 195. 2.
- Cap. 10. Sanctificabor in his qui appropinquant mihi, &c. 382. 2.
- Cap. 19. Non maledices surdo, nec coram cæco, &c. 113. 1.
- Ibid. Non oderis fratrem tuum in corde tuo, &c. 334. 2.

EX NUMERIS.

- Cap. 13. **V**enimus in terram, ad quam misistinos, &c. 87. 1.

EX DE VTERONOMIO.

- Cap. 6. **P**er nomen illius irabis. 306. 1.
- Cap. 8. Et recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus, &c. 441. 1.
- Cap. 15. Et omnino indigens & mendicus nõ erit inter vos. 39. 1.
- Cap. 16. Iuste quod iustum est persequeris. 354. 2.
- Cap. 18. Propbetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, &c. 1. 1. & 7. 2.
- Cap. 19. Si in succisione lignorum securis fugerit manu, ferrumq; lapsum de manubris, &c. 156. 2.
- Cap. 22. Si ambulans per viam, in arbore, vel in terra, nidum auis inueneris, &c. 226. 2.
- Cap. 24. Non poterit prior maritus recipere eam in vxorem, quia polluta est, &c. 288. 1. 291. 2.
- Cap. 25. Sed accipiet eam frater eius, & suscitabit semen fratris sui. 210. 2.
- Cap. 32. Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit & creauit te? 371. 1.

Ibid. *Incrassatus est dilectus, & recalcitravit, &c. 70. 1.*
Ibid. *Mea est ultio, & ego retribuam in tempo- re, ut labatur pes eorum. 32. 2. co. 1. & 348. 10.*

EX LIBRO IVDICVM.

Cap. 15. ¶ *Perrexit q̄, & cepit trecentas vulpes, &c. 2. 11. 1.*

EX LIB. I. REGVM.

Cap. 8. ¶ *Audi vocem eorum, & constitue super eos Regem. 504. 2.*

Cap. 9. *Ab humero, & sursum eminebat super om- nem populum. 109. 2.*

Cap. 15. *Et in frustra concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis 322. 2.*

EX LIB. III. REGVM.

Cap. 8. ¶ *Si enim cælum, & cæli colorum te ca- pere non possunt, quanto magis, &c. 375. 2.*

Cap. 18. *Implete quatuor hydrias aqua, & fundi- te super holocaustum, & super ligna. 67. 1.*

Ibid. *Apprehendite Prophetas Baal & ne vnus quidem effugiat ex eis. 322. 2.*

Cap. 19. *Hac mihi faciant dñj, & hac addant. 306. col. 1.*

EX LIB. IIII. REGVM.

Cap. 1. ¶ *Si homo Dei sum, descendat ignis de cælo, &c. 322. 2.*

Cap. 2. *Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non dereliquam te, &c. 306. 1.*

Ibid. *Aqua pessima sunt, & terra sterilis. 194. 2.*

Cap. 3. *Cum q̄ caneret Psaltes, facta est super eū manus Domini. 7. 2.*

EX LIB. I. ESDRÆ.

Cap. 4. ¶ *Nos autem memores salis quod in pa- latio comedimus. 193. 1.*

EX TOBIA.

Cap. 3. ¶ *Tunc Tobias ingemuit, & cepit orare cum lacrymis. 67. 1.*

Ibid. *Nunquam cum ludæis miscui me, &c. 60. 2.*

Cap. 4. *Fiducia magna erit coram Deo elemofy- na omnibus facientibus eam. 120. 1.*

Ibid. *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. 508. 1.*

Cap. 12. *Ego cibo inuisibili, & potu, qui ab homi-*

nibus videri non potest, vtor. 401. 1.

EX IVDITH.

¶ *Humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. 76. 1.* Cap. 9.

EX IOB.

¶ *In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malū. 434. 1.* Cap. 5.

Nunquid poterit comedi insulsum, quod non est sale conditum? 193. 1. Cap. 6.

Quis restitit ei, & pacē habuit? pa. 396. col. 2. Cap. 9.

Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulse- rint velut mundissima manus mea, &c. 128. 2. Ibid.

Si comedi bucellā meā solus, &c. 111. 1. Cap. 31.

Quis preparat coruo escam suam, quan- do pulli eius, &c. 475. 2. Cap. 38.

Ipse est Rex super vniuersos filios super- bia. 76. 1. 388. 1. Cap. 41.

EX PSALMIS.

¶ *Ideo non resurgent impij in iudicio, &c. 261. 1.* Psalm. 1.

Exaudiuit me de mōte sancto suo. 376. 1. Psalm. 3.

Ira scimini & nolite peccare. 256. 2. Psalm. 4.

Signatum est super nos lumen vultus tui, &c. 36. 2. Ibid.

In operibus manuum suarum comprehen- sus est peccator. 458. 1. Psalm. 9.

Constitu, Domine, legislatorem super eos, &c. 1. 1. Ibid.

Dominus de cælo prospexit super filios ho- minum, &c. 415. 2. Psalm. 13.

Sub vmbra alarum tuarum protege me. 142. 1. Psalm. 16.

Et exaudiuit de templo sancto suo vocem meam. 376. 1. Psalm. 17.

Cæli enarrant gloriam Dei, &c. 376. 2. Psalm. 18.

Ab occultis meis munda me, Domine, &c. 126. 2. Ibid.

Exaudiat te Dominus in die tribulatio- nis. 378. 1. 2. Psalm. 19.

Quoniam circundederunt me canes mul- ti, &c. 494. 2. Psalm. 21.

Proba me, Domine, & tenta me. 426. 2. Psalm. 25.

Beatus vir cui nō imputauit Dominus pec- catum, &c. 127. 2. Psalm. 31.

Intellectum tibi dabo, &c. 427. 2. Ibid.

Magnificate Dominum mecum, & exal- temus nomen eius in idipsum. 333. 2. Psalm. 33.

Et dicant semper: Magnificetur Domi- nus, &c. 135. 2. Psalm. 34.

Psalm. 35. *nus, qui volunt pacē serui eius. 383. 1.*
Quoniam apud te est fons vita: & in lu- mine tuo videbimus lumen. 133. 1.

Psalm. 36. *Mansueti autem hereditabunt terram, &c. 83. 2.*

Ibid. *Non vidi iustum derelictum, &c. 100. 2.*

Psalm. 39. *Confundantur & reuereantur simul qui quarunt animam meam, &c. 324.*

Psalm. 40. *Beatus qui intelligit super egenū & pau- perem, &c. 110. 2.*

Psalm. 41. *Quemadmodum desiderat ceruus ad fon- tes aquarum, &c. 377. 2.*

Ibid. *Sitiuit anima mea ad Deum fontem vi- uum, &c. 90. 2.*

Psalm. 45. *Fluminis impetus latificat ciuitatē Dei, &c. 189. 2.*

Psalm. 50. *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam. 110. 1.*

Ibid. *Cor mūdum crea in me Deus, &c. 21. 2.*

Psalm. 57. *Larabitur iustus, cum viderit vindictam. 323. 2. 351. 2.*

Psalm. 58. *Fanem patientur vt canes. 238. 1.*

Psalm. 62. *Sitiuit in te anima mea, &c. 92. 2.*

Ibid. *Laudabūtur dñes qui iurant in eo. 307. 1.*

Psalm. 67. *Irer facite ei qui ascendit super Occasū, &c. 375. 2.*

Ibid. *Mons coagulatus, mons pinguis. 17. 2.*

Psalm. 70. *Quoniam non cognoui literaturam, in- troibo in potentias Domini, &c. 239. col. 2.*

Psalm. 71. *Suscipiāt mōtes pacē populo, &c. 203. 2.*

Psalm. 72. *In ciuitate tua imaginem ipsorum ad ni- hilam rediges. 78. 1.*

Psalm. 73. *Deus autem Rex noster ante secula, &c. 389. 2.*

Psalm. 76. *Et factus est in pace locus eius. 149. 2.*

Ibid. *Memor fui Dei, & delectatus sum, &c. 99. 1.*

Psalm. 77. *Aperiam in parabolis os meū, &c. 20. 1.*

Psalm. 79. *Exterminauit eam aper de silua, &c. 450. col. 1.*

Ibid. *Fiat manus tua super virū dextera tua. 7. 2.*

Psalm. 80. *Dilata os tuum, & implebo illud. 79. 1.*

Psalm. 81. *Ego dixi: Dñs es, &c. 163. 2.*

Psalm. 83. *Etenim benedictionē dabit legislator. i. 1.*

Psalm. 85. *Da imperium tuum puero tuo. 85. 2.*

Psalm. 86. *Fundamēta eius in mōtib; sanctis. 17. 2.*

Psalm. 91. *Quia delectasti me, Domine, in factura tua, &c. 71. 1.*

Psalm. 92. *Testimonia tua credibilia facta sunt ni- mis. 9. 2. & 511. 2.*

Beatus homo quem tu erudieris, Domi- ne, &c. 22. 1. Psalm. 93.

Extendens cælum sicut pellem, &c. 97. col. 1. Psal. 103.

Et dixit vt disperderet eos: Si non Moy- ses, &c. 195. 2. Psal. 105.

Terram fructiferam in salsuginem, à ma- litia inhabitantium in ea. 193. 1. Psal. 106.

Paratum cor meum Deus, &c. 380. 2. Psal. 107.

Iurauit Dominus, & non penitebit eum. 307. 2. Psal. 109.

Fidelia omnia mandata eius, &c. pag. 9. 2. & 19. 1. Psal. 116.

Misericors, & miserator, & iustus. 102. col. 1. Psal. 111.

Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, &c. 374. 1. Psal. 112.

Cælum cæli Domino, 375. 1. Psal. 113.

Quid retribuam Dño pro omnibus qua- retribuit mihi? 265. 2. Psal. 115.

Cum his, qui oderunt pacem, eram paci- ficus. 151. 1. Psal. 119.

In conuertendo Dominus captiuitatem Sion, &c. 72. 1. Psal. 125.

Et videas bona Ierusalem omnibus die- bus vite tue. 141. 1. Psal. 127.

Sicut unguentum in capite, &c. 8. 1. Psal. 132.

Super flumina Babylonis, illic sedimus, &c. 55. 1. Psal. 136.

Imperfectum meum viderunt oculi tui. 126. 2. Psal. 138.

Portio mea in terra viuentium. 86. col. 1. & 2. Psal. 141.

Non iustificabitur in cōspectu tuo omnis viuens. 128. 2. Psal. 142.

Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis. 7. 2. Psal. 143.

Memoriam abundantia suauitatis tue ex- ultabunt, &c. 101. 1. Psal. 144.

Qui dat iumentis escam ipsorum: & pul- lis coruorum inuocantibus eum. 475. col. 1. Psal. 146.

Præceptum posuit, & non prateribit. pag. 2. 1. Psal. 148.

EX PROVERBIIS.

¶ *Viam sapientia monstrabo tibi, &c. 513. 1. 2.* Cap. 4.

Qui autē adulter est, propter cordis ino- piam perdet animam suam. pag. 282. col. 1. Cap. 6.

Et legem ponebat aquis, ne transirent fi- nes suos. 2. 1. Cap. 8.

Cap. 11. *Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua. 287. 2.*
 Cap. 13. *Vult & non vult piger. 94. 1.*
 Cap. 18. *Spiritus ad irascendum facile quis poterit sustinere? 78. 1.*
 Cap. 21. *Gaudium iusto est facere iudiciū. 120. 2.*
 Cap. 22. *Noli esse amicus homini iracundo. 78. 1.*
 Cap. 30. *Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi. 39. 1.*

EX ECCLESIASTE.

Cap. 1. *Qui addit scientiam, addit & laborem. 52. 1.*
 Cap. 7. *Vtilior est sapientia cum diuitijs, & magis prodest videntibus Solem. 39. 1.*
 Ibid. *Non est homo iustus in terra. 415. 2.*
 Cap. 10. *Pecunia obediens omnia. 38. 1.*
 Cap. 11. *Mitte panem tuum super transeuntes aquas. 110. 2.*
 Cap. 12. *Verba sapientium sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi. 196. 2.*

EX CANTICIS.

Cap. 1. *¶ Osculetur me osculo oris sui. 21. 1.*
 Ibid. *Si ignoras te o pulcherrima inter mulieres, &c. 200. 1.*
 Cap. 2. *Sub umbra illius, quem desideraueris sedisti. 142. 1.*
 Cap. 5. *Anima mea liquefacta est, vt locutus est. 68. 1.*

EX LIB. SAPIENTIE.

Cap. 3. *¶ Quoniam Deus tentauit eos. 426. 2.*
 Cap. 4. *Spuria vitulina non dabunt radices altas, &c. 281. 2.*
 Cap. 7. *Anima iusti, sedes est sapientia. 376. 2.*
 Cap. 12. *Subest enim tibi, cum volueris, posse. pag. 397. 1.*

EX ECCLESIASTICO.

Cap. 2. *¶ Fili, accedens ad seruitutem Dei, stas in iustitia, & timore, & prepara animam tuam ad tentationem. 428. 1.*
 Cap. 7. *Non te pigeat visitare infirmum: ex his enim in dilectione firmaberis. 112. 2.*
 Cap. 14. *Qui sibi nequam est, cui alij bonus erit? & non iucundabitur in bonis suis. pag. 106. 1.*
 Cap. 21. *Stultus a fenestra respiciet in domū: vir autem eruditus foris stabit. 124. 2.*
 Cap. 23. *Iurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa. 310. 1.*
 Ibid. *Mulier omnis relinquens virum suum, &*

statuens hereditatem ex alieno matrimonio. 281. 2.
Qui edunt me, adhuc esuriunt: & qui bibunt me, adhuc sitient. 101. 2.
Propter inopiam multi deliquerunt: & qui querit locupletari, auertit oculū suū. 39. 1.
Relinque proximo nocenti te: & tūc deprecanti tibi peccata soluentur. 422. col. 1.
Conclude elemosynam in sinu pauperis, & hac pro te exorabit ab omni malo. 119. 1.
Miserere anima tuae placens Deo, & contine. 106. 1.
Beatus diues, qui inuentus est sine macula: & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia & thesauris. 176. col. 1.
Potestatem habuisti in corpore tuo, dedisti maculam in gloria tua. 290. 1.
Duas gentes odit anima mea: tertia autem non est gens quam oderim: qui sedent in monte Serr, & Philisthym, & stultus populus qui habitat in Sichimis. 334. 1.

EX ESAIA.

¶ *Venite & ascendamus in montē Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius. 16. 2.*
Pro eo quod eleuata sunt filia Sio, & ambulauerunt extento collo, &c. 58. 2.
Si non credideritis, non permanebitis. 216. 1.
Dominum exercituum ipsum sanctificate: ipse pauor vester, & ipse terror vester. 384. 2.
Miseremur impio, & non discet iustitiam: in terra Sanctorum iniqua gessit, & non videbit gloriam Domini. 141. 1.
Omnia opera nostra operatus es in nobis. 219. 1.
Domine, in angustia requisierunt te, &c. 98. 1.
Va corona superbia, ebrijs Ephraim, & fiori decidenti 76. 2.
Dominus legifer noster, Dominus Rex noster. 1. 1.
Legem eius in sula expectabunt. pagin. 1. col. 1.

Cap. 49. *Dominus ab utero vocauit me, de ventre matris mee recordatus est nominis mei. 20. 2.*
 Cap. 55. *Omnes sitientes venite ad aquas: & qui non habebitis argentum, properate, emite, & comedite. 92. 2.*
 Cap. 56. *Canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes, & amantes somnia. 495. 1.*
 Cap. 58. *Annuntia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. 196. 1.*
 Cap. 62. *Non vocaberis vltra Derelicta, &c. 399 col. 2.*
 Cap. 63. *Quare errare nos fecisti, Domine, de vijs tuis, &c. 426. 1.*
 Cap. 64. *Quasi pannus menstruata, vniuersa iustitia nostra. 239. 2.*
 Cap. 66. *Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum. 376. 2 390. 1.*

EX IEREMIA.

Cap. 2. *¶ Quam vilis facta es nimis iterans vias tuas. 424. 1.*
 Cap. 3. *Ergo saltem amodo voca me: Pater meus, dux virginittatis mee tu es. 371. 1.*
 Cap. 4. *Et iurabis: Viuit Dominus in veritate, & in iudicio, & in iustitia. 309. 1.*
 Cap. 7. *Quia non sum locutus cum patribus vestris, & non pracepi eis, &c. 224. 2.*
 Cap. 17. *Confundantur qui me persequuntur, & non confundar ego, &c. 314. 1.*
 Cap. 22. *Et sanctificabo super te interficientē virum & arma eius, &c. 382. 2.*
 Cap. 31. *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam in praesentia. 1. 1.*

EX THRENIS.

Cap. 3. *¶ Sedebit solitarius, & tacebit: quia leuauit se super se. 61. 1.*
 Cap. 4. *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris: cui diximus: In umbra tua viuemus in Gentibus. 142. 2.*

EX BARVCH.

Cap. 3. *¶ Discite vbi sit lumen oculorum, & pax. 152. 2.*

EX EZECHIELE.

Cap. 1. *¶ Et facta est super eum ibi manus Domini. 7. 2.*
 Cap. 3. *Ecce dedi faciem tuam valentiorē faciebus eorum, &c. 205. 2.*

Va qui consuunt pulillos sub omni cubito manus: & faciūt cervicalia, &c. 196. 1.
Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa, &c. 160. 1. 193. 2.
Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum. 127. 2.
Et sanctificabor in vobis in oculis nationum. 385. 2.
Omnis lapis pretiosus operimentum tuū. 33. 2.

EX DANIELE.

¶ *Abscissus est lapis de monte sine manibus: & percussit statuā, &c. 3. 1. 17. 2*
Statuam auream, quam erexisti, nō adoramus. 478. 2.
Peccata tua elemosynis redime, &c. 120. 1.
Appensus es in scatera, & inuentus es minus habens. 97. 1.
Qui ad iustitiam eradiunt multos, quasi stella in perpetuas aternitates. 109. 1.

EX OSEA.

¶ *Sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio. 400. 1.*
Dabo tibi Regem in furore meo, & auferam in indignatione mea. 504. 2.

EX MICHÆA.

¶ *Vtique facere iudicium. 485. 2.*

EX ZACHARIA.

Cum ieiunaretis, & plangeretis in quinto & septimo, &c. 449. 1.

EX MALACHIA.

¶ *Cum odio habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Israel. 289. 2.*

EX LIB. II. MACHABÆO.

¶ *Gladio se petijt (Razias) eligens nobiliter mori potius, quam subditus fieri peccatoribus. 251. 2.*

EX MATTHÆO.

¶ *Filij Dauid, filij Abraham. 328. 2.*
Fuge in Aegyptum. 326. 2.
Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. 35. 1.
Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. 78. 2.
Te autē faciēte elemosynā, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. 119. 1.
Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra. 379. 2.

Ibid.	Panem nostrum super substantialē dano bis hodie. 379.2.	Vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me. 31.1.	Ibid.
Ibid.	Dimitte nobis debita nostra, &c. 128. col.2.	Centuplum accipiet, & vitam aternam possidebit. 72.2.	Ibid.
Ibid.	Et ne nos inducas in tentationem. 379. col.2.	Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum. 95.2.	Cap.20.
Ibid.	Sed libera nos à malo, Amen. 379.2.	Nunquā legistis: Quia ex ore infantiū, & lactentium perfecisti laudem. 438.2.	Cap.21.
Ibid.	Si lumen quod in te est, tenebra sunt: ipsa tenebra quanta erunt? 36. col.1. 389. col.1.	In qua potestate hac facis? & quis dedit tibi hanc potestatem? 499.1.	Ibid.
Ibid.	Idēd dico vobis, Ne solliciti sitis anima vestra quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. 410.1.	Erunt sicut Angeli Dei in cælo. 139.2.	Cap.22.
Ibid.	Querite ergo primū regnum Dei, & iustitiam eius, & hac omnia adiicientur vobis. 100.2. 405.1. 434.1.	Venite benedicti Patris mei, &c. 120.2.	Cap.25.
Cap.8.	Si eijcis nos hinc, mitte nos in gregē porcorum. 495.1.	Hospes eram, & non collegistis me. 112.1. 409.1.	Ibid.
Cap.9.	Non veni vocare iustos, sed peccatores. 97.1.	Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste. 399.2.	Cap.26.
Ibid.	Nunquid possunt filij sponsi lugere, quam diu cum illis est sponsus. 55.1. 439.2. 447.1.	Conuerte gladium tuū in locū suū. 81.1.	Ibid.
Cap.11.	Sed quid existis videre? hominem molli- bus vestitum? 58.1.	An putas, quia non possum rogare Patrē meum, &c. 326.1.	Ibid.
Cap.12.	Quicumque fecerit voluntatē Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, & mater est. 399.2.		
Cap.13.	Zizania autem, filij sunt nequam. 432.1.		
Ibid.	Idēd omnis Scriba doctus in regno cælorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera. 245.1.		
Cap.15.	Non quod intrat in os, coinquinat hominem, &c. 56.2.		
Ibid.	De corde non exeunt cogitationes mala. 123.2.		
Cap.16.	Quem dicunt homines esse filium hominis? 208.2.		
Ibid.	Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eam. 443.2.		
Cap.18.	Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eū inter te & ipsū solū. 108.2.		
Ibid.	Si duo ex vobis consenserint super terrā, de omni re quācunque petierint, fiet illis à Patre meo. 373.1.		
Cap.19.	Si licet homini dimittere uxorem suam, quacunque ex causa? 288.1.		
Ibid.	Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet, &c. Ab initio autem non fuit sic. 291.2.		
Ibid.	Si vis perfectus esse, vade, vende qua habes, & da pauperibus. 460.1.		

EX MARCO.

¶ Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cecitate cordis eorum, dicit homini. 256.2.

Misereor super turbam: quia ecce iā triduo, &c. 110.1.

Omnis enim igne salietur, & omnis victima sale salietur. 192.1.

Quicumque dimiserit uxorem suā, & aliā duxerit, &c. 294.1.

Benedictum quod venit regnum patris nostri David. 391.2.

Non es longē à regno Dei. 392.2.

EX LVCA.

¶ Esurientes impleuit bonis, &c. 92.2.

Et tu puer propheta Altissimi vocaberis. 383.2.

Ad dandam scientiam salutis plebi eius. 37.1.

Omnis turba querebat eū tēgere. 14.2.

Beati qui nunc esuritis: quia saturabimini. 91.2.

Quia Propheta magnus surrexit in nobis, &c. 7.2.

Fides tua te saluam fecit. 420.1.

Tetigit me aliquis? nam & ego noui virtutem de me exisse. 15.1.

Ponite vos in cordibus vestris sermones istos. 123.2.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. 91.2.

Vade, & tu fac similiter. 118.2.

Profecūd

Cap.11.	Profecūd peruenit in vos regnū Dei. 391. col.2.	Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognosces de doctrina, &c. 402.1.	Cap.7.
Ibid.	Veruntamen quod superest, date elemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. 122.2.	Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. 92. col.2.	Ibid.
Cap.13.	Putatis quia & ipsi peccatores fuerint prater omnes homines habitantes in Ierusalem? 414.2.	Neque ego te condemnabo. 222.2.	Cap.8.
Cap.14.	Cum facis prandium, aut cœnam, noli vocare amicos suos, &c. 111.1.	Si ergo vos filius liberauerit, verē liberi eritis. 127.2.	Ibid.
Ibid.	Qui non renūtiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. 31. col.1.	Vos ex patre diabolo estis, &c. 160.1. 338. col.2.	Ibid.
Cap.15.	Gaudium erit coram Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente. 265.1.	Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu discipulus illius sis. 262.2.	Cap.9.
Cap.16.	Lex, & Propheta vsque ad Ioannem. 226. col.1.	Scimus quia peccatores Deus non audit, &c. 504.1.	Ibid.
Cap.17.	Si septies in die conuersus fuerit ad te, dicens: Pœnitet me: dimitte illi. 347. col.2.	Ego sum ostium, &c. 511.2.	Cap.10.
Cap.18.	Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri hominum: raptores, &c. 373.2.	Ambulabat Iesus in templo, in porticu Salomonis. 19.1.	Ibid.
Cap.19.	Videns ciuitatem, fleuit super illam. 53. col.2.	Nisi granum frumenti cadens in terram, &c. 161.2.	Cap.12.
Cap.21.	In patientia vestra possi debitis animas vestras. 85.1.	Nunc princeps huius mundi eijcietur foras. 388.2.	Ibid.
Cap.22.	Simon, ecce Satanas expetiuit vos, ut cribaret sicut triticum. 425.1.	Quo ego vado, non potes me modō sequi, &c. 326.1.	Cap.13.
Ibid.	Vendat tunicam suam, & emat gladium. 326. col.1.	In domo Patris mei māsiones multe sunt. 133.2.	Cap.14.
Cap.23.	Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum. 393.1.	Ego sum via, veritas, & vita. 511.2.	Ibid.
Ibid.	Hodie mecum eris in Paradiso. 139.1.	Philippe, qui videt me, videt & Patrem. 372. col.1.	Ibid.
Cap.24.	Osulti, & tardi corde. 188.1. 258.2.	Pacem reiinquo vobis, pacem meam do vobis. 149.2.	Ibid.
Cap.1.		Sed vt ad impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est. 223.2.	Cap.15.
Cap.2.		Hac est vita aterna: vt cognoscant te, &c. 24. col.2.	Cap.17.
Cap.3.		Manifestaui nomē tuum hominibus. 372. col.1.	Ibid.
Cap.4.		Si malē locutus sum, testimonium perhibe de malo. &c. 327.2.	Cap.18.
Ibid.		Sitio. 99.2.	Cap.19.
Cap.5.		Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum. Deum meum, & Deum vestrū. 372. col.1.	Cap.20.
Ibid.		Simon Ioannis, amas me? &c. Pasce oues meas. 205.1. 210.2.	Cap.21.
Cap.6.			
Cap.7.			
Cap.8.			
Cap.9.			
Cap.10.			
Ibid.			

EX IOANNE.

¶ Dedit eis potestatem filios Dei fieri, &c. 161.1. 166.1. 371.2.

Deum nemo vidit vnquam. 131.1. 140. col.2.

Zelus domus tue comedit me. 77.2.

Illum oportet crescere, me autem minui. 220. col.1.

Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum. 101.2.

Venit hora, quando nec in monte hoc, neque in Ierosolymis adorabitis Patrem. 363.1.

Ecce sanus factus es: iā noli peccare, &c. 424.1.

Ille erat lucerna ardens, & lucens. 210. col.2.

EX ACT. APOSTOL.

¶ Viri Israëlita, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, &c. 15.1.

Nec quisquam, eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. 41.2.

Nos verō orationi, & ministerio verbi instantes erimus. 21.2.

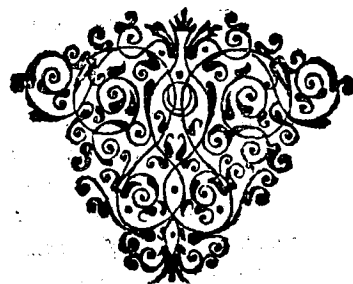
Audiuimus eum dicentem, quoniam Iesus

Nazare-

	Nazarenus hic destruet locum istum, &c. 27.6.2.		EX I. AD OCRINTHIOS.	
Cap. 7.	Occiderunt eos qui prænuntiabant de aduentu iusti. 188.2.	Ibid.	¶ Qui factus est nobis sapientia à Deo, &c. 90.1.	Cap. 1.
Ibid.	Ecce video cælos apertos, &c. 87.2.139. col.1.	Cap. 9.	Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. 500.1.	Cap. 2.
Cap. 10.	Quia & in nationes gratia Spiritus sancti effusa est. 335.2.	Ibid.	Mihi autem pro minimo est, ut à vobis iudicer, &c. 77.1.	Cap. 3.
Ibid.	Quomodo vnxit eum Deus Spiritu sancto, & virtute. 8.1.	Cap. 11.	Nolite ante tempus iudicare, quoad vsque spueniat Dominus. 484.2.	Cap. 4.
Cap. 11.	Ergo & Gentibus pœnitentiã dedit Deus ad vitam. 335.2.	Ibid.	estaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus. 208.1.	Ibid.
Cap. 15.	Fide purificans corda eorum. 123.2.	Cap. 15.	Audet aliquis vestrum habens negotium aduersus alterum. 79.1.	Cap. 6.
Ibid.	Ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, &c. 278.2.	Ibid.	Indigni estis qui de minimis iudicetis. 234. col.1.	Ibid.
Cap. 20.	Beatius est magis dare, quam accipere. 35. col.2.	Cap. 20.	Propter fornicationem vnusquisque suam uxorem habeat, &c. 64.1.	Cap. 7.
Cap. 23.	Percutiet te Deus, paties dealbate. 80.2. & 327.1.	Ibid.	Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. 292.1.	Ibid.
	EX EPISTOL. AD ROMAN.	Ibid.	Quod si se non continent, nubant, &c. 63.2. & 65.2.	Ibid.
Cap. 1.	¶ Testis enim mihi est Deus. 307.1.	Ibid.	Mulier alligata est legi quanto tempore vinit vir eius. 294.2. 297.1.	Ibid.
Cap. 2.	Non enim qui in manifesto Iudaus est, &c. 228.2.	Cap. 9.	Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo. 442.1.	Cap. 9.
Cap. 5.	Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum. 152.1.	Cap. 12.	Vnicuique datur manifestatio Spiritus ad vtilitatem. 144.1.	Cap. 12.
Cap. 7.	Nam qua sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi. 295.1.	Cap. 13.	Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, &c. 91.2.	Cap. 13.
Ibid.	Video aliam legem in membris meis, &c. 389.2.	Ibid.	Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. 342.2.	Ibid.
Cap. 8.	Acceptistis spiritum adoptionis filiorum. 165.2.	Cap. 14.	Emulamini spiritalia: magis autem ut prophetetis. 516.2.	Cap. 14.
Ibid.	Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. 433.2.	Cap. 15.	Ego enim sum minimus Apostolorum. 234. col.1.	Cap. 15.
Cap. 9.	Optabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis. 107.2.	Ibid.	Deinde finis: cum tradiderit regnum Deo & Patri, &c. 393.1.	Ibid.
Cap. 10.	Ignorantes iustitiam Dei, & suam quæreres statuere, &c. 239.2.		EX II. AD CORINTHIOS.	
Cap. 12.	Ut probetis qua sit voluntas Dei bona, &c. 399.2.	Cap. 4.	¶ Non contemplantibus nobis qua videtur, &c. 143.2.	Cap. 4.
Ibid.	Non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum iræ. 80.2. 249.1. 322.1. 348.1.	Cap. 5.	Audemus autem, & bonam voluntatem habemus, magis peregrinari à corpore, &c. 139.1.	Cap. 5.
Ibid.	Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. 325.2.	Cap. 6.	Os nostrum patet ad vos, d Corinthij, &c. 205.1.	Cap. 6.
Cap. 13.	Dei enim minister est: vindex in iram ei, qui malum agit. 256.1. 322.2.	Cap. 9.	Qui parce seminat, parce & metet, &c. 119.1.	Cap. 9.
Ibid.	Qui enim diligit proximum, legem implet. 91.2.	Cap. 12.	Raptum huiusmodi vsque ad tertium cælum. 375.2.	Cap. 12.
Cap. 13.	Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. 71.2.			

Ibid.	Datus est mihi stimulus carnis meæ, &c. 433. col.2.		ro, cum verecundia, & sobrietate ornantes se, &c. 58.1.	
	AD GALATAS.		Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, &c. 115.1.	Cap. 3.
Cap. 2.	¶ Quomodo Gentes cogis Iudaizare? 195.2.	Cap. 4.	Omnis creatura Dei bona est, & nihil reijciendum, &c. 56.2.	Cap. 4.
Cap. 3.	O insensati Galata. 183.1. 262.6.	Ibid.	Corporalis exercitatio ad modicum vtilis est. 41.1. & 455.1.	Ibid.
Cap. 4.	Factum sub lege. 222.2.	Ibid.	Attende tibi, & doctrina. 215.2.	Ibid.
Cap. 5.	Omnis lex in vno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum. 510. col.2.	Cap. 5.	Manus cito nemini imposueris, &c. 496. col.2.	Cap. 5.
Ibid.	Caro concupiscit aduersus spiritum. 514. col.2.	Cap. 6.	Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, &c. 35.1.	Cap. 6.
Cap. 6.	Alter alterius onera portate, &c. 109.2.	Ibid.	Radix omnium malorum est cupiditas, &c. 463.1.	Ibid.
	AD EPHESIOS.	Ibid.	Quem nullus hominum vidit, sed nec videtur potest. 131.1. & 140.2.	Ibid.
Cap. 1.	¶ Illuminatos oculos cordis vestri 123.2.	Cap. 2.	EX II. AD TIMOTHEVM.	
Cap. 2.	Ipfus enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, &c. 219.1.	Cap. 2.	¶ Seruum Domini non oportet litigare, 75. col.1.	Cap. 2.
Cap. 3.	Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc. 234.1.	Cap. 4.	Alexander ararius multa mala mihi ostēdit, &c. 79.1.	Cap. 4.
Cap. 4.	Sol non occidat super iracundiam vestrã. 81. col.2.	Cap. 5.		
Cap. 5.	Aut stultiloquium, aut scurrilitas. 60.2.	Ibid.	AD TITVM.	
Ibid.	Sacramentum hoc maguum est: ego autē dico in Christo, & in Ecclesia. 64.2.	Cap. 1.	¶ Amplectentem eam, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem. 113. col.2.	Cap. 1.
	AD PHILIPPENSES.	Cap. 2.	Omnia munda mundis 63.1.	Ibid.
Cap. 2.	Deus est enim qui operatur in vobis, & velle, & perficere pro bona voluntate. 219.1.	Ibid.	AD HEBRÆOS.	
Ibid.	Vnum autem: quæ quidem retro sunt obliuiscens, &c. 94.1.	Cap. 4.	¶ Itaque relinquitur Sabbatismus populo Dei. 228.2.	Cap. 4.
Cap. 4.	Nihil solliciti sitis: sed in omni oratione, & obsecratione, &c. 378.1. 472.2.	Ibid.	Tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato, &c. 425.2.	Ibid.
	AD COLOSSENSES.	Cap. 5.	Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus, &c. 418.1.	Cap. 5.
Cap. 1.	¶ Qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. 133.1.	Cap. 6.	Qua propter intermittentes inchoationis Christi sermonem, &c. 418.2.	Cap. 6.
Cap. 2.	In ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. 2.2.	Ibid.	Impossibile est enim eos, qui semel sunt illuminati, &c. 70.2. 199.1. 417. column.1.	Ibid.
	EX I. AD THESSALONIC.	Cap. 7.	Talis enim decebat ut nobis esset Pontifex, &c. 416.1.	Cap. 7.
Cap. 4.	Nolumus vos ignorare de dormientibus, &c. 48.2.	Cap. 10.	Nam & vinctis compassi estis, & rapinã bonorum vestrorum cum gaudio susceperistis. 112.2.	Cap. 10.
Cap. 5.	Et galeam spem salutis 242.1.	Cap. 11.	A longe eas aspicientes, &c. 86. column.2.	Cap. 11.
	EX II. AD THESSALONIC.	Cap. 13.	Mementote victorum, tanquam simul vincti. 112.2.	Cap. 13.
Cap. 3.	¶ Si quis non vult operari, nec manducet. 40.1.	Ibid.	Iesus Christus heri, & hodie: ipse & in secula. 8.2.	Ibid.
Cap. 2.	EX I. AD TIMOTHEVM.			
Cap. 2.	¶ Similiter & mulieres in habitu ornata.			

Cap. 1.	EX EPISTOLA IACOBI. ¶ Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis. 426.2.	Canis reuersus ad suum vomitum, &c. Ibid. 495. col. 1.
Ibid.	Deus enim intentator malorum est, &c. 426.2.	EX. I. IOANNIS. ¶ Deus lux est, & tenebra in eo non sunt vlla. 202.2.
Cap. 2.	Iudicium sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam. 423.1.	Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, &c. 128.2.
Ibid.	Fides sine operibus mortua est. 218.2.	Non mandatum nouum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio. 335.2.
Cap. 4.	Petitis, & non accipitis: eo quod male petatis. 504.1.	Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, &c. 166.1.
Cap. 5.	Nolite iurare, neq; per cælum, neque per terram, &c. 309.2.	Omnis qui natus est ex Deo, peccatum nõ facit. 163.1. 417.1.
Ibid.	Vt non sub iudicio decidatis. 319.2.	Omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est, &c. 224.2. 233.2.
Cap. 2.	EX. I. PETRI. ¶ Sicut modò geniti infantes, &c. 500.1.	Est peccatum ad mortem, non pro illo dico, vt roget quis. 351.1.
Ibid.	Hac est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias patiens iniuste. 80.2. 322.2. & 408. col. 1.	EX APOCALYPSI. ¶ Fecit nos regnum, & sacerdotes Deo & Patri suo. 177.2.
Cap. 3.	Et quis est qui vobis noceat, si boni amulatores fueritis? 432.2.	Non inuenio opera tua plena coram Deo meo. 97.1.
Ibid.	Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem, &c. 382.2. 384.2. & 499.1.	Ecce sto ad ostium, & pulso, &c. 386.2.
Cap. 4.	Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes. 118. col. 1.	Fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes, &c. 177.2.
Cap. 5.	Omnem sollicitudinem vestram proyicientes in eum, &c. 472.2.	Vsquequo Domine (sanctus & verus) non iudicas, 351.1.
Cap. 1.	EX II. PETRI. ¶ Satagite vt per bona opera certam vestram vocationem, &c. 245.1.	Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum. 67.2.
Cap. 2.	Secuti sunt viam Balaam ex Bosor, &c. 213.1.	Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit, &c. 488.2.
		Et ciuitas non eget Sole, &c. 133.1.
		Lucerna eius est Agnus. 209.2.
		Qui iustus est, iustificetur adhuc, &c. 93.2. 382.2.

INDEX SENTENTIARVM NOTABILIVM,

quæ in hoc quinto tomo continentur.

	A Apostoli cur lucerna a simulentur à Christo Domino. 210.1.	Apostoli cur lucerna a simulentur à Christo Domino. 210.1.
	Apostolos Samaritanis postulantem vindictam cur Dominus corripuerit. 324.1.	Apostolos Samaritanis postulantem vindictam cur Dominus corripuerit. 324.1.
	Arbor bona an possit malos fructus facere, vel contra. 528.1.2.	Arbor bona an possit malos fructus facere, vel contra. 528.1.2.
	Argumenta contra preceptum diligendi inimicos. 350. & seqq. vsque ad finem.	Argumenta contra preceptum diligendi inimicos. 350. & seqq. vsque ad finem.
	Auari ab idololatrijs parum distant. 458. col. 1.	Auari ab idololatrijs parum distant. 458. col. 1.
	Auarum cur nunquã satiet pecunia. 255. col. 2.	Auarum cur nunquã satiet pecunia. 255. col. 2.
	Augustini regula dua pro diuersorum in Scriptura conciliatione. 84.1.	Augustini regula dua pro diuersorum in Scriptura conciliatione. 84.1.
	Augustini praclara verba, ne iuremus. 310.1.	Augustini praclara verba, ne iuremus. 310.1.
	Auibus cæli meritò Christiani comparantur à Christo. 476.1.	Auibus cæli meritò Christiani comparantur à Christo. 476.1.
	B Bacchanales dies inter & Quadragesimales discrimen quale. 444.2.	Bacchanales dies inter & Quadragesimales discrimen quale. 444.2.
	Balaam quid significet. 213.2.	Balaam quid significet. 213.2.
	à Beatitudine cur Christus inchoauerit sermonem. 232.	à Beatitudine cur Christus inchoauerit sermonem. 232.
	de Beatitudine quàm proprius Christi legislatoris sermo. 24.1.	de Beatitudine quàm proprius Christi legislatoris sermo. 24.1.
	Beatitudo quid nomine. 24.1.	Beatitudo quid nomine. 24.1.
	Beati qui dicendi. ibid.	Beati qui dicendi. ibid.
	Beatitudo quorum propria. 24.2.	Beatitudo quorum propria. 24.2.
	Beatitudo an in intellectu, an in sensu sita sit. 24.2.	Beatitudo an in intellectu, an in sensu sita sit. 24.2.
	Beatitudo quid re, & in quo consistat. ibid.	Beatitudo quid re, & in quo consistat. ibid.
	Beatitudo cur vita dicatur, & aterna. 24. col. 2.	Beatitudo cur vita dicatur, & aterna. 24. col. 2.
	Beatitudo soli Deo naturalis est, Angelis & hominibus gratuita. 25.1.	Beatitudo soli Deo naturalis est, Angelis & hominibus gratuita. 25.1.
	Beatitudo quomodo & à quibus obtineri possit. 25.1.	Beatitudo quomodo & à quibus obtineri possit. 25.1.
	Beati qui vocantur à Domino. 25. column. 2.	Beati qui vocantur à Domino. 25. column. 2.
	Braba laus. 185.1.	Braba laus. 185.1.
	Adoptandi potestas penes quæ sit. 163.1.	Adoptandi potestas penes quæ sit. 163.1.
	Adoptio quid sit. 164.2.	Adoptio quid sit. 164.2.
	Adulatio quantum noceat. 186.2.	Adulatio quantum noceat. 186.2.
	Adultericidium cur impune legibus humanis. 249.2.	Adultericidium cur impune legibus humanis. 249.2.
	Adulterium vnde dicatur, & quotuplex sit. 279.2.	Adulterium vnde dicatur, & quotuplex sit. 279.2.
	Adulterium est graue peccatum. 280.1. in Adulteros pœna, & dicitur cuiusdam. 281. col. 1.	Adulterium est graue peccatum. 280.1. in Adulteros pœna, & dicitur cuiusdam. 281. col. 1.
	Ægyptiorum mos corpora cõdiendi. 193. col. 1.	Ægyptiorum mos corpora cõdiendi. 193. col. 1.
	Alexãder Seuerus Imperator saepe dictabat illud: Quod tibi non vis, alteri ne feceris. 50.1.	Alexãder Seuerus Imperator saepe dictabat illud: Quod tibi non vis, alteri ne feceris. 50.1.
	Amen Hebrais quid significet. 229.1.	Amen Hebrais quid significet. 229.1.
	Amen quæ nam dictio sit, & quid proprie significet. 432.1.	Amen quæ nam dictio sit, & quid proprie significet. 432.1.
	Amoris diuini vis erga nos quæ. 154.1.	Amoris diuini vis erga nos quæ. 154.1.
	Angariari quid, & vnde sumptum. 329. col. 1.	Angariari quid, & vnde sumptum. 329. col. 1.
	Anima nostra qualiter purgetur & mundetur. 129.2.	Anima nostra qualiter purgetur & mundetur. 129.2.
	Anima nostra corpori coniuncta, cur Deo similior quàm separata. 138.2.	Anima nostra corpori coniuncta, cur Deo similior quàm separata. 138.2.
	Anima nostra cur nisi in Deo quietem habere non possit. 153.1.	Anima nostra cur nisi in Deo quietem habere non possit. 153.1.
	Antiquis quibus dictum est, Non periu-rabis. 305.1.	Antiquis quibus dictum est, Non periu-rabis. 305.1.
	Apostoli paupertatis votum emisere. 31. col. 1.	Apostoli paupertatis votum emisere. 31. col. 1.
	Apostolos cur lucem mundi, & sal terra Christus appellauerit. 144.1.	Apostolos cur lucem mundi, & sal terra Christus appellauerit. 144.1.
	Apostoli, & eorum successores sal terra quomodo nuncupentur. 195.1.	Apostoli, & eorum successores sal terra quomodo nuncupentur. 195.1.
	Apostoli cur lux mundi. 204.2.	Apostoli cur lux mundi. 204.2.
	Apostoli, & eorum successores, cur ciuitas nuncupentur. 205.1.	Apostoli, & eorum successores, cur ciuitas nuncupentur. 205.1.

Beatitudo qua ratione respondet meritis nostris. *ibid.*
 Beatitudines septem, an octo sint. 26. 1.
 Beati quomodo vnam virtutem, vel alteram habentes dicantur. 26. 1.
 Beatitudinis descriptio. 44. 1.
 Beatitudinem caelestem in tribus consistere. 69. 2.
 Beatitudo à Mahometo in quo fuerit polita. 132. 1.
 Beati ante iudicium qua non videant. 133. col. 2.
 Beati Deum videntes qua videant & sciant. 134. 2.
 Beatitudinem qua consequantur. 135. col. 1.
 Beatorum corpora vnde futura sint incorruptibilia. 141. 1.
 Beati cur melius in Deo & perfectius creaturas videant, quàm in se ipsis. *ibid.*
 Begardorum & Beguinarum heresis qua. 132. 1.
 Bellum quid. 145. 1.
 Bellum vnde denominetur. 149. col. 1. & 158. col. 2.
 Bonorum genera tria. 27. 1.
 Bonae temporalia non faciunt beatos. 36. col. 2.
 Bona optanda inimicis, & quatenus. 337. 1. 2. & 338. 1.
 Bona opera cur potius publicè, quàm secretò fieri debeant. 355. 1.
 Bonitas & malitia operis vnde proueniat. 465. 1.
 Bucceri impudicitia. 65. 1.

C

Canis, cur animal immundum in lege. 494. 2.
 Canis proprietates. 494. 2.
 Canonizatio alicuius Sancti non indiget miraculis. 531. 2.
 Carnis primum, vulgò Carnestolendas, qui differat à Quadragesima. 444. 2.
 Charitatis fructus. 91. 2.
 Charitatem per se solam iustificare. *ibid.*
 Charitatis ordo seruandus quis. 107. col. 2.
 Caritas erga proximos seruanda qualis. 108. 1.
 Charitatis mirum exemplum. 115. 1.
 Caritas in Euangelio abundat in extens. & quomodo intendit. 143. 1.

de Christianis honorificum Plinij Iunioris testimonium. 9. 1.
 Christiani ab infidelibus, & ethnicis in quo differant. 23. 2.
 Christus Dominus qualis legislator. 2. 2.
 Christi diuinitas & Scripturarum testimonij, & miraculis confirmata & demonstrata. *ibid.*
 Christus quanto maior legislator Moyse. 13. 1.
 ad Christum audiendum cur tot vndique turba concurrebant. 14. 1.
 Christum tangere quare turba querebat. 14. 2.
 à Christo omnis sanctorum virtus. 15. 1.
 Christi diuina virtus quomodo eius exiret è corpore. *ibid.*
 de Christi virtute corporis exeunte falsa confutatur opinio. 15. 2.
 ad Christum audiendum turbarum concursus quid nos doceat. 16. 3.
 Christus in quem montem ascenderit. 16. col. 1.
 Christi mysteria qua nam in monte peracta. 17. 1.
 Christus cur sua in montibus operatus mysteria. 17. 2.
 Christus legem daturus, aliter quàm Moyse montem ascendit. 18. 2.
 Christus quare prior turbis montem ascendit. 18. 2.
 Christus cur sederit ad docendum, & qua illius sessionis mysteria. *ibid.*
 Christi doctrina quàm efficax. 20. 2.
 Christus cur modò maximè aperiat os suum ad docendum. 20. 2.
 Christo quàm proprium sit, aperire os ad docendum. 21. 2.
 Christus quare prius docebat, quàm iubebat. 22. 1.
 Christi sermo quàm efficax. *ibid.*
 Christus quare prius eleuatis oculis in discipulos, docebat eos. *ibid.*
 Christus cur nobis audiendus. 22. 2.
 Christus qua ratione regnet in nobis. 43. col. 2.
 Christi humanitas quomodo nobis deseruat ad cognitionem Dei. 142. 1.
 Christus qualiter sit filius Dei naturalis. 161. 1.
 Christus qualiter sit sal terra. 198. 2.
 Christus cum ait: Amen amen dico vobis, an iuret. 312. 2.

Christo quàm conueniens præceptum dilectionis inimicorum. 336. 1.
 Christi efficax ratio de dilectione inimicorum. 338. 1.
 Christus cur dictus filius David. *ibidem.* col. 2.
 Christus Dominus pisci & ouo in Euangelio comparatur. 506. 1.
 Christi eloquentia quanta. 538. 2.
 Chrysostomi de iuramento falsa sententia. 313. 1. & 314. 1.
 Chrysostomi de vindicta falsa sententia. 324. 2.
 Ciborum delectus cur olim à Deo prohibitus. 56. 2.
 Ciborum delectus quàm laudabilis. 57. col. 1.
 Ciuitas quid sit. 205. 2.
 Celibatus excellentia. 63. 2.
 Celibatus fructus. 64. 2.
 Cæli nomine qui intelligantur. 365. & seq.
 Cæli quatenus transire dicantur. 230. 1.
 Cæli & terræ transitus quid significet. *ibid.*
 Calites cur & quatenus à Domino peccatorum vindictam exposcant. 274. 1.
 Cælestem patrem cur Christus vocet. 220. 2.
 Concilium quid proprie. 260. 2. & 264. col. 1.
 Conciliatio quid. *ibid.*
 Concionator ad quid possit auditorium affectare. 13. 2.
 Concionator Euangelicus cur Deum debeat orare. 21. 2.
 Concionatores quales esse debeant. 19. 2. col. 1.
 Concionatores qualiter se debeant habere in concionibus. 214. 1.
 Concionatores in quo potissimum Christum debent imitari. 515. 1.
 Concionator Propheta nuncupatur, teste Paulo. 516. 2.
 Concionatores viti & ficui comparantur. 526. 2.
 Concordia & pacis mutua rationes quantæ sint. 269. 1. 2.
 Confiteri apud Hebræos quid. 531. 1.
 Consolatio quid nomine & re. 68. columna. 1.
 Consolatio à gaudio vel lætitia in quo differat. 68. 1.

Consolatio quotuplex sit. *ibid.*
 Consolationem spiritus cur multi minimè percipiant. 70. 2.
 Constantij Imperatoris in Catholicos sanctia. 172. 2.
 Consuetudo Cynicorum obscena. 57. 2.
 Contumeliosus verbis vti quibus & quatenus liceat. 262. 2.
 Conuerti à peccato ad Deum quid. 72. 2.
 Cor nostrum quid in diuinis laudibus corroboret. 386. 1.
 Cordis essentia & officia qua. 123.
 Cordis acceptiones qua. *ibid.*
 Correctio ad quos maximè pertineat. 156. 2.
 Correctio qualis debeat esse. 156. 1.
 Correctio fraterna cui maximè competit. 491. 2.
 Corpori nostro qualiter prospiciendum. 107. 1.
 Corui proprietates. 475. 1.
 Creatura quæuis quomodo in se Trinitatis habeat impressa vestigia. 151. 2.
 Creatura vnde maior vel minor perfectio. 202. 2.
 Crucis memoria quid operetur. 72. 1.
 Cultus exterior sine interiori nihil valet: & contra interior sine exteriori non sufficit. 217. 2. & seq.

D

Dæmones ac damnati cur minimè misericordiam. 106. 1.
 Dæmon in quibus regnet. 150. 2.
 Dæmonem quando vincamus. 178. 1.
 Dæmon quid contra nos possit. 181. 1.
 Dæmonis esca ad capiendos homines. 426. 2.
 Dæmonis certamen nobiscum quale. 429. col. 2.
 Damni pœna grauior est & atrocior quàm pœna sensus: & quanta & qualis erit. 237. 2. & 238. 1.
 Debita nostra qua sint. 141. 1.
 Decimas diuino iure deberi. 114. 2.
 Defensio sui quibus licita, & quatenus. 80. col. 1.
 Defensio propria quando bona. 325. 1. & 326. 2.
 Defensio propria an secundum Euangelium sit licita. 325. 1. 2.
 Defensio sui quando licet: quando non. 249. 1.

Delectationem in matrimonij vsucaptam, peccatum non esse. 63. 1.
 Delectationes internorum & externorū sensuum quales. 69. 1.
 Deus cur iustus, misericors, & miserator appelletur. 102. 1.
 Deus cur oculo corporeo videri nequeat. 131. col. 2.
 Deus cur sit aternus. 136. 1.
 Dei filius cur homo factus. 138. i.
 Deus quam copiosus bonorum remunerator sit. 189. 1.
 Deum impropiè iurasse, secundum Chrysostomum. 313. 2.
 Deus quomodo sit in caelo. 374. 2. & 375. col. 1.
 Deus de caelo cur dicatur exaudire nos. 376. col. 1.
 Deus in quibus caelis sit. ibid.
 Deus cur permittat nos tentari. 425. 2.
 Deus quomodo nos inducat in tentationem. 426. 2.
 Deus quomodo dicatur esse in abscondito. 451.
 Diei sufficit malitia sua, quid. 482. column. 2.
 Discipulorum Christi propria nota. 19. col. 2.
 Diuinitas quae nam sua cuique deorū tribuatur. 3. 1.
 Diuitias suas cur Philosophi reliquerint. 30. col. 1.
 Diuitias qui nam Philosophi, & cur abiecerint. 33. 1.
 Diuitijs abuti, quot modis cōtingat. 34. 1.
 Diuitiae quatenus consumenda. 34. 2.
 Diuitiarum vsus praestantissimus quis. 35. col. 2.
 Diuitias cur Dominus vocat mammona iniquitatis. 36. 2.
 Diuitias animi hominis non explere. 37. col. 1.
 Diuitiae cur sint à Christianis spernenda. 48. 1. 2.
 Diuites auari reprehenduntur à B. Iacobo. 46. 1. 1.
 Diuortij cur Christianis illicitū. 293. 1.
 Docere quos nam oporteat, & quas res. 500. 1.
 Doctor Euangelicae legis quomodo sedere debeat. 19. 2.
 Doctores & pastores quales esse debeant in Ecclesia. 518. 2.

E

Ecclesia cur dicta regnum caelorum. 43. col. 1.
 Ecclesia Romana successionis perpetuitas vnde colligatur. 208. 1.
 Ecclesia pertinaces qua ratione à nobis diligendi. 351. 2.
 Ecclesia cum petiti, hostium elidi superbiam, cur id faciat. ibid.
 Ecclesia radix Christus est. 529. 2.
 Eleemosyna quam grata sit Deo, & ex quo oriatur fonte. 106. 2.
 Eleemosyna de necessarijs etiam est elargienda. 111. 1.
 Eleemosyna quo iure debita. 114. 1.
 Eleemosyna qualiter elargienda. 115. col. 2.
 Eleemosynam elargiri qui teneatur. 116. col. 1.
 Eleemosyna cui similis. 119. 1.
 Eleemosyna cur dicatur iustitia. 354. 1.
 Eleemosyna prius praecipitur à Christo, quam oratio. 356. 1.
 Eleemosynam facientes qui tuba canant ante se. 357. 1. 2.
 Eleemosyna quare potissimum facienda. 458. 2.
 Eleemosynas faciendi motiua. 461. 1.
 inter Elementa quae pax & ordo. 146. 2.
 Elementorum symbolicae qualitates quae. 147. col. 1.
 Epicuri disciplina cur quam ceterorum fuerit semper multo celebrior. 190. col. 2.
 Epicuri discipuli qui fuerint. 191. calumna. 1.
 Esurire quid. 92. 1.
 Esurientes ac sitientes iustitiam, qui nā beati. 92. 2.
 Esurientium saturitas quae. 100. 2.
 Eucharistia quibus deneganda. 496. 2.
 Eucharistiam Iudas proditor de manu Domini accepit. ibid.
 Eucharistia cur dicatur panis substantialis. 408. 1. 2.
 Eucharistia cur panis noster dicatur. 409. 1.
 Eucharistiam qui dignè manducant. ibid.
 Euchitarum nomen vnde. 471. 2.
 Euchitae error ponitur. 475. 1.
 Exemplum mali pastoris quam efficax. 195. 2.

F

Fabri Scapulensis error de iuramento. 307. 1.
 Fatuus fratri dicere, quid. 260. 1.
 Fiat voluntas tua, quid significat in oratione Dominica. 397. 1.
 Ficus quid mysticè. 326. 2.
 Fidei diuina & infusa fructus qui. 91. 1.
 Fides iustificare quo sensu debeat intelligi. 93. 1.
 Fides qualiter necessaria ad cordis munditiam. 124. 1.
 Fidei effectus varij. 152. 2.
 Fides Christianorum debet abundantior esse quam Iudaorum, & cur. 240. 2. & 241. 1. 2.
 Fides sine operibus qualis. 337. 2.
 Filiorum Dei appellatio quanta sit. 159. col. 1.
 Filius propriè quis sit. 159. 2.
 Filij Dei adoptiui qui. 160. 2.
 Filiationis naturalis quae sint conditiones. 162. 1.
 Filiorum Dei appellatio quo in honore apud antiquos fuerit, & qui illam vsurparint. 164. 1.
 Fiscus Regius pulchre lieui comparatur. 457. 2.
 Flores pulchriores, alijs humanis rebus. 477. 2.
 Foenum tritica comparatur ab Augustino. 478. 1.
 Fomitis labes quomodo deiebilis. 127. 1.
 Fornicae prouidentia eximia. 482. 1.
 Fornicationem simplicem à Deo prohibitam, & quibus de causis. 70. 1.
 Fornicatio simplex quae sit, & quod sit, & semper fuerit illicita. 278. column. 1. & 2.
 Fornicatio impunis legibus humanis, cur ibid.
 Fortitudinis quid proprium. 185. 1.
 Futurum pro Imperatio in Scriptura ponitur. 439. 2.

Gehenna ignis quid sit. 262. 2. & seq.
 Generatio naturalis & legalis quae legitima & illegitima. 165. 1.
 Gētilis aliqui iniurias pertulere. 348. 2.
 Gloria caelestis cur terra hominetur. 86. col. 1.

Gloria vana, quam voluptas, cur expetatur magis ab hominibus natura sua. 187. 2.
 Gratia bona duplicia. 28. 1.
 Galam qua mala consequantur. 92. 1.

H

Hæresis Begardorum & Beguinarū qua. 132. 1.
 Hæresis negantium Deum videri posse, refellitur. ibid.
 Hæresis Manicheorum qua. 147. 1.
 Hæreses varia de oratione. 365. 2.
 Hæreticorum contra Ecclesia ciborum delectum argumenta. 56. 2.
 Hæreticorum error de imputatiua iustitiæ refellitur. 127. 2.
 Hæreticos nulla ratione esse in Ecclesia tolerandos. 175. 2.
 Hæretici appellantur à Christo spinæ. 152. 6. 1.
 Hæretici quomodo vera careant sapientia. 527. 1.
 Hæretici quomodo ab Ecclesia disiecti sint. 529. 2.
 Hæreticarum pessimi fructus. 524. 1.
 Herculis libido prodigiosa. 286. 1.
 Homicida grauius peccat, qui alterum inrare compellit. 318. 2.
 Homicida quis proprie. 250. 2.
 Hominum quatuor genera regnum caelorum possidentia. 45. 1.
 Homini qua sapius recolenda. 129. column. 1.
 Homo vnde denominetur. 149. 1.
 Homo quam inerte, & imbecille animal. 158. col. 1.
 Homo homini dupliciter cōsociatur. 321. col. 1.
 Hominis duplex positio, & qua. 322. column. 1.
 Honor verus vnde tantum estimandus sit. 350. 2.
 Honoris & laudis diuinæ fructus, & cur à nobis ea Deus requirat. 220. 1.
 Humani corporis excellentia quae. 118. 1.
 Humana fragilitatis exempla. 430. 1.
 Humili quae nam fugienda. 77. 1.
 Hypocrisis quantum vitium. 525. 1.
 Hypocrita quis. 357. 2.
 Hypocrite gaudium quale. 525. 1.
 Hypocrite fiducia, cur aranearum tela similis, teste Iob. 5. 2.

I
 Ieiunium quo iure, & quare sit institutum. 439. 1. & 441. 1.
 Ieiunij magnam vim qui fuerint experti. ibid.
 Ieiunium Quadragesimale cur Christus non preceperit. 440. 1.
 Ieiunare qui teneantur. 440. 2. & qui excusentur. 446. 1.
 Ieiunium quatenus dispensari queat. ibi.
 Ieiunij lege obligantur senes sexagenarij robusti. 441. 1.
 Ieiunij calumniatores heretici qui nam. 441. 442. & 447.
 Ieiunij commoditates permulta ex Basilio. 443. 1.
 Ieiunium Quadragesimale cur Verno tempore fuerit institutum. 445.
 Ieiuniorum quod genera sint. 447. 2.
 Ieiunium Evangelicum quale sit. 449. col. 2.
 Ieiunij boni conditiones qua. 451. columna 2.
 Ieiunans quomodo mystice efficiatur Sacerdas, Rex, & Propheta. 542. columna. 1.
 Ieiunij aduersariorum argumenta retunduntur. 453. 2.
 Iesus quam magnus Propheta. 7. 2.
 Incarnationis Christi effectus qui. 194. col. 2.
 Inducia vnde dicantur. 145. 2.
 Infideles an sint ad Theologia scholas admittendi. 498. 1.
 Inimici qui non sint. 336. 2.
 Inimici qui sint. ibid. & 337. 1.
 Inimici cur permittantur à Deo. ibidem. col. 2.
 Inimicos diligentes quomodo fiant filij Dei. 338. 2. & 339. 2.
 Inimicis parcentes cur respectui habeantur. 349. 1.
 Inimicus quomodo vincendus. 350. columna. 2.
 Inimicis parcentes quid promereantur, & qua salubriter orent. 421. 1. columna. 2.
 Iniurias non vlcisci, magnanimitas est: vlcisci, abiecti animi. 349. 2. 350. 1.
 in Iniuria ventura quomodo se quis gerere debeat. 79. 2.
 Iniuriam proximo condonandam. 114. 1.

Intellectus humanus quare oculo comparatur. 463. 1.
 Ioci Christianorum quales. 61. 1.
 Ioci puerorum quales. ibid.
 Ira quid sit, & vnde nascatur 77. 1.
 Ira bona, atque laudabilis, qua. ibid. 2.
 Ira qui nam effectus. ibid.
 Ira vnde dicta: quid sit, & cur sit passio. 253. 1. 2.
 Irappropriates. 254. 1. 2. & seq.
 Ira & odij differentia. 255. 2.
 Ira potest esse mala & bona. 256. 1.
 Ira per zelum, seu nemesis, quid. ibidem. col. 2.
 Irasci fratri, quid. 259. 1.
 Iracundorum mores qui. 78. 1.
 Iracundi hominis descriptio. 81. 1.
 Iracundia quomodo mitiganda. 81. 2.
 Iracundia est genus ira. 257. 1. Tres eius species ibid. 2.
 Isocrates iusiurandum coactum ob duas admittit causas. 319. 1.
 Iudai quo loco haberent ceteras gentes. 335. col. 2.
 Iudai & Sarraceni an possint doceri à fidelibus Ius Civile, artemq; Medicina. 496. 2.
 Iudai possint ne edocere Christianos scientiam aliquam. 498. 2.
 Iudicium quale futurum immiseri cordibus. 122. 1.
 Iudicibus licet exigere iuramentum, contra Anabaptistas. 318. 2.
 Iudicanda à Christo quatuor hominum genera. 235. 2.
 Iudicibus quid cauendum. 252. 2.
 Iudicio reum esse, quid. 260. 1.
 Iudicia temeraria vnde sint. 484. 2.
 Iugum Domini cur dicitur suauis, cum porta vita arcta in Euangelio vocetur. 513.
 Iuramenti tacita conditio. 305. 1.
 Iuramenti duplex etymologia. 306. 1.
 post iuramentum cur iura nullam aliam inquisitionem permittant. 306. columna. 1.
 Iurantes per creaturas, etiam per Deum iurare. 306. 2.
 Iuramentum non esse per se bonum, & contra, vtrique statuitur. 308. 1. col. 2.
 Iuramentum quando licitum sit, & quando illicitum. 309. 1.

Iuramentum cur Christus omnino hic veter. 309. 2. & 311. 2.
 Iuramentum à Domino non prohibitum, sed tantum esse consilium, qui Patres doceant 310. 1.
 Iuramentum quomodo à Domino prohibitum ex alijs Patribus. ibidem. columna. 2.
 Iuramentum etiam per Deum Christus prohibuit. ibid.
 Iurare per caelum & terram, quid. 311. col. 1.
 Iuramentum per Deum cur nominatim non vetuit Christus. ibid.
 Iurandum omnino non esse, quid comprehendat. 312. 1.
 Iurare per creaturas, cur Iudai non putauerint esse iuramentum. ibid.
 Iuramentum quanto minus conueniat Christianis, quam Iudais. 312. columna. 1.
 Iuramentum esse illicitum, qui Patres senserint. 314. 1. & seq. & quomodo exponendi. ibid.
 Iuramenti promissorij quinque conditiones. 315. 2.
 Iuramentum incautum seruandum non est. 316. 1.
 Iuramenti etiam boni assiduitas quam vitiosa & mala sit. ibid.
 Iuramenti religio quanta apud antiquos. ibid.
 Iuramentorum abusus. 316. 1.
 Iuramentum quando necessarium sit. ibi. col. 2.
 Iuramenti exactio, cur semper malum peccata. 318. 2.
 Iuramentum ex diabolo est dupliciter. 319. 1.
 Iurandi necessitas vnde. 305. 1. & 306. 2.
 Iuris naturalis communissima principia qua. 508. 2.
 Ius naturale quomodo seruatur. 511. columna. 1.
 Iustitia quid nomine sit, & re. 88. columna. 2.
 Iustitia Mosayca qualis. 89. 2.
 Iustitia praestantia & excellentia. 89. col. 1.
 Iustitia quotuplex. ibid.
 Iustitia diuina qua nam. ibid. 2.
 Iustitia desiderium quale. 92. 2.

Iustitia sitis & esuries Christianis quam necessaria. 96. 1.
 Iustitiam esurientes & sitientes cur beati. ibid.
 Iustitia sitis & esuries vnde primum excitetur. 98. 2.
 Iustitia illustra cognomenta, 100. 1.
 Iustitia quantavis. ibid.
 Iustitia diuina in malos quam conueniens & iusta. 178. 2.

L

Labores amplectendos esse. 73. 2.
 Labores tolerandi qui pro caelesti beatitudine. 74. 2.
 Labores cur Deus immittat nobis. 178. col. 2.
 Lacryma cur sic dicta. 47. 2.
 Lacryma qua. ibid.
 Lacryma vnde fluant. ibid.
 Lacryma cur homini tribuantur. 47. col. 2.
 Lacryma penitentium quam beata. 67. col. 1.
 Lacrymarum mira efficacia. ibid.
 Lacrymandum quando. 60. 2.
 Ledentem licet corripere, & quomodo. 324. 1.
 Legislatores Gentium à quibus nam dijs suas leges acceperint. 2. 2.
 Legislatores Gentium multa ex Iudaorū legibus mutuati sunt. 2. 1.
 Legislatorum quorundam iniquae leges. 3. col. 2.
 Legislatoris boni quod munus. 75. 2.
 Lex Evangelica vbi olim praenuntiata atque praefigurata. 1. 1.
 Lex Evangelica cur scripto tradi debuerit. 1. 2.
 Legis Evangelica rationem integram, & fustus & peculiarius Mattheus profectus est. ibid.
 Legis Evangelica distributio secundum Mattheum 2. 1.
 Lex Evangelica quibus rationibus ceteras antecellat. 3. & seq.
 Leges quadam impudica & obscena Platonis. 3. 2. 4. 2.
 Lex Aristotelis quadam crudelis & obscena. 4. 2.
 Leges Imperatorum quadam iniusta. 5. 1.
 de Legibus Mahometi impurissimi quid sentiendum sit. ibid.

Legi Euangelica qua ratione mundus fuerit subditus. 6. 1.
 Legis Euangelica cum naturali & scripta collatio. ibid.
 Lex Euangelica, cur lex Domini immaculata conuertens animas, &c. dicitur. 7. 1.
 Lex Euangelica & temporibus, & personis maximè conuenit. 8. 2.
 Lex Euangelica quibus argumētis à Christo confirmata. 8. 2.
 Lex Euangelica quanti nobis facienda. 9. col. 2.
 Lex omnis ex tribus considerari debet. 12. col. 1.
 Legem Euangelicam quibus verbis Apostolus à Mosayca distinguat. 12. 2.
 Leges omnes cum à Deo oriantur, cur non etiam à Deo suam autoritatem accipiant. ibid.
 Legis Euangelicae praestantia. 13. 1.
 Legem Christi toti mundo fuisse tradendam. 13. 2.
 Lex Euangelica cur tardiùs data. 14. col. 1.
 Lex Euangelica cur in monte à Christo data. 18. 1.
 Legi cuiuscunque qua insint. 79. columna. 2.
 Lex Euangelica vnde facillima & difficillima videatur. 183. 1.
 Lex non resistendi malo, tantum est consilium. 324. 2.
 Lex gratia dissuadens propriam defensionem, legi naturae non repugnat. 326. col. 1.
 Legem non resistendi malo, quam integrè Christus seruauerit. ibid.
 Lex Euangelica quid respectu Mosayca. 330. col. 1.
 Legem quibus de causis dicat Christus se non venisse vt solueret. 221. 2.
 Legis obseruantia cur Iudaei Christum notauerint. 222. 2.
 Legis cuiusque finis. 223. 1.
 Lex vnde dicatur, & qua sit potissima. ibid.
 Legem soluere quid sit. 224. 2.
 Legem transgredi & cessare, quid. 225. col. 1.
 Legem Christus non soluit. ibid. & seq.
 Legem Apostoli non abrogarunt, sed desisse declararunt. 226. 1.

Legis Moysi moralia praecepta quatenus adhuc maneat. ibid. 2.
 Legem tribus modis Christus impleuit. 227. col. 1.
 Legis mandata qua hominum genera soluant. 234. & seq.
 Legem facere & docere, quid. 235. 1.
 Legis naturalis & Euangelicae finis: & cur naturalis non habeat poenas annexas. 283. 2.
 Lex natura quid. 292. 2.
 Lista agri quomodo vestiuntur, vt in Euangelio dicitur. 277. 2.
 Lugentes quid vulgi iudicio. 47. 1.
 Lugere qui & qua debeant. 53. columna. 2.
 Lugentes qualem ciborum delectum obseruent. 56. 1.
 Lugentes quibus induantur vestimentis. 57. col. 1.
 Lugentium consolatio qualis. 68. columna. 1.
 Lugentibus à Christo consolatio promissa qua. 670. 1.
 Lugentes quibus de causis consolationem capiunt. 71. 2.
 Luctus quid. 47. 1.
 Luctus definitio. 48. 9.
 Luctus quatenus indifferens, & quando bonus. ibid.
 Luctus malus quam sit homini perniciosus. ibid.
 Luctus immoderatus Christianorum vanus, & cui similis. 48. 2.
 Luctus bonus & sanctus quis. 52. 1.
 Luctus peccatorum quomodo utilis. 52. 2.
 Luctuosam vitam cur non manducauit Iudaeis Moyses. 56. 2.
 Luctus & fletus inter se quid differant. 185. 2.
 Lumen gloria quam efficax. 133. 1.
 Lumen gloria in beatis vnde maius, vel minus. ibid.
 Lutheri impudicitia. 65. 3.
 Lucis praestantia qua. 201. 2.
 Lucis definitio qua. 202. 1.
 Lucis effectus qui. ibid.
 Lucis encomium & laus. 202. 1.
 Luci cur Deus comparatur. ibid.
 Lucem inaccessibilem Deum quomodo videre possimus. 217. 1.
 Luxuria vnde dicatur. 286.
 Luxuria quam sit perniciofa. ibid.

M

Magistratus habent ius exercedi vinctam. 322. 1.
 Magnanimitas quid. 76. 1.
 Magnanimi quid proprium. 182. 1.
 Magnus, minimus, & medius, in regno caelorum qui. 231. 2.
 Malum pro malo non reddere, quid secundum Augustinum. 327. 2.
 Mammona quid significet. 470. 1.
 Mammona dicitur Deus diuitiarum. Ibid.
 Mammona & Deo quare non possimus seruire. 471. 1.
 Manichaeorum de malo deo haeresis. 318. col. 1.
 Manichaeorum simulata sanctitas. 521.
 Mansuetudo quid nomine & re. 75. 1.
 Mansuetudo quam necessaria, & quibus. 74. 1.
 Mansuetudo cur tertium inter beatitudines locum teneat. 75. 1.
 Mansuetudo à clementia, epicheia, misericordia & pietate quomodo distinguatur. 75. 1.
 Mansuetudo superbiae & vindicta motus reprimat. 76. 1.
 Mansueti & mitis hominis indicia. 77. col. 1.
 Mansuetudo animi qua praestet officia. 85. 1.
 Manuum impositio quid apud Apostolos. 418. 2.
 Margarita verbo Dei cur comparantur. 494. 1.
 Maritus quando debeat & quare non recipere uxorem dimissam. 298. 2.
 Martini mira misericordia. 111. 2.
 Marcionis de coniugio mala sententia. 302. 1.
 Matrimonij vinculum quousque duret. 302. 2.
 Matrimonij onera qua. 62. 1.
 Matrimonij fructus. 64. 2.
 Matrimonium quatenus sanctum. 64. 2.
 Matrimonij Christiani vinculum insolubile. 293. 2. & seq.
 Matrimonij Christiani iustitia maior est matrimonij legalis. 297. 1.
 Mendicus cur sic dicitur. 312. 2.
 Mendici spiritu qui sint. Ibid.
 Mensura bona, conferta, & coagitata, quid. 487. 2. & seq.

Mericha Hebraorum quale sacrificium. 265. col. 1.
 Messias cur manus Domini & vnde nuncupetur. 7. 2.
 Meteora vnde sic dicta. 478. 2.
 Mezchine vox quid. 32. 1.
 Minima mandata qua à Christo dicantur. 232. & seq.
 Misericordia quid nomine & re. 103. 2.
 ad Misericordiam qua nos promptiores reddant. 104. 1.
 Misericordia quanta sit virtus. Ibid. 2.
 Misericordia quibus impendenda. 104. col. 2.
 Misericordia Dei quam magna. 110. 1.
 Misericordia Dei qua magna, & qua parua dicatur. Ibid.
 Misericordia fructus. 112. 1.
 Misericordia munera & officia qua. Ibidem.
 Misericordia quo iure miseris debeat. 113. 2.
 Misericordes Deo esse similes. 117. 2.
 Misericordia premium quale. 120. 2.
 Misericordia exempla. 121. 1.
 Misericordiae effectus. Ibid.
 Misericordiae opera specialiter à Christo Domino cur nobis commendentur, & de illorum ratione reddenda moneantur. 121. 2.
 Mites triplicis generis sunt. 75. 1.
 Mites & mansueti cur beati. 80. 2.
 Mirium preces à Deo exaudiri. 82. 2.
 Mites quam terram possessuri. 84. 1.
 Mitis & clemens verè quis. 88. 2.
 Mæchia Graecis quid. 277. 1.
 per non Mæchaberis, quid prohibuit Dominus. Ibid. & col. 2.
 Moloc idolum quale fuerit: eius ara septem conclauia. 263. 1.
 Mons Dei, mons pinguis, &c. qui mystice. 17. 2.
 Mōtaniſta haeretici vnde sic dicti. 516. 1.
 Mors corporis qua ratione optanda inimico. 337. 2.
 Mulier adultera virum relinquens qualis. 302. 2.
 Mundi nequitia quam digna lacrymis. 54. 1.
 Mundus corde qui. 123. 2.
 Mundi corde cur beati. 128. 2.
 Munditiam cordis quam postulet Christus. 130. 1.

Munditia cordis cur Dei visio promittatur. 137.1.

Munera quibus, & à quo, & qua de causa danda. 329.2.

Munus voluntarium olim quid. 265.1.

Mysteria Fidei infidelibus quomodo proponenda. 497.2.

N

Natura opera oblectare magis quam artis. 69.2.

Nomen Dei quid sit. 381.2.

Nomina Dei sunt decem apud Hebraeos. 482.1.

Nomine Dei in oratione Dominica quid intelligatur. ibid.

O

Occidere quid, & de quibus dicatur. 246.2. & 247.1.

Occidere quando est licitum. ibid.

Occidere seipsum nemini licet, cur, neq; damnatis ad mortem. 250.2. & 251.1.2.

qui se Occiderunt propria autoritate, & qua mulieres diuino, vt pie creditur, impulsu. ibid.

Oidium Iudaorum in alias gentes quale fuerit. 333. & seq.

Offensus erga offendentem quomodo se habere debeat. 268.2.

Oleo caput ungerere solebant Iudaei. 450. col. 2.

Opera bona quatenus tota Dei sunt, & nostra. 240.2.

Opera cur dicantur bona, & cur dicantur nostra, & qua sint ista bona opera. 219.1.2.

Orationis fructus. 17.2.

Orandi modum cur tradat Dominus, & non praeceptum. 360.1.

Oratio quid, & ad quem actum rationis pertineat. 360.2.

Orationis dignitas & excellentia. 361.1.2.

Orandi communis modus apud Graecos. 362.1.

Oraturus Deum, quale cubiculum intret. 362.2.

Orare clam & secreto quibus conueniat. 362.2.

Orantes in templo cur Deus magis audiat, quam extra. 363.1.

Orationes publica cur fiant de more ad Orientem. ibid.

Orationis assiduitas vbi moneatur à Domino. 364.2.

Orantes cur prohibeantur multum loqui. 365.1.

Orationis vocalis quantus vsus in Ecclesia. 365.2. & 366.1.

Oratio est catena aurea è caelo demissa. 366.2.

Orationem Dominicam cur Christus doceat. 367.1.

Oratio cur magis propria Noui, quam Veteris sit Testamenti. 368.1.

Oratio Dominica alijs cur praestet. 368.2. & seq.

Oratio cur debeat esse cum gratiarum actione. 378.1.

Orationis Dominica diuisio & ordo. pag. 378.2.

Orationi Dominicae cur non addat Ecclesia, Per Dominum nostrum. 379.1.2.

Oratio Dominica quam efficax septem vitiorum capitalium medicina. 379.2.

Oratio post communionem quam accepta Deo. 410.1.

Oratio, ne incidamus in tentationem, cur fieri debeat. 424. & seq.

Oratio Dominica viris spiritualibus accommodatissima. 379. & seq.

Oratio Dominica cur ad totam dirigitur Trinitatem. 386.1.

Orationis vis & efficacia quanta. 502.1.

Orationis necessitas. 503.2.

Orationis conditiones quae & quot. 504. col. 1.

in Oratione quae sunt à Domino petenda. 505.1.

Oratoris definitio. 538.1.

Ordo sacer quibus conferendus. 496.2.

Ordo petitionis Dominicae, Et ne nos inducas in tentationem. 426.1.2.

Otium quale capiendum. 60.2.

P

Pacifici qui dicantur filij Dei. 150.1.

Pacifici in quibus cognoscantur. 151.

Pacifico quae necessaria. ibid.2.

Pacifici munus quod. 157.2.

Pacifici cur filij Dei vocabantur. 163.2.

Panis quem petimus, spiritualis est. 406. & seq.

Panis cur Christus dicatur. 407. & seq.

Panis noster cur dicatur Eucharistia. ibid.

Panem cur petamus à Deo. 410.1.

Panem quotidianum qui non petant à Deo. 411.1.2.

Panem quem à Deo petamus in oratione Dominica. 404. & seq.

in Parabolis quid maxime spectandum sit. 272.1.

Parentes quam debeant filijs institutionem tradere. 115.2.

Pastores quomodo debeant lucere. 219.2.

Patrem cur Deum appellemus, & de hac dignitate. 370.1. & seq. 372.2.

Patrem Deum vocare, proprium est Christianorum. ibid.

Patrem Deum vocare qui sint digni. pag. 373.2.

Paulus cur mendicauerit. 40.2.

Paulus quem vocet stimulum carnis. pag. 425.2.

Pauperes spiritu qui sint. 27.2.

Paupertas quid. 27.1.

Paupertas spiritus voluntaria duplex. 30.1.

Paupertas Evangelica an mendicitatem includat. 31.1.

Paupertas vnde dicatur. ibid.

Pauperes qui non beati. 32.2.

à Paupertate cur Christus initium sumpsit in sermone. 33.1.

Paupertatem quam auersati, & cur Iudaei. 33.2.

Paupertas quorum vitiorum sit impedimentum. 34.1.

Paupertas Evangelica vbi tantum sita sit. 41.2.

Paupertati Evangelica rerum possessio in communi non repugnat. 41.2.

Paupertas Evangelica necessarium est voto coniuncta. 41.2.

Paupertatis spiritus primum quantum. 42.1.

Pauperes spiritu quomodo nunc regnum caeleste possideant. 177.2.

Pax quid nomine. 144.2.

Pax quae non bona. 145.1.

Pax quibus in rebus inueniatur. ibid.2.

Pax quae sit ordinata, & inordinata. ibi.

Pax quotuplex. 146.1.

Pacis commendatio. ibid.

Pacis gradus qui. 148.1.

Pacis quanta dignitas & excellentia. 149. col. 1.

Pax & concordia quam potens. 150.1.

Pax & quies anima nostra ex quibus augetur maxime. 153.2.

Pacis cum Deo nobiscum & cum alijs conciliata signa quae. 157.1.

Pax quanti à Christo in vita sua aestimata. 164.1.

Peccata dimissa etiam lugenda. 52.2.

Peccata lenia quid nobis conferant. 53. col. 1.

Peccata lenia etiam lugenda. ibid.

ex Peccato quanta pernicies. 106.2.

Peccati lethalis macula quam turpis. 126.1.

Peccati venialis macula cur fugienda. ibid.

à Peccato verè mundi & puri qui. ibid.

Peccator qualis peccando reddatur. 198. col. 1.

Peccatum ad mortem quod sit. 351.1.

Peccata interna etiam prohibentur. 282. col. 2. & seq.

Peccatores quae eripiant Deo, & quomodo illi restituant. 414.2.

Peccatum an aliquis non fecerit prater Christum. 416.1.

Pecuniarum incommoda. 37.2.

Pecunia quomodo obediant omnia. 459. col. 1.

Pecunia serui, demoni inseruiunt, teste Hieronymo. 470.1.

Periurium vbi Scripturarum prohibeatur. 305.2.

Periurium esse malum, aliqui heretici negarunt. 305.2.

Periurium à quibus facile committatur. 305.2.

Periurium assertorium & promissorium quam graue. 315.1. & seq.

Periurij habitus an sit peccatum. 316.2.

Periurij consuetudo quomodo cesset. ibid.

Periuri qui sint. 317.1.

Permissio Scripturae vbi denotet rem illicitam. 292.1.

Persecutio quid proprie. 169.1.

Persecutio, quam tribulatio, cur magis sit efficax. 180.2.

Persecutio quam varia & multiplex. 169. col. 1.

Persecutionem patientes propter iustitiam, cur beati. 181.2.

Petere in oratione qua debeamus, ut ea accipiamus à Dño. 502.2. & 505.2.
 Plinij iunioris de Christianis honorificū testimonium. 9.1.
 Pluto deus cæcus fuit: & cur dicatur regnare apud inferos. 470.1.
 Pœna damni in inferno quanta sit. 529. col.2.
 Porta angusta cæli quenam. 511.1.
 Porta angusta quomodo Christus sit, teste Chryſostomo. Ibid.
 Porta lata in Euāgelio, quæ illa. 511.2.
 Porta lata qua ducit ad infernū, arctior est arcta, quæ ad vitam dirigit. 514.1.
 Possidere vnde dicatur. 83.1.
 Præceptum non resistendi malo, non est factum magistratibus. 322.2.
 Præceptum est inimicos diligere. 345. & seq.
 Propositi quomodo fratri offenso satisficient 267.1.
 Principes tam seculares, quàm Ecclesiastici, qualem rerum curam habere debent. 472.2.
 Propheta proprie quis, & vnde dicatur. 516.2.
 Propheta falsus quis ille. 517.1.
 Propheta falsi proprietates. 518.2.
 Prophetare in nomine Domini, quid sit. 551.1.
 Proximi qui sint. 331.1.
 Publicani quale genus hominum. 340. col.2.
 Pulsare in oratione quomodo debeamus. 503.1.

Q

Q ualem Veteris Testamenti Patres aduentum; qualem Noui Testamenti Patres expectent. 388.1.
 Qui optime orant in oratione Dominica. 373 & seq.
 Qui es in cælis, quid designet in oratione Dominica. 374.1.

R

R aca vocis quatuor significationes. 259.1.
 Raca fratri dicere, quid. Ibid.2.
 Reconciliatio vnde dicatur. 264.1.2.
 Reconciliatio fraterna quando est præcepti, quando consilij. 268.1.
 Rectè viuere, & nolite laudari, quid se-

cundum Augustinum. pag 355. co.2.
 Regere quid. 142.1.
 Regnum quid. Ibid.
 Regni calorum acceptiones varia. 42.2.
 Regnum calorum quomodo cõsequemur. 45.2.
 Regnum multiplex in Scriptura, & quid illud sit 388.1.
 Regna qua Christus destruxerit. 388. & seq.
 Regnum rationis quàm tenue, & obscurum. 389.1.
 Regnum quod à Deo petamus. 391.1. & 394.1.
 Regnet nunc quomodo Christus. 393.1.
 Regnum Dei cur primo loco querere debeamus. 479.1.2.
 Relapsi peccatores quales. 424.1.
 Religiosorum labores & exercitia qua, & quàm ass. dua. 40.2.
 Religiosi cur redditus habeant. 41.1.
 Remedia aliquot Seneca. 49.2.
 Remissionis peccatorum varia signa. 420.
 Repudium vxoris quondam in lege viro permittebatur, & cur. 288.1.
 Repudiij libellus Hebrais quid erat. Ibid.
 Repudiij libellus dabatur in manibus vxoris repudianda: & cur non continebat causas repudiij. Ibidem.2.
 Repudiij libellus liber erat apud Romanos tam viro, quàm vxori: & eius forma. 288.2.
 Repudiij causa idonea & efficax qua nam erat 289.1.
 Repudium Iudais, sicut alia multa, licitū erat dispensatione diuina. 290.1. & seq.
 Repudium infidelibus qua ratione liceat. 291.1.
 Repudium quatenus illicitum. 292.1.
 Resistere malo quot modis sumatur. 323. col.1.

S

S acerdos qualem habeat potestatem dimittendi peccata. 419.1.
 Sacerdotes cur Deus voluerit esse Doctores. 218.2.
 Sacramēta quibusnā cū fructu administranda, & quibus neganda. 495.2.
 Salis nomen vnde. 192.2.
 Sal vnde nascatur. Ibid.
 Salis significata qua. 193.1.
 Salis necessitas qua. Ibid.

Sal quanti fuerit habitus olim. Ibid.
 Salis proprietates qua. 193.2.
 Sal cur Christi symbolum. Ibid.
 Sal terra cur pastores nuncupentur. pag. 195.1.
 Sal infatuatum quàm sit inutile. pagin. 199.1.2.
 Sancti quantum apud Deum possint. 195. col.2.
 Sancti in Veteri Testamento per creaturas iurabant. 306.1.
 Sanctum dare canibus, in Euāgelio quid. 492. & 493.1.
 Sanctificatio nominis Dei cur primo loco posita in oratione Dominica. 381.1. & seq.
 Sanctificare in Scriptura, quid. 382. & seq.
 Sanctificandi Deum varij modi. 383. & seq.
 Scandalizantem nos dextrum oculū nobis eruere cur iubet Christus. 285.2. & non potius sinistrum. Ibidem. & seq.
 Scripturam sacram veram esse, vnde probet Augustinus. 222.1.
 Scripturarum omnium clavis qua nā sit. 243.2.
 Seneca aliquot remedia. 49.2.
 Seneca præclarum dictum de dilectione Dei erga malos. 338.2.
 Sermonem Domini in monte à Mattheo & Luca relatum, eundem esse, multis ostenditur. 10.1.
 Sermo Domini si vnus & idem fuit, quomodo in loco campestri & monte habitum fuisse dicatur, ostenditur. 10.2.
 Sermonem Domini turbas audiuisse, multis ostenditur. 13.1.
 Sermo Domini in monte quò tendat. 23. col.1.
 Seruire duobus dominis quare sit impossibile in Euāgelio. 469.2.
 Sex gradus considerandi in sumēda vindicta. 324.2.
 Silentium seruandum Christianis. 61.1.
 Sina mons quid. 18.2.
 Sinistra quando nesciat quid faciat dextera. 359.2.
 Sirene quid proprie. 92.1.
 Socrates cur dicat, à dijs bona tantū esse petenda. 367.2.
 Solis beneficia. 339.1.2.

Solis & pluuia spiritualis significatio. 340.1.
 Solitudinem quam solā nos habere hortatur Paulus. 378.1.
 Somnus tria præstat. 59.1.
 Somni inter Christianos abudare debet. 241.2.
 Spes cur ab Apostolo dicatur galea salutis. 242.1.
 Spes quibus rebus intendat, alar, ac sustentet. Ibid.2.
 Spem sine fide constare non posse. 153.2.
 Spina proprietates hereticis aptantur. 526.1.
 Spiritus quid, de quo: Beati pauperes spiritu. 27.1.
 Spiritus malus quomodo dignosci queat. 353.2.
 Spiritus quomodo aduersus carnem se debet armare. 514.2.
 Spiritus veri fructus quinā sint. 526.2.
 Superbia quid. 76.1.
 Superbia quorum vitiorum caput. Ibid.
 Superbi cui similes. 97.1.
 Superior quanto dignus honore & reuerentia. 200.2.

T

T alionis lex data à Deo Iudais qua. 320.1.321.1.
 Talionis lex à Christo sublata. Ibid.2.
 Talionis pœna quod crimen modò puniatur. 321.1.
 Temperantia munus quod. 185.1.
 Tentationibus quomodo resistendū. 155.1.
 Tentationis finis. 426.2.
 Tentationes qua sint à demone. 427.1.
 Tentationis remedium. Ibid.
 Tentationes subire, quot modis fiat. 427. col.2.
 Tentationes quomodo homines adsciscāt sibi. 428.2.
 Tentationes carnis quomodo. 429.1.
 Tentationes mundi quales. Ibid.
 Tentationum victoriam quomodo consequemur. 430.1.
 Tepidi qua signa animi. 97.2.
 Thabor mons quis. 16.2.18.2.
 Thaletis de aqua opinio. 339.1.
 Thesaurizare in cælo, quid. 457. & 458.
 Thesaurizare in cælo qua ratione valeamus. 459.2.
 Thesaurus cælestis & terrestris quàm

varie cor nostrum afficiant. 461. 1.
Tribulatio quorum remedium sit. 179. 1.
Tribulatio cui similis. 179. 1.

V

VEniam peccatorum car iubeamur pe-
tere. 413. 2.
Verbu Dei quando utiliter audiamus. 22. 1.
Verbum Euangelicum cum luce compa-
ratur. 204. 1.
Vestiu inter Christianos distinctio qua-
lis. 58. 1.
Vestes pretiosas quas ferre liceret Lace-
demonijs. Ibid.
in Vestitu quadruplex abusus. 58. 1.
Victoria vera, quanam. 350. 2.
Vindicta appetitus, an sit peccatum con-
tra natura legem. 322. 1.
Vindicta à fortitudine & mansuetudine
est diuersa, & ubi collocanda. 323. 2.
Virginitas quatenus Deo grata. 31. 1.
Virginitatem, seu cœlibatû coniugio pra-
stantiorem esse. 64. 1.

Virtutis triplex gradus. pagina. 25. co-
lumna. 2.
Virtutis vera conditiones qua. 100. 2.
Virtutis premium nullum cur Aristote-
les posuerit. 117. 1.
Virtutis opus qualis consequatur latia-
tia. 158. 1.
Visio Dei qualiter sit omnis virtutis pra-
mium. 130. 1.
ad Visionem Dei quid prater lumen requi-
ratur. 133. 2.
Vita Christiana quid. 55. 1.
Vocationi diuinæ terminum non prefigē-
dum. 93. 2.
Voluntas quomodo se ad finem habeat.
125. 1.
Voluntatis actus ad finem qui. Ibid.
Voluntas Christi quam subiecta Patri.
399. 2.
ex Voto opus factum, perfectius esse quàm
sine illo. 31. 1.
Vxorem fornicariam non admittēdi cau-
sa. 299. 1.

FINIS.

SERIES CHARTARVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq
Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz. Aaa. Omnes sunt terniones.

